ANNO DOMINI DCCCLXXVII.

USUARDUS

MONACHUS SANGERMANENSIS.

USUARDI MARTYROLOGIUM

Ad excusa exemplaria quatuordecim, ad codices mss. integros decem et septem, atque ad alios ferme quinquaginta collatum, ab additamentis expurgatum, castigatum, et quotidianis observationibus illustratum.

OPERA ET STUDIO

Joannis Baptistæ Sollerii

SOCIETATIS JESU THEOLOGI.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO DOMINO,

D. J. WILHELMO

Comiti Palatino Rheni, sacri Romani imperii Archidapifero et Electori, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ ac Montium duci, principi Mœrsiæ. comiti Veldentiæ, Svonhemii, Marchiæ, Ravensburgi, Domino in Ravenstein, etc.

Tuam hic in fronte Bensbergam exhibeo (*a*), orbi universo spectandam, tuamque in illa magnificentiam contemplandam, Elector serenissime; Bensbergam non ita pridem ædificari cœptam, regio splendore exstructam, architectonicæ artis compendium, dignum tua animi celsitudine diversorium. Ita loquuntur subjectus tibi Rhenus et Dussela, ita circumsonant ditiones tuæ, ita prædicat Agrippina Colonia, in arcis tuæ conspectu posita, ita concordi voce testantur, quicunque vel eminus Bensbergam oculis lustravere. Sed pace quod tua dixerim, Princeps serenissime, arcem ego illam quantumvis augustam, dum pridem contemplarer attentius, non tam magnificentiæ tuæ, quam munificentiæ spectaculum esse existimavi. Arcem illam, bonarum artium habitaculum, amœnissimo collium jugo impositam non ut de bicipiti monte fabulantur poetæ, sed ut illustrem herois vere Christiani palæstram, in qua liberales artes, scientiæ ac disciplinæ, imo in qua virtutes omnes Christianæ commorarentur, mihi repræsentavi. Hæc mea tum cogitatio; cum summo favore, ac digna te principe benevolentia susceptus, nec minori comitate ad visendam Bensbergam invitatus, oculis ipse meis omnia propius circumspicere potui, omnia rimari attentius, omnia otiosius contemplari. Hæc, inquam, tunc animum subiit cogitatio, splendidissimam illam arcem Athenæum videri, in quo aut vere reposita essent, aut arte cælata, aut saltem collocari possent, quæ alibi copiosissime occurrerant, excelsi animi tui et ad omnes artes nati, egregia plane specimina. Mentem exprimamus apertius. Quæ in prospectu est, augusto frontispicio, superba ædificii moles, amplissimis discreta conclavibus, illam ego artis pictoriæ delicii tui, atrium fingebam, in quod collecta ex universa Europa tuis studiis, tuis sumptibus artificiosissimorum penicillorum elegantissima opera, de artis præmio decertarent. Cernebam animo Michaeles Angelos, Raphaeles, Paulos, Tintorettos, Rubenios, Dyckios (et quid ego omnes enumerem?) ordine dispositos, in Apellis contubernium confluentes, eo ornatu et copia ut, quod absque invidia dictum sit, vix ullum toto orbe principem esse existimem, qui tantos hujus artis thesauros tanto sibi pretio compararit. Videbar sane in una tua arce pictuias eas omnes intueri, quas olim alibi per Germaniam, Italiam, Franciam, Belgium dispersas repereram. Dexteram alam apud me ornabat aliud non curiosi solum, sed industrii, docti, litteratique principis decus, librorum undique a te emptorum, a

(*a*) Editio Veneta anni 1745 in fronte paginæ ædes ducales Bensbergæ exhibebat. EDIT.

te selectorum instructissima bibliotheca, ibique eruditissimorum virorum lucubrationes recensebam, de quavis facultate, scientia, et arte scribentium, disserentium, disputantium; in quibus omnibus te solertissimum esse, jam ab annis ferme quadraginta, in principe adolescente, suspicere debuerunt, Belgium, Gallia, Anglia, Italia, Germania, quas omnes regiones biennali peregrinatione, non tam serenissimorum tuorum natalium, quam virtutum tuarum insignisque doctrinæ radiis, transeuntis instar solis, illustrati. Cepit te, opinor, eo tempore inter eruditos reviviscens vetustatis eruderandæ studium per numismata et id genus alia priscorum sæculum cimelia, quibus alterum palatii tui latus destinavi. Hic ego totam illam tuam rarissimorum nummorum suppellectilem in series suas distribui, ducto a consularibus per Romanas familias principio; inde ad Cæsares auro, argento, varioque ære cusos digestosque; hic veneranda doctæ Græciæ, vel in ipso metallo augustum aliquid spirantia lineamenta; illic Asiaticæ opulentiæ erepta barbaris rudera; ibi Hebraica, Syriaca, Syro-Macedonica; hic omnium gentium historiæ certiora vestigia. Hæc quidem illustria sunt exercitati ingenii tui, subactique judicii documenta, sed quæ sterilia, solorumque oculorum illicia aut spectacula esse noluisti. Hinc illa tua in doctis viris seligendis perspicacia, quos munifica manu ad hasce aliasque artes omnes excolendas excitasti; hinc in tua Dusseldorpiensi metropoli, præter solitas Musas, philosophicæ aliæque accersitæ disciplinæ, hinc restauratum dicam, an de integro erectum, quod Martis furiis collapsum et prope exstinctum erat, celebre olim in Palatinatu tuo Heydelbergense lycæum; hinc fundatæ ad artes omnes docendas ediscendasque tuo ære cathedræ: unde nimirum ad tuum Bensbergense athenæum viri undequaque doctissimi cultissimique confluerent. Taceo omnis generis peritissimos artifices, pictores, sculptores, cælatores, propositis præmiis, regiisque stipendiis dotatos, quos ad hanc tuam totius eruditionis artiumque omnium palæstram invitasti; verbo dicam, Musarum tum amœniorum, tum severiorum, in una Bensberga receptaculum a te magnificentissime et munificentissime præparatum. Sic ergo, Princeps serenissime, arcem illam tuam jam tum dispertitus sum, cum necdum ex omni parte perfecta esset; sic, inquam, ut cum hæc omnia tuo ingenio, tua animi celsitudine, tua eruditione dignissima censerem, alia profecto animo observarentur, quæ magis raperent in admirationem, quæque cæteris illis omne pretium, æstimationem omnem afferrent. Egregias illas interioris animi tui dotes intelligo, Christianarum virtutum splendore collucentes; summam in Deum, fortemque illam, quæ cætera tua animat, charitatem, pietatem, fidem, ejusque propagandæ zelum, a Deo tot favoribus cumulatum, ut rem catholicam tuo ductu mirifice amplificatam subditi tui mirentur et gaudeant; frendeant porro acatholici, tum ditionum tuarum incolæ, tum vicini, remotioresque, qui licet querelis injuriisque te sæpe lacessiverint, at fervorem illum tuum, catholico principe dignissimum, frustra conati sunt impedire, frustra tentarunt intervertere. Narraverant mihi, quibus ad te liberior patet accessus, statam constantemque cum Deo agendi rationem, quotidianæ vitæ religiosam consuetudinem, animi per preces, orationes, sacrasque lectiones refectionem, perpetuoque succedentes, inter administrandarum ditionum curas, cum supremo numine occupationes, nunquam intermisso sacrosanctæ missæ sacrificio, coronatas. Laudaverant alii tuam in rebus tractandis prudentiam, in exsequendis fortitudinem, inviolatum justitiæ rigorem cum innata clementia, pietatem cum dignitate, cum religione majestatem, amplitudinem summam cum morum innocentia, cum animi moderatione conjunctam. Quæ omnia, non supremum duntaxat aulæ tuæ principem, sed exemplar exhiberent ad omnem virtutem Christianæque sanctitatis consummationem subditos alliciens, alliciendo monens, monendo perducens. Noveram quanto ferreris studio in augendum Dei cultum, in ecclesiarum ornatum, quarum nonnullas aut splendide reparaveras, aut a fundamentis erexeras. Videram non uno ditionum tuarum loco egregia tuæ in sanctos venerationis monumenta, recurrebatque præcipue, non ita pridem restitutus in sancti Auberti honorem, quem tribus abhinc ferme sæculis Gerardus Juliacensis cœperat, equestris ordo, ut vel innocuam, opinor, venandi voluptatem in Dei sanctorumque gloriam transferres. Sciebam, quanta contulisses in sacrorum lipsanorum decorationem, quantumque meditareris, ut beatam indigenam Christianam Stumbelensem, seu Juliacensem celebriori cultu illustrissimam redderes. At præ his omnibus, volvebam animo singularissimam illam tuam erga eum sanctum venerationem, quem primo meo in Actis sanctorum illustrandis conatu exornaveram. Raymundum Lullum loquor, magnum divini, ac humani amoris specimen, magnum, tum immensis laboribus pro fide catholica susceptis, ac profuso sanguine sigillatis; tum libris scribendis, naturæ simul ac gratiæ prodigium. Recentissima erat eximia tua, hujus sancti occasione in me benevolentia, cujus memoriam, quam gratam servem, palam et ubique jucundissima animi recordatione profiteor. Sine me hic, Princeps serenissime, orbi universo propalare, quod universus obstupescat; susceptam a te, viri beati portentosique operum omnium, dignam te solo principe, post quatuor ferme sæcula editionem. Quid ego hic prædicem sollicitudinem tuam in operibus undecunque conquirendis, accersendis, colligendis? Quid missos quaquaversum eruditos viros, qui ea e bibliothecarum scriniis semisepulta eruerunt? Quid expensas in rem, nomini tuo gloriosissimam factas et porro faciendas, sub Dei ter optimo maximo ipsiusque beati martyris auspiciis? Audacter dicam, id in hac re, Princeps serenissime, a te præstitum fuisse, quod princeps nullus, non rex, non Cæsar, hactenus aggredi ausi fuerint; ut singulari providentia gloriæ tuæ, jam satis quaqua versum

diffusæ, cumulus hic amplissimus accederet. Hæc cum a te omnia, Princeps serenissime, sanctorum gloriæ promovendæ impensa probe nossem, idque potissimum, ut ad eorum exempla vitam tuam religiosissime conformares; dubitandum mihi prorsus non fuit, quin gratissimum serenitati tuæ foret munus hoc nostrum utcunque exiguum, quo non unius, sed multorum diebus singulis sanctorum exempla suppeditantur; ut sic quotidie, quemadmodum loquitur Augustinus, *memorias martyrum religiosa solemnitate concelebres, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocieris, atque orationibus adjuveris.* Securus itaque ad te accedit Usuardus meus, Elector serenissime; Usuardus tuus, tibi eodem ferme tempore destinatus, quo illustrari cœptus est. Qui heroas describent, avito Cæsarum regumque sanguine progenitos, habebunt, quod de inclytissima stirpe tua, tot imperatoribus, regibus, aliisque tota Europa principibus nobilitata, merito enarrent et celebrent, tuos, non te laudaturi; imo te in illis omnibus, cum tuam in illis redivivam effigiem sint exposituri. Sed toties decantata, tot panegyribus exornata pridem sunt avorum illa, abavorum, atavorumque decora, symbolis et emblematis orbi proposita, ut si iis denuo commemorandis insistam, aliorum dicta colligere, pronuntiatas pridemque vulgatas integris voluminibus orationes videar retexere. Qui e stemmate tuo bellatores, animi fortitudine gestisque pro patria et libertate famosos, stylo prosecuti fuerint, poterunt ipsi et illas in te dotes extollere, laudareque inviolatam fœderum observantiam, qua superioribus bellis, ditiones tuas, fortunasque hostium furori exponere teque ipsum periculis objectare maluisti, quam vel ad latum unguem a data Cæsari confœderatisque fide discedere. Vidit non eminus et obstupuit Belgium nostrum, dum sub postremi belli principium, imminentem tuæ metropoli, ferrumque et ignem minitantem hostem, infracto robore exciperes dicam, an rideres, subditosque aut formidolosos, aut fugitantes, intrepida animi constantia animares confirmaresque. Qui principem clementia, justitia, pacatioribusque artibus ornatum, laudandum susceperint, tui speciem in alio tibi adumbratam porrigent. Laudabunt illi ordinatissimum provinciarum tuarum, quantumvis inter se dissitarum, regimen, laudabunt urbanas artes, commerciaque restituta; laudabunt metropolim tuam Dusseldorpiensem, ita auctam, ita elegantioribus domibus ornatam, ut qui eam olim viderint, jam Dusseldorpium Dusseldorpii non agnoscant. Loquentur illi urbem illam novam, tot amplissima ædificia, tum pauperum, tum senum, tum præsidii militaris usibus adornata, erecta templa, sacella, aliaque animis excolendis non minus, quam corporum sustentationi destinata. Excurrent denique in meritissimas illas laudes, quibus exsultantes subditi, æneam equestrem statuam tanquam Patri patriæ, in medio foro collocatam voluerunt; ego qui solas in arce tua Christiani principis, easque non in majoribus, sed in te virtutes potissimum considero, qui interiorem magis animum quam potentiæ magnificentiæque tuæ argumenta contemplor, Christiani roboris, constantiæ in fide, profusi pro Chris o sanguinis exempla propono, quæ tanquam, *census*, tanquam *fasti*, ut Tertulliani verbis utar, a perituris *sæculi gaudiis*, animum ad mansura transferant, eumque rerum æternarum cupiditate incendant, Hic Noster, nil nisi sanctitatem redolens, ad arcem tuam Bensbergicam conferendus ornatus; hæc Christiani herois insignia, principe loco appendenda, nimirum in sacra illa æde, reliquo palatio magnificentius exædificata, in qua decoramentorum nihil eluceat, quod non Dei gloriam spiret, sanctorumque venerationem. Hæc cum tibi luculenter exhibeat, hæc cum de te in illustrissimo illo sanctorum agmine manifestissime explicet Usuardus meus; veniam dabis, Princeps clementissime, si patenti præ palatii valvis area inter artium virtutumque descripta nuperrime conclavia, statuam tibi erigam, omni ære, omni metallo perenniorem, ut pote ea conflatam materia, quæ nulla aeris tempestate, nulla vetustatis ærugine, nulla temporis diuturnitate corrumpi, corrodi, aut everti unquam possit. Nec scalpro, nec arte fusili utar, nec malleo. Corpus ipsum totius machinæ, te principem serenissimum repræsentans, igne probe subactum, erit ipsa ferventissima, qua in Christum exarserunt innumeri martyres, Martyrologio nostro comprehensi, ferventissima, inquam, charitas, qua modo cum summo bono ardentissime copulati, eamdem tibi olim felicitatem æternam augurantur. Basim formabunt innixa implexaque dira illa carnificinæ instrumenta, quibus ipsi illi immaniter cruciati sunt, egregia nimirum incitamenta, quæ spectatorum segnitiem ad Christianum robur, martyrum illorum tuoque exemplo; omni lingua eloquentius, omni sermone potentius adhortentur. Stylobatarum vice machinam sustentabunt virtutes quatuor martyrum præcipuæ, viva fides, spes inconcussa, heroica fortitudo, invicta tolerantia. Ornabunt innumera alia decora, a sanctis accepta, iisque præsertim, qui licet magnis imperiis gubernandis regendisque distenti, vitatis perversi sæculi scopulis, immaculatum Creatori spiritum reddere. Sceptrum manui inseret magnus ille, tuos inter proavos Carolus, cujus vestigia premendo, te fidei catholicæ, Romanæque sedis protectorem agnoscit orbis catholicus. Coronam vertici imponet Henricus, qualem ipse sancti Petri cathedræ, Christiana pietate submisit. Balteum accingere poterit Ferdinandus Catholicus, Mahumetanorum sanguine purpuratum, quorum tot millia legiones tuæ, flosque patriæ nobilitatis, sub augustissimo piissimoque Leopoldo, in Hungaria militantes, immortali gloriæ tuæ incremento profligaverunt. Concurrent ex Anglia Eduardi, ex Gallia Ludovici, ex Hungaria Stephani, ex Dania Canuti, ex Suecia Erici, ex Bohemia Wenceslai, ex Polonia Casimiri, ex omni regno cœlites principes alii, tuam iconem, vivam, inquam, in te eorum imaginem debitis tropæis certatim exornaturi : nec reges solum et principes, sed tota illa in meo Usuardo expans

longe lateque sanctorum acies, tuo, quod mihi benigne annuis, patrocinio gavisura, quos nempe in hoc Actorum nostrorum veluti compendio, sub tua hodie (si ita mihi loqui fas sit) sub tua clientela constituo. Hoc ego delubrum, Princeps clementissime, in area Bensbergica tibi dico, tibi consecro, tibi esse volo æternum meæ sociorumque meorum in te, serenissimamque familiam tuam, constantissimæ observantiæ monumentum, cui non quidem inepte inscribatur tua olim peregrinantis tessera, *Dominus virtutum nobiscum*; sed hæc dedicato tibi operi erectæque statuæ accommodatior epigraphe : LAUS EJUS IN ECCLESIA SANCTORUM.

Serenissime et clementissime Princeps,

Serenitatis Tuæ electoralis,

Devotissimus cliens,

JOANNES BAPTISTA SOLLERIUS,

Societatis Jesu.

PROTESTATIO R. P. SOLLERII.

Quod ante tomos singulos de Actis Sanctorum identidem protestati sunt magistri et collegæ mei, se in toto de Actis sanctorum opere servatas velle Urbani papæ VIII Constitutiones, neque suis, aliorumve A eo referendis Commentariis aliud pondus, quam est Historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ; idem ego ante hoc Usuardi Martyrologium a me recensitum et illustratum etiam protestor.

PRÆFATIO.

BREVIS TOTIUS OPERIS CONSPECTUS.

1. Inter Martyrologos antiquos nullus Usuardo celebrior, nullus in Ecclesia usitatior, nullus toties descriptus, nullus pluribus editionibus, Germanicis, Gallicis, Italicis, Belgicis per totam Europam catholicam dispersus, utpote qui centum circiter annorum decursu, fermo vigesies excusus fuerit, ut tertio hujus præfationis capite fusius deducemus. Desiit subinde Martyrologii istius excudendi ardor, postquam Ecclesia Romano-catholica Usuardum non qualemcunque, sed usibus suis aptatum, auctum, reformatum, in officio canonico usurpandum præscripsit, quodque proinde, mutato Usuardi nomine, vere Romanum Martyrologium cœpit appellari. Sic quidem in choris, capitulis, aliisque religiosis societatibus Usuardini Martyrologii prælegendi cessavit usus, at perseveravit interim, et perseverat hactenus inter Hagiophilos et ecclesiasticorum monumentorum veterum studiosos ingens desiderium videndi aliquando ipsum illud Martyrologium nativæ suæ simplicitati, post tot alias necdum defæcatas editiones restitutum, omnibusque accessionibus plane repurgatum. Id a RR. PP. Benedictinis Parisiensibus, qui auctoris ipsius, symmystæ olim sui, autographo gloriantur, diu postulatum, diu frustra exspectatum fuit : an quod ipsis provinciam illam, quasi a nobis pridem occupatam ultro cesserint, exploratum non habeo : certe, quod orbis litterarius sæpe mirari debuit, tot inter analecta a viris iHis eruditicsimis in publicum emissa, locus Usuardo B isti, seu vere, prætense antographo, hactenus concessus non est.

2. Quod hic occupatam a nobis evulgandi aliquando Usuardini Martyrologii provinciam insinuem, id velim intelligi de pollicita olim a Bollando editione, ut mox ex Præfatione ejus generali, cap. 5, § 7, manifeste ostendam. Nec id solum meditabatur vastissimi nostri de Actis Sanctorum operis conditor, verum et alia cujusvis generis Martyrologia publici juris facere, ne quid in Actis occurreret quod eruditos lectores remorari posset. Juverit Bollandum ipsum loquentem audire citati capitis § 3, ubi, enumeratis suppetiis, fulcimentis, adminiculis undecunque collectis et acceptis, ad alia monumenta progressus, recenset Calendaria et Fastos variarum ecclesiarum, Breviaria et id genus instrumenta ex quibus D indicatur præbeturque occasio in sanctorum Acta inquirendi. Pergit deinde in hunc modum : « Sed præ his quoque magno mihi subsidio Martyrologia fuere. Cogito, quæ habeo non pauca, saltem quæ maxime probata erunt, illa olim edere accurate recensita, collataque cum iis quæ interea suggerent amici. Quia tamen hic nonnulla cito quæ adhuc publici juris non sunt, ne quis eam ab causam forte hæsitet, paucula hic de iis a me pertractari, censui oportere. Hæc antesignanus noster, non Usuardi solum, sed et aliorum Martyrologiorum editionem animo designans, rectissime et sapientissime ipso magni operis principio censuit, et ante ipsum, pri-

mus delineator ac monumentorum collector, Rosweydus censuerat; quippe qui antequam opus, jam mente conceptum, aggrederetur, prelo paraverat Martyrologiorum antiquorum, eatenus notorum, nempe Bedæ a Plantino vulgati, Usuardi, Rabani, Adonis et Notkeri, cum Romano moderno, Græcorumque Menologio collectionem: provide prudenterque advertens, ad tanti operis, quale est de Actis sanctorum, intelligentiam, præviam Martyrologiorum, ex quibus sanctorum cultus eruitur, claramque notitiam præmitti omnio necessarium esse.

3. Mansit quidem inedita, duobus magnis voluminibus descripta, jam dicta Rosweydi collectio, quoniam Martyrologia illa tunc temporis satis vulgata existimarunt majores nostri; at aliorum subinde erutorum manuscriptorum edendorum consilium nunquam dimiserunt, quamquam promovendo operi alacrius incumbentes, rem totam in plures annos distulerint. Prodiit nihilominus interea genuinus Beda, ab additamentis Flori, qua tunc licuit probabilitate distinctus, eo casu inventus, ea ratione editus, ut fuse et clare explicatur in Prologo ante tomum II Martii, quæ hic describere superfluum judico. Hieronymiana exemplaria collegit, notis et exercitationibus illustravit ac edidit V. C. Franciscus Maria Florentinius, nobilis Lucensis, anno 1667, eodem illo quo lucem vidit genuinus Beda. Supererat Usuardus. cujus laudatus Bollandus jam dicti cap. 4, § 7, pridem monuerat, « complura in Museo nostro exstare exemplaria, sed in quibus et amplificata sanctorum elogia, et plurium nomina ascripta, qualia ecclesiarum Pragensis, et Bruxellensis, multorumque monasteriorum, quæ non attinet hic percensere : faciam id alias, cum Usuardum edam, sed nativa simplicitate, variorum Auctaria seorsim. » En clarissimis verbis depictam, quam supra dicebam meditatam a Bollando, idque ab annis plusquam septuaginta, Usuardini Martyrologii editionem, ad quam tamen nec ipse, nec subsequentium sociorum ullus animum postea unquam adjecit.

4. Neque vero nudam, ut diximus, Usuardi impressionem procurare in animo volvebat Bollandus, sed qui terendis excutiendisque istius Martyrologii, sæpe aucti, sæpe luxati, sæpe interpolati, manuscriptis codicibus assueverat, qui prædictorum codicum, cum aliorum Martyrologiis confusionem perspexerat, qui nomina Hieronymi et Bedæ sæpe perperam Usuardinis codicibus præfixa observaverat, id, nisi fallor, moliebatur, ut phrasim stylumque Usuardi assecutus, a reliquis omnibus eum discerneret, nativam textus puritatem erueret, variorum auctariis in classes suas redactis, una opera codicum manuscriptorum notitiam, qualem tunc poterat, Actorum nostrorum lectoribus suggereret. Fuisset sane editio hic delineata, Henschenii studio, exercitatione, summaque in versandis Martyrologiis peritia dignissimum opus, verum ipse privata sua scientia in promovendo opere uti maluit, quam posterorum commodo consulere. Nec Papebrochius ei negotio magnopere intendit, cum enim tetricam excutiendorum Martyrologiorum spartam, ad usque finem Junii perduxisset Henschenius, recte prospexit ipse metam laborum suorum illic procul dubio figendam. Socii alii, urgentioribus et ipsi distenti, rem totam hactenus intactam reliquerant.

5. Interea superiorum nutu, cœlo seu sanctis cœli incolis portandis (ut facere olim lusit Bollandus) humeros supponere jussus, inde rei exordium sumendum putavi, quo operis totius cardinum, elementorum, fulcrorumque cognitionem acquirerem. Atque eccum tibi diebus prope singulis longas series Martyrologiorum præsertim Usuardinorum, quorum vel solorum nominum et characterum magna diversitate, a prosequendo tam vasto opere absterreri quis posset, dum secum attente perpendit, quam multa, quam varia prærequisita prænoscendaque necessaria sint, priusquam ad intima penetrare queat. Fateri non erubesco, per annos mihi laborandum fuisse, priusquam, vel solorum codicum proprios characteres satis dignoscerem. Et fuit profecto non modica ea difficultas, cum enim codices ipsi varia præferrent nomina, præsertim Hieronymi, Bedæ et Adonis, ne curasset Henschenius ad classes suas singulas distincte revocare, cui nempe sua sufficiebat notitia; ad hæc cum nomina, codicibus tum aliis, tum Usuardinis tributa, a monasteriis, ecclesiis, bibliothecis, vel urbibus desumpta, confusionem parerent, conferenda erant singula prope manu scripta, antequam certo statuere possem, utrum ad Hieronymianorum, Bedæ, Adonis, vel Usuardi proprias classes essent reducenda. Dum hisce evolvendis, excutiendis, perscrutandisque operosius insudo, ad finem perducitur Junii nostri tomus V. Cujus cum grandior moles, totius istius mensis Supplemento subjungendo sufficiens spatium non relinqueret, opportune renovata est cogitatio de edendo tandem aliquando Usuardi Martyrologio, quod cum præfato Supplemento, sextum Junii, et ultimum sacri Semestris tomum conficeret, ut tantisper ad calcem prædicti voluminis quinti indicatum est.

6. Pandunt se sensim susceptæ novæ hujus Martyrologii Usuardini editionis institutum, totaque ejus œconomia, seu propria ratio, qua nimirum præter Usuardini textus *nativam simplicitatem*, per dies singulos ex fontibus suis probatam, stabilitam et explicatam ; id potissimum, qua possumus diligentia, nobis exsequendum præfigimus, ut cum Martyrologii nostri textus integritate, simul noscantur codicum Usuardinorum tam variorum, totque nominibus insignitorum ætas, character, fides, auctoritas, cæteraque omnia ad perfectam monumentorum nostrorum cognitionem pertinentia. Accedet, quæ ad Actorum vel saltem commentariorum nostrorum filum percipiendum faciet, vel maxime, Martyrologiorum aliorum, quocunque nomine, vel titulo de-

scriptorum, aut typis excusorum, cum Usuardino perpetua comparatio, ac præterea manuscriptorum prope omnium tam accommodata pictura, ut lector quilibet non imperitus, unico quasi intuitu doceatur, ad quam Martyrologiorum seriem citati illic quotidie magno numero codices, reducendi sint; unde mihi equidem persuadeo, non solum tædium ea ratione lectoribus sublevatum, sed et clariori rerum, de cætero obscurissimarum exhibitione, non parvam voluptatem allatum iri.

7. Atque hinc etiam perspicis, duas potissimum easque urgentissimas causas, quæ me ad tetricum hunc laborem suscipiendum impulere; alteram, quæ nosipsos posterosque nostros; alteram, quæ hagiophilos alios, Actorum nostrorum lectores, præcipue spectant. Nostra interera præcaverc incommoda, ne venturi imposterum operis adjutores, iisdem ipsis difficillimarum inquisitionem labyrinthis irretiti, menses etiam plures imo et annos magno tædio, fructu exiguo consumerent, ut vel solorum Martyrologiorum nostrorum sufficientem ideam adipiscerentur. Ad externos pertinebat hujusmodi disquisitio, ut ne operis nostri momentis fulcimentisque non satis cognitis, *non ob eam causam*, quemadmodum Bollandus solerter observaverat, perpetuo *hæsitarent*. Quod mihi sexcenties evenisse memineram. Quid enim lectori fastidiosiusexcogitari potets, quam singulis prope commentariorum nostrorum prævio-rum paginis, longo Martyrologiorum agmine obrui, de quibus ipse dubitare possit, an unquam exstiterint in rerum natura : aut si bona nostra fide, ea admittenda putet, saltem de codicum ipsorum genere, patria, ætate, styto, auctoritate merite edoceri postulet, quo perpensis, pro sua eruditione rerumque istarum peritia, rationum argumentorumque nostrorum momentis, per se ipse de assertorum omnium veritate statuere, ac decernere prudenter valeat. Hæc mihi ad devoranda ingentia tædia incitamento fuere, summam una spem ingerentia, fore ut Hagiophilis omnibus. non ingratus obtruderetur labor noster, partemque in Actis ipsis sanctorum habere paterentur Usuardum, qui sanctis, imo Actis ipsorum plurimis, non exiguam intelligentiæ lucem præferret.

8. Habes hic paucis, erudite lector, veram, candidam et sinceram totius editionis nostræ Usuardinæ causam, habes consilium, propositum, rationem. Repeto, testorque id me præcipue studuisse, ut codices omnes, quorum in Museo nostro numerosa, si usquam, supellex, ut codices, inquam, omnes, ex Usuardi progenie, ab aliis omnibus seponerem, seu eos integros habeamus, seu solum extracta aut variantes, ex collatione ab Henschenio et Papebrochio, cum ipsis codicibus et Usuardo Greveni facta, superstites; ut postea ex professo demonstrabitur, dum ad Usuardum ipsum, ejusque proles, præfationis hujus capite tertio deventum fuerit. Jam dicta brevissime contraho. Usuardum damus additamentis omnibus, quantum humanitus fieri potuit, expurgatum. Hoc primum. Deinde in observationibus quoque die subjunctis, exactam tradimus occurrentis textus genesim, eum ad primas radices revocando, ostendendoque, utrum ex Hieronymianis, ex-Beda, an ex Romano parvo per Adonem, commemoratio, de qua agitur, desumpta sit; an Adonis solius propria; demum an ab Usuardo aliunde quam ex Adone, aut antiquioribus mutuata. Rursus, an idem sanctus aut sanctorum turma a Rabano, Hieronymi aut Bedæ verbis consignata non sit. Nec locus Notkero deest, paucis nonnunquam assignando, quænam ex Hieronymianis, quænam ex Rabano, quænam denique ex Adone ab eo translata fuerint; ut proinde diebus singulis scenam aperiam, qua uno quasi intuitu probe instituatur lector de tanta Martyrologiorum omnium inter se relatione, seu, ut ita dicam, sanguinis aut affinitatis propinquitate; ne excluso quidem Wandalberto, cujus metrica elogia observationibus nostris, siquidem de illius diei Sancto vel sanctis meminerint, inseruntur vel subjunguntur.

9. Hæc est totius operis latissime expansi in brevem tabellam contracta imago, ubi ad citatum caput tertium pertigerim, accuratius explicanda. Jam quid hac nostra præfatione præstitum sit, paucis accipe. In tria capita totam dispescimus. Primo Martyrologia omnia recensentur et Usuardo antiquiora et synchrona, cum quibus ipsi nonnulla quidem affinitas, sed non tanta sanguinis, si ita loqui licet, conjunctio, ut parentum seu primigeniorum fontium titulo proprie gaudere queant, qualia sunt, quæ ad Hieronymiana, aut Bedam a Floro auctum referuntur, aut quæ cum illis propinquitatem habent, ut sunt Wandalberti, Rabani et Notkeri Martyrologia, vulgo nota, quibus omnibus proprias characteristicas ita conabor appingere, ut a quolibet facile dignoscantur. Intercurret nova de genuino Bedæ et Flori Martyrologio disceptatio, eruditis hagiophilis ad ulteriores disquisitiones materiam præbitura. Porro in Martyrologiorum serie, deblto antiquitatis jure, agmen ducent apographa Hieronymiana, tum majora, uti vocamus, a Florentinio edita; tum minora, quæ apud nos mss., aut ab aliis vulgata sunt. De his vero aliisque talem Martyrologiophilis delineationem ob oculos ponam, ut citata magno numero in Actis nostris exemplaria per se ipsi ad classem propriam possent reducere, deque codicis cujusque probitate ac fide judicium ferre.

10. His subjungetur caput alterum, quo ad ipsum Usuardum accedemus propius, primum familiæ ejus stipitem, seu in recta linea protoparentem demonstrando, nimirum vetus illud Romanum ab Heriberto Rosweydo primum editum atque Adonis præfixum. Hic vero exsurgent litigia : cum enim tot habuerit, totque etiamnum impugnatores habeat prædictum Martyrologium, eo capite polemice agendum erit, ut contra quoscunque adversarios vera appellatio, sinceritas, vetustas, ejusdemque facta Ravennæ per Adonem descriptio vindicetur: unde fiat consequens,

idem ipsum esse, quo Viennensis Martyrologus adjutus est, imo ex quo plerosque sanctos suos diebus singulis extraxit. Cum autem deincep ; probaturi simus, Usuardum toto suo opere Adonis compendiatorem contractoremque fuisse, perspicue coucludi poterit, Romanum vetus seu parvum, Usuardi avum esse, Adonem ejus patrem ; id quod capite tertio erit pertractandum. Quo deinde, longo ordine sequetur tota Usuardi progenies, seu codices illi Usuardini omnes, ex quibus genuinum ejus Martyrologii textum, simulque Auctaria seorsim collecta desumpsimus. Hæc prima fronte, ex ipsa rerum plerisque ignoratarum nimia varietate, nonnihil obscura, toto præfationis decursu, clare, ut confido, atque dilucide evolventur.

CAPUT PRIMUM.

Martyrologiorum antiquorum inter se ac cum Usuardo propinquitas et connexio.

11. Multa pridem a Molano, Baronio, Bollando, Henschenio, Papebrochio, Florentinio aliisque doctissimis viris præclare disputata sunt de Martyrologiorum origine, primordiis, et incrementis; deque eorum diversitate, prout a variis scriptoribus primum conflata fuerant. Crevit earum rerum penitius investigandarum studium, accrescente paulatim majori luce, postquam antiquiora Martyrologia e bibliothecarum scriniis educta, typorum beneficio omnium manibus teri cœperunt. Nihil hic ad nos attinet ea repetere, quæ a clarissimis illis notissimisque scriptoribus, præsertim a nostro Bollando clare, distincte et erudite explicata sunt. Unum est, in quo defecisse omnes, sit verbo venia, in quo, inquam, defecisse ipsos animadverto, nimirum, quod singulorum Martyrologiorum auctores, ætatem et characteres aliquos solum describendo, eo penetrare neglexerint, unde eosdem inter se componendo, una explorassent, quæ primigenia Martyrologiorum capita, quæ qualisve cæterorum ex prioribus derivatio aut genesis, quæque proinde inter Martyrologos omnes conjunctio, connexio, propinquitas, affinitas, vel consanguinitas. Liceat mihi hisce uti vocabulis, ad rem hactenus implexam et involutam, quanta potero perspicuitate illustrandam. Jam Martyrologia omnia classica, seu quæ antiquorum prærogativa et auctoritate gaudent, suis nominibus appellavi ; Hieronymiana nempe, Bedam, Florum, Romanum parvum, Rabanum, Wandalbertum, Adonem, Usuardum et Notkerum. Quæritur hic quisnam inter illos ordo, dicam an subordinatio, qui proavi, qui patres, qui filii, qui cognati ; verbo dicam, quo se in vicem propinquitatis gradu contingant ?

12. Ego sic existimo, ad tria potissimum capita, radices, stipites, seu fontes reduci omnino posse Martyrologos omnes, seu potius eorum Martyrologia, quorum surculi, rami, vel rivuli dici debeant, quotquot huc usque, saltem alicujus nominis vulgata sunt, vel manuscripta exstant in variis bibliothecis, ex quibus apographa, ad Museum nostrum ab amicis transmissa, auta majoribus nostris magno labore A te sumptu procurata fuerunt. Capita hic nomino Martyrologia illa, quæ prima seu autographa censeri debent, utpote quæ ex nullo altero, saltem quod modo supersit, transcripta, fontes ipsa fuerint, unde scriptores Martyrologi alii suas aquas derivarunt. Ex his primum, præcipuum, et vetustissimum agnoscimus, quod sub Eusebii vel potius Hieronymi, vel utriusque nomine circumfertur, sive illud vere ab ipsis conditum fuerit, sive a posteris falso ipsis ascriptum, de quo paulo post copiosius tractandum erit. Locum ab hoc proximum tenet celebre aliud a Venerobili Beda compositum, non jam supposititicium illud a Plantino editum, sed genuinum ipsum, quod a Floro nominatissimo Lugdunensis Ecclesiæ subdiacono auctum fuisse, clare et diserte ab Adone B testatum, postea ostendemus. Tertium porro dicimus, ipsum illud, quod præfatus Ado Ravennæ repertum, et a religioso fratre, sibi præstitum, ibidem transcriptum, in capite Martyrologii sui ponendum putavit, quod Rosweydi nostra cura primum cum Adone in lucem prodiit anno 1613, quodque a multis subinde laudatum, sed a pluribus acerrime oppugnatum, toto sequenti capite vindicandum suscepimus.

13. Hos ego primarios stipites seu stirpes voco, unde in tres potissimum classes, tribus, seu familias primigenias tota Martyrologiorum prosapia distribuatur. Ex his vero primaria, ut iterum dicam, et magis late patens radix prædicanda est Hieronymianum, et omnium antiquissimum, ita feracissimus C fundus, in quo natæ arbores in omnem partem ramos extenderint ; puta Martyrologos alios prope omnes ex ipso illo primario, in opus suum aliquid transfudisse. Visum a Beda Hieronymi Martyrologium, ex ipsiusmet verbis infra citandis deduci posse videtur, imo negare vix ausim, aliqua sanctorum nomina verosimillime ex uno alterum transiisse. An idem de Romano veteri seu parvo æque affirmari possit, fateor mihi necdum undequaque constare, tametsi longa et sedula disquisitione id assequi studiosissime conatus fuerim. Nihilominus et Bedam Martyrologorum caput statuimus, idque adeo maxime, quoniam singulari ordine et stylo Martyrologium proprium, ut incompletum adornavit, quod primum a Floro, inde ab aliis auctum, pene dicerem deformatum, vestigia tamen aliqua semper servat, D ex quibus ab aliis distingui possit, ut ante me accurate observarunt Henschenius et Papebrochius, dum illud aut purum, aut puro proximum edidero ante tomum II. Martii de Actis sanctorum anno 1668. Atque hæc iterum obiter dicta sunt, propriis locis in hujus capitis decursu uberius explananda.

14. Est igitur nostra fundamentalis assertio, ab his tribus Martyrologorum quodammodo patriarchis, reliquos omnes legitima successione descendere ; quales sunt Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus, et quicumque alii ab hisce, tanquam stipitibus subalternis, sua desumpsisse deprehenduntur. Ex qua proprie radice profluxerit metricus ille Martyrologus

Wandalbertus, certo exploratum non habeo. Ex Beda acceptum nonnulli voluere : ipse se subsidii primum a Floro habuisse fatetur. Ego florilegum puto, qui hinc inde varia sanctorum nomina, forte versibus aptiora decerpserit, de quo pluribus suo loco dicam. At certum est, Rabanum ex Beda descriptum, ex Hieronymo auctum, et nonnullis additis aut fusius deductis, ab auctore completum esse. Ado genitorem suum digito commonstravit, dum Romanum parvum operi præfixit, et diebus prope singulis ex eo sanctos suos evidentissime desumpsit. Nec minus certum est totum Usuardi Martyrologium ex Adone contractum esse, sanctis martyribus Cordubensibus, nonnullis Hieronymianis, nonnullis popularibus, ac paucis aliunde mutatis coagmentatum. Bedam etiam secutum se fuisse testatur Usuardus, idque in observationibus nostris, dum locutus est, sedulo adnotamus. Verum tamen Adonem patrem ejus seu verum fontem declaramus, ex quo totum ferme Martyrologium ejus dimanasse indubitatum arbitramur. Notkerus denique præcipua quæque ex laudato Adone transtulit, non pauca ex Rabano sua fecit, multis ex Hieronymo ad complendos singulorum dierum indiculos corrasis. Atque hæ totidem propositiones sunt, nostra hac præfatione, quoad res exigit, aut a decessoribus nostris jam præstitum non fuit, distincte et ordine demonstrandæ.

ARTICULUS I.

De Martyrologii Hieronymiani exemplaribus.

§ I. — De majoribus ab Acherio et Florentinio editis.

15. In laudata nuperrime præfatione generali, c. 4, totum quartum paragraphum insumit Bollandus elucidando, quod sub Eusebii et Hieronymi nomine venit, Martyrologio ; ubi primum fatetur, non satis probari, quod tale Martyrologium ab Eusebio unquam scriptum fuerit, nec id ex epistola Gregorii ad Eulogium aperte deduci. Rursus, nec certum esse Eusebianum seu Martyrologium seu de martyribus commentarium, ab Hieronymo versum, aut aliud ab sancto doctore scriptum fuisse quidquid id aliqui conflci existiment ex famosa Chromatii ac Heliodori episcoporum ad Hieronymum epistola, et altera ad ipsos Hieronymi responsoria ; utpote cum utramque Baronius solidis argumentis commentitiam demonstraverit ; unde si vera unquam istiusmodi epistola a Cassiodoro citata fuerit, eam intercidisse fatendum est. Et hæc quidem communior hodie doctorum virorum sententia, cui tamen contradici posse, dictasque epistolas a suppositione utcunque salvari, operosis annotationibus ostendere conatur Florentinius a pag. 57. Cæterum pendente adhuc dum ea lite, ex Cassiodori testimonio id consequi omnino videtur, indiculum aliquem seu Fastos ab Hieronymo concinnatos, sive sub epistolæ, sive sub alio quovis titulo, descriptis fortasse eorum Sanctorum nominibus, quorum in Eusebii collectione, cujus Eusebius ipse lib. IV, cap. 14, et lib. V, cap. 20, et ad Gregorium Eulogius meminere ; quorum, inquam, ibi Acta exstabant, aliis de tuo superadditis, ex quo pridem firmiter invaluerit, inveteravitque opinio Martyrologium aliquod ab sancto Hieronymo compositum fuisse.

16. Pro opinionis jam dictæ vetustate abusque sæculo sexto stat Cassiodori auctoritas, ex libro de institutione divinarum Lectionum, cap. 32, a Bollando recitata ; pro sæculo septimo stat notissimum Bedæ testimonium, Retractatione in Vetus apostolorum, cap. 1 : « Quibus adstipulatur, inquit, et liber Martyrologii, qui beati Hieronymi nomine ac præfatione attitulatur, quamvis idem Hieronymus illius libri non auctor, sed interpres, Eusebius autem auctor exstitisse narretur : » Manavit deinde in posteros præfata opinio, a Walafrido Strabone et plerisque sæculi noni Martyrologis, disertissimis verbis confirmata, duravitque hactenus, tametsi per multa sæcula nullus deinceps de Martyrologio isto meminerit, nec Baronius, adhibita quantavis diligentia, integrum usquam reperire potuerit ; donec ipsum e Cartusia Trevirensi feliciter tandem eruit Rosweydus noster, vetustissimo charactere exaratum, quale media fere parte æneis laminis expressum habemus, autographo ipso ad Epternacences, qui codicem suum repetierant, anno demum 1668 remisso. Hisce addi possunt quæ in prologo ad Bedam disseruit Papebrochius ; nos hic Bollandum sequimur, cujus hæc verba describi merentur.

17. « Folia aliquot excusa ut vidit ad se a Moreto (*cujus expensis codex ille in æs incidi cœperat*) missa Bartholomæus Gavantus, provincialis præpositus congregationis Clericorum Regularium S. Pauli, et sacræ Romanæ Rituum congregationis consultor, mirifice probavit, scripsitque de illo ad eumdem Moretum plures epistolas, quas legi ; alias opinari se, reliquis collegii illius sive congregationis sapientissimis viris Martyrologium illud VALDE PLACITURUM ; alias SENTIRE PERITIORES, UTILE FORE CHRISTIANÆ REIPUBLICÆ. Alii quoque viri eruditi vehementer id laudarunt, ut præclarum sacræ antiquitatis monumentum. » Tu vide ibi reliqua, quæ in præfati codicis commendationem pluribus nitide Bollandus prosequitur. In Gavanti Bollandique sententiam ivere deinceps eruditi omnes, saltem orthodoxi, si paucos excipias, qui, contradicendi genio ducti, licet rem ipsam improbare omnino non auderent, titulum arrodere aggressi sunt ; forte quia ibi agnoscit Bollandus, nullum certum argumentum suppetere, quo Martyrologium ab sancto Hieronymo vere esse compositum satis suaderi queat, et quia fatetur, ut verissimum est, multa recentius adjecta, quæ Hieronymo adscribi prorsus nequeant, quemadmodum ex speciminibus ibi appositis clarissime elucescit. Verum enimvero quid demum rempublicam litterariam, aut fidem Catholicam detrimenti accepturam credidere viri illi doctissimi, ex eo quod Hieronymi nomen ei Martyrologio ascriptum paterentur, cum impedituri nunquam sint, quominus post Cassiodorum, Bedam, Walafridum, Adonem, Usuardum, Notkerum et alios, Hieronymianum perpetuo nun-

cupetur. Hæc paucissimis et cursim delibo; qui de his longiorem sermonem desiderat, adeat Florentinium in Admonitionibus prævіis, præsertim 3, 5, et 6, quas hic describere, et in compendium contrahere nec vacat, nec omnino lucet de voce contentiosius disceptare.

18. Unum novi scriptorem catholicum, qui dedita opera Martyrologium, quo de agimus, impetere ausus fuerit, Henricum Valesium, singulari dissertatione suis in Eusebium observationibus adnexa pag. 315, ubi *subdititium librum* vocat, *qui falso Hieronymo ascribatur*. Hoc autem duce fretus, in omnem, ut fit, orthodoxos scriptores sugillandi occasionem intentus Mathias aliquis Fredericus Beckius, in suo ad nescio quod Kalendarium Germanicum (quo ei placet Martyrologium appellare) commentario a pag. 11, multa congerit, quo majores nostros temere carpendo, laudatum Martyrologium Hieronymo nequaquam ascribendum ostendat; idque ex cavillis nonnullis, quos hinc inde ex Florentinii aliorumque dubitationibus sincere propositis, acriori ipse et mordaciori sale inspergit. At tanti hoc non est, ut argutatiunculas ejus omnes aut excutiamus, aut convelamus; satis nobis erit, si ex communi catholicorum consensu, Hieronymi nomen præferre possit, atque adeo Hieronymianum tuto nuncupari, tametsi monumenta desint, quibus ipsum sanctissimo Doctori certo vindicemus. Ita censuere Majores nostri, ita hodie passim loquuntur eruditi universim omnes, et nos toto opere nostro Hieronymi, vel Hieronymianorum appellatione semper utendum existimavimus.

Rem totam, ut dixi, profundius examinat laudatus, laudandusque nobis sæpius clarissimus, et decessoribus nostris, dum viveret, amicissimus Franciscus Maria Florentinius, nobilis Lucensis qui vindicatis Eusebii collectionibus, libris seu libellis martyrum, non solum Palestinæ, sed et aliorum; pag. 13, sub finem recte notat « sufficere nunc de Martyrologii proprie dicti auctore affirmare. . . vetustius illud esse in scriptorum memoria Martyrologium, quod Eusebio ascribitur, vel divo potius Hieronymo ex collectionibus Eusebii. » Sequenti deinde pag. 14, erudite probat Hieronymi martyrologium a se datum, nobis, a sancto papa Gregorio codici suo attributis, adamussim convenire. Cum igitur Martyrologium toties appellatum, collectis pluribus ejus apographis anno 1668, publici juris fecerit, atque eruditissimis notis, observationibus et exercitationibus illustraverit idem ipse Florentinius, ad pleniorem totius rei notitiam, et de ejus codicibus, et de aliis ad Hieronymianum pertinentibus, nonnulla explicanda sunt. Nec verbo indicare neglexerim, cur et hic et in toto decursu operis maluerim adhibere Hieronymianorum, quam Hieronymi ipsius vocabulum. Nempe cum sancti Hieronymi qualecunque opus ignoretur; apographa autem et multa et diversissime aucta et contracta sint, putavi communiori voce cavillationibus ansam præcisum iri, codicibus ipsis tribuendo, quæ a primo auctore certissime removenda sunt. En modo Florentinianæ lucubrationis aliqualem effigiem.

20. Inter varias admonitiones prævias, sexta ordine tota fere insumitur depingendis duobus codicibus Hieronymianis, Lucæ aut in vicina repertis, qui vel ex Gallia eo allati, vel ex aliquo cœnobii Fontanellensis apographo descripti fuerant, certe ita erant similes, ut vel ex eodem exemplari acceptos, vel alterum ex altero descriptum esse oporteret. Hos ipse nactus, ut erat vir rerum ecclesiasticarum antiquarum studiosissimus, communicato cum V. C. Luca Holstenio aliisque eruditis consilio, accepto subinde a majoribus nostris, aliquando apud ipsum hospitatis, vetustissimi illius Antuerpiensis seu Epternacensis, sub initium sæculi octavi scripti ecgrapho, instructus præterea Corbeiensis codicis, ab Acherio Spicilegii tomo IV anno 1661 vulgati, manuscriptis fragmentis, animum adjecit ad procurandam tam pretiosorum cimeliorum editionem, eamque pro sua eruditione, qua posset cura et studio illustrandam. Cumque jam opus ferme prelo paratum haberet, contigit, ut illustrissimus baro de Blum codicem alium Weissenburgensem cum Henschenio et Papebrochio communicaret, quod illi continuo Lucam destinari curarunt, satis tempestive, ut cum aliis codicibus conferretur, ejusque variantes a reliquis lectiones, ad calcem Florentiniani operis subjungerentur. Hæc ad brevem historiæ synopsim, quam siquis integram et fusius descriptam requirat, adeat Florentinium ipsum, totius sui consilii et vulgandi operis propositi rationem reddentem, admonitione prima, cui Holstenii epistola attexitur, ex potiori parte reproducta a Papebrochio in Responsionibus, appendice ad art. 18, a num 49. De codice suo, sive unico, sive bino, tractat ille ex professo citata admonitione 6; a pag. 50 de Antuerpiensi et Corbeiensibus fragmentis admonitione L., quæ omnia ibi legi malo, quam hic tædiose referre, cum ad institutum nostrum eatenus solum spectent, quatenus rudem saltem ideam Martyrologium plerumque archetypi, seu protoparentis adumbra revoluimus.

21. Hic verbulo inserenda est non otiosa observatio receptissimæ a majoribus nostris opinionis, per Actorum nostrorum commentarios late vagantis, qua sibi persuasum habuere, codicem Epternacensem, inter Hieronymianos præcipuum, anglicanum fuisse, atque ab ipso S. Willibrordo ex Anglia in Belgium, seu Franciam allatum. Pronum certe erat talem conjecturam facere, at mihi quidem non satis fundata videtur, mecumque sentiant Martyrologiophili omnes, si advertant x Kalendas Julii, seu XXII Junii in laudato Epternacensi prætermitti inclytissimum Angliæ protomartyrem *Albanum* cum sociis plusquam octingentis, [qui tamen in aliis codicibus a Florentinio editis clarissime exprimitur. Quis credat talem sanctum in codice [Anglicano prætermissum iri? Addunt laudati majores præ-

fatum codicem in Gallia auctum; hoc vere: sed idem de omnibus aliis plane admittendum est, nisi velimus a S. Hieronymo obitum S. Paulini XXII Julii consignari potuisse. Hæc obiter de codice Epternacensi. Plura ad hunc et alios in observationibus dicuntur. Redeo unde digressus sum.

22. Atque ut iterum repetam ad disceptationem illam prorsus non regredior, qua de vero Hieronymiani Martyrologii auctore inquiritur, sive is demum alius ab S. Hieronymo, sive ipse Hieronymus, primus indiculi architectus fuerit; nam quisquis is est, aut sæculo sexto antiquior, aut eo saltem sæculo vixisse dicendus est. Id nobis indubitatissimum videtur tale Martyrologium a sancto Gregorio Magno designatum, dum ad Eulogium Alexandrinum lib. 7, ep. 29, ita rescripsit: « Nos autem pene omnium martyrum, distinctis per singulos dies passionibus. collecta in uno codice nomina habemus; atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine, quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen locus et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati. Sed hæc habere vos beatissimos credimus. » Non magno studio, solertia, aut labore opus est, ut characteres hi omnes a S. Gregorio tam clare expressi, in codicibus Hieronymianis, a Florentinio editis, aliisque ejus generis aperte deprehendantur, eoque pacto frequentes interpolationes a veteri textu sejungantur. Neque enim nudos, simplices et integros Hieronymianos, aut Gregorianos codices nos habere profitemur; cum multi sæpe Sancti recurrant, quos post S. Gregorii tempora vixisse, aut saltem ejus tempore sanctorum veneratione donatos non fuisse evidenter constet. De quibus iterum videri possunt Bollandus, et citatæ Florentinii admonitiones. Ut semel dicam, id quærimus, id volumus, id asserimus Martyrologium istud, quod Hieronymianum appellamus, omnium primum, omnium vetustissimum esse, imo Gregorii Magni temporibus vetustius, quandoquidem in citata epistola, non de novo quodam Martyrum indiculo, aut catalogo, sed de antiquo mentionem inferat, quem nempe toto orbe catholico receptum et tritum existimaret, dum concludit: *Sed hæc habere vos beatissimos credimus.*

23 In tam vetustis codicibus, toties ab oscitantibus et indoctis librariis descriptis, frustra distinctas sanctorum series, discretos studiose laterculos, expressa recte nomina, servatas ad artem bonæ locutionis regulas, aut exactos rerum apices quis requirat: omnino fatendum est magnam locorum et nominum per conjunctas, aut male divulsas syllabas, easque sæpius truncatas et distortas, confusionem, barbariem et frustraneas repetitiones diebus prope singulis recurrere, quibus quoquo modo restituendis explicandis, combinandis, distinguendis, mirum quantum passim laboret Florentinius: quantum vero operæ, studiique in hisce eruderandis majores nostri posuerint, ostendunt quotidiani commentarii, qui in eo toti sunt, ut ex dubiis certa, ex confusis clara, ex male compositis simplicia, ex luxatis integra, tum palæstrarum, tum ipsorum martyrum nomina efformentur. Cæterum antiquorum omnium codicum præsertim usualium, ut sunt Martyrologia, communis est sors, ut describentium vel temeritate, vel imperitia, ita sensim deturpentur, ut sæpe difficillimum sit primi autographi vestigia in transsumptis deprehendere; adeo ut cum Castellano vehementer miratus sim, in Romano parvo, seu vetere Rosweydi omnia tam concinna, tam nitida, tam ordinata per tot sæcula servari potuisse, in quo certe hoc Martyrologium, tantum superat Hieronymiana, quantum hæc vetustate antecedunt, quod sequenti, ut jam non semel diximus, capite fusius erit demonstrandum.

24 Reliquum est ut de codicibus nostris Hieronymianis, necdum editis et ferme abbreviatis, pauca in singulorum specimen subjiciam, et si forte aliquando operæ pretium sit ipsa etiam publici juris facere, ad quod me frequenter impensissime atque urgentissime adhortatus est sæpe mihi hic nominamus, nunquam pro merito laudandus, tum operis hujus, tum grandioris nostri indefessus adjutor, V. C. Claudius Castellanus, Parisiensis ad B. Mariæ canonicus, summo nostro dolore et ingenti Martyrologiorum jactura e vivis ereptus sub initium anni 1711. Ea erat perillustris viri sententia, ut non solum Usuardinam recensionem orbi litterario gratissimam fore censeret, sed eruditos omnes id jure quodam a nobis postulare aiebat, ut reliqua nostra Hieronymiana apogragha, seu integra, seu contracta et compendiata, in publicam lucem emitteremus. Spem feci viro amicissimo, id aliquando futurum, præsertim si conatus nostros in expurgando illustrandoque Usuardo, quod tunc meditabar, iidem ipsi Martyrologiophili suis suffragiis probassent, eo pacto animos addituri, et manuscriptorum nostrorum codicum omnium generalis ratio reddetur, quæ in ordine ad commentarios nostros, ut supra de Usuardinis dicebam, desideratissimam lectoribus lucem afferret. Nec sane a promissis resilio, atque adeo ut rerum hujuscemodi amantium palatum nonnihil titillem, brevem hic aliquam Hieronymianorum nostrorum codicum delineationem lubens adnecto, plura, si licuerit, olim præstiturus, ubi varios Hagiophilorum gustus exploravero.

§ II. — De Hieronymianis minoribus, tum manuscriptis, tum typis excusis.

25. Sub finem citati nuper § 4 capitis 4 præfationis generalis, agit Bollandus de exemplari aliquo Hieronymiano Hibernico, cujus lacinias aliquot seu extracta a celebri P. Colgano submissa, posterioribus Januarii nostri de Actis sanctorum diebus inseruerat, sub nomine Martyrologii Hieronymiani *Tamlactensis*. An autographum ipsum membraneum unquam viderit Bollandus, dubium facit, quod Tamlactense istud simile Epternacensi existimet, cum vere solum Marty-

rologii alicujus Hieronymiani fragmentum dici possit. Id mihi plane constitit, dum autographum ipsum R. P. Livini de Meyer, viri de republica litteraria præclarissime meriti, tunc collegii nostri Lovaniensis rectoris benevolentia, a RR. PP. Fransciscanis Hibernis impetratum, otiosius et diligentius evolvere et excutere licuit. Eo præ cæteris me impulerat Castellani curiositas, qui Tamlactense Martyrologium aliquoties in Actis citatum, imo laudatum inveniens, thesaurum ingentem Lovanii latere sibi plane persuaserat. Ego vero, post accuratum examen, facile animadverti codicem illum longe supra meritum a majoribus nostris, quibus sola extracta, ut mihi sæpe testatus est Papebrochius, a PP. illis Minoritis Hibernis, seu a Colgano missa fuerant, elatum et commendatum esse. Etenim præter admista Hibernica propria, pluribus recentioribus additamentis non caret, qualia sunt festum sancti Joseph, Revelationis Michaelis archangeli, Omnium Sanctorum, et plura hujusmodi. Aliunde vero ex duodecim anni mensibus solum Aprilem habet integrum. En paucis totam ejus analysim.

26. Præfatus codex decem folia membranacea continet grandioris formæ, simili alio folio cooperta- ubi in fronte recentiori manu apponitur: *Martyrologium Tamlactense, et opuscula S. Ængussii Kele, dei.* In ora infima primæ paginæ legitur: *Ad usum conventus Dungallensis*, et rursus ad calcem paginæ tertiæ: *Ex libris conventus Dungallensis.* Martyrologium ipsum nec bene depictum, nec satis ordinate digestum, decem duntaxat paginas cum fere dimidia complectitur, multis ubique nominibus vix legibilibus impletum. Deficit a IV Kal. Februarii ad IV Idus Martii, adeoque nec Januarius nec Martius integri sunt; deestque totus Februarius. Jam dixi solum Aprilem plenum esse. Maius usque ad diem vicesimum, seu XIII Cal. Junii decurrit. Absunt Junius et Julius. Augustus incipit a IV Nonas, cujus reliqui dies habentur. In septembri desunt XII, XI et X Kal. Octobris. October decurrit usque ad III Kal. Novembris. Abest totus November. December vero inchoatur a XV Kalend. Januarii. Patet igitur manuscriptum plane imperfectum esse, neque adeo dignum quod inter Hieronymianos codices connumeretur. Post qualecunque Martyrologium, sequitur nescio quæ tabula nominum, ni fallor, Hibernicorum, per tria folia, ac demum opuscula sive opuscolorum fragmenta, eo sermone quem me fateor prorsus non intelligere. Atque hæc de Tamlactensi satis dicta sunto.

27. Subjicit Bollandus specimen contractioris Hieronymiani, quod olim *Rhinoviensis* vel *Rhinoviensis*, juxta Basileam cœnobii, fuit, repertum in Rosweydi schedis, qui illud anno 1623 acceperat a nostro Stephano Vito, hic ab ipso cœnobii Rhinoviensis abbate, ut testantur superstites litteræ, Martyrologium istud recte vocantes fragmentum, cum desint folia ab VII Kal. Februarii ad XIV Kal Aprilis, et a vicesimo, septimo die Septembris, usque ad Decembris vicesimum quartum. Incipit a die natali Jesu Christi in terris. Folia sunt tredecim membranæ, in forma octava majore, boni priscique characteris, ipsas diphthongos clare exprimentis. Non male censuit Vitus, *fragmentum hoc* suum *exaratum fuisse post dies sancti Gregorii Magni, et post Caroti Magni: nam in illo*, inquit, *suis recte locis lego festa Nativitatis beatæ Virginis et Exaltationis sanctæ crucis.* De cætero vere Hieronymianum esse, seu ex Hieronymiano extractum, clare evincunt exhibita a Bollando specimina, ac quotidiana alia diebus sequentibus. Unum superaddam ex I Julii exemplum, quod deinceps per omnia secutura apographa nostra Hieronymiania mss. vagabitur. Puta, me textus omnes, I Julii in codicibus istis notatos, cum textu Hieronymiano integro ejusdem diei collaturum.

28. Præmitto hic itaque ex prima Julii totum textum ex Hieronymianorum omnium vetustissimo, Autuerpiensi seu Epternacensi. Erit lectoris citandos infra aliorum codicum indiculos breviores cum hoc componere. Sic habet: *Kal. Julii. In Nicomedia, Zoili. Roma, depositio Gaii episcopi. Natalis Luciæ virginis et Anceiæ regis, cum aliis* VIII. *Item Romæ, Isici, Processi, Marinæ, Antonini, Sereni, Victoris; Zeli cum aliis octo. Orionis, et aliorum* CCLXII. *In Antiochi, Severiani, Zoeli, Pasi. Depositio Idonei cum aliis. Augustoduno, depositio Leontii episcopi. In Persida, SS. apostolorum Simonis Cananæi et Judæ, fratris Jacobi.* Paululo auctiora sunt Lucensia et Corbeiensia; priora enim interserunt *depositionem Aaron*, adduntque, *Egolisma. Eparci.* Posteriora vero insuper adjiciunt *depositionem Karileſi.* Sed nos, cum Bollando, codicem illum nostrum, cæteris vetustiorem præstantioremque, ut archetypum sequemur. Nunc Rhinoviensis fragmenti verba attende: *Kal. Julii. In Nicomedia, Zoeli, Nomæ, Gagi papæ. Luciæ virginis. Processi et Marini.* Forte pro *Marinæ.* Collatis utriusque tabulæ verbis, vix syllaba reperientur quæ ex majori laterculo accepta et descripta non sit. Jam ad alios codices nostros, plerumque liberaliores, descendamus.

29. Eos inter in Actis nostris nominatissimus est *Richenoviensis* sive *Augiæ Divitis* prope Constantiam in Germania, cujus ecgraphum habemus nitide descriptum in forma quarta minore, illudque invenio nos primum accepisse anno 1651. De codicis autographi forma aut ætate nihil notatum: videor recordari Henschenium de iis alicubi fusius egisse; verum quærere supersedeo, cum aliunde satis pateat optimæ notæ esse, et, nisi multum fallar, Gellonensi, ab Acherio Spicilegii tomo XIII edito, longe purius et præstantius, tametsi careat Breviario apostolorum, quod in Gellonensi Martyrologio præmittitur. Educamus hic utriusque textum Julii, cum majori Hieronymiano jam descripto conferendum. Sic habet Richenoviense: *Kalend. In Nicomedia, Zoeli, Romæ, Gagi papæ, Luciæ virginis, Processi, Marini, In Antiochia, Severiani. Iu monte Hor, depositio Aaron sacerdotis. Augustiduno, Leontii episcopi.* Ad oculum rursus patet Hieronymiana esse omnia

atque ex majore codice excerpta, cui Aaronis depositio, de qua supra diximus, immista jam erat. Audi modo Gellonense ex editione Acherii. *Kalendis Julii. Romæ, Gaii, Luciæ, Isici. Alibi Orionis, Criliſi confessoris, Zoeli, Severiani. In monte Or, depositio Aaron sacerdotis. In Persida, Simonis et Judæ apostoli. Augustoduno, Leonti. Ingolisma, Eparci episcopi.* Vides hic Gajum papam confuse positum, Carilefum vero aliis, iisque martyribus, inepte immistum; additumpue in fine Eparchum, de quo et Carilefo codex Richenoviensis non meminit, ut proinde hic altero luce dignior sit, quod pluribus et continuatis exemplis forte alias demonstrabitur. Cæterum utrumque Martyrologium, tum Richenoviense, tum Gellonense, annum ordiuntur a Natali Domini, contra quam faciant plerique alii infra citandi, qui a Kalendis Januarii principium desumunt.

30. Bina alia Hieronymiana apographa habemus, quæ cum citato Gellonensi magis conveniunt, ut facta diligentiori collatione didici. Alterum Papebrochii manu in minori forma ex potiori parte descriptum, vocatur *Martyrologium Augustanum sancti Udalrici* postrema parte mutilum, nempe a VI Novembris ad finem anni. Alterum integrum est, Labbei nostri donum, Belgico charactere in folio exaratum. Utrumque incipit a Kalendis Januarii. Ne tædio sim, solum rursus diem I Julii in exemplum adducam. Sic habet Augustanum : *Kal. Junii. Romæ, Gagi, Luciæ, Isici. Al* (alibi) *Urion, Arileſſi conf. Zeli, Severiani. In monte Hor, depositio Aaron sacerdotis. In Perside, Simonis Chananei et Judæ Zelotæ. Aug. Leonti, Eparci episcopi.* Fallor, si ulla major inter Gellonensem, et hunc Augustanum conformitas reperiri possit, quæ aliis diebus passim et ubique elucet, vocula hinc inde intermista, corrupta, transposita, aut abbreviata. Nec major est in codice Labbeano discrepantia. Sic item *Kalendas Julii* legit, turbato nonnihil scriptoris oscitantia nominum ordine : *Romæ, Zeli, Severiani, Usicii, Arilesæ. In monte Or, depositio Anton sacerdotis. In Perside, Simonis, Judæ Apl. Augustod. Leonti. In Eclisma, Eparcii episcopi. Gajæ Unon, Luciæ.* Corrige luxata nomina, et tria ultima loco proprio, post *Romæ*, repone, exsurget idem textus quem ex Gellonensi et Augustano jam dedimus, neglectis minutiis quas in antiquis manuscriptis non sæpissime recurrere adynaton esse norunt qui in iis perscrutandis vel tantillam operam posuere. Possent hujusmodi codices iis annumerari, quos Acherius cum Gellonensi contulit, lectiones ex iis variantes subjiciens.

31. Jam dictos duos codices in nostra Hieronymianorum collectione præcedit apographum aliud multo brevius, eleganti charactere Gallico in folio descriptum, cui has notas appositas lego : *Martyrologium perantiquum, ab hinc saltem annis octingentis exaratum, descriptum ex vetustissimo abbatiæ Corbeiensis, mense Decembri* MDCLXI. In fine autem adjecit Papebrochius : *Dono adm. R. D. Lucæ Dacerii, ex ms. Corbeiensi antiquissimo, quod in bibliotheca S. Germani de Pratis ipsi vidimus.* Locum in Spicilegio merebatur tam antiquum monumentum, at forte credidit vir eruditissimus, a nobis ex antigrapho cum aliis olim edendum, quod tam ardentibus votis clar. Castellanum desiderasse supra monuimus. In eo hic codex a proxime prægressis differt, quod Martyrologii ordinem inchoet ab VIII Kal. Januarii, seu a *Domini Salvatoris Nativitate.* Textus habet semper brevissimos, et plerumque unica annuntiatione, sæpe unico sancto circumscriptos, sic tamen, ut appareat ex aliquo Hieronymiano codice omnia fuisse desumpta. Demus iterum diem in exemplum selectum, hic paulo longiori textu præditum : *Kal. Julii. Romæ. Gaii papæ, et natalis sanctorum Luceiæ virginis, et Auceiæ regis. In Persida, passio sanctorum apostolorum Simonis Cananæi et Judæ Zelonis,* pro *Zelotis.* In sequentibus eadem est codicis ratio. Cæterum magna ejus brevitas non impedit quominus quandoque propria Corbeiensium interserantur, ut patet ex V Kal. Aug. seu XXVIII Julii, ubi ponitur : *Corbeia monasterio, dedicatio basilicæ sancti Petri apostoli.*

32. Sequuntur Casinensia duo apographa, manu Italica, descripta, de quibus in Prologo ad Bedam meminit Papebrochius num. 3. Utinam distinctiorem aliquam explicationem aut ipse, aut Henschenius, qui ea transcribi curarunt, adjecissent. Primum altero brevius est, nec puram Hieronymianum dici potest, cum sanctos inserat aliunde acceptos. Brevitate cum aliis Hieronymianis contractis satis convenit ; atque item quod sola sanctorum et palestrarum nomina consignet. In exemplo rem totam exhibeo. Sic habet : *Kalend. Julii. Octava L. Joannis Baptistæ. Et natale sancti Domitiani abbatis.* Prima annuntiatio ex aliquo Hieronymiano interpolato procedit, quale est illud Sangallense, ab Acherio subjunctum Gellonensi : altera manifeste Adoniana est, ut vide in nostra ad Usuardum illo die observatione. Ad Hieronymiana propius accedit Casinense alterum paulo majus, de quo recte Papebrochius citato proxime num. 3 : « Fuerunt etiam ecclesiæ, inquit, quibus satis fuit nudus Hieronymiani Martyrologii contextus, ad pauciores sanctos contractus : et tale Martyrologium alternum Casini reperimus, uti etiam pervetustum, et huic simillimum Romæ in ducis Altempsi celeberrima bibliotheca. » Factam utriusque collationem indicant notatæ sedulo, vel minimæ variationes manu ipsa Papebrochii. Quantum vero majus hoc Casinense alteri minori præferendum sit, ex solito exemplo licebit statuere : *Kal. Julii. Romæ, Cagi papæ. Et sanctorum Luceiæ virginis et Aceclæ regis, cum aliis octo. Et in monte Hor, depositio Aaron, primi sacerdotis.* Vides ubique sphalmata scriptoria, librariorum imperitia commissa ; textus autem pro vario amanuensium arbitrio, aut magis, aut minus extensos. Utrumque incipit a Kalendis Januarii.

33. Ex codice membranaceo Em. cardinalis Barberini in forma 4, signato num. 1852, educta sunt

apographa bina alia, sed incompleta, quorum alterum descripsit Papebrochius, secundum inchoavit, sed complevit manus eadem, a qua sunt duo laudata Casinensia. Primum a Kalend. Januarii sumpto initio, deficit in II Nonas seu VI Maii. Uniforme non est, nam elogia hinc inde exhibet clausulis sibi propriis, ut, verbi gratia, de Genovefa III Jan. : *Cujus reliquiis honorem debitum impendimus, missales et orationes persolvimus.* Januarii X, de Paulo eremita : *Nam et apud nos ita habetur, et reliquiæ venerantur.* Jan. XVI, de Priscilla : *Cujus gloriosum pro Christo agonem, cum patrociniis digne veneramur, officiumque diurnum, ut SS. PP. sanxerunt, persolvimus.* Rursus ibi de Furseo : *Cujus vita plena virtutibus refulget, et corpus venerabile monasterium per Romana retinet.* Die sequenti XVII Januarii, de Sulpitio Bituricensi episcopo : *Cujus vitam tenemus, et patrociniis fulcimur.* Tales ego elegiorum formulas in nullis hactenus Martyrologiis reperire memini, ut satis pateat, compilatorem hunc proprio genio indulsisse. In reliquis tamen brevior est, magisque stylo Hieronymiano sese accommodat.

34. Barberinianum secundum longe majus et diffusius est, primis tamen duobus mensibus cum dimidio mutilum, cum primum diem integrum signet Idibus Martii : *Illustre Martyrologium* identidem appellavit Henschenius; quamvis singularem illam prærogativam non magno titulo ei debitam deprehendere potuerim, saltem quo præferatur duobus aliis mox secuturis, nempe codici Hyeronymiano Vaticano, et alteri codici S. Cyriaci, quo usus est cardinalis Baronius; non, inquam, video, cur his præferatur, nisi quia hinc inde liberius et prolixius, tum sanctos, tum elogia inserit, ut numero sequenti ex Prologo ad Bedam intelligemus. Certe hæc duo posteriora præcellunt, quod stylo Hieronymiano contracta fuerint, sub hoc autem cum Barberiniano concordant, quod et ipsa ex eodem Hieronymiano contracta fuerint, subinde vero aucta elogiis nonnullis ex Beda acceptis. Atque his tribus applicanda est, non infundata Papebrochii opinio, num, 2 sui ad Bedam prologi expressa, qua se persuasum fatetur. « in plerisque Romanis basilicis, abrogato Hieronymiani (nempe majoris) Martyrologii usu, et illo, quod Aquileiensi episcopo a pontifice missum supra monuimus, fortassis nonnisi in Laterano, aliisque paucis ecclesiis recepto, ita probatum aliis Bedam fuisse, ut eo convenientur aucto, utendum plures sibi putaverint, usque dum Usuardus visus est ecclesiasticis usibus accommodatior. » Nempe hæc apographa ad Bedam retulere Henschenius et Papebrochius, quoniam elogia ejus Hieronymianis annuntiationibus immista repererunt. Nec prætermittenda sunt quæ in rem nostram, nempe ad trium præfatorum codicum distinctionem, sequenti proxime numero 12 suggerit laudatus Papebrochius. Ita pergit.

35. « Sunt autem tria hæc, » Hieronymiana apographa Bedæ elogiis farta, « primum ecclesiæ sancti Petri in Vaticano, quod hactenus in archivio ibidem servatum, indidem transcribi fecimus. Alterum monasterii S. Cyriaci in Thermis, quod unice commendavit adhibuitque Baronius in recensendo digerendoque Romano Martyrologio, quodque ex Vallicellana, Patrum Oratorii bibliotheca acceptum, pridem ad nos misit, studiorum nostrorum æstimator fautorque sincerissimus S. R. E. Cardinalis Petrus Aloysius Caraffa. Tertium ex eminentissimi Francisci cardinalis Barberini instructissima a codicibus manuscriptis bibliotheca accepimus, acephalum illud quidem usque ad Idus Martias, et quantum ex translatione sancti Benedicti, IV Idus Septembris inscripta, aliisque indiciis colligere licuit, ex aliquo Benedictino in Gallia monasterio Romam advectum : sed optimæ fidei, neque ita temere mendoseque aut parce, ut priora duo, sed fidelius, prolixiusque suppletum, partim ex Hieronymiano Martyrologio, partim ex propriis diœceseon Gallicanarum Fastis. » Ita Papebrochius in ordine ad Bedam, codicem hunc effert, in quo tamen advertere potuit recentiora alia adjectitia esse, ut est *Assumptio B. M. V.*, ejusdem *vigilia octava*, atque hinc inde alia, quæ nec Hieronymum nec Bedam sapiunt. Demus jam præfatorum trium codicum ex præsignato die specimina.

36. Ut a postremo, Barberiniano illo, incipiam, sic legit : *Kal. Julias. Romæ natale sanctarum Luciæ virginis, et Ancenæ reginæ cum aliis* XXI. *Anisolæ monasterio, depositio sancti Carilephi presbyteri. In monte Or, depositio Aaron sacerdotis. In Mesopotamia, Zeli cum aliis sex. Orionis cum aliis* IX, *et aliorum ducentorum septuaginta quatuor. Augustoduno, depositio Leontii episcopi, et sancti Quintiani.* Satis patet indiculi hujus corruptela, aliquorum nonnulla mutatio, necnon satis liberalis interpolatio, quibus caret, purius Hieronymianum referens codex Vaticanus, dum sic laterculum suum format : *Kal. Junii. Romæ, Gai papæ. Sanctorum Luci virginis et Accegæ regis, cum aliis octo. Et in monte Hor, depositio Aaron sacerdotis primi.* Ejusdem plane tenoris imo nonnihil castigatior est codex S. Cyriaci, sic legens : *Kal. Julii. Romæ, Gagi Papæ et sanctorum Luceiæ virg. et Acceiæ regis, cum aliis octo. Et in monte Hor, depositio Aaron, sacerdotis primi.* Non magna perspicacia opus, ut clare deprehendatur major duorum postremorum codicum inter se et cum Hieronymiano, quam cum Barberiniano uniformitas, quamvis ad Henschenii et Papebrochii intentum satis esset, quod postremum, Bedæ elogia fortasse purius referret.

37. Cum tribus superioribus Barberiniano, Vaticano et S. Cyriaci, citato prologi num. 12, laudat Papebrochius « vetustissimum præclarumque reginæ Sueciæ manuscriptum, quod quanti fecerit vir eruditissimus Lucas Holstenius, declarant ipsius ad Romanum Martyrologium Animadversa, hinc fere accepta, et post illius mortem typis vulgata. In hoc.... etiam Bedam agnovimus, » inquit Papebrochius, « sed elogiis sæpe contractioribus. » Quidquid sit de Bedæ elogiis, omnino fatendum est Martyrologium

hoc, quod olim fuit *S. Columbæ* apud Senones; fatendum, inquam, inter illustriora Hieronymiani Martyrologii contracta apographa merito recenseri posse. Habe hic ejus textum : *Kal. Julii. In Nicomedia, natale sancti Zoili. Romæ, depositio Gagi papæ. In monte Hor, depositio Aaron sacerdotis. Augustiduno, depositio Leontii episcopi.* Confer cum præcedentibus, et per te statues nihil propius ad Hieronymiana accedere. Hoc dolemus, nonnisi mutilum repertum fuisse, utpote in quo desint omnia post VII Idus, seu septimo die Septembris. Nonnulla de hoc et de S. Cyriaci Martyrologio valde confuse lectorem edocuit Castellanus, ad primum Bimestre, Januarium nempe et Februarium, Martyrologii sui, cum eruditissimis notis editi, pagg. 26, 27 et 28 : de quibus a me amice monitus, correctionem sinceram pollicitus est, prolixissimis litteris gratiarumque plenissimis, datis IX Januarii 1709: Cum vero hæc omnia, proximo ejus Bimestri, forte brevi edendo, corrigenda sperem, iis sigillatim enumerandis hic supersedeo.

38. At non ita prætermittere licet nonnullas alias clarissimi viri allucinationes, quibus codices aliquos Hieronymianorum classi perperam inserit. Has eo animo hic expono, quo ipse, humanissimas et cordatissimas gratias referens, easdem sibi exhibitas accépit. Itaque citatæ præmonitionis ad primum suum Bimestre pag. 17. Hieronymianis brevioribus annumerat, 1° *Marchianense* in Flandria ; 2° *Lætiense* in Hannonia ; 3° *S. Lamberti* et *S. Laurentii* Leodiensia ; 4° *S. Martini* Tornacense ; 5° *S. Gudilæ* Bruxellense ; quorum nullum ad Hieronymianorum ordinem pertinet. Ut a postremo incipiam, est illud ab Hieronymianis tam remotum, quam sint Ado ipse et Usuardus, ut cap. 3 ex Usuardinorum serie manifeste constabit. Tornace sancti Martini satis convenit cum Lætiensi, ut olim conservavit Bollandus Præfationis generalis pag. XLIX, utrumque conferens cum mss. Antuerpiensi et Leodiensi S. Lamberti, ex quibus conjici potest, quantum ab Hieronymianis deflectant. Priora duo, nempe Lætiense et Tornacense, ad Bedam relata sunt : Lambertinum Adonianis ferme ascriptum: Antuerpiense, quod nos infra *majus* vocabimus, ad Usuardina plane trahendum est. Laurentianum Leodiense abest ab Hieronymianis longissime, est enim codex crassus et amplus, Adonem ipsum ferme superans. Quid demum velit per Hieronymianum Marchianense, plane me latet ; de fragmentis Usuardinis, ex eo cœnobio acceptis, agemus suo loco, ubi etiam *Centulensem* codicem, Bedæ nomine falso prætitulatum, et a Bollando pag. XLVIII inter Bedæ Martyrologia computatum, veræ suæ classi restituemus. Sed codices alios Hieronymianos, aut eis saltem alicunde affines percurramus.

39. Apographum habemus valde contractum, cui pars Breviculi Apostolorum præfigitur, manu R. P. Alexandri Wiltheim, operis olim nostri studiosissimi ex ms. Trevirensi S. Maximini descriptum, et ab eodem Patre Luxemburgo ad Bollandum transmissum, in quo præ reliquis diebus, copiosus est I Julii, ubi sic legit : *Kal. Julii. In monte Or, depositio Aaron. Passio sanctorum apostolorum Simonis Cananei et Judas Zelotis. Remis civitate, depositio sancti Teuderici presbyteri.* Hoc ultimum Rhemos plane redolet, et Rhemensem provinciam late olim diffusam : et similia exempla, vel levi oculo, ibidem, locis non longe remotis, occurrere observo ; ut idibus Junii : *Remis civitate, super fluvio Vetula, dedicat. Sce Genufefa virg.* Et XI Kal. Septembris: *Remis civitate, nat. SS. Thimotei et Apolinaris.* Jungo hic martyrologium manu Italica transumptum ex tomo XXI bibliothecæ Vallicellanæ PP. Oratorii Romæ, de cujus ætate nil licet statuere. Auctor stylum Hieronymianum brevitate sua sequitur, sed aliunde plures sanctos contulit, ut sunt prophetæ Veteris Testamenti, quos ex Romano parvo, aut ex Adone, aut forte ex Usuardo desumpsit. Ex Gallia Romam advectum censuit Papebrochius, opinor, quia in eo reperit : V *Idus* seu XI *Julii, translationem S. Benedicti,* et XI *Kal. Augusti,* seu XXII Julii : *Monasterio Fontinella, depositio S. Guandresili* [pro *Wandregisili*] *confessoris.* Adjiciamus hic in solitum specimen, primum sæpe nominati mensis diem. *Kal. Julii. In monte Hor, depositio Aaron, sacerdotis primi. In territorio Lugdunensi, depositio Domitiani abbatis.*

40. Post hoc sequitur Martyrologium, quod nostri vocant *Treverense sancti Martini*, scriptum manu Belgica, immistis rubricis quæ modo oculorum aciem ferme effugiunt. De hoc recte observavit Papebrochius, ex variis collectum esse, ejusque compilatorem præ oculis Bedam habuisse ; nec invenio cui melius quadrent verba in prologo num. 14 relata : « Ita Bedæ quoque Martyrologio usus est pro Trevirensi Ecclesia, quisquis ille sanctorum Fastos, quorum habemus exemplar ms. composuit. » Facillime equidem credidero, plane ad usum Ecclesiæ alicujus aut Trevirensis aut etiam Belgicæ primitus concinnatum fuisse, cum in ipso principio IV Januarii occurrat : *Gandavi, Pharahildis virginis.* Ut ex uno mense verosimillimam facias conjecturam ; habes X *Julii Amelbergæ virginis.* XIV, *Marchelmi, consocii sancti Libuini.* XVI *Minulphi et Gundulphi.* XXII, *In Blandinio, Wandregisili abbatis.* Ut alios taceam, non multum remotos ; est VII. Julii, *Willibaldi.* VIII, *Kiliani.* XIII, *Mildrade.* XIV, *Plechelmi,* XXIII, *Liborii in Paderborn.* XXV, *Clodesindæ,* etc. De cætero brevitatem Hieronymianam passim sectatur, eoque potissimum titulo ad eorum classem reductum est. Si qua elogia ex Beda aut aliunde intercurrant, ea paucis circumscripta sunt. Cum Vallicellano convenit in referendis prophetis Veteris Testamenti. Ex I Julii, nullum satis certum indicium eruitur. Sic habent : *Kal. Julii. Romæ, Gaii papæ et martyris. et Luciæ, Fidei, Karitatis virginis, et Sophiæ, matris earum.*

41. Nullum fere in tota nostra Hieronymianorum collectione characteristicis suis magis distinctum est quam illud quod vocamus *Coloniense S. Mariæ ad Gradus*, a P. Joanne Gamansio, in Actis nostris

percelebri, ad Bollandum missum anno 1638 ex apographa P. Marci Cartusiani Coloniensis, qui propria manu hanc notationem apposuit : *Martyrologium perquam antiquum, quod ad Gradus Mariæ Coloniæ reservatur, incerto auctore, in quo plurima habentur, quæ in Usuardo desiderentur.* Recte observat P. Marcus, sed addere potuit, plurima in hoc Martyrologio desiderari quæ apud Usuardum et alios leguntur. Annuntiationum norma plane est Hieronymiana, solis locorum et sanctorum nominibus expressis, nisi quod rarissime, aut de tormentis perpessis, aut de sepultura cursim fiat mentio. Sic loquitur : *Kal. Julii. Romæ, nat. S. Gaii papæ. et S. Carileffi presbyteri, et S. Monegundis virginis. Viennæ, sancti Martini episcopi. Domitiani abb.* Liquet sanctos aliquos Hieronymianis superadditos. Nonnullos vero populares aut vicinos adjectos, collige ex IV Julii, ubi ponit : *Woltharici episcopi*, a titulo *sancti* aut *beati* abstinens. VII Julii habetur : *In Bongia, natale sancti Goaris confessoris.* VIII, *Kiliani*, etc. XVIII, *Translatio sancti Arnulfi Metensis.* XXIII, *Liborii episcopi.* Apographum imperfectum est, deficiens IX Octobris, quo die Dionysium cum sociis apud Parisios consignat. Martyrologii hujus compilator Romanum parvum nec consuluisse, nec descripisse ullo pacto videtur.

42. Ultimum locum in nostro codice occupat apographum, manu Belgica scriptum, *antiquissimi Ecclesiæ Romano-Gallicæ Martyrologii*, quod supra laudatus Acherius cum majoribus nostris communicavit an 1663. De hoc et proxime superiori Martyrologio sic in prologo ad Bedam, num. 3, Papebrochius scriptum reliquit : « Quod idem (loquitur de Romano parvo Rosweydi) modice auctum, cum nobis ex antiquissimis membranis transcriptum communicaret Lucas Dacherius, Romano Gallicum intitulaverat : olim autem etiam Coloniæ in ecclesia sanctæ Mariæ ad Gradus legi solitum, probari potest, per illius ecgraphum, inde transmissum a Joanne Gamansio nostro, ex alicujus Carthusiani schedis : nisi potius nova hæc dici compilatio debeat, ex priori illo et alio posteriori. » Ita Papebrochius nondum satis examinata Martyrologiorum stirpe, progenie, natura et singulorum proprietatibus. Admitto cum venerando magistro meo, utrumque illud Martyrologium et S. Mariæ ad Gradus, et Romano-Gallicum meras compilationes esse ; at falli mihi videtur, dum ipsa cum Romano parvo componit, aut hæc ex illo conflata existimat. Habet profecto Romanum parvum characteres suos proprios, quibus et a proxime citata et ab hoc Acheriana planissime discernatur.

43. Unum est in quo tenuem aliquam similitudinem inter Romano-Gallicum et Romanum parvum advertas quod in illo etiam inveniantur prophetæ Veteris Testamenti, nempe ex Adone vel Usuardo, cum reliquis plerumque accepti. At quam procul in cæteris distet, inde collige, quod Acherianum diebus ferme singulis auctius sit. Rursus, Romani parvi phrasis, quandoque uberior ; Romano-Gallici semper ad Hieronymianorum normam contracta. En exemplum in 1 Julii. Romanum parvum eo die, unico articulo textum concludit : *In monte Hor, Aaron sacerdotis primi in Lege.* Confer modo Romano-Gallicum : *Kal. Julii. Romæ, in monte Hor, depositio Aaron sacerdotis primi. Item sanctæ Monegundis virginis. Lugduni, Domitiani abbatis.* Supplendum videtur post *Romæ*, *Gaii papæ.* Quæ hic, obsecro, inter utrumque affinitas ? In hoc multiplex, in altero est annuntiatio unica. Si, quid sentiam, aperire liceat non multum verebor asserere, tum hoc Romano-Gallicum, tum superius S. Mariæ ad Gradus, Adonis vel Usuardi ex magna parte compendia esse, pro vario compilatorum brevitati studentium gustu concinnata. Proinde rogatos hic velim Romani parvi impugnatores, quos sequenti capite conveniam, ut qui tam confidenter ex insigni illo et vetustissimo Martyrologio Adonis Kalendarium faciunt, hisce aut similibus potius occupentur, ad quæ compendiorum aut extractorum Adonianorum characteristicas convenientius transferri posse existimamus.

44. His omnibus, saltem pro aliqua parte, annumerari etiam possent codices alii, quibus in edendo Beda usi sunt Henschenius et Papebrochius : ex quorum recensione observo, ad Hieronymianorum stylum satis accedere Martyrologium Aquisgranense, ad usum illius Ecclesiæ collectum, quemadmodum supra de Trevirensi sancti Martini diximus. Profero rursus diem primum Julii : *Romæ, depositio Gai episcopi, et sanctarum virginum Fidei, Spei et Charitatis.* Nova hinc inde inseruntur, ut IV Julii : *Nativitas sancti Hodelrici episcopi et confessoris.* Idem forte est quem Coloniense supra vocavit *Woltharici.* VI *Julii* est *Witlebaldi.* VIII, *Kiliani et sociorum.* XIII, *Henrici imperatoris.* XV, *Gondulfi et Monulfi.* XVI, *Dedicatio S. Mariæ Aquisgrani.* XXVII, *Translatio sancti Caroli.* Et husjumodi alia, quæ prætereo. Demum annumerari etiam poterit alter codex basilicæ sancti Petri Romæ, inter Bedæ apographa itidem repositus, quamvis videatur arbitrari collectus et contractus, ut patebit ex I die Julii, quo textum sic format : *In monte Hor, depositio Aaron sacerdotis primi. In territorio Lugdunensi, depositio Domiciani abbatis. Et sancti Quinciani martyris.* Idem forte dici poterit de reliquis codicibus inter Bedæ Auctaria citatis. Sed de omnibus his manuscriptis nostris ad Hieronymiana, seu integre, seu ex parte spectantibus satis dictum sit, eo solo intuitu, ut qui sanctorum Actis et commentariis nostris legendis delectantur, facilius perspiciant quæ et qualia sint Martyrologia ex quibus sanctorum ipsorum nomina extracta fuerint.

ARTICULUS II.

De Bedæ et Flori Martyrologiis novæ conjecturæ.

45. De his Martyrologis, seu eorum duobus, seu potius uno utriusque Martyrologio, eatenus hic agendum est quatenus Beda cum Adone atque adeo cum Usuardo, non minima generis conjunctione connectitur ; ut pateat ordo, series et quodammodo ge-

nealogia, quam supra dicebamus ex Hieronymianis, Beda et Romano parvo, ad alios magis vel minus propinque descendere. Præmittenda sunt Bedæ ipsius verba in fine Epitomes, quibus testatur se scripsisse *Martyrologium de nataliciis sanctorum diebus, in quo omnes, quos invenire potuit, non solum qua die, verum etiam quo genere certaminis, vel sub quo judice mundum vicerint, diligenter adnotare studuit.* Hoc Bedæ Martyrologium præfatio Bollandi et prologus Papebrochii ita depinxere, ita de Floro ab utroque disputatum, ita post ipsos alii varia ad ipsos spectantia expedivere, ut in eadem hac tela retexenda operam perdere videri possem, nisi assidua et horum et aliorum Martyrologiorum collatione, nonnulla occurrissent, quæ ipso assentiente et probante vivo adhuc magistro meo Papebrochio, eruditorum judicia non defugiant. Bedæ ætas hodie receptissima est; lucem sortitus anno 672 ad usque annum 735 vitam protraxit. Flori item characteres adeo verosimiliter stabilitos existimo, ut nihil magnopere dubii videam quin floruerit Lugduni, et Martyrologium suum, magis nominatum quam notum, scripserit circa annum 830.

46. Non erit abs re lectorem eruditum, tametsi forte jam probe instructum, hic denuo præmonere, Martyrologium, præfixo Bedæ nomine a Christophoro Plantino vulgatum anno 1564, nullo pacto a Beda, sed a nescio quo, ex Adone aliisque compilatum fuisse, tam esse evidens, quam quod evidentissimum, atque hoc tempore indubitatum, cum jam passim non alio nomine veniat, quam Bedæ spurii aut suppositi tii. Ego, vitandæ odiosæ vocis gratia, *Plantinianum Bedam* simplicius appellare malui. Illustrior est et ab orbe universo, præsertim a litteratis, cum plausu accepta, recentior et longe accuratior editio altera, anno 1668 ante tomum II Martii ab Henschenio et Papebrochio procurata, qua genuinum Bedæ textum ab Flori auctariis diligentissime expurgatum atque distinctum, se tradidisse non dubitarunt. Fuitque id adeo ab annis jam ferme quinquaginta tam incunctanter, tam universaliter ab omnibus admissum, ut qui solide contradicere aut velle, aut posset, hactenus, quod sciam, nemo repertus sit. Solam sanctorum omnium festivitatem, ut additiam expungendam aliqui censuere.

47. Non potui non magistrorum meorum consumatæ in his rebus experientiæ et doctissimorum aliorum virorum suffragiis meum adjicere, atque adeo in tota hac Usuardi recensione, ita Bedam et Florum appellare, quemadmodum ab ipsis editi, divisi et discreti sunt. Nihilominus jam in terendis Martyrologiis satis diu versatus, symbolam et ego aliquam huc affero, quæ licet Papebrochiani operis fundamenta quadamtenus suffodiat, ut est veritatis amator candidissimus, voluit ipse, argumenta proponerem, quæ ad rem, necdum plane elucidatam, ulterius discutiendam explanandamque conferrent. Ad Florum spectat tota disquisitio, cujus Martyrologium quantumcunque et qualecunque, vere negotium in tenebris mihi semper visum est, et quanquam majorum placitis, auctoritate ductus acquiescerem, ex quo illustrandorum Actorum suscepi provinciam, nunquam induci potui ut verum ipsum et genuinum Flori opus ab Henschenio repertum, a Papebrochio vulgatum certo crederem.

48. Binæ sunt circa Flori Martyrologium capitales difficultates, quas nec Papebrochius, nec quisquam alius, aut satis hactenus vidit, aut, sicut oportebat, dissolvit, quasque nos hic ad duas quæstiones reducimus. Prima : Quænam ea demum aut sint aut vere dici possint, quibus *Martyrologium in labore Domini Bedæ* compositum, *Flori studio*, ut loquitur Ado, *accreverit*, quæque sanctus ille Viennensis episcopus, in Martyrologio adornando, se habuisse profitetur. Quod est quærere, quid sint latiora illa et toties decantata *latiora Flori* ad Bedam *vestigia*. Altera : Quid sit ejusdem *Flori liber secundus*, quo, præter latiora vestigia, se usum esse tam diserte asserit Usuardus. Hanc postremam alicubi, si recte memini, attigit Castellanus, feliciter divinans, *secundum Flori librum*, nihil aliud esse posse, quam ipsum purum putum Adonis Martyrologium, ut præfationis hujus tertio capite copiosius demonstrare conabimur; unde corrigendum erit inveteratum præjudicium, toties a Majoribus nostris, toties ab aliis post ipsos inculcatum, necdum scilicet reperta esse secunda Flori auctaria, vel alio nomine, secundum Flori ad Bedam librum, seu additamentum. Huc igitur proprie et unice spectat sola prior difficultas, de primo eoque vero opere quod Flori studio in Bedæ labore accrevisse novimus.

49. Sed erit qui eam a Papebrochio abunde dissolutam continuo existimet, distinctis illis Flori elogiis, quæ a Bedæ textibus tam accurate remota et sejuncta sunt. Iterum sincere repeto, me Majorum opus vehementer suspicere, ac sæpe admiratum esse tam fortunatum eorum inventum, dum, ut supra dicebam, ex tam variis codicibus, tum Bedam ipsum tanquam genuinum, tum Flori additiones tam solerter a Bedæ verbis, et stylo discreverint. Verum perstat molestia mihi suborta ex perpetua collatione Bedæ, ab Henschenio et Papebrochio editi, cum Rabano, Adone ac Usuardo. In hoc situs est eardo rei, quod Ado in præfatione sua affirmet, eo se Bedæ Martyrologio usum, quod Flori venerabilis studio in labore domni Bedæ accreverat, unde certissime dicendum est, Adonem ipsius Flori, quem de facie novisse potuit, completum et integrum opus habuisse, quod ex Romano parvo et aliunde supplere aggrediebatur, adeo ut non solum primum illud et valde imperfectum Bedæ Martyrologium habuerit, sed simul omnia, quæ tum a Floro, tum a Beda composita, in unum quodammodo corpus coaluerant, quorum proinde Sanctos verba et elogia in novum suum Martyrologium indistincte retulerit, aut saltem referre potuerit.

50. Clarissima in rem nostram sunt ipsiusmet Adonis verba, quibus in præfatione testatur, se *imperio*

ac jussione sanctorum virorum Martyrologium compilasse, *ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrium in Martyrologio (quod venerabilis Flori studio in labore domini Bedæ accreverat) tantum notati erant.* Cæcus sit oportet qui hic non videat sic Bedæ Martyrologium ab Adone depingi, ut in eo simul conjuncta simul concerta fuerint quæcunque Flori studio in Martyrologio Bedæ aucta et amplificata fuerant. Jam vero nihil est manifestius quam quod Ado Bedæ vestigia constantissime premat, ejus sanctos passim asciscat, elogia ferme omnia, quoad rei substantiam, nonnunquam verbatim describat, idque tam clare, tam expresse, ut Bedam in Adone perspicue agnoscas. Si ergo Viennensis episcopus illum Bedæ laborem præ oculis habuit, qui studio Flori accreverat, evidenter consequitur elogia etiam illa descripsisse, quæ studio Flori, labori Bedæ adjecta fuerant. Atqui tamen toto illo Adonis, quantumvis diffuso, Martyrologio nullum prorsus elogium reperitur ex iis, quæ in editione nostra Floro ascribuntur : hinc igitur concludi potest Florum a majoribus nostris vulgatum, non esse geminum Florum, non esse, inquam, opus illud quod studio Flori in labore Bedæ accreverat, adeoque aut nihil scripisse Florum, aut si quid scripsit, alibi investigandum.

61. Argumentum non minus urgens desumitur ex Martyrologio Usuardi, quod ex Adone quidem contractum scimus, sed ita ut variis locis nonnulla elogia ex Beda descripserit, unde pateat Bedæ Martyrologium habuisse, non ut primum a Beda compositum, sed ut a Floro auctum fuerat, cujus rei luculentissimum testimonium præbet Usuardus ipse sic in præfatione sua disserens de vetustioribus Martyrologiis quæ ad suum concinnandum viam præmonstraverant : « Venerabilium Hieronymi scilicet ac Bedæ presbyterorum piis, quamvis succinctis, super hoc provocabar descriptis. Quorum prior brevitati studens, alter vero quamplures Kalendarum dies intactos relinquens, multa inveniuntur hujus operis præterjisse necessaria : quos tamen secutus, censui et Flori memorabilis viri latiora jam in eo ipso negotio sequi vestigia, præsertim in secundo ejusdem libro. » De hoc secundo libro dixi in hac præfatione agendum capite tertio. Ad præsens argumentum satis est ex hoc loco luce meridiana clarius patescere, *Flori memorabilis viri latiora jam in eo ipso negotio vestigia*, seu *domini Bedæ laborem, qui studio Flori accreverat*, verbo, ipsissimum Bedæ Martyrologium, a Floro in latiorem formam deductum, certissime secutum esse Usuardum.

62. Age vero, totum Usuardi Martyrologium, a capite ad calcem evolve et excute, viceris si vel unicum elogium repereris ex iis omnibus quæ in editione Papebrochiana Floro tribuuntur, aut saltem vere illi quomodocunque tribui possunt. Scio equidem unum aut alterum non absimile esse, sed illud probavimus a Flori istius artifice ex Usuardo descriptum, ac ipsius Usuardi stylo verbisque conceptum esse. En nodum, cui solvendo viam hactenus rectam et securam non reperi, nisi elogia omnia a majoribus nostris Floro ascripta, ei omnino abjudicentur. Rursus, ut certum suppono, Rabanum, perpetuum Bedæ descriptorem, tali Martyrologii Bedæ exemplari usum, quod et ipsum per Flori manus transierit ; atqui nec toto illo Rabaniani Martyrologii decursu, talis Florus usquam occurrit, qualem Henschenius et Papebrochius edidere ; est igitur aut nullus Florus, aut aliunde eruenda sunt ea quibus Bedæ opus amplificavit. Hanc difficultatem a nullo hactenus observatam memini, nequidem a Bollando aut Henschenio, sedulis Martyrologiorum evolutoribus, nec a Papebrochio, præcipuo Bedanæ editionis concinnatore. Nodum scrutando et ruminando pridem deprehenderam, sed cuneus deerat, per avia et devia diu multumque quæsimus : an repertus sit, ex sequentibus poterit conjectari.

63. Ex citatis supra Bedæ verbis, a Bollando, Papebrochio et aliis passim referri solitis, indubitatum est, Martyrologium aliquod a venerabili et sancto scriptore compositum, nec minus certum, valde incompletum fuisse : certum præterea, a nullo hactenus primigenia phrasi, de qua omnino constet, editum fuisse. Nostra editio ad veritatem proxime quidem accedit, sed cum festum Sanctorum Omnium annuntiet, pro universali Ecclesia tempore Bedæ necdum institutum ex unico eo indicio ut cætera taceam, colligimus, purum plane et integrum dici non posse. Jam vero, aliunde ex Adone patentissime docemur, ipsissimum Bedæ Martyrologium Flori studio accrevisse, nusquam autem traditum est, peculiare opus (secundum librum alio remisimus) a Floro fuisse compositum, quod Bedæ superaddiderit, vel singulari modo, stylo et ordine ab eo sejunxerit, aut discreverit. Subiit itaque cogitare, non infundatam conjecturam fore, si quis opinaretur, totum Bedæ Martyrologium, vel potius Martyrologii ejus elementa ita in Flori opus transfusa, ita utriusque conamina in unum idemque opus conflata, ut frustra laboraverint Henschenius et Papebrochius, quo Flori stylum a phrasi Bedæ, quo Flori, inquam, auctaria a propriis Bedæ textibus segregarent.

64. Mihi certe longe probabilius, imo plus quam verisimile est, Florum ita locutionem suam Bedæ sermoni attemperasse, ut nulla satis aut industria aut solertia distingui possint. Quod qui acciderit hac una ratione tibi facillime persuaseris. Qui Bedæ Martyrologium norunt, utique ignorare prorsus nequeunt, aut modo simplicissimo sanctos illic commemorari, aut longiuscula quandoque eorumdem sanctorum elogia referri. Quid Floro fuit facilius, quam hujusmodi rationem scribendi imitari? Beda in Anglia ex Actis vel passionibus martyrum partem hinc inde aliquam decerpserat, quam nos brevem panegyrim, elogium, laudationem, aut encomium appellare consuevimus. Eamdem methodum secutus in Gallia Florus, ut erat antiquis monumentis, teste

Wandalberto, satis instructus, alias passiones, alia Acta consuluit, alios proinde sanctos reperit, quos et ipse paribus omnino elogiis exornaret; servatis idem præfatarum passionum veris, vel dubiis narrationibus, earumque compendiis adoptatis. Ut paucis rem totam complectar, sic Bedæ laborem et Flori studium inter se coaluisse existimo, ut nec modo, nec ordine, nec stylo unius commemorationes ab alterius commemorationibus, vel ab ipso Adone dignosci aut disjungi potuerint, unicunque proinde nuncupaverit Bedæ Martyrologium, quod Flori studio accreverat,

55. Hoc pede recte fixo, alia via sternenda fuit ad indagandum quantum operæ Beda, quantum Florus in colligendo Martyrologio posuerint: cumque aliunde notissimum scirem Bedæ nomine inscriptum esse Martyrologium aliquod metricum, seu carmine hexametro conscriptum, non Wandalbertinum illud, ut aliqui falso sibi induxerunt in animum, quod totius anni Kalendas decurrit: sed longe brevius, multos etiam Kalendarum dies intactos relinquens; putavi ex ipsius cum prosaico a nobis edito collatione, forte aliquid luminis accessurum, unde non inverosimiliter, Bedæ sanctorum compilatio a Flori accretionibus commode dividi et separari posset. Atque eccum, metricum illud opportune mihi suppeditavit Acherii Spicilegium tomo X, a pag. 120, quo in præfatione pag. 14, editor indicat, exscriptum esse a Mabilione « ex cœnobii sancti Remigii Rhemensis apographo, exarato manu Bertigarii monachi, Ebbone archiepiscopo, præferreque Bedæ nomen, ac titulum, uti nos, *inquit*, in textu exhibemus.» Pergit pluribus ostendere nihil esse, quominus Bedæ vere ascribatur metricum hoc Martyrologium, tametsi in citato supra testimonio de solo prosaico sermonem instituere videatur, neque in indice operum suorum metricum istud Martyrologium recenseat. Id enim mirum videri non debet, cum ex ipso opere constet sub finem vitæ compositum fuisse, utpote cum in eo, mense Aprili, etiam *Walfridus junior* commemoretur, cui, anno 722 vita functo, tribus solum annis Beda supervixerit. Hæc ferme Acherii sententia: quæ si vera est, ac vere Beda postremis vitæ annis Martyrologium suum qualecunque ex soluta oratione ad ligatam transtulerit, ac forte sanctis recentioribus modice auxerit, inveni ubi pedem alterum figam, et nisi vehementer fallor, ea, qua in hisce fieri potest verosimilitudine, laborem Flori a primis Bedæ lineamentis distinguere valeam. Jam nunc fortasse mentem meam perceperis.

56. Ea est, ut composito inter se utroque Bedæ Martyrologio, prosaico nempe, ut ab Henschenio et Pepebrochio editum est, cum metrico Acheriano, illos omnes sanctos et sanctorum elogia Bedæ tribuam, quorum in metrico ipse meminerit; cætera omnia Floro relinquam. Ut exemplo res pateat, primum mensem accipio, qui mihi Bedam nostrum aperienti occurrit, nempe Augustum, et cum eodem confero versus ex metrico ejusdem mensis, qui ita apud Acherium repræsentatur:

Machabei Augusti coronantur mensis in ortu:
Sanctumque et Xystum octavis tenet Idibus almum.
Bis binis victor superat Laurentius hostes.
Sancta Dei Genitrix senas ter constat adire
Angelicos vecta inter cœtus Virgo Kalendas.
Inde Thimotheus undecimam tenet ordine digno
Atque simul martyr sortitur Symphorianus.
Octonas sanctus sortitur Bartholomæus.
Bis binis passus colitur Baptista Joannes.

Hic sanctos octo numeras, quos in nostra hypothesi vere a Beda signatos dicendum erit. Sunt autem in Beda nostro notati eo mense sancti, seu potius annuntiationes octo et viginti; erit ergo necesse hinc consequi, ut commemorationes circiter viginti, mense Augusto, Bedæ a Floro superadditas fuisse fateamur.

57. In alia hic versamur hypothesi, videlicet vere ad Bedæ Martyrologium, quod Flori studio accrevit, pertinere omnia quæ Henschenius et Papebrochius tanquam ad genuinos Bedæ textus spectantia retulerunt. Alia prorsus eaque scrupulosior quæstio moveretur, utrum Bedæ et Flori opus subinde interpolatum aut decurtatum non fuerit? Verum hoc ad argumentum quod hic tractamus peregrina sunt. Aut purum, aut puro proximum esse nostrum Bedæ Martyrologium, idemque prorsus, quo se usum fatetur Ado, præter prologi Papebrochiani rationes, satis manifeste probat Ado ipse, dum totum illud Martyrologium in suum transtulit. Totum dico a potissima et præcipua parte; nam si quis Bedam nostrum cum Rabano et Adone conferat, nonnulla hinc inde recurrent quibus ad exactiorem formam Beda noster redigi facile queat. At enim non video tam scrupulose excutiendum Bedam, licet fortasse minutiis nonnullis auctum, dum tam confidenter Hieronymiana dicimus, quæ ad Hieronymum nullatenus spectare posse, apud omnes in confesso est.

58. Frustra etiam oppones futurum eo pacto ut potior pars celeberrimi Martyrologii, a Majoribus nostris cum tanta laude Bedæ vindicati, mensibus singulis Bedæ abjudicetur. Etenim cum hactenus non minus fere dubium fuerit quid ex Bedæ Martyrologio Bedæ proprium sit quam ex Hieronymianis Hieronymi, seu illius qui primo Hieronymianum Martyrologium designavit, non exiguum certe operæ pretium fecero, si purum ipsum Bedæ opus, quantulumcunque demum, auctori suo non infundatis argumentis restituam, cæteris Floro aut aliis interpolatoribus derelictis. Equidem post longam et diligentissimam operam, quanta potui cura et studio adhibitam, nihil huc usque reperi quod ad omnimodam verosimilitudinem propius accedat. Atque has nostras rationes, seu mavis conjecturas, eruditorum censuris et judiciis tantisper proponere non formidamus, si forte clarioris lucis aliquid aliunde affulgeat, quo tandem tutius, securius et certius, ipsius Bedæ purus et genuinus fons ab influentibus et ascitiis rivulis expurgetur.

59. Interim vero monendus hic iterum lector me

tota ferme Usuardini Martyrologii recensione sic semper Bedam et Florum citasse prout ab Henschenio et Papebrochio distinctis typis vulgati sunt, quemadmodum Hieronymiana apographa, seu codices Hieronymianos appello, quos Florentinius et Acherius edidere, aut apud nos manuscripti exstant, tametsi alii aliis auctiores sint, vel magis aut minus interpolati. Si quæras cui ascribenda sint elogia in nostra editione Floro attributa, sincere fatebor id me prorsus ignorare. Cæterum, cum hic in conjecturali scientia versemur, quid vetat prababilissime asserere singulos codicum, ex quibus accepta sunt, compilatores Bedam et Florum imitatos, pro suo quemque ingenio addidisse, quæ ex passionalibus aut aliunde decerpta textibus suis apte convenire censebant. Id certe admittendum in codicibus Usuardinis, in quos tanta iuterpolatorum libertas grassata est, ut auctaria et additamenta si omnia conjungantur, singulis prope diebus, textum ipsum Usuardinum duplo, triplo, sæpe quadruplo, imo quintuplo et amplius exsuperent. Hæc de Beda et Floro. Nunc ad tres alios antiquos, seu classicos martyrologos properemus.

ARTICULUS III.

§ I De Wandalberti metrico.

De tribus aliis Martyrologiis Usuardi cognatis.

Hieronymiana, Bedam et Florum, inter Gallos Martyrologos, ætate proximus sequitur Wandalbertus, monachus Prumiensis in diœcesi Trevirensi qui Martyrologium suum, ut ostendit Bollandus pag. LII, scripsit anno 842, male ab operum Bedæ editoribus tomo insertum sub titulo *Ephemeridum Bedæ*, cum metricum hujus Martyrologium, de quo articulo præcedenti egimus, brevissimum sit, certe Bedæ ascribi nefas sit, nisi *quamplures Kalendarum dies intactos relinquat*, ubi interim nostrum hoc Wandalbertinum per totum anni circulum unum saltem sanctum refert diebus singulis. Sed de vero auctore nemo jam est qui dubitet; tu vide apud Bollandum præfationem ipsius Wandalberti, ex qua ad rem nostram faciunt sequentia verba: « In quo opere, quia solemnium dierum certissima comprehensio non leviter nec facile pro librorum varietate obstabat, ope et subsidio præcipue usus sum sancti et nominatissimi Flori, Lugdunensis ecclesiæ subdiaconi, qui ut nostro tempore, revera singulari studio et assiduitate, in Divinæ Scripturæ scientia pollere, ita librorum authenticorum, non mediocri copia et veritate cognoscitur abundare, Ab hoc ego, sumptis veteribus emendatisque codicibus, Martyrologium librum a Kalendis Januarii usque ad finem anni, per dierum singulorum occurrentes festivitates metro edidi. » Oratorie hic loqui videtur Wandalbertus; nam si rem ipsam diligentius inspiciamus, quæcunque ipse ex *libris* illis *authenticis, veteribus et emendatis codicibus* scitur desumpsisse, ad unam Kalendariorum Hieronymi, Bedæ et Flori Martyrologiorum et forte passionalium aliquot supellectilem facillime contrahentur. Nec vero, etiam *ope et subsidio Flori Lugdunensis* tam certa ipsi fuit *solemnium dierum comprehensio*, ut non sæpe, contra apertissimam antiquiorum Martyrologorum sententiam, pro suo arbitrio dies aliquot transposuerit.

61. Quæ hic Bollandi præfationi, aliorumque de Wandalberto narrationibus superaddimus, eo spectant maxime ut specimina exhibeamus, ex quibus appareat multa pro suo libitu Wandalbertum digessisse. Quærant alii quinam ii fuerint *libri authentici*, ac *veteres emendati codices* unde Sanctos suos metris illigandos Wandalbertus acceperit; ego certe dubito an hæc omnia non magis ornate, quam vere prædicentur. Bedam, ut a *sancto et nominatissimo Floro* auctus fuerat, præ oculis habuisse ultro concedimus, tamesi in eo scrupulosior fuisse non appareat. Ex codicibus Hieronymianis sanctos aliquot decerpsisse, æque certum est; at præterea alios, aliunde accersitos, pro suamet auctoritate eis adjecisse, luculenter demonstrari potest. En pauca de multis exempla. Sic habet:

XVII *Febr.* Bissenumque diem Martialis sanctus honorat.
XXI Victorine, tuo nonus de nomine fulget.
XXV Quinta dies Crescenti augetur laude beati.
II *Mart.* Senis mox Nonis Heraclus Paulusque coluntur.
XX *April.* Festaque Synesii celebrantur martyris almi,
Pontificis tumulo, doctrina et morte beati.
XIII *Jul.* Tertius Ægyptum præsentat Serapioni,
Attalus et martyr cœlesti flore nitescit,
Et ternam denam Philibertus sanctus adornat.
XXIV Mox nonam..., Aquila et Niceta sacrarunt,
XXVIII *Quatuor habet versus de consecratione altaris a S. Stephano papa, aliisque eo spectantibus de quibus alibi nihil.*
VI *Aug.* Idibus octavis, mortem passura crucemque
Christi sancta caro, ætheream dedit ante figuram.
XXIII Lucius et Psolamæus denam virtute coronant.
XXVIII Hac quoque Pelegium fuso pro sanguine clarum.
I *Sept.* Hac et Veneræ rutilant solemnia sanctæ.
XI Has simul et Felix felici morte dicavit.
Martyrologio Regulæ sancto pariterque beatæ.
XI *Nov.* ..... votis festoque vocatur eodem,
Exsilium, flagella, minas, tormenta necemque
Pro Christo perpessa simul Domicilla triumphat.

Plures hujuscemodi sancti in Wandalberto recurrunt, quos apud alios Martyrologos, saltem sic positos frustra quæsieris. Quemadmodum autem libere sanctos multos signavit aliis incognitos, sic non minori libertate, aut Kalendarum dies transposuit, aut aliqua inseruit, quæ apud antiquiores martyrologos non repererat. Lubet iterum exemplis pauculis rem elucidare. Sic habet XXI Aprilis.

Undecima Gaius pariter Simeonque coluntur.

Non potest esse alius hic Caius quam papa, qui ad diem sequentem pertinet. A propio die remotior est, quum ex Januario sic canit XVI Maii:

Septima Timotheus cum dena nomine lucet,
Veridica Paulus docuit quem voce beatus.

Sic VI Junii illum posuit, qui ad VII spectat:

Octavas Idus Ceratus episcopus ornat,
Urbem qui fulsit, Gratiano a principe dictam.

Rursus XX Junii Vitalem collocat, quasi hic post filios Gervasium et Protasium die sequenti passus sit, de quo alii agunt XXVIII Aprilis. En ejus versiculum:

Vitalisque pater natos sequitur duodeno

Prima Julii loquitur de Ephrem, qui ab aliis refertur I Februarii; sed in hoc Bedam aut Florum secutus est. At XIV Septembris solus ipse de Eparcho agit, alii I Julii.

Præsulis hic etiam meritum celebratur Eparci.

Alii Martyrologi Martinum papam non agnoscunt XVI Septembris. Sic ipse :

Hinc sexto deno Martinus papa beatur.

Ad XXIV Octobris anticipat festivitatem quadraginta sex militum, ab aliis die sequenti diserte signatorum.

Nono quadrageni effulgent sexque triumpho
Romæ militiæ et sancto certamine clari.

Jam vero præter Sanctorum nomina, alia etiam inserta esse, quorum ipse inter martyrologos primus sit auctor, liquet ex VIII Junii, ubi Medardi et Gildardi famosum synchronismum adoptare videtur.

Progenies meritumque pium, quos jungit et ara.
Gildardus senas, pariterque Medardus honorant.

Vide etiam IX, XXI Octobris ac pluribus aliis diebus in nostris ad Usuardum Observationibus proprio loco indicatis, ex quibus omnibus colligas satis libero calamo Wandalbertum versus suos adornasse, nisi suspicemur interpolatores subinde accessisse, quos mirum esset magis ab hoc Martyrologio, quam ab omnibus aliis manum abstinuisse. Utcunque factum sit, hæc eo notavimus, ut pateat metricum Martyrologium Hieronymi quidem et Bedæ, a Floro aucti, progeniem esse, non ita tamen ut eorum placitis se astringendum putaverit, auctor ipse per se et novi Martyrologi conditor, Vulgo notum est Adonem in cœnobio Prumiensi verosimiliter cum ipso Wandalberto aliquandiu commoratum : attamen certum putamus metricum Martyrologium aut non novisse, aut certe eo usum non fuisse. Dubitavi aliquando, nec in meis ad Usuardum Obsevationibus satis certo determinare ausus sum, utrum in Usuardi cognitionem non venerit; neque vero hactenus id mihi certo exploratum ausim asserere. Partem affirmativam suadebant Sancti iidem, pluribus diebus in utroque recurrentes; at mox reponi poterat id mirum non esse, cum utrique iidem fontes, aut saltem similes patuerint. Magis urgebat, dum Sanctos reperirem apud nullum martyrologum Usuardo antiquiorum, præterquam apud solum Wandalbertum signatos, quod plane accidit XIV Martii, ubi hic versiculus :

Euphrosius pridie Petro cum martyre fulget.

62. Hoc certe impellere videbatur ut saltem notitiam aliquam inter eos martyrologos fuisse admitterem. Rursus, dum ex aliqua Hieronymianorum classe unus aut alter Sanctus, iidemque prorsus et ab Usuardo positi, et a Wandalberto versibus innexi inveniebantur, satis probabile videri poterat Usuardum non Hieronymianorum fontem, sed Wandalberti rivulum consuluisse ; idque patebat clarius die secunda Decembris in Vero et Securo, a sociis aliis octodecim aut novemdecim avulsis :

Vero et Securo quartis litat Africa nonis.

Verum his omnibus præponderavit Usuardi silentium, qui, duces suos aperte enumerans, Wandalberti nomen reticuit. Ad hæc, in allato exemplo Veri et Securi, ambos Usuardus fratres appellat, quod utique ad Wandalbertum non reperit. Petrum et Euphrosium aliunde Usuardo innotuisse necesse est. Ut vero certius intelligas, inter Usuardi protoparentes locum Wandalberto tribuendum non esse, faciet dies IV Decembris, quo Usuardus nullos apud Adonem sanctos illic signandos reperiens, non ad Wandalbertum, qui de Victoria agit et Heracleo, sed ad Rufinum confugit, ex quo binas suas annuntiationes conflavit. Idem convincitur ex XIX Decembris. ubi Wandalbertus :

Quartum cum deno Zozimus Dariusque coronant;

in Usuardo autem solum legitur : *Civitate Nicea, sancti Darii martyris;* nulla prorsus eo die Zozimi facta mentione. Tota igitur Wandalbertum inter et Usuardum cognatio in hoc consistit potissimum, quod uterque de Hieronymianis, Beda et Floro participent.

63. Posset et hic a curiosis inquiriri utrum Wandalbertus inter progenitores suos numerare non debeat auctorem Romani parvi? Dubitandi ratio est quod Observationes nostræ nonnunquam doceant eosdem sanctos a Wandalberto celebrari, quos solum Romanum parvum inter antiquiores notasse comperitur. Exemplo sint Maii XV, quo

Pontifices septem Hesperiam simul idibus ornant.

et VII Junii :

Paulus septenas, præsul tuus, alta Bizanti,

et similia plura, ex quibus confici posse videatur Wandalbertum non ignorasse Martyrologium illud quod Romanum parvum vocamus. Hic ego me hærere, et in Observationibus non semel hæsisse confiteor. Nihil quidem piaculi video, si ultro concedamus Romanum parvum Wandalberto præluxisse. quidquid Ado gloriari videatur se omnium primum absconditum prius in Italia thesaurum effodisse, quem in Galliam deportaret. Cæterum cum, teste Usuardo, *diversa sanctorum Patrum Martyrologia* exstiterint, facile contingere potuit ut ex antiquiori aliquo, auctor Romani parvi Romæ, Wandalbertus in Gallia sua desumpserit. Qui plura conferre aut disquirere voluerit, in prima Molani, et in hac nostra Usuardi editione, metra diebus singulis cum textu Usuardino ferme conjuncta inveniet. Apud Acherium tomo V Spicilegii, totum Wandalbertinum uno ductu editum est.

§ II. — De Martyrologio Rabani.

64. Ordine et ætate sequitur præclarum Bedæ germen, Martyrologium a B. Rabano Mauro ex mona-

cho Fuldensi archiepiscopo Moguntino compositum, quod fortasse non immerito appellaretur Bedæ Martyrologium studio Flori et Rabani suppletum ; ita Rabanus fideliter et passim omnia elogia, in Papebrochii editione Bedæ ascripta, suæ compilationi inseruit, ut vel ex solo hoc Martyrologio recenseri illa et forte hinc inde emendari posset. Credidit Papebrochius in Prologo suo, num. 11 eodem tempore Rabanum in Germania Bedam supplevisse, quo id in Francia præstabat Florus, adeoque circa annum 830 ; at nobis longe verosimilior videtur Castellani conjectura, præfationis suæ ad I Bimestre pag. 20, ubi Rabanum existimat Martyrologium scripisse circa annum 845, tum nempe, cum demissa anno 842 abbatiæ Fuldensis præfectura, privatus ibi degeret, anno 847 ad archiepiscopatum Moguntinum assumptus. Sic apte divisis temporibus, commode intelligitur Flori laborem in augendo Beda pervenisse in manus Rabani, quem is ex codice aliquo Hieronymiano aliisque (ut erat vir doctissimus) aliunde acquisitis, per totum anni circulum impleverit, iis superadjectis, quæ ad Fuldenses seorsim pertinerent, ut esset Martyrologium cœnobii illius celeberrimi usibus accomodatum, quidquid Papebrochius num. 14 autumet, non eo Martyrologio usus Fuldenses, sed alio in codicibus reginæ Sueciæ reperto, quod ex Adone contractum fuerat. Sed forte monachis etiam illis placuerit magis Usuardina methodus, longe aptior Officio ecclesiastico.

65. Prævenit itaque Rabanus noster Adonem, qui per idem tempus Martyrologium aliud meditabatur, de quo fusius sequentibus duobus capitibus agendum erit. Uterque eodem laborat vitio, nempe enormi illa inæqualitate, qua diebus nonnullis unus aut alter sanctus valde jejune annuntiatur, alii vero longis elogiis referti, ad nauseam ferme prolixi sunt. Præiverat ambobus Beda, præiverat Florus ; ast Usuardus singulorum dierum laterculos compendiosius complexus, priores omnes Martyrologos ita antecelluit, ut ubique receptus, aliorum memoriam obliteraverit. Ut ad Rabanum redeamus, nihil in eo peculiare occurrit quod Observationibus nostris satis accurate notatum non sit. Hoc nempe singulari cura studuimus, ut per continuam illam Martyrologium omnium inter se aut convenientiam, aut differentiam, aut oppositionem, sub unum aspectum positam, singulorum simul proprietates Hagiophili dignoscerent. Inter cætera insinuandum fuit Rabani Martyrologium Germaniæ limites non esse trangressum, ut pote quod Ado et Usuardus plane non noverint ; Notkerus autem, de quo mox loquemur, totum descripserit, anxerit, aut contraxerit.

66. Ut autem assumptæ superius generationis metaphoræ inhærentes, Martyrologiorum genealogiam pertexamus, eo consanguinitatis gradu Adonem tangit Rabanus, seu potius eorum Martyrologia, ut quodammodo germani fratres dici possint, ea videlicet causa quod ambo ex Hieronymianis, Beda et Floro, pro majori vel minori parte progeniti sunt, cum hac notabilissima diversitate, quod Ado fecundissimus fuerit aliorum Martyrologiorum parens, Rabanus vero prope ἄπαις obierit, solum ferme Notkerum sequacem habens, ex quo fortasse magis quam ex ipso Rabani fonte, paucula in codices Usuardinos auctiores derivata sunt, ut nonnunquam in Auctariis nostris indicandum fuit. Qui plusculum temporis Martyrologiis his omnibus accuratius inter se componendis impendere voluerit, facillime mecum advertet quod si ea, quæ ex Hieronymianis, Beda et Floro, Rabanus desumpsit, a reliquis sejungantur, pauca superfutura sint quæ Rabani propria dici debeant. Sic item, si Notkerum Hieronymianis, Rabanianis, et Adonianis exspolies, ad nihilum prope redibunt quæ ex ejus Martyrologio erunt reliqua ; præterquam quod locis nonnullis mutilum est, ut statim paulo copiosius explicabimus.

§ III. — De Martyrologio Notkeri.

67. Hoc Martyrologium native delineavit Papebrochius in prologo ad Bedam, num. 14, his verbis : « Prædicti Adonis synchronus fuit B. Notkerus, monasterii sancti Galli monachus anno Christi 870, quando Ado eidem monasterio communicavit reliquias sancti Desiderii, episcopi et martyris Viennensis, x Kal. Junii recolendi, quemadmodum ipse ad dictum diem testatur in suo Martyrologio, quod videtur Adonis exemplo scripsisse, integra sæpe elogia ex eo verbotenus accipiens ; mortuus anno 912, uti clare demonstrabimus mense Aprili ad ejus diem natalem. Præter Adonis Martyrologium (cujus exemplar credibile est ipsummet Sangallensibus misisse) habuit etiam Notkerus præ oculis Martyrologium Rabani, de qno supra egimus, et eo etiam plurimum usus est, adeo ut videri possit unum e duobus conficere voluisse. » Verissima hæc esse plane perspiciet quisquis tres illos Martyrologos inspicere et attentius considerare dignabitur, quod in Observationibus nostris Usuardinis annotare non prætermisimus, quotidianam ferme Martyrologiorum classicorum genealogiam repræsentantes, quorum postremus est hic, quo de loquimur, Notkerus Balbulus ; quem si pernoscere cupiat curiosus lector, adeat Papebrochii commentarium VI Aprilis a pag. 576, ubi hunc a variis aliis Notkeris accurate distinguit. Castellanus compendio omnia collegit in laudata sæpius præfatione, p. 25.

68. Porro jam dictum Notkeri Martyrologium primus ex Sangallensi bibliotheca eruit, et typis vulgavit inter antiquas lectiones Henricus Canisius. locis aliquibus mutilum, ut a XII Junii ad XIX, a XI Julii ad VII, a XVIII Augusti ad XXVII ; imperfectum vero a XXVI Octobris usque ad anni finem. In Canisiana illa editione hunc præfert titulum : *In nomine Domini, incipit Martyrologium per anni circulum S. P. N. Notkeri, cognomento Balbuli, monachi S.*

Vitalisque pater natos sequitur duodeno

Prima Julii loquitur de Ephrem, qui ab aliis refertur I Februarii; sed in hoc Bedam aut Flor
cutus est. At XIV Septembris solus
cho agit, alii I Julii.

Præsulis hic etiam meritu

Alii Martyrologi Martin
XVI Septembris. Sic ir

Hinc sexto deno Ma

Ad XXIV Octobris
ginta sex militur
signatorum.

Nono quadrar
Romæ milit

Jam vero p
inserta es
mus sit
et Gild
detur

bu
p
t

A tem, sed

adjutum fatetur venerabili
Martyrologio, ab urbe Roma Aquicto episcopo a pontifice Romano
hinc idem Eminentissimus citato capite 8
inferre non dubitavit : « Hoc ipsum simplex absque
alio additamento Romanum Martyrologium, idemque
perbreve, in quo tantum nomina Martyrum, locus
ac dies passionis positi haberentur, esse illud ipsum, cujus meminit Ado. » Ita Baronius.

71. Sed pace ipsius dixero : non satis conveniunt ea quæ Gregorius in epistola ad Eulogium de suo Martyrum libello prædicat, cum characteristicis Martyrologii Ravennæ reperti ab Adone delineatis, ut utriusque verba conferenti ad oculum patebit : neque enim Ado usquam insinuavit Martyrologium a Romano pontifice Aquileiam cuidam sancto episcopo directum, aut *perbreve* esse, aut sola duntaxat *nomina Martyrum* continere, aut solum ***locum ac diem passionis*** ponere; quæ omnia Gregorius de suo tam clare et tam distinctis terminis asseruit. Cæterum quidquid ejus sit, præconceptæ opinioni insistens Baronius, satis ibidem patefacit ingens ejusdem istius Martyrologii, quo tenebatur, desiderium, dum ita loquitur : « Porro in omnibus quæ viderim Martyrologiis Adonis impressis (non scio alias editiones tunc exstitisse præter imperfectam Lipomani et aliam Mosandri) illud ipsum Roma acceptum desideratur. Egregiam certe, ac viris eruditis dignam optatamque navasset operam Mosander, si hujusmodi illustre vetustatis monumentum, quod in suo manuscripto Adone haberi testatur, una cum ipso Martyrologio Adonis, quod post Surium ad septimum tomum Vitarum sanctorum adjecit, edidisset.

72. Tam præclaro purpurati Patris desiderio facturus satis Heribertus noster Rosweydus, cum novam Adoniani Martyrologii, exactioremque prioribus editionem meditaretur, curas mox omnes intendit, ut codicem ipsum manuscriptum S. Pantaleonis, ex quo suam Adonis editionem Mosander expresserat, nancissi posset; eoque ***a Cartusia Coloniensi perbenigne submisso***, idem illud ***vetus Romanum Martyrologium***, ut ipse vocat, quod suo Ado præfixerat, magno virorum eruditorum applausu, una cum Adone vulgavit anno 1613, nihil dubitans quin ipsum illud Martyrologium reperisset quod olim Gregorius Magnus ad Eulogium scribens laudaverat. Juvat Rosweydum ipsum loquentem audire, in sua ad Paulum V pontificem maximum dedicatoria epistola : « Fero nunc, inquit, ad Sanctitatem Vestram, vetus hoc Romanum Martyrologium, quod Gregorius pontifex maximus ad Eulogium Alexandrinum episcopum scribens, per orbem universum dispersum et optavit et credidit. Fero quod Ado annis abhinc octingentis, tanti fecit, ut venerabile et perantiquum duxerit, sibique, velut prima operis sui lineamenta adumbrata proposuerit, quod suis rursus coloribus pingeret, lucis splendore illustra-

CAPUT SECUNDUM

De Martyrologio quod VETUS ROMANUM *appellavit primusque edidit Heribertus Rosweydus, nos tantisper* ROMANUM PARVUM *vocari posse censemus.*

70. Eminentissumus Annalium ecclesiasticorum conditor Cardinalis Baronius, in Prolegomenis ad suam Martyrologii Romani cum Notationibus editionem, præsertim capite octavo, totus est in quærendo antiquo Martyrologio Romano, cujus vestigia haud obscura repererat in celebri Gregorii Magni ad Eulogium Alexandrinum episcopum epistola, superius a nobis laudata. Cumque relatorum a nobis præcedenti capite majorum Hieronymianorum apographa in ejus aut cujusquam alterius, ad Romani Martyrologii reformationem deputati, notitiam non pervenissent, neque adeo Martyrologium ullum vidisset, cui descripta a Gregorio elementa omnimode convenire possent; lecta Adonis præfatione, in qua

ret. Fero quod ad hunc usque diem latuit : cujus desiderio tantopere flagrabat cardinalis Baronius, ut animi sui testes tabulas exstare voluerit, quibus editorem excitaret, et gratiam ante beneficium reponeret. Hoc igitur Martyrologium tanto fidentius ad Sanctitatem Vestram defero, quanto plurium gravissimorum virorum patrocinio comitatum venit. »

73. Ita Rosweydus splendide ac eleganter munus, vel partum, ut ita dicam, suum communi fidelium Patri verbis ornare, ac religiose, non Thrasonice, ut garrit Beckius, modeste, inquam, ostentare non dubitavit. neque tunc cum illo dubitabant eruditi gravissimique viri, quorum patrocinio comitatus veniebat, quin vere Martyrologium ab sancto Gregorio commendatum Romano pontifici porrigeret. Verum hæc præmature dicta crediderim agnovisse subinde Rosweydum ipsum. Nimirum, dum hæc scriberet, nondum illustre istud Hieronymianum Epternacense, de quo priori capite cum Bollando egimus, e carthusia Trevirensi feliciter eruerat. Etenim, ex utriusque, puta Hieronymiani et Romani parvi comparatione, facile agnovisset vir perspicacissimus, non huic tam proprie quam alteri aptari posse Magni Gregorii descriptionem, qua utique indicatur Martyrologium Hieronymianum, *in quo tantum nomina martyrum, locus et dies passionis positi haberentur.* Quod *perbreve* velit esse Baronius, non est ex mente Gregorii, cum in ipsius libello *multi ex diversis terris atque provinciis, per dies singulos cognoscantur martyrio coronati*, qui character Hieronymianis proprius est ; Romano parvo non item, ut brevi clarius elucescet. Hæc omnia si observare potuisset Rosweydus, haud dubium quin vetus suum cum Gregoriano minime confundendum putasset. Nec vero inde splendor Martyrologio isti gratis quodammodo accersendus erat, cum aliunde veris suis propriisque non careat laudibus, quas ipsi ut meritas, ut debitas toto hoc capite vindicabimus.

74. Cæterum quod modo aiebat Rosweydus, *plurium gravissimorum virorum patrocinio comitatum venire* Romam, suum illud vetus Martyrologium verissimum existimo, tamet si modo promptum mihi non sit vivorum illorum suffragia colligere. Sit nobis hic unus omnium instar Andreas Saussayus, in hac saltem parte minime suspectus Rosweyedi encomiastes. Laudaverat ipse non uno loco apparatus sui ad Martyrologium Gallicanum, procuratam veteris illius Martyrologii editionem, sed cap. 19 dispersos radios colligens, hæc inter alia de Rosweydo prædicat : « Martyrologium vetus Romanum, tot sæculis abditum, tanto æstu a Baronio desideratum, multoque sudore a se perquisitum, tandem divino munere reperit, ac repertum primum in lucem produxit, notatiunculis sua eruditione dignis instructum, quod Paulo V pontifici maximo, pereleganti epistola dedicavit ; ut ad solem, quemadmodum ait, radius, ad fontem rivulus, ad stipitem ramus, ad cœlum sidus rediret, etc. Ita præfatur ad pontificem summum, lætus de invento a se thesauro, redditoque, cui competebat, Domino, Heribertus, certe eximius ipse, solis sapientiæ radius, vivi fidei fontis rivulus, virentis justitiæ stipitis ramus, jamque cœli pulchrum ac æternum sidus. »

75. Ecquid diceres Rosweydum hic a Saussayo ferme apotheosi donatum? Sed faxo brevi versam cytharam intelligas. Qui hic tam magnifice Rosweydum ejusque oblatum Pontifici munus ad sidera usque extollit, idem ipse alibi præfatum Martyrologium, præconceptis suis de Areopagita ex Hilduino opinionibus adversari observans, quasi œstro percitus, diras quodammodo in ipsum editoremque evomit, turpiter recantans quæ in utriusque laudem tam gloriose cecinerat, ut pluribus memorat Florentinius in admonitionibus suis prævіis, pag. 17, nosque paulo infra uberius ostendemus. Ne vero pluribus aliis Rosweydi, ejusque procuratæ veteris Romani Martyrologii editionis laudatoribus conquirendis tempus teram, aut lectori creem fastidium, unum producam egregie doctum, magnique inter eruditos nominis virum, Henricum Valesium, in dissertatione brevi discutienda, hoc de sui temporis scriptoribus testimonium ferentem : » persuasisse, nimirum, doctis hominibus Rosweydum, ut ab omnibus diversæ etiam communionis viris hoc Martyrologium pro vetere Romano accipiatur, ejusque auctoritate ac testimonio omnes passim in libris suis utantur. »

76. Non est insolita Valesio grandior auxesis : neque enim ita post Rosweydum abierunt *docti homines*, ut nullus ante Valesium Martyrologii illius oppugnator fuerit. Novisse poterat censorem, plane liberalem, V. C. Joannem Frontonem, Kalendarii Romani editorem; quo nemo brevius, nemo forte acrius contra insurrexit. Sed hunc infra suo loco conveniam. Neque ignorabat, opinor, Valesius Bollandi prudentissimum de eodem Martyrologio judicium, quod priusquam ultra progredimur, hic ex præfatione generali, cap. 4, § 5, compendiose subjiciemus. Plura equidem ibi offendo, in hoc nostro opere, aut restituta aut clarius exposita ; verum quod ad toties jam nominatum Martyrologium attinet, clare ibi Bollandus edisserit, « non esse a Rosweydo editum illud quod erat F. Gregorii ætate Martyrologium. » Rursusque post nonnulla alia, oculatissimo cætera Bollando non satis tunc perspecta, ita pronuntiat : « Illud tamen liquido constare existimo, non esse, quod describit sanctus Gregorius illud quod est a Rosweydo vulgatum. Neque tamen, » subdit : « hoc cuicuimodi sit, respuimus. Utinam plures similia antiquitatis monumenta, quod possunt, erucrent. » Mitto scrupulum, quo ibi Bollandus laborat, ne scilicet Martyrologium, a Rosweydo editum *Romanum minus* nuncupet, « quia eo titulo *(Romani veteris)* editum a viro doctissimo eaque apud eruditos invaluit nomenclatio. » Nemo ægre feret vocem *vetus* non ita convenientem a me in *parvum* mutatam, ut contradistinguam ab Hiero-

nymiano majore, quod facturum fuisse Rosweydum ipsum plane existimo, si tum codicem Hieronymianum longe vestutiorem vidisset, cum minus illud suum Romanum, non tam vetus, prelo commune reddidit.

77. Est itaque vera Bollandi et nostra sententia, characteres a S. Gregorio in celebri ad Eulogium et sæpe jam laudata epistola exhibitos, in Martyrologium a Rosweydo editum quadrare nequaquam posse; cum ille indiculum indicet, in quo *pene omnium martyrum, distinctis per singulos dies passionibus, collecta nomina* habebantur, quod Rosweydino Maatyrologio tam est certum non convenire, quam certum sit dies ibi aliquot vacuos reperiri, plurimos, autem ubi unicus uno die consignatur sanctus. Accedit, quod ex eodem Gregorii testimonio constet, in eodem volumine non indicari, *quis qualiter sit passus, sed tantummodo nomen, locum et diem passionis poni;* at Romani parvi auctor plura et distinctiora addidit, per quæ Gregorianum longe superat, non quidem ætate, sed nitore, claritate, et exacto rerum ordine. Demum Romanum nostrum pluribus locis talia signat quæ Gregorio posteriora sunt, ut puta XIII Maii festum *S. Mariæ ad Martyres;* XIV Septembris, *lignum salutiferum crucis a Sergio papa inventum*, etc.; I Novembris, festum *omnium sanctorum* Romæ institutum, aliaque ab erudito lectore facile observanda, quæ codicem Rosweydinum ad sæculum octavum rejiciunt. Hæc in Bollandi sententiæ omnimodam confirmationem sufficiant.

78. Unum est quod non satis perspexit venerandus magister noster, dum nempe *in ambiguo* posuit, *utrum ex his sanctus Ado habuerit, minus illud Rosweydinum, an hoc majus*, scilicet Hieronymianum; mihi enim certissimum videtur Adonem sic loqui, ut tota ejus oratio Romanum parvum aperte designet, nec ullum aliud Martyrologium designare possit. At inquit Bollandus, « plures multo sanctos habet Ado in suo Martyrologio, quam qui in minori Romano continentur; imo parum admodum ex illo haurire subsidii potuisset, cum præsertim Usuardi haberet Martyrologium, quod et natales indicabat singulorum atque etiam plurium... » Recte fatetur Bollandus *hic* sibi *aquam hærere*: opus enim fuisset plurimum annorum labore, plurium Martyrologiorum diligentissima inter se collatione, ad hujusmodi nodum dissolvendum, cujus pars posterior vix demum post quinquaginta et amplius ab opere de Actis sanctorum inchoata annos a Papebrochio observata est tomo V Junii, pag. 250, col. 1 in fine. Nimirum præpostere a majoribus nostris semper citari solitos Usuardum et Adonem, semperque in ea suppositione quod ille hoc esset antiquior, atque adeo Adonem sua ex Usuardo accepisse, aut saltem accipere potuisse: vel, ut in prologo ad Bedam num. 11, vel tomo IV Junii, pag. 482, infra B, arguebat laudatus Papebrochius, *nihil alterum scivisse de altero*. Quibus similia per viginti tres tomos de Actis Sanctorum, innumeris locis recurrunt. Hæc autem omnia cum veritate non cohærere Observationes nostræ diebus singulis textui Usuardino adjectæ sole meridiano clarius manifestabunt.

79. Prior autem difficultatis pars, *quod plures multo sanctos habeat Ado in suo Martyrologio, quam qui in minori Romano continentur;* quoque proinde *parum admodum ex illo subsidii haurire potuisset*, pace Bollandi dixero, facillime dissolvitur, nam Ado nusquam insinuat se omnes sanctos suos ex *venerabili et perantiquo Martyrologio* desumpsisse, sed *adjutum* se eo fatetur, *ut dies martyrum, qui confusi in Kalendis satis inveniri solerent, verissime notarentur*. Id nempe, nisi vehementer fallor, sanctus Martyrologus innuit, reperisse se in eo Martyrologio, distinctam dierum seu Kalendarum seriem, quæ in Hieronymiano, quo etiam certissime usus est, turbato, luxato et confuso ordine, adhuc hodie, post multorum eruditorum diligentissimam operam, repræsentatur. Atque huc refero τὸ *verissime notarentur*, hoc est *distincte*, nam Martyrologii istius auctor, quisquis fuerit, nihil minus curasse videtur quam ut ad veros obitus aut martyrii dies sancti reducerentur; satis se fecisse existimans, si quos hinc inde ex Veteri Testamento, æque ac ex Novo, sed maxime ex Rufino colligebat sanctos, certis diebus, pro suo fere arbitrio, innecteret. Atque hæc altera nostra observatio est, per singulos ferme dies discurrens, quæ majores nostros hactenus latuerat, quæque non nisi indefessa et continuate Martyrologiorum nostrorum perscrutatione erui, digeri, et confirmari potuit, Ad duas propositiones rem totam contraho; quarum hæc prima : Ado in adornando Martyrologio suo usus est Romano parvo Rosweydi, tanquam staminine, si ita loqui licet, totumque ferme ad verbum descripsit. Hæc altera : Usuardus Adonem, quem Flori librum secundum appellavit, ita in omnibus secutus est, ut verum dici possit Adonis compendium. Sed de hac propositione, ut jam supra monuimus, cap. 3 fusius tractandum.

80. His ad sequentem dissertationem quodammodo prærequisitis et præcognitis, Romani parvi, ejusque editoris Rosweydi patrocinium hic ita suscipimus, ut licet cum Bollando, in eo plane errasse censeamus, quod martyrologium suum illud esse putaverit de quo Gregorius ad Eulogium Alexandrinum meminit, sic, inquam ejus patrocinium suscipimus, ut contra multos obtrectatores asseramus. verum, *venerabile, et perantiquum Martyrologium* esse, *ab urbe Roma Aquileiam, quidam sancto episcopo a pontifice Romano directum*, et Adoni postmodum *a quodam religioso fratre aliquot diebus præstitum : quod*, Ado, *diligenti cura transcriptum, positus apud Ravennam, in capite* sui *operis ponendum putavit:* quanquam non diffiteamur interpolationes aliquas adjectas fuisse, quibus nullum hactenus Martyrologium vacuum reperire potuimus. Hæc adversus Saussayum, Frontonem, Florentinium, et quoscumque alios Romani parvi adversarios propugnanda sunt.

Alterum nobis cum Henrico Valesio negotium, qui titulum potius quam Martyrologii ipsius substantiam aggressurus, citatam dissertationem deproperavit, Eusebianæ editioni ad calcem pag. 315 subnexam, quam hic primum excutiendam arripimus, ut, salvo capite, reliquum corpus facilius tutemur.

ARTICULUS I.

Parvum Rosweydi Martyrologium non incongrue vocari posse Romanum, *contra Valesium et Florentinium statuitur.*

81. Henricus Valesius supra laudatus, singulari illa sua dissertatione, qua Rosweydi Martyrologium atqua una Hieronymianum aggreditur, primum pugnat, ante sixtum V nullam in Ecclesia Romana fuisse peculiare Martyrologium. Ipsum audiamus : « Ego vero contra affirmo, inquit, nullum unquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium Ecclesiæ Romanæ, ante illud quod jussu Xysti V pontificis maximi editum est hoc titulo, ac Baronii notationibus illustratum. » Affert deinde causas quæ ipsum ad ita sentiendum impulerint, sed quarum pleræque ad meram de nomine quæstionem recidunt, ut bene ostendit Florentinius, admonitione 5, totam illam Valesii machinam feliciter evertens. Omnium manibus teruntur ea opera, ut proinde hic telam retexere opus non sit. Probat, et recte, Florentinius, Hieronymianum a se vulgatum, quod *vetustius occidentalis Ecclesiæ Martyrologium* intitulavit, omnino nuncupari posse *Romanum*, seu *Romanæ Ecclesiæ Martyrologium*, tametsi eo nomine, nec a S. Gregorio, nec a Beda, Adone, aut Usuardo designatum fuerit. Id certe mirum videtur Valesium nempe agnoscere characteres omnes a S. Gregorio distinctos Martyrologio Hieronymiano apprime convenire; imo, *dicere Gregorium Magnum, habere se Martyrologium, in quo multorum simul Martyrum nomina*, etc., constanter tamen abnuere *Romanum Martyrologium a Gregorio Magno esse nominatum, aut Martyrologium illud proprium ac peculiare fuisse Ecclesiæ Romanæ*. Quasi aliud hodie sit Martyrologium Romanum quam quod *commune est cum reliquis* ecclesiis *occidentalibus*.

82. Tale autem Martyrologium annis abhinc mille exstare debuisse, ut etiam terminis ipsis cedat Valesius, luculentissimo testimonio evincitur ex concilio Cloveshoviensi, anno 747 sub Cuthberto, Doroberniensi archiepiscopo, capitulo 13, apud Spelmannum tomo I, pag. 249; apud Labbeum tomo VI, col. 1577, ubi hæc formalissima verba diserte exprimuntur : *Itemque ut per gyrum totius anni, natalitiam sanctorum uno eodemque die, juxta Martyrologium ejusdem* Romanæ Ecclesiæ, *cum sibi convenienti psalmodia seu cantilena venerentur.* Nec aliud esse potuit Martyrologium quod abbates Franciæ, in conventu Aquisgranensi anno 817 in choro recitandum præscripserunt capitulo 69, apud Labbeum tomo VII, col. 1511, his verbis: *Ut ad capitulum primitus Martyrologium legatur*. Quæ cum de imperfecto Bedæ opere accipi prorsus nequeant, A multo minus ad juniores Martyrologos referri, haud dubium quin de Romano, sive magno, aut Hieronymiano, sive de vetere Rosweydi et parvo intelligantur. Refer quo volueris, convincitur Valesius ante Sixti V tempora Martyrologium Romanum vere exstitisse. Conveniat ipse modo cum Florentinio de ea appellatione, Hieronymianis abscribenda, ego ad parvum nostrum accedo, contendoque et ipsi concedendam esse *Romani Martyrologii*, sed *minoris* seu *parvi* nomenclaturam.

83. Hic cum utroque viro clarissimo certandum est. Negant ambo Rosweydo Martyrologium *Romanum* dici posse, sed argumentis plane diversis. Florentinius enim, ut infra clarius patebit, putat Martyrologium a Rosweyeo editum, non esse illud quod Ado operi suo præfixit, sed potius contractum ex Adone compendium, sæculo undecimo non vetustius: *Romani* appellationem haudquaquam negaturus, si vere illud esse crederet, quod *a Romano pontifice, cuidam sancto episcopo Aquileiam directum*, atque ab Adone Ravennæ repertum et descriptum est. Nimirum male supponit vir doctissimus non aliud Martyrologium Ravennæ reperisse et descripsisse Adonem, quam Hieronymianum ipsum, quale se Adoni conjunctum, in uno aut altero codice, deprehendisse testatur. Florentinio destinatur proxime sequens articulus, sic ut modo, cum solo Valesio supersit controversia ; qui postquam *Romani Martyrologii* vocabulum majori illi et vetustiori, a S. Gregorio memorato, eripere frustra tentavit, sic demum ad Rosweydinum descendit: « Et hæc quidem ad locum Gregorii Magni satis sint dicta. Quod spectat ad testimonium Adonis Viennensis, non difficilis est responsio. Nam præterquam quod recentior est Ado, nec ad tantæ vetustatis monumentum confirmandum satis idoneus, ex ejus verbis nihil elici potest, quo probetur fuisse ullum Martyrologium Romanum. Ait enim Ado vetustissimum Martyrologium sibi traditum fuisse a quodam, quod olim a Pontifice Romano missum esset Aquileiam. Non dicit Ado, Martyrologium fuisse Romanum; sed tantum missum a Pontifice Romano Aquileiam. Verum monachus ille, qui hoc Adoni affirmabat, ei imposuit procul dubio, ut majorem codici suo auctoritatem compararet, et munus suum, ac describendi copiam, quam Adoni fecerat, venditaret. Non enim Romæ, sed Aquileiæ compositum est illud Martyrologium, quod Ado Martyrologio suo præfixit, ac Rosweydus pro vetere Romano nobis postea edidit. »

84. Multa hic paucis pro auctoritate satis rotunde et confidenter definit Valesius, quorum, ut a fine incipiam, postrema duo illi aperte inficior, nempe monachum Adoni imposuisse, quod valde temere, et Martyrologium Aquileiæ compositum esse, quod non minori levitate astruitur; nec enim vestigium apparet uspiam quo magis Aquileiæ quam Hierosolymis compositum dicatur Rosweydi Martyrologium, nec id juris Valesio tributum credimus aut sine causa, virum religiosum audacter mandacii arguat.

Vidit hæc ante me, nisi fallor, eruditissimus Mabilio, in præfatione ad Sæc. IV. Benedictin. partem secundam, pag. LXXVIII et sequenti, illa ipsa Valesii verba referens; sed nescio quo religionis obstrictus vinculo, ita subjecit : « Hanc viri eruditissimi, et mihi maxime suspiciendi sententiam penitus refutare nolim, sed tamen dissimulare non possum auctoritatem concilii Cloveshoviensis, » etc., cujus et Aquisgranensis verba proxime retutimus. Equidem Valesium et doctos quoslibet viros demisse suspicio et veneror, sed usque ad aras, non ita, inquam, ut prodita veritate quidquam ab eis suscipiam, quod sine vade, sine teste comminiscuntur. Non tanta mihi Valesii autoritas, ut non contra, et religiosi fratris, sive is monachus, sive alius fuerit, et Adonis testimonium sincerum et verum existimem ; nec id mihi eripi patiar, nisi contrariis argumentis apertius evincatur.

85. Et utriusque testimoniis habeo Martyrologium et quidem *venerabile* ac *perantiquum;* habeo *ab urbe Roma Aquileiam cuidam sancto episcopo, a pontifice Romano directum.* Quid, quæso, sponte sua inde profluat ? nisi Martyrologium illud Romæ conscriptum, Romæ usitatum fuisse, demum, æque *Romanum* nominari posse, ac illud vetustius vulgo Hieronymianum a S. Gregorio commendatum, quod passim eruditi alii cum Bollando et Florentinio vere et proprie Romanum dici posse assentiuntur, quidquid Valesius contra tricetur, in hac parte a Florentinio abundantissime confutatus. Neque opponas hinc fore consequens quod duo fuerint Romana Martyrologia, nam in eo nihil magis piaculi, quam quod plura sibi invicem Sacramentaria successerint, ut Gregorianum Gelasiano, illud hoc ornatius et exactius : sic enim minus Romanum, nitidius et clarius, alteri majori et confusiori facile substitui potuit, licet septem aut octo dies nunc vacui appareant, qui forte amanuensium socordia sic fuerint relicti. At Romæ nullum hujusmodi exemplum repertum est. Quid tum postea ? Quis Romæ Hieronymianum invenit ? Quis nescit Romana illa vetusta, seu magnum seu parvum, plane intercidisse, postquam Usuardinum, commodius et elegantius in omnes fere Occidentis Ecclesias introductum est ? Plusculum lucis ex dicendis accedet.

86. Pergit Valesius : « Totum fere istud Martyrologium quod a Rosweydo publicatum est, descriptum est ex ecclesiastica Historia Rufini presbyteri Aquileiensis, cum ipsis etiam mendis quæ in Rufino habentur. » Idque probat pro toto anni decursu, ex diebus quinque ; ex pridie Nonas Februarii; Idibus Aprilis; item XIX Octobris; secnndo Novembris, et IV ejusdem mensis, ubi non male animadvertit *Theodotum Laodicenum* perperam a Romani parvi compilatore inter sanctos relatum, ut pluribus ad diem II Novembris disseruimus. Quamquam non dissimulavero, magna hic denuo superjectione Valesium uti, cum neque totum, neque media pars, imo nec quinta pars Romani parvi ex Rufino conflata sit. Fateor nihilominus hæc sola esse, quæ tanto viro digna, in ea dissertatione dici possint, quæque in Observationibus nostris ad plurimos Usuardinos textus, toto opere inculcavimus. At vero tota concidit Valesii conclusio, vicelicet, *Martyrologium illud, quod Ado Viennensis suo præfixit Martyrologio, nullo modo dici posse Romanum.* Quod autem nova auxesi intorquet, *gravissimis erroribus scatere*, ad unum restringitur Theodotum Laodicenum.

87. Ast hic error Martyrologii istius auctori facile condonabitur, si meminerimus bona fide ex Rufino acceptum, ab homine nec satis docto, nec satis critico, ut aliunde deprehenderet, Theodotum in Ariana hæresi perseverasse, quod tot alios viros eruditos post ipsum latuit, quemadmodum novimus Eusebium Cæsariensem per tot sæcula in Usuardi Martyrologio locum inter sanctos obtinuisse, quo eum tandem deturbavere Martyrologii Romani reformatores. Si tam carus Valesio fuisset Theodotus, forte pro ejus orthodoxia asserenda, æque ac pro Eusebiana decertasset. Sic pridem in litteris ad me Castellanus ingenue fassus est, iniquam agnoccns Valesii agendi rationem : « Videtur enim, inquiebat, ad vindicandum Eusebium, vel eo potissimum inductus, quod e Romano Martyrologio erasum ægrius ferret Theodotum, eo acrius perstringere quod in eo superstes sit : æqua ratio postulabat ut vel ambos damnaret, vel tueretur ambos. » Ut ut est, affirmat quidem, pene dixeram divinat Valesius, sed nullo modo probat « aut Adonem fucum nobis fecisse, qui hoc Martyrologium, tanquam a Romano pontifice transmissum ediderit, aut monachum, qui hoc Adoni affirmaverit, illi imposuisse. » Nos ab utroque vera relata credimus, et Martyrologium a Rosweydo editum, *Romani* titulo neutiquam privandum.

88. Sane non multis argumentis opus est, ut refellatur quod gratis astruitur; nec vero Adonis sanctitatem, nec religiosi fratris fidem, tota illa sua dissertatione, saltem apud cordatos labefactavit Valesius. Ut autem, qui sententiam nostram egregie confirmet, laudatus modo Claudius Castellanus, mihi, ut supra dicebam, ad edendum Usuardum adhortator incitatorque præcipuus, in sua ad primi Bimestris Martyrologii Romani, notis longioribus illustrati, præmonitione, prudens, doctum, verum, sensatum, exactumque judicium ferens pag. 16, quod hic ex Gallico Latinum facio. Ita habet : « Parvum Martyrologium, Roma Aquileiam directum, editum est a Rosweydo, sub nomine VETERIS ROMANI ; sive titulum istud in ms. sancti Pantaleonis Coloniæ apud Cartusianos servato repererit, sive ipse de suo ascripserit : quod certe non nisi meritissime fecisset, quandoquidem in eo ms. inveniatur Martyrologium longiori Adonis præfixum, pateatque sanctum illum Viennensem archiepiscopum, in Martyrologii sui præfatione asserere, se in capite operis posuisse venerabile et perantiquum Martyrologium, Roma Aquileiam, cuidam sancto episcopo a Romano pon-

tifice directum, quod religiosus frater, inquit, mihi aliquot diebus præstitit, quodque apud Ravennam positus transcripsi. Quis credibile faciat Romanum pontificem aliud Martyrologium Romanum Aquiliam direxisse, quam quod Romæ tunc temporis esset usitatum? »

89. « At vero (*Castellani semper verba sunt*) quod probat manifestius Martyrologium in capite Adoniani operis, apud sancti Pantaleonis Coloniæ repertum, certissime esse antiquum Romanum, ad usum Ecclesiæ Romanæ, verumque apographum illius, quod Romanus pontifex Aquileiam direxerat; non solum inde sumitur, quod sancti ibi reperiantur Romanæ urbi proprii et Hieronymianis plane incogniti, ut Martina, Dafrosa, Papias et Maurus, solo mense Jannario; neque ex eo quod Cathedra sancti Petri proprio die signetur, ab Antiochena rectissime distincta; verum etiam, quod inter varias ecclesiarum Romanarum dedicationes, illa quoque occurrat, quæ est sacelli alti, castri sancti Angeli, expressa per terminos INTER NUBES, quodque festo sancti Sebastiani, legatur ejus sepultura IN VESTIGIIS APOSTOLORUM, designando per hæc verba Catacumbas, in quibus sanctorum Petri et Pauli corpora aliquandiu quieverunt. Et quomodo, inquit, post hæc moderni aliqui scriptores, mutua terentes vestigia, ausi sunt asserere Martyrologium a Rosweydo editum non esse vetus Romanum, sed potius Hieronymiani Martyrologii apographum? Ecquid inde liquet, viros illos, siquidem Martyrologium illud inspexerint, non nisi levi oculo lectitasse? Etenim præter ea, qnæ de sanctis Romanis, et Romanarum ecclesiarum singularibus dedicationibus jam diximus, minima quævis attentio aut applicatio patenter ostendit, totum Rosweydini Martyrologium contextum, ab omnibus Hieronymiani Martyrologii cognitis apographis diversissimum esse. »

90. Hæc omnia a Castellano rectissime observata sunt, plura haud dubie dicturo, si adhuc paulo profundius Romani parvi arcana rimasset, quæ toto hoc opere clarius ob oculos posita sunt. Audiamus tamen factam ab eo Parvi nostri cum Hieronymianis comparationem : « In Rosweydino dies vacui inveniuntur, in Hieronymianis quantumcunque abbreviatis, omnes dies pleni sunt. Rursus in illo composita omnia et ordinata, in hisce confusio ingens ab varia ecgrapha sæpius transumpta. In Rosweydino plures Veteris Testamenti prophetæ consignati sunt, in Hieronymiani vetustioribus apographis nullus. In illos martyres et sancti alii ex Rufino accepti, at non Lugdunenses; in istis Lugdunenses sunt et pauci alii, adeo ut fatendum sit Rosweydinum vetus autographum esse, magno studio elaborainum, nullo autem modo ex alio desumptum. Hinc prudenter conjicitur, Romanos Hieronymiani, in quo sola martyrum nomina et palæstræ notabantur, pertæsos, aliud præoptasse, in quo selecti et novi sancti, tum martyres, tum alii, minori numero annuntiarentur, ascriptis imperatoribus judicibusve, sub quibus passi erant, aliisque circumstantiis; quæ omnia perapposite in veteri Rosweydino exprimuntur. Quid, quod credibile sit, illud ipsum esse Martyrologium Romanæ Ecclesiæ, tota Occidente cognitum ab anno 747, quod in Anglia habitum et concilium Cloveshoviense, cujus canon 13 hæc verba definitiva subministrat.... » Habes supra num. 81.

91. Pergit Castellanus ostendere, Adonem, dum circa annum 858 Martyrologium scriberet, merito ductorem suum Aquileiæ repertum. *perantiquum* æcque ac *venerabile* appellare potuisse. Nec sibi objectari patitur paucula Romani parvi additamenta, ut *Erminonem*, seu *Erminum Lobiensem* XXV Aprilis; *inventionem reliquiarum in Stabeleto*, ejusdem mensis XX aut *dedicationem Malmundariensem* XVII Novembris; cum satis pateat, similia a cœnobiis, quorum id aut simile manuscriptum olium fuerit, facillime adjici potuisse, quemadmodum *Quirinus* XXX Aprilis, addo *vigiliam Apostolorum* eodem die, aut hujusmodi minutias alias, quas Romanis fatemur non convenire: ex aliis enim plurimis apertissimum est, singulas quasque Romæ proprias solemnitates ita ab Adone descriptas, ut antesignanum suum semper quasi digito præmonstret. De cætero, mirum videtur Castellano, et mirum cuique videri debet, tam antiquum codicem, tam integrum ad nostra tempora pervenisse. Porro an festum omnium Sanctorum inter accessiones censeri debeat, suo loco dicemus. Fatetur autem per errorem, a Martyrologii illius auctore, Rufinum nimis cæce secuto, Theodotum Laodicenum adjectum fuisse, de quo nos plura alibi. Alia Castellani, pro authentia, vetutate et auctoritate Romani parvi argumenta sparsim reperiuntur toto primo bimestri, ab ipso cum egregiis notis vulgato, cujus operis complementum utinam aliquando videre liceat? Sed jam dicta, ultra mensuram, ni fallor, sufficiunt, ut Valesii aliorumque objecta penitus convellantur.

92. Hic verbo monendus lector inter adversarios mihi nequaquam objiciendum venerandum magistrum meum Danielem Papebrochium, dum hæc scribo, ad laborum coronam, senio et meritis gravem, a Domino, uti plane confidimus, evocatum. Non, inquam, ille inter adversarios hic mihi objiciatur, tametsi variis locis, in magno nostro de Actis Sanctorum opere, sed præcipue tomo V Junii, pag. 550, litt. C, oppositam sententiam ex incidenti propugnet. Pridem et sæpe fassus est, se in eorum hic numero esse, quos proxime aiebat Castellanus, viros cætera eruditissimos, re non satis examinata, alios transcripsisse, atque adeo de Romano nostro parvo non sensisse pro merito. Ibi certe Papebrochius Florentinii opinionem paucis verbis totam complexus est; sed auditis subinde solidioribus rationum nostrarum momentis, iniquiorem illam censuram, et eo loco et quocunque alio in Actis adoptatam, induci prorsus et eradi voluit. Porro tam citati Florentinii, tum cæterorum Romani parvi impugnatorum argumenta, non minus quam Valcsiana, longe

a scopo aberrare, nec ullo pacto *venerabilis et perantiqui* Rosweydini Martyrologii auctoritatem infringere, jam etiam demonstratum est.

ARTICULUS II.

Frustra nituntur adversarii ostendere, Romanum parvum illud ipsum non esse Martyrologium, quo se adjutum fatetur Ado, quodque Martyrogio suo se præfixisse asseverat.

§ I. — Refelluntur Andreas Saussayus et Joannes Fronto.

93. Jam ex Castellano audivimus neotericos nonnullos, re minime perpensa, descriptores mutuos, ausos nihilominus asserere Romanum nostrum parvum, a Rosweydo vulgatum, ex majori et vetustiori Romano, vulgo Hieronymiano, contractum esse compendium. Tales ego paucos reperire memini; verum quicunque ii sint, næ illos in hujusmodi rebus imperitissimos esse oportet, qui ex unius solius mensis, imo paucorum dierum facta inter codices collatione, apertissime convinci possunt, Martyrologti illius auctorem tam esse ab Hieronymianis remotum, ut plerisque diebus ne unum quidem nomen referat, quod in Hieronymianis inveniatur. Censeo itaque, tales adversarios nec refutatione dignos esse. Majus facessunt negotium, qui exteriori quadam fallacique similitudis imagine delusi, sibi induxerunt in animum, Martyrologium nostrum parvum, non aliud esse, quam puram putam Adonis epitomen, duobus minimum sæculis ipso Adone posteriorem. Inter hos præcipui sunt laudati jam supra Andreas Saussayus, in opere de scriptoribus mysticis a Florentinio citatus : Joannes Fronto, prænotatorum ad Kalendarium, anuo 1652 editum, § 8, et Franciscus Maria Florentinius, ad Martyrologium Hieronymianum admonitione prævia 4 et 5. A Frontone incipiam, cujusparagraphus eo facilius evertitur, quod rotunda ejus et nulla ratione subnixa affirmatio, per oppositam negationem æque rotunde, plane et prorsus elidatur. Paragraphi ipsius titulus est : *Quid censendum de Martyrologio Romano vetere, quod eddidit Rosweydus?* Decretoria est responsio; attende.

94. « Martyrologium illud non est nisi epitome Martyrologii Adonis, ut facile agnoscet, qui conferet ipsum : habet eadem errata, habet eadem sæpe verba; nonnullla fuerc addita : denique nullo modo Romanum est, nec vetus. Et quod non sit vetus, demonstratur ex eo quob solemnit. Omnium Sanctorum inscribit, quam certum est non antecedere tempora Gregorii III, qui sedit anno 731, aut Caroli Magni, qui decessit anno 813, ut demonstravi ad 1 diem Novembris. Romanum non est, nam cum de sancto Felice loquitur XIV Jannarii, seu XIX Kal. Februarii, sic scribit : *Nolæ, Felicis presbyteri, in Pincis sepulti.* Et quis nescit PINCIS esse locum qui Romæ est, non vero Nolæ, ut demonstravi ad illum diem? Hoc autem erratum non cadit in Romanum scriptorem, sed venit ex Adone. Nemo dicat me hic conjecturis indulgere, res certa est. Alioquin mea non refert, Martyrologium illud esse, vel non esse Romanum, sed tenemur quæ vera sunt proferre. » Hujusmodi ratiocinio argutari quis facile posset, Menologium Græcum a cardinali Sirleto Latine redditum, non esse a Baronio in Martyrologium Romanum translatum, sed ipsum illud Menologium ex Romano moderno extractum fuisse.

95. Certe paucis hic multa transigit vir doctissimus, rem una confecturus, si solidis momentis censuram fulcivisset. Si ego flatu unico totam illam periocham, non solum incertam, sed levem, sed falsam pronuntiavero, *nemo* merito *dixerit, me conjecturis indulgere,* cum dicta sigillatim probaturus sim. *Non* magis *mea refert,* quam Frontinis, *illud Martyrologium esse vel non esse Romanum;* sed si *tenemur, quæ vera sunt proferre,* eadem plane religione tenemur, quæ falsa, aut sunt aut saltem plane videntur coarguere. Amabo, quid ex his sequitur, *habet eadem errata, habet eadem sæpe verba?* An quod Romanum parvum ex Adone? an non evidentius, quod Ado ex Romano parvo acceperit, ipso præsertim tam luculenter testante, *sibi apud Ravennam posito, a quodam religioso fratre aliquot diebus præstitum, a se diligenti cura transcriptum, et in capite operis sui positum?* Sint ibi errata eadem, sint eadem verba omnia, sint iidem apices; quis obsecro, aliud educat, quam illum transcripsisse, qui se disertissime transcripsisse profitetur? At nec *vetus, est,* nec *Romanum.* Postremum abunde demonstratum est, porro demonstrabitur, nec miserum IN PINCIS eum nobis titulum eripiet, de quo videnda Observatio ad citatum diem XIV Januarii. De vetustate ita brevi statuemus, ut ex festivitate Sanctorum omnium, nihil Frontoni subsidii sit accessurum : hic modo ad rem nostram satis est, tam vetus esse, ut Adoni in adornando Martyrologio suo vere prælucere potuerit.

96. Supersunt bini adversarii, Saussayus et Florentinius, quorum non definitionibus, sed rationibus respondendum est. Retulimus non ita pridem magnifica Saussayi in Rosweydum, ob veteris illius Romani Martyrologii publicationem, profusa elogia. Verum congestas laudes alibi in vituperia vertit, quæ cum apud Florentinium inveniam, in fonte quærere supersedeo. Hunc igitur audiemus, et presso pede sequemur ad singula. Erat primo Saussayus in eo, quod Rosweydi codicem cum Bedæ Mrrtyrologio componens, ridicule asserat, esse *merum Martyrogii Bedæ indicem;* forte qui alium Bedam non noverat præter Plantinianum, ex Adone male consutum, facile induci potuit, ut alterum alterius epitomen faceret, quemadmodum Florentinius Adonis epitomen censuit, dum ipsum cum Adone conferret. At pupillam oculi Saussayo læserat Rosweydus, Hilduini de Dionysio placita ex suo codice impugnando. Hinc acriores illæ in Rosweydum invectivæ, hinc illa plurium argumentorum series, qua ipsum impetens, plerosque graves et eruditos viros negare affirmat, Martyrologium illud Rosweydi esse vetus Romanum, ab Adone laudatum, et a S. Gregorio

depictum,etc. Verbo *spurium* decernit, *diversum a vero et repudiandum esse*, imo *corruptum, fucatum et ex corruptissimo codice depromptum*. Siin extrema opposita fœde prolabuntur, qui de rebus non satis discussis et perpensis, nunc amore, nunc odio distracti, temere pronuntiant. Ultro admisi, Rosweydi Martyrologium non esse Gregorianum; at non esse ipssisimum illud, quod ab Adone laudatum est, id vero pernego, nec id unquam extundent Sanssayi aut Florentinii ratiocinia, quorum ut medullam contraham, sic ordine prosequor.

97. Arguebat, ut video, Saussayus a vocabulo *natalis*, sed quam imbelli telo, tam non digno quod repellatur. « At urgent fortius, inquit Florentinius, quæ deinde censor opponit, Martyrologium nempe illud nequaquam esse posse, quod Ado laudavit, et a quo se plurimum adjutum fatetur. Primum, quod ex tribus antiquis codicibus, quibus Rosweydus usus est, in uno tantum invenerit Adoni præfixum, cui potius tanquam Kalendarium præfigi potuerit, et cujus specimen revera non incongruum exhibet. Inde Rosweydum exagitat, quod putaverit Adonem ubique vestigiis Romani veteris insistere, cum ex locis adnotatis certum ostendat, Romanum illud putatitium in multis cum Adone non convenire, in aliquibus exuberare. « Si nihil ibi habeat Saussayus quod fortius urgeat, vere ostendit se ea solum causa Rosweydum aggredi, ut Hilduinum suum tueatur. Quid si decem, quid si viginti codices Adonianos reperisset Rosweydus, Romano parvo vacuos, atque in solo aliquo, ordine quinto et vigesimo, feliciter præfixum, an inde, obsecro, minoris faciendus esset tam diu expetitus, tandiu desideratus thesaurus? An minori eruditorum omnium applausu ubique acceptus est Beda, a Majoribus nostris editus, tametsi contextus ille a centenis codicibus abfuerit, in uno solum aut altero, imo in duabus laciniis Romana altera, altera Divionensi repertus.

68. Edat nobis modo aliquis tot latentia antiquorum opera, velsi a millenis aliis codicibus abfuerint faxo et gratanter et benevole ab eruditis omnibus admittantur, si nullo alio præterquam raritatis vitio laborent. Scimus ab Aloysio post longam molestamque perquisitionem repertum esse Adonis exemplar aliquod, *in cujus comparatione, omne aurum nihil esse duxit*. Cedo cui homini in mentem venerit, editionem ejus redarguere, quod sola et prima esset? Alia exempla magis, vel minus integra vidit Mabilio, viderunt alii, a quibus etiam forte aberat Romanum parvum, imo ipsa Adonis præfatio; nec tamen inter eruditos ullus ex eo capite suspectum habuit, quod tam feliciter orbi litterario porrexerat Rosweydus, quid, quod testetur laudatus Mabilio Sæculo IV Benedictino, parte II, pag. 272, *in pluribus, quæ vidit istius Martyrologii* (Adonis) *exemplaribus manu exaratis, non comparere Adonis nomen;* an inde fortasse etiam arguet Saussayus, Martyrologium, quod Adonis nomine venit, perperam ei attribui, quia in multis exemplaribus, *Adonis nomen non compareT*

99. Aliud æque insipidum est. Rosweydi Martyrologium Adoni *tanquam Kalendarium præfigi potius potuit*. Jamne excidit, quodpaulo ante Saussayus dixerat, *merum Martyrologium Bedæ indicem* esse? Profecto longe inter se differunt Beda, etiam suppositius, et Ado; saltem tantum, ut utrique idem index aut Kalendarium non conveniat. Sed neque illud satis capio, qua demum verisimilitudine Romanum parvum, tanquam *Adonis Kalendarium* venditetur, si *certum ostenditur, in multis cum Adone non convenire, in aliquibus exuberare*? Si index aut Kalendarium, cum operc non convenit, operis illius index aut Kalendarium dici omnino nequit, non magis quam Kalendarium Missali Romano præfixum, aptari possit Liturgiæ Græcanicæ, aut Copticæ. Nimiam hic video minutias quisque excutiendi indeque argutandi pruriginem, ubi moderatiori, et accommodata rebus ipsis censura est opus. Demus aliquid antiquis codicibus, fateamurque cum Florentinio, sacras ipsas Tabulas, ut Sacramentaria, Diptycha, Martyrologia, non potuisse ad nos tam integra perventre, ut per summam notariorum aut amanuensium ecclesiasticorum incuriam, aut truncata, aut interpolata non sint; adeo ut rigidiorum criticen id genus codices revocare, idem sit ac eos prope convellere, quemadmodum in codicibus suis Hieronymianis satis expertus est Florentinius, et nimis quam frequenter experiuntur, qui codices antiquos, præsertim usuales, ut sunt Martyrologium, sæpius versant.

100. Multa Mosander in sua Adonis editione asterisco notaverat, tanquam auctori abjudicanda; plura in appendicem refecerat Rosweydus : sed ecce Mabilio, citato jam loco, pleraque restituenda putat; alia vero, quæ alii genuina censuerant, ab interpolatore inserta. Quæ eo solum huc adducimus, ut pateat vix humanitus fieri posse, ut tales codices ad nos integri perveniant; quod in hac nostra Usuardi editione diebus prope singulis usuvenit. Nihil proinde miri erit, si in Romano parvo addita aliqua, alia hinc inde detracta fuerint, quamvis id raro accidisse deprehenderimus. Quomodo igitur *adhuc magis oppugnant Rosweydi Kalendarium dies frequentes a martyribus vacui*? Vere obtundit Saussayus. Numeremus primum quot dies in Romano parvo vacui sint, subducta ratione, universum reperiemus septem; nimirum XXVII Februarii, XXIV Aprilis, XXIII Maii, VIII Junii, XV Octobris, XX Octobris et XXVI Novembris. Atque hi sunt *frequentes* illi *dies a martyribus vacui?* Ecquid terminis abuti oportet, ut inter trecentos sexaginta quinque dies, deficientibus solis septem, FREQUENTES dicantur deficere? At enim, si recte hoc argumentum expenditur, quo frequentiores fuerint in Romano parvo dies vacui, eo minus speciem referet *Adoniani Kalendarii*, ut vocat Saussayus aut *Adonianæ epitomes*, qualem fingit Florentinius.

161. Instat Saussayus: « Si Ado in præfigendis diebus festis, male alioquin per singulos dies ac Kalendas dispositis, hoc (*Romano parvo*) usus esset, cum et in eo aliqui dies deficerent, non utique Bedam et

Florum supplere potuisset. » Novus hic scrupulus est : nusquam scripsit Ado se ex Romano parvo supplevisse dies omnes qui in Beda a Floro aucto desiderabantur, sed adjutum se fatetur, *ut dies martyrum verissime*, hoc est distincte, *notarentur*, qui *confusi in Kalendis inveniri* solebant non utique in Beda et Floro confusi ;sed in antiquiori Hieronymiano, ex quo necdum confusionem omnem sustulit Florentinius. Fuerint igitur dies septem vacui, an de cætero non recte adjutum se profiteri potest Ado, dum CCCLVIII dies plenos reperit? An ei defuerunt Sancti alii, quibus pauculos illos dies suppleret ? Dissolvamus omnia : XXVIII Februarii ex vicinia accersivit *Romanum* abbatem Jurensem. XVIV Aprilis non vacabat Beda, et tamen eo ipso die sanctum *Alexandrum* Lugdunensem, *Mellito*, a Beda signato, adjecit XXIII Maii, non procul excurrendum fuit, ut *Desiderius* Lingonensis, imo vel Viennensis synonymus commemoraretur: vidi ibi observationem nostram Usuardinam. VIII Junii habuit in Beda *Medardum*, quo tamen contentus non fuit. XV Octobris, Lugdunum *Antiochum*, Colonia *Mauros*, suggessit. XX Octobris, popularis *S Caprasius* haud longe quærendus erat. Denique XVI Novembris adfuit Lugdunensis *Eucherius*. Vides non magna adjumenta Adoni aliunde accessisse, ut proinde verissimum maneat, maxime et præcipue ex *venerabile* illo et *perantiquo Martyrologio adjutum* fuisse.

102. Sequitur argumenta quod nescio unde a Saussayo desumi aut exsculpi, qua autem vel veri umbra a Florentinio referri potuerit. Aures arrige : « Insuper negari nequit (*semper Florentinii verba recito*) quin ad recentiora tempora Martyrologium illud (*Romanum parvum*) ablegent, quæ subdit Saussayus, ad annum scilicet 1049. Etenim cum in eo ad diem XX Octobris, Rhemis solemnitas S. Remigii adnotetur, quæ antea die migrationis XIII Januarii peragi consueverat, et hæc in eumdem diem accommodata fuerit in concilio Rhemensi, Leone IX astante pontifice, nemo potest concedere, Martyrologium illud esse, quod autographo suo præfixerit Ado, episcopns Viennensis, circa annum 875 (*melius scriberet circa annum 858*) sed compositum, vel scriptum undecimo sæculo excurrente » Nec Œdipus ipse hic nobis edisserat, quid tota hac speciosa rerum farragine sibi demum velint Sanssayus et Florentinius, nisi aperte fateantur, se vetus Rosweydi Martyrologium nunquam inspexisse, saltem eo, qui citatur, die XX Octobris.

103. Iterum repeto me prorsus non capere quomodo hæc in virorum cætera eruditorum mentem incidere ullo pacto potuerint. Etenim si vere in exemplum adducitur dies XX Octobris, monstra sibi fingunt, quæ tuto profligent, cum is præcise dies ex septem unus sit quos in eo codice vacare diximus. Neque vero, toto eo mense, alia Remigii solemnitas refertur, quam quæ ipsis Kalendis consignata est his verbis : *Et Rhemis civitate, sancti Remigii episcopi*. Imo hæc unica et sola solemnitas, quæ de Remigio, A in hoc nostro Romano parvo posita sit. Quod si hæc primum instituta fuerit anno 1049, *Leonce IX astante pontifice*, vide, obsecro, quanta absurda inde consequantur ; jam enim Martyrologia nostra omnia Bedæ, Wandalberti, Rabani, Adonis, Usuardi, Notkeri, imo et Hieronymiana ipsa, *composita, vel scripta fuerint undecimo sæculo excurrente*, cum in iis omnibus eadem ipsa solemnitas disertissime annuntietur. Si hoc satis non est, ipsis omnibus antiquior Gregorius Turonensis sæculis quinque junior fiet, cum in Historia Francorum, cap. 21 assuerit : *Factum est autem ut post dies paucos adesset festivitas sancti Remigii, quæ initio mensis Octobris celebratur. Diem* selegit Leo IX quem antea Remigii festivitati destinatum probe noverat.

104. Stupore potius quam admiratione percellor dum hujuscemodi cavillos, nænias, imo pura puta figmenta protrudi video, et quasi per manus etiam doctorum virorum derivari, quæ ab acatholicis avide arrepta, in nostrum vituperium venditantur, ac similia comminiscendi ansam ipsis præbent viamque ostendant. Certe citatus supra Beckius, istiusmodi flosculis ex Saussayo, Valesio et Florentinio collectis, suum illud prætensum Germaniæ Martyrologium egregie exornavit, et ne palmam eis cederet, ineptissimo commento locupletavit. Postquam enim Rosweydum Thrasoni similem ex Valesio depinxit, qui nempe sesquipedalibus verbis Pontificem allocutus sit, puerilia alia admiscens, tandem et ipse capto e pera lapillo, Goliathum se prostraturum destinato ictu existimat. Audi porro quam belle argutetur pag. 22: « Recentioris etiam ævi Martyrologium-Rosweydianum arguunt, quæ IV Nonas Julii leguntur *Eodem die Augustæ, sancti Uldarici episcopi et confessoris* : qui vero sæculo X vixit, et sine dubio non statim est canonizatus. Ado sane ex hoc fonte aquas derivare non potuit, quippe sæculo IX vivens, nisi dicere velimus, a recentiori scriptore addita hæc fuisse, atque ita statuunt Mosander et Rosweydus in appendice, quibus suspecta hæc esse videntur, atque a posteriori manu, fortassis monachi Benedictini, in cujus solius codice sunt reperta, et in tribus reliquis mss. aberant, adjecta. »

105. Ignosce, lector, si bilem mihi moveat inepta, fatua et mendacissimis gerris contexta ratiocinatio, ut ovum ovo, ita Saussayanæ persimilis, et pari prorsus fundamento subnixa ; nam patentissime falsum est, citata hic a Beckio de sancto Udalrico Augustano verba, in toto Romano veteri Rosweydino usquam reperiri, nedum IV Nonas Julii, ut homo iste intrepide fingit, qui forte citata verba in appendice Adoniana Rosweydi reperiens, multa commentitia superstruxit, quæ manifeste ostendunt, ruere hominem Andabatarum more, nec argumentum noscens de quo tractandum erat, nec libros, quos manu versabat. Mosandrum Rosweydo jungit, quasi et ille Romanum parvum ediderit, quæ altera falsitas est. Tertio, Mosandri appendicem appellat, qui de condenda appendice ne somniavit quidem, in ipso

Adonis textu, asterisco notare solitus, quæ ipsi suspecta videbantur. Quarto, fingit, nescio quem codicem monachi Benedictini, qui cum tribus aliis editioni Romani parvi servierit, cum diserte fateatur Rosweydus, se tribus solum codicibus usum in edendo Adone, a quorum duobus aberat Romanum suum vetus Adoni præfixum. Ut verbo absolvam, tota ea Beckiana machina, ficta, futilis et inanis est, cui comminiscendæ, utinam viri alias eruditissimi, mihique venerandi, falsis præjudiciis abrepti, viam non præmonstrassent !

106. Redeo ad Florentinium, ita telam Saussayanam pertexentem : « Postremo, inquit, Rosweydi, sive Martyrologium, sive Kalendarium, illud non esse a Baronio desideratum probat Saussayus. » An satis recte, non examino, cum nostra hic nihil intersit, sive magnum, sive parvum Romanum, magnus Annalium ecclesiasticorum scriptor expetiverit, modo verum perstet, illud edidisse Rosweydum, quo se adjutum fatetur Martyrologus Viennensis : « Ne vero Saussayus aliquid prætereat quod omnem adimat auctoritatem Rosweydi Kalendario, idemque nullæ certitudinis aut ponderis codicillum esse, futile crassisque erratis respersum prorsus concludat, addit pro coronide ridicula etiam quædam continere ; idque ex adnotatis ad IV idus Novembris probare nititur : *Eo ipso* [legendum, *Et ipse*] *die quatuor Coronatorum*, » etc. Sed ridicula illa clare, ni fallor, solvimus, ad dictum VI idus Novembris, solvitque hic etiam Florentinius, recte aliquando observans, « durum nimis exactorem esse Saussayum, ut Dionysium Parisinum, eumdem esse ac Areopagitam mordicus defenderet, quod a Rosweydi tam Martyrologio quam adnotationibus, nonnihil infringi conjiciebat. »

107. Hæc nempte tota mali labes ; hac ita incensus Saussayus, dum oculis emissitiis omnia rimatur, ridicula, inepta, parachronismos, et nescio quæ alia in Romano parvo se reperisse existimavit, in quo prius selecta et aurea omnia inseruerit : « Heribertus certe, eximius ipse solis sapientiæ radius, vivi fidei fontis, rivulus, virentis justitiæ stipitis ramus, jamque cœli pulchrum et æternum sidus. » Amabo, qui tam cito mutatus est color optimus ? Sincere et ingenue edisseret clar. Castellanus, a quo cum notitiam libri illius Saussayni *de Scriptoribus mysticis* a Florentinio citati postulassem : reposuit ille, se quidem opus illud non nosse, at hoc probe scire, opera Saussayi omnia Parisiis in sumno esse vilipendio (*profonde mésestime*). Ait præterea, grande illud Martyrologii Gallicani opus, duobus voluminibus distinctum, contemptim appellari *plaustrum mendaciorum*. Demum, Hilduinistam fuisse pertinacissimum, unde religioni sibi duxerit non acerrime insurgere in opusculum, qua Dionysium utrumque tam accurate alterum ab altero discretum advertebat. Nimirum, nulla ipsius intererat, quidquid veritas pateretur, dum præjudiciis (*à ses entêtements*), contrariam offenderet. Aque hisce Saussayum ex arena jubemus excedere.

§ II. — Diluuntur ea quæ speciosius objicit Florentinius.

108. Superest nobiscum ipso Florentinio controversia, in qua discutienda veniunt quæ Joannes Fronto non ita pridem decretoria potius sententia determinaverat, quam solidis argumentis probarat, Florentinius vero, adductis rationibus, speciosius, sed pro viri doctissimi more, summa cum modestia, ex Romani parvi et Adonis ad invicem collatione ostendere conatur. Juvat ex ordine singula ejus argumenta expendere. Ita prosequitur : « Verum secuti Saussayo facile concederem, Rosweydi nuncupatum Martyrologium, non esse vetus Romanum a D. Gregorio indicatum, et a Baronio expetitum : ita ex Bedæ Hagiologio contractum nequaquam consentirem, cum potius ex Adone, conferenti cuique exceptum videri compendiosius Kalendarium omnino possit. Contuli equidem cujuscunque mensis plurimos dies, et ex iisdem ab Adone excerptis, ac in proprium usum vel obscuriori, vel mutilo, vel recentiori stylo deductis facile agnovi, non Adonem ex hoc Kalendario, tanquam ex Antiquo Aquileiensi codice, in suum Martyrologium transtulisse, sed e contra recentiorem scriptorem, inde suum indiculum compegisse. » Sedulo observes velim, Florentinium ex Saussayo hausisse, et passim supponere, Romanum parvum scriptum esse, sæculo XI excurrente, quo præjudicio munitus, facile alia colligit quæ ipsi recentioris styli vestigia præferre videantur. *Evagemus*, inquit, *compendiose, si libet, per unum aut alterum mensem :* imo vero, et libenter, per totos duodecim ; *et aliquot signatos dies*, ego volo omnes et singulos, *cum Adone et nostro simul conferemus, ut assertionis non minus veritas quam nostri vetus tioris ætas apparent.*

109. Vitandæ confusionis gratia, hæc ad rem nostram se jungi cupio, ultroque concessa quantavis ætate Hieronymianis apographis, pro quibus ipse unice pugnat, soli Adonis et Romani parvi collationi insisto, ut, uter ex altero ceperit, perspicue elucescat. Florentinius ab ipso limine sic auspicatur : *Rosweydi Martyrologium, recentiori ritu, quam nostrum, a Kalendis Januarii annum orditur*. Sic plane, *a Kalendis Januarii annum orditur*, sed inde nihil minus consequitur, quam quod recentioris ritus sit. Multum laborat, sed ferme in vanum, Florentinius, exercitatione sua secunda, ut rituum istorum annum inchoandi antiquitatem, seu, ut clarius lequar, priritatem alicunde eruat, nequendum fixos cardines, nobis producere potuit, ad quos figendos, nec facilis sane, nec expedita sententia est. Utcumque fuerit, argumento ad hominem plane exarmatur, qui hic Rosweydum adoritur ; Florentinius ; nam quod inter Hieronmiana ejus apographa vetustissimum est, scriptum, ut constat, sub initium sæculi octavi, anni sui sacri seriem etiam incipit a Kalendis Januarii, idemque facit Beda, Willibrordi plane synchronus. De ætatis pærogativa cum Hieronymianis, nullatenus discepto, sufficit mihi, si parem Epternacensi et Bedæ, Romano parvo concesserit Florentinius.

110. Nec pluribus opus esset, ut tota hæc prima Florentinii argumentatio plane enervaretur. Lubet tamen in curiosorum gratiam, ulterius inquirere, sitne usus in Ecclesia magis recentis, annos a Kalendis Januarii, quam a natali, aut a vigilia nativitatis, aut aliunde exordiri : quæ res apud eruditos adhuc satis incerta et ambigua est. Percurramus antiquos Rituales libros et Martyrologia. Certum est, Allatii et Frontonis Kalendaria pro antiquis haberi, similia esse nec ætate multum differre. Allatianum, quadriennio ante Frontonem, nempe anno 1648 operi de Consensione Occidentalis et Orientalis Ecclesiæ, sub finem insertum est. Confer utrumque; statim animadvertes Allatianum incipere a Dominica prima Adventus, diesque notare, veterum Romanorum et Martyrologiorum nostrorum more, per Kalendas, Nonas et Idus. Contra vero Frontonis editio initium facit a die natali Domini, sicque more, hodierno per ordinales numeros totius anni dies decurrit. In Sacramentariis a Menardo et Thomasio editis initium sumitur a Vigilia nativitatis Domini, ex tribus vero Gallicanis, ab eodem Thomasio, et post a Mabillone vulgatis, nullum est, de quo judicare possis, consimile alteri habuisse principium. Nec dissimulat Mabillo de Liturgia Gallicana pag. 98, num. 3 ; pag. 176, num, 5, et alibi, dubias et incertas esse de hisce rebus conjecturas.

111. Parem puto fuisse, hoc est non stabilitam, sed arbitrariam Martyrologiorum inchoandorum rationem, de qua nihil satis compertum sit. Jam de Hieronymiano Epternacensi et Beda locutus sum : addi his debet Blumianum. Lucense autem et Corbeiense non a vigilia nativitatis, ut Ado Rosweydi, sed cum Frontoniano Kalendario, ab VIII Kal. Januarii, seu ab ipso natali Domini annum auspicantur. Porro Aloysius et Mosander sic Adonem ediderant, ut a Kalendis Januarii principium facerent. Rosweydus vero sic ultimo præfatiunculæ suæ paragrapho loquitur : « Quod in Martyrologio Adonis initium sumatur, non a Kalendis Januarii, ut hactenus editum, sed a vigilia nativitatis Domini, scias hoc ex Romanæ Ecclesiæ ritu factum, quæ anni epocham olim habuit Nativitatem Christi, et a Vesperis vigiliæ ipsius Nativitatis annum auspicabatur. Constanter ita exhibebant tria mss. exemplaria, quibus usus sum. » An forte tunc immemor erat vir accuratissimus, Romanum suum vetus, Adone multo antiquius, a Kalendis Januarii exordiri? Si omnia Adonis manuscripta exemplaria inter se conferrentur, plura credo repertum iri, quæ in hac parte Romano parvo essent conformia.

112. Fuit Wandalbertus Adonis æqualis, imo ipso senior et ante ipsum Martyrologus, utpote qui anno 842 scripserit ; ipse nihilominus sic præfatur : *A Kalendis Jonuariis, usque ad finem anni, per dierum singulorum occurrentes festivitates* (Martyrologium) *metro edidi;* idem factitavit is, *cujus ope et subsidio* Wandalbertus *præcipue usus est, sanctus et nominatissimus Florus, Lugdunensis Ecclesiæ sub-diaconus,* auctioris Bedæ Martyrologii compilator. Adde his Rabanum, et ipsum Adone vetustiorem, adde Notkerum ei ferme æqualem, patebitque evidenter, quod supra dicebam, modum istum annos inchoandi, per id tempus valde arbitrarium in libris ecclesiasticis, sed præcipue in Martyrologiis fuisse. Quinimo, a majori antiquiorique Martyrologorum nostrorum numero ita stabilitur Romani parvi auctoritas, ut potius consequatur, seculo ipso octavo inchoandorum annorum rationem a Kalendis Januarii cœpisse, quam ex Florentinii conjecturis ullo pacto verisimile sit, recentioris usus esse sic annos exordiri. Hæc concludo præfatiuncula Bollandi, 1 die Januarii, ita opus suum auspicantis : « Præcipua semper religione celebratæ a Christianis Kalendæ Januariæ sunt, propter Dominici natalis octavam, sacrosanctæ circumcisionis Christi memoriam, et augustissimum nomen Jesu, in quo nimirum oportet omnes homines salvos fieri. Merito igitur veteres Romanos, in auspicando ab hoc die anno, sequi Ecclesia maluit, quam cæteras gentes, quæ aliud quodpiam statuerent exordium, ut ipse dies sacrum nostræ symbolum salutis præferret? » Sed de his plus quam satis.

113. Pergamus cum Florentinio compendiose evagari : « In ipsa autem Kalendarum die, inquit, præter octavam natalis et circumcisionem, non alios quam tres martyres exhibet, unicumque confessorem, relictis apud Adonem, triginta martyrum Romanorum corona, Euphrosyna virgine ac Eugendo abbate. » Hic hæreamus tantisper, quæramusque ex Florentinio rectene Martyrologii compilator prætensam suam epitomen, vel indicem, vel Kalendarium contexat, dum tres omnino annuntiationes apud Adonem intactas relinquit? Ego talem indicem, vel Kalendarium, vel ex hoc solo capite, ut infidum et spurium rejicerem. Quæramus denuo an ipse collationem suam satis opportune inde incipiat, ubi tanta inter Adonem et Romanum parvum discrepantia est? Cur ad secundum Januarii diem progressus non est? Ibi certe longe majorem invenisset conformitatem. Verum ne *nimis tædeat* (Florentinii verba sunt) *omnia sigillatim* hic *perpendere,* verbo unico rem absolvam; sive Romanum parvum cum annuntiationibus Adonianis conveniat, sive in numero discrepet, sive deficiat, sive exuberet, nihil inde contra Romanum parvum conficitur, cum adductus a Florentinio Kalendarum textus apud omnes cordatos probare debeat, Adonem posteriorem a priori accepisse quidquid in eo continebatur, addidisse, quæ alibi repererat, aut Lugduno, ubi Martyrologium scribebat, viciniora erant.

114. Meminisse poterat debebatque vir doctissimus paulo ante a se dictum non ita Adonem *Romani parvi vestigiis se accommodare voluisse, ut ne latum quidem unguem* trangressus sit. Quinimo transgredi omnino debuit, dum aliunde subsidia adfuere, quod Kalendis Januarii plane ostendit : alibi, dum sanctos alios non reperit, ut secunda die Januarii et sæpe alias, nullos exornavit sanctos, præter eos quos ei

Romanum parvum suggesserat. Quod si contra factum esset, puta, si Romanum parvum ex Adone accepisset, quæuam, obsecro, cogitabilis causa dari posset, cur indiculi auctor, ex octo Adonianis annuntiationibus, solas quinque selegisset, iis sanctis prætermissis, qui erant notissimi? Rursus, quæ causa, cur vel ipsam primam celebrioremque Adonis annuntiationem immutasset, addendo *et circumcisio*, quæ verba a Viennensi aberant. Dicetne Florentinius ipsam circumcisionis nomenclaturam *usus* etiam *esse recentioris?* sed vere inutiles sermones cædimus, nimis clare sese explicuit. Ado ipse, nimis distincte et aperte ductorem et antesignanum suum præmonstravit, ut articulo sequenti liquido manifestabitur.

115. Cæterum argumenta Florentinii singula percurrenda, singulis sua reponenda solutio : omnia expendamus. Sic procedit : « Conferat in eodem primo mense curiosus lector diem XIII, quam Corona et nominibus quadraginta militum mutilat; XIX, ubi Pontianum ad bestias damnatum ex multis colligit. » Nihil hic novi adducitur quod in superiori ratiocinatione adductum et solutum non sit. Sequitur falsa Florentinii, sed perpetua ejus suppositio, ex Saussayo hausta, quòd Romanum parvum sæculo XI non sit antiquius. Adverte hic qua id ratione confirmare conetur. Sic infit : « Sed præcipue XX diem *(Januarii)* advertat et agnoscet Fabianum ab Adone Romæ *episcopum* dici, a Breviatore vero, recentiori more *papam* appellari; quem titulum cum ubique et constantissime Romano pontifici tribuat, et rarissime apud Adonem inveniatur, non obscure videtur arguere, Kalendarii auctorem post Gregorium VII advixisse, quod anno Christi 1073 pontifex ille statuerit, nomen *papæ*, aliis hactenus episcopis et clarioribus presbyteris commune, proprium deinceps et singulare Romani pontificis cognomentum esse debere. »

116. Hæc est illa, quam non semel digito monstravi, Florentinii hypothesis, qua Romanum nostrum parvum ad sæculum XI excurrens retrahitur, plausibiliori, ut verum fatear, quam superius, ratione ; sed tamen nulla, cum ex scholæ placitis argumentum nihil probet, dum probat nimium, suoque sibi gladio adversarium ipsum jugulat. Si vere subsistit Florentinii ratiocinium, jam eodem argumento conficitur, Hieronymianum Lucense, imo et Corbeiense ad sæculum XI esse revocanda, cum ipsi illi codices I Julii GAGI PAPÆ? II Julii, MELCIADÆ PP. vel MILTIADIS PAPÆ, et X Septembris HYLARI PAPÆ, distinctissime annuntient, et forte alibi eadem appellatio recurrat, quod ulterius scrutari opus non est. Quid plura? Beda ipse nomine *papæ* passim utitur, et omnes sæculi noni Martyrologi quos tali ex causa inepte quis ridicule ad undecimum sæculum excurrens amandare præsumeret. Quod vero ait Florentinius, *rarissime apud Adonem iuveniri* nomen *papæ*, mirum profecto, et plane falsum, nam sola pag. 47 bis recurrit, proxima inde pag. 52 iterum ; item pag. 54 et tot aliis, quas sigillatim enumerare supervacaneum est. Aliis armis opus, ut Romani parvi antiquitas concutiatur.

117. Jam vero, quod Martyrologii istius auctor *constantissime Romano pontifici* tribuat appellationem *papæ*, hoc ipsum, inter alia, argumento nobis esse debet, prædictum Martyrologium Romæ scriptum, Romæ usitatum fuisse, et verosimiliter perseverasse, usquedum Usuardinum Romæ, uti in omnibus aliis Occidentalibus Ecclesiis, admissum est. Vis et robur asserto nostro adjungitur ex vetusto Kalendario Romano, tum ut ab Allatio, tum ut a Frontone editum est, nam ibi nomen *papæ* sæpius recurrit, unde nihilominus quis pessime argueret sæculo octavo esse posterius, turpius vero ad undecimum ablegare contenderet. Quod autem Florentinius *cordatum lectorem* mittat ad XX, XXI, XXIX et XXX Januarii, tum ad XI Martii, ad Kal. Aprilis, ad VII Septembris, ad Kal. Novembris, ad X, XXVI, et XXVIII ejusdem mensis; denique ad XVIII et XIX Decembris, ut ex illis arguat, *omnia purum putum Adonem sapere:* ego lectorem eumdem libentissime arbitrum eligo, an ex citatis istis, imo ex omnibus fere totius anni diebus, omnino contrarium non pateat, nempe Adonem, purum putum Romanum parvum sapere ubicunque sanctos alios, aliunde conquisitos ei non superinducit, ut proinde nihil minus verisimile sit quam ex Florentinii dictis *constare vetus Romanum, sive cum Bollando minus Romanum, ex Adone contractum potius esse..., quam uti perantiquum Adoni facem prætulisse;* nam plane oppositum, refutatis jam adversariorum argumentis, ex professo demonstrare aggredimur.

118. Verbum unum cum Florentinio superest, quo cursim ostendam virum clarissimum, nimio laudandi exornandique Hieronymiani sui Martyrologii æstu abreptum, illud ipsum in Romani parvi locum intrudere voluisse, eique characteres aptare ab Adone signatos, nempe, *venerabile et perantiquum ab urbe Roma Aquileiam, cuidam sancto episcopo a pontifice Romano directum.* « Ita suadent, inquit, hinc nostri codices in quibus, D. Hieronymo ascriptum, et a nobis exhibitum Martyrologium, Adoni prorsus sociatur, quod antiqui characteres, qui Gregorianum omnino demonstrant, vix dubitandi locum relinquunt quin illud ipsum sit apud Adonem, venerabile et perantiquum, » etc. Credimus an qui amant? profecto si codicum sociatio aliquid probat, tot sociatos reperere majores nostri, tot in musæo nostro collecti et sociati sunt, ut ex iis probari possit quidlibet ; puta et Usuardum ex Rabano, et Bedam ex solis Hieronymianis conflatum, quod nihil est ineptius. Si tantillum operæ posuisset Florentinius in conferendis cum Adone Hieronymianis apographis, luce meridiana clarius deprehendisset, vix majorem Adoni cum Hieronymianis, quam cum Kalendariis Bucherii, Carthaginensi, Allatii et Frontonis affinitatem intercedere, atque adeo gratis omnino et perperam dici, illa Adoni facem præferre potuisse.

nymiano majore, quod facturum fuisse Rosweydum ipsum plane existimo, si tum codicem Hieronymianum longe vestutiorem vidisset, cum minus illud suum Romanum, non tam vetus, prelo commune reddidit.

77. Est itaque vera Bollandi et nostra sententia, characteres a S. Gregorio in celebri ad Eulogium et sæpe jam laudata epistola exhibitos, in Martyrologium a Rosweydo editum quadrare nequaquam posse; cum ille indiculum indicet, in quo *pene omnium martyrum, distinctis per singulos dies passionibus, collecta nomina* habebantur, quod Rosweydino Maatyrologio tam est certum non convenire, quam certum sit dies ibi aliquot vacuos reperiri, plurimos, autem ubi unicus uno die consignatur sanctus. Accedit, quod ex eodem Gregorii testimonio constet, in eodem volumine non indicari, *quis qualiter sit passus, sed tantummodo nomen, locum et diem passionis poni*; at Romani parvi auctor plura et distinctiora addidit, per quæ Gregorianum longe superat, non quidem ætate, sed nitore, claritate, et exacto rerum ordine. Demum Romanum nostrum pluribus locis talia signat quæ Gregorio posteriora sunt, ut puta XIII Maii festum *S. Mariæ ad Martyres*; XIV Septembris, *lignum salutiferum crucis a Sergio papa inventum*, etc.; 1 Novembris, festum *omnium sanctorum* Romæ institutum, aliaque ab erudito lectore facile observanda, quæ codicem Rosweydinum ad sæculum octavum rejiciunt. Hæc in Bollandi sententiæ omnimodam confirmationem sufficiant.

78. Unum est quod non satis perspexit venerandus magister noster, dum nempe *in ambiguo* posuit, *utrum ex his sanctus Ado habuerit, minus illud Rosweydinum, an hoc majus*, scilicet Hieronymianum; mihi enim certissimum videtur Adonem sic loqui, ut tota ejus oratio Romanum parvum aperte designet, nec ullum aliud Martyrologium designare possit. At inquit Bollandus, « plures multo sanctos habet Ado in suo Martyrologio, quam qui in minori Romano continentur; imo parum admodum ex illo haurire subsidii potuisset, cum præsertim Usuardi haberet Martyrologium, quod et natales indicabat singulorum atque etiam plurium... » Recte fatetur Bollandus *hic* sibi *aquam hærere*: opus enim fuisset plurimum annorum labore, plurium Martyrologiorum diligentissima inter se collatione, ad hujusmodi nodum dissolvendum, cujus pars posterior vix demum post quinquaginta et amplius ab opere de Actis sanctorum inchoata annos a Papebrochio observata est tomo V Junii, pag. 250, col. 1 in fine. Nimirum præpostere a majoribus nostris semper citari solitos Usuardum et Adonem, semperque in ea suppositione quod ille hoc esset antiquior, atque adeo Adonem sua ex Usuardo accepisse, aut saltem accipere potuisse: vel, ut in prologo ad Bedam num. 11, vel tomo IV Junii, pag. 482, infra B, arguebat laudatus Papebrochius, *nihil alterum scivisse de altero*. Quibus similia per viginti tres tomos de Actis Sanctorum, innumeris locis recurrunt. Hæc autem omnia cum veritate non cohærere Observationes nostræ diebus singulis textui Usuardino adjectæ sole meridiano elarius manifestabunt.

79. Prior autem difficultatis pars, *quod plures multo sanctos habeat Ado in suo Martyrologio, quam qui in minori Romano continentur*; quoque proinde *parum admodum ex illo subsidii haurire potuisset*, pace Bollandi dixero, facillime dissolvitur, nam Ado nusquam insinuat se omnes sanctos suos ex *venerabili et perantiquo Martyrologio* desumpsisse, sed *adjutum* se eo fatetur, *ut dies martyrum, qui confusi in Kalendis satis inveniri solerent, verissime notarentur*. Id nempe, nisi vehementer fallor, sanctus Martyrologus innuit, reperisse se in eo Martyrologio, distinctam dierum seu Kalendarum seriem, quæ in Hieronymiano, quo etiam certissime usus est, turbato, luxato et confuso ordine, adhuc hodie, post multorum eruditorum diligentissimam operam, repræsentatur. Atque huc refero τὸ *verissime notarentur*, hoc est *distincte*, nam Martyrologii istius auctor, quisquis fuerit, nihil minus curasse videtur quam ut ad veros obitus aut martyrii dies sancti reducerentur; satis se fecisse existimans, si quos hinc inde ex Veteri Testamento, æque ac ex Novo, sed maxime ex Rufino colligebat sanctos, certis diebus, pro suo fere arbitrio, innecteret. Atque hæc altera nostra observatio est, per singulos ferme dies discurrens, quæ majores nostros hactenus latuerat, quæque non nisi indefessa et continuate Martyrologiorum nostrorum perscrutatione erui, digeri, et confirmari potuit, Ad duas propositiones rem totam contraho; quarum hæc prima : Ado in adornando Martyrologio suo usus est Romano parvo Rosweydi, tanquam staminine, si ita loqui licet, totumque ferme ad verbum descripsit. Hæc altera : Usuardus Adonem, quem Flori librum secundum appellavit, ita in omnibus secutus est, ut verum dici possit Adonis compendium. Sed de hac propositione, ut jam supra monuimus, cap. 3 fusius tractandum.

80. His ad sequentem dissertationem quodammodo prærequisitis et præcognitis, Romani parvi, ejusque editoris Rosweydi patrocinium hic ita suscipimus, ut licet cum Bollando, in eo plane errasse censeamus, quod martyrologium suum illud esse putaverit de quo Gregorius ad Eulogium Alexandrinum meminit, sic, inquam ejus patrocinium suscipimus, ut contra multos obtrectatores asseramus. verum, *venerabile, et perantiquum Martyrologium* esse, *ab urbe Roma Aquileiam, quidam sancto episcopo a pontifice Romano directum*, et Adoni postmodum *a quodam religioso fratre aliquot diebus præstitum : quod*, Ado, *diligenti cura transcriptum, positus apud Ravennam, in capite* sui *operis ponendum putavit:* quanquam non diffiteamur interpolationes aliquas adjectas fuisse, quibus nullum hactenus Martyrologium vacuum reperire potuimus. Hæc adversus Saussayum, Frontonem, Florentinium, et quoscumque alios Romani parvi adversarios propugnanda sunt.

Alterum nobis cum Henrico Valesio negotium, qui titulum potius quam Martyrologii ipsius substantiam aggressurus, citatam dissertationem deproperavit, Eusebianæ editioni ad calcem pag. 315 subnexam, quam hic primum excutiendam arripimus, ut, salvo capite, reliquum corpus facilius tutemur.

ARTICULUS I.

Parvum Rosweydi Martyrologium non incongrue vocari posse Romanum, *contra Valesium et Florentinium statuitur.*

81. Henricus Valesius supra laudatus, singulari illa sua dissertatione, qua Rosweydi Martyrologium atqua una Hieronymianum aggreditur, primum pugnat, ante sixtum V nullam in Ecclesia Romana fuisse peculiare Martyrologium. Ipsum audiamus : « Ego vero contra affirmo, inquit, nullum unquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium Ecclesiæ Romanæ, ante illud quod jussu Xysti V pontificis maximi editum est hoc titulo, ac Baronii notationibus illustratum. » Affert deinde causas quæ ipsum ad ita sentiendum impulerint, sed quarum pleræque ad meram de nomine quæstionem recidunt, ut bene ostendit Florentinius, admonitione 5, totam illam Valesii machinam feliciter evertens. Omnium manibus teruntur ea opera, ut proinde hic telam retexere opus non sit. Probat, et recte, Florentinius, Hieronymianum a se vulgatum, quod *vetustius occidentalis Ecclesiæ Martyrologium* intitulavit, omnino nuncupari posse *Romanum*, seu *Romanæ Ecclesiæ Martyrologium*, tametsi eo nomine, nec a S. Gregorio, nec a Beda, Adone, aut Usuardo designatum fuerit. Id certe mirum videtur Valesium nempe agnoscere characteres omnes a S. Gregorio distinctos Martyrologio Hieronymiano apprime convenire; imo, *dicere Gregorium Magnum, habere se Martyrologium, in quo multorum simul Martyrum nomina*, etc., constanter tamen abnuere *Romanum Martyrologium a Gregorio Magno esse nominatum, aut Martyrologium illud proprium ac peculiare fuisse Ecclesiæ Romanæ*. Quasi aliud hodie sit Martyrologium Romanum quam quod *commune est cum reliquis* ecclesiis *occidentalibus*.

82. Tale autem Martyrologium annis abhinc mille exstare debuisse, ut etiam terminis ipsis cedat Valesius, luculentissimo testimonio evincitur ex concilio Cloveshoviensi, anno 747 sub Cuthberto, Doroberniensi archiepiscopo, capitulo 13, apud Spelmannum tomo I, pag. 249; apud Labbeum tomo VI, col. 1577, ubi hæc formalissima verba diserte exprimuntur : *Itemque ut per gyrum totius anni, natalitiam sanctorum uno eodemque die, juxta Martyrologium ejusdem* Romanæ Ecclesiæ, *cum sibi convenienti psalmodia seu cantilena venerentur*. Nec aliud esse potuit Martyrologium quod abbates Franciæ, in conventu Aquisgranensi anno 817 in choro recitandum præscripserunt capitulo 69, apud Labbeum tomo VII, col. 1311, his verbis: *Ut ad capitulum primitus Martyrologium legatur*. Quæ cum de imperfecto Bedæ opere accipi prorsus nequeant, multo minus ad juniores Martyrologos referri, haud dubium quin de Romano, sive magno, aut Hieronymiano, sive de vetere Rosweydi et parvo intelligantur. Refer quo volueris, convincitur Valesius ante Sixti V tempora MARTYROLOGIUM ROMANUM vere exstitisse. Conveniat ipse modo cum Florentinio de ea appellatione, Hieronymianis abscribenda, ego ad parvum nostrum accedo, contendoque et ipsi concedendam esse *Romani Martyrologii*, sed *minoris* seu *parvi* nomenclaturam.

83. Hic cum utroque viro clarissimo certandum est. Negant ambo Rosweydo Martyrologium *Romanum* dici posse, sed argumentis plane diversis. Florentinius enim, ut infra clarius patebit, putat Martyrologium a Rosweyeo editum, non esse illud quod Ado operi suo præfixit, sed potius contractum ex Adone compendium, sæculo undecimo non vetustius: *Romani* appellationem haudquaquam negaturus, si vere illud esse crederet, quod *a Romano pontifice, cuidam sancto episcopo Aquileiam directum*, atque ab Adone Ravennæ repertum et descriptum est. Nimirum male supponit vir doctissimus non aliud Martyrologium Ravennæ reperisse et descripsisse Adonem, quam Hieronymianum ipsum, quale se Adoni conjunctum, in uno aut altero codice, deprehendisse testatur. Florentinio destinatur proxime sequens articulus, sic ut modo, cum solo Valesio supersit controversia ; qui postquam *Romani Martyrologii* vocabulum majori illi et vetustiori, a S. Gregorio memorato, eripere frustra tentavit, sic demum ad Rosweydinum descendit : « Et hæc quidem ad locum Gregorii Magni satis sint dicta. Quod spectat ad testimonium Adonis Viennensis, non difficilis est responsio. Nam præterquam quod recentior est Ado, nec ad tantæ vetustatis monumentum confirmandum satis idoneus, ex ejus verbis nihil elici potest, quo probetur fuisse ullum Martyrologium Romanum. Ait enim Ado vetustissimum Martyrologium sibi traditum fuisse a quodam, quod olim a Pontifice Romano missum esset Aquileiam. Non dicit Ado, Martyrologium fuisse Romanum; sed tantum missum a Pontifice Romano Aquileiam. Verum monachus ille, qui hoc Adoni affirmabat, ei imposuit procul dubio, ut majorem codici suo auctoritatem compararet, et munus suum, ac describendi copiam, quam Adoni fecerat, venditaret. Non enim Romæ, sed Aquileiæ compositum est illud Martyrologium, quod Ado Martyrologio suo præfixit, ac Rosweydus pro vetere Romano nobis postea edidit. »

84. Multa hic paucis pro auctoritate satis rotunde et confidenter definit Valesius, quorum, ut a fine incipiam, postrema duo illi aperte inficior, nempe monachum Adoni imposuisse, quod valde temere, et Martyrologium Aquileiæ compositum esse, quod non minori levitate astruitur; nec enim vestigium apparet uspiam quo magis Aquileiæ quam Hierosolymis compositum dicatur Rosweydi Martyrologium, nec id juris Valesio tributum credimus aut sine causa, virum religiosum audacter mandacii arguat.

Vidit hæc ante me, nisi fallor, eruditissimus Mabilio, in præfatione ad Sæc. IV. Benedictin. partem secundam, pag. LXXVIII et sequenti, illa ipsa Valesii verba referens; sed nescio quo religionis obstrictus vinculo, ita subjecit : « Hanc viri eruditissimi, et mihi maxime suspiciendi sententiam penitus refutare nolim, sed tamen dissimulare non possum auctoritatem concilii Cloveshoviensis, » etc., cujus et Aquisgranensis verba proxime retutimus. Equidem Valesium et doctos quoslibet viros demisse suspicio et veneror, sed usque ad aras, non ita, inquam, ut prodita veritate quidquam ab eis suscipiam, quod sine vade, sine teste comminiscuntur. Non tanta mihi Valesii autoritas, ut non contra, et religiosi fratris, sive is monachus, sive alius fuerit, et Adonis testimonium sincerum et verum existimem ; nec id mihi eripi patiar, nisi contrariis argumentis apertius evincatur.

85. Et utriusque testimoniis habeo Martyrologium et quidem *venerabile* ac *perantiquum;* habeo *ab urbe Roma Aquileiam cuidam sancto episcopo, a pontifice Romano directum.* Quid, quæso, sponte sua inde profluat ? nisi Martyrologium illud Romæ conscriptum, Romæ usitatum fuisse, demum, æque *Romanum* nominari posse, ac illud vetustius vulgo Hieronymianum a S. Gregorio commendatum, quod passim eruditi alii cum Bollando et Florentinio vere et proprie Romanum dici posse assentiuntur, quidquid Valesius contra tricetur, in hac parte a Florentinio abundantissime confutatus. Neque opponas hinc fore consequens quod duo fuerint Romana Martyrologia, nam in eo nihil magis piaculi, quam quod plura sibi invicem Sacramentaria successerint, ut Gregorianum Gelasiano, illud hoc ornatius et exactius : sic enim minus Romanum, nitidius et clarius, alteri majori et confusiori facile substitui potuit, licet septem aut octo dies nunc vacui appareant, qui forte amanuensium socordia sic fuerint relicti. At Romæ nullum hujusmodi exemplum repertum est. Quid tum postea ? Quis Romæ Hieronymianum invenit ? Quis nescit Romana illa vetusta, seu magnum seu parvum, plane intercidisse, postquam Usuardinum, commodius et elegantius in omnes fere Occidentis Ecclesias introductum est ? Plusculum lucis ex dicendis accedet.

86. Pergit Valesius : « Totum fere istud Martyrologium quod a Rosweydo publicatum est, descriptum est ex ecclesiastica Historia Rufini presbyteri Aquileiensis, cum ipsis etiam mendis quæ in Rufino habentur. » Idque probat pro toto anni decursu, ex diebus quinque ; ex pridie Nonas Februarii ; Idibus Aprilis ; item XIX Octobris ; secnndo Novembris, et IV ejusdem mensis, ubi non male animadvertit *Theodotum Laodicenum* perperam a Romani parvi compilatore inter sanctos relatum, ut pluribus ad diem II Novembris disseruimus. Quamquam non dissimulavero, magna hic denuo superjectione Valesium uti, cum neque totum, neque media pars, imo nec quinta pars Romani parvi ex Rufino confiata sit. Fateor nihilominus hæc sola esse, quæ tanto viro digna, in ea dissertatione dici possint, quæque in Observationibus nostris ad plurimos Usuardinos textus, toto opere inculcavimus. At vero tota concidit Valesii conclusio, vicelicet, *Martyrologium illud, quod Ado Viennensis suo præfixit Martyrologio, nullo modo dici posse Romanum.* Quod autem nova auxesi intorquet, *gravissimis erroribus scatere*, ad unum restringitur Theodotum Laodicenum.

87. Ast hic error Martyrologii istius auctori facile condonabitur, si meminerimus bona fide ex Rufino acceptum, ab homine nec satis docto, nec satis critico, ut aliunde deprehenderet, Theodotum in Ariana hæresi perseverasse, quod tot alios viros eruditos post ipsum latuit, quemadmodum novimus Eusebium Cæsariensem per tot sæcula in Usuardi Martyrologio locum inter sanctos obtinuisse, quo eum tandem deturbavere Martyrologii Romani reformatores. Si tam carus Valesio fuisset Theodotus, forte pro ejus orthodoxia asserenda, æque ac pro Eusebiana decertasset. Sic pridem in litteris ad me Castellanus ingenue fassus est, iniquam agnoens Valesii agendi rationem : « Videtur enim, inquiebat, ad vindicandum Eusebium, vel eo potissimum inductus, quod e Romano Martyrologio erasum ægrius ferret Theodotum, eo acrius perstringere quod in eo superstes sit : æqua ratio postulabat ut vel ambos damnaret, vel tueretur ambos. » Ut ut est, affirmat quidem, pene dixeram divinat Valesius, sed nullo modo probat « aut Adonem fucum nobis fecisse, qui hoc Martyrologium, tanquam a Romano pontifice transmissum ediderit, aut monachum, qui hoc Adoni affirmaverit, illi imposuisse. » Nos ab utroque vera relata credimus, et Martyrologium a Rosweydo editum, *Romani* titulo neutiquam privandum.

88. Sane non multis argumentis opus est, ut refellatur quod gratis astruitur ; nec vero Adonis sanctitatem, nec religiosi fratris fidem, tota illa sua dissertatione, saltem apud cordatos labefactavit Valesius. Ut autem, qui sententiam nostram egregie confirmet, laudatus modo Claudius Castellanus, mihi, ut supra dicebam, ad edendum Usuardum adhortator incitatorque præcipuus, in sua ad primi Bimestris Martyrologii Romani, notis longioribus illustrati, præmonitione, prudens, doctum, verum, sensatum, exactumque judicium ferens pag. 16, quod hic ex Gallico Latinum facio. Ita habet : « Parvum Martyrologium, Roma Aquileiam directum, editum est a Rosweydo, sub nomine VETERIS ROMANI ; sive titulum istud in ms. sancti Pantaleonis Coloniæ apud Cartusianos servato repererit, sive ipse de suo ascripserit : quod certe non nisi meritissime fecisset, quandoquidem in eo ms. inveniatur Martyrologium longiori Adonis præfixum, pateatque sanctum illum Viennensem archiepiscopum, in Martyrologii sui præfatione asserere, se in capite operis posuisse venerabile et perantiquum Martyrologium, Roma Aquileiam, cuidam sancto episcopo a Romano pon-

tifice directum, quod religiosus frater, inquit, mihi aliquot diebus præstitit, quodque apud Ravennam positus transcripsi. Quis credibile faciat Romanum pontificem aliud Martyrologium Romanum Aquiliam direxisse, quam quod Romæ tunc temporis esset usitatum? »

89. « At vero (*Castellani semper verba sunt*) quod probat manifestius Martyrologium in capite Adoniani operis, apud sancti Pantaleonis Coloniæ repertum, certissime esse antiquum Romanum, ad usum Ecclesiæ Romanæ, verumque apographum illius, quod Romanus pontifex Aquileiam direxerat; non solum inde sumitur, quod sancti ibi reperiantur Romanæ urbi proprii et Hieronymianis plane incogniti, ut Martina, Dafrosa, Papias et Maurus, solo mense Jannario; neque ex eo quod Cathedra sancti Petri proprio die signetur, ab Antiochena rectissime distincta; verum etiam, quod inter varias ecclesiarum Romanarum dedicationes, illa quoque occurrat, quæ est sacelli alti, castri sancti Angeli, expressa per terminos INTER NUBES, quodque festo sancti Sebastiani, legatur ejus sepultura IN VESTIGIIS APOSTOLORUM, designando per hæc verba Catacumbas, in quibus sanctorum Petri et Pauli corpora aliquandiu quieverunt. Et quomodo, inquit, post hæc moderni aliqui scriptores, mutua terentes vestigia, ausi sunt asserere Martyrologium a Rosweydo editum non esse vetus Romanum, sed potius Hieronymiani Martyrologii apographum? Ecquid inde liquet, viros illos, siquidem Martyrologium illud inspexerint, non nisi levi oculo lectitasse? Etenim præter ea, quæ de sanctis Romanis, et Romanarum ecclesiarum singularibus dedicationibus jam diximus, minima quævis attentio aut applicatio patenter ostendit, totum Rosweydini Martyrologium contextum, ab omnibus Hieronymiani Martyrologii cognitis apographis diversissimum esse. »

90. Hæc omnia a Castellano rectissime observata sunt, plura haud dubie dicturo, si adhuc paulo profundius Romani parvi arcana rimasset, quæ toto hoc opere clarius ob oculos posita sunt. Audiamus tamen factam ab eo Parvi nostri cum Hieronymianis comparationem : « In Rosweydino dies vacui inveniuntur, in Hieronymianis quantumcunque abbreviatis, omnes dies pleni sunt. Rursus in illo composita omnia et ordinata, in hisce confusio ingens ab varia ecgrapha sæpius transumpta. In Rosweydino plures Veteris Testamenti prophetæ consignati sunt, in Hieronymiani vetustioribus apographis nullus. In illos martyres et sancti alii ex Rufino accepti, at non Lugdunenses; in istis Lugdunenses sunt et pauci alii, adeo ut fatendum sit Rosweydinum vetus autographum esse, magno studio elaborainum, nullo autem modo ex alio desumptum. Hinc prudenter conjicitur, Romanos Hieronymiani, in quo sola martyrum nomina et palæstræ notabantur, pertæsos, aliud præoptasse, in quo selecti et novi sancti, tum martyres, tum alii, minori numero annuntiarentur, ascriptis imperatoribus judicibusve, sub quibus passi erant, aliisque circumstantiis; quæ omnia perapposite in veteri Rosweydino exprimuntur. Quid, quod credibile sit, illud ipsum esse Martyrologium Romanæ Ecclesiæ, tota Occidente cognitum ab anno 747, quod in Anglia habitum et concilium Cloveshoviense, cujus canon 13 hæc verba definitiva subministrat.... » Habes supra num. 81.

91. Pergit Castellanus ostendere, Adonem, dum circa annum 858 Martyrologium scriberet, merito ductorem suum Aquileiæ repertum. *perantiquum* æque ac *venerabile* appellare potuisse. Nec sibi objectari patitur paucula Romani parvi additamenta, ut *Erminonem*, seu *Erminum Lobiensem* XXV Aprilis; *inventionem reliquiarum in Stabeleto*, ejusdem mensis XX aut *dedicationem Malmundariensem* XVII Novembris; cum satis pateat, similia a cœnobiis, quorum id aut simile manuscriptum olium fuerit, facillime adjici potuisse, quemadmodum *Quirinus* XXX Aprilis, addo *vigiliam Apostolorum* eodem die, aut hujusmodi minutias alias, quas Romanis fatemur non convenire: ex aliis enim plurimis apertissimum est, singulas quasque Romæ proprias solemnitates ita ab Adone descriptas, ut antesignanum suum semper quasi digito præmonstret. De cætero, mirum videtur Castellano, et mirum cuique videri debet, tam antiquum codicem, tam integrum ad nostra tempora pervenisse. Porro an festum omnium Sanctorum inter accessiones censeri debeat, suo loco dicemus. Fatetur autem per errorem, a Martyrologii illius auctore, Rufinum nimis cæce secuto, Theodotum Laodicenum adjectum fuisse, de quo nos plura alibi. Alia Castellani, pro authentia, vetutate et auctoritate Romani parvi argumenta sparsim reperiuntur toto primo bimestri, ab ipso cum egregiis notis vulgato, cujus operis complementum utinam aliquando videre liceat? Sed jam dicta, ultra mensuram, ni fallor, sufficiunt, ut Valesii aliorumque objecta penitus convellantur.

92. Hic verbo monendus lector inter adversarios mihi nequaquam objiciendum venerandum magistrum meum Danielem Papebrochium, dum hæc scribo, ad laborum coronam, senio et meritis gravem, a Domino, uti plane confidimus, evocatum. Non, inquam, ille inter adversarios hic mihi objiciatur, tametsi variis locis, in magno nostro de Actis Sanctorum opere, sed præcipue tomo V Junii, pag. 550, litt. C, oppositam sententiam ex incidenti propugnet. Pridem et sæpe fassus est, se in eorum hic numero esse, quos proxime aiebat Castellanus, viros cætera eruditissimos, re non satis examinata, alios transcripsisse, atque adeo de Romano nostro parvo non sensisse pro merito. Ibi certe Papebrochius Florentinii opinionem paucis verbis totam complexus est; sed auditis subinde solidioribus rationum nostrarum momentis, iniquiorem illam censuram, et eo loco et quocunque alio in Actis adoptatam, induci prorsus et eradi voluit. Porro tam citati Florentinii, tum cæterorum Romani parvi impugnatorum argumenta, non minus quam Valesiana, longe

depictum,etc. Verbo *spurium* decernit, *diversum a vero et repudiandum esse*, imo *corruptum, fucatum et ex corruptissimo codice depromptum*. Siin extrema opposita fœde prolabuntur, qui de rebus non satis discussis et perpensis, nunc amore, nunc odio distracti, temere pronuntiant. Ultro admisi, Rosweydi Martyrologium non esse Gregorianum; at non esse ipssisimum illud, quod ab Adone laudatum est, id vero pernego, nec id unquam extundent Sanssayi aut Florentinii ratiocinia, quorum ut medullam contraham, sic ordine prosequor.

97. Arguebat, ut video, Saussayus a vocabulo *natalis*, sed quam imbelli telo, tam non digno quod repellatur. « At urgent fortius, inquit Florentinius, quæ deinde censor opponit, Martyrologium nempe illud nequaquam esse posse, quod Ado laudavit, et a quo se plurimum adjutum fatetur. Primum, quod ex tribus antiquis codicibus, quibus Rosweydus usus est, in uno tantum invenerit Adoni præfixum, cui potius tanquam Kalendarium præfigi potuerit, et cujus specimen revera non incongruum exhibet. Inde Rosweydum exagitat, quod putaverit Adonem ubique vestigiis Romani veteris insistere, cum ex locis adnotatis certum ostendat, Romanum illud putatitium in multis cum Adone non convenire, in aliquibus exuberare. « Si nihil ibi habeat Saussayus quod fortius urgeat, vere ostendit se ea solum causa Rosweydum aggredi, ut Hilduinum suum tueatur. Quid si decem, quid si viginti codices Adonianos reperisset Rosweydus, Romano parvo vacuos, atque in solo aliquo, ordine quinto et vigesimo, feliciter præfixum, an inde, obsecro, minoris faciendus esset tam diu expetitus, tandiu desideratus thesaurus? An minori eruditorum omnium applausu ubique acceptus est Beda, a Majoribus nostris editus, tametsi contextus ille a centenis codicibus abfuerit, in uno solum aut altero, imo in duabus laciniis Romana altera, altera Divionensi repertus.

68. Edat nobis modo aliquis tot latentia antiquorum opera, velsi a millenis aliis codicibus abfuerint faxo et gratanter et benevole ab eruditis omnibus admittantur, si nullo alio præterquam raritatis vitio laborent. Scimus ab Aloysio post longam molestamque perquisitionem repertum esse Adonis exemplar aliquod, *in cujus comparatione, omne aurum nihil esse duxit*. Cedo cui homini in mentem venerit, editionem ejus redarguere, quod sola et prima esset? Alia exempla magis, vel minus integra vidit Mabilio, viderunt alii, a quibus etiam forte aberat Romanum parvum, imo ipsa Adonis præfatio; nec tamen inter eruditos ullus ex eo capite suspectum habuit, quod tam feliciter orbi litterario porrexerat Rosweydus, quid, quod testetur laudatus Mabilio Sæculo IV Benedictino, parte II, pag. 272, *in pluribus, quæ vidit istius Martyrologii* (Adonis) *exemplaribus manu exaratis, non comparere Adonis nomen;* an inde fortasse etiam arguet Saussayus, Martyrologium, quod Adonis nomine venit, perperam ei attribui, quia in multis exemplaribus, *Adonis nomen non compareT?*

99. Aliud æque insipidum est. Rosweydi Martyrologium Adoni *tanquam Kalendarium præfigi potius potuit*. Jamne excidit, quodpaulo ante Saussayus dixerat, *merum Martyrologium Bedæ indicem* esse? Profecto longe inter se differunt Beda, etiam suppositilius, et Ado; saltem tantum, ut utrique idem index aut Kalendarium non conveniat. Sed neque illud satis capio, qua demum verisimilitudine Romanum parvum, tanquam *Adonis Kalendarium* venditetur, si *certum ostenditur, in multis cum Adone non convenire, in aliquibus exuberare*? Si index aut Kalendarium, cum opere non convenit, operis illius index aut Kalendarium dici omnino nequit, non magis quam Kalendarium Missali Romano præfixum, aptari possit Liturgiæ Græcanicæ, aut Copticæ. Nimiam hic video minutias quisque excutiendi indeque argutandi pruriginem, ubi moderatiori, et accommodata rebus ipsis censura est opus. Demus aliquid antiquis codicibus, fateamurque cum Florentinio, sacras ipsas Tabulas, ut Sacramentaria, Diptycha, Martyrologia, non potuisse ad nos tam integra perventre, ut per summam notariorum aut amanuensium ecclesiasticorum incuriam, aut truncata, aut interpolata non sint; adeo ut rigidiorum criticen id genus codices revocare, idem sit ac eos prope convellere, quemadmodum in codicibus suis Hieronymianis satis expertus est Florentinius, et nimis quam frequenter experiuntur, qui codices antiquos, præsertim usuales, ut sunt Martyrologium, sæpius versant.

100. Multa Mosander in sua Adonis editione asterisco notaverat, tanquam auctori abjudicanda; plura in appendicem refecerat Rosweydus : sed ecce Mabilio, citato jam loco, pleraque restituenda putat; alia vero, quæ alii genuina censuerant, ab interpolatore inserta. Quæ eo solum huc adducimus, ut pateat vix humanitus fieri posse, ut tales codices ad nos integri perveniant; quod in hac nostra Usuardi editione diebus prope singulis usuvenit. Nihil proinde miri erit, si in Romano parvo addita aliqua, alia hinc inde detracta fuerint, quamvis id raro accidisse deprehenderimus. Quomodo igitur *adhuc magis oppugnant Rosweydi Kalendarium dies frequentes a martyribus vacui*? Vere obtundit Saussayus. Numeremus primum quot dies in Romano parvo vacui sint, subducta ratione, universum reperiemus septem; nimirum XXVII Februarii, XXIV Aprilis, XXIII Maii, VIII Junii, XV Octobris, XX Octobris et XXVI Novembris. Atque hi sunt *frequentes* illi *dies a martyribus vacui?* Ecquid terminis abuti oportet, ut inter trecentos sexaginta quinque dies, deficientibus solis septem, FREQUENTES dicantur deficere? At enim, si recte hoc argumentum expenditur, quo frequentiores fuerint in Romano parvo dies vacui, eo minus speciem referet *Adoniani Kalendarii*, ut vocat Saussayus aut *Adonianæ epitomes*, qualem fingit Florentinius.

161. Instat Saussayus: « Si Ado in præfigendis diebus festis, male alioquin per singulos dies ac Kalendas dispositis, hoc (*Romano parvo*) usus esset, cum et in eo aliqui dies deficerent, non utique Bedam et

Florum supplere potuisset. » Novus hic scrupulus est : nusquam scripsit Ado se ex Romano parvo supplevisse dies omnes qui in Beda a Floro aucto desiderabantur, sed adjutum se fatetur, *ut dies martyrum verissime*, hoc est distincte, *notarentur*, qui *confusi in Kalendis inveniri* solebant non utique in Beda et Floro confusi ;sed in antiquiori Hieronymiano, ex quo necdum confusionem omnem sustulit Florentinius. Fuerint igitur dies septem vacui, an de cætero non recte adjutum se profiteri potest Ado, dum CCCLVIII dies plenos reperit? An ei defuerunt Sancti alii, quibus pauculos illos dies suppleret ? Dissolvamus omnia : XXVIII Februarii ex vicinia accersivit *Romanum* abbatem Jurensem. XVIV Aprilis non vacabat Beda, et tamen eo ipso die sanctum *Alexandrum* Lugdunensem, *Mellito*, a Beda signato, adjecit XXIII Maii, non procul excurrendum fuit, ut *Desiderius* Lingonensis, imo vel Viennensis synonymus commemoraretur : vidi ibi observationem nostram Usuardinam. VIII Junii habuit in Beda *Medardum*, quo tamen contentus non fuit. XV Octobris, Lugdunum *Antiochum*, Colonia *Mauros*, suggessit. XX Octobris, popularis *S Caprasius* haud longe quærendus erat. Denique XVI Novembris adfuit Lugdunensis *Eucherius*. Vides non magna adjumenta Adoni aliunde accessisse, ut proinde verissimum maneat, maxime et præcipue ex *venerabile* illo et *perantiquo Martyrologio adjutum* fuisse.

102. Sequitur argumenta quod nescio unde a Saussayo desumi aut exsculpi, qua autem vel veri umbra a Florentinio referri potuerit. Aures arrige : « Insuper negari nequit (*semper Florentinii verba recito)* quin ad recentiora tempora Martyrologium illud *(Romanum parvum)* ablegent, quæ subdit Saussayus, ad annum scilicet 1049. Etenim cum in eo ad diem XX Octobris, Rhemis solemnitas S. Remigii adnotetur, quæ antea die migrationis XIII Januarii peragi consueverat, et hæc in eumdem diem accommodata fuerit in concilio Rhemensi, Leone IX astante pontifice, nemo potest concedere, Martyrologium illud esse, quod autographo suo præfixerit Ado, episcopns Viennensis, circa annum 875 *(melius scriberet circa aunum 858)* sed compositum, vel scriptum undecimo sæculo excurrente » Nec Œdipus ipse hic nobis edisserat, quid tota hac speciosa rerum farragine sibi demum velint Sanssayus et Florentinius, nisi aperte fateantur, se vetus Rosweydi Martyrologium nunquam inspexisse, saltem eo, qui citatur, die XX Octobris.

103. Iterum repeto me prorsus non capere quomodo hæc in virorum cætera eruditorum mentem incidere ullo pacto potuerint. Etenim si vere in exemplum adducitur dies XX Octobris, monstra sibi fingunt, quæ tuto profligent, cum is præcise dies ex septem unus sit quos in eo codice vacare diximus. Neque vero, toto eo mense, alia Remigii solemnitas refertur, quam quæ ipsis Kalendis consignata est his verbis : *Et Rhemis civitate, sancti Remigii episcopi*. Imo hæc unica et sola solemnitas, quæ de Remigio, in hoc nostro Romano parvo posita sit. Quod si hæc primum instituta fuerit anno 1049, *Leonce IX astante pontifice*, vide, obsecro, quanta absurda inde consequantur ; jam enim Martyrologia nostra omnia Bedæ, Wandalberti, Rabani, Adonis, Usuardi, Notkeri, imo et Hieronymiana ipsa, *composita, vel scripta fuerint undecimo sæculo excurrente*, cum in iis omnibus eadem ipsa solemnitas disertissime annuntietur. Si hoc satis non est, ipsis omnibus antiquior Gregorius Turonensis sæculis quinque junior fiet, cum in Historia Francorum, cap. 21 assuerit : *Factum est autem ut post dies paucos adesset festivitas sancti Remigii, quæ initio mensis Octobris celebratur. Diem* selegit Leo IX quem antea Remigii festivitati destinatum probe noverat.

104. Stupore potius quam admiratione percellor dum hujuscemodi cavillos, nænias, imo pura puta figmenta protrudi video, et quasi per manus etiam doctorum virorum derivari, quæ ab acatholicis avide arrepta, in nostrum vituperium venditantur, ac similia comminiscendi ansam ipsis præbent viamque ostendant. Certe citatus supra Beckius, istiusmodi flosculis ex Saussayo, Valesio et Florentinio collectis, suum illud prætensum Germaniæ Martyrologium egregie exornavit, et ne palmam eis cederet, ineptissimo commento locupletavit. Postquam enim Rosweydum Thrasoni similem ex Valesio depinxit, qui nempe sesquipedalibus verbis Pontificem allocutus sit, puerilia alia admiscens, tandem et ipse capto e pera lapillo, Goliathum se prostraturum destinato ictu existimat. Audi porro quam belle argutetur pag. 22 : « Recentioris etiam ævi Martyrologium Rosweydianum arguunt, quæ IV Nonas Julii leguntur *Eodem die Augustæ, sancti Uldarici episcopi et confessoris* : qui vero sæculo X vixit, et sine dubio non statim est canonizatus. Ado sane ex hoc fonte aquas derivare non potuit, quippe sæculo IX vivens, nisi dicere [velimus, a recentiori scriptore addita hæc fuisse, atque ita statuunt Mosander et Rosweydus in appendice, quibus suspecta hæc esse videntur, atque a posteriori manu, fortassis monachi Benedictini, in cujus solius codice sunt reperta, et in tribus reliquis mss. aberant, adjecta. »

105. Ignosce, lector, si bilem mihi moveat inepta, fatua et mendacissimis gerris contexta ratiocinatio, ut ovum ovo, ita Saussayanæ persimilis, et pari prorsus fundamento subnixa ; nam patentissime falsum est, citata hic a Beckio de sancto Udalrico Augustano verba, in toto Romano veteri Rosweydino usquam reperiri, nedum IV Nonas Julii, ut homo iste intrepide fingit, qui forte citata verba in appendice Adoniana Rosweydi reperiens, multa commentitia superstruxit, quæ manifeste ostendunt, ruere hominem Andabatarum more, nec argumentum noscens de quo tractandum erat, nec libros, quos manu versabat. Mosandrum Rosweydo jungit, quasi et ille Romanum parvum ediderit, quæ altera falsitas est. Tertio, Mosandri appendicem appellat, qui de condenda appendice ne somniavit quidem, in ipso

Adonis textu, asterisco notare solitus, quæ ipsi suspecta videbantur. Quarto, fingit, nescio quem codicem monachi Benedictini, qui cum tribus aliis editioni Romani parvi servierit, cum diserte fateatur Rosweydus, se tribus solum codicibus usum in edendo Adone, a quorum duobus aberat Romanum suum vetus Adoni præfixum. Ut verbo absolvam, tota ea Beckiana machina, ficta, futilis et inanis est, cui comminiscendæ, utinam viri alias eruditissimi, mihique venerandi, falsis præjudiciis abrepti, viam non præmonstrassent !

106. Redeo ad Florentinium, ita telam Saussayanam pertexentem : « Postremo, inquit, Rosweydi, sive Martyrologium, sive Kalendarium, illud non esse a Baronio desideratum probat Saussayus. » An satis recte, non examino, cum nostra hic nihil intersit, sive magnum, sive parvum Romanum, magnus Annalium ecclesiasticorum scriptor expetiverit, modo verum perstet, illud edidisse Rosweydum, quo se adjutum fatetur Martyrologus Viennensis : « Ne vero Saussayus aliquid prætereat quod omnem adimat auctoritatem Rosweydi Kalendario, idemque nullæ certitudinis aut ponderis codicillum esse, futile crassisque erratis respersum prorsus concludat, addit pro coronide ridicula etiam quædam continere ; idque ex adnotatis ad IV idus Novembris probare nititur : *Eo ipso* [legendum, *Et ipse*] *die quatuor Coronatorum*, » etc. Sed ridicula illa clare, ni fallor, solvimus, ad dictum VI idus Novembris, solvitque hic etiam Florentinius, recte aliquando observans, « durum nimis exactorem esse Saussayum, ut Dionysium Parisinum, eumdem esse ac Areopagitam mordicus defenderet, quod a Rosweydi tam Martyrologio quam adnotationibus, nonnihil infringi conjiciebat. »

107. Hæc nempte tota mali labes ; hac ita incensus Saussayus, dum oculis emissitiis omnia rimatur, ridicula, inepta, parachronismos, et nescio quæ alia in Romano parvo se reperisse existimavit, in quo prius selecta et aurea omnia inseruerit : « Heribertus certe, eximius ipse solis sapientiæ radius, vivi fidei fontis, rivulus, virentis justitiæ stipitis ramus, jamque cœli pulchrum et æternum sidus. » Amabo, qui tam cito mutatus est color optimus ? Sincere et ingenue edisseret clar. Castellanus, a quo cum notitiam libri illius Saussayni *de Scriptoribus mysticis* a Florentinio citati postulassem : reposuit ille, se quidem opus illud non nosse, at hoc probe scire, opera Saussayi omnia Parisiis in sumno esse vilipendio (*profonde mésestime*). Ait præterea, grande illud Martyrologii Gallicani opus, duobus voluminibus distinctum, contemptim appellari *plaustrum mendaciorum*. Demum, Hilduinistam fuisse pertinacissimum, unde religioni sibi duxerit non acerrime insurgere in opusculum, qua Dionysium utrumque tam accurate alterum ab altero discretum advertebat. Nimirum, nulla ipsius intererat, quidquid veritas pateretur, dum præjudiciis (*à ses entêtements*), contrariam offenderet. Aque hisce Saussayum ex arena jubemus excedere.

§ II. — Diluuntur ea quæ speciosius objicit Florentinius.

108. Superest nobiscum ipso Florentinio controversia, in qua discutienda veniunt quæ Joannes Fronto non ita pridem decretoria potius sententia determinaverat, quam solidis argumentis probarat, Florentinius vero, adductis rationibus, speciosius, sed pro viri doctissimi more, summa cum modestia, ex Romani parvi et Adonis ad invicem collatione ostendere conatur. Juvat ex ordine singula ejus argumenta expendere. Ita prosequitur : « Verum secuti Saussayo facile concederem, Rosweydi nuncupatum Martyrologium, non esse vetus Romanum a D. Gregorio indicatum, et a Baronio expetitum : ita ex Bedæ Hagiologio contractum nequaquam consentirem, cum potius ex Adone, conferenti cuique exceptum videri compendiosius Kalendarium omnino possit. Contuli equidem cujuscunque mensis plurimos dies, et ex iisdem ab Adone excerptis, ac in proprium usum vel obscuriori, vel mutilo, vel recentiori stylo deductis facile agnovi, non Adonem ex hoc Kalendario, tanquam ex Antiquo Aquileiensi codice, in suum Martyrologium transtulisse, sed e contra recentiorem scriptorem, inde suum indiculum compegisse. » Sedulo observes velim, Florentinium ex Saussayo hausisse, et passim supponere, Romanum parvum scriptum esse, sæculo XI excurrente, quo præjudicio munitus, facile alia colligit quæ ipsi recentioris styli vestigia præferre videantur. *Evagemus*, inquit, *compendiose, si libet, per unum aut alterum mensem :* imo vero, et libenter, per totos duodecim ; *et aliquot signatos dies*, ego volo omnes et singulos, *cum Adone et nostro simul conferemus, ut assertionis non minus veritas quam nostri vetus tioris ætas apparent.*

109. Vitandæ confusionis gratia, hæc ad rem nostram se jungi cupio, ultroque concessa quantavis ætate Hieronymianis apographis, pro quibus ipse unice pugnat, soli Adonis et Romani parvi collationi insisto, ut, uter ex altero ceperit, perspicue elucescat. Florentinius ab ipso limine sic auspicatur : *Rosweydi Martyrologium, recentiori ritu, quam nostrum, a Kalendis Januarii annum orditur*. Sic plane, *a Kalendis Januarii annum orditur*, sed inde nihil minus consequitur, quam quod recentioris ritus sit. Multum laborat, sed ferme in vanum, Florentinius, exercitatione sua secunda, ut rituum istorum annum inchoandi antiquitatem, seu, ut clarius lequar, prioritatem alicunde eruat, nequendum fixos cardines, nobis producere potuit, ad quos figendos, nec facilis sane, nec expedita sententia est. Utcumque fuerit, argumento ad hominem plane exarmatur, qui hic Rosweydum adoritur ; Florentinius ; nam quod inter Hieronmiana ejus apographa vetustissimum est, scriptum, ut constat, sub initium sæculi octavi, anni sui sacri seriem etiam incipit a Kalendis Januarii, idemquc facit Beda, Willibrordi plane synchronus. De ætatis pærogativa cum Hieronymianis, nullatenus discepto, sufficit mihi, si parem Epternacensi et Bedæ, Romano parvo concesserit Florentinius.

110. Nec pluribus opus esset, ut tota hæc prima Florentinii argumentatio plane enervaretur. Lubet tamen in curiosorum gratiam, ulterius inquirere, sitne usus in Ecclesia magis recentis, annos a Kalendis Januarii, quam a natali, aut a vigilia nativitatis, aut aliunde exordiri : quæ res apud eruditos adhuc satis incerta et ambigua est. Percurramus antiquos Rituales libros et Martyrologia. Certum est, Allatii et Frontonis Kalendaria pro antiquis haberi, similia esse nec ætate multum differre. Allatianum, quadriennio ante Frontonem, nempe anno 1648 operi de Consensione Occidentalis et Orientalis Ecclesiæ, sub finem insertum est. Confer utrumque; statim animadvertes Allatianum incipere a Dominica prima Adventus, diesque notare, veterum Romanorum et Martyrologiorum nostrorum more, per Kalendas, Nonas et Idus. Contra vero Frontonis editio initium facit a die natali Domini, sicque more, hodierno per ordinales numeros totius anni dies decurrit. In Sacramentariis a Menardo et Thomasio editis initium sumitur a Vigilia nativitatis Domini, ex tribus vero Gallicanis, ab eodem Thomasio, et post a Mabillone vulgatis, nullum est, de quo judicare possis, consimile alteri habuisse principium. Nec dissimulat Mabillo de Liturgia Gallicana pag. 98, num. 3 ; pag. 176, num, 5, et alibi, dubias et incertas esse de hisce rebus conjecturas.

111. Parem puto fuisse, hoc est non stabilitam, sed arbitrariam Martyrologiorum inchoandorum rationem, de qua nihil satis compertum sit. Jam de Hieronymiano Epternacensi et Beda locutus sum : addi his debet Blumianum. Lucense autem et Corbeiense non a vigilia nativitatis, ut Ado Rosweydi, sed cum Frontoniano Kalendario, ab VIII Kal. Januarii, seu ab ipso natali Domini annum auspicantur. Porro Aloysius et Mosander sic Adonem ediderant, ut a Kalendis Januarii principium facerent. Rosweydus vero sic ultimo præfatiunculæ suæ paragrapho loquitur : « Quod in Martyrologio Adonis initium sumatur, non a Kalendis Januarii, ut hactenus editum, sed a vigilia nativitatis Domini, scias hoc ex Romanæ Ecclesiæ ritu factum, quæ anni epocham olim habuit Nativitatem Christi, et a Vesperis vigiliæ ipsius Nativitatis annum auspicabatur. Constanter ita exhibebant tria mss. exemplaria, quibus usus sum. » An forte tunc immemor erat vir accuratissimus, Romanum suum vetus, Adone multo antiquius, a Kalendis Januarii exordiri? Si omnia Adonis manuscripta exemplaria inter se conferrentur, plura credo repertum iri, quæ in hac parte Romano parvo essent conformia.

112. Fuit Wandalbertus Adonis æqualis, imo ipso senior et ante ipsum Martyrologus, utpote qui anno 842 scripserit ; ipse nihilominus sic præfatur : *A Kalendis Jonuariis, usque ad finem anni, per dierum singulorum occurrentes festivitates* (Martyrologium) *metro edidi;* idem factitavit is, *cujus ope et subsidio* Wandalbertus *præcipue usus est, sanctus et nominatissimus Florus, Lugdunensis Ecclesiæ subdiaconus,* auctioris Bedæ Martyrologii compilator. Adde his Rabanum, et ipsum Adone vetustiorem, adde Notkerum ei ferme æqualem, patebitque evidenter, quod supra dicebam, modum istum annos inchoandi, per id tempus valde arbitrarium in libris ecclesiasticis, sed præcipue in Martyrologiis fuisse. Quinimo, a majori antiquiorique Martyrologorum nostrorum numero ita stabilitur Romani parvi auctoritas, ut potius consequatur, seculo ipso octavo inchoandorum annorum rationem a Kalendis Januarii cœpisse, quam ex Florentinii conjecturis ullo pacto verisimile sit, recentioris usus esse sic annos exordiri. Hæc concludo præfatiuncula Bollandi, 1 die Januarii, ita opus suum auspicantis : « Præcipua semper religione celebratæ a Christianis Kalendæ Januariæ sunt, propter Dominici natalis octavam, sacrosanctæ circumcisionis Christi memoriam, et augustissimum nomen Jesu, in quo nimirum oportet omnes homines salvos fieri. Merito igitur veteres Romanos, in auspicando ab hoc die anno, sequi Ecclesia maluit, quam cæteras gentes, quæ aliud quodpiam statuerent exordium, ut ipse dies sacrum nostræ symbolum salutis præferret? » Sed de his plus quam satis.

113. Pergamus cum Florentinio compendiose evagari : « In ipsa autem Kalendarum die, inquit, præter octavam natalis et circumcisionem, non alios quam tres martyres exhibet, unicumque confessorem, relictis apud Adonem, triginta martyrum Romanorum corona, Euphrosyna virgine ac Eugendo abbate. » Hic hæreamus tantisper, quæramusque ex Florentinio recte ne Martyrologii compilator prætensam suam epitomen, vel indicem, vel Kalendarium contexat, dum tres omnino annuntiationes apud Adonem intactas relinquit? Ego talem indicem, vel Kalendarium, vel ex hoc solo capite, ut infidum et spurium rejicerem. Quæramus denuo an ipse collationem suam satis opportune inde incipiat, ubi tanta inter Adonem et Romanum parvum discrepantia est? Cur ad secundum Januarii diem progressus non est? Ibi certe longe majorem invenisset conformitatem. Verum ne *nimis tædeat* (Florentinii verba sunt) *omnia sigillatim* hic *perpendere*, verbo unico rem absolvam; sive Romanum parvum cum annuntiationibus Adonianis conveniat, sive in numero discrepet, sive deficiat, sive exuberet, nihil inde contra Romanum parvum conficitur, cum adductus a Florentinio Kalendarum textus apud omnes cordatos probare debeat, Adonem posteriorem a priori accepisse quidquid in eo continebatur, addidisse, quæ alibi repererat, aut Lugduno, ubi Martyrologium scribebat, viciniora erant.

114. Meminisse poterat debebatque vir doctissimus paulo ante a se dictum non ita Adonem *Romani parvi vestigiis se accommodare voluisse, ut ne latum quidem unguem* trangressus sit. Quinimo transgredi omnino debuit, dum aliunde subsidia adfuere, quod Kalendis Januarii plane ostendit : alibi, dum sanctos alios non reperit, ut secunda die Januarii et sæpe alias, nullos exornavit sanctos, præter eos quos ei

Romanum parvum suggesserat. Quod si contra factum esset, puta, si Romanum parvum ex Adone accepisset, quæuam, obsecro, cogitabilis causa dari posset, cur indiculi auctor, ex octo Adonianis annuntiationibus, solas quinque selegisset, iis sanctis prætermissis, qui erant notissimi? Rursus, quæ causa, cur vel ipsam primam celebrioremque Adonis annuntiationem immutasset, addendo *et circumcisio*, quæ verba a Viennensi aberant. Dicetne Florentinius ipsam circumcisionis nomenclaturam *usus* etiam *esse recentioris?* sed vere inutiles sermones cædimus, nimis clare sese explicuit. Ado ipse, nimis distincte et aperte ductorem et antesignanum suum præmonstravit, ut articulo sequenti liquido manifestabitur.

115. Cæterum argumenta Florentinii singula percurrenda, singulis sua reponenda solutio : omnia expendamus. Sic procedit : « Conferat in eodem primo mense curiosus lector diem XIII, quam Corona et nominibus quadraginta militum mutilat; XIX, ubi Pontianum ad bestias damnatum ex multis colligit. » Nihil hic novi adducitur quod in superiori ratiocinatione adductum et solutum non sit. Sequitur falsa Florentinii, sed perpetua ejus suppositio, ex Saussayo hausta, quòd Romanum parvum sæculo XI non sit antiquius. Adverte hic qua id ratione confirmare conetur. Sic infit : « Sed præcipue XX diem *(Januarii)* advertat et agnoscet Fabianum ab Adone Romæ *episcopum* dici, a Breviatore vero, recentiori more *papam* appellari; quem titulum cum ubique et constantissime Romano pontifici tribuat, et rarissime apud Adonem inveniatur, non obscure videtur arguere, Kalendarii auctorem post Gregorium VII advixisse, quod anno Christi 1073 pontifex ille statuerit, nomen *papæ,* aliis hactenus episcopis et clarioribus presbyteris commune, proprium deinceps et singulare Romani pontificis cognomentum esse debere. »

116. Hæc est illa, quam non semel digito monstravi, Florentinii hypothesis, qua Romanum nostrum parvum ad sæculum XI excurrens retrahitur, plausibiliori, ut verum fatear, quam superius, ratione ; sed tamen nulla, cum ex scholæ placitis argumentum nihil probet, dum probat nimium, suoque sibi gladio adversarium ipsum jugulat. Si vere subsistit Florentinii ratiocinium, jam eodem argumento conficitur, Hieronymianum Lucense, imo et Corbeiense ad sæculum XI esse revocanda, cum ipsi illi codices I Julii GAGI PAPÆ? II Julii, MELCIADÆ PP. vel MILTIADIS PAPÆ, et X Septembris HYLARI PAPÆ, distinctissime annuntient, et forte alibi eadem appellatio recurrat, quod ulterius scrutari opus non est. Quid plura? Beda ipse nomine *papæ* passim utitur, et omnes sæculi noni Martyrologi quos tali ex causa inepte quis ridicule ad undecimum sæculum excurrens amandare præsumeret. Quod vero ait Florentinius, *rarissime apud Adonem iuveniri* nomen *papæ*, mirum profecto, et plane falsum, nam sola pag. 47 bis recurrit, proxima inde pag. 52 iterum ; item pag. 54 et tot aliis, quas sigillatim enumerare supervacaneum est. Aliis armis opus, ut Romani parvi antiquitas concutiatur.

117. Jam vero, quod Martyrologii istius auctor *constantissime Romano pontifici* tribuat appellationem *papæ,* hoc ipsum, inter alia, argumento nobis esse debet, prædictum Martyrologium Romæ scriptum, Romæ usitatum fuisse, et verosimiliter perseverasse, usquedum Usuardinum Romæ, uti in omnibus aliis Occidentalibus Ecclesiis, admissum est. Vis et robur asserto nostro adjungitur ex vetusto Kalendario Romano, tum ut ab Allatio, tum ut a Frontone editum est, nam ibi nomen *papæ* sæpius recurrit, unde nihilominus quis pessime argueret sæculo octavo esse posterius, turpius vero ad undecimum ablegare contenderet. Quod autem Florentinius *cordatum lectorem* mittat ad XX, XXI, XXIX et XXX Januarii, tum ad XI Martii, ad Kal. Aprilis, ad VII Septembris, ad Kal. Novembris, ad X, XXVI, et XXVIII ejusdem mensis; denique ad XVIII et XIX Decembris, ut ex illis arguat, *omnia purum putum Adonem sapere:* ego lectorem eumdem libentissime arbitrum eligo, an ex citatis istis, imo ex omnibus fere totius anni diebus, omnino contrarium non pateat, nempe Adonem, purum putum Romanum parvum sapere ubicunque sanctos alios, aliunde conquisitos ei non superinducit, ut proinde nihil minus verisimile sit quam ex Florentinii dictis *constare vetus Romanum, sive cum Bollando minus Romanum, ex Adone contractum potius esse..., quam uti perantiquum Adoni facem prætulisse;* nam plane oppositum, refutatis jam adversariorum argumentis, ex professo demonstrare aggredimur.

118. Verbum unum cum Florentinio superest, quo cursim ostendam virum clarissimum, nimio laudandi exornandique Hieronymiani sui Martyrologii æstu abreptum, illud ipsum in Romani parvi locum intrudere voluisse, eique characteres aptare ab Adone signatos, nempe, *venerabile et perantiquum ab urbe Roma Aquileiam, cuidam sancto episcopo a pontifice Romano directum.* « Ita suadent, inquit, hinc nostri codices in quibus, D. Hieronymo ascriptum, et a nobis exhibitum Martyrologium, Adoni prorsus sociatur, quod antiqui characteres, qui Gregorianum omnino demonstrant, vix dubitandi locum relinquunt quin illud ipsum sit apud Adonem, venerabile et perantiquum, » etc. Credimus an qui amant? profecto si codicum sociatio aliquid probat, tot sociatos reperere majores nostri, tot in musæo nostro collecti et sociati sunt, ut ex iis probari possit quidlibet; puta et Usuardum ex Rabano, et Bedam ex solis Hieronymianis conflatum, quod nihil est ineptius. Si tantillum operæ posuisset Florentinius in conferendis cum Adone Hieronymianis apographis, luce meridiana clarius deprehendisset, vix majorem Adoni cum Hieronymianis, quam cum Kalendariis Bucherii, Carthaginensi, Allatii et Frontonis affinitatem intercedere, atque adeo gratis omnino et perperam dici, illa Adoni facem præferre potuisse.

117. Hæc ad speciosiora Florentinii objecta satis dicta sint, cui ne nihil prorsus largiri vldeamur, hoc ei non recusabimus, quo admonitionem suam quartam concludit videlicet Martyrologium Hieronymianum, « supra omnia, quæ hactenus edita sunt, ex sola ipsius nomenclaturæ inspectione, additionum ætate, et loquendi stylo, vetustius existimandum esse; tantum vero illud a Rosweydo editum antecedere, quantum omnia in vetustatis characteribus antecedit, et quantum in simplicissima Martyrum messe largo proventu supra illud redundat. » Hoc, inquam, Florentinio sive liberaliter, sive ut debitum, ultro tribuimus; Hieronymianum ætate, vetustate, et Martyrum numero, Romanum nostrum parvum præcellere; at in multum vicem nobis concedi postulamus, Romanum parvum, nitore, ordine, exacta Kalendarum distinctione, tota denique operis sui symmetria, Hieronymianis codicibus omnibus tam longe anteferendum, ut ipsa ad hoc ne ullo quidem pacto comparanda sint. Sed jam tempus est, ipsummet controversiæ caput, vetus Rosweydi Martyrologium, nobis Romanum parvum, penitus introspiciendi.

ARTICULUS III.

Romanum parvum sic delineavit Ado, ut ex ejus præfatione ostendatur ipsissimum esse quod suo Martyrologio præfixit,

120. Jam variorum variisque modis Romanum parvum impugnantium argumentis, ex ordine et sigillatim refutatis, superest ut de ipsius Martyrologii vero genere, auctoritate, stylo, ætate cæterisque propriis characteribus ea depromamus, quæ longa exercitatione, ac multiplici, jam annis aliquot, Martyrologiorum omnium, præsertim Romani ipsius parvi et Adonis, facta ad invicem collatione, nobis tandem persuascrunt, non aliud Martyrologium in Adonis præfatione designari potuisse quam ipsissimum illud vetus seu parvum Romanum a Rosweydo editum : quod tanquam textori catena, sit ut exemplar, ut argumentum, ut substructio Adoni primum, ex hoc Usuardo et Notkero præluxisse, aperte, nisi vehementissime fallor, me comperisse existimo. Non dissimulaverim tamen, labore magno, continua attentione, et perenni studio opus fuisse, ut præconceptam opinionem, ex Frontone Valesio, Florentinio, aliisque prius haustam, quæ tot speciosis illusionibus compta, facile a pluribus eruditis viris quos hic appellare supersedeo, imbibita est, ut eam, inquam, opinionem, pridem animo insidentem expellerem. Nimirum luctandum quotidie, cum diebus singulis in meis ad Usuardum Observationibus, idem fascinus, ut ita dicam, oculis obversaretur; videri nempe Romani parvi terminos, Adonianis tam similes, ut non possem non Adonianum aliquid in Romano parvo agnoscere.

121. Dicamus quod verum est : tenuit hæc lucta diu multumque, nec acquiescere primum potui urgentissimis Castellani momentis, quibus me non semel pulsaverat; verum diuturna tandem meditatione, perpetuo examine, animique volutatione, utriusque Martyrologii annuntiationes approximans, severoque scrutinio conferens; inde Adonis ipsius insigne testimonium expenens ex ipsis autem rei visceribus plura quotidie offendens, quæ vere Romanum parvum Adone vetustius ostenderent : omnibus accurate mecum libratis, victas dedi manus certumque agnovi Castellani effatum, supra a num. 87. relatum, scilicet, viros illos omnes, quamtumvis eruditos, re nequaquam satis attente perpensa, sola illa fallaci conformitate captos et delusos, se mutuo transcripsisse. Id quibus argumentis confecerim, sic cum lectore communico, ut paratus sim ad priorem redire sententiam, siquis majori rationum pondere mecum certet. Neque enim, ut Frontonis verba repetam, *mea* ullatenus *refert, Martyrologium illud esse vel non esse Romanum*, vetus vel novum, Adoni præluxisse, vel non præluxisse (cum hinc Usuardi puritas, aut integritas nequaquam pendeat) *sed tenemur, quæ vera sunt proferre*, et quod possumus præcavere, ne quæ nobis diu illusit fucata imago alios in errorem inducat.

122. Ut de tota hac disputatione recte, et secluso partium studio, judicium feratur, nunquam abesse, nec ab animo, nec ab oculis possunt, ea, quæ sanctus Viennensis episcopus in sua præfatione disertissime pronuntiat, quæ ad sex capita revocari debere existimo. Primum est, Adonem opus suum *exsecutum fuisse,..imperio et jussione sanctorum virorum, ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrum in Martyrologio, quod venerabilis Flori studio, in labore domni Bedæ accreverat, tantum notati erant.* Alterum, quæsivisse Adonem, *dies martyrum verissime notatos, qui confusi in Kalendis inveniri solent.* Ubi facile observas, *verum* opponi *confuso*, ut proinde, pro *verissime*, absque ullo scrupulo supponi possint *distinctissime.* Tertium est, quod ad id præstandum *adjutus sit venerabili* aliquo *et perantiquo Martyrologio.* Quartum, quod ipsum illud Martyrologium, *ab urbe Roma ab Aquileiam cuidam sancto episcopo a pontifice Romano directum sit.* Quintum, quod idem Martyrologium, postmodum *a quodam religioso fratre aliquot diebus* Adoni *præstitum*, ab ipso, *apud Ravennam posito diligenti cura transcriptum sit.* Demum, quod istud idem *in capite* sui *operis ponendum putaverit.* Ex his liquet evidentissime, illud vere et unice esse Martyrologium, ex quo Ado suum, post Bedam et Florum supplevit et locupletavit, in quo sine controversia conveniant prædicata omnia et singula, sex illis nostris capitibus proxime enumeratis comprehensa.

123. Alterum decidendæ litis principium est, quod nullus adversariorum merito queat abnuere, nempe : nulla hactenus Martyrologia Adone antiquiora, saltem quibus adjutus sit, assignari posse, præter illud quod sub Eusebii et Hieronymi nominibus circumfertur, item Romanum parvum, et illud quod Flori studio in labore Bedæ accrevit, quodque ab Adone ex altero illo vetustiori suppletum est. Si igitur

demonstravero in Martyrologium Hieronymianum nullo pacto quadrare posse sex jam statuta ex Adonis præfatione capita, si contra evicero in Martyrologium Rosweydi aptissime et apertissime cadere ; puto neminem fore in posterum, qui debitæ Romano parvo antiquitati, et meritis Rosweydi laudibus ausit detrahere. Age vero singulos Adonis apices expendamus. Et ad primum quidem caput quod attinet, non diffiteor, ex Hieronymiano adjuvari aliquatenus potuisse Adonem, ut dies vacuos suppleret ; quin et adversariis dabo, quod forte ignorarunt, nam ex Adone ostenditur, ipsum Hieronymiano usum fuisse, ut pote quod diserte citat XXIV Februarii his verbis: *Et in Martyrologio, quod Eusebii et Hieronymi vocabulis insignitum est.* Probant hæc, uti potuisse, ut supplerentur dies vacui ; ast usum fuisse, hoc est quod nec suadere tentarunt adversarii, nec persuadebunt unquam. Sola Observationum nostrarum ad Usuardum lectio, quemlibet non obstinatum de contraria veritate, diebus ferme singulis convincet.

124. Rem ipsam aggrediamur, atque ad primum Adonianæ præfationis caput, liquido demonstremus, Adonem in supplendo Beda, Hieronymiano Martyrologio usum non fuisse. Huc faciet Florentinii methodus, qua speciminis gratia evagabimur per mensem unum aut alterum, utrumque Martyrologium et Hieronymi et Adonis conferendo ; neque enim pluribus opus erit, ut manifestissime percipiamus, nihil minus cogitasse Adonem, quam ut ex Hieronymiano dies in Beda vacuos restitueret. Vis paucis et palpabiliter veritatem tangere, percurrere solos primos duos menses Januarium et Februarium, atque in illis solis duobus dies ferme quadraginta invenies, in quibus nec una quidem Adonis annuntiatio cum ulla Hieronymianarum concordet. Si ex cæteris aliquæ hinc inde, saltem nomine tenus, convenire in aliquo videantur, semper etiam diversitate aliqua, et satis notabili discrepant. Sancte profiteor, in Usuardinis Observationibus (quibus potissimum studui ad antiquissimam radicem sanctorum memorias revocare) sæpe mihi laborandum fuisse, ut nunc ex illo, nunc ex altero Hieronymiano apographo affinitatem aliquam, obtorto quasi collo, inter ipsa et Adonem extunderem.

125. Quod hic de duobus mensibus dico, id lector in omnibus sequentibus non minus clare et perspicue deprehendet, sæpe demiraturus tam multa, tam audacter, tam temere de hisce Martyrologiis et Romano parvo, ex perfunctoria unius fortasse aut alterius loci collatione, determinata et definita fuisse. Clamabant supra, inde *Rosweydi Kalendarium magis oppugnari,* quod *dies frequentes* haberet *martyribus vacuos,* cum frequentes illi dies vix totum septenarium constituerent ; hic vero, si superis placet, ex Hieronymiano dies in Beda vacuos suppleri potuisse contendent, ubi toto mense Februario vix quatuor, aut quinque annuntiationes assignabiles sunt, quæ ad Hieronymianas utcunque reduci queant. Singulos dies percurrere, nec vacat, nec opus est : res ipsa loquitur ; eademque toto Usuardino opere ferme ad nauseam inculcanda fuit et repetenda, uti e contra ibidem, ad dies prope singulos quam fieri potuit exactissima, ex Romano parvo. Adonis, Usuardi et Notkeri, genesis tantaluce in oculos perpetuo incurret ; ut quis sciens ac volens cæcutire debeat, qui hæc omnia evidenter demonstrata inficietur.

126. Non minus perspicuum est, secundum Adonis pronuntiatum, ab Hieronymianis longissime dissitum. Non deerat Adoni Martyrologii Hieronymiani exemplar, sed cum in eo ingentem rerum confusionem adverteret, tum in nudis martyrum et sæpissime truncatis luxatisque nominibus, tum in Kalendis, seu laterculis ipsis, plane deordinatis ; id sibi subsidii quærendum vidit, ex quo *dies martyrum verissime,* notaret ; quos in Hieronymianis *confusos inveniebat.* Id vero quam opportune, tam feliciter invenit in reperto Ravennæ Martyrologio, cujus vestigia omnia clarissime, et distinctissime præfert vetus illud Rosweydi, nobis Romanum parvum quo de hic agimus : atque illud dicimus *venerabile et perantiquum,* forma quidem, ordine et tota sua eleganti œconomia *venerabile,* ætate *perantiquum,* cum centum et amplius annis Adone vestustius esse, omnino censeamus. Poterunt quidem et hæc duo epitheta Hieronymianis propter vetustatem tribui, sed cum in aliis plane deficiant, satis patet, alium Ravennæ repertum ab Adone thesaurum, quo in concinnando Martyrologio suo *adjutus* fuerit ; id quod Romano parvo planissime et plenissime competit, ut pote quo diebus singulis ita se adjutum ostendit Ado, ut raro prætermittat sanctos, raro ipsa verba negligat, quibus sancti in Romano parvo annuntiantur, eamque nuper diximus esse totam et continuam operis nostri demonstrationem.

127. Quarto loco testatur Ado, Martyrologium Ravennæ sibi præstitum, *ab urbe Romæ Aquileiam, cuidam sancto episcopo a pontifice Romano directum.* Sine, te submoneam, ex dictis supra num. 122. notum Adoni fuisse *Martyrologium quod Eusebii et Hieronymi vocabulis insignitum est.* Quis igitur, vel verisimile faciat, iis verbis, ea phrasi usurum Adonem, si libellus, Ravennæ *a religioso fratre* communicatus, eadem Eusebii et Hieronymi vocabula prætulisset ? Nemo, ut in proverbio est, e duobus tria videat, aut pulverem oculis offundat : hic tam diversis characteribus utrumque Martyrologium designatur, ut saltem Hieronymianum nullo prorsus pacto esse possit, illud quo se Ado adjutum fatetur. At nostro Romano parvo aptissime convenit, ut Romæ scriptum et compositum, tanquam vere Romanum, tunc Romæ usitatum, *a Romano pontifice cuidam sancto episcopo Aquileiam directum sit ;* nempe ut is episcopus ritui Romano se conformaret ; idque ab Aquileiensi aliisque eclesiis factitatum existimamus, donec methodus Usuardina magis placuit tantumque paulatim invaluit, ut Romæ etiam adoptata, diu ante Belini Patavini tempora dici meruerit, *Martyrologium secundum morem Romanæ curiæ.*

128. Si cui fortasse magis placeat Henschenii, et Papebrochii opinio, expressa in prologo ad Bedam ante secundum tomum Martii, num. 11, nihil magnop re obluctabor, cum nihil ibi asserant, quod cum hac nostra sententia non apprime conveniat. Sic habent: « Ac primum invenimus, tria nos habere (manuscripta Bedæ Martyrologia), quæ singula integrum Bedam, sed modice auctum, et quoad vacuos dies suppletum, tam fideliter exhibuerunt, ut omnino persuaderemur, in plerisque Romanis basilicis, abrogato Hieronymiani Martyrologii usu et illo, quod Aquileiensi episcopo, a pontifice missum supra monuimus, fortasse non nisi in Laterano, aliisque paucis ecclesiis recepto, ita probatum aliis Bedam fuisse, ut eo convenienter aucto, utendum plures sibi putaverint, usquedum Usuardus visus ecclesiasticis usibus accommodatior. » Hæc quidem alibi paulo aliter explicat Papebrochius, ut in appendice ad articulum 18 Responsionum, sed dicta sua et scripta omnia, quæ Martyrologium materiam spectant, ad hanc nostram sententiam revocari et reformari ante obitum suum postulavit. Verum sic ferme a proposito argumento dilaberemur.

129. Jam ad quintum caput quod attinet, præfatum sæpe Martyrologium *a religioso fratre aliquot diebus præstitum, diligenti cura* per Adonem *transcriptum esse*, quid aliud nobis etiam patentissime denotat, quam Martyrologium Hieronymianum? Fuerat sanctus Ado monachus cœnobii Ferrariensis in Vastinio, deinde ad Prumiense migraverat, aliaque haud dubie, ut erat diligens rerum scrutator, alia, inquam, ordinis sui cœnobia lustraverat, alia Martyrologia certo viderat, et certissime exemplar vel forte exemplaria Hieronymiana, quæ Ravennæ quærenda non fuerunt, nec ibi transcribenda: aperte eloquamur; non ita scriberet Ado de præstito sibi codice, si *Martyrologium, quod Eusebii et Hieronymi vocabulis insignitum est*, transcribendum accepisset. Enimvero novi, aliquid ibi detexit, Ado sibi suisque prius incognitum, idque ob exactam Kalendarum seriem, ob martyrum nomina tam clare distincta tanti fecit, ut ferme Crœsi opes, quod de Pauli tunica prædicabat Hieronymus, se effodisse existimans, illud unum tanquam regulam sibi proposuerit, ut notatis accurate Kalendis, ex *collectis undecunque passionum codicibus*, sanctorum encomia *paulo latius et apertius describeret*, sicque *infirmiores fratres,... in memoriis martyrum haberent compendiosam lectionem, atque in parvo codicello, quod multo labore per alii plures codices exquirunt.*

130. Superest sextum idque ultimum Adonianæ præfationis caput, haud quaquam contemnendum. In eo declarat Viennensis Martyrologus, quod illud ipsum Ravennæ *transcriptum* Martyrologium, *in capite* sui *operis ponendum putaverit.* Non dixit operi suo sociandam, aut una cum opere suo compingendum, sed diserte, *in capite operis ponendum putaverit*, sic ut cum opere suo, unum quodammodo idemque opus constituat, et ita quidem ut ipsa sua præfatio, utrique operi præmittatur, utrumque opus manifeste afficiat, verbo, utrumque opus tanquam unum idemque complectatur. Ubi Florentinius, aut adversariorum quispiam alius, exemplar aliquod Hieronymianum, in capite Adoniani Martyrologii ea ratione positum alicunde eruerit, per me licet, tunc disputando inquiratur, an postremum hoc ex sex Adonianis capitibus, Martyrologio Hieronymiano aliquatenus aptari possit. Nobis interim certum videtur, tam apte, tam clare, tam manifeste omnes eos articulos; cum Romano parvo congruere, quam liquidum, patens et evidens sit, prædicata illa omnia ab Hieronymiano esse alienissima; si forte excipias, quod venerabile et per antiquum appellari posse non diffiteamur, si tota veneratio a sola antiquitate proficiscatur.

131. Ex his rectissime concludi posse existimo, iis coloribus, ab ipsomet Adone nobis depictum esse vetus, seu parvum Romanum, ut magis ad vivum vix a quoquam delineari potuerit. Viderat, et scrupulose observaverat lineamenta hæc omnia oculatissimus Rosweydus, priusquam lectori auderet asserere: *Adonem veteris hujus Martyrologii vestigiis semper insitere;* priusquam lectorem, veritatis securus, ita confidenter alloqueretur: « Enimvero vetus hoc Romanum Martyrologium, fontem esse omnium aliorum Martyrologiorum (Hieronymianum et genuinum Bedam necdum noverat) qui vel leviter inspexerit, non dubitabit asserere. Ado certe ex hoc fonte suas aquas derivavit. Et ut fontis latex ab origine sua recedens, sensim augescit, et in rivum aquis undique confluentibus abit: idem factum huic Martyrologio, quod nunc a Beda (Plantinianum indigitat ex Adone sumptum) nunc ab Usuardo (hunc Adone seniorem putabat) nunc ab Adone, nunc ab aliis paulatim increvit. Licebit nunc ad fontem digitum semper intendere; eo enim fine, caput fontis, quod hactenus latebat, in apertum produxi. » Hæc Rosweydus sagaci, maturo veroque judicio, quo usque ferebat adepta tunc temporis Martyrologiorum notitia. Rivuli vero et rivulorum cum primo illo seriei nostræ fonte connexio, per totum Usuardini Martyrologii curriculum diebus singulis, tam sensibili et palpabili modo ex Observationibus nostris elucescit, ut pluribus hoc saxum hic volvere supervacaneum videatur. Verum cum et alia argumenta suppetant, quæ Romani parvi authentiam mirifice illustrent, lubet et illa sequenti articulo ordinate deducere.

ARTICULUS IV.

Romani parvi auctoritas, ex characteribus propriis, stylo, genere, ætate demonstratur.

132. Eam modo Romani parvi effigiem ex Adonis præfatione expressam dedimus, ut facillime a quovis agnosci possit et debeat, eaque agnita promptissimum sit omnes adversariorum cavillationes infringere. Demus Frontoni, Florentinio, Cointio ad annum 518, p. 515, et quibuscunque aliis in eadem navi hærentibus; demus, inquam, omnia inter Romanum parvum

et Adonis Martyrologium ita inter se congruere, ut utrobique idem sit stylus, idem ordo, eadem verba, iidem solœcismi, iidem errores, prorsus ut in nullo discrepent, sintque similia omnia, nequedum consequens ullo pacto inde fuerit parvum illud Romanum ex altero contractum, nisi tota Adonis præfatio evidentis falsitatis et apertissimæ suppositionis convincatur; quod in ullius cerebrum hactenus, vel per somnium incidisse, non novimus. Atqui sanctissimus Viennensis præsul candide et sincere profitetur, se ad supplendos Bedæ dies vacuos, *adjutum* fuisse *venerabili et perantiquo Martyrologio, Ravennæ* sibi *præstito*, a se *transcripto*, a se *in capite operis* sui *posito* : invenitur istud ipsum Martyrologium in capite Adoniani positum, apparent ubique vestigia, tam clare ab Adone præsignata, eaque et singula et omnia sic Romano parvo propria sunt ut in nullum aliud Martyrologium convenire ullo pacto possint. Et erunt post hæc, qui sanctum ipsum Adonem, tantum non mendacii arguentes, tanquam ex tripode nobis definiant, Martyrologium nostrum parvum, seu vetus a Rosweydo editum, *non esse nisi epitomen Martyrologii Adonis*, in quo *omnia purum putum Adonem sapiant*. Ego me fateor capere non posse, qui id saltem Florentinio, penitius omnia scrutari solito, persuasum fuerit. Sed fidem liberemus, ipsumque Romanum parvum vivis suis, propriis, nativisque coloribus depingamus.

133. Prima antiquitatis nota propria, et ab Adoniana methodo diversa, inde in Romano parvo desumitur, quod ubi Ado et cæteri noni sæculi Martyrologi, religiose semper *sancti* aut *beati* nomen martyribus et confessoribus præfigunt, auctor istius Martyrologii, licet apponat aliquando, attamen sæpius omittere soleat; nam ex duabus et sexaginta annuntiationibus mensis Januarii quibus *sancti beati*, aut *sanctorum* et *beatorum* titulus præfigi potuit in triginta tantum et una reperitur; mense Februario, ex quadraginta quinque anuntiationibus, septem et viginti apposito carent. Rursus mense Martio ex quadraginta quatuor, solæ signatæ sunt sedecim. Si menses alios percurras pauciores commemorationes occurrunt, in quibus de ascribenda *sancti* aut *beati* appellatione Martyrologii illius auctor sollicitus fuerit, adeo ut toto mense Novembri vix quater, Decembri solum bis inveniatur. Hanc vero certam esse antiquitatis notam, ex eo confice quod codices Hieronymiani, tum majores a Florentinio editi tum, minores quos priori capite percensuimus, raro id genus titulos præmittant, atque adeo tanto rarius, quanto antiquiores fuerint, quod mirifice elucet in apographo Epternacensi, in quo vix nota est *sancti* aut *beati* nomenclatio, et ubicunque apponitur, forte tanquam adjectitia expungi meretur.

134. Alter, isque indubitatus vetustatis character, in Romano parvo censeri debet, quod toto anni circulo, ut Martyrologi loquuntur, rarissime *Vigilias* sanctorum signaverit; imo certissime non nisi unam, Romæ fortasse propriam sancti Laurentii; Natalis Domini alteram: cum tamen Beda præter illas duas, etiam *sancti Joannis Baptistæ* et *sanctorum Petri et Pauli* vigilas posuisse reperiatur; ut inde non improbabili conjectura colligere quis possit, Martyrologium illud nostrum ante Bedæ tempora fuisse compositum, quamvis nos epocham ejus putemus paulo post Bedæ obitum inchoandam. At vero vigiliarum omissionem inter vetustatis certa indicia plane computandam esse, probant rursus Hieronymiana apographa, ad quæ sic notat Florentinius XXIV Decembris : « Cum neque in codicibns nostris, neque in Martyrologio vetustissimo (namque Antuerpiensi, vel Epternacensi) Vigilia nativitatis Domini, in hodiernis fastis indicetur; ansam præbuit dubitandi non esse hoc in Ecclesia vetustissimi usus, vel saltem certum esse, IN VETUSTIORIBUS MARTYROLOGIIS VIGILIAS NON INDICARI. » Si paulo accuratius Romanum parvum evolvisset vir clarissimus, advertisset que, non nisi unam Laurentii, alteramque Natalis Domini vigiliam in eo signari, tametsi plures aliæ in Adone reperiantur, non tam facile pronuntiasset, « agnovisse *se*, non Adonem ex hoc Kalendario, tanquam ex antiquo Aquileiensi codice, in sunm Martyrologium transtulisse ; sed e contra recentiorem scriptorem, inde suum indiculum compegisse.» Neque dicas signari vigiliam Apostolorum XXX Aprilis, nam satis liquet, eam ineepte ibi intrusam esse, uti eodem die *Quirinus* ponitur, in gratiam Novesianorum ibi ascriptus, et male ex XXX Martii repetitus.

135. Ut hic semel compendio epitomatores omnes exarmem, rogo ad sequentia quæsita solidas mihi responsiones subjiciant. Quæro, 1° Si Martyrologii Romani veteris seu parvi compilator Adonis Martyrologium præ oculis habuit, cedo, cur dies septem vacuos reliquit, cum septem illos, non minus ac cæteros omnes ex Adone commodissime implere potuerit ? 2° Quæ ratio satis excogitari potest, cur vigilias, tam clare in Adone signatas, prætermiserit, ut de vigilia Assumptionis Deiparæ seorsim disputavimus ad XIV Augusti? 3° Cur totius debitum *sancti* titulum, in Adone distinctissime positum, suppressit ? 4° Cur plures passim in Adone annuntiationes ? cur in Romano parvo pauciores? sic XIV Aprilis, in illo quatuor integre, in hoc sola una et unica, cur IV Maii, ex commemorationibus quinque; XXVI Maii, ex sex; XII Junii et alibi sæpius, ex quatuor non nisi rursus unica redditur? Plurima et ferme quotidiana sunt hujusmodi exempla, quæ in Observationibus nonnunquam expenduntur. Fateor equidem tantum apud me fuisse hujus argumenti pondus, ut inde rimari incipiens, totam illam Rosweydi adversariorum machinam plane ruinosam adverterim.

136. Quid enim, ita inquiebam, quid prætensum illum epitomatorem absterrere potuit, quominus sanctorum saltem nomina ex Adone excerperet, cum ipsi insolitum non sit, quatuor aut quinque sanctos, imo totidem annuntiationes uno die repræsentare ? Inde ad alia scrutanda progresso, lux semper nova, semper major oborta est, qua Martyro-

logii istius pretium et æstimatio mirum in modum apud me accrevit. Inde tamen, ut dicebam, disquisitionis meæ ferme principium. Ne longius evagemur, conferat lector solum mensem Januarium. Quæro, cur primo die apponatur *Circumcisio*, Adoni prætérita? Cur omittuntur *milites* XXX? Cur *Euphrosyna*, cur *Eugendus*? Cur III Januarii solus *Antherus* a Romano parvo extractus est, omissis *Genovefa* et *Florentio*? Cur XVII Januarii nihil habet de *Lingonensibus Tergeminis*? Vide ibi observationem nostram. Tu perge ab dies alios non minus inæquales, et causam, sodes, vel ineptam excogita, cur hi aut illi præ aliis sanctis ex Adone seligi potuerint. Est ad manum catalogus bene longus, per omnes anni menses diesque decurrens, quem tædii vitandi gratia non produco, cum ex allatis speciminibus in re clarissima non versari existimem.

137. Sed et alio argumento ora obtrectantium occludamus. Contendunt eadem in Romano parvo, eadem in Adone errata reperiri, in quo etiam egregie falluntur, ut exempla multa in Observationibus nostris ostendunt. Demus hic non unum specimen. Die II Januarii de *Argeo* et fratribus recte scripserat Romanum parvum, sed Adonis elogium exerrat. Maii VII Romanum parvum, *Nicomediæ, Augusti et, Augustini* : Ado de suo aliquid addens, in errorem denuo labitur; sic enim habet : *Flavii, Augusti et Augustini fratrum;* videbis quæ in eam rem eo die notavimus. Junii XIX, in Romano parvo legitur : *Commemoratio Nazarii et Celsi*, recte, opinor, ut Rosweydus in notationibus censuit, interim Ado, illam commemorationem eo die præteriit. Junii XIX simplicissima est Romani parvi annuntiatio quæ in Adone corrigenda sint, ex Observatione nostra eo die intelliges. Augusti VII scribit Romanum parvum *Fausti*, Ado, *Justini*, errat alteruter, sed non uterque. Augusti XXXI bene a Romano parvo refertur *Aristides* ex Rufini libro IV, cap. 3, dum ibi multa ductori superaddit Viennensis, a recto tramite deviat. Obtundam, si hæc sigillatim hic prosequar, cum hujusmodi diversitates in Usuardo nostro frequentius recurrant; ubi aliud quoque ridiculum Frontonis effatum facile convelles, cum asserit iisdem verbis uti utrumque Martyrologum. Paratum habeo discrepantiarum syllabum, sed satis est paucas hic designasse, ex quibus curiosus lector de aliis statuere valeat. Præter citatos dies, videri possunt XI XII et XXVIII Januarii; XX Martii, XII Julii, XXVII Augusti... Pergimus ad alias notas Romano parvo proprias.

138. Jam dicta ostendunt *vetus* esse, saltem Adone et forte Beda antiquius, unde prima prærogativa ei a Rosweydo data plane vindicatur. *Romanum* esse faxo et ii agnoscant, qui alterum illum titulum frustra arrodunt. Adonis testimonium ex viri religiosi ore acceptum, nemo, quod sciam, excepto solo Valesio detrectare hactenus ausus est; nec adversarii alii id directe impetunt; nam admissa veritate superius probata, quod nempe vetus illud, seu parvum ...anum Ravennæ ab Adone repertum sit, eique certe præluxerit, non negabit Florentinius, nec qui cum ipso sentiunt, prædictum Martyrologium vere, et proprie *Romanum* esse, quandoquidem disertissime testetur Martyrologus Viennensis, *ab urbe Roma Aquileiam cuidam sancto episcopo a pontifice Romano directum.* Romanorum pontificum agendi rationem nescire oportet, rerumque Romanarum prorsus esse ignarum, qui inde consequi non perspiciat, indicatum verbis illis Martyrologium, Romæ contextum, Romæ scriptum, Romæ per id tempus usitatum fuisse, nec alia causa Aquileiam directum, quam ut ea ecclesia, Romanæ cæterarum matri, sese purius conformaret. Et hæc quidem ex viri religiosi et Adonis fide, apud omnes sensatos cordatosque rectores in aperto esse, persuasissimum habeo. Jam ne quis porro dubitet, ex ipsomet Martyrologio, Romana vestigia satis clare expressa exhibeamus.

139. Repetenda hic sunt quæ supra ex clar. Castellano adduximus, ubi credibile non existimans, aliud Martyrologium, præter vere et proprie Romanum, a Romano pontifice alio directum, sic deinde sermonem prosequitur : « At vero quod probat manifestius, Martyrologium in capite Adoniani operis, apud S. Pantaleonis Coloniæ repertum, certissime esse antiquum Romanum, ad usum Ecclesiæ Romanæ, verumque apographum illius, quod Romanus pontifex Aquileiam direxerat, non solum inde sumitur, quod sancti ibi reperiantur Rómanæ urbi proprii, et Hieronymianis prorsus incogniti, ut Martina, Dafrosa, Papias et Maurus, solo mense Januario; neque ex eo, quod Cathedra sancti Petri proprio die signetur, ab Antiochena rectissime distincta; verum etiam quod inter varias ecclesiarum Romanarum dedicationes, illa quoque occurrat, quæ est sacelli alti, castri S. Angeli, expressa per terminos INTER NUBES, quodque festo sancti Sebastiani, legatur ejus sepulchrum in VESTIGIIS APOSTOLORUM, designando per hæc verba Catacumbas, in quibus sanctorum Petri et Pauli corpora aliquandiu requieverunt. » Hæc tam solerter quam vere a magno Martyrologium scrutatore observata sunt; nec pluribus opus esse censuit, ut quemlibet non mordicus pervicacem, de tali veritate convinceret, cujus radii, solis instar, ad singulas libelli paginas in oculos non lippos incurrunt. Supersunt nihilominus quæ ad ejusdem rei elucidationem et confirmationem hic subnectam.

140. Ex solo mense Januario, ne longius excurram, ex solo, inquam, isto mense addere potuit Castellanus sanctos Romæ proprios atque Hieronymianis omnino preteritos : III, *Anthereum papam;* IV, *Priscum* et socios ; V, *Telesphorum papam;* XXII, *Anastasium ad Aquas Salvias;* XXIII, *Emerentianam*; denique XXVIII, *Agnetem secundo*, proprie et præcise Romano modo expressam. Inter dedicationes Romanas, præter jam dictam, quæ habetur XXIX Septembris, de *ecclesia Archangeli, a beato Bonifacio papa constructa in Circo, qui locus* INTER NUBES *dicitur;* notabilissima, et si ita loqui licet, Romanis-

sima sunt, quæ refert idem Martyrologium pridie Non. Maii : *Et sancti Joannis apostoli, quando ante portam Latinam in ferventis olei dolium missus est:* et rursus III Idus, seu XIII Maii : *S. Mariæ ad Martyres dedicationis dies agitur, a Bonifacio papa statutus*, nempe a Bonifacio IV, qui sedit ab anno 606 ad 614. Quid autem magis Romanum dici potest quam quod ponitur VI Julii : *Primus ingressus apostoli Pauli in urbem Romam?* Item quod signat idem Martyrologium XIV Septembris, his verbis : *Exaltatio sanctæ crucis, ab Heraclio imperatore a Persis Jerosolymam reportatæ; quando et Romæ lignum salutiferum crucis a Sergio papa inventum ab omni populo veneratur*. Nota sunt Sergii tempora, ab anno 687 ad 701.

141. Nec verebor hic addere festivitatem, a Gregorio III Romæ institutam inter annum 731 et 741, in honorem beatæ Mariæ virginis et sanctorum omnium, tanquam ampliativam, ut ita loquar, prioris dedicationis a Bonifacio IV celebratæ. Hæc talibus terminis a Romano parvo consignata est, ut auctor tantum non indicet, eam se vivente et quodammodo vidente, primum fuisse inchoatam. Attende locutionem : *Festivitas sanctorum, quæ celebris et generalis agitur Romæ*, quasi dicere velit, recentem eam festivitatem esse, et Romæ duntaxat celebrari, necdum ad alia regna aut Ecclesias propagatam. Hujus rei luculentior testis esse nequit, quam Ado ipse, ex cujus verbis temporum distinctio aperte commonstrari videtur, dum superaddit : *Sed in Calliis, monente sanctæ recordationis Gregorio* [IV] *pontifice, piissimus Ludovicus imperator, omnibus regni et imperii sui episcopis consentientibus, statuit ut solemniter festivitas omnium sanctorum in prædicta die* (1 Novembris) *annualim perpetuo ageretur*. Quid Romani parvi impugnatores ad rei evidentiam desiderare ultra possint, equidem non intelligo.

142. De hac omnium sanctorum festivitate, non male disserit Fronto ad supra citatum Romanum Kalendarium, a pag. 142 ad pag. 145; quo loco recte censet, ejus Romæ institutionem 1 die Novembris ad Gregorii III tempora omnino revocandam. De festi ejusdem extensione videantur Ado et Usuardus. Si vera est Menardi, pro sui Sacramentorum libri ætate conjectura, festivitatem eamdem ante Caroli Magni tempora in Galliis receptam oportet, cum in eo libro clare exprimatur. Sed hæc ad nos nihil, cum de sola Romana festivitate agamus, cujus institutionem Gregorio III cum Frontone ascribimus. Atque hic, decurso jam toto Usuardo, figendam credimus Martyrologii hujus nostri parvi Romani epocham, ut nempe compositum statuatur circa annum 740. Ex quo aliisque argumentis jam deductis, ejus vetustatem; ex sanctis vero et festivitatibus Romæ propriis, ac peculiaribus, ejus genus, patriam et natalem; verbo, quod VETUS et ROMANUM sit, in confesso positum arbitramur : quod etiam supra ex nomine *papæ*, ibi identidem repetito, et quasi studiose apposito, educi posse, contra Florentinium ostendimus.

143. Reliquum est ut Romani parvi characteres cæteros, in ipso singulariter conspicuos paucis colligamus. An illius auctor Hieronymianum viderit, aut saltem in adornando suo consuluerit, toto nostro opere apertius declarare ausi non fuimus, nec modo audemus; et licet quandoque iidem sancti in utrisque notati occurrant, ut vide XXVI Februarii, probabilius censemus, ex Romanis aliarumque ecclesiarum Kalendariis sanctos illos a Romani parvi auctore acceptos esse, qui ferme vulgo magis innotuerant. Tria observo Romano parvo propria. Primum, ex Historia Eusebii, interpretationis Rufini, magnam partem coaluisse, ut sæpissime in hoc opere intento quasi digito commonstravimus. Atque hoc unum est, quod Henricus Valesius, novissimus Eusebii interpres et illustrator, commode advertere potuit, et diligenter præstitit, melius nomini suo consulturus, si reliquis, ejus eruditione parum dignis, imo ad ejus forum minime pertinentibus, supersedisset. Solus mensis Februarius, ut alios fecundiores non adducam, IV, VIII, IX, XVIII et XXVII, assertum Valesii abunde comprobat. Plures sanctos suggeret mensis December, ut XIX ejusdem mensis te nostra docebit observatio.

144. Alterum Romani parvi germanum indicium dabit observatio, X Januarii, in *Nicanore*, eademque alibi frequentius inculcabitur; nimirum singularem operam a Romani parvi auctore positam, ut Christi Domini et apostolorum discipulos, quos in sacris litteris nominatos reperit, certis diebus assignaret, id quidem pro suo abitrio, sed, ne debito cultu tam inclyti fidei nostræ propagatores privarentur. Exempla obvia sunt; en paucula : XXI Januari agitur de *Publio;* XXIII, de *Parmena;* XXV, de *Anania;* II Februarii, de *Cornelio;* III, de *Agabo;* XVI, de *Onesimo*, etc. Hi vero et tot alii, cum in antiquioribus Martyrologiis noti non sint, quis audeat inficiari ab hujus Martyrologii auctore primum collectos fuisse? Tertium jam notavit superius Castellanus, ostendens prophetas Veteris Testamenti, ab Hieronymiano præteritos, a Martyrologii nostri compilatore, pro suo rursus libitu, signatos esse. Ut taceam *Abbacum* et *Michæam* XV Januarii; *Jeremiam*, I Maii; *Elizæum*, XIV Junii, unus mensis Julius quinque prophetarum commemorationes suppeditat, quaram sola prima de *Aaron* in Hieronymianis innotescit, in Beda solus *Isaias*, qui de cætero paucorum aliorum meminit, ea ratione et modo quem explicat Papebrochius tomo I Aprilis, pag. 857.

145. Hisce superaddi potest quartum caput, idque in hac re postremum, sed soli etiam Romano parvo, præ Hieronymianis et Beda, omnino proprium. In illis vix ullam invenias martyrum Africanorum, in Wandalica persecutione passorum, memoriam, in hoc satis frequens est, ut palam facient Observationes Usuardinæ. Ne diu quærendum sit; inspice XXIX Martii, XIII Julii, VI Septembris, XIII et XXVIII Novembris, VI et XV Decembris, quorum modo aliqua mihi inhæret recordatio. Colligat, ob-

secro, æquus lector characteres omnes, toto hoc- articulo enumeratos, Romano parvo tam peculiariter debitos, ut nulli alteri conveniant ; repetat animo delineationem ab Adone tam native repræsentatam ; conferat quæ toto capite disputata sunt, meritamque Rosweydo laudem, aliquando restituendam mecum decernat : reddatur, inquam, Rosweydo honos, redintegretur fama nominis, perstetque eruditissimi viri gloria, qui tam vetus, tam illustre, tam authenticum monumentum primus eruerit, primus vulgaverit, primus fontem monstraverit, ex quo Adonianum atque ex hoc Usuardinum nostrum Martyrologium promaneverint. Superest horum duorum genealogia sequenti capito pertexenda.

CAPUT III.

De Adonis et Usuardi propagine.

146. Exhibitis, enumeratis probatisque Adonis progenitoribus, huc Martyrologium prosapiam deduximus, ut jam de Adone ipso, ejusque legitima prole Usuardo, quem unice illustrandum suscepimus, agendum supersit. Et quidem toto præcedenti capite satis demonstrata est prima illa, quam num. 78 expresseram, propositio, nempe quod *Ado in adornando Martyrologio suo usus sit Romano parvo Rosweydi, tanquam stamine, si ita loqui licet, totumque ferme ad verbum descripserit;* id quod præterea toto nostro opere, seu perpetuis ad singulos Usuardinos textus Observationibus, tam perspicue ostensum est, ut talpam esse oporteat, qui de tam evidenti veritate ausit dubitare. Sequitur modo propositio altera æque evidenter in prædictis Observationibus comprobata, et citato num. 78 his verbis concepta : *Usuardus Adonem, quem Flori librum secundum appellavit, ita in omnibus secutus est, ut verum dici possit Adonis compendium.* Meminerit lector, majores nostros post Molanum aliosque eruditissimos viros, in eo passim errore versatos quod Usuardum crediderint Adone antiquiorem, vel saltem ita synchronum, ut alter alterius Martyrologium non viderit, quod innumeris locis toto priori de Actis sanctorum semestri decantatum est, donec Papebrochius, tomo V Junii, pag. 250, col. 1 in fine, oppositum cœpit observare. Hic jam tractanda sunt quæ ad vivam Adonis et Usuardi delineationem, præter jam a nobis et majoribus nostris dicta, desiderari possent.

ARTICULUS I.

De Martyrologio sancti Adonis Viennensis episcopi.

147. Non satis pro merito de Adone locutus videtur Bollandus, dum in præfationis generalis capite 4, § 8, pag. LII sic cursim de eo disseruit : « Sanctus Adeo eodem sæculo (IX) Viennensis in Gallia episcopus, de quo agemus XVI Decembris, luculentius scripsit Martyrologium. Edidit illud Jacobus Mosander ; dein Rosweydus, cum tribus mss. collatum, Everbodiensi, S. Pantaleonis, Petri Scriverii, hunc præcipue secutus. Habemus cum tribus aliis collatum mss. exemplaribus, videlicet monasterii S. Laurentii Leodii, cui tameu Usuardi ad Carolum regem præfixa est epistola ; ecclesiæ Taroanensis cœnobii Dobiensis. » Ita Bollandus, nihil memorans de prima et omnium antiquissima editione, ab Aloysio Lipomano procurata, quæ exstat operum ejus tomo IV, a pag. 150. Nonnulla ibi præfatur Aloysius, ex communi tunc opinione recepta, quæ modo falsa agnoscimus ; sed observatu dignissima sunt verba illa, quibus ob repertum Adonis exemplar, incredibile gaudium testatur : « Quanta, innuit, tunc exsultaverim lætitia, Deus scit, omne aurum nihil esse duxi in comparatione illius... ac ingentes Deo nostro et Filio ejus Domino Jesu Christo gratias egi, necnon amico fideli, qui tanto me munere decoraverant. »

148. Id autem in hac Aloysii editione notandum est, distinxisse illustrissimum Veronensem antistitem, inter vitas, ut ipse vocat, seu longiora illa Adonis elogia, ex passionalibus exornata ; distinxisse, inquam, inter ea quæ brevius, et alia quæ diffusiori stylo describuntur : nam « breviores, inquit, pleræque sunt, quæ vulgo in D. Hieronymi Martyrologio habentur. In edendo ergo Adone hunc modum tenui, ut quæ a D. Hieronymo sunt positæ, ommino prætereantur, cum in promptu sint omnibus, nisi eis additum quid reperiatur. Quæ autem ab illo non sunt positæ, hic omnes sunt insertæ. » Vult dicere, breviores omnes commemorationes a se præteritas esse, sola longiora elogia impressa. Sed quis harum rerum peritus intelligat, *breviores* vitas, *in D. Hieronymi Martyrologio haberi?* Profecto idea hujusmodi ab Hieronymianorum stylo immensum distat, in quibus scilicet *tantum nomina martyrum, locus et dies passionis positi habentur ;* qui plura in Martyrologio aliquo reperit, certo statuat, non esse sibi præ manibus purum Martyrologium Hieronymianum.

149. Huic difficultati explanandæ opportune succurrit sagax in hac parte Molani observatio, præfationis suæ cap. 2, « citari nempe a permultis Martyrologium D. Hieronymi, quod vulgo habetur : verum illi, inquit, non citant ipsum Martyrologium Eusebii et Hieronymi, sed Usuardi, qui ex Eusebio, Hieronymo, Beda, Floro et aliundè suum Martyrologium, cura et jussu Caroli Magni collegit. » Plura quidem hic peccat Molanus, sed illud vere asserit, *citari a permultis*, ut a Petro Equilino, et eo tempore passim ab omnibus, Usuardinum, pro Hieronymiano, quale ipsi nunquam viderant, saltem quod eo nomine recte veniat, cujusque exempla a Florentinio edita sunt. Erat tunc ea Martyrologiorum confusio, ut in cujuscunque fronte famosa epistola Chromatii et Heliodori legeretur (legebatur autem prope in omnibus Usuardinis exemplaribus) Martyrologium illud Hieronymianum appellaretur ; atque indo per aliquot sæcula, Hieronymi nomen Usuardino Martyrologio adhæsit. Ut res pateat, confer Usuardum cum Aloysii editione, et continuo

perspicies, breviores annuntiationes omnes prætermissas esse, ubi vero longiora elogia ex Adone contraxit Usuardus, illa integre et Adoniane ab Aloysio restituuntur. Atque hic rursus semina vides, ex quibus crescat posita superius propositio; puta, Usuardum, totum ferme Martyrologium suum, ex Adone aut descripssise, aut contraxisse.

150. Porro sanctum Adonem Martyrologum, non Trevirensem, ut Aloysius, Mosander et alii plurimi perperam censuerunt, sed Viennensem fuisse archiepiscopum, satis evicit Rosweidus, atque hoc tempore apud eruditos omnes in confesso est. Vitam ejus, vel potius Vitæ compendium ex Breviariis Viennensi et Romanensi acceptum, aliis documentis erudite illustravit Mabilio, sæculi IV Benedictini parte II, a pag. 262 ex quo ea, quæ sanctissimi et doctissimi viri ætatem ac Martyrologium spectant, paucis decurram. « Nobili prosapia exortus » dicitur in pago Wastinensi aut Senonico, « circiter annum octingentesimum » in lucem editus: « quippe annos natus septuaginta sex, decessit anno Chrisii octingentesimo septuagesimo quinto. » Monachis Ferrariensibus in disciplinam traditus, istic a Sigulfo abbate adhuc infantulus, aut puer susceptus fuisse videtur: « ubi bene conversatus, teste Lupo, omnes sibi coævos in studiis litterarum præivit. » Inde ad Prumiense cœnobium, rogatu Macwardi abbatis directus, ibi aliquandiu commoratus est, donec « quorumdam invidiosorum insidiis » impetitus, Romam se contulit « ut domum B. Petri principis apostolorum orationis gratia visitaret, » unde post quinquennium patriam repetens, Ravennæ Martyrologium illud reperit et descripsit, de quo toto capite proxime præcedenti abunde litigatum est.

151. Ravenna cum effosso thesauro digressus, « inde Lugdunum pervenit, ubi tunc præerat dignæ memoriæ Remigius, præsul eximius, qui Dei famulum Adonem pie suscepit, et quæque necessaria illi perbenigne exhibuit. « Ab hoc igitur ob scientiæ et probitatis laudem detentus, Lugduni aliquandiu commoratus est, et, si vera narrat Breviarium Romanense, Remigius Adoni « Ecclesiam beati Romani, cum sibi adjacentibus rebus in obsequium delegavit, ubi secretius orationi vacaret: » imo et litterarum studiis, ac potissimum adornando Martyrologio suo, haud dubie Remigii, et aliorum præsulum hortatu, quos per « imperium ac jussionem sanctorum virorum, » in præfatione sua fortasse intelligi voluit. Hic nos cum Mabilione, Castellano aliisque Martyrologii ejus epocham figendam censemus, nempe priusquam ad cathedram Viennensem evheretur, quam anno 860 certo conscendit, ut proinde verosimillimum sit, præfatum Martyrologium circa annum 858, aut forte paulo citius exaratum fuisse: « nam cæteras lucubrationes, » inquit Mabilio, « condidit jam episcopus, » hunc vero ante episcopatum aggressus est; utique dum Ravenna redux, totus erat in colligendis sanctis, eorumque passionibus latius describendis, « serviens infirmioribus fratribus ad laudem omnipotentis Dei, » etc., cui operi exhornando non aliud magis opportunum tempus assignari potest quam pro Lugduni apto ad id otio fruebatur. Atque in hac Martyrologii Adoniani epocha facile cum Mabilione conveniunt hodie eruditi omnes.

152. Non ita mihi placent argumenta aliqua a laudato Mabilione in eum finem adducta, ex caro sibi, nescio quo, Adoniano codice ante annos sexcentos, ut ait, manu descripto, ex quo satis intrepide contendit pag. 273 circa medium, « restituendam esse » Adoni « commemorationem sancti Mauri abbatis sanctæ Scolasticæ et aliorum fere omnium sanctorum, quos Mosander et Rosweydus eliminaverunt. » Et sub paginæ initium dixerat: « Idem judicium esto de fere omnibus nominibus, quæ Mosander et Rosweidus in secessum rejecerunt. » Hæc eruditissimo viro, nostrique operis, dum viveret, amantissimo, ut ut velim, concedere omnino non possum, cum non semel observaverim, præfatum codicem, quem solum in Actis Benedictinis passim appellat, ab omnibus tum editis tum mss. nostris longissime discrepare. Exemplum non unum recurrit in Observationibus Usuardinis VI Julii, XIII Septembris, XII Novembris et alibi. Ut autem evidentius pateat codicem Mabilionanum vere et pure Adonianum non esse, eruditos lectores solum rogare velim, ut ipsi per se Adonem conferant cum Usuardo et Notkero; cum enim hi duo priorem passim aut contrahant aut describant, certiori indicio explorari nequit quid proprie Adoni, quid multiplicibus ejus interpolationibus sit ascribendum: nec ad id pluribus ferme opus est, quam ut prædictas Observationes nostras consulant, in quibus cum fonte rivuli quotidie comparantur.

153. Juverit hæc patentissimo exemplo ob oculos ponere. Mabilio pag. 272, paulo infra medium, sic habet: « Ad hæc in ms. codice nostro dedicatio ecclesiæ monasterii Cellensis anno 850 facta, accurate describitur XVII Kal. Novembris, eum ad modum quo superius relata est ad annum 873, ubi de sancti Frodaberti abbatis translatione egimus. Hæc quo minus ab interpolatore addita putem, ea me causa movet, quod singulas, quas vocant circumstantias, non ita accureate nosset homo posterioris temporis. » Hinc nempe Adonis ætatem detegere voluit Mabilio, quæ aliunde melius et certius eruitur? fallunt enim ea omnia, si ad propositam regulam exigantur. Usuardus et Notkerus deaccurata illa descriptione dedicationis ecclesiæ Cellensis nec verbum proferunt. Præterea, nec in Adone Aloysii, qui longiores historias nusquam negligit, nec in Mosandri aut Rosweydi editionibus, nec demum in mss. Leodiensi, reginæ Sueciæ, Taroanensi, aut Lobiensi, nec demum in Adonianis codicibus a Papebrochio in prologo ad Bedam enumeratis, aut aliis mss. nostris, ulla præfatæ dedicationis reperitur memoria; estque adeo apertissime consequens, a puritate Adoniana longissime recedere Mabilionis codicem, ab eo tantopere laudatum. Non necesse

est, tantum operæ in Martyrologiis examinandis, quantum hisce aliquot annis a me collocatum est, quemquam posuisse, ut plane convincatur, nullum Adonem manuscriptum, quantumvis antiquum, ad Rosweydi editionem ullo pacto comparandum.

154. Nemo mihi succenseat, si meritam palmam Roweydo vindicem, quamquam non adeo integram omnibusque numeris absolutam arbitrer ejus editionem, ut non aliquando ab ejus placitis libere recedam; tum præsertim, cum juxta propositam regulam, Usuardi et Notkeri consensum habeo; videlicet, dum annuntiatio, a Rosweydo in appendicem rejecta, in duobus ejus filiis reperitur; tum ego magnopere ambigendum non puto, quin eadem illa Adoni quoque ascribenda sit. Ut uno specimine rem in aperto ponam, videat lector Observationem nostram ad Usuardum die xx Martii, ubi *Archippum*, Pauli apostoli commilitonem, Adoni restituendum putamus, quidquid a Mosandro asterisco notatus, a Rosweydo in appendicem rejectus sit; ea ducti ratione quod in utroque Adonis filio, Usuardo et Notkero diserte signetur, præterquam quod etiam ab Adonis genitore Romano parvo referatur. Si ad hanc normam codices Adoniani, tum mss. tum typis excusi, scrupulosius discutiantur, puto viam facillime sterni posse, ut simplex, integra, genuina et germana Adonis, editio procuretur.

155. Quid quod et aliam explorandi semitam ali quando ingressus sim, quamvis ipsam tam securam non existimem. Ea est, ut si quando in Usuardo et Notkero commemorationem reperiam eadem sententia eademque phrasi conceptam, quæ ex Beda accepta non sit, tum non difficulter inducar ut credam, Adoni illam tribuendam esse. Si quis discernicula certiora proferre in medium possit, ultro et gratanter acceptabimus. Interim nec Mabilionis, nec cujuscunque alterius auctoritate movebimur ut quæ Adoniana non sunt, sub Adonis nomine venditari patiamur. Exemplo iterum sint *Florentinius* et *Hilarius*, quos XXVII Septembris Martyrologio Viennensi obtrudere conatur laudatus Mabilio ex Petro de Natalibus, lib. VIII, cap. 124. Non est me hercule satis idoneus auctor Equilinus episcopus, ut ferat testimonium pro Adonis germana simplicitate, quam nos ex tam variis, exemplaribus stabiliendam suscipimus, a quibus, omnibus absunt citati duo martyres, quos aliunde acceptos in suum Martyrologium retulit Usuardus, ut est in nostra Observatione, jam dicta die XXVII Septembris. Jam me longa experientia docuit, non a solo Petro aliisque pluribus, sed et ab eminentissimo cardinali Baronio nonnunquam perperam citari Adonis Martyrologium.

De reliquis quæ ad Adonem attinent, cum Mabilione non disputo, istis locus erit in Actis XVI Decembris. Rejicienda omnino non sunt quæ de Adoniani Martyrologii accessionibus conjicit in hæc verba : « Quod enim alia atque alia desint in diversis membranis codicibus, id provenit ex duplici capite. Primum, quod cum istuc Martyrologium in divinis officiis, per varias ecclesias legeretur, alii ipsum contrahebant, alii quosdam sanctos, provinciæ aut ecclesiæ suæ ignotos resecabant. Alterum, quod auctor ipse multis vicibus Martyrologium suum auxit, alios atque alios addendo sanctos, qui in eo primo non exstabant. Unde contigit, ut qui primarium exemplar transcripsere, non tot habeant, quam qui secundariis exemplaribus usi sunt. » Prudentem conjecturam hic non respuo, quippe qui eam nonnunquam admittere debuerim, præcipue circa episcopos Viennenses, quibus cum Usuardus sæpe careat, verisimile existimo, Adonem ipsos Martyrologio suo Lugduni perfecto, Viennæ postea superaddidisse. At vero, ibi primigenia simplicitas quæritur, non conjecturaliter, sed certo decernimus, eam non ex unius aut alterius codicis, sed ex plurium æque probatorum collatione educendam quemadmodum in expurgando ab additionibus Usuardo, toto hoc opere præstitimus : quo solo argumento, vel si deessent cætera, Mabilionis exempla omnia, multis locis adducta, Adoni penitus abjudicanda sunt.

157. Pluribus hic supersedeo, cætera docebunt Observationes nostræ Usuardinæ, quibus satis probatum est, non solum Bedam a Floro auctum, et Romanum parvum, sed Hieronymianum etiam, Adoni aliquando præluxisse; quod non video cur a Castellano negatum sit in prævia admonitione ad primum Bimestre pag. 22, quamvis omnino fatear, rarissime in Adone occurrere vestigia Hieronymianorum stylo conformia. Si hactenus dicta cum iis junxeris quæ superioribus capitibus de sancto Martyrologo disputanda fuere, ad Martyrologii Adoniani ætatem et genealogiam nihil ultra desiderari perspicies. Audi hic modo, quam ipse de toto suo opere rationem reddit, in præfatione sua sic lectorem alloquens: « Ado peccator lectori salutem. Ne me putes in hoc opere in vanum laborasse, et rem non necessariam exsecutum fuisse; breviter tibi causam facti aperiam. Primum fuit imperium ac jussio sanctorum virorum, ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrum in Martyrologio (quod venerabilis Flori studio in labore domni Bedæ accreverat) tantum notati erant. Deinde collecti undecunque passionum codices, animum in tantum suscitaverunt, ut non solum præteritas dierum festivitates, verum et aliorum, qui per totum annum ubi notatim positi erant, latius et paulo apertius describerem, infirmioribus fratribus et minus legere valentibus serviens, ad laudem omnipotentis Dei, ut in memoriis martyrum haberent compendiosam lectionem, atque in parvo codicello, quod multo labore alii per plures codices exquirunt. »

158. Atque hinc longæ illæ in Adonis martyrologio desumptæ ex martyrum passionibus historiæ hinc magna illa dierum inæqualitas, dum nempe Actorum defectu, sanctorum nuda ferme nomina referuntur, quo haud dubie, qui in divinis officiis Adonis Martyrologio forte uti cœperant, impulsi fuerint, ut nuper

aiebat Mabilio, ad resecanda incognitorum sanctorum nomina; vel potius, ut ego verosimilius existimo, ad contrahendas historias, ut ad uniformitatem aliquam dies singuli reducerentur. In eo felicissime versatus est Usuardus, Adonis Martyrologium abbrevians et expoliens, sed quod mirere, ignorato vero auctoris nomine. Cum enim Usuardus alios Martyrologos, præter Hieronymum, Bedam et Florum non nosset; stylum autem Adoniani operis, ab Hieronymiano longissime recedere; contra vero Bedæ a Floro aucto persimile, credidit Flori *secundum librum* esse, quo vacui omnes Kalendarum dies supplebantur. Frustra argues latissimum inter utrumque Martyrologium discrimen in Usuardi oculos incurrere verosimiliter debuisse; id scio et fateor; at mihi tam certum tamque evidens est Adonis opus fuisse, quod *librum Flori secundum* appellat Usuardus, ut vel paradoxum admittere oporteat, nempe Martyrologium, quod Adonis nomine venit, non esse Adonis, sed Flori; vel fingere miraculum, quo videlicet fateamur, Florum et Adonem sic scripsisse, ut Menæchmos diverso partu effuderint. Ast hæc comminisci supervacaneum est: Usuardum ipsum dramatis nostri, ut ita dicam, heroem, hic demum cominus intueamur.

ARTICULUS II.

De Martyrologio Usuardi monachi.

156. Huc reducenda fuit tota nostra de Martyrologis et Martyrologiis disceptatio, ut præmissis Usuardi proavis, parentela, cognatione et affinitate, ipse tandem, seu fetus ejus, omnium oculis clarius exponeretur. Non vacat, nec opus est, hic describere quæ de eo multi eruditissimi viri, præter majores nostros, pridem tradiderunt, Adrianus Valesius, Joannes Mabilio, Gerardus du Bois, et recentissime Claudius Castellanus, omnes in eo jam conspirantes contra Sigeberti, Trithemii aliorumque antiquiorum opiniones; 1. Usuardum nostrum fuisse monachum presbyterum ordinis S. Benedicti, in cœnobio Pratensi, seu sancti Vincentii Lutetiæ Parisiorum. 2. Floruisse, non sub Carolo Magno, sed sub cognomine nepote Calvo, atque huic, non illi opus suum dedicasse. 3. Martyrologium suum composuisse circiter annum 875. Quæ omnia satis solide probata invenies apud Mabilionem in Prolegomenis ad sæc. IV Benedictinum, parte II, pag. 88, atque in Historia Ecclesiæ Parisiensis laudati du Bois, parte I pag. 467, quibus in stabilienda Usuardi ætate et professione omnino subscribimus; in hoc plane dissentimus, quod eum Bollando, Henschenio, Papebrochio aliisque omnibus, solo excepto Castellano, Usuardum Adoni præponant, aut quamvis suppares videant, sic tamen scripsisse Martyrologia sua existiment, ut *neuter alteri notus fuerit, et uterque eodem fere tempore manum ad opus suum admoverit:* quæ ecclesiastici historici jam citati verba sunt, quibus adde subtimidum Mabilionis assertum, num. 174, *Ad Usuardi auctoritatem prope accedere Adonis Martyrologium*: ubi dicendum erat non plus Usuardo auctoritatis inesse quam ex Adone transumpserit; non plus rivulo quam fonti; non plus nato quam genitori.

160. Jam sæpius monui agnovisse demum Papebrochium tomo V Junii, pag. 250, col. 1 in fine, præposterum illum ordinem, idque ex Castellani suggestione, a quo primum transpositus est, et prioritatis loco restitutus Viennensis Martyrologus, quem annis fere octodecim, in scribendo Martyrologio Usuardum antecessisse brevi hac supputatione ostenditur. Usuardi Martyrologium dedicatur Carolo Calvo jam imperatori; atqui Calvus imperator non fuit ante annum 875; ergo vel illo anno compositum, saltem completum est, vel anno sequenti: atqui Ado, ex num. 151 suum scripsit circiter annum 858, stat igitur nostri calculi exacta ratio. Hoc solum argumentum hic ex professo nobis versandum est, Usuardum pleraque sua omnia ex Adone accepisse, cujus continuam probationem exhibent quotidianæ ad Martyrologium Usuardi Observationes a prima die Januarii ad ultimam Decembris, quibus utriusque Martyrologi textus expendo, annuntiationes, ut hic loquimur, annuntiationibus, phrases phrasibus, verba ipsa verbis comparo; fataque collatione, Usuardi laterculos, ex Adonianis descriptos, abbreviatos, contractos, modice quandoque ex Beda immutatos, ea perspicuitate, ni fallor, ostendo, qua majorem in hisce rebus desiderare nemo queat. At eo pacto, ut plagiarium me dices Usuardum traducere. Apage plagii crimem, audi ipsum Usuardum totius operis sui rationem reddentem, tumque intelliges, quid de suo ipse se præstitisse, quid ex aliis sanctorum Patrum Martyrologiis sese accepisse ultro fateatur; id fere unum molitus, ut ad commodam æqualitatem sanctorum commemorationes, singulis Kalendarum diebus, concinna methodo reduceret.

161. Expendamus ipsam Usuardi præfationem ex illustri codice nostro Heriniensi, unde illam edidit Bollandus cap. 4, § 7, quæque in aliis etiam vetustis codicibus reperitur; et vel in ipso Adone Leodiensi S. Laurentii, etc. *Domino venerabiliter recolendo, Karolo regum piissimo (al. Augusto) Husuardus, quanquam indignus sacerdos et monachus, præsentis ævi prosperitatem et æternæ beatudinis gloriam. Vestram minime latet celsitudinem, o reverende princeps, qualiter imitandos antiquorum studiis monemur quidquid in libris, maxime ecclesiasticæ doctrinæ congruis, minus debito perfectum habetur, vel pro posse supplere, vel suppleri optare. Quæ res, pia quidem sollicitudine, addito etiam vestræ dignitatis jussu, me compulit, ut videlicet sanctorum recurrentes festivitates, ex diversis sanctorum PP. Martyrologiis in quamdam exciperem unitatem. Recolebam siquidem in sacris sanctorum solemniis, multimodos propriæ negligentiæ excessus; quod me plurimum ad hoc eis in Dei amore persolvendum cogebat officium, et si non satis idoneum, utpote inscium, sed tamen divino, ut confidebam, ac indi-*

gno eorum sublevandum auxilio. Nam et venerabilium, Hieronymi videlicet ac Bedæ præsbyterum in hoc provocabar descriptis; quorum unus brevitati admodum studens, alter vero quamplures Kalendarum dies intactos relinquens, multa probantur hujus opusculi præteriisse uecessaria. Adhibui igitur Flori memorabilis viri, COLLECTA E PLURIBUS IN EODEM NEGOTIO SECUNDI LIBRI COMMENTA*; quem maxime imitandum, in his quæ visa sunt congrua ac memoria digna, censui, quia plura summo studio, quæ breviter perstrinxi, et correxit et addidit.*

162. Postrema hæc Adonem vivacissimus coloribus adumbrant; et licet in vulgari Usuardi præfatione a Greveno, Molano aliisque edito, paulo aliter exprimantur, recte perpensa, eodem prorsus recidunt. Sic ibi legitur: *Quorum prior brevitati studens, alter vero quamplures Kalendarum dies intactos relinquens, multa inveniuntur hujus operis præteriissse necessaria: quos tamen secutus, censui et Flori memorabilis viri latiora jam in eo ipso negotio sequi vestigia, præsertim in secundo ejusdem libro; ibi enim multa quæ in priori omiserat. et correxit et addidit.* Attende Bedam hic describi ab Adone, non ex aliqua parte, ut Florus fecerat, sed integre completum. Porro ex his plane conficitur tria Usuardum præ oculis Martyrologia habuisse, ex quibus *opusculum* suum coagmentaret, in prædicta vulgata præfatione monens: *At siquid, præter quod ab illis accepi, in hoc tempore auctum vel mutatum est, sagaci a me indagine id perquisitum agnosci poterit.* Atque eccum plane evanescit plagii crimen, de quo nuperrime memini, dum ad unum illud SI QUID revocantur, quæcunque pure Usuardina nuncupari possunt accepta ex tabulis Martyrum Cordubensinm, unde Usuardus sanctorum Georgii et Aurelii reliquias conquisierat; ex vicinioribus Galliarum ecclesiis, aut ex passionalibus, paucisque aliis documentis, quæ suis locis indicare atque enumerare non prætermisimus.

163. Verumtamen sincere agnoscit Usuardus se ex tribus potissimum Martyrologiis sumpsisse prope omnia; Hieronymianis scilicet, ex Beda, prout a Floro, anctus fuerat, quæ sunt *Flori memorabilis viri latiora jam in eo ipso negotio vestigia*, et ex *ejusdem* Flori *libro secundo*, ubi *multa quæ in priori omiserat, et correxit et addidit:* vel ut clarius habet præfatio Heriniensis; *Adhibui igitur Flori, memorabilis viri collecta e pluribus in eodem negotio secundo libri commenta,* QUEM MAXIME IMITANDUM IN HIS, QUÆ VISA SUNT CONGRUA ET MEMORIÆ DIGNA CENSUI, QUIA PLURA SUMMO STUDIO, QUÆ BREVITER PERSTRINXI, CORREXIT ET ADDIDIT. Quemnam, obsecro, manifestius imitari potuit Usuardus quam Adonem, *breviter perstringendo* quæ hic longis suis elogiis *summo studio addiderat*, seligendoque *quæ visa sunt congrua et memoriæ digna?* De cætero Hieronymianum, et Bedam Flori consuluisse Usuardum Observationes nostræ sæpissime ostendunt, nec minus clare evincunt Florum illum, ab Henschenio et Papebrochio editum, nunquam vidisse. Torquet eruditorum ingenia et majores nostros mirum in modum vexavit *secundus* ille *Flori liber*, quem tot sæculis, et præsertim proxime præterito, frustra quæsitum novimus, et porro frustra quærendum, nisi, ut supra dicebam, vel paradoxum nobis, vel miraculum sobrii et vigiles fingamus.

164. Negotium facessit solum *Flori* nomen, quod si non appellasset Usuardus, opus ipsum citatum, tam clare, tam aperte, tam perspicue Adonem referret, ut ex solis depictis characteristicis, legentium et conferentium oculos veritatis luce perfunderet. Describuntur siquidem *commenta collecta e pluribus in negotio* Martyrologii, quæ in *priori opere* Bedæ a Floro aucto *omissa* fuerant; in hoc autem *addita*, ut *quamplures* illi *Kalendarum dies intacti* ex omni parte implerentur, sicque adessent omnia talis *opusculi necessaria.* At suppletio illa Adonis non semper *congrua* est, nec *memoriæ* in Martyrologiis referendæ *digna*, cum historiæ longiores sint. quas idcirco Usuardus *breviter perstringere* coactus fuerit. Atqui hæc ipssissima et genuina Adonis lucubratio est, sic in ejus præfatione, quam habes nnm. 137. delineata: *Ne putes me in hoc opere in vacuum laborasse.... Primum fuit imperium ac jussio sanctorum vivorum, ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrum, in Martyrologio (quod venerabilis Flori studio in labore domni Bedæ accreverat) tantum notati erant. Deinde collecti undecunque passionum codices animum in tantum suscitaverunt, ut non solum præteritas dierum festivitates... latius et paulo apertius discriberem, etc.* Hæc toto opere Adoniano ubique se produnt, et diebus singulis cum Usuardina contractione a nobis comparata, sic parentem commonstrant, sic genus indigitant, ut filius nullus genitorem melius referat, hoc est, ut nulla epitome magis *congrua memoriæ, digna*, et Martyrologico *opusculo necessaria*, eatenus inventa sit. Quis igitur ultra dubitet quin sub *Flori* nomine, vel pro *Flori libro secundo*, Adonis Martyrologium Usuardus descripserit?

165. Nova hæc esse dicas, mira clamites; nihilominus certum erit et indubitatum quod scribimus, idque manifestissime reteges, si prolem cum patre, si Usuardum cum Adone contuleris, vel ut labori parcas, si quotidianas Observationes nostras expenderis. At quæso, inquies, qui Usuardo in mentem venire potuit Florum nominare, cum forte adhuc superstes esset Ado ipse, verus Martyrologii auctor, nomen suum in fronte operis tam clare exprimens, *Ado peccator lectori salutem.* Id qua ratione factum fuerit equidem miror et ignoro; sed ita rem habere, hoc me apertissime, perpetua hisce aliquot annis collatione, comperisse existimo. Effugio utitur Castellanus, præfationis ad 1 Bimestre pag. 23, dum difficultatem declinans, ait Usuardum non asserere se Florum descripsisse. At melius idem ipse in opere suo pag. 764, fatetur, Usuardum Adonis manuscriptum, Lugduno ad se destinatum, pro Floro descripsisse

et abbreviasse. Quid enim aliud sonant verba illa *Adhibui Flori memorabilis viri collecta e pluribus in eodem negotio secundi libri commenta?* vel ista : *Censui et Flori memorabilis latiora jam in eo ipso negotio sequi vestigia, præsertim in secundo ejusdem libro*? Ego in toto isto *libro secundo* non alium quam Adonem video, Adonem sentio, Adonem loquentem audio.

166. Jam si propositæ quæstioni insistens, rogitando obtundas et eneces qui Usuardo in mentem venire potuerit Florum nominare, cum adhuc probabiliter superstes esset Ado ipse, nomen suum in fronte operis tam clare exprimens, *Ado peccator lectori salutem?* ad eam quæstionem non habeo quod reponam præter hanc unam verisimillimam, me quidem arbitro conjecturam; videlicet, missum Lugduno ad Usuardum Viennensis antistitis opus acephalum fuisse; puta caruisse præfatione et Romano parvo, cui ipsa præfigitur. Ne vero gratis id me fingere existimes, quæro an satis credibile videatur nullum usquam de Romano illo parvo, ab Adone Ravennæ reperto, verbum facturum fuisse Usuardum, si illud in fronte operis ad se transmissi vidisset? Aberat igitur Romanum parvum, aberat proinde et tota Adonis præfatio; atqui nomen suum ibi expresserat Ado, quod in totius operis decursu, procul dubio, omiserat; nihil itaque adeo mirandum, si Usuardus verum nomen auctoris Martyrologii ad se missi ignoraverit. Hoc posito, videntur cætera sponte profluere, etiam ratio ipsa cur Usuardus opus illud Floro tribuendum putaverit.

167. Hanc equidem sic cum animo concipio : cum jam pridem Lugduno abesset Ado, ad Viennenses insulas, ut minimum anno 860 evectus, relictum Lugduni opus absque auctoris nomine; symmista aliquis Benedictinus monachus ad Usuardum Lutetiam direxerit; hic vero Bedæ Martyrologium, a Floro recensitum, cum eo componens, ac miram utriusque similitudinem passim agnoscens, continuo secum ipse statuerit fetum utrumque aut gemellum esse, aut saltem ab eodem parente progenitum. Aliunde, non minus ipse quam Wandalbertus, novisse poterat Florum illum *nominatissimum ecclesiæ Lugdunensis subdiaconum*, plures habuisse *veteres et emendatos codices*; quid magis proclive quam inde collegisse secundum aliquem et pleniorem Martyrologii librum a Floro esse compositum, cum in primo tot Kalendarum dies intacti remansissent? Non eo id dico quod credam *veteres* illos qualescunque Flori *emendatos codices* Martyrologia fuisse, multo minus Martyrologium integrum et completum a Floro conditum : sed quo nominis ejus celebritas Usuardi, acephali Martyrologii auctorem quærenti, facile suggerere potuerit Florum illud adornassse, cujus eo tempore insignis doctrinæ fama adhuc supererat. Si hæ conjecturæ non placeant quid plausibilius in hac re opinari fas sit a peritioribus lubens adciscam, dum interim indubitatissimum perstet purum putum Adonis opus fuisse, ipsum illud quod Usuardus *secundum Florum librum*, aut proprio aut alieno errore seductus, nuncupavit.

168. Fuit, mihi tuto crede, fuit, sub male imposito Flori nomine, Ado ipse sanctus Viennensis præsul, seu potius ejus Martyrologium, perpetua et perennis Usuardi scaturigo, ex qua totum nostrum Usuardinum, pro maxima sui parte coaluit. Adde huic Hieronymianum et Bedam, Flori studio ampliatum, ex quibus, si textrina metaphora rursus uti licitum est, stamen seu catellam conficies, qui subtegmen innexuerit Usuardus, præsertim ex notioribus ipsi sanctis Gallicis, et recens acquisita Martyrum Cordubensium notitia. In decursu operis sæpe a nobis dubitatum invenies utrum Sanctos alios et aliunde conquisitos, enumeratis hic ductoribus suis, adjunxisset Usuardus. Et quidem raros hujusmodi sanctos novimus; novimus tamen : nam *Asclas* XXIII Januarii, ab antiquioribus notatus non est, uti nec *Philemon* et *Apollonius* VII Martii. Nonnullos alios alibi indicavimus. Jam memoriæ occurrit *Gregorius Eliberitanus Bæticus* XXIV Aprilis, qui forte melius prætermissus fuisset. Septembris XXI est *Pamphelus martyr Romanus*, a me alibi frustra quæsitus. Quid quod XXVIII Septembris, XII Novembris et VI Decembris, textus totus proprie et privative, ut vulgo loquimur, Usuardinus sit. Mense Octobri sancti aliqui ab Usuardo aliunde asciti commemorantur, ut vide ibi, I, III, XI, XIV, XX et XXV. Hæc in specimen sufficiant.

166 Superest quærere unde Martyrologii sui initium fecerit Usuardus. De ea controversia satis copiose dictum est præfationis hujus cap. 2, a num. 109. Beda, Florus, Wandalbertus, Rabanus, notkerus a Kalendis Januarii cum Romano parvo et Hieronymiano Epternacensi annum ecclesiasticum exorsi sunt; credimus tamen Rosweydum recte sensisse, quod Ado a IX Kalendas Januarii, seu a vigilia Nativitatis inchoaverit : idque secutum fuisse Usuardum existimamus, ex præstantissimis vetustissimisque duobus codicibus nostri Pratensi et Heriniensi, a quibus plerique alii dissentiunt. Nos interim primos et accuratiores Usuardi editores, Muneratum, Belinum, Grevenum, et Molanum, atque adeo receptissimum jam morem imitati, ab octava Nativitatis et Circumcisione Domini, seu a Kalendis Januarii exordium sumere maluimus. Atque hic totius nostræ martyrologicæ geuealogiæ terminum figimus, deducta arbore ad Usuardum, qui operis nostri materia, finis et scopus est. Cum vero Martyrologorum nullam tam numerosam prolem, nullus tot filios post se reliquerit, hi vero a parentis nativa imagine paulatim deflexerint, in eo nobis maxime laborandum, ut collectis hinc inde lineamentis, veram perfectamque parentis effigiem adumbrare conemur. Lustremus jam itaque totam Usuardi sobolem.

ARTICULUS III.

Antiquiores Usuardini Martyrologii editiones recensentur.

170. Ipse præfationis hujus principio satis præoc-

cupata est, quæ mihi hic fieri posset maxime obvia objectatio, cui scilicet post tam multas Usuardini Martyrologii editiones, quæ in omnium manibus sunt, hæc nostra nova et tam operose elaborata prodeat. Brevi responso rem conficiam, si dixero nullam hactenus editionem repertam, quæ non alterius desiderium post se reliquerit; quippe cum nulla talis sit, quin rerum martyrologicarum periti, graves in ea defectus et plures excessus deprehenderint, adeo ut multi eruditi viri, etiam recentissime, doctissimos Patres Benedictinos cœnobii sancti Germani a Pratis excitaverint, et tantum non vellicando compellere conati sint, ut autographum suum, seu verum seu putatitium, publici aliquandiu juris facerent; quod ab ipsis hactenus impetrari non potuit, ut supra satis insinuavimus. Causas ibi memoratas non repeto; omnium instar sit Bollandi nostri meditatum a tot annis consilium, de edendo olim Usuardo *nativa simplicitate*, ad quam eruendam plura nobis adjumenta accessere, quam in operis de Actis Sanctorum exordio, aut Rosweydus aut Bollandus colligere potuerint. Ut autem de hac nostra editione rectum feratur judicium, præmittenda est aliarum omnium censura; subjiciendi deinceps singulorum codicum mss. characteres, ex quibus omnibus decerni queat non superfluam, nec inutilem diligentiam in hoc opere a nobis collocatam. En pollicitam recensionem.

171. Prima omnium eaque antiquissima, quam saltem noverimus, Usuardi editio ea est, quam frequentissime citatam habes sub nomine Maximæ Lubecanæ. Lubecanam esse, et anno 1475 typis primum vulgatum tradunt majores nostri in Actis, atque in multis eorum schedis reperio. In ipso opere annus notatus non apparet, cum sit pars aliqua a grandiori volumine avulsa, *quo*, ut in epilogo dicitur, *sacræ fasciculariter totius mundi historiæ ambitus continetur*. Patet id ex paginarum numero superne in medio primæ faciei calamo ascripto qui incipit a 409 pergitque ad 435 unicam semper folii faciem notans. Forma in lato spissoque folio expansa est, unde a nobis merito *Maxima* appellatur, distinguiturque ab alia etiam Lubecana anni 1490 de qua inferius agemus. Nihil habet hæc editio quo magnopere commendetur; nam typi ipsi Teutonici seu Gothici valde imperfecti sunt, scatetque totum opus innumeris mendis; ipsum vero Martyrologium longe recedit ab Usuardina puritate, sæpe auctius et interpolatum, simileque codici manuscripto; quem cum proprio nomine appellare non potuerim, *Antuerpiensem* simpliciter nuncupo, ut a duobus aliis *majori* et *maximo* discernam. Advertat lector cum Lubecana et Antuerpiensi plerumque conjungi codicem *Ughellianum*, ut alibi dicam. Non est itaque, qua de agimus, editio primæ et optimæ notæ, classem ferme peculiarem cum duobus aliis constituens inter primos et medios, tametsi sæpius inter primarios locum obtineat.

172. Volumen ipsum ingentis molis, a quo hoc martyrologium distractum diximus, ad Museum nostrum subinde accessit, sub titulo *Rudimenti novitiorum*. Annus editionis rectissime observatus est, nam ita ad calcem copiosissimi indicis totiusque operis legitur: *Anno secundum carnem Filii Dei a Nativitate* MCCCCLXXV, *ipso die sanctissimi regis et maryris Oswaldi, qui est* V *Augusti sanctissimo in Christo Patre ac domino nostro Sixto papa IV, illustrissimo proclarissimæ domus Austriæ Frederico tertio, Romanorum imperatore invictissimo, semper Augusto, ac pro nunc Coloniæ existente; imperiali nobili in urbe Lubecana, arte impressoria, speciali gratia divina, animarum ob salutem fidelium inventa: epithoma istud, partes in sex, juxta mundi sex ætates divisum, prius alibi non repertum, quod placuit Rudimentum novitiorum intitulari; Dei adjutorio, qui supernas res ac subternas fortiter, suaviter tranquilleque dispensat, per magistrum Lucam Brandis de Schass, feliciter est excusum atque finitum.* Nihil hic ad me attinet de tota illa rerum farragine judicium ferre; non aliunde pretium quam ab impressionis ætate habere videtur, quod et in Martyrologium derivari facile patimur, quamvis de cætero, ut purissimum Usuardinum non admittamus.

173. Ætatis ordine priorem excipit editio seu versio Usuardi Belgica, cujus sex soli priores menses apud nos exstant, immixti Legendæ aureæ Jacobi de Voragine, itidem Belgicæ, in parvo folio Ultrajecti vulgatæ anno 1480. Verum neque huic æstimationem vetustas addidit, cum raro pura sit, extracta ex codice aliquo simili *Leydensi* aliisque, quos mediæ notæ appellare consuevimus, et intra latius describemus. Huic jungi potest editio Florentiæ procurata per Franciscum de Bonaccursiis anno 1486, quam Henschenius reperit in bibliotheca Strozziana, eamque cum editione Greveni aliisque duobus codicibus Usuardinis mss. contulit, altero ejusdem bibliothecæ Strozzianæ, altero Medicæ. Quid de ea censendum sit non est mihi integrum hic depromere, cum sola extracta Henschenius propria manu descripta reliquerit, quæ passim inter Auctaria citamus sub nomine codicum Florentinorum. Frequentissimi excessus ostendunt quam parum pura sit præfata editio, cujus exemplar Neapoli ad SS. Apostolos asservari, emendatum a Georgio Antonio Vespuccio, præposito cathedralis ecclesiæ Florentinæ, notavit alicubi Papebrochius. Atque hæc ex aliorum relatu.

174. Præter Lubecanam maximam citari sæpius in Actis solet *Lubecana* alia anni 1490, cum altera *Coloniensi*, priori omnino simili, ipsoque eodem anno vulgata. Habet posterior formam parvi folii cum hac in fine epigraphe: *Explicit Martyrologium Usuardi monachi, sicut habetur augmentatum, ut patet; impressum diligenter per me Johannem Roelhoff de Lubech, civem sanctæ felicisque Coloniæ Agrippinæ, et consummatum feliciter anno salutis ac gratiæ* MCCCXXC, *in vigilia sanctissimorum trium Regum, præfatæ civitatis patronorum ac protectorum jugiter*. Notavit Ros-

weydus, *adjunctum* olim fuisse *legendæ aureæ, et valde ab Usuardo variare :* quod postremum verissimum esse probant quotidianaa uctaria, ex hac et altera eruditione Lubecana Usuardino textui immista aut adjecta, quorum plurima ad Colonienses proprie pertinent. Porro Lubecana illa alia, ex priori Coloniensi, aut saltem ex consimillimo manuscripto certo certius desumpta, immista est Doctrinali Clericorum forma quarta minori ; in eo a priori discrepans, quod incipiat a vigilia Nativitatis Domini. In fine apponitur : *Solus iste libellus directive quemque dirigit ad cœlum. Explicit Doctrinale Clericorum, una cum Martyrologio Sanctorum, diligenter in Lubek impressum anno a Nativitate* MCCCCXC. Possent ex isto Doctrinali nonnulla curiose observari, sed ea ad institutum præsens nullatenus pertinent.

175. De hujus Martyrologii, bis uno anno excusi, auctore vel augmentatore, disputare multis non vacat. Rogatus olim a Bollando P. Jacobus Kritsradt, societatis nostræ, ut de Hermanni Greven. Carthusiani Coloniensis ætate et scriptis certa aliqua disquirere conaretur, respondit v Martii 1630, se Carthusiæ illius P. vicarium adiisse, ex quo didicerit præfatum Martyrologium anni 1499 *desumptum* esse *ex scripto quodam V.38* (qui est numerus bibliothecæ Carthusianæ) *per omnia*. Porro *ad marginem* citati Martyrologii excusi, *in columna dextra ultima vacua scriptum manu P. Garnevelt p. m. Carthusiani : Auctor est V. P. Hermanus Greven (sive Grefgen) sacerdos professus Carthusiæ Coloniensis, qui obiit anno* MCCCCLXXX, V *die Novembris*. At non satis explorata hæc esse patet ex alia notatione, quam refert idem Kritsradt, nempe, *in prima* ejusdem codicis *pagina scriptum* esse *antiquo charactere centum annos ; Alibi sic scribitur ; Joannes Grefgen, nostræ domus Coloniæ, auxit Martyrologium Usuardi*. Et infra : *Joannes Grefgen obiit Kalendis Aprilis*. Infra : denuo, GRIFGIN *Carthusianus*. Audi modo schedulam manu ipsius vicarii carthusiæ Coloniensis, F. Joannis Lotley, exaratam, quæ ita habet : *De patria et familia P. Hermanni Greffgen nihil mihi constat. Alter, de quo mentionem feci, fuit Joannes Scherfgen, patritius Colon. ob affinitatem nominis a me relatus, qui num aliquid scripserit ignoro. In nulla editione exstat nomen auctoris, quod aliunde conjecturare oportebat.*

176. Cætera in hanc rem perquisita, sed æque incerta, prætereo, cum satis pateat frustra laboratum in eruendo nomine auctoris, qui editionem illam Usuardinam Coloniensem anni 1490 auxerit aut excudi curaverit ; idcirco a majoribus nostris simpliciter semper editio Coloniensis istius anni, a me vero in Auctariis Usuardinis sic cum Lubecensi conjuncta, ut uno semper nomine utramque designem sub titulo EDITIONIS LUBECO-COLONIENSIS, sive a Carthusianis, uno aut pluribus, sive ab alio procurata fuerit. Alteram ab altera divellere nolui, quod eadem plane referat, videaturque Lubecana ex Coloniensi eodem anno acceptâ ; quod nemo tantopere mirabitur, si attendat priorem *consummatum* fuisse *in vigilia sanctissimorum trium Regum*. De auctore duarum aliarum editionum Coloniensium anni 1515 et 1521, quas brevi recensebimus, aliter sentiendum est ; eas enim Bollandus, Henschenius et Papebrochius constanter citant sub nomine *Usuardi Carthusiæ Coloniensis*, vel sub *Additionum Carthusiæ Coloniensis ad Usuardum*, vel sub æquivalenti descriptione, quæ idem designet ; frequentissime autem sub appellatione CREVENI non Joannis, sed *Hermanni*, quamvis, si hic obierit anno 1480, earum editionum auctor esse non potuerit. Sed quidquid de rei veritate demum statuatur, utraque illa posterior editio *Greveniana* a nobis dicitur, toto opere sic semper nuncupata.

177. Anno illo eodem 1490 alia Usuardi editio prodiit Parisiis in folio, sub solo titulo Martyrologii, ut testatur Rosweydus, qui editionem alteram anni 1536 apud Ambrosium Gerault in quarto majori, quæ apud nos exstat, contulit cum priori, servata Lovani in domo Standonica. Ejus auctor vel editor fuit *Joannes le Munerat, cantor et scholasticus, theologus Parisiensis*, ut alicubi notavit Colvenerius. Castellanus proprium nomen admittit, sed titulum alium non tribuit quam *Boursier du collége de Navarre*, I Bim., p. 668, ubi, nisi fallor, in duobus errat ; 1. quod pro anno 1536 signet 1535 ; 2. quod ita loquatur ac si eo primum anno editio facta fuisset, cum constet priorem alteram annis quadraginta quinque vetustiorem esse, sitque verosimillimum Muneratum ad secundam usque editionem non supervixisse. Observatione dignus est titulus, qui in posteriori editione ascribitur his verbis : *Martyrologium, hoc est Martyrum recensio, sive catalogus, in quo, quid pro Christi Ecclesia et fide sancti martyres Dei passi gesserint, succincte et vere recensetur ; eorumdemque festivitates, in quemque mensis diem incurrant, indicantur ; ad Eusebii et Hieronymi aliorumque sacrorum auctorum exemplum, cura et jussu Caroli Magni imperatoris digestum, insertis lectionibus, moralibus, disciplinæ ecclesiasticæ regulam continentibus, de mandato Ludovici Christianissimi et gloriosissimi, semperque Augusti, conscriptis, anno a Christo nato* DCCCXVI. Hæc facile corrigi possunt ; utinam tota editio erroribus aliis, et præsertim typographicis, non redundaret ! Cæterum inter puriores Usuardos hic connumerata est, tunc exclusa, cum alio deflectit.

178. Descriptas hactenus Usuardi editiones, celebritate sua antecellit ea cui hic titulus præfigitur : *Martyrologium secundum morem Romanæ curiæ*. In fine autem ita habetur : *Finit Martyrologium accuratissime emendatum per magistrum Belnum de Padua, ordinis Fratrum Heremitarum sancti Augustini ; necnon additionibus Patrum aliarum religionum copiosus* (in alia editione *copiosum*) *effectum. Impressum Venetiis jussu et impensis nobilis viri Lucæ Antonii de Giunta Florentini, arte autem Joannis Emerici de Spira, anno* MCCCCXCVIII. *Idibus Oc-*

tobris. Facile observas male impressum auctoris nomen *Belnum* pro *Belinum*, quod in altera editione emendatum est, vel *Bellinum*. Postremo hoc modo scripsere passim majores nostri in Actis, nec male, cum ita exprimatur in præfatiuncula ante Kalendas Januarii. Ego aliam formationem secutus sum, quod eam veriorem existimaverim cum in editione Parisiensi clare ad calcem poneretur, satisque appareret in prima Veneta litteram I absorptam fuisse. Utramvis inflexionem elegeris perinde nobis erit. Monendus hic lector nonnunquam in Actis, memoriæ lapsu, præfatam editionem Venetam citatam esse sub anno 1488 pro vero anno 1490 ; sic habetur tomo II Maii, pag. 657, etc.

179. Liceat mihi hic verbo quærere fueritne typographus ille *Joannes Emericus de Spira*, filius aut nepos *Joannis Spiræ*, vel de *Spira*, an idem ipse, qui typis longe elegantissimis, rotundis seu Romanis anno 1479 Venetiis excuderat Caii Plinii Historiam naturalem in amplissima forma et quidem membranea ; quam dono æterna memoria digno, Museo nostro hagiographico traditam voluit vir illustrissimus nostrique operis studiosissimus Guillelmus Albertus, baro de Grisperre, Goyck et Libersaert, Brabantiæ cancellarius, de qua verbo memini in dedicatione Tractatus mei de Patriarchis Alexandrinis, ante tomum V Junii, eidem patrono nostro et Mæcenati inscripti. Dubium movet adjecta præfato volumini metrica hujusmodi epigraphe :

Quem modo tam rarum cupiens vix lector haberet,
Quique etiam fractus pene legendus eram,
Restituit Venetis me nuper Spira Joannes
Exscripsitque libros ære notante meos, etc.

Cur autem filio potius, nepoti vel alteri consanguineo, Belini editionem tribuendam censeam facit immensa typorum diversitas, excudendique ratio tam parum accurata, ut Belini Usuardus ad Plinium nec per umbram comparandus sit. Sed ad Belinum redeamus.

180. Præmittit ipse solitis præfationibus aliam, fortasse suam particularem, a Molano etiam editam, qua fatetur se solos duos Martyrologos, nempe Hieronymum et Bedam, Usuardo antiquiores agnoscere. « Tertius, inquit, fuit Usuardus monachus, cujus opus magis habetur in usu apud multas ecclesias, quæ etiam creduntur aliqua ejus operi in locis variis addidisse, præcipue de sanctis et festis pertinentibus ad easdem. Et hujus est Martyrologium scriptum, quod nos pro majori parte duximus eligendum et præ aliis tenendum. » Candide et vere ait, *pro majori parte*, nam et ipse sanctos et festa pro arbitrio suo addidit, ut ex Auctariis Usuardinis sæpe patebit. Nihilominus a Scardeonio, de antiquitate urbis Patavinæ lib. II, classe 7, pag. 154, laudatur Belinus non solum ut editor, sed ut corrector « Martyrologii, quod olim cum pro sua raritate in choris tantum et in conventibus publice legeretur, nunc hujus opera factum, ut ab omnibus legatur » etc. Adde his Castellani verba, Bimestri I, pag. 134, quibus hanc laudem Belino tribuit, quod quemadmodum Notkerus inter antiquos classicos Martyrologos postremus est, ita Belinus inter recentiores sit primus. Sciebat ultique vir eruditissimus, alias editiones Belinianam præcessisse ; sed huic primas deferre voluit, quod communior esset, magisque pervulgata.

181. Præter primam illam Venetam editionem anni 1498, est penes nos posterior Parisiensis anni 1521 ; atque hæ solæ sunt, quas toto opere citavi, cum posteriores seu Venetas seu alias impressiones in Museo nostro non repererim. De aliquibus loquitur Molanus in editione anni 1575, præfatione ad lectorem, pag. VII : *Venetiis ad signum Spei excusum* (Belini Martyrologium) *anno 49, et Parisiis anno 21* (et hac potissimum editione utitur Molanus). « Videtur etiam id nonnihil auxisse sanctis Paduæ, et Venetæ ecclesiæ, et diversarum religionum. Exstant et alia Romanæ ecclesiæ Martyrologia, quæ non vidi. Ecclesia enim sancti Petri utitur Martyrologio Venetiis impresso anno 60. Quod Alexander Peregrinus Brixiensis, Julii tertii sacellanus, opera sua emendatum edidit. Ecclesia autem Lateranensis utitur Martyrologio apud Hieronymum Cavalcalupum anno 1564 impresso. » Videor recordari, nominatas alicubi editiones annorum 1548 et 1566, nisi fortasse in numeris erratum sit, et annus 66 pro 64, et 48 pro 49 male redditus. Sed quidquid de his sit, solæ duæ superius laudatæ a nobis appellantur, quarum posterior a puritate Usuardina magis deflectit ; excessus et defectus suis quique locis in Auctariis describuntur.

182. Belinianis longe castigatior et accuratior gemina Coloniensis editio anni 1515 et 1521. Quam utramque Hermanno *Grefgen* seu *Grefgin* (molliori inflexione *Greven*) a majoribus nostris adscriptam nuperrime dixi, et porro adscribere perrexi, non alio quam *Greveni* nomine, ambas appellans. Scio citari aliquando sub generaliori appellatione *Carthusiæ*, vel *Carthusianorum Coloniensium* ; sed frustra pluribus tribuitur quod ab uno solo procuratum est, ut ex ejus verbis paulo inferius constabit. Non magna in re inter utrumque diversitas, paulo major in stylo ; sed ultima correctior est, et cum priori ita collata, ut ex una utriusque sententia perspiciatur. Utraque apud nos est, utramque consului, siquando commemorationum varietas id mereri videbatur. Optime profecto de Usuardo meritus est, aut Hermannus ipse Grevenus, aut quiscunque alius editiones illas adornavit et correxit, dum textum ipsum Usuardinum, apposito signo, ab additionibus variarum ecclesiarum sollicite discrevit, non sic tamen ut textus ejus semper omnino expurgatus sit. Non lubet hic dies omnes percurrere, quibus ab omnimoda puritate recedit ; faciet id lector, si subjunctos Usuardinis textibus codices vel solum numerare voluerit. Notanda hic sunt quæ Grevenianæ editioni propria animadvertimus.

183. Satis certum est Grevenum (sic auctorem in posterum nominare liceat) priorem editionem

Coloniensem habuisse præ oculis ; at ut textum genuinum ab accessionibus secerneret, adjutus fuit codice aliquo Usuardino ex Gallia accepto, quem Carnotensem fuisse, probant additamenta ei ecclesiæ propria, a me hic inde detecta, ut XIV Martii : *Eodem die Carnoti, sancti Leonini episcopi et confessoris.* Item XVI Maii : *In pago Carnotino, passio sancti Emani, Mauritii atque Almari.* Solus mensis October exempla quatuor suppeditat, ut VII Oct. : *Civitate Carnoti, inventio corporis sancti Caletrici, ipsius civitatis episcopii.* Tum XVI : *Carnotis, natalis sancti Prisci martyris, super Fluvium Andure.* Rursus XVII : *Carnoti, sanctæ Solinæ virginis. Apud eamdem urbem, dedicatio basilicæ in memoria beatissimæ Mariæ matris Dei et Domini nostri Jesu Christi.* Denique XXV : *Apud Carnotum, dedicatio ecclesiæ sancti Joannis Baptistæ, et sancti Vincentii, Levitæ et martyris.* Quæ aliaque in decursu operis nonnunquam observato, clare, ni fallor, ostendunt non potuisse illa Usuardo tribui, nisi quia in proprio Carnotensi codice reperta, quem solum habuerit, et tanquam purum Usuardum Grevenus sibi sequendum præfixerit.

184. Utitur alio signo Grevenus, sic ferme formato, L, de quo ita loquitur in præfatione sua fol. 5 : « Interdum autem, inquit, parvus L ponitur, ad insinuandum sanctum illum, cui præponitur, superadditum esse Usuardo, quamvis ante (aliud signum) ponatur. Quod tamen in festis Conceptionis, Præsentationis, et Visitationis beatæ Mariæ, sancti Thomæ, episcopi et martyris, et sanctæ Catharinæ, virginis et martyris minime observatum est. » At quocunque signo affecta vel non affecta fuerint ea quæ textui Usuardino adjiciuntur, ea nobis sufficiens ratio est, quemadmodum alibi non semel diximus, ut Grevenus e purorum codicum numero excludatur. Sic habes citatis jam diebus, item I Aprilis, V et XX Augusti, XIII Septembris et alibi. In fine totius operis rationem reddit cur sanctos aliquos Martyrologio non putaverit inserendos ; ubi inter alia sic loquitur, ut vere colligi possit nonplures, sed unicum totius collectionis auctorem esse. En ejus verba : *Finis Martyrologii Usuardi monachi, cum additionibus ex diversis Martyrologii multo sudore collectis, separatimque jam secundo, anno* D. MDXXI, *apud Coloniam Agrippinam adjectis. In quibus additionibus*, QUI IPSAS COLLEGIT, *juxta sententiam D. Hieronymi vel Bedæ, simpliciter fidem sive historiæ, quam legebat, sive diversorum in hac re studiosissimorum scriptis accommodavit; deprecans charitatem Spiritus sancti, ut labor suus fructum in devotorum profectu, ad Dei et sanctorum ejus gloriam, invenire valeat.* Quæ hic addi possent ex proxime sequentibus facile intelligentur.

185. Usuardi editionibus hactenus enumeratis, nitore, elegantia et puritate palman omnino eripit, postrema ordine, quam peculiari studio adornavit Joannes Molanus, Lovaniensis theologus, vero cognomine Belgico *Vermeulen*, quod Gallice vertit A Castellanus in præfatione ad Martyrologium universale, *de la Meule*. Malim ego vertere *de Moulin*. Testatur Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica, Insulis Flandrorum natum esse, anno 1533 « quo pater, inquit, discendi idiomatis Gallici gratia, cum uxore prægnante, concesserat. » Mirum est quod addit, « nonneisi materni ac vernaculi, hoc est Brabantici sermonis, gnarum fuisse, maluisseque Lovaniensem audire, » a matris patria, cum pater esset Schoonhovianus. Ego e Molani lectione mihi plane persuaseram, Gallici sermonis peritum, imo in servanda Gallica scribendi ratione paulo scrupulosiorem, utpote qui ubique ab efformando *W* studiose abstineat, quod ipsum in auctariis ejus plerumque servavimus. Nimis religiose fortasse, sed eadem B scribendi ratione, quæ in aliis Usuardis codicibus passim servata est, ut vel hinc haberent curiosi quo de singulorum pretio facerent conjecturam.

186 Quid si autem in lingua Molani vernacula tantillum aberrarit Valerius, qui nec Martyrologii ejus editiones satis accurate consuluit. Etenim Molani scripta enumerans, sic habet primo loco : *Usuardi Martyrologium, adnotationibus auctum vani,* MDLXXIII *et* MDLXXVII. *Typis Hieron. Wellæi,* Dormitavit hic Valerius ; nam prima editio Wellæana annum præfert 1568, altera 1575, tertia est Antuerpiensis apud Nutium anni 1582, quæ etiam Parisiis magno volumini Historiæ veterum Patrum per la Barre inserta est, eodem ipso anno 1583 ; nec alias scio hactenus prodiisse. Huc spectat allucinatio altera, nisi fallor, V. C. du Pin, qui in sua scriptorum C Bibliotheca editionis Amstelodamensis, sec. IX, pag. 200, col. 2, impressionem, nescio quam, Antuerpiensem citat, pro anno 1588 priorem scilicet, Lovaniensi anni 1568. Verum conjicio male legisse eruditissimum virum, aut forte citras transpositas reperisse sicut pro ultimæ editionis anno 1583 viderit 1538 ; qui certe facilis lapsus est ; at turpius errat idem bibliographus, dum in citata ipsa columna Bollandum in Mosandri locum substituit, Surianique supplementi auctorem facit.

187. Quidquid interim sit de Molani natalibus, aut vernaculo sermone, constat, eruditione et scriptis, quæ ibi Valerius explicat, celebrem fuisse, sed prima Usuardini Martyrologii editione celebratissimum. Hæc una est, quam supra dicebam, antiquioD ribus omnibus palmam præripuisse, eo potissimum quod Usuardi textum, quanta fieri potuit diligentia, nativæ puritati et simplicitati restituerit. Hanc extollunt, hanc celebrant, hanc merito suspiciunt Hagiophili omnes, tantoque in pretio fuit cardinali Baronio, ut hoc æstimationis suæ perenne monumentum, præfat. ad Martyrologium Romanum cap. 9 exstare voluerit : « Tanti viri, de Ecclesia Dei et veritate catholica optime meriti, nec brevem schedulam deperire æquanimiter patior : cui (dicam ingenue) istæc omnia, hac ex parte accepta fero, quod in densissimam silvam primus ipse ingressus, mihi aliisque aditum patefecit, quo etiam nomine, cum

ego, tum eruditi omnes plurimum ei debere, luben. ter agnoscimus et confitemur. » Laudat illic etiam Baronius editionem posteriorem, seu mavis posteriores ; nam qui earum unam novit omnes novit ; mihi vero omnibusque puræ et nativæ Usuardinæ simplicitatis adoratoribus, unice chara summoque in pretio est prima illa, in qua sola Usuardus agnoscitur, altera vel alteris, nescio quorum ductu et consilio mutationibus, transpositionibus, atque interpolationibus ita deformatis, ut Usuardus prope ex oculis fugisse videatur. Priori itaque ad eruendum Usuardi textum usi sumus, aliæ augendis ferme Auctariis plerumque subserviunt. Audiamus modo Molanum ipsum de prima illa sua editione præfationis cap. 4 disserentem.

188. Mitto illa in quibus cum Sigeberto aut cum aliis a vero aberravit ; sic ibi prosequitur : « In primo autem prologo, inter eos qui Usuardo communiter præmitti solent, notatur, Usuardi opus magis quam Hieronymi aut Bedæ in usu haberi apud multas ecclesias ; quæ etiam ejus operi creduntur aliqua in locis variis addidisse, præcipue de sanctis et festis pertinentibus specialiter ad easdem. Propter istas autem additiones ad Usuardum, non facile est ipsum Usuardum solum et absque additionibus et in distincto permistis prelo dare ; quod tamen nos fecisse spero, quamvis subdubitem, num pauca nostros conatus subterfugerint. Interposui quidem nulla in ipso Usuardo ex Beda, Adone, diversis ecclesiarum Martyrologiis et aliunde, sed alio charactere et præmissa littera, per quæ lector facillime advertat ea Usuardi non esse. Contuli autem Usuardi Martyrologium Coloniæ in 8 excusum anno 1521, cum Romanæ Ecclesiæ Martyrologio; ea enim Usuardo aucto utitur : item cum diversis Martyrologiis in Francia excusis, quæ omnia sunt Usuardi, sed aucta : et postremo cum mss. aliquot, et ex horum collatione animadvertit Usuardum Coloniæ prædicto anno impressum, paucas tantum habuisse additiones ab Usuardo indistinctas : plurimas enim habet, sed ab Usuardi verbis notula aliqua distinctas. Indistinctis itaque illis additamentis ex Usuardo expunctis, est in hoc Martyrologio ipse Usuardus majori charactere solus, et diversorum exemplarium subsidio castigatus. In quibus omnibus USUARDUS scriptum invenio, semel atque iterum HUSUARDUS ; Trithemius tamen et plures Germani eum ISUARDUM nominant. »

189. Ex his paucula nobis expendenda sunt et illustranda. Verissimum censeo, quod ait Molanus, *propter additiones ad Usuardum, non facile esse Usuardum solum, et absque additionibus ei indistincte permixtis prelo dare;* nam adhibita omni sua diligentia, locis plusquam triginta ab Usuardina puritate recessisse, in Observationibus nostris lector inveniet. Nec quisquam existimet me ita mihi adblandiri, ut simplicitatem omnem assecutum putem, quod qui fieri satis commode possit non video, cum inter tot editiones jam recensitus, et tot mss. codices, quos porro recensebimus, nullus sit, qui non pluribus excessibus aut defectibus laborare comperiatur. Id præ Molano subsidiii habuimus, quod plures omni generis codices ad manum fuerint, quod ejus aliorumque solertia adjuti, apertis, consultis collatisque Usuardi fontibus, facilius longe nobis fuerit falsa a veris, genuina a spuriis, scoriam ab argento secernere. Si quid conatus nostros subterfugerit, et cognoscendi et ignoscendi errati locum nobis datum iri, plane confidimus. Argumenta ultro citroque ad eruendam probandamque Usuardi puritatem ventilata, hic repetere superfluum judico, cum hæc sit totius nostri operis per singulos dies deducta materies.

190. Pergit Molanus: *Contuli autem Usuardi Martyrologium Coloniæ in 8* (minori forma) *excusum* MLXXI (Grevenum indicat, de quo proxime egimus *cum Romanæ ecclesiæ Martyrologio, ea enim Usuardo aucto utitur*. Ea est Belini editio, quam pro Romano Martyrologio accepit Molanus, ex hoc capite a Baronio reprehensus, sed *tolerabili*, inquit vir eminentissimus, *et venia digno errore, cum ipse tam longe positus, ea nesciverit, quæ illi, qui Romæ agunt, vix magno labore, pervigili diligentia, et summa sunt industria consecuti*. Si quidem id consecuti sint, aut consequi potuerint, rebus illis adhuc in obscuro latentibus. Quanquam enim Baronius præclare doceat, Romanum aliquod antiquum fuisse Martyrologium a sancto Gregorio descriptum, fateri tamen cogitur se istiusmodi Martyrologium nunquam vidisse; nos vero sub principium superioris capitis evicimus Gregorii characteres in Martyrologium, ab Adone Ravennæ repertum, nullatenus convenire; in quo Romanis nihil damni datum est, cum pro uno bina Martyrologia vera, genuina, vetusta ; et pridem publicis juris facta ipsis vindicaverimus. Hæc cum Molanus ignoraverit, Belinus autem editioni suæ gloriosum titulum *Martyrologii secundum morem Romanæ curiæ* præfixisset, venia certe dignissimus fuit error ille perexiguus, *quo Belini Usuardum Ecclesiæ Romanæ Martyrologium* appellavit.

191. Cæterumque utroque isto Greveni et Belini Martyrologio usum fuisse Molanum ex sola collatione certissimum est, adeo ut sæpe etiam errores adoptaverit, aut saltem in Auctaria rejecerit, præsertim ex altera illa Belini editione Parisiensi, cum prima ipsa et purior Veneta anni MCCCCXCVIII ei nota fuisse non videatur. Contulit *item* Molanus Usuardum *cum diversis Martyrologiis in Francia excusis, quæ omnia sunt Usuardi, sed aucta*. Quæ fuerint diversa illa Martyrologia explicat ipse præfationis cap. 12, eaque potissimum revocantur ad binas editiones Munerati et Belinianam anni MDXXI de quibus supra diximus. Vellem distinctius codices suos mss. enumerasset Molanus, illum præsertim quem citat sub littera Q, quemque eumdem plane existimo cum præclarissimo nostro Heriniensi, qui in Molani manus facile venire potuit, cum ipsum habuerit Augustinus Hunnæus, theologus et canonicus Lovaniensis, Molani æqualis. Paulo clarius

laudatum codicem designat in sæcunde editionis epistola ad lectorem pag. 6 verso, cum vocans *Usuardum ms. qui vix ullas habebat additiones, præterquam de sanctis Remensibus*, quæ est ipsa nativissima Heriniensis nostri effigies. Interim ex perpetua Molanianæ editionis codicisque nostri collatione non video adhibita esse omnia, quæ adjumento esse poterant, ut clarius docebunt observationes nostræ Usuardinæ.

192. Unum est quod hactenus haud satis explorare potui, unde nimirum Castellano, Bimestri I, pag. 196, innotuerit usum fuisse Molanum in additionibus Martyrologio ms. ecclesiæ Parisiensis, descripto ex antiquiori anno 1316 et rursus transsumpto anno 1529. Certe inter omnia quæ in præfationibus tum prioris tum posterioris editionis commemorat Molanus, de tali Parisiensi ms. nusquam, quod sciam, meminit. Videat lector cap. 12 et 13 præfationis primæ, et § 10 epistolæ ad editionem secundam. Si dixisset Castellanus præluxisse editiones Munerati, et Belini, id recte attigisset, quod ipsemet Molanus asserit, contulisse se Usuardum *cum diversis Martyrologiis in Francia excusis*. Videor etiam posse colligere non vidisse Molanum verum vel prætensum autographum quod in S. Germani a Pratis Parisiis asservatur, neque ejusdem ecgraphum ad ipsum fuisse transmissum, quod lectoribus significare nequaquam prætermisisset. De cætero, cum ex tot codicibus, tum mss. tum typis editis, ea Molani editio adornata sit, eos omnes meis annumerari cupio, quo postremæ huic nostræ editioni non exiguum auctoritatis momentum accedere oportet, ut pote cum ex tot exemplaribus eruta sit, recensita, castigata, emaculata.

193. Inveniet præterea lector citatum aliquoties mense Januario Usuardum aliquem satis purum, editum cum *Agonibus Martyrum*, sive cum libro qui hunc titulum præfert, quem utinam integrum habuissemus! Verum cum solus ille mensis exstet, de eo pluribus dicere supersedeo. Est etiam penes nos Martyrologium seu *Viola Sanctorum* editionis Argentinensis anni 1508, cujus non semel in Actis meminerunt majores nostri. Ast eo usi non sumus, quod frequentissimis magnisque interpolationibus nimium ab Usuardi stylo deflecta. Ferme in oppositum peccat *Martyrologium ordinis sancti Benedicti*, quod habemus et manuscriptum et editum, non magis ad Benedictinos quam ad alios quoslibet religiosos spectans, nulla loci aut anni nota apposita. Non deerat nobis codicum aliorum optima et abundantissima messis. *Hagiologion Franco Galliæ*, a nostro Labbeo editum, non merebatur nomen Martyrologii authentici *(très-authentique)*, ut ipsum vocat Castellanus, pag. 654; nam plane incompletum est, et quidquid boni habet, præter Bituricensia propria, ex Usuardo fere decerptum est. Sic nec Maurolycum aut recentiores alios Usuardi non editores, sed interpolatores, ad genuinum ejus textum inquirendum consulendos putavi; quemadmodum neglecta est editio Germanica Walasseri citata quandoque sub nomine venerabilis nostri Petri Canisii, licet plerumque Usuardum referat, sed locupletissime auctum. Rursus, nulla est habita ratio additionum manuscriptarum Papebrochii ad editionem Coloniensem anni 1490 ex codice abbatiæ S. Michaelis Antuerpiæ, quod eæ plerumque a nostro Usuardo longissime recederent. Ut paucis rem concludam, tot aliunde suppetebant codices, ut plures quærere esset superfluum: aliunde vero, ita Auctaria quandoque excrescere animadvertebam, ut de rescindendis potius nonnullis quam de novis accersendis non semel cogitaverim. Hæc de vulgatis Usuardi libris, nunc ad manuscriptos procedimus.

ARTICULUS IV.

De codicibus Usuardinis manuscriptis.

§ I. — De Codicibus purioribus, ac primum, de Usuardo Pratensi.

194. Inter codices Usuardinos mss. quos habemus decem et septem numero integros, et collatos cum Greveno, aut aliis, supra triginta, præter Chiffletianos octodecim et plures alios; inter illos, inquam, omnes principatum apud nos semper tenuit, si non omnimodæ puritatis, saltem vetustatis titulo, codex ille qui in cœnobio S. Germani a Pratis, tanquam auctoris ipsius manu scriptus sive autographus, summo in pretio habetur; adeo ut nullis conatibus impetrare potuerim, ad breve saltem tempus, quo securius in hac editione procederem, mihi commodaretur. De eo in præfatione sua meminit Bollandus, pag. 51, ita scribens: « Eum codicem Usuardi ævo, aut non multo post scriptum censet Sirmondus noster, qui pro sua humanitate meum illud apographum cum alio quadragintorum facile annorum, aut etiam vetustiore, qui in eodem sancti Germani cœnobio Parisiis asservatur, accurate contulit. » Ita fert *notabile* codici nostro præfixum, ubi indicatur per litteram A prius illud designari; per B, posterius. Pergit ibidem Sirmondus: « Hoc nostrum antigraphum ex priore descriptum est; in quo quæ lineolis subnotata sunt, ea ex autographo A vel ad marginem apposita, vel in textum ipsum, sub finem cujusque diei inserta fuerunt, alia manu, ferme tamen antiqua. Ex quo apparet ea non pertinere ad Usuardi Martyrologium, sed adjecta post fuisse a monachis, præsertim sancti Germani, ad quos magna ex parte spectant. »

195. Quam accuratam moniti hujus rationem habuerimus, ex nostris Observationibus abunde liquet. In fine paginæ alia manu legitur: *Hoc Usuardi Martyrologium cum citatis hic codicibus, una cum R. P. Jacobo Sirmondo contulit Parisiis anno 1631. Joannes Baptista de Cortas, societatis Jesu sacerdos.* Vulgo nota est celeberrimi Sirmondi in conferendis dignoscendisque antiquis codicibus peritia: nihilominus cum hinc et inde ex Castellani citationibus nonnullam ab antigrapho nostro diversitatem observassem, ad eum ipsum confugi, ut de prædicto codice distincte, minutim et exacte instrueret; quod et præstitit semel. iterum ac tertio ad fontem recurrendo, ea

diligentia et scrupulosa ferme religione, ut nec apicem prætermississe videri possit. Quanquam qui non minori benevolentia Castellani vices supplevit eruditissimus noster Stephanus Chamillart, postrema collatione, nonnullos nævos observaverit. Cæterum Castellanus novam ex integro cum prima editione Molani collationem exorsus, in epistola data 31 Maii 1709 per dies singulos variationes quantumvis exiles solertissime adnotavit. Atque eo subsidio vehementer impulsus sum, ut opus, fastidiosissimis disquisitionibus plenum, audentius aggrederer. Fatebor hic ingenue in viri hagiophili laudem, non minori constantia in porrigenda, quoad vixit, auxiliatrice manu perseverasse, quam principio se facturum spoponderat, postquam per subsequentes litteras 31 Julii ejusdem anni datas, non sine mœrore significasset, superiores cœnobii sancti Germani, ad transmittendum huc codicem, per eruditissimum Theodoricum Ruinartium induci omnino non potuisse.

196. Inter hæc amicam disceptationem agitabamus de antiquitate non solum, sed maxime de sinceritate, puritate et simplicitate jam dicti sæpe codicis, quem tot litturis, erasionibus, superinductionibus, adjectionibus, detractionibus, mutationibus respersum diffiteri non poterat ; cui cum ego opponerem codices nostros, præsertim Heriniensem, ubique integrum, nitidum, plenum, vetustate et splendore venerandum ; ivit ad illud denique quo se tutatur Mabilio, nempe ex Necrologio, illi codici adjecto, constare, scriptum illum Usuardi tempore, ac proinde ab ipsomet auctore : interpolationes vero, lituras, erasiones, inductiones, suprascriptiones et hujusmodi alia, signa sibi videri, ex quibus vere autographum censeri debeat, ab Usuardo ipso diversis temporibus, pro notitiarum accedentium diversitate, sic truncatum, auctum, imminutum, variatum, quemadmodum in autographis, prima manu scriptis, passim usuvenire eruditi noverint. Hinc ad probandam vetustatem huc ad me transmisit Monitum a Mabilione codici illi propria manu præfixum, quod cum in citata sæpius præfatione ad sæc. IV Benedictinum, parte II, pag. LXXXVII, editum reperiam, malo ipsum inde transumere. Sic ibi scribit vir eruditissimus nobis que semper æstimatissimus Mabilio :

197. « Et sane antiquissimum ejus Martyrologii exemplar habemus, eo tempore (nempe sæculo nono, quo Usuardus vivebat) exaratum, cum subjecto Necrologio, in quo primaria manu mors Irmintrudis reginæ, uxoris Caroli Calvi, signata est Nonis Octobris ; obitus vero Caroli II imperatoris, pridie Nonas Octobris manu recentiori. Itaque hic codex scriptus est eo temporis intervallo quod effluxit inter annum 869, Irmintrudis supremum, et annum 877, quo Carolus Calvus defunctus est. Idem etiam confirmatur ex Ebroini episcopi et abbatis sancti Germani obitu, qui anno 858 contigit, prima manu XIV Kal. Maii consignato ; cum successorum ejus Hilduini et Gozlini, XVI Kal. Maii ; atque Eboli, VI Nonas Octobris obitus secunda manu conscripti sint. »

A Nimis mihi probata est Mabilionis sincera fides, nimis perspecta ejus in distinguendis vetustis characteribus solertia, ut adductas obituales notas, earumve exploratam diversitatem in dubium velim revocare, quamvis si codicem ipsum licuisset inspicere, ac severiori critice Necrologium istud excutere, omnia inter se componendo conferendoque, forte nonnulla occurrissent quæ vim argumenti infringerent, aut saltem exceptionibus ansam præberent.

198. Neque vero ex signatis Neerologii annis ea *convictio* exoritur, quam mihi ingerebat Castellanus. Quid si enim totus ille codex, centum et, si vis, ducentis annis post Usuardi obitum scriptus sit, ecquid eadem prima manus Necrologium aliquo B usque prosequi potuit, secundaria autem nescio quæ reliqua supperaddere? Ut valde probabile admitti debet Mabilionis argumentum, ut convincens, nequaquam : magis convinceret, nisi adessent quæ in codicis commendationem non magnopere faciunt. Certe ex aliis mox deducendis. alterutrum forte probabilius confici posse videbitur ; vel diversa Usuardum scripisse Martyrologia, seu ejusdem Martyrologii variata exempla, ex quorum uno Heriniensis noster atque alii processerint, quemadmodum ex aliquo ali Prætensi simili, sumpti apparent Autuerpiensis major, Rosweydinus et Aquicinctinus ; vel ad Usuardi ætatem prædictum Pratense manuscriptum pertingere non posse, atque adeo rccentius exaratum dici oportere, idemque a posteris ejusdem C instituti monachis, eo quo jam exstat modo interpolatum et reformatum, aut potius deformatum fuisse, quod ex tota codicis structura, ex vario charactere, aut ex scripturæ ejusdem, diversis temporibus et diverso atramento, appositione, nævisque aliis magno numero occurentibus, sibi continuo objici posse, facile advertit Mabilio.

199. Audiamus vero quo pacto ad hæc sese præmuniat citato nuperrime loco. Sic ibi pergit : « In illo Usuardi (sic enim appellare licet) autographo nonnulla passim additamenta reperiuntur, quædam etiam lituræ et scripturæ, eodem, ut videtur, tempore superinductæ, fortasse ipsius auctoris manu, qui opus suum identidem recognoverit. » Haud equidem diffiteor id ita fieri potuisse, ut mihi non semel a Castellano dictum regestumque est. Vellem D ta verisimile reddi posset, atque codicis illius patronis effugium placet : aliunde enim infra argue-mus, si verus est Mabilionis Achilles, non tantum vitæ Usuardo superfuisse, ut tot variationes in autographum suum induceret. Ergo mihi videor rem omnem diutius, maturius, accuratius et ex professo expendisse, dum diebus singulis textus singulos, imo singulorum textuum commemorationes, cum aliis codicibus, itidem Usuardinis, purioribus et ntegrioribus contuli ; ex qua collatione difficultates offendi, quæ prædictum, seu vere, seu prætense autographum in pluribus, ut minimum suspectum reddant, quanquam de cætero primum ei inter

alios locum semper tribuerim. Liceat mihi hæsitationes meas atque occurrentia sæpenumero dubia proponere, quæ ab crudissimis viris, codicis jam toties laudati possessoribus, dissolvi velim.

200. Non repetam quæ toto sparsim opere in Observationibus meis Pratensi illi autographo singillatim opponere coactus sum : sufficiet dies hic aliquot indicare ubi ea reperiri possint. Videat lector mense Januario, I, IX, XII, XIII, XIV, XVI, XXII, XXVI, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI. Mense Februario, die III, VIII, XVII. Mense Martio, die X, XVII, XVIII, XXVI, XXVII, XXIX, XXX. Mense Aprili, die II, XII, XVII, XIX, XXII, XXIII, XXVII. Mense Maio, die X, XI, XXVII. Mense Junio, die I, IV, V, IX, X, XV, XVII, XXI, XXV, XXVI, XXX. Mense Julio, die I, VII, XI, XVIII, XX, XXII, XXVIII. Mense Augusto, die XII, XXIII, XXVI, XXIX, XXX. Mense Septembri, die I, III, V, XXIII. XXV, Mense Octobri, die XIII, XVI, XVII, XIX, XXIV, XXX. Mense Novembri, die I, II, XIII, XIX, XXI XXIII. Mense Decembri, die IV, XXII, XXV, XXIX, XXXI. Et locis ferme octoginta, atque aliis non tam scrupulose hic annotatis, a simplicioribus codicibus aliistum excusis, tum mss., dissentit Usuardus Praten, sis (quanquam non semper ea causa e purorum numero exclusus sit), tot, inquam, locis aut mutatus, aut auctus, aut contractus, aut interpolatus est, quid igitur aliud inde consequens videri possit, quam aut autographum non esse codicem illum, aut saltem aliud fuisse autographum unum vel plura, ex quo vel ex quibus Ileriniensis et alii, Pratensi puriores, de quibus infra agemus, descripti sint.

201. Scio cum Mabilione et Castellano mihi reponendum, non paucas ex recitatis variationibus tales esse, ut licet lituris inscriptæ, aut ad finem additæ, aut translatæ, transpositæ et intortæ sint, potuerint tamen ab ipsomet Usuardo, *opus suum identidem recognoscente*, ascribi vel superaddi. Novi poetæ verbum, *jus summum summam sæpe esse malitiam*, vel ut alii legunt, *injuriam*. Nolo esse exactor nimis rigidus, nolo contendere, nolo vetustissimum primariumque Usuardi exemplar concuterc, nedum convellere; imo id pervelim, ut venerandus codex ab omni prorsus suppositionis vel minima suspicione liberetur. At enim, ubi nuda veritas inquiritur, nefas est quidquam dissimulare; aperte omnia eloquor. Id scrupuli remanet, quod mihi hactenus eximere haudquaquam potui. Demus additiones plures, mutationes, interpolationes, superinductiones, transpositiones, ab ipso auctore factas; necdum perspexi qua satis ratione solvantur variationes illæ, prima ipsa manu in ipso textu codicis Pratensis expressæ, quæ in nullis aut solum perpaucis codicibus, tum scriptis, tum impressis, reperiuntur. Hinc enim fit verisimile, quod supra innuebam, argumentum, aut Pratensem codicem plane autographum non esse, nec proinde Usuardi ipsius manuscriptum; aut Usuardum ipsum plura autographa scripsisse, quorum alia ab aliis descripta fuerint. Id jam paulo clarius et distinctius exponendum superest.

202. Toties appellatus et in posterum appellandus Pratensis codex, ad XII Januarii, sic secundam annuntiationem exprimit : *In Cæsarea Mauritaniæ, sancti Archadii*, etc., nulla usquam litura, nulla superinductione apparente. Atqui ea positio, seu martyrii locus *in Cæsarea Mauritaniæ*, in nullis aliis nostris codicibus, tum excusis, tum manuscriptis, præterquam in extracto Aquicinctino occurrit; ergo codices alii ex autographo Pratensi descripti non sunt, ergo vel autographum non est, vel necesse est admittere plus quam unum autographum exstitisse, aliosque codices ex uno, alios ex alio descriptos. Quid ad hoc argumentum Castellanus reposuerit eo die explicatum, et, ni fallor, abunde refutatum invenies. Mihi certe ea ratio urgentissima semper visa est, talisque ut nulla exceptione, nullo effugio enervari facile valeat, quidquid variis modis tentaverim, aut vim elidere, aut saltem aliquo pacto emollire, ut paulo infra latius explicabo. Ne vero ex unica illa commemoratione id me credas confi cere, vide quæ aliis locis in eamdem rem dicta sunt, XVI et XXXI Januarii, XII et XVII Aprilis, XV et XVII Junii, XII et XXIII Augusti. Unum præterea aut alterum exemplum adducamus : XVII Aprilis sic penultimo loco, ante annuntiationem Cordubensium legitur : *In Oriente, beati Nicofori*, etc. Abest Nicephorus a probatissimis qnibusque codicibus, in solis Rosweydino, Aquicinctino et Bruxellensi repertus, adeoque nec fuit in eo autographo, ex quo alii notæ optimæ desumpti fuere.

203. Notavit Castellanus in textu Usuardino, Pratensi diem 5 Junii fuisse transcriptum *(redelcrit) in adjecto foliolo, incipiendo a Bonifacio, prætermissis martyribus Ægyptiis*. Quæro an primaria manu, an secundaria? Si primum, militat argumentum; si secundum, non minus premit. Nam hic etiam cum Pratensi conveniunt perpetui ferme ejus socii, Antuerpiensis major, Rosweydinus et Aquicinctinus, aliis omnibus plane discrepantibus. Rursus codices omnes, excepto Pratensi et sociis illis tribus, legunt XVII Junii in medio textu : *Eodem die sancti Vulmari confessoris, admirandæ*, etc., alii isti tres cum Pratensi, ipso illo die et loco agunt de *Gundulfo Bituricensi*. Recurrit major confusio ad diem XX Julii, ad quem interpolator aliquis Vulmarum transtulit, expuncto illic *Paulo, martyre Cordubensi*, quem alii codices prope omnes constanter signant. Hæc et id genus alia, ab ipsomet Usuardo mutata fuisse mihi quidem non satis fit credibile, ut diebus illis, pluribus ostendo. Sequitur denuo primarios nostros et puriores codices, ex quibus Usuardi textus desumi debuit, aliunde quam ex Pratensi codice fuisse descriptos. Qui dies cæteros hic assignatos aliosque plures consuluerit, eamdem ipsam conclusionem facile eliciet.

204. Hisce aut componendis, aut utcunque salvandis, modos potissimum duos excogitari posse

videO. Primum, si concedatur, auctorem Martyrologii Usuardum, opus suum semel atque iterum et forte tertio transcripsisse aut transcribi curasse, sic ut ecgrapha illa successive descripta, prout forte imperatori aut aliis offerri debebant, hinc inde postea in nonnullis ab auctore ipso correcta, limata aut mutata fuerint, accedentibus, ut fit, novis notitiis, seu veris seu falsis. Porro ex diversis illis transsumptis accepta fuerint apographa illa, quæ cum autographo in sancti Germani relicto, non usquequaque concordant. Hoc vero ibi servatum, toties subinde deletum, erasum, superinductum, interpolatum et deturpatum sit, ut Mabilio ipse de vera ejus authentia dubitaverit. Certe aliquid, mea quidem sententia, defuisse fatendum est, cum eruditi illi viri, tot antiquorum manuscriptorum editores, ab hoc promulgando, quantumvis sæpe provocati, tandiu abstinuerint : procul dubio, liturarum et mutationum intercurrentium multitudine deterriti. Sed quidquid a vulgando Usuardo suo ipsos remorari potuerit, via hic assignata, ad elidendas et aliquousque explanandas objectas difficultates, mihi semper verosimillima, aliisque omnibus expeditior visa est.

205. Aliam nihilominus, seu modum alium suggero, præfatis objectionibus sese extricandi ; quanquam non tanta probabilitate subsistat : si nempe tantisper supponatur primos ipsos Usuardini autographi descriptores, aut per oscitantiam omisisse aliqua, aut proprio arbitrio decerpsisse quæ arriderent, eademque auctoritate, quæ non placerent præteriisse. Id equidem satis plausibiliter excogi, tari posse non inficior : verum an harum rerum periti, id sibi persuaderi patientur ? An credent id tam facile contingere aut potuisse, aut saltem licuisse, in eo potissimum Martyrologio, quod Cæsarea, ut ita dicam, auctoritate, ad communem Gallicanarum Ecclesiarum usum destinabatur ? quibus id quidem concessum fateri possumus, ut propria ecclesiæ suæ festa adjicerent ; Sanctos autem extrudere, aut commemorationes mutare ; id vero est, quod sub ipsis principiis toleratum, haudquaquam existimamus. Hæc fere sunt, quæ pro suspectanda vel propugnanda tuendaque Pratensis codicis vetustate candide censuimus, hoc unice quærentes ut ei sarta tecta maneat vel ipsa Usuardi ætas, admittaturque correctiones omnes, interpolationes, etc., in quibus eadem manus apparet, ab ipso Usuardo factas fuisse ; quamquam id creditu difficillimum, propter aliud quoque argumentum, quod hic subjicio.

206. Qui Usuardum pridem ad Caroli Magni tempora rejecerunt, ea ducti sunt ratione, quod ejus Martyrologium Carolo Augusto dedicatum esset ; ast alii nobiscum recte reposuerunt probationem nullam esse, cum et Carolus Calvus Augustus, seu imperator fuerit, atque huic ut imperatori oblatum. Supra autem ex Mabilionis conjectura admisimus scriptum fuisse Martyrologium inter annum 869 et 877 ; imo admittendum erit scriptum, vel saltem completum fuisse post annum 875, quo primum Calvus imperator creatus est, adeoque probabilissime anno proxime sequenti 876. Insistendo Mabilionis conjecturæ, consequens etiam erit obiisse Usuardum ante Calvum, cum hic alia manu Necrologio inscriptus sit, proindeque, ut summum, ad initium anni 877 supervixisse, uno circiter post absolutum et oblatum Carolo imperatori Martyrologium suum. Quis jam credat unius aut paulo amplius anni intervallo, tam multa Usuardo occurrisse, quæ in Martyrologio vixdum imperatori, atque adeo ecclesiis Gallicanis communicato, eradenda, mutanda, obliteranda, transponenda, interpolanda fuerint ? Imo quis suspicari ausit id Usuardo aut fas aut integrum fuisse, postquam Martyrologium ab imperatore et ecclesiis esset admissum ? Rursus, quis suadeat toties recursurum eamdem manum, addentem, detrahentem, etc., et tamen tam sæpe apparere atramentum aliud, vel indicia alia, quæ satis convincant multos annos faciendis correctionibus certo intercurrisse.

207. Aliud est, quod codicis Pratensis authentiam seu autographiam incertam reddit, inde deductum quod prima ipsa scriptoris manus constare omnino nequeat. Si enim sola ista, quæ ipsum textum exprimit, autographa et Usuardina manus est, quæcumque manu alia et recentiori ad marginem sive ad calcem adjiciuntur, Usuardo adjudicanda sunt. Atqui non raro occurrit, ut similia adjectamenta, in omnibus aliis codicibus proprio loco reperta, certo demonstrent illa ipsa verissime Usuardina esse ; hinc itaque consequitur, omnia, quæ in eo codice continentur, prima ipsa Usuardi manu scripta non esse, vel ipsum diverso charactere usum fuisse, quorum alterutrum non facile digerent autographi illius, seu veri seu prætensi propugnatores. Inter varia exempla, illud in argumentum assumo, quod nobis offert mensis Novembris dies VII in elogio Herculani Perusini episcopi : *Cujus corpus post abscisionem capitis*, etc., desumptum ex Magni Gregorii Dialogorum lib. III, cap. 13. Hoc autem reperitur in exemplaribus omnibus, seu primæ, seu secundæ, seu cujuscunque notæ, sive manuscriptis, sive typis editis, si Tornacensem et Pulsanensem excipias, quibus familiarissimum est similia elogia aut decurtare, aut prorsus rescindere. At vero hoc ipsum elogium codici Pratensi ad marginem adjectum est, ac teste Castellano *(à la marge et en lettres moins anciennes que le texte)* hoc est, recentiori manu : ergo in præfato codice aliqua vere Usuardina sunt, quæ nihilominus recentiori manu ascribuntur ; ergo non constat primam manum esse Usuardinam. Quæro, utra sit ? Falli et doceri cupio, at tot defectus, augmenta, inductiones, mutilationes, etc., plane natæ sunt suspicionem injicere, codicem illum qualemcumque, non magis quam cæteros autographiæ prærogativa donatum.

208. Hæc et quæcunquæ alia in Observationibus

Usuardinis de iliustrissimo codice, ultro citroque dicta, si velim accipiant eruditissimi nobisque æstimatissimi RR. PP. Benedictini sancti Germani ut, veritatis indagandæ gratia, unice discussa et disputata. Solam illam, solam Usuardinam simplicitatem, jam tot annis atque ex tam variis exemplaribus quæsivimus; quæ si ex solo Pratensi manuscripto hauriri potuisset, non existimo codicis illius possessores, tot sæculis eruditos omnes, ejus avidissimo, tanto thesauro privaturos fuisse. Solet passim longe plurisfieri Molani editio, quam laudatus toties codex, sive vere sive prætense autographus, nec me in ita sentientium numero esse diffiteri ausim. Si fallor, errorem et mihi et cæteris eximat ex ea celeberrima Congregatione doctus aliquis, harumque rerum peritus; dubia mea, imo errata, in qua, codice ipso privatus, incidi, explanet et diluat; primus ego promptissime retractabo quidquid forte de autographo illo iniquius sensisse dici possum. Satis equidem de republica litteraria meritus videbo, si id ab ipsis importunius extorsero, quod nemo hactenus precibus et exhortationibus impetrare valuit: puta, si id dubitationibus meis efficiam ut Usuardum ipsi suum nativa simplicitate, iisque, quibus voluerint, adnotationibus vindicatum publici juris aliquando faciant; imo si eodem impetu Usuardum nostrum succutere conentur, sic cecidisse, triumphus erit; eundem omnes scopum præfixum habemus, ut, dissipatis tenebris, errores depellantur, eruatur veritas, antiquitas ecclesiastica vel æmulis studiis illustretur, ad majorem Dei sanctorumque gloriam.

A B C

§ II. — De nostro primario Heriniensi codice.

209. Bollandus dicto superius præfationis loco pag. 51, postquam Pratensem, et alium Miræi codicem laudasset, sic pergit: « Sed quod supra citavi exemplar nostrum, utrique illi longe præfero, et purius ac sincerius reor, nam antiquissimum illud Parisiense, Idibus Januarii hæc habet: In monte Verziaco, S. Viventi confessoris, cum constet, post Usuardi ætatem translatas esse Vergiacum S. Viventii reliquias, nisi extremis fortasse Calvi temporibus scripsit, et diu postea illi superstes vixit, istaque tunc adscripsit. Sed a nostro illa, quod ideo magis genuinum censeo, absunt exemplari. Fuit hoc quondam monasterii Carthusianorum, quod B. Mariæ Virginis Capellæ dicitur, sive de Herines » (hinc nos Heriniensis appellatione derivavimus) « juxta Edingam aut ut nunc appellatur Enghianum, Belgii oppidum: deinde Augustini Hunnæi, viri celebris fuit, postea donatum collegio nostro Lovaniensi. » Quod hic Bollandus præclarissimum codicem nostrum Heriniensem Pratensi præferat minime miror; magis etiam fortasse prætulisset, si labes novisset et maculas, quibus repersum esse a Castellano edocti sumus: præferet quilibet, nisi vehementer fallor, qui utrumque inspexerit contuleritque. Verum illud quo Bollandus utitur, argumentum elidit idem Castellanus, sincere testando, annuntiationem istam: *In monte Verziaco*, etc.. secundaria aliqua manu codici Pratensi adjectam, ut XIII Januarii agnoscimus; id quod a Sirmondo et Cortasio observatum non fuerat.

D

210. Si de utriusque manuscripti vetustate quæritur, ultro et lubens fateor, Heriniensem nostrum membraneum Pratensi palmam omnino cedere, si vel sola characteris forma attendatur, quæ teste Castellano, in Pratensi modum scribendi antiquissimum refert, quem ipse vocat Carlovingiacum; Heriniensis vero, paulo elegantiorem ac nitidiorem, duobus minimum sæculis posteriorem. At si puritatem spectemus, sinceritatem, integritatem, simplicitatem, non dubium est quin codex noster alteri longe antecellat. Scriptura vetustatem satis probat, tametsi a peritissimo librario depicta sit, habetque præ cæteris ferme codicibus, quod diphthongum *æ* clare semper efformet per **e**, recepto more sæculo XI, ad quod codicem illum revocandum majores nostri merite censuerunt, cum nulli sancti eo sæculo reccentiores adjiciantur. Sic XIX Aprilis textui Usuardino attexitur: *Depositio domni Leonis papæ, qui Ecclesiam beati Remigii it edicavit:* sed, ut vides, absque *sancti* titulo; obiit nimirum anno 1054. Item I Junii legit: *Treveris civitate, depositio beati Simeonis monachi*, etc., quem mortuum constat anno 1035. Titulo *beati* insignitur, communi nomine, etiam post canonizationem (anno 1042 factam) a Martyrologis tribui solito. Cum autem IX Maii referatur *translatio sancti Nicolai*, si hæc vere contigit anno 1087. consequi debet codicem nostrum sub sæculi finem exaratum fuisse.

211. Scio majores nostros pro occurrentium circumstantiarum varietate, nonnunquam circa hujus codicis ætatem, opinionem tantillum mutasse, uti de Henschenio invenies tomo I Junii, pag. LXXXVIII, litt. D.; at de sinceritate et puritate dubitari haudquaquam potuit. Non negaverim additiones aliquas ab Usuardo diversas hinc inde occurrere; verum si Rhemenses, aut provinciæ Rhemensis, quæ ferme Treverim usque extendebatur, sancti removeantur, luce meridiana clarius patescet inter omnes Usuardinos codices, tum excusos, tum manuscriptos, principem locum meritissime tenere, adeoque ex antiquo Usuardino autographo, vel saltem purissimo apographo olim fuisse descriptum. Difficultas Henschenio visa est quod XV Octobris in textu secundo loco inseratur: *Eodem die: sancti Oswaldi, episcopi et confessoris*, ut habetur tomo III Februarii, pag. DCCL. Sed tunc in ea erat opinione Henschenius quod codex noster sæculo X esset antiquior, cum alia loca, quæ juniorem ostendunt, necdum expendisset. Si quæras cur eo die potius quam XXVIII aut XXIX Februarii Oswaldum retulerit codicis descriptor, fatebor me veram causam ignorare. Si conjecturas quis cupiat, apud Henschenium citato loco requirendæ sunt. Fatemur annuntiationem Oswaldi additamentum esse ex cultu, quem in Gallia, præsertim in

provincia Rhemensi, peculiari aliquo titulo obtinuerit.

212. Tales accessiones Rhemenses in hoc nostro codice frequentius offeruntur; quæ si abessent, paucissimæ aliæ reperirentur, ut recte Molanus supra numero 191 ipsum vocaverit, *Usuardinum manuscriptum, qui vix ullas additiones, præterquam de sanctis Rhemensibus*. Hanc codicis patriam esse prorsus non dubito : inde translatum oportet ad carthusiam Heriniensem, olim *S. Mariæ Eremi*, seu *Montis Dei*, quæ e primis totius Belgii carthusiis fuit. Conjecturam hanc meam, atque una codicis ætatem confirmat addita recentiori manu ad marginem II Nonas, seu die IV Octobris, hæc commemoratio : *In Calabria, depositio beati Brunonis confessoris, primi institutoris ordinis Carthusiensis*, quam appositam reor ex solo singulari hujus carthusiæ erga parentem veneratione, cum aliunde notum sit quam tarde Brunoni publicum cultum Ecclesia decreverit. Ex his abunde declarantur Usuardi hujus Heriniensis ætas, patria, natales et migrationes; ne quid desit, et formam addo, quæ recepto usu, in quarto nuncupari solet; estque compactus cum tractatu manuscripto sancti Hieronymi in Epistolas Pauli et alias Canonicas; cui in fine attexitur Kalendarium cum anniversariis cœnobii Heriniensis. Dixi supra num. 169 annum in hoc codice, uti et in Pratensi inchoari a vigilia Nativitatis Domini.

213. Jam vero, ut de ejusdem simplicitate et puritate statuas, percurre menses singulos, augmenta Rhemensia secerne, continuo perspicies pauca additamenta immisceri, raras interpolationes, lituras vix unam aut alteram. Ad IV Januarii refertur *Rigobertus* Rhemensis archiepiscopus; XV de Mauro adjectum, *discipuli B. Benedicti abbatis*. Demum XXIII nescio undeaccersitus sit *beatissimus Hildephonsus*, nisi hic aut in provincia Rhemensi, aut in cœnobio, cujus olim codex fuit, peculiarem cultum habuerit. Mense Februario, *Blasius* ad III retractus est; VII additur *Paulus Virodunensis*, forte ibi etiam proprius. Mense Martio, sola prima die defectus aliquis reperitur. Mense Aprili, præter Rhemensia, XVIII de *Materno*, XIX, de *Leone IX;* XXIV, de *Bova et Doda*; XXX, de *Maderniano;* sola occurit *Maria Ægyptiaca*, quæ ad IX signata est Mense Maio; quinque dies sunt ab Usuardo diversi, ut I de *Marculfo;* VIII, de *Gibriano;* IX, de *translatione Nicolai;* XX, *Romani monachi;* XXIX, de *translatione Remigii;* sed multum fallor nisi hæc omnia Rhemeusi provinciæ propria sint. Mense Junio, VIII in *Medardo*, aliquid deest; XXI, omissus *Leutfredus;* XXIII, deest *Felix Sutrinus*, quemadmodum et III Julii, socii ejus *Irenæus* et *Mustiola*, de quibus vide nostras Observationes.

214. Præterea, mense Julio una occurrit litura in principio, quam puto esse de translatione S. Benedicti; XVIII, adjectus est *Arnulfus;* deinde XX et XXIII translationes Rhemensibus celebre de *Theodosia* et *Nicasio*. Mense Augusto, XIX superadditur textui *Bertulfus abbas*, ex propria, opinior, cœnobii institutione. Tum XXV, *In pago Viromandensi, S. Hunegundis*. Mense Septembri, I, agit de *Ægidio, Sinicio*, et *Nivando*, tanquam Rhemensibus; III, additur *Remaclus;* VII, XXV et XXVII, item de Rhemensibus : at X nonnihil mutilus est; XX interpolatus, ut Observationes nostræ fusius explicant. Mense Octobri, I, purus non est; XXVII, ponitur *Vigilia sanctorum Simonis et Judæ;* de qua dubitari potest an Usuardina non sit; XI, XV, XVI, XX, XXI et XXV, non excedit nisi in solis Rhemensibus. Mense Novembri, I, II, VI, IX, XV, XVIII, XXIII, XXVI. Demum mense Decembri, IV, XVI et XXIX, pleraque additamenta pure Rhemensia sunt. Ineat modo rationem curiosus aliquis, conferat Heriniensem cum famoso Pratensi autographo, utriusque excessus aut defectus ad æquam lancem, ad justam trutinam excutiat, si nullo ducatur partium studio, spondere ausim, ratione rite subducta, pedibus et manibus in nostram iturum sententiam.

§ III. De Tornacensi aliisque vetustioribus maxime probatis.

215. Secundum ab Heriniensi codicem censemus eum qui apud nos *Tornacensis* vocatur, quem aliquando cathedrali illi perantiquæ in usu fuisse, aliunde nobis non constaret, ex additionibus ei ecclesiæ propriis satis demonstraretur. Credimus autem ex Altovillariensi prope Rhemos cœnobio Tornacum delatum, aut forte ex monasterii illus codice aliquo olim transsumptum, ut dixi in Observationibus meis, præsertim IV Julii. At quæcunque demum codicis origo fuerit, speciem et antiquam et elegantem refert, majori forma in membrana scriptus, atque elegantibus, quamvis nonnihil extritis, cancellis distinctus, quibus quandoque textus magis aptari videtur, quam cancelli ipsi textui accommodentur. Ætatem ejus ex subjuncto Necrologio, eadem, ut apparet, sed pressiori manu scripta, sic probabiliter erues, si attendas Anselmum et Geraudum vel Geraldum, Tornacenses sæculi XII episcopos; atque item Stephanum et Gosuinum, alias Goscelinum, qui anno 1203 et 1218 vita functi sunt, prima manu signari; at vero *Walterum, oriundum de Tornaco, hujus ecclesiæ episcopum*, cui Sammarthani cognomentum *Marvis* apponunt, quique sedem tenuit ab anno 1219 ad 1252, in præfato Necrologio referri XIV Kal. Martii, manu secundaria, quemadmodum et successores, Walterum de Maudra, defunctum 1262, et Joannem de Buchel vel Buchiaul, mortuum 1266; unde verosimiliter conficitur scriptum fuisse Martyrologium inter annos 1219 et 1252. Hæc pro codicis ætate.

216. De sinceritate et simplicitate ex Observationibus nostris statuent æqui lectores. Certum est a prioribus duobus multum recedere, non quidem sæpius in sanctorum numero, sed nonnulla annuntiationum correptione, quasi revera paratis cancellis, ut jam dicebam, Usuardini indiculi aptari debuerint; vel quod librarius minori scrupulo, gras-

sari nonnunquam, et longiores orationes contrahere, sibi licitum putaverit. Quod si cavisset scriptor ille, quicunque primus codicem temeravit, de nativa simplicitate codex hic cum Heriniensi ferme certaret. Singulas contractiones enumerare nimis tædiosum foret; generatim loquendo, aut purus passim, aut puro proximus est; aliquantulum deviat XVI, XVII, XVIII et XX Julii, atque item XIX Octobris, ubi excusari potest, quod propria aliqua, aut Altovillariensia, aut alia perperam Usuardo, vel saltem Martyrologio sub Usuardi nomine asc ripserit. Dolendum profecto amanuensium vel in curia, vel audacia tam insigni codici debitum decorem splendoremque ademptum fuisse. Titulus et præfationes avulsæ sunt, habetque hiatum plane notabilem a IX Augusti ad XXVI Septembris, avulsis, imperitorum culpa, pretiosis foliis. De adjuncto Necrologio, satis diffuso, dicere cœpimus; ex eo Tornacensis ecclesiæ benefactores plurimi facile dignosci enumerarique possent.

217. Tornacensi ætate suppar, qui multo antiquior majoribus nostris visus est, codex domus professæ societatis Jesu Antuerpiæ, quem Henschenius, non uno loco; tomo II Aprilis, pag. CCCCXLV, infra E; tomo II Maii, pag. CXXXI, infra B; in Prætermissis, de S. Letardo; rursus XVIII Maii, in Prætermissis de S. Mildreda virgine; tomo IV, pag. CXXXVI infra A, et alibi, ante annos sexcentos scriptum putavit. Specimina ex eo inter Bedæ exemplaria protulit Bollandus præfationis generalis pag. XLIX, ubi recte advertit, *Bedæ nomine, sed ab recentiore manu prætitulatum* esse. Notat item, et vere, *Anglicanum* esse, nam plnribus diebus, ut alibi sæpe suis locis ostendimus, augmenta Anglicana adjecta exhibet. Hoc vero codici huic peculiare quod uniformis non sit, aliquando enim, ut mense Januario, auctior est, alibi passim purus Usuardus; mense Octobri et Novembri manu paulo recentiori suppletus. Quod de Heriniensi diximus, seclusis Rhemensibus, purissimum esse, id ferme de hoc codice dici posset, si Anglicana nonnullaque in principio liberiora augmenta abessent. De Auctariis Anglicanis, vide mensibus singulis dies plerumque aliquos; notavi: ex Julio, II, VI, VII, VIII, XV, XVII, XXXI Ex Augusto, XXIV. Ex Septembri, IV, XVI, XXX. Ex Octobri, VI, VIII, XI, XII, XIII et XV, etc.

218. Hæc codicis patriam abundantissime probant. Ad ætatem quod attinet, puto extritas rubricas, exesas litteras, et lacera hinc inde folia Henschenii oculos fefellisse, nam ex sexcentis annis, meo quidem judicio, bina sæcula subdici possunt, sic ut ad sæculum XIII pertineat. Forma litterarum cum Tornacensi satis aperte convenit; at decretorium argumentum præbet adnexa VII Julii, *S. Thomæ martyris translatio*, ubi certissime Cantuariensem episcopum indicari existimo, cujus translatio eo die, saltem eo mense facta cognoscitur anno VIII Honorii III pontificis, qui est 1223. Unde patet me recte principio dixisse codicem hunc cum Tornacensi ætate supparem esse; quod etiam ostendit apposita utrique XXV Novembris sanctæ Catharinæ commemoratio, in antiquioribus, Pratensi, Heriniensi, seqnenti Rosweydino aliisque ignotæ. Porro codex iste ut inter Usuardinos proprio aliquo nomine designaretur, breviori appellatione a nobis vocatus est *Antuerpiensis major*, ut contradistinctus a minimo in forma octava, quem simpliciter *Antuerpiensem* dicimus, et alium grandem tomum, qui *Antuerpiensis maximus* nominatur, cum hic noster sit in forma quarta membraneus, compactus cum Beda ecclesiæ Atrebatensis, ex quo Florus ille a nostris editus potissimum eductus est. Notavi superius non pauca hinc inde reperiri, in quibus cum Pratensi concordat, tum maxime cum hic a cæterorum turba recedit.

219. Postremis duobus Usuardis hic descriptis, ætate paulo superior est præclarus omnino codex, manu elegantissima in membrana, majori forma seu folio exaratus, qui fuit ecclesiæ B. Mariæ Ultrajecti, tanti olim a Rosweydo æstimatus, ut ex eo genuinum Usuardum reddere cogitaverit in magna illa Martyrologiorum, duobus voluminibus collectione manuscripta, quæ apud nos exstat, hujus præfationis exordio atque alibi non semel citata. Hinc codici ipsi nomen inditum: ne enim sæpius recurreret longa illa paraphrasis *ecclesiæ B. Mariæ Ultrajecti*, breviori nomenclatura *Rosweydi* vel *Rosweydinum* semper appellavimus. Habet sane nostrum hoc manuscriptum quo nitore, ornatu el elegantia legentium oculos rapiat; at enim licet his titulis, imo et vetustate sua priores duos Tornacensem et Antuerpiensem majorem antecellat, locum duntaxat quartum inter Usuardinos Musæi nostri obtinet, cum puritate etcr sincitate tantum illis inferior sit quantum superat antiquitate. Non multa contrahit hic scriptor, sed pro sua licentia amplificat; frequentiora ex Hieronymianis codicibus additamenta nonnunquam mihi suspicionem injecere, Grevenum in augendo Usuardo, vel ipsum hunc codicem, vel saltem ejus ecgraphum adhibuisse.

220. Cæterum de codicis hujus ætate notavit Henschenius tomo II Aprilis, pag. VII, infra litt. A, hoc Martyrologium citans, *quod ante quingentos annos ex Martyrologio aliquo Anglicano videtur transcriptum*. Hic et ætas et patria vere ab Henschenio designantur. De annis quingentis iterum agit tomo IV Junii, pag. CCCCLVI, col: 1, circa finem. At die V Junii, pag. 456, litt. D, in Bonifacio episcopo Moguntino, prædictam ætatem distinctius determinat, afferens exaratum fuisse circa annum 1138. Recte, opinior, et accurate, idque Henschenius colligere potuit ex brevissimo chronico, Martyrologio isti præfixo, quod ad annum 1138 pertingit, in quo clarissime eadem apparet manus qua totum Martyrologium scriptum est. Non puto verosimiliori argumento veteris cujusdam codicis ætatem definiri posse; atque hoc est quod dicebam, Tornacensi et Antuerpiensi majore antiquiorem esse. Accedit et alia valde probabilis ratio, quod careat annuntiatione sanctæ

Catharinæ virginis XXV Novembris. Imo clarissime, ni fallor, confici potest ex eo quod de sancto Thoma episcopo Cantuariensi, celeberrimo sæculi XII martyre, altum sileat, cum is in utroquo priore diserte exprimatur, ut vide in Auctariis XXIX Decembris.

221. Quod vero aliis istis simplicitatis atque adeo auctoritatis ordine postponatur, facit jam insinuata descriptoris libertas, qui Martyrologium Usuardinum nimis frequenter ex codicibus Hieronymianis et ex Adone interpolavit, aut aliunde auxit, aut modice corrupuit, ut Observationes quotidianæ Auctariaque nostra manifeste ostendunt. His adde accessiones Anglicanas (unde patriam superius observabat Henschenius) quarum hic pauculas attigisse satis est; cæteras lector suis locis facile animadvertet. Ad diem XII Martii adjicitur *Elfragus Wintoniensis episcopus*. VI Ad Julii, *depositio Sexburgæ*. Ne singula prosequar, videantur XIII, XV et XXXI Augusti; IV Septembris et alibi sæpe. Prope exciderat adnotare, quod in aliis codicibus rarum est, id in hoc reperiri, ex quo de ejus vetustate liceat facere conjecturam, nempe, quod æque ac Heriniensis diphthongum *æ* ascribat per *e* subvirgulatum, quemadmodum supra de primario illo codice nostro Heriniensi studiose monuimus. Hoc denique repetendum quod de Autuerpiensi majore observatum est, Rosweydinum, quo de loquimur, manuscriptum, cum præfato codice et Aquicinctino, Pratensis vestigiis plerumque insistere, dum hic a reliquis omnibus dissentit.

222. Illustrem vocavit Henschenius tomo I Aprilis. pag. XIV, infra litt. E, codicem alium, a præcipua ejus annuntiatione XX Junii posita, *Pulsanensem* dictum, quoniam ibidem Joanne abbate Pulsanensi ita agit, ut plane det intelligere olim in cœnobio illo ex antiquiori Usuardino exemplari descriptum fuisse, sed sæpissime contractum et decurtatum. Ex anno obitus Joannis, incarnati Verbi 1139, ferme collegit Papebrochius tomo IV Junii, pag. 39, num. 8, *tam vetustum* esse hoc Martyrologium, *ut sub immediato sancti successore Jordano scriptum videatur, quippe aliorum Pulsanensium sanctorum nomina nulla habens*. Facile assentior, cum ea signa præferat quæ vetustatem omnino commendent. Indicium vero haud obscurum exhibet, dum de Thoma Cantuariensi ad marginem et recentiori caractere meminit, ut est in Auctariis citata superius die XXIX Decembris. Quo pacto ad nos pervenerit, explicat ibidem laudatus Papebrochius, ex notula a Bollando codici præfixa. Scriptus est in membrana, forma octava, principio diebus quatuor mutilus. Jam dixi, et ex toto opere nostro liquet multoties Usuardum abbreviari, et nonnulla quandoque nimis libere omitti; addo, mense Junio Usuardum nonnunquam deseri, et ex Hieronymianis suppleri, forte quod in apographo Usuardino, ex quo descriptus est codex, aliqua defuerint quæ oportuit aliunde accipere.

223. Vetus item, membraneus, in minori forma scriptus est codex ille, quem quia alio remittere non possumus, simpliciter vocamus *Antuerpiensem*. Nulla certa ætatis signa præfert, præter characterem, qui sæculum XIII sapere omnino videtur, mihique id adeo facilius persuadeo, quod nullos sanctos signet eo sæculo posteriores. Sunt in præfixo Kalendario *S. Thomas confessor*, VII Martii; XXIX Aprilis *Robertus abbas*, is haud dubie qui ordinem Cisterciensem primus inchoavit. Tum XX Augusti, litteris miniatis, *Bernadus abbas*, unde non inepte conjicitur codicem olim ad Cisterciense aliquot monasterium spectasse. Ad XV Octobris, ponitur *Franciscus*; ad XIX Novembris, *Elisabeth*. At vero notandum Kalendarium a manu longe recentiori esse quam sit Martyrologium cui præmittitur; certe nulli in hoc sancti reperiuntur Francisco aut Elisabeth recentiores. Purissimum Usuardum non esse docebunt Auctaria. De cætero notavi superius num. 172. ex hujusmodi manuscripto factam esse primam illam et omnium vetustissimam editionem Lubecanam anni 1475; unde in opere nostro semper conjunguntur hæc duo Martyrologia citando *Antuerp. et Max. Lubec;* quibus plerumque accedit codex alius, cujus solum extractum seu collationem habemus, ex bibliotheca celeberrimi abbatis Ughelli, unde nomen inditum, *Ughellianus*, de quo cum aliis extractis infra agemus.

224. Usuardinis manuscriptis melioris notæ etiam annumerandus venit codex *Marchianensis*, quem putamus in ipsa abbatia integrum non exstare quandoquidem solum mensem Februarium inde acceperimus, cum lacinia aliqua mensis Martii. Ex eo specimine cætera facile cognosces; utinam, si adhuc supersint, ad nos aliquando transmittantur: id per aliquos e nostris Patribus sæpe jam frustra impetrare tentavimus. Viciniæ gratia, Marchianensi subjungo *Aquicinctinum* exemplar, quod licet totum quoque et plenum non habemus, defectum illum abunde supplet accuratissima ejusdem collatio, cum secunda Molani editione anni 1573, ubi ea qua fieri potuit diligentia, variantes lectiones omnes appositæ sunt, ex quibus de totius codicis puritate et simplicitate judicium feratur. Ex præfatis extractis videor posse conjicere codicem illum sæculo tertio decimo haud posteriorem esse; eadem pro Marchianensi sententia. Hoc autem Aquicinctino nostro cum Antuerpiensi majore et Rosweydino commune est, quod ubi Pratensis a reliquis deviat, hic cum duobus solitis sociis classem illam peculiarem constituat, de qua jam sæpe superius atque in Observationibus nostris Usuardinis frequenter sermo recurrit.

225. His omnibus subjungi debet, si non puritatis, aut simplicitatis, saltem antiquitatis jure, vetus codex sancti Richarii, quem a priori cœnobii illius nomine *Centulensem* indigitamus, et merito, cum ex IV Junii, XXVI Augusti, II Decembris et aliis diebus clarum sit ibi olim scriptum atque usurpatum fuisse. Manu sua ascripsit Rosveydus se Martyrologium suum *habuisse ex abbatia S. Vedasti*, unde prius ecgraphum sibi describi curaverat, quod inter col-

lecta manuscripta, ad Bedam pertinentia, repositum inveni. Fefellit titulus, hoc modo expressus: *Incipit Martyrologium secundum Bedam, per anni circulum.* Hinc factum ut a Bollando præfationis generalis pag. XLVIII primo loco inter Bedæ exemplaria repositum sit, extractis sex primis anni diebus, licet a vigilia Nativitatis scriptor Martyrologium exordiatur. Evincunt soli isti dies nihil in toto illo Martyrologio haberi quod ad Bedam ullo modo pertineat. Mihi evidens est scriptorem, quisquis fuerit, Usuardum habuisse præ oculis, quem pro suo libitu aut commodo mutavit, corripuit, interpolavit, in id maxime intentus, ut quotidie pleraque abbreviaret. Jam dixi Martyrologium incipere a vigilia Nativitatis; addo hic principium tale esse, ut si librarius reliqua eo modo prosecutus fuisset, merito codex ille inter Usuardinos primæ et optimæ notæ computaretur.

226. Ad quod sæculum reducendus sit; ex scripturæ modo non facile statues, hic enim vetustatem, nisi vehementer fallor, justo antiquiorem præfert. Pressus character, satis elegans, et paulo grandior in membrana, forma quarta, in principio multum exesus, sæculum XII ferme sapere videretur, nisi ibi legerem ad IV Kal. Maii, seu XXVIII Aprilis: *Eodem die Mediolani, sancti Petri martyris ab hæreticis occisi.* Item XXV Augusti: *In Francia sancti Ludovici regis Francorum, ac gloriosissimi confessoris,* XII *lc. in cap.* Hæc enim plane innuunt scriptum duntaxat fuisse sub initium sæculi XIV. Atqui hæc tamen qualiscunque ætas, præcipuus est titulus quo sibi æstimationem aliquam codex ille conciliat cum de cætero rarissime, præterquam in principio, puritatem attingat, semper ad Auctaria rejiciendus; sicut plurimum, singularem classem constituens, quemadmodum facit codex alter, qui inter extracta collocatus est olim cœnobii Carthusianorum Ultrajactensium, sub nomine *Matriculæ*, unde quotidie inter accessiones citatur sub titulo *Matriculæ Carthusæ Ultrajactensis*, quæ est etiam purum putum Usuardi compendium, sæpe vel in solo sanctorum numero deficiens. Utrique id quodammodo privilegii concessum, ut ambrorum textus integri diebus singulis describendi fuerint.

§ IV. — De codicibus quos mediæ notæ appellamus.

227. Sequentibus codicibus, plerisque Belgicis mediæ seu saltem inferioris notæ appellationem indidimus, quod tum ætatis, tum Usuardinæ simplicitatis ratione, cum superioribus plane conferri non possint. Videntur ex eodem, aut saltem non multum dissimili fonte promanare, longioribus hinc inde elogiis respersi; sed, quod mirere, non multis sanctis Belgicis aut aliis popularibus aucti. Inter hos, a voluminis magnitudine nomen sortitus, præcipuus et speciosissimus est codex maximus, eleganti charactere in membrana descriptus, corio suillo vestitus, cujus cum verum domicilium hactenus non detexerim, *Autuerpiensem maximum* a diuturna commoratione nominandum censui. Belgicum esse, constat, ex festis propriis in Kalendario signatis, ubi x Julii notanter ponitur, singulari rubricæ prærogativa, S. *Amelberga*, quæ cum in monte Blandinio festivius colatur, suspicionem ingerit, aut in ea abbatia, aut saltem Gandavi codicem olim usurpatum fuisse. Ætatem scrutando reperi, nam inter parva opuscula Martyrologio subjuncta, ante, *Provinciale omnium partium mundi,* in explicatione versiculorum Paschalium, indicatur annus 1425, eadem manu qua cætera omnia ascriptus. Codicis splendorem et magnificentiam ex eo intelligas, quod singulæ facies, dierum singulorum Usuardinis textibus respondeant; sinceritatem, ex toto operis nostri decursu.

228. Autuerpiensi isti maximo aut compar aut proximus est *Usuardus Ultrajectinus,* forma quarta et ipse membraneus ac nitide scriptus, ad cujus calcem, ante variarum benedictionum collectionem, et patriam suam et comum designat, his verbis: *Pertinet ad domum Clericorum S. Jheronymi in Trajecto.* Hæc cognomenti ratio fuit, atque ut a duobus aliis Usuardinis Ultrajectinis distingueretur, majorem illum insignem, qui fuit ecclesiæ B. Mariæ, quemque tanti fecit Rosweydus, ab ipso supra vocavimus *Rosweydinum;* alterum vero typis excusum, cujus solum semestre primum ad nos pervenit, de quo meminimus num. 173, *editionem Ultrajectinam Belgicam,* hunc simpliciter, *Ultrajectinum* placuit nuncupare. Nusquam occurrunt certa ætatis indicia; at, si recte conjicio, Autuerpiensi maximo non multo antiquior esse potest. Quodnam proprie tempus designet *festivitatis sacrorum Stigmatum,* XVI Septembris primo loco posita, non ausim temere determinare. Ut ut fuerit, nihil codici illi detractum volumus, tametsi in serie Usuardinorum manuscriptorum mediæ notæ Autuerpiensi maximo postponatur.

229. Sequuntur hinc codices, simul compacti in forma quarta, quorum alter Belgice in membrana, alter Latine in charta crassiori exaratus. Fuit ille, qui vernacula lingua scriptus est, ad usum *Sororum regularium lacus sanctæ Mariæ juxta Leydam,* ut notavit Bollandus tomo I Januarii, pag. 165; alter in Actis vocatur Usuardus *Leydensis sanctæ Cæciliæ.* Nos eam nomenclaturam in utroque servavimus, ne alias Longiori paraphrasi *Lugdunenses Beatorum* dicendi essent, aut si simplicius, Lugdunenses vocarentur, facile imperitior aliquis Lugdunum Galliæ, cum Lugduno Batavorum confunderet. Ambos codices Usuardinos esse dubitari omnino nequit sed auctos atque prioribus duobus Autuerpiensi maximo et Ultrajectino perquam similes. Fateor Belgicum, quanquam male depictum, nonnunquam puriusaliqua referre, in quibus cum Autuerpiensi maximo aliquando consentit, ut suis locis indicatum est: verum eam passim tam exigui momenti sunt, ut hac causa, Belgicus Latino præferri non magnopere debeat. Ubi autem concordet invenio, quemadmodum plerumque concordant, sub uno eodem *Leydensis* no-

nomine utrumque complector. Neuter antiquitate sæculum XV superare videtur.

230. Duobus proxime adumbratis elegantior est, sed ejusdem, nisi multum fallor, ætatis, codex alius ejusdem formæ, in membrana descriptus, quem a collegio nostro Lovaniensi, cujus olim fuit, *Lovaniensem* indigitamus. Ipsum ex Autuerpiensi maximo, vel Autuerpiensem maximum ex ipso transumptum crederes, nisi sæpius sanctorum elogia decurtata aut mutilata repræsentaret. Submonuit Bollandus alicubi Martyrologium hoc Lovaniense Ecclesiæ alicujus Belgicæ olim fuisse; cum sanctos signet diœcesis Camaracensis, ut *Gudilam*, *Rumoldum*, *Gaugericum*, *Nicasium* et alios. At postremi duo Usuardini sunt, ut proinde a solis Gudila et Rumoldo firmanda sit conjectura. Aliunde satis colligitur fuisse cœnobii alicujus ordinis sancti Augustini, quandoquidem sanctissimo doctori semper adjectum exhibeat titulum *Patris nostri*, idque non solum in ipsius Martyrologii contextu, verum etiam in subjectis opusculis, idque cum Martyrologio olim compacta, ac religiosis illis Augustinianis in usu fuisse existimo. Canonicis autem Regularibus potius quam Eremitis servivisse, inde conjicio quod de sancto Nicolao Tolentinato non memincrit.

231. Sextus mediæ notæ codex nomen habet ab eo cœnobio cujus notam præfert his verbis appositam: *Liber monasterii beati Anthonii in Alberghen Canonicorum Regularium, datus a venerabili domino Henrico Mathie, vicario in Wersloe.* Ex Miræo, in Originibus Canonicorum Regularium didici, prædictum cœnobium situm fuisse *in Tuenta, diœcesis olim Ultrajectensis*, ex qua codex hic sanctos plerosque consignat. Forma et scriptura cum Leydensi Latino satis convenit, sed isto nonnunquam auctior est. Scriptus videtur ad usum Patrum ordinis S. Francisci, quod patet ex IV et XI Octobris, ex XIII ac XX Junii aliisque locis. Nec mirum videri id debet, cum monasterium istud Albergense exstrui primum cœperit anno 1406, ut habet antiquus aliquis codex noster ms. sub nota † ms. 34, fundationem ipsius describens, narransque evocatos illuc fratres ex congregatione Zwollensi, quæ per id tempus cum Davatriensi regularis disciplinæ observantia et sanctitatis fama maxime inclarescebat, teste præfato nostro codice manuscripto aliisque historiis Transisalanis sæculi XV. Atque hæc pro codicis notitia satis dicta sint.

232. Ordine uti et sinceritate posterior est, licet fortasse ætate paulo prior, codex noster *Danicus*, qui ab *Henrico* quodam *equite*, *cognomine Rancou*, *emptus Lubecæ* 1584, ad domum professam Societatis nostræ Pragensem devenerat, dono datus Bartio et Janningo an. 1688 ibi existentibus. In prima pagina ascripta sunt hæc verba: *Liber conventus Nistadensis provinciæ Daniæ.* At Franciscanam familiam spectasse conventum illum probat in inferiore ora folii XVII Septembris recentius ascripta: *In monte Alverno, impressio sacrorum stigmatum beati Francisi, festum majus duplex.* Item XIX Augusti, charactere etiam novo: *Civitate Massiliensi, beati Ludovici episcopi et confessoris, de ordine Fratrum Minorum, festum majus duplex.* Rursus XI Octobris: *Translatio sanctæ Claræ virginis, festum minus duplex.* Et VIII Novembris: *Item translatio S. Ludovici confessoris.* Sic ad marginem appositi sunt *Bernardinus* XX Maii; *Bonaventura*, XIV Junii, *etc. Franciscus* primum locum in textu occupat, IV Octobris XXV Maii: *Apud Assisium, translatio beatissimi Patris nostri Francisci.* Cum autem translatio *Antonii patavini* facta 1349 aut 1350, et quæ prima citavimus ab alia manu sint, videtur conjici posse codicem illum sæculo XIV recentiorem non esse. Patriam manifestant X et XI Julii, *Kanutus et Ketillus*, aliique locis aliis. Quantum porro ab Usuardina simplicitate distet, ex quotidianis auctariis intelligi dabitur.

233. Supersunt codices duo integri, non ignobiles forma quarta, membranei et satis antiqui, *Bruxellensis et Hagenoyensis*, quibus inter manuscriptos mediæ notæ postremus locus dandus fuit, quoniam præter cæteros liberius ac liberalius aucti et interpolati sunt: præterquam quod stylo, ordine et ineptiori scribendi modo reliquis cedere debeant. Bruxellensis tomos duos complectitur, præfixo Kalendario et tractatu *de decem persecutionibus, per gentiles Romanorum imperatores Ecclesiæ illatis*, etc., quibus subnectitur canonici Bruxellensis præfatio, ubi, laudatis antiquorum Martyrologorum, præsertim Usuardi, conatibus, sic inter alia disserit: « Sed negligentiæ vitio hucusque non caruit, quod hujusmodi sanctorum (quos Ecclesia Bruxellensis recolebat) in lectione Martyrologii memoria non fieret, pro iis diebus, quibus nos eorum festa celebramus. Quæ res pia quadam sollicitudine, venerabiles dominos, præceptores meos, decanum et capitulum hujus ecclesiæ collegiatæ et plebaniæ sanctorum Michaelis archangeli et Gudilæ virginis, matricis aliarum ecclesiarum totius hujus insignis oppidi Bruxellensis Cameracensis diœcesis, ad jubendum, meque ipsorum inutilem canonicum ac obediendum compulit, quatenus ex præfatorum Patrem Martyrologiis, sanctorum solemnitates, » etc. Hinc licentius evagatus, multa collegit, sed male, pro suo arbitrio disposuit, uti auctaria legenti ultro occurret, ex quibus etiam intelliget quantum absit ab Hieronymianorum brevitate, de qua re diximus num. 38. Ætatem nemo facile eruet: nisi fallor ad finem sæculi XIV vel ad initium sæculi XV pertinet.

234. *Hagenoyensem* vocamus ab incolatu, sive a possessore *Mag. Nicolao Schickio, Hagenoio*, nam de cætero non video magis ad Hagenoyam quam ad aliam quamlibet Alsaciæ vel Palatinatus civitatem revocari debere. Scriptor nomen indicat versibus quatuor pinguioris Minervæ ad calcem adjectis, ex quibus habemus scriptum fuisse Martyrologium *anno milleno quater C et duodeno, Junii die decima sexta, Penna fecit litteras Wydo Krentzelin has gluti-*

natas. Poterat scriptionis tempus non improbabiliter colligi ex XXVII Septembris, ubi Elzearius Ariani comes *per Urbanum V noviter canonizatus* dicitur : cum enim ea canonizatio facta fuerit an. 1469, non poterat codex a fine sæculi XIV vel initio XV longe recedere. Porro si Kreutzelinus iste, alicubi a Castellano citatus, hujus Martyrologii collector fuerit, non magnam retulit laudem, nescio quas historias passim commiscens quæ ab Usuardi aliorumque codicum Usuarinorum stylo remotissimæ sunt, quasque sæpe referre piguit. Non poterat tamen codex ab Usuardina classe excludi, cum plerumque eosdem sanctos, imo passim Usuardi ipsius phrasi, quanquam corrupta et luxata, consignet. Hactenus de codicibus plenis et integris quibus in hac editione et recensione usi sumus.

ARTICULUS V.

De codicibus quorum sola habemus extracta seu lectiones variantes.

235. Hos codices merito distinguimus ab iis quosplenos et integros, seu typis editos, seu manuscriptos hactenus retulimus. Per extracta autem seu variantes lectiones, ea hic intelligo in quibus ab Usuardi textu aut excedunt aut deficiunt. Ut rem clarius percipias, paucis explico quæ mihi sæpius narravit bonæ memoriæ magister meus Papebrochius extractorum, præsertim posteriorum, hanc rationem reddens. Dum cum Henschenio annis 1660, 1661 et 1662 per Germaniam, Italiam et Galliam peregrinatus, ea de sanctis monumenta, tum Græca tum Latina, collegit quibus Musueum nostrum egregie locupletatum est, ne in describendis Martyrologiis Usuardinis, quorum tanta apud nos erat copia, nimium detinerentur, hac usi sunt methodo. Greveni editione, ut facile portatili magisque commoda, in exemplum assumpta, ubicunque manuscriptum aliquem Usuardum nacti sunt, totum cum Greveni editione anni 1521 contulere, variantibus seu auctariis in adversaria relatis, unde percommode accidit nt, facto temporis compendio, ea omnia compararint quæ alias longiorem moram sumptusque majores postulassent; puta, si singuli isti codices per ipsos aut per amanuenses ad verbum describendi fuissent. Hæc itaque omnia quæ sic adnotata et extracta sunt, lectiones variantes seu accessiones Usuardinas vocamus, quas inter nostra auctaria collocanda putavimus.

286. Præfata extracta, seu variantium elenchi, ferme triginta sunt numero ; suntque adeo totidem codices, quos si superius enumeratis editionibus, quibus usi sumus, quatuordecim, codicibus mss decem et septem, denique octodecim aliis a Chiffletio collectis, adjunxeris, patebit postremam hanc nostram editionem ex codicibus prope octoginta adornatam, illustratam, repurgatam. Nolim tamen dissimulare esse aliquid quod in collationibus et recensionibus ab Henschenio et Papebrochio factis mihi displiceat, cum ex indiculorum nostrorum modo perspexerim non omnes interpolationes appositas A esse, ut manifeste comperi in codice Ughelliano, passim simili editioni Lubecanæ maximæ et Antuerpiensi manuscripto ; prioris enim additamenta omnia exactissime notata sunt, non item ea quæ haud dubie in medio textu inserta fuerant. Quod cum Papebrochio pridem objicerem, candide fassus est ita ab ipsis institutas fuisse collationes manuscriptorum cum Greveno, ut nonnisi de prima et ultima annuntiatione solliciti fuerint. Hæc præmonere oportuit ut advertat lector quam sincere juxta ac rigide expensa et discussa sint documenta omnia ex quibus hæc nostra Usuardina editio concinnata est. Jam extracta, atque una codices unde accepta sunt, sic breviter repræsentabo, ut nihil prætermissus sim quod ad sufficientem omnium notitiam desiderari queat.

B 237. In nostra collectione primum locum occupat codex *Aquicinctinus*, non ab Henschenio et Papebrochio, sed ab aliquo, fortasse cœnobii illius monacho, accuratissime et distinctissime collatus, ne neglectis quidem intercurrentibus minutiis. De hoc supra dicere cœpimus num. 224, ubi ipsi et Marchianensi fragmento inter antiquioros purioresque manuscriptos codices datus est locus, natatumque in multis convenire cum Pratensi, Antuerpiensi majore et Rosweydino, tum vel maxime, cum hi a cæterorum turma segregati sunt. Hic præterea cursim observabo quæ codicis Aquicinctini ætatem non obscure definire queant. Qui manuscriptum cum secunda Molani editione anni 1568 contulit ad 25 Augusti, descripta ultima commemoratione : *Ipso die, Parisius, elevatio beati Ludovici confessoris*, sedulo notavit, hæc *calamo longe recentiore* adjecta esse. Sic XXI octobris, ad hanc ultimam etiam annuntiationem : *Coloniæ SS. undecim millium virginum*, additur : *Hæc sunt a manu recentiore*. Hujusmodi indicia satis probare videntur codicem ipsum autographum sæculo XIII aut forte citius exaratum fuisse. De hoc paulo fusius, reliquos omnes multo brevius enumerabimus, ea sola describendo quæ a collatoribus observata fuerint.

C

238. Antiquitatis et simplicitatis ordine sequi hic deberet manuscriptus Usuardus *Marchianensis*, citato num. 224 etiam laudatus ; sed cum sola fragmenta duo, nempe mensis Februarius et pars Martii penes nos sint, plura dicere supersedeo.

239. *Victorinus* citari poterat sub duplici nomine, quippe cum altero collatus ; sed satis est id verbo hic indicasse. Variantes seu extracta scripta sunt manu Henschenii, præmissa hoc titulo : *Usuardus Parisiensis ms. sancti Victoris, et excusus Molani, collatus cum ms. serenissime reginæ Sueciæ, quod pertinuit anno* 1521 *ad Bernardum Hannetreau presbyterum curatum B. Mariæ in ecclesia Silvanectensi. Videtur fuisse alicujus monasterii in diœcesi Nivernensi*. Sæpissime convenit, adeoque in Auctariis sæpe citatur, cum alio codice reginæ Sueciæ signato n. 130, de quo infra.

D

240. Sequuntur fragmenta aliqua codicis ecclesiæ *Pulsanensis*, ac *Messanensis*, tum Martyrologii *Ple-*

schionensis, quorum primum non magni momenti est ; alterum paulo majus, desumptum est ex manuscripto Longobardico, quod verosimiliter aut plenum non fuit, aut saltem integre legi nequivit.

241. Proximo extracto, etiam ab Henschenio descripto, hæc in fronte præmittutur : *Usuardus manuscriptus reginæ Sueciæ, qui fuit illustrissimi principis domini D. Petri Vok Ursini, domini domus a Rosemberg, ultimi et senioris, et e primatibus Bohemiæ, celsissimi et antiquissimi, an.* 1609 *collatus cum ms. Ultrajectensi in quarto, et excuso Molani.* Codicem antiquum non esse ostendit commemoratio *S. Bernardini* posita XX Maii, cum hic sanctus obierit an. 1444.

242. Ex chartis PP. Fulliensium Parisiis hic interjicitur sanctorum elenchus, qui an plane Usuardinus sit non audeo statuere. Sic incipit : *Ex antiquissimo Martyrologio ms. prioratus de Daverone, ordinis sancti Benedicti, diœcesis Carnotensis.* Citatur in Auctariis sub nomine codicis *Daveronensis.* Admiscetur *series antiqua regum Franciæ.* Tum : *Index et catalogus sanctorum, quorum passiones et Vitæ continentur in Legendario ms. RR. PP. Carmelitarum Discalceatorum suburbii S. Germani Parisiis.*

243. Ultima totius scripti pars est *Martyrologium manuscriptum ecclesiæ Ambianensis.* Cum ipsum in serie Usuardinorum repererim, ut tale in Auctariis citavi.

244. Superius num. 116 locuti sumus de codice aliquo integro, inter extracta reposito, sub hoc titulo : *Compendiosum Martyrologium, excerptum ex matricula carthusiæ Ultrajectinæ, conscripta in pergameno, saltem primo digesta, jam facile a ducentis aut amplius annis.* Poterat hujus codicis descriptor, qui ipsum cum Martyrologio Romano contulit, paulo certius ætatem determinare, si advertisset, XXX Julii sic legi : *Brigittæ sanctimonialis, a qua habent ortum illius ordinis observatrices, quæ modernis temporibus in diœcesi Trajectensi oriri cœperunt.* Non ponitur Bruno VI Octobris. Est merum Usuardi compendium, semper integre, ut citato numero diximus, in Auctariis descriptum.

245. Tres Usuardi Bigotiani satis puri esse debent, cum pauca additamenta invenerint Henschenius et Papebrochius ; hic singulis notas apposuit. De primo sic habet : *Usuardus collatus cum Martyrologio M. bibliothecæ Bigotianæ, sub nomine Eusebii, Hieronymi et Bedæ, quod olim fuit alicujus conventus Patrum Cœlestinorum, sign. P.* 5. De secundo scribit : *Ex ejusdem bibliothecæ codice antiquo signato E* 3, vel *E* 40, *qui fuit ecclesiæ S. Stephani, ut putetur, Cadomensis, in quo fere simplex textus Usuardi et paucissima Bellini.* Vix ulla in isto additamenta reperta sunt ; nec multa in tertio : *Usuardus collatus cum tertio vetustiori, sign. D.* 9. Omnes incipiunt *a vigilia Natavitatis Domini*, quo modo Usuardum ipsum Martyrologium suum inchoasse diximus num 169.

246. Sequitur foliolum, P. Chifletii manuscriptum, sub hoc titulo : *Excerpta ex Martyrologio S. Benigni Divionensis, quod ipsum est Usuardi Martyrologium, paucis vel textui insertis, vel ad marginem ascriptis, quæ hic pleraque collegimus.* Pauca certe Usuardo adjecta invenio : quæ ad marginem apposita dicuntur, spectant ad dedicationes altarium, vel capellarum, ut plures habentur in famoso Pratensi codice, sed eas prope omnes prætermisimus, nisi cum in aliis exprimuntur. Altera collatio a manu Papebrochii sic depingitur : *Martyrologium Usuardi, collatum cum ms. S. Benigni Divionensis, quod est apud Cistertium.* Primum vocavimus *Divionense*, hoc *Cistertiense.* Alia sunt inter Chifletianos extracta, de quibus suo loco.

Est deinde *Martyrologium Usvardi, collatum cum manuscripto Cluniacensi.* Exiguus accessionum numerus satis ostendit codicem istum purioribus annumerandum.

247. *Martyrologium Usuardi, collatum cum ms. monasterii sancti Laurentii Canonicorum Regulagium civitatis Augensis.* Et in hoc pauca auctaria reperit Papebrochius, atque adeo si collatio recte instituta est, hic etiam puris nostris Usuardis accedit.

248. Paulo auctior est is quem Papebrochius ita designat : *Martyrologium Usuardi, collatum cum ms. Fratrum Conventualium monasterii sanctæ Mariæ Chamberii, cui subjunctum Kalendarium, continens obligationes et mortes memorabiles illius conventus.*

249. Sequens collatio facta est cum duobus Usuardis manuscriptis reginæ Sueciæ, quorum alter notam præfert numeri 130 ; estque is idem, quem supra diximus sæpe convenire cum codice Victorino. Secundus distinguitur per numerum 428. Utrumque auctiorem, ac proinde a simplicitate Usuardina multum recedere docebunt Auctaria.

250. Ut tres proximi satis dignoscantur, describendus est totus Papebrochii titulus : *Martyrologium Usuardi, collatum cum ms. A, domini Le Mare, quod fuit collegii Canonicorum S. Lazari Augustoduni, habetque in margine notatos obitus et obligationes istius collegii ex VI legatorum, etc. quæ accuratissime exprimuntur. Item cum ms. B, in quo scribitur S. P. N. Augustini. Et ms. C, quod fuit alicujus conventus Franciscani, ut patet ex festis ei Ordini propriis : utrumque post seculum* XIV, *scriptum ; pertinensque ad D. Du Cheval Divione, cum primum ante sexcentos annos scriptum esse constet.* Extracta omnia ita inter se commista sunt, ut vix securus sim de recta singulorum citatione. Hic vere locum habet poetæ dictum : *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Eadem confusio proxime recurret in codicibus Florentinis ab Henschenio collatis.

251. Copiose auctus, et contra copiose contractus, codex Usuardinus Vaticanus, signatus num. 5949, scriptus charactere Longobardico, quem vocat Papebrochius *Novam collectionem ex Usuardo, Adone et aliis factam pro ecclesia Beneventana.* Pro ea ec-

clesia collectum aut compositum esse satis innuit titulus *S. Sophiæ*, toties in contextu relatus. Ex Adone vix quidquam habet, potius ex aliquo Hieronymiano interpolatus est. Ætatem quodammodo conjicere voluit Papebrochius, dum ait *meminisse S. Romualdi et Thomæ Cantuariensis*. Sed de ea pluribus disputare operæ pretium non est.

252. Hic sequitur codex ille, de quo supra non semel memini, nempe Usuardus *abbatis Ughelli* sive *Ughellianus*, quem in omnibus puto convenire cum nostro Antuerpiensi et antiquissima editione Lubecana maxima. Qui si accuratius collatus fuisset, haud dubie a duobus aliis nunquam divelleretur. Nolim tamen id tam certo affirmare, cum facile etiam in aliquibus dissentire potuerit.

253. *Altempsianum* recte advertit Papebrochius in Anglia auctum esse, cum hujusmodi additamenta sæpe recurrant. Qua occasione Romam pervenerit, explicatum non est, nec de ejus ætate scrupulosius inquirenda multum sui sollicitus : id vero observavi, codicem olim fuisse ecclesiæ Wintoniensis, cum XXX Octobris ita legat : *Ipso die ordinatio sanctissimi antistitis atque patroni nostri Swithini;* alii scribunt *Swithuni*. Collatio nostra incipit a mense Martio, rejectis in finem Januario et Februario. Suspicor autographum ipsum ita olim scriptum, vel forte male compactum fuisse.

254. En modo confusionem Florentinorum codicum, de qua dicebam num. 250. Sic in fronte scripsit Henschenius : *Martyrologium Usuardi collatum 1° cum ms. D. Caroli Strozzii, senatoris Florentini, in quarto. Collatum 2° cum Martyrologio Florentino, edito Florentiæ anno 1486* (alibi notatur 1484, sed primum numerum servavimus), *per Franciscum de Bonaccursiis presbyterum, et spectat ad eumdem Strozzium, in quo dum desunt additur (✠ deest). Collatum 3° cum manuscripto Medicææ bibliothecæ, in pergameno, in quarto. Quæ si conveniat, inferius subditur, si alia ibi sola sint, superne linea trahitur*. Quam hæc errori obnoxia sint, nemo non videt. Conatus sum, qua potui diligentia, ad proprios codices referre singula : sicubi deflexerim, prudens lector facile ignoscet. Non videntur hi codices sæculum XV superare, certe perpetuis ferme redundant auctariis.

255. Sequuntur extracta, seu collationes aliæ, Florentiæ et alibi factæ, cum aliis Martyrologiis, ex Adone et ex aliis multum interpolatis, quæ pro Usuardinis non agnovit Henschenius, neque nos eorum accessionibus Auctaria nostra crescere voluimus, aliunde satis ampla et numerosa. At cum Chifletiana pleraque ex codicibus Usuardinis accepta videantur, eorum potior habita est ratio, unde hic singulorum nomina percurremus, ne quid in toto opere recurrat quod non undequaque explicatum sit. Hic titulus a Papebrochio omnibus præfigitur.

Extracta ex variis Martyrologiis a R. P Petro Francisco Chifflelo.

256. *Ex veteri manuscripto Usuardi S. Rigaud*, hoc est *S. Rigaldi*, in territorio Matisconensi. Si ex additionibus de codicis puritate judicare liceat, probum esse oportet, cum illæ paucæ sint numero.

257. *Ex Martyrologio monasterii Jurensis S. Ragnoberti, ex Adone et Usuardo contexto*, inquit Papebrochius; at si singula recte expenderis, a stylo Adonis permodice participat. Magis crediderim Usuardum esse ad aliorum morem, sed non multum interpolatum,

258. *Ex Martyrologio ecclesiæ Lugdunensis sancti Stephani; sub nomine Bedæ*, sic iterum loquitur Papebrochius, *sed Adoni similiori*. Non satis capio unde hæc rursus similitudo accepta sit, nam Auctaria pleraque, si non Usuardum, saltem ejus enuntiandi modum ferme sapiunt.

259. *Ex Martyrologio Usuardi ecclesiæ Burdigalensis*. Nihil additum est ex quo de ejus ætate statuatur. Quantum a primigenia simplicitate absit, intellige ex Auctariis.

260. *Ex veteri Martyrologio Castri Karoli*, seu, mavis, ex cœnobio sanctæ Mariæ de Castro Karoli. Locum mihi hactenus ignotum fateor. Si codex Usuardinus est, non videtur contemnendus.

261. *Ex Martyrologio Bizunticensi S. Pauli*. Non multa habet ex quibus magis ad eam quam ad aliam quamlibet urbem pertinere dicendus sit. Huic addi possunt extracta alia non magni momenti, desumpta *ex Martyrologio Luxoviensi*. De hoc etiam peculiare quidquam notatum non invenio, nec observare ipse potui.

262. *Ex Martyrologio sancti Anatolii Salinensis*. His extractis subjunguntur alia etiam perpauca, *ex Martyrologio Franciscanorum Salinensium*. Sola nomina indico, cum dubiis conjecturis indulgere nolim.

263. Æque obscura sunt ea quæ Chifletius sumpsit *ex Martyrologio abbatiæ Gollianæ*,

264. Item *ex Martyrologio Montis Sancti*, nisi quod in eo magis exornentur *Romaricus* (a quo nomen sortitur locus, ut sit *mons sancti Romarici*) aliique sancti cum eo conjuncti, aut ad idem cœnobium spectantes.

265. *Ex Martyrologio Usuardi, Caudiacensis prioratus*. Memini me alicubi in Actis hunc codicem reperire sub nomine *Candracensis*, sed servanda est nomenclatio, qua etiam in Auctariis usus sum potissimum. Tot solus hic codex additiones habet quot in sequentibus quatuor reperiuntur.

266. *Ex Martyrologio Balernensi*. Duæ solæ annuntiationes extractæ sunt, quæ aliunde in Auctariis satis notæ, ex hoc codice citari non merebantur.

267. *Ex Martyrologio sancti Vincentii Cabillonensis*. Patriam suam clarissime indicat, nam quæcunque habet, loci ipsius propria sunt.

268. *Ex Martyrologio Usuardi, monasterii sancti Benigni Divionensis*. Idem nomen ex ipsiusmet Chifletii manuscripto supra citavimus num 245; verum extracta non plane conveniunt, nam in priori

nonnisi sex, in hoc annuntiationes undecim repe- A riuntur. Sed tanti non est ea discrepantia, ut hic ei explanandæ diutius immoremur.

269. *Ex Martyrologio Divionensi ecclesiæ sancti Stephani.* Et hic codex pauca suppeditat. Inter additiones undecim, duæ duntaxat Divionensibus propriæ reperiuntur.

270. *Ex martyrologio pervetusto Remensis ecclesiæ sanctorum Timothei et Apollinaris.* Codex hic valde copiosus est, pluribus abundans auctariis quam ullus ex præcedentibus. Utrum vere Usuardinus sit, non explicavit Chiffletius.

271. *Ex Martyrologio sanctæ Mariæ Belnensis.* Et hoc vere nomen suum præfert, cum non habeat nisi Belnensia. Vide egregium specimen XXVI Aprilis.

272. *Ex Martyrologio Accincti.* Unicam habet B commemorationem : *In territorio Bisuntino, monasterio Bellevallis, translatio S. Petri episcopi et confessoris;* de qua vide VIII Maii.

273. Chiffletianis postremo hoc loco superadditur extractum non maximi momenti *ex Martyrologio Usuardi Abdinghoffensis* in Westphalia, quod vix pagellam implet. Alia ex eodem codice adjunguntur quæ huc non pertinent.

Codices alii in hoc opere non adhibiti.

274. Præter longam codicum Usuardinorum seriem, satis fuse hucusque descriptam, alia penes nos manuscripta sunt, quæ numerum augere poterant, nisi tanta aliorum copia fuisset. Habemus codicem alterum Ultrajectinum *ecclesiæ sanctæ Mariæ* C *Canonicorum*, manu Belgica, in folio, cui ascripsit olim Rosweydus *non esse Usuardum;* recte, si de puro intellexit, at ex Usuardo et aliis compilatum fuisse statim perspiciet, qui Usuardum noverit. Citat Molanus, præfationis cap. 13, *Usuardum Guilielmitarum Brugensium*, quo in sua editione usus sit. Invenio descriptos inde menses duos, ex quibus colligo, multum convenire cum Usuardis nostris Leydensibus, præsertim cum Belgico, unde et cum ipsis codicibus, prædicti duo menses compacti sunt. Est item codex alius parvus, manu recentiori scriptus, quem simpliciter *Brugensem* vocamus, semel aut iterum, ni fallor, a nobis citatus, sed subinde rejectus, quod ab Usuardo nimis sæpe deflecteret. Adjungo his codicem alium minimum, corio nigro coopertum, qui fere Usuardinus dici posset, nisi D nimium et quasi studio contractus esset. Citantur in Actis non raro *Additiones manuscriptæ Cartusiæ Bruxellensis*, sed hæ nihil ad Usuardum, cum mera augmenta sint, editioni Grevenianæ superaddita. Contulit Papebrochius editionem Lubeco-Coloniensem, cum codice aliquo abbatiæ Præmonstratensis *S. Michaeli Antuerpiæ*, verum et in eo additiones sunt additionibus superadjectæ. Demum in Actis frequenter recurrit *Florarium Sanctorum*, in quo Usuardina multis aliis immista sunt. Sufficiebant mihi codices jam enumerati, quotidie evolvendi, ut facile reliquos omnes intactos relinquerem.

275. Erit fortasse qui ex citatis præfationis hujus initio Bollandi verbis, quærat cur inter tot Usuardos hic jam ordine recensitos, locum non habeat *Pragensis* ille quem cum Bruxellensi ibidem nominat? Dicam candide nullum me peculiarem codicem Pragensem nosse. Non difficebor tamen in nostra Martyrologiorum collectione, Martyrologium aliquod Pragense reperiri, quod *proprium Pragense* vocavit Henschenius; idque merito, cum solos eos dies signet, quibus Pragæ festivitas aliqua celebratur, propter sanctorum reliquias a Carolo IV Cæsare, magno numero procuratas eoque collatas. In manuscripto nostro manu Papebrochii notatur P. Gamansium codicem ipsum Pragensem ad Bollandum olim misisse, sed ad dictum Patrem remissum anno 1681. Cæterum satis mihi certum est, de tali Martyrologio Bollandum in præfatione generali locutum non esse. Malim credere Pragenses Patres nostros, Usuardi Danici olim possessores, extracta aliqua et specimina ad Bollandum misisse, ex quibus ipse facillime judicare potuerit, *amplificata sanctorum elogia, et plurima nomina ascripta.* Si præter hoc, aliud Pragense Martyrologium aut vidit, aut sibi commodatum habuit, certum est in Museo nostro non exstare. Quod si fortasse lector codices alios sub Usuardi nomine in Actis citatos reperiat, meminerit incompletos esse, aut extracta aliqua ad majores nostros fuisse transmissa, sicuti de Hieronymiano Tamlactensi diximus præfationis hujus num. 25.

ARTICULUS VI.

Editionis hujus fides, ratio, ordo.

276. Quod præfationis hujus principio testatus sum, secure denuo sub finem audeo asserere, me in tota hac nova recensione id maxime habuisse præ oculis ut, præter Martyrologiorum genealogiam, Usuardum purissimum et sincerissimum proferrem; in quo, confidenter dicam, nihil operæ, nihil laboris, nihil diligentiæ a me prætermissum fuisse. Fontes assignavi ita repurgatos et mundatos, ut limpidam veritatem ex iis haustam existimem; atque adeo tuto et absque ullius invidia Usuardo huic applicare possim quod pontifici Paulo V de suo Adone asseverabat Rosweydus : « Ea fide curaque recensitum, ut affirmare non verear, parum a Calamo menteque auctoris abesse. Intererat profecto reipublicæ Christianæ, ne quid magni viri titulo legeretur, quod ipsius non esset, ne quid corruptum ejus nomine circumferretur, aliena adsutum manu; ne viri auctoritatem secuta posteritas, erroris funiculos necteret; ne quoque USUARDO quidquam abjudicaretur; cui certissimum ab unanimi codicum suffragio testimonium esset. » Ne vero plura in hanc rem argumenta coacervando, præfationis jam satis, forte nimis diffusam, ulterius protraham, asserti mei sinceritatem per singulos dies perspiciet, qui Observationes nostras consulere dignabitur.

277. De operis item ratione et ordine paucissima

dicenda supersunt. In fronte cujusque diei ponitur textus ipse Usuardinus, ex præcipuorum, imo omnium codicum collatione eductus; quorum, qui eo die puri reperti sunt, nomina minori charactere Italico subjiciuntur, tanquam præmissi textus Usuardini probatio. Si quando nullus codex integre purus et simplex fuerit, attexitur dissertatiuncula, qua de textus simplicitate lector abunde edoceatur. Eo autem ex probatioribus codicibus expurgato, cætera omnia quæ Usuaro abjudicanda censemus, in eum elenchum rejecta sunt, quem Auctaria appellavimus. Porro, operis ordine, sequitur manipulus lectionum variantium, in codicibus Usuardinis, pro eo textu citatis occurrentium, ubi si forte minutiæ observentur momenti perexigui, meminerit lector me hic omnium gustibus deservire debuisse, adeoque et morosis antiquariis non nihil tribuere. Hos vero qui noverit, scit cum iis se ingeniis conflictari, quibus religionis est vel minimum apicem in hisce rebus negligere. Qui similibus non delectantur, auctor iis sum ut de Variantibus nihil solliciti, ad Observationes transeant, ibi reperturi quæcunque ad auctaria nostri illustrationem conducere posse censuimus.

278. Prima cura fuit textus Usuardini genesim eruere et explanare, ut lectores quotidie habeant, quam supra dicebam, Usuardi cum patre, avo, vel avis et abavis, cognatis et affinibus conjunctionem, eo plane modo quem supra præfatione principio re præsentare conatus sum. Præter Martyrologos, ad demonstrandam cultus sanctorum diuturnitatem, non semel adduxi antiqua Kalendaria, eaque præcipuæ hoc tempore inter eruditos auctoritatis, ut est celeberrimum illud et vetustissimum, primum a Bucherio vulgatum, in commentario ad Victorii Aquitani Canonem Paschalem a pag. 267, et denuo editum a Ruinartio inter sincera et selecta martyrum Acta, in editione Parisiensi (qua sola usus sum) a pag. 692, in recentiori Amstelodamensi, a pag, 617; cui in utraque hac editione subjungitur Kalendarium aliud Carthaginense, etiam antiquissimum, quod primus reperit, publici juris fecit notisque illustravit laudatus sæpe a nobis Mabilio, Analect. tomo III, a pag. 368.

276. Alia duo sunt, vel forte editorum duorum Kalendarium idem, qnod primum Leo Allatius operi de Ecclesiæ Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, edito an. 1648, inseruit a col. 1487. Fronto autem, de quo supra egimus, sub alio ferme titulo vulgavit an. 1652, ut vide supra num. 110 ac sæpius in operis nostri contextu. His adde Sacramentaria a Menardo, Thomasio et Mabilione edita recensitaque, quæ omnia stabiliendo sanctorum vetusto cultui suis locis adducta sunt. Altera ferme quotidie mota est quæstio de Martyrologiorum nostrorum encomiis, seu Actis ipsis, unde illa a Beda et Adone accepta et contexta sunt, in quibus gravior plerumque difficultas, sed hic pro operis hujus instituto, sic paucis expedita, ut semestri primo ex Actorum commentariorumque nostrorum fide, res decisa plerumque sit, semestri autem altero, monumentis, seu excusis, seu apud nos manuscriptis breviter discussis, intricatiora controversiarum capita ad majus opus remiserimus. Hic nonnunquam auctores citavi, necdum satis diligenter a me examinatos, atque inter eos præcipuum Sebastianum Lenain de Tillemont, in laboriosissimo opere Gallico sub titulo Commentariorum ad historiam ecclesiasticam, in sexdecim volumina distributo, quem et alios quoscunque in eadem rem ita appellatos volo, ut eorum auctoritati nec hilum tribuam, si cum Romanæ Ecclesiæ consensu et approbatione non omni ex parte conveniat.

280. Hæc lectorem eruditum præmonuisse plus quam satis est; quod unice quærimus: nam harum rerum imperitis talis nunquam monumentorum nostrorum explicatio dabitur, quæ ad omnium intelligentiam sufficiat. Idem ferme dictum sit de tota orthographiæ ratione, quæ in ipso Usuardi textu ex codicibus ferme servata est, eademque passim in Auctariis adhibita, sic ut nemo offendi debeat aut possit, si plurima perperam scripta inveniat, tum in rebus ipsis, tum in nominibus propriis. Sic passim scribitur in textu *presbyteri*, etc., *Dionisii*, *Hieronimi*, *Hierosolimis*, etc.; quorum omnium ratio redditur, in eo quem distinguimus articulo, sub nomine *Variæ lectionis*. In Auctariis multa recurrunt longe absurdiora, ubi tamen visum est restituere diphthongum *æ*, quæ in nullis codicibus, præterquam in Pratensi, Heriniensi, Rosweydino atque Molani editione reperta est. Barbariei a nobis servatæ vindicias dabit Augustinus, relatus a Molano in adnotatione IX Januarii. Hic præfationis metas figo, nam id genus minutiarum exponendarum, si singulas vellem percurrere, nunquam esset finis; satis fortasse alibi tædii afferent, ut hic iis percensendis tempus denuo terere operæ pretium non sit. Et mihi et omnibus faciam satis, si Usuardi Mrrtyrologium, purum, germanum, sincerum et simplex exhibuero, qui est præcipuus operis nostri finis, ad unam, ut jam non semel diximus, eamque majorem Dei sanctorumque gloriam.

NOTANDA PRO INDICIBUS.

281. Ad evitandam, quæ in Molani indice est, sanctorum Usuardinorum, aliorumque qui solum in additionibus referuntur, confusionem, duplicem toti operi indicem subjunximus; alterum, qui sanctos pure Usuardinos aut festa alia ad Usuardum vere pertinentia complectitur; alterum, in quo Auctariorum omnium sancti continentur, sed dispositi, ut pleraque, codicum ipsorum, ex quibus desumpti sunt, errata, atque in transformandis, multiplicandis commutandisque sanctorum nominibus, item in iisdem sæpe repetendis perturbatio ablata non sit, in quo etiam fidelitatem nostram lectori probatam voluimus. Neque vero hujus loci erat sanctos illos aut ad proprios dies natales revocare, aut controversa alia dissolvere, cum hæc propria sit commentariorum nostrorum ad ipsa acta institutio, quo hæc omnia reducenda et remittenda putavimus.

PROLEGOMENA EDITIONIS [a] J. BOUILLARTII.

PRÆFATIO

Autographum Usuardini Martyrologii tanto studio per novem sæcula asservatum, tantopere aberuditis expetitum, toties efflagitatum, en tandem prodit e bibliotheca sancti Germani a Pratis. Ex quo R. P. Joan. Bollandus, cujus pios doctosque labores nulla unquam delebit oblivio, præclarum istud monumentum sibi describi, et cum alio ejusdem abbatiæ recentiori codice conferri curaverat, Usuardumque juris publici facturum esse se promiserat *(Præf. in Acta. SS.*, tom. I); Benedictini, qui, suis modo ditescat opibus respublica litteraria, pro nihilo habent sibi munus acceptum referri, de illo typis mandando ne cogitabant quidem. Illa gloria frui virum optime de Ecclesia merentem non solum æquo patiebantur animo; sed etiam gaudebant de suo nonnihil accessisse Collectioni quæ uberes orbi Christiano fructus allatura erat. Sibi persuadebant viro erudito ejusque adjutoribus summo in pretio futurum esse suum codicem, eosque religioni ducturos addere quidquam vel detrahere.

Nec eos terrebat, quod in sua præfatione celebris ille Jesuita magis in Heriniensem codicem quam in Pratensem propendere videbatur. Cum enim Heriniensis illi non visus esset potior Pratensi, quam quod iste Idibus Januarii translationem reliquiarum S. Viventii Verziacum annuntiaret, nihil factu fuisset facilius, quam evellere ex animo tenuissimum illum scrupulum. Satis fuisset virum veritatis amantem admonere, adjectam recentiore manu fuisse illam translationem: scripturarum discrimen esse vel cæco perspicuum; in hujus generis opere nihil mirum esse, quod quædam addita fuerint; nisi vellet pro novis festis novum subinde exaratum fuisse codicem: nihil inde auctoritatis autographo decedere, quod se satis scripturæ antiquitate, nitore, elegantia tuetur atque defendit.

Sed nostra nos fefellit opinio. Postquam per septuaginta annos suspensam omnium exspectationem tenuerunt Antuerpienses Jesuitæ, tandem in lucem emittunt Martyrologium, Usuardi vocant, sed ita nou purum, ut, si revivisceret Usuardus, in illo frustra se ipse qnæreret. Quibusnam vero causis tantum sibi licentiæ dederunt? quia in autographo Pratensi lituræ sunt, et lituris superinducta quædam, quæ in cæteris Usuardini Martyrologii exemplis desunt. Mirum scilicet in autographo lituras videri, quasi non illud maxime laudaretur opus quod multa litura coercuit: et superinducta quædam quid autographo fidei detrahunt, cum quæ superinduxit manus, eadem est, quæ reliquum codicem exaravit?

Illatam nostro codici tantam injuriam dissimulare non decebat, non licebat. Nam si notæ chronologicæ quas præ se codex ille fert; si forma litterarum quibus describitur; si silentium de iis, qui postea sunt in sanctorum numerum relati; si festorum consecutis temporibus institutorum prætermissio; si nostra in conservandis codicibus cura, vigilantia fidesque non possunt a suspicionibus tutum Usuardi autographum præstare: quid certi futurum est in litteris? Omnium auctorum qui nostris e bibliothecis exierunt, quem habemus habuimusve codicem, cujus vetustas et præstantia pluribus firmioribusque argumentis nitatur? Artis criticæ veluti norma est, ut vetustissimus est codex et proxime ab auctore abest, ita minime interpolationis nomine suspectum esse: quid fiet, obsecro, illa norma, si, quem ab ipsomet auctore, aut eo dirigente scriptum esse constat, eum adulteratum fingere licet?

At enim, inquies, Sirmondus, Joannes Baptista de Cortas, Stephanus Chamillart Jesuitæ codicem illum inspexerunt *(b)*; illum etiam Castellanus Parisiensis Ecclesiæ canonicus semel et iterum contulit: qui fieri potuit, ut viri in dignoscendis conferendisque codicibus exercitati tam sæpe fallerentur?

Istud mihi etiam, donec ipse hisce oculis codicem vidi, visum est incredibile. Quin et diu dubitavi an revera Castellanus retulisset ea quæ ab illo accepisse se testatur postremus Usuardi editor R. P. Solerius soc. Jesu: necdum crederem, nisi tam timuissem illius fidem, quam parum ille timuit Benedictinorum suspectam habere. Utcumque est, nostra omnibus patet bibliotheca; præsto erit codex, unusquisque judex esse poterit. Tantum opus ex oculis. Atque ut omnes, quid occasionem controversiæ dederit, sciant; non solum paginam integram ære incidi voluimus; verum etiam autographum exhiberi totum, cujusmodi est. Quæ addita fuerunt alia manu, ea certe pauca, alio charactere pinguntur; quæ in margine posita, in margine relicta sunt: quæ manca sunt et mutila, eadem videbuntur. Sic lector ipse judicabit, quæ Usuardo abjudicari, quæ eidem adjudicari, debeant.

Quis autem Usuardus ille fuerit; quo tempore Martyrologium scripserit; ex quibus illud fontibus hauserit, disputant inter se critici, totaque in his rebus prolixissima versatur præfixa Solleriano Usuardo præfatio. Ego qui grandis voluminis minime sum ambitiosus, quæ certis ex monumentis comperire licuit, narratione tradam brevi.

Usuardus *vir magnæ probitatis (c)*, sancti Germani Parisiensis sacerdos et monachus fuit *(d)*. Jam anno 838, professioni monasticæ nomen dederat *(e)*. Tunc enim subscripsit instrumento, quo Pratenses monachi precum societatem sanxerunt cum Remigianis Rhemensibus. Annis circiter decem et novem elapsis, cum diruta a Saracenis vel Mauris Valentia civitate, spes data fuisset Pratensibus, facile se in ruinis illius urbis corpus beati Vincentii Levitæ sui patroni inventuros; Hilduinus II abbas neminem judicavit Usuardo magis idoneum; qui pium hoc et laboriosum iter susciperet. Quod ingressus cum comite Odilardo cum Valentiam ire non posset, Mauris itinera infe-

(a) Titulus: *Usuardi San-Germanensis monachi Martyrologinm sincerum, ad autographi in San.-Germanensi abbatia servati fidem editum et ab observationibus* R. P. Sollerii *societatis Jesu vindicatum*. Opera et studio D''' presbyteri et monachi Benedictini e congregatione Sancti Mauri. *Parisiis apud Petrum Franciscum Giffart, librarium, via Jacobæa, sub signo sanctæ Theresiæ.* M. DCCXVIII, cum approbatione et privilegio regis.

(b) Vide edit. Soller. præf. in Usuardi Martyrolog., c. 3, art. 4, § 1, n. 195.

(c) Aimoin., Transl. corp. SS. Georgii Aurel., etc. pag. 4.

(d) Prolog. Martyrol. Usuard.

(e) Spicil. t. IV, pag. 229; Aimoin., ibid., pag.

stantibus, Cordubam petiit, unde tandem anno 858 Egmantum in villam ad monachos Pratenses pertinentem et in Senonensi diœcesi sitam revexit sanctorum Georgii et Aurelii corpora et sanctæ Nataliæ caput.

Anno 863 Nortmannis, qui sancti Germani monasterium incenderant, in suam patriam reversis, Usuardus cum cæteris monachis Parisios redit, jussuque Caroli Calvi Martyrologio operam dedit. Cur id negotii datum illi fuerit, ipse causam affert in Prologo. Tunc temporis plurima vulgata fuerant hujus generis scripta. Nam præter illa quæ Hieronymi et Bedæ nomina præferebant, Florus (incertum quis fuerit) aut peculiare quoddam concinnaverat, aut Bedæ tantum auxerat. Rabanus Moguntiæ archiepiscopus, Wandalbertus diaconus et monachus Prumiensis in diœcesi Trevirensi, ejusdem generis opus composuerant: quos secutus fuerat Ado primum Ferrariensis monachus, dein episcopus Viennensis. Ex omnibus illis Martyrologiis unum confecit Usuardus noster.

Ex omnibus illis dico, quamvis illa nominatim non appellet. Nam clare indicat, præter Hieronymi Bedæ et Flori martyrologia, alia fuisse quibus uteretur. Prologi verba sunt: *quæ res pia quidem sollicitudine (vestro, si recordamini, jussu dignanter admoto) me ad hoc, et si indignum, compulit, qualenus sanctorum sacras atque anniversario recolendas festivitates ex quibusdam præcedentium Patrum martyrologiis in quamdam colligerem unitatem.* Erant igitur ante Usuardum quædam præcedentium Patrum Martyrologia. At Rabanianum, Wandalbertinum et Adonianum composita ante fuerant, quam suo manum Usuardus admoveret. De duobus prioribus res extra controversiam est. De Adoniano inter eruditos convenit conditum ab Adone fuisse, antequam Viennensem cathedram occuparet, quam occupavit anno 860. Jam luce clarius est Usuardum confecisse suum postquam ex Hispania rediit. Id probant cum plurimi sancti ex Hispania, quos sacris fastis inseruit, tum exceptio corporum sanctorum Georgii et Aurelii XIII Kal. Nov. prima manu consignata *(a)*. Egmantum venit anno 858. Egmanti, in villa scripsisse libris omnibus destitutum, res et omnium absurdissima. Nec minus absurdum de Martyrologio Carolum Calvum cogitasse, dum Nortmanni regiam urbem obsidebant et vicina igne ferroque vastabant. Ante annum autem 863, Usuardum cum cæteris monachis Lutetiam non rediisse narrat Aimoinus testis oculatus et reditus comes *(b)*. Non igitur ante annum 863 ad Martyrologium animum adjunxit Usuardus. Ante Usuardinum igitur Adonis Martyrologium scriptum fuerat; quod in causa est cur sæpe in utroque elogia iisdem fere verbis concepta legantur. Nec Adonem tamen nec cæteros laudat nominatim; quia nec profitebatur se proprio Martyrologium conficere, et illi Martyrologi nemini tunc temporis noti non erant.

At illa, inquies, præcedentium Patrum Martyrologia sunt Hieronymi, Bedæ et Flori martyrologia. Repugnant Usuardi verba. Sic enim pergit paulo inferius: *Præterea et venerabilium, Hieronymi scilicet et Bedæ presbiterorum, piis, quamvis succinctis, super hoc provocabar descriptis.* Nemo hæc attento animo cum antecedentibus comparaverit, quin intelligat illa precedentium Patrum martyrologia non eadem esse ac illa, quæ Hieronymi et Bedæ *pia descripta* vocat. Præterea ait ideo suscepisse Martyrologium, quod recolebat in ipsis eorumdem (Martyrologiorum præcedentium) *solemnitatibus quam multos propriæ negligentiæ excessus.* At hujus vitii nec Hieronymum, nec Bedam, nec Florum accusat. Sic enim primum de Hieronymo: *quorum alter brevitati studens.* Si brevitati studuit, brevitas non fuit negligentiæ: deinde de Beda: *alter vero quamplures dies intactos relinquens* adnotavit, ut ipse testatur in fine epitomes, omnes quos invenire potuit. Si ergo uterque *multa inveniuntur hujus operis præteriisse necessaria*, alter brevitatis studio peccavit, alter ignoratione, neuter negligentia. Florum denique tantum abest ut negligentiæ insimulet, ut illum sibi sequendum esse censuerit: *Censui et Flori memorabilis latiora jam in eo ipso negotio sequi vestigia, etc.* Igitur præter Hieronymi, Bedæ et Flori Martyrologia, præ oculis habuit Usuardus Rabanianum, Wandalbertinum, Adonianum, et fortasse alia quarumdam ecclesiarum propria, quæ ante Usuardum composita cognoscimus.

Neque vero præcedentium ita pressit Usuardus vestigia, ut ab illis aliquando recedere non auderet. Nullum in suo Martyrologio vitium reliquit ex iis quæ sibi in aliis displicuerant. Hieronymianum æquo brevius dilatavit, supplevit quæ Bedæ deerant necessaria: Flori, aut, si mavis, Adonis (nam an secundus ille liber, quem sequi statuit, revera sit Flori, an ipsissimum Adonis Martyrologium; lis est adhuc sub judice) longiores narrationes paucioribus contraxit. Addidit etiam multa de suo; plures sanctos quos in Hispaniam iter faciens in eo regno coli didicerat; dies festos omnes sui monasterii proprios, et alia quæ *sagaci indagine* perquisierat. Itaque qui cujuspiam sancti mentionem ab Usuardo factam idcirco negaret, quia de illo silent alia martyrologia, is inepte faceret, cum Usuardus ipse clamet non alia martyrologia se in omnibus imitatum esse. *At si quid*, inquit, *præter quod ab illis accepi in hoc opere actum vel mutatum est, sagaci a me indagine id perquisitum agnosci poterit.*

Opus tanto labore perpolitum, tantaque perfectum industria non poterat omnibus non probari. Ne tamen essent, qui illum levitate potius animi, quam rei utilitate ad corrigenda alia martyrologia adductum esse suspicarentur, suum Carolo, qui nondum Augustus erat, ut liquet ex vetustissimis hujus abbatiæ, Regiæ Bibliothecæ, aliisque Usuardi codicibus, nuncupandum esse duxit: quo etiam illum impulit spes haud obscura fore ut liber tanta auctoritate munitus plus apud præsentes et posteros ponderis haberet. Res ad votum successit. Ita enim concinna sua et eleganti brevitate placuit istud Martyrologium, ut vix absolutum ab omnibus fere ecclesiis usurparetur.

Quandiu postea vixerit Usuardus, incompertum. Id unum exploratum est, vitam ejus prorogari non posse ultra annum 877. Nam in Necrologio, quod eadem ætate est et ejusdem auctoris ac Martyrologium, Ermentrudis reginæ uxoris Caroli mors prima manu notatur; alia eaque recentiore mors Caroli. Ermentrudis autem obiit anno 869. Carolus anno 877. Usuardus igitur intra illud spatium obiit mortem, idque Idibus Januarii. Nam hoc die in eodem Necrologio rubeis litteris memoratur *Usuardus sacerdos.*

(a) Aimoin., Transl. corp SS. Georg. Aurel., etc., pag. 51.

(b) Aimoin. I, II, Mirac. sancti Germani, c. 15.

VARIÆ USUARDINI MARTYROLOGII EDITIONES

Quæ a Pratensi Codice recedunt.

Lubecana anno	1475	A Coloniensis Greveni altera anno	1521
Ultrajectina anno	1480	Parisiensis Belini anno	1521
Florentina anno	1486	Parisiensis Munerati anno	1535
Papiensis anno	1487	Editio incerta anno	1537
Lubecana alia anno	1490	Lovaniensis Molani anno	1568
Coloniensis anno	1490	Lovaniensis Molani altera anno	1573
Parisiensis Munerati anno	1490	Antuerpiensis anno	1583
Veneta Belini anno	1498	Parisiensis apud Michaelem Sennium	1583
Lovaniensis Molani anno	1513	Antuerpiensis Sollerii anno	1714
Coloniensis Greveni anno	1515		

REVERENDO PATRI

JOANNI BAPTISTÆ SOLLERIO

PRESBYTERO ET THEOLOGO SOCIETATIS JESU

D. ··· Presbyter et Monachus Benedictinus Congreg. S. Mauri

S. P. D.

Tandem persolvisti munus, quod septuaginta abhinc annis Bollandus dux vester pollicitus fuerat. Opus sane magnum et magni laboris. Erudita præfatio, tam utilis quam prolixa. Neque enim dubium est quin doctis vehementer placeant, quæ disseruisti de Bedæ Martyrologio Flori diligentia aucto, tecumque tuis rationibus victi judicent Henschenium et Papebrochium deceptos Bedæ adjudicasse quod Bedæ et Flori erat; Floro tribuisse quod incerto interpolatori ascribendum fuit. De Martyrologio Romano Rosweydi curis edito multum etiam tibi debet litteraria respublica: in quo vindicando tuus eo gloriosior est triumphus, quo plures tibi erant et formidolosiores adversarii, Henricus et Valesius, Saussayus, Fronto, Florentinius. Nec laudare non possum tuam de secundo Flori libro conjecturam, eum esse purum putum Adonis Martyrologium, si conjecturam vocarem licet sententiam tot tamque solidis argumentis fultam. Quod contra omnium eruditorum opinionem affirmas Adonem ante Usuardum scripsisse, fuisseque modo non ab Usuardo exscriptum, id ita mihi videtur evidens, ut mirari satis non possim quo modo a criticis negari potuerit. Neque etiam inutiles futuræ sunt Observationes. Verum est, postquam Usuardus ipse in prologo ingenue confessus fuit per quos profecerat, non admodum necessarium fuisse fontes indicare, unde fluxerat maximam partem ejus Martyrologium: sed quia oportuisset quatuor aut quinque libros conferri simul, quibus illi libri deerunt, aut conferendi otium non erit, ii non ægreferent se hoc labore levatos fuisse. Denique Auctaria aut sanctorum ignotorum nomina suppeditant, aut notorum docent quo memoria pertinuerit; qui sane fructus haud quaquam est levis. Hæc omnia pulchre, bene, recte. Si tam præclaris principiis cætera responderent, o librum eximium! o Martyrologium nullis non laudibus extollendum! Verum in judicio quod de codicibus tulisti, pace tua dixerim, nec Henschenii et Papebrochii correctorem, nec Martyrologii Romani assertorem agnosco: nihil video quod tuam κριτικὴν δύναμιν referat; nihil, quod tibi honori esse possit. Hinc pendebat tamen Editionis et pretium et utilitas. Nam ne legit quidem Præfationem qui Usuardo tantum opus habet. Caput est, Auctor ipse: et tuæ editoris præcipuæ partes erant curare, ut Usuardum exhiberes, ipsum, si fieri posset; sin, quam minime interpolatum. Tota res igitur in codicum delectu posita. Tu codicem omnium antiquissimum, integerrimum, reddendis Usuardi sententiis verbisque accommodatissimum, atque, ut verbo dicam quod codice commendat maxime, ipsummet Usuardi autographum neglexisti nulla causa; prætulisti codices, quorum nullus omnino purus, alii sunt aliis inquinatiores, quique nec ad edendum Usuardum utiles tibi esse poterant. Atque hæc culpa est, omnium quas editor possit committere gravissima, in quam te incidisse demonstrare aggredior. In quo cavebo quam maxime ne quid mihi excidat, quod vel tantisper tuum animum offendere possit. Sed sicubi aut acris indoles, aut calidius veritatis studium, aut tuæ censuræ iniquitas, aut paulo remissior circumspectio fecit, ut injuriam injuria rependerem, id pro tua humanitate ignoscas velim. Incipio.

Ac primum contendo autographum esse nostrum codicem. Quibus rationibus, audi. 1. Liquet scripturam esse noni sæculi. Judicium oculorum est, a quo provocat nemo quin sit aut cæcus aut male pertinax. 2. Certum est scriptum fuisse codicem ante 877, cum in Necrologio, quod eadem scriptum est manu, Caroli imperatoris hoc anno defuncti mors alia manu notetur. Scio quam hic argumento suspicionem asperseris. *Quid si*, inquis *totus ille codex centum et, si vis, ducentis annis, post Usuardi obitum scriptus sit, ecquid eadem prima manus Necrologium aliquousque prosequi potuit, secundaria autem, nescio quæ, reliqua superaddere?* Quo in ludo, R. P., didicisti res certas suspicionibus eludere? Quid si Judæi Scripturas sacras finxerunt aut adultarunt? Quid si Benedictini veterum Patrum non tam custodes fuerunt, quam fabricatores aut corruptores? Quid si eadem officina prodierunt historici, oratores, poetæ?

Nosti quo perduceret isthæc suspicandi licentia? Unde abii, revertor. 3. Carolo regi necdum Augusto dedicatum opus fuisse fidem faciunt mss. Pratenses, Regiæ Bibliothecæ, aliique non pauci codices, quorum prologus Carolum non Augustum, sed *regem piissimum* simpliciter appellat. 4. In abbatia Sangermanensi exaratum fuisse codicem, res est perspicua. Solemnitates omnes monasterii proprias Martyrologium refert ; Martyrologio adjungitur sancti Benedicti Regula in capitulo legi solita ; in Necrologio abbates et monachi ejusdem abbatiæ memorantur ; tria hæc eadem manu. 5. Extra controversiam est Usuardum S. Germani a Patris monachum fuisse : id ipsa indicat Prologi subscriptio: *Explicit Prologus Usuardi monachi sancti Germani Paris*. Neque suspicio esse potest adjectam hanc postea fuisse subscriptionem : ita enim Prologum inter et Augustini testimonium inseritur, ut, si defuit antea, nulla arte intrudi potuerit. 6. Nemo dubitaverit in usum hujus abbatiæ cessisse hunc ipsum codicem per tria saltem sæcula. Rem probant additæ margini solemnitates, quæ post Usuardum celebrari cœperunt, et quæ in aliis ejusdem Martyrologii exemplis, quæ, expleto Necrologio, fuerunt eodem in monasterio scriptæ ibidemque etiamnum asservantur ; in textum ipsum translatæ sunt. 7. Indubitatum est nunquam a nono sæculo aut combustam aut direptam fuisse hujusce monasterii bibliothecam. 8. Nemo Benedictinos criminatus est aut cudisse aut corrupisse veterum libros, nisi qui veterum auctoritatem defugere voluit. Quid tibi animi est, Rev. Pater ? Hæ certæ non sunt autographi notæ ? hæc argumenta meris conjecturis debilitari possunt ? Tuas in causa tot tamque firmis subsidiis munita negligere liceret, et reapse negligerem, si mihi cum quovis lectore sermo esset : sed cum te a veritate abduxerint, illas dissipari, si non omnibus, tibi saltem utile fuerit.

Primum (*Præf.* c. 3, art. 4, § 1) autographo minime convenire tibi videntur *tot lituræ, erasiones, superinductiones, adjectiones, detractiones, mutationes*. Deerant recepta vocabula, quibus tuum a Pratensi codice alienum animum satis exprimeres : nova et Latinis auribus inaudita fabricari oportuit. Quam varia sunt hominum judicia ! Ego nulla alia re magis adducor ad credendum Auctoris ipsius esse nostrum codicem, quam quod tot deleta, erasa, superinducta, adjecta, detracta, mutata video. An unquam fuit autographum operis saltem non mali, quod lituris vacaret ? An ulli unquam vitio datum est damnasse quæ placuerant, invenisse quæ fugerant ? An soli Usuardo non licuerit scire, stylum non minus agere cum delet ? Certum habeo te tuis e schedis erasurum quidquid in Pratensem codicem non satis considerate dixisti. Id ut mihi inducam in animum, facit et nota tua probitas et veritatis amor, quem præ te fers. At si cui decem post mortem tuam annis Antuerpiensem Jesuitarum domum invisenti quispiam e sodalibus intuenda præberet tua scripta sic emendata et correcta, ferretne sodalis ille sic argutantem : Quære peregrinum, scripta illa non sunt autographa. Non aliud ego recipio quam quod ipse in lucem edidit. Fuit symmista quidam, qui eruditi scriptoris famæ consulere volens, suum stylum ad illius accommodandum esse censuit. Si typis mandandum denuo esset illud opus, exemplis uterer in vulgus disseminatis, tuo quod vocas autographo nullam tribuerem fidem. Illa enim sunt nitida, splendida, nullo additamento, nulla interpolatione ; hoc autem horridum, sordidum, totum lituris interpolationibusque fœdatum est. Cogita, R. P., quibus rationibus illiberalem illam cavillationem repelleret sodalis tuus, et iisdem tuam a nobis repulsam puta.

Dixeris (*Præf.* c. 3. art. 4. § 1, n. 199) : *Non tantum vitæ Usuardo superfuit ut tot variationes in autographum suum induceret*. Quod ut probabile videatur, rationem temporum computas. Scriptus est Pratensis codex, inquis ex Mabillione, hoc temporis intervallo, quod Ermentrudis inter et Caroli imperatoris conjugis ejus mortem intercessit. Nam in Necrologio mors Ermentrudis reginæ prima manu nonis Octobris ; Caroli autem, pridie nonas Octobris recentiori manu signata est. Ermentrudis obiit anno 869, Carolus anno 877 defunctus est. Scriptum igitur fuit Martyrologium inter annum 869 et 877. Pergis tu (*Præf.* c. 3, art. 4, § 1, n. 206) : *Imo admittendum erit scriptum vel saltem completum fuisse post annum 875, quo primum Calvus imperator creatus est, adeoque probabilissime anno proxime sequenti 876. Insistendo Mabillionis conjecturæ consequens etiam erit obiisse Usuardum ante Calvum, cum hic alia manu Necrologio inscriptus sit, proindeque, ut summum, ad initium anni 877 supervixisse*. Atque ita subductis calculis Usuardum censes uno circiter post absolutum oblatumque Carolo imperatori Martyrologium anno vixisse ; quo brevi temporis spatio non esse credibile tam multa potuisse Usuardo occurrere, quæ in Martyrologio mutaret, oblitteraret, adjiceret.

Ain tu, R. P., totus annus non sufficit, ut opus tam exiguum in quinquaginta circiter locis corrigatur ? Nam non plura sunt, ubi stylum verterit Usuardus. Cujusmodi sunt autem illæ emendationes ? Hic nuda litura est, illic additum sancti nomen ; est ubi loci tantum mutetur appellatio ; ut omnibus correctionibus vix decem plagellas impleas. Et unde habes nuncupatum Carolo imperatori fuisse Martyrologium ? Non Augusto sed, *regum piissimo* dedicatum esse docuerat præmissa tuo Heriniensi codici præfatio. Nullane est illius tantopere commendati codicis auctoritas, nisi ubi cum Pratensi pugnat ? Neque etiam iste, neque Dervensis codex in bibliotheca regia servatus, de cujus vetustate et pretio dicam postea, Augusti nomen præfert. Quid contra tres istos codices recentiorum turba ? Etsi igitur quod voluit noster doctæ memoriæ Mabillio, annum inter 869 et 877 scriptum fuisset Martyrologium, facile potuit Usuardus perfecto jam et oblato Martyrologio vivere superstes quatuor aut quinque annos ; longius quam necessarium erat, intervallum temporis ad eradenda quæ displicebant, addenda quæ magis apta judicabat. Præterea, sive majoribus negotiis distractus fuerit Mabillio, cum conjecturam scribebat, sive ego tardus sim, omnino non capio cur, ex eo quod Ermentrudis Caroli uxoris alia, alia Caroli mors notata sit manu, necesse sit exoratum fuisse Martyrologium hoc temporis intervallo, quod inter utriusque mortem effluxit. Quid vetat scriptum esse duobus, quatuor, sex annis ante Necrologium ? An quod eadem sit manus ? sed manus cum annis non mutatur præsertim tam paucis. Fieri etiam potuit ut, cum Usuardus Necrologium scriberet, nullius mors esset, quæ Nonis Octoribus consignaretur. Erat enim hoc in more positum, ut qui Necrologium scribebant omnes anni dies primum ordinarent, posteaque mortuum quemque diei ascriberent, quo mors ejus acciderat : quod in causa est cur in Usuardino Necrologio plurimi sint hodieque dies omnino vacui ; plurimi etiam quos replevit manus Usuardina recentior.

Addis (*Præf.* c. 3, art. 4, § 1, n. 206) : *Quis suspicari ausit Usuardo aut fas aut integrum fuisse corrigere, postquam Martyrologium ab Imperatore et Ecclesiis esset admissum ?* Delicias facis, R. R. An nunquam lege cautum est ne quis Usuardino Martyrologio quidquam adjiceret aut detraheret ? Nonne concessum omnibus Ecclesiis fuit, ut suas quæque solemnitates adderent ? Et illa codicum varietas nonne signum est impune fuisse mutatum, auctum, imminutum ? Pergis porro (*ibid.*) : *Quis suadet toties recursuram eamdem manum addentem, detrahentem, etc. et tamen tam sæpe apparere atramentum aliud vel indicia alia, quæ satis convincant multos annos faciendis correctionibus certo intercurisse ?* Hic tu clamitas apparere sæpe atramentum aliud, et

atramento conquestus es. Sed atramentum aliud at que aliud sæpe fuerit adhibitum ; an atramenti laguncula multis annis sufficit? Nonne tibi, omnibus sæpe usu venit, ut atramentum elapsa hebdomada decoloretur? Næ illi veteres non consulebant in longitudinem. Providere debuerunt sua scripta ob atramentum apud nepotes futuros plus minusve habitura auctoritatis ; proinde curare ut ne sibi venderetur, quod brevi flavesceret. Quæ *alia* illa sint *indicia* multos annos impendere debuisse Usuardum emendando codici, nescio. Refellam, cum assignare poteris.

Jam si rogites qui factum fuerit, ut Pratensis codex corrigeretur, cæteri non item : ratio in promptu est. Auctor sui Martyrologii exemplum offert Carolo regi. Statim probatur omnibus, exscribitur. Suus interim codex domi manet. Succedente tempore, novæ notitiæ accedunt. Incidit auctor in Acta quæ prius ipsi non visa fuerant. Quoties in manus resumit opus, quædam, ut fit, scripisse, quædam omisisse, quædam non aptius adnotasse pœnitet. Adjicit, obliterat, loco movet, luxuriantia adstringit. dirigit inordinata, soluta componit, ad unguem castigat. Habes cur Pratensis emendetur. Emendati autem non sunt alii codices, quia alia procul dubio aliis mensibus exspolita sunt, et importunum fuisset, simul atque quidpiam corrigere visum fuerat, omnes Ecclesias admonere. Fortasse etiam admonuit ; sed aut novos suumptsfacere, aut alia nescio quacausa monitis parere noluerunt. Quid vero nos torquemus, ut ejus rei ratio reddatur, cum idem quotidie accidat ? Non est auctor, qui anno postquam in lucem opus editum est, non animadvertat a se multa prætermissa, quæ dixisse ; multa dicta, quæ prætermisisse vellet : nec tamen gratum aut commodum fuerit eruditis nova ejusdem scriptoris eadem de re singulis annis emptitare volumina : atque, ut exemplo utar quod ad rem accedit propius, præstaresne Baronii martyrologium qualicunque errato purum et integr m ? In usu est tamen ; nec de nova editione cogitatur, quoties aliquid nævi in eo critici reprehendunt. Eodem prosus modo correxit Usuardus ; sed aut nescierunt cæteræ Ecclesiæ, aut neglexerunt. Hæc de lituris hactenus.

Nunc ad argumentum venio cui palmam das, et propter quod te effers magnifice. Nimirum sexdecim et sexaginta anni dies magno apparatu enumeras (*Præf.* c. 3, art. 4, § 1, n. 200), quibus *a simpliciorib̃us codicibus aliis cum excusis tum mss. dissentit Usuardus Pratensis;* unde efficis *aut autographum non esse codicem illum, aut saltem aliud fuisse Autographum unum vel plura, ex quo vel ex quibus Heriniensis et alii Pratensis puriores descripti sint.* Quam nulla ratione omnibus illis locis Pratensem codicem e purorum numero excluseris Notæ palam facient. Hic duntaxat argumentum excutiam. Igitur, si tibi credimus, ideo non est autographum Pratensis codex, quod a cæteris et quidem sæpe numero recedat. An ex animo, R. P., justam esse causam existimas? Mihi quidem aliena prorsus videtur. Nam si codex est autographum, tua ratio probat id unum, nulla fide exscriptum fuisse codicem. Primo igitur probatum oportuit autographum non esse ; et addidisses postea nihil esse mirum quod toties a reliquis codicibus dissideat. Autographi enim a cæteris discrepantia quantalibet sit, nunquam argumento esse potest non esse autographum. Sentis, opnior, primum tui argumenti vitium. Quod aliud colligis *aut aliud fuisse autographum;* id equidem non negaverim : at ex illo alio autographo *puriores Pratensi descriptos esse*, id tibi nullo modo assentior. Tritum est vetustate proverbium : δεύτεραι φρουτίδες σοφώτεραι. Polit lima, non deturpat; nisi forte Usuardus similis fuerit illis medicis, qui etiam integra secant : quo tantum abest ut fecerit, ut etiam plura emendasse vellem.

Deinde legi et perlegi diligenter quidquid a te fuit observatum in illos dies, quibus e purorum codicum albo Pratensem expunxisti. Quærenti tam iniqui judicii rationem, hæc mihi tua fuisse visa est, corruptum illum esse Codicem ubicumque lituris sordescit. Nam sanctos reddis omnes, quos sine litura Pratensis codex exhibet. Itaque toties e tuis antiquiores memorant quosdam sanctos, ubi nulli sunt in Pratensi, aut in isto aliter annuntiantur : si litura fuit his locis in Pratensi, nunquam omittis tuos anteponere quasi nativam Usuardi simplicitatem assecutos, quam in nostro sublatam alia manu aut corruptam esse contendis. Tuumne sensum satis calleo ? At ita parum idonea est ad elevandam Pratensis codicis auctoritatem ista ratio, ut mirum sit quomodo tibi, homini magna sagacitate magnoque judicio, in mentem venire potuerit.

Age, R. P., tam dociles veritati aures commoda, quam eommodaturum te spopondisti. Litura non fit, nisi ut vel nihil sit, ubi quid antea scriptum fuerat ; vel aliud legatur loco eorum quæ scripta fuerant. Nihil igitur tibi proderunt lituræ, quin aut quo loco litura est in autographo, eodem semper in aliis codicibus sancti legantur ; aut sancti qui lituris inscribuntur, nunquam iidem sint qui eodem loco videntur in aliis codicibus. Nam si aliquando accidit ut, ubi litura facta est in autographo, tui codices nullos referant sanctos, aut tui codices eosdem habeant sanctos, ac eos, qui in autographi lituris versantur ; etiamsi verum aliquando esset deesse in autographo sanctos, ubi quosdam tui codices commemorant ; aut in illo sanctos memorari alios ab iis quos referunt tui codices : nullum tamen ex lituris de autographo judicium ferre posses. Quid ita ? Quia regula non est quæ a seipsa dissidet secumque discordat :

Quantumvis perspicuitati studeo, vereor tamen ne intricatum tibi esse videatur hoc argumentum. Exempla confero. Die 18 Aprilis Pratensem codicem sequi propterea noluisti, quod *Niceforum* habet, qui tuis in codicibus desideratur. Sed quo loco nunc in Pratensi legitur Niceforus, eodem olim litura fuit. Ut igitur certus sis ducendam esse illo die ex tuis codicibus primigeniam Usuardi simplicitatem, deberet in illis sanctus quispiam reperiri, qui ante lituram in Pratensi fuerit. Nullum autem hujus lituræ fateris in tuis codicibus apparere vestigium. Qui ergo Nicefori mentio tibi potuit esse causa, cur tui codices potius quam Pratensis, primigeniam Usuardi simplicitatem redolere viderentur ?

Item diebus 14, 28 et 30 Januarii ; 10, 17, 29 et 30 Martii ; 2, 17, 22, 23 et 26 Aprilis ; 15 Junii ; 23, 26 et 30 Augusti ; 25 Septembris ; 17 Octobris : 21 et 23 Novembris, Pratensem codicem vitiatum judicasti, quia in lituris quorumdam sanctorum facta fuit commemoratio, de quibus tui codices plane conticescunt. At diebus 16 et 19 Martii, 8, 13 et 29 Augusti ; 20 et 21 Septembris : 17 Octobris ; 2 Novembris aliisque locis fœdatur etiam lituris Pratensis codex ; nec tui tamen ab illo vel unguem discedunt. Ut igitur tui codices aliquando diversi sunt a Pratensi, ubi in isto sunt lituræ : sic etiam cum illo nonnunquam conveniunt. Lituræ igitur tibi non possunt esse loco regulæ, ex qua Pratensem codicem dijudices ; cum regula illa nulla sit, quæ non semper eadem est. Atque ut hæc paucis omnia contraham : lituræ Pratensis codicis usui tibi esse non possunt ad deprimendam ejus auctoritatem, nisi hinc indicaveris qui sancti ab Usuardo ante lituras inscripti fuerint ; vel demonstres inscriptos lituris fuisse diversos ab iis quos Usuardus ipse designaverat. Neutrum ex tuis codicibus evincere potes ; quandoquidem sæpe repræsentant et sanctos qui in lituris leguntur, nullo liturarum vestigio ; et eosdem qui in lituris videntur. Operam igitur lusisti, cum tuorum codicum numero potius et mole quam pretio et dignitate Pratensem obruere atque opprimere codicem aggressus es.

Quid ad hæc, R. P. ? Num aliqua ex parte vi-

tium facit hæc argumentatio ? Num quid effugii relictum est ? Unum video, et quod quidem tibi monstraverim lubens. Dic te non lituris solis usum fuisse pro regula, sed lituris simul et codicum discrepantia ; te quibusdem locis aspernatum esse Pratensem, quia, præter lituras, ab aliis discrepabat; aliis locis imitatum esse, quod quamvis lituræ essent, cum aliis tamen codicibus concordaret. Placetne ? Atqui nihil factu facilius est quam hoc etiam tibi præcludere. Nam læva manus non est dextræ similior quam quæ in lituris sanctos a te rejectos scripsit similis est illi quæ sanctos a te admissos notavit. Contestor oculos omnes. Si vel tenuissimum scripturarum discrimen sit, nullum verbum dico, quin codex non modo non autographum, sed etiam omnium codicum deterrimus habeatur. Cum igitur in utrisque lituris eadem scriptura sit, nullo modo ad nativam Usuardi simplicitatem explorandam subsidio esse potest codicum discrepantia.

Id nunc te sollicitum habet, qui fieri potuerit ut Heriniensis et Tornacensis codices, præ quibus Pratensem contemnis, quasdam correctiones admiserint, quasdam vero minime. Equidem nullo negotio nodum expedire posse mihi videor. Antequam Usuardus exscribi juberet Martyrologium, quod Carolo regi offerendum erat, haud dubie jam in autographo lituræ erant. Eruditum enim et multæ lectionis opus est, et in hujusmodi operibus quid novi quotidie succurrit quod corrigas. Quæ correcta fuerant in autographo, hæc omnia traducta sunt in primum ejus exemplum, quod alterum autographum vocare licet. Ex isto tui sunt derivati codices. Hinc est quod quasdam primi autographi correctiones referant: alias autem non habent, quia nova identidem induxit Usuardus in suum quæ alias Ecclesias latuerunt, aut ab illis neglecta sunt.

Propero ad ultimum tuum argumentum. Quædam, inquis, in Pratensis codicis margine leguntur quæ licet manu recentiore addita, in vetustissimis, tamen quibusque Usuardi codicibus reperiuntur, atque adeo Usuardi sunt. Unde consequens tibi videtur aut non ipsa Usuardi manu scripta esse omnia, aut ipsum diverso charactere usum fuisse. *Inter varia exempla*, quæ falso subindicas magno numero adduci posse, unum tibi maxime visum est ad rem opportunum. Sic enim die 7 Novembris de sancto Herculano prima manus in Pratensi codice : *Apud Perusinam Italiæ urbem, natalis sancti Herculani episcopi;* et in margine manus recentior : *cujus corpus post abscisionem capitis ita unitum atque sanum die quadragesimo, ut scribit sanctus Gregorius papa, repertum est, ac si ulla incisio ferri tetigisset.* Quam tamen postremam longioremque elogii partem nullus non habet Usuardi Martyrologii codex etiam antiquissimus. *Utra est*, rogas, *manus autographa ?* Fateor in vetustissimis hocce narrari miraculum, ut ego illud ex Dervensi exscripserim. Neque negari potest in margine adjectum esse manu recentiore et quidem imperita. Nam pro, *ac si nulla hoc incisio ferri*, scripsit, *ac si ulla incisio ferri*, quæ sensu vacua sunt. Lubens etiam dederim Usuardi esse totum illud elogium. *Ergo non constat primum manum esse Usuardinam ?* Hæc tua conclusio est, R. P. Mihi, qui ob oculos codicem habeo, longe secus videtur. Sancti Herculani inter et beati Amaranti commemorationem spatium interjicit r latum circiter pollicem, quod scalpells rasum est ; sed ita ut hodieque facile legatur *cujus* prima manu scriptum. Hinc tu, qui tot, tam dudum scribis, quique adeo sæpe expertus es quanta mobilitate ingenium probet, improbet, manum simulet aut compescat, facile nodum solvis. Ego quidem sic rem intelligo. Cum illius diei articulum litteris mandaret Usuardus, primum in anima habuit ornare miraculo S. Herculani elogium. Scripta prima voce, repudiavit consilium quod primum instituerat. Dictanti postea codicem Carolo regi offerendum subiit aminum non parum inde ornamenti accessurum articulo; dictavit, nec tamen addidit suo codici, quia nihil loci relictum erat. Ducentis post annis sodalis quispiam aut in alio codice, aut in B. Gregorii Dialogis miraculum legit, delectatus est, graviter tulit ab Usuardo esse prætermissum, adjecit.

Verum etsi in reliquo codice una aut altera esset commemoratio alia manu scripta, modo omnium exemplorum illa sit, parum ad autographi fidem mihi videtur interesse, eadem an alia ejusdem ætatis manu exaratum esse. Nam non illud solum est autographum, quod ipsa scripsit auctoris manus. Satis est illud eo dictante aut dirigente esse scriptum. Quo concesso, quod negare non potes, an ad manum semper est idem scriptor? Nam ad id operis quod ab omnibus legi oportebat, Usuardus elegit procul dubio, qui nitidus elegantiusque pingeret. At scriptor ille abesse, ægrotare potuit, cum quid in mentem auctori veniebat, quod codici adjectum vellet. Summa est, quod omnibus exemplis est antiquis, id, sive eadem, sive alia ejusdem ætatis scriptum sit manu, non posse nisi ad autographum pertinere. Quidquid igitur correctionum in omnibus Usuardi exemplis repcritur, id, quamvis alia manu codice lituræ inscriptum, quamvis alia manu notatum, Usuardo ipsi vindicari debet. Satisne *dubia tua, imo errata* explanavi et dilui ?

Quid si demonstravero tibi tuos codices neque ad ferendum de Pratensi codice judicium, neque ad edendum Usuardum utiles esse potuisse ?

Autographum nosti codicem esse, quem auctor ipse exaravit propria manu. aut qui ipso dictante vel dirigente exaratus est, proinde ex quo certo dignoscitur quid, vel quid non scripserit. Cum igitur ex Heriniensi et Tornacensi aliisve pronuntiaveris Pratensem non esse autographum, oportet ex illis te perspectum habuisse quid scripserat, quid non scripserat Usuardus. Neutrum tamen a te comperiri potuisse vehemens mihi suspicio est. Neutrum enim tibi compertum esse potuit, nisi vel autographum in manus venerit, vel saltem exemplum purissimum : et utrumque tibi defuisse mihi persuasissimum est. Quo argumento? Audies. Lutetiæ, in bibliotheca regia, Usuardi Martyrologii servatur codex miræ vetustatis, Carlovingiaco charactere scriptus, vix ulla litura, perpaucis additamentis, iisque in quibus perfacile manum recentiorem agnoscas. Noni sæculi vertentis, aut saltem ineuntis decimi esse nullus dubito. Nam ad calcem texitur manu recentiore quidam librorum catalogus, cum hoc titulo, eum esse librorum, qui reperti sunt in Arca Asonis abbatis Dervensis, postquam is Jerosolymam profectus est. Profectus est autem anno 992. Est igitur decimi sæculi manus illa recentior. Quam prope ad Usuardi ætatem accedere oportet codicem ipsum, a qua manus recentior tam parum distat ! Certe aut nullum est purissimum exemplum, aut illud est. Adde pertinuisse olim insignem illum codicem ad Dervense monasterium, quod a Carolo Calvo tot beneficiis cumulatum fuerat, ut non dubium sit quin, ubi auditum est jussu regis concinnatum fuisse Martyrologium, illud abbas ejusque loci monachi in suum usum transtulerint. Adde etiam sancti Odonis commemorationem esse recentioris manus, qui tamen anno 994 obiit, et statim a morte cultu publico honoratus est. In illo tamen exemplo, quamvis plerumque cum tuis codicibus consentiat, multa sunt loca ubi dissentit. Vis nonnulla recenseam ?

Die 15 Februarii, articulus incipit a sancto Blavio, ut in Pratensi, 28 Maii, nihil de sancto Charauno refert, ne nominat quidem ; 5 Junii, nihil habet de sancto Bonifacio episcopo ; 30 refert hæc verba : *non tamen eadem die, sed evoluto anni tempore ut vir disertus Arator scribit;* quæ tu negas ab Usuardo esse scripta. 8 Julii, post *Ciliani martyris*,

additur, *et sociorum ejus;* 12, de sancto Dyo silet; 20, *ipso die sanctæ Margaritæ virginis;* 28 Augusti, *item via Portuensi SS. martyrum Simplicii, Faustini et Beatricis temporibns Diocletiani*, etc., quos martyres tui codices hoc die prætereunt. 7 Septembris, sanctus Clodoaldus simpliciter vocatur presbyter et confessor; 19, sanctum Sequanum non presbyterum, sed abbatem et confessorem dicit; 8 Octobris, Libaria virgo Pelagiæ peccatrici adjungitur; 9, Eleutherius unus ex Dionysii sociis non diaconus, sed presbyter appellatur; 20, Syndulfum et Adraudum annuntiat; 23, de Benedicto confessore altum silentium; 30, de Germano Capuano nihil, sed: *Medio vico SS. Martyrum Pientii et Agentii et S. Columbæ virginis.* Mitto cætera. Quid ex illa lectionum varietate consequatur, etiam tacente me, plane intelligis. Tui codices procul abscedunt a duobus aliis, quorum unum autographum esse constat, alterum ex alio autographo desumptum esse potius quam tuos, probabilissimnm est. Qui potuerunt igitur *ex autographo vel saltem purissimo apographo describi?* Quo pacto ex illis vel conjicere potuisti quid scripserat, quid non scripserat Usuardus? Quo jure ex illis pronuntiasti Pratensem non esse autographum? Tristis sane tuæ editionis conditio. Video illam inter duos scopulos, quorum alterutro illidatur necesse est. Quo enim accuratius res ab auctore conscriptas ejusque verba reddit editio, eo censetur purior et castigatior: nihil utraque exhibet accuratius quam autographum; et ab autographo Usuardi, utrumvis demum illud sit, longe aberras.

Sed benigne tecum agere volo. Esto tui codices merum Usuardum referant, paucis exceptis additamentis, quæ tu sagacissime odoratus fueris. Esto Pratensis codex non autographi titulo dignus sit, et inter apographa recenseri debeat. Hoc etiam dato, vide ne non sagacis et prudentis hominis fuerit Pratensi præferre quemvis alium codicem. Primum fateris Pratensi cæteros omnes antiquitate cedere. Nonne tibi, R. P., incogitanti isthæc excidit confessio? Satisne deliberasti? Advertistine quantum periculi fuerit id honoris habere Pratensi codici? Certo quo propior est aquo scaturigini, eo minus alienis miscetur; et Pratensis, si non fons ipse, saltem ita fonti vicinus est ut inter utrumque vix ullum perspici possit intervallum. Nam Heriniensis, te ipso teste, licet undecimi sæculi, Pratensi tamen ducentis est annis recentior. Nono igitur sæculo exaratus Pratensis codex. Te ipso etiam tempora computante, vita functus est Usuardus anno 876. Usuardo igitur ad summum 23 annis posterius apographum.

Dabis etiam, sat scio, illud ex autographo esse deductum. Neque enim simile veri est aliunde accersitum esse codicem, cum opus fuit, ut autographo nimis extrito, codex alius exscriberetur. Nimis extritum fuisse autographum R. P? Opus fuisse ut post tres et viginti annos exscriberetur codex membranaceus, qui semel tantum per dies singulos, et singulis diebus per quatuor temporis momenta sumebatur in manus? An istud credibile tibi videri potest? cum nostris in templis chartacei videantur libri, qui licet singulis diebus sexaginta abhinc et eo amplius annis diu noctuque versantur, integri sunt tamen. Sed volo tantulum illud tempus durasse autographum. Saltem id concesseris monachos Pratenses, ut librum a suo sodale compositum, a se per tres et viginti annos usurpatum restaurarent, non aliunde codicem fuisse mutuatos.

Id præterea fatearis oportet, nullam ecclesiam, nullum esse monasterium, quod minus interpolationis nomine suspectum videri debeat. Qua causa, quo colore mutassent Martyrologium Pratenses monachi? Num eo temporis spatio quod Usuardi mortem inter et decimum sæculum interest, sanctos quospiam suis fastis addidit aut detraxit Parisiensis Ecclesia? An novis reliquiis ditata est abbatia Sangermanencis? Num societatem iniit cum alio monasterio, qua sanctos ejus colere obligaretur? Præsagio quid sis responsurus. Prima manus, inquies, bona fide autographum reddidit: sed post nonum sæculum perfida alia in totum codicem grassata est, et loco eorum quæ scripserat Usuardus, alia substituit. Frustra te in istam latebram conjicis, R. P., habeo quo te teneam. Quæ enim lituras fecit manus, et in lituras nova induxit, eadem reliquum codicem scriptum esse manifestum est. Quod si sponte concedere nolueris, id vel ab invito extorquebo, lituras esse decimo sæculo superiores. Nam codex Dervensis, quem et litterarum forma, et appositæ temporis notæ, et eruditi testantur nono sæculo vertente, aut ineunte decimo exaratum esse, multos ex iis articulis integros repræsentat, qui in litura scribuntur, nec verbum habet de iis, quæ ante lituras scripta fuerant. Erant igitur illæ lituræ in Pratensi antequam scriberetur Dervensis codex. Neque enim dixeris ex isto Pratensem fuisse correctum. Alioquin, cur uno potius loco quam altero? Cur priorum illarum correctionum nulla, aliqua superessent posteriorum vestigia? Eadem correctionum omnium est manus. Ergo omnes noni sæculi sunt. Eadem igitur ætate et exscriptus et correctus est codex. Nulla causa fuit nono sæculo cur Martyrologium a Pratensibus mutaretur. Fatearis igitur necesse est in nullam Eclesiam nullumve monasterium cadere minus posse interpolationis suspicionem.

Nunc in medium veniant tui codices, et cum Pratensi de honore et præstantia contendant. De ætate habeo confitentem reum. *Ultro et lubens fateor*, inquis (*Præf.* c. 3, art. 4, § 2, n. 210), *Heriniensem nostrum membraneum Pratensi palmam omnino cedere.... duobus minimum sæculis posteriorem.* Magnum temporis intervallum, R. P., et quo, etiamsi verum esset nihil novi insertum in Usuardum fuisse, id tamen non tam certo de Heriniensi quam de Pratensi judicare poteras; quod satis fuit ut Pratensem anteferres.

Heriniensem aliosve ex autographo aut ex purissimo apographo expressos fuisse quo argumento tibi persuadere potuisti? Qua nota dignoscere quid Usuardum saperet, quid Usuardo repugnaret? Hieronymiani indices. Beda, Florus, Ado et quotquot ante Usuardum fuerunt martyrologiographi nihil subsidii conferre poterant, quandoquidem se ab illis aliquando recessisse non obscure indicat Usuardus ipse, cum ait in Prologo: *At sit quid præter quod ab illis accepi in hoc opere actum vel mutatum est, sagaci a me indagine perquisitum agnosci poterit.* Neque magis auxilio erant quotquot post Usuardum scripta sunt martyrologia. Vix enim duo invenias, quæ omnibus anni diebus sint sibi invicem consentanea. Heriniense Rhemensis provinciæ sanctis refercitur; Tornacensis codex multos ex Anglia admiscet; alii alios. Dices illos facile ab Usuardinis discerni, quia quarumdam Ecclesiarum proprii sunt. At quot sancti sunt apud Usuardum, quos propria quadam et singulari ratione colunt quædam Ecclesiæ? Die 18 April. sanctum Maternum Usuardo abjudicas, ut Treviris proprium. Cur non Usuardus æque Maternum adnotasset ac Maximum, quem etiam Treviri singulari cultu prosequuntur? 24 ejusdem mensis, tuus ille tantopere jactatus Heriniensis codex inter impuros turpiter relegatur, quod sanctas Bovam et Dodam Rhemensibus proprias commemoret. Cur purus habetur, cum sanctos Baolum et Theodoricum pagorum quorumdam ejusdem provinciæ proprios annuntiat? Atque etiam aliquando accidit ut illi cæterisque majoris pretii nulla causa interpolationis notam inureres, et illis vitio verteres quod puritati tribuendum fuit. Die 10 Februarii Pratensem illis prætulisti. Injuria; nam in Pratensi sancta Austreberta in litura scribi-

tur, et eam prima manus, ut vocas, ego, autographum Carolo regi oblatum non memoravit. Deest enim sancta illa in Pervensi codice. Puri etiam erant 16 Martii. Hilarium et Tatianum suo codici adjecit Usuardus, deleto totq, quem antea scripserat, articulo. Deletus quoque Eustachius, additusque Eulogius Cordubensis die 20 Septembris. Tui codices primam, ut Dervensis, referebant manum, seu primum autographum. Cur illis fecisti injuriam? Neque in illos æquior fuisti 1 Novembris. Mutatum in ipsis non fuerat Marcelli elogium; vere Usuardinum fuit et primi autographi. Adeo nihil certi statuitur, ubi semel a regula discessum est Nullam igitur notam suppeditabant tibi tui codices, qua Usuardina a non Usuardinis discerneres. Sine ergo te iterum interrogem, quo nomine tibi persuaseris illos *ex autographo vel saltem purissimo apographo esse descriptos?*

Denique alias ecclesias aliave monasteria potiori ratione suspectas esse, nihil opus est ut probem. Res ipsa loquitur. Cum ad illas pervenit Martyrologium Usuardi, jam propriæ erant solemnitates. Erant etiam in finitimis regionibus aliæ, quas jampridem sibi adsciverant. Has omnes dubio procul adjunxerunt novo Martyrologio; quas, quia Usuardus ipse signare potuit, nullo indicio ab Usuardinis distinguere possis, nisi fontem ipsum adeas, aut ad fontem quam proxime accedas. Nulla rivulus, te ipso comprobante, proprius abest quam Pratense, ut passus sum appellari, apographum. Nonne igitur sagacis et prudentis hominis fuit Pratensem codicem cæteris anteponere, etiamsi tam certum esset esse apographum, quam autographum esse certum est? Etsi verum sit, ut est certe, tuis codicibus anteponendum fuisse Pratensem, quam meretur fidem tua Editio, qui tuos illi prætulisti? Nullius ergo ad edendum Usuardum utilitatis esse potuerunt.

Atque hæc satis sunt, R. P., interturbare tua litteraria negotia longiori sermone, in publica commoda peccare esset. Arbitror nihil omisisse quod te deinceps ad melius de Pratensi codice sentiendum adducere posset. Probatum est litterarum forma, notis chronologicis, perpetuo usu, fida custodia illum esse autographum: litteras, haud dubia autographi signa, demonstravi ab Usuardo factas esse, nec ab illis faciendis eum aut ulla lege aut morte fuisse prohibitum. Planum feci autographi ab exemplis discrepantiam: his quidem, non illi adversari. Convelli fundamentum, quo tota tua censura nititur, vitiatum esse Pratensem codicem, ubicumque lituræ sunt aut correctiones, quæ in aliis codicibus non comparent; quandoquidem sæpe correctiones admittunt et ipsi; sæpe nihil habent eorum, quæ ante lituras correctionesve scripta fuerant: scriptura correctionibus ubique simili, aut ad omnia loca admoveri debuisse regulam, aut nullam esse. Lucem attuli exemplo, quod tibi suspicionem injecerat sibi non constare Usuardi manum. Parum fuit elidere ductum ex lectionum varietate argumentum; ultra progressus ostendi tuos codices ab utroque autographo discrepare, atque adeo ex illis ferri non potuisse de Pratensi judicium. Et ne tuum animum severior exasperaret reprehensio, non sum gravatus me ad tuam demittere opinionem, apographum esse Pratensem codicem, aut saltem autographum recentiore manu inquinatum. Sed probavi, etiamsi hoc tibi daretur, apographum esse ejusmodi, quod cæteris omnibus præponere debueris: ac primum quidem quod omnium sit antiquissimum; deinde quod probabilius sit illud ex autographo descriptum esse, quam ullum aliud, postremo quod nullum aliud minus interpolationis suspectum esse possit.

In spem venio, R. P., fore, ut hæc argumenta tibi omnem ex animo scrupulum eximant, Pratensem codicem tecum reducant in gratiam, et pro indictis haberi velis quæcumque in autographi sinceritatem integritatemque paulo acerbiora minusque vera dixisti. Ea tibi facile condono. Qui enim potuisses de illo codice recte judicare, qui alienis oculis iisque non admodum perspicacibus utebaris, et testimonia sæpe adversa fronte secum pugnantia audiebas. Bollandus et Henschenius, magni viri et in hac palæstra subacti, codicem minime purum existimabant: Sirmondus et Mabillio nihilo inferiores asserebant autographum; alia Castellanus, alia Stephanus Chamillart nuntiabant; suffusæ hic illic lituræ, nonnulla additamenta facessebant negotium; proclive erat peccare tot augustiis irretitum. Persuasum habeo multo benignius acturum te fuisse cum Pratensi codice, si tuis oculis illum perlustrare licuisset. Neque tamen est, quod de præpositis nostris conquerare. Non es nescius quanti momenti, quanti pretii sit singulare hujusmodi monumentum. Tutum non erat tam longe transportari in exteras hostilesque regiones. Satisne non fuit permittere, ut totum exscriberetur? ut Sirmondus vester cum alio exemplo conferret? ut postea Castellanus *semel, iterum ac tertio* inspiceret, *et per dies singulos variationes quamtumvis exiles solertissime adnotaret? (Soller. Præf.* c. 3, a 4, § 1, n. 195.) Quorum omnium testimonia si tibi non facerent satis, cur non per epistolam percunctatus es quibus argumentis Usuardini Martyrologii autographum vindicaremus; cur essent lituræ, cur iis lituris superinducta quædam quæ ab aliis codicibus aberant; cur additæ margini solemnitates; an eadem ubique manus, an diversa? Nemo hic est cui non pergratum fecisses; nemo qui officio non duxisset te de omnibus quam diligentissime facere certiorem. Vellem ex animo prudens istud cepisses consilium. Quoniam vero maluisti nostrum Codicem publice traducere; quod illum publice ulciscimur, a te maximopere peto et quæso, ut æqui bonique facias. Nec vereor ut id te exorem. Tu enim ipse non postulasti modo, sed etiam flagitasti (*Præf.* a 4, § 1, n. 208), ut quis e nostris *dubia tua, imo errata, in quæ Codice ipso privatus, incidisti, explanaret et diluceret:* pollicitus *te promptissime retractaturum quidquid forte de autographo nostro iniquius sensisse dici posses.* Quin de Republica liiteraria satis tibi meritus vi debaris, *si id dubitationibus tuis efficeres, ut Usuardum ipsi nostrum, nativa simplicitate, iisque quibus voluerimus, annotationibus vindicatum, publici juris aliquando faceremus.* Sane hanc æquitatem exspectabam ab erudito viro, qui ex eorum numero est qui *(ibid.) eumdem omnes scopum præfixum habent, ut, dissipatis tenebris, errores depellantur, eruatur veritas, antiquitas ecclesiastica vel æmulis studiis illustretur, ad majorem Dei sanctorumque gloriam.* Vale

INCIPIT

USUARDI MARTYROLÓGIUM

PER ANNI CIRCULUM

PROLOGUS [a]

AD CAROLUM CALVUM.

Domino regum piissimo CAROLO USUARDUS, indignus sacerdos ac monachus, perennem in Christo coronam.

Minime vestram latet celsitudinem, o sapientissime princeps, qualiter monemur imitandis antiquorum studiis, ut quidquid in gestis præcipue ecclesiastico dogmati congruis minus perfectum inventum fuerit, debeamus vel pro posse supplere, vel certe suppleri obtare. Quæ res pia quidem sollicitudine (vestro, si recordamini, jussu dignanter admoto) me ad hoc, et si indignum, compulit, quatenus sanctorum sacras atque anniversario recolendas festivates ex quibusdam præcedentium Patrum Martyrologiis in quamdam colligerem unitatem. Recolebamque in ipsis eorumdem solempnitatibus quam multos propriæ negligentiæ excessus, quos etiam purgari tali cupiebam officio. Præterea et venerabilium Hieronymi scilicet ac Bedæ presbyterorum piis, quamvis succinctis, super hoc provocabar descriptis ; quorum prior brevitati studens, alter vero quamplures dies intactos relinquens, A multa inveniuntur hujus operis præterisse necessaria. Quos tamen secutus censui, et Flori viri memorabilis latiora jam in eo ipso negotio sequi vestigia, præsertim in secundo ejusdem libro. Ibi enim multa, quæ in priore omiserat, et correxit et addidit. At si quid præter quod ab illis accepi in hoc opere actum vel mutatum est, sagaci a me indagine id perquisitum agnosci poterit. Cæterum, benignissime, idcirco hanc exiguitatis meæ præfatiunculam huic opusculo inserere malui, ut scirctur non me in hoc usum levitatis conamine, sed potius vestris, ut erat dignum, paruisse imperiis catholicorum fidelium solito consulentibus utilitati. Unde quod vestrum est obsecro, ut si justum decernitur, propria tuitionis anchora roborctur, quod B videlicet et præsentibus regalis examinis auctoritate, et futuris tantæ auctoritatis firmetur examine. Excellentiam magnitudinis vestræ per multa annorum curricula Rex regum Dominus sua dignetur custodire potentia. Amen.

[a] Decrat iste prologus in eo, quem publici juris facimus, codice manuscripto, propterea quod exciderat præ vetustate primum ejus folium. Eum vero nobis suppeditavit V. C. Pithæi exemplar ejusdem fere, tum characteris, tum ætatis, teste D. Jacobo du Breul, hujusce cœnobii monacho, qui Prologi istius fronti observationem hanc præfixit. Notandum præterea non reperiri in Solleriata Usuardi editione. BOUILLART.

[a] PROLOGUS ALTER

EX LIBRIS BEATI AUGUSTI, *Qualiter colendi sint sancti.*

Festivitates sanctorum apostolorum seu martyrum antiqui Patres in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad excitandam imitationem, vel ut meritis eorum consociemur, atque orationibus adjuvemur (AUG, l. XX *contr. Faust.*, c. 21). Ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificemus, quamvis in memoriis martyrum constituamus altaria. Nemo enim in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit : Offerimus C tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane ; sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit : ut ex ipsorum locorum amore affectus assurgat ad augendam charitatem, et in illos quos imitari possumus, et in illum quo adjuvante possimus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro evangelica veritate passionem paratum sentimus. Sed illos tanto devotius, quanto securius.

[a] Desideratur secundus iste prologus in ea quam Sollerius adornavit Usuardi editione ; at reperitur in Usuardi ejusdem codicibus fere omnibus manu exaratis, qui in bibliotheca Pratensi asservantur et in multis aliis. BOUILLART.

Quos etiam fidentiori laude prædicamus jam in vita feliciore victores, quam in ista adhuc usque pugnantes. At vero illo cultu, qui Græce latria dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit propria quædam Divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem ad cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idololatræ dicuntur qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus aut offerendum præcipimus, vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam angelo. Et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur, per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut condemnetur; dum etiam ipsi sancti, vei homines, vel angeli exhiberi sibi nolunt, quod uni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo et Barnaba, cum commoti miraculis quæ per eos facta sunt, Lycaonii tanquam diis immolare voluerunt. Conscissis enim vestimentis suis confitentes et persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt (*Act.* XIV, 14). Apparuit et in angelis, sicut et in Apocalypsi legimus angelum se adorari prohibentem atque dicentem adoratori suo : *Conservus tuus sum et fratrum tuorum, Deum adora* (*Apoc.* XIX, 10). Honorandi sunt ergo martyres propter imitationem, non adorandi propter religionem. Honorandi sunt charitate, non servitute.

MENSIS JANUARIUS

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* 1.

Circumcisio Domini nostri Jesu Christi. Romæ, natalis sancti Almachii martyris ; qui jubente Urbis præfecto, cnm diceret : Hodie Octavæ Dominici diei sunt, cessate a superstitionibus idorum, a gladiatoribus occisus est. Via Appia, coronæ militum triginta, sub Diocletiano imperatore. Item Romæ, sanctæ Martinæ virginis, quæ sub Alexandro imperatore diversis tormentorum generibus cruciata, tandem gladio martyrii palmam adepta est. Apud Spoletum, sancti Concordii presbyteri, et martyris, temporibus Antonini imperatoris ; qui primo fustibus cæsus, dehinc equuleo suspensus, ac ferro post in carcere maceratus, ibique angelica visitatione consolatus, demum gladio vitam finivit. In Cæsarea Cappadociæ, depositio sancti Basilii episcopi, cujus celebriatis XVIII Kalend. Julii potissimum recolitur. In Africa, beati Fulgentii, ecclesiæ Ruspensis episcopi, qui ob catholicam fidem, et eximiam doctrinam exilio relegatus, tandem ad propriam ecclesiam redire permissus, vita et verbo clarus, sancto fine quievit. In territorio Lugdunensi, sancti Eugendi [*Bouillart.*, Augendi] abbatis, cujus vita virtutibus et miraculis plena refulsit. Alexandriæ, sanctæ Eufrosinæ virginis.

NOTÆ.

Usuardum in primæva sua simplicitate hic repræsentari, probant plerique codices, quibus me potissimum inniti in præfatione indicavi : *Pratensts* nempe codex, aut prætense, aut vere autographus, cum quo semper convenit *exemplar* B, et alii ibidem fortasse similes. Item *Heriniensis, Tornacensis, Autuerpiensis, editio maxima Lubecana, Muneratus, Grevenus, Molanus*, in quibus nulla, salti momenti gravioris, discrepantia reperitur, ut mox patebit.

VARIANTES LECTIONES.

De presbiteri, et hujusmodi multis aliis minutiis orthographicis superius in præfatione actum est, et erit sæpius alibi dicendi locus. Lego *Circumcisio* cum Herinien., Tornacen., Autuerpien. et ms. impressisque pluribus, quemadmodum prælucent Beda, et Romanum parvum. Ex prioris annuntiatione suam procul dubio formavit Usuardus. Praten. scribit *Circumcisio*. Greven. et Molan. addunt, *secundum carnem*, quibus vocibus utuntur apographa Hieronymiana et Beda : sed eas ab Usuardo expunctas, ut plerumque multa decurtat, probant puriora exempla omnia tum edita, tum ms. Omisi etiam *Alippio*, licet in Adone habeatur, et rectius, opinor, apud Bedam *Alypio*, ipsa eadem causa, quod in codicibus nostris id nomen non habeatur, forte consulto ab Usuardo prætermissum, tametsi satis verosimile sit, *Fallonium Probum Alipium* Honorii tempore, dum *Almachius*, vel *Telemachus*, trucidatus est, præfecturam Urbis administrasse. Legitur hic et recte, ni fallor, *Eugendi* non *Augendi*, contra quam habeatur in Praten., Herinien., Tornacen. et Munerat., ubi pro *Eugendo* positus est *Augendus*. Mihi *Eugendus* præplacet, ut majores nostri in Actis hoc die legerunt, et legere debuit Usuardus Adonem describens. Atque ita etiam in antiquis lectum fuisse ostendunt codices alii, pro textu citati. A qua parte stet derivatio Gallica *Oyend*, judicent alii. In *Eufrosinæ* servavi modum scribendi codicum mss. et impressorum, quidquid Ado rectius posuerit *Eufrosinæ*, orthographia fortasse ab editore correcta. Notavit Clar. Castellanus in prætenso Pratensi autographo lituram apparere post *Augendi abb.* cui deinde in eadem membrana inscriptum, *atis. Alexandriæ, sanctæ Eufrosinæ virginis, cujus vita virtutibus et miraculis plena refulsit.* Manifesta hæc, ut mitissime dicam, transpositio, auctoritatem illius codicis certo imminuit, nihilominus primo hoc die inter puriores locum obtinet, sæpe alibi ob defectus graviores excludendus. Demum observo, in ecgrapho Tornacen. voces pauculas immutatas, quæ tamen totius rei substantiam illæsam,et intactam relinquunt.

OBSERVATIONES.

Non facile dixerim, cur Ado *Circumcisionem a* A Romano parvo expressam reticuerit, nec cur Usuardus *octavam Domini*, ab utroque illo et Beda diserte positam. Reliqua, quæ ad hanc primam annuntiationem spectant, in Variantibus dicta sunt *Almachius* a Beda primum signatus est, nulla gentis, aut instituti facta mentione; ut dubitari possit, an Theodoretum a Bollando aliisque citatum præ oculis habuerit. Verumtamen, vel ea, vel simili alia causa *Telemachum* Theodoreti ab *Almachio* hoc nostro distinguere velle, scrupulos magis sapit, quam solidam rationem. Brevius de eo agit Romanum parvum, sed *decollatum* pronuntiat, quod Ado non est ausus asserere, secutus simpliciter contextum Bedæ. Utrum e duobus descripserint Usuardus et Notkerus, libera datur sentiendi optio. Erit qui opponat vetustissimum Hieronymianum cegraphum Epternacense, quod Florentinius Antuerpiense appellat; in cujus specimine, in præfatione Bollandiana pag. XLVI impresso, et rursus in Popylæo antiquario B ante tomum II Aprilis ex æneis laminis recuso, legitur : *Natalis Coronæ, qui jubente Asclepio, etc.* Unde nimirum sequeretur, primam Almachiani elogii originem ad Hieronymiana referendam. At enim facile occurritur; nam manifestissime patet, codicis illius in latereulo hujus diei confusio ex omnibus aliis apographis Hieronymianis, tum a Florentinio editis, tum apud nos mss. omnino corrigenda. Ut paucis dicam, huic Martyrologio prorsus insolitum est hujusmodi encomia uspiam referre. Rursus non Coronæ sanctæ, quæ hic nulla est, nec Stephani, quem forte supponere volueris, sed unius Almachii ea propria sunt. Statuendum proinde Laurentium scriptorem codicis ex Anglia verosimiliter a S. Willibrordo allati, aut a sancto ipso, aut ex Bedæ cævi scriptis elogium accepisse, atque illuc non satis apte inseruisse, ut plane intelligunt harum rerum periti, et fusius demonstrari poterit, siquando usus fuerit alia nostra Hieronymiana apographa, genuinis pro- C xima, typis edere, in quorum nullo similem usquam phrasim deprehendimus. Explodenda porro stultissima imperiti cujus Angli argutatiuncula de *Almachio* ab *Almanacho* progenito, quam hic vel notasse plusquam satis est, utpote nec appellari, nedum confutari dignam, quod tamen ultro præstitit laudatus nobis et sæpe imposterum laudandus Clar. Castellanus.

Sequitur in textu nostro : *Coronæ militum* XXX quæ in Adone post Concordii annuntiationem posita est, ex Hieronymianis immediate desumpta, in quibus Corona a militibus perperam distingui videtur, quod Viennensi nequaquam placuit, nec item Nostro, a Notkero tamen restitutum est. Actum non ago, si plura requiris, videsis Bollandum et Florentinium. *Romæ, Martinæ virginis* meminit Romanum parvum; Ado longam ex Actis laudationem concinnavit, breviorem ex ipso Notkerus, solam medullam Usuardus contractam exhibet, ut conferenti luce clarius patebit. Rabanus, licet ex eodem fonte hauriat, diversam plerumque semitam ingreditur. Rursus : *Et apud Spoletum, sancti Concordii martyris*, Romani parvi verba sunt. Elogium ex Actis Adonianum est, compendium hic Usuardinum, apud Notkerum paulo auctius. Alia denuo habet Rabanus, *Concordium Romæ* tribuens. *Basilius* apud antiquiores Martyrologos notus non est. Notkerus pluscula de eo memorat; Wandalbertus vero canit : B

Basiliusque sacer meritorum splendet honore,

isque præterea nativitatem Domini, Euphrosynam et Amachium celebrat, reliquos omnes omittens. Equidem existimo sanctissimum episcopum pure Usuardinum esse. Quod vero subditur : *Celebritatem ejus potissimam recoli* XVIII *Kal. Julii*, id qua ratione a viris cætera eruditis de *ordinatione* in episcopum intelligatur, mihi studiose quærenti hactenus reperire non contigit. Ultimo loco habet Romanum parvum : *Et in Ruspensi ecclesia, sancti Fulgentii episcopi.* Hinc ab Adone acceptus pluribus laudatur, quæ a Notkero descripta sunt, a Nostro modice decurtata et polita. Penultimo loco in Adone est *Euphrosyna* cum vitæ epitome, a Notkero paululum aucta, atque in recentioribus codicibus Usuardinis descripta, ut mox videbitur. Usuardus solum ferme nomen ab Adone transumpsit et ultimo loco retulit; Bollandus vero in gratiam PP. Carmelitanorum ad diem XI Februarii remisit. De quo vide Resp. Papebrochii, art. 10, num. 44. *Eugendus* Adoni debetur hoc die, non sequenti, ut Notkerus posuit. Ex illius verbis composita sunt, quæ ab Usuardo dicuntur. Ex his perspicere lector incipiat, quam vere nuper a nobis pronuntiatum sit, Adonis Martyrologium fontem esse, ex quo ferme totum Usuardinum nostrum profluxit.

AUCTARIA.

ANTUERPIEN.-MAJOR inserit, *secundum carnem.* Post *gladiatoribus*, cum Beda, addit, *hac de causa* De Martina, decst, *sub Alexandro*, etc. Scribit : « Apud Spoletum civitate Tusciæ : » Post *triginta*, « has pro confessione veræ fidei sub, » etc. De Basilio : « Episcopi, admirandæ fidei atque doctrinæ viri. » Euphrosynæ vita sic ex Adone describitur : Quæ orationibus patris sui Papuntii, de sterili ma- D tre progenita, in puerili ætate constituta, clam se tonderi fecit, et monasticam vitam expetiit, Smaragdi sibi nomen imponens. Post etiam in reclusione viginti octo annos in omni sanctitate perdurans, tacta ægrotationis incommodo, et mortem sibi adesse cognoscens, manifestante [manifestavit] se religioso et cum lacrymis multotiens quærenti eam patri. » Hactenus ex Adone. Additur porro : « Cum quievisset, sepulta est a fidelibus in ecclesia. » In fine adjiicit : « Ravenna, Severi episcopi et martyris. »

ROSWED. secundo loco habet : *Basilii episcopi*, expuncto elogio. Tertio loco : « Romæ, sanctæ Martinæ, uxoris Adriani. Et Coronæ virginis. » Tum : « Et natale sancti Almachii, sub Olympio, » etc. Legit etiam : « Apud Spoletum civitatem Tusciæ. » In Fulgentio, abest totum elogium. Denique Eufihrosyna Eugendo præponitur.

PULSANEN. acephalus est, caretque diebus fere quatuor primis.

AUTUERP.-MAXIM., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. ordinem non nihil immutant, cætera Usuardinæ puritati satis propinqui. Diem itaque sic uniformiter ordiuntur : « Octava nativitatis Domini nostri Jesu Christi, et Circumcisio ejusdem. » Sic deinde secundo loco pergunt. « In Cæsarea Cappadociæ, depositio sancti Basilii episcopi, qui tempore Valentis, doctrina et sapientia insignis, omnibus virtutibus fundatus, mirabiliter effulsit. » Cur omiserint Usuardi verba de festi ejus celebratione XVIII Kal Julii, non habeo unde statuam. Prædicti codices de sancta Martina hæc textui subjungunt : « Factus est autem in passione ejus, terræmotus magnus, et crediderunt ea die millia et trecentæ animæ. » Terræmotus ex Adone acceptus est, unde vero et a quo mirabilis ea conversio huc traducta sit, nescio.

LOVANIEN. eodem modo incipit, eumdemque servat ordinem, sed Basilii, Martinæ, Almachii, Concordii et Fulgentii elogia plane rescindit.

CENTULEN : « Octava nativitatis Jesu Christi Domini nostri, atque Circumcisio ejus. Romæ, sancti Almachii martyris. Item Romæ, sanctæ Maximæ

virginis. » Quæ hæc Maxima sit, etiamnum quæro : forte jungenda erit Magno et Maximo, de quibus infra ad Belinum. Sequitur in codice : « Item via Appia, sanctorum XX militum, [*cur non coronæ* XXX ?] sub Diocletiano passorum. Cæsarea Cappadociæ, sancti Basilii archiepiscopi et confessoris. In Africa, civitate Ruspensi, sancti Fulgentii episcopi, vita et doctrina præclari. Apud Spoletum, sancti Eugendi abbatis. Alexandriæ, Eufrosinæ virginis. »

BRUXELLEN. incipit : « Circumcisio Domini secundum carnem, et octava dies Dominicæ nativitatis. » In Almachio, et Concordio satis purus est. De Martina habet sicut ANTUERP.-MAX., etc., sed nomen corrumpit, scribens *Marmenæ*. In militibus satis purus, in Fulgentio ex Adone modice interpolatus est. De Basilio inserit, « admirandæ fidei, vitæ, et doctrinæ viri ; cujus potissimum elevationis festum, » etc. Euphrosynæ elogium ex Adone non nihil mutilat. Tum « Ravennæ, sancti Severii confessoris. » De eo etiam agunt Hieronymiana, sed in Actis differtur ad 1 Februarii. « Eodem die, sancti Pagodæ [*vult dicere* Paracodæ, *vel ut Mosander* Paragodæ] septimi Viennensis episcopi. » Sequitur ; « In territorio Lugdunensi, monasterio Virensium, sancti Eugendi abbatis, » etc. Denique : « Silviniaco, sancti Odilionis, quarti abbatis Cluniacensis, qui per annos quinquaginta sex, miro religionis fervore rexit atque provexit. » Vide infra auctarium Greveni.

HAGENOYEN. : « Circumcisio Domini nostri Jesu Christi, quando ipse præsentatus est sacerdoti ad circumcidendum octavo die, ubi ille pro nobis peccatoribus primum sanguinem fudit, ostendens se verum corpus assumpsisse humanum. » In Almachio deinde, Martina et Concordio satis purus est. Tum : « In Cæsaria Capadociæ, depositio sancti Blasii [*pro* Basilii episcopi. Qui primus monachorum regulas scripsit, et ab imperatore in exilium est missus, et tandem ad suam ecclesiam est reversus. Et a beato Effrem heremita in columna ignis visus est, cujus caput erat in cœlo et pedes in terra, Qui spiritu prophetiæ claruit, et in tempore Valentis imperatoris, sapientia et doctrina insignis, omnibusque virtutibus ornatus, mirabiliter effulsit. Cujus festivitas, » etc. In Fulgentio et Eugendo satis purus ; in Euphrosyna non plane convenit cum supradictis ; In fine, de corona XXX militum, pure.

AQUICINCT. in fine : « Ipso die, sancti Maximi martyris. » Vide infra de Magno.

VICTORIN. in fine : « Ipso die, sancti Odilonis abbatis. » Deinde manu recentiori : « Ravennæ, Severi episcopi et martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Circumcisio Domini nostri Jesu Christi. Almacii martyris, Romæ. Coronæ militum XXX. Fulgentii episcopi et confessoris. Martinæ virginis et martyris. Eufrosynæ virginis. »

REGINÆ SUECIÆ, sub num. 130 : « Ipso die, sancti Odilonis. »

STROZZIAN. : « Eodem die, sancti Magni martyris. » Vide, ut dixi, in Belino.

MEDICÆUS : « Ravennæ, sancti Severi episcopi et martyris. » Editio Florentina anni MCCCCLXXXVI cum hoc ex parte convenit.

SELINENS. PP. Franciscanorum, ascriptum recentiori manu : « Sancti Venerii martyris. » An non *Severii ?*

EDITIO LUBECO-COL., de Circumcisione, fere ut BRUXELL. Tum : « In Oriente sancti Jaspar regis, quem beatus Thomas apostolus plene fidem docuit, et postmodum episcopum patriæ ipsius, sicut et alios duos ordinavit. Qui hac die obdormivit in Domino, divino sacrificio in ecclesia prius celebrato et A sumpto. » De Basilio, ferme ut ANTUERP.-MAX., etc. Deinde : « Romæ, sanctæ Marcinæ virginis et martyris, quæ cum esset sublimis genere, patre consule nata, dives nimis rerum, quas indigentibus misericorditer erogabat, tenta ab Alexandro imperatore, jussa est sacrificare Apollini ; quæ cum nollet, diversis tormentorum, » etc., » ut supra. In Almachio et militibus XXX satis pura est. De Concordio inserit : « Qui natione Romanus ex patre Gondiarno, tentus, » etc. In Fulgentio pura est. De Eugendo addit, « monasterio Virensium. » De Euphrosyna quod supradictis addit, describi non meretur. In fine ; « Ravennæ, sancti Severi episcopi. » Vide dicta.

BELIN. inserit, « monasterio Jurensium. » Scripsit etiam *Olimpio* pro *Alypio*. Sed præcipuum auctarium in fine est : « Eodem die, sancti Magni martyris, » descriptum forte ex codice simili STROZZIANO. Ex BELINO. accepit MOLANUS, nec ullus alius codex de eo meminit. Vide conjecturam Clar. Castel- B lani in notis pag. 15, et in Martyrologio universali pag. 665. Ut ut est, nihil Baronius, nihil Bollandus, nihil alii de *Magno*, *Maxino*, aut *Maximo* reperere, saltem quod huic martyri aptari queat.

GREVEN. incipit ab Euphrosyna, fere ut supra. Tum : « Eodem die, beati Odilonis abbatis, cujus vitam virtutibus et miraculis claram, Petrus Damianus eleganti stylo descripsit. Hic primus in monasteriis suis generalem commemorationem animarum, post festum omnium Sanctorum instituit, quod in Ecclesia utiliter institutum cernimus. Super aquas etiam cum sociis fide plenis ambulavit. In Oriente, dormitio sancti Gaspar, qui fuit unus ex tribus magis. Hic a beato Thoma Apostolo fidem edoctus, et episcopus ordinatus, quievit in pace. In Apulia, Potiti martyris. » Aliis etiam diebus colitur. Vide XIII Jan. in Actis. « Stephani et Martini martyrum. Secundi martyris. Trophimi martyris. Severi episcopi et confessoris. Hic etiam memoria recoli- C tur beati Fulgentii episcopi Utricolensis, de quo Gregorius III Dialogorum refert, quod a Gothis intra circuli designationem inclusus, in maxima pluvia pluviam non senserit. Coronæ virginis. » Hanc probabilissime ex Hieronymiano aliquo accepit Grevenus, sed ut dixi, nulla est *Corona* ista virgo amanuensium vitio perperam avulsa a XXX militibus in textu relatis. Præter Fiorentinium, videri etiam potest Clar. Castellanus, in notis pag. *8* et 12.

MOLAN. in ipso textu litteris Italicis minoribus inseruit de Fulgentio : « Hujus vita virtutibus plena habetur. » Et post Lugdunensi, « monasterio Jurensium. » De *Magno* habet in fine eodem charactere, quod ex Belino descripsit, sed de eo jam ibi diximus. Sequitur typis Romanis minoribus, elogium Fulgentii Utricolensis ex Greveno desumptum. Sed in præfatione cap. 13 recte monuit idem Molanus, Fulgentium hunc, pro Cartusianorum Coloniensium arbitrio hac die collocatum. In Actis refertur XXII Maii. Castellanus in Martyrologio universali eum D recolit III Decembris. Sequitur eodem charactere : « Clari abbatis monasterii sancti Marcelli in Vienna et confessoris, magnæ sanctitatis viri. Castro Meleduno, depositio sancti Aspasii confessoris, cujus ibidem nomini principalis ecclesia titulatur, licet vita penitus ignoretur. In Corbeia, depositio beati Adelardi, abbatis. » et confessoris. (ujus vitam scripsit Ratbertus abbas. » Editiones posteriores, de Claro Viennensi addunt, « cujus vita habetur. » Et in Actis exstat. De Aspasio, ut in priori. Non est opus, seu hoc seu aliis sequentibus diebus, adjicere formulam (de cujus antiquitate hic non disputo) : *Et aliorum plurimorum sanctorum, martyrum, confessorum atque virginum.* Respondetur, *Deo gratias.*

IV *Nonas.* *Die* 2.

Apud Antiochiam, passio B. Isidori episcopi. Et in Ponto civitate Thomis, trium fratrum Argei, Mar-

celli [*Bouillart.*, Narcissi] et Marcellini pueri, qui sub Licinio principe inter tyrones comprehensus, cum nollet militare, cæsus ad mortem, et diu in carcere maceratus, martyrium consummavit. In Thebaide, S. Macharii abbatis.

NOTÆ

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerati prima editio*, *Greven*, *et Molan.* Ut proinde de lectionis simplicitate dubitari nequeat.

VARIANTES LECTIONES.

Scribunt aliqui cum Herinien. *Isidori*. puto ego Usuardum posuisse, ut est in textu. *Thomis*, *Agei*, *tyrones*, *Macharii* legunt omnes, et ita Nostrum legisse procul dubio censendum est.

OBSERVATIONES.

Prima nostra annuntiatio non ex solito fonte, sed ex Hieronymianis ab Usuardo accepta est, quam si integram servasset, forte tot diversa nomina, ut sunt *Isidori*, *Isiridoni*, *Siridoni*, *Spiridonis*, *Stridonis*, et nescio quæ alia, ex uno solo procusa non essent. Legunt apographa illa pleraque apud Florentinium : *In Antiochia*, *Siridoni*, *episcopi ejusdem locï*. Atque inde veram nominis faciem exsculpendam mox ostendetur. Cæterum mirabilis, hæc nominum variatio, quocunque demum modo enuntietur, virorum eruditorum ingenia non parum exercuit, ansamque Baronio dedit, ut præter *Isidorum Nitriensem*, potius *Hermopolitanum*, qui nescio qua ratione signatus sit, alterum nostrum *Isidorum Antiochenum*, et alterum *Siridonem*, item episcopum, Martyrologio inscriberet. Fatetur quidem ingenue, divinare se non posse, cujus demum civitatis *Siridon* ille episcopus fuerit : Bollandus autem non parum laborat, quo Isidorum Usuardi et Syrodonum Hieronymianorum, aut confundat, aut distinguat, quod certe non satis obvium est. Ego hoc loco eruditorum duorum judicia proferam, de quibus statuet lector, quod videbitur. Heribertus Rosweydus in epistola data 12 Maii MDCXXVIII vitæ suæ penultimo, ad unum e nostris, si bene conjicio, Romam destinata, quæque inter ejus chartas a majoribus nostris primum reperta, saltem accuratius inspecta fuit, anno MDCLXVIII : ita de hisce Isidoris, vel Siridonis episcopis judicium, vel dubitationem exponit : *Baronius*, inquit, *neutrum hic episcopum ad sedem suam reducere potest. Si mihi sensum meum aperire liceat, valde vereor, ex uno nomine varie lecto, duos episcopos nobis productos. Nam, si recte colligo, in nullo veteri Martyrologio invenientur duo hi episcopi* II *Januarii*, ISIDORUS *et* SIRIDON ; *quod vel Siridonem, vel Isidorum repræsentabunt, prout quisque veteris codicis litteras leget. Id quod dico, videor ex solo Hieronymi Martyrologio colligere, Habes ibi* (nempe in) Epternacensi) II *Januarii :* ISIRIDONI EPISCOPI ANTIOCHIÆ. *Cum tres episcopi Doni, vel Domni Antiochiæ fuerint* (addere poterat, *Isidorus* aut *Siridon* nullus) *vix dubito, aliquem horum designari.* Hæc Rosweydus, ad cujus fere mentem, aliam conjecturam Bollandus produxit. Verum, nisi vehementer fallor, rem paulo penitius introspexit Holstenius, et Rosweydi sensum haud satis clare expressum evolvit et exclusit in epistola ad Cl. V. Florentinium, data 4 Kal. Februarii MDCLVIII, ubi sic loquitur : *Qui die secunda Januarii tanquam diversi ponuntur* (a Baronio) B. ISIDORUS *episcopus, et paulo post* S. SIRIDON *episcopus, pro uno vero, duo falsi substituuntur, vitio ambo creati ex veræ lectionis ignorantia, ut ex vetustissimis mss. deprehendi, in quibus semel simpliciterque legitur : Antiochiæ, Syrodoni episcopi ejusdem loci, unde et veram lectionem, et erroris originem facile perspexi. Quis enim non videt legendum :* ANTIOCHIÆ SYRIÆ, DOMINI EPISCOPI EJUSDEM LOCI ; *atque ita vero illius loci possessore in integrum restituto, duos hypobolimæos expungendos?* Quæ si vera sunt, ut plane confirmari possunt ex Martyrologio reginæ Sweciæ, olim monasterii S. Columbæ apud Senones, quod Cassiodorus, teste Castellano, tribuit Hieronymo, et Holstenius in Animadversis ferme totum edidit, nosque inter Hieronymiana mss. habemus ordine XIII, ubi legitur *Doni ;* si, inquam, hæc vera sunt, falsa etiam erit Usuardi lectio, quam tamen servavimus, ut auctoris puram et genuinam. Vide de his plura apud laudatos non semel Florentinium, et Castellanum.

Annuntiatio altera de tribus *Tomitanis* fratribus, ex Romano parvo per Adonem solito ordine profluit, utrobique secundo loco posita. In illo, sic habetur : *Et Tomis, martyrum Argei, Narcissi et Marcellini.* Quæ sic ab Adone melius relicta fuissent ; nam elogium, quod soli Marcellino tribuit, quodque Noster ex eo descripsit, pridem observavit Notkerus alteri tribuendum esse, licet in nomine ipsemet erraverit, scribens *Phili episcopi*, et Rabanus die sequenti *Titi episcopi ;* ubi verosimiliter legendum, *filii episcopi*, qui fuerit *Theogenes*, in cujus Actis apud Bollandum ea narrantur, quæ nec Marcellino soli in Adone : nec ipsi et fratribus, in codicibus recentioribus Usuardinis recte ascribuntur, ut videre est in Actis III Januarii, quo die tres illi fratres in Hieronymianis apographis, aliis pluribus immisti referuntur, ad quem locum consuli potest Florentini notatio. Primo loco in Romano parvo signatur : *Beati Macarii :* in Adone : *Natalis beati Macarii abbatis.* Hactenus recte, nec quidquam ultra indicant Hieronymiana hoc die. At dum supra ductores sapit Usuardus præfigens ; *In Thebaide ;* rem implicuit, quam nec Rabanus, nec ex eo Notkerus explicant, dum legunt : *Antiochia, Macarii abbatis.* Neque prosunt hodierna nostra Auctaria, dum nunc Macarium *Alexandrinum* volunt, alium vero, qui XV Januarii colitur, *Ægyptium.* Intricata hæc et confusa, a Bollando elucidata invenies hoc die, et citato XV hujus, nec minus erudite contracta a Castellano in notis a pag. 40. Ex quibus intelliges, quantum valeant cognomenta illa *Alexandrini* et *Ægyptii*, cum uterque Libyæ incola fuerit, hodiernus in *Celliis*, alter in *Scithi.* Vide Januarium pag. 1005, num. 3, et eos, qui post Bollandum Macariorum Acta accuratius distinguere conati sunt. Audiatur postremo Wandalbertus, qui hunc solum ita recolit :

Macharius quartum Nonarum dedicat astum (*forte*, **astrum**)
Qui tenuit docuitque eremi pius accola morem.

AUCTARIA.

ANTUERP.-NAJ. textum habet deformiorem : « In Thebayda, depositio beati Macharii abbatis, magnarum virtutum viri. Et in Ponto civitate Tomis, trium fratrum Narcissi, Argei et Marcellini pueri. Qui sub Licinio inter tyrones comprehensi, cum nollent militare, cæsi ad mortem, martyrium consummaverunt, et diu in carcere macerati, in mare mersi sunt. Corpora eorum ad littus delata, et [a] religiosis viris deposita, magnis choruscant virtutibus. » De Isidoro tacet.

ROSWEYD.. « Antiochiæ, Ysidori episcopi et beati Macharii abbatis. » De tribus Tomitanis, textum ponit in plurali numero. In fine addit : « Hierosolimis, sanctorum Stephani et Vitalis. » Nomina in Hieronymianis disparata, conjuncta sunt.

PULSANEN. Adhue vacuus est.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., de cætero puri, Usuardi addunt in fine : « Ipso die, octava sancti Stephani. »

MUNERAT. communior editio altera textui assuit : « Eodem die Silviniaco monasterio, depositio domini Odelonis abbatis. » Hic iterum recurret, quanquam Castellanus XXXI Decembris collocandum existimet.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJECT. BELGIC. primo loco : « Octava sancti Stephani protomartyris. De Isidoro scribunt omnes : « Episcopi et martyris. » De Tomitanis autem, quasi Usuardi constructionem vellent clariorem reddere, post illa verba, *et Marcellini pueri*, sic repetunt : « Qui Marcellini, etc., » ut prope dubites, utrum sic Ado, et Usuardus ipse non scripserint. Dehinc Macario elogium texunt in hunc modum : « Hic Alexandrinus, Macharius autem, de quo habetur infra XVIII Kalend. Februarii, fuit Ægyptius genere, et ambo florentes in Ægypto, et ambo Antonii discipuli. » Vide quæ in Observationibus nostris dicta sunt.

CENTULEN. : « In Thebaida, depositio beati Macharii abbatis magnarum virtutum viri. In Ponto civitate Thomis, trium fratrum Narcissi, Argei et Marcellini pueri. Antiochiæ, passio sancti Isidori episcopi. Eodem die, octava sancti Stephani. »

BRUXELLEN. incipit etiam ab « octava sancti Stephani protomartyris. » In Tomitanis, satis purus est. Tum : « Ysidori episcopi et martyris. In Thebaide, natalis sancti Macharii Alexandrini abbatis, discipuli beati Antonii, magnarum virtutum viri. Et sancti Sindani episcopi. » Hæc est, ni fallor, alia nominis Syrodoni inflexio, nisi agatur de *Silano*.

HAGENOYEN. in octava S. Stephani, in Ysidoro et Tomitanis, superioribus similis est; sed de suo superaddit : « Item in eadem civitate, Marcellini pueri in mare mersi. » Notabis in priori annuntiatione Marcellinum *puerum* non dici, et elogium totum in numero multitudinis positum. Sequitur : « In Thebayda, sancti Macharii abbatis. Hic Alexandrinus erat, Macharius autem, de quo habetur infra XVIII Kal. Februarii, et fuit Ægyptius genere : Ambo florentes in Ægypto, ambo beati Antonii magni discipuli, ambo magnarum virtutum viri, et magnorum miraculorum perpetratores. »

AQUICINCT. in fine : « Ipso die, sancti Siridonis episcopi. Item, sancti Barbatiani confessoris. Apud Silviniacum, sancti ac beatissimi Odilonis abbatis. Octavæ sancti Stephani protomartyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Octava sancti Stephani protomartyris, Isidori episcopi et martyris. Argei, Narcissi et Marcellini fratrum. » Altera manu subditur : « Frontasii martyris cum sociis suis. » Vide Acta.

CLUNIACEN. : « Item sancti Barbatiani confessoris. » Remittitur a Bollando ad XXXI Decembris.

CAMBERIEN. Sanctæ Mariæ : « Sancti Baldulfi confessoris. »

ALTEMPS. : « Sancti Barbatiani confessoris. Civitate Petragorica, sancti Silani martyris, » socii, opinor, S. Frontasii.

FLORENTIN. : « Ipso die, sancti Spiridionis episcopi, sancti Barbiani confessoris. Hic gesta martyrum a notariis diligenter exquisivit, et in ecclesia recondidit. » Sed hæc transcribentium oscitantia illuc translata sunt ex elogio Adoniano de Anthero papa, die sequenti.

EDITIO LUBECO-COL. convenit omnino cum ANTUERP.-MAX,, etc., præterquam quod id fine subjiciat : « Eodem die, sancti Baldulphi confessoris. Ipso die, sancti Odilonis abbatis Cluniacensis. »

BELIN. : « Octava sancti Stephani. » in reliquis textus satis purus est, cui subjicitur : « Apud Silviniacum (transitus) sancti Odilonis abbatis, cujus festivitas cum in Kalendis habeatur, hic tamen plenius recolitur. Ipso die, sancti Spiridionis episcopi; » editio posterior habet *Syridonis*. At de his satis dictum est.

GREVEN : « Octava sancti Stephani. Jerosolymis, Stephani et Vitalis, Item Tubiæ, Rutiliæ, Vitalis. » Hæc nomina ex Hieronymianis repetenda sunt. Sequitur : « Stridonis episcopi et confessoris. Frontasii martyris, ac sociorum ejus. Baldulphi confessoris »

MOLAN. : « Octava S. Stephani. Apud Silviniachum, sancti Odilonis, etc., » plane, ut BELINUS. Tum : « Ipso die, sancti Siridonis episcopi : » Vide supra. Editiones posteriores litteris Italicis textui præfigunt : « Octava sancti Stephani : » In fine. « Apud Silviniacum, sancti Odilonis, etc. Apud Corbeiam, depositio sancti Adalardi abbatis. Ipso die, sancti Siridonis episcopi. »

Mirum est, in nullum codicem Usuardinum irrepsisse memoriam S. Telesphori papæ, qui hodie a Floro. Rabano, et ex hoc a Notkero, celebratur cum elogio. Nos de eo v hujus.

III *Nonas* *Die* 5.

Romæ via Appia, natalis beati Antheros papæ [a], qui cum duodecim annis rexisset Ecclesiam, passus est sub Maximiano, et in cimiterio Calixti sepultus. Eodem die, sancti Petri, qui apud civitatem Aulanam crucis supplicio est interemptus. In Hellesponto, sanctorum martyrum Cyrici, Primi et Theogenis. Civitate Parisius, sanctæ Genovefæ virginis, quæ a beato Germano Autisiodorensi episcopo, Christo dicata, admirandis virtutibus et miraculis late claruit.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Oreven.* et *Molan.* Hic in posterioribus editionibus mutavit, quæ in prima hac secundum Usuardum recte posuerat, ejusque proinde textum, ut in iis editionibus sæpe solet, depravavit.

[a] Pratensis codex omittit vocem *papæ*, inquit Sollerius, et legit *cimiterio Calixti*. Utrobique falsum a suo monitore fuisse textus hic a nobis redditus arguit. BOUILL.

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Antheros* cum probatissimis codicibus. Eadem est terminatio in Beda, Romano parvo, et Adone, qui melius habent *Anteros*. Praten. omittit vocem *papæ*, quam codices alii cum citatis jam Martyrologis constanter retinent. Mirum autem, deesse in omnibus titulum *martyris*, qui tamen in antiquioribus illis clare exprimitur, forte ab Usuardo studiose expunctus. Posui *cimiterio*, licet diversimode in codicibus scribatur, plerumque eo modo. Item *Calixti* cum quatuor postremis; Pratensi legente, *cymiterio Calisti*, ut me monuit Castellanus, qui fontem consuluit. Male in Heriniensi est *Ellesponto*, pejus in Greven. *Hellesponta*; melius ex aliis in textu. In *Cyrici* et *Theogenis*, servo lectionem quam ex nostris puriorem existimo. Lego *Parisius* more antiquitus receptissimo, non *Paristis*, ut Molan. passim correxit. Scribendum esset *Autisiodorensi*, non *Altissiodorensi*, ut Molanus, sed codicum ordinaria lectio, quæ sæpius recurrit, est *Antisiodorensi;* aliqui male *Antisiod.*

De solo Antero meminit Romanum parvum. Bedæ de ipso elogium auxit Ado, Noster errore interpolavit, tyrannum designans *Maximianum*, ubi cum Adone *Naximinum* scribere debuisset. Certe Anterum ad Maximiani tempora nullatenus spectare, ex ejus ætate constat. Neque vero illum hic Maximinum intelligas, qui sub initium sæculi IV orientatem Ecclesiam fœde cruentavit; de illo agitur, qui anno CXXXV Alexandro, prope Moguntiam trucidato, successit, spemque fidelium de felici et diuturno Anteri pontificatu, brevi intercepit. Atque hic alius est Usuardi error, a Beda et Adone acceptus, de annis pontificatus XIII, qui a Labbeo, Papebrochio, aliisque chronologis merito corrigitur. Quid de ejus martyrio sentiendum sit, recte exponit Tillemontius, Commentariorum suorum ecclesiasticorum tomo III, pag. 278. Si quid aut inde, aut aliunde usui esse possit, in Supplemento adhibebimus. Florentinius ad XXIV Novembris, pag. 997, de *Anterote*, memorat aliqua, nescio an satis apte excogitata. Minus displicent, quæ de ordinatione ejus, eo fortasse die : facta alii eliciunt. Cæterum ex Adoniano Anteri elogio aliqua dempsit Usuardus, quæ inter Auctaria ex aliis codicibus restituta ostendemus. *Petri Balsami gladio interfecti* meminit Rabanus die sequenti, ex quo sua descripsit Notkerus. Apud Florum civitate *Auclara* Petrus hodie crucifixus est. Unum huuc esse cum *Abselamo*, qui in Romano moderno recolitur XI Januarii, docet ibi Bollandus in Prætermissis, et hodie, ejus Acta illustrans. Eum sequitur Castellanus in notis pag. 50 et 170. Item Theodoricus Ruinart. in Sinceris et Selectis a pag. 554, ubi Acta A a Surio et Rollando edita reproducit, alibi, is operæ pretium fuerit, cum nostris conferenda. Ab his dissentit Tillemontius tomo V, pag. 417. Petros duos ex Eusebio de Mart. Palestinæ cap. 10, et ex Actis conatus eruere; de cujus argumentis statuendum erit in Supplemento. Jam vero unde Usuardus Petrum acceperit compertum non est, neque inducor hactenus ut credam Florum genuinum ei unquam visum fuisse. Superest verosimiliter conjicere, aut Acta habuisse, quæ ab Anastasio Bibliothecario synchrono, e Græco versa sunt, aut saltem inde notitiam aliquam ad eum pervenisse, *Cyricus*, alias *Cyrinus*, *Primus* et *Theogenes* ex Hieronymiano Epternacensi aut ei simili a Nostro desumpti sunt, non magis apud consuetos duces hac die noti, quam Petrus, de quo jam diximus. In iis Martyrologiis *Paretiæ* tribuuntur, de quo vide Florentinium et Castellanum pag. 51. De Theogene, qui ab aliis *Diogenes* dicitur, seorsim locuti sumus die præce- B denti. *Genovefam* Hieronymianis adjectam censet Florentinius; at certo eam memorat Beda, et ex eo Rabanus. Elogium Adonianum est, a Notkero descriptum, a Nostro decurtatum, sed in Auctariis plene recitatum. Ad eam jam procedimus, puritate Usuardina abunde demonstrata. Cur autem *Florentinius* Viennensis ab Adone positus, hic præteritus sit, haud equidem assequor; id sæpius factum in Viennensibus sanctis, mecum lector in decursu observare poterit. Adjicio Wandalberti in Genovefæ honorem versiculum, hodie unicum :

Tertia Nonarumque dies celebrat Genovefam.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. in prima annuntiatione post *papæ* addidit cum Adone, etc., « et martyris, qui vicesimus post beatum Petrum, cum duodecim annis, C mense uno, diebus duodecim, rexisset Ecclesiam, passus est sub Maximiano, et [in] cimiterio Calixti sepultus via Apia. In civitate Aulana, passio sancti Petri, » etc. Deest annuntiatio tertia. Tum : « Apud Parisium, natale sanctæ Genovephæ, » etc,, sed post *claruit*, ex Adone restituit, « et usque ad, annos octoginta in Christi servitute consenuit. »

ROSWEYD. in Antero, superiori similis est. Sequitur de Genovefa etiam ut ibi. Caret annuntiatione secunda et tertia. In fine autem ex Adone adjicit : « Eodem die, sancti Florentii Viennensis episcopi et martyris, octavi ejusdem urbis episcopi. »

PULSANEN. hac etiam die vacat.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. decurtant Genovefæ elogium, his verbis : « Quæ a beato Germano Autissiodorensi episcopo, Christo dicata. » At in fine addunt : « Et octavæ sanctis Joannis evangelistæ. »

MUNERATI editio major et prima ex Adone etiam addit : « Et usque ad octogesimum annum, » etc., D quibus altera editio minor superadjecit : « Cujus corpus requiescit in conventu apostolorum Petri et Pauli, monte Parisius. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN et EDITIO ULTRAJ. BELG. primo loco habent : « Octavæsancti Joannis Evangelistæ. » De Antero inserunt : « Qui decimus octavus post beatum Petrum cum duodecim. » etc., pure usque ad finem, nisi quod aliqui scribant *Dyogenis*, et in fine de Genovefa addant, « et usque ad octoginta annos in Christi. » etc.

LOVANIEN. convenit cum prioribus, nisi quod in fine totum Genovefæ elogium expunxerit.

ALBERGEN. et DANIC. in hoc differunt, quod de Antero ita legant post *papæ* : « Hic constituit ut, [*puto esse* ne] episcopi de sede in sedem possint transferri; et etiam gesta martyrum diligenter in notariis exquisivit et in ecclesia recondidit, propter quod martyrio coronatus est. Qui decimus octavus... passus est Maximino, » etc.

CENTULEN : « Romæ, sancti Anteros papæ et martyris. Civitate Aulana, sancti Petri martyris. » Deest *Cyrici* etc. « Parisius, sanctæ Genovefæ virginis. Ipso die, octava beatissimi Joannis evangelistæ. »

BRUXELLEN. incipit ab « octava S. Joannis apostoli et evangelistæ. Apud Parisium, » etc., de Genovefa, ut supra. « Romæ, natale sancti Antheros papæ et martyris. Qui gesta martyrum a notariis diligenter exquisivit et in ecclesia recondidit. Propter quod sub Maximino imperatore martyrio coronatus est. » Nihil præterea. In Petro Aulanensi et Hellespontanis satis purus, in fine subdit : « Et sancti Florentii episcopi. »

HAGENOYEN., præfixa octava, de Antero post *papæ* hæc comminiscitur : « Qui constitutus fuit summus pontifex contra voluntatem cleri a Cyriaco papa, qui passus est in Colonia cum XI millibus virginibus, Hic Antheros præfuit Ecclesiæ annis tribus, mensibus duobus et diebus quindecim; martyrio coronatus est sub Maximino imperatore et sepultus in cimeterio Calixti. Hic constituit, ut episcopi de sede in sedem non possint transferri sine consensu Romani pontificis. Et gesta ipse martyrum diligenter a notariis quæsivit, et excommunicationis sententiam fulminari jussit in rebelles. Hic natione erat Græcus, et XVIII post beatum Petrum apostolum. » In duabus sequentibus annuntiationibus, utcunque purus est. Tum de Genovefa post *Christo dicata*, subtexit ; « et sacro velamine est consecrata. » Rursus post *senuit* : « De hac virgine legitur, quod totiens flevit ex devotione, quotiens cœlum inspexit. Et sicut Stephanus protomartyr. sæpe Jesum in dextera Patris vidit. Hujus etiam orationibus Symeon, qui stetit in columpna, se committere solebat. Item Marini martyris. »

VICTORIN. et REG. SUEG., sub num. 130. : « Item Romæ, sancti Marini martyris. » An is est, qui colitur XXVI Decembris ?

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Octava sancti Joannis apostoli. Genovefæ virginis. Antheros papæ et martyris. Petri martyris, qui passus est crucifigi. Theogonis martyris. »

ALTEMPS. : « Civitate Petragorica, sancti Eumasii confessoris . » Castellan. *Eumachi*, de quo hodie nihil in Actis.

FLORENTIN. : « In Padua civitate, sancti Danielis martyris. » Vide Acta.

EDITIO LUBECO-COL. : « Octava sancti Joannis evangelistæ et apostoli. » De Antero omnia ferme collegit, quæ superius dicta sunt. In Petro pura est. Tum : « In Hellespontano, sanctorum martyrum Cyrici et Primi. Item in Cyzico Hellesponti, passio Diogenis martyris sub Licinio rege, qui post multas passiones tandem in mare projectus a fidelibus honorifice sepelitur. » Vide quæ die præcedenti diximus de Theogene. Sequitur de Genovefa, et Florentio Viennensi, ut supra.

BELIN. Præfigitur textui *Octava*, etc., et attexitur: « In Padua civitate, S. Danielis mart. »

GREVEN. : *Octava S. Joannis*. De Florentio, ex Adone, ut supra. « In Africa, Martialis, Cirici, Claudionis. » Hæc nomina bene vel male ex aliquo Hieronymiano, ut hic passim usu venit, descripta sunt. « Paduæ, beati Danielis levitæ, et martyris. Qui cæco a se illuminato, locum, in quo corpus suum a paganis, clavis per caput et omnia membra transfixum, jacebat, revelavit anno DCCLXVII. Angelæ virginis de Fulgineo. » Melius die sequenti cum Bollando, notante non virginem, sed viduam fuisse.

MOLAN. In fine addit quæ habentur in utraque Munerati editione. De octava, Daniele Patavino, et Florentio, ut supra. Tum : « Item relatio capitis sancti Jacobi apostoli, » additque typis minoribus, « Fratris S. Johannis. Atrebatum ad monasterium sancti Vedasti. Angelæ de Fulgineo. Inventio beati Quintini martyris per beatum Eligium. » Vide auctarium ad Bedam et Acta. Editiones aliæ præmittunt litteris Italicis : « Octava sancti Joannis evangelistæ. » Mutant Anteri textum, expunctis annis, substitutoque *Maximino* pro *Maximiano*, recte quidem, sed contra mentem auctoris. In fine de Cenovefa, ut in priori. Tum : « Die tertia, sancti prophetæ Malachiæ et sancti martyris Gordii. » De Florentio, ut supra. « In pago Viromandensi, inventio corporis beati Quintini martyris ab Eligio episcopo, et translatio ipsius. » De relatione capitis S. Jacobi, ferme ut supra. Et aliis litteris : « Ipso die obitus Angelæ de Fulgineo. »

APPENDIX

Ex citata die præcedenti Rosweydi epistola.

Appendicem voco, quod ad Usuardum, aut ejus Auctaria non pertineat ; gratam tamen lectori futuram, puto, viri eruditissimi observationem ad Martyrologium Romanum, in quo hoc ipso die celebrantur « Zosimus, Athanasius, Theopemptus et Theonas. » Itaque citato textu et Baronii notatione, sic infit : « Videndum num quatuor hic errores commissi sint. 1. Quod quator hi sancti ponantur passi III Januarii, cum Zosimus et Athanasius passi sint IV Jan. ; Theopemptus autem et Theonas V Jan., ut patet ex Menæis. Depravatum est Menologium cum ponit, TERTIA, VEL QUARTA DIE. 2. Quod quatuor hi martyres dicantur passim in Cicilia, cum Menologium et Menæa tantum Zozimum, et Athanasium in Cicilia ponant. 3. Quod hi quatuor ponantur passi sub Diocletiano cum Theopemptus, et Theonas tantum sub eo passi sint, Zosimus autem et Athanasius sub Domitiano, præfecto, ut habet Menologium et Menæa. 4. Quod in notis dicatur, Zosimum et Athanasium passos sub Domitiano imperatore ; imo sub Domitiano præfecto passi sunt : ubi cardinalis Sirletus non rite vertit PRÆSIDE, cum in Græco sit ἄρχοντι. » Vide præterea Bollandum in Actis, et Castellanum in notis pag 51 et 73, ubi aliqua adducuntur in Supplemento discutienda. Quibus adde, quæ dicuntur in appendice ad tomum I Januarii, pag. 1087.

II *Nonas.* *Die.* 4.

Natalis beati Titi, qui ordinatus ab apostolo Paulo Cretensium episcopus, ac prædicationis officium fidelissime complens, beatum finem adeptus est, ibique sepultus apud ecclesiam ubi fuerat dignus minister constitutus. Apud Africam, præclarissimorum martyrum, Aquilini, Gemini, Eugenti, Martiani, Quinti, Theodoti, Triphonis, quorum gesta habentur. Romæ, sanctorum Prisci presbiteri et Priscilliani clerici, ac Benedictæ religiosæ ; qui sub tempore Juliani imperatoris gladio martyrium compleverumt. Item Romæ, sanctæ Dafrosæ, uxoris Fabiani martyris, quæ post interfectionem ipsius, primum relegata exilio, dein a præfato principe, capite jussa est puniri. Civitate Bononia, Hermetis, Aggei, et Gai.

NOTÆ.

Ita fere codices omnes, sed pura simplicitas eruitur ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. pro *Eugenti* ponunt *Eugenii* ; pro *Martianii Marciani* : item post *Theodoti* addunt cum pluribus aliis mss. particulam *et.* Aliæ in codicibus nominum variationes occurrunt, ut *Theodori* pro *Theodoti*, etc. ; nos ex antiquissimis nostris præferimus lectionem textus, nec minutias omnes scrupulosius enumerandas censemus. *Triphonis* scribunt passim omnes. Pro *religiosæ*, habent aliqui *gloriosæ* ; codices vero multi subjungunt *feminæ* quæ vox necessario addenda videntur, ut posuit Ado, ne sensus imperfectus maneat, cum nec *gloriosæ*, nec *religiosæ* ibi quidquam significent, si substantivo destituantur. Cæterum non recta syntaxis a nobis, sed Usuardina puritas quæritur, eaque nisi vehementer fallor, ex probatissimis codicibus exhibita est. Dissentiunt Greven. et Molan. qui, reclamantibus iterum codicibus mss. legunt *consummaverunt* pro *compleverunt. Deinde* pro *dein*, vix animadversione indiget. Molan. bene scribit *Aggæi*, sed rectius cum aliis ad Usuardi mentem, *Aggei* : item *Gai* licet impressa communius habeant *Gaii*, *Gagii*, vel *Gagi*. Munerati editio nec hic, nec alibi satis correcta et accurata. En specimina : *Affrosæ*, pro *Dafrosæ*, *præfecto* pro *præfato*, et pauca alia vix notatu digna.

OBSERVATIONES.

Præluxit denuo Romanum parvum Adoni, hic Usuardo et Notkero, qui hodie ex Adonis, et Rabani textibus suum ferme totum conflavit. Quod de primo fonte nostro dixi, id in tribus commemorationibus hoc die evidentissime patet. Ut a Tito incipiam, sic prima ejus in Fastis sacris memoria soli Romano parvo accepta refertur : *Arud Cretam Titi apostolorum discipuli.* Quibus fere verbis ab Adone in Mar-

tyrologio et inde a Notkero celebratur. At elogium ex festivitatibus apostolorum ab Usuardo acceptum et modice contractum est. De Titi vita et gestis nonnulla ex variis collegit Bollandus, sed non ita pridem accuratior sylloge ex Scriptura et Patribus concinnata est a Tillemontio tomo II, a pag. 139, fortasse in Supplemento usui futura. Classis martyrum septem africanorum Romano parva nota non est, ex Hieronymianis ab Adone translata, addito epitheto *præclarissimorum martyrum*. Item, *quorum gesta habentur*, sed quæ nec ipse procul dubio vidit, alias aliquod saltem eorum extractum daturus; nec quisquam alius in lucem hactenus efferre potuit. Tertia annuntiatio martyrum Romanorum *Prisci presbyteri*, et *Priscilliani* et *Benedictæ*, rursus ex Romano parvo primum profluit. Quæ ab Adone adjiciuntur et a Nostro contracta sunt, ea ex Actis S. Pigmenii (de quo cum Usuardo agemus XXIV Martii) educta censet Bollandus; Castellanus tantum non plane rejicit, ut proinde appositæ temporis notæ, novo et accuratiori examine discutiendæ sint. Consule interim præfatum Castellanum pag. 66 et 808. *Et Dafrosæ*, simpliciter ponit jam tertio laudatum Romanum parvum. Breve elogium, quod ab Adone mutuavit Noster, ex præcedenti fonte rivulus est non satis purus. Displicent iterum signata Juliani tempora, pro quibus substituenda Diocletianæa, ex Tillemontio contendit Castellanus. Dafrosæ maritus non Fabianus, sed *Flavianus* appellabatur, de quo et filiabus vide Bollandum hoc die. Ultima classis Hieronymiana est, ex his a solo Usuardo huc traducta, non integre et fideliter, dum principium omittitur, nempe : *In Oriente*, quæ particulæ debite appositæ innumeris conjecturis aditum præclusissent. Baronius contra veteres omnes textus, tyrannum apposuit *Maximianum*, ut observavit Rosweydus in laudata superius manuscripta epistola. Atque ibi etiam solerter notat, *discere nos ex Martyrologio Hieronymiani* (Epternacensi videlicet, quod solum vidit) *non intelligi hic Bononiam Italiæ, sed Bononiam Orientis sive Illyrici. Duplex enim Bononia* inquit, *una in Oriente, altera in Occidente; patet id ex auctoribus*. Ita Rosweydus, qui tamen in Martyrologio legere debuit clarissime expressum *Bononia*. Putat Castellanus *Bonaniam* illam seu *Bononiam* reperisse in Mœsia, Gallice scribens, *a Bodon*, vide ejus notas ad hunc diem pag. 66 et 67, et Baudrand in Diction. Geographico. Monuit autem Bollandus in nostro codice Usuardino Leydensi vernaculo legi *Baloniam (Baloen)* in Thracia, quod verissimum est, et ita etiam habetur in edito vernaculo Ultrajectino. Sed codicem Leydensem Belgicum imposterum citare supervacaneum censeo, dum cum altero Leydensi Latino omnino convenit. Wandalberti versiculus hodie singularis est; ita sonat :

Tum pridie Nonas Augenti festa recurrent.

Recentiores passim sentiunt hic *Eugendum* abbatem recoli, de quo actum est I Januarii. Bollandus ferme tribuit *Eugenio*, in Africana turma tertio : ego amplius deliberandum censeo.

AUCTARIA.

HERINIEN. in toto textu purissime Usuardinus, in fine habet additamentum, provinciæ Rhemensi proprium, nempe : « Ipso die, natalis sancti Rigoberti, Rhemensis archiepiscopi. »

ANTUERP.-MAJ. mutilus est. Incipit : « Natale sancti Titi apostolorum discipuli. » In secunda et tertia Adoni, quam Usuardo similior. Tum : « Item Romæ, beatæ Dafrosæ, uxoris Fabiani martyris. » Desunt reliqua.

ROSWEYD. : « In Creta, natale sancti Titi, apostolorum discipuli. » In secunda, tertia et quarta Adonem etiam potius, quam Usuardum descripsit. Ultima deest, cujus loco hæc substituuntur : « Eodem die, Celsi confessoris. Apud Gandavum, Pharaildis virginis. » Nempe et viduæ.

PULSANEN. Desunt forte duæ lineæ : reliqua satis ostendunt textum esse puro proximum. Caret annuntiatione ultima.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui, satis puro, subdunt : « Octava sanctorum Innocentium. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG., et DANIC., incipiunt : « Octava sanctorum Innocentium. » In reliquo textu satis puri sunt. In fine transponunt nomina *Hermetis*, *Gaii* et *Aggei*.

LOVANIEN. prioribus plane similis, resecat elogium Dafrosæ.

CENTULEN. : « Apud Cretam, sancti Titi apostolorum discipuli. Civitate Bononia, sanctorum Hermetis et Aggei. Apud Africam, sanctorum Aquilini.... præclarissimorum martyrum, quorum, etc. Romæ, passio sanctorum Prisci.., religiossimæ feminæ, qui sub impio Juliano martyrium passi sunt. Item Romæ, sanctæ Dafrosæ, uxoris Fabiani martyris, sub Juliano. Et octava sanctorum Innocentium. »

BRUXELLEN. post octavam Innocentium, secundo loco habet : « Et sanctæ Pharahildis virginis, sororis beatæ Gudilæ, quæ Gandavi quiescit. » De hac aliqua observat Castellanus, quæ ex sermonis Belgici ignorantia non potuit distinguere. Sequitur de Tito non plene. In Prisco et sociis item, in Dafrosa et Bononiensibus utcunque purus est. De martyribus Africanis addit : « Qui multos agones, supplicia magna, et passiones horridas pro fide Christi passi sunt, ut narrant ipsorum gesta, quæ habentur. » Vide supra.

HAGENOYEN. habet etiam de octava. In Tito purus est. Tum : « Ipso die Lingonis, sancti Gregorii episcopi et confessoris. » Sequuntur Africani, deinde Dafrosa, tum Priscus et socii, de quibus satis pure. In fine : « Civitate Bononia, sanctorum martyrum Hermetis, etc. » Quod habet etiam præcedens.

MATRIC., CARTUS.-ULTPAJECT. : « Octava sanctorum Innocentum. Titi episcopi Cretensis, discipuli beati Pauli apostoli. Dafrosæ martyris. Rigoberti archiepiscopi Rhemorum. »

ALTEMPS. : « In territorio Uzechiæ civitatis sancti Freteoli episcopi. » De Ferrutio martyre meminit Molanus hic, et Bollandus, in Prætermissis, Ferrutium, Ferrutionem, etc., adducit. Hic Ferreolus est Uzeticensis, de quo vide Prætermissos I Aprilis.

FLORENTIN. : « Apud Nicomediam, sanctorum martyrum Theopempi episcopi et sancti Sinesii. » De his plura dicentur die sequenti.

EDITIO LUBECO-COL. Post octavam sequitur textus solito purior. In fine post *Aggei*, nam hic ultimo loco ponitur, subjungit, *martyrum* et pro *Bononia*, corrupte scribit *Banomia*. Deinde : « Treveris sancti Celsi episcopi, et confessoris Christi, qui in cimiterio sancti Eucharii requiescit. Bituricas, sanctæ Faustæ virginis. » De qua vide Prætermissos. « Eodem die, sanctæ Pharahildis virginis. »

BELIN. præmittit etiam octavam. In Tito, pro *dignus minister constitutus*, habet *divinitus minister*, etc. Sequitur : « Lingonis, sancti Gregorii episcopi et confessoris. » In reliquo textu satis purus est; in fine autem, *Aggei et Gaii martyrum*.

GREVEN. : « Octava sanctorum Innocentum. Treveris, Celsi episcopi et confessoris. Bituricas, sanctæ Faustæ virginis. In Flandria apud Gandavum, Pharahildis virginis. Lingonis, Gregorii episcopi, et confessoris, cujus vitam Vincentius Delvacensis in Speculo historiali lib. XXII, cap. 52, summatim perstingit. Apud Nichomediam sub Dyocle [Diocletiano] Theopompi episcopi et Synesii martyrum. Item Neophistæ virginis et martyris. »

MOLAN. post *Gaii* etiam in fine attexit *martyrum*. Deinde : « Octava sanctorum Innocentium, Lingonis,

sancti Gregorii episcopi et confessoris, cujus gesta habentur. Ipso die, natalis sancti Rigoberti Remensis archiepiscopi, et confessoris. Gandavi, natale sanctæ Pharaildis virginis. Et sancti Ferrutii martyris. » Vide quæ diximus ad codicem Altempsianum. In aliis editionibus ultima illic annuntiatio expuncta est. Incipiunt autem istæ litteris Italicis : *Octava sanc-*

A *torum Innocentium* In fine, de Gregorio Rigoberto, et Pharaildc, ut supra. Subjungitur : Die quarta, sancti Theoctisti, ducis in Cucumo. Et congregatio sanctorum septuaginta apostolorum. » Denique, typis minoribus : » Tuderti Tusciæ, sancti Rogerii confessoris, ordinis minorum. Cujus memoria ibidem celebratur eonsensu Gregorii IX. »

Nonis. *Die 5.*

Romæ, natalis beati Thelesphori papæ, qui septimus post Petrum apostolum pontifex ordinatus, illustre martyrium duxit. Apud Antiochiam, sancti Simeonis monachi, cujus vita, ac conversatio satis extitit admirabilis.

NOTÆ.

Ita codices multi, sed omnino puri sunt soli *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Autuerp.*, *Max.- Lubec.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Natale pro *natalis*, vel vice versa, promiscue ferme ab Adone, Usuardo, et aliis, ac proinde a codicibus nostris accipiuntur, ut id imposterum observare operæ pretium non sit. Scribo *Thelesphori* cum plerisque editis, et mss. quod in Molan.

B correctum est. Sic etiam *Simeonis*, in quo maxime codices variant ; hodie multi præferunt *Symeonis*. *Extitit*, antiquus etiam scribendi modus est, quo et hoc tempore aliqui utuntur.

OBSERVATIONES.

Ad II Januarii supra ad calcem indicavimus, sanctum *Telesphorum* papam a Floro, Rabano et Notkero eo die celebrari. Primus ad hunc diem eum retulit auctor Romani parvi his verbis : *Romæ, sancti Telesphori papæ, et martyris.* Hinc in Adonem transiit, a quo brevi elogio exornatus fuit, cujus pars exigua ab Usuardo adoptata est, reliqua in Auctariis supplebitur. Hic a lectore observari velim quod in præfatione diximus, Florum, Rabanum et Adonem, licet eadem sanctorum Acta præ oculis habuisse videantur, ita tamen passim in modo, seu phrasi discrepare, ut manifeste appareat alterum ab altero visum non esse. De Adone relato ad Bedam, de Notkero ad Rabanum, et Adonem, alia ibidem sententia. Jam vero quid in Hieronymianis sit *Cæliforiæ*, *Cælesphori* et *Cælisphori*, nescio an Bollandus et Florentinius satis recte divinaverint. Nec placet Castellanus, nimis rotunde asserens, in plerisque, Hieronymianis Telesphorum papam reperire. Tametsi enim concederemus ex citatis nominibus Telesphorum a Notkero excusum, necdum mihi exinde consequens Telesphorum papam illic memorari. Plura vide in Castellanis notis pag. 79. Quid de Telesphori Vita, a Zegero Pauli Bollando obtrusa, et ab hoc Actis inserta, censendum sit, docebit Papebrochius in Responsionibus ad

C ad articulum XI, a num. 38. Breviorem, sed et veriorem Telesphorianæ vitæ seriem dedit Tillemontius tomo II, pag. 251. De celeberrimo olim toto orbe, etiam dum viveret, *Symeone* monacho Stylita, meminerunt apographa Hieronymiana ; nec video cur inter adjectitios a Florentinio reputetur, præsertim cum præcipui codices in eo referendo conveniant. Signatur in iisdem antiquior ille Symeon, qui responsum acceperat a Spiritu Sancto, etc. Cujus occasione, exercitationem inseruit Florentinius a lectore consulendam. Utrunque Symeonem hoc ipso etiam die commemorat Florus, utrumque Rabanus, et ex hoc Notkerus ; de solo Stylita sic agit Romanum parvum : *Apud Antiochiam, sancti Simeonis monachi.* Vitæ compendium exhibet Ado, quod ferme descripsit Notkerus, Usuardus vero in paucissima contraxit. Vitam non unam edidit, et diligentissime eruderavit Bollandus, servata de more primigenia auctorum phrasi. Ex his potissimum Gallicam suam digessit, atque ex Allatii Symeonibus aliisque exornavit Tillemontius per articulos novemdecim, tomo XIV, a pag. 347 ad 392. Ambos textus nostri sanctos geminis versiculis innexuit Wandalbertus :

Hinc Nonas Simeon confessor possidet almus.
Papa Telesphorus iisdem pariterque coruscat.

AUCTARIA.

ANTUERP.- MAJ. hic præter morem totum Adonianum elogium Usuardo attexuit. Telesphoro [*scribit ipse* Thelesphori] solum addidit, *sedit annos* XI, *menses* III, *dies* XXI. At de Symeone, omnia hoc modo : « Apud Antiochiam, depositio sancti Symeonis monachi. Qui

D tertio decimo ætatis suæ anno, huic sæculo abrenuncians, monasterii claustra expetiit ; ubi mira abstinentia, vix septimo die cibum sibi indulgens, psalterium infra quatuor menses didicit. Deinde nimia domandi corporis intentione, fune palmitio renes sibi constringens, duriter laniatus est. Inde in quodam puteo se recludens, et ex eo a fratribus violenter ad monasterium reductus, clam fugiens heremum petiit, ubi multo commoratus tempore, in columna editiori, sanctitate fervens, se concludit, unde non modo extraneæ mulieri, sed nec propriæ matri se videre permisit. Et usque hodie basilicam columnæ illius nulla feminarum ingreditur, nam quædam mulier veste induta virili ingredi voluit, sed mox ut limen attigit retrorsum mortua cecidit. » Postrema hæc desumpta sunt ab Adone ex Greg. Turonen. de Gloria confessorum cap. 26.

ROSWEYD. hic ex eodem Adone totum ferme Telesphori elogium supplet, præter dicta adjiciens : « Hic constituit, ut septem [*Ado* sex] ebdomadibus ante Pasca jejunium celebraretur, et in natale Domini nostri Jesu Christi nocte missæ celebrarentur, et hymnus angelicus, id est Gloria in excelsis Deo, hora sacrificii missæ diceretur. » Tum : « Item depositio Simeonis, qui Dominum obtulit. Antiochiæ, sancti Simeonis monachi, et confessoris, admirandæ virtutis viri, qui in columna stetit. » Denique : « Et sanctorum Felicis et Amandi. »

PULSANEN. incipit : « Relatio pueri Jesu ex Ægypto. » De ea vide infra VII Idus seu VII Januarii. Tum : « Et Vigilia Epiphaniæ. » De reliquo totus textus purus est.

MUNERAT. solum inserit, post « illustre martyrium, » hæc verba : « sub Adriano principe duxit. »

ANTUERP.- MAX., LEYDEN-BELG., LOVANIEN et EDITIO ULTRAJ.- BELG. incipiunt : « Vigilia Epiphaniæ Domini. » De cætero puri sunt, nisi quod de Telesphoro inserant, ut supra « sub Adriano. » etc.

ULTRAJECTIN., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. habent etiam primo loco de Vigilia. De Telesphoro autem : « Constituit septem hebomadibus ante Pascha jeju-

nium ab omnibus clericis agi : tres missas in natail A Domini celebrari, hymnumque angelicum, id est Gloria in excelsis, decantari ad missam, instituit. Ad extremum autem illustre martyrium sub Adriano, etc. »

CENTULLEN. : « Romæ, sancti Thelesphori papæ et martyris, qui illustre martyrium duxit. Antiochiæ, sancti Symeonis monachi, qui in columna stetit, cui vita virtutibus et miraculis effulsit gloriosa. »

BRUXELLEN. primo loco de Vigilia. Deinde : « Romæ, sancti Thelesphori papæ. Qui ymnum angelicum, Gloria in excelsis Deo, hora sacrificii missæ, et in festo nativitatis Domini tres missas cantari instituit. Et tandem sub Adriano imperatore, pro-Christo illustre martyrium duxit, et in Vaticano apud sanctum Petrum sepultus est. » In Symeone magnam partem elogii Adoniani describit et contrahit.

HAGENOYEN. de Vigilia, ut supra. Item de Telesphoro, cum elogio ferme Adoniano. Tum : « Apud B Antiochiam, natale sancti Symeonis, qui primo erat pastor ovium patris sui, et mirabiliter conversus per hoc quod scire voluit, quæ esset substantia animæ. Qui jussus est intrare monasterium, et ibi expediri de hac re. Quod et fecit, et in tantum profecit, quod in tribus mensibus omne psalterium, tantum (totam, *ni fallor)* legendam et monachorum regulas disceret. » Reliqua non magnopere differunt ab eis quæ ex Adone retulimus. Ultimo loco addit : *Balaniæ, Severini confessoris*. Severinos duodecim invenio, utrum ex illis hic unus sit, necdum satis certo distinguere potui.

AQUICINCT. De Telesphoro, post *duxit*, additur : « Hic constituit ut omnes clerici in sorte Dei electi septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha a carne jejunent, et in nocte natalis Domini missas celebrari, et Gloria in excelsis Deo ad missas cantari. »

VICTORIN. habet eadem omnia, sed phrasi non nihil immutata.

MATRIC.- CARTUS.,- ULTRAJECT. : « Vigilia Simeonis monachi, qui stetit super columnam. Telesphori papæ et martyris. Hic instituit jejunium quadragesimale. Eduardi regis Anglorum. »

VATICAN., signatus numero 5949, nihil habet de Simeone Stylita ; at de antiquiori evangelico ita adjicit : « Hierosolymis, sancti Simeonis prophetæ. »

EDITIO LUBECO-COL. : « Vigilia Epiphaniæ Domini. » De Telesphoro colliguntur quæ superius dicta sunt. « Apud Antiochiam, sancti Simeonis monachi, qui decimotertio ætatis suæ anno huic sæculo abrenuntians monasterium petiit, ubi mira abstinentia, vix septimo die cibum sibi indulgens, psalterium infra quatuor menses didicit. Eodem die sancti Edwardi, regis et confessoris. Ipso die, sancti Verlaci heremitæ et confessoris. » Vult dicere *Gerlaci ;* sed quam sæpe usuveniat, ut G mutetur in V et vice versa, alibi forte accuratius explicabo,

BELIN. editio prima solam textui præfigit *Vigiliam*. Ast altera de Telesphoro post *martyrium duxit*, inserit : « Hic constituit ut in natali Domini per noctem inmissæ celebrarentur. » In fine autem : « Gandavi, sanctæ Faraillidis virginis. » Vide de Pharaildc die præcedenti in Auctariis.

GREVEN. : « Vigilia Epiphaniæ Domini. Eodem die, Edwardi regis Angliæ et confessoris. Tillonis confessoris. In Africa, Telicis, Secundi, Honoris, Luciani, Candidi, Januarii. Gerlaci heremitæ et confessoris. Senonis, Honoberti et Henulphi episcoporum et confessorum. Romæ, beatæ Emilianæ virginis, amitæ beati Gregorii papæ. Qui de ipsa et sorore ejus Tarsilla ita dicit homilia 38 : Uno ardore conversæ, sub districtione regulæ viventes in domo propria socialem vitam ducebant, et quotidianis incrementis cœperunt in amorem conditoris succrescere. Et cum hic essent solo corpore, quotidie ad æterna transire. In Thebaide, beatæ Amatæ virginis, abbatissæ, de qua Vincentius Speculo historial. lib. XVIII. cap. 92. » In Actis vocatur etiam *Talida*. De Tillone agitur ibi VII Januarii.

MOLAN. in prima editione solum adjicit litteris Italicis : *Vigilia Epiphaniæ Domini*. Deinde typis minoribus ex GREVEN. describit omnia, quæ de Æmiliana nuperrime retulimus. Item de Eduardo et Gerlaco, de reliquis nihil. At in editionibus posterioribus *Vigiliam Epiphaniæ Domini*, litteris Italicis primo loco posuit. In fine de Eduardo rege Anglorum. Tum : « Die quinta, sanctorum martyrum Pheopemti, et Theonæ. » Atque huc reduci possunt quæ hic in appendice III Januarii ex epistola Roswedi notata sunt, ubi simul de Zosimo et Athanasio, quos istis Baronius eò die conjunxit. Fatetur Molanus se C sanctos suos Græcos, quos in posterioribus editionibus refert, accepisse ex Græcorum Horologio, in quo et Theopemptus et Theonas hoc die celebrantur. Hos autem martyrologis Occidentalibus antiquioribus antea ignotis fuisse certissimum est, ex martyrologio Galesinii, vel verosimilius ex Menologio Sirleti a Baronio translatos, licet non ab omnibus eodem die recolantur. Putat Castellanus Theopemptum illum et Theonam, cum Theopompo et Senesio, de quibus heri ex Florentinis codicibus egimus, identificandos : ut videsis in ejus nota ad IV Januarii pag. 73. Sequitur in nostris Auctariis minutiori charactere : « Apud Trajectum, Gerlaci eremitæ, ex militc confessoris. Item, ut notat Metaphrastes, beatæ Apollinaris virginis. »

VIII *Idus*. *Die 6.*

Epiphania Domini. In territorio Remensi, passio sanctæ Macræ virginis ; quæ jubente Rictoviaro præside, cum in ignem esset præcipitata, et permansisset ilæsa, dein mammillis abscissis, et squalore carceris afflicta, super testas etiam acutissimas [*Bouillart. add.* et prumas] volutata, orans migravit ad Dominum. Redonis, sancti Melanii episcopi et confessoris, qui post signa virtutum, jugiter intentus cœlo, migravit a sæculo.

NOTÆ.

Ita concorditer *Praten., Herinien., Tornacen.*, D codices mediæ notæ, *Antuerp.-Max. Editio Ultraj.-Antuerp. Max-Lubec, Belin., Greven.*, et *Molan.* *Item Danic. Belg., Ultrajectin., Leyden., Lovanien., Albergen.*

VARIANTES LECTIONES.

Rhemensi et *Remensi* scribunt codices, servo plerumque modum postremum. Max.-Lubec. ut plane incorrecta editio est, ita sæpe, ut dixi, dissentit non tam re quam modo scribendi, nec semper vacat singulas minutias discutere. Ita hic legit *Rictionario ;* Belin., *Riciovaro ;* Antu.-Max., *Rictionaro*. Legendum esset *abscissis*, sed codices passim habent *abscissis*, quibus subscribendum. Aliqui pejus *abcisis* : Greven., *excisis*. Lectio Usuardina est *migravit ad Dominum*, Antuerp. et Max.-Eubec. *migravit ad Christum*. Sunt qui scribunt *Melani* cum Antuerp.-Max. melius in textu. In ultima annuntiatione recurrunt varii nævi. In Praten. et Tornacen. est *emigravit a sæculo*. Antuerp. ponit, *jugiter intentus in cœlo* ; Max.-Lubec. *jugiter intentus migravit ;* Antuerp.-Max. et alii, *jugiter cœlo intentus*. Demum Belin. phrasim auget, *jugiter cœlo intentus, gloriosus migravit*, etc., atque ea lectio a Baronio servata est.

OBSERVATIONES.

Epiphania; Epiphania Domini; Epiphania Domini nostri Jesu Christi, modi diversi sunt, quibus apographa Hieronymiana antiquissimam, et celebratissimam tota catholica Ecclesia festivitatem exprimunt. Bedæ placuit modus secundus, quem Florus auctiorem reddidit : tertius Rabano Notkerus longiori oratione, varia complexus est. Romanum parvum secundo loco, sit posuit : *Epiphania Domini, id est manifestatio, vel apparitio Domini.* An hic, obsecro, perspicere potuit Valesius, Romanum parvum ex Adone contractum esse, ubi Ado solum scripsit *Epiphania Domini?* Ut ut est, Noster Adonis, vel Bedæ, aut, si ita vis, alicujus Hieronymiani verba transumpsit. De pluribus mysteriis, Epiphaniæ festo recoli solitis, agunt breviter Baronius, et Florentinius in notis, Bollandus vero in Actis; sed nemo accuratius rem totam ab ovo excussisse videtur, quam Castellanus, cujus eruditas disquisitiones curiosus lector consulere poterit. Nec Wandalberti versiculo negandus est locus : B

Octavo ante Idus agitur Tneophania sanctum.

Macram in Hieronymianis, Beda, Floro, aut Rabano non reperies. Primus eam et quidem primo loco A signavit auctor Romani parvi : *Sanctæ Macræ virginis, sub Rictiovaro præside.* Quæ Acta Adoni præluxerint, equidem ignoro ; certe brevi suo elogio plura complecti videntur, quam Acta a Bollando edita, et illustrata repræsentent. Eorum crisim tradit Tillemontius tomo IV. pag. 497 et 734. Noster sua omnia ex Adone mutuatus est, phrasi nonnihil perpolita, quam codices aliqui integram servaverunt. Castellanus *Macram* remittit ad II Martii, quo die coronatam præfata Acta diserte indicant ; putatque hoc die corpus revelatum, aut elevatum fuisse. Wandalbertus III Martii non scripsit *Magra* aut *Marcia ;* sed nisi vehementer fallor, *Quinas Macra pio Nonas defendit amore.* Alii, nescio qua causa, ad XI Junii rejiciunt. De *Melanio* Rhedonensi sic hodie legit vetustissimum Epternacense : *In civitate Redonis, natale sancti Melani episcopi :* alia apographa hoc ipso die conjungunt *nativitatem, ordinationem* et *transitum*, quemadmodum inde descripsit Nótkerus. Ex prædictis Hieronymianis sanctum a Nostro acceptum non dubito, adjecta laudatiuncula, quæ sanctis plerisque aptari potest. Vitam habes a Bollando illustratam, ex quo et Castellano disces, quid de varia festi celebratione statuendum sit.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. : « Epiphania Domini nostri Jesu Christi. In civitate Antiochia, natale sancti Juliani martyris, et Basilissæ, et Celsi pueri, et Martianillæ matris ejusdem, et Antonii presbyteri, et Anastasii, sub Martiano præside, tempore Diocletiani et Maximiani. » De his nostri codd. ad IX Januarii, sed hic ad proprium diem retracti sunt, quo in Hieronymianis memorantur, et a Floro, elogio ex Actis desumpta, exornati sunt. Sed de his videndus omnino Castellanus hoc die pag. 105, plurima ibi curiose, et erudite congerens ad confundendos, vel distinguendas Julianos, quibus martyrologia nimium quantum abundant. Sequitur in codice de Macra, quæ ipsi *Maria* est, et de qua solum ponit : « Quæ jubente Rictiovaro, in prunas volutata, orans migravit ad Dominum. Eodem die, translatio corporis sancti Germani Antisiodorensis episcopi, admirandæ fidei, doctrinæ et virtutum viri. » Ponitur etiam ab aliis, sed remittenda ad natalem XXVI Julii.

Rosweyd., in prima purus, secundam non Usuardine, sed Adoniane enuntiat, de qua varietate supra diximus. Tertiam plane omittit.

Pulsanen. sic incipit : « Apparitio incarnati Domini, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Hujus siquidem veneratio, quia primæ virtutis et baptismi sui decoratur misterio, eo devotione fit fortior, et in salute numerosior. » Macræ elogium expunctum, in Melanio purus est : sed pro *Rhedonis* scribit *Seddonis.* In fine : « In Antiochia, natale sancti Juliani martyris, et Celsi pueri, et Martianillæ, et Antonii presbiteri, et Anastasii, quorum miræ passiones leguntur. » De his, ut supra monui IX Januarii. D

Munerat. : « Epiphania Domini, id est apparitio ejusdem, hodie multipliciter exhibita. » De reliquo satis purus est.

Centulen : « Epiphania Domini nostri Jesu Christi. Antochiæ, passio sanctorum Juliani, et Basilissæ, et Celsi pueri, et Marcianillæ matris ejusdem, et Anthonii presbiteri, et Anastasii, tempore Diocletiani. In territorio Remensi, passio sanctæ Macræ virginis. » Idem hic codex II Maii Macram cum sociabus refert, sed quænam eæ sociæ sint, nec hic, nec ibi dici potest. « Antisiodoro, translatio sancti Germani episcopi et confessoris. » De Melanio nihil.

Bruxellen. : « Epiphania Domini nostri Jesu Christi, quem infantem magi adoraverunl, et quem, ut esset incipiens annorum triginta, Joannes in Jordane baptizavit, et qui anno sequenti aquam convertit in vinum ; quique anno exhinc proximo depaucis panibus magnam turbam hominum satiavit. Et sic in hac die quatuor facta concurrunt, quorum primum, ut principalius celebratur. » Videatur officium ecclesiasticum ; et ea, quæ observat Castellanus pag. 95. Macram voca *Macheam*, in tota annuntiatione Adonianus. Sequitur de Juliano et Basitissa sociisque integra annuntiatio Usuardina, ut ponitur IX Januarii. In Melanio satis purus est.

Hagenoyen. : « Epiphania Domini. Et nota, quod est triplex apparitio Domini, qua hodie apparuit. Primo apparuit Magis, qui illi prima munera obtulerunt, quæ in carne ei erant oblata. Secundo apparuit Johanni Baptistæ in baptismate, quando audivit C Patrem in voce, Filium baptizavit in flumine, et Spiritum sanctum vidit in columba. Tertio apparuit convivis in nuptiis, quando de aqua fecit vinum. » Hactenus satis bene, ut supra. Utrum admitti possint, quæ sequuntur, alii judicent ; ita pergit : « Per quod miraculum visum, Johannes evangelista, cujus erant hæ nuptiæ, ad vocem ejus, uxorem deseruit, et Christo fidus adhæsit. » In Macra et Melanio satis purus est. Adjicitur in fine : « Item Trevis, sancti Agricii episcopi et confessoris. » Vult dicere *Treveris.* Vide Grevenum XIII Januarii et Acta nostra eodem die.

Matric.-Cartus.-Ultraj. : « Epiphania Domini Macræ virginis, et martyris. Melanii episcopi et confessoris. Juliani, Celsi cum sociis MM. » Recte notatur in apographi nostri margine, non haberi Julianum hoc die in martyrologio Romano : quærendus erat IX Januarii.

Camberien. monast. S. Mariæ Conventual. : « Ipso die sancti Saltani sociorumque ejus martyrum. » In Prætermissis invenio *Sulcanum;* ibique notatur Maurolycus, in quo memoria agitur *Sultani martyris.* Innuit Bollandus, forta intelligi *Solochanum*, de quo XVII Maii in Actis. Si mihi divinare etiam aliquando liceat, suspicabor, *Saltanum*, vel *Sulcanum* cum sociis martyribus, non alium esse, quam corrupto nomine *Julianum*, etc.

Florentin. : « In Antiochia, natale sancti Juliani martyris, Celsi pueri, Martianillæ, Antonii presbyteri, et Anastasii, quorum miræ passiones leguntur. » Toties recurrit Julianus, ut inde confirmetur conjectura superior.

Jurensis S. Ragnoberti pro *Macræ*, male posuit *Marthæ.*

Remens. SS. Tim. et Apoll. : « Translatio corporis S. Germani Autissiodorensis episcopi. » De qua supra.

FDITIO.-LUBECO.-COL. In prima, et secunda pura, A inserit : « In Oriente, sancti Melichior regis, et episcopi, qui hac die obdormivit in Domino, divino sacrificio in ecclesia prius celebrato, ac sumpto. » Eodem nempe mortis genere, quo I Januarii Jasparem obiisse supra narravit. Pro *Melani* scribit *Melani*, de reliquo pure. Tum : « Lingonis sancti Gregorii martyris, cujus gesta habentur. » An non idem, qui IV Januarii *episcopus* et *confessor* dicitur? Vide Prætermissos. « Eodem die, sancti Sulcani et sociorum ejus martyrum. » Vide supra in CAMBERIEN.

GREVEN. : In Oriente, sancti Melchior episcopi, qui fuit unus ex tribus Magis, et hac die quievit in pace etc. Lingonis, sancti Gregorii martyris... Item Petri et Marci. » Ex Hieronymianis, ab aliis avulsi sunt. « Sulcani et sociorum ejus. » Vide dicta. « Apud Famagustam civitatem Cypri, beati Petri Thomasii patriarchæ Constantinopolitani, ordinis Carmelitarum. Qui vita, doctrina, miraculisque clarus, tempore Caroli IV hora prædicta quievit in pace. Civi- B tate Florentia, beati Andreæ Carmelitæ, episcopi Fesulani. » Petrus remittitur ad XXIX Januarii, Andreas ad XXX. « Item, beatæ memoriæ Gertrudis de Oosten Beguttæ (*quidni* Beguinæ?) Delphensis, quæ stigmata Christi impressa habuit in corpore suo. Item secundum Vincentium lib. XIII, cap. 188, hoc die passus est beatus Julianus et socii ejus, qui infra V Idus ponuntur. Item, sanctæ memoriæ Johannis Birelli, Prioris majoris domus Cartusiæ, vita et miraculis conspicui. » Vide Prætermissos.

MOLAN. « Eodem die, translationis corporis sancti Germani Altissiodorensis episcopi, admirandæ fidei, doctrinæ et virtutum viri. Apud Famagustam, civitatem Cypri, beati Petri Thomasii patriarchæ Constantinopolitani, doctoris percelebris, ordinis Carmeli professoris; qui post plures de sacræ crucis inimicis victorias, postque plures conscriptos libros, ac patrata miracula, die ac hora a se præsignatis, feliciter obdormivit. Civitate Florentia, beati Andreæ Carmelitæ, præsulis Fesulani, odore virtutifero, longe lateque fulgurante, splendescentis. » Deinde minoribus typis : « Barcinonæ, beati Raimundi confessoris, tertii magistri ordinis Prædicatorum. Qui licet non sit canonizatus, ejus tamen festivitas ex consensu Pauli III a Barcinonensibus celebratur postridie Epiphaniæ Domini. » Editiones posteriores litteris Italicis incipiunt. « Epiphania Domini, » addentes « qua manifestari cœpit gentibus, cum eum Magi adoraverunt, Melchior, Baltazar et B Jaspar. Simul hoc die Ecclesia gratam memoriam celebrat baptismi ejus sacri, et primi omnium miraculorum Christi, ac sub illo cæterorum, quibus celebriter manifestata fuit ejus divinitas. » In fine, de Petro ut Thomasio et Andrea Fesulano, ut in editione priori. Deinde minoribus typis de Raymundo etiam, supra. Denique eodem charactere hic : « Delphis in curia Beghinarum, obitus venerabilis Gertrudis de Oosten. Antiquitus annuntiatio diei Paschatis per diaconum. » De quo ritu vide Castellanum pag. 94.

VII *Idus*. *Die* 7.

Relatio pueri Jesu ex Ægypto. Eodem die, beati Luciani Antiochenæ ecclesiæ presbyteri, et martyris, qui satis clarus doctrina et eloquentia, passus est Nicomediæ ob confessionem Christi sub persecutione Maximini, sepultusque Helenopoli Bithiniæ. Apud Antiochiam, sancti Cleri diaconi, qui pro confessionis gloria septies tortus et in carcere diu maceratus, ad ultimum decollatus, martyrium consummavit, Civitate Heraclea, Felicis, Januarii.

NOTÆ.

Magnus iterum codicum consensus : ita enim C *max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, et *editio Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Creven. et Molan.* Item *Antuerp-Ultrajectin.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Ægypto*, ut semel et iterum dicam, servo rectam orthographiam ex iis codicibus, qui diphthongis utuntur, ut sunt Praten., Herinien., Rosweyd., etc., licet plures scribant *Egypto* vel *Egipto*. In *presbiteri* alia est ratio, quod ea sit codicum omnium scribendi forma. *Maximini* vere et recte scribunt post Adonem nostri omnes, excepta Max.-Lubec., ubi per errorem puto irrepsisse *Maximiani*, sicut et in recentioribus Romani moderni editionibus, contra quam legerit Baronius. Si ad Acta, a Follando edita appelles, ultro fatebor non modica correctione indigere. Scribendum esset *Bithyniæ*, ut est in exgrapho nostro Pratensi et in Molano, at codices reliquos sequor, in quibus simpliciter *Bithiniæ*, vel pejus *Bitiniæ*. Sitne typographi, an ipsius Munerati editoris sphalma dum legit, *qui professionis gloria*, non habeo unde dispiciam. Lego *Felicis*, *Januarii* absque particula copulativa, quam respuunt puriora apographa, Praten., Herinien., Tornacen., licet in aliis pluribus exprimatur. Addunt codices mediæ notæ, *martyrum*, puto ex librarii arbitrio.

OBSERVATIONES.

De *Relatione pueri Jesu* in Hieronymians codi- D cibus nulla usquam fit mentio, nisi si ad eos reducatur vetus Gellonense, ab Acherio Spicilegii tomo XIII, editum, in quo, ultimo loco, sic legitur : *Eductio Jesu de Ægypto*. Quæ verba ex ipso ea die XI describens Notkerus, addit : *Quæ secundum alios* VII *Idus Januarii, secundum quosdam Nonis Januarii, propter multorum dierum profectionem celebratur*. Valeat si valere possit ea ratio, verosimiliorem dabit Castellanus. Textus nostri radix et origo est Romanum parvum, cujus ipsissima verba inde in Adonem, hinc in Nostrum liquido promanarunt. Nihilo plus metro suo complexus et Wandalbertus :

Septima ab Ægypto Christum celebratque relatum.

De illustri martyre *Luciano* sic habent Hieronymiana : *In Nicomedia, Luciani presbiteri, qui quatuor partibus factus est*, vel, *qui in quatuor partes demersus est*. De qua dissectione, et demersione, atque etiam redintegratione, videndum est Flori elogium. Romanum parvum sic eum consignat : *Et sancti Luciani martyris Antiocheni*. Encomium in latercula relatum, Adonis est, sed a Nostro aliquantulum immutatum et media ferme parte imminutum, a Notkero cum Flori verbis ferme commistum. Plurima de inclytissimo martyre observari possent, sed malo ea lector requirat apud Boranium, Bollandum, Florentinium et Castellanum. Joannis Chrysostomi homiliam, a Bollando Actis qualibuscumque subnexam, recudi curavit Ruinartius inter Sincera et Selecta a pag. 559. Ibi præfixa admonitio, et vita Gallica a Tillemontio ex variis concinnata tom V. a pag. 474, in Supplemento expendi poterunt, quando et Græca passio, ex Synaxario membranaceo ms. P. Sirmondi, sive collegii nostri Pariensis, ad XV Octobris, aliaque hujusmodi, si operæ pretium fue-

rit, huc referentur et illustrabuntur. Hunc versiculum de Luciano cecinit Wandalbertus :

Antiochena suum recolit quoque plebs Lucianum.

Sic *Clerum diaconum* commemorat Florus, ut ex uno geminos saltem conficere videatur, non tamen multos, at perperam ejus verba vertit Castellanus, sic enim legit : *Item, Clerici et diaconi, qui septies torti*, etc. Quis enim Gallice reddat : *Item les Clercs et les diacres*, nisi Latine habeatur : *Item clericorum et diaconorum*. Noverat utique vir eruditissimus martyrum nomina non in recto, sed in obliquo annuntiari. Codex Hieronymianus Epternacensis hodie *Lucerii diaconi* meminit, qui rursus in eodem A recurrit XIV ubi alii, *Cleri* vel *Cleti* habent : porro iterum XV sub nomine *Luceris diaconi*, aliis *Liceri*, vel *Leceri*, qui verosimiliter ubique idem est, a Romano parvo simpliciter notatus. *Et Cleri martyris*. Undenam brevia sua elogia deduxerunt, aut Florus aut Ado, incertum est, cum Acta, saltem nota non exstent : hoc certum, Nostrum, et Notkerum ex Adone verbum de verbo plane reddidisse. *Felix* et *Januarius* ex Hieronymianis ab ipso Usuardo accepti sunt, in iis codicibus denuo positi XIV Februarii, ut censet Bollandus, nec multum refragatur Florentinius, hic Magistro nostro gratulatus, quod *Bivarii et consimilium fabulas non audierit*. Hæc ad Usuardi textus genesim satis dicta sunt.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ., initio transpositus, legit : « Relatio pueri ex Egypto Jesu, Eodem die, natale sancti Luciani, presbyteri Antiochenæ ecclesiæ et martyris, viri doctissimi atque eloquentissimi. » In B quo rursus ad Adonem accedit. « Item apud Antiochiam, Bilicerii, [*pro* Cleri] diaconi, qui ob confessionem Christi, etc., » pure. Sed deest omnino annuntiatio ultima.

ROSWEYD. Rabanianus potius, quam Usuardinus sic in principio : « Eductio Domini de Ægypto. In Ni comedia, Luciani presbyteri, qui in persecutione Maximiani in quatuor partes fractus, et in mare demersus, alia die integer inventus est. Item apud Antiochiam, beati Cleri diaconi, et martyris. » Desunt reliqua omnia.

PULSANEN., satus purus est, nisi quod in eo hic omittatur « Relatio pueri, » quam ad Nonas ex eo in Auctariis ibi retulimus, forte ex eorum more, qui V Januarii Evangelium de pueri Jesu reditu recitare consueverint.

ALBERGEN. textui satis puro subdit : « Tremoniæ, sancti Reynoldi martyris, viri eximiæ virtutis, cujus gesta habentur » Hinc patriam suam co- C dex ille satis indicare videtur.

DANIC. : « Item in Dacia, provincia Selandiæ, passio sancti Kanuti ducis et martyris. » In superioribus satis purus est.

CENTULEN. perpetuus Usuardi abbreviator, in prima purus est. Tum : « Eodem die, sancti Luciani Antiochenæ ecclesiæ presbiteri et martyris, viri doctissimi atque eloquentissimi. Item Antiochiæ, beati Licerii diaconi et martyris. » In ultima de Felici et Januario etiam purus est.

BRUXELLEN. ; « Relatio pueri Jesu septennis ex Egipto in Nazareth ; ubi monstratur petra, in qua ipse viginti tribus annis, noctibus recubuisse, diebus vero sedisse memoratur. Cujus siquidem petræ fragmenta, tanquam sanctorum reliquias, Crucesignati et peregrini digne venerantur. » De Luciano, post *Maximini*, sic habet, « in quatuor partes discerptus et quatuor lapidibus alligatus, in mare mersus, sed alia die Helynopolim Bithiniæ D corpus ejus integrum inventum est ibique sepultum. » Vide Notkerum. In Clero purus est : in Felice et Januario similis codicibus mediæ notæ. Tum : « Alibi, Tillonis monachi. Item sancti Valentini episcopi. Item sanctæ Lucianæ virginis. » De Tillone et Valentino agit Bollandus ; quam vero Lucianam indicet fateor me ignorare.

HAGENOYEN. : « Relatio pueri Jesu Christi Domini nostri de Ægypto, cum Joseph nutricius ejus ad monitionem angeli acquievit, et Jesum cum matre sua Virgine Maria, et alia familia sua, rediit de Ægypto in terram Israel. Quæ relatio facta est post mortem Herodis et aliorum amicorum suorum. » Hæc Scripturæ sacræ magis conformia, quam quæ supra dedimus ex codice Bruxellensi. Reliqua omnia satis pura sunt.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Relatio pueri Jesu ex Ægypto. Luciani presbyteri et martyris Antiocheni. »

CODEX BICOTIAN. signatus D. 9 : « Item Fiscanno, translatio sanctorum corporum, qui in eadem requiescunt ecclesia. » Indicat procul dubio sanctum Guilielmum, ac forte alios in celebri illo monasterio quiescentes.

CAMBERIEN. monasterii S. Mariæ : « Ipso die, sancti Isidori episcopi, magnæ sanctitatis viri. » Nusquam notius est hic Isidorus, ut ex Prætermissorum elencho intelliges. Unde dicta de Isidoris II Januarii.

IN VATICAN., sub numero 5949, deest ultima annuntiatio *Felicis* et *Januarii*.

EDITIO LUBECO-COL. sic orditur : « Relatio pueri Jesu ex Ægypto, anno ætatis suæ sexto, imperii Augusti Cæsaris quadragesimo octavo. » regni vero Herodis, tunc defuncti, trigesimo octavo. » Sequitur de Luciano, satis pure. Tum : « Tremoniæ, sancti Reynoldi martyris, viri eximiæ virtutis, cujus gesta habentur : Coloniæ Agrippinæ quidem passus, sed Tremoniensibus datus. » In duabus aliis textus commemorationibus etiam satis pura est. Demum : « Solemniaco monasterio, beati Stillonis [*alii legunt* Tillonis *et* Hellonii, *ut est apud Bollandum*] monachi et confessoris. Eodem die, sancti Kanuti ducis et martyris, » ab eo distinguendi, cujus Acta dabimus X Julii, tametsi officium de eo in Ecclesia celebretur XIX Januarii. Vide Bollandum hoc die a pag. 390.

BELIN. Primam sic legit : « Relatio pueri Jesu Christi de Ægypto. » Pro *Maximini* habet *Maximiani :* de reliquo purus est textus, cui subnectitur : « Ipso die, sancti Juliani. Item Papiæ, Crispini episcopi et confessoris. » De Juliano est quod moneam, hic eum simpliciter referri et sine addito, cui tamen Baronius, qui Belinum præ oculis habuit, nescio qua ratione ductus, titulum *martyris* apposuit. Bollandus re nondum satis examinata, Julianos multiplicavit, aliquem hodie Actis inserens, postea verosimiliter excludendum. Putat Castellanus, eumdem hic repeti Julianum, de quo pridie egimus, et porro IX Januarii agemus. Verum, ni fallor, hic alius Julianus est, nec martyr, nec xenodochus, isque a Belino ex peculiari notitia hic Usuardo adjectus, ut ante me censuit Rosweydus in animadversionibus mss. supra non semel citatis, in quibus ita observat : « Ego inquit, vix dubito quin exprimendum sit : eodem die, sancti Juliani, omisso *martyris*. 1. Quia ita repræsentat vetus martyrologium Romanum Belini, ante centum annos Venetiis et Parisiis impressum. 2. Quia extimo hic intelligi Julianum confessorem Novariensem, qui diaconus fuit sancti Julii presbyteri, cujus festum VII. Januarii occurrit apud Ferrarium in Catalogo sanctorum Italiæ. » Hæc Rosweydus. At de hujusmodi novis in Romano moderno accessionibus plura suggerent Papebrochii Responsiones parte II, art. 18, in appendice : ubi nominatim de Niceta agitur ex Holstenii ad Florentinium epistola. Nec omittenda alia laudati Rosweydi animadversio ad hunc ipsum diem circa « Theodorum monachum, qni tempore Constantini, » etc.

Præmisso itaque textu cum Baronii notatione : « Quæro hic, » inquit Rosweydus. « Cujus veteris libri auctoritate ponatur Theodorus hic hoc die, nam in antiquo Martyrologio Romano non comperitur. 2. Quæro quomodo in notationibus Baronius dicat, Theodorum hunc fuisse discipulum S. Antonii (quod iterum repetit notatione ad XXVIII Decembris, ratione alterius Theodori), idque elicit et probat ex Vita Antonii per Athanasium scripta, cum Athanasius in Vita Antonii cap. 32 non dicat eum fuisse discipulum S. Antonii, sed Ammonis Nitriotæ, uti etiam habetur in Vita S. Pachomii cap. 1 auctoritate ducta ex eadem Antonii vita per Athanasium scripta. Idem habet Palladius cap. 8. »

GREVEN. : « Relatio pueri Jesu facta est anno ætatis ejus sexto, imperii Augusti Cæsaris XLVIII, regni vero Herodis defuncti XXXVIII. Tremoniæ, in diœcesi Agrippinensi, translatio sancti Reynoldi monachi et martyris. Qui clarissimis ortus natalibus et in armis strenuus, Coloniæ sancti Panthaleonis factus est monachus, vita et miraculis clarus : a cœmentariis, quibus a suo abbate præfectus fuerat, occisus, in lacum projectus est : unde Domino, revelante extractus, Tremoniensibus datus fuit. Item, Kanuti ducis Slaviæ, martyris, filii regis Daciæ. Solemniaco monasterio, beati Stilonis monachi et confessoris. Faustæ virginis martyris. » Vide Rabanum, Notkerum et indicem Prætermissorum. Coluntur XX Septemb. « Melaniæ senioris, senatricis Romanæ. » Vide Prætermissos. « Item sanctæ memoriæ Wedekindi ducis Westphalie, in Anga quiescentis. » Lege ex Actis *Wittekindi, ducis Saxonum, et Angariæ.*

MOLAN. : « Ipso die, sancti Juliani. Item Papiæ, Crispini episcopi et confessoris. Solenniaco monasterio, beati Stillonis monachi. » Deinde minoribus typis : « Tremoniæ in diœcesi Agrippinensi, translatio sancti Reinoldi, etc., » ut supra nisi quod hic, post *datus fuit*, addatur : «Qui ab archiepiscopo Coloniensi, sibi alicujus sancti corpus dari devotissime postulabant, quo terra eorum reverentior et ab hostibus securior esset. Item, Canuti ducis Slaviæ, martyris, filii regis Daciæ. » In editionibus aliis, de Juliano et Crispino, ut prima. Deinde : « Ipso die, sancti Canuti, ducis Daciæ et martyris, filii Erici regis. Solemniaco monasterio, beati Stilonis monachi. » Tum minoribus typis : « Patavii, beatissimi Valentini, episcopi Rhætiarum. » Denique de Reinoldi ; mutatis pauculis, quæ ad rei substantiam nihil conferunt.

VI *Idus.* *Die 8.*

Neapoli Campaniæ, natalis sancti Severini episcopi, et confessoris, fratris beatissimi Victorini martyris, qui Severinus post multarum virtutum perpetrationem, plenus sanctitate quievit. Beluacus, sanctorum martyrum Luciani presbiteri, Maxiani et Juliani, quorum Maxianus et Julianus primo a persecutoribus gladio puniti sunt. Deinde beatus Lucianus post nimiam cædem, cum Christi nomen viva voce confiteri non metuisset, priorum sententiam et ipse excepit. Eodem die, sancti Eugeniani martyris.

NOTÆ.

Ita primigenia puritate *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Greven.*, et *Molan.* Hic vero in posterioribus editionibus textum non recte mutavit.

VARIANTES LECTIONES

Pulsanen. pro *Neapoli* male scribit *Neapolis*, uti pro *Beluaci*, habet *Beluati*. Servavi ego *Beluacus*, more antiquo, cum antiquioribus codicibus Praten. et Herinien. quod etiam posuit Florus. Tornacen. scribit *Beluago*, alii *Beluaci*, vel *Beluaco*. In Pulsanensi, est *Luciani episcopi, Maximiani presbyteri et Juliani diaconi.* At postremis ii tituli non debentur ; Luciano, non alius quam qui in textu positus est. Porro e sociis primus, non *Maximianus* dicendus est, ut male apud Florum legitur, nec *Messianus*, ut Ado, sed ex codicibus nostris ferme omnibus *Maxianus*, idque ex analogia Gallica ostendit Castellanus pag. 135. Molan. scripsit *Maximiniani*, Greven. *Maximiani*, item Belin. quem procul dubio secutus est Baronius. Pulsanen. *viva voce confiteri*, etc., vertit in *una voce*, etc.

OBSERVATIONES.

Tota annuntiatio prima, sive *Severini* encomium ex Adone manifestissime abbreviatum est, servata Severinorum confusione ex Romano parvo, primo illius auctore, alius diceret seductore, ab Adone accepta, quam correxerunt Bollandus et Castellanus hoc die ; frustra enim Neapoli quæritur Severinus episcopus *Victorini Amiternensis* frater, qui apud Septempedanos inveniendus est. Vide quæ a nobis dicuntur V Septembris, fusius in Actis suo tempore expendenda. Advertit confusionem Molanus, sed eam in posterioribus suis editionibus perperam ex Usuardi textu expunxit, quem inviolatum servare debuerat, emendando in notis, ut facit, quæ erant corrigenda ; certum enim est Usuardum legisse, *Severini episcopi et confessoris, fratris beatissimi Victorini martyris*, quemadmodum in Adone scriptum invenerat. Inter apographa Hieronymiana, solum Corbeiense de Bellovacensium apostolo et sociis ita hodie meminit : *In Gallia civitate Belloacus, passio sanctorum Luciani, Mariani* et *Juliani martyrum ;* ubi *Mariani* levi lapsu pro *Maxiani* legitur, qui alias *Massiani* vel *Messiani*. De his martyribus nihil habet Beda. Rabanus solum Lucianum presbyterum cum elogio posuit IV Januarii, cujus verba ibi descripsit Notkerus, hac iterum die legens : *Mellocia* (pro *Bellovaci*) *sancti Luciani, socii beati Dionysii. Item Messiani* ; quæ ex Adone accepta viderentur, nisi de Dionysio fieret mentio ; ipse enim simpliciter enuntiat : *Beluaci, sanctorum Luciani et Messiani.* Hinc tamen confice Acta nulla Adoni innotuisse, quæ certo Usuardus consuluit, illa præsertim, quæ ab anonymo scripta, ex quibus elogium suum evidentissime extraxit. An etiam ex Floro ? Ita sentit Castellanus pag. 131, præjudicatæ opinioni insistens ; quod Usuardus Flori Lugdunensis ad Bedam auctaria inspexerit, quæ ego nunquam ei visa existimo, utpote qui non alium Florum noverit, quam *lætiora* vel *latiora* illa *vestigia*, quæ sunt ipsissimum Adonis martyrologium, ut in præfatione, Castellano in hac parte non refragante, ostendimus. Ut hodiernus utriusque textus exemplo sit, oculos ipsos tuos, lector, appello, confer Flori elogium cum nostro Usuardino, victas dabo manus, si vel per levem umbram hoc ex illo contractum appareat. De actorum fide et sinceritate disputant eruditi critici, inter quos laudatus Castellanus multa curiose observavit, uti et Tillemontius tomo IV, a pag. 539. quæ in Supplemento accuratius forte examinari poterunt. *Eugenianum* tanquam ignotum martyrem dedit Usuardus nusquam sub tali inflexione repertum : si enim Hieronymiana quantumvis aucta consuluit, non alium

ibi reperit, quam *Egemonium*, *Egonomium*, vel *Ægemonum*, idque cum *episcopi* titulo, a Rabano etiam diserte signatum. *Eugenianus*, quiscunque ille esse possit, apud antiquiores ignotus est, nisi Wandalbertum audias, ita ipsum metro aptantem :

Iduum post sexto, Eugenisno vota feruntur·

Oculatior Bollandus *Eugenianum* eumdem esse probabilissime censuit cum *Egemonio*, vel *Hegemonio* (quocunque modo inflexeris) *Augustodunensi episcopo :* imo certum id credidisset cum Castellano, nisi Saussayo nimium tribuisset. In eodem errore versantur plura ex sequentibus Auctariis, sæpe de eadem re audiendis.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. : « Neapolim Campaniæ, sancti Sevi [*pro*] Severini confessoris, fratris beatissimi Victoris, clarissimi viri in miraculis. Beluacus, sanctorum Luciani presbyteri, Maximiani et Juliani martyrum. Quorum Maximianus, et Julianus primo a persecutoribusgladio sunt puniti. Dehinc beatus Lucianus, cum post nimiam, » etc. Deest plane annuntiatio ultima.

ROSWEYD. : « Apud Neapolim Campaniæ, sancti Severini confessoris, fratris beatissimi Victorini, clarissimi viri in miraculis. Qui et ipse fratris imitator existens, post multarum virtutum insignia, sanctitate plenus in pace quievit. Apud Augustodunum, Eugenii episcopi et martyris. » In quo hic codex tantum ad veritatem accedit, quantum recedit ab Usuardo. « Beluago, sanctorum martyrum Massiani, Luciani atque Juliani. Ratisbonæ Herhardi episcopi. Item, Eucherii episcopi. »

MUNERAT. textui satis puro subdit : « Remis, beati Rigoberti episcopi, et confessoris. » De quo vide IV Januarii. « In Græcia, sancti Thimotei. Apud Bruxellam, natale sanctæ Gudulæ virginis. Methis civitate, sancti Patientis episcopi, et confessoris. » De eo Thimotheo hic agi non videtur, qui ab Usuardo ponitur XXII Januarii, sed de alio. Vide acta.

ANTUERP., MAX.-LUBEC, et UGHELLIAN. qui codices plerumque consentiunt, post textum in fine addunt, « In Græcia, Timothei, Augustoduno, Eugeniani. » Male habet Max.-Lubec. *Eugemani.*

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG; de Luciano, inserunt *beati Petri discipuli :* Textui autem superaddunt : « In Græcia, sancti Thimothei. Augustoduni, sancti Eugemonis, vel Eugenionis episcopi. Apud Bruxellam, natale sanctæ Gudulæ vel Gudilæ virginis. Methis civitate, sancti Patientis episcopi et confessoris. »

LOVANIEN. : similis est superioribus, præterquam quod Bellovacensium elogium expunxerit.

ULTRAJECT. : annuntiatione sanctæ Gudilæ minutus est, de cætero cum proxime relatis consentit.

CENTULEN. : « Neapolim Campaniæ, sancti Severini episcopi, et confessoris fratris beati Victorini, martyris. Civitate Beluaco, sanctorum Luciani, Maxiani et Juliani. » In ultima purus est.

BRUXELLEN. incipit : « Depositio sanctæ Gudilæ virginis patronæ nostræ. Cujus sacri corporis reliquiæ hic venerantur. In Græcia, sancti Thimothei. Apud Beluacum, sanctorum martyrum Luciani presbiteri, beatri Petri discipuli ; et Maximi presbyteri, et Juliani diaconi. Qui ob confessionem Christi post multas cædes gladio puniti sunt. Apud Neapolim Campaniæ, sancti Severi episcopi et confessoris, fratris beati Victorini martyris, clarissimi in miraculis. Qui et ipse imitator fratris, plenus sanctitate in pace quievit. » In hoc variis codicibus præstat, quod illi ex vero *Eugeniani* nomine duo falsa procuderint, hic vero solum scribat : « Apud Augustodunum, sancti Eugenionis episcopi, Methis, sancti Patientis episcopi, et confessoris. »

HAGENOYEN. phrasim etiam modice variat : in prima utcunque purus ; id secunda etiam inserit, *discipuli sancti Petri.* Tum : « Eodem die, sancti Eugiminiani martyris. In Græcia, sancti Thimothæi. Augustodono, sancti Eugenionis episcopi, Methis civitate, depositio sancti Pacientis episcopi. et confessoris. Apud Bruxelliam, sanctæ Gudilæ virginis. Ratisponæ, Erthardi episcopi. Veronæ, sancti Rusticiconfessoris. » Colitur ibi, ut martyr IX Augusti.

AQUICINCT. recte in textu scribit *Maxiani.* Post textum purum, adjicitur : « In Græcia, sancti Timothei. Augustoduno Egemonii episcopi. »

VICTORIN. REG. SUEC., signatus num, 130. scribunt etiam : « In Græcia, sancti Thimothei. Augustoduno, Egemonii episcopi. » Posterior codex habet, « Egemoni. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Luciani presbyteri, Maximiani et Juliani martyrum, Severini episcopi, et confessoris. Patientis episcopi, discipuli sancti Joannis evangelistæ. Bruxellæ, Gudulæ virginis. Quæ a beata Gertrude est a sancto fonte levata. »

CODEX Dom du cheval, signatus B. et FLORENTIN. : « In Græcia, sancti Thimothei. »

In VATICAN., num. 5949, deest *Eugeniani.* Adjicitur denuo : « In Græcia. sancti Timothei. »

ALTEMPS. : « Depositio sancti Ulfrini episcopi. Translatio sancti Judoci. » Vide XIII Decembris. « Item, depositio sanctæ Pegæ virginis. »

EDITIO LUBECO-COL. in prima et secunda modice interpolata, in tertia pura est. Sequuntur Auctaria : « In Græcia, sancti Thimothei confessoris. Augustoduni, sancti Egenionis episcopi et confessoris. Apud Bruxellam, natale sanctæ Gudulæ virginis. Metis civitate, sancti Patientis epispopi et confessoris. Eodem die, sancti Erhardi episcopi et confessoris Ratisponensis. Ipso die, sancti Affini episcopi, et confessoris. Trecas, sancti Frodoberti abbatis. »

BELIN. scribit : « Victoris : Belvati, Luciani episcopi, Maximiani presbyteri. » etc. Ante *Eugeniani*, interserit : « Eodem die, sancti Maximi, Papiensis episcopi et confessoris. » In fine : « Methis civitate, sancti Patientis episcopi et confessoris. » Editio altera superaddit : « In Græcia Thimotei. Augustiduno, Egemoni episcopi. »

GREVEN. : « Agmonii [*alias* Egenionis]. Augustudunensis episcopi et confessoris [*alias* martyris]. In Græcia, sancti Thimothei confessoris, qui translatus est Constantinopolim IX Maii. Apud Bruxellam, sanctæ Gudulæ virginis. Metis, beati Patientis episcopi et confessoris, discipuli beati Joannis apostoli. Eodem die, sanctorum Erhardi, et Herbaldi pontificum Ratisponensium, et confessorum. » Prima editio agit de solo Erhardo, vide Acta. « Sancti Affini episcopi, et confessoris. Trecis, sancti Frodoberti abbatis. Remis, beati Rigoberti episcopi et confessoris. Severini abbatis, qui defuncto Attila Hunnorum rege, prophetico spiritu, vita et miraculis claruit. Eodem die, sancti Maximi episcopi et confessoris. »

MOLAN. de Patiente Metensi, de Maximo Papiensi, et Rigoberto Remensi, habet ut supra : in Gudila multo diffusior ; de qua sic habet : « Depositio sanctæ Gudilæ virginis, patronæ nostræ, cujus sacri corporis reliquiæ hic venerantur. » Hactenus ex BRUXELLEN. sequitur : « Ad cujus tumulum apud Ham Brabantiæ, tempore hyberno populus arbor, sine mansibus putantium, mox excrevit, et virens ut nemus fronduit. Quorum utrumque mirum : mirum enim fuit arborem subito pullulasse, et mirabilius fuit, eam hyemis tempore, quod natura non habuit, vernasse. Sed utrumque fecit Deus, officio quo novit et voluit, et potestate qua valuit, in testimonium ejusdem virginis, in domo Domini, ut palma florentis. Ipso die, sancti Affini pontificis. » De Frodoberto, ut supra. Deinde typis minoribus : « Eodem die, beati Laurentii Justiniani. Et sancti Erardi, pontificis Ratisponensis et confessoris. Apud Laudunum Galliæ, beati Balduini archidiaconi, et mar-

tyris. Cujus actus in vita Salaberge matris ejus continentur. In Norico, depositio sancti Severini abbatis, qui spiritu prophetiæ et miraculis late claruit, et juxta Neapolim translatus est in castrum Lucullanum. » De mutatione facta in posterioribus editionibus supra abunde egimus. Auctaria quoque contracta sunt. Itaque in fine : « Augustoduni, depositio sancti Egemonii episcopi et confessoris. » De Gudila post *fronduit*, hæc simul connecti, *quorum utrumque fecit Deus*, etc. Sequitur de Frodoberto, ut supra. Tum : « Ratisponæ, beati Erardi pontificis et confessoris. » Deinde de Patiente et Maximo, iterum ut supra. Denique : « Die octava, sanctæ matris Dominicæ : et sanctorum patrum Georgii Chozebisti, et Æmiliani confessoris. »

V *Idus*. *Die 9.*

Apud Antiochiam sub Diocletiano et Maximiano, natalis sanctorum Juliani et Basillisæ virginis, quorum miræ passiones leguntur. Ex quorum etiam collegio venerabilis multitudo sacerdotum, et ministrorum ecclesiæ Christi igne cremata est, quæ ad eos confugerat propter immanitatem persecutionis. Post quos Antoninus presbyter, Anastasius et Celsus puer una cum matre, atque alii plures passi sunt. Mauritania Cæsariensi, sanctæ Martianæ virginis. Apud Smirnam, sanctorum Vitalis, Revocati, et Fortunati. [*Apud Bouillart*..... passi sunt. [a] In Affrica sanctorum martyrum Revoluti et Firmini cum aliis tribus.]

NOTÆ.

Ita legunt Usuardini codices mss. propemodum omnes, quod vel ego consulere potui, vel majores nostri cum Greveno, et Molano olim contulerunt. Ita etiam *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin*, et quotquot alii Usuardum quantumvis auctum hactenus edidere. Solus codex *Pratensis* a reliquis dissentit, ut mox in Variantibus lectionibus exponam. Qui binos codices Pratenses citant, numerum augent, non auctoritatem, cum alter ex altero descriptus sit, augmentis dumtaxat vel marginalibus, in textum relatis, ut in præfatione declaratum est.

[a] *Observat Castellanus codicis ipsius inspector*, verba sunt Sollerii, *ex prætenso illo autographo avulsum olim folium, subinde vetusto etiam charactere restitutum, in quo ea mutatio facta sit.* Cum cæteri Usuardini codices habeant : *Apud Smirnam, sanctorum Vitalis, Revocati et Fortunati* : aliud est folium, fateor : an alia manus, dubito ; certe idem litterarum ingenium, eadem utriusque scripturæ ætas. Forte folio lituris correctionibusve sordidiori aliud subrogaverit Usuardus ; præsto non fuerit idem scriptor. Neque temere id conjicio. Nam ubicunque Dervensis codex dissidet a Pratensi, in isto lituræ sunt ; aut si nitida pagina est, manum, æqualem quidem, sed tamen aliam animadverto. Cujus rei causam inquirenti hæc visa est probabilis et perpetuo auctorum usu comprobata. Antequam Usuardus dictaret Martyrologium, multa correxerat, post dictatum multa : cum sordidius factum esset folium, quam ut commodo scriptura legi posset, avulso folio, aliud substituit. Itaque Vitalem, Revocatum et Fortunatum concede ad primum pertinuisse autographum. In secundo locum cesserunt Revoluto et Firmino. Unde petiti fuerunt ? Ignoro. Nova in dies sanctorum Acta e bibliothecarum angulis emergunt. Emergent fortasse quæ Usuardus vidit. Ad Revolutum et Firminum ex Africanis aut Smyrnensibus esse, quos hoc die consignant cætera Martyrologia, id affirmari non potest, nisi forte ἀναλφάβητος Usuardus fuerit. Nam neque numerus convenit, neque ulla nominum inter se necessitudo est. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Antiochiam, *Diocliliano*, *Dyocleciano*, *Basilicæ* et tales alias minutias hic prætereo. Scripsi *Basilissæ virginis* sine addito cum Praten., Herinien., Psalnen., Munerat., Greven., codicibus aliis tum mss. tum editis ferme variantibus. Antuerp. Max.-Lubec. et Lubeco-Col. legunt, *Basilissæ conjugis ejus* cum codicibus mediæ notæ plerisque. Alii habent *uxoris ejus*. Belin. vero et Molan., *Basilissæ virginis, uxoris ejus*, quibus antiquiora mss. præferenda judicavi, licet Romanum parvum, et ex eo Ado *uxoris* vel *conjugis* diserte exprimant. Prætuli etiam eosdem codices, hic Adoni conformes in nomine *Antoninus*, contra alios impressos et mss, qui *Antoninus* in *Antonius* transformarunt, quosque Baronius, Bollandus, et alii passim hodie imitantur. Superest nodus paulo difficilior, in qua Pratensem a reliquis omnibus diversum supra monui. Is nimirum, omissa Martiana et martyribus Smirnensibus, ita diem concludit : *In Africa sanctorum martyrum Revoluti, et Firmini cum aliis tribus*. Observat Castellanus, codicis ipsius inspector, in primo Bimestri, pag. 809, ex prætenso illo autographo avulsum olim folium, subinde vetusto etiam charactere restitutum, in quo ea mutatio facta sit, fortasse, ut conjectat, vivente adhuc Usuardo. Sed cui id persuaderi possit, omnino non capio, in communi codicum Usuardinorum et quidem probatissimorum apertissima contradictione. Quisquis interpolator is fuerit, *Revoluti* perperam posuit pro *Revocati*. Nos interim germanam Usuardi lectionem vindicandam censuimus. Sunt qui *Marcianæ* scribant ; nos *Martianæ* cum prioribus, Romano parvo et Adone. Codices mediæ notæ post *Fortunati*, adjiciunt *diaconi*, Belin. autem apposuit *martyrum*. Scribo *Smirnam* cum codicibus passim.

OBSERVATIONES.

De *Juliano* tota Ecclesia celebratissimo martyre ejusque sociis, jam supra, proprio ut quidam volunt die VI Januarii, agendum fuit, quo ab Hieronymianis hoc modo collocatur ; *Antiochia, passio sancti Juliani et Basilissæ. In India, Celsi, Juliani*. Eodem die, cum longiori ex confusis Actis historia, omnes a Floro memorantur. Rabanus ad XIII Januarii rejicit ; Wandalbertus ad XIII Februarii. Mira est hujus festi transpositio, quam Epiphaniæ causa ortam existimat Castellanus, atque una *Juliani* nominis multiplicatio adeo ut numerus apud ipsum pag. 106 adductus, fidem ferme superet. Usuardus solitos suos antesignanos secutus est, Romano parvo ita præeunte : *Et sancti Juliani et Basilissæ uxoris ejus et Celsi et Martionillæ ac* XX *militum*. Ad hæc Ado, Actorum, jam suo tempore receptorum, longam seriem attexuit, ex illorum fide æstimandam. Noster nihil dubitans, encomium suum inde contraxit, Notkero plura describente. In prædictis horum sanctorum Actis illustrandis egregiam operam posuerat Bollandus, ast eadem post liminio accuratius expendit Papebrochius tomo III Maii pag. 295, et fusius in Responsionibus tomo II ad. art. 15, § 28, a numero 316 : quem lector consulat, videatque etiam curiosas Castellani, ad varia

Juliani symbola, aliaque ad diffusissimum ejus cultum spectantia, notationes, jam semel et iterum supra citatas, quæ et ipsæ in Supplemento non erunt inutiles. Tillemontius pauca suggerit tomo V, pag. 799 et 809, occasione *Juliani Cilicis*, qui an cum hodierno confundendus; an potius hic noster Antiochenus, vel Antinopolitanus, Syrus, vel Ægyptius dicendus sit, adhuc sub judice lis est. At enim qui Julianos ea causa confundi postulant, quod uterque sub *Martiano* præside passus dicatur, viderint illi, an non accedere debeat *Julianus* alter, a Floro productus XI Januarii, qui etiam sub *Martiano præside*, sed *in Achaia et in carcere peremptus est*. De *Martiana* jam dici cœptum est in Variantibus. Constat eam hodie apud Hieronymianos notam non esse, neque enim *Martialem* ibi positum pro *Martigna*, accipi posse existimamus : nec satis verisimile est, eam sub *Mariani* nomine ibi reperiri XI Julii. Quod autem V Idus Julii ab aliquibus reponatur, ex codicum abbreviationibus oriri facile potuit. Non magis nota est *Martiana* apud Bedam, Florum aut Rabanum. Restat itaque, ut a Romano parvo primum signata sit, nomine nonnihil deformato; *In Mauritania Cæsariensi, Macræ virginis et martyris*. Ado nomen puritati suæ restituit, sed actibus caruisse ex eo conjicitur, quod elogio, quantumvis brevi, careat. Noster plura non profert, quam in Viennensi repererit, in quo etiam convenit Notkerus. Porro eamdem *Martianam* esse, quæ hic et mense Julio colitur, rectissime censuit Baronius, neque licebit Hispanis ex una geminam facere, nisi certiora producant monumenta, quam quæ ex Bivario aut ei similibus desumuntur. Cætera huc spectantia vide apud Bollandum, Castellanum et Tillemontium tomo V, a pag. 263. De ultimis martyribus vix est quod dictis supperaddam. Ex Hieronymianis accepti sunt, sed male ab Usuard. compositi, nec melius ab interpolatore Pratensi restituti. Veram Usuardi lectionem a nobis repræsentatam non dubito, qualem et Wandalberti versiculus exhibet :

Quinto Vitali, Fortunato et Revocato.

De distinctione Smyrnensium ab Africanis, qui in Hieronymianis reperiuntur, agunt Bollandus et Florentinius hoc die, sed et novissime Castellanus in notis a pag. 146.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. annuntiationem primam retulit VI hujus, hic in aliis duabus purus est, sed alteram alteri præponit. Cum hoc codice convenit Usuardus, insertus *Agonibus martyrum* (cujus operis solus Januarius invenitur) in quo etiam Julianus, etc., VI hodie vero, et Martiana, et Smyrnenses diserte ponuntur.

ROSWEYD : « Apud Antiochiam, Juliani martyris et Basilissæ conjugis ejus. Ili itaque sanctissimo voto casti conjuges aliquot annos vixerunt pariter, carnem suam virginem servantes; monasteria autem de rebus suis, quia erant parentibus et genere clarissimi, instituerunt, ut ad decem millia monachorum pater Julianus fieret, Basilissa vero multarum virginum mater. Quarum multitudinem cum jam victricem præmisisset ad Dominum, ipsa quoque post multa exercitia quievit. Julianus vero a Martiano præside tortus, jubente eo, a militibus gladio cæsus est, cum Celso puero, supradicti præsidis filio. Eodem die, Antonii, Anastasi martyrum cum Marcionilla martyre, uxore præsidis. Eodem die sanctæ Marcianæ virginis et martyris.

CENTULEN. Julianum et socios etiam signavit VI Januarii. Hodie sic habet : « In Asia apud Zmirnam, sanctorum Vitalis, Revocati et Fortunati. Cæsarea Mauritaniæ, sanctæ Marcianæ, virginis et martyris. »

BRUXELLEN., post *imperatoribus*, sic prosequitur : et sub Marciano præside, post passionem sanctorum martyrum Juliani et Basilissæ conjugis ejus, quorum passionis dies VIII Idus Januarii recolitur. Anthonius presbyter, Anastasius, et Celsus puer una cum Marcionilla matre ejus, uxore Marciani præsidis, atque alii plures passi sunt. » Satis apta est ea martyriorum partitio, sed in quo fundata ? Sequitur de Smyrnensibus, et Martiana pure.

HAGENOYEN., post, *uxore ejus*, pergit : « Qui Julianus decem millium monachorum pater existitit, qui omnes igne combusti sunt ; ad quorum exequias angeli in cœlo auditi sunt in eodem loco. Basilisca vero mater fuit mille virginum, quæ etiam pro Christo combustæ sunt; et ipsa Basilisca ante obierat in pace, Julianus vero a Marciano præside fustibus cæditur, deinde incarceratur, digiti ejus manuum, et pedum ligmis [*Rosweydus in Adone restituit* liciniis] oleo infusis ligantur, et accenduntur, postea decollatur. Post quos Anthonius presbyter, Anastasius, et Celsus puer, qui Spiræ requiescit in kathedrali ecclesia, una cum matre sua, atque alii plures diversis pœnis interempti sunt. » Cætera pura sunt, nisi quod in fine habeat, *cum Fortunato diacono*.

ACQUICINT., nec *diaconi* in fine habet, nec *martyrum*, sed adjicit, *cum aliis tribus*. Suspicor, nomina non recte collata, adeoque codicem hunc, ut sæpe solet, ita etiam hic convenire cum Pratensi.

VICTORIN., pro *Martianæ*, legit *Marinæ*.

MATRIC. CARTUS. ULTRAJ., incipit : « Martianæ virginis et martyris. Wilhelmi Bituricensis episcopi, nobilis genere, qui a pueritia Deo servivit. Juliani martyris et Basilissæ virginis, cum cæteris multis martyribus. » Notabis Willelmum Bituricensem ab aliis passim recoli die sequenti. Vide ibi Acta.

DIVIONEN. : « Cœnobio sancti Benigni, juxta Divionense castrum, natalis sanctæ Paschasiæ virginis et martyris. » Citatur hic, extractum ex codice istius cœnobii, ex quo plura habemus.

FLORENTIN. : « Anconis, sancti Marcelli. Apud civitatem Bituricensem, sancti Guilielmi episcopi et confessoris. » Additur ibi in fragmemento membraneo ms. « Consecratio ecclesiæ sancti Laurentii de Florentia, quæ consecrata anno Domini MLX a Domino Nicolao papa II. Olim episcopus Florentinus fuit. »

EDITIO LUBECO-COLON., post *passiones leguntur*, inserit : « Et licet vero matrimonio fuerint copulati, tamen clam in virginitate vitam finiernnt. Ex quorum etiam collegio, » etc., satis pure. De *Martiana*, additur : « Quæ in Cæsarea, Dianæ simulacrum confregit, et bestiis tradita, pro Christo tandem a Leopardo exanimatur. » Smyrnensibus addit *Diaconi martyrum*. « Eodem die, beatii Agetii confessoris. » Vide Prætermissos. « Treveris, invenio sancti Symeonis confessoris. »

GREVEN : « In Africa, Jocundi, Quinti, Saturi martyrum. » Ex Hieronymianis, vel Rabano, hinc inde sanctos aliquos decerpit, quos plerumque incuriose divellit, vel transportat. Sic pergit : « Eodem die beati Marcellini [*sic legendum non* Marcelli, *ut supra*], Anconitani episcopi, de quo beatus Gregorius narrat I Dialogorum, quod ipso contra ignem vehementissimum a ministris (quo ambulare non valebat) opposito, ignis omnino refriguerit. Item, sancti Agecii confessoris. An non Agritii, de quo VI et iterum XIII Jan. Treveris, inventio sancti Simeonis confessoris. Bartwaldi, archiepiscopi Cantuariensis confessoris. In Cancia Adriani abbatis confessoris. Ipso die, Felani abbatis et confessoris. »

MOLAN. Aliis litteris textui inserit Adonis verba de casto conjugio, de institutis monasteriis, de monachis, et virginibus eorum disciplinæ subjectis, qua supra retulimus in codice Rosweydino. Deinde in

fine minutioribus typis : « Divioni, sanctæ Paschasiæ virginis, cujus meminit Gregorius Turonensis. » Sequitur Marcellinus cum elogio ex Greveno supra. « In Cantia, Adriani abbatis, et confessoris. Bertunaldi archiepiscopi Cantuariensis et confessoris, quorum meminit Beda in historia gentis suæ. » Meminit sane, sed monet Castellanus, non Bertunaldum, nec Bertwaldum, ut Grevenus, sed Berechtwaldum cum præfato Beda, aut Brithwaldum cum Gocelino appellandum esse. Illum consule in notis hoc die pag. 153. Editiones posteriores idem habent de Adriano abbate, quod in priori, idem est in textu, sed cætera omnia exclusa sunt. Quorum loco ponitur : « In Nortmannia, depositio beati Waningi confessoris. Hic nobile monasterium Fiscanense fundavit, et Leodegarium exulem fovit. »

IV *Idus*. *Die 10.*

Apud Cyprum, beati Nichanoris diaconi de septem primis, qui gratia fidei, et virtute admirandus, gloriosissime coronatus est. In Thebaide, natalis beati Pauli primi heremitæ, cujus animam inter apostolorum et prophetarum choros ad cœlum ferri ab angelis sanctus Antonius vidit.

NOTÆ

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Belini* I *editione Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Cogor scribere *Nichanoris* cum codicibus melioris notæ, Greveno, et aliis; quem scribendi modum Usuardum secutum existimo, tametsi nominis etymon ferat, ut sequamur Romanum parvum et Adonem, qui forte a Rosweydo correcti sunt, sicuti Usuardus a Molano. Post, *de septem primis*, visum est Belino apponere, quod forte in Adone invenerat, nempe *diaconibus;* patet ex aliis codicibus, Usuardi simplicitas. Molanus legit, *gloriose coronatus*, sed alii passim cum manuscriptis, *goriosissime coronatus*, quæ in Adone conjuncta sunt cum *Apud Cyprum* hoc modo, *apud Cyprum gloriosissime coronatus est*, unde datur intelligi cruenta morte martyrii lauream consecutum. Usuardi transpositio incertum Castellano reliquit, utrum ea coronatio ad martyrium, an ad cœlestem gloriam referenda sit. Pro *Thebaide*, *natalis*, *heremitæ*, *ad cœlum* alii scribunt *Thebaida*, *natale*, *eremitæ*, *ad cœlos*, verum hujusmodi minutias in decursu negligendas, satis supra indicavi, et ita quidem, ut nec nobis stabilis scribendi modus esse possit, variantium sæpe codicum, vel ipsos errores sequentibus.

OBSERVATIONES.

Qui in Adone inter apostolorum festivitates una ferie, diversis licet diebus referuntur, hi apud Græcos simul collecti sunt XXVIII Julii, nempe *Prochorus*, *Nicanor*, *Timon et Parmenas*. Hæc sub unum aspectum hic ponere volui, ut una indicem quatuor hos diaconos, Hieronymianis, Bedæ et cæteris antiquis ignotos, primum ab auctore Romani parvi, pro mero, opinor, arbitrio, in certos dies fuisse distributos. Unde ab Adone, Usuardo et Notkero, accepti hodie coluntur; Prochorus IX Aprilis, Timon XIX Aprilis, Parmenas, XXIII Januarii, ut suis locis erit repetendum. Itaque *Nicanoris* prima positio uni Romano parvo debetur : *Et in Cypro, Nicanoris de* VII *diaconibus*. Quæ in Adonis Martyrologio vix immutata sunt, et tertio duntaxat loco signata, cum apud utrumque primo loco agatur de Paulo. Undenam Ado breve suum elogium inter Festivitates extraxerit, necdum comperi, neque enim Acta ulla prodita sunt, nec quidquam etiam recentissime invenit Tillemontius tomo II, pag. 70, nisi quod cum Bollando respueret. Si tamen Adonis verba expendantur : *Apud Cyprum gloriosissime coronati*, haud dubium, quin de martyrii laurea, quatumvis aliunde incerta: intelligenda sint, id quod nonnulli codices nostri auctiores rotundius expressere. Usuardus forte timide, saltem subobscure loqui visus est dum utrumque Adonis textum commiscens, ejusdem phrasim non satis clare transposuit. Notkero ductoris mentem pressius insequente. De *Paulo* sic meminit primo loco Romanum parvum : *In Thebaïda, sancti Pauli eremitæ*. At Pauli celebritas antiquior est, a Beda nimirum prius in sacris tabulis consignata, ubi brevi ornatur elogio, a Romano paululum aucto, ab Adone, et ex hoc a Notkero transcripto, sic tamen ut hic pro CXIII male legerit XCIII, facili lapsu ex litterarum numeralium transpositione. Noster autem Adonis elogium ita contraxit, ut solam ætatem, et in eremo commemorationem excluserit. Hactenus pro textu nostro, quem et genuine Usuardinum esse constat, et ex Adone ferme ad verbum acceptum. De Actis non loquor, vitæ geminæ, a Bollando editæ, illustratæ et vindicatæ, nihil magnopere est quod a recentioribus, aut opponi, aut supperaddi possit. Sed quid causæ esse dicemus, cur *Melchiadem* papam omiserit Ado, a Beda, quem describebat, imo et ab Hieronymianis aliisque antiquis disertissime notatum ? Rursus unde *Hyginius* substituitur, vetustioribus omnibus incognitus ? Malo fateri ignorantiam, quam conjectando hariolari. Est præterea in eodem Adone quarto loco, *adventio sancti Hermetis martyris*. Sed annuntiationes illæ ambæ ab Usuardo plane reticentur. De adventione Hermetis legi possunt Rosweydi annotationes ad Adonis Martyrologium pag. 225, et indiculus noster Prætermissorum hoc die. Cur in Romano moderno Paulus ad XV Januarii translatus sit, cum priores omnes dies alio officio ecclesiastico impediti sint, clarius est, quam ut explicatione indigeat. Wandalbertus sic hodie Melchiadem et Paulum conjungit.

Quarto Melchiades, Paulusque eremita, beato
Sublati fine, ætheres lætantur in arce.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ., servato Usuardi ordine, Adonis textum ei ferme supponit : « Natale beati Nichanoris, qui unus fuit de septem diaconibus primis. Hic gratia fidei, et virtute admirande (admirandus), apud Cyprum gloriosissime coronatus est, ibique venerabiliter sepultus. In Thebaida, natale beati Pauli primi heremitæ, qui a sexto (*omissa est vox* decimo) ætatis suæ anno, usque ad centesimum tertium decimum, solus in eremo permansit. Cujus animam, etc. »

ROSWEYD. : « Apud Thebaidem, natale... Qui a XV ætatis [suæ] anno [usque ad CIII solus, etc. Ygini papæ et confessoris. » De quo vide Auctaria die sequenti. « Item Romæ, Melchiadis papæ et confessoris. » Consule Prætermissos. « Apud Cyprum, beati Nicanoris, qui fuit unus de septem diaconibus. »

ANTUERP., MAX-LUBEC. et UGHELLIAN, passim conformes, puro Usuardo superaddunt : « Romæ, Melchiadis papæ. Bituricas, sancti Guilielmi episcopi et confessoris. » Quem ultimum recentiori manu adjectum invenio codici PULSAN. hoc modo : Eodem

die apud Bituris, natalis sancti Ullmi, archiepiscopi et confessoris. »

MUNERAT., cætera etiam purus, ita finit : « Bituricas, natalis sancti Guillermi, ejusdem urbis archiepiscopi, vita et miraculis gloriosi. » Huic plane similis est Usuardus ille, quem *agonibus martyrum* immistum diximus.

ANTUERP-MAX., LOVANIEN., LEYDEN., BELG. et edit. ULTRAJ.-BELG., in Paulo : etiam Adoniani sunt, ut supra, sed habent, *sexto decimo*. Tum inserunt secundo loco : « Romæ, sancti Agatonis Papæ. » Tertio loco de Nicanore, pure. In fine : « Apud Bituricas, natale beati Wilhelmi, episcopi et confessoris, vita et miraculis gloriosi. »

ULTRAJECT. et LEYD-LAT., proxime superiores excedunt in eo, quod de Paulo adjiciunt : « Pallium autem ejus de foliis palmarum contextum, idem Antonius suis usibus, in omnibus solemnitatibus vendicavit. Hujus sancti viri vitam cum Hieronymus descripisset, ait : Obsecro, ut quicunque hæc legerit, Hieronymi pecatoris meminerit, cui si Dominus optionem daret, multo eligeret tunicam Pauli cum meritis ejus, quam purpuras regum cum regnis suis. »

ALBERGEN. et DANIC., eadem omnia habent, sed præterea de Agathone superaddunt : « Qui octogesimus primus post beatum Petrum, sedit annos quinque, menses sex, dies quidecim. » Vide Acta.

CENTULEN. : « in Cypro, beati Nichanoris, qui unus fuit de septem diaconibas primis, et martyrio vitam complevit. » In Paulo Adonianus est, sed ponit, « a quinto decimo ætatis anno, etc. »

BRUXELLEN. In Nicanore satis purus, sic pergit : « Romæ, natale sancti Iginii papæ et confessoris. Qui clerum componens, officia per gradus distribuit, et ut baptizandum, seu confirmandum patrinus levet, constituit. Et Romæ, sancti Melchiadis papæ. Qui prohibuit, ne die Dominica jejunium ageretur. » De Paulo nihil novi affert. Tum : « Item Romæ, beati Agathonis papæ. Qui dum quemdam leprosum oscularetur, ille statim mundatus est. » De Wilhelmo, ut supra.

HAGENOYEN. in Nicanore etiam satis purus est. Tum : « Romæ, Agathonis papæ, qui in sede Apostolica [sedit] annos quinque et menses sex. Hic constituit, ut distinctus sit habitus virorum, et mulierum in vestibus, et in crinibus. Iste papa condemnavit illos, qui negant in Christo duas esse voluntates, et duas operationes, in concilio Constantinopolitano. In Thebayde, Pauli primi heremitæ et confessoris. Qui accusatus a sororio suo, qui hæreditatem illius habere voluit, quod Christianus esset, fugit in heremum : primo quidem necessitate, ut mortem carnis evaderet, sed tandem necessitate utitur in voluntatem, XCVII annis in spelunca quadam latuit, ubi ille soli Deo vacavit, et ubi a Deo pane cœlesti pastus est. Cujus animam... Pro cujus gloria Anthonius lætabatur, et pro mortei Ilius plurimum recreabatur. Cujus corpus mortuum Anthonius flexis genibus, manibus in cœlum protensis, invenit, et auxilio leonis sepelivit. »

AQUICINCT. : « Romæ, Hygini papæ. Hic constituit clerum, et distribuit gradus. » Hæc sunt Adonis.

VICTORIN. et REG. SUEC., signatus num. 130 : « Romæ, sancti Melchiadis papæ. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Pauli primi eremitæ. Nicanoris diaconi, et martyris, unius de septem primis. Polieucti martyris. » Remittitur ad XIII Februarii. « Et Nearci. » Hunc non novi. Tum de *Vitali*, etc., ex die precedenti.

REG. SUEC., sub num. 420 : « Item Bituricis, natalis beati Guillelmi confessoris et archiepiscopi, qui multis claruit miraculis. »

In VATICAN., sub num. 5949, deest *Nicanoris*. Adjicitur : « Romæ, sancti Melchiadis papæ. Et natalis sancti Gregorii Nazianzeni, in sancta Sophia. » Quod est monasterium Beneventi.

FLORENTIN. : » Apud civitatem Bituricensem, sancti Guilielmi episcopi et confessoris. »

REMENS. ecclesiæ SS. Thimothei et Apollinaris : « Ambianis, translatio corporis sancti Firmini episcopi et confessoris. » Qui utpote junior, *confessoris* cognomentum habet : sed mirum, de eo nihil haberi in nostro Ambianensi.

EDITIO LUBECO-COL. primo loco de Paulo eadem habet, quæ ULTRAJECT et LEYDEN. De Agathone etiam ut ibi, etc., In Nicanore satis pura est. De Wilhelmo rursus, ut citati codices.

BELINI editio altera in hoc deficit, quod de Paulo, non Usuardina, sed Adoniana sit.

GREVEN. : « Eodem die, sancti Guillelmi, quem nos Germani Wilhelmum dicimus, Bituricensis archiepiscopi, ordinis Cisterciensis, vita et miraculis clari. Erat iste sanctus fere semper hilaris et jocundus, quod quibusdam displicebat austeris. Item, beati Agathonis papæ et confessoris. Qui octavus decimus post Petrum *(palpabilem anachronismum nemo non videt)* sedit annis quinque, mensibus sex. Item beati Gregorii papæ X et confessoris. » De cujus canonizatione pridem Romæ actum est, et rursus agitur. Denique : « Polieucti martyris. »

MOLAN. : « Bituricas, natale sancti Guillelmi, ejusdem, etc., Ambianis, translationis sancti Firmini episcopi et confessoris. » Vide dicta. Melchiade, simpliciter. « Eodem die, elevatio corporis sancti Vuasnulfi confessoris. » Deinde typis minoribus : « Castro Divionensi, sanctæ Floridæ virginis, cujus meminit Gregorius Turonicus. » In secunda et tertia editione, non capio, ob quam causam Usuardum turpiter mutilet, expuncto Pauli elogio. Post *eremitæ*, de suo adjicit litteris Italicis : « sed transfertur post octavas Epiphaniæ ad diem decimum quintum mensis ejusdem. » De Melchiade, et Florida in hisce non loquitur : sed ex Græco suo Horologio substituit : « Die decima, sancti Domitiani episcopi Melitinæ. Et sancti Marciani presbyteri, et œconomi magnæ ecclesiæ. » Quod aut quale extractum ex dicto Horologio habuerit Molanus, aut quis ei versionem suggesserit, nescio ; certe fontem non consuluisse, ex multis patet, ut alibi diximus : exemplo hic sit omissus is qui primo loco ponitur, *Gregorius episcopus Nyssenus*.

III *Idus*. *Die 11.*

In Africa, natalis beati Salvii. In hujus natali sanctus Augustinus verbum fecit ad populum Cartagini. Apud Alexandriam, sanctorum confessorum Petri, Leucii, quorum gesta habentur.

NOTÆ

Ita *Praten.. Herinien., Tornacen., Antuerp-Maj., Pulsanen., Centulen., Antuerp., Max-Lubec. et Ughellian., Munerat., Greven. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Antuerp-Maj. ad *Salvii*, additur *martyris*. Lego *In hujus* : ut Nostrum ex Adone sumpsisse, puto, tamesti sensus nitidior videretur, si cum Beda scriberem *in cujus*, ut habent Rabanus, Notkerus, et Usuardini codices plures, tum mss. tum excusi, ut Centulens., Brux., Hagen., Munerat., Belin, etc. *Carthaginis* scribunt Belin., Grev., Mol. et alii, rectius codices multi cum Beda *Carthagine*, at purio-

res codices nostri exigunt *Cartagini*, ut habetur in textu, quamvis exactior orthographia stet pro *Carthagini*, ut scripsit Ado. Post *Alexandriam* inseruit Antuerp.-Maj. *natale*, etc. Dubium non est quin sit scribendum *Severi*, quamvis Torn., Ant. Max-Lubec. et alii ponant *Severini*; ut Muneratus legit *Salini*, Belin. *Silvii* pro *Salvii*. Sed nulla major variatio, quam in nomine *Leucii*, quod Usuardus hic recte posuit, forte ex codicibus Hieronymianis Adonem corrigens, qui præeuntem, sed errantem Romani parvi auctorem secutus fuerat. Ex codicibus nostris alii scribunt *Leuci*, *Lencii*, *Leuticii*, alii *Genucii*, *Leontii*, *Leucii*, *Euthitii*, etc., aperto, ni fallor, amanuensium errore. Mirus est Pulsan. codex in distinguendis tribus ultimis sanctis, ita scribens : *Apud Alexandriam, sancti Leucii episcopi et confessoris. Item apud Alexandriam, sanctorum confessorum Petri et Severini, quorum gesta habentur*. Quo tamen modo difficultas non tollitur mox discutienda.

OBSERVATIONES.

Salvii memoriam in sacris Fastis antiquissimam probat imprimis Kalendarium Carthaginense a Mabilione vulgatum, a Ruinartio recusum, in quo hoc die clarissime legitur : *Sancti martyris Salvi*. Apographa Hieronymiana aliis cum martyribus immiscent, utique non Hispanis, sed Africanis, siquidem in iis codicibus contineatur. Ut ut fuerit, reliqui Martyrologi de eo seorsim, et solo meminere, ut Beda, ex quo Ado, ex hoc Usuardus immutata phrasi transcripserunt : ubi observari velim, annuntiationem apud eos ita positam, ut de mortis genere nihil elici queat. Atque hic aperte Romanum parvum Bedæ posthabuit Viennensis noster, cum in priori diserte legatur : *In Africa, Salvii martyris*. Et vero Salvium *martyrem* dici oportere non Kalendarium solum et Hieronymiana apographa jam citata evincunt, sed id ex Posidio demonstrat Bollandus, sanctum nostrum ab alio cognomine, sed eo hæretico Donatista, accurate distinguens. Mirandum prorsus quod Rabanus Bedam describens, Salvio tribuat titulum *confessoris*, contra vero Notkerus, qui hunc et Adonem præ oculis habuit, *martyrem* asserat. Wandalbertus nihil in utramvis partem definit, dum canit :

Salvius hinc ternas Carthagine consecrat Idus.

Nodus intricatior objicitur circa tres alios sanctos Bedæ, Floro et Rabano ignotos, quos ita primo loco memorat Romanum parvum : *Alexandriæ, confessorum Petri, Severi, Lucii*, insolito plane enuntiandi modo. Sequitur Ado, ea plane phrasi, quam Noster descripsit, omissa voce *natalis*, mutatoque *Lucii* in *Leucii*, ut supra diximus. Idem habet Notkerus, legens cum Hieronymianis *Leucii*, atque ultima verba expungens, *quorum gesta habentur*. Ut clarius patescat tota difficultas, cum his compara verba Hieronymianorum primo loco : *In Alexandria, Petri, Severi, S. Leuci confessoris, et Absolami*, vel *Alolami*, vel *Assolami ;* solus codex Lucensis post *Absolami* adjicit, *quorum gesta habentur*. Quid hic jam statuas ? An Romanum parvum sua ex Hieronymianis male descripsisse? Id mihi non sit verosimile. An utrumque auctorem errasse? Solita modestia hæc enodare conatur Florentinius, nec invenio hactenus quod in ejus conjecturis reprehendi merito possit. Castellanus Romanum parvum non unius erroris arguit ; nec Adoni parcit, quod clausulam forte ex Hieronymianis acceptam apposuerit, *quorum gesta habentur*. Et hoc quidem recte, nam si ea vidisset, non tam jejune de iis fuisset locutus. Turbat omnia titulus *confessorum*, a Romano parvo tribus applicatus, ab Hieronymianis, soli *Leucio*, isque adeo magis mirus mihi accidit, quod in his codicibus et Romano parvo rarius recurrat, aut *sancti*, aut *confessores* appellatio nunquam forte sub ea notione, quam ei nos vulgo tribuimus. In ea perplexitate, malo aliorum conjecturis acquiescere quam novis dubiis dubia cumulare. Sit confessor solus *Leucius*, forte Brundusinus episcopus : de quo Epternacense cegraphum meminit VII Januarii ; *Petrus et Severus* Alexandriæ tribuantur, donenturque laurea martyrum : *Petrus* male Alexandriæ collocatus, idem sit cum *Basalmo* et *Absolamo*, et *Aulanensi*, de quo ad III Januarii ; sic de Leucio et Absolamo verum erit dicere, *quorum gesta habentur*, licet Leuciana, ut minimum, correctione magna opus habeant. Si tanti tua interest, vide Bollandum et duos proxime citatos. Nobis si quid alicunde novæ lucis affulserit, ea in Supplemento communicabitur.

AUCTARIA.

Roswevd. incipit ab Alexandrinis satis pure. Deinde : « In Africa, Salvii episcopi. In cujus natali, etc., Item, beati Gregorii Nazianzeni episcopi. » In Prætermissis bene remittitur ad IX Maii. Tum : « In Aquilegia, Paulini Patriarchæ. » Vide Acta.

Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden. et Lovanien., de cætero puri, sub finem annuntiant : « Romæ, natale sancti Igini, Iginii et Hygini, papæ et martyris. » Quibus ex Adone addit Belin. : « Hic composuit clerum et distribuit gradus. »

Alberg. et Danic. plusculum adjiciunt : « Qui octavus post beatum Petrum, annis quatuor et mensibus tribus salubriter gubernans Ecclesiam composuit clerum et distribuit gradus, consummatoque martyrio, tandem sepultus est juxta corpus beati Petri. »

Agones martyrum in fine : « Romæ passio sancti Hygini papæ, qui Telesphoro martyri in pontificatu successit. »

Leyden.-Belg. et editio Ultraj.-Belg. in principio *Hyginum* ponunt, quem primus codex *octavum* post beatum Petrum, alter *decimum* pronuntiat. Uterque vero in fine Hyginum denuo repetit, eodem plane modo quo habent codices mediæ notæ.

Bruxellen. primo loco refert Alexandrinos satis pure : Tum : « In Africa, sancti Salvii confessoris et martyris. In cujus, etc. » Quæ plane nova est annuntiandi formula.

Hagenoyen. in textu satis purus, plura habet de Hygino, sed quæ præter jam dicta, aut inferius dicenda commemorat, referri non merentur.

Matric.-Carthus.-Ultraj. Salvium *episcopum* facit.

Codex Vatic. 5949, præter Hyginum adjicit Nicanorem die præcedenti. Deinde : « Natalis sancti Leucii episcopi et confessoris. » Qui procul dubio Brundusinus erit.

Altemps., in Anglia auctus : « In Britannia, apud Leoministiam, passio Ethewoldi regis. »

Strozz. : « Eodem die, gloriosissimi sancti Gregorii episcopi Nazianzeni et confessoris, magistri sancti Hieronymi, magnæ sanctitatis viri, vitæ et virtutis. » Forte in S. Sophia, ut heri dictum est ex codice Vaticano. Vide supra.

Edit. Lubeco-Col. sic incipit : « In Oriente, sancti Balthasar regis, et antistitis, qui hac die obdormivit in Domino, divino sacrificio in ecclesia prius celebrato ac sumpto. » Præter ea quæ de Hygino jam diximus, sic habet : « Hic constituit, ut unus patrinus, vel una patrina suscipiat puerum levatum a fonte baptismatis ; similiterque in confirmatione Consummatoque martyrio, tandem sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano. » Tum ita concludit :

« Eodem die, sanctorum Eugencii et Felicitatis martyrum. »

GREVEN., ait Balthasarem « tertium fuisse inter tres magos; » de reliquo convenit cum dictis, addens de suo : « Hoc etiam die, vel secundum aliquos sequenti, festiva memoria agitur trium insimnl Magorum. » De Hygino asserit, « in persecutione Severi martyrio coronatum : » melius HAGEN. *Antonium* scripsit, volens dicere *Antoninum*, ut Bollandus post Romanum statuit. De Eugentio et Felicitate supra. « Item secundum catalogum Sanctorum, natalis beati Salvii episcopi Ambianensis, alias Engolismæ civitatis, et discipuli ejus, martyrum, qui secundum alios passi sunt VI Kal. Julii. » En confusionem manifestam, quæ forte Baronio occasionem præbuit hoc die collocandi Salvium Ambianensem cum titulo martyris, qui tantum confessor fuit, ut recte posuit Bollandus, hunc tamen diem perperam servans, cum ad XXVIII pertineat, ut bene observavit Rosweydus in epistola sæpe laudata, his verbis : « Quæritur, 1. unde Baronius Salvium Ambianensem episcopum hoc die Martyrologio iuserucrit ? Habeo vetus Martyrologium ms. quod eum XXVIII Octobris ponit. 2. quomodo eum vocet martyrem, cum tantum fuerit confessor, Martyrologio jam citato attestante ; 3. cum in notis dicat de eo agere Sigebertum anno Domini 801, et idem repetat XXVI Junii, cum agit de Salvio Engolismensi, qui martyr fuit, satis indicat Salvium Ambianensem episcopum, et Engolismensem a se in unum conflatos. » Porro de Engolismensi, seu potius incertæ sedis episcopo, quem « in portu Valentianas » XXVI Junii refert Usuardus et alii passim, vide Acta Junii ad præfatam diem : et de Ambianensi hodierno plura alia a Bollando curiose in commentario prævio notata.

Pergit GREVEN. : « Item Paulini patriarchæ Aquilegiensis. In Setynvelt, Honoratæ virginis. » De hac et illo cunsulatur Bollandus. « Item ibidem, translatio Sanctorum Potentini diaconi, Felicii presbyteri et Simplicii militis, martyrum. » Vide Acta XXIII Junii.

MOLAN. in prima editione Belini verba de Hygino descripsit, et alio minori charactere adjecit : « Anastasii monachi et confessoris, de quo Gregorius Dialogorum lib. I, cap. 8. » At in posterioribus, auctior prodiit, ubi expuncto Anastasio, supposuit : « Virgorniæ, sancti Eguini episcopi et confessoris. Die undecima sancti Patris Theodosii cœnobiarchæ. » Dehinc minori charactere : « Coloniæ, obitus Jaspari tertii Regis, festum duplex. Cæsareæ Palestinæ, sancti Petri ascetæ, id est religiosi, sive monachi, qui sæpe rogatus, ut adolescentiæ suæ parceret, eorum exhortationibus neglectis, per ignem velut aurum purissimum, fidem in Christum excelso animo probavit. » Recte, ni fallor, opinatur Bollandus inter hujus dici prætermissos, non alium hunc esse, quam *Absalmum*, seu *Abselamum*, aliis *Balsamum* etc., de quo ad diem III hujus mensis et hic supra abunde dictum.

Pridie Idus. *Die 12.*

Apud Achaiam, natalis beati Satyri martyris, qui transiens ante quoddam idolum, cum exsufflasset illud, signans sibi frontem, statim corruit, ob quam causam decollatus est. Eodem die, sancti Archadii martyris, genere et miraculis clari. [*Apud Bouillart.* : [a] In Cæsarea Mauritaniæ sancti Archadii, martyris genere et miraculis clari.]

NOTÆ.

Ita legunt *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp-maj.*, *Rosweyd.*, *Pulsanem.*, *Antuerpien.*, *Max-Lubec, et Ughellian.*, *Albergen.*, *Brugensis*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, *Molan.* et *Agones martyrum.* Quibus adde codices omnes in præfatione citatos, quatenus textum referunt, exceptis *Pratensi* et *Aquicinctino*, ut statim dicam.

[a] Quem Archadium Cæsareæ in Mauritania passum testantur tum Archadii ejusdem acta, tum alia etiam Usuardi Martyrologia. Quid ex hac pugna colligemus ? Codicem nostrum, ut Sollerio videtur, Usuardi manu exaratum non esse ? Minime gentium. Sed Usuardo vel ignota penitus fuisse, vel non visa hæc sancti Archadii Acta ; indeque in eum incidisse errorem quem alii postmodum ejus Martyrologii scriptores emendarint. Usuardi porro in manus venire potuerunt codices nonnulli in quos eo irrepsit facilius idem eror quod ea ætate vulgaris fuisse videatur. Plures Ruinartius noster Act. select. Mart., pag 590, laudat, nominatimque Colbertinos duos, unum R. R. P. P. Fuliensium, alterum Remigiano monasterio Hincmari Rhemensis episcopi dono datum in quibus sanctum Archadium Cæsareæ in Mauritania passum esse legitur. Eidem monasterio largitus quoque est idem antistes exemplar tractatuum S. Zenonis Veronensis episcopi, quorum trigesimus nonus libri primi sic inscribitur ; *De natale S. Archadii qui habet natale pridie Id. Januar. in civitate Cæsareæ in Mauritania.* BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Rosweyd. nonnihil a puritate deficit, dum sic incipit : *Sancti Satyri martyris, civis Arabiæ qui*, ect. Usuardus certo legit *Apud Achaiam*, ut in Adone reperit qui Bedam secutus est, tametsi in Romano parvo inveniret, *Antiochiæ*. Quid in Beda et Adone significet *civis Arabiæ* hactenus quæritur : ego cum purissimis nostris codicibus, tum manuscriptis tum excusis, eas voces omisi, nec dubito, quin id ab Usuardo factum fuerit, idque merito : neque enim, ut bene advertit Castellanus, rectè quis regionis alicujus, sed urbis civis dicitur, Sunt qui cum Rosweydo et Belino scribunt, *exsufflasset in illud ;* sed articulam *in*, quæ addi posset, nulli puriores codices habent, uti nec supradicti antiquiores Martyrologi. Antuerp. Maj. ante *sancti Arcadii*, inseruit, *natale*. Porro *Archadii* a me in textu scriptum nemo miretur, cum lectionem codicum sequi profitear.

Controversia est super loco passionis sancti *Archadii*, quem apud antiquiores Martyrologos, ex quibus sua Noster accepit, nusquam reperies. Acta *Achaiam* diserte exprimunt, in qua regione verosimillime passum martyrem existimo, ut dicetur in Observationibus. Hic solum agitur de positione in Pratensi, et, qui eum sequitur, Aquicinctino adjecta, nempe *in Cæsarea Mauritaniæ* : sed quæ in nullis aliis codicibus, quorum longam seriem in præfatione exhibuimus, in nullo, inquam, Usuardino codice apparet. Est nihilominus, qui, codicis illius prætense-autographi auctoritate, pro dicta positione certat, ut iis compertum, qui Castellani notam legerunt pag. 178. Amica ea super re, priusquam hoc opus serio aggrederer, disceptatio epistolaris inter nos fuit ; atque hoc loco se prodidit viri crudissimi pro tuendo amato sibi codice studium. Cum enim inter alia, observationibus ejus objecta, hunc ei locum produxissem, nec effugio pateret locus, huc demum rediit ejus oratio, quam ex epistola Gallica

ad me data XXIX Novembris 1709 Latine reddo : « Fieri potuit, inquit, ut qui hic primus codicem Pratensem descripsit, cum alias non nosset Cæsareaspræter Cappadociensem et Palæstinam, putarit Usuardum memoria lapsum, dubioque perplexus, utram Cæsaream præeligeret, utramque excluserit, nunc substituens : *Eodem die.* » Quam hæc responsio rem non conficiat, nemo, opinor, non perspicit. Viderat et legerat, quisquis scriptor ille fuerit, *Cæsaream Mauritaniæ* alibi, et novissime ab Usuardo expressam IX Januarii ; et tertio post die, si superis placet, eamdem ipsam *Cæsaream*, tanquam ignotam expunxerit. Malim ego dicere quod res est, codicem nempe Pratensem, et hic et pluribus aliis locis in præfatione supra enumeratis, pure et genuine Usuardinum non esse, ac proinde merito hodie germanorum codicum numero a nobis exclusum. Qua de re pluribus alibi actum est

OBSERVATIONES.

Hoc iterum die Bedam Romano parvo prætulisse dicendus est Ado, si vera ejus sit lectio, *In Achaia*, et non potius *Antiochiæ*, ut habent bina exempla a Bollando citata. Certum puto Romanum parvum simpliciter scripsisse *Antiochiæ*, *Satyri martyris*, quod Hieronymianorum phrasim non redolet. Vetustissmum, et, ni fallor, etiam purissimum hic est Epternacense, in quo solum legitur : *In Achaia, Cyriaci, Moscenti, Saturi*, absque elogio, quod subinde ex Beda acceptum, sed plane deformatum, in alios Hieronymianos codices importune et contra eorum stylum intrusum est, attamen ab Acherio ex Corbeiensi a se edito non fideliter expunctum ; merito quærente Florentinio, istud apographum in Spicilegio non integre fuisse redditum. Vera textus nostri propago ex puro Hieronymiano in Bedam, ex hoc in alios defluere videtur. In Beda autem satis probabiliter censuere Henschenius et Papebrochius et integre scriptum fuisse : *In Achaia, Cyriaci, Mosanti, Saturi civis Arabiæ*, etc., quemadmodum ex eo transumpsit Rabanus. At Viennensis, forte ecgraphum nactus, in quo solum legeret : apud *Achaiam, B. Saturi.* etc., eumdemque reperiens in Romano parvo, exclusis duobus prioribus, unum nobis reliquit ; quem inde desumens Usuardus, in posteriores omnes transfudit : sic tamen, ut quod ei redundare videbatur, *civis Arabiæ*, omnino expunxerit. Quod vero notat Castellanus, Flori inadvertentiam, Adonem et Usuardum in errorem induxisse, ex præconcepta opinone supra refutata oritur, non enim Florus, ut cuivis clare patet, sed Beda ipse Adoni et forte Usuardo præluxit. Ad verum martyrii locum quod attinet, tandiu de eo disceptabitur quandiu deerunt Acta, ex quibus is solide determinari queat : nec liquet hactenus unde elogii sui materiam Beda acceperit. Interim nobis sufficiat et genuinam Usuardi sententiam et ejusdem derivationem ostendisse. Wandalbertus (vere an falso, non disputo) solum ita contra Molanum restituit Bollandus :

Plebs et Achæa suum pridie recolit Cyriacum.

Utrum ex hoc divisionem suam hauscrit Notkerus, nostra nihil interest. *Arcadii martyris* primus meminit auctor Romani parvi, de quo Ado non habuit quod adderet præter vulgare encomium, *genere et miraculis clari* : quæ verba in Usuardum et Notkerum transierunt, nusquam expressa positione seu loco martyrii, ut proinde frustra se torqueat Castellanus ad *Cæsaream Mauritaniæ*, de qua in Variantibus egimus, Usuardo vindicandam. Ex præfato codice Pratensi, atque ex paucis Actorum ecgraphis mss, contra omnia alia, existimat haud obscure Ruinartius inter sincera et selecta, pag. 660, *Cæsaream* illam Mauritaniæ, *Achaiæ* in Actis expressæ, præferendam ; ast ego ingenue fateor necdum me perspicere cur Actis ipsis, de cætero candidis et sinceris minus fidendum sit qum nescio quibus laciniis subinde assutis, nisi quis eodem ferme jure Bivario gratulari velit, quod in famoso Dextri Chronico feliciter invenerit, *Ursaonam* Bæticæ, *tanti martyris sanguine consecratam.*

AUCTARIA.

ANTUERP-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN.. LOVANIEN., DANIC et EDITIO ULTRAJ-BELG. post. *Satyri martyris* addunt *civis Arabiæ* ; et annuntiationibus duabus, quas ex Usuardo puras habent, interponunt : « In Ægypto, sanctorum Petri, Aventini et Castoli. » Accepti sunt procul dubio ex aliquo Hieronymiano apographo, prætermissis sociis *Philoromo* et *Zotico.*

BRUXELLEN. in prima habet, ut proxime citati. Secundo loco etiam de *Petro, Aventino*, etc. Tum : « In civitate Nichomedia, passio sanctorum Pastoris et Victoris. » Remittuntur ad XXIX Martii. Sequitur de Arcadio, pure. In fine : » Item sancti Firiaci episcopi. » De quo vide Prætermissos.

HAGENOYEN. in toto textu habet ut superiores, immista annuntiatione *Petro, Adventini*, etc. Tum : « Item [eodem] die, Polinecti [Polyeucti] Candidi et Florini martyrum, igne combnstorum. Item Romæ via Lavicana, coronæ militum quadraginta, quos [quas] sub Galieno imperatore, pro confessione veræ fidei, percipere meruerunt. » Sed hi martyres ex sequenti die huc perperam retracti sunt. Ita forte amanuensis in aliquo vetustiori codice invenerit, vel propria oscitantia transposuerit. Id vero magis mirandum in Baronio, qui utroque die eas coronas collocavit ; deceptum opinor a manuscripto codice sancti Cyriaci, quo plurimum se usum fatetur, ubi milites ii quadraginta, Africanis quatuor Zotico, Modesto, Rogato, Castulo (si tamen Africani sunt) male conjunguntur, cum ex purioribus Hieronymianis apographis, manfeste pertineant ad sequentem diem, ut cum Usuardo ibi referemus.

CENTULEN., solitus abbreviator, ita habet : « Apud Achaiam, sancti Satyris, martyris. Eodem die, sancti Archadii martyris. »

AQUICINCT. De positione sancti Archadii « in Cæsarea Mauritaniæ, » jam abunde supra diximus. Sequitur : « Civitate Nicomediæ, passio sanctorum Pastoris et Victoris. »

MATRIC-CARTUS-ULTRAJ. : » Martianæ yirginis et martyris. Notatur in margine *Tatianæ*, cum Rom. »

AUGENTIS : « Civitate Nicomediæ, passio sancti Pastoris et Victoris. »

ALTEMPS. : « Civitate Nicomediæ, sanctorum Pastoris et Victoris. » Tum addit : « Apud monasterium beati Petri apostoli, quod vocatur Pire muthe, depositio beati Benedicti abbatis. Cujus Vitam Beda sacerdos conscripsit. » Locus ab aliis vocatur *Wirimundæ* : vide Bollandum et etiam Castellanum in notis, pag. 183.

EDITIO LUBECO solito purior est, neque enim sanctum alium adjicit, sed sub finem elogii sancti Satyri, post *decollatus est* subdit, *a cultoribus ejusdem.*

GREVEN. : Joannis episcopi, alias papæ et martyris. In Ægypto, Aventini et Castoli : Eugenii papæ primi, confessoris, qui omnibus amabilis, et benignus, præsedit circa annum Domini DCLI . » Melius scripsisset DCLIV vel DCLV. Vide II Iunii in Actis. « Item, beatæ Claudiæ matronæ Romanæ. » De

hac et Joanne papa vide Bollandum in Prætermissis.

Molan., typis minoribus : « Sanctorum martyrum Eutropii lectoris, Tygrii presbyteri et Olympiæ, sanctæ matronæ, de quibus in Historia Tripartita libro x » De duobus primis agit hodie Bollandus. Olympiam remittit ad xvii Decembris. Vide Castellani notas a pag. 179. Sequitur : « Benedicti confessoris, primi abbatis Vutrimundensis in Anglia, Cujus Beda se conscripsisse fatetur historiam. » Vide homiliam a Bollando editam. Posteriores editiones sic legunt : « Vuirimundæ, in Anglia, sancti Benedicti primi abatis. Item, sancti Joannis episcopi Hierosolymitanæ ecclesiæ, ordinis Carmeli professoris. » Quærit Bollandus in Prætermissis quis hic sit Joannes episcopus Hierosolymitanus, eo inclinans, ut ex Palæonydoro credat intelligi Joannem II vulgo, ordine XLIV, sub cujus nomine venit famosus liber de *Institutione monachorum*, de quo hic pluribus agere supersedeo, cum abunde dicta sint a magistro nostro Papebrochio, in Tractatu chronologico de patriarchis Hierosolymitanis, et in Responsionibus ad exhibitionem errorum variis locis, de quibus consule indicem operis. Ultimo loco in his editionibus a Molano ponitur : « Die duodecima, sanctæ martyris Tattianæ : » quæ hic de more accepta est ex Horologio Græcorum. De Actorum ejus cum aliis confusione vide Bollandum hoc die, et Castellanum pagina 176. Demum præter morem in fine reperitur Wandalberti versus :

Plebs Itachia suum pridie recolit Cyriacum.

Sed hunc versum a Bollando melius redditum superius exhibuimus.

Idus. *Die 13.*

Romæ via Lavicana, coronæ militum quadraginta, quas sub Galieno imperatore pro confessione veræ fidei percipere meruerunt. Pictavis civitate, natalis sancti Hilarii episcopi et confessoris, qui ob catholicam fidem quadriennio apud Phrygiam relegatus, inter alias virtutes, fertur quod mortuum suscitaverit. Remis metropoli, depositio sancti Remigii episcopi, viri eximiæ virtutis. Cujus sanctitatis præconium, merito credulitatis suæ, gens Francorum debitæ venerationis cultu celebriter recolit. [*addit Bouillart., cursivo charactere :* [a] In monte Verziaco, sancti Viventii confessoris.

NOTÆ

Ita *Praten.*, in prima puritate *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*. *Greven*, *Molan.* et *Agones martyrum.*

[a] Verba hæc, *In monte Verziaco*, etc., a recentiori manu adjecta esse Castellanus recte observavit. Quod additamentum tamen sola Bollando causa fuit cur Heriniensem Pratensi codice existimaret esse puriorem. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Inter codicem Heriniensem et reliquos ea hoc die dissonantia est, quod iste cætera quidem integerrime Usuardi textum referat, sed cum provinciæ Rhemensis fuerit, ut alibi ostendimus, id singulare habet quod Remigi sui annuntiationem cæteris primo loco præfigat, et pro *episcopi*, inferat *Francorum apostoli*. Scribo *Galieni*, ut passim codices habent, licet in nonnullis secunda manu id correctum inveniam. Tornacem, pro *veræ fidei* posuit *Christianæ fidei*. Idem *Pictavis civitate*, *beati Hilarii*, omisso *natalis*, sed præferenda communior uti et purior textus nostri lectio. Typographorum vitio fortasse tribuendum quod apud Munerat. non legatur *metropoli*. Greven. et Molan. de Remigio, post *episcopi*, addunt *et confessoris*. In Molano autem post *confessoris*, non habetur *viri* et apud Grevenum post *merito credulitatis*, deest *suæ*. Scripsit olim Bollandus in Pratensi codice hoc die legi : *In monte Verziaco*, *sancti Viventii confessoris*. Quo ex capite vetustatem illius impugnat. Sed id refellit Castellanus, tum in notis pag. 200, tum per litteras ad me datas, diserte asserens illa verba codici Pratensi recentiori manu esse adjecta, quod in antigrapho nostro explicatum non erat, atque adeo Bollando, qui aliud nunquam viderat, condonandum. Hac causa superius notavi me Pratensem codicem inter genuinos computare, sed cum hoe addito, *in prima puritate*.

OBSERVATIONES.

Coronæ militum XL meminerunt Hieronymiana omnia a Florentinio vulgata, in quibus etiam exprimitur *via Lavicana*, præterquam in Lucensi, ubi *via Latina*. De illis nihil in Beda aut ejus sequacibus Floro et Rabano. Porro *coronam* non magis hic quam prima Januarii martyrem esse clarius ostendit Romanum parvum, dum ita loquitur : *Romæ, via Lavicana, militum* XL, *sub Gallieno imperatore;* quæ ex hoc ab Adone descripta sunt, præfixo militibus nomine *coronæ*, quod a Nostro servatum est, sed mutato, ut patet, casu et numero, nam qui in Adone videtur esse genitivus singularis, is in Usuardo rectus est in plurali numero, contra communiorem sanctos annuntiandi modum : cætera etiam paraphrastica elegantia modice ampliata sunt. Nimium, nisi fallor, sapere voluit Notkerus, et hic et 1 Januarii *coronam* a militibus segregans; et quidem hodie *Secundum* Hieronymianorum in *Secundinam* commutans, hoc plane modo : *Romæ*, etc., *Secundinæ, Coronæ et militum quadraginta, sub Gallieno imperatore.* Quæ de inclytissimo Pictavensi antistite *Hilario* dicuntur, ea a Beda primum scripta sunt, ab Adone nonnihil aucta, et ex hoc a Nostro accepta, ubi rursus ex collatione perspicis Flori phrasim ab Adoniana et Usuardina plurimum discrepare. Notkerus Adonem hic etiam. non Rabanum secutus est. Romanum parvum brevissime posuerat *Pictavis, sancti Hilarii* Hieronymiana autem : *Pictavis, depositio S. Hilarii episcopi et confessoris :* ubi observa *confessoris* appellationem peculiari sensu ab Hieronymo aliisque PP. Hilario tributam : ut notavit etiam Florentinius. Cæterum gloriosissimi catholicæ fidei contra Arianos assertoris Acta diligentissime illustravit Bollandus; Castellanus paucula curiose adnotavit, at rem omnem fuse complexi sunt eruditissimi PP. Benedictini in nova Vita a se concinnata et postremæ Hilarii operum editioni, a se itidem curatæ præfixa ; nec minus accurate Tillemontius tom VII, a pag. 332. Prætereundum non est metricum Wandalberti encomium.

Idibus Hilario Pictavæ militat urbis
Plebs devota, suo pastor quam fulsit honore.

De *Remigio*, celeberrimo altero Galliarum præsule, nihil hodie antiquiores memorant, si Florum in Bedæ auctario excipias, qui sanctum brevi elogio, sed ab Usuardino diversissimo, prosequitur. Apographa Hieronymiana, nescio ob quam causam,

Remigii, vel *Remedi depositionem* transferunt ad XV Januarii, iterumque cum reliquis omnibus Martyrologis annuntiant I Octobris, *Germano*, *Vedusto et Platoni* conjunctum nulla facta mentione translationis, ut ibi dicetur. Certum est Kalendis Octobris *Remigii festivitatem recoli*, ut habet Martyrologium Romanum, sic tamen, ut notet Motherius noster in nuperrima versione Gallica, id intelligendum de locis ubi ritus Romanus receptus est, cum Remis totaque Rhemensi diœcesi, et religioso et solemni cultu, seu, ut loquimur, de præcepto, hac die Remigius celebrari consueverit, quamvis et ibi et tota Gallia officio duplici ipsis illis Kalendis Octobris honoretur. Plurima alia Remigium ejusque res gestas spectantia vide apud Clar. Castellanum in primo suo Bimestri a pag. 223. Ultima Adonis commemoratio est de *Vero, Viennensi episcopo*, sed hæc ab Usuardo omissa, ut non semel in decursu factitatum invenies, præsertim dum de Viennensibus episcopis agitur. Rationem divinet, qui voluerit. Verum quæ ab ipso Usuardo relicta sunt, in Auctariis, ut plurimum restituta a posteris invenimus, ut de *Vero*, cujus nomen hinc inde immutatum est, mox videbimus.

AUCTARIA.

PRATEN. Jam diximus in eo codice recentius adjectum : « In monte Verziaco, sancti Viventii confessoris. »

ANTUERP.-MAJ. In prima Adonianus est, simpliciter scribens : « sub Galieno imperatore. » In secunda purus est. Tertiam sic corripit : « Remis, natale sancti Remigii episcopi et confessoris. » Vide Adonem Mosandri.

ROSWEYD. in XI militibus etiam pure Adonianus est. Tum litteris rubris majusculis inserit : *Oct. Epiph.* De Hilario, recte. Tum : « Apud Viennam, sancti Severi, episcopi, quæ præsedit ecclesiæ post sanctum Eventium. » Hæc ex Adone accepta sunt, sed corrupto nomine. Tum : « Remis, translatio sancti Remigii archiepiscopi et confessoris. »

PULSANEN., in textu non omnino castigatus, secundo loco inserit : « Eodem die, octava sacratissimæ Domini, ac Salvatoris nostri apparitionis. » In fine autem adjicit : « Hujus tamen sancti viri festum celebratur Kalendis Octobris. » Vide Observationes.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN., toto textu satis puri, in fine adjiciunt : « Verziaco, natale sancti Viventii confessoris Christi. Ipso die, sancti Longisi, vel Longisii confessoris. » Bollandus *Leogisolum* vocat, queriturque nihil se de eo aliud nactum præter nudum nomen in Martyrologiis. Vide Castellanum, pag. 200 et 201, ubi *Launogisilus*, etc.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., ALBERGEN., DANIC. et editio ULTRAJ. BELG. incipiunt : *Octava Epiphaniæ*, In XL militibus et Hilario puri sunt. Sequitur : « Remis metropoli, depositio sancti Remigii episcopi, viri eximiæ virtutis. Hujus translatio agitur Kalendas, vel Kalendis Octobris. » Tum : « Treveris, sanctitatis, et doctrinæ viri. Qui cum esset Antiochenæ civitatis præsul, ad petitionem sanctæ Helenæ, missus est a Silvestro papa ad Treveros convertendos, qui post tempora sanctorum Eucharii, Valeri et Materni ad pristinum paganismi vomitum ex magna parte redierant : ubi vir sanctus, ut alter Eucharius populum ab antiquo errore ydolatriæ [idololatriæ] eripuit, ibique in pace vitam finivit. » Soli Rabano inter antiquos notus est Agritius, quem mavult Bollandus *Agræcium* dici. In vero Adone eum Baronius non reperit, censetque etiam Mosander adjectitium esse : qui citatur Beda, genuinus non est. De patriarchatu Antiocheno videatur Bollandus. Pauca alia notavit Castellanus pag. 198. Versiato, natale S. Vincentii confessoris Christi. Ipso die, sancti Longisi confessoris. » Non *Longini*, ut Albergensis.

LOVANIEN. differt a prioribus quod omittat longiorem de Agritio historiam.

CENTULEN. in prima Adonem sequitur. Tum : « Pictavis, sancti Hilarii episcopi, et confessoris, fide et virtute magnifici. Remis Francorum metropoli, depositio sancti Remigii archiepiscopi et confessoris. Ambianis, inventio sancti Firmini episcopi. »

BRUXELLEN. incipit : « Octava Epyphaniæ Domini. » Secundo loco de Agritio fuse, ut supra. Tum : « Remis, depositio sancti Remigii archiepiscopi, viri eximiæ virtutis, qui hac die feliciter migravit ad Dominum. » Sequitur de Hilario, fere pure. De XL martyribus agit ultimo loco. Demum adjicit : « Apud Viennam, sancti Severi episcopi, qui post beatum Evencium, ecclesiæ illi digne præsedit. » Vide hæc supra, et purius in ipso Adone. « Vertiaco, sancti Vincentii confessoris Christi. Ipso die, sancti Longisi confessoris. Item sancti Firmini episcopi. »

HAGENOYEN. : « Octava Epiphaniæ. Isto die, ut Chrysostomus dicit, specialis est memoria trium regum. Quorum primus obiit orando in Circumcisione, alius in Epiphania, tertius vero hodie. Et quia tunc illorum memoria agi non potest, ideo nunc Constantinopolitana Ecclesia illorum agit memoriam et festum. » Quomodo hæc concordent cum dictis superius de tribus magis, equidem non video ; sed satis usitatum est codicis hujus auctori mira afferre, quæ nusquam alibi reperias ; nedum quærere velis, cum sæpe nec verisimilia sunt. De Agritio, superius dicta nonnihil interpolavit. Sequitur de Hilario, et Remigio etiam paulo auctius. De Viventio et Longiso, ut supra.

ACQUICINCT. : « Ambianis, inventio corporis beati Firmini episcopi et martyris. »

VICTORIN. et REG. SUEC., signatus num. 130 : « Eodem die, sancti Potiti. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Octava Epiphaniæ. Hilarii episcopi et confessoris. Remigii episcopi et apostoli Francorum, eximiæ sanctitatis. Viventii confessoris. »

BIGOTIAN., qui fuit Patrum Cœlestinorum, signatus P. 5 : « Eodem die, Longisii confessoris. »

CODEX D. DU CHEVAL., signatus B : « Verziaco natale sancti Viventii, » etc., et de Longiso ut supra.

In VATICAN. num. 5949, deest *Remigii*, adjicitur : « natale sancti Potiti martyris. »

ALTEMPS. : « In Scotia, civitate Glasguensi, sancti Kintengerni sive Mungunti episcopi et confessoris. » Vide Grevenum.

FLORENTIN. præter memoriam Viventii et Longisi : pro quo *Longii* scribitur, sanctam referunt aliis ignotam : « Romæ sanctæ Demitriæ martyris, quæ sub Juliano apostata passa est, et a sancto Joanne presbytero est sepulta juxta palatium Juliani. » Excusus habet *Luceani*.

CODEX CASTRI KAROLI : « Dedicatio basilicæ sancti Petri Balmensis cœnobii. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Octava Epiphaniæ Domini. » In XI militibus et Hilario satis pura est. Tum : « Remis metropoli, depositio sancti Remigii episcopi, viri eximiæ virtutis et sanctitatis. Hic Francorum gentem idolorum cultui deditam, una cum rege eorum convertit ad Christum, et septuaginta annos et eo amplius in episcopatu explevit. Hic inter cætera miracula puellam a morte suscitavit. » De Agritio habet quæ superius descripta sunt. Deinde de Viventio sic loquitur : « Verziaco, natale sancti Viventii presbyteri et confessoris Christi, qui ad prædicationem beati Gregorii credidit. Quem centesimo vigesimo ætatis suæ anno defunctum, apud Gravionem castrum beatus Maxentius abbas sepelivit. » De Longisio, ut supra.

BELIN. initio habet de octava, et in fine subdit :

« Ipso die Versiacho monasterio, sancti Vincentii confessoris ; » pro *Viventii*.

GREVEN. post Octavam de Agritio fere agit, ut supra. Tum : « Vernaco, natale sancti Juventii presbiteri, et confessoris. Qui Samaritanus genere in pueritia conversus, vita et miraculis clarus, anno vitæ suæ CXX apud Gravione mcastrum, ubi sanctus Hilarius Pictavensis locum ei manendi dederat, a beato Maxentio abbate sepultus est. » Videatur Bollandus hoc die, et Castellanus in notis a pag. 198. De Vero, ut Ado. « In Scotia, sancti Kenthegerni episcopi Glascoensis, et confessoris. Longitii confessoris. In Eistadensi cœnobio, beatæ memoriæ Godefridi comitis Capenburgensis. »

MOLAN. in prima et puriori editione adjicit : « Octava Epiphaniæ. Ipso die Versiacho sancti Viventii confessoris. Treberis, beati Agritii episcopi et confessoris. Hic dum esset patriarcha Antiochenus, per beatam Helenam, ob roborationem fidei catholicæ, ad eamdem urbem transmissus est. » Tum, minoribus typis : « In territorio Leodiensi, obiit Jutta [Ivetta] reclusa, vidua valde sancta. » Editiones posteriores denuo corruptæ sunt. Præfigitur aliis litteris *Octava Epiphaniæ*. In textu expunctum hic est Hilarii elogium, additumque : *Differtur in diem sequentem*. In fine, de Viventio et Agritio: ut in priori. De *Vero*, ex Adone. Tum ex Horologio,

« Die decima tertia, sanctorum martyrum Hermyli, et Stratonici. » Demum typis minoribus, de *Kentegerno* ex GREVEN. Quam in priori *Juttam* vocavit hic scribit *Juetam*.

XIX *Kal.* *Die. 14.*

Apud Nolam Campaniæ, natalis sancti Felicis presbyteri [*Bouillart.*, episcopi] [a] et confessoris, de quo beatus scribit Paulinus, quia cum a persecutoribus in carcerem mitteretur, et cocleis et testulis superpositus jaceret, per noctem ab angelo solutus atque edictus sit. Eodem die, sancti Eufrasii episcopi.

NOTÆ.

Ita scripsisse Usuardum probant *Herinien.*, *Tornacen.*, *Creven. et Molan.*, qui purum referunt, et alii permulti, qui in paucis differunt, ut infra patebit.

[a] Et hic oculos habuit Castellanus. Spatiolum, ubprima manu legitur *episcopi*, erasum fuit. Item secuudi sancti Felicis annuntiatio in litura jacet, saltem hæc verba : *Item eodem die*. An Usuardo satis fuerit. S. Felicem episcopum designatum atque electum a populo fuisse, ut illum episcopum diceret, quærere non est animus. Non mentem, sed verba præstare debeo. Quod alium addit Felicem, si culpa est, non solius Usuardi fuit. Ado ipse duorum Felicium acta permiscuit, quorum alterius alterum fratrem esse dixerunt alii ante Usuardum Martyrologi. Dolenda sors ejus, qui duces minime tutos secutus est ; et hac in re erga Usuardum eo æquior debet esse Sollerius, quo ipse manifestius culpa tenetur, quam in illo reprehenderet. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Lego *presbiteri*, non *episcopi*, ut Pratensis, qui titulum hunc apposuit contra codices prope omnes tum manuscriptos, tum excusos. Nec auctoritatem facit quod in codice Aquicinctino recentiori manu scriptum sit, *posse episcopum dici*, cum certum sit eam dignitatem, licet oblatam, nunquam a sancto acceptatam fuisse. Sunt qui *martyrem* dicant, inter quos Belin., nonnihil aliis discrepans dum scribit, *sancti Felicis in Pincis, presbyteri et martyris*. De eo titulo videndus Bollandus et scriptores alii infra citandi. At quod additur, *in Pincis* eruditos non modice vexat. Legendum puto *in Pincis*, ut censet diligens harum rerum scrutator Castellanus. Verum ntrovis modo legas, ad Nolanum ea positio minime pertinet, ut accurate discutit Bollandus Commentarii prævii § 6. Item Ruinartius inter sincera et selecta a pag. 255, in admonitione prævia. Diversitas est in descriptionne testimonii Paulinia-ni. Greven. et Molan. habent : *De quo scribit Beatus Paulinus episcopus* Pulsanen., *De quo scribit*, etc. Praten. legit *antistes Paulinus*. Sequor Herinien. et Tornacen. et Pratensem ipsum, quod positionem verbi attinet, et sic puto legisse Usuardum, non solitum verbis eorum se astringere quos describebat. *Cocleis* scribunt omnes, quid purior orthographia exigat, dicere supersedeo. *Eductus sit* legit Beda, legunt puriores omnes codices, quidquid Pulsanen. et alii habeant, *eductus est ;* in eodem codice est *Efrasii*, scribo cum aliis omnibus *Eufrasii*, exceptis Greven. et Molan., qui male *Eufrosii*. Alii mallent *Euphrasii*. Si radicem Græcam appelles, quasi a φράζω etymon ducat, non magnopere obluctabor, quamvis probe sciam plurima hodie nomina per φ enuntiari, Latine *ph*, quæ sane littera in Francicis, Hispanicis, Germanicis aliisque nominibus plane redundat. Quidni enim rectius *Alfonsus*, *Arnulfus*, *Adolfus*, *Rodolfus*, et id genus alia, sic scribantur, quam per Græcum, cum quo nullam prorsus affinitatem contraxerunt. An contraxerit Eufrasius ex Observationibus statuere poteris

Superest variatio præcipua, qua rursus Pratensis codex a reliquis deflectit secundam annuntiationem sic formans : *Item eodem die, sancti Felicis presbiteri et confessoris*. Vides sanctum ambiguum et indeterminatum, quem Usuardus, mea quidem sententia, hoc die non posuit. Ego proinde reliquos codices omnino præhabendos censeo, quibus conformis est textus noster, quomodo Usuardum scripsisse mihi semper persuasum habui. Nihilominus ne opinioni propriæ nimium fidere viderer, volui prætensum autographum per Castellanum consulere. Is vero 21 Julii 1709 respondit deprehendisse se inductam in præfato codice seu erasam priorem annuntiationem, sive ea Eufrasii fuerit, sive cujuscunque alterius, et positam desuper alteram *Felicis presbyteri et confessoris* merito a nobis rejectam. Putat etiam deletum in prima nomen *presbiteri*, et inscriptum *episcopi*, unde rursus patet genuinum esse nostrum Usuardi textum ; et qua parte *Eufrasium* memorat, ex Hieronymianis acceptum, ut videbis infra.

OBSERVATIONES.

Tam illustrem encomiasten nactus est *Felix* Nolanus, ut vel ex eo capite semper tota Ecclesia catholica fuerit nominatissimus. Kalendarium Carthaginense in editione Mabilionis eum recte collocat XIX Kal. ; male Ruinartiana, XVIII, expressis his terminis, *sancti Felicis Nolensis*. Est et verosimiliter idem apud Frontonem et Allatium. Sacramentaria invenies apud Florentinium, quibus accedere potest quod ab annis paulo plusquam triginta edidit Joseph Maria Thomasius, nuper S. D. N. papa Clemente XI in purpuratorum numerum adjectus. Accinunt Martyrologia omnia, imprimis Hieronymiana : *Nolæ Campaniæ, S. Felicis* vel *passio S. Felicis*, ubi tangi vides difficultatem pridem examinatam, sitne

martyris, an solum *confessoris* titulo insigniendus, de qua re vide Bollandum et post eum Florentinium aliosque jam citatos, aut brevi citandos. Ut paucis dicam, competit uterque titulus, ad utramque sancti gloriam comparatus, quod hic fusius explicare opus non est. De episcopatu in Variantibus diximus. Romanum parvum sic habet : *Nolæ, Felicis presbyteri, in Pincis sepulti*. Unde fortasse Adoni data occasio, longiori sua historia Felices confundendi, quod eum fecisse Bollandus ostendit, feceruntque et codices nostri aliqui, nimium in hac parte Adoniani. Notkerus eamdem fere viam ingressus est, Adonem hic denuo potius quam Rabanum imitatus. Elogium breve, elegans et verum Felici concinnavit Beda, qui sancti Vitam, a Paulino versibus illigatam, soluta oratione reddidit. Atque hoc ipsum est elogium quod ex ipso Noster, relicto Adone, descripsit. Rabanus Bedam etiam de more sequitur, sed dum præter Nolanum nostrum, Felicem alterum illius germanum accersit, evitata Adonis Charybdi, in Scyllam incidit, ut ex Bollando facile intelliges. An scopum melius attigerit Florentinius, Felices suo modo distinguens, in Supplemento erit examinandum; ubi usui esse poterit Ruinartii admonitio superius laudata, et Vita Gallice a Tillemontio eruderata, tomo IV, a pag. 226. Hæc de Felice Nolano, seu mavis Pauliniano satis dicta sint, saltem pro hoc nostro instituto. Wandalberti versiculos accipe :

Quam nonam et decimam constat Februi ante Kalendas
Esse diem, Felix sacer (sacerdos) et confessor adornat

In Hieronymianis ultimo loco constanter ponitur, *Eufrasi* vel *Euphrasi episcopi depositio*, quem mirum est in notis *Euphratem* vocari a Florentinio, qui de cætero non multum producit, quod ad sanctum cognoscendum referat, præter id quod ei Bollandus suggessit. Baronius Galesinio nimium confisus, Eufrasium in Africa collocat, et cum *Euchratio*, forte melius *Encratio*, confundit, ad quem exstat Cypriani epistola 62, quique concilio Carthaginensi sub eodem Cypriano interfuisse reperitur. Interim circa præfatam Romani Martyrologii positionem, tria indicat Rosweydus in sæpe laudata manuscripta epistola, quæ hic prætereunda non sunt. Notat itaque, 1° omnes libros habere Euphrasium episcopum, non Euchratium, ut nulla suspicio esse possit hic agi de Eucrathio, qui interfuit concilio Carthaginensi. 2° Baronium hic in textu addidisse de suo, *in Africa* (poterat dicere ex Galesino accepisse), quod abest ab omnibus veteribus libris, imo etiam ab ipso Martyrologio Romano Belini, quod Baronius recensendum suscepit. Sed quia ipse putavit hic Euchrathium inserere, quem aliunde constat in Africa vixisse, ideo, *in Africa*, textui quoque inseruit. 3° Existimo hic agi, inquit Rosweydus, de sancto Euphrasio, tertio decimo episcopo Claromontano, qui obiit anno 548, de quo Gregorius Turonensis lib. II Historiæ Francorum, cap. 30, et lib. III, cap. 2. Hæc a Rosweydo recte observata esse conficies ex Castellano pag. 245. Potuit hic apud Bollandum Rosweydi opinionem invenisse, quæ ibi non omnino admittitur. At veram eam esse et unice veram, vix equidem dubito. Fatetur ibi Castellanus *Eufrasium* ab Usuardo referri, at forte tunc non adverterat abesse illum a prætenso autographo, nisi forte certo supposuerit ab Usuardo ipso prima manu positum, a recentiori erasum, quod mihi exploratum non est. Sequitur in Adone : *Apud Viennam, sancti Caaldi episcopi*, apud Mosandrum *Caldeoldi*, apud alios *Eoldi*, sed de eo tacet Usuardus, ut jam non semel diximus, Viennenses sanctos ab eo sæpe præteriri.

AUCTARIA.

PRATEN. De ejus auctario jam abunde diximus. Notari hic meretur quam diversis modis Felix ille alter, quiscunque sit, annuntietur.

ANTUERP.-MAJ. de Felice Nolano multa ex Adone describit, quod et alii codices faciunt ; sed ne frustra hic charta impleatur, ad ipsum fontem remittimus. De Eufrasio non loquitur, sed secundo loco sic habet : « Eodem die, natale sancti Cleri diaconi de antiquis, qui post multa tormenta in mare præcipitatus est. » Vide VII Januarii. Tum : « Apud Spoletum, passio sancti Pontiani martyris, tempore Antonini imperatoris, sub judice Fabiano. » A multis codicibus huc retractus est Clerus, forte quod Rabanum secuti fuerint. Vide Usuardum XIX Januarii.

ROSWEID. idem habet de Pontiano. Deinde etiam de Felice Nolano plura ex Adone.

AGONES MARTYRUM. Usuardus, qui hic insertus est, primam annuntiationem puram refert, sed omisso etiam Eufrasio, alteram sic fingit : « Item Romæ, passio alterius Felicis presbyteri, qui dicitur Felix in Pincis. »

MUNERAT. agit de solo Felice Nolano pure, nihil præterea, forte quod dubitaverit utrum Eufrasium an alium Felicem præferret.

ANTUERP. MAX.-LUBEC., puri in textu, post *Eufrasii episcopi* adjiciunt *Cleri diaconi*, sine copula.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. incipiunt a Pontiano cum eo ipso elogio quod ab Usuardo refertur XIX Januarii, ut hic describere opus non sit. Secundo loco : « Romæ, via Portuensi, loco qui Pincis dicitur, natale sancti Felicis presbyteri et martyris. Qui Diocletiani et Maximiani imperatorum tempore, capitis amputatione, gloriosa morte coronatus est. » Œdipo opus est ad discernendos Felices, quorum duos hoc die apud Bollandum invenies, septem alios inter Prætermissos. Cæterum Portuensis ille, tanquam Adaucti socius, ad XXX Augusti remittitur. Non recte, opinor, nec video quo id fundamento Bollandus dixerit.

ALBERGEN. de Pontiano nihil habet, incipit a Felice Portuensi, de quo, ut præcedentes. In Nolano purus. Tum : « Eufrasii episcopi et Cleri diaconi. »

DANIC. incipit eodem modo et in reliquis convenit præterquam in fine, ubi cum aliis quatuor sic habet : « Eufrasii episcopi, et Cleri diaconi et martyris, unius de antiquis, qui post multa tormenta in mare præcipitatus martyrium consummavit. »

LEYDEN.-BELG. et editio ULTRAJECT.-BELG. Pontianum habent primo loco, sed expuncto plane elogio. In cæteris, ut superior et quatuor alii.

CENTULEN. : « Apud Nolam Campaniæ, sancti Felicis confessoris. Apud Spoletum, sancti Pontiani martyris, temporibus Antonini imperatoris. Eodem die, sancti Cleri diaconi et martyris de antiquis. Ipso die, sancti Eufrasii episcopi. » Ut de Clero semel dicam, is hodie a Floro etiam ponitur, diverso iterum elogio ab Usuardino, quod retulimus VII Januarii, ubi videsis observationem nostram.

BRUXELLEN. recte et pure incipit, sed post *eductus sit*, addit : « Quique post gravia quæ pro Christo patienter tormenta tulerat, felicia regna ipse vere felix conscendit, sepultusque est juxta urbem in loco, qui dicitur Pincis, ubi virtutibus fulget. Apud eumdem locum, Felicis presbyteri, fratris præcedentis. Qui pro confessione Christi fortiter certavit : sed Ecclesia ipsum confessorem potius quam martyrem tenet. » De his satis dictum est. Sequitur, sancti Felicis, etc., » ut supra. Item de Clero, quem *Cletum* vocat, de quo etiam satis. Denique in Eufrasio purus est.

HAGENOYEN. omnes excedit, nam de Nolano, post *eductus est*, hæc superadjicit : « Deinde indomitis mulis alligatus, tandin per omnes plateas civitatis trahitur, donec corpus ejus exungulatur a scapulis

usque ad cingulum, etc. » Hoc specimen sufficiat. De Felice Portuensi, Eufrasio et Clero, ut supra. Demum de Pontiano, post *martyrium consummavit*, subdit : « Cujus ossa de Spoleto translata sunt Mediolanum, et de Mediolano Trajectum inferius. »

AQUICINCT. cum Pratensi convenit in expungendo Eufrasio. Hoc tamen discriminis est in Felice quod in illo prima manu solum scribatur, « sancti Felicis presbyteri, etc., » quibus recentior calamus addidit, « martyris, Romæ sub Diocletiano : » verosimiliter, ut de Portuensi hæc dicta accipias. Hic ferme solus cum Pratensi tribuit Felici Nolano titulum « episcopi. »

VICTORIN. et REG. SUEC., sub num. 130 : « Spoleti, sancti Pontiani martyris. » Male scribunt *Potiani* et *Pociani*.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJEC. : « Felicis in Pincis confessoris. Pontiani martyris festum celebre in civitate (nempe Ultrajectina) propter præsentiam corporis ejus, quod est in ecclesia sancti Martini. » Quæ ad marginem adjiciuntur.

In Vatican num. 3949 deest *Eufrasii*. Adjicitur : « Natale sancti Felicis in Pincis. Beneventi, sancti Memoris episcopi. » Hic aliis ignotus est, et a Bollando inter Prætermissos computatur.

FLORENTIN. : « Romæ, sancti Felicis in Pincis martyris. » Tum Strozzian. : « In Sardiniæ. beati Ephyli [*vel* Ephysi] « martyris. » Alii *Ephysium* vocant aguntque de eo postridie.

EDITIO LUBECO-COL. incipit a Felice Portuensi, inferens præter dicta, quod, « Dracco judice præsidente, capitis, etc. » De Nolano, post *eductus est*, addit : « Tandem pace reddita, ad ecclesiam suam rediit, et ibi in pace quievit. Nunc Dominica die, etc. » In quibus Ado Felices confudit. Tum : « Eodem die, sancti Eufrasii episcopi, et Cleri diaconi. Item, inventio sancti Firmini episcopi et martyris. » Addere poterat cum Greveno, *Ambianis*. Bollandus die præcedenti (nam et ibi Firminus recurrit) inter Prætermissos Firminum Ambianensem cum Usuardo ad XXV Septembris remittit. Hoc die agit de alio sancto Firmino Gabalitanorum episcopo, de quo Castellanus pag. 247.

BELIN. editio altera in fine habet : « Eodem die, sancti Eufrasii episcopi et Clari diaconi. »

GREVEN. : « Cleri diaconi, Romæ via Portuensi, loco qui Pincis dicitur, natalis sancti Felicis presbyteri et martyris, germani beati Felicis, de quo supra. Hic sub Diocletiano et Maximino, Dracco judice præsidente, post equulei tormenta, capitis, etc. Apud Spoletum, sancti Pontiani martyris, quem Usuardus infra XIV Kalend. Februarii ponit, die quo (ut aliquibus placet) sepulti, hoc vero passus fuit. » Adonem indicat, apud quem ita legitur XIX Januarii : « Consummavit autem martyrium XIX Kalend. Februarii, et sublatum corpus ejus a Christianis, sepultum est XV Kal. *(ita legit Rosweydus, non* XVI, *ut citat Castellanus)* Februarii, quando iterum sacrum ejus corpus mutatum est. » Et tunc forte translatum. Sequitur in Greveno : « Viennæ, sancti Eoldi episcopi et confessoris. Vel Cadeoldi, » ut diximus supra : « Ambianis, inventio sancti Firmini, etc. »

MOLAN., litteris Italicis : « Passio S. Pontiani martyris pretiosi, temporibus Antonini imperatoris, sub judice Fabiano, cujus reliquiæ habentur in Trajecto inferiori. » Dein *Caldeolum* nominat ; tum charactere minori : « Mediolani, sancti Datii episcopi magnæ sanctitatis, de quo in Dialogo B. Gregorii. » Additur in secunda et tertia editione : « hic ponitur cum pluribus ejus loci episcopis in Litaniis Ecclesiæ Mediolanensis. In agro Turonico, sanctarum virginum Mauræ et Brittæ, de quibus meminit Gregorius Turonensis. » De his virginibus agit Bollandus cum Martyrologio Gallico die sequenti.

Posteriores editiones adjiciunt : « Die decima quarta, sanctorum Patrum in Sina et Rhaithi interfectorum : » recte numero indefinito ; nam dum Baronius eum determinavit, ansam dedit huic Rosweydi observationi, in citato ms. repertæ. Totam, ut jacet, lectoris curiositate dignam judicavi. Textus Baronii : « In monte Sina, sanctorum triginta octo monachorum, a Saracenis ob Christi fidem interfectorum. » In notationibus : « Triginta octo monachorum, Græci etiam de iisdem agunt in Menologio. S. Nilus abbas, qui dictorum martyrum, suo tempore coronatorum, res gestas conscripsit, cum de his agit : *Mortui sunt*, inquit, *post septimum diem Epiphaniæ Domini, qui est decimus quartus mensis Januarii*. At Paulo inferius : *Interempti quoque sunt alii, multis ante temporibus, quorum quoque commemorationem propter viæ longitudinem, et eorum, qui congregatnur, multitudinem, eodem die peragunt.* » Ad hæc ita Rosweydus :

« Duo hoc die notanda : 1. In textu hic poni triginta octo monachos, qui in notationibus dicuntur interfecti tempore Nili, cum Baronius existimavit Nilum de his triginta octo monachis agere, cum ait : *Mortui sunt post septimum diem Epiphaniæ Domini*. Nec enim hoc de triginta octo monachis, in Sina jam olim interfectis, intelligendum, sed de incerto numero monachorum tempore Nili interfectorum. Nam triginta octo illos monachos longe ante tempora Nili, seu Anastasii imperatoris, ponit Menologium Sirleti, atque horum Nilus obiter tantum meminit, his verbis : *Interempti sunt quoque alii multis ante temporibus (nempe Diocletiani imperatoris et Petri Alexandrini, ut habet Menologium), quorum quoque commemorationem propter viæ longitudinem, et eorum, qui congregantur, multitudinem eodem die peragunt.* 2. Ex verbis proxime citatis colligitur triginta octo illos monachos non passos XIV Jan., sed alio die, quia tamen XIV Januarii Patres in Sina conveniebant, ut celebrarent festum monachorum tempore Nili interfectorum, quorum certus numerus non exprimitur, ne cogerentur secundo convenire alio die, quo triginta octo illi veteres monachi erant interfecti, cum et iter longum esset, et multis molestia subeunda esset, celebrarunt simul et eamdem memoriam, quo annue recurrebat festum monachorum tempore Nili interfectorum, qui dies erat XIV Januarii. » Hæc hactenus a Rosweydo satis accurate observata sunt. Vide plura de utraque martyrum classe a Boronio conjuncta, apud Bollandum, in Actis, et Castellanum in notis ad hanc diem, pag. 244. Quæ post Bollandum de utraque supradicta martyrum classe, vel a Combesisio, vel a Possino, vel ab aliis subinde edita sunt, sive Græce sive Latine, Supplementum augebunt. Vide interim appendicem ad tomum I Januarii, a pag. 1113.

XVIII *Kal.* ***Die 15.***

Abbacuc et Micheæ prophetarum, quorum corpora sub Archadio imperatore, divina revelatione reperta sunt. Apud Ægyptum, beati Macharii abbatis, discipuli beati Antonii, et vita et miraculis celeberrimi. Item, sancti Isidori, in sanctitate vitæ, fide ac miraculis præclari. Civitate Arvernis, sancti Boniti

episcopi et confessoris, cujus vita virtutibus refulsit. In territorio Andegavensi, sancti [a] Mauri abbatis.

NOTÆ.

Sic pure habent *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Quod Usuardus sanctum Maurum non vocat beati Benedicti discipulum, hinc efficit Sollerius, suæ dialecticæ non satis memor, Usuardum de discipulo sancti Benedicti nunquam cogitasse, et sæculo nono jam adulto Maurum Andegavensem inter Benedicti discipulos a Benedictinis ipsis connumerari non consuevisse. Cum id unum sequatur, non alium tunc temporis notum fuisse Maurum Andegavensem, præter sancti Benedicti discipulum, proinde supervacuum Usuardo visum fuisse ullam notam addere, qua Maurus Andegavensis ab alio distingueretur. A Sed inquit, *quis sobrie credat id taciturum Usuardum, qui Paulo ante in eodem textu Macarium Antonii discipulum prædicavit?* Nemo sobrius non videt cur id de Macarii dixerit : nempe qnod plures fuerunt Macarii abbates, unus Antonii discipulus. At ego rogo vicissim : quis prudens crediderit sanctum abbatem, qui Benedictinæ familiæ decus et propagator fuit, Benedictino nunquam in mentem venisse et in concinnando sanctorum catalogo fuisse prætermissum ? BOUILLARD.

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Abbacuc*, *Micheæ*, *Archadio*, *Macharii*, cum manuscriptis passim. De *Ægypto* dixi VII Januarii me rectam orthographiam servaturum, tametsi pauci codices diphtongo Æ utantur, eumque modum tenebo imposterum. In *Isidori* variant, prætuli quod habetur in textu, et melius est, *In sanctitate vitæ fide ac miraculis*. Sic puto legisse Usuardum, licet Ado excusus amiserit particulam *in*. Cur autem Greven. et Molan. scripserint *fideque*, non est operæ pretium examinare. Dixi *Boniti*, non *Bonitti*, ut legitur in Praten., forte transcribentis vitio : certe *Bonitum* vocant alii omnes. Ex citatis codicibus patet *Maurum* simpliciter, ut est in textu nostro, positum ab ipso Usuardo, qui verosimiliter de discipulatu sancti Benedicti nunquam cogitavit. Adde his plurimos alios, cum Greveno et Molano collatos, in quibus ejus rei nec vestigium usquam apparet. Enimvero si quid obtinet codicis Pratensis authentia, seu vera, seu falsa, hic ad hominem, ut loquimur, evidenter demonstrat, sæculo IX jam adulto Maurum Andegavensem inter Benedicti discipulos a Benedictinis ipsis connumerari non consuevisse : quis enim sobrie credat id taciturum Usuardum, qui paulo ante in eodem textu Macarium Antonii discipulum prædicavit ? Sane vehementer miratus B sum in codice Heriniensi hæc apposita legi : *Discipuli beati Benedicti abbatis*. Et in Munerato, cætera puro : *Discipuli beati Benedicti, cujus corpus juxta Parisium urbem magnifice collocatum honoratur et colitur*. Alii codices infra recurrent. Cæterum et hæc et alia recentius adjecta fuisse, nec Usuardo unquam cognita, puto esse indubitatum.

OBSERVATIONES.

Solius *Abacuc*, vel *Abbacuc*, prophetæ memoria reperitur in Hieronymianis vulgatis omnibus, præterquam in Epternacensi. In Beda et Floro nec iste, nec *Michæas* notus est. Rabanus primi *depositionem* signat, ac deinde utriusque reliquiarum *inventionem* sub Arcadio et Honorio ; quem modum ex eo servavit Notkerus. Amborum prophetarum natalem primus conjunxit auctor Romani parvi : *Abacuc et Michææ prophetarum*. Cætera ab Adone addita sunt, a Nostro verbatim inde accepta, et in recentiores omnes transfusa. Recte tamen advertit Baronius (quod et in Romano expressit) corpora illa inventa esse sub Theodosio seniore, ut ex Historia C ecclesiastica deducit Bollandus, de utroque propheta, uno an gemino synonymo, aliisque ad eos spectantibus doctissime disputans, ut fatetur Florentinius, cujus notio etiam legi meretur. Wandalberius ex Romani parvi sententia, ab Adone, opinor, hausta, versiculum suum adornavit :

> Bisque novenam Abacuc simul et Micheas honorant.

Sequitur in Romano parvo : *Et Macarii abbatis, Antonii discipuli*. Subjunxit Ado, *vita et miraculis celeberrimi;* præfixit Noster, *apud Ægyptum;* Notkerus utroque additamento caret. De Macarii nihil observandum superest, vide quæ diximus II Januarii, et scriptores ibi citatos consule. Macarii socius aut collega in Romano parvo statui videtur sequens presbyter et monachus his verbis : *et Isidori*, cu elogium satis vulgare apposuit Ado, ex quo Usuardus et Notkerus desumpserunt. De hujus vita et gestis nescio an plura dici possint a recentioribus quam quæ in Actis nostris diligentissime collecta sunt. Hactenus textum nostrum Adonianum esse omnino liquet. *Bonitus* Claromontanus episcopus tricesimus ab Usuardo primum consignatus ac vulgari etiam elogio ornatus est. Adde Bollandi commentario quæ notavit Castellanus pag. 282 et 283. *Maurus* æque ac Bonitus ad solum quoque Usuardum pertinet, de cujus positione in Variantibus satis diximus. Nec vero hujus loci est pluribus inquirere, fueritne Maurus is de quo agimus sancti Benedicti discipulus. Videri a curiosis potest Clar. Castellanus totam controversiam in notis, a pag. 252 ad 281, fuse et late discutiens. Eumdem nodum non semel in Actis dissolvere conatus est Papebrochius, et recentius in Responsionibus suis ad exhibitionem errorum. Ruinartius et ipsis et aliis pro Mauri missione apologiam opposuit. Denique et a tot aliis ea tela texta et retexta est, ut superfluum videatur vel eorum nomina appellare. Nota hoc etiam die referri ab Adone translationem Sulpitii Bituricensis. Sed de eo sancto agit Usuardus, et, qui eum sequuntur, Martyrologi alii, cum Romano moderno, XVII Januarii ; ubi Sulpitios varios accurate distinguit Bollandus.

AUCTARIA.

PRATEN. Vide supra in Variantibus quid in hoc D codice Usuardo superadditum est.

ANTUERP.-MAJ. de Macario scribit simpliciter : *Macarii discipuli Antonii*. In aliis etiam satis integer non est. De Bonito post *confessoris* habet : Cujus vita et virtutum meritis, ac miraculorum gloria insignis fuit. » Tum : « In territorio Andegavensi, depositio beati Mauri monachi, abbatis et confessoris, discipuli sancti Benedicti. »

ROSWEYD. de inventione prophetarum phrasim sic variat, « divina revelante gratia reperta. » In Isidoro, purus omnino non est. Deest *Boniti*, et substituitur : « Bituricis, translatio sançti Sulpicii episcopi et confessoris. Eodem die, transitus sancti Mauri abbatis. »

PULSANEN. secundo loco Maurum inserit hoc modo : « Eodem die, beatissimi Mauri confessoris atque abbatis, discipuli confessoris Christi Benedicti. »

MUNERAT. et AGONES MARTYRUM. Conveniunt in iis quæ supra in Variantibus retulimus.

ANTUERP., MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., editio ULTRAJECT.-BELG, in fine solum addunt, *discipuli beati Benedicti*.

ALBERGEN. et DANIC. sic ordiuntur : « In Galliis

territorio Andegavensi, sancti Mauri abbatis, discipuli sancti Benedicti. Cujus disciplinis ab infantia regulariter educatus, quantum in eisdem profecerit, inter nonnulla, quæ apud eum positus gessit, etiam super aquas pedester incedens, ostendit. » Tum de Abacuc et Michæa pure. Deinde : « Apud Egyptum, beati Macharii abbatis ; discipuli beati Antonii, vita et, etc. Qui contra aereos spiritus, et in curationibus hominum, et in denuntiationibus quoque futurorum, divinam gratiam consecutus, sexaginta annos in desertis implevit, ad quæ tricenarius ingressus est. Hic interrogatus a quodam, quomodo sic corpus suum siccum esset, respondit : Timor Dei etiam ossa consumit. » In reliquis textus satis purus est.

CENTULEN. puro proximus est. In Bonito elogium expunxit, et de Mauro addidit, *discipuli sancti Benedicti*.

BRUXELL. incipit : « Octava beatæ Gudilæ virginis, patronæ nostræ. » In prophetis purus est. De Macario solam ætatem adjicit, ea repetens quæ de altero Macario dixit II Januarii. Sequitur de Isidoro, pure. Tum : : « Apud Bituricas civitatem, translatio sancti Sulpicii episcopi et confessoris. » In Bonito satis recte. Maurum differt in diem sequentem, forte quod hic dies impediatur octava sanctæ Gudilæ.

HAGENOYEN : « Abacuch prophetæ, qui ad præbendum cibum Danieli, ab angelo in Babilonem ductus est per capillos. Item Micheæ prophetæ. Quorum corpora, etc. » De Macario habet longius elogium supra relatum. In Isidoro et Bonito purus est. Tum de Mauro abbate etiam ut supra.

AQUICINCT. de Mauro, post *abbatis*, sic prosequitur, « et confessoris atque Levitæ, discipuli sanctissimi Benedicti : cujus disciplinis ab infantia eruditus, quantum in iisdem profecerit, inter nonnulla, quæ apud eum positus gessit, res nova et post Petrum inusitata, etiam super aquas pedibus incedens patefecit. Dehinc in Gallias ab ipso directus, miraculorum gloria clarus in pace quievit. »

VICTORIN. cum præcedenti non omnino verbis, sed sensu concordat.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT : « Macharii abbatis, discipuli beati Antonii abbatis. Mauri abbatis, discipuli beati Benedicti abbatis. Isidori confessoris. Sabini, Marcellini et Exuperantii martyrum. » De his vide annuntiationem primam Usuardi, XXX Decembris. Sequitur : « Habacuc et Michææ prophetarum. » Demum : « In Arvenis, sancti Boniti. »

CLUNIACEN. : « In territorio Andegavensi, sancti Maurilii abbatis. » An non episcopi ? Vide infra.

REG. SUEC. sign. num. 130. et VICTORIN. supra : « In Africa, sanctæ Restitutæ virginis. » Si Sorana est, vide Acta XXVII Maii.

CODEX D. LE MARE, signatus A, qui fuit Canonicorum sancti Lazari Augustodun. : « Civitate Ædua, translatio sancti Symphoriani martyris. » Vide XXII Augusti.

In VATICAN. num. 5949 deest *Boniti*. Adjicitur : « Bituricas civitate, translatio sancti Sulpitii episcopi et confessoris. » Primo loco ponitur *Maurus* litteris rubris.

FLORENTIN. : « In territorio Andegravensi, sancti Maurilii abbatis. » Sequitur : « Apud Bituricas, sancti Sulpitii, » etc.

LUGDUNEN. : « Natale sancti Boniti Arvernensis episcopi et confessoris. »

BURDEGALEN. : « In teritorio Andegavensi translatio sancti Maurilii episcopi et confessoris. Et dedicatio ecclesiæ sancti Maurilii. » De hoc agit Usuardus XIII Septembris sub nomine *Maurilionis*, et *episcopum* vocat. Hinc patet ratio dubitandi, superius posita.

EDITIO LUBECO-COL. : « In civitate Andegavensi, apud Parisius in Galliis, sancti Mauri abbatis discipuli sancti Benedicti. Cujus disciplinis... super aquas pedester incedens, jussu sancti Benedicti puerum a submersione liberavit. « In prophetis pura, de Macario habet, ut supra. In Isidoro et Bonito etiam pura est. In fine adjicit : « Item commemoratio sancti Joseph, nutricii Domini. » Quod etiam legitur apud Grevenum, verosimiliter ob festum peculiare, apud Colonienses celebrari solitum.

BELIN. in prima editione omisit elogium sancti Boniti. Cætera satis pura sunt, nisi quod de Mauro omnia habeat quæ supra retulimus ex ACQUICINT.

GREVEN. : « Felicis episcopi Tubizacensis et martyris. Alexandriæ, Tonitæ, alias Cointæ, virginis et martyris. Remedii episcopi et confessoris. » Ex Hieronymianis, ut pridie diximus. » Vide de his omnibus indicem Prætermissorum.

MOLAN. de Mauro ex Munerato, præter dicta, adjicit : « Cujus corpus juxta Parisium urbem magnifice collocatum, honoratur et colitur. Item celebratio dulcissimi nominis Jesu. » Cujus festivitatis principium indicatum reperio in Martyrologio ms. sancti Michaelis Antuerpiæ, sub nomine Usuardi, sed enormiter interpolati, ubi ita legitur : « Quæ festivitas accepit exordium in Antuerpia anno Domini MCCCCLVIII, providentia et devotione, ac procuratione unius honesti civis Hippolyti. In hoc vero nostro monasterio incepimus eamdem festivitatem celebrare solemniter, anno Domini MCCCCXCII. » Pergit Molanus typis minutioribus : « In Burgundia, sancti Joannis Caliniti confessoris, cujus sanctum corpus in civitate Constantinopolitana feliciter quiescit, multis fulgens miraculis : pretioso vero capitis ejus thesauro urbs Chrysopolitana (Vesontio) incomparabiliter ditatur. » Aliæ editiones habent : « Die decima quinta, sancti patris Joannis Calybitæ. Cujus pretioso, etc. » Hæc ibi : quæ aliter Martyrologio Romano inserta, occasionem dedere Rosweydo ita observandi : « Duo hic quæri possunt. 1. Ex quo veteri manuscripto Baronius textum Martyrologii de Joanne Calybita interseruerit ? 2. Quomodo ponat eum Romæ, cum Menæa diserte eum Constantinopoli statuant ? Nempe ROMA NOVA, non VETUS, intelligenda est apud Metaphrasten. Et sane textus Vitæ satis indicare videtur omnia hæc Constantinopoli transacta. » Vide Bollandi commentarium prævium, § 2, ubi plura alia rationum momenta accurate expenduntur ; et Castellanum in notis brevius eadem pertractantem a pag. 283. Editiones Molani posteriores de Mauro et de nomine Jesu habent fere ut prima. Tum : « Eodem die Malbodii, depositio beati Ableberti, seu Emeberti, Cameracensis episcopi, qui sanctum Autbertum in Cameracensi episcopatu præcessit. »

XVII *Kal.* *Die 16.*

Roma via Salaria, natalis sancti Marcelli papæ, qui ob catholicæ fidei defensionem, jubente Maximino tyranno, primo fustibus cæsus, deinde ad servitium animalium cum custodia publica deputatus, post multos annos ibidem serviendo amictu inductus cilicino defunctus est. Apud Arelatem, beati Honorati episcopi, cujus vita, doctrina et miraculis illustris fuit. [*Interserit Bouillart.* : [a] Item civitate Odobergia sancti Titiani episcopi et confessoris.] Parrona monasterio, sancti Fursei confessoris.

NOTÆ.

Sic legunt, et pure, ut ego quidem existimo, soli *Herinien.* et *Tornacen.*

[a] Sanctum Titianum expunxit Sollerius, quamvis is sit mss. consensus, ut torrenti fere cedendum putaverit. Cur tamen reluctaretur, in causa fuit hæc sui monitoris observatio : deletum in Pratensi fuisse

quidquid *Arelatem* inter et *S. Fursei* prima manu scriptum fuerat. Verum est hic lituram esse. Sed qui locum erasit, idem superiora scripserat. Tantum litteras paulo magis densavit ut locus daretur S. Titiano, quem in primo autographo prætermiserat. Titianus ille est Opiterginæ civitatis episcopus, quem hoc die memorant edita Usuardi Martyrologia et Martyrologium Germanicum; cujus Acta ex antiquis Opiterginæ ecclesiæ monumentis conscripsit Ferrarius. Hæc refert Bollandus hæc eadem die. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Maximino*, ut diserte habent codices duo citati cum Praten., Munerat., etc. nec aliter in Beda et Adone Usuardus repererat. Greven., Molan. et codices alii exhibent *Maximiano*. Utri melius? Forte nulli bene : nam Maximino et Maximiano, facile supponeretur *Maxentius*, ad cujus tyrannidem nonnullis revocanda videntur, et Marcelli obitus, et si quæ passus est. Ut ut statuendum decreveris, verosimillimum est Marcellum non utique *martyrem*, sed proprie *confessorem*, obiisse anno persecutionis Diocletianeæ septimo, Christi 310, ut recte opinatur Tillemontius tomo V, pag. 95 et 626, et ante ipsum docuit Papebrochius; ex quibus Pearsonii aliorumque argutatiunculæ facile refutari possunt. Codex Pratensis inter Honoratum et Furseum ita legit : *Item civitate Odobergia, sancti Titiani episcopi et confessoris*. Diu hic anceps hæsi quid de illa annuntiatione statuerem incertus. Neque enim satis promptum erat colligere unde sanctum illum, Martyrologis quos sequebatur ignotum, accersivisset Usuardus, non solitus trans Alpes excurrere aut in alias regiones, præterquam in Hispaniam, ut sanctos Adoni aut Hieronymianis superaddat. Interim Pratensem sequebantur Muneratus, Greyenus, Molanus et codices plures; aliis cum Heriniensi et Tornacensi de Titiano tacentibus, quorum auctoritati, præsertim duorum postremorum, ut ut fidam plurimum, tamen torrenti fere cedendum putaveram. Rogatus itaque clar. Castellanus, codicem Pratensem denuo consulit, et, labe detecta, præfatorum duorum codicum nativam simplicitatem egregie confirmavit. « Quidquid in Pratensi codice (Castellani verba sunt) primitiva manu scriptum erat inter *Arelatem* et *sancti Fursei* (utrinque exclusive) erasum subinde fuit, et charactere alio multum abbreviato inscripta inveni ea quæ in prima Molani editione leguntur, eo solum discrimine quod TITIANI et PARRONA habeatur, pro TICIANI et PERONA Molani. » Hæc amici observatio me plane movit, ut Titianum expungerem. Si aliter aliis yisum fuerit, melioribus argumentis libenter cedam. *Arelaten* pro *Arelatem* in codice Heriniensi scriptoris vitium est. *Parrona* olim pro *Perona* scriptum, codices prope omnes evincunt, quorum aliqui *Parona* scripsere.

OBSERVATIONES.

Romæ via Salaria in cœmeterio Priscillæ, depositio Marcelli episcopi confessoris. Verba sunt plerorumque Hieronymianorum codicum, ad quæ videri potest accurata Florentinii notatio. Romanum parvum haud multum abludit : *Romæ via Salaria in cœmeterio Priscillæ, sancti Marcelli papæ*. Hæc quidem breviter : at Beda, qui Marcelli Acta non satis sincera vel res gestas pontificum vidit, longiori elogio sanctum exornat quod a Rabano et Adone transcriptum, a Notkero nonnihil interpolatum, a Nostro, seu illud ex Beda, seu ex Adone acceperit, plus quam media parte decurtatum est, neque sic tamen ad omnimodam veritatem satis exactum. Hic ego ubique *Marcello* lego, *Marcellini* nusquam, præterquam in Bucherii Kalendario, quod facillime ex similitudine nominum corrumpi potuit, ut re vera factum est in die signato XVIII Kal. pro XVII Kal. Probat id Frontonis Kalendarium, ubi hoc proprio die non *Marcellini*, sed *Marcelli* diserte legitur, quemadmodum et in Thomasii Sacramentario superius collaudato. Nec me movet Græcorum auctoritas, abunde, ni fallor, ab Henschenio convulsa, ubi de Marcellino agit XXVI Aprilis. Pugnat acriter pro utriusque identitate Castellanus in hodiernis notis, eidemque opinioni in Martyrologio suo universali denuo insistit. At enim cum amicum non semel ea super re familiariter pressissem, demum in ultimis litteris quas aliena manu, postquam fatali apoplexia correptus fuerat, ad me dedit 31 Januarii 1711, candide fassus est *se retractasse quæ de Marcelli et Marcellini identitate scripserat*. Mortis tempus in Variantibus definivimus. De reliquis, vere vel prætense huc illuc translatis, vide Bollandum, apud quem exstat quoque percelebre epitaphium, quod si vere Damasi fuisse neges, certe antiquitate sua venerandum non inficiaberis. Sic de Marcello cecinit Wandalbertus :

> Septima post decimam Marcelli martyris, atque
> Pontificis summi meritis et nomine fulget.

Honoratus Arelatensis apographis Hieronymianis censetur adjectitius. Ab Adone primum positus est, et ex eo a Nostro iisdem fere verbis translatus. Rabanus alia ipsum phrasi retulit, miraculum addens de fugato ex insula Hilarina dracone, cujus textum descripsit Notkerus. Vita a Bollando illustrata per Hilarium itidem Arelatensem episcopum scripta supponitur, verum id in dubium revocat Henschenius I Junii, agens de sancto Caprasio. Alia vide apud Castellanum, pag. 292. An *Titianus* Opitergiensis Usuardo ascribendus sit, supra explicui. De *Furseo* dubium nullum esse potest quin vere Usuardinus sit. Eum prius signaverat Florus, sed quam ignotus is Nostro fuerit, hic iterum locus palam faciet. Quæ circa hunc sanctum a nonnullis errata sunt, corrigit Castellanus pag. 295. Utrum autem Vita quam Bollandus edidit et illustravit, a scriptore nimis credulo composita sit, alibi examinabitur.

AUCTARIA.

PRATEN., MUNERAT., GREVEN. et MOLAN. in textu insertum habent Titianum Opitergiensem, de quo supra.

ANTUERP.-MAJ. de Marcello Bedam ferme integrum refert. In Honorato fere purus est. Tum : « Parrona monasterio, sancti Fursei confessoris. Hic satis clarus et verbo exstitit et exemplo, multisque salutem ostendens, confectus senectute bona, feliciter migravit ad Christum; sepultusque primo in Latiniaco monasterio, deinde translatus Parronam, ubi multis miraculis [clarus] quiescit. » De Titiano nihil.

ROSWEYD. : « Romæ via Salaria, in cimiterio Priscillæ, natale sancti Marcelli papæ martyris. Qui jubente Maximiano fustibus cæsus est, et ad animalium servitia deputatus, ibi obiit. Apud Arelatem, sancti Honorati episcopi, cujus vita, doctrina et miraculis refulsit, » ut habet Ado. « Eodem die, natale sancti Fursei confessoris. » De Titiano etiam silet.

AGONES MARTYRUM, in fine : « Peronæ monasterio, sancti Fursei episcopi et confessoris. » Cætera ut PRATEN.

PULSANEN. in prima Bedam nonnihil abbreviat. In

secunda, *Honorii* scribit pro *Honorati*. Habet de Titiano, et Furseo. In fine de suo apponit : « Rotomagum, sancti Melantii episcopi, et confessoris. » Vide Prætermissos.

ANTUERP.-MAX., LUBEC. et UGHELLIAN. de Titiano Opitergensi habent ut codices multi. In fine autem adjiciunt : « Romæ, sanctæ Priscillæ. » Sed *virginem* non faciunt, ut alii.

ANTUER.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., ALBERGEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. penultimo loco inserunt : « Ipso die, Romæ, sanctæ Priscillæ. » De Furseo legunt : « Abbatis et confessoris, fratris sancti Foillani martyris . » In cæteris similes sunt iis qui Titianum referunt, etc. De Priscilla vide Castellanum, pag. 285.

DANIC. prioribus similis, recentiori manu adjecta habet nomina quinque martyrum Marochensium, de quibus infra satis multa ex Greveno erunt describenda.

CENTULEN. : « Romæ, natalis sancti Marcelli papæ et martyris. Civitate Odobergia, sancti Titiani episcopi et confessoris. Parrona monasterio, sancti Fursei confessoris, qui satis clarus et verbo exstitit et exemplo. Relato, sancti Honorati episcopi et confessoris. » Scriptoris hic vitium puto, qui *Arelate* vel *Arelato* non satis distinxerit, quod subinde manus recentior efformare conata est.

BRUXELL. huc distulit Maurum, de quo nos die præcedenti. Tum : « Romæ via Salaria in cimiterio Priscillæ, natale sancti Marcelli papæ et martyris. Qui cum diis nollet sacrificare, jubente Maximiano imperatore fustibus cæsus, ad servitium animalium sub custodia publica deputatur. Ipsa die Romæ, sanctæ Priscillæ. » In Honorato omnino purus non est. « Parona monasterio, sancti Fursei abbatis et confessoris, et fratris sancti Foillani martyris. Qui verbo et exemplo clarus, tandem confectus senectute bona, feliciter migravit ad Dominum. Apud Rothomagum, sancti Melantii, episcopi et confessoris. Item civitate Odobergia. » etc.

HAGENOYEN. de Marcello aliqua corrasit quæ referri non merentur. De Honorato et Titiano ut supra. Tum : « Ipso die Romæ, depositio sanctæ Priscillæ. » De Furseo addit, *abbatis*, et *fratris sancti Foillani martyris*.

AQUICINCT. novum profert de Furseo additamentum, nempe, « Cujus caput in Dorobernia habetur. »

VICTORIN. de S. Marcello, post *defunctus est*, addit : « Hic fecit cœmeterium via Salaria, et XXV titulos constituit in Urbe propter baptismum, et pœnitentiam multorum, qui convertuntur ex paganis, et propter sepulturam martyrum. » Hæc ex Actis apposita sunt. In fine mendose cum aliis scribit : « Romæ sanctæ Priscillæ virginis. Et sic etiam scribit CODEX REG. SUEC. num. 130.

CODEX. REG. SUEC., qui fuit principis Ursini Rosenbergii, ita habet : « In civitate Brixiæ, S. Liberæ uxoris [*an non potius* virginis ?] sororis sanctæ Faustinæ, quæ in quodam monasterio arctam vitam ducens, vitam finivit. Dupl. min. 2. Cl. » Videatur Bollandus hoc die inter Prætermissos, et XVIII hujus, ubi de ea agit.

VATICAN. num. 5949, omisso Titiano Opitergiensi, adjicit : « Beneventi, sancti Petri martyris in S. Sophia. »

STROZZ. : « Eodem die apud Marochium, passio beatorum martyrum, Berardi, Petri, Accursii, Adjuti et Ottonis, de ordine Minorum ; » de quibus latius infra.

JURENSIS S. Ragnoberti : « Apud Gratianopolim, sancti Ferreoli episcopi et martyris. »

Prima BELLINI editio tolerabilis est, solum admiscens *Priscillam* et *martyres Marochianos* eo modo quo ex Strozziano codice eos jam retulimus. Sed altera Parisiensis turpiter fœdata est et contorta. Ibi. « Odobergia » bis citatur, eique primo « Cyrianus, deinde « Titianus » episcopi affinguntur. Elogium martyrum Marochiensium, ab ipsi martyribus avulsum, nullum sensum reddit, unde ipsum ex Greveno infra adducere censui præstabilius.

EDITIO LUBECO-COL. varia de Marcello apud alios reperta non satis apte construxit : de Furseo item inventa collegit ; Priscillam virginem facit, atque in fine adjungit « Eodem die, S. Remundi confessoris, » cujus etiam meminit Grevenus, sed quis hic Remundus sit, non facile divinaveris : putat Bollandus indicari Pennafortium.

Solito longius est GREVENI auctarium, sic inchoatum : « Poleucti, Candidiani, et Filoromi martyrum. » *Polyeucti*, ni fallor, voluit dicere, ut superius X hujus iterum correximus. Bollandus de illis agit XI hujus. Sequitur : « Foillani episcopi, martyris et sociorum ejns. Item Felicis, episcopi Tubabocensis, qui sub Diocletiano et Maximiano, a judice Anolino de nomine interrogatus, solum hoc respondit ; Christianus sum. Deinde vinctus et in navicula sub equorum pedibus jacens, inedia maceratus, tandem apud Nolam Campaniæ, capite truncatus martyrium complevit. » De Foillano et Felice videndus Bollandus in Prætermissis. Pergit Greven. : « Apud Marrochium circa annum Domini MCCCL (MCCXX) passio beatorum martyrum Berardi de Barpio, Petri de Geminiano, Accursii, Adjutoris vel Adjuti et Ottonis, ordinis Minorum, qui zelo divino succensi, et amore martyrii flagrantes, cum ad partes infidelium, Christi Evangelium prædicaturi transfretassent, a rege Marrochi martyrizati, multis claruerunt prodigiorum indiciis. Horum corpora D. Petrus Infans, germanus regis Portugalliæ, de Marrochio tulit, et in monasterio sanctæ Crucis de Colimbria, venerabiliter collocavit. Honorati episcopi Ambianensis, miraculis clari. Hic quodam tempore missam celebrans, vidit manum Christi hostiam tenentem et sibi communicaturo porrigentem. Honorati etiam abbatis memoria hic agitur, qui, ut refert Gregorius primo Dialogorum, in Samniæ partibus, in annis puerilibus ad amorem cælestis patriæ per abstinentiam exarsit. Ab otioso quoque sermone se restringens, constructo monasterio, ducentorum ferme monachorum pater exstitit, et circumquaque exempla eximiæ conversationis dans, quievit in pace. Item Melantii [*Molanus scribit* Melæ] episcopi et confessoris, ad cujus ecclesiam, ut in Historia tripartita dicitur, cum venissent qui jussu Hunerici regis, episcopos, Arianis resistentes, in exilium deportabant, invenerunt eum, tanquam esset ultimus ecclesiæ minister, candelas præparantem lampadesque refoventem, quopropter non cognoverunt quod episcopus esset, donec se ipse sponte patefecit, pro Christo in exilium portandum. » Quæ hic falsa veris immiscentur, apud Bollandum distincta invenis, forte etiam magis subinde illustranda. « Apud Regium Galliæ, Fausti episcopi, qui ex Larinensi abbate electus, sanctitate plenus et divinis Scripturis jugiter intentus a Gennadio prædicatur. » De Remundo et Priscilla dictum est satis.

MOLAN. Grevenum fere descripsit in martyribus Mauritanis, et quæ sequuntur, exceptis Fausto et Remundo, quos omisit. Priscillæ titulum virginis recte ademit. Furseo addidit : « Cujus gesta habentur. » Tum : « eodem die, inventio corporis sancti Foillani episcopi et martyris in Ampolim. » Ampolim, vel *Ampolines* locus est, ubi martyrio affectum S. Foillanum narrat Pilippus abbas Bonæ Spei, ut dicetur in Actis XXXI Octobris. Altera Molani editio Priscillam eamdem censet quæ in Actibus apostolorum celebratur ; ac demum addit : « Die decima sexta, adoratio pretiosæ catenæ sanctissimi et benedictissimi apostoli Petri. »

XVI *Kal.* *Die 17.*

Apud Thebaidam, beati Antonii monachi, cujus corpus, sub Justiniano imperatore divina revelatione repertum, Alexandriæ delatum est, et in ecclesia sancti Joannis Baptistæ humatum. Lingonis, natalis sanctorum geminorum Speusippi, Elasippi et Melasippi. Qui cum essent viginti quinque annorum, cum avia sua Leonilla, et Jonilla, et Neone martyrio coronati sunt, tempore Aureliani imperatoris. Biturícas civitate, depositio sancti Sulpitii episcopi, cujus vita et mors pretiosa gloriosis miraculis commendatur.

NOTÆ.

Sic legunt *Praten.*, *Herinien.*, *Pulsanen.*, *Autuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.*, *Molan.* A et *Agones martyrum. Belin.* ferme convenit, sed neutra editio correcta est.

VARIANTES LECTIONES.

In Pulsanensi de sancto Antonio, pro *cujus corpus*, amanuensis libertate positum invenio, *hujus venerabile corpus*. *Alexandriæ* scribunt passim omnes, rectius posuerat Ado *Alexandriam*, ut scripsit Usuardus in Agonibus martyrum, sed ejus lectionem ex aliis codicibus determinamus. Pulsanen., Munerat. et Agones martyrum omittunt *Baptistæ*, quin alii inter Auctaria substituunt *Evangelistæ* : recte in textu ex Adone. Quam varia sit in efformandis Geminorum nominibus orthographia, apud Bollandum invenies. Censeo ex nostris codicibus Usuardum scripsisse ut in textu legitur, idque præsertim ex Praten., Heriniensi, Pulsanem. et Munerat ; quo modo etiam enuntiant Hieronymiana, Beda, Rabanus et Notkerus, licet hodie Adonem certatim sequantur B Martyrologi, et codices nostri aliqui Usuardini satis communiter. Bollandus in *Eleusippi* dissentit, servat tamen *Melasippi* ; Agones martyrum habent *Melanippi*. Libera sit unicuique optio. Male in Agonibus martyrum est *quindecim annorum*. Item *Conilla* pro *Jonilla*, ut habet etiam Munerat., quanquam et hujus nominis variam nomenclaturam exhibeat Bollandus. *Tempore Aureliani* disertissime notavit Usuardus ex Beda et Adone, sed palpabili anachromismo, ex Warnahari Actis accepto, qui an satis apte mendari possit, malo ex Bollando aliisque colligas quam ut novi aliquid de meo proferam. Videatur Tillemontius tomo III, a pag. 603, et Castellanus a pag. 313. Satis hic sit Usuardi lectionem exhibuisse. In Agonibus martyrum male ponitur *Bituris* : Pulsanen. pro *Biturícas civitate* videtur nitidius scribere voluisse. *Apud Biturícam civitatem*. Ut valde mendosa est prima illa, et maxima Lubecana editio, ita hic pro *Sulpitii* legit *Sulpicii*, cum qua fere semper, saltem hic, concordat codex Antuerpiensis.

OBSERVATIONES.

Cœnobitarum protopatriarchæ celebratissima est apud omnes Martyrologos memoria. Codices Hieronymianos hic descripsit Beda : *In Ægypto, depositio Antonii monachi :* descripsit Rabanus, elogium adjiciens ab Adoniano diversum. Non multum differt Romanum parvum : *Apud Thebaidem, Antonii monachi.* Ado laudatiunculam apposuit descriptam a Notkero, a Nostro ita contractam, ut initium fine copulatum sit, omissis intermediis quæ ex nonnullis auctioribus codicibus pro majori parte infra dabimus. Cætera, quæ vitam spectant, tam erudite a Bollando illustrata sunt, ut nihil desiderari posse videatur, nisi quis Chronotaxim Raynaudianam consulere voluerit. Vita porro ipsa tam authentica, seu Græce ab Athanasio, seu Latine ad Evagrio accipiatur, ut vel ipsi hypercritici nihil inveniant quod merito C queant arrodere. Non tam plana sunt quæ de Tergeminis Lingonensibus Acta nostra memorant, multa quippe de iis apud laudatos Bollandum et Castella. num disceptatio, atque item apud Florentinium Tillemontium et alios. Quæritur cujates sint, Cappadoces an Galli ? Ubi, quomodo, quo tempore passi ? Ut mitissime dicam, translata, commista, confusa nonnulla, quibus ne hic diutius immoremur, citatos scriptores consulat eruditus lector. Id ad rem nostram præ cæteris observatu dignum occurrit, quod in Romano parvo nulla prorsus eorum fiat mentio ; unde obiter notabis frivolam eorum cavillationem, qui cum Valesio Romanum parvum ex Adone contractum comminiscuntur ; firmatur autem clar. Castellani conjectura, omnem nempe Tergeminorum illorum notitiam ex non sinceris Warnabarii ad Ceranum Parisiensem episcopum Actis ad Transalpinos profluxisse, indeque etiam Hieronymiana fortasse inserta sint nomina, certe a Beda, Adone aliisque addita elogia, non parum trituranda. Ea quidem contraxit Usuardus, sed neque sic satis subacta esse constabit, vel mediocriter earum rerum perito. Illud vehementer mirandum in apographo Usuardino Tronacensi, quod hic inter purissima computo, totam illam sanctorum Lingonensium seriem prætermissam. An quod codicis scriptor suspectam habuerit totam narrationem, non ausim divinando asserere : mihil satis certum est Usuardum ita scripsisse ut in laterculo nostro legitur. Wandalbertus Antonium et Lingonenses metrice canit in hunc modum :

Sextaque cum decima Antonii virtute dicatur :
Hæc etiam socio geminorum pollet honore,
Lingona quos uno celebrat plebs marmore tectos.

Sulpicium ab Adone signatum diximus XV Januarii, ubi etiam monuimus Sulpitios varios hoc die a Bollando accurate distingui. Qui Hieronymianis adjectus est, senior a Florentinio censetur. Quem velit Florus, nescio ; verum quicunque ab eo notetur, sic notatus est, ut ejus phrasi ab Usuardina longe discrepet, quemadmodum et in breviori ejus sancti Antonii elogio evidentissime patet, ut proinde minime dubitem quin Sulpitius noster, cognomento *Pius*, plane Usuardinus hoc die dicendus sit. Præter Vitas duas a Bollando editas et illustratas, tertiam alicubi citari invenio quæ si ad manus nostras deveniat, suo loco vulgari poterit.

AUCTARIA.

Tornacen. Jam diximus in eo codice deesse annuntiationem secundam de Geminis Lingonensibus.

Antuerp. Maj. : « In Egipto apud Thebaida, natale beati Antonii monachi, qui multorum monachorum pater, vita et miraculis præclarissimus vixit. Cujus corpus..., et in ecclesia beati Joannis Evangelistæ humatum. » In secunda satis purus est. Tum : « Biturícas, depositio sancti Sulpicii episcopi et con- D fessoris, qui a pueritia sacris litteris eruditus, et sanctæ conversationis luce conspicuus, etiam laicus virtutibus claruit. Post etiam, coma deposita, monachorum pater exstitit, atque inde ad episcopalem provectus cathedram, vita clarus in pace quievit. »

Rosweyd. « In Egypto apud Thebaidem, depositio beati Antonii monachi, qui multorum monachorum pater, vita venerabilis præclarissimus vixit, consum-

matoque cursu, feliciter in pace quievit. Cujus corpus, etc. Apud Lingones, Speosippi, Eleosippi, et Meliosippi, etc. » Demum : « In Africa, Sulpitii episcopi. » Sulpitios adhuc binos in Prætermissis habet Bollandus, sed de Africano nihil hactenus reperi. De translatione Sulpitii Biturícensis egit codex XV Januarii.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. LEYDEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. ita ordiuntur : » In Ægypto apud Thebaidem, beati Antonii monachi, cujus Vitam Athanasius, Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, insigni volumine prosecutusest. » Cætera ut in textu, nisi quod de Sulpitio addant, *et confessoris*.

ALBERG. et DANIC. præterea interserunt : « Qui regnante Constantino Magno floruit, et multorum monachorum pater, vita venerabilis præclarissimus vixit, consummatoque cursu, ætatis suæ anno centesimo quinto feliciter in pace quievit. Cujus corpus, » etc.

LOVANIEN. convenit cum ANTUERP.-MAX. etc., sed Geminorum elogium plane resecuit.

CENTULEN. : « In Egypto apud Thebaidam, depositio beati Antonii abbatis, qui multa milia monachorum Christi servitio mancipavit, atque vita et miraculis clarissimus vixit. Apud Lingones, sanctorum geminorum Speusippi, Eleusippi, et Meleusippi. Qui cum essent... sub Aureliano passi sunt. Biturícas, sancti Sulpicii episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. De Antonio, hactenus dicta fere colligit, adjiciens de corpore : « Quod nunc apud Viennam Galliæ, ut fertur, translatum est. Apud Lingonas, passio sanctorum geminorum Speusippi, Elasippi et Melasippi. Quos Benignus presbyter, a beato Policarpo, sancti Joannis Apostoli discipulo, cum Andyochi et Tyrso missus in Galliam, fidem Christi docuit. Qui cum essent annorum XXV in quadam arbore ligatis manibus, et pedibus, suspensi atque extensi sunt, ita ut membruum compages dissolvi putarentur. Posthæc in ignem præcipitati, nec tamen læsi, inter verba orationum, tempore Aureliani imperatoris martyrio coronati, simul migraverunt ad Christum. Quod avia sua Leonilla et Lonilla atque Neon gestorum exceptor videntes, palam se Christianos esse confitentur : propter quod multis afflicti suppliciis, cum Christum negare noluissent, gladio simul perempti, martyrii coronam perceperunt. Et Turbon, victorias-Christum confidentium scribens, non post mullum temporis etiam martyrium perpessus est. » Vide Bedam et Adonem. In Sulpitio purus est.

HAGENOYEN. incipit a Lingonensibus, in quibus satis purus, de Antonio præter dicta, hæc de suo adjicit : » In quo discretio spirituum mirabiliter effulsit, ac contra eosdem a Deo mirabilem accepit potestatem, quem etiam illi supra humanum modum tentabant. » Item : « Clarusque spiritus prophetiæ, desiderio martyrii judicibus ad puniendum se obtulit, sed illi eum lædere non valentes neque volentes propter divinam gratiam, quam in illo lucere videbant, in heremum successit (*secessit*) ubi consummato cursu viæ suæ in pace obiit anno CV ætatis, etc. » In Sulpitio etiam purus est.

VICTORIN. et CODEX. REG. SUEC. num. 130 ita habent : « Apud Antiquos dedicatio Domini, et Salvatoris quod situm est in Lateranum. »

CODEX alius REG. signatus num. 428 : Item sancti Genulfi confessoris. »

VATICAN. num. 6949 : « In Placentia, sancti Sabini episcopi. »

EDITIO LUBECO-COL. in Antonio cum ALBERGEN. et DANIC. concordat, in reliquis pura est; addit. porro: « Eodem die sancti Genulphi episcopi et confessoris. In villa Valendar sub Confluentia territorio Trevarensi translatio sanctorum Marcellini, et Petri martyrum. »

Hæc eadem et iisdem fere verbis habet Greven. et præterea : « Viennæ. beati Marcelli episcopi. » Vide Acta hoc die inter Prætermissos. et IX Aprilis, ubi de ipso agitur.

MOLAN. de sancto Antonio, charactere cursivo, inseruit quæ ex Augustino acceperat Ado; nimirum : « Qui sine ulla scientia litterarum, Scripturas divinas, et memoriter audiendo intellexisse, et prudenter cogitando tenuisse prædicatur. » Item eodem charactere etiam ex Adone, post *Aureliani imperatoris* : « Turbon autem scribens victorias confitentium Dominum, non post multum temporis, martyrium perpessus est. » Deinde litteris minutioribus supperaddidit : » Eo die, Mediolani obiit Theodosius imperator. In cujus mortem orationem habuit sanctissimus antistes, Aurelius Ambrosius, in celebritate quadragesimi dici obitus ipsius Honorio principe, filio ejus assistente. » De Genulpho agit in posterioribns editionibus, litteris cursivis hoc modo : Eodem die sancti Genulphi primi episcopi Carthurcensis et confessoris. »

XV *Kal.* *Die 18.*

Cathedræ sancti Petri apostoli, qua Romæ primum sedit. Et passio sanctæ Priscæ virginis. Apud Pontum, natalis sanctorum martyrum Mosei et Ammonii, qui cum essent milites primo ad metalla deputati, novissime igni traditi sunt. [*Bouillart. in margine :* Parisius, monasterio sancti Germani, dedicatio altaris in honore victoriosissimæ crucis, et beatæ et gloriosæ semperque virginis Mariæ et sanctorum martyrum Mauricii sociorumque ejus.]

NOTÆ.

Sic legunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Greven.*, *Molan.* et *Agones martyrum.*

VARIANTES LECTIONES

Purioribus codicibus hic, ut alibi, annumero Heriniensem, tametsi a nativa Usuardi simplicitate aliquantulum recedat, dum pro *cathedra*, legit *dedicatio*, de qua re in Observationibus plura disseremus. Habet item cum Molano, *qui Romæ primum*, etc.; melius alii, post Romanum parvum et Adonem, *qua*. Antuerp. et Max.-Lubec. pro *et passio*, ponunt *ipso die, passio*. Qui autem Agonibus martyrum insertus est, legit : *Romæ, Priscæ virginis et martyris*. Purior est nostra lectio. Quem autem titulum. quam lauream promereatur Prisca, statim disquiremus.

OBSERVATIONES.

Hodiernum *cathedræ sancti Petri apostoli* festum antiquum In Ecclesia fuisse plane evincunt Martyrologii Hieronymiani apographa, in quibus ferme præfigitur: *Depositio sanctissimæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ ;* de qua legi potest Florentinii exercitatio V. Ad rem nostram quod attinet, ita paucis vetustissimum Epternacense : *Depositio sanctæ Mariæ et cathedræ Petri in Roma;* Lucence habet : *Et dedicatio sancti Petri apostoli, qua primo Romæ Petrus apostolus sedit*; Corbeiense vero : *Dedicatio cathedræ sancti Petri apostoli, qua primo Romæ sedit.* Hæc satis accurate discussit Florentinius, festi illius antiquitatem post Baronium et Bollandum demonstrans. Mirum itaque a clar. Castellano ita

disseri ac si indicare vellet festum cathedræ Romanæ ante tempora Caroli Magni Gallis fuisse peculiare, Romæ vero et tota Italia prorsus ignotum. Mihi probabilius est non minus Romæ quam in Francia fuisse cognitum, tametsi singulari fortasse cultu seu peculiari missa celebratum non fuerit, quoniam festivitas alia XXII Februarii æque de Romana atque Antiochena cathedra soleret intelligi, ut advertit Belethus, ab ipso Castellano ibi citatus. et alii plures, tum hoc, tum dicto jam die XII Februarii. Lubens fateor hic nonnulla intervenire quæ longiori dissertationi materiam præbere possint, tum quæ ejusdem ex Romana ad alias Ecclesias propagationem circumstant, sed ad hujus controversiæ punctum dirimendum sufficiat, Romani parvi auctoritas. Hoc enim, cum ex antiquiori Romano codice descriptum, et Roma Aquileiam, fatente Castellano, destinatum sit, diffiteri ipse omnino non potest Carolo Magno longe esse antiquius. In eo autem expressissime legit : *Cathedra sancti Petri, qua primum Romæ sedit.* Nihil his addidit Ado, nihil ex eo Usuardus, præter solum nomen *apostoli.* Debuit itaque consequenter admittere etiam ante Caroli Magni tempora non in solis ecclesiis ritus Gallicani, sed etiam Romæ et in ecclesiis ritus Romani cathedræ sancti Petri hodiernam festivitatem, saltem iu Martyrologiis, de quibus solis hic quærimus, recoli consuevisse. Nec quidquam obest Bedæ, Flori et Wandalberti silentium, nisi quis pari ratione arguere velit ad expungendas sanctorum commemorationes prope innumeras. Rabanus pluribus verbis rem explicuit, cujus textum integrum pauculis mutatis Notkerus transsumpsit, in eo potissimum discrepans quod ubi in Rabano reperisset *dedicatio S. Petri apostoli*, verterit ipse, hauddubie ex alio Hieronymiano, *Cathedra S. Petri*, etc. Porro an utrumque festum, nempe et *dedicatio templi* S. Petri *memoria* fundatæ ejus *cathedræ*, recte hoc ipso die prædicetur, examinat Florentinius, et nos forte pluribus eamdem rem discutiemus in Supplementis Januarii et Februarii. Alias enuntiandi formulas suggerent Auctaria.

Priscam solam, omissa cathedra Petri, exhibet Frontonis Kalendarium. Sacramentarium Gregorii et *virginem* et *martyrem* appellat. Non uno modo loquuntur Hieronymiana apographa; aliud enim : *Romæ sanctæ Priscæ virginis*, aliud tantum, ut *martyris* meminit. Beda legit : *Natalis sanctæ Priscæ virginis et martyris.* Romanum parvum : *Et sanctæ Priscæ martyris*; nec plus dicit Rabanus, Bedam tamen sequi solitus. In Adone fit mutatio, nam ibi rursus, *virginis et martyris*, idque servat Notkerus. Studione, an forte oscitantia, aut oblivione, Noster solum *virginis* titulum ascripserit, incertum est. Bollandus Priscam utraque laurea verosimillime donandam existimat, eamque, mea quidem sententia, vindicare videtur Sacramentarii Gregoriani auctoritas. Quod si vera esset Castellani conjectura expressa in notis a pag. 323, nimirum Priscam hanc nostram *Aquilæ* uxorem esse, forte neutram promereretur. Quid sentiat Wandalbertus collige ex ejus versiculo :

Quinta et dena simul Priscæ pro martyre gaude.

Actorum fidem tueri non ausim ; utrum vero primitiva sint, ex quibus alii superius citata Martinæ et Tatianæ Acta formaverint, alibi examinari poterit. *Mosei* et *Ammonii* ex Hieronymianis meminit, eorumque elogium, nescio unde acceptum, suppeditavit Ado, *Mosæi* pro *Mosei* substituens. Hoc solo excepto, ex Adone totum desumpsit Usuardus, totum Notkerus, qui *Moysei* scripsit. Locum martyrii distinctius exprimere visa sunt apographa Hieronymiana apud Florentinium, sed quem non facile reperias; uti nec illud satis compertum relinquunt, utrum aliorum, his fere conjunctorum, martyrum series, ad *Pontum*, ad *Nicæam*, an alio spectet, quod amanuensium ignorantiæ procul dubio imputandum. De Usuardi lectione satis certum est, de rei veritate non est unde tuto statuere queas.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. in textu satis purus, addit : Alexandriæ, sancti Maximi episcopi, qui satis clarus et insignis titulo confessionis effectus est. » De eo etiam agunt codices alii, sed ad XXVII Decembris. remittitur. « Eodem die passio sanctorum Tirsi, Leucii et Gallenici. » Qui ex Hieronymianis accepti sunts Vide infra.

ROSWEYD. plene purus esset, si non omitteret elogium Mosei et Ammonii.

PULSANEN. sic incipit : « Romæ, institutio cathedræ beati Petri apostoli, post primam suam scilicet sanctæ Antiochenæ ecclesiæ cathedram. » In reliquis satis purus est.

MUNERAT. Nescio cur hic præterita sit prima annuntiatio de cathedra, etc.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. puri sunt, nisi quod diem inchoent a sancta Prisca, his verbis : «Passio sanctæ Priscæ virginis; quæ cum esset annorum decem, mira pro Christo tormenta fortiter sustinens, demum ictu gladii sui sancti agonem martyrii feliciter consummavit. » In codice Lovaniensi est *annorum tertio decimo*. Alii ætatem omittunt et tutius, cum de ea nihil certi habeatur. Vide Bollandum.

CENTULEN. : « Cathedra sancti Petri apostoli [*deest* qua], primum Romæ sedit. Et passio sanctæ Priscæ virg. Et in Ponto, sanctorum martyrum Mosei et Ammonii. Alexandriæ, sancti Maximi episcopi et martyris. Civitate Appolonia, sanctorum martyrum Tirsi, Leuci, et Gallenici. » Qui remittuntur ad XXVIII Januarii.

BRUXELLEN. : Romæ passio sanctæ Priscæ virginis et martyris. Quæ mira pro Christo tormenta fortiter sustinuit, et demum ictu gladii agonem sui martyrii feliciter consummavit. « In duabus aliis annuntiationibus satis purus est. Tum : « Alexandriæ, sancti Maximi episcopi, et confessoris. Turonis, sancti Leopardi confessoris.

HAGENOYEN : « Cathedra sancti Petri apostoli, qua primo Romæ sedit, quam gloriose rexit annis viginti quinque, annis (*vt dicere* mensibus) sex, dies novem, sub Claudio et Nerone imperatoribus. Ipso die Romæ, passio sanctæ Priscæ virginis et martyris, sub Claudio imperatore. Quæ cum esset annorum decem, et mira pro Christo pateretur, tandem crinibus decalvatis afflicta ad idolum ducitur, ut adoret, sed illa non consenciit. Demum ictu gladii martyrium consummavit. Apud Pontum insulam, natale sanctorum martyrum Moysei, etc., » satis pure. In fine : « Item, Christicoli confessoris. » Vult dicere *Deicoli.*

AQUICINCT. : « Turonis, sancti Leobardi confessoris. »

VICTORIN. habet *Amosei* pro *Mosei*, ut aliqui ponunt *Ammonis* pro *Ammonii*. Et in fine cum codice REG. SUEC., signato num. 130, adjicit ut proxime: « Turonis sancti Leobardi confessoris. »

DAVERONEN. de Leobardo, sic fusius : « Majori monasterio, beati Leobardi confessoris, qui sæculum salubriter respuens, crucemque Christi in capite suo portans, apud idem monasterium se arctissimo specu retrusit. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Priscæ virginis et martyris. Coronatio sancti Petri, Mosei et Ammonii militum et martyrum. Deicoli abbatis et confessoris. »

IN VATICAN., num. 5949, adjici dicitur : « Romæ, natale sanctæ Priscæ martyris. »

DIVIONEN. ecclesiæ sancti Stephani : legit ut su-

pra : « Alexandriæ, sancti Maximi episcopi. Qui satis clarus, et insignis titulo confessionis effectus est. »

Editio Lubeco.-Col. in Cathedra, pura, adjungit : « Hic propter Simonem Magum, licet Dei occulto nutu, Romam perveniens, ibique prædicans Evangelium, viginti quinque annis ejusdem urbis tenuit pontificatum. Romæ via Hostiensi, passio sanctæ Priscæ : ... agonem martyrii sub Claudio imperatore feliciter, etc. Apud Pontum, natale sanctorum Moysei, etc. » In fine : « Monasterio majori, sancti Leobaldi confessoris. » Sic etiam in prima editione scripserat Grevenus, in altera, ut mox patebit, posuit cum aliis, *Turonis, Leopardi*, neutro loco bene, nam *Leobardi* legendum est.

Belin. in utraque editione habet : « Ipso die, passio sanctæ Priscæ virginis et martyris. » Item in utraque : « Mosey et Amonis. » Demum in fine : « Ipso die, sanctæ Liberatæ virginis : » Hanc ex Belino descripsit Molanus, nec quidam addidit unde dignosci possit. Certum videtur, non agi de Novocomensi Faustinæ socia. Restat igitur famosissima illa, quæ a Greveno indicari videtur, Hispana an Lusitana, quæ in Belgio et alibi *Wilgefortis* dicitur, de qua plura dicenda erunt xx Julii, quem diem eam Bollandus in Prætermissis rejicit.

Greven. : « Sancta Prisca cum esset tredecim annorum mira pro Christo tormenta sustinuit, ac demum sub Claudio, ictu gladii agonem martyrii consummavit. Alexandriæ, Maximi episcopi, Fortunati. Leonis, Luci. Item Tirsi martyris. Civitate Abitinensi, Saturnini et sociorum ejus martyrum. In Anglia, Wirmini militis et martyris. Eodem die, beati Deicolæ abbatis, discipuli sancti Columbani; de quo inter alia fidei et operum insignia legitur, quod aliquando fatigatus ex itinere, birrum suum in radiis solaribus, quasi in pertica suspenderit. Turonis, Leopardi confessoris. Conchas monasterio, Marciæ et Liberatæ virginum. Venetiis, translatio sanctæ Luciæ virginis et martyris. In Anglia Osiæ martyris. »

Molan., typis minoribus de *Deicola* Grevenum secutus est ; sed pro *Leopardi*, melius scripsit *Leobardi*, hæc subjungens : « De cujus vita librum conscripsit Gregorius Turonis episcopus. Ibidem, natalis sancti Volusiani, archiepiscopi Turonensis et martyris. » In posterioribus editionibus aliter Auctarium disposuit : « Turonis, natalis S. Volusiani septimi archiepiscopi. Ibidem, depositio sancti Leobardi confessoris. Civitate Arvernis, sancti Venerandi episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Deicolæ abbatis Sutrensis, discipuli beati Columbani. »

XIV *Kal.* *Die 19.*

In Smirna, Natalis beati Germanici martyris, qui sub Marco Antonino et Lucio Aurelio, per gratiam virtutis Dei, metum corporeæ fragilitatis excludens, sponte præparatam bestiam provocavit : cujus dentibus comminutus, vero pani, id est Domino Jesu Christo, pro ipso moriens, meruit incorporari. Apud Spoletum, sancti Pontiani martyris, temporibus Antonini imperatoris, quem judex pro Christo vehementissime virgis cæsum, jussit super carbones nudis pedibus ambulare : a quibus nil læsus, equuleo et uncinis ferreis jussus est suspendi et sic in carcerem trudi; ubi angelica visitatione meruit confortari, post quæ plumbo fervente perfusus, tandem gladio percussus est. In pago Dorcasino, sancti Launomari presbyteri.

NOTÆ.

Praten., *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.*, *Pulsanen.*, *Max.-Lubec.*, *Muneratus* et *Grevenus*. Quid in Molano desit, brevi observabimus.

VARIANTES LECTIONES.

Greven. pro *beati* scribit *sancti Germanici*, ut est in Adone. Munerat. cum nonnullis codicibus male legit *Marco Antonio*, textus noster purior est. Ant., Max.-Lubecanae, ubique conformis, ante *bestiam* interjicit *sibi*, ut apud laudatum Adonem etiam legitur, quam vocem Pulsan. adjectivo præfigit, legens : *sibi præparatam bestiam*. Puto Germanam Usuardi lectionem hic repræsentari. Rursus Ant. habet *tempore Antonini*, pro *temporibus*. Ubi codices reliqui legunt, *a quibus nil læsus*, in Pulsan. ponitur : *E quibus illæsus exiens*. Item, *Post quæ omnia, plumbo*, etc., redundat vox *omnia*. Verum noto in plerisque codicibus, etiam purissimis, scribi *Postque*, fere per abbrevationem, veluti si dicatur et *post*, tametsi sensus postulare videatur, ut *quæ* sit casus præeuntis particulæ. Sed hoc in antiquis, saltem medii ævi Scriptoribus, mirandum non est, ut pote qui vix diphtongorum habeant rationem ; unde amanuensium ignorantia factum crediderim ut *que* conjunctio, vel encliticum, pro *quæ* relativo irrepserit. Launomarum et *presbyterum* et *abbatem* fuisse constat, at codices nostri (si Ant. et Max.-Lubec. excipias) abbatem non nominant. Pagum *Dorcasinum*, seu *Dorcassinum* scribunt passim. Grevenus *Carnotinum* vocat, utrumvis non male, ut apud Bollandum invenies; nos primam lectionem, tanquam vero Usuardinam præhabendam censuimus.

OBSERVATIONES.

Qui *Germanicum* primus in sacros Fastos retulerit, non alium invenio præter auctorem Romani parvi, ita hoc die scribentem : *In Smyrna, sancti Germanici martyris, ad bestias damnati*. Rationem quærere, cur hunc præ aliis diem elegerit, mere divinare est. Satis jam alibi ostendimus, Martyrologii hujus compilatorem sanctis plurimis, ex Rufino et aliunde desumptis, et antiquioribus martyrologis ignotis, pro solo suo arbitrio certos dies assignasse. Nec verosimile puto, visam unquam auctori illi celebrem Smyrnensium epistolam, in qua distinctiores aliquas, etsi non omnino certas, pro martyrii die notas reperisset. Interim Romanum parvum secutus est Ado, elogium ex eodem Rufino, vel Eusebio adjiciens, cujus locum integrum retulit Bollandus. Noster ex Adone omnia, sed non verbatim accepit; Notkerus, rariori exemplo, sola Romani parvi verba transcripsit. Idem Adonis elogium etiam inter festivitates apostolorum recurrit, ubi de Polycarpo agitur xxvi Januarii. Hactenus pro textus nostri derivatione et præclara Germanici laurea, clara et plana sunt omnia. De proprio martyrii die anceps quæstio, de eo enim eadem ratione disputari posse videtur, qua Bollandus in doctissimo suo commentario § 1 Polycarpi certamen ad certum diem, nempe vii Kal. Aprilis seu xxvi Martii revocare conatus est. Et hæc quidem valde probabiliter ab eo stabilita esse nemo negaverit, at nec ipse tam explorata habuit, ut propterea mutandum putaverit determinatum a tot sæculis per Martyrologos diem, quod fecit Castellanus, utrumque sanctum ad Martium transferens, Polycarpum ad xxvi hunc nostrum Germanicum ad xxix. Incertitudinem illam recte observavit Ruinartius inter Selecta, pag. 26. ubi Vale-

sium et plures alios in eamdem sententiam adducit. Tillemontius autem tomo II in Polycarpo, Græcorum Fastos præferre videtur, alii in diversa abeunt. Equidem fateor ex laudata Smyrnensium epistola plane constare, Germanicnm nostrum aliquot ante Polycarpum diebus agonem complevisse, an toto præcise octiduo nusquam patescit. Nihilominus Castellanus, remissso, ut jam diximus, ad XXVI Martii Polycarpo, sequelæ opinor gratia, quia hic XIX Januarii colitur Germanicus, eumdem ad XIX remittendum putavit. Recte an secus alii viderint, nos Martyrologiis nostris Usuardi antesignanis inhærere debuimus.

De *Pontiano*, Spoletino martyre, non semel locuti sumus XIV Januarii, quo die a Rabano Notkero et pluribus, præsertim Belgicis Martyrologiis, ob corpus Ultrajectum translatum, certatim recolitur. Hic vero etiam in Romano parvo, hoc proprie die, et A cum hisce characteristicis signatur: *Et Spoleti, sancti Pontiani martyris*, XIX *Kal. passi* XV *sepulti*, XIV *in sepulcro mutati, quando celebrior dies ejus agitur*. Eadem habet Ado, cum longiori ex Actis extracto cujus elegans compendium brevitati suæ aptavit Noster, ut in textu repræsentatur. Vide Bollandum XIV Januarii, vel notam Castellani pag. 248 et 249. *Launomarum* ab Usuardo ipso prioribus duobus superadditum evidenter ostendunt citati supra, et alii Usuardini codices prope omnes. Cur a Molano expunctus sit, nescio, certe hinc cœpi doceri, falsam esse eorum opinionem, qui Molanum ex codice Pratensi Usuardum suum edidisse existimant, cum ab eo pluribus aliis locis aperte dissentiat. Wandalberti versiculus sic forte legendus.

Bis septena Niceto Launomaroque coruscat.

AUCTARIA.

PRATEN. in apographo nostro ad marginem adjici B dicitur: « Parisiis, monasterio sancti Germani, dedicatio altaris in honore victoriosissimæ crucis, et beatæ et gloriosæ semperque Virginis Dei genitricis Mariæ, et sanctorum martyrum Mauritii sociorumque ejus. » Hæc tamen Castellanus in litteris ad me datis XXXI Maii MDCCIX ad diem præcedentem pertinere retulit. Cæterum hæc monasterii istius propria sunt, uti et alia subinde indicanda.

ANTUERP.-MAX., CENTULEN., VICTORIN, REG. SUEC., num. 130, et BURDEGALEN.: « Iherosolima, Marthæ et Mariæ, sororum Lazari. » Hæc ex Hieronymiano accepta sunt, ut habent Rabanus quoque, Notkerus, et alii. Et quidem in Victorino codice omnis præcluditur locus effugio, quo aliqui comminiscuntur *Mariam* et *Martham*, *Mariæ* et *Marthæ* supositas; nam ibi omnes exprimuntur, hi Romæ, illæ autem Hierosolymis. Antiquissimum Kalendarium Cluniacense utramque hoc eodem die virginem vocat; quæ omnia proximo mense Julio in Actis operosius C erunt discutienda. Vide Sacramentarium Thomasii p. 144, ubi *Maria*, *Martha*, *Audifax* et *Abacuc* XX Jan. Sebastiano conjunguntur, forte amanuensis vitio. Sequitur in primo codice: « Et in Smirna, natale sancti Germanici martyris. In pago Dorcassino Corbionis monasterio, natale sancti Launomari abbatis, cujus gesta præclara habentur: » Quod etiam habent codex AMBIAN. et MOLAN.

ROSWEYD. Adoniane: « In Smirna, natale sancti Germanici martyris. Qui cum Primævæ ætatis venustate floreret, per gratiam virtutis Dei, metum corporeæ fragilitatis excludens, sponte præparatam bestiam, damnatus a judice, jam provocavit, cujus dentibus, » etc., pure. « Marii et Marthæ et filiorum ejus Audifax, et Abacuc nobilium de Perside· » Hi ad sequentem diem pertinent.

AGONES MARTYRUM. Textui satis puro subjicitur tota annuntiatio: « Via Cornelia, » etc., ut die sequenti.

ALBERGEN. et DANIC. præfatam annuntiationem habent in principio, et in fine scribunt: « In pago Dorcasino Corbionis monasterio, depositio S. Launomari abbatis et confessoris. »

ANTUERP., MAX.-ULTRAJECT., LEYDEN. et editio ULTRAJECT.-BELG. præfigunt etiam *Via Cornelia.* etc., sed cum de Pontiano egerint XIV Januarii, eam annuntiationem hic prætermittunt. Habent etiam in fine *abbatis*, etc.: in quo convenit CENTULEN., qui de Germanico scribit ut Rosweyd. supra.

LOVANIEN. cum prioribus consonat, nisi quod elogium Marii, etc., media fere parte mutilaverit.

BRUXELLEN. incipit: « Romæ, via Cornelia, » etc. Tum: « Jerosolima, Marthæ et Mariæ sororum Lazari. » De Germanico et Pontiano, satis pure. Deinde: « Et passio sancti Tyrsi gloriosi martyris cum sociis suis, » ex die præcedenti. In fine « abbatis et confessoris. »

HAGENOYEN. in prima de Germanico, satis purus est. Secundo loco: « In pago Dorcasino, sancti Lauromari abbatis. » Tertia est: « Romæ, via Cornelia, » etc. De Pontiano egit cum aliis XIV Januarii.

MATRIC.-ARTHUS., ULTRAJECT.: « Germanici martyris incliti, qui traditus est ad bestias. Launomari presbyteri et confessoris. »

In VATICAN., sub num. 5949, deest *Launomari*.

ALTEMPSIAN. in Anglia auctus: « Translatio sancti Burghwaladri episcopi et confessoris. »

BELINUS. in utraque editione, post Germanicum et Pontianum, de *Maria et Martha*, etc., eadem refert, quæ jam diximus ab Usuardo melius poni die sequenti. Utrobique etiam habet: « In Laude civitate, sancti Bassani [*alii scribunt* Bassiani] episcopi et confessoris. » In prima editione deest Launomarus. Nil juvat errores typographicos recensere.

EDITIO LUBECO-COL. sic incipit: « Colonia Aggripina, translatio sanctæ Antoninæ et aliarum sex C virginum et martyrum de illa nobili societate undecim millium virginum, ad ecclesiam parochialem sancti Joannis Baptistæ. »

GREVEN., post integrum Usuardi textum, sic prosequitur « Iste Launomarus puerulus parentum suorum gregem pascens, victum suum egenis et peregrinis distribuebat; ipse usque ad solis occasum jejunium frequenter protahens. Liberalibus deinde traditus litterarum studiis, sacerdosque effectus, cremum adiit: ubi inter alia virtutum prodigia claudum curavit, ignis impetum signo crucis opposito extinxit, et annosam quercum, ejusdem crucis virtute, in loco quo voluit transposuit. In Anglia, Joannis Brangualatoris eremitæ. Eodem die, secundum aliquos, Marii et Marthæ cum aliis, quos Usuardus ponit die sequenti. In Africa secundum Bedam » (quodnam Bedæ apographum viderit, incertum est: nullum hactenus nec impressum, nec ms. nobis innotuit, ubi eo ordine habeatur martyrum D series hic apposita, videlicet) « sanctorum Pauli, Quinti, Geronti, Januarii, Saturnini, Successi, Piæ, Germanii, Julii, Gagi. In Suecia, beati Henrici archiepiscopi Upsalensis et martyris. Qui Anglus natione præfatam regens Ecclesiam tempore sancti Erici regis Sueciæ, cum eodem ad convertendam plebem Finlandiæ profectus, ob zelum justitiæ, a scelerato quodam trucidatus est. Cum autem idem ejus percussor, birretum S. martyris, capiti suo impositum amovere tentaret, cutem sibi cum carnibus abstraxit. In Anglia, sancti Wolstani episcopi Wigorniensis et confessoris. Hic cum ab æmulis suis Synodo præsidentibus, tanquam imperitus baculum juberetur pastoralem resignare: Libenter, inquit, resigno, sed non vobis. Et hæc dicens, baculum ipsum lapidi durissimo, quo tegebatur sepulcrum sancti Edwardi regis, sic infixit, quod a nemine moveri potuit. Quo illi confusi miraculo, ut baculum reassumeret, præceperuut. Apud Coloniam

Agrippinam, translatio sanctæ Antoninæ virginis et martyris, et aliarum sex de societate, *ut supra ex editione Lubeco-Col.* Bassiani Laudensis episcopi et confessoris, vita et miraculis clari. Hic beatum Ambrosium Mediolanensem visitans, clero ipsius obitum ejus prædixit, defunctumque tumulavit. Eodem die, Hugonis archiepiscopi. Item Contexti episcopi et confessoris. »

A

Molanus., post illa Usuardi verba, *gladio percussus est*, addit fere ex Adone : « Consummavit autem martyrium suum XVIII Kal. Februarii, et sublatum corpus ejus a Christianis, sepultum est XV. Kal. : celebris vero dies ipsius agitur XIV Kal. Februarii, quando iterum sacrum ejus corpus mutatum est. » Sequitur : « Via Cornelia, etc., » ut die sequenti. « In Laude civitate, sancti Bassiani, etc. Lugduno, Nicetii episcopi. Monasterio Corbionis, in pago Dorcassino, etc. Eodem die, beati Contexti episcopi et confessoris. » Quæ habet minori charactere, de sanctis Africanis secundum Bedam, de beato Henrico Upsalensi, et sancto Wolstano, ex Greveno ad verbum desumpta sunt. Posteriores editiones ab Usuardo longius recedunt. Initium est, *Via Cornelia*, etc. Post quæ sequitur nota observatu digna : « Horum celebritas, inquit, uno die prævenitur, quia dies passionis eorum, martyrio sanctorum Fabiani et Sebastiani solummodo deputatur. » Festa transferri, id notissimum est, præveniri multo rarius : quamvis non difficilem exempla suppetere, quibus id factum esse, contra Castellanum demonstretur. Hoc novi in his editionibus accedit, quod beato Contexto locus assignetur, nempe : *Eodem die, Bajocas*, etc. Henrico Upsalensi, martyrii annus, scilicet, 1151.

XIII *Kal.* *Die 20*

Romæ, natalis beati Fabiani papæ, qui cum tredecim annis Ecclesiæ præesset, martyrium est passus tempore Decii, et in cimiterio Calisti sepultus. Eodem die Catacumbas, sancti Sebastiani martyris, qui cum haberet principatum primæ cohortis, jussus est sub titulo Christianitatis a Diocletiano imperatore ligari in medio campo, et sagittari a militibus, atque ad ultimum fustigari donec deficeret. Via Cornelia, sanctorum martyrum Marii, et Marthæ cum filiis suis Audifax et Abacuc, nobilium de Persida, qui ad orationem venerant Romam tempore Claudii principis. E quibus post toleratos fustes, equuleum, ignes, ungues, manuum præcisionem, Martha in nympha necata, cæteri sunt decollati, et corpora eorum incensa.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec. Munerat. Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Pulsanen. contra alios omnes codices, pontificatum Fabiani ad duodecim annos restringit : alii martyrologi nimium extendunt, ut in Observationibus dicetur. *Præesset*, minus quidem ad exactam syntaxim, sed tamen ita Beda, ex quo alii omnes, et codices nostri, excepto Molano, qui legit *præfuisset*, hic et alibi satis libere antiquam simplicitatem corrigens. *Cimiterio* habent passim codices quos sequimur. In *Callisti*, *Calisti*, *Calixti* sæpenumero variant, ut mirum videri non debeat, si nec nos stabilem orthographiam servemus. Molanus iterum elegantius voluit scribere, *apud Catacumbas* : Pulsanen. et Munerat. *ad Catacumbas* : cæteri neglecta præpositione ponunt, *Eodem die Catacumbas*, et ita, licet magis barbare, legendum

B

putavimus. *Ligari in medio campo*, haud Usuardi lectio est, secundum Bedam et Adonem : Tornacen. et Munerat scribunt *religari*. In Pulsanen. *fusticari* pro *fustigari* librarii mendum est. Hoc notabilius, quod ubi cæteri omnes recte scribunt, *nobilium de Persida*, solus ille habeat *hi nobiles fuerunt viri de Siria*, *Venerunt Romæ*, Greven. *Romæ*, melius ex aliis *Romam*. Rursus Greven. et Molan. *temporibus Claudii*, pro *tempore*, etc. Pulsanen. habet *manuum præcisiones*, servanda Bedæ et Adonis lectio in singulari. Item apud eosdem Greven. et Molan. *in lympha*, legendum *in nympha*, ut bene probat Bollandus, at fusius explicat Castellanus pag. 340, ubi et alia de his sanctis satis curiose observantur.

OBSERVATIONES.

Inter antiquos martyrologos singularem plane adverto in referendis iisdem sanctis concordiam. Habent omnes hos sanctos Hieronymiana apographa præter morem satis hic conformia, habent Beda, Rabanus et Notkerus; atque in serie nostra Romanum parvum, Ado, Usuardus. Quærit Florentinius, quid innuat ea plerorumque Hieronymianorum indeterminata formula : *Romæ in cœmeterio, Fabiani episcopi, et Sebastiani* ; et satis apposite, ni fallor, ex Cypriano accipi putat antonomastice pro *cœmeterio Callisti*, idque ex Kalendario Bucherii confirmat, non integre locum referens, quita legendus est : XIII *Kal. Feb. Fabiani in Callisti et Sebastiani in Catacumbas*, Alia Kalendaria aut Sacramentaria referre supervacaneum reor, cum ab omni ævo satis consecrata fuerit inclytissimorum sanctorum memoria. Notabilis est Bedæ textus hujusmodi : *Romæ, Fabiani episcopi, qui cum vigini quinque annis Ecclesiæ præesset, passus est martyrium tempore Decii, et in Cœmeterio Callixti sepultus.* Hæc ex eo descripsit Rabanus, aliqua ex Pontificalibus adjiciens, quæ omnia in Notkerum transierunt, alia adhuc parte, ex præfato fonte, paulo auctiorem. In Romano parvo simpliciter ponitur : *Romæ, Fabiani papæ et martyris.* Ado Bedam sequitur, sub ea tamen cautione, ut

C

cætera ex eo desumens, pro XXV *annis* substituat : *Qui cum* XIV *annos, menses* XI, *ac* XII, *dies*. Textum suum ex alterutro mutuavit Noster, at rejecto utriusque calculo, eum signavit, qui proxime ad veram chronologiam accedit. Cætera vide apud Bollandum et recentius apud Tillemontium tomo III, a pag. 363 In textu Hieronymianio diei præcedentis ex codice Lucensi ultimo loco ponitur : *Romæ, passio sancti Sebastiani martyris.* Duplicati festi rationem, vel saltem conjecturam ibidem invenies. Romanum parvum tertio loco legit : *Et Sebastiani in vestigiis Apostolorum sepulti.* Ado prolixius Bedæ elogium totum transumpsit, exclusa solum Sebastiani patria, *de Mediolano*. Rabanus Bedam incorruptum reliquit, Notkero Adonem sequente. Noster brevius suum encomium ex diffusioribus illis, seu Bedæ, seu Adonis contraxit, *Catacumbas* recte exprimens, de quibus Acta XXIV Junii a pag. 439, et Castellanum a pag 353 multa erudite de Sebastiano ejusque

D

translatione congerentem. An Acta vere ab Ambrosio ex autographis, et authenticis composita sint, merito dubitatur, at egregia esse, gravia et fide digna, omnes cum Hesselio apud Molanum, Bollando, Ruinartio pag. 295 aliisque fatentur; nec id Tillemontius negaverit, cujus compendium legi dignum est tomo IV a pag. 515. Wandalbertus sic hodie canit.

Tertia post decimam Fabiano præsule floret :
Cui parili Sebastianus virtute cohæret,
Roma quem vectum nunc Suessio læta frequentat.

Tertia annuntiatio in Hieronymianis eodem defectu laborat : *In cœmeterio, Marii, Marthæ, Audifax et Abbacuc.* Hic vero Florentinius antonomasiæ beneficio non utitur, sed innominatum cœmeterium *Arenarium* censet esse *Via Cornelia* quæ in Epternacensi et Usuardo signatur. Sola nomina exprimit Romanum parvum, quorum primum et ultimum varie a nonnullis contorta reperies; ut *Maris*, vel *Marini* pro Marii; *Ambacum Ambucuc*, *Abacum*, etc. Cæterum ex Beda rursus derivantur quæcunque Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus in A suos textus transtulere. Hos inter minimum a fonte recedere videtur Usuardus, si positionem excipias, nempe *Via Cornelia*, quam ille solus præfixit, in Actis fortasse aut in aliquo Hieronymiano apographo repertnm. De Actorum sinceritate minus videtur dubitasse Bollandus, quam Baronius : a selectorum collectione a Ruinartio exclusa sunt. Equidem totius historiæ subjectum, ut ita loquar, satis verum existimo, ast omnia complanare, quæ Tillemontius objicit tomo IV a pag. 673 difficillimum arbitror. Si quid tamen Bollandianis disquisitionibus superaddi, aut magis illustrari queat, id in loco præstabimus, atque eo veritatis studio, quo in similibus versari solemus.

AUCTARIA

ANTUEP.-MAJ. in Fabiano Adonianus est. De Sebastiano etiam aliqua admiscet hoc modo : « Qui in tantum carus erat Diocletiano et Maximiano imperatoribus, ut principatum ei primæ cohortis traderent. Quem Diocletianus, ubi Christianum cognovit, nec a fide posse revocari, jussit ligari in medio campi, quasi signum ad sagittandum, et sagittari a militibus ; qui cum sagittis plenus quasi hericius esset, putantes eum mortuum, abierunt. » Desunt reliqua, quæ cum prioribus, melius in Beda, vel Adone legentur. Sic et in tertia incompletus est : « Eodem die Romæ, natale sanctorum martyrum Marii... et Abacuc nobilium, qui ad orationem venerant Romæ, tempore Claudii principis. »

ROSWEYD. in Fabiano etiam Adonianus est. De Sebastiano ex eodem fonte alia ferme decerpit; « Qui jubente... quasi signum ad sagittam positus, ita sagittis repletus est, ut quasi hiricius videretur. Dehinc intra paucos dies sanitate recuperata, cum ipsos imperatores de persecutione injusta Christianorum, libera voce corriperet, denuo captus, felici consummatione martyrium excepit, sepultusque C est in Catacumbas juxta vestigia apostolorum. » De Mario, etc., die præcedenti.

AGONES MARTYRUM Fabiano ascribuntur anni XIV. De Sebastiano pure. De reliquis pridie.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. uti pridie retulerunt martyres Persas ita eosdem hodie prætermittunt. In Sebastiano puri sunt.. de Fabiano, post *papæ*, hæc solum interserunt : « Qui decimus nonis post beatum Petrum. »

ALBERG et DANIC. cum prioribus conveniunt, sed post *sepultus*, adjiciunt insuper : « Hic Chrisma constituit annis singulis in Cœna Domini celebrari. »

CENTULEN : « Romæ, passio beati Fabiani papæ, et martyris. Eodem die, sancti Sebastiani martyris, cujus fide atque doctrina multi martyrio coronati sunt. Item eadem die Romæ, sanctorum Marii et Marthæ, cum filiis suis Audifax et Abacuc nobilium D de Persida, qui ad orationem venerant tempore Claudii imperatoris. »

BRUXELLEN. sic incipit : « Romæ, natale sancti Sebastiani de Mediolano ac comitum ejus. Qui cum... » *non omnino pure. Dein post* « deficeret : Quem mortuum in cloacam miserunt. Cujus corpus a quodam Licineo inveutum, et in cripta juxta vestigio apostolorum sepultum, est. » Tum de Fabiano, post *papæ et martyris*, sic prosequitur : « Qui sede vacante dum de futuri pontificis electione tractaretur, cum aliis adfuit, et subito columba candida de cœlo super caput ejus descendens, dixit : Tu Romæ episcopus ordinaberis. Qui sic divinitus electus, post laudabilem vitam, a Decio pro fide Christi decollatur. Hic statuit ut omni anno in cœna Domini crisma consecretur: et exactam curam habuit ut gesta martyrum in integrum colligerentur. » De Persis, die præcedenti.

HAGENOYEN. de Fabiano, paulo aliter primo loco annuntiat : « Qui fuit XIX post beatum Petrum, et per indicium columbæ, super eum divinitus descen- A dentis, in papam est electus sub Gordiano imperatore, et Ecclesiæ præfuit XIII annis. Iste Fabianus interesse Paschæ sollempniis, donec peccata sua confiteretur et pœnitentiam ageret. » Vide Bollandum. « Hic septem subdiaconos constituit, qui gesta martyrum colligeret (colligerent). Tandem sub persecutione Decii capitis amputatione martyrium complevit. » De Sebastiano, sic habet : « Apud Cathecumbas, beati Sebastiani militis, et martyris, qui multos in fide et passione confortavit, et multos ad fidem convertit. Hic cum haberet..... » non satis pure. « Sed postea præsentans se imperatoribus, conveniens illos de injusta persecutione sanctorum et ideo jussus ad mortem fustigari et corpus ejus in cloacam projici. » De Persis, die præcedenti.

VICTORIN. Ex Rabano post sepultus, de Fabiano habet sequentia : « Hic regiones divisit diaconibus et fecit septem diacones, qui septem notariis imminerent et gesta martyrum in integrum colligerent, « Deinde hæc assuit : « Hujus temporibus supervenit Novatianus [*vult dicere* Novatus] ex Africa, et separavit de ecclesia Novatianum, postquam Moyses confessor in carcere defunctus est, qui fuit mensibus XI. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Fabiani et Sebastiani, Martyrum, Marii et Marthæ cum filiis nobilibus. Marcelliani et Marci, ac Tranquillini patris eorum, martyrum. » Spectant hi ad XVIII Junii, hic autem Sebastiano forte juncti sunt, quod eorum gesta in illius Actis comprehendantur.

REMENS. Ecclesiæ, SS. Timothei et Apollinaris : «Lugduno Galliæ, sancti Clementis presbyteri. » De eo meminerunt apographa Hieronymiana ; uti etiam Acta nostra perpaucis.

EDITIO LUBECO.-COL. de Fabiano solum inserit, ut supra : « Qui XIX post beatum Petrum. Eodem die Romæ ad Catacumbas, natale sancti Sebastiani martyris. Qui cum haberet, » ut supra, etc. De Persis etiam die præcedenti.

BELIN. Utraque editio in textu non omnino pura est : omittit Persas, de quibus egit die præcedenti, et in utraque subjicitur : « Civitate Taurina, sanctorum martyrum Solutoris, Adventoris et Octavii. » Sunt hi ex celebri legione Thebæa, et in Prætermissis remittuntur ad XX Novembris, quo die eorum meminit Martyrologium Romanum.

GREVEN.., præter morem, hoc unicum habet additamentum : «Eodem die, beati Policronii martyris. » Duo in Prætermissis Polychronii memorantur, uter eorum sit, hactenus nescimus.

MOLAN. in prima editione : « Civitate Taurina, sanctorum martyrum Solutoris, Adventoris et Octavii ; » ex Belino, « Lugduno Galliæ, sancti Clementis presbyteri. » De quo supra. In posterioribus adjungitur : « Die vigesima, sancti et theophori patris Euthymii magni. » De ipso in Actis fuse, et forte alia in Supplemento addi poterunt. Tum typis minoribus : « Eodem die sancti Mauri episcopi Cesennæ

civitatis et confessoris, eximiæ sanctitatis Viri. Obiit Dagobertus rex Francorum. Constitutum est autem a Domino Joanne abbate, et universo capitulo Marcianensi, ut dies anniversarius ejus solemniter celebretur, pro eo qnod idem gloriosius rex et Mathildis regina ejus, cum beatam virginem Eusebiam de fonte salutari suscepissent, Villam Verniacum, et vinum, quod ad usus nostros de Francia adduceretur, regali munificentia contulerunt. » Vide Prætermissos.

XII *Kal.* *Die 21.*

Natalis beati Publii episcopi, qui secundus post Dionysium Areopagitam Atheniensium Ecclesiam nobiliter rexit, et præclarus virtutibus, ac doctrina præfulgens, ob Christi martyrium gloriose coronatur. Romæ, passio sanctæ Agnetis virginis, quæ sub præfecto Urbis Symphronio ignibus injecta, sed his per orationem ejus extinctis, gladio percussa est. In Hispaniis civitate Tarracona, sanctorum martyrum Fructuosi episcopi, Augurii et Eulogii diaconorum, qui tempore Galieni in primo carcere trusi, deinde flammis injecti, exustis vinculis, manibus in modum crucis expansis, orantes ut urerentur obtinuerunt. Trecas, sancti Patrocli martyris.

NOTÆ.

Ex *Prat.*, *Herin.*, *Torn.*, *Pulsan.*, *Munerato*, *Creveno*, *Molano*, et *Agonibus martyrum*.

VARIANTES LECTIONES.

Pulsan. scribit *sancti Publii*, et ita passim recentiores codices cum Antu.-Max., Lubecana, etc. Idem legit *Ariopagitam*, uti et Herin. et Tornac. : quod vix observatu dignum in præfatione monuimus. Greven, et Molan. transposuerunt *nobiliter rexit*, legentes *rexit nobiliter*. Plus aliquid aus is Pulsan. elegantius legere credidit ; *Atheniensium nobiliter rexit ecclesiam*. Muneratus secundæ editionis, nescio quomodo, *et præclarus virtitubus*, vertit *et prædicans virtutibus*. Et sic in Agonibus martyrum. Rursus Pulsan. pro *gloriose coronatur*, posuit *gloriose occubuit*. Greven. et Molan. titulo *virginis* apponunt, *et martyris*. Munerat. contra, sensum hiulcum facit, omittendo *quæ sub præfecto*. *Symphronio* legunt codices probati omnes post Adonem; Pulsan. cum aliis, forte Bedam imitatis *Simpronio* vel *Sempronio*. Item *Tarracona* illi, hi cum Munerato et Agonibus MM. *Terracona*, utri rectius, non disputo. *Tugurii* pro *Augurii* in Pulsan. scriptoris vitium reputo. uti *Galeni* pro *Galieni* in Agonibus MM. Melius scriberetur *Callieni*, sed codices sequimur. Lego, *in carcere trusi*, quod ita Usuardum scripsisse sentiam, melius dixerat Ado *in carcerem*. Cæterum recedunt Pulsan. Greven. et Molan. qui id corrigendum putarunt. Agones MM. pro *expansis*. Greven. omisit vocem *orantes*, ante, *ut urerentur ;* forte quod sensum obscuriorem esse adverterit : sed maxime improbanda Pulsan. Codicis licentia, ita corrigentis : *In carcerem sunt retrusi : deinde flammis injecti, ut urerentur, Sed exustis vinculis, manibusque in modum crucis expansis, orando obtinuerunt martyrii palmam. Trecas* scribunt omnes, medii ævi stylum secuti, liberior Grevenus habet, *Trecis*, cum Agonibus martyrum. Præferenda est qualiscunque Usuardi lectio.

OBSERVATIONES.

Codices nostri Usuardini optimæ notæ concorditer primo loco *Publium* annuntiant, plures alii cum Belino *Agnetem* præposuere. Et ita habent apographa Hieronymiana, Romanum parvum, Rabanus et Ado. Cur id mutandum censuerint Usuardus, et Notkerus, non facile divinaveris. Neque enim ætatis ordo prætexi potest, nam ea ratione in ultimum locum rejicienda fuisset celeberrima *Agnes*, tametsi cum Bollando statuas sub Valeriano et Gallieno, non sub Diocletio, ut probabilior fert sententia, martyrii coronam adeptam. Hic itaque cæteris omnibus anteponitur *Publius*, quem ex iis unum censemus, cujus primo in Fastis sacris memoria auctori Romani parvi accepta debetur, nam qui in Hieronymianis apographis *Puplius*, *Publiis*, vel *Publius* inter alios martyres connumeratur, nullam cum hoc nostro connexionem habet et falli plane opinor Castellanum, qui ex illis novem desumptum existimat. En modo Romani parvi verba : *Athenis, S. Publii episcopi, qui Militenus a Paulo episcopus ordinatus*. Aliter Ado : *Item apud Athenas, B. Publii episcopi, ob Christi martyrium coronati*. Et quidem sic excluduntur difficultates chronologicæ, quibus se implicat in festivitatibus apostolorum, dum Publium Militenum, Dyonísii Areopagitæ immediatum successorem constituit, quod a Bollando citati viderunt Baronius, et Halloixius, et recentius tomo II variis locis impugnat Tillemontius. An Noster Adonem contrahens observatam difficultatem evitare voluerit, non est promptum asserere, certe ita annuntiationem formavit ut verum, vel saltem vero proximum attigerit.

Verissime ab Hieronymo pronuntiatum est ep. 8 ad Demetriadem (quæ in nova editione 974) sub finem, *omnium gentium litteris atque linguis laudatam* esse *Agnes vitam*, ut egregie probant Ambrosii, Augustini, Gregorii et tot aliorum encomia. *Præcipue in Ecclesiis*, inquit idem Hieronymus ; imo in antiquissimis quibusque Kalendariis, Martyrologiis, Sacramentariis. Buchenarium imprimis diserte legit : *Agnetis in Nomentana*. Carthaginense : *Sanctæ Martyris Agnes*. Frontonis, quasi ad geminati festi distinctionem : *Natale sanctæ Agne de passione*, ubi melius legeretur *Agnes* a recto *Agne*. Hieronymiana primo loco habent : *Romæ, passio Agnetis virginis*. Brevius, Romanum parvum *sanctæ Agnetis virginis*, Bedæ elogium totidem fere verbis a Rabano et Adone in Martyrologio transumptum est : Noster, qui ex postremo cætera, et hoc verosimiliter mutuatus est. Ast in eodem Adone inter festivitates apostolorum diffusior texitur historia, quam dicere possis Actorum illorum compendium, quæ sub Ambrosii nomine circumferri solent, ex quo pluscula a Notkero decerpta sunt. An vere Ambrosiana Acta crediderit Bollandus, est cur dubitem : utcunque tamen fuerit, ab eruditis hodie sancto illi doctore passim abjudicantur. Nec sane magna ea jactura reputanda est, cum ab ipso Ambrosio lib. I de Virg., cap. 2, a Prudentio. Maximo Taurinensi, et tot aliis Patribus cumulatissime compensetur. Vide Ruinartium inter selecta a pag. 503, ubi Prudentii hymnum 12 et citatum Ambrosii locum illustrat. Tillemontius tomo V, a pag. 344, et Castellanus in hodiernis notis ; nonnulla observant, quæ in Supplemento examinari poterunt. De sola Agnete cecinit Wandalbertus :

Bis sexta est, Agnes quam virgo et martyr honorat.

Martyres Tarraconenses commemorant Hieronymiana, ad quos paucula notavit Florentinius, alibi fortasse discutienda. Fallitur iterum Castellanus,

dum in omnibus Martyrologiis prosaicis eorum nomina reperiri affirmat, quandoquidem nec Beda, nec Romanum parvum de iis meminerint. Signat ipsos Florus cum proprio sibi elogio. Ado elegantius ex Actis composuit, quod noster in pauciora redegit. Rabanus solum Fructuosum seligit, eique perperam attribuit *regulas monachorum*, multis post sæculis a Fructuoso Braccarensi episcopo adornatas: Notkerus Adonem sequi maluit. Acta a Bollando illustrata authentica esse fatetur Ruinartius, quem vide a pag. 219, et Tillemontium tomo IV, pag. 198. Ex laudatis Hieronymianis etiam sumptus est *Patroclus* Trecensis : *Trecas, passio sancti Patrocli martyris :* qui A male ab Acherio inter adjectitios computatus est. Ex isto fonte eum acceperunt Rabanus et Ado, cum ea diversitate, quod ille locum notare neglexerit, hic vero distinctius : *Apud Trecas*. Cur noster minus eleganter scripserit, cur Notkerus omiserit, non est operæ pretium inquirere. Satis patet Usuardum sua omnia ex Adone desumpssise. Quod autem hic et alibi a Baronio, vel Bollando Bedam citari advertas, de pridem vulgato intellige quod supra monuimus, qnodque in cautelam passim indicare Bollandus consuevit. De Patrocli Actis, et translatione, diligenter agit Bollandus, quibus adde quæ recentius observavit Tillemontius tomo IV, pag. 203.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. incipit ab Agnete, in qua satis purus est. Tum : « Apud Athenas, natale sancti Publii episcopi et martyris. » Tarraconenses carent elogio. Demum : Trecas, passio sancti Patroclii martyris, tempore Aureliani imperatoris. Qui post diversos, quos pro Christo sustinuit, agones, capitis obtruncatione martyrium consummavit, et sepultus non longe est. »

ROSWEYD. de Agnete, bene. De Publio, ut Ado in Martyrologio : » Item apud Athenas, beati Publii episcopi, pro Christo martyrio coronati. » In Tarraconensibus elogium constringit : « In Hispania civitate Taragona, natale sanctorum Fructuosi episcopi, Augurii et Eulogii diaconorum, qui tempore Galieni, sub Emiliano præside martyrio coronati sunt. » In ultima purus est.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. toto textu satis puri sunt, sed in elogio Terraconensinum ex Adone supplent quod Usuardus prætermiserat « Et mox quidam ex fratribus, et filia præsidis, quæ astabat, viderunt sanctorum animas cœlum conscendere coronatas. » Eadem habent codices mediæ notæ.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ. BELG. non minus sinceri, si Agnetem Publio non præponerent.

LOVANIEN. etiam præfigit Agnetem; sed præterea mutilus est, carens toto Publii elogio.

CENTULEN. : « Apud Athenas, sancti Publii episcopi et martyris, quem docuit et ordinavit sanctus Paulus apostolus. Romæ passio sanctæ Agnetis virginis, sub judice Symphonio. » In Terraconensibus, post « diaconorum, » addit, « et martyrum, » carens elogio. In ultima purus est, sed adjicit, « tempore Aureliani. »

BRUXELLEN. de Agnete, subdit : « Cujus quotidie in canone missæ memoramus. » De Publio, Adonis elogium inter festivitates apostolorum cum Usuardino sic fere commiscet : « Apud Athenas, beati Publii episcopi et martyris. Qui pridem princeps insulæ quæ dicitur Militena, cum beatum Paulum navigantem Romam, per triduum hospitio susceptum humane tractasset, et Paulus patrem ipsius febribus, et dissenteria laborantem per impositionem manus sanasset, cœpit sancto Paulo adhærere. Qui ipsum postea episcopum ordinans, ad prædicandum direxit. Hic fuit secundus post Dyonisium, » etc. In Terraconensibus non omnino purus est, et ex Adone adjicit idem, quod supra. In fine : « Eodem die Trecas, tempore Aureliani imperatoris, passio sancti Patrocli martyris gloriosi, qui Susati requiescit. » Vide Bollandum.

HAGENOYEN., in Publio satis purus, secundo loco habet de Terraconensibus, ut ANTUERP., etc., superius. De Agnete sic habet : « Romæ, passio sanctæ Agnetis virginis et martyris. Quæ in juventute sua sponsum elegit sibi Deum, et ideo filium præsidis Symphronii recusans; et ob hoc turpiter est denudata, et crinibus suis tecta a Deo, et ab angelo in lupanari custodita. Hæc postquam filium præsidis, qui illam contaminare voluit, a morte suscitavit, in ignem projicitur et occiditur, sed non læditur igne: tandem gladio percutitur et subiit mortem. Eodem die Trecas, » etc.

MATRIC.-CARTHUS. ULTRAJ. sic legit : « Agnetis virginis et martyris solemnitas. » Et in margine; « Ex speciali licentia capituli, propter præsentiam corporis ipsius, quod est in ecclesia sancti Martini Trajectensi, valde solemniter in loculo argenteo deaurato locatum. » Molan. in posterioribus editionibus, ipsi Usuardi textui, litteris cursivis, de eadem sancta hæc interserit, « Cujus reliquiæ habentur in Trajecto inferiori. » Videantur Bollandus et Castellanus.

BELIN. Prima editio mutila est, altera ferme integra, sed utraque ab Usuardo discrepat, qnod primus locus Agneti tribuatur.

EDITIO LUBECO COL., ab Agnete etiam incipiens, Usuardino elogio, post *Virginis*, hæc verba interponit : « Quæ decimo tertio ætatis suæ anno, temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, sub præfecto urbis, » etc. In Publio, pura est. In MM. Terraconensibus Adonem potius, quam Usuardum describit. De Patroclo sic habet : « Eodem die Trecas, sancti Patrocli martyris, qui tempore Aureliani imperatoris decollatus est. »

GREVEN. : « Iste Patroclus civis erat Tricassinæ urbis, sed Christi amore, contemptis divitiis, ad palmam martyrii post compedes, ignitas catenas, et fustes superatos, capitis abscissione pervenit. Vitalis, martyris Agaunensis. Meynradi eremitæ et martyris : Translatio S. Vincentii Levitæ, Arvernis, Aviti episcopi. Hermis episcopi. Item sancti Celestini. »

MOLAN. edit. prima minuto charactere : « Ancyra Galatiæ, S. Busyris egregii martyris. » Tripartitæ lib. VI, cap. 13. « Meinradi eremitæ et martyris Augiensis. » Editiones alteræ sic habent : « In insula Augiensis monasterii, Meinradi eremitæ et martyris anno DCCCCLX. Die XXI, sancti patris Maximi confessoris, et sancti Neophyti. Eodem die, sanctorum martyrum, Eugenii, Canidii, Valeriani, et Acylæ. » De Maximo vide Prætermissos : utrum Neophytus ille Anastasius sit, me latet. Vide Acta pridie, et hodie Prætermissos.

XI *Kal.* *Die 22.*

Natalis sancti Timothæi, discipuli beati Pauli. Hic ab eodem Apostolo episcopus Epheso ordinatus, post multos pro Christo agones, martyrio coronatus est. Eodem die apud civitatem Valentiam, sub Daciano Hispaniarum præside, sancti Vincentii Levitæ, et martyris. Cujus passionis nobilem triumphum conspicuus versificator Prudentius luculenter versibus exsequitur : sanctus quoque Augustinus ejusdem martyris præ-

conium, quantum sit laudis honore excipiendum, quodam sermone commendat. [*Bouillart. legit.* : » Apud Valentiam civitatem Hispaniæ, sancti Vincentii Levitæ et martyris, cujus certaminis triumphum, temporibus Dioclitiani et Maximiani post nimiam cædem ac gravia tormenta, textus ipsius passionis sub Datiano præside completum esse declarat.] Romæ ad aquas Salvias, sancti Anastasii monachi et martyris. Qui post plurima tormenta carceris, verberum et vinculorum quæ, in Cæsarea Palæstinæ perpessus fuerat a Persis, postremo multa pœna affectus atque ad ultimum decollatus est cum aliis septuaginta. Ipso die civitate Ebreduno, sanctorum martyrum Vincentii, Orontii et Victoris.

NOTÆ.

Textus desumitur ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Creven.*, *Molan. et Agonibus martyrum.*

» Bollandum, qui nostram lectionem prætulit, a Pratensi codice deceptum esse ait Sollerius, sed si non fuisset ipse a suo male oculato monitore deceptus, sodali suo multo plus honoris habuisset. Falsum est enim, quod admonuit Castellanus, *ab imperito fortasse quopiam erasum fuisse* elogium, quod Sollerius repræsentavit. Quæ manus Sollerianum textum primo exaraverat, et postea erasit, eadem Bollandianum nostrumve ejus loco substituit. Appello peritos hujus generis litteraturæ judices. Qui A vero hæc cohærent ? Nihil expeditu facilius. Usuardus suum exemplum ut primum scripserat, exscribi permisit. Hinc exemplaria, unde suum Vincentii elogium prompsit Sollerius. Postquam autem suum ad se codicem recepit, oblitteravit quod sibi minus rectum videbatur ; subjecit quod magis placebat. Itaque Sollerius hic Usuardum quidquid in mentem venit, fundentem ; nos cum Bollando Usuardum retractatum a scipso atque refectum edidimus.

BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Vix notatu dignæ sunt leviculæ discrepantiæ. Greven. et Molan. pro *beati Pauli* scribunt *sancti*. Idem Molan. et alii, *episcopus ordinatus*, item *Ephesi*, cæteri melius cum textu, *episcopus Epheso ordinatus*. In Tornacen. ubi de Vincentio annuntiatur, *eodem die apud civitatem*, etc., omissa est vox *die*, amanuensis vitio, quo etiam in Munerato scriptum *Gispaniarum*. Herinien. posuit *post multos agones pro Christo;* certa apparet et aliquantulo elegantior B Usuardi transpositio. Rursus idem codex legit, *cujus passionem nobilis triumphi*. Melior est textus lectio, eaque in tota Vincentii annuntiatione vere et germane Usuardina, non ea, quam ipsi tribuit Bollandus, a codice Pratensi deceptus, ex quo citat sequentia: *Apud Valentiam civitatem Hispaniæ, sancti Vincentii Levitæ et martyris, cujus certaminis triumphum, temporibus Diocletiani et Maximiani, post nimiam cædem, ac gravia tormenta, textus ipsius passionis sub Datiano præside completum esse declarat.* Ast genuina hæc Usuardi esse, codicibus, omnibus aliis, excepto Aquicinctino, repugnantibus, haud unquam ut crederem induci potui. Quam vero id recte pridem sensissem, docuit subinde Castellanus, nunquam satis laudandus mihi adjutor in consulendo præfato Pratensi codice. Scripsit enim, totum textus nostri elogium, ut primum ibi exaratum erat, ab imperito fortasse quopiam erasum fuisse, et superscripta, quæ modo citavimus, unde patet eum quoque codicem reliquis nostris olim conformem fuisse, atque adeo ipsissimam Usuardi lectionem a nobis in textu exhibitam. In Agonibus martyrum habetur, *ad aquas Salinias*, in Molan. *apud aquas Salvias*. Demum Molan. idem et Greven. ponunt : *In Galliis civitate Ebreduno*. Nemo non videt, textus nostri lectionem ex aliis esse præferendam. In Greven. aliquid redundat.

OBSERVATIONES.

Quam authentica sunt Timothei gesta, utpote quorum præcipue testem habemus ipsum Doctorem gentium, tam est dubius dies, quo martyrii lauream promeritus sit. Baronius ad XXIV Januarii sic notam suam orditur : *Agunt de eodem* (Timotheo) *hac die* C (nempe XXIV Januarii) *cæteri Latinorum ; Græci autem* XXII *hujus*. De Græcis vera prædicat, de Latinis non item : nam Hieronymiana, et, si inter ea numerari possit ipsum S. Cyriaci Ms. quo Baronius usus est, ac præterea Florus eum signant XXVII Septembris ; Wandalbertus XVI Maii ; Usuardus autem, ejusque præcipui codices, et quidem Belinus, et recentiores alii, eum expressissime annuntiant hoc die XXII Januarii. Itaque *cæteri* illi reducuntur ad Bedam, Romanum parvum, Adonem, Rabanum et Notkerum. Porro Bedæ, Romani parvi et Rabani phrasi brevissima est ; paulo longior Notkeri ex Adone inter festivitates apostolorum, unde etiam nostra desumuntur, omissa duntaxat translatione reliquiarum, de qua Usuardus IX Maii, Adoniana aliqua hodierna in eum locum transferens. Qua autem causa motus sit ad deserenda solitorum ductorum vestigia nusquam reperio, nisi præter morem Græcos hic imitari voluerit. Acta a Polycrate scripta, D aliaque a Metaphraste diffusius deducta, optime illustravit Bollandus. Vide etiam Castellani notam a pag. 493 et accuratam vitæ synopsim apud Tillemontium, tomo II, a pag. 142. *Quousque vel Romanum imperium, vel Christianum nomen extenditur*, Augustini verba sunt, *omnis regio, omnis provincia, natalem gaudet celebrare Vincentii*. Hinc in vetustis Ecclesiæ monumentis notissima ejus memoria. Non solus in Hieronymianis colitur, sed episcopo *Valerio* et octodecim, imo et pluribus sociis conjunctus, de qua turma diligenter agit Bollandus, et post illum Florentinius in notis : tu plerorumque sodalium nomina ex insigni Prudentii hymno accipe, ac quo die singuli collocandi sint, excitatis scriptoribus disce. Romanum parvum indeterminatum relinquit martyrii locum : *Sancti Vincentii diaconi, et martyris in Spaniis :* nec clarius scripserat Beda. Elogium ex probatissimis Actis, tametsi non præsidialibus, concinnavit Ado ; Noster vero, pro singulari in S. Vincentium pietate, encomium adornavit, quod ab aliis rejectum, ab aliis non sincere redditum est. Aliam historiam textuit Florus, aliam Rabanus, sed Notkerus Adonem descripsit. Habes in Actis nostris, quæ de translationibus et miraculis operose collecta sunt. Vide præterea Ruinartium a pag. 387, notam Castellani, pag. 375, et Vitam Gallice deductam a Tillemontio, tomo V, a pag. 215.

Anastasii monachi ad aquas Silvias, pro *Salvias* meminit Romanum parvum. Beda paulo fusius : atque ampliori non nihil elogio Viennensis. Primum secutus est Rabanus ; Notkerus alterum, quem et Usuardus, expuncta translatione, sic expolivit, ut in textu retulimus. Acta ejus tam præclare a Bollando illustrata sunt, ut nihil desiderari posse videatur. Vincentium et Anastasium ita conjunxit Wandalbertus :

> Undecimam Levita sacer Vincentius ornat ;
> Huic et Anastasium virtus conjungit opimum.

Ultima annuntiatio pure Usuardina est, non Adoniana, ut recte, mea quidem sententia, sancivit Rosweydus. Nequeo conjicere unde *Vincentium* il-

lum, et socios acceperit Usuardus, at nisi vehementer fallor, idem hic *Vincentius Caucoliberitanus*, qui ab Hieronymianis, Adone et aliis, imo et ab Usuardo ipso, recolitur XIX Aprilis, ut bene ibi observavit Papebrochius, pag. 622, quem secutus est Castellanus in notis pag. 37, necnon Tillemontius, tomo V, pag. 62. Quod autem hodiernus Vincentius comites habeat, alter solussit, facile alibi componi poterit. Interim puram et simplicem Usuardi lectionem sartam tectam servare voluimus.

AUCTARIA.

PRATEN. De mutatione in eo codice facta, abunde in Variantibus dictum est.

ANTUERP.-MAJ. Timotheum rejicit ad XXIV Januarii. Incipit itaque : « In Hispaniis civitate Valentia, passio sancti Vincentii Levitæ et martyris. » In Anastasio ferme, in Vincentio, Orontio, etc., omnino purus est.

ROSWEYD. Timotheum etiam distulit : « In Hispaniis, sancti Vincentii diaconi et martyris, qui sub impiissimo Daciano præside, multa passus tormenta martyrio meruit coronari. Ipsa die in Galliis civitate Ebreduno, sanctorum martyrum Vincentii, » etc. In Anastasio, quem ultimo loco refert, plane Adonianus est.

PULSANEN., in Timotheo et Vincentio purus, ita diem claudit : « Romæ ad aquas Salvias, sancti Anastasii monachi et martyris. » Reliquis omnibus, nescio cujus vitio, præteritis.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., rejecto etiam in XXIV Timotheo, sic incipiunt : « In Hispaniis civitate Valentia, sub Daciano impiissimo præside, sancti Vincentii Levitæ, » etc., pure toto reliquo textu.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. Superioribus similes sunt in transferendo Timotheo ad XXIV et ferme etiam in cæteris.

LOVANIEN. in hoc prætereа deficit, quod Anastasii elogium mutilaverit.

CENTULEN. : « In Hispaniis civitate Valentia, passio beati Vincentii archidiaconi et martyris, sub præside Daciano. Romæ ad aquas Salvias, sancti Anastasii monachi et martyris. Eodem die in Galliis civitate Ebreduno, sanctorum Vincentii, Orontii et Victoris martyris. » De Timotheo XXIV.

BRUXELLEN. : « In Hispaniis civitate Cæsaraugusta, seu Valencia, sub Daciano, » etc., satis pure. Tum de tribus Ebredunensibus, ut supra. In Anastasio Adonianus est. In fine autem recentiori manu superadditur : « Item, sancti Joannis Eleemosynarii, qui fuit patriarcha Alexandrinus. » Vide Auctaria diei sequentis.

HAGENOYEN. : « Apud Valentiam civitatem, passio sancti Vincentii Levitæ, et martyris sub Dyocletiano imperatore, agente Daciano Hyspaniarum præside, fustibus cæsi, eculeo suspensi, ardenti lamina pectori ejus impressi, vulnera ejus sale aspersi, tenebroso carceri impositi, et super testas acutas volutati ; et cum hæc omnia vicisset, in lecto molli moritur. Cujus passionis nobilem, » etc. In Anastasio et Ebredunensibus satis purus est. In fine : « Item, translatio corporis sancti Urbani episcopi et confessoris. » Hæc, procul dubio, de Lingonensi intelligi voluit, de quo vide Acta die sequenti.

AQUICINCT. de Vincentio idem habet elogium, quod supra ex Pratensi retulimus. In reliquis purus est.

VICTORIN. et REG. SUEC., sub num. 130 : « Et natale sancti Dominici abbatis. »

CAMBERIEN. Conventualium S. Mariæ. « Item sancti Ulfi martyris. » Refertur a Bollando in Prætermissis, defectu sufficientium documentorum de cultu, etc.

BIGOTIAN. signatus D 9, de sancti Urbani translatione habet ut supra. Sed BIZUNTICEN. paulo clarius : « Apud Divionem, translatio corporis sancti Urbani, episcopi et confessoris. »

VATICAN., signatus num. 5949, de Timotheo, nihil. Adjicit : « Transitus Domini Dominici sacerdotis ei monachi. »

ALTEMPS. : « Civitate Sardicia, sancti Potiti martyris, sub Antonino imperatore. » Est hic, opinor, de quo ex aliis inter Auctaria egimus XIII Januarii.

FLORENTIN. ; « Item, depositio sancti Gaudentii, episcopi urbis Novariensis, confessoris, magnæ sanctitatis viri. »

EDITIO LUBEBO-COL Transfertur Timotheus. De Vincentio tormenta aliqua ex Adone enumerantur. In Anastasio etiam Adoniana est. Tum : « In Blanduno, sancti Berdulphi confessoris. » Vide infra. In fine, de Ebredunensibus satis pure.

BELIN. In textu non omnino purus est : annuntiationes sic transponit, ut Vincentius primum locum occupet, Timotheus tertium. In fine autem subdit : « Eodem die apud Novariam, depositio sancti Gaudentii, episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Eodem die, Epiphanii episcopi Ticinensis, id est Papiensis et confessoris. Anastasii abbatis, qui, ut refert Gregorius I Dialog., Romanæ primum Ecclesiæ notarius fuit, sed soli Deo vacare desiderans, monasterium juxta Neptanam urbem situm ingressus, per multos annos in sanctis actibus vitam duxit, eique monasterio, sollerti post custodia, præfuit. In Blanduno, sancti Berdulphi confessoris. » Bollandus rectius *Bertulphum vocat, in Blandinio*, sed Acta remittit ad V Februarii.

MOLAN. aliis litteris de Vincentio totum Adonis elogium inserit, quod hic describere supervacaneum judico, cum in ipso fonte purius legi possit. In fine minoribus typis de Anastasio, ex Greveno transtulit, quæ proxime dedimus. Deinde : « Eodem die, Epiphanii episcopi Ticinensis, id est Papiensis et confessoris, qui in Hildesem est translatus. » Denique : « Romæ, sanctæ Blesillæ matronæ, de qua beatus Hieronymus ad Marcellam. » Editiones aliæ hic iterum ab Usuardi puritate recedunt, dum ex hoc loco Timotheum trasferunt ad IX Kalend. In fine adduntur quæ supra : « Eodem die apud Novariam, depositio sancti Gaudentii, episcopi et confessoris. Papiæ, sancti Epiphanii episcopi et confessoris. »

X *Kal.* *Die 23.*

Philippis, beati Parmenæ, qui fuit unus de septem diaconibus. Hic traditus gratiæ Dei a fratribus, injunctum officium prædicationis plena fide consummans, martyrii gloriam adeptus est. Romæ, natalis sanctæ Emerentianæ virginis, et martyris, quæ dum oraret ad sepulcrum sanctæ Agnetis, ac simul orantes a gentilium læsione defenderet, lapidata est ab eis. In Mauritania civitate Cneocæsarea, sanctorum Severiani et Aquilæ uxoris ejus, ignibus combustorum. Apud urbem Antinoum, sancti Asclæ martyris, qui primo atrocissime suspendio tortus, deinde flammis lateribus admotis exustus, ad ultimum pretiosam Deo animam, in flumen præcipitatus, reddidit.

NOTÆ.

Sic legunt *Praten.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Greven.*, *Molan.* et *Agones martyrum*. Accedere possunt *Antuerp.-Max.*. *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.*, *Danic.* et *editio Ultraject.-Belg.* ab aliis modice discrepantes.

VARIANTES LECTIONES.

In Agonibus martyrum est, *de septem diaconis*. Pulsanen. vocem superfluam textui addidit, legens : *de septem primis diaconibus*, satis enim intelligitur e numero primorum fuisse, etiam ea voce prætermissa. Adde, quod sequentia transponat, *traditus a fratribus gratiæ Dei, injunctumque*, etc. Præterea, ubi textus legit *ac simul orantes gentilium'* etc. Idem codex resecat *ac simul orantes*, ponitque *ut a gentilium*, etc. Librarii error est apud Grevenum *Mauricania* pro *Mauritania*. Scripsi *Gneocæsarea*, quod ita cogant præcipui nostri codices. Molanus more suo correxit *Neocæsarea*, ut habet etiam Bollandus, quamvis fateatur passim legi *Cneocæsarea*, ut varii codices nostri, vel *Geneocæsarea*, ut Belinus, etc. Nolo de voce litigare, modo contra Galesinium concedatur, urbem hanc non *in Macedonia*, sed *in Mauritania* collocandam. Neque opus est operam perdere enumerando variantes lectiones Max.-Lubecanæ : sufficiat semel, ac iterum indicasse, primam illam Usuardi editionem scatere erroribus typographicis, a quibus nec immunes sunt aliæ, præsertim Munerati et Belini.

Hactenus purum agnovimus codicem Heriniensem, in quo vix ulla reperta additio præterquam propria Remensis IV hujus, et verbulum de sancto Mauro XV.

A Hodie vero post integerrimum Usuardi textum ita subdit : *Toleto, beatissimi Hildefonsi, archiepiscopi et confessoris*. Suspicor ecclesiæ vel monasterio, ex quo hic codex prodierit, peculiarem eum cultum fuisse, atque inde in codices alios transivisse. Mirum etiam est prætermissam in Tornacensi totam *Asolæ* annuntiationem. An quod apud antiquos non reperiretur? Certe ejus loco hæc substituta sunt : *Resbaco monasterio, translatio sancti Agili abbatis. Eodem die, sancti Macarii martyris.* Quid Agili translatio ad Tornacenses spectet omnino non capio, cum de ejus natali nulla proprio die fiat mentio. Cæterum et in aliis codicibus de ea translatione agitur. *Macarii* autem, vel solius, vel cum *Eugenio*, vel cum *Emerentiana* conjuncti, festum in variis Galliæ, et Belgii ecclesiis fuisse olim percelebre, probant earum Kalendaria, Rabanus, codices mss. et Munerati editio. Nec sane memoria antiquior quærenda videtur quam quæ in Hieronymianis diserte exprimitur. Acta ejus dabuntur XX B Decembris. Codices mediæ notæ in eo solum ab omnimoda puritate deficiunt, quod cum Romano parvo et Adone Emerentianam Parmenæ anteponant, et de Ascla inserant, *qui sub Arriano præside, primo*, etc. Vide Observationes in fine.

OBSERVATIONES.

Jam superius X Januarii verbo indicavimus quatuor diaconos de septem primis, nempe *Prochorum, Nicanorem, Timonem*, et, qui hodie colitur, *Parmenam*, in sacris Fastis ab auctore Romani parvi primum consignatos. Hic Martyrologii illius verba subjicio ; *Philippis, Parmenæ diaconi de septem.* Et hæc ferme eadem referuntur ab Adone in Martyrologio, at in festivitatibus apostolorum breve texuit elogium, quod Notkerus integre descripsit, Noster permodice mutavit et contraxit. Pauca de Parmena in Actis nostris, pauca apud Tillemontium, tomo II, pag. 69 et 70. Non ab omnibus Hieronymianis apographis abest *Emerentiana*, sed in nullo legitime C positam existimo. Castellanus, pag. 385, satis aperte indicat, eam a Romano parvo primum quoque fuisse notatam, quod negari non potest, si illius auctorem Beda antiquiorem censeamus. Etenim Emerentiana apud præfatum Bedam celebratur cum eo encomio, quod ferme verbatim ex ipso sumpsere Rabanus, Ado et Notkerus. Utrum Noster ex fonte, an ex rivo hauserit, tantumdem est, paucula certe ex eorum verbis resecuit. Romanum parvum scripserat : *Romæ, sanctæ Emerentianes virginis;* ea inflectione, qua Agnetem legi nuper ostendimus. Non alio ibi quam *virginis* titulo ornatur, verum Beda distinctissime *virginem Christi, et martyrem* prædicat, paucisque complectitur quidquid ferme de hac nostra sancta in Actis beatæ Agnetis memoriæ proditum est. Sola a Wandalberto laudatur hoc versiculo :

Post Emerantianæ decimo laus emicat ampla.

Apographa Hieronymiana primo loco annuntiant : *In Mauritania, civitate Neocæsarea, passio sancti Severini et Aquilæ uxoris ejus.* An qui hisce plerumque subjunguntur, socii eorum sint, dubium facit Epternacense, de qua re videri potest Florentinius, Non multum a prioribus differt Romanum parvum. nisi quod *Severiani* scribat, ac præterea *Aquilæ* non apponat qualitatem *uxoris*. Ado Rosweydi ad Hieronymianorum sensum omnia restituit, adjuncto mortis genere. Attamen, si quid conjicere liceat, puto Adonem non *Severini* scripsisse, sed *Severiani*. Docent id Usuardus et Notkerus, quos credibile non est in martyris nomine mutare quidquam voluisse, dum cætera omnia ex Adone describerent. Conjecturam confirmat Mosandri editio, in qua etiam diserte legitur *Severiani*. Præterea, quæ hic in textu dicuntur, nihil de hisce martyribus Bollandus, nihil alii, quod sciam, hactenus repererunt. Aliam hic conjecturam subjicio satis, ni fallor, probabilem, nimirum Ægyptiorum aliquot martyrum Acta vidisse Usuardum, quæ antiquioribus, imo et æqualibus Martyrologis ignota fuerint. Ex iis autem hodie eruit *Asclam*, illustrem Antinoi martyrem ; Philemonem vero, et Apollonium VIII Martii. Sunt qui Asclam XXI passum velint, atque hoc die sepultum fuisse. De cultu apud Græcos, nec hic, nec alibi disputo. Acta satis sincera a Bollando edita sunt, quæ si cum elogio nostro conferas, clare patebit hoc ex illis olim extractum fuisse. Tillemontius *Arriano* crudeli primum persecutori, deinde et martyri, plures Ægyptios sub illo passos annectit tomo V, a pag. 353, inter quos Asclas, pag. 358. Ex dictis de Usuardinæ lectionis origine et sinceritate abunde constare existimo.

AUCTARIA.

HERINEIN. et TORNACEN. Utriusque auctarium, D vel auctaria supra dedimus in variantibus.

ANTUERP.-MAJ. Bedam potius vel Adonem quam Usuardum refert. Ita habet primo loco : « Romæ, sanctæ Emerentianæ virginis Christi, et martyris, quæ erat collactanea sanctæ Agnetis. Et dum oraret ad sepulcrum ejus, ac simul orantes, » etc. In Severiano et Aquila, satis purus est. In Parmena, magis Adonianus. Deest Asclæ elogium. In fine : « Toleto civitate, natale sancti Hildefonsi episcopi et confessoris, fide et doctrina clarissimi. »

ROSWEYD. in Emerentiana, fere convenit cum superiori. Tum : « Et in Mauritania, civitate Neocæsarea, natale sancti Severiani et Aquilæ uxoris ejus, qui ignis supplicio martyrium susceperunt. Philippis, Parmenæ diaconi, qui unus fuit de septem diaconibus. » De Ascla, nihil. Ejus loco : « Item, Macharii martyris. »

MUNERAT. textui subdit : « Eodem die, sancti Macarii martyris. »

LOVANIEN. deficit in solo elogio Asclæ, quod expunxit.

CENTULEN. : « Natalis sancti Parmenæ, qui fuit unus de septem diaconibus primis, quique martyrii gloriam adeptus, Philippis quievit. Romæ, sanctæ Emerentianæ virginis. Civitate Antinoum, sancti Asclæ martiris. Toleto civitate, sancti Hildefonsi, episcopi et confessoris, fide et doctrina clarissimi ; qui miro devotionis studio laudem et honorem beatæ

Dei genitricis et semper virginis excoluit. » Desunt Mauritani.

BRUXELLEN. in Emerentiana fere purus, in Parmena et Mauritanis purior, de Ascla, sic habet : « Apud urbem Anthinoum, sancti Asclepii martyris. Qui sub Arriano judice, atrocissime tortus, deinde flammis adustus, et ad ultimum, » etc. Tum : » Ipso die, sanctæ Sabinæ virginis. » An quæ a Beda memoratur die sequenti ? « Et Macharii martyris. In Galliis apud Viennam, depositio sancti Bernardi confessoris, et archiepiscopi Viennensis. Et eodem die, translatio sancti Agili, abbatis et confessoris. »

HAGENOYEN., in prima satis purus, de Emerentiana scribit, « virginis, quæ erat collectanea beatæ Agnetis virginis, et catechumena : et dum oraret, » etc. In reliquis solito purior est.

AQUICINCT. post, *lapidata est ab eis,* textui inscrit : « Ipso die, sancti Macarii. »

VICTORIN. deficit in sanctis Severiano et Aquila. Addit autem in fine cum codice REG. SUEC. sub num. 130 : « Toleto civitate, natale sancti Hildefonsi episcopi et confessorts, fide et doctrina clarissimi. »

DAVERONEN. : « Monasterio Resbaci, translatio beati Agili, confessoris et abbatis ejusdem monasterii. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Emerentianæ virginis et martyris. Hildefonsi episcopi, et confessoris Asclæ martyris, ac sociorum ejus. » Per quos haud dubie intelligit alios, sub Ariano passos. « Parmenæ diaconi, qui fuit unus de septem primis. Severiani et Aquilæ uxoris ejus, ignibus combustorum. »

DIVIONEN. S. Benigni : « Divione monasterio : translatio sancti Urbani confessoris, Lingonicæ civitatis episcopi, » quam ad hunc diem pertinere, heri ex Bollando diximus. Male itaque in alio. S. Benigni codice apud Cistercium servato, hæc omnia referuntur VIII Kal. Febr., seu XXV Januarii.

AUGENSIS. : « Resbaco monasterio, translatio sancti Agili abbatis. Eodem die, sancti Macarii martyris. »

REG. SUEC., sub num. 428: « Eodem die, sancti Macarii martyris. »

In VATICAN. signato num. 5949, deest commemoratio *Asclæ.*

ALTEMPS. : « Eodem die, in monasterio Respaci, translatio corporis beatissimi confessoris Christi Agili, primi abbatis ejusdem monasterii. Item sancti Feliciani episcopi et confessoris. » In Actis, XXIV.

FLORENTIN. : « Item translatio sancti Agili, abbatis et confessoris. Apud Toletum, sancti Ildefonsi episcopi et confessoris. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Colonia Aggripina, in ecclesia sancti Cuniberti archiepiscopi, commemoratio undecim millium virginum, et martyrum. » In Emerentiana Adonem sequitur, et post *lapidata est ab eis,* subjicit : « Et tali martyrio beatum emisit spiritum. Cujus corpus parentes beatæ Agnetis cum sacerdotibus juxta ejusdem sepulcrum, nocte honorifice sepelierunt. » Sequitur de Parmena et reliquis, satis pure.

BELINI utraque editio non nihil truncata est in elogio Asclæ : utraque incipit ab Emerentiana. Secunda autem in fine addit : « Eodem die, sancti Macharii martyris. »

GREVEN. « Macharii martyris. Item Eugenii. Ipso die, Joannis patriarchæ Alexandrini, qui ob excellentem in pauperes misericordiam, Eleemosinarius dictus est. Apud Toletum, beati Hildephonsi archiepiscopi et confessoris. »

MOLAN. : « Toleto civitate, Ildephonsi episcopi et confessoris. Apud Alexandriam, natale sancti Joannis patriarchæ, viri Dei in passione et largitate eleemosynarum piissimi. Eodem die, sancti Macharii, abbatis martyris. » Editiones posteriores de Ildefonso, idem habent ; de Eleemosynario, clarius : « Apud Alexandriam, natale sancti Joannis patriarchæ, viri Dei, in compassione et largitate eleemosynarum piissimi. Viennæ Galliæ, sancti Bernardi episcopi ejusdem civitatis et confessoris, tempore Ludovici Pii. In Burgundia, sancti Maibodi martyris. » In Actis scribitur *Maimbodi.* « Et alio loco, passio sanctorum Eugenii et Macarii. Die vigesima tertia, sancti hieromartyris Clementis Ancyre, et sancti martyris Agathangeli. » Vide ipsos in Actis et eorum socios enumeratos.

IX *Kal.* *Die* 23.

Apud Antiochiam, natalis sancti Babilæ episcopi, qui persecutione Decii, postquam frequenter passionibus suis, ac cruciatibus glorificaverat Dominum, gloriosæ vitæ finem est sortitus in vinculis. Referuntur etiam passi cum eo tres parvuli, id est Urbanus, Prilidanus et Epolonus. Cneocæsarea civitate, sanctorum Mardonii, Musonis, Eugenii, Metelli, qui omnes igni traditi sunt, et reliquiæ eorum in Axum fluvium dispersæ.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten., Herinien., Tornacen., Pulsanen., Munerat., Belini prima editio. Greven., Molan.* et *Agones martyrum.* Addendi essent *Antuerp.-Maj.* et *Max.-Lubec., altera Belini editio,* et codices mediæ notæ omnes, nisi hodie Timotheum primo loco referrent, ut in Auctariis infra dicemus.

VARIANTES LECTIONES.

Belin. male efformavit *Babille* pro *Babillæ;* an forte quod Bedam aliquatenus imitari voluerit. Hieronymiana apographa ferme habent *Basillæ :* alii *Babellæ,* etc. Scribendum esset ex Romano parvo. et Adone *Babylæ,* ut legunt Molan, et Agones Martyrum, sed nos codices nostros manuscriptos secuti sumus. Herinien. habet, *martyris episcopi.* Munerat., Belin. Greven et Molan. *glorificaverat Deum,* nos cum Mss. *Dominum,* et sic Nostrum legisse existimamus, sicut apud Adonem invenerat. In parvulorum nominibus multa hic varietas; major in Actis observari potest. Textui conformes sunt puriores quique codices, licet Tornacen. ponat *Epholonus ;* Greven., *Pepolonus ;* Molan., *Eupelenus.* Aliter Bollandus, forte ex Beda, aliter alii enuntiant ; at, ni fallor. scriptionis ratio ex plurium codicum suffragiis elicienda est, quod et in sequenti classe obtinebit. Munerat. *In Cæsarea,* Molan. iterum *Neocæsarea.* Praten. *Cneocæsarea,* si non rectius, saltem ad anteriora conformius; Herinien. et alii, *Gneocæsarea.* Sed hæc, ut nuper, ad unam nomenclaturam reduximus. Munerati prima editio scribit *Mulonis;* altera cum textu, sed male, *Merilli* pro *Metelli.* Belin. *Musionis,* alii, *misonii,* alii *musonii,* ut apud Bollandum observare est ; nos cum Usuardo legimus. Superflua est in Pulsanensi et Molano particula, *et* Metelli. *Ausum fluvium* dixit Pulsanen., sed Munerat., Belin. et Molan. *Axum flumen :* optimi codices ex Adone, *Axum fluvium,* Belin. perperam in fine subjunxit, *traduntur fuisse.* Nihil hic opus erat nimium sapere.

OBSERVATIONES.

Ex fonte non uno derivari viderctur textus nostri prima pars, si antiqui omnes pariformiter procederent. In eo certe concordes invenio, quod inclytum *Babylam* Antiochenum episcopum hac die celebrent, non VI Septembris, ut Græci faciunt, contra quos non male arguunt Tillemontius, et post ipsum Castellauus, ex ordine homiliarum sancti Joannis Chrysostomi. Interim Hieronymiana sic principio legunt : *In Antiochia, passio sancti Basili episcopi, cum tribus parvulis.* Bedæ textus habet *Babyllæ*, addunturque puerorum nomina, *Urbaui, Prilidiani et Epolonii;* ad quæ paucula adjunxit Rabanus. Romani parvi auctor alium fontem, Rufinum opinor, habuit ex quo sic tantum signavit : *Antiochiæ, sancti Babylæ episcopi.* Atque hunc secutus est Ado, alia ex Eusebio desumens, sed quæ ad solum Babylam etiam pertineant. Horum partem primam verbatim descripsit Noster, clausulam adjiciens de tribus parvulis, a Notkero præteritis, quos non aliunde quam ex Beda accipere potuit. Fateor et a Floro prædicta parvulorum nomina exprimi; ast ex eo fonte nihil hausisse Usuardum probat tanta elogiis ejus ab Adoniano diversitas, ut in tyaanni nomine, in mortis genere, et in cæteris omnibus longissime discrepent; ut pote cum Ado sua ex Eusebio, alter ex Actis desumpserit. Atque hæc illa est diversorum monumentorum varietas, quæ insuperabilibus difficultatibus *Babylæ* vitam ita impeditam reddunt, ut nemo' hactenus eas omnino explanare potuerit. In distinguendis *Babylis*, atque in Antiocheno hoc nostro exornando egregiam operam posuit Bollandus, nec video a recentioribus distinctiora produci. Ex Chrysostomo nonnulla decerpsit Tillemontius, tomo III, a pag. 400, quæ utrum cum Actis satis conciliari possint, alterius loci erit discutere. Cætera ex historia ecclesiastica sic etiam a Bollando illustrata sunt, ut in re nota immorandum non sit, Unicus est Wandalberti versiculus :

Nono martyrium Babylæ virtusque coruscat.

Proxime Hieronymianorum annuntiatio sic habet : *Et in civitate Neocæsarie, Marduni, Maisuni, Eugeni, Metelli.* De his nihil in Romano parvo, nihil in Beda, Floro, aut Rabano. In Adone lævigata sunt nomina, additumque breve elogium, a Nostro et Notkero secundum omnes apices descriptum. Si quæras, undenam Ado illa desumere potuerit, respondebo, me nec divinando id conjicere, nisi Acta aliqua viderit, quæ modo interciderunt. Ex eo autem elogio nascitur controversia de passionis loco, quem haud facile profecto determinaveris, nisi prius *Axus* fluvius inveniatur, cui *Cneocæsarea*, vel *Neocæsarea* adjaceat. De martyrii tempore, aliisque circumstantiis, æque incerta sunt omnia : at certus omnino Usuardi textus, cujus originem et simplicitatem repræsentavimus.

AUCTARIA.

Jam supra notavimus Bedam, Romanum parvum, Adonem, Rabanum et Notkerum hoc die *Timotheum*, collocare, quod in Romano moderno servatum est. Cum autem martyrologos illos imitati sint nonnullorum codicum Usuardinorum scriptores, ea sola causa e purorum Usuardinorum numero exclusi sunt ANTUERP.-MAJ.-, ANTUERP. et MAX.-LUBEC., ANTUERP. MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN.-ALBERGEN., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. atque item BELINI editio altera. Notandum vero, codices jam citatos, Timothei annuntiationem puram, et integram ex XXII, et primo loco referre, ubi secunda illa Belini editio in fine solum adjicit : « Ipso die, beati Timothei apostoli. »

ROSWEYD. incipit : « Apud Ephesum, Timothei discipuli beati Pauli apostoli. » In Babyla purus est, sed deficit in ultima clausula de tribus pueris. In ultima etiam recte.

CENTULEN. : « Apud Ephesum, sancti Tymothei episcopi et martyris, discipuli sancti Pauli apostoli. Antiochiæ, sancti Babillæ episcopi et martyris cum tribus pueris martyrizati. In Gneocæsarea civitate, sanctorum martyrum Mardonii, Mosonii, Eugenii, Metelli, qui omnes igni traditi sunt. »

BRUXELLEN. incipit etiam a Timotheo, satis pure. Tum : « In Antiochia, natale sancti Babillæ episcopi, et martyris. Qui sub persecutione Decii, in Vinculis vitæ suæ finem gloriose sortitus est. Cum quo, » etc. In alia annutiatione satis purus est. In fine adjicit : « Item Basilii episcopi. » De hoc Basilio, nihil alibi. An fortasse *Basillum* alicubi legerit, pro *Babyla*, unde Basilium deduxerit?

HAGENOYEN. Timotheum refert non omnino pure : in textu purior est.

AQUICINCT. « Cameraco, elevatio sancti Autberti episcopi et confessoris. Colitur XIII Decembris.

VICTORIN. agit ex præcedenti de sanctis Severiano et Aquila, et additur : « Ipso die, sancti Feliciani episcopi, qui passus est sub Decio. » In fine : « Trecas, sancti Saviniani martyris. » De quo sub eodem nomine agit hodie Florus, ei « Sabinam » sororem conjungens, de qua sola locutus fuerat Beda. Vide alios codices nostros infra.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Babylæ episcopi et martyris, cum tribus pueris, qui cum eo passi sunt. Item sanctorum martyrum Mardonii, Musonii, Eugenii et Metelli, qui igni traditi sunt. »

CAMBERIEN. : Apud Gabalensem urbem, beati Severiani præsulis. »

REG. SUEC. sub num. 130 : « Ipsa die, sancti Feliciani episcopi. Trecas, sancti Saviniani martyris. »

In VATICAN, signato num. 5949, agitur hoc die de *Timotheo et Ascla.*

UGHELLIAN. similis est codicibus mediæ notæ, superius in principio citatis.

ALTEMPS. : « Eodem die, sancti Cadoci confessoris. » Inter Æmeros, vel die carentes, ponitur a Castellano pag. 919, si forte de *Sophia*, vel *Sophio* Beneventano agitur, vide Acta tom. II, pag, 602 et 603.

FLORENTIN. : « In provincia Francorum, apud civitatem Trecensem, sancti Savini martyris, qui sub Aureliano imperatore passus est... » Puto Sabinianum indicari, de quo vide XXIX Januarii. Addit STROZZIAN. : « Item sancti Feliciani episcopi et martyris. »

Editio LUBECO-COL. incipit a Timotheo satis pure. Textus quoque puro proximus est. In fine : « Trecas, beati Saviniani martyris ; qui post lectum ferreum, post ignem et alia tormenta diversi generis, decollatus est. Per quem etiam gentilium plusquam novem millia Christum confitentia, martyria passi sunt similia. » De sociornm numero vide tomum II Januarii, pag. 938. Sequitur : « Eodem die, translatio sancti Erici regis et martyris. »

GREVEN. : « Timothei, discipuli beati Pauli, hic secundum Adonem et quosdam alios. » etc. De quibus supra egimus. « In territorio Trecassino, Saviniani, alias Savini martyris ; quem jussit Aurelianus imperator ligatum ad vectes ferreos cædi et in capite ejus cassidem igneam immitti : in ignem deinde positum, sed in nullo læsum, jussit decollari. Hunc tamen Usuardus primum ponit IV Kal. sub nomine Sabiani ; » quem « sequitur Vicentius lib. XII, cap. 105. » Usuardus citato die *Sabinianum* recolit, adeoque si *Sabianum* scripsit Vincentius, male Usuardum secutus est. De Sabiniano et sorore Sabina agit Bollandus eo die XXIX Januarii. Sequitur : « Translatio sancti Erici regis Sueciæ et martyris. » Vide in Actis XVIII Maii. « In Hervordia, translatio

beatæ Pusinnæ virginis. » Vita ejus datur XXIII Aprilis. « Commemoratio beati Augustini episcopi. » Hujus festi causam ignoravit Bollandus, nec ego divinare queo. Demum : « Leonillæ, viduæ et martyris. » Non videtur hæc alia a matre, vel avia tergeminorum, de quibus supra ad XVII Januarii.

MOLAN. in prima editione, post *in vinculis*, totum textum Adonianum aliis litteris inserit. Videatur in fonte. Ad calcem adjicit : « Ipso die, beati A Timothei apostoli. Cameraci, elevatio corporis sancti Autberti episcopi et confessoris. » Editiones aliæ puræ non sunt, cum de Timotheo agant primo loco. De Babyla eadem inferunt ex Adone. In fine : « Arvernis, sancti Artemii episcopi et confessoris, miræ sanctitatis. Die vigesima quarta, sanctæ matris Xenæ. » In Actis vocatur etiam « Eusebia. » De elevatione « Autberti » Cameracensis, ut in prima.

VIII *Kal.* *Die 25.*

Conversio sancti Pauli, quæ evenit secundo Ascensionis Domini anno. Eodem die, sancti Ananiæ apud Damascum, qui eumdem apostolum baptizavit. Civitate Arvernis, sancti Præjecti episcopi, et Amarini, viri Dei, qui passi sunt a proceribus præfatæ urbis. Item civitate Gavalis, sancti Severiani episcopi, mirandæ sanctitatis, et doctrinæ viri.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, *Molan.* et *Agones Martyrum* Addi possunt *An-* B *tuerp-Max.*, *Lovanien*, *Leyden-Belg*, et *editio Ultraject-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Praten. et pauci alii scribunt *beati* Pauli, secutus sum torrentem aliorum tum Mss., tum editorum, qui concorditer ponunt *sancti* Pauli. In Belino male legitur, *quæ fuit*, pro, *quæ venit*, uti in Herinien. *secundo anno Ascensionis*. Pulsanen. et codices mediæ notæ secundum annuntiationem nonnihil transponunt, hoc modo : *Apud Damasum*, *sancti Ananiæ*, etc. *Ananæ* apud Munerat. oscitantia calami error est. Notavit Castellanus in epistola ad me data, codicem Pratensem legere *Prijecti* pro *Præjecti*. Magna in *Arvernis* variatio, pro quo Tornacen. *Alvernis :* Belini editio altera, Greven. Molan. et alii *Arvernis;* Munerat. *Arvennis;* primi Belini editio, *Arvenis*, etc. Scribendum esse *Amarini* probant puriores codices et Acta ipsa; nihilominus Antuerp., Greven., Molan. et codices mediæ notæ plerumque habent *Marini*. At Pulsanen. *Amilini;* Belinus autem, *et viri Dei Martini*. Pulsanen. pro *Gavalis* posuit *Gabalis;* dubitari potest utrum præferendum sit : sequimur nomenclaturam meliorum codicum qua certe excluditur *Ganalis*. Omnes recte legunt *Severiani;* nescio quid Belinum aut potius ejus editorem moverit ut in editione altera poneret *Severini*. De *ammirandæ* nihil notandum, medii ævi formula est. Ultima Munerati linea plane incorrecta, sic habet : *Et sanctitate doctrinæ viri*, sensus exigit *sanctitatis et doctrinæ viri*, ut bene in textu.

OBSERVATIONES.

Vulgata apographa Hieronymiana, mira consensione hoc die, secundo loco annuntiant : *Romæ*, *translatio Pauli apostoli* neque alia Pauli festivitas in illis codicibus memoratur, quidquid pro *conversione*, Dungalense Martyrologium et binos alios Lucenses codices alleget Florentinius. Plura hic observari possent, sed ne repetam quæ alibi a majoribus expensa sunt, videat lector quæ de Pauli *translatione*, atque una de ejus *conversione* ejusque liturgia disputat Papebrochius in Actis, tomo V Junii a pag. 467. Satis erit Martyrologia recensuisse. De neutra festivitate agunt Beda aut Florus : Rabanus utramque conjunxit : *Romæ translatio Pauli opostoli et conversio in Damasco;* quæ omnia inde a Notkero descripta sunt. Cum autem in Rabano verba illa cum reliquo Bedæ textu connexa sint, mihi quidem mirum non videretur, si quis ea etiam Bedæ tribuenda censeret. Cæterum ut ad Nostrum propius accedamus, is consuetos ductores secutus est, quorum primus auctor Romani parvi ita legit : *Conversio S. Pauli apostoli.* Ado breviuscule : *Conversio sancti Pauli.* Quæ ad dictæ conversionis tempus attinent, ab Usuardo superadita sunt, iisque inter Auctaria plura adjiciuntur. Tu de ea controversia videsis notationem Baronii, et Tillemontium, tom I. pag. 344. Wandalberti versiculum infra dabimus. Romanum parvum natalem *Ananiæ*, conversioni Pauli subnexuit, *Apud Damascum*, *S. Ananiæ*, *qui ipsum Paulum baptizavit:* verosimiliter quod certum obitus, vel martyrii diem ignoraret. Castellanum fefellit memoria, dum id ab Adone primum factitatum notavit pag. 402, idque ingenue fassus est in ultimis litteris ad me datis XXXI Januari MDCCXI. Interim Romani parvi verba tantulum transmutata in præfato Adone reperiuntur, fere ut in textu exhibita sunt, a Notkero etiam desumpta.

Hodiernus Bedæ textus est hujusmodi : *S. Gregorii Theologi, et natale S. Projecti.* Eadem apud Ra- C banum et Notkerum leguntur : at Gregorium ad IX Maii pertinere notissimum est. De *Projecto*, quem alii melius *Præjectum* nuncupant, adjecit Florus : *Qui more prophetico electus ab utero purpurantem stolam servavit in triumpho.* Quæ ab elogio nostro vide esse, quam diversissima. Ado solum posuit ultimo loco : *Item, natale sancti Præjecti Arvernensis episcopi.* Uberiorem fontem, nempe Acta ipsa consulit Usuardus, ex quibus mortis auctores, et *Amarinum* martyrii socium desumpsit, quod perperam Adoni quoque ascribit Mabilio, dum præfata Acta ex Bollando recitat, et novis observationibus illustrat sæc. II Benedictino a pag. 460. Wandalbertus Præjectum nostrum cum Pauli conversione ita copulat :

Octava ex secio conversum gloria Paulum,
Præjectumque suum celebrans Avernus adornat.

Tertio loco in Adone signatur *Severianus* episcopus Gabalitanus, ex quo a Nostro et Notkero iisdem D prope verbis acceptus est. Mirari hic liceat, cur ab hodierno Romano Sanctus ille expunctus fuerit, quod ante me miratus est Rosweydus, in laudata non semel epistola ita observans : *Quæri potest, cur hæc* (nempe quæ de Severiano in textu Usuardino ponuntur) *Baronius omiserit exprimere in suo Martyrologio? An omisit, quia existimavit de Severiano episcopo Cavalensi agi, cujus Hieronymus meminit libro de Script. eccl. cap.* 21, *quem ex historiæ tripartitiæ lib.* I, *cap.* 10, *constat fuisse inimicum sancti Chrysostomi? Atqui est etiam Gavalis in Gallia, ubi* XXV *Januarii colitur sanctus Severianus, primus Gavalensis, seu Mimatensis episcopus. Quare considerandum fortasse erit, num hic paragraphus novo Martyrologio Romano restituendus sit, cum sit in veteri Romano impresso* (nempe Belini) *Beda* (vulgato) *Usuardo et Adone.* Hactenus Rosweydus. Non satis apparet, utrum Bollandus hanc Rosweydi observationem viderit, nisi id quis conjicere velit ex senten-

tiarum consonantia, qua uterque judicat synonymiam illam, errandi occasionem dedisse. *Primus*, inquit Bollandus, *ansem præbuit Petrus de Natalibus lib. III, cap. 23. Secutus Molanus, qui in Martyrologio Usuardi, ad Severiani nomen margini ascripsit; de quo Gennadius, cap. 21. Atqui Gennadius eo loco de Syro Severiano agit. In posteriori editione Socratem quoque, et Sozomenum citat Molanus.* Vide ibi alios ejusdem confusionis patronos, de qua hic pluribus agere supersedeo.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. : Conversio sancti Pauli apostoli apud Damascum, quando circumfulsit eum lux de cœlo et audivit vocem de cœlo dicentem sibi : Saule, Saule, cur me persequeris ? Cujus et sacri corporis translatio eodem die Romæ celebratur. Eodem die, natale beati Gregorii, episcopi Nazianzeni, qui Theologus appellatur. » In Præjecto et Severiano satis purus est. In fine : « Pictavis, sancti Saviniani martyris. » Vide Prætermissos. De Anania, nihil habet.

Rosweyd. : Conversio sancti Pauli apostoli. » In Anania, recte. Sequitur : « Apud Gabalensem civitatem, sancti Severini episcopi, admirandæ, » etc. Lege, « *Severiani*. Item, natale sancti Præjecti Arvennensis [*pro* Avernensis], episcopi et martyris. »

Ultraject., Leyden., Alberc et Danic. epocham conversionis sancti Pauli controversam fuisse satis ostendunt, dum pro ea vindicias scribunt hoc modo : « Nec nos moveat, si aliquando invenitur primo anno facta ; nam illud de primo emergente, qui secundum Hebræos a Martio, illud autem de usuali, qui a Kalendis Januarii secundum Latinos incipit, accipiendum est. » Vide quæ breviter in Observatione supra attigimus. De cætero, codices purissimi sunt.

Centulen. : « Conversio sancti Pauli apostoli apud Damascum, quæ evenit secundo anno Ascensionis Domini : cujus et sacri corporis translatio eodem die Romæ celebratur. Ipso die, sancti Ananiæ, qui eumdem apostolum baptizavit. Item, sancti Gregorii, Nazianzeni episcopi, qui Theologus appellatur. Arvenis, sancti Præjecti episcopi et Marini martyris. Apud Gabalensem civitatem, sancti Severiani episcopi et confessoris, magnæ sanctitatis et doctrinæ viri. »

Bruxellen. : Conversio sancti Pauli apostoli, *(litturis rubris)* quæ apud Damascum facta legitur, quandoque anno ab Ascensione Christi primo, et quandoque secundo. Primo quidem emergente, finit ubi incipit ; *(vide supra)* secundo, autem usuali, qui juxta Latinos semper in Kalendis Januarii renovatur. » In Anania, satis purus est. Tum : « Civitate Avernis, sancti Præjecti episcopi et martyris. Qui a proceribus et primoribus suæ urbis, in ultionem Hectoris Massilientium patricii, quem ob injustitias Avernensi ecclesiæ illatas Hildericus Francorum rex peremerat, martyrio coronatus est. Et Maurini viri Dei, qui cum præfato Præjecto episcopo a proceribus dictæ urbis Avernensis pro justitia trucidatus est. Et sancti Gregorii, episcopi Nazianzeni, qui Theologus appellatur ; fuit enim tam doctrina insignis, quam opere mirabilis. Et tandem, ut beatus Jeronimus scribit, alium in loco suo ordinans episcopum ipse ruri vitam monachi exercuit. Apud Gabanensem civitatem, sancti Severini episcopi, viri admirandæ doctrinæ, vitæ et sanctitatis. » Vide supra.

Hagenoyen. : « Conversio sancti Pauli apostoli, quando per vocem Dei de cœlo factam, de persecutore factus est prædicator. Quæ conversio est facta secundo Ascensionis Domini *(anno)*. Nec hic nos moveat, etc. » De Anania, addit, *magnæ sanctitatis viri*. In duabus postremis annuntiationibus, satis purus est.

Victorin et Reg. Suec. signatus num. 130 : « Eodem die, natale sancti Gregorii, episcopi Nazianzeni, qui Theologus appellatur. Ipso die, sanctæ Arthematis martyris. » Ea hactenus ignota mihi est, nisi forte sub nomine feminæ lateat *S. Artemas* puer, de quo hoc die Bollandus, vel *Arthemas* alius, de quo Hieronymiana apographa, et ex iis Grevenus, die sequenti. Scimus virorum nomina nonnunquam in mulierum appellationes transformata, et vice versa. Vide Castellanum, pag. 430.

Daveronen. : In pago Turonico, sancti Liventii confessoris. » Multi cum Bollando legunt *Linentii ;* Castellanus Maurolycum laudat, quod recte scripserit *Liventii ;* derivatum vel forte primitivum Gallicum, *Louent*, pro ea parte stare videtur. Male alii infra scribunt *Lineti*.

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Conversio sancti Pauli apostoli. » Additur in margine : « festum celebre in civitate Trajectensi. » Fuit et alibi præsertim Antuerpiæ celebre, *solénni*, ut notat Bollandus, a forensibus negotiis aliisque servilibus laboribus « feriatione. » Sed abrogata subinde est cum pluribus aliis ea festivitas, ut proinde ex Castellano, pag. 402 deleri debeat. Pergit codex : » Ananiæ discipuli, qui Paulum baptizavit. Projecti episcopi et martyris, et Marini abbatis. Severiani episcopi et confessoris, mirandæ, » etc.

Altemps. : « Lucas castro, sancti Liventii confessoris. » Quis hic locus sit nescio, nec vacat quærere.

Editio Lubeco-Col. de conversione Pauli habet ut Ultraject., etc., nisi quod præterea adjiciat cum aliis : « Hujus etiam sanctissimi Apostoli corporis translatio Romæ eodem die celebratur. Apud Damascum, sancti Ananiæ presbyteri, et confessoris, qui eumdem, etc. » In Præjecto et Severiano, satis pura est. « Eodem die apud oppidum Nazanti, sancti episcopi Gregorii, qui post multa documenta in loco suo, ut Hieronymus ab eodem in divinis libris instructus perhibet, episcopum ordinans, ruri vitam monachi exercuit. In pago Turonico, sancti Lineti confessoris. »

Greven. : « Nota, quando dicitur conversio beati Pauli facta primo anno Ascensionis, intelligi debet de primo anno emergente, qui secundum Hebræos incipit a Martio : hoc quod hic dicitur, intelligendum de secundo usuali, qui secundum Latinos incipit a Kalendis Januarii. Eodem die Romæ, translatio beati Pauli apostoli. Item, depositio beati Gregorii Nazanzeni, qui in VII Idus Maii ponitur, die scilicet quo ordinatus fuit. Item, sanctorum Viti, Castulæ, Agilei. » De primo et ultimo vide Prætermissos. « Poponis abbatis. Lineti confessoris. Item beatæ Seminæ virginis, » a Bollando præteritæ, utpote ignotæ. « Ipso die, Lucinæ matronæ. » Vide de ea in Actis XXX Junii.

Molan. in prima editione, typis minoribus adjicit : « Eodem die, beatorum martyrum Juventini et Maximi ; in quorum natali sermonem habuit Joannes Chrysostomus. » Posteriores, typis consimilibus habent : « Postridie Babylæ, natalis beatorum martyrum Juventini et Maximi. Apud Metaphrastem, sanctæ Eusebiæ, quæ cognominata est hospita, vel externa : « nempe *Xene*, de qua die præcedenti. « Stabulcti obiit Dominus Poppo abbas. » Vide Bollandum et Castellanum. « Eodem die, obiit Henricus Suso, qui fuit eximiæ sanctitatis. » Occasio errandi circa Severianum Gabalitanum, de qua supra in fine Observationum egimus, sumi potuit ex marginali notula primæ editionis, ubi citatur Gennadius.

VII *Kal.* *Die* 26.

Apud Smirnam, natalis sancti Policarpi, qui beati Joannis apostoli discipulus, et ab eo episcopus ordinatus, totius Asiæ princeps fuit. Postea sub Marco Antonino et Lucio Aurelio, personante universo

populo ejusdem Urbis in amphitheatro adversum eum, igni traditus est. Cum quo etiam alii duodecim ex Philadelphia venientes, in præfata urbe martyrio consummati sunt. Eodem die, sanctorum martyrum Theogenis cum aliis triginta sex, qui contemnentes temporalem mortem, coronam vitæ æternæ adepti sunt. [*Bouillart.* :... [a] sub Lisinio imperatore coronam vitæ æternæ adepti sunt, *quæ sequuntur omittens.*] In territorio Parisiacensi, Baltildis reginæ.

NOTÆ.

Puram hanc Usuardi lectionem servant *Herinien. Prima Belini editio Veneta, Greven.* et *Molan.*

[a] Hæc verba, *sub Lizinio imperatore*, suspecta fuerant Sollerio. Sed postquam admonitus a Castellano fuit, obliteratam in Prat. cod. vel semierasam Bathildis reginæ memoriam, inscriptasque voces hasce *sub Lizinio imperatore*, jam omni posita hæsitatione, additamentum illud, ut appellat, delevit, restituitque Bathildis reginæ memoriam : at nemo certe probaverit. Præterquam enim quod manus prorsus eadem lituram resarsit, vitio dari Usuardo non potest quod Theogenem, Licinio imperatore, martyrem occubuisse dicat. Volo verum esse, quod vulgo creditur, sub Valeriano mortem ejus accidisse. At illius imperatoris non unum erat nomen. Vidi apud Mezabarbam, D. Vaillant aliosque numismatum collectores Licinium etiam fuisse nominatum. Constat etiam in Christianos sæviisse binominem illum imperatorem. In cujus rei fidem non laudabo quamplurima Martyrologia ; non utar Augustini auctoritate, brevitati studeo. Quid ergo peccavit Usuardus, cum Theogenis mortem ad Licinii tempus retulit ? Sanctæ Bathildis memoria oblitterata quidem est, sed ab eodem auctore in alium diem justis de causis translata, ut infra notabitur.

BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Smirnam Greven. et alii codices, quos iterum sequimur ; alii melius *Smyrnam*. Molan. recte legit *Polycarpi*, ast codices prope omnes tum excusi, tum mss. habent *Policarpi*. Rursus Greven. et Molan. pro *adversum* ponunt *adversus* cum sancto Hieronymo ; parum quidem interest, servanda tamen antiqua Usuardi simplicitas, tametsi foret vitiosior. Pejus scripsit Belinus omittendo *adversus eum ;* et pro, *martyrio consummati sunt*, tantum substituendo, *coronati sunt*. *Kathildis* apud eumdem, typothetæ sphalma est, in alterea editione correctum, ubi *Bathildis* scribitur, quod secutus est Molan., sed Greven. *Batildis*. Ego Heriniensis lectionem prætuli, quoniam et ita habet codex Pratensis XXX hujus et Muneratus, quamvis plane existimem meliorem esse Belini et Molani orthographiam, et magis receptam, quidquid Castellanus scribat *Baldechildis*. *Parisiensi* et *Parisiacensi* eodem recidunt ; Belinus primo modo scripsit, reliqui secundo, quem nos servandum censuimus.

Binas nobis variationes suggerit codex Pratensis, ex quibus totidem controversiæ suboriuntur. Prima circa tempus, quo *Theogenem* martyrium subiisse asserit, nempe, *sub Licinio imperatore ;* altera de *Bathilde*, quam ad XXX Januarii transtulit. Ad primam quod attinet, paucissimos habet sectatores præfatus codex Pratensis, excepto Aquicinctino, et corrupta Belini editione Pariensi, ut plane suspicatus fuerim recentioris alicujus additamentum esse, sumptum verosimiliter a nominum synohymia ex III Januarii. Idque egregie confirmavit Castellanus, codicis ipsius, ut alias dixi, oculatissimus inspector accurate notans, oblitteratam illic, vel semierasam Bathildis reginæ memoriam, inscriptasque voces hasce, *sub Licinio imperatore*, quas merito censueramus Usuardo abjudicandas.

De *Batildis* commemoratione major posset esse contentio, utpote cum ab aliis codicibus, nimirum Tornacensi, Munerato, Agonibus martyrum, etc., absit, multaque Martyrologia a Bollando in Actis citata, alterutra die eam collocent ; imo Wandalbertus die sequenti. Ast ego, ut rem paucis conficiam, præmonitum te velim, non hic institui disputationem de vero obitus, vel cultus die, quandoquidem ex Castellani notis, pluribusque aliis per ejus litteras probationibus, tantisper non diffiteamur et XXX Januarii Bathildem reginam extremum diem obiisse, et ipso illo die a Parisiensibus, Cellensibus et Corbeiensibus celebrari. Unum hoc quæritur, quid in Martyrologio suo Usuardus vere scripserit ? Qua in re id omnino sentimus, quod citati superius pro textu codices abunde demonstrant ; scilicet hoc XXVI Januarii Bathildem ab eo fuisse consignatam, idque vel ipse Pratensis codex etiam evincit, ex quo eam inductam fuisse per Castellanum aperte deprehendimus. Patet igitur genuinum, et simplicem Usuardi textum, licet in hac parte erroneum, a nobis exhiberi.

OBSERVATIONES.

De *Polycarpo* non pauca diximus XIX Januarii, occasione Germanici, diebus aliquot in subeundo martyrio gloriosissimum episcopum prægressi ; ubi de martyrii die aliisque eo spectantibus ex celebratissima Smyrnensium epistola requires, quæ hic brevitatis ergo desiderari patimur. Jam vero in plerisque Hieronymianis signatur : *In Nicea Smyrnæ, passio sancii Polycarpi episcopi :* vetustiss. Epternacense, omissis reliquis, solum *Polycarpi* nomen ad calcem laterculi attexuit. De *Nicea* illa sive Bithyniæ, sive Macedoniæ, sive regionis alterius, non habeo quod supra Bollandum aut Florentinium conjiciam, videat ibi lector quid probabilius definiri possit. Beda simpliciter posuit : *Natale S. Polycarpi episcopi Smyrnæ, qui sub Marco Antonio*, etc. Quæ fusius prosequitur Florus : sed alio plane stylo Viennensis, quem Noster secutus est. Hæc sunt Romani parvi verba : *S. Polycarpi, discipuli sancti Joannis apostoli, apud Smyrnam passi.* Geminum elogium concinnavit præfatus Ado, longius alterum in Martyrologio, quo Smyrnensium epistola contrahitur ; alterum brevius inter festivitates apostolorum, quod ab Usuardo, pro majori parte, ad verbum descriptum est. Rabanus Bedam sectatur, Notkerus Adonianum Martyrologii elogium decurtat. Hæc ad textus nostri originem sufficiant ; vide cætera apud Bollandum, eosque, qui XIX Januarii in Observationibus citati sunt, sed consulenda præ cæteris Florentinii Exercitatio VI, XXIII Februarii, pag. 340, subjuncta, ubi pro ea die martyrio S. Polycarpi consecranda longam dissertationem instituit, suo tempore examinandam. Polycarpi martyrium satis nitide explicat Wandalbertus :

> Septima moxque dies Polycarpi sanguine fulget,
> Smyrna quem vero celebrant pro rege crematum.

Theugenis vel *Theogenis* et XXXV anonymorum sociorum martyrum memoriam eadem Hieronymiana apographa recolunt, quæ de Polycarpo *in Nicea Smyrnæ* meminere. Multum inclinat Florentinius, ut *Leudicii*, vel *Laodicii* nomen, quod Theogeni immediate præfixum est, pro *Laodicea* urbe accipiat, atque adeo cum Petro de Natalibus aliisque Martyrologis, eam censeat totius hujus turmæ palæstram : a qua opinione Bollandus non abborruit, nec ego video,

cur omnino rejicienda sit. Fateor equidem a martyrologis nostris locum non exprimi, ut patet ex Romano parvo, simpliciter scribente : *Et Theogenis cum aliis* XXXV ; quæ ferme eodem modo a Notkero tradita sunt. Adonis textum Noster verbatim desumpsit. Fateor, inquam, palæstram hic deesse, quod, procul dubio, eam ignoraverit auctor Romani parvi, neque Ado in ullis Actis reperire potuerit. Atque hanc, sine hæsitatione, Usuardi sententiam esse existimo, ut in Variantibus ostensum est. *Bathildem* hac die solus Usuardus Fastis inscripsit. Vide dicta in variantibus, Bollandum in Actis et Mabilionem in Benedictinis sæc. II, a pag. 775, et sæc. IV, de ejus translatione a pag. 448, ubi etiam consuli possunt eruditissimi auctoris observationes.

Reliquum est ut hodierni Romani de Theogene annuntiationem cum Usuardina, vel potius Adoniana conferamus, ex qua collatione pateat, plura a Baronio martyri illi ascripta fuisse quæ nec a Bollando, nec a Florentinio, nec ab aliis in hoc genere versatissimis viris, probantur. Sufficiat Rosweydi judicium, in epistola supra citata nobis relictum. Incipit a textu Romani : *Hippone-regio in Africa, sanctorum Theogenis episcopi et aliorum triginta sex, qui in persecutione Valeriani, contemnentes temporalem mortem, coronam vitæ æternæ adepti sunt.* Sequitur Baronii nota. THEOGENIS EPISCOPI : « De ipso ac sociis item Beda *(supositititius)*, Usuardus, ac cæteri hac die. Hic ille Theogenes Hipponensis episcopus esse cognoscitur, qui una cum sancto Cypriano inter fuit concilio Carthaginensi, ex ejus Actis appareret, quæ habentur apud Cyprianum et Augustinum in lib. VI, de Baptismo contra Donatistas. Erat Hippone basilica nomine. S. Theogenis, cujus meminit sanctus Augustinus sermone 101, de diversis, ubi ait : *Quando audisti apud memoriam S. Theogenis; Offero tibi, Petre, offero tibi, Paule? Nunqam audistis,* etc.

Tum Rosweydus : « Postquam Baronius egit de martyrio Lucii, Montani, Flaviani, Juliani et Victorici ministrorum, qui Cartagine passi sunt XXIV Feb. post Cyprianum, qui præcedenti anno passus erat, subdit (tomo II *Annal.*, anno Christi 262) : « Passus quoque est eodem tempore, Theogenes « Hipponensis episcopus, qui numeratus reperitur « inter episcopos qui interfuerunt concilio Carthagi- « nensi in causa baptismatis celebrato. Cum igitur « catholica Ecclesia ipsum, et alios ejus synodi « episcopos, martyrio vita functos, alleget inter mar- « tyres, celebretque natalitia eorumdem, satis ex- « ploratum habuisse constat eosdem, sicut Cyprianum, in pace et communicatione ejusdem Ecclesiæ « catholicæ recessisse. » Et reliqua, quæ prætereo, ut ad rem veniam. » Pergit itaque : « Quis hæc apud Baronium tum in Annalibus, tum in Martyrologio Romano legens, non existimabit certissima et testatissima esse ? Annales suos format ex Ecclesiæ catholicæ auctoritate, id est ex Martyrologio Romano. Atqui Martyrologium Romanum non ita olim habuit, sed tantum a tempore Baronii, ut non Ecclesiæ, sed Baronii auctoritas alleganda potius videatur. Tria igitur hic nova videntur inserta a Baronio in textum Martyrologii Romani, si conferatur cum antiquis mss. vel etiam impressis.

« 1. Quod Theogenem dicat passum Hippone regio in Africa, vel certe si nolit ibi passum, sed coli ; quis asseverabit Theogenem illum, cujus meminit Martyrologium Romanum, esse illum Africum qui colitur Hippone-regio, maxime cum omnia vetera Martyrologia Theogenem absolute ponant, nullo loci indicio addito ? Adde quod Petrus in Catalago lib. III, cap. 25, postquam priori capite egerat de Polycarpo et duodecim ejus discipulis, Laodicea venientibus, post eum passis, sequenti capite subdat : « Theogenes « martyr cum aliis triginta sex Christianis marty- « rium passi sunt in eadem civitate Laodiceæ, præ- « missa persecutione (Marci Antonini et Lucii Au- « relii Commodi, qua Polycarpus erat affectus mar- « tyrio) urgente, qui contemnentes temporalem « mortem, Coronam vitæ æternæ adepti sunt VII « Kal. Februarii, ut dicit Hieronymus. » Ex hoc Petri loco sua desumpsere Maurolycus et Galesinius, qui Theogenem etiam Laodiceæ ponunt. Alia vero vetera Martyrologia, ut Romanum vetus, quod Adoni olim præmisi, item Beda *(supposititius)*, Usuardus, Ado, nullum martyrii locum exprimunt.

« 2. Quod Theogenem hunc vocet episcopum, nullius veteris libri auctoritate. Imo vero Augustinus, qui S. Theogenis meminit, non dicit quod fuerit episcopus. Quod vero quidam Theogenes episcopus Hippone-regiensis inveniatur interfuisse concilio Carthaginensi III, nihil ad rem facere potest, cum et concilium illud congregatum fuerit contra sensum Romanæ Ecclesiæ, nec aliunde constet Theogenem illum Hippone-regiensem episcopum martyrio esse affectum.

« 3. Quod dicat eum passum IN PERSECUTIONE VALERIANI, nec hoc in ullo Martyrologio, seu ms. seu impresso (quod eo quidem viderim), occurrit : vidi autem quam plurima. Imo vero Martyrologium Romanum Belini XXIV Januarii censet eum passum sub Licinio, ita scribens : « Eadem die, sanctorum « martyrum Theogenis cum aliis triginta sex, qui « contemnentes temporalem mortem sub Licinio « imperatore coronam vitæ æternæ adepti sunt, » Quanquam videtur Belinus, Theogenem, cujus in Martyrologio Romano III Januarii fit mentio, confudisse cum hoc. Ille enim prior passus est sub Licinio. » Hactenus Rosweydi judiciosa notatio.

Utrum autem a Belino ipso, an a solo Parisiensi editore typographo, in alteram ejus editionem, verba illa, *sub Licinio imperatore* infarta sint, non ausim temere pronuntiare. Illud certe verissimum manet, clausulam illam Usuardo, ut supra evicimus. Theogenem vero Hellespontanum *sub rege Licinio* passum fuisse, habes in Auctariis ad præfatum diem III hujus mensis.

AUCTARIA.

DE PRATEN., TORNACEN., AQUICINCT., ANTUERP. et MAX.-LUBEC., MUNERAT., BELINI edit. 2, supra in Variantibus satis dictum est.

AGONES MARTYRUM. Hic codex Pratensi ferme similis est, omissa etiam annuntiatione tertia.

ANTUERP.-MAJ. de Polycarpo prolixius elogium ex Adonianis centonibus fere consutum refert, quod in fonte purius habes. Pro *Theogenis*, scribit *Theologenis;* de cætero in ea annuntiatione satis purus. Tum : « In Bethleem, dormitio sanctæ Paulæ. Hujus vitam virtutibus admirandam, sanctus Geronimus scribens, testatur eam longo coronatam esse martyrio. » Vide die sequenti. « In territorio Parisiensi monasterio Scale, depositio dominæ Batildis reginæ. »

PULSANEN., in Polycarpo purus, de Theogene silet, ejusque loco agit de Paula, verbis jam relatis.

ROSWEYD. Post *princeps fuit*, ita phrasim variat : « Postea vero ob Christi amorem multa perpessus ab inimicis catholicæ fidei, sub Aurelio proconsule, igni traditus est cum aliis XII. Eodem die, natale sanctorum martyrum Theogenis cum aliis XXXVI. Item Bituris, beati Sulpitii episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJECT.-BELG Polycarpi elogium paucioribus augent in hunc modum : « Hic igni adjudicatus, cum esset in medio flammæ, flamma in modum cameræ curvata, super corpus martyris stetit. Quod corpus in medio positum, non erat ut caro ardens, sed tanquam si aurum, et argentum in fornace candesceret. Videntes autem scelerum ministri eum igni non posse consumi, corpus, cui ignis cesserat, mucrone transfoderunt. »

LOVANIEN., superioribus in Polycarpo similis, deficit in breviori Theogenis elogio.

CENTULEN : « Apud Zmirnam, sancti Polycarpi episcopi et martyris, qui beati Johannis apostoli discipulus, et ab eo episcopus ordinatus, totius Asiæ princeps fuit; cum quo duodecim passi sunt. Eodem die, sancti Theogenis martyris, cum aliis XXXVI. In Bethleem, dormitio sanctæ Paulæ, nobilissimæ matronæ. Cujus vitam sanctus Jeronimus ad imitandum describens, » etc. « In territorio Parisiorum monasterio Kele, sanctæ Baldetildis reginæ. »

BRUXELLEN. præter ea quæ de Polycarpo supra auctiora dedimus, de suo adjicit fere ex Hieronymo de scriptoribus eccl. : « Cui Marcio hæreticus occurrens, agnosce nos, inquit : Tum ille, agnosco, ait, primogenitum Sathanæ. Ast cum Polycarpus illi, ac cæteris hæreticis viriliter restitisset, sub Marco Antonino, » etc. Theogenis elogium mutilavit, sed de suo attexuit, « Cujus memoriam facit beatus Augustinus in homeliis de Pentecoste. » Atque hæc verba Molanus litteris Italicis textui immiscuit. De Paula solum addidit : « Matris Eustochii, virginis Christi, » quæ sunt Adonis verba die sequenti.

HAGEN. de Polycarpo hoc singulare habet : « Qui multos annos ad partes Galliæ et Hispaniæ et Italiæ misit discipulos ad prædicandum verbum Dei. » Tum : « Apud Bituricam civitatem, depositio sancti Supplicii *(Sulpitii de quo supra* XVII) episcopi et confessoris. Hic a pueritia sua, sacris litteris erat eruditus, et sanctæ conversationis luce conspicuus, ita ut laicus virtutibus clareret. Post coma deposita monachorum pater exstitit plurimorum, atque inde ad cathedram provectus episcopalem, et per omnes dies vitæ suæ, miraculis et doctrinis exstitit gloriosus, et tandem quievit in pace. »

VATICAN., num. 5949, et JURENSIS S. Ragnoberti hoc die referunt Sulpitium Bituricensem, cum eo elogio, quo superius XVII ex Usuardo et XV inter Auctaria adduximus ; nempe : « Apud Bituricas civitatem, sancti Sulpitii episcopi et confessoris, cujus vita et mors pretiosa gloriosis miraculis commendatur. » Sequitur in JURENSI : « B. Mauri abbatis monasterii Bodacensis, cujus vitam virtutibus plenam, vir illustris et patricius Dynamius scripsit : » vult dicere, *Marii Bobacensis*, rectius *Bodonensis*, de quo die sequenti. Adjecerat porro præfatus codex elogio S. Polycarpi : « Reliquiæ ejus Lugduno in crypta habentur. »

STROZZ et MEDIC. primo loco : « Apud Florentiam Tusciæ urbem [*alter habet* civitate Florentiæ] translatio sancti Zenobii ejusdem civitatis episcopi et confessoris, quæ translatio facta est anno Domini CCCCXXVIII (CCCCXXIX) per beatum Andream episcopum ejus successorem ; cujus post multa miracula, sicca ulmus, juxta Baptistæ templum, ab ejus feretro cum tacta esset, repente folia ac flores emisit, ubi adhuc exstat columna marmorea. »

Editio LUBECO-COL., post ea, quæ de Polycarpo, ex codicibus mediæ notæ et aliis retulimus, adhuc adjicit : « Et de ejus sanguine copiose fluente, totus focus extinctus est. Ejus etiam anima a circumstantibus in specie columbæ, in cœlum ferri visa est. Passi sunt cum eo, etc. » Subjungitur : « Treveris, sancti Mari episcopi et confessoris, qui in ecclesia sancti Pauli requiescit. » Inde post Theogenem : « In territorio Parisiensi, monasterio Cabe, depositio sanctæ Paulæ virginis. » Ita etiam Grevenus ; sed Bollandus de ea nihil reperit. « Eodem die Cenomanis, beati Silvini episcopi et confessoris. Biturcas civitate, sancti Juliani episcopi et confessoris. » Hæc eadem Grevenus ; Bollandus utrumque posuit inter Prætermissos.

GREVEN. præterea : « Romæ, Fabiani, alias Sabiani martyris, secundum Bedam, » Quem Bedam velit, nescio, melius Hieronymum indicasset ; vide Bollandi conjecturam. « Puteolis, Artematis. Triphonis martyris, Treveris, Mari episcopi et confessoris. Translatio beati Zenobii episcopi Florentini et confessoris. Item, beatæ memoriæ Hasekæ virginis, reclusæ, quæ juxta ecclesiam de Schermbeke in multa simplicitate, et sapientia Domino serviens, quodam tempore butyrum vetustate corruptum, oratione reddidit recentissimum. »

MOLANI prima editio caret additamento, sed in Polycarpo has voces textui inseruit charactere Italico : « In cujus medio rogo, mucrone perfossus, tam largum profudit sanguinem ut ignem extingueret. » In posterioribus additur Marus Trevirensis. Et deinde : « Die vigesima sexta, sancti patris Xenophontis et comitatus ipsius. »

VI *Kal.* *Die 27.*

Natalis beati Joannis episcopi Constantinopolitani, cognomento Chrisostomi, qui verbo atque exemplo plurimum Christianæ profuit religioni. Item sancti Marii abbatis monasterii Bobacensis ; cujus vitam virtutibus plenam vir illustris, ac patricius Dynamius scribit. In Bethleem Judæ, dormitio sanctæ Paulæ. Hujus Vitam virtutibus admirandam sanctus Hieronymus scribens, testatur eam longo coronatam esse martyrio. In Africa, sancti Aviti martyris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Molan. et Agones martyrum.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Lovanien.*, *Leyden.-Belg.* et *edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Non multa occurrunt notatu digna; nam *Johannis*, *Crisostomi*, *Chrisostimi*, *Chrisostomi*, *Bethlehem*, *martiris*, *Jeronimus*, *Jhieronimus*, *Affrica*, *Aphrica*, modi sunt scribendi, quorum aliqui etiam hodie non omni ex parte rejiciuntur : nos in textu codices de more secuti sumus. Antuerp.-Max post *episcopi constantinopolitani*, addidit, *et confessoris*. Antuerpien. verba tantillum transposuit, legens *plurimum profuit Christiana*, etc., pro *plurimum Christianæ profuit*. Magis errat, dum cum Antuerr.-Max., Lovanien et aliis, ex *Marii* fingit *Mauri*. *Dynamius* etiam a multis corrumpitur; sed de his in Observationibus sermo recurret. In Molano particula una redundat ; *in Bethlehem Judæ in dormitio*, sed hic error est typothetæ. Huc spectare deberet *Julianus* Cenomanensium apostolus a codice Tornacensi, Antuerpiensi majore, Rosweyd., Muncrat., Greven., aliisque hoc die positus, a Pratensi nostro apographo die sequenti. Eum nos utroque die ab Usuardi textu exclusimus, quoniam in aliis nostris codicibus non reperitur. Monuit nos etiam Castellanus, codicis Pratensis inspector, Julianum atramento recentiori illic adjunctum : unde ei, in notis ad hunc diem, mirari subit, cur apud antiquos martyrologos nulla tanti viri habeatur memoria.

OBSERVATIONES.

Romani parvi, et Adonis est quidquid ex antiquioribus Usuardus accepit ; nisi forte *Avitus* Africanus (quem sic etiam Wandalbertus efformat) cum *Vito* Hieronymianorum affinitatem habeat, de quo

infra suo loco. De *Chrysostomo* itaque nec Hieronymiana, nec Beda, aut ejus sequaces, nec Wandalbertus quidquam memorant : auctor vero Romani parvi strictim : *Constantinopoli, Joannis Chrysostomi.* Nihil amplius dicit Ado, nisi quod priora verba paraphrastice explicet : *Natalis sancti Joannis, episcopi Constantinopolitani, qui Chrysostomus appellatur.* Textus noster Usuardinus est alium Notkerus non multo diffusiorem composuit. De variis inclytissimi doctoris, apud Græcos potissimum, festivitatibus agit Bollandus in elencho Prætermissorum, rationem reddens, cur sancti Vita in alium diem rejicienda fuerit. Nos eam ex Palladio aliisque antiquis dabimus proprio obitus die XIV Septembris; quando uberiori commentario illustrari poterit ex eruditorum virorum lucubrationibus post Bollandi mortem editis, inter quos præcipui videntur Hermantius in notissimo opere, et Tillemontius, tomo XI, a principio usque ad pag. 405, totis 154 articulis. Hoc plane novum in tam illustri sancto accidit, quod inter martyrologos nostros antiquos, imo iuter tot codices Usuardinos vix ullus reperiatur, qui XIV Septembris, proprio tamen natali die, de eo vel verbo meminerit.

Tota *Marii* annuntiatio ex Adone desumitur, a Notkero non nihil curtata. Plurima de hoc sancto confusa prius et obscura, accuratissime distinxit Bollandus, nec minus curiosa superaddidit Castellanus in notis a pag. 424, quibus varii errores corriguntur eorum, qui in scriptione et nominis ipsius sancti, et loci et auctoris Vitæ hallucinati sunt. Recte legit Noster cum Adone, *Marii*, ubi alii *Mauri*, *Marcerti*, etc., unde ab imperitis novi sancti procusi sunt. Ast in co labitur, quod nomen loci immutando, non modicæ confusioni ansam dederit. Legerat verosimiliter in Adone, *Bodanensis*, vel ut in vulgato, *Badonensis*; neutrum secutus, scripsit de suo *Bobacensis* [*Notkerus* Bodacensis] quod varie ab aliis inflexum, in varia et plane dissita loca sanctum nostrum transtulit. Legendum *Bodanensis*, vel *Badonensis*, *Vallis Badoneusis*, ut recte probant laudati auctores, apud quos ultima monasterii illius vestigia reperies. Rursus bene posuit *Dynamius*, ut vere appellatur, qui Vitam scripsit; Belinus perperam *Domianus*, alii *Dinandus*, *Didamius*, *Dinavius*, etc. Curiosum lectorem operæ non pœnitebit, si citatos scriptores consuluerit. Liberalius de *Paula*, quam de *Chrysostomo* loquitur Ado, atque ex eo Notkerus. Noster, omissis intermediis, prima et ultima verba decerpsit, eadem illa, quæ die præcedenti inter Auctaria adduximus. De *Avito*, pluribus disputant Bollandus, Florentinius et Castellanus; nec habeo, quod eorum conjecturis superaddam. In hoc ferme cardo vertitur, utrum ex *Vito*, Hieronymianorum, *Avitus* accreverit, quem suspicatur Castellanus metri gratia productum a Wandalberto, ex quo Usuardus eum sumpserit. Ego necdum explorare certo potui, an Usuardus metricum illud Martyrologium unquam noverit. Quidquid statuas, certum est Avitum illum reliquis martyrologis incognitum, ab Usuardo primum signatum fuisse, ex quo in alios et in Romanum transiit. Præfatus Wandalbertus dicto Avito *Sulpitium Bathildem Aldegundem* adjunxit, de quibus nos suis locis. En utrumque ejus versiculum :

Punica terra suum sexto veneratur Avitum.
Sulpitius, Bathildis et Aldegund, quoque vernant.

AUCTARIA.

TORNACEN. textui puro subjicit : « Cenomannus civitate, natalis sancti Juliani episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAJ., non satis correcte : « Constantinopolim, natale sancti Joannis episcopi, qui Crisostomus appellatur. » Ex Adone. Tum : « Eodem die, natale sancti Marii abbatis monasterii Bobacensi : Cujus vitam virtutihus plenam, de quo patricius Dinavis scribit. » De Paula egit die præcedenti. In fine : « Cenomannis, depositio sancti Juliani episcopi et confessoris. » De Avito, nihil.

ROSWEYD. : De Chrysostomo etiam ex Adone. In Mario satis purus est. Dein : « Item in Gallia Conomanni, Juliani episcopi et confessoris. Item in Bethleem, dormitio sanctæ Paulæ, viduæ. » Deest etiam Avitus.

PULSANEN. valde mutilus est. De Paula egit die præcedenti: hodie caret Chrysostomo, ita incipiens : « In monasterio Bobacensi, sancti Marii abbatis. Cujus vitam, etc. » In Avito, purus est.

MUNERAT. pro *Marii*, scribit *Mauri*; pro *Dynamius*, *Dinavius*. De *Paula*, post *martyrio*, adjjcit : « Cujus festivitas Parisii quarto Kalendas Februarii celebratur. » In fine : Cenomanis civitate, natalis sancti Juliani episcopi et confessoris. »

GREVEN. textui apponit : « Cenomanis civitate, sancti Juliani episcopi et confessoris. »

ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. puri Usuardi essent, nisi textui præfigerent : « Romæ, natale sancti Vitelliani *(Vitaliani)* papæ, qui post beatum Petrum septuagesimus octavus, sedit annos novem et menses sex. Hic cantum Ramanorum composuit, et dulcisono organo concordavit. » Quis hæc primus ascripserit, nescio : vide quæ de eo diligenter collegit Bollandus.

CENTULEN. : « Constantinopoli, sancti Johannis episcopi, qui Crisostomus appellatur. Eodem die sancti Marii abbatis, cujus vita virtutibus plena refulsit. » De Paula etiam egit die præcedenti, et Avitum omnino prætermisit.

BRUXELLEN. in Chysostomo non plane purus, in fine addit : « Hic tertio exilio relegatus moritur, Eodem die, sancti Vitaliani papæ. Qui cantum Romanorum composuit, et dulcissimo, etc. » Scribit *Mauri* et *Badonensis*.

HAGENOYEN. In varus plerumque singularis est : hic de Chrysostomo, textui puro addit : « Cui quodam tempore scribere volenti de Deo, dyabolus incaustum effudit : qui statim pennam in os proprium tinxit, et inde litteras aureas scripsit, unde et *os aureum* dictus. Hic Chrysostomus pro veritate doctrinæ, et pro severitate disciplinæ, ter in exilium missus est et ibi tandem obiit. » De Paula quoque textui subdit : « Et specialiter laudat illam a contemplatione, ab abstinentia, a devotione mentis et regimine sororum. » De Mario nihil; de Vitaliano ferme, ut supra, nisi quod nomina aliqua contorta sint.

VCTORIN. : « Cenomannis, beati Juliani episcopi et confessoris, qui a beato Clemente papa missus Cenomannos, et ordinatus, etc., » cum longo elogio e Vita.

MATRIC.-CARTHUS., ULTRAJECT. : « Joannis Chrysostomi episcopi, et confessoris. Paulæ viduæ, cujus vitam beatus Hieronymus describit. Marii abbatis. » Deest annuntiatio ultima.

In VATICAN., sub num 5949, deest etiam commemoratio *Aviti*.

ALTEMPS. : « Item sancti Saturnini, et aliorum trinm. In Britannia minori, sancti Gildasii abbatis. » Hic colitur XXIX : alios non satis distinguo, nisi colantur XXXI Januarii.

STROZZ. et MEDIC. : « Eodem die Romæ, sancti Vitaliani papæ et confessoris. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit a *Vicelliano*, cui præter annos IX, menses VI, ascribit dies XXI. de Chrysostomo, post *religione*, addit, *sicut ipsius Acta luculenter testantur*. Pro *Marii*, scribit, *Sari;* pro *Dynamius*, *Dinandus*. Post *sanctæ Paulæ*, addit, *viduæ matris sanctæ Eustochii virginis Christi*. Sequitur : « In Africa, sancti Amici martyris, » voluit dicere : *Aviti*, quem Belinus in 1. editione vocavit

Adjuti. « Eodem die, sancti Juliani martyris » Hic ille procul dubio Julianus, quem Loræ suæ vindicat Baronius, alii Atinæ non procul Sora dissitæ, quo fundamento, docet Castellanus in notis, et nos in supplemento examinabimus. Demum : « Cenomanni, sancti Juliani episcopi et confessoris. »

BELINUS in utraque editione legit : « Depositio sancti Juliani, primi ejusdem urbis episcopi, vitæ sanctitate, et miraculis gloriosi. » In prima scribit *Cinomannis*, in altera *Cenomannis*.

GREVEN. : « Eodem die, Emiliani, Publii, Artemii, Armatæ, Juliani, Celiani, Saturi. Vitaliani papæ, post Petrum septuagesimi octavi. Pauli papæ et confessoris. Hic cum paucis familiaribus, noctu cellas infirmorum visitans, necessaria ministrabat, incarceratos eripiebat : aliis etiam sanctis pollens actibus, in pace quievit. » Colitur XXVIII Junii. « Aurelianis, beati Adjuti, abbatis Carnotensis et confessoris. Ad cujus anniversarium festivitatem cum populus confluueret, quidam contemnens et vineam suam pastinans, terribili plaga percussus, testimonium præbuit ejus sanctitati. » Remittitur ad XIX Decembris. « Item Joannis presbyteri Antiocheni, qui teste Hieronymo lib. de viris illustribus, sanctitate et sapientia. sub Theodosio seniore insigniter fulsit. Jonæ prophetæ. » Vide Prætermissos.

MOLAN in prima editione de Juliano Cenomanensi scribit, ut Belinus. Tum : « Depositio sancti patris nostri Sulpitii episcopi et confessoris. » *Cellensi monasterio*, inquit editio altera, omittens *nostri*. Ubi interseritur : « Cabilonis, sancti Lupi, ipsius civitatis episcopi. » Tum : « Die vigesima septima, reportatio reliquiarum sancti patris Joannis Chrysostomi. » De Vitaliano fere ut supra.

V *Kal.* *Die* 28.

Romæ, natalis sanctæ Agnetis secundo. Et in civitate Apollonia, sanctorum Leucii, Thyrsi et Calinici martyrum, qui tempore Decii, diversis tormentorum generibus excruciati, primus et ultimus abscisione capitis, medius cœlesti voce evocatus spiritum reddens, martyrium consummaverunt. Alexandriæ, beati Cyrilli episcopi, qui catholicæ fidei præclarissimus extitit propugnator. In monasterio Beomensi, depositio Joannis presbyteri, viri Dei. [*Addit Bouillart.* : [a] Cinomannis, S. Juliani episcopi civitatis ipsius primi.]

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Belini editione altera*, *Greven. et Molan.*

[a] Ex numero sanctorum hujus diei Julianum exclusit Sollerius, hac ratione, beatum illum præsulem fuisse, notante Castellano, in Prat. codice atramento recentiori adjunctum. Eruditi vestram fidem! An unquam, cum certum est eamdem esse manum, habita fuit, aut habenda est atramenti ratio? Nam scire velim qua nota atramenti ætas dignosci debeat. An cum atrius est, quam in reliquis versibus? si res ita habet, actum est de veteribus litterarum monumentis. Nam pauca esse arbitror, ubi atramentum eodem ubique nigrore sit. An non persæpe nobis etiam usu venit, ut mutato atramento, scriptorum mutetur color? Ideone insertum aliena manu fuerit, quod alium colorem referet? Deinde eodem argumento Joannis, elogium resectum oportuit. Nam hæc verba, *presbiteri viri Dei* eidem liturræ inscribuntur eodemque atramento, ac, *Cinomannis*, etc. Id, opinor, non monuit Castellanus, aut se monitum Sollerius prudente silentio premit. Cæterum opportune S. Julianum Usuardus memorat hoc die, quo illum venerabatur Ecclesia Parisiensis, in qua vivebat scribebatque. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Male in Belin. et Greven. *Apolonia*. Recte in textu *Thyrsi* post Adonem, ubi Tornacen., Greven., Molan. et alii *Tirsi*; Herinien., *Thirsi*, alii *Tyrsi*. Servavi Usuardi lectionem in *Calinici*, quamvis melius scriberetur *Callinici*. Herinien. et Greven. habet *Calenici*. Molan., *Galenici*, forte ex Adone. *Lenticii* et *Calenitii* in Pulsanen, et *Calanici* in Belino, aperta sunt sphalmata. Varias alias nominum istorum expressiones videsis apud Bollandum hic, et apud Castellanum in notis a pag. 435. Pro *excruciati*, legit Herinien. *cruciati*. Posui *abscisione* ut scripsere Praten., Herinien., Tornacen., Belin et Ado ipse : pro quo in Pulsanen., Greven. et Molan. est, *abcisione*. In Tornacen., Belin. et Greven. habetur *celesti* pro *cœlesti*, de qua et aliis diphthongis alibi diximus. *Cirilli* pro *Cyrilli*; *prædicator* pro *propugnator* in Belino adeo miranda non sunt. *Præclarus* autem pro *præclarissimus*, alter in Pulsanensi error dicendus, *Reomanensi* scripsit Ado, atque item Molan. Noster *Reomensi*, omnes male : pejus Tornacen., Pulsanen., et Belin. *Remensi* : scribendum et dicendum *Reomaensi* a Gall. *Reomay*, hodie *Montier-Saint-Jean* in Burgundia, in quo etiam corrigendum est Baronii Martyrologium, seu Romanum hodiernum, ubi *Rhemensi*.

OBSERVATIONES.

Altera hæc *Agnetis* commemoratio in omnibus antiquis martyrologiis reperitur. Hieronymiana apographa pleraque legunt : *Romæ, nativitas sanctæ Agnetis virginis* ; de qua *nativitate* multa satis diligenter expendit Florentinius, an autem probanda, intelliges, si contuleris cum iis, quæ Bollandus in Actis, et Castellanus in notis pag. 363 examinant, XXI hujus. Coincidunt ea, quæ habet Beda, cum Frontonis Kalendario : *Natale sanctæ Agnetis virginis de nativitate*. Rabanus tanquam particulæ ultimæ interpres, post *virginis*, interponit, *genuinum, hoc est de*, etc., ex quo idem ferme habet Notkerus. An autem hæc rem de se obscuram, non magis involvant, judicent alii. Crediderim ego, Rabanum ex aliquo Hieronymiano illud *genuinum* accepisse, pro quo in Epternacensi invenit Florentinius *ingenuinum* accipias quod quid sit, ignorare se fatetur. Ut verbo sensum aperiam ; malo *genuinum* accipias de vero natali, seu die martyrii, quam ut Agnetis nativitas secundum carnem solemni cultu celebrari dicatur. Quamvis tota illa festi geminatio vero similiter ortum habuerit ex eo, quod XXXI Januarii ad virginis sepulcrum via Nomentana fideles confluerent, octavo autem die locus ipse martyrii in foro Agonali, nova celebritate honoraretur. Est apud nos pervetustum Kalendarium ecclesiæ Paderbornensis, a P. Joanne Grothusio ex membrana descriptum, et ab eodem notis illustratum ; in cujus textu habetur : *octava sanctæ Agnetis*. Ubi notat Grothusius, recte retineri antiquum titulum *octavæ*. *Non* (est) *enim*, inquit, *sensus Kalendarii veteris Romani, unde iste titulus est acceptus, quod sit octava dies celebritatis, sed octava dies passionis*. Hæc quidem doctissimi viri opinatio. Cæterum hodiernus annuntiandi modus ex Romano parvo acceptus est. Ita simpliciter legit : *sanctæ Agnetis secundo*, et sic ferme Ado, sic Noster, ex quo reliqui. Wandalbertus canit :

Quintum progenies Romana Agnæ dicat almæ.

Martyres Apollonienses, ut varie expressos paulo ante exhibuimus, ita variis locis, et diebus cultos, fuse et docte ostendunt laudandi sæpe Bollandus et Castellanus. In Hieronymianis XVIII. Januarii invenies : *Et passio S. Tyrsi cum sociis suis Leuci et Gallinici*, nulla stadii facta mentione, unde dubitat Florentinius, sintne iidem, qui XX ponuntur : *Nivedano, Tyrsi, Quiriaci* [Epternacen. *Leuci*] *et Gallinici*. Dubium item, utrum eadem nomina, aliis diebus seorsim ibi posita, ad eosdem hosce martyres pertineant, quod eo facilius admiseris, si diversis diebus et locis passos in eorum Actis observes. Solum Thyrsum *Mileto* ascribit Florus cum elogio XXV. Cæterum hoc die a nostris constanter referri, certum est. Romanum parvum solum meminit *Leucii et Tyrsi*. Ado, inhærens Actorum ordini, ternos hac die conjunxit, cum eo encomio, quod totum descripsit Notkerus, Noster emollivit, iis rejectis, quæ minus verisimilia videbantur. Baronius vero nominum seriem invertendo ascribit Leucio, quæ ex antiquorum mente Tyrso certissime tribuenda sunt, ut primo intuitu fit manifestum. *Cyrillum* primus, quod sciam, inter Latinos martyrologos hoc die collocavit Ado, cujus verba transcripsere Usuardus, Notkerus et recentiores passim. Græci eum colunt IX Junii quo ipsum obiisse existimat Baronius. Mihi in tractatu Chronologico de patriarchis Alexandrinis, probabilius visum est, XXVII istius mensis vivere desiisse, nisi calculus Copticus omnino rejiciatur, quod ut fiat per me plane licet. De Cyrilli rebus gestis non pauca collegit Bollandus, sed totam vitæ seriem, quam nemo hactenus integre prosecutus erat, diligenter percurrit Tillemontius, tomo XIV, a pag. 267 ad 676. *Joannis* (non *Nicanis*, ut perperam legit Notkerus) *Reomaensis* memoria tota etiam ex Adone transumpta est. Vitam illustravit Bollandus, cum qua conferri poterunt, quæ dedit Mabilio in appendice sæculi I Benedictini, a pag. 632. De *Reomæo* jam satis diximus, clariorem loci expressionem vide inter Auctaria in codice Antuerp.-Majore.

AUCTARIA.

PRATEN. ET AGONES MARTYRUM textui subdunt : « Cenomannis, sancti Juliani episcopi civitatis ipsius primi. » Sed cum hæc, ut die præcedenti ostendimus, codici Pratensi adjecta sint, nihil obest quominus inter Usuardinos puriores hodie locum habeat. Idem augmentum est in ANTUERP.- MAX. LUBEC. Et eodem ferme modo in priori BELINI editione, seu Veneta.

ANTUERP.-MAJ., in prima satis purus, de Apolloniensibus non meminit. In Cyrillo etiam purus est. Demum de Joanne Reomaensi, ita distinctius loquitur : « In territorio Lingonicæ civitatis, castro Tornodoro, monasterio Roboniensi, natale sancti Joannis presbyteri et abbatis, qui primus habitator ipsius loci, ac diversorum pater monachorum extitit, ac longo confectus senio, clarus virtutibus requievit. Sepultus est non longe a monasterio. »

ROSWEYD. incipit : « Octava sanctæ Agnetis. Et in civitate Apollonia, Leucii, Tyrsi, Calenici martyrum. Qui tempore Decii imperatoris sub præsidibus Cambritio, Silvano et Baudo, diversis tormentorum generibus excruciati, martyrium consummaverunt. Eodem die apud Alexandriam, beati Cyrilli episcopi et confessoris. » Deest annuntiatio ultima.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJEGT., LEYDBN., LOVANIEN. et ALBERGEN. et DANIC. secundo loco referunt annuntiationem Juliani, ut supra. Præterea, nescio quo argumento, Alexandriam in *Græciam* retrahunt. Quod de Carolo Magno habent, statim dicetur, ubi collecta invenies, quæ de eo in variis codicibus leguntur.

LEYDEN. BELG. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. initio scribunt : « Octava sanctæ Agnetis virginis. » De cætero aliis, ut solent, similes sunt.

MUNERAT., in fine : « Item sancti Karoli imperatoris. « ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN. : « Apud Aquisgrani, depositio sancti Karoli regis Francorum et imperatoris Romanorum. » MATRIC.-CARTHUS. ULTRAJ. : « Karoli Magni, regis, et imperatoris Romanorum. christianæ fidei propugnatoris constantissimi. » Paulo uberius, ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. verbis prius citatis, addunt : « Qui regno et imperio suo pacato et dilatato, statu quoque sanctæ Ecclesiæ religiose ordinato, et fide studiosissime ampliata, anno Domini octingentesimo quartodecimo, ætatis vero suæ septuagesimo primo, regni autem quadragesimo septimo, et imperii quartodecimo, transivit ad Dominum, Hic pro magnitudine operum cognominatus est Magnus. » Editio LUBECO-COL. vix tribus vocibus a dictis differt, Greveno consentiens in decurtanda ætate anno uno, et omittendis annis regni. Omnium amplissime rem deducit Molanus his verbis : « Eodem die Aquisgrani basilica, natale sancti Karoli confessoris, primi de stirpe Francorum, ordinatione divina Romanorum Augusti : qui ab ineunte ætate sua, sæculi pompam despiciens, imperialis potentiæ gladio et sanctæ prædicationis verbo, vitæque salutaris exemplo convertit Guasconiam, Germaniam atque Galliam. Convertit quoque ad Dominum Frisiam, Alemanniam, atque triplici trophæo Saxoniam. Ædificavit quoque propriis sumptibus, ad laudem et honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, viginti septem ecclesias, quorum excellentiæ typum obtinent Aquensis, præsentibus suffragiis gloriosa. Hic fide studiosissimo ampliata, statu Ecclesiæ religiose ordinato, regno etiam suo dilatato, ac pacato, anno Domini DCCCXIV, ætatis suæ septuagesimo, imperii vero XIV, quievit in pace. Et pro magnitudine fidei, ac operum, cognominatus est Magnus. » Subdit minori charactere : « Atque sanctorum catalogo annumeratus, per Paschalem papam anno MCXCVI. »

BRUXELEN. ita orditur : « Romæ, S. Agnetis de nativitate secundo. In civitate Apulia, sanctorum Leoncii, Tyrsi et Gallieniti, etc. » Sequitur de Juliano Cenomanensi. Deinde : « Apud Alexandriam Græciæ, depositio beati Cirilli, etc. » Tum Joannis Reomaensis. « Hinc Malbodii, beatæ Aldetrudis virginis, sanctorum Vincentii et Waldetrudis filiæ, ac neptis beatæ Gudilæ, quæ sanctæ Aldegundi, suæ materteræ in abbatia Malbodiensi successit. » Vide XXV Febr. De S. Karolo dicta sufficiant. « Item translatio beati Thomæ de Aquino, doctoris sancti de ordine Prædicatorum. »

HAGENOYEN. de Karolo Magno id peculiare habet, quod « obierit in pace, dimissis ejus peccatis per intercessionem sancti Ægidi abbatis. »

CENTULEN *Cyrillum martyrem* facit. Silet de martyribus Apolloniensibus. De Joanne sic scribit : « In territorio Linguonensi, monasterio Reomensi, sancti Joannis abbatis, magnifici viri, qui basilicum oratione extinxit. »

Editio LUBECO-COL. diem auspicatur hoc modo : « Apud Coloniam Agrippinam, translatio sanctæ Ursulæ reginæ et sodalium ejus undecim millium virginum et martyrum, quæ facta est per sanctum Cunibortum, Coloniensis civitatis archiepiscopum, Romæ octava S. Agnetis virginis et martyris. » De martyribus Apolloniensibus, Cyrillo et Joanne et Carolo fere, ut citati codices. In fine : « Apud Tolosam, translatio sancti Thomæ de Aquino. »

GREVEN. : « In Africa secundum Bedam (non genuinum) sanctorum Censoriani, Victoris, Festi, Marinæ. » Circa Caroli elogium, in quo ab aliis dissentiat, supra notavimus. Pergit : « Translatio beati Thomæ de Aquino, a monasterio Fossænovæ Tholosam. Apud Coloniam Agrippinam, translatio sanctæ Ursulæ virginis sodaliumque ejus, facta per, etc. Margaretæ virginis de Hungaria, beatæ memoriæ. »

MOLAN, de Censoriano et sociis loquitur, ut Gre-

venus. Tum : « Juliani eremitæ cognomento Sabæ. Cujus gesta in Deo dicata, hoc est Philotheo historia, se memorasse scribit Theodoretus lib. II Hist. eccl., cap. 21. » In editionibus posterioribus post commemmorationem Caroli, scribit minori charactere : « Apud Porphyrionem secundum Simeonem, A sancti Jacobi eremitæ. Et Nicomediæ, sanctorum martyrum. Inde et Domnes et viginti millium, qui passi sunt sub Maximiano. Eodem die obitus illustrissimæ Margaretæ virginis, filiæ regis Hungarorum, ordinis Prædicatorum. »

IV *Kal.* *Die 29.*

Romæ via Numentana, natalis sanctorum Papiæ et Mauri militum, quorum ora jussit Laudicius Urbis præfectus ad primam confessionem Christi lapidibus contundi, et sic eos in carcerem retrudi, ac postea fustibus cædi, atque in ultimo plumbatis, donec expirarent. Eodem die Treveris, depositio beati Valerii episcopi discipuli sancti Petri apostoli. In territorio Trecassino, sancti Sabiniani, qui jubente Aureliano imperatore pro fide Christi decollatus est. [*Addit Bouillart.* : [a] Et Octavæ sancti Vincentii martyris.]

NOTÆ.

Summa hic codicum plurimorum consonantia : B *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsan.*, *Antuerpien.*, *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, *Molan* et *Agon. Martyrum.* Item codd. mediæ notæ, *Autuerp.-max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.*, et *edit. Ultraject.-Belgic.*

[a] Octavam sancti Vincentii autographo Pratensi fuisse adjectam scripsit ad Sollerium Castellanus, simulque erasas quinque ultimas textus litteras, *us est*, ut additamento esset locus. Falsa omnia. Nihil erasum. Tantum quinque litteræ duabus contractæ hoc modo *t'* ; Nihil etiam additum. Nec mirum id quidem, Usuardum Octavæ sancti Vincentii meminisse. More recepto erat apud Benedictinos ut sodales in capitulo congregati lectione Martyrologii præmonerentur quæ festa celebraret, quorum sanctorum memoriam die proxime sequenti coleret Ecclesia. Hunc autem in usum ab Usuardo Martyrologium fuisse confectum argumento sunt Regula S. Benedicti et Necrologium codici inserta, quæ post Martyrologium legi solebant. An potuit monachus Pratensis oblivisci octavæ quam noverat suæ abbatiæ patrono consecratam ?

BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Maure pro ***Mauri*** in Munerato error est. In Alberg. *martyrum militum* prima vox redundat. Magna codicum discrepantia in scriptione nominis *Laudicius*, pro quo, male, Antuerpien. *Laucius ;* C Herinien., Tornacen., Molan. et alii cum Adone, *Laodicius*. Sequor in textu lectionem Bedæ, Pulsan., Munerati, Belini et Greveni ; non repugnaturus si aliam præferas, aut cum Pratensi legendum putes *Lauditius*, imo forte *Laodicius* ut in eo codice legisse videtur Castellanus. Muneratus denuo male posuit *profectus* pro *præfectus*. Quos codices mss. secuti fuerint Greven. et Molan. non capio ; interque hæc omittit : ***Et sic eos in carcerem retrudi***, quæ in omnibus nostris, nullo excepto, clarissime exprimuntur ; cum hac sola differentia, quod Antuerp., Max.-Lubec., Ultraject., etc., pro *retrudi* posuerint *trudi*. Et ea quidem clausula ad mentem Bedæ, et, qui eum descripsit, Adonis, exprimenda est. Sitne legendum *ad ultimum*, an *in ultimo* dubium est, variant optimæ notæ codices ; Herinien. et Tornacen. scribentibus primo modo : nos Usuardum secundo modo scripsisse existimamus. Solus Muneratus habet *ultimo*. Molanus dum clarior videri voluit, textum corrupit, addens ex Adone vocem *percuti*, atque adeo legens : *atque ad ultimum percuti plumbatis*. Pulsanen. vero omittit, *atque ultimo plumbatis*. *Treveris* in Munerato, *Valeris* in prima Belini editione, typographo imputanda. *Trecasino, Sabiani, vel Laviani* scribunt aliqui, præsertim codices minus genuini, non nemo *Fabiani*, Munerat. *Saviniani ;* textus ex purloribus desumutur est. Pulsan., Antuerp. et Belinus habent *Aurelio* pro *Aureliano*. Porro Ultraject, Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. *Valerium* ultimo loco annuntiant, *Sabinianum* ei præponentes. Inter puriores codices hic denuo numeratur apographum nostrum Pratense, licet hodie additamentum habeat de *Octava sancti Vincentii*, quod prætenso autographo adjectum scribit ad me Castellanus, notans erasas quinque ultimas textus litteras *us est*, unde additio illa initium sumit.

OBSERVATIONES.

De *Papia* et *Mauro* nihil Hieronymiana apographa. Primus eos retulit Beda cum insigni elogio, quod a Rabano modice immutatum est. Romanum D parvum scripserat : *Romæ, Papiæ et Mauri militum sub Diocletiano imperatore*. Ado paratum in Beda encomium non nihil expolivisse videtur. Utrum secutus fuerit Notkerus, parum interest ; Noster certe quod in alterutra invenerat, comptius, et brevius reddidit. Dixi in Beda esse *Laudicius*, quod Ado vertit *Laodicius*, ut habent Rabanus quoque et Notkerus. An *Laudicius*, ab Usuardo servatus, indicio esse possit eum Bedam potius quam Adonem sibi imitandum proposuisse, non est operæ pretium indagare. Reliqua, quæ ad hos sanctos spectant, ex sancti Marcelli papæ Actis XVI Januarii repetenda sunt. *Valerius* Trevirensis in omnibus Hieronymianis ita ponitur, ut nequaquam adjectitius videatur, Pro confessore recoli ostendit præfixa formula, *depositio ;* ita enim habetur : *Treveris, depositio Valerii*, vel *B. Valerii*, vel *beatissimi Valerii episcopi :* quin imo Corbeiense notanter adjicit, *confessoris*, quem titulum in hisce codicibus rarius recurrere, alibi diximus. Hinc Rabanus sua desumpsit ; sed Adoni proprium est, quod de *beati Petri discipulatu* in textu nostro adjungitur, eumdemque fontem Notkerus consulit. Id quo sensu intelligendum, non inepte explicat Castellanus pag. 451. Etenim in proprio sensu, aut significatione accipi non posse, vel ex Hieronymianis colliges, in quibus primi illi duorum primorum Ecclesiæ sæculorum episcopi passim gaudent apposito *de antiquis*, quod in hoc ipso laterculo, Hippolyto tribuitur. Verum hæc operosius discutientur, aut in Supplemento Januarii, aut XIV Septembris ad vitam sancti Materni, quem si tempore Constantini magni floruisse memineris, Valerii hujus ætatem nullo negotio deprehendes. Binas uostras annuntiationes sic metrice complectitur Wandalbertus :

> **Quarto martyrium Papiæ Maurique refulget**
> **Tunc et Valerio Treviri pro præsule gaudent.**

Sabiniani martyris Tricassini, quem a Senonens

distinguendem hactenus, credimus, solus Usuardus hoc die inter antiquos meminit, non recte, ut ante Castellanum observarunt majores nostri, cum XXIV Januarii ejus festivitas per totam diœcesim Tricassinam celebretur, idque in usu fuisse ante Usuardi tempora testetur laudatus Castellanus. Nec mirum, cum illo ipso die martyrio coronatum *Sabinianum* referant ejus Acta. Id compertum habuisse videtur Florus, dum *Sabinam* sororem præfato die ei conjunxit, unde hic rursus colligas, quam ignota fuerint Usuardo Flori ad Bedam supplementa. Aliam Usuardi hallucinationem infra notabimus, nempe quod *Sabinam* hanc *Trecensem* ad XXIX Augusti distulerit, ut cum *Sabina Romana* eam connecteret. Melius in Actis nostris hoc die recolitur, et ex Martyrologiorum auctoritate cum fratre conjungitur, atque cum multis aliis martyribus, quorum gesta ibi collecta expenduntur, et illustrantur. Vide in Actis dies alios, quibus aut conjunctim, aut seorsim eorum nomina repetuntur. Hæc pro instituto nostro satis dicta existimo, nam, quidquid de rei veritate statuendum sit, certum manet, ipsissimam et genuinam Usuardi lectionem in textu a nobis fideliter et simpliciter repræsentari.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. : « Romæ, passio sanctorum Papiæ et Mauri militum, tempore Diocletiani. » In Valerio satis purus est. Ultimam vero sic vertit : « Ipso die, natale sanctæ Savinæ virginis. » Clarius codex VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130. « Trecas sanctæ Saviniæ virginis. » Et eam quidem Sabiniano conjunxere citati inter Auctaria codices, XXIV hujus. Utrum illi, an huic diei magis quadret, definire certo non ausim, malim tamen alterutri, et huic præsertim, quam diei XXIX Augusti, cui eam innectit Usuardus cum *Sabina Romana* copulatam. Rursus *Savina* an *Sabina* appelletur rectius, eadem quæstio est, quæ de *Saviniani*, et *Sabiniani* nomine moveri posset, quem codex Altempsianus, et aliqui alii *Sabinum* vocaverunt.

ROSWEYD., in prima, et secunda non omnino purus, tertiam plane omittit.

CENTULEN. : « Romæ, sanctorum militum Papiæ et Mauri, suh Dyocletiano. In territorio Trecassimo, sancti Sabiani martyris. Treveris, depositio beati Valerii episcopi, discipuli Petri apostoli. Et octava sancti Vincentii martyris. » Vide Variantes in fine.

BRUXELLEN. Præpostero ordine Papam et Maurum ultimo loco annuntiat, elogio ex Adone non nihil interpolato. Sic vero incipit : « Treveris, depositio beati Valerii episcopi, discipuli sancti Petri apostoli. Qui cum beatis Euchario et Materno Treverim veniens, post obitum Eucharii, ibidem per annos quindecim episcopatus fungebatur honore. Cujus prædicationis tanta fuit instantia, ut eo adhuc vivente, per Galliam et Germaniam Christiani paganos numero simul et religione superarent. » In Sabiniano purus est.

Aliter incipit HAGEN., nimirum : « In territorio Trocassino, passio sancti Sabiniani martyris. Qui fuit filius unicus Sabini ducis : qui per angelum Domini miraculose conversus est, et sacrum baptisma suscepit ; et patrem cum patria reliquens, ad docendum alios perrexit : qui ab Aureliano imperatore infinitas pœnas sustinuit, et tandem decollatus, martyrium complevit. » De Papia et Mauro nihil immutavit. De Valerio textui hæc solum addit : « Qui cum beato Euchario et Materno magnam partem Galliæ ad fidem Deo convertit, et post Eucharium ibidem factus episcopus, quievit in pace. »

VATICAN., sub num. 5949 ; « In Penvia [*an non* Perusia ?] sancti Constantii. Beneventi, natale sanctorum Felicissimi et Cassiani in S. Sophia. »

STROZZ. et MEDIC. : « Apud civitatem Cebensem [*forte* Cellensem] juxta castrum Corneti, sancti Flaviani martyris, qui sub Claudio imperatore passus est cum omni domo sua, inter viros et mulieres promiscui sexus, numero LXXXV et baptizati fuerunt a B. Theodoro presbytero, et per martyrium consummati sunt, ut legitur in gestis sancti Maximi martyris. » Multo lumine indigent, quæ hic obscure confusa sunt, denuo excutienda cum Actis sanctæ Severæ, etc. Vide tomo II Januarii pag. 946.

Editio LUBECO-COL., de Papia et Mauro, post *militum* ex Adone interserit, « tempore Diocletiani imperatoris, qui videntes constantiam sanctorum Saturnini et Sisinnii diaconi, conversi sunt ad fidem. Quorum ora, etc. » De Valerio adjicit : « Quem idem apostolus Treviri, una cum discipulis suis Euchario et Materno, ad prædicandum gentibus illis destinavit. » In fine : « Bituricas, S. Severi episcopi et confessoris, discipuli sancti Martini episcopi. » Vide infra in augmento Molani.

GREVEN. : « Item sanctorum Pauli, Victoris, Hippolyti, Honorati, Petrosii. Severi episcopi Bituricensis et confessoris, discipuli sancti Martini. In Britannia, Gildæ abbatis. Vitalis, abbatis. (Constantii, ni *fallor*, Perusini) episcopi et martyris. »

MOLAN., minori charactere : « Eodem die, sancti Sulpitii Severi, episcopi Bituricensis et confessoris discipuli sancti Martini, de quo Gennadius, etc. » Ubique Sulpitiorum confusio ; hic enim Bituricensis episcopus, ad sancti Martini tempora spectare nequaquam potest, ut evincit Bollandus hoc die. Postremæ editiones : « In Britannia, Gildæ abbatis et confessoris. » Tum de Sulpitio. Demum : « Perusiæ, sancti Constantii episcopi et confessoris. » Notabis in omnibus editionibus, post elogium Papiæ et Mauri, litteris insertum ex Beda et Adone : Scriptum est in gestis beati Marcelli. »

III *Kal.* *Die* 30.

Apud Antiochiam, passio beati Ypoliti martyris, qui Novati schismate aliquantulum deceptus, operante gratia Christi correctus, ad charitatem Ecclesiæ rediit, pro qua [*Bouillart, add.* et in qua] illustre martyrium consummavit. Hierosolimis, sanctissimi Matthiæ episcopi, de quo mira, et plena fide narrant, quia multa pro Christo perpessus, ultimo in pace vitam finivit. Ipso die, passio sancti Flaviani martyris. Malbodio monasterio, sanctæ Aldegundis virginis. [*Apud Bouillart.* : ..... Flaviani martyris. In territorio Parisiacensi [a] Baltildis reginæ.]

NOTÆ.

Sic pure *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Belin.*, *Greven.*, *Molan.* et *editio Ultraject.-Belgic.*

[a] Memorata hoc loco regina Bathildis in causa est cur Pratensem codicem hoc die morosus illius censor inter puros recensere non dignatus fuerit. Attamen Vitæ Bathildis auctor anonymus, illius reginæ æqualis, apud Mabillionem Act. SS. sæc. II. et apud Bollandum, tom. II Jan., Bathildis mortem III Kal. consignavit. Veterrimum Corbeiensis abbatiæ Kalendarium, ante annos 700 exaratum, eidem diei mortem ascripsit ; eadem die Bathildis mentionem faciunt Martyrologia. S. Hieronymi dicta, Pontisarense XII sæculi, Fossatense, codices Colbert. A et D ; Victorin. A et B ; Sandionys., Fuliens. B, Monstiburg., Pari-

siensis Ecclesia, monasteria Corbeiense et Calense, Bathildis largitionibus erecta et nobilitata, festum atque solemnem hunc diem agunt. Sed his omnibus argumentis adduci non potuit Sollerius ut crederet hunc diem ab Usuardo Bathildis morti fuisse assignatum. Quid tandem illum moratur? Auctoritas Castellani scilicet, qui monuit loco *Aldegundis* erasæ A substitutam fuisse Bathildem. Non equidem lituram inficior; sed omittere monitor non debuit quæ manus reliquum codicem descripsit, eadem hic Bathildis memoriam annuntiatam fuisse. Veniant in hoc eruditionis genere exercitati judices. Codicis copiam facere parati sumus. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Solus Munerat. posuit *sancti*, pro *beati*. Scripsi *Ypoliti*, modo satis barbaro, sed pro quo stat plurima codicum qualiscunque auctoritas, ut hic Herinien., Tornacen., Pulsanen., Antuerp., Munerat. et aliorum plurium, ut videbis etiam XIII et XXIII Augusti. Molan. recte posuit *Hippolyti:* proxime Praten. *Hippoliti;* Belin. et Greven., *Hypoliti*. Tibi licet præferre, quod optimum est; liceat nobis codicum nostrorum etiam luxatam scribendi rationem sequi. In Hieronymianis est *Epoliti*, etc. Prima Belini editio pro *Novati*, posuit *Novatiani:* uterque ad schisma concurrit. Habet etiam cum aliis codicibus *scismate*. Tornacen. et Munerat. pro *correctus*, legunt *correptus*. Qua libertate reliqui *Ypoliti*, eadem scribo *Hierosilimis*, etc., de quibus alibi. Pre *sanctissimi*, in Tornacensi est *sancti*, in Belin., *gloriosissimi*. *Mathæ* et *Mathei* scribunt codices aliqui, Molan. *Matthæi*, Belini prima editio *Nathei*, melius Praten, *Mathiæ*, potior est nostra lectio. In plerisque nostris et optimis habetur *narrant*, quo modo Usuardum legisse existimo. Pulsanen., Belin., Greven. et Molan. forte melius cum Adone, *narrantur*. Rursus Greven. et Molan. habent *Anierit*. Tornacen. pro *ipso die*, ponit *eodem die*. Pulsanen., Greven. et Molan. omittunt, *passio. Flavii* in Pulsanen. pro *Flaviani*, error est, uti et in eodem *Malboydo*, in Greven. *Moalbodio*, ia Belin. *Aldegunde*.

B Notavi superius XXVI Januarii, erasam in Pratensi codice Bathildis commemorationem, ut Castellanus monuerat. Idem ipse in notis hoc die observat *Aldegundem* in præfato codice itidem inductam, ad XIII Novembris translatam, ejusque loco substitutam hic *Bathildem*. Atque hæc causa est, cur hoc etiam die a purorum numero codex ille exclusus sit. Quomodo alii utramque conjunxerint, alii vero aliter scripserint, ex Auctariis intelliges. Genuina Usuardi lectio ex citatis pro textu codicibus abunde comprobata est.

ORSERVATIONES.

Die præcedenti non oscitanter advertimus, notari in Hieronymianis *Hippolytum episcopum, de antiquis*, utut ibi nomen deformatum sit, quemadmodum et hoc die dum præfata apographa primo loco legunt: *In Antiochia, passio sancti Epoliti*. Ex diversis enuntiandi modis, diversos hos esse plerique volunt, quamvis in his codicibus novum omnino non sit, eumdem sanctum semel atque iterum repeti. Ego ingenue fateor, in Hippolytis me hæsitare, dum oppositas eruditorum opiniones penitius introspicio. Videtur prior, *episcopus de antiquis*, sumendus pro celeberrimo illo de priscis Ecclesiæ doctoribus, ut recte, me quidem judice, hoc die censet Florentinius. Verum an ille, qui ab aliquibus *Portuensis* epicopus dicitur? An is, qui colitur XXII vel XXIII Augusti? An qui a Prudentio celebratur? Variant sententiæ. Jam vero quis hic noster Antiochiæ passus? Satis propendeo, ut dicam hunc ipsum, illum esse magnum *de antiquis* scriptorem incerti loci episcopum, cum Portuensi martyre nequaquam confundendum; sed obstat, quod in Hieronymianis alter ab altero distinguatur. Lapis offensionis est *Antiochia:* nodum solveris, aut scideris, si liceat *Hippolytum magnum* Antiochiæ ascribere, utpote alicujus ecclesiæ Orientalis episcopum, qui a nostris martyrologis XXII vel XVIII Augusti recolatur; hunc verbo *presbyterum Romanum* dicas, qui forte cum Pontiano papa, ut est in Henschenianis catalogis, ante tomum I Aprilis, exsilium passus, post Cornelii electionem, Novatiano schismati implicitus, sed gloriose resipiscens, illustre martyrium, jam ætate confectus, non Antiochiæ, sed probabilissime ad Tyberina ostia subierit, quique a Prudentio egregie laudatus est, non confusus, ut vult Baronius, et a *pulcherrima Roma*, colitur *Idibus Augusti mensis*, ut ibi dicemus. Hæc præmittenda fuere ut detegatur confusio in omnia Murtyrologia per Adonem inducta. Romanum parvum breviter legerat: *Antiochiæ, passio sancti Hippolyti*. Sed rem ni fallor, implicuit solus Ado, elogium illud adjungens, quod ex ipso Notkerus, et recentiores passim accepere, quodque ego Hippolyti Prudentiani unice proprium existimo, non utique Antiocheni, nisi qui in Adonis gratiam alterum quempiam Hippolytum *Novati schismate deceptum*, Antiochiæ passum fingat, quod mihi certe non fit verosimile. Martyrologos nostros maximi sane facimus, non tanti tamen, ut ubique Prudentio tot sæculis anteriori præferendos putemus. Hieronymianorum sensui insistere videtur Wandalbertus, unico suo versiculo:

Tertiaque Hippolytum Antiochensæ personat urbi.

C Castellanus. pag. 461, semel atque iterum *Matthiam* Hierosolymitanum ab Usuardo primum positum insinuat, tametsi evidentissimum sit, verba ejus omnia permodice immutata ex Adone hic etiam transumpta. Ado illum ex Romano parvo acceperat, ubi sic memoratur: *Jerosolymis, Matthiæ episcopi qui octavus fuit post Jacobum*. Notkerus Adonis phrasim non nihil transposuit; apud martyrologos alios notus non est. An hic felicius rem attigerit Ado, quam in priori annuntiatione; quæ et qualia sint, *mira illa et plena fide gesta*, videsis in Actis et in Chronologia patriarcharum Hierosolymitanorum ante tomum III Maii. pag. 6.

Sequitur apud Adonem *Alexander* martyr, ex hoc a Notkero quoque relatus; qui cur ab Usuardo præteritus fuerit, tum demum perspexi, cum Adonis elogium sæpe expendens et versans, illud rursus male translatum, et applicatum didici. Nimirum accepta sunt verba omnia ex Rufino lib VI Historiæ, cap. 29, quibus aperte describuntur certamina Alexandri Hierosolymitani, qui idem ipse a Romano parvo et Adone disertissime ponitur XVIII Martii: D ut proinde Alexander ille Adonianus, hic abundet, nisi alium quempiam indicaverit auctor Romani parvi, qui etiam *Deciana persecutione passus* sit, quique hactenus nos lateat. Cætera ad XVIII Martii remittimus. Hæc procul dubio etiam observavit Castellanus, sed alio defectu laborare videtur, dum prædictum Alexandrum in notis pag. 461 differt ad XII Decembris, quasi idem foret, qui tribus diversis diebus a Romano parvo et Adone annuntiatur. Mentem ejus non satis clare assequor, nisi Græcos sequi velit, qui eo die Alexandrum Hierolymitanum recolunt, nam qui ibi *Alexander* cum socio *Epimacho* a nostris celebratur, tantum ab Hierosolymitano distat, quantum Alexandria ab Hierosolymis dissita est; ut satis distincte explicat Rufinus citato libro cap. 31 et 35; item Eusebius Valesii lib. VI, cap. 41. et 46.

Substitutus hic ab Usuardo *Flavianus* ex nullis characteristicis innotescit, utpote sine loci aut tem-

poris nota positus, neque unde illum acceperit divinare queo. Fateor equidem, a Castellano Flavianum hunc *Centumcellis* collocari, a Baronio autem Romæ ascribi XXVIII Januarii. At tam varia congesta reperio, ut ea discriminare non vacet. Nec plus lucis reperio, quam Acta exhibeant pag. 833 et 946. De *Aldegunde* nihil dicendum superest. Rabani et ex hoc Notkeri peculiare de ipsa elogium, a Molano relatum, inter Auctaria recensebimus.

AUCTARIA.

PRATEN. et AGONES MARTYRUM, expuncta Aldegunde, ut in Variantibus dixi substituunt: « In territorio Parisiacensi, Baltildis reginæ. »

ANTUERP.-MAX. satis purus est toto textu usque ad *vitam finivit*, sed tunc ex Adone subdit: « Hic octavus post Jacobum apostolum, Jerosolimorum rexit ecclesiam. Eodem die, passio beati Alexandri martyris. » De Aldegunde, recte.

ROSWEYD. In Hippolyto deest elogium. In Matthia, satis purus est. Tum: « Item beati Alexandri martyris qui passus est tempore Decii. In Africa. CXXIV martyrum. » Vide Hieronymiana. « Item Lici martyris et sociorum ejus. » Nescio quem alium indicare possit præter *Leucium*, de quo XXVIII hujus. « Item eodem die, dormitio sanctæ Bathildis. « In Aldegunde, purus est.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., MUNERAT., ANTUERP.-MAX. LOVANIEN. et LEYDEN. BELGIC. in textu omnes puri sunt, sed in eo excedunt, quod *Bathildem reginam* superadjiciant.

ULTRAJ., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. plus aliquid de Alexandro scribunt, quam posuerit Ado. Ita enim habent: « Item Hierosolymis, natale beati Alexandri episcopi. Qui sub Deciana persecutione judicii pro confessione sistitur, vinculisque traditus, dum longæva ætatis veneranda fulgeret canitie, postquam frequenter Dominum suis glorificaverat passionibus, nunc de tribulationibus [*ita legunt* ULTRAJ. *et* LEYDEN., *melius alii de* tribunalibus] ad vincula, nunc de vinculis ad tribunalia pertractus, inter ipsa vicissim sibi succedentia tormenta, beato fine quievit. » Ita fere etiam.

VATICAN., sub num. 5949, et STROZZ., etc. Rectius et simplicius GREVEN. et MOLAN. « Item beati Alexandri. Hic Deciana persecutione pro confessione fidei judiciis sistitur, et vinculis carceris traditur, Qui cum longævæ ætatis veneranda canitie, » etc. Addit GREVEN.: « Videtur iste ille esse quem Usuardus ponit XV Kal. Aprilis. » Hoc est, quod et nos putamus non omnino esse compertum. Videatur Bollandus, hac die.

CENTULEN. Usuardi contractor incidit a Mathia, legens fere, ut Rom. parvum: « Hierosolymis beati Matthiæ episcopi et martyris, qui octavus post Jacobum Hierosolymorum rexit ecclesiam. » Sequitur Hyppolytus. Tum: « Eodem die sancti Alexandri martyris. » In fine perperam adjicit: « Alexandriæ, sancti Metrani martyris, » qui ad diem sequentem spectat.

BRUXELLEN. sic orditur: « Malbodio monasterio, depositio sanctæ Aldegundis virginis et abbatissæ, sororis beatæ Waldetrudi et neptis sanctæ Gudilæ. » In Hippolyto et Matthia fere purus est. De Alexandro nihil novi profert. Sequitur Flavianus. Denique: « In territorio Parisiensi, dormitio sanctæ Bathildis, Francorum reginæ, quæ Corbeyam monasterium construxit. »

HAGENOYEN., luxatus et mancus est; Hippolytum vocat *Novaypolytum*; Flavianum, *Flaviarium*: Aldegundem territorio Parisiensi, Bathildem Malbodio attribuit, etc.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ.: « Aldegundis virginis, sororis sanctæ Waldetrudis viduæ. Flaviani martyris. Item sancti Hippolyti martyris, cujus passionem Prudentius describit. »

ALTEMPS., in Anglia auctus, « Item sancti Belliani martyris. » Puto nomen esse corruptum, forte ex *Pellicani*, vel hujusmodi alio, quod ex apographis Hieronymianis acceptum fuerit.

Editio LUBECO-COL Cum codicibus superius citatis convenit, hoc peculiare subnectens: « Malbodio monasterio, sancti (sanctæ) Aldegundis virginis nobilissimæ, quæ ex regio genere orta, Christum sibi in perpetuum sponsum elegit, qui etiam eam in tantum dilexit, quod sæpe ei visibilem angelum pro solatio miserat. » Sed hæc elegantius exprimit Molanus ex Rabano, et Notkero: « Quæ tempore Dagoberti regis Francorum ex nobili genere progenita, virginitatis propositum elegit, in quo et permansit sæpiusque illi angelica visio revelata fuit, exhortans eam, ut in proposito permaneret. Novissime vero cum magna claritate cœlestis luminis, ad vitam migravit æternam.

GREVEN.: « In Africa, Pellicani, Clericiani, Philippiani, et aliorum CXXIV. » Ex Hieronym. Vide Bollandum. « Lucii martyris, et sociorum ejus. Batildis reginæ Franciæ, quæ post mortem Clodovæi viri sui monasterium ingressa, in magna se humilitate dejiciens, Christo conformari satagebat. Etiam ponitur VII Kal. Februarii, sed melius hic.

MOLAN., præter dicta, minori charactere scribit: « Eodem die beatæ memoriæ, Antonii Peregrini Patavini, ex Manziorum familia nati, qui omnia loca sancta visitavit et defunctus est MCCLXVII. » In postremis editionibus Alexandrum omisit, haud dubie quod cum Greveno dubitare cœperit, utrum hic idem non esset cum eo, qui XVIII Martii ponitur.

Pridie Kal. *Die* 31.

Apud Alexandriam, natalis beati Metrani martyris, quo nolente impia verba proferre ad jussionem paganorum, omne corpus ejus fustibus colliserunt; vultumque et oculos acutis calamis terebrantes, extra urbem cum cruciatibus expulerunt, ibique spiritum, qui in eo superat, lapidibus ejecerunt. Item Alexandriæ, sanctorum martyrum Saturnini, Thyrsi et Victoris. Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi et martyris. [*Bouillart. om.* Apud Trientinam..... martyris [a].]

NOTÆ.

Codices puriores concentur soli *Herinien.*, *Tornacen.* et *Antuerp.-Major.*

[a] Addit huic articulo Sollerius. *Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi et martyris.* Sic sui codices Heriniensis et Tornacensis hujus diei articulum claudunt. Sic etiam Dervensis longe vetustior. Itaque non dubium est quin primum Usuardi autographum Tridentini Vigilii mentionem hoc die fecerit. Imitatus fuerat Usuardus Martyrologia quæ ante se composuerant Beda, Florus, etc. Postea lectis Vigilii actis, errorem correxit. Quam apte id fecerit, die 26 Junii dicetur. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Vix quidquam occurrit notatu dignum præter differentiam inter Antuerp.-Majorem, et duos alios codices pro textu citatos. Siquidem ille puram Adonis lectionem Usuardinæ tantillum immutatæ prætulisse videtur. Itaque pro *beati*, legit *sancti*. Deinde post *martyris* sic pergit: *Quem correptum pagani jubent impia verba proferre, quod illo recusante omne corpus..... ibique quod in eo superaret spiritus*, etc. Annuntiationem secundam sic format idem codex: *Tirsi, Saturnini et Victoris, quorum gesta habentur*. Alii scribunt *Tyrsi*: nobis præplacet Adonis orthographia, qua itidem supra ad XXVIII usi fuimus. Rursus, Antuerp-Maj. incipit: *Eodem die*, etc. Herinien. autem *Vigilii* male scribit *Vigili*.

Superest nova ex codice Pratensi aliisque controversia, ac nimirum *Vigilius Tridentinus* ab Usuardo pso hoc die an XXVI Junii relatus sit? Citato Praensi subscribunt Antuerp., Max.-Lubec., Munerat., A Greven, et Molan., major nempe numerus codicum, quorum auctoritate definienda, ut plurimum, Usuardi simplicitas. Et licet codices multi alii, præsertim Hierinien. et Tornacen. oppositum traderent, illis cedendum putaveram, quo usque ad vera Pratensis lectione a Castellano factus sum certior. Respondit hic ultimis suis litteris, XXXI Januarii MDCCXI aliena manu ad me datis, in hæc verba: *Dum est ad S. Germani a Pratis; apparet litura* (XXVI Januarii de quo quæsieram) *verosimiliter sancti Vigilii, qui* XXVI *Junii denuo recurrit, sed eadem prima manu, qua reliqua scripta sunt*. Quid ex his, cum annuntiatione XXVI Junii collatis, deducendum sit, in præfatione explicavimus; hic mihi satis sit unum evicisse, nempe in vetustissimis Usuardi apographis, quale certe Pratense cenceri debet, positum olim hoc die Vigilium, ac proinde in primo ipso Usuardi autographo, atque adeo veram, et puram esse nostram lectionem,

OBSERVATIONES.

Singulare auctoris Romani parvi, in colligendis B ex Rufino sanctis, studium, ut toto opere sæpe proditur, ita hic manifeste patet in glorioso sene Alexandrino nomine *Metra*, de quo in tractatu Chronologico Patriarcharum obiter locuti sumus num. 164, sed quem hic ex recepto scribendi modo cum Martyrologis nostris *Metranum* dicimus. Hic itaque a Romano parvo sic primum consignatus est: *Alexandriæ sancti Metrani martyris*, Sumptus est ex celebri Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola, quam ex Eusebio, et Rufino recusam habes apud Ruinartium inter Sincera et Selecta a pag. 103 Inde totum suum elogium accepit Ado, quod Notkerus intactum reliquit, Noster vero modice abbrevians obscurius reddidit, ut ex codice Antuerp.-Majore in Variantibus facit patescit. Annuntiatio altera solius Adonis et ab ibso indeterminate expressa: *Item, sanctorum Saturnini, Thyrsi et Victoris*. Notkerus Hieronimiana prætulit, in quo saltem aliqua inter hos aliosque martyres reperitur C distinctio. Rem confudit Usuardus, palæstram assignando *Alexandriæ*, cui in præfatis Hieronymianis alii prorsus martyres tribuuntur. Recte et solide hic observavit Bollandus, pag. 1080, « difficile esse, cum Acta sunt, sanctorum martyrum fide certa natales stabilire; loco, in quo palmam adepti, sæpe numero a librariis, vel omisso, vel mendose expresso, aut pluribus ad unum temere revocatis; sociis nunc omissis, nunc neglecta interpunctione, aliunde ascitis, aut ex nominum similitudine iisdem perperam repetitis. Quæ omnia cum hic animis nostris observarentur, ne quidem quod conjectaremus, satis erat expeditum. » Nec nobis prumptum est confusa hæc secernere, Cæterum Usuardi error in recentiores transiit satis feliciter pro aliqua parte ex ms. S. Cyriaci a Baronio correctus. Dubitari potest, an Wandalberti versus occasionem aliis non dederint tres illos ex majori numero seligendi. Sic ille cecinerat:

> Saturnine tuum egregium Thyrsique trophæum,
> Victorisque simul Jani determinat orbem.

Vigilium Tridentinum ab Usuardo hoc ipso die, post Romanum parvum et Adonem, consignatum omnino credimus, ut supra in Variantibus dictum est. Ita illum primus annuntiat Romani parvi auctor: *Trientinæ, sancti Vigilii episcopi et martyris*. Hinc ab Adone positus iisdem ipsis verbis, quæ ex eo Usuardus et Notkerus descripsere. Vide Acta ejus illustrata XXVI Junii, quo die a Romano moderno refertur.

AUCTARIA.

Incipio a defectu, quem supra notavi in codicibus PRATEN., PULSANEN., ANTUERP., MAX.-LUBEC., MUNERAT,. GREVEN., MOLAN. et AGON. MARTYRUM, qui omnes *Vigilium* hodie omiserunt.

ROSWEYD., in prima nec plane Adonianus, nec Usuardinus est, quamvis in re conveniant. In secunda item omnino purus non est. Vigilio etiam caret, cujus loco adjicit: « Et natale sanctorum XV sacerdotum. » Quæ quidem ex Hieronymianis accepta sunt. Sed quid hoc quod additur, *Et beati Julii* D *confessoris?* An de presbytero agit, qui cum *Juliano diacono fratre* in Actis Novariæ in Italia ponitur.

ALBERGEN. ita incipit: « Natale beatorum martyrum Cyri, et Joannis. » Additur in LOVANIEN: « Quorum primus ex Alexandria, metropoli Egypti, secundus de civitate Edissena exstitit oriundus. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. ad complendum elogium hæc supradictis adjiciunt: « Qui temporibus Diocletiani et Maximiani primum tenti et in carcerem missi, deinde virgis cæsi et facibns ignitis adusti, aceto saleque superfusi, ac cilicio confricati, piceque fervente perfusi, ad ultimum decollati, martyrium compleverunt. » De Saturnino et sociis adjungunt omnes, « quorum gesta habentur, » quæ utinam vera essent!

Solus LOVANIEN. in eo purus est, quod ultimo loco habeat de Vigilio, ut supra in textu.

CENTULEN. de Metrano egit die præcedenti, ut vide ibi in Auctariis. Hic vero: « Alexandriæ, sanctorum martyrum Tirsi, Saturnini et Victoris, quorum gesta habentur. » In Vigilio purus est.

BRUXELLEN. de Cyro et Joanne legit, cum codicibus mediæ notæ supra. De Metrano habet elogium Adonis purum. De Saturnino, etc., ut supra. Tum de suo disparata conjungit, hoc modo: « Et apud Trientinam urbem, Vigilii papæ, et martyris; qui ob id quod Antennium (Anthimum) Constantinopolitanum episcopum de hæresi condemnatum, ad sedem suam noluit revocare, jussu imperatoris ignominiose tractatus, mittitur in exilium; ubi de eo, quod in Silverio papa suo prædecessore, inique commisit, digne pœnitendo, veniæ locum invenit, et vitam feliciter terminavit. Hic constituit, ut in ecclesiis missæ versus Orientem celebrentur. Item Gelasii episcopi. »

HAGENOYEN. Post purum et integrum Usuardi textum, addit: « Eodem die translatio sancti Euscacii [Eustadii] episcopi et confessoris. » Sequitur de Cyro et Joanne, ut supra. Tum: « Item Mutinæ, sancti Geminiani episcopi et confessoris.

AQUICINCT. pro *Thyrsi*, legit *Tyrsimi*.

VICTORIN., in fine : « Et sanctorum Abba Cyri et Joannis. Eodem die apud Tridentinam urbem, B. Vigilii episcopi et martyris, » CODEX REG. SUEC., signatus num. 130, et VATICAN., num 3949, habent, ut superius, *Trientinam*. ABDINCHEFF. Apud *Trientum*. STROZZ. et MEDIC. « Apud Trientinam civitatem, natalis sancti Vigilii episcopi et confessoris.» MATRIC. CARTHUS. ULTRAJ. absque positione: « Vigilii episcopi et martyris. »

AMBIAN. « In Galliis Ambiani, transitus sanctæ Vulphiæ. »

DIVION. S. Benigni. « Divioni » [*aliud exemplar* Divione] « translatio corporis sancti Eustadii presbyteri et confessoris. »

REG. SUEC., num. 130 : « Et sanctorum Abbacyri, et Joannis. » Alius codex num, 438: « Civitate Gratianapoli, natalis sancti Patrocli martyris, ejusdem civitatis episcopi. »

AUGUSTODUN. D. LE MARE : « Apud Divionem, remotio sancti Benigni martyris. »

VATICAN., num. 3949 : « Natalis sanctorum Cyri et Joannis. Et sancti Cyriaci episcopi et martyris. Eodem die natalis sancti Paschasii abbatis. » Penultimo loco habet de Vigilio.

STROZZ et MEDIC. « Item translatio sancti Geminiani episcopi et confessoris, apud Mutinensem civitatem Italiæ, magnæ sanctitatis viri. » Agunt etiam de Vigilio.

BELIN. Post textum, ubi *Trisi* pro *Thyrsi* scribit, hæc addit : Eodem die, sanctorum martyrum Cyri et Joannis. « Item Mutinæ, sancti Geminiani episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Julii confessoris. Eodem die, translatio sancti Marci Evangelistæ, ab Alexandria Ægypti ad civitatem Venetiarum. » In altera editione adjicitur: « Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi et martyris. »

Editio LUBECO-COL. incipit ab elogio Cyri et Joannis, quale supra retulimus ex codicibus mediæ notæ. Sequitur, prima Usuardi annuntiatio satis pure. Item altera de Saturnino et sociis, cum addito, « quorum gesta habentur. » Tum : « Eodem die, translatio sancti Marci Evangelistæ. In territorio Trecassino, sancti Pontanii confessoris. Ipso die, sancti Edani, episcopi et confessoris. » Vigilius prætermissus est.

GREVEN. : « Cyri et Joannis martyrum, qui jussu Diocletiani et Maximiani imperatorum, primo tenti, deinde in carcerem missi, postea virgis cæsi, et facibus ignitis adusti, ad ultimum decollati, » etc. « Apud Tridentinam urbem, teste Adone, sancti Vigilii episcopi et martyris, qui in VI Kal. Julii ponitur. Passio sanctorum Pontici, et Blandinæ, de quibus in II Junii. Tarsici, Zotici et Aminoni. Item Pulii, Gelasii, Hippolyti et Juli confessorum. Aureliani martyris. Torcaci [Torquati, *ni fallor*,] episcopi et confessoris. Geminiani, Mutinensis episcopi et confessoris, cujus exequiis sanctus Severus Ravennensis, in missarum solennia raptus in spiritu, se interfuisse dicebat. Julii, et Juliani fratrum. Sancti Gandi Eboracensis [Gaudi Ebroicensis] episcopi et confessoris. In territorio Trecassino, sancti Potanii confessoris. In Anglia, Keneswitæ, abbatissæ. Ambianis, Vulfæ virginis. Translatio sancti Marci de Alexandria Venetias, anno Domini CCCCLXV (aliquot certe seculis serius). Edani episcopi et confessoris. »

MOLAN. : « Ipso die, sancti Veronis [Veroni] confessoris. Eodem die, sanctorum martyrum Cyri et Joannis. Item Mutinæ, sancti Genimiani (*male Belinum transcripsit, in quo supra habetur* Geminiani) episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Julii confessoris. Eodem die, translatio sancti Marci evangelistæ, ab Alexandria Ægypti ad Venetias. Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi et martyris. In Galliis Ambianis, transitus sanctæ Vulfiæ. Civitate Eboracensi beati Gaudi, ejusdem urbis episcopi. » Tum aliis minoribus typis : « Marcellæ viduæ, ad quam scribit beatus Hieronymus. » Posteriores editiones alium ordinem exhibent, in quibus primo loco refertur « Vigilius Tridentinus. » Deinde : « In Galliis Ambianis, transitus sanctæ Vulfiæ. » De *Gaudo* episcopo melius hic scribitur : « Civitate Ebroicensi. Eodem die sanctorum martyrum Cyri et Joannis, mirificorum et abstinentium argento. » Sumuntur ii tituli ex Græco elogio, οἱ ἅγιοι καὶ θαυματουργοὶ ἀναργύροι, quod sic melius interpretatum in Actis redditur, « sancti et mirabilium effectores, gratis in firmos curantes. » Sequitur : Item Mutineæ, sancti Geminiani, » etc. De *Julio*, ut supra. Hic iterum rectius; « In Castriloco, translatio sancti Veroni confessoris. Eodem die, translatio sancti Marci evangelistæ, » etc., ut in priori. Prudenter hic omittitur translationis corporis sanctissimi evangelistæ annus, quem supra male notatum diximus ad annum CCCCLXV. Certum quidem est, prædictam festivitatem solemniter hoc die recoli Venetiis in magnifica illa ducali basilica, serenissimæ Reipublicæ patrono et protectori dicata, tametsi de vero translationis die, aut mense, aut anno, post multas eruditorum virorum disquisitiones, nihil hactenus satis compertum proferatur : ego certe candide fateor, mihi, cum de patriarchis Alexandrinis scriberem, id studiosissime quærenti, nusquam licuisse prædictæ translationis satis expressa vestigia deprehendere. Quomodocunque res facta fuerit probabilior fert opinio, non ante initium sæculi IX venerabile corpus Alexandria Venetias deportatum, et si translationis historiæ credimus, notanda erunt Leonis Armeni tempora inter annum DCCCXIII et DCCCXX, ut proinde superius recte indicaverim, aliquot sæculis post annum CCCCLXV a Greveno signatum, accidisse. Vide in Actis XXV Aprilis a pag. 333, et Tillemontium tomo II, a pag. 98.

MENSIS FEBRUARIUS

HABET DIES XXVIII.

Kalendis. *Die 1.*

Natalis beati Ignatii episcopi et martyris, qui tertius post Petrum apostolum Antiochenam rexit ecclesiam : ac persecutione Trajani Romam vinctus mittitur, ubi præsente eodem, circumsedente senatu, immanissimis pœnarum suppliciis primo affectus, dehinc leonibus objicitur, eorumque dentibus præfocatus, hostia Christi efficitur. Apud Smirnam, sancti Pionii martyris, qui post squalorem carceris, ubi multos fratrum ad martyrii tolerantiam suis exhortationibus roboravit, cruciatibus multis vexatus, clavis confixus, et ardenti rogo superpositus, beatum pro Christo vitæ finem sortitus est. Passi sunt cum eo et alii quindecim. Eodem die, beati Ephrem Edessenæ ecclesiæ diaconi. In oppido Tricastrino, sancti Pauli epi-

scopi. cujus et vita virtutibus claruit, et mors pretiosa miraculis commendatur. In Scotia, sanctæ Brigidæ virginis, cujus vita miraculis claruit.

NOTÆ.

Ex Praten., Herinien., Munerato, Greveno et *Molano.*

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. *Natale* pro *natalis*, quod hic in aliis edd. correxit. Item, *post beatum Petrum*, vocem *beatum* omittunt alii, ut fecit Ado. Herinien. voces transposuit, pro *rexit ecclesiam*, legens, *ecclesiam rexit. Traditur* pro *mittitur* habent Greven. et Molan., sed hic in aliis emendavit. *Præsente Trajano* legit Herinien. *Eo præsente*, Munerat. melius in textu. Munerat. particulam interjicit, *ac circumsedente*. In Praten. apographo nostro pro *affectus*, scriptoris fortasse vitio, legitur *affecto*. Pro *dehinc*, Greven. et Molan. ponunt *deinde*, Nomen *Pionii* male efformant Herinien. et Munerat. hic *Pronii:* ille *Pinonii*. *Scalorem* pro *squalorem* in Munerato, error est. Greven. et Molan. mutant *vitæ finem* in *finem vitæ*. Herinien. Cum Greven. legit *Effrem*. Munerat *Effren* ; alteræ Molani editiones *Ephræm* ; servanda, ex codicibus aliis, textus lectio. Sic Munerat. et Greven. scribunt *Edissenæ*. Nimium hic sapit Greven. dum ita pronuntiat : *In oppido Tricastrino, alias Tricassino*. Nihilo melius Molan. *Trecassino* ex Adone. *Schothia* vel *scotia* pro *Hibernia* hic sumitur, ubi *Brigidam* lego, non *Brigitam*, ut Pratensis.

OBSERVATIONES.

Sanctissimi *Teophori* nulla in Fastis nostris Latinis antiquior exstat memoria, quam ea quæ a Romano parvo primum posita est hoc die : *Antiochiæ, Ignatii episcopi et martyris*. Auctorem Acta illa vidisse existimo, quæ post alios a majoribus nostris vulgata, atque olim ab Adone contracta, disertissime exprimunt, hoc ipso die *Kal. Februarii* martyrium complevisse *anno Trajani* XI, *Attico et Marcello Coss.;* atque ex eo Adonis compendio, inter Festivitates apostolorum relato, pauca illa sua Usuardus decerpsit, nec sic tamen ad veritatem satis exacta. Genuina ipsa et sincera Ignatii Acta primus in lucem protulit Usserius anno MDCXLVII, quæ mirum est Henschenio non innotuisse, de cætero inclitissimi martyris res gesta diligentissime prosecuto. Eadem illa Usseriana recudi curavit Ruinartius inter selecta a pag. 9, ac præterea fontem ipsum Græcum in bibliotheca Colbertina feliciter repertum, cum nova interpretatione ad calcem adjecit a pag. 695, in quibus certamen clare signatur XII *Kal. Januarii*, seu XX Decembris, ad quem diem Castellanus eum remisit, justo, ni fallor, scrupulosior. Recentiores alii in laudando Ignatio stylum exercuere; sufficiat Tillemontium indicasse tomo II, a pag. 190 ad 212, præter notas. Nos de his plura in Februarii Supplemento.

De *Pionio* sic agunt Hieronymiana, ut interprete et commentatore opus sit, qualem sese præbuit Florentinius. Clare Romanum parvum : *Smyrnæ, Pionii martyris et aliorum* XV. Hic Acta sinceriora præ oculis habuisse videtur Ado, ex quibus primo loco textum suum composuit, a Nostro pro majori parte transumptum, rescissa periodo controversa : *Qui persecutione Antonini Veri*, etc. Videantur Acta ipsa a Bollando diligenter expensa, ubi in prolegomenis difficultates explicantur, quæ etiam hoc tempore viris eruditis dissertationum materiam præbent, ut est apud Ruinartium a pag. 120, et apud Tillemontium tomo III, a pag. 367. Fateor in Actis alium diem notari, nempe IV Idus seu XII Martii (cum circa medium istius mensis passio certo contigisse videatur,) sed cur ad V Aprilis Pionium transferat Castellanus, nondum satis intelligo.

Nec magis liquet, unde asserere potuerit idem Castellanus, clarissimum *Ephræm* decessisse IX Julii. Hunc primus hoc die, nescio ob quam causam, retulit Ado, ex quo ipsum Noster, et ex hoc reliqui passim accepere : Nihil prætermisit Bollandus, quo omnia de eo scripta colligeret; quid addiderint recentiores examinare non vacat, continuam vitæ seriem textuit Tillemontius tomo VIII, a pag. 259 ad 319. *Paulus tricastrinus* etiam Adonianus est, male illic, forte librarii vitio, *Trecassinæ* urbi ascriptus, quod a Notkero servatum est, a Nostro prudenter (ut credimus) correctum, licet in multis ejus apographis remanserit. Vide Acta pag. 93. et Castellanum pag. 487. Solius *Brigida* hoc die meminit Beda; Florus modo suo brevem adjecit laudationem; Ado singulare miraculum, inter Auctaria referendum; Noster id solum ex Adone mutuavit. quod textus exhibet. Antiquissimum illius virginis cultum probant pleraque apographa Hieronymiana Rabanus *Scotiam* medii ævi, non male mutavit in *Hiberniam*, uti etiam Notkerus, qui tamen *Brigittam* scripsit. Credo equidem Castellanum inter sanctas, cætera sinonymas, solerter distinxisse, ita ut alia *Brigida*, quæ hoc die colitur; alia Gallica, *Britta;* alia demun Succa, quæ modo notissima est, *Birgitta* dici debeat. In iis, quæ Hiberniæ patronam spectant, nihil desiderari passus est Bollandus, vitas quinque diversas illustrans, quas haud immerito, saltem ex parte, suspectas habent eruditi neoterici. Cæterum ex dictis patet textum nostrum integrum, ordine duntaxat non nihil immutato, ex Adone profluere, cui Notkerus ea adjunxit, quæ præter *Brigidam* in Rabano repererat. Wandalbertus eam solam hodie celebrat :

> Brigida Virgo potens Februi sibi prima Kalendas
> Scotorum sancit miro celebrata favore.

AUCTARIA.

TORNACEN., plerumque purus et integer, hodie deficit in elogiis Pionii Smyrnensis et Pauli Tricastrini; sic tamen ut post *Pionii martyris*, non omittat, *passi sunt cum eo et alii* XV.

MARCHIANEN. textum purum habet, excepto Paulo, qui plane omissus est.

ANTUERP.-MAJ. expunctum hic etiam Pionii elogium. In Ephræm satis purus est. Tum, de Brigida, ex Adone textui seperaddit : « Quæ cum lignum altaris, in testimonium suæ virginitatis tetigisset, [statim] viride factum est. » In Paulo purus, postea inserit : « Eodem die, translatio sancti Audœni archiepiscopi. » In fine de Ignatio, ex Adonis Martyrologio solum habet : « Ipso die. sancti Ignatii episcopi et martyris »

ROSWEYD. Ignatii elogium etiam omittit. In Pionio interpolatus et mutilatus est. Tum : « Ravennæ, Severi episcopi et confessoris. » In Ephræm, purus. « In Scotia, Brigidæ virginis, » ut Beda. « Eodem die, S. Pauli civitatis Castrinæ episcopi et confessoris. »

PULSANEN. De Pionio et Ephræm tacet; addit autem in fine : « In monte Gargano, depositio beati Paschasii abbatis. De hoc Paschasio nihil quidquam hactenus invenire licuit. »

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. toto reliquo

textu satis puri, addunt de Brigida ex Adone, quod supra dedimus. Et in fine : « Ipso die, sanctorum episcoporum Polycarpi, et Severiani. » Vide animadversionem historicam in Actis, pag. 933. De iisdem SS. sæpius infra.

ANTUERP- MAX., LEYDEN.-BELG. et editio ULTRAJ.-BELG. a præcedentibus solo ordine differunt. Polycarpum et Severianum Brigidæ præponentes : item quod Pionio X tantummodo vel XII socios ascribant.

LOVANIEN. Similis omnino esset, nisi careret toto Pionii elogio, atque etiam sociis XV.

ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG et DANIC. de Ignatio post verba textus, adjiciunt : « Hic quodam tempore per visionem in cœlum raptus, vidit et audivit quomodo angeli per antiphonarum reciprocationem, sanctæ Trinitati hymnos canebant. Qua visione edoctus, constituit in Antiochena ecclesia, juxta modum visionis, antiphonas decantari. Deinde per beatum Ambrosium ritus cantus de Græcis transivit ad Latinos. » Pionio solum addunt socios XII. Penultimo loco de Polycarpo et Severiano. Demum de Brigida ut supra.

CENTULEN. : « Romæ, passio sancti Ignatii Antiochensis episcopi, beati Johannis apostoli discipulus, tercius post beatum Petrum Antiochenam rexit ecclesiam. Apud Zmirnam, Pionii martyris et aliorum XV. Eodem die, sancti Effrem, Adessenæ ecclesiæ diaconi. In Scocia, sanctæ Brigidæ virginis. Trecas, sancti Pauli episcopi et confessoris. » An hic alius sit a Tricastrino, vide Prætermissos et Acta, pag. 93.

BRUXELLEN. ita incipit : « In Scochia, S. Bregidæ virginis. Quæ cum lignum, » etc., quibus addit : « Ac pluribus miraculis vita ejus præclaruit. » Ignatio proprium elogium texit, quod non censui describendum. Sequitur : « Item Galleniti martyris, qui cum præfato beato Ignatio passus est. » Pionii encomium, luxatum refert. De Ephræmo fere ut textus. « Item sancti Pauli, civitatis Trecassinæ, Castrive Yppidoti episcopi, cujus vita, » etc. « Eodem die, beatorum Polycarpi et Severiani episcoporum et Præcordii presbyteri. Et translatio sancti Andoeni [Audoeni] Rothomagensis archiepiscopi. » Ejus vita dabitur XXIV Augusti.

HAGENOYEN. proprio etiam marte Ignatio elogium aptavit. In Pionio, Ephræmo, Paulo, satis purus est, præterquam quod primo solum tribuat XII socios. Tum : « In Scotia, sanctæ Brigidæ virginis, quæ per multos erat prophetata tam paganos, quam Christianos. Quæ cum quodam tempore, etc. Ipso die, sanctorum episcoporum Polycarpi et Severiani. » Vide quæ superius dicta sunt.

AQUICINCT. PRO *Trecassino*, vel potius *Tricastino*, aut *Tricastrino*, legit *Tegastri*.

VATICAN., num. 5949 : « Ravennæ, sancti Severi episcopi. » Addunt VICTORIN. et REG. SUEC. *Viri gloriosi*.

DAVERON, perperam hoc die habet : « Item Severi episcopi, cognomento Sulpitii, beati Martini Turonensis discipuli, Bituricensis civitatis Pontificis, genere ac sapientia clarissimi. » Varii hoc die Severi recurrunt, de quibus videndus index Prætermissorum et Castellanus, pag. 486 et 487.

BIGOTIAN., qui fuit olim PP. Cœlestinorum : « Ipso die, sanctorum episcoporum Polycarpi et Severiani.

ALTEMPS., in Anglia auctus : « Petragoricas, sancti Suri confessoris. » In Actis vocatur Sorus Codex S. RICALDI : « Agrippiani Aniciensis episcopi et confessoris. » In Actis, *Agrippani*.

STROZZ. et MEDIC. : « Apud Scotiam, S. Brigidæ virg. . . . Hujus vitam virtutibus, ac miraculis admirandam S. Donatus Scotus, episcopus Fesulanus scribens commendat. Item, translatio corporis sancti Aldoeni archiepiscopi, quando a Gallia per visionem Roberti, inclyti Normannorum regis. Rotomagum translatum est anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXVIII. Item, sanctorum episcoporum Polycarpi et Severiani. Apud civitatem Ravennam, natale S. Severi archiepiscopi. Item sancti Præcordii martyris. » An non *Præcordii Corbeiensis ?*

Edit. LUBECO-COL. : « Antiochiæ, natale B. Ignatii, etc., » ut supra ex ULTRAJ. et aliis. Sequitur : « In Scotia, sanctæ Brigidæ virginis. Quæ cum de manu episcopi velamen more monialium accepisset, super caput suum lectis orationibus, capite submisso lignum altaris tetigisset in testimonium virginitatis suæ statim viride factum est, et in perpetuum viride et imputribile permansit. » In Pionio Adonem describit. Post Ephrem et Paulum, ponit Polycarpum et Severianum. Ultimo loco : « Pictavis, sancti Leonis confessoris. »

BELIN., in Ignatio satis purus est. Secundo loco habet : « In oppido Trecassino, etc. » Sequitur : « Apud Scotiam, » etc., ut codices supra. « Ravennæ, sancti Severi episcopi et confessoris. » Tum de Pionio, cujus elogium mutilat. Ultimo loco de Beato Ephræm.

GREVEN. : « Ravennæ, depositio sancti Severi episcopi et confessoris. Qui ex lanificio victum quæritans, per columban cælitus missam designatus est in episcopum assumendus. Alii volunt quod hic sit memoria ejus, et Vincentiæ uxoris, filiæque Innocentiæ, undecimo vero Kal. Novembris, depositio. Ipso die, sanctorum episcoporum, etc. Item beati Severii episcopi et confessoris, cujus corpus in Basilica metropolitana beatæ Mariæ Rothomagensi, populis hac die reverenter ostenditur. Pictavis sancti Leonis conf. Euberti episcopi et confessoris. Metis, Sigeberti confessoris, Severi presbyteri et confessoris, de quo I Dialogorum Gregorius narrat, quod ad infirmum vocatus, cum propter opus putationis vineæ suæ paululum tardasset ire, illeque defunctus fuisset, amarissime flens, ad vitam eum revocaverit. Alii tamen hunc habent XV Kal. Martii. Item sanctorum Dionysii et Publii. » Ex codicibus Hieronymianis.

MOLAN. De Brigida, « hæc cum lignum, etc. » De Severo et Severio, ut Greven « In Vastiaco, natalis sancti Præcordii confessoris. » Deinde charactere minuto : « Metis Sigeberti conf. et regis : qui inter alias virtutes viginti monasteria construxit. Passio sanctorum Vindemialis, Eugenii, et Longini : de quibus Greg, Turon. in Chronicis, lib, II. Insulis, sancti Euberti conf. qui licet vita Deo sit nota et hominibns ignota, creditur tamen esse meriti præclari. Cujus corpus requiescit in S. Petro. » In editionibus aliis accedit de Severo Ravennate : « Quem Deus de lanificii arte ad episcopatum sustulit. Die prima, præfectum Ypapantes Domini et Dei, Salvatoris nostri Jesu Christi. Et sancti martyris Tryphonis Civitate Augusta, sancti Ursi episcopi ejusdem civitatis. Pictavis, sancti Leonii, compresbyteri sancti Hilarii, ab ineunte ætate sanctissimi, » Denique, minori charactere : « In Islandia, sancti Goedermundi, episcopi et martyris. » Necdum inter Sanctos notus est, nisi sumatur pro « Jona Ogmundo. » Vide Prætermissos.

IV *Non.* *Die* 2.

Ypapanti Domini. Apud Cæsaream, beatissimi Cornelii Centurionis, quem Beatus Petrus baptizavit. Hic apud præfatam urbem episcopali honore sublimatus quievit. Romæ via Salaria, passio sancti Aproniani, qui audiens una cum Sisinnio diacono, adhuc gentilis, vocem de cœlo factam, *Venite* inquiens, *benedicti Patris mei* et reliqua ; credens, baptizatus est, et sic postea in confessione Domini finem vitæ capitali sen-

tentia accepit. Item Romæ, sanctorum Fortunati, Feliciani, Firmi, Candidi. Aurelianis. sancti Fuscoli episcopi.

NOTÆ.

Puri ferme sunt codices nostri omnes, sed primigeniam, et simplicem Usuardi puritatem exhibent soli Codd. *Pratens.*, *Herin.*, *Tornacen.* et *Marchian.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Ypapanti*, quam terminationem omnes habent atque aspiratione carent citati codices, et quidem Pratensis legit *Yppapanti*. Cæteri tum excusi tum mss. non parum variant. Major discrepantia est in nomine *Fusculi* Aurelianensis, cujus inflexiones diversas ferme duodecim referre possem, videndas A apud Bollandum et Castellanum hoc die. Servari lectionem Pratensis, Heriniensis et Marchianensis, quamvis Tornacensem præferendam alii censeant, ubi pro *Fuscoli* scribitur *Flosculi*, Gallice *S. Flou;* et sic etiam interpretatur Motherius noster in notula ad hunc diem.

OBSERVATIONES.

Hypapante Domini legitur apud Bedam, quem hic deserit Rabanus, Hieronymiana secutus, quorum tamen verba nonnihil ampliavit. Cum Beda convenit Romanum parvum, estque phrasis plane eadem in Adone, unde Nostro non defuere quos imitaretur. Cur vero codices nostri aliam passim terminationem adhibeant, non est operæ pretium discutere. Græcum *Y* non recte Latine redditum, totam haud dubie variationem induxit. Notkerus nec Rabanum, nec Adonem deserere voluit, utrumque annuntiandi modum conjungens, quamvis prioris verbis non omnino inhæreat. Hieronymiana apographa apud Florentinium sic loquuntur : *Purificatio sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu Christi.* De hoc festo fuse et erudite tractat Henschenius et post eum Castellanus a pag. 498. Cæterum ex citatis Beda, Romano parvo Adone, et Nostro manifeste evincitur, vetustissimo usu receptam in Ecclesia Latina, Græcam hujus festivitatis apellationem, cui alia etiam nomina adaptata sunt. Quid proprie velint Wandalberti versus, aliis considerandum relinquo ; ita sonant :

B

> Quartum Nonarum templo illatus dicat Agnus :
> Quo lustrante Deo in unum plebs credula templum,
> Mente pia locat acceptum sternitque tribunal.

Centurio *Cornelius*, in Romano parvo ab Adone repertus, elogio auctus est, quod exinde Noster desumpsit, servata circumstantia baptismi, a Petro apostolo collati, quæ in rigore verborum, textui sacro non videtur conformis. Sunt etiam qui dubitent utrum revera Cæsariensis episcopus a Petro sit ordinatus. Sed de his plura vide apud Bollandum in Actis, ubi de Cæsaræ prærogativis, apertoque gentibus per Cornelium ad fidem ostio : quæ brevius perstringit Tillemontius tomo 1, a pag. 154. Notkeri elogium satis nitide totam Cornelii historiam ex apostolorum Actis contraxit. *Aproniani* solo nomine meminit Beda ; Romanum parvum, *martyrem Romæ* appellat : Ado plura adjicit, quæ vix credas a Nostro in compendium reducta. Certe verba Christi : *Venite, benedicti*, etc., Ado non expressit, alii non uniformiter : atque eam fortasse causam fuisse dicere possumus, cur in multis codicibus fuerint interpolata, sic ut soli quatuor inventi sint, quos genuinum et simplicem Usuardi sensum retulisse, supra censuimus. Rabanus eumdem fontem, nempe sancti Marcelli Acta, de quibus XVI Januarii egimus, præ oculis habuit, atque inde breve suum elogium extraxit, descriptum a Notkero, quod si non verbis, certe sententia, cum longiori Adoniano convenit. *Fortunatus* cum tribus aliis martyribus inter plures ex Hieronymianis a Nostro selectus est, uti et verosimiliter *Fuscolus* Aurelianensis, sed prætermissa *Sicaria*, quam Bedæ et Usuardo perperam tribuit Florentinius. Rabanus solam postremam habet, Notkerus utrumque.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. incipit : « Purificatio sanctæ Mariæ Virginis. » In Cornelio satis purus est : « Eodem die Romæ, sancti Aproniani martyris, sub Maximiano imperatore. »

ROSWEYD., litteris rubris : « Purificatio sanctæ Mariæ. » In secunda non omnino purus est. « Eodem die Romæ. sancti Aproniani martyris. qui sub persecutione Maximiani imperatoris multa passus, via Salaria, miliario secundo, ad ultimum capite truncatus est. In Africa, Victoris et aliorum LXXX. Item Romæ, Fortunati et aliorum XXXII. » Vide Acta et Florentinum, ubi hæ martyrum classes accuratius distinguuntur.

PULSANEN., ANTUERP.-MAX., LUBEC., GREVEN. et MOLAN., atque alii Passim codices longiorem faciunt auditæ ab Aproniano vocis sententiam, nempe : « Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est. » BELIN. adjicit, « a constitutione mundi, » omisso, *credens*. MOLAN. præterea Usuardino textui, aliis litteris verba Adonis intersecrit. Itaque post, *adhuc gentilis*, sequitur : » Sub persecutione Maximiani imperatoris, cum præsentasset aspectibus Laodicii præfecti beatum Sisinnium diaconum, eductum de carcere (erat enim commentariensis). » Et post « baptizatus est » a Sisinnio diacono, et « ad consignandum sacro Chrismate, Marcello papæ oblatus. »

PULSAN., litteris majusculis miniatis, sic incipit : « Purificatio sanctæ et perpetuæ Dei genitricis et Virginis Mariæ. » Sequitur textus cum additamento, ut jam diximus. In fine autem ita sensum format, ut periodo continua, post « Candidi, » legat, « Aureliani et Fusculi episcopi, » quasi hi fuissen martyres duo, aliorum socii. Idem habet Muneratus, etiam in principio ab Usuardina simplicitate recedens, dum ita scribit : « Ipapanti Domini, quod est Latine obviatio, quando scilicet Domino in templo sanctus Simeon obviavit. »

BELINI. cum de prima editione jam egerimus, etiam notandum, in quo altera a pnritate discrepet, Ita diem concludit : « Aurelianis, sancti Flestuli, episcopi et confessoris, et Sichariæ Deo sacratæ. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. diem sic omnes ordiuntur ; « Purificatio beatæ Virginis et Ypapanti Domini ; » verosimiliter, quod neutrum festum, seu saltem annuntiandi modum excludere voluerint . In voce audita, *Venite, benedicti*, etc., cum supra citatis conveniunt. In fine post *episcopi*, addunt plerique *et confessoris* : nomen vero *Fusculi*, varie efformant.

CENTULEN. : « Ypopanti Domini, quod est amplexio sive susceptio Domini Salvatoris. Apud Cesaream, beatissimi Cornelii Centurionis, quem beatus Petrus apostolus baptizavit, quique in eadem urbe episcopus sublimatus, quievit. Romæ, Approniani martyris. Item Romæ, sanctorum Fortunati, Feliciani, Firmi, Candidi. Aurelianis, sancti Fuscoli. » Recentiori manu in spatio eraso hæc verba inscripta sunt, » In Sebasten, decollatio, præfixa hisce, quæ antiquiori et prima manu scripta sunt, « sancti Blasii episcopi et martyris, » ut merito dubites utrum ad hunc, an ad sequentem diem referantur.

BRUXELLEN. : « Purificatio beatæ Mariæ Virginis,

et Ypapanti Domini. Quod festum tempore Justiniani imperatoris apud Byzantium seu Constantinopolim sumpsit initium. Et sancti Symeonis, qui Christum in templo præsentatum. in ulnis gestans, cecinit cantum : *Nunc dimittis, Domine. servum tuum in pace* » De cætero purus est, etiam in voce cœlesti ab Aproniano percepta. Habet tamen in fine, *confessoris*.

HAGENOYEN. : « Purificatio beatæ Mariæ Dei genitricis : quando illa obtulit filium suum in templum sacerdoti et redemit illum oblationibus, secundum legem Moysi. Ubi ipse cognitus erat a sancto Symeone et a sancta Anna vidua. Hoc festum celebre institutum fuit a Justiniano imperatore propter mortalitatem, quæ tunc viguit in Constantinopoli, quod et Pelagius papa confirmavit » De Aproniano, post *baptizatus est*, addit ; « Et ex devotione seipsum præsentavit, conquerens quod dies suos, perdiderit Et ait judex ei : Vere hodie perdes dies tuos, et statim præcepit eum decollari » Pro *Firmi*, legit *Sirini*.

MATRICULA-CARTHUS.-ULTRAJ., omissis Aproniano et Fusculo, ponit in fine, « Teleriui confessoris et aliorum martyrum. » Vult dicere *Celerini* et sociorum : sed spectant ad diem sequentem.

VATICAN., num, 3949, non habet *Fortunati* et sociorum, nec *Fuscoli*.

ALTEMPS. : « Ipso die in Cantia, Doroberniæ, sancti Langacii archiepiscopi. »

STROZZIAN. « Apud castrum Florentino, S. Verdianæ virginis, cujus vita virtutibus admiranda. » Dubium tamen relinquit, utrum ad hunc, an ad præcedentem diem ea sancta referenda sit. « Item passio S. Sotheris martyris. Item, sanctorum martyrum Zotici, Herenæi et Hiacinthi. » De quibus etiam agunt codex MEDIC et editio FLORENTINA anni MCCCCLXXXVI.

Editio LUBECO-COL. incipit sicut codices mediæ notæ supra. In Cornelio pura est, in Aproniano, ex Adone interpolata. Post *Flosculi episcopi et confessoris* adnectit : « Eadem die, beati Soris confessoris » De quo etiam meminit Grevenus. In Actis ponitur pridie.

GREVEN. : « In Africa, sanctorum martyrum Victoris et aliorum LXXX. Item, sanctorum Marini, Perpetuæ, Juliæ, Privatulæ. » Vide Acta. Sequitur *Soris ;* tum : « Laurentii archiepiscopi Cantuariensis, qui beato Augustino, primo ejusdem urbis episcopo successit. Item secumdum aliquos, septem mulierum, quæ guttas sanguinis S. Blasii collegerunt et pro Christo gloriose occubuerunt. Aurelianis, Sigariæ virginis Deo sacratæ. Hadelogæ virginis, cognatæ sancti Bonifacii episcopi. »

MOLANI additiones de sola *Sicharia et Laurentio* Cantuariensi meminerunt. Quæ textui immista sunt, superius dedimus.

III *Non.* *Die* 3.

In Africa, natalis beati Celerini diaconi et confessoris, et sanctorum martyrum Laurentini, Ignatii, et Celerinæ : de quorum omnium gloriosis laudibus extat beati Cypriani epistola. [*Interserit Bouillart. ;* civitate Nicea, passio sancti Triphonis tempore Ducii imperatoris. *Et in margine :* beati Blasii episcopi et martyris. — Latiniaco, natalis sancti Deodati episcopi et confessoris.] Apud oppidum Vapingum, depositio episcoporum Tigridis et Remedii.

NOTÆ

Nova purorum codicum penuria. Soli *Greven* et *Molan* omni additamento aut immutatione carere videntur. Ratio mox dabitur.

a Toto hoc articulo nihil inquinatius, Sollerio judice. Tres versus cum dimidio oblitterati ; superindicta B. Blasii et S Trifonis mentio ; adjecta S. Deodati memoriam : atque in hæc vitia mirum dictu est quam incalescat. In causa est Castellanus. Si consulti fuissent Pratenses monachi, hoc responsum tulisset Sollerius : in Pratensi codice quidquid spatii inter *sanctorum* et *Remedii* interjacet, erasum fuit. Sed quod inductum est, eamdem scripturæ formam refert, quamvis litteris fortasse aliquantulo minutioribus et solito propius ad se invicem admotis. Blasii mentio nihili facienda est, ut quam oræ codicis illevit manus multo recentior. Neque magis morari debes Deodatum. Hunc in margine adjecit manus antiquior quidem, quam quæ Blasium, sed primæ tamen non æqualis. Trifonem addidit Usuardus. Bene. Nam hoc mense memoriam ejus venerantur Græci, apud quos passus est. Et Acta ejus a Theodorico Ruinartio edita testantur Trifonem et Respicium cruciatos fuisse in *asperitate hiemis, in vehementia tempestatis*. Quod Februario convenit magis quam Novembri, quo sanctum Trifonem colit Romana Ecclesia- BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Posui *Africa* de more, licet ambo scripserint *Aphrica*. Greven habet *Laurentii* cum multis aliis codicibus, melius Molan. post Romanum parvum, et Adonem *Laurentini*, ut in textu Scribo *extat*, ut alibi *extitit*, etc. *Vapincum* habet Greven,. *Vapingum* Molan. ; recte uterque. Alia nomina et loci, et ipsorum sanctorum vide in Actis. En modo variationes alias momenti gravioris, propter quas tot codices e genuinorum numero exclusi sunt.

Purum non esse codicem Pratensem ex eo liquet, quod Castellanus me pridem monuerit erasa in eo fuisse omnia, incipiendo a voce *sanctorum*, ad finem usque, et pressiori charactere inscripta, qnæ hic exhibeo, *martyrum Laurentii Ignatii* etc., ut supra Tum : *Apud Sebastem civitatem beati Blasii episcopi et confessoris, et martyris. Civitate Nicea, passio sancti Trifonis, tempore Deciii imperatoris. Apud oppidum Vapingum*, etc. Denique adjectum : *Latiniaco, natalis sancti Deodati episcopi et confessoris*. Qui non videt, *Blasium Sebastenum* perperam egi, cum de eo, post Romanum parvum et Adonem, fuse agat Usuardus xv Februarii, sub nomine *Blavii ?* nisi quis hunc a *Blasio* velit distinguere ; quod nemo hodie admiserit. Satis diu opinatus sum, tum primum in Occidente *Blasii* nomen inclaruisse, cum ex bello Sacro reduces Crucigeri, illustris martyris reliquiis ecclesias nostras locupletarunt, atque adeo tunc etiam cœpisse hoc die celebrius recoli. At cum in Rabano, hoc ipso die tam diserte ponatur ut vanam repuli hujusmodi conjecturam, fieri tamen ea causa potuit, ut multi codices Usuardini *Blasium* hoc die, vel apposito, vel suppresso palæstræ nomine collocarint, quod forte a *Blavio*, ut erant tunc tempora diversum existimaverint ; alii vero totam annuntiationem, quæ xv ab Usuardo posita fuerat, ad hunc diem retraxerint, quod fecere Heriniensis. et alii. Ut ut statuas, certum puto *Blasium*, ex Usuardi mente, ad hunc diem minime pertinere.

Non majori fundamento instrusus est *Tryphor* Nicæus martyr, diversus plane ab illo, de quo

egimus IV Januarii, quemque Bollandus rejecit ad x Novembris, quod die colitur hujus nominis patronus *Ascrivii* (*vulgo* Cattharo) oppido ditionis Venetæ in Dalmatia. Alterius, aut ejusdem *Tryphonis* nomen inter Auctaria retulimus I hujus, Bollandus inter Prætermissos. Quatuor istiusmet nominis sanctos in Martyrologio suo universali distinxit Castellanus. Sed hæc alibi ex professo discutienda sunt. Vide infra Additionem Greveni ex Vincentio. Hic nobis sat est, *Tryphonem* illum qualemcunque Usuardo fuisse ignotum utpote qui raro, ut alibi diximus sanctos Orientales, Adoni superaddere soleat, nisi quos in Hieronymianis repererit. Demum, qui ultimo loco in Pratensi ponitur *Deodatus*, apud solum Grevenum in Auctariis locum invenit, idem, haud dubie, cujus Acta illustrata sunt XIX Junii.

Ad Pratensem accedent codices Marchianiensis, A et Aquicinctinus, qui *Tryphonem* etiam ipsi nominant, sed *Blasium* simpliciter dicunt *martyrem*, absque loci expressione, sic ut æque de *Oretano*, vel *Cæsariensi*, ac de *Sebasteno* intelligi queat. Certe *Blasium* eos a *Blavio* discernere, ex eo manifeste patet, quod postremum cum Usuardo referant XV hujus, ut est etiam in Pratensi. Puritate autem Usuardinæ proximi sunt Herinien. et Tornacen. hic simplicior, qui *Blasium* tantum appellat *martyrem*, ut Marchianen. et Aquicinct ac XV *Blavium* quoque collocat; ille clarior, qui præcisa ambiguitate, totum *Blavii* elogium, *Blasio* (qui geminandus non est) hodie ascribit. De *Tryphone*, nulla mentio. Pulsanen. exclusis *Tigride* et *Remedio*. totum et ipse *Blasii* elogium hodie producit; quod Munerat. mutilum refert. Verum de his distinctius in Auctariis.

OBSERVATIONES.

Inter Hieronymiana apographa, clarius *Celerinam* exprimit Corbeiense, cum *Felice* et *Felicitate* compositam, quibus synonymos plures Africanos sæpius, non semper recte, signari observat Florentinius. In Beda, Floro, aut Rabano nullus hodiernorum sanctorum notus. Annuntiatio nostra, ita primitus in Romano parvo reperitur: *Beati Celerini diaconi, et Celerinæ ejus, et Laurentii, et Ignatii*. Hæc Ado paulo fusius explicat, relatis Cypriani verbis, ex epistola 34, quam cum aliis, ad *gloriosam* eorum *originem* spectantibus, egregia dissertatione illustravit Bollandus, ut inde omnis insignium sanctorum memoria repeti possit : cui junge Tillemontium tomo III a pag. 395, aliosque, qui de Cypriani operibus, et vita commentarios edidere, nec non Castellani notam pag. 508. Textus noster ex Adone desumptus est, prætermissa *patrui* et *avunculi* circumstantia, servata a Notkero cum titulo *diaconi*, quem Celerino non deberi, citati auctores merito contendunt. An Romanum parvum viderit Wandalbertus, incertum est : ex eodem fonte, ex quo Romani parvi B auctor, ipsum sua accepisse, produnt bini hi versiculi :

> Hisque cruore pio Celerinus cum Celerina
> Enitet, Ignatius Laurentinusque beati.

Jam supra in Variantibus satis fuse ostendimus, *Blasium*, *Tryphonem*, et *Deodatum* ad hodiernum textum nequaquam pertinere. Cur de *Lupicino* Usuardus non egerit, nescio; certe is Wandalberto et Rabano notus est. Ex hoc eum Notkerus cum *Blasio* descripsit. Cæterum ex codicibus Hieronymianis *Tigridem Remedium* Noster eduxit, quorum primus *Tigris*, *Tingides*, *Teridus*, *Terridus*, alter etiam non uno modo inflectitur. Fuerintne hi sancti *episcopi martyres* an *confessores*, ut *depositionis* nomen indicat, an uterque hoc die mortuus, quando et quandiu ecclesiam illam rexerint, satis explorata non videntur. Tu consule Bollandum, Florentinium et Castellanum, qui verosimiliora proferre conantur. Nos ex hactenus dictis confici omnino putamus; simplicem et primigenium Usuardi textum a nobis in superiori laterculo repræsentatum esse.

AUCTARIA.

PRATEN. In Variantibus notata sunt, quæ in hoc codice textum purum excedunt.

HERINIEN. de Blasio totum textum refert, quem videsis XV hujus.

TORNACEN., MARCHIANEN. et AQUICINT. Textui subjiciunt : « Eodem die, sancti Blasii Martyris. » Ultimus addit præterea : « Lugdunis, Lupicini episcopi, Felicis et Celerinæ. » Quam inepte hæc omnia simul conjungantur, vide in Actis.

PULSANEN. Tigridem et Remedium omisit, sed et ipse totum textum, qui XV Februarii de Blavio ponitur huc reduxit.

ANTUERP.-MAJ. : « In Africa, beati Celerrimi [*ita scribitur*, *pro* Celerini] diaconi et confessoris, et sanctorum martyrum Celerrimæ aviæ ejus, et Laurentini et Ignatii; quorum prior patruus, sequens avunculus ipsius fuit. Natale sancti Blasii episcopi et martyris. » Ut codices. de quibus supra.

ROSWEYD. : « In Africa, beati Celerini diaconi, et confessoris, et sanctorum martyrum Celerinæ aviæ ejus, et Laurentini et Ignatii. Viennæ, natale Eventii episcopi gloriosi. Eodem die, passio sancti Blasii episcopi et martyris. Lugduni, Lupicini, episcopi et confessoris. Et sanctæ Waltrudis virginis. » Vide infra nomen melius expressum.

MUNERAT, post textum purum, subjungit mutilum Blavii elogium ex XV, hoc modo : « Apud Sebastiane civitatem, passio beati Blavii episcopi. Qui multorum patrator miraculorum, sub præside Agricolano, post diutinam cæsionem atque suspensionem in ligno ubi pectinibus ferreis carnes ejus diruptæ sunt, post teterrimum carcerem, ac dimersionem laci, unde salvus exivit, jubente præfato judice, capitis obtruncatione cum duobus pueris martyrium consummavit. » Vide hæc purius et completius citata die XV. C

ANTUERPP., MAX-LUBEC. et UGHELLIAN referunt purum Usuardi iextum, cui in fine subjungunt : » Lugduni, Lucipini episcopi, Felicis Celerini » De hac disparatorum conjunctione, supra diximus. Eadem infra non semel recurret.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECL., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. omnes in principio Blasium Sebastenum referunt cum Usuardi elogio ex XV. In fine autem addunt, ut jam supra; « Lugduno, Lupicini episcopi, Felicis et Celerini. » Demum : « Apud Bremam, Anscharii ejusdem loci primi episcopi. » Adjungit DANIC. « et Apostoli Daciæ. » Vide plura in Auctario Greveni.

CENTULEN. tantum non purus videtur. Sic habet : « In Affrica, beati Celerini dyaconi, et Celerinæ aviæ ejus, et Laurentini et Ignascii martyrum. Apud oppidum Vapingum, sanctorum Tigridis et Remedii episcoporum. » D

BRUXELL. incipit : « Sanctæ Waldetrudis electæ. neptis beatæ Gudilæ. Quæ ab amore conjugali ad Dei tracta amorem, et relicta terrenarum substantia rerum, Christum devote secuta, monasterium in Montibus Hannoniæ fundavit, et ibi corpus ejus quiescit. » A Bollando remittitur ad IX Aprilis. Sola ejus translatio hoc die Montibus celebratur in nonnullis Kalendariis ad IV translata, propter concursum Blasii. Sequitur de Blasio et Celerino, ut supra in codd. mediæ notæ. Dein : « Civitate Niceno, natale sancti Triphonis, qui tempore Decii imperatoris passus est. Apud Viennam, sancti Eventii episopi gloriosi Lugduno, sanctorum Lucipi-

ni, etc. Apud Vapingum pure. Apud Bremam, sancti Anscharii ejusdem loci primi episcopi. »

HAGENOYEN. primo loco etiam ponitur Blasius cum integro elogio. Sequitur textus satis purus. Tum de Lupicino cum sociis, ut supra. Deinde : « Romæ, Trifonis martyris. Abud Bremam, sancti Anscharii, etc. Item, Waldedrudis viduæ et Wetpurgæ virginis. » Voluit dicere *Wereburgæ*, de qua Grevenus infra, et in Actis hoc die. Vernacule a nobis vocatur *Gecburg*.

VICTORIN. et REG. SUEC., sub num. 130, apponunt in fine : « Item, sancti Triphonii martyris. »

DAVERON. : » Lugduniæ, Lupicini, » etc., sed clarius codex D. DU CHEVAL, « Lugduno, sanctorum Lupicini, » etc,

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Blasii episcopi et martyris, apud Sebasten Capadociæ, [et] septem mulierum, quæ collegerunt guttas sanguinis beati Blasii. Waldetrudis viduæ. Berlendis virginis. »

Editio LUBECO-COL. incipit a Blasio, ut codices supra. Secundo loco, de beato Celerino et sociis : « Eodem die, sancti Triphonis martyris, qui ab infantia multis miraculis claruit et sub Decio tandem in civitate Nicea gladio coronatus est. » Sequitur de Tigride et Remedio. Tum : « Lugduno sanctorum Lupicini, episcopi, Felicis, et Celerini martyrum. Apud Bremam, sancti Anscharii, etc. Ipso die, sancti Hadelini confessoris de Aquitania. Antisiodoro, beati Juliani martyris Viennæ, sancti Evencii episcopi et confessoris gloriosi. Item sanctæ Waldetrudis viduæ. »

BELIN., post Blasium, et textum, addit : « Lugduni Lupicini, et Felicis itidem. »

GREVEN. : « Eodem die, sancti Blasii episcopi et martyris, quem Usuardus post Adonem ponit XV Kal. Martii sub nomine Blavii. Lugduni, Lupicini episcopi, Felicis et Celerini martyrum. Antisiodoro, beati Juliani martyris. In Africa, Felicis et Felicitatis. Triphonis martyris. Qui ab anno ætatis suæ septimo miraculis clarens, sub Decio in civitate Nicea pro Christo ungulis laceratus, nudus ad pedes equorum per nivem trahitur, clavis etiam pedibus ejus infixis circumducitur, et tandem glabio percussus triumphat. Vincent. lib. XII, cap. 47, dicit, eum passum III Non. Maii, alii Non. Decembris. Anscharii episcopi primi Bremensis, et confessoris, quem Ludovicus filius Caroli Magni, una cum novella in Christo plebe Saxonum, dignum pastorem et episcopum instituit. Hadelini confessoris de Aquitania. Viennæ, sancti Eventii episcopi et confessoris gloriosi. Item secundum Catalogum sanctorum, depositio beati Joannis Eleemosynarii. Gaudentii episcopi Novariensis, discipuli sancti Martini, qui pro Christo exilium, cum sancto Eusebio Vercellensi sustinuit. Radegundis virginis, Item Wereburgæ virginis. Eodem die, Waldetrudis viduæ comitissæ Hanoniæ, quæ quatuor habuit proles sanctitate conspicuas. »

MOLAN. in prima editione addit : « Lugduni, Lupicini et Felicis itidem, » ex Belino. Sequitur Blasius cum elogio, in aliis editionibus male in textu positus. Deinde : Et sancti Hadelini confessoris, apud oppidum Visitum. In monte Castriloco, sanctæ Waldetrudis viduæ. Apud Bremam, » etc. Denique minori charactere : « In villa Brabantiæ Merbeca juxta Ninoven, sanctæ Berlindis virginis. » Editiones posteriores : « In Monte Castriloco, etc. Apud oppidum Visetum, sancti Hadelini confessoris. Lugduni, Lupicini, etc Apud. Merbeccam, depositio sanctæ Berlindis virginis. Apud Bremam, sancti Anscharii, primi episcopi ejusdem loci et Hamburgi unitorum. Civitate Bisontina, sancti Anatholii, ejusdem metropolis sanctissimi episcopi et confessoris. In monte Calvo, sanctarum sororum Oliveriæ, et Libertatæ virginum. Viennæ, sancti Eventii gloriosi episcopi. »

H *Non.* *Die 4.*

In civitate Ægypti, quæ appellatur Thmuis, passio beati Fileæ episcopi et Filoromi tribuni, cum quibus etiam innumera fidelium multitudo ex eadem urbe, pastoris sui sequens exemplum, martyrio coronata est, sicut octavus liber ecclesiasticæ Historiæ loquitur. Romæ Foro Simpronii, sanctorum martyrum Aquilini, Gemini, Gelasii, Magni, Donati. Trecas, sancti Aventini episcopi et confessoris [a].

NOTÆ.

Concordant *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Marchian.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

a Post S. Avieni commemorationem totus fere versus erasus est, et quidem ante oblatum Carolo Martyrologii exemplum, cum in Devensi codice S. Aventinus ultimus annuntietur. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Bene scripsit Praten. *Ægypti*, ut habet etiam Molan. : in cæteris codicibus fere est *Egypti* vel *Egipti*, ut dixi supra. Passim etiam offendunt in voce *Thmuis*;quam Herinien. effert *Chinuis.*, Tornacen., *Thinius;*Marchain., *Thapnis:* Antuerpien., *Tinnius;* Munerat., *Thymus*, alii aliter. Greven. ut ut secure procedere voluerit, rem tamen non attigit. Scribit *Taphnis, alias*, inquit, *Thynius*, *Thymus* vel *Thymnis;* aberrant omnia. Reliqui in textu, *Filæ* et *Filoromi*, quamvis non dubitem præferendam omnino Molani recentiorum codicum lectionem *Phileæ* et *Philerom*i;ast codices antiquissimos secutus sum, Pratensem, Heriniensem, Tornacensem et alios, ex quibus eruenda est genuina Usuardi lectio. Munerat, posuit *Filoronii;* Greven., *Philerom*i. Pulsan. videtur duos in unum conflasse, quem *Florianum* vocavit, ac consequenter pro, *cum quibus*, habet *cum quo*. Quartus lapis, ad quem passim omnes offendunt, est, *Forum-Sempronii*. In textu scriptum *Foro-Simpronii*, ad servandam Usuardi lectionem, ex Praten., Herinien., Tornacen., et Molano, In Marchian., Ant., Max.-Lubec. et Munerato est *Foro-Sympronii*. vel *Simpronii* Apud Greven. *Sympronii :* omnium turpissime in Pulsan. *inphoro Simpronii:* Redundat in Molano particula *et* ante *Donati*. *Trecas* usitatissima est medii ævi orthographia, non male a Greveno, et Molano correcta. *Trecio* Munerati, typographo haud dubie imputandum. Sic scriptoris etiam vitio in Pulsanensem irrepsit *Aventinionis*, et *Galliasii*, pro *Gelasii*.

OBSERVATIONES.

De magni nominis martyribus *Philea* et *Philoromo* agit hodie Romanum parvum his verbis : *In civitate Ægypti Thumuis, beati Phileæ, ejusdem urbis episcopi et Philoromi tribuni, et innumerabilium martyrum* Nec dubium videtur, quin istius Martyrologii auctor eos ex solito fonte, nempe ex Rufini Eusebio, acceperit. Ado non solum ex Historia illa ecclesiastica, sed ex Actis etiam magnam partem descripsit, quæ ab Henschenio primum completius edita et illustrata sunt, sub nomine illius *Gregorii*, a quo *conscriptam egregie passionem* se recog novisse asseverat Rufinus lib. VIII, cap. 10. Sed multi hodie Henschenio

se assentiri posse diffitentur. Acta paulo puriora, licet acephala videantur, se proferre existimat Ruinartius, inter Sincera et Selecta a pag. 547. Vide eumdem a pag. 343, ubi Eusebiii librum octavum Actis suis inserit; et Tillemontium tomo V a pag. 484. Diffusius Adonis elogium Noster in paucissima contraxit, an satis recte servato *tribuni* nomine et martyrii loco, alibi discutietur : pluscula ex eodem Adone Notkerus desumpsit. Hieronymiana apographa adeo corrupte horum martyrum nomina exprimunt, ut Henschenium et Florentinium non parum exercuerint; et exercebunt quemlibet, qui ex his verbis, *Themoi, Filiæ episcopi, cum filia sua,* ad commodum sensum, reducere voluerit, nis ex longiori Florentinii notatione, eo etiam demum propendeat, ut *Filiam episcopum cum filia sua*, a *Philea* et *Philoromo* diversos fateatur, Nobis de solo Usuardi textu quæstio est, quem purissimum dedimus. Porro utrum tanti sint Acta alia a Combefisio, post editum Februarium nostrum, inter *Lectos triumphos,* forte ex græco Metaphrastis, Latine vulgata, ut hi sancti, ex eorum fide, rejiciantur in XVIII Maii, quod facit Castellanus contra Martyrologiorum nostrorum auctoritatem, alibi examinabitur.

In sequenti martyrum classe, non unus est error. Falsa loci positio, dum *Roma* cum *Foro Sempronii* conjungitur; scriptio, ut ex Variantibus patet, non satis recta; nec magis exacta nominum ratio ex Hieronymianis apographis habita; ex quibus bene conjicit Castellanus, exemplum, quo Usuardus usus est. mire luxatum et depravatum fuisse. Plura apud Rabanum, et Notkerum confusa, quæ in Actis explicatiora invenies, et merito explosa, per librariorum socordiam, effleta sanctorum nomina, ex Thmui, *Tehmojus,* vel *Themius,* ex Foro-Sempronii, *Symphorianus,* etc. Id interim extra controversiam esto, sic scripsisse Nostrum, uti in textu legitur. Wandalbertus solum *Aquilinum* celebrat, cui priores duos conjungit :

> Tum pridie Nonas Aquilinus vendicat almus,
> Antistesque nitet Phileas cum Philoromo.

Aventinus, antiquioribus martyrologis ignotus, primum in Usuardo locum habuit, et quidem *Trecis* licet ibi depositus non fuerit : crediderim notiorem urbem ab ipso præhabitam. *Episcopum* faciunt codices passim omnes, sic ut dubitari non possit, quin repræsentetur vera Usuardi lectio. Erravit auctor, ut ostendit Bollandus, at textus ejus in alteris Molani editionibus perperam mutilatus est. De *Aventino Castrodunensi*, cujus episcopalis dignitas ad priorem transferri potuit, agit etiam hoc ipso die laudatus Bollandus, quem tamen inter aemeros, hoc est incerti dici et fortasse cultus, in Martyrologio suo universali collocat Castellanus.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. « In civitate Ægipti, quæ appellatur Tinuis, passio beati Philace, ejusdem civitatis episcopi, et Phyloromi, tribuni Romanorum militum; cum quibus innumera multitudo fidelis ex eadem urbe, pastoris sui vestigia sequens, persecutione Diocletiani martyrio coronata est. Trecas, natale sancti Aventini episcopi et confessoris, cujus gesta habentur. » In his, ut patet, puritati accedit, sed deest secunda annuntiatio.

ROSWEYD. incipit : « Romæ, sanctorum martyrum Aquilini, etc., » pure. Sequitur : « In Ægypto, passio sancti Phyleæ episcopi, et Phyloromi, etc., » ut præcedens. Desunt reliqua omnia.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN.-BELG., LOVANIEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. textui præfigunt : « Natale beati Gilberti confessoris. » In textu non omnino correcti sunt, et post *tribuni,* male inserunt, *sub Deciana persecutione*, quod in Adonianis apographis se etiam reperisse indicavit Rosweydus.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. idem habent quod superiores, et præterea in fine adjiciunt : « Ipso die. natale sancti Liefardi, Anglorum episcopi et martyris. »

CENTULEN. : « In civitate Thymius, passio beati Filate, ejusdem urbis episcopi, et Philoromi tribuni Romanorum militum. » In duabus aliis, satis purus est.

BRUXELL., in prima annuntiatione non omnino purus, inserit. « sub persecutione Dioclesiana. » Secundam sic format : « Romæ, sanctorum martyrum Aquilini, » etc. Et tum : « Item, Symphoriani martyris. Ipso die, sancti Liphardi, Anglorum episcopi et martyris. » Ultimæ adjungit, « cujus gesta habentur. »

HAGENOYEN., relato textu integro, subdit : « Ipso die, natalis sancti Gylberti confessoris. Item sancti Luthardi et Elyphardi, Anglorum episcopi et martyrum. » Satis patet ex uno vero nomine duo falsa esse conficta. Sequitur in fine : « Item Veronicæ viduæ, » de qua vide in Actis.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. male scribit *Sileæ* et *Floriani,* pro *Phileæ* et *Philoromi.*

Codex A domini LE MARE, qui fuit Canonicorum S. Lazari Augustoduni : « Celticæ Romæ, dedicatio basilicæ S. Symphoriani in suburbio ejusdem urbis constitutæ. » Hoc, quid sit, nescio.

ALTEMPS. in Anglia auctus : « Ipso die, sancti Alelari, Claudio-Cestrensis episcopi et confessoris. »

STROZZ, ET MEDIC. : « Item natale sancti Giliberti confessoris. »

Editio LUBECO-COL. parum admodum differt a codd. supra citatis ULTRAJ., etc., solum addit de Aventino, *cujus gesta habentur,* et pro *Liefardi,* scribit, *Liophardi.*

BELIN., inverso Usuardi ordine, primum annuntiat martyres Foro-Sempronienses, quibus immediate subjicit : « Trecas, Aventini episcopi, et confessoris. Eodem die, sancti Giliberti episcopi et confessoris. » Male hic ponitur titulus *episcopi,* qui Sempringhamensi, de quo solo hodie agitur, nullatenus convenit. In alium errorem lapsus est Baronius in Notationibus, ut observavit Rosweydus. Sic habet textus Romani hodierni. « Eodem die, sancti Gilberti confessoris. » Notatio hæc est : « Gilberti alias Giliberti, sive Guiberti, fuit is fundator nobilis monasterii Gemblacensis. Wibertum hunc vocat Sigebertus, quem e vita migrasse ait, anno Domini DCCCCLXII. De eodem, Petrus in Catalogo lib. III, cap, 85, et Molanus in Indiculo, et in Natal. sanctorum Belgii. Ejus Vitam, a Sigeberto ejusdem cænobii monacho scriptam, retulit Surius in tomo III, die XXIII Maii. » Ad hæc ita Rosweydus :

« Tota notatio Baronii ad hunc locum Martyrologii Romani, nihil ad rem facit. Nam Gilbertus ille, qui IV die Februari colitur, nihil commune habet cum Guiberto Gemblacensi. Fuit enim Gilbertus ille Anglus, Canonicus Regularis, abbas Sempinghamensis, cujus vitam exhibet Legenda Angliæ, per Cap gravium Carmelitam olim collecta, floruitque circa annum MCXL. et obiit anno MCLXXV, vitæ suæ anno CVI. Sanctorum numero adscriptus est anno MCCII a papa Innocentio III. Guibertus autem fuit fundator monasterii Gemblacensis, fuitque Belga, in diœcesi tunc Leodiensi, nunc autem Namurcensi, qui floruit anno DCCCCXL, et obiit anno DCCCCLXII. Natalis ejus incidit in XXIII Maii, quo Surius vitam ejus habet; elevatio autem ejus celebratur XXIII Septembris. Alius est Gilbertus, abbas XII Gemblacensis, qui scripsit apologiam pro Severo Sulpitio, quem Baronius in Notationibus ad diem XXIX Januarii confun-

dit cum Quiberto fundatore Gemblacensi. » Huc usque Roweydi Observatio.

GREVEN. : « Donatæ, Themi : » Primum nomen est *Donati* alterum ex *Thmui* male tortum. « Leopardi, Anglorum episcopi et martyris. Item Richardi Anglorum regis et martyris. Remberti archiepiscopi Bremensis et confessoris, qui a sancto Anschario ejusdem urbis episcopo educatus, eidemque in regimine succedens, non solum suos laudabiliter rexit, verum etiam infidelibus frequenter Christum annuntiavit. In Anglia, Gilberti abbatis et confessoris. qui multos regulariter vivere docuit. Sanasclæ, » seu mavis, « Sanasolæ presbyteri » hactenus ignoti : « Hugonis presbyteri, » itidem incogniti. » In Scotia, Modani abbatis. »

MOLAN., post « Aventini, » subdit, « cujus gesta habentur. Binchii, Ulgisi episcopi et abbatis in Laubaco, admirandæ sanctitatis viri. Suessionis, sancti Vodali confessoris. Eodem die, sancti Gilberti confessoris. Ipso die, sancti Lietphardi, Anglorum archiepiscopi, et martyris. » De Richardo et Remberto, ut Grevenus. Posteriores editiones : « Eodem die sancti Gilberti confessoris, qui Sempingamiæ quiescit, in monasterio quod ipse condiderat. In Hunc court ipso die, sancti Lietphardi. etc. Cœnobio Laubiensi, depositio sancti Vulgisi episcopi et confessoris. Die quarta, sancti Patris Isidori Pelusiotæ. » Aliis litteris : « Item Remberti archiepiscopi, cujus celebrior festivitas est die XI Junii. Eodem die ponit Metaphrastes pœnitentiam Theophili, per intercessionem gloriosissimæ Dei parentis, auctore Eutychiano hujus Theophili ministro. »

Nonis. *Die* 5.

Apud Siciliam civitate Cathanensium, natalis sanctæ Agathæ virginis et martyris, quæ post alapas et carcerem, post equuleum et tortiones, post mamillarum abscisionem, post volutationem in testulis et carbonibus, tandem sub judice Quintiano in carcere consummata est. Viennæ, beati Aviti episcopi et confessoris, cujus fide, et industria atque admirabili doctrina, ab infestatione Arianæ [a] hæreseos Galliæ defensæ sunt.

NOTÆ

Concors textu *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Marchian.*, *Ant.*, *Pulsanen.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* : imo fere cæterorum omnium.

[a] Piget monere non omissam a Pratensi codice vocem *Arianæ*, ut ipsi exprobat Sollerius. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES

Solus Herinien. scribit *Syciliam*, sed in *Chalien-sium* socium habet Pratensem. Marchian. ponit *Catinensium*; Pulsan., *Chateniensium*; *Munerat.*, *Catenensium*. In textu secutus sum Tornacen., Antuerpien., Max.-Lubec., Munerat., Greven. et Molan., quamvis aspiratio plane redundare videatur. Rursus, fere conveniunt Pratens. et Herinien. ; ille scribens *Agathes*, hic *Agates* : melior est, ni fallor, textus inflexio. Lego *equuleum* cum probatioribus mss. et excusis : Tornacen., Marchian., Antuerpien.. Pulsan., Max.-Lubec. habent *eculeum*, quod alibi non semel recurrit. *Martires*, *torciones*, *Quinciano*, *abscisionem*, *ammirabili*, *eresis*, *hereseos*, et hujusmodi alia ad medii ævi corruptam orthographiam spectant de quibus in præfacione abunde dictum est. Max.-Lubec., ut solet esse incorrectissima, ita hic nonnulla habet typographi errore contorta, quæ ex codice Antuerpien. cui ubique similis est facile correximus. Codex uterque pro *admirabili*, legit *mirabili*, omittitque vocem *Arianæ*; ut fecit etiam Pratens. Cæteri omnes eam clare exprimunt, ut ex Adone exprimendam putamus. Herinien., Tornacen., Pulsanen., Munerat., Greven., Molan., et alii scribunt *Arianæ* : utrum præferas, mihi sus deque est.

OBSERVATIONES.

Qui Siculorum et maxime Catanensium, seu mavis Panormitanorum gloriam *Agatham* dixerit, satis dixit. Cætera loquuntur Kalendaria, ut vetustissimum Carthaginense, ac Frontonianum, atque Martyrologia omnia. Quæ insuper decora, illustrissimæ virgini debita sunt, a Castellano enumerantur pag. 537. Conspirant apographa Hieronymiana, in quibus, iisdem ferme verbis, primo loco ponitur : *In Sicilia Cataniæ*, vel *Catana civitate*, *passio sanctæ Agatæ virginis*. Nec plura habet Romanum parvum : *Sanctæ Agathæ virginis*, *apud civitatem Catanensium*. Bedæ elogium a Rabano descriptum est etiam ab Adone in Martyrologio, cum hac vera et notabili variatione, quod pro *imperatore Diocletiano*. substituerit *Decio*, idque recte Notkerus secutus est, ut Bollando demonstratum invenies. Habet prolixiorem vitæ seriem præfatus Ado inter festivitates apostolorum ; et Noster compendio studens, ex breviori Martyrologii encomio sua decerpsit. Cum autem ex ea Bedæ et Adonis discordia dubius hæreret, cujus maxime tyranni tempora appellanda essent, neutrum nomine contentus. Quæ in Agathæ meritissimas laudes et commendationem facere possunt, operose cumulavit Bollandus, iis monumentis Acta illustrans atque confirmans, ut licet ad sincerissima accedere nequeant, certe rigidorum criticorum censuras facile effugiant. Eorum epitomen tradit Tillemontius tomo III, a pag. 409, nec negligenda sunt, quæ satis curiose colligit Castellanus loco superius indicato. Sic de Agatha Wandalbertus :

> Sicaniæ populos Nonis sibi subdit Agathæ
> Virginis eximio virtus celebrata decore.

Avitum Viennensem, sub *Alcimi* prænomine, inter ecclesiasticos poetas notissimum aliisque scriptis celebrem, in plerisque Hieronymianis apographis notatum reperimus ; sitne vere de adjectitiis, ut existimat Florentinius, non est operæ pretium multis discutere. De eo etiam meminit Rabanus, licet in Beda aut Floro notus non sit. Certum est Usuardum hic denuo sua omnia ex Adone mutuatum, omissis solis hisce verbis, *tempore Gundobaldi regis*, quæ in Notkero et multis codicibus auctioribus restituta sunt, ut statim patebit. Vide quæ de Avito in Actis accurate disputata sunt, ac brevius in Castellani nota, pag. 541 et 542. Apud Rabanum et Notkerum *ordinatio episcopatus Andreæ apostoli* ex Hieronymianis signata est, sed ea nihil ad Adonem, nec proinde ad Nostrum quidquam attinet.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. In prima Bedam, in secunda Adonem describit ; en ejus textum : « Aput Siciliam civitatem Catanentium, passio sanctæ Agathæ virginis sub Diocletiano imperatore, proconsule Quintiano. Quæ post alapas et carcerem, post eculeos et tortionem, post mamillarum abscisionem, sed a Domino sana-

tionem, post volutationem in testulis et carbonibus, tandem in carcere consummata est. Vienni civitate, beati Aviti episcopi, cujus fide et industria atque admirabili doctrina, tempore Gundebaldis regis, ab infestatione, etc. »

ROSWEYD. In prima Adonianus, de secunda hoc solum habet : « Viennæ, episcopi et confessoris. » Deest nomen ipsius sancti.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC., et EDITIO ULTRAJ.-BELG. satis puri omnes sunt, si solum dempseris citata superius tria illa verba de Avito, *tempore Gundobaldi regis*, Scribunt ipsi *Gundebaldi*.

CENTULEN. : « Apud Siciliam civitate Catinensi, passio sanctæ Agathæ virginis, sub Decio imperatore, proconsule Quintiano. Viennæ, sancti Aniti [*pro* Aviti] episcopi et confessoris. In teritorio Morinorum, transitus sancti Bertulfi confessoris et monachi, cujus ossa Gandæ requiescunt. »

BRUXELLEN. De Agatha adjicit : « Cujus nomen in canone missæ recolimus. » Ultimo autem loco : In Blandinio, sancti Bertulfi confessoris. » Cætera satis purus

HAGENONYEN., in Agatha interpolatus, *post mamillarum præcisionem* sic loquitur : « Iterum est incarcerata, et a beato apostolo Petro visitata et sanata. Deinde in carbonibus et testulis vitri est volutata ; tandem sub Quinciano, etc. »

Codices VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130, et VATICAN. Longobardicus, num. 5949, in fine : « Eodem die, sancti Theodori martyris, » aliis ignoti, nisi quis sub Theodori nomine *Isidorum* agnoscat, de quo vide Prætermissos, » etc.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ., post Agatham ponit : « Aleydis virginis et abbatissæ. «

Editio LUBECO COL., in Avito mediæ notæ codicibus conformis, de Agatha post carbonibus, hoc solum admiscet : « Tandem tempore Decii imperatoris, sub judice Quinciano, » etc.

BEL. textui Usuardi in fine adnectit : « In civitate Brixina, sanctorum confessorum Gemini et Albini episcoporum quorum vita miraculis exstat gloriosa.» Vide inferius vera horum sanctorum nomina.

GREVEN. : « Eodem die, Saturi, Aviti [*an non* Revocati?], Felicis » ex Hieronym. « Landuno [*puto voluisse scribere* Blandinio], Bertulphi confessoris. Pictavis, Babilonii diaconi et confessoris. » Nihil de eo reperit Bollandus. « Ingelæ virginis ; » itidem ignotæ. » Alheydis (Adelheydis) et Bertradæ virginum, et Gerbertæ (Gerbergæ) matris earum, » Posteriorum duarum cultum probatum hactenus non invenio.

MOLAN., de Gemino et Albino, Belinum transcribit. « In Vilika, depositio Aleidis virginis et abbatissæ, miræ sanctitatis. In Blandinio monasterio, sancti Bertulfi confessoris. » Posteriores Molani editiones a Bertulfo incipiunt. Tum : « Suessionis, sancti Vodali confessoris. » Sequitur de Gemino et Albino. Vera nomina sunt *Ingenuinus* et *Albuinus*, quorum primum ad v Septembris rejicit Castellanus. « In Vilika, depositio, etc. » Tum minutiori charactere : « Alexandriæ, martyrium sancti et gloriosi martyris Isidori. »

VIII *Idus*. *Die* 6.

Apud Cæsaream Cappadociæ, natale sanctæ Dorotheæ virginis, quæ primum equuleo vexata, deinde palmis dira cæsa, ad ultimum capite punita est. In cujus confessione quidam Theophilus scolasticus conversus, et mox equuleo idem acerrime tortus, novissime gladio cæsus est. Arvernis, beati Antholiani martyris. Eodem die, sanctorum episcoporum Vedasti et Amandi, quorum et vita et mors plurimis exstitit [a] miraculis gloriosa. Equibus prior Adartensium, sequens vero Trajectensium rexit ecclesiam.

NOTÆ

Est *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Marchian.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Nota Sollerius in autogragho pro *exstitit*, esse *existit*. Diligentem auctorem! Nihil prætermittit, hincque conjectat contortas esse autographi litteras. Conjectura nihil inanius.

VARIANTES LECTIONES.

Tornacen. et Greven, ponunt *Capadociæ*, præplacet aliorum orthographia. De *eculeo* alibi satis dictum est. Reliqui in textu *scolasticus*, quod omnes codices mss. eam lectionem servent. Solus Molanus scripsit, *et mox equuleo eodem*, alii melius *idem*. Herinien. habet *Antolani;* Greven. *Antoliani*. Molan. *Anatholiani*. Puto textum esse purissimum quicquid alii id in dubium revocent. Apographum nostrum Pratense pro *exstit*, posuit *existit*, forte quod in prætenso autographo contortæ sint litteræ, certe omnes legunt, ut in textu. *Adartensium* et *Trejectensium* Usuardi formula est ex cod. mss., sed a Munerato et Molano correcta : videatur Henschenius hic. Greven. servavit *Trejectensium*, sed male scripsit *Atrabatensium*. Rabanus et Notkerus ab omnibus recedunt, ponentes *Aderato* :unde verosimiliter *Arras*. Aliter scripserat Florus : *Atrebata*.

OBSERVATIONES.

In Cæsaræ Cappadociæ, passionem sanctæ Dorotheæ distincte consignant Hieronymiani codices Luccensis, et Corbeiensis; sed quod prior *Ethiopoli* et *Scolastici* sic legat, ut diversi martyres videantur, clarius alii exprimunt : *Passio sanctorum Dorotheæ et Theophili scolastici*. Quod autem synonymi martyres, pluribus Alexandrinis admisti reperiantur XII Februarii, non video quid tantopere difficultatis habeat, cum hujusmodi exempla synonymorum martyrum, in hoc præsertim Martyrologio, quotidiana sint. Utrum alterutro die indicetur virgo illa Alexandrina, quam *Dorotheam* Rufinus vocavit, Baronius celeberrimam *Catharinam* credidit, aliorum examini relinquimus. Annuntiatio nostra fontem ordinarium, procul dubio, respicit, nempe Romanum parvum, quod ita habet : *Apud Cæsaream Cappadociæ sanctæ Dorotheæ virginis, et Theophili scholastici*. Ex antiquis Actis encomium concinnavit Ado, cujus medullam Noster in laterculum sum retulit. Aliud est Rabani elogium, in quo *Christe* et *Calliste* apponuntur, de quibus præfata Acta meminere ; Notkerus ex Rabano et Adone historiam suam conflavit. Satis exactam prædictorum Actorum synopsim tradit Tillemontius tomo V, a pag. 497. Wandalbertus solum hunc hodie versiculum profert :

Idibus octavis martyr Dorothea coruscat.

Dubitat Florentinius an *Antolianus*, qui in Hieronymianis ponitur, idem sit cum hodierno nostro *Arvernensi*. Scrupulus videtur : nam *Antholianus* sine dubio inde ab Adone acceptus est, ex hoc ab Usuardo. *Antholianus*, inquam, non *Anatolianus*, codicibus nostris vetustissimis cum ipso Adone conspirantibus. Vide de eo Bollandi commentarium historicum.

Defectum accurationis in Usuardo arguit Castellanus, quod *Amandum* cum *Vedasto* composuerit.

ulpote qui nihil magnopere commune habeant, toto fere sesquisæculo ætate disjuncti. Attamen, si quid peccatum est, non id Usuardo, sed antiquioribus imputandum, apud quos prædictam conjunctionem pridem in usu fuisse, ostendunt Florus, Wandalbertus, Rabanus et Ado, qui si non eodem die, certe eodem nexu copulatos referunt: Florus et Rabanus hoc die, alii duo XXVI Octobris, ut ibi dicetur. Rectissime autem ambos sanctos hoc die signari, apertius evinci non potest, quam ex eo, quod utriusque obitus in hunc ipsum diem concurrat, ut habes in Actis, locis infra citandis. Jam vero Usuardum hic rursus ex Adone sua fere omnia desumpsisse manifeste intelliges, si utriusque verba præfatis diebus inter se contuleris. A Rosweydo hodie in appendicem rejiciuntur, in qua Vedastus denuo recurrit 1 Octobris. Diversum plane est Flori elogium præposterus ordo, dum Amandus junior seniori Vedasto præponitur. Alia in Rabano et Notkero non satis exacta. Sed nobis sufficit genuinum Usuardi textum exhibuisse. Quæ ad alias Vedasti celebritates pertinent, vide in Actis comment. præv. § 4 et 5, a pag. 785. de Amando autem pag. 840, atque ibi utriusque Belgarum doctoris gesta mirifice deducta, et diligentissime ab Henschenio illustrata invenies.

AUCTARIA.

PULSANEN., in Dorothea tantillum interpolatus, Vedasti et Amandi elogia mutilavit.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. textui puro supperaddunt: « Ipso die, sanctorum Saturnini, Theophili et Revocatæ. » Poterat omitti Theophilus, idem verosimiliter cum scholastico. Vide Acta.

ANTUERP.-MAJ. deficit; sic habet: « Aput Cæsaream Capadociæ, natale sanctæ Dorothæ virginis. Quæ sub Apricio provinciæ ipsius præside, primum eculei extensione vexata, deinde palmis diutissime cæsa, ad ultimum capitali sententia punita est. Arvernis, natale Antholiani, qui aput urbem Arvernam martyrio coronatus est. » In ultima nihil deest; scribit *Atrebatensium* pro *Adartensium*.

ROSWEYD. de Dorothea, ut prior, sed addit: « Passus est etiam cum ea Theophilus scolasticus. » De Antholiano, etiam ut præcedens. Tum: « In Gallia, Vedasti et Amandi episcoporum et confessorum. Item Helenæ reginæ. » Natalis ejus agitur XVIII Augusti.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJECT. BELG, secundo loco habent de Vedasto et Amando, adduntque de ultimo, « tribus annis rexit ecclesiam. » Dein: « Sed infructuosum inibi cernens laborem suum, vitam heremiticam eligens, in quadam cella juxta civitatem Turonicam quindecim annis cilicio supertectus, et aqua et pane hordeaceo sustentatus permansit. » Hæc non recte temporibus divisa sunt. Satis bene adjicit DANIC. Amandum *superiorum Trajectensium* episcopum fuisse. Videatur de duobus hisce apostolis nostris accuratissimus Henschenii commentarius. Sequitur de Anatholiano, ubi addunt, ut supra; « qui apud eandem urbem martyrio coronatus est. » In fine: « Ipso die, sanctorum Saturnini, Theophili et Revocatæ. » Quæ postrema etiam habet LOVANIEN. cum superiori clausula, *tribus annis*, sed reliqua ab ipso omissa sunt.

CENTULEN.: « Apud Cæsaream Cappadociæ, sanctæ Dorotheæ virginis, Sub Sapricio judice; et Theophili scolastici. Avernis, sancti Antholiani episcopi et martyris. Atrebas, sancti Vedasti episcopi et confessoris. Cœnobio Helnone, sancti Amandi episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. auctius item exhibet Dorotheæ elogium. De Vedasto et Amando post *gloriosa* sic legit: « E quibus prior Cameracensem et Atrebatensem, sequens vero Trajectensem supra Mosam rexerunt ecclesias. » De Anatholiano, Saturnino, etc., ut codices mediæ notæ.

HAGENOYEN. reliquis omnibus liberalior est in amplificando Dorotheæ elogio, verum tanti ea non sunt, ut locum hic habere mereantur. Antholianum prætermittit. Vedasti et Amandi elogium fere simile est superius jam relato; sed hæc subduntur: « Postea Romæ peregrinatus est, ubi sibi beatus Petrus in visione apparuit, illum in Galliis prædicare præcepit; quod et fecit, et obiit in pace. »

BIGOTIAN., qui fuit P P. Cælestinorum, STROZZ. et MEDIC Ipso die, Sanctorum Saturnini, Theophili et Revocatæ, » ut supra.

REGIN. SUECIÆ. signatus num, 130: « Ipso die, Sotheris virginis. » VATICAN. autem, signatus num. 5959, positionem exprimit: « Romæ, passio sanctæ Sotheris virginis. » Sed in hoc ultimo deest commemoratio SS. Vedasti et Amandi. De Sotheræ x hujus.

CODEX CASTRI-CAROLI « In territorio Lugdunen. Natalis sancti Amandi episcopi et confessoris. » An non *Amantii Tricastini*? Certe hæc nec ad *Amandum Trajectensem* nec ad *Argentoratensem*, nec ad *Wormaliensem*, nec demum ad *Amandum*, aut *Marcum Amandum*, de quibus inter Prætermissos agit Bollandus, referri ullo modo possunt.

Editio LUBECO-COL. a proprio festo Coloniensi diem orditur: « Apud Coloniam Agrippinam, translatio cinerum sancti Pantaleonis martyris, quæ facta est una cum quibusdam reliquiis sancti Quirini martyris, » Quæ in Dorotheæ elogio immiscentur, in Adonne sinceriora sunt. De Vedasto et Amando, Antholiano. Saturnino, etc., nihil differt ab aliis supra citatis.

BELINI. prima editio in eo deficit, quod post *Atrebatensium*, non dicat, *sequens vero Trajectensium*. Addit in fine: « Ipso die. sanctorum Saturnini, Theophili et Revocatæ; » quibus editio altera superadjicit: « Et eadem die, sanctæ Soteris virginis. »

GREVEN.: « Ipso die, sanctorum Saturnini, Theophili, Revocati, ac Sotheris virginis. Lubentii presbyteri et confessoris, qui a beato Martino Turonensi, nutriendus traditus sancto Maximino Treverensi, post data eximiæ conversationis exempla, quievit in pace. Cujus corpus navi impositum contra impetum Rheni fluminis terram etiam invisibili actum virtute ascendit. Colitur XIII Octobris. Cristes et Calistes sororum. Quæ cum a fide apostatassent per sanctam Dorotheam conversæ, ad martyrii palmam pervenire meruerunt. Monasterio Eyke, Harlindis et Relindis virginum. » Vide Acta. « In Silvolde, Gerwis virginis, » de qua nondum quidquam compertum est. « Apud Coloniam Agrippinam translatio cinerum beati Panthaleonis martyris. » Spectat ad diem natalem XXVII Julii.

MOLANI elogium de S. Dorothea Adoniano auctius, ut et Amandinum et Vedastinum, melius apud ipsum legentur. Sequitur. « Ipso die Saturnini, Theophili et Revocati. Romæ via Appia, in cœmiterio ejusdem, passio sanctæ Sotheris virginis. Civitate Prænestensi, sancti Garini episcopi et confessoris. Monasterio Eike, Harlindis et Relindis virginum. » Tum litteris minutioribus: « Trajecti ad Mosam, festivitas omnium pontificum Trajectensium Servatii, Monulphi, Gondulphi, Martini, Valentini, Candidi, et reliquorum. » Editiones alteræ elogia contrahunt, post quæ: In territorio Lossensi, juxta villam Maes-Eike, monasterio Eike, Herlindis et Relindis virginum. » De Guarino, ut supra. « Die sexta, sancti patris Buculi, episcopi Smyrnæ. » Pro *Revocati*, melius hic ponit *Revocatæ*.

VII *Idus.* *Die* 7.

In Britanniis civitate Augusta, natalis beati Auguli episcopi, qui cursum temporis per martyrium explens, æterna meruit suscipere præmia. Item, sancti Moysetis episcopi, Hic primum in heremo vitam solitariam ducens, signis ac virtutibus magnifice [a] innotuerat, post vero gentem Sarracenorum, cui episcopus fuerat factus, grandi ex parte ad fidem Christi convertit, sicque gloriosus meritis quievit in pace.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *prima Belini editio*, *Greven.*, et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.* cum suis;

[a] *Solus Pratensis*, observat Sellerius, *omisit vocem magnifice.* Observationis falsæ culpam aut in A Castellanum confero, aut in eum, qui primus jussu Bollandi codicem exscripsit. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Praten. scribit *Britaniis*; Munerat., *Britannia*, cæteri ut in textu. Solus Belin. habet, *civitate Augustana.* Ultraject. posuit *Augalii*; cæteri habent *Augulii*; prima Belini editio, *Aulei*: sunt qui malint *Augurii* vel *Atigulii*: verum nomen est in laterculo. De modo scribendi *martyrium* satis dictum est. *Complens* pro *explens* posuere Antuerpien., Max.-Lubec. cum plerisque mediæ notæ codicibus. *Moisetis* pro *Moysetis* legitur in solo Tornacensi *Primus* pro *primum* error est in Danico. *Heremo* legunt omnes; rectius Molan *eremo:* codicum scriptionem sequi maluimus. Solus Pratensis omisit vocem *magnifice.* Codices minus passim correcti, ut Antuerp.-max., etc., male habent *innotuit* pro *innotuerat.* Scripsi *Sarracenorum*, cum omnibus codicibus excepto Pratensi et Molano Antuerp. et Max.-Lubec. tres voces reticent, nempe, *grandi ex parte:* in Munerato solæcismus est *grandi cum ex parte.*

OBSERVATIONES.

Vix usquam clarius sanctum aliquem determinate circumscribunt Hieronymiana apographa, quam hoc die *Augulum* exprimant: *In Brittania, Brittannis* vel *Britanniis civitate Augusta, natalis Auguli episcopi.* Quod *Auguria* legatur in Epternacensi, facili lapsu ex *Augusta* corrumpi potuit. Iis concinit Beda: *Britannis in Augusta, natale Augusti episcopi et martyris*; ubi alterum librarii errorem vides in *Augusti* pro *Auguli*; de quo dubitari omnino non potest, cum Rabanus, qui quæ Bedæ sunt diligentissime refert, distincte legat *Auguli.* Bedam fere ad verbum secutus est Ado; Noster, præter morem, non nihil de suo adjecit, sed quod non magis *Augulo*, quam cuilibet alteri conveniat, dum solum martyris titulum paraphratice exposuit. Quæ sit illa Britanniæ *Augusta*, quæ martyris ætas. erudite disquirit Henschenius, cui cur litem intentet Castellanus pag, 558 prorsus non video: nam sive *Londino* appellationem *Augustæ* tribuat, sive *Eboraco*, nihil magnopere Acta adversabuntur. Sic sanctum ipsum unico versiculo alloquitur Wandalbertus:

Augule septenis mundum vincendo triumphas.

Moyses ex Romano parvo acceptus est, in quo his verbis celebratur: *Sancti Moysetis, qui petente Mauvia Sarracenorum regina, episcopus genti illius factus est* Ado ex monumentis ecclesiasticis elogium contexuit, quod Noster solitæ suæ brevitati eleganter aptavit, Quam celebre pacificum magni viri nomen sub Valente imperatore fuerit, ex Socrate, Sozomeno aliisque Scriptoribus Græcis ab Henschenio citatis, facile est colligere atque ex iisdem eorum hallucinationem retegere, qui ex recentioribus martyrologis Moysetem hunc nostrum cum altero cognomine, sed *Æthiope* confuderunt, ut in Actis accurate explicatum est. Vide prætera Tillemontium tomo VII, a pag. 503, ex quo attentius velim consideres, quam apte inter Carmeli incolas ab Alegræo ejusque symmystis connumeretur. Cæterum toto etiam Occidente celeberrimam fuisse Moysetis memoriam, ex Martyrologiis nostris apertissime conficitur. At turpiter errat Notkerus, qui Adonis elogium describens, *Moysetem* in Britannias retrahit, nisi librarii socordia factum dicamus ut, omisso vel deleto *Auguli* nomine, alterius patria ad alterum transierit.

AUCTARIA.

MARCHIAN. incipit a proprio loci: « Elevatio corporis sanctæ Rictrudis. » In reliquis purissime Usuardinus est. Vide XII Maii.

PULSANEN., post *Auguli*, sic prosequitur: Item, sancti Moysetis episcopi. Eodem die, depositio beatissimi Laurentii, Sipontini episcopi. » Hæc quidem recte, ut in Actis videre est; non item quæ sequuntur: « In pago Malensi, sanctæ Austrebertæ virginis, in loco qui dicitur Pauliacus. » Prima periodi pars corrupta est, ubi pro *Malensi*, lege *Rothomagensi.* Alia id genus alibi recurrunt, dum primis vocis elementis erasis, ultima etiam quandoque depravantur; sic in præsenti, pro *Malensis*, existimo lectum fuisse *Magensi.* Vide X Februarii.

ANTUERP.-MAJ.: « In Britanniis civitate Augusta, natale sancti Augulii episcopi et martyris. Eodem die, sancti Moysetis venerabilis episcopi et confessoris. Aput Asiam provinciam, sancti Appollinaris Jerapolitanis antistitis, viri eruditissimi. » Vide Acta.

ROSWEYD. « In Britannia, » etc., ut præcedens. « Item sancti Moysetis, qui primo quidem vitam solitariam in eremo ducens, meritis et virtutibus, ac, signis, quæ faciebat per illum Deus, magnifice innotuerat. Qui postmodum, petente Auvia Sarraceno C rum regina, episcopus genti illius factus, fidei catholicæ custodivit intemerata consortia, et gentem, cui datus fuerat episcopus, ex grandi parte ad fidem Christi convertit, sicque in pace quievit. » Ex Adone.

CENTULEN. Primo loco *Augulum* annuntiat verbis Adonis, ferme ut duo codices proxime cititi. Deinde: « Apud Asiam minorem, sancti Apollinaris episcopi, viri eruditissimi. » Moysetis elogium mutilat, hoc modo: « Eodem die, sancti Moysetis venerabilis episcopi, qui gentem Sarasinam magna ex parte convertit. »

BRUXELLEN. pro *Auguli*, scribit *Anguli:* de reliquo annuntiatio ejus non Usuardina, sed Adoniana quoque est. Moysetis elogium ex eodem Adone, hinc interpolavit. Deinde cum aliis addit: « Apud Asiam, sancti Apollinaris, viri eruditissimi, Jerapolitanæ urbis antistitis et confessoris. » Demum in fine: « Item Helenæ reginæ. » Diximus pridie in Auctariis natalem ejus esse XVIII Augusti.

D HAGENOYEN. Usuardinus quidem est, sed phrasim non nihil turbatiorem refert. In fine autem perperam subnectit: « Item, sanctorum martyrum Theophili, Saturnini et Revocatæ. » Vide quæ die præcedenti in Auctariis dicta sunt.

VICTORIN. in fine: « Apud Asiam, sancti Apolli-

naris Hieropolitanæ (urbis) antistitis, viri eruditissimi. Eodem die, sanctæ Austrebertæ virginis et sancti Theodori martyris, » haud dubie *Heracleensis*, unius e quatuor megalo-martyribus, de quo in ctis.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTBAJECT. inter Moysetem et Augulum, *Moysen* alium *abbatem* interserit, eum, opinor, qui in Ægypto cum sex sociis matyrium consummavit. Hunc recentiores martyrologi *Scythopoli* in Ægypto perperam ascripserunt, cum ex Vitis Patrum, variis locis ab Henschenio hic a pag. 46 recitatis, non Scythopoli, quæ Palæstinæ secundæ metropolis est, sed in *Schili solitudine* a grassatoribus barbaris. cum sex fratribus interemptus sit. Vide plura ex Cassiano, Sozomeno et aliis apud Henschenium collecta.

CAMBERIEN. monasterii S. Mariæ Conventualium : « Monasterio Altimlarenci [*vult dicere* Altovillariensi] adventus sanctæ Helenæ imperatricis. » De eo agetur XVIII Augusti.

REGIN. SUEC., sub num. 130 : « Eodem die sanctæ Austrebertæ virginis et sancti Theodori martyris. » Vide supra.

VATICAN., num. 5949 : « In Gallia, sanctæ Austrebertæ virginis. » Jam dixi spectare ad X.

Editio LUBECO-COL., in prima annuntiatione fere pura, ad secundam, post *magnifice innotuit*, hæc subjungit : « Postquam vero gentem Sarracenorum, cui episcopus fuerit factus, ad fidem Christi convertisset, ad eremum rediit, et ibi cum sex eremitis a barbaris occisus est. » Quæ hic confusa sunt, in Actis explicantur. Sequitur : « Apud Asiæ provinciam, sancti Apollinaris, Jerapolitanæ urbis episcopi et confessoris, viri eruditissimi. Eodem die, sancti Rechardi regis, patris sanctæ Walburgæ virginis, qui omnia quæ habuit propter Christum dimisit et longissimam peregrinationem sumpsit, tandem feliciter obiit. »

Altera BELINI editio. In fine : « Eodem die, sanctæ Helenæ corporis adventus, ad monasterium Altovillare, quæ mater Constantini imperatoris existens, ad hoc religiose vivendo, pervenire meruit, ut sacratissimæ crucis Domini nostri Jesu Christi fieret inventrix. » Vide dicta superius.

GREVEN. : « Item Anatholi, Ammonis, Statiani, Lucii, » ex Hieronym. « In Anglia, Odonis episcopi et confessoris. Ibidem, Guilermi episcopi et confessoris. » Vide de utroque indicem Prætermissorum. De Apollinare et Richardo, fere ut editio LUBECO-COL. Additur : « Amancii episcopi confessoris. Frindrudis virginis Apolonii senatoris martyris, patris sanctæ Apoloniæ. » De his tribus vide etiam citatum indicem, et de ultimo speciatim in eodem indice IX hujus.

MOLAN. : « Binchii, Amoluvini episcopi et abbatis Lobiensis. » De Helena Belinum descripsit. In fine, minori charactere : « Eodem die, Richardi regis, patris sanctæ Walburgis, qui propter Christum longissimam peregrinationem subiit. » In aliis editionibus, sic incipit : » Cominii, natale sancti Chrysolii, qui huc venit a Marcello papa ad prædicandum missus. » Ubi notandum, quod recte hoc die collocetur, qui in prima editione postridie ponitur, cum hac clausula, « qui Dionysio notus huc venit. » Sequitur : « Binchii ex Laubiis, beati Amolvini, episcopi et confessoris. Die septima, sancti Odonis, episcopi et confessoris. In Anglia, sancti Parthenii, episcopi Lampsaceni : et sancti Lucæ, in Storio Græciæ. Marcianis, elevatio corporis sanctæ Rictrudis . » De Helena dictum est. Postea minutioribus litteris : « Apud Phrygiam, natalis beati numerosique martyrii, pariter ab universa urbe quadam Christianorum civium suscepti. Hujus auctor et dux exstitit, vir pietate et religione clarus, Adauctus nomine : cujus in confessione Christi constantiam, omnis populus sequens, cum mulieribus viri, cum pueris senes, cum civibus civitas, injecto igne conremantur, ita ut nullus penitus ex illa urbe, etiam cum optio daretur, abscederet. Eodem die, civitate Lucensi, Richardi, regis, etc., » ut supra.

VI *Idus.* *Die 8.*

Apud Armeniam minorem, natalis sanctorum Dionisii, Emiliani et Sebastiani. Eodem die Alexandriæ, sanctæ Cointæ martyris, hanc pagani correptam ad idola perducentes, adorare cogebant, quod cum illa execrans recusaret, vincula pedibus ejus innectentes, et per plateas totius civitatis eam trahentes, horrendo supplicio discerpserunt. [*Brouillart.* : [a] In provincia Lusitania, civitate Corduba, sancti Salominis martyris. Et *charactere cursivo :* Viriduno, sancti Pauli episcopi et confessoris.] Civitate Corduba, sancti Salomonis martyris.

NOTÆ.

Ex *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Albergen.*, *Danic.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

[a] Eam de Usuardo Sollerius habet opinionem, ut in geographiæ leges peccasse noluerit; hincque Lusitaniam scriptam ab illo fuisse negat, quod in ea Cordubam collocarit. An memoria lapsus fuerit Usuardus nescio. Certe lapsa est manus. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Reliqui in textu *Dionisii*, et *Emiliani* juxta Tornacen., Pulsanen., Munerat., etc. Albergen., Danic. et Greven. pejus scribunt *Dyonisii* : recte Molan., *Dionysii* et *Æmiliani*. In Pulsanen. sphalma est *Juliani*. Nomen martyris Alexandrinæ octodecim ferme modis in Actis deformatum est. Greven. legit *Coyntæ :* Molan., *Cointhæ* : Tornacen., *Conitæ ;* Pulsanen., *Chontæ ;* Munerat., *Corinthæ ;* prætuli lectionem *Cointæ* cum Albergen. et Danic., quod Rom. parvi lectio sit, et proximius ad *Quintæ* Latine accedat ; quidquid aliter scripserit Ado : selige quod magis placet. De voce *ydola*, alibi dictum satis. Munerat. male ponit *correctam* pro *correptam*. Pulsanen. sensum mutilat scribens *execrasset*, pro *execrans recusaret*, et *vincula pedibus ejus innectentes* omittens. Error Danic. in *discerserunt*, supposito *p* correctus est.

Difficultas est circa positionem *Salomonis*, in qua pauci codices ab omnibus aliis differunt. Et interpuriores quidem Marchianen. legit : *In provincia Lusitana, civitate Corduba ;* brevius Rosweyd. *In provincia Lusitania, sancti*, etc. His fere subscribit codex Praten. dum ponit : *In provincia Lusitaniæ civitate Corduba*. Atque hoc modo scripsisse Usuardum existimavit Castellanus. Cum vero objicerem inepte, tribui Cordubam, regum Saracenorum sedem. regioni ab ea tam dissitæ, respondit disparatorum connexionem non aliud probare, quam quod Usuardus imperitus Geographus fuerit. Mihi vero non suadetur auctorem ita impegisse circa provincias, quas oculis ferme suis lustraverat : censeoque proinde priora ea verba ad Usuardum non pertinere, atque adeo codices illos, a cæteris in eo discrepantes, inter puros connumerari non posse. Est præterea in Pratensi augmentum aliud, de quo in Auctariis agemus.

OBSERVATIONES.

Trium horum Armenorum martyrum præcipua, et distinctior notitia sumitur ex solis apographis Hieronymianis, quæ saltem prtriam exprimunt, a Romano parvo præteritam. Illa legunt : *In Armenia minore, natalis Dionisii, Emiliani, Sebastiani.* Istud, sola nomina refert : *Sanctorum Dionysii, Æmiliani, Sebastiani.* Ado priorem fontem consuluit, eamque annuntiationem formavit, quæ ab Usuardo et Notkero fere ad apicem descripta est. An præter nomina et provinciam, eorum certamine (nam martyres censentur) nobilitatam, de iis quidquam compertum sit, ex Bollando in Actis intelliges. Inspice etiam notationem Florentinii, qua Bollandi opinionem magis confirmat, inter cætera solerter advertens, Acta sancti Æmiliani mss. quæ penes se habuit, *corrupta in aliquibus ita esse, ut vix sensus percipiatur ; imo, quod oculatissimum Bollandum aufugit, eadem, mutatis dumtaxat nominibus, continere, quæ apud Petrum de Natalibus in vita sancti Pantaleonis martyris prostant, et quod majus est, iisdem pene verbis, ac illam construi.* Hæc ille : quæ an sufficiant, ut Jacobilli Acta ex opere nostro auferantur, in supplemento videbitur. In Wandalberti versiculo defuit locus Sebastano : sic canit : A B

Senas Dionysius ornat et Æmilianus.

Cointam vel *Quintam, fidelem mulierem.* ex Rufino acceptam ego quidem non dubito. Sic de ea primus loquitur auctor Romani parvi : *Alexandriæ, sanctæ Cointæ martyris.* Adonis encomium ex laudati Ruffini verbis ferme contextum Notkerus integrum descripsit, Noster vix quidquam immutatum reddidit. Jam supra ad XXXI Januarii, dum de sene *Metra* ageremus, celebrem Dionysii Alexandrini epistolam citavimus, ex qua eadem *Cointa* hoc die. sequenti *Apollonia* desumptæ sunt. Vide indicatum ibi Ruinartii locum, vel potius fontem ipsum apud Rufinum lib. VI, cap. 31. Alia est aliorum Eusebii interpretatio, unde et varie apud Bollandum Cointæ martyrium explicatur. An autem *virginis* titulus ei ascribi possit, incertum relinquitur. *Salomon* martyr Cordubensis a solo Usuardo refertur, nimirum quod recentiorem Arabicæ illius persecutionis haberet memoriam : neque enim Salomonem alium Cordubæ pro fide passum novimus. Ab aliis et a Romano hodierno ponitur 13 Martii cum *Ruderico* presbytero ut in Actis videre est. Cætera, quæ huc spectare possunt, in Variantibus dicta sunt.

AUCTARIA.

PRATEN., præter inserta verba, de quibus in Variantibus egimus, addit in fine : « Viriduno, sancti Pauli episcopi et confessoris. » De eodem agunt plures alii codices Usuardini, sed modo tam diverso, ut additamentum esse apertissime pateat.

HERINIEN., post textum purum et integrum, agit de eodem Paulo, sed hac phrasi : Virduni, beati Pauli episcopi et monachi, ipsius ecclesiæ restauratoris et rectoris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVAN. et EDIT. ULTRAJ-BELJ. sola voce a priori distinguuntur, nempe quod post *rectoris*, adjiciat epitheton *præcipui.*

MARCHIAN et ROSWEYD. sic habent, ut in variantibus diximus, omni alio additamento carentes, ita ut puris proximi sint.

ANTUERP.-MAJ. in martyribus Armenis et in Cointa (quam *Conidam* vocat) fere genuinus est ; de Salomone tacet.

CENTULEN., in prima annuntiatione Usuardinus, sic prosequitur : « Sanctæ Cohintæ virginis et martyris. Virdunis, sancti Pauli episcopi et confessoris. Civitate Concordia [*pro* Corduba], sancti Salomonis martyris. »

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN., relato textu puro, subdunt : « Romæ, Pauli episcopi, Luci et Cyriaci. » De qua trium sanctorum conjunctione, vide Bollandum et Castellanum hic nimis quam sæpe infra repetitur.

BRUXELLEN., solito purior, post *discerpserunt* interjicit : » In Hispania, civitate, » etc. In fine, « Romæ sancti Pauli episcopi et confessoris. Et sanctorum Eucii et Ciriaci. C D

HAGENOYEN. ex Gointa *Torritam* facit, cætera puritati proximus. In fine autem : « Brixiæ [*an non* Papiæ?], Ivencii episcopi et confessoris. Romæ, sancti Pauli episcopi, Lucii et Cyriaci martyrum. » Vide Scriptores de quibus supra diximus.

BELINI prima editio, *Coytæ* scribit ; altera, *Corinthæ.* In reliquis eadem addit, quæ, Antuerp. et Max.-Lubecana.

AQUINCINCT. « Romæ, Pauli episcopi, Lucii et Cyriaci. » Eadem ubique phrasis ab altero in alterum transmissa.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. incipit : « Pauli episcopi et martyris. Mengoldi, militis martyris. Sanctæ Helenæ reginæ, matris Constantini imp. » Tum : « Dionysii, etc. » De Cointa et Salomone, nihil.

Codex 3 BIGOTIAN. sig. D. 9 : « Eodem die sancti Cuthmani. Nomen » ab aliis aliter scribitur.

Codex D. LE MARE, nota C. qui fuit Franciscan. : « Romæ, Pauli episcopi, Lucii, Cyriaci. »

VATICAN. 5949 solum adjicit : « Romæ, sancti Pauli episcopi, » ut habent apographa Hieronym.

ALTEMPS. : « In territorio Dolensi, sancti Jacuti confessoris. » De quo vide Prætermissos hoc die. « Monasterio Fiscanni, sancti Geuthmanni, Lemovicensis episcopi et confessoris. » In Missali Gemeticensi pervetusto, dicitur *Cutmanni confessoris.* Et sic fere supra legit codex Bigotianus.

STROZZ. et MEDIC : « Item Romæ, sanctorum martyrum Paulini episcopi, Lucii et Cyriaci. Item, sancti Eventii *vel* Inventii episcopi et confessoris. Et sanctæ Helenæ virginis. » Paulinum hunc. aliorum *Paulum* esse, satis constat. Quæ sit *Helena virgo* nescio.

Editio LUBECO-COL., nusquam Usuardo similior, in fine solum addit martyres, de quibus supra ; nempe : « Romæ, sanctorum Pauli episcopi, Lucii et Ciriaci martyrum. »

GREVEN. eosdem annuntiat et eodem modo. Tum : « Item, Julii papæ, quem Ado et Usuardus ponunt pridie Idus Aprilis. Eudoaldi, episcopi Lugdunensis et confessoris. » Est verosimiliter *Chagnoaldus* Laudunensis, de quo VI Septembris. « Pauli Virdunensis episcopi et restauratoris præcipui. Thyadghermi, episcopi secundi Halverstadensis et confessoris, in Werdena quiescentis. « Vide Bollandum in indice Prætermissorum. « Iventii, episcopi Papiensis et confessoris. Chunibaldi confessoris. Mengoldi militis. Gislarii presbyteri. » De hoc et Chunibaldo, vide citatum indicem. « Helenæ Christianissimæ reginæ translatio. » Et hujus et vitæ historia dabitur XVIII Augusti.

MOLAN. « Romæ, Pauli episcopi, Lucii et Ciriaci. Ipso die, depositio sancti Pauli episcopi Virdunensis, » etc. « Item Hoii, natalis beati Mengoldi, gloriosi martyris. Natale sancti Chrysolii, qui Dionysio notus huc venit, a Marcello papa ad prædicandum missus. » Sed hæc postrema in aliis editionibus correcta et ad præcedentem diem melius revocata. In his porro ita habet. : « Eodem die, natale sancti Nicetii episcopi Bisuntini et confessoris, præclaræ sanctitatis viri. Ipso die, depositio sancti Pauli, etc. Die octava, sancti megalomartyris Theodori ducis exercitus, » de quo nos pridie. « Romæ, Pauli, » etc. Demum

charactere minori : « In Bithynia, beati Eugenii, et Mariæ filiæ, de quibus Metaphrastes. » Rejiciuntur a Bollando ad XVII Julii : quia eo die Venetias translati.

V *Idus.* *Die 9.*

Apud Alexandriam, passio sanctæ Apolloniæ virginis, cui persecutores, omnes primum dentes excusserunt. Deinde cum minarentur vivam se eam incensuros, nisi cum eis impia verba proferret, illa paululum quid semetipsam deliberans, repente se e manibus impiorum prorupit, et in ignem, quem paraverant, prosilivit. Suevo apud Cyprum, sanctorum Ammonis et Alexandri. [Addit Bouillart., *cursivo charactere :* Fontenella, sancti Ansberti episcopi et confessoris.]

NOTÆ.

Textum purum referunt soli codices *Praten.*, *Herinien*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Plerique alii codices in eo potissimum excedunt, quod, sive ex Pratensi, sive aliunde, textui adjiciant sanctum *Ansbertum Rothomagensem episcopum*, ut brevi ex Auctariis cognoscas.

VARIANTES LECTIONES.

Verum virginis nomen *Apollonia* est, non *Appolonia*, ut Muneratus, nec *Apolonia*, ut Grevenus. Pro *vivam se eam*, posuit Herinien. *vivam eam se* : Greven. et Molan. *eam se vivam;* ubique recte, etcum Adone, quem postremi ambo pressius etiam secuti hic sunt in interpositione vocis *ageret*, legentes, *paululum quid ageret, intra semetipsam*, etc. Ultro fateor id ad claritatem conferre, verum codices omnes tum mss., tum excusi, ei lectioni plane repugnant. Pejus habet Munerat. *paulum quidem :* et *exilivit* pro *prosilivit. Suevo* diserte exprimunt codices passim, non *Sueno*, ut vult Castellanus. *Sievo* in Tornacen. *Sieno* in Munerat. *Suevi* in Greveno, rejicienda sunt uti et *Avinionis* pro *Ammonis* apud præfatum Munerat. Alias *Suevo*, vel *Sueno* inflexiones vide in Actis, ubi locum ignotum esse comperies

In ecgrapho nostro Pratensi ad calcem apponitur, *Fontenella, sancti Ansberti episcopi et confessoris.* Sed cum ea verba a Sirmondo lincola subducta sint, noteturque illa ipsa in codice B, esse in textu, et ab eadem manu, signum est prætenso autographo adjecta fuisse ; atque adeo codicem illum inter puros servandum putavi. Potuit præfata annuntiatio ex aliquo Hieronymiano accipi, præsertim ex Lucensi, qui fuit olim sancti Wandregisili, ubi ejus positio recte signatur : *In Alto-monte super Sambre*, At quisquis codicem illum auxit, aliter annuntiationem formavit, et inde alios codices transiit. non ubique uniformiter expressa, ut ex Auctariis patebit.

OBSERVATIONES.

Hæc est *admiranda illa Apollonia, provectæ ætatis virgo* et martyr inclyta, quam die proxime præcedenti, ex citato ibi Rufini loco cum *Petra, seu Petrano* et *Cointa* seu *Quinta* acceptam diximus, inde primum extracta ab auctore Romani parvi : *Alexandriæ, Apolloniæ virginis;* selecto, opinor, pro ejus arbitrio, hoc die ; ad quem Ado rursus elogium ex laudati Rufini versione contexuit, a Notkero integre descriptum, a Nostro modicissime imminutum. Et in hac quidem martyrologorum serie celebratur Apollonia, quæ apud Hieronymianos codices, Bedam, Florum, Rabanum, et Wandalbertum ignota est. Cur Sanctæ hujus martyrium *sub Decio* collocet Baronius, æque ac præcedentia *Metræ* et *Cointæ*, haud satis queo conjicere, cum furentis populi in Christianos rabie, superstite adhuc Philippo, hæc contigisse planissime constet ex laudata jam sæpius Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola. Nos passionis causam et tempus assignavimus in Tractatu nostro de patriarchis Alexandrinis num. 164, quæ fusius explicantur a Tillemontio tomo III, a pag. 293. Utrum præter hæc admitti possint Acta alia subinde conficta ; porro an secunda aliqua *Apollonia* recte ad Juliani tempora revocetur, vide apud Bollandum, et hic infra in Auctariis Greveni.

In apographo Hieronymiano Lucensi perperam divisa sunt *Ammonis* et *Alexandri* nomina, per interpositionem citatæ superius annuntiationis, *sancti Asberti*, pro *Ansberti, episcopi*. Reliqua utrumque conjunctum servant, *Sueno*, vel *Sueno apud Cyprum*. Locum certaminis negligit Epternacense, socios anonymos XX adjiciens. Tu hos aliosque a recentioribus confusos, ad classes suas in Actis reductos invenies, et nonnulla etiam in Florentini notatione satis accurate observata. Nobis certum est Usuardum ex aliquo Hieronymiano codice annuntiationem suam desumpsisse, in quo verosimiliter sic reperit, quemadmodum in textu legimus ; nisi quod forte de suo alterum alteri anteposuerit. Rabanus ex eodem fonte sua descripsit ; ex hoc, Notkerus, et hi ambo diserte cum Usuardo legunt *Suevo*, editore ad marginem per asteriscum indicante *Soli*, ut forte alibi repererat, unde et verosimiliter in Romanum hodiernum ea positio derivata est. De solo *Ammone* agit Wandalbertus, at cum tres synonymi hoc ipso die apud Hieronymianos recolantur, quem proprie velit, aliis determinandum relinquo. Sic habet :

Quinis Ammonem recolunt pia vota beatum.

AUCTARIA.

MARCHIAN., purus in textu, subdit : « Ipso die, sancti Ansberti Magnensis episcopi. » Exesis, opinor, primis litteris, imperitus librarius ex *magensis*, quæ est postrema pars *Rothomagensis*, efformaverit *magnensis*. Non video id aliter posse intelligi.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. adjiciunt : « Fontinellæ monasterio, sancti Ansberti archiepiscopi Rothomagensis et confessoris. »

PULSANEN. incipit : « Apud Canusium civitatem Apuliæ, depositio beati Sabini episcopi et confessoris. » Apolloniam refert absque elogio. Tum : « Apud Cyprium, sanctorum Ammonis et Alexandri. Eodem die, beati Rotomagensis ecclesiæ archiepiscopi. »

ANTUERP.-MAJ. : « Alexandriæ, sanctæ Apolloniæ virginis et martyris. » Desunt textus reliqua, quibus substituntur : « Apud Pontum provinciam, sancti Athenodori episcopi, fratris beati Gregorii, qui Theologus cognominatus est. Fontanellæ monasterio transitus beati Ansberti episcopi, » Omittit quæ alii clarius explicant, « Rothomagensis ecclesiæ, etc. »

ROSWEYD., in prima satis purus, addit : « In Blandinio, sancti Ansberti episcopi et confessoris. Apud

Cyprum, Alexandri martyris et Ammonis confessoris. » Titulus *martyris* æque quadrat utrique.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVAN. et edit. ULTRAJ.-BELG. textui puro adjungunt : « Eodem die apud monasterium Fontinellæ, natale sancti Ansberti Rothomagensis episcopi et confessoris. » ALBERG. et DANIC. agunt de « Paulo Virdunensi, » etc.

CENTULEN. Deest Apolloniæ elogium. Tum : « In Ponto civitate Gneocæsarea, sancti Athenodori, episcopi, fratris beati Gregorii. Civitate Rothomago, sancti Ansberti archiepiscopi et confessoris. »

BRUXELL. incipit : « Commemoratio beatæ et semper virginis Mariæ » (Octavam Purficationis, ni fallor, indicat.) In Apollonia modice interpolatus est. « Apud Cyprum, » etc., ut Pulsanensis. Sequitur : « Eodem die, translatio sancti Ansberti, Rothomagensis archiepiscopi et confessoris, qui in monasterio Altimontensi fuerat exsilio relegatus, et apud Fontanellam sepultus, et inde postea in Blandinium hac die translatus. Apud Virdunum, » etc. Vide supra.

HAGENOY. elogio Apolloniæ addit : « Et ipsam sod lent invocare, dolorem dentium sustinentes. » In fine : « Item Fontinellæ monasterio, sanct. Ansberti archiepiscopi Rothomagensis depositio. Apud Virdunum, etc. In Bavaria, Altonis confessoris » Qui fuit abbas in Altenmunster.

AQUICINCT. : « Ipso die, sancti Rothomagensis archiepiscopi. »

VICTORIN et REG. SUEC., sub num. 130 : « Apud Pontum provinciam, sancti Athenodori episcopi. Canusia civitate, sancti Savini episcopi. »

MATRIG.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Apolloniæ virginis et martyris, cum multis aliis : Dionysii episcopi Alexandrini, exhortatoris prædictorum martyrum. » Vide observationes.

VATICAN., sub num. 5949, charact. Longobard., quod fuit olim Beneventanum, sæpe jam superius citatum, primo loco habet : « Natalis sancti Sabiani, Canosini episcopi et confessoris. »

UGHELLIAN. : « Fontenellæ monasterio, sancti Ansberti, episcopi Rothomagensis et confessoris. »

STROZZ. et MEDIC. : « In Oriente [*quid ni* in, Meridie ?] sancti Savini episcopi. In Fontanellæ monasterio, sancti Ansberti. episcopi Rothomagensis et confessoris. »

Editio LUBECO COL. de Ansberto, Paulo Virdunensi, et Athenodoro, scripsit ut supra. In fine : « Ipso die, beati Altonis confessoris. »

BELIN. in utraque editione pro *Ansberti* scribit *Amsberti*. Prior habet : « Suevo apud Ægyptum de quo vide Acta.

GREVEN. : « Octava Purificationis beatæ Mariæ. Ammonis, Thomæ et aliorum XXXVII. Item Emiliani. » Confusa hic nomina ex Hieronym. « Monasterio Fontanellæ, sancti Ansberti, episcopi Rothomagensis cui cum puella nobilis nomine Angadrisima desponsata fuisset, et utrique cælibatus magis placeret, illa oratione impetravit, ut turpissima et leprosa efficeretur. Sed post a beato Audoeno Rothomagensi archiepiscopo, Christo consecrata, pristinæ pulchritudini est reddita. Ansbertus vero, sub sancto Wandragisilo, abbate Fontanellæ, monachus primum, deinde abbas factus : postremo, beato Audoeno in episcopatu digne succedens, in pace quievit. In Britannia, Teylliani confessoris. In Hibernia, Trovani episcopi et confessoris. Apud Pontum provinciam, beati Athenodori, episcopi et confessoris fratris beati Gregorii Niceni. Altonis, confessoris. In Hibernia, Tarabatæ virginis. » Hactenus ambæ editiones, MDXV et MDXXI, sed postrema adjicit sequentia, plane apocrypha : « Eodem die, sanctæ Apoloniæ alterius, virginis et martyris, quam Julianus Cæsar pro fide Christi, primum fecit virgis cædi, deinde in equuleo suspensam, vivam jussit excoriari, ac de carnibus ejus particulas scindi : ad ultimum post dentium atrocem evulsionem, gladio transverberatam, Christi martyrem fecit. » Vide Bollandum et Castellanum hic.

MOLAN. prima edit. : » Fontanellæ monasterio, sancti Ansberti archiepiscopi sanctæ Galliarum sedis Rothomagensis. » In aliis sic habet : « Gandavi in Blandinio, ex Fontanellæ monasterio, sancti Ansberti, sanctæ Galliarum sedis archiepiscopi. In Hoyo, sancti Maingoldi, ducis et martyris, regis Hugonis Anglorum filii ; » quem in prima editione melius pridie posuit. « Die nona, sancti martyris Nicephori. » Est is qui Sapricio palmam præripuit.

IV *Idus.* *Die 10.*

Romæ, natalis sanctorum martyrum Zotici, Hirenei, Jacincti, et Amantii. In Oriente, sanctæ Sotheris virginis, quæ graviter et diutissime alapis cæsa, cum cætera quoque pœuarum genera vicisset, gladio martyrium consummavit. Item Romæ via Lavicana, militum decem. [a] Apud Castrum Cassinum, sanctæ Scolasticæ virginis, sororis sancti Benedicti abbatis. [b] In pago Rothomagensi, sanctæ Austrebertæ virginis.

NOTÆ.

Textus est *Praten.*, *Marchian.*, *Rosweyd.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Ut locus esset Austrebertæ in ultimo versu is ab Usuardo deletus fuit totus, et paulo minutioribus litteris scripta hæc, *sororis S. Benedicti abbatis.* Deerat primo exemplo S. Austreberta. Suos codices debuit sequi Sollerius : aut si Pratensis visus est hoc loco potior, potior ubique videri debuit, cum hujus additamenti eadem, ac cæterorum, scriptura sit. Non moneo hic apposite memorari S. Austrebertam. Hoc die obiisse sanctam illam virginem una omnium sententia est. BOUILLART.

[b] Hæc apud Boullartium ad oram paginæ leguntur manu scripta : *Hæc non sunt Usuardi. Vide Acta SS. Mabillonii, sec.* III, *part.* I. *pag* 28 *A.*

VARIANTES LECTIONES.

Scribendum erat *Irenæi* et *Hyacinthi*, ut correxit Molan. Sed cum nulli codices ita legerent, putavi servandam scrupulosius medii ævi lectionem. Mu, nerat. pro *Zotici.* male posuit *Zonei.* Item *Hyrenei-* quod etiam habent Ant. et Max.-Lubec. in Praten. pro *Jacinti* est *Jacini. Amancii* pro *Amantii* communis multorum codicum error est. *Soteris* scribit Marchian., cujus lectio præferenda esset, nisi codices omnes repugnarent. Solus Pratensis habet *Casinum*, recte opinor, sed reliqui omnes, ut in textu ; qui etiam concordant in *Scholasticæ*, licet Molanus correxerit *Scholasticæ, Rothomagensi* est fere omnium, excepto Pratensi, qui etiam legit *Austrobertæ* cum Marchianensi et Greveno ; reliqui, ut in textu : solus Molanus scribit *Austrebertha.*

OBSERVATIONES.

Ex quatuor primis martyribus aliqui cum Sotere aut Soteride in apographis Hieronym. conjuncti, a Beda discernuntur : ubi clarius et exactius expressa quatuor nomina. Romanum parvum forte in ortho-

graphia a Rosweydo correctum (ut in Beda verosimiliter fecere Henschenius et Papebrochius) etiam accurate scribit, quemadmodum et Ado, cui procul dubio ad elogium materia defuit. Meminit idem Romanum parvum *Soteris*, positione non expressa, nisi quis copulativam *et* ad priores Romanos martyres putet astringendam. Aliter sane Romani parvi textum accepit Ado, qui, Græca fortasse nominis origine deceptus, *Soleridem* primus in *Orientem* transtulit, atque in eo Nostrum sequacem habuit. *Non item Notkerum*, inquit Castellanus, *qui Rabanum imitari maluit, et antiquiores; forte advertens, verosimilius in Italia mortuam, quæ sancti Ambrosii consanguinea fuit.* Non potuit *Antiquiores* alios intelligere, præter Hieronymi apographa; at enim diligentiam hic suam desiderari passus est, vir de cæ-tero accuratus, cum Notkerus (sive unam sive gegeminam Soterem fecerit) ipsissima Adonis verba hoc die ad apicem referat. Hoc Castellanum fallere potuit, quod annuntiationem Notkeri legerit VIII Idus seu VI hujus, his verbis conceptam : *Romæ via Appia, in ejusdem cœmiterio, passio sanctæ Sotheris virginis et martyris*. Quæ omnia, excepta ultima voce, ex Rabano accepta ultro fatemur, ut nos ipso die ex Greveno diximus. Rursus *Sotheris sacratissima virgo* apud Adonem et Notkerum refertur XII Maii, ut ibi indicabimus. Dubitat hoc loco Florentinius, virone an mulieri aptandum sit *Soteris* nomen : item utrum his eadem virgo annuntietur, ut de Agnete factum vidimus : sed hæc alterius et disquisitionis et loci sunt. Laudatiunculam, quam ei Ado concinnavit, Noster descripsit. Ne hic diutius immorer, videatur Bollandi commentarius, in quo ex Ambrosio adducuntur quæ ad veram virginis laudem spectare possunt, aliaque ad ejus cultum pertinentia. Ruinartius in Selectis, pag. 405, sancti Ambrosii loca etiam producit. Castellanus in notis breviter collegit, quæ curiosiora sunt, pag. 600 et 681. Tillemontius autem cum Pancratio conjunxit tomo V, a pag. 259.

Sequitur, *Militum decem*, qui in Romano parvo, Adone, Nostro et Notkero, nudis solum nominibus referuntur. *Scholastica* a Nostro adjecta est, quam ampliori encomio Rabanus et ex eo Notkerus exornant. Sed quid de *Austreberta*, soli Nostro nominata? Dicam ingenue, non immerito me dubitare, utrum ab Usuardo ipso fuerit posita, idque adeo, quod ejus non meminerint codices duo, mihi certe æstimatissimi Heriuiensis et Tornacensis, non soliti hactenus prætermittere, quod Usuardi genuinum est, præsertim in sanctis Francicis, sic ut conjectari nullo modo possim quid scriptores movisset ad reticendam sanctam alias notissimam, si in Usuardi autographo fuisset expressa. Servanda nihilominus fuit in textu, ne ex arbitrio meo potius, quam ex aliorum codicum auctoritate, Usuardi simplicitatem videar definire. Quid versibus suis indicet Wandalbertus, dicat alius interpres :

Sother, Irenæus et Scholastica virgo quaternis
Egregia pariter meritorum laude nitescunt.

AUCTARIA.

Jam dixi HERINIEN. et TORNAC. Austrebertæ non meminisse. Consentit et his PULSAN., in eo singularis quod ordinem martyrum Romanorum interturbet, et pro *Amantii* scribat *Amarini*. Tum sic: « Item Romæ, sanctæ Sotheris virginis. »

ANTUERPIEN.-MAX., LOVANIEN., LEYDEN-BELG et editio ULTRAJ.-BELG. in eo solum a puritate deficiunt, quod primo loco Scholasticam annuntient, atque in fine pro *Austrebertæ* ponant *Austrebergæ*, quod et in nonnullis aliis codicibus legitur. In Belgica editione deest nomen unius ex quatuor primis martyribus.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. Etiam primum locum Scholasticæ tribuunt, sed Usuardino textui hæc superaddunt : « Hujus animam de corpore egressam, vidit sanctus Benedictus in columbæ specie, cœli secreta penetrare. Qui tantæ ejus gloriæ congaudens, Deo gratias reddidit, ejusque obitum fratribus denuntiavit. Quos etiam protinus misit, ut ejus corpus ad monasterium deferrent, et in sepulcro, quod sibi præparaverat, collocarent; ut quorum mens una semper in Deo fuerat, eorum quoque corpora nec sepultura separaret. » An ea conjunctio duret, alibi controvertitur.

CENTULEN. textui nonnihil abbreviato, subjungit in fine : « Sanctonas, sancti Trojani episcopi et confessoris, » quæ verba ANTUERP.-MAJ. etiam posuit, sed inter Scholasticam et Austrebertam. Cæterum spectat *Trojanus* iste ad XXX Novembris.

BRUXELL. elogium Scholasticæ ex ULTRAJ., etc., hic relatum, ex parte mutilat, post « secreta penetrare, » sic legens : « Quo viso, ipse corpus sororis defunctæ fecit ad suum monasterium deferri, et in sepulcro quod sibi ipsi præparaverat, sepeliri. Et illud postea Cynomannis translatum est. » Sequitur de Soteride, omissis martyribus Romanis. Tum de X militibus. Post *Rothomagensi*, hæc inserit : « In loco qui vocatur Pauliacus. Eodem die apud Nivellam, elevatio sanctæ Gertrudis virginis. » Demum manu Belgica recentiori : « Item in valle, quæ dicitur ad stabulas Rodis, beati Guillermi confessoris. Qui ex comite Pictaviæ ac duce Aquitaniæ ferocissimo factus est strenuissimæ vitæ eremita solidissimus, ac miraculorum patrator validissimus. » Vide hæc in Actis diligentissime et exactissime discussa.

HAGENOYEN. plura de Scholastica admiscet non adeo probata. Sic loquitur post *sancti Benedicti abbatis:* « Hæc rectrix erat multarum sanctarum virginum sanctimonialium. Quæ quodam die, cum sanctus Benedictus ad eam visitandi gratia [venisset], et mox recedere vellet, pluviam a Deo cum tonitruis obtinuit, et sic illum [ille] cum ea invictus pernoctavit. Hujus animam in brevi postea de corpore egressam, vidit Benedictus frater ejus in columbæ. » etc.

VICTORIN. pro *Amantii*, scribit *Amarii*. In fine ut CENTUL. de sancto Trojano.

ALTEMPS. in Anglia auctus : « Ipso die, sanctæ Vivinnæ abbatissæ. »

STROZZ. et MEDIC. primo loco : « In partibus Tusciæ, qui dicitur Pauliacus, transitus sancti Guilielmi, eremitæ et confessoris, magnæ sanctitatis et gloriosi miraculis viri. »

Codex MONTIS SANCTI. « Sanctonis civitate, depositio sancti Trojani episcopi, et Boldegundis abbatissæ. »

EDITIO LUBECO-COL. Scholasticam primo loco refert. ut ULTRAJ., etc. Sequitur : « Eodem die, sancti Guilhelmi confessoris. Hic prius dux fuit Aquitaniorum et ultra modum flagitiosus, sed postea divino nutu compunctus, abbrenuntiavit sæculo, monachalem habitum assumens, factus est servus servorum Dei. Hic centies per noctem et diem genua flectebat, transiens de activa ad contemplativam vitam. Etiam ad tantam perfectionem pervenit, ut spiritu prophetiæ fulgeret. Qui postmodum firmatus corpore, et sanguine Christi participatus migravit ad Dominum. » Deinde in textu admistum, quod Soteris *sub Diocletiano Augusto* sit passa. « Sanctonas, S. Trajani episcopi et confessoris. »

BELIN. in secunda editione paulo correctior est; in utraque primo loco annuntiat : « Natale sancti Guillelmi confessoris, ordinis eremitarum sancti Augustini. » Videantur Acta.

GREVEN. : « Apud Sanctonas, Trojani episcopi et confessoris. Elevatio sanctæ Gertrudis. virginis Guilelmi comitis Pictaviensis et confessoris. Qui cum se flagitiis primo totum dedisset, et schismati Petri Leonis faveret, a beato Bernardo terrifice correptus, tandem ad cor rediit : ferreamque loricam

ad carnem induens, austeram vitam duxit, ac sui nominis ordinem initians, quievit in pace. » Ubique confusio ab Henschenio erudite sublata.

Molan. in Guillelmo Belinum descripsit. Dein : « In Campania, natale sancti Sylviani episcopi et confessoris. » Ista scribit Rabanus : Hieronym. et Notkerus *Silvanum* nominant. Sequitur : « Et Baldegundis abbatissæ, » quam aliqui in virum transformarunt. Editiones aliæ incipiunt : « In stabulo Rodis, natale sancti Guilielmi, « etc., ut prior. Deinde : « Arvernis, depositio sancti Sigonis, ejusdem A civitatis præclaræ sanctitatis episcopi, et confessoris, tempore Clotarii regis. Die decima, sancti martyris Charalampi, » De Silviano et Bagdegunde ut supra. Denique litteris minutioribus : « Dordraci, sanctæ Suræ virginis et martyris commemoratio, snb nomine Soteris, quod Latine interpretatur *salvatrix*. » Videatur Bollandus hac die. Certe non satis evincit Castellanus, Suram hanc seu « Zuwardam » Dordracenam cum Soteride Romana, vel Orientali confundendam.

III *Idus*. *Die 11.*

Apud Lugdunum, natalis sancti Desiderii episcopi et confessoris. Eodem die castro Nantonense, sancti Severini abbatis monasterii Agaunensis, cujus precibus cultor Dei rex Clodoveus a diutina infirmitate sua liberatus est. Alexandriæ, depositio sanctæ Eufrasiæ virginis, quæ in monasterio virtute abstinentiæ et miraculis etiam claruit.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Marchian.*, *Antuerp.-Maj.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Male in Tornacen. scribitur *Laudonensi* pro *Nantonensi*, pejus in Munerato, *Nannetensi* : nec bene Greven. *Nautoniensi* ; Molan., *Nantoniensi* : Praten., Marchian. et Munerat. legunt *Acaunensis* ; Antuerp.-Maj., *Aganensis* ; Pulsanen., *Alhaunensis* ; Greven., *Anganensis* : melius in textu. Prætensum autographum scribit *Flodovehus*, vel *Flodevechus*, alius cod. Pratensis et Antuerp.-Maj. *Flodoveus*, item Herinien., Pulsanen. et Greven. At Munerat., B opinor errore typothetæ, *Clodoneus ;* vera est aliorum et textus lectio. Pulsanen. et Antuerp.-Maj. omittunt *Rex* ; Marchian., pro *diutina* habet *diuturna* ; Antuerp.-Maj. simpliciter ponit, *ab infirmitate sua liberatus est*. Reliqui in textu, *Eufrasie* ex omnium codicum consensu, licet Tornacensis rectius legat *Eufrosinæ*, ut in Observationibus latius explicabitur.

OBSERVATIONES.

Usuardus hoc die sanctos præterit, qui apud Bedam et Adonem diserte exprimuntur. Ille *Calloceri* et *Parthenii* meminit, atque ex ipso Rabanus ; hic *Simplidis Viennensis*, quorum nemo a Nostro commemoratur. Id autem cum Castellano potissimum demiror, cur Ado, in producendis ecclesiæ suæ sanctis præsulibus, alias, et hoc ipso die, tam liberalis, cur, inquam, illustrem illum *Desiderium* ejusdem ecclesiæ decessorem suum non annuntiet, a Beda diserte C positum : *Eodem die, Lugduno, Desiderii episcopi?* Nec obest Rabani silentium, cum Bedæ textus ex Wandalberto confirmetur. Displicet quidem positio ; neque omittendus erat titulus *martyris*, merito ei ab aliis ascriptus, utpote qui famosæ Brunechildis jussu, primum exsilio multatus, deinde *Prisciniaci*, non *Lugduni*, lapidibus obrutus ; fuste percussus et necatus est, ut fusius ex ipsiusmet Adonis relatione narrat Notkerus xxiii Maii, hodie translationem commemorans. Hic a nobis quæritur, an neutro die ab Adone consignatus sit : cum utroque Rosweydo in appendicem rejiciatur ? In varias partes se versat Castellanus, sed tandem in Corollario ad finem voluminis, ex Notkeri verbis xxiii Maii, se elicere putat, quod Ado in Martyrologio de eo plane non memineri t. Verba Notkeri sunt : *De quo quia venerabilis Pater Ado, ejusdem ecclesiæ nostra ætate pontifex, utpote in præsentia posito, et ob id suis in cunctis notissimo, aliquid speciale dicere superfluum exis-* D *timavit*. Quanti momenti sit ista ratio, judicent alii : ego certe Notkeri hodiernum textum vere Adonianum nihilominus crederem, nisi me Usuardi silentium prohiberet, qui soliti ductoris sententiam non neglexisset, si eam in ejus Martyrologio reperisset ; *confessoris* præterea titulum Bedæ verbis certo non additurus, ubi tam aperte martyrio coronatus declaratur ; quemadmodum et Florus xxiii Maii pronuntiat, ubi proprio loco dicetur. Ne hic longior sim ; videantur Acta, præfata illa die xxiii Maii, in quibus res tota operosius deducitur et illustratur. Wandalberti versus ex Bedæ textu hoc die clarissime profluunt :

Ternis hinc Desiderius Lugduna coronat
Mœnia : Partem Io et Calocero Roma refulget

Severini abbatis Agaunensis, miraculis clarissimi, memoria in nullis antiquis Martyrologiis reperitur ; eum primus Noster suo inseruit : cur autem *Clodovei* nomen passim in *Flodovei*, vel *Flodovehi* transformatum sit, non est operæ pretium indagare. Vitam ejus ab anonymo scriptam et in Actis editam, interpolatam esse fatentur eruditi ; an primigenia a Mabilione 1 sæc. Bened. in appendice pag. 568 vulgata, omni nævo immunis sit, in supplemento examinabitur. *Euphrosynam* cum Usuardo retulimus supra Kalendas Januarii, desumptam ex Adone, cujus elogium inter Auctaria invenies. Bollandus, ut ibi diximus, inter Prætermissos in hunc diem rejecit, Castellanus ad xxv Septembris. Hic autem Romanum parvum, ex ipso Ado, et ex utroque Noster, non *Euphrosynam*, sed *Euphrasiam* memorant. Ex elogio colligi videtur, et ex aliis probatur, eamdem sub utroque nomine latere sanctam. Unde Rom. hodiernum I Januarii recte *Euphrosyne* aptavit, quod de *Euphrasia* Ado et Usuardus hodie posuere. Vide quæ ibi Observationibus dicta sunt. Nec sane diversa est, quæ xxv Septembris apud Græcos colitur, quo die verosimilius obiisse censenda est, magnis illis laudibus ornata, quæ in Actis fuse enarrantur. An satis sincere et vere, dubitant eruditi non pauci, inter quos Tillemontius tomo X, pag. 50, quorum argumenta in Supplemento Februarii accuratius excutientur.

AUCTARIA.

Antuerp.-Max. Lubec. hoc die sanctos referunt, qui a Nostro sequenti ponuntur. Ita habent : « In Africa, sanctorum martyrum Saturnini presbyteri, Daviti [Dativi] Felicis, Apulei et sociorum eorumdem, qui passi sunt pro Christo sub Anolino proconsule. Apud Lugdunum, Desiderii episcopi. In Alexandria, depositio Eufrasiæ viginis, quæ in monasterio, ut illius vita docet, mira abstinentia [absti-

nentiæ virtute] virtute et miraculis claruisse cognoscitur. » De Severino tacent.

ROSWEYD. penultimo loco, textui inserit : « Romæ, Caloceri et Partenii martyrum. » Pro *Eufrasiæ*, scribit *Eufraxiæ ;* cætera satis purus est.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. fere similes sunt duobus primis ; sic habent : « In Africa sanctorum martyrum,Saturnini, Daniti,Felicis presbyteri, Apulei et sociorum eorumdem. Qui passi sunt pro Christo, sub Juliano imperatore, Anolino proconsule. » Sequitur de Desiderio, pure. Tum : « Alexandriæ, depositio sanctæ Eufrosynæ virginis, quæ in monasterio, ut illius vita docet, mira abstinentiæ virtute et miraculis claruisse cognoscitur. » In omnibus etiam prætermittitur Severinus.

CENTULEN : « Apud Lugdunum, sancti Desiderii episcopi et confessoris. In pago Vastinensi, castro Mandonis, sancti Severini abbatis monasterii Agaunensis, cujus precibus cultor Dei rex Francorum Clodoveus[*videtur antea positum fuisse* Flodoveus, *sed erasa est pars superior,* f, *unde quod superest, format* c,] a sua infirmitate liberatus est. Alexandriæ, sanctæ Eufrasiæ virginis. »

BRUXELLEN. incipit : « Apud Viennam, sancti Simplicidis episcopi et confessoris. » Tum de Severino pure. De Eufrasia vero ut ANTUERP., supra.

HAGENOYEN. de Saturnino, Davito, etc., cum ANTUERP. adjicit tamen in fine, *et Juliano imperatore.* Reliqua fere cohærent cum textu. In fine : « Item Yminiæ virginis. » An *Soliniæ?*

VICTORIN. et CODEX REG. SUEC., signatus num. 130, in fine : « Item sancti Amasii episcopi et confessoris. » Nec in Actis, nec Prætermissis est.

VATICAN., num. 5949 : « Campaniæ, sancti Castrensis, episcopi et confessoris. Romæ, Caloceri et Partenii. » Coluntur duo postremi XIX Maii.

UGHELLIAN. initio habet : « In Africa, sanctorum martyrum Saturnini, » etc., ut in ANTUERP.

ALTEMPS. : « Monasterio Glascoviensi, sancti Belesii martyris. » Quis hic sit, nondum licuit invenire.

STROZZ. et MEDIC. : « Item, sancti Caloceri archiepiscopi Ravennensis. » Vide Henschenii comment.

Editio LUBECO-COL. incipit a Severino. Dein de Saturnino cum sociis, et de Eufrasia, ut supra. Diem claudit : « Apud Viennam, sancti Sinniplidis episcopi et confessoris. » Lege *Simplidis.*

BELIN. incipit a Saturnino ut ANTUERP. De Desiderio, pure. Pro *Eufrasiæ* scribit *Euphrosinæ.* In fine : « Castro Nanthoniense, » etc.

GREVEN. ex corrupto Hieronymi textu hæc manca et confusa miscet : « In campania, Basiliani, Amantii. In Africa, Victoris, Felicis, Januarii, Zotici, Herenci. In Apamia, Basiliani, Penis. » Vide Bollandum, et Florentinium, « In Hibernia., Epiciani episcopi et confessoris. Ibidem Soliniæ virginis. »

MOLAN. : « In Africa, sanctorum martyrum Saturnini presbyteri, Dativi, Felicis, Apuleii et sociorum eorum, qui passi sunt pro Christo sub Anolino proconsule. » Hæc in editionibus aliis prætermissa sunt : solumque additur : « Arvernis, sancti Desiderati, episcopi et confessoris. » Vide Acta.

Prid. Idus. *Die 12.*

In Hispaniis, natalis sanctæ Eulaliæ virginis, quam constat, tempore Diocletiani imperatoris, gloriosam martyrii accepisse coronam, civitate Barcinona. In Africa. sanctorum martyrum Saturnini presbyteri, Dativi, Felicis, Apelii et sociorum ejus, qui passi sunt pro Christo sub Anolino proconsule. Apud Alexandriam, Modesti et Ammonii infantum.

NOTÆ.

Sic legunt *Praten., Herinien., Tornacen., Marchian., Munerat., Greven..* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Hyspaniis in Marchian. et aliis male scribitur ; uti et *Davili* in Heriniensi. Posui in textu *Apelii* ex Praten., Marchian. et Greveno. Herinien. et Tornacen. habent *Apeli;* Munerat., *Pellii;* Molan., *Apuleii :* verum nomen infra adjiciam, quod Molanus recte posuit in alteris edit. *Sociorumque* in Munerato, pro *et sociorum*, levis mutatio est. Herinien. legit *sub Juliano proconsule.* In Auctariis pridie vidimus *Julianum imperatorem*, perperam cum *Anolino* conjunctum, forte quod codices quidam antiqui pro *Anolino* scripserint, *Juliano*, ut hic Heriniensis posuit Marchian. Munerat. et Molan. habent *infantium*, quod postremus in aliis editionibus correxit.

OBSERVATIONES.

Solus Beda inter antiquos martyrographos *Eulaliam* Barcinonensem aut ignoravit, aut saltem in sacros Fastos non retulit. Cæteri eam annuntiant, nullus tamen satis diserte martyrii rationem exprimit, eo modo, quo in Romano hodie exponitur. Qualiter ab *Emeritensi*,quæ x Decembris colitur,*Eulalia* hæc distinguenda sit, quæque ad utriusque Acta seorsim pertineant,videsis apud Bollandum in Actis. Ado illam a Romano parvo mutuatus est, de aliis etiam loquens, quos Usuardus suis potius diebus solum censuit nominandos : ut pote qui licet eadem Daciana carnificina, non eodem tamen die martyrium consummarunt. Plura de virginibus illis synonymis dicenda erant, nisi locus proprius superesset x Decembris, ubi de celebriori illa *Emeritensi*, a Prudentio apud Ruinartium pag. 496 et seqq. egregie laudata, sermo recurret, quo cætera remitto, solos hic Wandalberti in Barcinonensis honorem versus subjiciens :

> Eulaliæ festum pridie sanguisque coruscat,
> Urbs Barcinon eximia qua martyre gaudet.

Hic denuo notandum,ab Adone referri *Damianum.* quem Noster prætermisit, raro, ut nuper dixi, exemplo. *Saturninus* et socii nec ab Hieronym. nec a Beda, nec ab antiquiorum ullo ante Usuardum memorantur. Primus ipse quatuor hæc omnia consignavit, non expressis aliis quinque et quadraginta, de quibus in Collatione Carthaginensi, ab Augustino recitata, unde eos Nostrum accepisse opinamur. Cur diem præcedentem huic prætulerint recentiores mss. codices et Romanum hodiernum, nescio : certe institutam pridie Idus Februarii quæstionem, diserte affirmat Augustinus, atque in Actorum proconsularium titulo dies idem clare exprimitur, unde certum est nullum ex his martyribus ante eum diem passum fuisse : quo autem vere coronam adepti sint, nusquam traditur. An ex his aliquos recte ad certos dies referat Ruinartius in prævia admonitione, pag. 408, alibi examinari poterit. Acta ibi reproducit laudatus auctor, dempta præfatione et conclusione a Donatistis assuta, quam utramque invenies apud Baluzium tomo II Miscell., a pag. 56, primam apud Henschenium in Actis, ubi ejus commentarium et notas consule. Videatur etiam Tillemontius tomo V, a pag. 231. Si qui forte nævuli a Donatistis immisti supersint, nihil Actorum puritati officiunt. Porro qui in mss. *Apelus*, *Apelius*, et

Apuleius vocatur, potius *Ampelus* vel *Ampelius* dicendus videtur. Cætera vide superius, et in notis Castellani, atque in Auctariis dici præteritæ. Inter *Modestos* nonnulla in Rom. moderno notanda sunt, de quibus alibi. *Modestus* et *Ammonius* ab Adone accepti sunt, qui ambos *infantes* appellavit, quales non dicuntur in Romano parvo. Hieronym. apographa non satis distinguunt. Rabanus *Zoticum* infantibus addens, *Damiano* in Africa eos conjungit. Usuardus Adonem, absque ulteriori examine, sequitur. De classe martyrum, a qua *Modestus* et *Ammonius* avulsi sunt, videndi Bollandus et Castellanus.

AUCTARIA.

Pulsan. deficit in prima annuntiatione de sancta Eulalia, in cæteris purus.

Antuerp. et Max.-Lubec. incipiunt : « Natale S. Macharii et S. Ruffini et S. Justi. » Vide in Auctariis xxviii Februarii. « Et in Alexandria, Ammonii, » etc. Nihil de Eulalia. De Saturnino. etc., egerunt pridie.

Antuerp.-Maj., in prima Adonianus, sic habet : « In Hispaniis, sanctæ Eulaliæ virginis et martyris, quæ passa est tempore Diocletiani imperatoris, sub præfecto Hispaniarum Daciano; quando sub eodem apud Barcinonem, sanctum Cucuphatum, et apud Gerundam, sanctum Felicem, gloriosas constat martyrii accepisse coronas : scriptum in passione sanctæ Leuchadiæ. » De Modesto et Ammonio, scribit, *martyrum infantum*. In fine : « In Africa, passio sancti Damiani militis. »

Roswevd. hodie obscurior et confusior est. Ejus textum : « In Hispaniarum, sanctæ Eulaliæ virginis; quam constat tempore Diocletiani imperatoris gloriosam martyrii accepisse coronam civitate [*vult dicere* Barcinonensi]. » Tum : « In Africa, Damiani militis, et sanctorum martyrum Saturnini, etc. In Alexandria, Juliani martyris et aliorum xviii sociorum, *vel* Sanctorum. Ibidem, sanctorum Modesti et Ammonii infantium, et sanctorum Quiriaci et Simplicii martyrum. » Vide hæc in Actis distinctius explicata.

Centulen., solitus abbreviator, sic paucis complectitur omnia, et aliquid superaddit. « In Hispaniis, sanctæ Eulaliæ virginis sub præside Daciano. In Africa, sanctorum martyrum Saturnini presbyteri, Dativi, Felicis, Apeli et sociorum eorumdem. Alexandriæ, Modesti et Ammonii, martyrum infantum. In Affrica, sancti Damiani militis. »

Antuerp.-Max., Lovanien., Leyden., Belg. et Editio Ultraj.-Belg. ita ordiuntur : « Romæ, sancti Gregorii secundi, qui nonagesimus secundus post beatum Petrum, natione Syrus (*male hic confunditur Gregorius II cum successore synonymo*), sedit annos decem, menses octo, dies quatuordecim, Leonis et Constantini imperatorum tempore. » Idem ferme habent initium Ultraj., Leyden., Alberg., et Danic qui addunt ex aliquo fortasse Adoniano codice : « Hic vir castus, et in divinis Scripturis eruditus, in Germania verbum salutis per sanctum Bonifacium episcopum prædicavit. Qui etiam quadragesimali tempore, feria v jejunium celebrari constituit; et ipsius diei ad Missarum solemnia officium, cum antea non fieret, pro majori parte sumptum de Dominicis, ordinavit. » Postrema hæc ex Anastasio Bibliothecario sumpta, non parvam consuetudinem priorum temporum non jejunandi feria v Quadragesimæ, ut putavit Bollandus, sed statutum tunc Ecclesiæ ritum ostendunt, ut habes apud Walafridum Strab. « de rebus ecclesiasticis, » cap 20, et apud alios; ob justas causas, quibus cessantibus, feriam illam Gregorius II in aliarum ordinem redegit, ut dicemus in Supplemento ad Notam cap. 2, num 10, pag. 703. Vide interim quæ copiosius disputavit Papebrochius noster ad hunc pontificem, qui ab aliis refertur die sequenti. At ex calculo Papebrochii obiit xvii Januarii. Contra sentit P. Simon Motherius in adjecta xiii Febr. nuperæ suæ versioni Gallicæ Martyrologii Romani notula, ubi vult obiisse xi Januarii. Quod vero Bedam, et Adonem ibi citet Motherius, ex genuinis eorum editionibus non habuit. Ex Bedæ ætate perspiciet, quod Gregorii II meminisse non potuerit. In Adone Mosandri ponitur; rectius, opinor, a Rosweydo in appendicem rejectus. Sequitur in codd. *Modesti*, etc. In fine : « Eodem die, natale sanctorum Macarii, Rufini et Justi. » Deest in omnibus Eulalia Barcinonen. De Saturnino, et sociis egerunt pridie.

Bruxell., in Eulalia interpolatus. secundo loco habet de Damiano, ut Antuerp.-Maj. Saturninum et socios, passos ait sub « Juliano imperatore. » Sequuntur infantes martyres. In fine de « Macario, Rufino, et Justo, » ut supra.

Hagenoyen. primo annuntiat Eulaliam. 2° Gregorium, ferme ut codices mediæ notæ. 3° Macarium et socios : reliqua ut in laterculo.

Victorin. et Reg. Suec., num. 130, et Vatican., num. 5659, in fine : « In Africa, passio sancti Damiani martyris. »

Ughellian. incipit : « Natale sancti Macarii, et sancti Rufini, et sancti Justi. »

Altemps : « Item apud Oxoniam, translatio sanctæ Frodeswidæ virginis. » Remittenda ad xix Octob.

Strozz. et Medic., : « Item, sancti Gregorii papæ IV. Hic constituit festum omnium Sanctorum anno dcccviii. » De hujus pontificis cultu, nihi legi hactenus. Manifestus in annis error est, Sed hæc et alia ad eam rem proprie spectantia, suo loco discutientur.

Editio Lubeco-Col. idem habet diei exordium cum Ultraj, etc. Tum sequitur : « Apud Alexandriam, natale sanctorum martyrum Modesti et Ammonii infantum. Item in Alexandria, natale sanctorum martyrum Macharii, Rufini et Justi. In Africa, passio sancti Damiani militis et martyris. Ipso die, natale sancti Livini episcopi et confessoris. Item commemoratio sanctæ Eulaliæ virginis et martyris.

Belin. de Saturnino et sociis egit pridie. In Eulalia purus est. « In Alexandria, Modestis, etc. Item Macharii, Rufini et Justi. »

Greven : « Translatio tertia beatæ Barbaræ, virginis et martyris : scilicet a Roma ad Placentiam. In Africa, Damiani militis et martyris. Item ibidem Juliani, Donati, Eraclii, Zotici. Ludani confessoris. In Alexandria, Quiriaci et Simplicii martyrum. Macharii, Rufini, Justi martyrum. Ipso die, sancti Livini episcopi et confessoris : » an non *Licinii?* Vide Bollandum inter Prætermissos. Hic refertur die sequenti. De *Livino* agetur xii Novembris; et eodem die de *Lebuino*.

Molan : « Item Macarii, Rufini et Justi. In Africa, passio sancti Damiani militis. » Tum minutiori charactere : « Susannæ matronæ sanctissimæ, quæ in Daniele legitur. » In postremis editionibus, omissis Macario, etc., incipit a Damiano. Tum : « Die duodecima, sancti Patris Meletii archiepiscopi Antiochiæ Magnæ. » Demum minoribus litteris : « Item Constantinopoli, sancti Antonii, magni inter Dei pontifices, et admirabilis inter patriarchas. » Est is qui in Actis cognominatur *Cauleas*.

Idibus. *Die 13.*

Natalis sancti Agabi prophetæ apud Antiochiam, de quo beatus Lucas in apostolicis Actibus scribit. In Milstana civitate Armeniæ, sancti Poliocti martyris, qui Latine interpretatur *multum orans*. Civitate Andegavis, sancti Lizinii episcopi, venerabilis sanctitatis viri.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*. *Tornacen.*, *Marchian.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Pulsanen. incipit : *Apud Antiochiam.* Munerat. *in Actibus apostolorum.* Vera Usuardi lectio est in textu. *Militana* et *Poliocti;* scribunt omnes, exceptis Tornacensi, qui *Polieucti;* Munerat., *Policeti*, et Molan. *Polyocti.* Notum est verum nomen *Polyeucti.* Sphalma typographicum est in Munerato, *militum* A *orans* pro *multum orans.* Herinien., Munerat. et Molan. habent *Lucinii ;* Pulsanen., utrumque sub disjunctione admittunt Acta, ubi modi alii afferuntur : præferenda aliorum lectio, ut mihi quidem videtur.

OBSERVATIONES.

De *Agabo* nihil tradunt Hieronymiana apographa, nihil etiam Beda aut ejus sequaces. Primus ejus meminit auctor Romani parvi, his verbis : *Agabi prophetæ in Novo Testamento, apud Antiochiam.* Hæc paulum explicans Viennensis, loca gemina ex Actis apostolorum adduxit, quibus Agabum vaticinatum constat, recte ab Henschenio explicata. Noster, præteritis textibus sacris, cætera ex Adone descripsit ; Notkerus paucis addidit famem et Pauli captivitatem ab eo prædictas. Ex eodem ipso Romani parvi fonte hoc die procedit *Polyeuctus*, sic ibi signatus : *In Militana Armeniæ, sancti Poleyucti martyris.* Ado B solam interpretationem nominis adjunxit, ex quo Usuardus et Notkerus sua desumpserat, sed immutata nonnihil orthographia, de qua in Variantibus dictum est. Quot modis depravatum sit *Polyeucti* nomen, jam in superioribus abunde patuit, dum toties et pluribus diebus recurrit, incerto etiamnum die quo vere colendus sit. Contendit quidem Castellanus, ex Hieronymianis apographis, eum martyrii corona donatum VII Januarii : at quid si ex eisdem codicibus arguatur pro XIV Februarii, quo die diserte exprimitur æque ac VII illa Januarii ? Consulatur Florentinius utroque loco, et Henschenii commentarius hoc die. Videantur etiam Acta ipsa, a laudato Henschenio edita et illustrata, ex quibus sua deprompsit Tillemontius tomo III, a pag. 424. An illis puriora sint, quæ in *Lectis triumphis* pag. 185 pridem pollicitus est Combefisius, tanquam, Nearcho S. Martyris amico composita, necdum licuit definire : licebit, si aliquando in lucem producantur. Solus Usuardus, inter antiquos martyrologos, *Lizinium* Andegavensen in sacras tabulas retulit, cujus vitas binas multum probatas edidit Bollandus, ab aliis subinde Gallice versas. Scripsit ipse *Licinii* vel *Lucinii ;* ego *Lizinii vel Lezinii* malim, uti ex codicibus in laterculo exhibui ; ex qua inflexione rectius videtur deduci Gallicum nomen *Lezin*, vel forte vice versa. Natalem ejus statuit Castellanus I Novembris. Wandalberti versus ad textum hodiernum non pertinent, cum agant de *Juliano* et *Basilissa.* Vide IX Januarii.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. : « Natale beati Agabi prophetæ in Novo Testamento, apud Antiochiam. In Militana civitate Armeniæ, natale sancti Poliocti, » etc., pure. « Andegavis, sancti Licioni episcopi et confessoris, cujus corpus sacrum crebris honoratur miraculis. » C

ROSWEYD. incipit : « Lugduni, Stephani episcopi et confessoris. » Sequitur textus purus, cui in fine adjicitur : « In Britannia, sanctæ Ermonhildæ virginis. » An non *Ermenildæ reginæ Merciorum ?*

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui puro subdunt : « Lugduno, natale sancti Stephani episcopi et sancti Juliani, » absque ulla interpunctione ; unde recentiores aliqui martyrologi et Rom. hodierni reformatores, ansam cepere, Julianum etiam Lugduni collocandi. Plura vide in Actis.

ANTUERP., MAX.-ULTRAJ., LEYDEN., LOVAN,, ALBERG., DANIC. et ULTRAJ.-BELG. pro *apud Antiochiam*, legunt, *in Antiochia quiescentis.* ALBERG. et DANIC. male scribunt, *Lupicini*, alii habent *Licinii.* Tum addunt omnes : « In territorio Treverensi, sancti Castoris confessoris, cujus gesta habentur. » Colitur Confluentiæ, ut dicitur infra. « Lugdunis, natale S. Stephani episcopi. Nicome- D diæ, natale sancti Juliani martyris. »

In CENTULENSI abbreviatur textus.

BRUXELL., in Agabo fere purus, secundo loco habet Gregorium, de quo heri in Auctariis. Sequitur de Polyeucto. Tum : « Nicomediæ, natale sancti Juliani martyris. Lugduno, sancti Stephani episcopi et confessoris. » De Lizinio adjicit : « Cujus corpus crebris veneratur miraculis. Treveris, sancti Castoris, » etc., ut supra. « Item translatio sancti Eduwardi regis et martyris. »

HAGENOYEN. post textum fere purum, annuntiat Stephanum, et in fine : « In territorio Treverensi, nomine Confluentia, sancti Castoris presbyteri et confessoris, qui eremum primo petiit, et in eo multis annis perduravit, et senex ibi factus, in pace quievit. » Imo et multis miraculis claruit.

AQUICINCT. post textum subdit : « Lugdunis, sancti Stephani episoopi et Juliani. Romæ, Gregorii IV papæ, qui rexit Ecclesiam annis sedecim, » etc., ut pridie de Gregorio II dictum.

VICTORIN. et REG. SUEC., signatus num. 130, in eo a priori differunt, quod Gregorium recte nominent *secundum*, et in fine habeant, « Lugduno, S. Stephani. » etc.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. post Agabi annuntiationem, interponit : « Stephani confessoris, qui fuit pater multorum monachorum. »

Codex I BIGOTIANUS, qui fuit PP. Cælestinorum, signatus P. 5 : » Lugduno, S. Stephani episcopi et Juliani. » Vide Acta pag. 656 et 672.

REG. SUEC., num. 428 : « Civitate Meldis, natalis sancti Gisleberti, ejusdem civitatis episcopi. »

Codex D. DU CHEVAL. sign. B : « Nicomediæ, natalis sancti Juliani martyris. »

VATICAN., num. 5940, omittit *Lizinii*, adjicit autem : « Romæ B. Gregorii PP. II qui rexit Ecclesiam annis quindecim, tempore Leonis et Constantini imperatorum. Lugduni, sancti Stephani episcopi et Juliani martyris. »

ALTEMPS. « Ipso die in Britannia, sanctæ Ethormethisdæ virginis, et sancti Hunæ sacerdotis et anachoritæ. » Nec inter Prætermissos noti sunt.

STROZZ. et MEDIC. « Lugduni, sancti Stephani episcopi et martyris. Item, sancti Juliani martyris. In pago Treverorum apud Cardonam, sancti Castoris confessoris. Item, sancti Antonini confessoris. » Opinor, abbatis Casinensis, qui die sequenti colitur.

COD. S. RICALDI : « Sancti Fulchranni Lodevensis episcopi ; » de quo Acta hoc die.

Edit. LUBECO-COL. incipit : « In territorio Treverensi, sancti Castoris presbyteri et confessoris, cujus gesta habentur. Qui tempore juventutis suæ, a parentibus suis nobilibus, beato Maximino Treverorum episcopo conjunctus est. Qui cum ordinem sa-

cerdotii ab eodem accepisset, eremum intravit, in quo Deo fideliter servivit, et tandem bono fine quievit. » De Agabo, ut supra. In Polyeucto, pura est. De Lizinio, Stephano et Juliano scribit, ut Bruxellensis. In fine : « Eodem die, beatæ Hermenildæ virginis. » Voluit dicere *viduæ*, etc. Vide Acta.

BELIN. editio pro *Militana* scribit *Mauritana*; pro *Poliocti*, *Policrati*, quæ in posteriori correcta sunt. Post, *multum orans*, sequitur : « Romæ, sancti Tranquilini presbyteri, qui ad prædicationem sancti Sebastiani martyris conversus ad Christum, a sancto Polycarpo presbytero baptizatus, et a sancto Gaio papa presbyter ordinatus est. Hic cum ad confessionem sancti Pauli, orationis gratia, accessisset, tentus a paganis lapidatus est. » Vide VI Julii. Hic interponitur Lizinius, quem *Lucinium* vocat. Tum : « Romæ, sancti Gregorii papæ secundi, qui rexit ecclesiam annis XVI, tempore Leonis et Constantini imperatorum. Apud Torcellum, sanctæ Fuscæ virginis et martyris. » Editio altera adjicit : « In Lugduno, Stephani episcopi. »

GREVEN. : « Nichomediæ, Juliani martyris. Ciriaci. In Alexandria, Tulliani, Anchiriani, Ammonis, Fuscæ martyris. Gregorii secundi, etc., » ut pridie, excepta periodo ultima de feria V Quadragesimæ. « In territorio Treverensi, sancti Castoris, etc., » fere sicut editio LUBECO-COL. « In Britania, cœnobio Elyensi, Ermenildis reginæ. Stephani episcopi Lugdunensis et confessoris. Stephani diaconi et confessoris, qui Ordinem Grandimontensem inchoavit primo, circa annum MLXXVI, sibique rigidus, subditis vero pius, eumdem rexit, plenusque operibus bonis quievit in pace. Item sanctæ memoriæ Amulrici monasteriensis ecclesiæ episcopi et confessoris. Beatæ memoriæ Jordani, magistri generalis ordinis Prædicatorum. Item beatæ memoriæ Beatricis virginis, Ordinis Cartusiensis. Hæc tam ardenti amore ad Christi vulnera ferebatur, ut non nisi vulnera cogitare, nihil nisi vulnera posset appetere. » De hac Beatrice et Amulrico monasteriensi vide Bollandum inter Prætermissos.

MOLAN. Belinum descripsit, de suo addens ex aliis. « In territorio Treverensi, Confluentiæ Castello, sancti Castoris confessoris, cujus gesta habentur. Civitate Meldensi, S. Gisleberti episcopi et confessoris. » Dein, alio charactere : « Beatæ memoriæ, Jordani, etc., » ex Greveno. « Amulrici episcopi Monasteriensis Westphaliæ, nondum canonizati. Stephani diaconi, etc., » etiam ex Greveno : « Item beatæ memoriæ Eustochiæ monachæ D. Prosdocimi, juxta muros urbis Paduæ : quæ sacrilego partu ex monacha genita, ut rosa pulcherrima ex asperis, et pungentibus spinis efloruit. Nam vix quartum ætatis annum agens, arrepta a pessimo dæmonio, usque ad extremum vitæ diem immaniter vexata, omnia ejus tormenta, invicta animi patientia superabat ; etiam tetrum carcerem, cui mandato episcopi mancipata fuit, suggerente diabolo eam veneficam esse, et quod novam abbatissam suis veneficiis de medio tollere voluerit. Tandem ad cœlos evolavit, anno ætatis suæ XXV nativitatis Domini MCCCCLXIX. » Eam Bollandus prætermisit, sed egregia de ejus sanctitate documenta subinde nacti sumus, suo tempore vulganda. « Civitate Reatina, sancti Stephani abbatis et confessoris, de quo B. Gregorius in Dialogo. » Posteræ editiones non parum variant. De Gregorio addunt, « quod in Germania per Bonifacium episcopum verbum salutis prædicavit. » De Fusca, ut BELIN. : « In Britannia, Ermenildæ virginis. » De Stephano, Castore, Gisleberto, ut supra : « Die decima tertia, sancti patris Martiniani. » Minori charactere, de Stephano et Eustochia, dicta abbreviant. De Jordano et Amulrico, ferme eadem repetunt.

XVI *Kal.* *Die 14.*

Romæ, natalis beati Valentini presbyteri, qui post multa sanitatum et doctrinæ insignia, fustibus cæsus, et sic decollatus est, sub Claudio Cæsare. Item Romæ, sanctorum martyrum Vitalis, Feliculæ et Zenonis. Civitate Interamnis, beati Valentini episcopi, qui post diuturnam cædem, custodiæ mancipatus. cum superari non posset, mediæ noctis silentio ejectus de carcere, decollatus est. Apud Alexandriam, sanctorum martyrum Bassi, Antonii, Protolici, qui in mare mersi sunt. Item, Cyrionis presbyteri, Moyseos, Bassiani, Agathonis, qui omnes igni combusti sunt. Item Dionisii et Ammonii decollatorum.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Sanctitatum pro *sanitatum* error est Munerati, qui prætermisit etiam, *et sic*, Belin. pro *Feliculæ* legit *Feliculi ;* Greven., *Felicolæ*. *Iterannis* in Munerat. *Iteranis* scribit. *Iteramnis*. Sic rursus Belin. pro *diuturnam* ponit *diutinam; Protholici* pro *Protolici; Tyroni*, pro *Cyrionis*, *Moysetis* pro *Moyseos*, etc. Rosweyd. pro *mediæ noctis silentio*, substituit *medio*, etc. *Cirionis* scribunt Herinien., Antuerpien. et alii ; Rosweyd, *Chirionis :* secutus sum aliorum codd. lectionem, quæ etiam Adonis. Solus Praten. habet *Bassiniani*. Greven. et Molan. videntur textum voluisse corrigere, scribendo *igne* pro *igni ;* deest autem ea vox in Munerato et Belino. De *Dionisii presbyteri* et ejusmodi aliis, satis alibi dictum est.

OBSERVATIONES.

Concurrunt in hunc diem *Valentini* plures, quibus distinguenis egregiam operam posuit Henschenius ; a cujus sententia nihil omnino recedit Florentinius in hodiernis ad Hieronymiana notationibus. Alii sunt, qui aliter sentiant. Præcipuus rei cardo vertitur, utrumne bini in laterculo discreti, *Romanus et Interamnensis*, in unum coalescere debeant, ut manifestum putat Castellanum ex Hieronymianis apographis hoc die nec satis conformibus, nec satis correctis ; an potius standum pro distinctione, cum Beda, Rabano, Romano parvo, Adone et Notkero, quibus consonat Noster, primi elogium ex Beda et Adone transcribens, alterius etiam ex utroque, vel alterutro contrahens. Controversia hæc ad hujus mensis Supplementum proprie pertinet, verum cum Castellani sententia textus nostri fundamenta suffodiat, prima saltem rei semina hic subjicienda sunt, ex ipsis illis codicibus, unde arguendi materiam sumit laudatus auctor.

Inter Hieronymiana apographa, solum Epternacense sic habet primo loco : *Interamne via Flaminia, natalis Valentini.* Corbeiense, etiam quod ab Acherio editum est, paulo aliter loquitur secundo loco : *Interamne via Flamina, ab urbe Roma milliario* LXIV, *natalis sancti* VINCENTII. En modo Lucensis verba : *In Thuscia Spoleti civitate, natale sanctorum Vitalis, Cyriani et Marsiani.* VALENTINI. *Interamne via Flaminia ab urbe Roma miliario* LXIII,

natalis sancti VINCENTI. Superest Blumianum, sed in hoc vel *Valentini* nomen desideratur. Habes hic antiquissimorum Hieronymiani Martyrologii apographorum omnium, hactenus editorum ipsissima verba fidelissime extracta, ex quibus velim jam, lector, attente consideres, an inde recte profluat Castellani effatum, quod tanquam certum proponit pag. 644, nempe, *antiquiora exemplaria Hieronymiani Martyrologii sic hodie Valentinum signare* : INTERAMNE FLAMINA, MILLIARIO AB URBE ROMA LXIV SANCTI VALENTINI, quando ex quinque, saltem quæ consulere potuit, nec unicum est, quod textum ab eo formatum expresserit. Atqui tamen hisce unice innititur eruditissimus auctor, ut clare se evicisse existimet ac rotunde pronuntiet, Valentinos binos, in textu nostro relatos, in unum unicum Interamnensem omnino conflandos. Nequid dissimulemus, hoc ex solo Eternacensi elicere potuit Castellanus, *Interamne* Valentinum aliquem recoli, quod ultro admittimus; tametsi codices alii *Vincentium* substituant. Sed ea causa *Valentinum Romanum* excludere velle, quæ ratio dictet, prorsus non intelligo. Quod si superviveret vir nobis semper amicissimus, vix dubito, quin, pro ea qua præditus erat docilitate, non minus facile assertam hic Valentinorum identitatem retractaret, quam illam *Marcelli et Marcellini* rejecerit, de qua actum est XVI Januarii.

Iterim pari ex Hieronymianis argumento utitur Tillemontius tomo IV, a pag. 678, ut solita sua modestia, eamdem opinionem insinuet, adductis etiam in eum finem monumentis aliis. Fateor equidem in Kalendariis Frontonis et Allatii, item in Sacramentariis nonnullis, agi duntaxat de *Valentino* aliquo, vel simpliciter, vel cum addito, *martyre*, nulla dignitate aut *presbyteri* aut *episcopi* apposita. Sed quid inde? Hoc ut summum consequens erit, innumeros dari sanctos martyres tum episcopos, tum presbyteros, qui in aliis Kalendariis, et Sacramentariis, aut non reperiantur, aut non satis native depingantur; quod utique indubitatum est : at certe nihilominus manebit inconcussa hactenus Bedæ, Romani parvi, Rabani, Adonis, Usuardi et Notkeri tam diserta duorum saltem Valentinorum distinctio, donec armsi validioribus et sincerioribus convellatur; quo si fiat, in supplemento corrigetur, quidquid de ipsis minus vere, aut verosimiliter ab Henschenio disputatum est. Id autem notari velim, Kalendaria illa et Sacramentaria, utpote Romana de non alio *Valentino*, quam de *Romano* intelligi posse; quem etiam aperte indicat antiquissimum Martyrologium Gellonense ab Acherio vulgatum, sic primo loco scribens: *Romæ, Valentinii*. Si itaque ex his monumentis arguere volunt laudati scriptores, suis sese telis conficiunt, nam ex his ipsis, alium *Valentinum Romanum*, alium item *Valentinum Interamnensem* fateantur, necesse est; Cæterum de solis hisce duobus Valentinis agunt Beda, ejusque descriptor Rabanus, et Romanum parvum Wandalbertus unum Valentinum duntaxat memorat; de quo loquatur, incertum est. Hic ejus versiculos subjungam :

> Tum decimo sextoque die præeunte Kalendas
> Martyr Vitalis nitet et Felicula virgo :
> Atque Valentinum memorant sua gesta beatum.

De reliquis martyrum classibus, in latereulo adductis, id solum queo dicere, eas excitatis Hieronym. apographis bene, vel male intellectis (nam hoc die mirum in modum, et ampla et confusa sunt) ab Adone sic divisas et distinctas; ex quo easdem Noster, nihil magnopere aut dubitans, aut examinans, omnes descripsit. Primi tres *Vitalis*, *Felicula* et *Zeno* non videntur recte conjungi, quamvis in Gellonensi sic quoque uniti sint : certe *Felicula*, eadem, an alia nescio; ab omnibus antiquis ponitur Idibus Junii. De Alexandrinis, non minor disceptatio, tum circa ipsam nominum efformationem, tum circa positionem, aut martyrii palæstram, tum denique circa ipsum genus certaminis, ut ex Actis nostris, et Castellano facile perspicies. Illa hoc loco indicasse sufficiat, pluribus alibi, si operæ pretium fuerit, discutienda. De textus Usuardini sinceritate nihil omnino dubitandum.

AUCTARIA.

MARCHIAN., toto textu purus, proprium cœnobii sui festum primo loco statuit, his verbis : « Octavæ, sanctæ Rictrudis. »

TORNACEN., hodie mutilus est; deficit in elogio Valentini Interamnensis, totamque aununtiationem *Cyrionis*, *Moysis*, etc., omittit.

PULSANEN., nihil habet de tribus Alexandrinorum martyrum classibus.

ANTUERP.-MAX., ad aliquot dies recentiori manu suppletur : de cætero, in prima, purus est. Secunda deest. Tertiam sic format : « Eodem die, natale sancti Valentini, Interamnensis episcopi et confessoris. » Reliqua satis pura sunt.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG., post hæc verba, *Claudio Cæsare*, non recte addunt; « et a sanctis Maria et Martha et filiis eorum, venerabiliter traditus sepulturæ. » Melius ex Beda, vel Adone, post hæc verba *superari non posset*, adjiciunt : « jussu furiosi Placidi Urbis præfecti. »

CENTULEN. : « Romæ, sancti Valentini presbiteri et martyris. Interamnis, sancti Valentini, episcopi et martyris. » Bassiano tribuit titulum *lectoris*, et Agathoni, *exorcistæ;* de cætero in Alexandrinis purus. In fine absque positione, seu nomine loci, adjicit : « Eodem die sanctorum martyrum Vitalis, Feliculæ et Zenonis. »

BRUXELLEN. Valentini Interamnensis elogium ex Beda, vel Adone, ad hæc verba *non posset*, auxit in hunc modum : « Jussu furiosi Placidi Urbis præfecti, mediæ noctis silentio decollatus est. Tunc Proculus, Ephæbus et Apollonius discipuli ejus, corpus apud ecclesiam suam nocte sepelierunt. Ubi a paganis tenti, cum a fide Christi revocari non possent, capite cæsi sunt, et non longe a sancto Valentino sepulti. » De Bassiano, et Agathone, eadem habet quæ Centulensis.

HAGENOYEN. de Valentino Romano scribit, ut codices mediæ notæ. De Interamnensi, post, *et martyris* hæc addit : « Qui filium Traconis [Cratonis] oratoris, habentem caput inter genua, sanavit, propter quod multi confluxerunt ad Christum. Unde beatus Valentinus dire cæditur, et arctæ custodiæ mancipatur, et dum superari non potuit, jussu furiosi Placidi. » etc.

VATICAN., num. 5949 : « In civitate Nicomediæ, sancti Pantaleonis martyris, et natalis sancti Modestini episcopi et martyris. » De hoc, vide Acta; de alio, XXVII Julii.

STROZZ et MEDIC. : « Eodem die apud Paduam, translatio sancti Antonii de ordine Minorum. » Hanc ad natalem XIII Junii rejicit Bollandus. Porro codex Medicæus solus præterea habet : « Item, sancti Eleuchadii, archiepiscopi Ravennensis. Item, passio sanctorum martyrum Proculi, Ephebi et Apollonii in civitate Interamnis. »

Editio LUBECO-COL. Diem inchoat hoc modo : « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Valerii regis et martyris, de societate sanctæ Ursulæ virginis. Item Colonia Agrippina, inventio sanctæ Cordulæ virginis et martyris, de societate undecim millium virginum sanctarum, quæ anno a nativitate Domini MCCLXVIII facta est. » Vide Bollandum in Prætermissis. De tota ea sacra legione agetur XXI Octobris. In reliquis similis est ista editio codicibus mediæ notæ supra.

GREVEN. : « Eodem die, Waltfridi abbatis et confessoris. » Vita datur in Actis die sequenti. « Eleuchadii presbyteri, potius episcopi Ravennatis. Marciani. » Geminus hodie in Actis datur. « Apud Co-

loniam Agrippinam, translatio sancti Valerii regis, de societate sanctæ Ursulæ. Item ibidem, translatio sanctæ Cordulæ virginis et martyris, de eadem societate, factæ per beatæ memoriæ Dominum Albertum magnum, quondam Ratisponensem episcopum. Item, Sisinnii episcopi Thausinæ civitatis, quæ est apud Ephesum, vita et signis incliti. » An hic idem, qui *Tei* vocatur *episcopus* inter Prætermissos? Certe non alius hoc die *Sisinnius*.

A

Molan., parvo charactere : « Item, sancti Meletii archiepiscopi, cujus encomium scribit sanctus Joannes Chrysostomus archiepiscopus Constantinopolitanus. Exstat et Gregorii Nisseni oratio in ejus funere habita. » De eo in Actis XII hujus. In aliis Molani editionibus solum additur : « Die decima quarta, sancti patris Auxentii. »

XV *Kal.* *Die 15.*

Apud Sebasten civitatem, passio sancti Blavii episcopi, qui multorum patrator miraculorum, sub præside Agricolano, post diutinam cæsionem atque suspensionem in ligno, ubi pectinibus ferreis carnes ejus disruptæ sunt, post teterrimum carcerem, ac demersionem laci, unde salvus exivit, jubente præfato judice, capite cum duobus pueris truncatur. Novissime vero septem mulieres, quæ guttas sanguinis ejus defluentes colligebant, deprehensæ quod essent Christianæ, post dira tormenta, gladio percussæ sunt. Romæ, sancti Cratonis martyris, qui a beato Valentino fidei documentis institutus, non multis post diebus, cum uxore et universa domo martyrio est consummatus. Civitate Brixa, sanctorum martyrum Faustini et Joviæ virginis. In Galliis civitate Vasionensi, sancti Quinidi episcopi, cujus mortem in conspectu Domini pretiosam miracula crebra testantur. Civitatem Interamnis, sanctæ Agapis virginis.

NOTÆ.

Soli codices *Pratensis, Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Marchianensis,* hodie puri sunt.

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Blavii*, ut habent antiqui codices omnes, tum manuscripti, tum excusi, pro *Blasii*, ut habet Antuerp.-Maj. De quo egimus III hujus. *Agricolano* legunt omnes passim, excepto Rosweyd., uti et *Brixa*, atque ita putamus legisse Usuardum. Antuerp.-Maj. inter alios nævos, habet *Agricolano;* pro *diutinam*, *diurnam; laici*, pro *laci; documento*, pro *documentis;* pro *Vasionensi*, *Nacionensi*. Hic *Agapis* cum ipso in textu, ut alibi, cum plerisque scribimus. Rursus habent codices *Quinidi* pro *Quinidii :* at hic non minor, in civitatis, quam nominis enuntiatione, diversitas est, ut videbis in Actis. Marchianensis omnium corruptissime scribit *Quiri*. *Jobitæ* habent plures alii, Antuerp.-Maj., *Sobitæ;* Rosweyd., *Jovitiæ :* nos cum Usuardo legimus. Solus Rosweydi codex hodie præter morem exactus, et accuratus, omisso post *Jovitæ*, titulo *virginis*, apposuit per abbrevationem, *martyrum*.

B

Paucitas purorum codicum inde maxime oritur, quod multi III hujus, ex recepto tunc Ecclesiæ solemniori usu, *Blavium*, quem hodie *Blasium* dici-

C

mus, annuntient. Patuit id in Heriniensi, cætera purissimo. De Tornacensi ibidem etiam dictum est. Hoc tamen novi inter utrumque discriminis, quod *Blasii* elogium, ab ultimo contractum sit, *Cratonis* omnino rescissum, Pulsanen, Antuerpien. et Max-Lubec. in aliis deficiunt. Muneratus Heriniensi similis est, qui *Blasium* etiam habet die III, purus in reliquis. Id vero universim observandum, nec hoc, nec ferme ullos alios codices nostros, usquam meminisse *Josephi diaconi Antiocheni*, quem interim Grevenus, et Molanus Usuardi textui adnectunt. Baronio et aliis eorum auctoritatem illis duobus præponderare indubitanter censeo, non inverisimiliter suspicans, eam annuntiationem ex Rabano, vel Notkero, in Usuardinos paucos codices irrepsisse. Porro Joseph iste sub nomine *Jusippi*, *Joseppi* et *Josippi* in Hieronymianis apographis notus est, ubique cum titulo *diaconi*, et tanquam majoris cohortis antesignanus. Molani editio in eo præterea ab aliis dissentit, quod textum ipsum transposuerit, *Faustinum* et *Jovitam* ante *Cratonem* annuntians.

OBSERVATIONES.

De *Blasio*, vel *Blavio* jam egimus in Variantibus III hujus mensis, et rursus supra hoc die. Castellanus pag. 507 indubitanter asserit sanctum hunc in Hieronymianis recoli XVI Februarii sub nomine *Plesi*, ut habet Epternacen., vel *Blesi*, ut est, in Corbeiensi, tum Acherii, tum Florentinii. Non agnoverant ibi *Blasium*, vel *Blavium Sebastenum episcopum* majores nostri, quibus oculatiorem me non esse, libenter fateor. Diserte hoc die ponitur a Romano parvo : *Apud Sebasten, passio sancti Blavii episcopi.* Ado Acta aliqua vidit, ex quibus adornavit elogium, a Nostro contractum, a Notkero integre descriptum. Legendus Bollandi commentarius III Februarii. Utrum vero Acta ipso omnino rejicienda sint, ut inter recentiores innuit Tillemontius tomo V, pag. 170 et 649, in Supplemento examinabitur. *Cratonis* memoria sic in Romano parvo etiam exstat : *Romæ, sancti Cratonis martyris.* Quæ in laterculo adjiciuntur, ex Adone accepta sunt ; qui plura ex Actis sancti Valentini Interamnensis, de quo pridie egimus, suggessit : at unde *martyrio cum uxore et universa domo consummatus* asseratur, hactenus incertum est.

D

Faustinus et *Jovita*, luxatis nonnihil nominibus, ab apographis Hieronymianis die sequenti *in Britanniis* collocantur, unde certe evidenter patet antiquissimum fuisse in Ecclesia eorum cultum. At quid hic sibi vult, *in Britanniis ?* Si conjecturæ aliquid datur, crediderim abbreviatum olim, aut non satis recte expressum *Brixiæ* nomen, ansam dedisse imperitioribus amanuensibus Gallis, notiorem sibi *Britanniam* efformandi. Et sic etiam cum Henschenio benigne explicandum est, quod alibi legitur; *Civitate Colonia*, ut nempe sit, *Brixia civitate, colonia Romanorum:* quæ sane tolerabiliora sunt, quam recursus Castellani ad Ovidii Fastos, ut inde educatur similitudo *Jovis et Fauni*. Aloysius et Mosander ambos sanctos Adoni constanter ascribunt cum prolixo elogio; sed id a Roswey. recte in appendicem rejici, vel inde probabilissime suspicor, quod ex tota ea historia, nec verbum in Notkero, qui tamen *Faustini* meminit, reperiatur, nec quidquam etiam ab Usuardo extractum sit, adeo ut non satis constet, unde eos acceperit ; præsertim cum *Jovita* a nemine ante ipsum *Virginis* titulo insignitus sit. Vix dubito, quin feminam existimaverit, nusquam solitus eam laurcam viris tribuere. Vide reliqua apud laudatum Henschenium, et magis jejune apud Tille-

montium tomo II, pag. 228. Tota *Quinidii* annuntiatio ex Adone ad verbum desumpta est; videatur Bollandi commentarius et vita ab eo illustrata. *Agape* clare signatur in Hieronymianis, *Interamne, natalis sanctæ Agapæ virginis*, sed socii aliqui adjungi videntur, qui a Nostro præteriti sunt. An de ejus martyrio vere dubitari possit, vide in Actis et apud Castellanum pag. 653. De ea sic Wandalbertus, qui ipsam Faustino et Jovitæ anteponit :

Hinc decimo et quinto meritum clarescit Agapes;
Hocque die pœnis cæsos veneratur acerbis
Brixia Faustinum celebrem sanctumque Jovitam.

AUCTARIA.

Pulsan., præter Faustiuum et Jovitam, solum Cratonem refert ; hunc vero mirum est ab Antuerpien. et Max.-Lubec. prætermissum.

Antuerp.-Max., Ultra., Leyden., Lovanien, et editio Ultraj.-Belg. satis puri sunt, excepta sola annuntiatione Blasii, quam III hujus ab ipsis positam diximus.

Alberc. de Faustino et Jovita ita scribit : « In Italia, civitate Brixia natale sanctorum Faustini et Jovitæ diaconi, qui Adriano imperante, ferocissimis bestiis flammisque expositi, eorum brachia constringi, et in altum suspendi jubentur, ibique vehementer torqueri, deinde lampadibus accensis, ad eorum latera positis, decollatione capitis, gloriosum martyrium consummaverunt. Crediderunt autem, eorum passione roborati, plusquam tria millia hominum. » In fine adjicitur : « Item, translatio sancti Antonii confessoris. » Hæc ultima accessio in codice Danic., recentiori manu apposita est : in reliquis cum Albergensi convenit, nisi quod pro *Brictia*, scribat *Brixia*, pro *constringi*, *confringi*, pro *consummaverunt*, *compleverunt*.

Centulen., omnibus contractis, addit : « In territorio Morinorum, depositio sancti Silvini, Tholosani episcopi et confessoris, » de quo plura ad XVI hujus.

Bruxell., in Cratone interpolatus, in Blasio mutilus, habet tertio loco : « Antiochiæ, Josippi diaconi. » Atque hic solus inter omnes codices nostros mss. de Josepho meminit. Sequitur ; « Apud Brixiam, » etc., contracto nonnihil superiori elogio. Tum : « Apud Paduam, translatio sancti Anthonini confessoris. » Vult dicere *Antonii Patavini*, de quo plures codices. De Agape et Quinidio, fere ut in textu. In fine : « Ipso die, sancti Silvini, Teruanensis episcopi et confessoris. »

Hagenoyen., in Cratone satis purus, de Faustino et Jovita fere eadem habet, quæ Albergensis supra. Post *Agapen*, adjicit : Item, beati Austregisili, episcopi et confessoris. » Bollandus Austregisilam rejicit ad XX Maii, licet hodie a Floro etiam notetur.

Victorin., in fine : « Ipso die, sancti Silvini Taruanensis episcopi. In Valeria provincia, sancti Severi presbyteri, de quo beatus Gregorius scribit. » Eumdem illum Severum Mosander textui Adonis inseruit.

Matric.-Cartus.-Ultraj. « Agapes virginis et martyris, et Thioniæ sororis ejus. » Quæ soror unde processerit, nescio. Si sint *Agape* et *Chionia*, coluntur III Aprilis.

Codex Bigotian. signatus P. 5, qui fuit PP. Cælestinorum, « Civitate Aquilæ, translatio beati Petri confessoris, de Maronne, quondam Cælestini papæ. »

Reg. Suec., sub num. 130 et 428 : Ipso die, sancti Silvini Teroanensis episcopi. » Solus cod. prior : « In provincia Valeria, » etc., ut Victorinus.

Vatican., num. 5949 : « Alteria provincia, sancti Severi presbyteri. » Voluit dicere, *in Valeria*, etc.

Altempsian. : « In territorio Bedrici castri, adventus clarissimi confessoris Christi Botulphi, super cujus feretrum, videntibus cunctis, columna lucis cœlitus emissa refulsit. » Vide Acta ad XVII Junii.

Codex Medic : « Item Aquileiensi [Aquilensi] civitate, translatio corporis sancti Petri confessoris, qui dicitur de Marona, in monasterio Collemaii. »

Codex Montis-Sancti : « Translatio episcoporum, beatorum confessorum, Amati, Romarici, Adelphii, qua simul relocati sunt, »

Prioratus Caudiacensis : « Avernis, translatio sanctæ Georgiæ virginis. » Colitur hoc die.

Editio Lubeco-Col. sic incipit : » In monasterio Meyfelt circa Confluentiam, sancti Severi presbyteri et confessoris, de quo beatus papa Gregorius in Dialogo scribit; Romæ, sancti Grathonis martyris, qui cum haberet filium Cerimon nomine scholasticum, hic inciderat in infirmitatem gravissimam ; eumdem cum beato Valentino episcopo ad sanandum obtulisset, sub tali conditione, ut si puer sanaretur, ipse cum omni domo sua, fieret Christianus: sanato puero per orationem sancti episcopi, ex tunc Crathon, quod promiserat, adimplevit, atque cum uxore et universa domo baptizatus est, non post multos dies martyrio consummatus. » De Faustino et Jovita scribit ferme ut Albergensis. De Quinidio et Agape, pure. « Item, tranlatio sancti Antonii de Padua confessoris, ordinis sancti Francisci. Eodem die, beati Ebbonis episcopi et confessoris. » Vide Bollandum in prætermissis. « Ananiæ [Antiochiæ], sancti Josephi diaconi et confessoris. Ipso die, sancti Sigfridi episcopi et confessoris et Item Ravenæ, translatio sancti Severi episcopi confessoris. » De eo actum prima hujus ; quo die vita ejus illustrata est.

Belini hoc est principium : « Apud Bruxiam, natale sanctorum martyrum Faustini et Jobitæ, qui sub Adriauo imperatore examinati, dixerunt ei : Audi, Adriane, tortuose coluber, imo et sævissime anguis, per ambages et anfractus cursitas, ut nos a recto possis deviare tramite : hoc tibi sit agnitum, quod latratui tuo non obediemus ; nec diis thura ponemus, sed Domino creatori nostro thura simul, et libamina jugiter immolamus ; quod audientes populi ex Mediolanensi urbe, sanctorum constantiam, conglobantes se mutuo, venerunt ad beatos Dei martyres, et baptizari se fecerunt, Tunc Adrianus hæc audiens, furore accensus, mox eos gladio plecti fecit et capite truncari. » Sequitur de Agape. Tum : « Eodem die apud Paduam, translatio sancti Antonii, ordinis Minorum. » In fine : « Antiochiæ, sancti Josephi diaconi. »

Greven. : « Faustinus et Jobita, ut Vincentius libro II, cap. 83, refert ab Adriano imperatore, ferocissimis bestiis flammisque expositi, sed nil læsi ; brachiis constrictis in altum suspensi et torti, lampadibus accensis eorum lateribus admotis, adusti : ad ultimum capitis obtruncatione martyrium compleverunt. Crediderunt, etc., Joannis, Adventi, Saturnini, Castulæ. » Ex Hieronym. non satis recte conjuncti sunt ; vide Prætermissos. « In monasterio Meyselt, etc., qui supra etiam ponitur Kalendis Februarii. » Hic Severos confundit. Sequitur translatio Severi Ravennatis, et Antonii Patavini. « Ebbonis Travanensis episcopi et confessoris [*forte vult dicere* Teroanensis ; *sed ne sic cognitus est*]. Silvii episcopi et confessoris [*an non* Silvini ?], Marcelli episcopi. In Hibernia, Beracii episcopi et confessoris. Fausti monachi et confessoris, discipuli beati Benedicti, qui Vitam ipsius scripsit. » Vide Castellanum pag. 652, circa medium.

Molan. litteris Italicis textui inserit, quæ ex Belino, de Faustino et Jovita retulimus. Item de Quinidio, « cujus gesta habentur. » Deinde subjun-

git : « Eodem die apud Padum, etc. Ipso die, beati Severi, etc. » Denique minutiori charactere : « Hujus [Severi[corpus attulit ex Italia Ropertus episcopus Treverensis. » Vide Acta et Castellanum. In aliis editionibus mutilus est Usuardi textus. Omittitur etiam translatio S. Antonii Patavini. Sed addi- A tur : « Vexione in Dacia, sancti Sigifridi episcopi, præclaræ sanctitatis viri. qui Sueciam ad Dominum convertit. » Rursus minoribus litteris. « Constantinopoli, dedicatio ecclesiæ sanctæ Sophiæ. » De hac nihil alibi reperio. Vide ejus templi encænia apud Caugium CPolis Christianæ lib. III.

XIV *Kal.* *Die 16.*

Natalis beati Honesimi, de quo sanctus Paulus scribit Philemoni : quem idem apostoius episcopum ordinans, prædicationisque verbum ei committens, apud Ephesiorum civitatem reliquit. Hic Romam perductus, atque ibi pro fide Christi lapidatus, inde ad loca, ubi fuerat ordinatus, corpus ejus delatum est. Civitate Cumis, sanctæ Julianæ virginis, quæ post varia tormenta, et carceris custodiam, palam cum diabolo conflixit. Dein flammas ignium et ollam superans ferventem, capitis decollatione martyrium consummavit. Apud Ægyptum, sancti Juliani martyris cum aliis numero quinque millibus.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Marchianen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Belin.*, *Pulsanen,*, *Greven. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Honesimi legunt vetustiores codices, quorum B proinde scribendi rationem, licet non rectam, servandam censuimus. Pulsan. posuit *sancti* pro *beati* Antuerp.-Max. inter alios nævos *Phylomeni* pro *Philemoni ;* Belin., *ordinavit*, pro *ordinans*. In Herinien-si redundat particula *eum* ante *reliquit*. Pejus habet Pulsan. *requievit*, pro *reliquit*. Herenien. et Belin. *In civitate Cumis*. Quid Pulsan. velit per *Ticitii*, nescio. *Julianes* pro *Julianæ* apud eumdem, peregrinum est. *Deinde* apud Greven. et Molan. pro *Dein* observatu dignum non est, ut apud plures *Egyptum*. Greven. post *Juliani* omittit *martyris*. Unicus inter omnes codex Pulsan. substituit, *cum aliis quinque militibus* in locum asserti communissimi, *cum aliis numero quinque millibus*.

OBSERVATIONES.

Onesimus Hieronymianis ignotus, signatur a Beda: ex hoc a Rabano, et eadem plane formula a Romano parvo, *S. Onesimi apostoli;* ut ferme *apostoli* appellatio, tum a Græcis, tum etiam a Latinis tribui solet, non solis duodecim, sed et aliis discipulis eorumque cooperatoribus. Ado in ipso Martyrologii sui textu solum præfixit, *natale*. Mosander, illius verba confundens, ea huc transtulit, quæ dicta erant inter festivates apostolorum. Ibi vero insigni elogio C ornatur ex epistola Pauli ad Philemonem, et ex altera Ignatii ad Ephesios. Cum autem ex postrema constet *Onesimum* fuisse *Ephesinum episcopum*, eum titulum ipsi omnino tribuendum putavit Ado, cæteraque ad ejus martyrium prosecutus est, quæ Notkerus describit, noster paucioribus complectitur. Hæc omnia egregio commentario illustravit Henschenius, nihil dubitans quin idem Onesimus Philemonis servus, Apostoli discipulus, et deinde. post Timotheum, Ephesiorum episcopus fuerit. Contra sentiunt recentiores aliqui, quos inter Tillemontius in Vita S. Pauli tomo I, a pag 289, et in notis pag. 576, id maxime urget, non videri eumdem, qui a Paulo circa annum LXI baptizatus sit, supervixisse ad annum CVII, quo Ignatii epistola scripta supponitur. Ego in hac re, aut in aliis a Tillemontio adductis, nihil hactenus video, quod me ab Henschenii sententia recedere cogat. Ut verbo dicam ; admitte tantisper Onesimum *episcopum* prius *apostolicum*, seu incerti loci fuisse, quod et in apostolis et in aliis discipulis passim conceditur. Fac deinde Timotheo successisse anno XCVII, statue a Paulo baptizatum anno ætatis XX vel, si ita vis, XXX, quid, quæso, implicantiæ, si septuagenario major anno CVII superstes, Ignatium Ephesi exceperit ? Minus terrent, quæ Castellanus affert pag. 666 ex Rabani et Wandalberti silentio ; nam ea ultro concidunt, si Ignatii epistola de Onesimo nostro intelligi possit. Hinc lectorem monitum velim, clausulam Papebrochii in Ephemeridibus Græco-moschis pag. XVII perperam a nonnullis accipi, ac si ipse ibi rectractaret, quæ ab Henschenio recte stabilita sunt ; quod per me, vivus adhuc ipse dum hæc scribo et vegetus, hic indicari omnino voluit. De cætero, si quæ imposterum urgentiora argumenta contra Henscheni sententia proferantur, ea in Supplemento diligenter examinabimus.

Julianæ Nicomediensis Acta pridem improbaverat Hesselius apud Molanum, aliquot rationum-momentis, ad quæ Bollandus facile respondit in hodierno commentario, omnimodam tamen præfatorum Actorum sinceritatem haudquaquam astruens, licet in iis admittendis paulo indulgentiorem fateamur, ut ostendit Papebrochius in Responsionibus ad art. II . num. III, et alibi. Nostrum erit suo tempore quærere et expendere, quod ibi promissum est. Jam ad illustris sanctæ memoriam quod attinet, ea in antiquissimis Fastis sacris signatur, quidquid forte amanuensium licentia, irrepsisse censeat Florentinius in Corbeiensi apographo titulum *martyris*, dum sic annuntiatur, *Nicomediæ, passio sanctæ Julianæ virginis et martyris*, quæ insolita in his codicibus videtur formula : atque item dum in Epternacensi legitur : *In Campania Cumbas*, [pro *Cumas*] *natalis Julianæ* ; ad quæ videnda landati editoris notatio. Nobis sufficiant martyrologi nostri Beda, Rabanus, Romanum parvum, Ado, Usuardus, Notkerus, et ipse Wandalbertus, ipsam cum Onesimo ita canens :

Quartus cum decimo Julianæ martyre lucet,
Onesimumque colit Paulo doctore beatum.

In Romano parvo simpliciter signatur : *Et in Cumii, sanctæ Julianæ virginis*. Elogium ex Actis a Beda compositum est, a Rabano, et Adone inde D acceptum, ex hoc a Notkero ; sed a Nostro valde contractum. Hæc pro cultus vetustate apud Latinos satis dicta sint, quibus adde Thomasii Sacramentarium. Plura apud Græcos diversis diebus invenies. Sitne hic vere martyrii an translationis celebritas, in medio relinquo. Vide Castellanum citata pag. 666, et Tillemontium tomo V, pag. 155.

Juliani cum Ægyptis numero V *mil* vel V *milia*, vel V *millium* diserte legitur in Hieronymianis. Secutus est Ado, qui de suo positionem addidit, *apud Ægyptum*. Hinc Usuardus et Notkerus ; apud quos characteres nullos reperire est, quorum subsidio ex dubiorum Julianorum numero ex dubiorum Julianorum numero eximatur. Mag's etiam re confundit abjectus ab aliis *Joannes diaconus*. Ne longior sim, omnibus rite perpensis, is mihi *Julianus* hic noster probalissime dicendus videtur, qui in Actis cum *Theodulo* ponitur die sequenti, quique in *manipulo* Eusebiano cum inclyto illo

Pamphilo et sociis aliis, in Hieronymianis adjungitur, postremus ipse martyrio coronatus : ex quorum etiam numero fuere Ægypti quinque hic anonymi, qui sibi prophetarum *Eliæ*, *Jeremiæ*, *Isaiæ*, *Samuelis* et *Danielis* nomina imposuerant, ut colligitur ex Eusebio editionis Valesianæ, de Mart. Palæstinæ cap. II, cujus verba hoc die in Actis, ubi de *Elia*, etc., et XVII Februarii, ubi de *Juliano* et *Theodulo*. et I Junii referuntur, ubi de *Pamphilo* seorsim ex Martyrologiis nostris agitur, ut ibi dicemus, ad quem diem videsis Papebrochii commentarium, ex quo ea sumpsit Castellanus, quæ habet A pag. 667 et 668. Videnda quoque pag. 673, et accurata Florentinii notatio. Ex omnibus intelliges disjunctos et in varios dies dispersos, qui duodenario numero ex Eusebio et Hieronymianis hoc ipso die colligendi erant, atque una perspicies, satis apposite, et si non ex mente Usuardi, legisse codicem Pulsanensem supra, dum pro *quinque millibus*, substituit *quinque militibus* : Ægyptiis illis nempe, quorum propria nomina in Hieronymianis non exprimuntur. Legi potest Pamphili et sociorum martyrium, ex Eusebio Gallice redditum, apud Tillemontium tomo V, a pag. 418.

AUCTARIA.

ROSWEYD. puris annumerari potuit, cum in eo solum deficiat, quod de Juliana, post *ferventem*, cum aliis non scribat, « capitis decollatione martyrium consummavit, sed sponso sud Evilasio caput ejus auferente, martyrium. » etc.

TORNACEN. mutilus est, nam postremam partem elogii sancti Onesimi, quæ martyrium complectitur, et totum Julianæ elogium omisit : forte qnod utrumque, non immerito suspectum habuerit. B

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. Julianæ elogium etiam rescindunt.

ULTRAJECT. De Juliana, tria verba textui inseruit, *tempore Maximiani imperatoris;* cætera satis purus.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ. BELG., præter tria illa verba, in fine subdunt : « Methis civitate, natale sancti Symeonis episcopi et confessoris. » Vide Acta.

MUNERAT. : « Ipso die, sancti Honesti martyris. » Vide Bollandi commentarium, et cum eo confer quæ habet Castellanus hoc die pag. 668.

CENTULEN : « Romæ, passio sancti Honesimi Ephesiorum episcopi, qui lapidatus est a Romanis. In Chumis, sanctæ Julianæ virginis. » In ultima satis purus est.

BRUXELLEN. primo loco : « Cumis civitate, passio sanctæ Julianæ virginis. Quæ tempore Maximiani imperatoris, nuda virgis cæsa, et capillis suspensa, et plumbo soluto a capite perfusa, et in carcere recepta, ubi palam cum diabolo conflixit. Post etiam rotarum tormenta, flammas ignium, ollam ferventem superavit, et capitis decollatione martyrium consummavit. » Onesimi elogium, non nihil auctius exhibet, quod melius infra referemus. Sequitur de Juliano ad marginem, sed eadem manu. Tum de Symeone ut supra. C

HAGENOYEN., in Onesimo fere purus, de Juliana alia comminiscitur : « In civitate Cumis, passio sanctæ Julianæ virginis nobilissimæ et martyris, quæ nudata, diutissime a sponso suo flagellatur ; quæ ei ad matrimonium consentire noluit, nec adorare Deos voluit : per capillos sex horis suspenditur, plumbo bullienti perfunditur, sed virgo non læditur : ferro vincitur et incarceratur, ubi illa cum diabolo conflixit et vicit : inter gladios rotarum et in ignem projicitur, in ollam plenam plumbo adjicitur liquefacto, et ultimum capitis decollatione martyrium consummavit. » De Juliano ut in textu. In fine : « Civitate [*non exprimitur*, Metis] sancti Symeonis episcopi et confessoris. »

AMBIANEN. : « Ipso die, natalis sancti Honesti presbyteri et martyris. »

REG. SUEC., signatus num. 428 : « Ipso die, sancti Honesti martyris. »

VATICAN., num. 5949, primo loco : « Sanctarum virginum, Fuscæ et Mauræ. » Vide Acta XIII hujus.

EDITIO LUBECO GOL. in Onesimo, et Juliana nonnihil a superioribus variat ; quod rei substantiam spectare potest, ex Molano subjiciemus. Tertio loco habet Symeonem Metensem, et ultimo Julianum cum quinque millibus, ut supra.

GREVEN. : « Faustiniani, Plesi, Fabiani. Sebastiani martyris. » Et in prima editione anni MDXV « Sancti Honesti martyris. In Africa Pauli Eremitæ. Metis Symeonis episcopi et confessoris. In Swecia, Sigfridi episcopi et confessoris. » De Sebastiano, Paulo et Sigfrido vide hodie Prætermissos.

MOLAN. de Onesimo, post *reliquit*, hæc ex Adone aliis litteris textui admiscuit : « De quo et beatus Ignatius, Ephesiis scribens epistolam, ita dicit : Quoniam ego suscepi multitudinem vestram in nomine Domini, in Onesimo dilecto præceptore nostro, vestro autem episcopo. Obsecro eum secundum Christum Jesum diligere vos, et vos omnes in concordia ejus in ipso esse: Benedictus enim Deus qui vobis talibus, talem episcopum donavit habere in Christo. » De Juliano autem, post *consummavit*, ex eodem Adone subditur : « Quæ passa est quidem in Nicomedia. sed post paucum tempus, Deo disponente, in Campaniam est translata. » In fine, de Symeone ut supra. In aliis editionibus, adhuc adjungitur : « Ipso die Ambianis, sancti Honesti martyris. »

XIII *Kal.* *Die 17.*

In Perside civitate Babilonia, natalis beati Polochronii episcopi et martyris, qui præsente Decio persecutore, os lapidibus cæsus, manibus extensis, oculos ad cælum elevans, emisit spiritum. Apud urbem Concordiam, passio sanctorum Doreti, Secundiani, Romuli cum aliis octoginta sex. In Scotia, sancti Fintani presbiteri et confessoris, magnæ virtutis viri. Ipso die, sancti Silvini Taruanensis episcopi. [*Apud Bouillart.* : ... magnæ virtutis viri. Ipso die, sancti Silvini Tolosanæ civitatis episcopi.]

NOTÆ

Sumitur ex *Praten*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp-Maj.*, *Marchian.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Gre-* D *ven.* et *Molan.* Accedere possunt codices mediæ notæ, ut dicam in Auctariis.

a Scripsit Sollerio Castellanus istud *Tolosanæ civitatis episcopi* autographo Sangermanensi adjectum fuisse, erasa illa, quæ ante fuerat, adnuntiatione. Quæ quidem ea erat : *Ipso die, S. Silvini Tarvanensis episcopi.* Fateor: cum hoc legi Castellani monitum, non potui mihi temperare quin aut illius aut Sollerii fidem in suspicionem vocarem. Nam oculis inunctis codicem inspexisse Castellanum jam pluribus exemplis noveram; sed usque adeo lippum fuisse, ut hic litturam videre sibi videretur, quis credidisset? Ita est tamen. Ego fidem do, vix ullam codicis paginam esse nitidiorem. Intacta tota est a scapelli acumine. Neque tamen diffiteor Carolini autographi (sic mihi loqui liceat brevitatis causa, ut Martyrologium Carolo regi oblatum significem) Sollerianam fuisse lectionem. Correcta ab Usuardo in

Pratensi fuit. Sed cum hæc et aliæ fortasse lituræ paginam obscuriorem reddidissent, avulso folio, aliud ad proximum agglutinavit; eadem scriptura, aut saltem ita obscuro discrimine, ut eamdem velint esse, quotquot eruditi rogatu nostro inspexerunt. Hoc ego tantum discriminis video, quod pro minio, quo in reliquo codice Nonæ, Idus, Kalendæ pinguntur, adhibitus hic fuerint violaceus color. Incertum unde didicerit Usuardus S. Silvinum fuisse Tolosanæ civitatis episcopum. Acta illius præsulis a Guilielmo Catello, Bollando et Mabilione edita eum *in episcopatus honore sublimatum* testificantur quidem, sod sedem non indicant. Fortasse visa sunt Usuardo acta quæ jam perierunt. Utcunque est, an ille erraverit, definiri nequit. Lectionem igitur autographi Pratensis a vero alienam esse nimis audacter pronuntiavit Sollerius. Cum contra certum sit falsam esse, quam ex Carolino autographo duxit. Tarvennæ A episcopus nunquam fuit S. Silvinus: quandoquidem noti sunt episcopi, qui illius Ecclesiæ sedem tenuerunt toto illo tempore, quo sanctus ille apud Morinos demoratus est. Illi sunt, Mabilione teste, Drausio, Bainus, Ravengarius et Erkembodo, ad annum 737 superstes. Favet quidem Sollerianæ lectioni mss. Adonis codex vetustus sane et eleganter scriptus, quem ob oculos habeo. Is enim sic habet XV Kal. Mart.: *Ipso die natalis S. Silvini Terranensis episcopi et confessoris, cujus gesta habentur.* Sed sincerum illum codicem præstare nolim: post decimum sæculum scriptum fuisse indicio est S. Maioli abbatis commemoratio prima manu signata v. Idus Mart; qui tamen Maiolus obiit anno 994. Unde Theodericus Ruinartius noster, qui in prima Actorum editione, pag. 203, sincerum vocaverat illum codicem, mutavit sententiam in secunda, ubi, dimisso codice, vulgatum Adonem laudavit pag. 205. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Legendum esset *Polychronii*, ut habent auctor Romani parvi, et Ado, ab editore ni fallor correcti. Ego, forte nimis scrupulose, codices Usuardinos sequor, Praten., Tornacen., Antuerp.-Maj., Marchian., Munerat. et alios, licet Herinien. et Greven. habeant *Polichronii*; Pulsanen., *Polychronii*; Molan., *Polycronii*. Elige lectionem, quæ magis placuerit. In Pulsanen. est *Babiloniæ* pro *Babilonia*. In Greveno et Molano, *præsidente* pro *præsente*. Pejus in Pulsanen. *Diocletiano*, loco *Decio*; forte melius omitteretur utriusque præsentia. Pulsanen. *oculos ad cælum elevans* mutat in *oculisque ad cælum elevatis*; Munerat,, *ad cælum erigens*. Sic Marchian. ex *Concordiam*, facit *Cordubam*; ex *octoginta sex, octingentis sex*; ut Pulsanen., *Formuli*, ex *Romuli*. *Scothia* ponunt aliqui, melius in textu. Marchian. legit *Finani*; Pulsanen., *Funtanii*; Munerat., *Funtani* verum nomen expressimus. *Silvini* scribunt omnes, nescio cur recentiores *Sylvini* malint. Pratensis noster posuit *Tarvenensi*; Herinien., *Tarvanensis*; omnium pessime Greven., *Targuanensis*: cæteri *Taruanensis*, quam vocem omisit Pulsanensis. Vide infra in fine Observationum.

OBSERVATIONES.

Polychronii nomen in solo apographo Hieronymiano Epternacensi legitur, hoc modo: *In Babilonia, Policroni*, et rursus in eodem solo codice XXX. Aprilis in fine: *Depositio Policroni episcopi*, an ejusdem, an alterius, quis edisseret? Cæterum Beda de hodierno addit, *ejusdem loci episcopi*, sed non magis recte scribit *Polocronii*, uti et ejus transumptor Rabanus, quam inflexionem, aut ei proximam, in codicibus Usuardinis communem diximus Romanum parvum episcopatus locum non designat, sic legens: *In Perside, beati Polychronii episcopi et martyris.* Ado binas sedes conjungit *Babylonem et Ctesiphontem*, simul adducens Bedæ elogium, quod totum Rabanus et Notkerus adoptarunt, Noster modicissime imminuit, sed iis servatis, quæ correctione indigent, ut in Actis, et apud Castellanum, pag. 676, et apud Tillemontium tomo V, pag. 561, invenies. Hæc summa difficultatis; quod, ut Beda et alii ex ipso testantur, elogium desumptum sit ex Actis sancti Laurentii, quæ Baronio et Henschenio, ut minimum valde suspecta, hodie aberuditis omnibus talia censentur, ut nec propugnari omnino, nec expurgari facile possint. Ex eodem fonte manant *Olympias et Maximus*, XV Aprilis; *Parmenius* et alii, XXII ejusdem mensis; alii diebus aliis; quorum memoria, ut in Fastis nostris certissima est, vitæ tamen aut martyrii series ex iis Actis accepta, repudiatur ut dicetur X Augusti. Non satis clari sunt Wandalberti versiculi, dum Donatus ex sequenti turma, Polychronio ita conjungitur

> Tertius ac decimus Polycroni festa revolvit,
> Donatique : fides, sanguis quos jungit et ara.

De martyribus Concordiensibus ab Nostro confusis, ex perturbatis apographorum Hieronymianorum classibus, non est quod multis hic disputem; textum C Usuardi genuinum referri certum est. Notkerus alias classes posuit, de quibus aut ordinandis aut restituendis, agetur proprio loco. Vide interim Acta, Florentinium, et Castellanum hic. *Fintanus* solius Usuardi est; *Scotia* autem ex ejus temporis more pro *Hibernia* accipitur. *Silvini* obitus ad XV Februarii pertinere videtur, ut vult Castellanus, et Auctaria nostra aliqua eodem die: Usuardum tamen sequuntur passim recentiores martyrologicum moderno Romano et Actis. Vitam præclaro commentario illustravit Bollandus, eamque reproduxit Mabilio sæc. III Benedict. parte I, a pag. 294, ubi in observationibus præviis doctissimum virum dormitasse oportet, dum ita scripsit: *Acta illa viderat Ado Viennensis episcopus, cujus in sincero Martyrologio hæc verba sunt* XV *Kal. Martii, S. Silvini Teruacensis episcopi et confessoris, cujus gesta habentur.* Dormitare, inquam, nam verba illa nec in editis, nec in mss. nostris vere Adonianis Martyrologiis ullis reperire hactenus licuit. Mihi potius certum videtur totam Silvini annuntiationem plane Usuardinam esse, qui qualia Acta habuerit conjicit Castellanus a pag. 659, ubi etiam ex Bollando de episcopatu ejus disputat. Certe a vero D alienum est, quod in nostro Pratensi apographo legitur *Tolosanæ civitatis episcopi*, idque fatetur Castellanus prætenso autographo adjectum, super annuntiatione priori, qualem exhibemus, ibi scalpello erasa. Non ausim veram dicere annuntiationem nostram, sed vere Usuardinam, in qua conveniunt codices nostri omnes, excepto Marchianensi, qui cum præfato Pratensi legit: *In pago Taruenensi, sancti Silvini Tolosanæ civitatis episcopi*, et Antuerp.-Major, qui in hoc solo discrepat, quod pro *pago Taruenensi*, male scribat, *in pago Caritatensi*.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC., et editio ULTRAJ.-BELG. vix a puritate deficinut. Omittuntur nomen *Romuli* in classe martyrum Concordiensium, et Fintanus Silvino postponitur. Mira non est variatio in efformatione *Polychronii* et *Teruanensis*.

ANTUERP. et MAX-LUBEC. Fintanum prætermittunt, omittentes etiam nomen Romuli.

Roswevd. tertio loco interponit : « In Aquilegia, A Crisantiani martyris et aliorum xc. » De quibus, in Actis. Pro *Fintani*, scribit *Finiani*. Et in fine de Silvino, cum Pratensi.

Centulen. Silvinum hic prætermittit, de quo egit xv, ut ibi inter Auctaria invenies. Ast ejus loco in fine addit : « Virdunis, sancti Pulchronii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. de Silvino etiam egit xv : hic in cæteris purus est, nisi quod textui inferat *Babyloniæ et Thesiphontis episcopi*.

Hagenoyen. penultimo loco eos sanctos interjicit, qui omnibus aliis hodie ignoti sunt. Ita habet : « Ipso die, sanctorum martyrum, Montani et Gemelli, qui, cum essent carcerati cum aliis sanctis, viderunt in visione sancta intrare juvenem in carcerem, qui ferebat duas phialas lacte plenas, de quibus dedit omnibus incarceratis bibere, et ait, adhuc tertia phiala vobis servatur, et abiit. » Fallor, si hic non agitur de martyribus, xxiv hujus inter B accessiones Usuardinas referendis. De cætero ad puritatem Codicis Hagenoyensis, vix quidquam desideratur.

Aquicinct. pro *Concordiam*, legit *Cordulam*, pro *Fintani*, *Finani*. In fine : « Claromonte, translatio Lupiani confessoris ; » de qua etiam agunt codices Burdegalensis, Cluniacensis, Altempsian., Daveronensis, Caudiacensis Prioratus, et D. Le Mare signatus C, qui fuit PP. Franciscanorum, cum hac sola differentia, quod aliquid addant nomen *sancti*. Vide Prætermissos.

Victorin., in fine, loco Silvini sic habet : « Eodem die sancti Morseti. »

Reg. Suec., num. 130, ita legit : « Eodem die, sancti Moireti. » Verosimillime pro *Moiseti*.

Vatican. nnm. 5949, de Fintano et Silvino tacet, et in fine adjungit : « sancti Valentiniani. »

Strozz. et Medic. : « Apud civitatem Fesulanam, in partibus Tusciæ, translatio corporum C sanctorum Romani episcopi primi ejusdem urbis, Alexandri episcopi, Donati et Romani episcoporum prædictæ urbis, atque sanctorum martyrum Carissimi, Crescentii et Dulcissimi et aliorum Sanctorum et Sanctarum reliquiarum. »

Editio Lubeco-Col. Inter *Fintani* et *Silvini* ponit : « Ipso die Treveris, sancti Bonosii episcopi et confessoris. » Atque in fine : « In monte Sibergensi, translatio sancti Benigni presbyteri et martyris, quæ anno Dominicæ Incarnationis mlxxiii per sanctum Annonem Coloniensium archiepiscopum facta est. »

Belin., in textu fere purus, in fine addit : « Claromonte, translatio sancti Lupiani confessoris. »

Greven. « Treveris, sancti Bonosii episcopi et confessoris. In Africa, Crisanti, Concordiæ, Justæ. » Non recta positio. « In monte Sibergensi, diœcesis Aggripinensis, translatio sancti Benigni, etc. In Scotia, Fimiani episcopi ; an non Finani Lindisfarnensis ? « Sabini episcopi Camisinæ civitatis, de quo inter alia refert Gregorius, 3. Dialog. quod cum procurante ejus Archidiacono, qui episcopatum ambiebat, venenum sibi fuisset propinatum, spiritu prophetico hoc cognoscens, sine læsione biberit, mandans archidiacono : Ego venenum bibo, sed tu episcopus non eris. Eadem igitur hora archidiaconus defunctus est. » Hic haud dubie est Sabinus Canusinus, de quo ix hujus.

Molan. de Polychronio, litteris Italicis textui addit verba Adonis : « Scriptum est in passione sancti Laurentii, » quam multi apocrypham censent. In fine post *episcopi*, assuit verba superius rejecta : « Tolosanæ civitatis in pago Taruanensi. cujus gesta habentur. » De Lupiano et Bonosio, quæ supra. Tum litteris minutis : « Sabini episcopi Canusinæ civitatis, de quo refert Greg. 6 Dialogorum. » In aliis editionibus, de Silvino apposuit : « Monasterio Sithiu : » quare non *Alciaci*, vulgo *Auchy ?* Denique in fine : « Die decima septima, sancti martyris Theodori tironis. »

XII *Kal.* *Die 18.*

Natalis beati Simeonis episcopi et martyris, qui propinquus Salvatoris secundum carnem extitisse dinoscitur, ac filius Cleophæ, qui fuit frater Joseph. Hic Hierosolimorum episcopus post Jacobum fratrem Domini ordinatus, persecutione Trajani multo tempore suppliciis affectus, martyrio consummatus est. Omnibus qui aderant et ipso judice mirantibus, ut centum viginti annorum senex crucis supplicium pertulisset. Civitate Ostia, sanctorum martyrum Maximi, Claudii et uxoris ejus Prepedignæ cum duobus filiis, qui cum essent præclarissimi generis, jubente Diocletiano sunt tenti, atque in exilium deportati; deinde incendio concremati, odoriferum sacrificium martyrii Deo reddiderunt.

NOTÆ.

Ex *Praten.*. *Herinien. Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Simeonis legunt Herinien., Tornacen. et Molan., D quos hic ut alibi sequimur:Praten. et Antuerp.-Maj., ***Simonis ;*** Munerat. et Greven., *Symeonis*. Scripsi ***dinoscitur***, ut est fere in omnibus, quidquid scrupulosior in hujusmodi minutiis dici possim. Sic non correxi *Hierosolimorum*, quod ita passim corrupte legitur, ut alibi diximus. Tornac. neglexit articulum ***hic***, scripsimus *Jherosolimitanorum*. Munerat. pro ***consummatus est***, ponit *consummatur*. In Antuerp-Maj. post *mirantibus*, ante cxx *annorum*, deest *ut*. Herinien., Tornacen. et Antuerp.-Maj. habent *Hostia*, reliqui ut in textu. *Prepedigne* Praten. et alii, putavi servandam diphthongum saltem ultimam. Tornacen. omisit, *cum essent præclarissimi generis :* Munerat., *Deo*. Hic obiter advertendum codices binos passim satis genuinos, Marchianensem et Aquicinctinum ad usque xxiii hujus, per sex integros dies, valde perturbatos esse, transpositis sanctis, qui in Usurdo leguntur, additisque aliis ipsi ignotis, sic ut a non nemine studiose et pro arbitrio corrupti fuisse videantur.

OBSERVATIONES.

Stmeon vel *Simon*, qui de fratribus Christi Salva***toris*** fuisse dicitur, primum in Martyrologiis innote***scit*** ex Romano parvo : *Jerosolymis, Simeonis epi**scopi et martyris***. His in Martyrologio editionis Ros**w**eydi adjecit Ado : *Qui traditur propinquus **Salvatoris secundum carnem fuisse***, nec de præfata ***cog**n*atione quidquam amplius in festivitatibus apostolorum ii Maii, quo die ibi Simeon refertur, et unde sua omnia accepit Usuardus, præter insertam clausulam de fraternitate *Joseph* et *Cleophæ*, quam a Mosandro Adoni tributam Rosweydus in ejus Martyrologio expunxit, et in appendicem rejecit ; non recte, opinor, cum et in Notkero tota habeatur qualem lectori exhibeo : *Constat tamen quia de Cleo-*

pha, cujus filius fuit, frater erat Joseph Vulgo notum est, quot concertationibus et dissertationibus obnoxia sint ea, quæ Christi Domini carnalem propinquitatem spectant cum quatuor illis fratribus *Jacobo et Joseph et Simeone et Juda*, Matth. XIII, et Marc. VI tam clare expressis. Utrum videlicet Josephi ex alio matrimonio filii, ut tradit Nicephorus Callistus ex divino Hippolyto apud Schelstratium tomo I Antiquitatis illustratæ pag. 507, an consobrini ex Maria Cleophæ, quam multi sororem statuunt B. V. Mariæ : an patrueles ex patre Cleopha Josephi fratre, ut in textu nostro dicitur; an vero aliter eadem cognatio explicanda sit, de quibus judicium ferre nec hujus loci nec temporis est. Poterunt ea secundis curis examinari in Supplemento Februarii, vel forte alibi, dum in Actis occasio dabitur. Qui moram non patitur commentarium, videat Florentinii Exercitationem IV, pag. 161, dissertationem Henschenii de Jacobis I Maii, item Chronologiam episcoporum Hierosolymitanorum ante tomum III Maii et alibi ; tum Tillemontium de hoc Simeone tomo II, a pag. 186, de Jacobo minore tomo I, a pag. 365, etc. Denique Castellani notam pag. 682 et 683. Quæ ad Simeonis martyrium attinent, ex Rufini Eusebio lib. III, c. 31, accepta sunt, in quibus Castellanus hallucinatus videtur, dum putavit Usuardum aliquid Adoni ex Rufino superaddidisse ; num is revera sua omnia ex Adone ipso desumpsit, ut facile vir eruditissimus invenire poterat, si præfatum Martyrologium in festivitatibus apostolorum II Maii consuluisset.

Maximus, Claudius, Præpedigna, cum filiis Alexandro et *Cutia* a Romano parvo, non ad *ostia Tyberina*, sed *Romæ* annuntiantur, hoc ordine : *Et Romæ, martyrum Claudii, Præpedignæ, Alexandri et Cutiæ et Maximi.* Ado eumdem servat ordinem, sed de loco forte subdubitans, positionem non expressit. Noster *Maximum* præposuit, omissis filiorum nominibus : sed quid ei ansam dederit *Ostiam* nominandi, non video, nisi quod Claudii, uxoris et filiorum concremata corpora ibi in *Rheuma* (aquam præterfluentem) projecta dicantur, et a Christianis juxta eamdem civitatem sepulta. De cætero elogium totum ex Adonis narratione contractum est ; narratio autem Adonis ex Actis sanctæ Suasannæ, de qua ad XI Augusti. Quam fidem ea Acta mereantur, hic non determino ; sunt qui omnino rejicienda existiment. Cæterum Usuardini textus nostri originem et sinceritatem ostendimus.

AUCTARIA.

MARCHIANEN. hodiernum textum cum sequenti commiscet : certe *Gabini* annuntiationem integram habet. Tum : « In Africa, sanctorum Pulii [Publii] et Juliani. » Vide indicem Prætermissorum.

ROSWEYD., in prima purus, alteram jungit diei sequenti : hic vero solum addit in fine : « Pimenii martyris. » Vide Acta.

PULSAN. In Simeone mutilus, in aliis tantillum interpolatus est.

ANTUERP. et MAX-LUBEC. in Simeone puri sunt ; inter Ostienses omittunt Maximum ; et in fine adjungunt : « In Africa, Rutuli, Silvani et Maximi. » Vide socios alios in Actis.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. ferme conveniunt in modica textus interpolatione ; addunt nempe post *Joseph*, *nutritii Salvatoris, et Maximum* vocant *fratrem Claudii*. In fine concorditer adjiciunt : « Eodem die in Africa, sanctorum Rutuli, » etc. Eodem die in Africa, sanctorum Rutuli, » etc. Eamdem accessionem habet LOVANIEN. Sed de martyribus Ostiensibus omnia omittit post *cum duobus filiis*.

CENTULEN., in Simeone abbreviator, de aliis ex Adone subjungit : « Romæ, sanctorum martyrum Claudii et uxoris ejus Prædignæ, et filiorum, Alexandri et Cutiæ, et fratris Claudii, nomine Maximi, qui cum essent præclarissimi generis, agente fratre eorum Gabino presbytero, baptizati sunt a Gaio papa, et postmodum a Diocletiano diversis mortibus perempti sunt. Alexandriæ, beati Dionysii episcopi et martyris. Cœnobio Centula, depositio sancti Angilberti abbatis, qui septimus post beatum Richarium, Centulense monasterium feliciter rexit, cujus corpus cum viginti octo annis esset sepultum, incorruptum inventum est. »

BRUXELLEN. textui non parum interpolato, subdit : « In Africa, sanctorum Rutuli, Silvani et Maximi. Apud Alexandriam, beati Dionysii episcopi, qui multis confessionibus clarus effectus est. Metis, sancti Legontii, ejusdem urbis episcopi et confessoris. » Colitur Dionysius XVII Novembris ; an *martyris* titulo decorandus, alibi dicetur.

HAGENOYEN. tantum non purus, adjungit : « In Africa sanctorum martyrum Rutili, » etc.

AQUICINCT. conjungit textum hujus et sequentis diei, superaddens : « Item SS. Rutuli, » etc. De codicis illius confusione, supra dictum est.

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130, in fine : » Apud Alexandriam, beati Donysii episcopi. In Africa, sanctorum Rutuli, Silvani, et Maximi martyrum. »

CODEX D. DU CHEVAL, signatus B : « In Africa Rutuli, Silvani et Maximi. »

UGHELLIAN et CAUDIACENSIS : « In Africa Rutuli, » etc. Jam satis sæpe repetita nomina.

ALTEMPSIAN. : « Eodem die, sanctæ Constantinæ virginis et martyris. Apud Alexandriam, beati Dionysii episcopi, qui in multis sæpe confessionibus satis clarus, præ passionum tormentorumque diversitate, magnificus effectus est, quievit autem in pace tempore Galieni imperatoris. »

STROZZ. et MEDIC. : « Ipso die, sanctæ Constantinæ virginis, filiæ Constantini, quam eamdem crederem cum *Constantina* codicis Altempsiani, nisi illic adderetur titulus *martyris*. Vide Acta.

Editio LUBECO-COL. incipit : « Colonia Agrippina, commemoratio ossium sancti Panthaleonis medici et martyris. Quando caput ejusdem sanctissimi martyris per Henricum militem, dominum de Ulmene, de Constantinopoli ad civitatem Coloniensem est translatum, anno incarnationis Dominicæ MCCVIII. » Mirum est Rabanum hoc die cum longo elogio natalem sancti *Pantaleonis* referre. In reliquis editio illa fere similis codicibus supra citatis mediæ notæ.

BELIN. textum purum habet in secunda editione, in prima pro *centum viginti*, scripsit, *centum et novem*. In utraque est additamentum : « In Africa, Lucii, Silvani et Maximi. »

GREVEN. : « Romæ, Pimenii presbyteri et Fausti martyrum. Item Rutuli, Classici, Damasi, Tulli, Lampasii, Majoli, Silvani et Maximi, Elasici, Secundini, Fructuli, Pauli. » Ex aliquo apographo Hieronym. accepti sunt. « In Hibernia, Culani episcopi et confessoris. Item Berethoi, Marcelli. » Poterant hi superioribus annumerari, et ad sequentem diem referri. « Item Colomanni episcopi et confessoris. Apud Coloniam Aggripinam, commemoratio ossium, » etc., ut supra.

MOLAN. textui subnectit : « Ac sic postmodum apud Hostiam, in rheuma jactati : quorum reliquias Christiani perquisitas, juxta civitatem sepelierunt. » Quæ Adonis verba sunt. « In Africa, Lucii, Silviani et Maximi. Coloniæ, commemoratio ossium sanctissimi Pantaleonis martyris, quando caput, » etc. In aliis editionibus additur, minoribus litteris : « Pataris, sanctorum martyrum Leonis et Paregorii. » De quibus Acta, quæ inter Sincera et Selecta edidit Ruinartius, a pag. 610.

addito. « Eodem die, sancti Eustachii, » etc., ut Belinus. « Treveris, sancti Leguntii, » etc. Tum minori charactere : « Obiit Bonifacius Lausanensis episcopus in Burgundia. Hic Bruxella natus, et in Camera monasterio Cisterciensis ordinis, juxta idem oppidum, quievit anno MCCLX in vita et post mortem miraculis clarus. » In posterioribus editionibus pro *Eustachii*, scribit *Eustathii*, eique et Leguntio superaddit : « Civitate Benevento, sancti Barbati episcopi et confessoris. » Exinde, litteris minutioribus : « Item sancti gloriosi admirabilium operum effectoris, patris Auxibii, archiepiscopi Soliensis, qui fuit discipulus sancti benedictique apostoli et evangelistæ Marci. Eodem die obiit Bonifacius, » etc., ut supra, præter ultima verba, « anno MCCLX in vita et post mortem miraculis clarus. »

X *Kal.* *Die 20.*

Apud Tyrum civitatem, beatorum martyrum, quorum numerum solius Dei scientia colligit. Qui jubente Diocletiano, multis tormentorum suppliciis sibi invicem succedentibus occisi sunt. Primo quidem flagris per omne corpus dilaniati, dehinc diversis bestiarum generibus traditi, sed ab his divina virtute custoditi, post addita feritate ignis et ferri, martyrium consummarunt. Horum gloriosam multitudinem incitabant ad victoriam Tyrannio et Silvanus, sed et Peleus atque Linus episcopi, Zenobius quoque presbiter, qui felici agone una cum eis martyrii palmam adeptus est. In Cypro insula, sanctorum Potamii, et Nemesii. Alemannia, sancti Galli presbiteri et confessoris.

NOTÆ.

Sic pure habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Belini editio altera*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Incitabat pro *indicabant* male scribit Molan. Non unus hujusmodi error in Belino ; nempe *Tyrannius*, pro *Tyrannio ; Pelagius*, pro *Peleus ; episcopus*, pro *episcopi*. Legendum esset *Nilus*, ut habetur in Adone atque in Eusebio, imo et in ipso Usuardo XIX Septembris, sed hic errantes codices sequi cogimur. *Cipro* habent Praten. et Greven. : melius alii, ut in textu. Rursus Greven. et Molan. *Pothamii ;* præfero cæteros. Belin. omisit in fine titulum *presbyteri*. Turpioribus sphalmatis fœdatur codex Antuerp.-maj. in quo desunt verba, *quorum numerum :* male legitur, *tormentis tormentorum suppliciis ;* item, *post additi feritatem ignis ferro.* Post *Alemannia*, habetur, *Secundi sancti Calli*, forte quod paginas vacuas supplentis imperitia *Secundinum* diei sequentis hunc intruserit. Pratensem codicem hic inter puros connumero, quod in nostro apographo textus integer, et ipsa etiam annuntiatio sancti Galli aperte exprimatur, quidquid mihi significarit Castellanus, eam nec XX Februarii, nec XVI Octobris, in ipso prætenso autographo reperiri.

OBSERVATIONES.

De prima martyrum turma, vel manipulo, ex sæpe citato et solito suo auctore Rufini Eusebio, ita inter martyrologos primus scripsit Romani parvi compilator : *Apud Tyrum, martyrum, quorum numerum Dei scientia sola colligit, quos Viturius magister militiæ, jubente Diocletiano, diversis tormentis occidit.* Veturius ille, aut ex Eusebii Chronico, aut ex nescio quibus Actis, quæ intercidisse opinatur Bollandus, hic adjectus est. Breviorem periodum multis ampliavit Ado, ex laudati Scriptoris lib. VIII, cap 7, magnam elogii sui partem describens, veram quidem et sinceram quousque Rufinum hic sequitur, sed in aliis cum ejusdem cap. 14 confusam, cum adduntur incitatores episcopi, quorum plerosque constat ad alia ferme loca, certe ad alia tempora pertinere, quin et alio mortis genere agonem complevisse, ut patebit et XIX Septembris et XXIX Octobris, ubi de aliquibus seorsim agemus. Interim ex Adone derivata sunt, quæ Usuardus et Notkerus, atque ex his recentiores martyrologi acceperunt, servata confusione, quam in Actis antiquitus interpolatis repertam Bollandus existimat. Præterea martyrium Tyriorum numerum ignoravit Ado, ut pote quem nec Rufinus ipse expressit, in Eusebio Valesii parenthesi inclusum, et ad *solos quinque* contractum qui ex phrasi Romani parvi ad plurimos, quos nempe *sola Dei scientia colligit*, extendi videtur. Vide Bollandi commentarium historicum, in quo episcopis illis et aliis proprii dies assignantur, ut supra indicare cœpimus. Bollandum secuti sunt Tillemontius tomo V, pag. 440, et Castellanus. pag. 696 et 697. De Tyriis hisce martyribus, in Hieronymianis apographis. Beda, Floro, Rabano, et Wandalberto nihil legitur. Scio, Molanum metrico isti martyrologo hæc ascribere voluisse :

> Mox decimus laudem recolit famamque coronat,
> Multorum Tyri fuso qui sanguine ciarent.

At hujus supplementum merito respuendum censuit Bollandus, unicum Wandalberti versiculum sic terminans :

> Mox decimus laudem recolit famamque Coronæ.

De qua martyre cum *Victore* conjuncta, vide hoc die Hieronymiana, Rabanum, Notkerum et Henschenium in commentario plura dubia explicantem.

Potamius et *Nimesius* ex puriori aliquo Hieronymiano apographo accepti sunt, sed sejuncti a *Dydimo*, quem Rabanus et Notkerus aliis recte sociaverunt. *Potamiæ*, *Potaminæ*, *Misis*, *Nemesis* et *Nemersi* et similia, scribarum oscitantiæ tribuenda videntur. Certe *Potamiam* vel *Pantamiam* inde effictam putamus, quæ in Auctariis sæpius recurret, *Caio* et *Victori* perperam subjuncta. Sintne porro alii Potamii et Nemesii socii, ut ex Corbeinsi codice erui videtur incertum est. *Sanctum Gallum abbatem* nominavit Ado, *miræ sanctitatis virum, discipulum sancti Columbani abbatis ;* Noster *presbyterum et confessorem :* uterque hoc ipso die ; tametsi natalem ejus referat Notkerus XVI Octobris, quo eum Bollandus remisit ; die vero sequenti ejusdem translationem. Cur hac die ab Adone celebretur, non equidem perspicio, nisi forte de alia translatione aut elevatione agatur. Minus etiam video, qua ratione Baronius præfatos martyrologos citare potuerit pro XVI Octobris, ubi *Gallus* a Mosandro asterisco notatur, a Rosweydo in appendicem rejicitur. Forte a ms. aliquo Adone deceptus fuerit ; Certe Usuardus, saltem purus, eo die de nullo sancto Gallo meminit, nisi hic Belini textum Baronius pro Usuardino acceperit.

AUCTARIA.

MALCHIAN. hodie ponit, quæ ad diem sequentem pertinent, omisso solum nomine *Serruli.*

TORNACEN. incipit a proprio loci : « In Tornaco civitate, restitutio sancti Eleutherii episcopi et con-

fessoris. » Vide Acta. Dehinc laterculum exhibet incompletum, integro folio ex codice avulso, sic ut tantum integer sit VI Kal. Martii seu XXVI hujus. De majori lacuna agemus IX Augusti.

ROSWEYD. prima annuntiatio est : « Romæ, depositio Gai episcopi » Sumitur ex Hieronymianis ; a Nostro ponitur XXII Aprilis. Sequitur : « In Cipro insula, » etc. Deinde de Tyriis, satis pure. de Gallo, nihil.

PULSAN. ferme purus esset, nisi deficeret in ultima annuntiatione de S. Gallo.

AQUICINCT., turbato ordine, hic habet quæ ad sequentem diem referenda sunt : et post *viginti*, in fine addit : « In Hasbania apud S. Trudonem, depositio sancti Eucherii confessoris, Aurelianensis episcopi, qui a Carolo Martello in exilium missus, ibidem in Christo quievit. »

VICTORIN. ultimam sic format : « In Alemannia, sancti Galli episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. omittunt *S. Galli* memoriam, ejus loco substituentes : « Romæ sanctorum Gaii, Victoris et Pantamiæ. » Secundus codex scribit, *Pantaniæ :* at quomodocunque inflectatur, non alia statui potest a sancto *Potamio*, ut supra diximus. Cum citatis codicibus conveniunt BIGOTIAN., signatus P. 5, et D. DU CHEVAL, signatus B. Nusquam recta illorum trium connexio. Jam diximus primum spectare ad XXII Aprilis : ultimum nomen probabilissime fictitium est : ex apographis Hieronymianis *Victor* cum *Corona* copulandus est, qui hoc die in Actis referuntur.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. secundo loco ponunt : « Romæ, sanctorum Gaii, Victoris et Pantamiæ. » Tum de Potamio et Nemesio, pure. Denique : « Eodem die, sancti Eucherii Aurelianensis episcopi et confessoris, qui pro fide Christi exilio relegatus, cum sancto Trudone honorifice quievit. » Deest in omnibus ultima annuntiatio.

CENTULEN. diversum habet a reliquis exordium : « Alexandriæ, sanctorum, martyrum, Juliani, Euni, Macharii, Epimachi, Alexandri, Metrani, Apolloniæ, Ammonariæ, Chorintæ, et cum aliis decem. » Ita fere etiam editio Lubeco-Col. infra. Cæterum proprii horum martyrum natales dies videndi catalogo Prætermissorum hac die. Tyriorum elogium mutilat, Potamium et Nemesium omittens. « In Alemannia, sancti Galli abbatis. »

BRUXELLEN. in martyribus Tyriis nonnihil luxuriat, sed quæ textum excedunt, describi non merentur. Secundo loco ita habet : Romæ, natale sancti Eleutherii papæ et martyris, a quo Lucius rex Britanniæ per epistolam se fieri Christianum postulavit. Et misit papa duos viros religiosos, qui regem cum populo baptizarunt. Et tandem ipse papa martyrio coronatur. » In Prætermissis remittitur ad XXVI Maii. « Eodem die Romæ, sanctorum Gaii, Victoris et Panthamiæ. In Cypro insula, etc. Item sancti Eucherii Aurelianensis episcopi et confessoris : qui pro fide Christi exilio relegatus, in Hasbania, cum sancto Trudone honorifice quiescit. »

HAGENOYEN., in martyribus Tyriis fere purus, secundo loco habet : « Eodem die, Eucherii, Aurelianensis, » etc., ut codices mediæ notæ, supra. Sequitur de Potamio, etc. Deinde de Caio, etc. In fine : « Apud Tornatum, beati Eleutherii episcopi et confessoris. »

MUNERAT. textui puro subnectit sequentia : « Aurelianis, sancti Eleutherii [*vult dicere* Eucherii] episcopi et confessoris, qui pro fide Christi exilio relegatus, cum sancto Trudone honorifice quiescit. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Apud Tyrum plurimorum martyrum, qui ad exhortationem Silvani cum suis passi sunt. Eleuterii episcopi et martyris. Eucherii episcopi Aurelianensis. »

BELIN. in prima sua editione omisit annuntiationem sancti Galli.

Editio LUBECO-COL., in martyribus Tyriis nonnihil interpolata, secundo loco habet : « Romæ, sanctorum Gaii, Victoris et Pantamiæ martyrum. » Sequitur de Potamio et Nemesio. « Eodem die, sancti Eucherii Aurelianensis episcopi, etc. Alexandriæ, passio sanctorum martyrum Juliani, Eunii, Macharii et Epimachi, Alexandri et Metranii, Apolloniæ et Ammonariæ, ac Corinthæ cum aliis decem, sub Decio imperatore. » De his superius egimus ex Centulensi.

GREVEN. : « Romæ, Gaii, Victoris et Pantamiæ martyrum. Aurelianis, sancti Eleutherii [*lege* Eucherii] episcopi et confessoris, qui pro fide Christi exilio relegatus, cum sancto Trudone honorifice quiescit. Juliani et Euni, ministri sui, martyrum, quos Ado et Usuardus III Kal. Martii ponunt Coronæ martyris et aliorum. » Ista Victori et sociis XX in Actis jungitur, melius quam Victor Gaio et Pantamiæ. « Eustochii virginis. Humbergæ comitissæ. » Vide prætermissos. *Didimi martyris* Potamio et Nemesio conjungendi.

MOLAN. de *Gallo* subdit ; quæ superius ex Adone notavimus : « abbatis, miræ sanctitatis viri discipuli sancti Columbani abbatis. In Sarchinio, monasterio sancti Trudonis, depositio beati Eucherii, qui Aurelianensium episcopus, a Carolo exilio est relegatus : quod tamen eum pro justitia fuisse perpessum crebra miracula, quæ per ejus sacra merita, divina fieri concedit clementia, sunt indicio. » In aliis editionibus omittitur *Gallus*. Auctarium incipit : « Tornaco civitate, depositio sancti Eleutherii, episcopi et confessoris ecclesiæ ejusdem. In Sarchinio, etc. Die vigesima, sancti patris Leonis episcopi Catanes in Sicilia. » Subditur charactere minori : « Apud Persidem, Sancti Sadoth episcopi, et centum viginti octo, qui cum eo subiere martyrium, in secundo anno persecutionis Saporis. » Egregii hujus antistitis, et sociorum Acta, et gravia et sincera sunt ; a Ruinartio ex opere nostro reproducta a pag. 642.

IX *Kal.* *Die 21.*

Apud Siciliam, sanctorum martyrum septuaginta novem, qui sub Diocletiano per diversa tormenta confessionis suæ coronam a Christo sibi paratam percipere meruerunt. In Africa civitate Adrumeto, sanctorum Veroli, Secundini, Servuli et aliorum viginti. [*Bouillart., ad oram paginæ :* Apud monasterium S. Germani, consecratio altaris in honore beatorum martyrum Johannis et Pauli et S. Blasii necnon sanctorum confessorum Benedicti, Lupi et Egidii. Item consecratio altaris in honore SS. Innocentum et SS. virg. Columbæ, Margaritæ, Catherinæ.]

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Lovan.*, *Leyden.-Belg.* et *edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Lovanien. in eo a cæteris differt, quod legat *per diversa tormentorum genera :* Sic Belin. pro *confessionis suæ coronam*, posuit, *in confessione sua coronam. A Christo sibi præparatam* scribunt

Herinien., Pulsanen., Munerat., Belin., Antuerp.-Max. et Lovanien. : textus Adoni conformis est. Antuerp. Maj. et *paratam* et *præparatam* omisit. Belin. in prima editione legit *Secundi* pro *Secundini*, sed hoc in altera correctum est. *Neroli* A in Max.-Lubec. ex iis erroibus est quibus ea editio passim redundat : sic in Antuerp-Maj. *Vetoli*. Certe *Veroli* scribunt codices nostri omnes, non *Veruli*, ut recentiores cum hodierno Romano.

OBSERVATIONES.

En denuo coronam anonymorum martyrum de qua silent Hieronymiana apographa, Beda et reliqui martyrologi, die præcedenti citati; eam vero memorant martyrologi illi, qui in série nostra sunt, præeunte Romano parvo his verbis : *In Sicilia martyrum* LXXIX, *sub Diocletiano diversis tormentis passorum*. Proximus huic Ado idem dicit non nihil paraphrastice, eo nimirum modo, qui ex ipso acceptus, in textu nostro exprimitur. Eumdem descripsit Notkerus. Quod in editione Canisii pro septuaginta novem, legatur *septuaginta quatuor*, inde factum arbitror, quod librarius litteras numerales non recte distinxerit, facili mutatione B LXXIV pro LXXIX. Habes hic ipsissimum fontem, ex quo hausere cæteri martyrologi magno numero ab Henschenio et operose enumerati; non ita Galesinius et Ferrarius, qui plusculum genio indulsisse videntur. hic dum *Cæsar-augustæ* eos martyres tribuit, ille dum *crucis supplicium* passos, gratis commemorat. Ne pluribus morer, probabilius est *Syracusis* ascribendos : de certamine autem frustra alibi plus quæsiveris quam quod a Romano parvo expressum est. Nec recte a Galesinio citatur Wandalbertus, apud quem nullum eorum invenies, qui in hodierno textu celebrantur.

Circa Adrumetinos, tria expendit laudatus Henschenius in Sylloge historica : *Quæ scilicet fuerit constituta hisce athletis palæstra victoriæ? Quot ii fuerint quæque eorum nomina? Quo potissimum floruerint tempore, seu quanam persecutione cæsi?* Atque hæc etiam ex Martyrologiis plurimis solita diligentia cruderare conatur. Rem ad principia revocare necesse est, recurrendo ad Hieronymiana, ex quibus tota illa cohors, pro majori parte anonyma desumpta primum fuit, tum a Rabano, tum a Nostro, tum a Notkero, a singulis diversimode, unde et in recentioribus orta varietas. Ut de solo Usuardo agamus, recte ex Hieronymianis *Adrumeti* collocantur : in numero et nominibus, nec præfata apographa. nec Rabanus et Notkerus inter se, nec cum Nostro conveniunt. Putat Castellanus, numerum satis exacte ab Usuardo ex primis fontibus determinatum ; mihi non lubet quidquam superaddere Henschenii et Florentinii notationibus. De persecutionis aut cædis tempore, nihil ab antiquioribus traditum. Suspicor, Galesinium Martyrologii Romani reformatores induxisse, ad designandam *persecutionem Wandalicam*, contra codicum Usuardinorum et ipsius Belini silentium, Quodnam vetus ms. in notis appellet Baronius, nescio : si S. Cyriani Martyrologium indigitet, virum eminentissimum memoria lapsum, fateri oportet. Quæ Petrus in Catalogo refert. lib. II sub finem num. 75, ex Usuardo accepta videntur.

AUCTARIA.

In PRATENSI nostro ad marginem legitur : « Apud monasterium sancti Germani, consecratio altaris in honore beatorum martyrum Joannis et Pauli, et sancti Blasii, necnon sanctorum confessorum Benedicti, Lupi et Egidii. Item, consecratio altaris in honore sanctorum Innocentium et sanctarum virginum Columbæ, Margaritæ, Catharinæ. »

MARCHIAN. hæret adhuc in perturbatione, hic ponens, quæ Usuardus habet XXIII pauculis etiam mutatis, quæ ibi restituentur.

ULTRAJ., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. textui puro superaddunt : « Methis civitate, natale sancti Felicis episcopi et confessoris, qui, sedit annos quadraginta duos et menses sex. »

ROSWEYD., in textu satis purus, post, *viginti*, de suo adjicit : « Qui jubente Diocletiano per diversa tormenta occisi sunt. »

CENTULEN. Pro *septuaginta novem*, scribit *septuaginta octo*.

BRUXELLEN. textum fere purum refert ; addit autem : « Mettis, sancti Felicis episcopi et confessoris, qui sedit, etc. » Tum : Apud Laudenen, Brabantiæ civitatem grandem, depositio Pippini ducis, patris sanctarum Begghæ et Gertrudis. Qui Major regiæ domus et regni gubernator existens, præstabat tam in bellis fortitudine, quam justitia in pace. Erat enim erga regem fidei servantissimus, et erga populum tenacissimus æquitatis, et in disceptanda utrorumque causa, firmissimo animi judicio persistens. Nec munera populi ad subvertendum jus regium, nec gratiam regis, ad obruendam populi justitiam attendebat. Hic apud Nivellam cum filia sua Gertrude quiescit. »

HAGENOYEN. secundo loco interjicit : « Denallis [*vox mutila est, vult dicere* in Grandivalle] sancti Germani abbatis et martyris. Romæ, Syrici papæ. In Africa, civitate Adrumeto, sanctorum martyrum Ferreoli, Secundiæ, Servuli et sociorum suorum viginti. In Quidelenburg, territorio Hilverstadensis diœcesis, sanctæ Coronæ inter arbores scissæ. Ipso die in civitate Metis, depositio sancti Felicis episcopi et confessoris, qui feliciter ibi sedit annis XLII et mensibus VI regens populum sibi comminssum verbo, et exemplo. » Syricius et Corona hac die ne inter Prætermissos quidem in Actis memorantur. C

ACQUICINCT. convenit cum Marchianensi in transpositione dierum.

VICTORIN. legit *Secundiani* pro *Secundini*,

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. habet in fine, *Bertulphi confessoris*. De eo in Actis V hujus.

ALTEMPS. : « In pago Meldicensi, sanctæ Dercangotæ, vel Descangotæ virginis. » Ea Bollando ignota fuit. An et quæ fuerit in Supplemento examinabitur, nisi forte eadem sit, quæ XXII Februarii in Actis vocatur *Earcongota*.

STROZZ et MEDIC. : « Apud civitatem Ravennæ, sancti Maximiani archiepiscopi et confessoris. » Differtur in Actis ad diem sequentem.

Editio LUBECO-COL. per omnia similis est codicibus mediæ notæ.

GREVEN. : « Hilarii papæ et martyris. » Non fuit Hilarius papa, martyr, nec ad hunc diem, sed ad X Septembris spectat. « Item Syrici, Saturnini, Fortunati, Jocundi episcopi, Victorini, Petri. » Sunt hi omnes ex numero martyrum Adrumetinorum, si duos postremos excipias. Ubi autem invenerit Grevenus, *Jocundum* fuisse *episcopum*, nescio. « Metis, sancti Felicis episcopi et confessoris, qui sedit annis quadraginta duobus et mensibus sex. Bertulphi confessoris. Serenæ martyris. Eleutherii episcopi. Romæ, Symmachi papæ et confessoris. » De quatuor ultimis, vide indicem Prætermissorum. D

MOLAN. : « Methis civitate, etc. Et depositio Eleutherii episcopi. » Tum litteris minutioribus : « Tornacensis, in cathedrali ecclesia quiescentis. In Galliis, Vitalinæ virginis sanctissimæ. » Deinde : Liber anniversariorum apud Canonicas Nivellæ : Vigiliæ dispersæ sancti Pipini. » Quid sint *Vigiliæ dispersæ*, neque in hac neque in aliis editionibus explicatum invenio. Porro in his præterea additur : » Die vigesima prima, sancti patris Timothei, qui fuit in Symbolis. Mediolani, festum sancti Ambrosii, pro vic-

toria, ipso invocato, adepta ad Parabiagum, anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo octavo. » Vide de hoc qualicumque festo, inter Prætermissos. Sequitur denuo minori charactere : « Eodem die, obitus sancti Pipini, et Vigiliæ dispersæ sancti Pipini, cujus corpus Nivellæ quiescit in tumba portatili, et circumfertur in Litaniis. sicut et Idubergæ, et nutricis sanctæ Gertrudis. » Vide Bollandum hoc die pag. 259.

VIII *Kal.* *Die 22.*

Apud Antiochiam, Cathedræ [*Bouillart., Cathedra*] sancti Petri. Eodem die, beati Papiæ Hieropolitanæ civitatis episcopi, qui Joannis apostoli auditor, Polycarpi autem condiscipulus et sodalis fuit. Item, sancti Aristionis, qui fuit unus de septuaginta duobus Christi discipulis. Alexandriæ, sancti Abilii episcopi, qui post beatum Marcum secundus episcopus, tredecim annos sacerdotium virtute conspicuus ministravit, [*Apud Bouillart., ad oram paginæ :* Eodem die consecratio altaris in honore beatorum martyrum Eustachii sociorumque ejus et sancti confessoris Christi Medardi.]

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Ant.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Pulsan.*, *Ant. Max.-Lubec.*, *Belin.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES

Pulsanen. et Belinus scribunt, *Petri apostoli* : textus ex Beda, Rom. parvo et Adone purus est. Non solus Belinus, scd codices omnes scribunt *beati Papiæ*, ut proinde mirer, id in Belino scrupuli Castellanum observasse pag 709, in fine. Recte hic etiam legitur, *Hierapolitanæ* ; male Herinien., *Jerapolinæ* ; Pulsanen., Antuerp., Max.-Lubec., Greven. et Rosweyd., *Jerapolitanæ* ; Belin., *Hierapolitanæ* ; Antuerp.-Maj., *Terapolinæ*. Hic idem codex pro *condicipulus*, scripsit *discipulus* : Rosweyd. pro *sodalis fuit*, repetit *auditor fuit*. Praten. et plerique alii codices habent *Policarpi*, de quo alias satis dictum est. Pulsanen. qui Petro *apostoli* titulum adjecerat, Joanni subtraxit, et post *Polycarpi* omisit *autem*. Sic Belin. in altera editione, pro *auditor*, scripsit *adjutor*, Rosweyd. pro LXXII, habet LXX. Rursus Belin. in prima editione posuit *Abiti*, pejus Pulsan. *Babilii*. Rosweyd. pro XIII, legit XII. *Annos*, vel *annis* perinde est. Molan. in prima editione omisit *sacerdotium*, restituit in posterioribus. Antuerp., Max.-Lubec. et Belin. pro *virtute conspicuus*, legunt *vita conspicuus* : Pulsanen. autem vocem interserit. sic habens ; *fideliter amministravit*. In Rosweyd. deest *virtute*.

OBSERVATIONES.

Vetustissimum Kalendarium, quod ab editore passim Bucherianum vocamus, ita hoc die enuntiat : *Natale Petri de Cathedra* ; quod est *celebritas*, *festivitas*, seu *solemnitas* cathedræ, ut explicat Florentinius hic, et pluribus Castellanus ubi de voce *Natalis* ad VI Januarii pag. 100. Consonat Gregorii Sacramentarium simpliciter legens : *Cathedra sancti Petri*. Hactenus indefinite, ut utrum de *Antiochena cathedra*, an de *Romana* sermo sit, discernere omnino non liceat, quemadmodum dicere cœpimus XVIII Januarii, et satis apposite ex Menardo et Pamelio opinatur Joannes Fronto ad Kalendarium pag. 28. Vide Menardum ipsum in notis ad Sacramentarium Gregorii pag. 46 et 47, Aliter loquuntur Hieronymiana apographa, inter quæ Epternacense brevissime : *Cathedra Petri in Antiochia ;* Lucense *Natalis sancti Petri apostoli Cathedræ, quam resedit apud Antiochiam ;* paulo aliter Corbeiense : *Natalis Cathedræ sancti Petri, apostoli qua sedit apud Antiochiam ;* vulgatum ab Acherio simplicius *Cathedra sancti Petri qua*, etc. Omnia certo eo conspirant, ut diversum hoc festum a Romana cathedra statuant. In eam sententiam eunt sequentes martyrologi omnes Romanum parvum, Beda, Rabanus Ado, Usuardus, Notkerus, quorum eadem verba sunt, quæ in textu nostro recitantur, nam Rabani et Notkeri brevissima additamenta, nihil prorsus de totius rei integritate imminuunt. Cætera, quæ pluribus dissertationibus pridem obnoxia diximus, inquirat curiosus lector in hodierno Bollandi commentario et in Florentinii notatione, ubi Belethi verba de festo *B. Petri Epularum* a Bollando relata, aliaque eo spectantia accuratius expenduntur. Plura discussa sunt XXIX Junii comment. præv., § 5, a pag. 407, et inter Analecta, § 12 et 13, a pag. 456, quibus junge Castellani notam a pag. 706. Laudatis martyrographis plane concinit vincta numeris Wandalberti expositio :

> Octavoque Petri Cathedra et doctrina coruscat,
> Urbis læta Antiochi quo primum præsule vernat.

Papæ nomenin nullis Martyrologiis Viennensi antiquioribus consignatum est ; sed ab eo positum propter affinitatem cum nomine *papæ*, ut non satis apte conjectat Castellanus, vix cuiquam probatum iri existimo. Cæterum Ado Papiam, *sancti Joannis apostoli auditorem* disertissime appellat, atque ex eo ferme verbatim Notkerus ; Noster, limata nonnihil Adoniana phrasi, singularem præterea cum Polycarpo necessitudinem commemoravit, Scrupulo laborasse videtur Baronius, dum *Joannem seniorem*, seu πρεσβύτερον evangelistæ substituit, ut docte ostendit Henschenius, et ex eo Castellanus a pag. 708, necnon Tillemontius tomo II, a pag. 296, apud quos et eruditos alios recentiores non multa invenies, quæ in Supplemento locum habere debeant. Prima *Aristionis* memoria a Romano parvo consecrata, est. non hoc die, sed XVII Octobris : *Et Aristionis qui fuit unus de* LXX *Christi discipulis*. Hæc eadem verba ibi refert Ado forte immemor se hoc die, opinor occasione sancti Papiæ, de Aristione egisse, Ea sola inter utrumque textum disparitas est. quo hic scripserit Ado, *qui fuit unus de* LXXII, quam plane phrasim ex ipso servant Usuardus et Notkerus, hoc solo die sanctum celebrantes. Pauca quæ de Aristione memorari possunt, ex Eusebio aut allis brevi commentario complexus est Bollandus, nec plura reperit Tillemontius, eum cum Papia conjungens. *Abilius*. alias *Avilius*, *Melius*, *Milius*, vel *Melianus* Alexandrinus patriarcha, verosimilius XX Augusti vita functus est, ut in Tractatu nostro Chronologico contra Tillemontium statuimus num. 71. Neque a definito ibi calculo, ex Martyrologiorum auctoritate recedendum putamns cum Abilius a Romano parvo hoc die primum in ipsa relatus sit, pro mero, ut sæpius ejus auctor solet, arbitrio. Sic legit : *Alexandriæ, Abilii episcopi*. Ordinem et tempus regiminis adjecit Ado, Usuardus huic voces duas, *virtute conspicuus* ; Notkerus pure Adonianus est. In Adone ultimo loco ponitur *Paschasius* Viennensis *admirandæ sanctitatis* ; sed hic cum pluribus aliis, ipsius Adonis decessoribus, ab Usuardo prætermittitur, in nonnullis codicibus auctioribus ascriptus, ut mox videbitur.

PRATEN. adjicit hic aliquis alteram altaris consecrationem monasterii illius sancti Germani propriam, his verbis : « Eodem die, consecratio altaris in honore beatorum martyrum Eustachii sociorumque ejus et sancti confessoris Christi Medardi. »

MARCHIAN. fere purus est, sed excluditur, quia sequenti die adhuc exerrat.

TORNACEN. vacat, ut supra dictum est.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG., post *Petri apostoli*, ita prosequuntur : « Quomodo ab Antiochensibus, pulso Symone Mago, qui eos seduxerat, ut sibi crederent et Petrum lapidarent, ipse Petrus susceptus est et in cathedra pontificali exaltatus. » Codices iidem omnes, excepto ALBERG., ex Adone in fine subdunt, « Viennæ, sancti Paschasii episcopi, et confessoris, admirandæ sanctitatis viri. »

CENTUL. : Apud Antiochiam, cathedra sancti Petri apostoli, Alexandriæ, sancti Abilii episcopi, qui post beatum Marcum secundus, Alexandrinam Ecclesiam rexit. Apud Jerapolim, beati Papiæ episcopi, discipuli Johannis evangelistæ. » Ita hoc die, sed VVII Maii eumdem Papiam repetit cum ipsissimo textus nostri hodierni elogio. Si hunc codicem vidisset Castellanus, eum, pag. 709, Adoni non opposuisset. « Ipso die, beati Aristionis, antiqui Christi discipuli. »

BRUXELL. de cathedra Petrait : « Qui post Ascensionem Christi, cathedram sacerdotalem in partibus Orientis tenuit annis quatuor, deinde venit Antiochiam, et pulso Symone Mago, cathedram pontificalem suscepit, quam ibi tenuit per annos septem, Quibus expletis, Petrus, ut Symonem Magum expugnaret, petiit Romam, et ibi annis viginti quinque. mensibus septem, diebus octo, Ecclesiæ Romanæ digne præsedit; nullumque postea habuit successorem, qui tantum temporis in regimine summi apostolatus expleret. » In Aristione, Papia, et Abilio parum a puritate aberrat : dein subdit : » Viennæ Galliæ, sancti Pacasii [Paschasii] episcopi et confessoris, viri admirandæ sanctitatis. Et Teclæ virginis. »

HAGENOYEN. de cathedra aliter loquitur : « In qua sedit, laudabiliter regens et docens populum, doctrinam suam miraculis confirmando. Et hæc cathedra primo sibi in Ecclesia Antiochena erecta est, quando filium Theophili principis civitatis illius per quatuordecim annos defunctum, a mortuis suscitavit. In qua sede sanctus Petrus sedit septem annis. » In Papia et Aristione fere purus est. « Alexandriæ, sancti Abalii episcopi, qui post beatum Marcum secundus erat episcopus, tredecim annos. Secundus erat sacerdos, omni virtute conspicuus. Viennæ, sancti Paschasii episcopi et confessoris, admirandæ sanctitatis viri. »

AQUNCINCT. et hic convenit cum Marchianensi.

CODEX D. DU CHEVAL., signatus C. qui fuit PP. Franciscanorum, in fine habet : « Natale sanctæ Teclæ virginis. » De hac vide indicem Prætermissorum ; atque in fonte Rabanum et Notkerum.

ALTEMPS. : » Eodem die, natale sanctæ Teclæ virginis. Item Wenloe monasterio, beatissimæ Mildburgæ virginis. Apud sanctum Edmundum, beati Firmini confessoris, germani sanctæ Ethedræ virginis. » De Milburga agitur XXIII Februarii. De Firmino alia opus est disquisitione.

STROZZ. et MECIC. : « Item Romæ, sanctæ Romanæ virginis. » Vide Acta die sequenti, ubi de Romana Tudertina.

MUNERAT, textui puro subnectit : « Viennæ, sancti Pascasii episcopi et confessoris, admiran dæ sanctitatis viri. »

Editio LUBECO-COL. de cathedra eadem habet, quæ codices mediæ notæ supra, in fine solum adjiciens : « In qua septem annos explevit. » In fine etiam : « Viennæ, sancti Paschasii, » etc.

GREVEN. : « In Africa, Victorini, Palatini, Donati, Fortunæ et aliorum XXIX, » Sumpti sunt ex aliquo apographo Hieronym. « Romæ, Sirici papæ et martyris. « Vide in Prætermissis. » Dionysiæ virginis et martyris. « Vide Prætermissos. » Viennæ Paschasii episcopi, etc. Teclæ, alias Tedæ virginis. » Vide supra.

MOLAN. de Paschasio ut supra. « Translatio corporis sancti Guduvali archiepiscopi. » Expressius in editionibus aliis : « Gandavi, translatio corporis saneti Gudwali archiepiscopi. Annua translationis istius memoria agitur III Dec. : natalis est VI Junii.

VII *Kal.* *Die 25.*

Apud Syrmium, beati Sineri monachi et martyris, qui jubente Maximiano imperatore tentus, cum se Christianum esse confiteretur, capite cæsus est. Item natalis sexaginta duorum, qui martyrii certamen in præfata urbe consummantes, regna mansura perceperunt. Ipso die, sancti Policarpi presbiteri et confessoris, qui cum beato Sebastiano plurimos ad Christi fidem convertit, atque ad martyrii gloriam exhortando perduxit.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Sirmium in *Firmum* transformant Antuerp. et Max. Lubec., Munerat., in *Smyrnam*, ut male scripsit Notkerus alios in errorem inducens : nos *Syrmium* reliquimus, quod ita codices passim scribant ; Rosweyd, male *Sirnium*, Variant iidem in *Sineri* nomine, pro quo Antuerp. *Sireneri* ; Max.-Lubec., *Siveri*; Munerat., *Sineti* enuntiant ; Rosweyd., *Sereni* ; Greven, et Molan, ex Adone, *Syreni*. De eo plura in Observationibus. Duum pro *Duorum* scribit solum apographum nostrum Pratense, alii codices omnes, ut in textu ; addit Pulsanen. *militum*, sed et in eo singularis est. Antuerp. Max.-Lubec. in prima editione, ponunt *septuaginta duorum* ast hic in posterioribus Usuardi puritatem restituit. De *Policarpi presbiteri* et hujusmodi aliis medii ævi orthographicis erroribus, satis alibi dictum est. *Consumentes* pro *consummantes* in Max.-Lubec. : *mensura* pro *mansura* in Munerato, sphalmata sunt vix notatu digna. Male in Pulsanen. legitur *beato Stephano* pro *beato Sebastiano* ; *palmam*, pro *gloriam* ; *exortando*, pro *exhortando*. Greven. in editione anni MDXXI videtur *Vigiliam beati Matthiæ* textui adnectere, verum cum in priori id plane distinxerit, cum inter puros codices numerandum censui.

OBSERVATIONES.

Sinerum legimus cum probatissimis codicibus Usuardinis, quidquid sit de varia apud alios hujus nominis enuntiatione, de qua Bollandus hoc die et Castellanus pridie pluribus disputant. In Romano parvo scribitur *Apud Sirmium Sineri monachi* quam orthographiam cum alia *Sineni* præferunt Acta. Hieronymianum Lucense die præcedenti (quo verosimilius, ex ultima Actorum a Ruinartio pag.

846 editorum clausula, passus est) unde exprimit: *Syrmium, natalis S. Sereni et aliorum* LXII Sociorum numerum minuit Epternacense, legens, *et aliorum* XVI : auget Corbeiense utrumque. *et aliorum* LXXII. Forte melius juxta ac simplicius, sed absque positione, scripsi Gellonense *Seneri*, subjungens, *et alibi* LXI. Certe in utrusque Actis veris et sinceris, a Bollando primum, deinde inter selecta vulgatis, nulla prorsus sociorum fit mentio. Hæc in Hieronymianis VIII Kal. seu XXII, hoc die vero : *In Pannonis* vel *Sirmi*, primo loco in Florentinianis ponitur, *Seneroti*, vel *Senerotis*, qui tribus aliis apud Rabanum, Notkerum et Bollandum expressis. conjunctus est, solus in Gellonensi nominatus *Senerotis;* quo demum reducenda videtur longa illa apud Castellanum pag. 710 vocabulorum, pene dixeram confusionem, farrago. Neque enim assequor quo fundamento V. C. varios sanctos in unum conflet, præsertim *Senerum* vel *Serenum* et *Senerotum* apud Hieronymiana et in Actis recte discretos, quos licet eodem loco passos fateamur, at sane eodem tempore martyrium subiisse nequaquam constat. Nec magis comperi in quibus apographis Hieronymianis ipsum illum *Senerum* Castellanus alio habitu indutum invenerit XXI Februarii, sic ut tribus consequenter diebus unus et idem martyr recurrat. At quidquid de Hieronymianorum inflexionibus dici possit, certum est Adonem scripsisse *Syreni*, Notkerum *Synerii*, alios aliter, qui ex varia nomenclatione sanctos multiplicarunt, ut apud laudatos scriptores et Florentinium videre est. Sola nobis hic disceptatio de Usuardi lectione, quam ex melioris notæ codd. mss. definivimus. Cum quo scribendi modo majorem cognationem habeat analogia gallica *Serneu*, *Cerneux*, *Cerneuf*, viderint illi qui etymologias scrutantur. Porro sancti elogium ex Actis desumpsit Ado, ex Adone descripsit Notkerus, Noster nitidius contraxit qui et in *Sexaginta duobus*, itidem *Sirmii*, ut hic dicitur, passis atque ex eodem Romani parvi fonte acceptis, phrasim paulo cultiorem et elegantiorem reddidit. Romanum parvum, ut a Rosweydo editum est, pro *Sexaginta duorum*, legit XLII, opinor, errore librarii, quem Ado correxerit, Recentiores martyrologi cum Romano hodierno, scribunt LXXII, quod ex Hieronymianorum differentia, vel ex Notkero primitus ortum existimo, atque ex codicibus Usuardinis, in eo non satis puris, transumptum. Quam male martyrologi aliqui Itali sanctum Sinerum *Firmum in Picenum* transferant, quam inepte Hispani *in Bæticam*, *Sexti Firmum*, docet Bollandus in commentario Acta non semel laudata, Gallice reddidit Tillemontius tomo V, a pag. 284.

Tertia Romani parvi annuntiatio est : *Romæ. Polycarpi presbyteri*. Hunc Ado recte credidit S. Sebastiani socium ; idem credidere majores nostri, atque ut talem in Acta retulerunt, cum sylloge historica ex illustrissimi martyris vita concinnata. Usuardus ad verbum descripsit, quæ in Adone repererat, nec nisi vocem unicam omisit Notkerus. Apographa Hieronymiana alium hic *Polycarpum* notant, nempe celeberrimum illum Smyrnensium episcopum, de quo jam supra ad XIX et XXVI Januarii non obiter locuti fuimus. Hic vero recurrit citata Florentinii Exercitatio VI, qua verum martyrii diem cum XXIII Februarii, ex Græcorum calculo, coalescere contendit. Castellanus, pag. 724, nimis decisive hæc omnia erroris arguit. Wandalbertus cum nostris sentit, de hodierno Polycarpo hos pangens versiculos.

Septimus eximio Polycarpi splendet honore;
Presbyter ore, fide, Christi qui jussa secutus,
Martyrio turbam potuit servare fidelem.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. Anglicanæ olim Ecclesiæ alicujus fuisse, prodit sæpissime, ut in præfatione ostendimus, hic textui puro adjungit : « In Britannia, beatæ Milburgæ virginis, cujus [quæ] virtutibus et miraculis claruit. » Vide Acta.

CENTULEN. : « Apud Sirmum, sancti Sireni monachi, qui sub Maximiano capite cæsus est. Et aliorum sexaginta duorum, qui ibidem passi sunt. » Adonis verba sunt. Tum : » Romæ, sancti Policarpi presbyteri et confessoris, qui adjutor et cooperator floruit, » Addi, ni fallor, deberet, *sancti Sebastiani*. At hic Polycarpus in eodem codice rursus sequenti die ponitur, studio, an scriptoris incuria, quis divinabit ?

MARCHIAN., ex dierum transpositione hodie vacuus, supplementum accersivit ex aliquo Hieronym. apographo, in multis corrupto ; operæ pretium est totum ejus laterculum exhibere. En ejus verba : « Natale sanctorum martyrum Inpannonii, Serenoti, Antigoni, Rutuli, Libii, Rogatiani. » Vide Acta. « In Asia, Policarpi episcopi cum aliis duodecim martyribus. Smyrnæ, natalis sanctorum Herotes, Carpori, Geronti. In Africa, Chrisogoni, Zenonis, Minandri, Cariniani, Arioncs, Hippoliti, Diodori, Menelanti, Athoræ, Petri, Lambesis, Lucianæ, Felicis, et aliorum triginta sex. In Asia, Lasconi, Synorii, Heruti, Zenonis, Menalippi, Sinestis, Syricis cum sociis eorum. »

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. incipiunt : « Vigilia sancti Mathiæ apostoli. » Pro LXII scribunt LXXII : de cætero puri sunt.

BRUXELLEN. ea ferme ex Adone inserit, quæ Usuardus prætermiserat. Ita habet : « Apud Smyrnam, sancti Syveri monachi. Qui tempore Maximiani imperatoris, cum unius ex domesticis ejus uxorem, hora incongruæ, in horto, quem ipse sibi excolebat, deambulantem, acrius increpando repulisset, jubente Maximiano tentus, et Christianum se esse confessus capite cæsus est. Item apud Smyrnam, natale sanctorum LXII, » etc. Reliqua pura sunt.

HAGENOYEN. : « Vigilia sancti Mathiæ apostoli. Apud Smyrnam, beati Syrenei, » etc., textu non nihil interpolato. In fine : « Item Wildeburgis virginis in Anglia. » Lege *Milburgis*.

AQUICINCT., Marchianensi similis inperturbatione, etiam ex Hieronym. suppletus est, sed paulo accuratius. Scribit enim : « Natalis sanctorum martyrum, in Pannoniis, Seneroti, » etc. Omittit : In Asia Policarpi, » etc. Post *Geronti*, interserit : « Nativitas sancti Joannis evangelistæ. » In numero reliquorum martyrum conveniunt, licet diversimode nomina efferant. Additur in fine, recentiore manu : » Item Vigilia beati Mathiæ apostoli. »

VATICAN., signatus num. 5949 : » Smyrnæ, natale sancti Herotis. » Vide MARCHIAN.

ALTEMPS. fere omnia repræsentat quæ in Marchianensi et Aquicinctino haberi diximus, truncatis etiam et luxatis nominibus ex aliquo apographo Hieronymiano.

Editio LUBECO.-COL. incipit : « Vigilia sancti Mathiæ apostoli. » De Sinero eadem habet, quæ in Bruxellen. ex Adone restituta diximus. Pro LXII, ponit etiam LXXII. Tum : « Treveris, inventio sancti Celsi episcopi. » Sequitur de Polycarpo. Denique : » Eodem die, sanctæ Milburgæ virginis. »

BELIN. prima edtiio Polycarpum facit *episcopum et confessorem*. Utraque habet LXXII, et in fine : « Eodem die, vigilia beati Mathiæ apostoli. »

GREVEN.: « Nativitatis sancti Joannis evangelistæ. » De ea agitur XXVII Decembris. « In Asia, Polycarpi, Herotis, Felicis et aliorum duodecim. Item Serenoti, Antigoni, Rotuli, Labi. » De his supra dictum est abunde. « In Hungaria, passio vel [*secundum alios* translatio] sancti Gerardi episcopi Morisenensis et martyris. Qui Venetus natione, et sancti Marci ca-

nonicus, desiderio perfectionis, habitu religionis suscepto, vitam eremiticam duxit. Postea, agente sancto Stephano Hungarorum rege, episcopus factus tandem ab infidelibus captus et cum aliis pluribus occisus est. » Vide indicem prætermissorum. « Milburgis virginis, filiæ regis Merciorum. Treveris, inventio sancti Celsi episcopi et confessoris. In Hibernia, Tymini episcopi et confessoris. » Sitne hic *Tianus* vel *Tiamanus*, de quo inter Prætermissos, nescio. « Item sancti Serrei abbatis, de quo in Vitis Patrum legitur, quod divino munere ad summam puritatem mentis et corporis pervenerit. » Est etiam inter Prætermissos.

Molan. alio charactere verba Adonis de *Sinero* textui snterposuit. In fine ; « Eodem die, inventio sancti Celsi confessoris Christi. Eodem die, Vigilia beati Mathiæ apostoli. » Et deinde minori charactere : « Quæ plerisque locis jejunii observatione celebratur. Milburgis virginis, filiæ regis Merciorum. cujus Vitam Atto cardinalis scripsit. » In aliis editionibus melius dicitur « Celsi episcopi. » Et in fine : « In territorio Arvernensi, sancti Syrenei martyris egregii. » Idem ipse est qui in textu *Sinerus* dicitur, ab Arvernis cultus ob reliquias illuc ex Oriente, vel ex Pannonia, translatas. Plura vide apud Bollandum et Castellanum.

VI *Kal.* *Die 24.*

Natalis beati Matthiæ apostoli, qui post ascensionem Domini ab apostolis sorte electus, apud Judæam Christi Evangelium, prædicavit. Item, inventio capitis Præcursoris Domini, tempore Martiani principis, quando idem Præcursor duobus monachis, primum, ubi idem ejus caput celatum jaceret, revelavit. In Cæsarea Cappadociæ, sancti Sergii martyris, cujus gesta præclarissima habentur.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Heriniem.*, *Antuerp.-Maj.*, *Marckian.*, *Pulsanen Munerat.*, *Greven* et *Molan.* *Belinus* in eo solum discrepans, quod Sergium præposuerit inventioni capitis Præcursoris.

VARIANTES LECTIONES.

Panca observatu digna occurunt. *Mathiæ* et *Matthiæ* promiscue scribitur, nobis hic præplacet martyrologorum lectio. In Heriniensi supra lineam ascriptas invenio voculas : inter *sorte* et *electus*, ponitur *est*, et post *electus* particula *et Martiani* passim legitur, si præferas *Marciani* cum Antuerp.-Maj. per me licet. Praten. et Muneratus scribunt *quando isdem*, nimia, opinor cacophoniæ evitandæ religione, *Capud* in Pulsanem. pro *caput*, librarii sphalma est : *Capadociæ* pro *Cappadociæ*, alibi sæpe recurrit. In Antuerp.-Maj. omissum est substantivum *gesta*.

OBSERVATIONES.

Non usque ado certum est, ut quidem vul Castellanus pag. 732, *Matthiam Apostolum* ab Hieronymianis recoli XXI Maii ; nam licet ibi codex Lucensis sub finem legat : *Et alibi natalis sancti Matthiæ apostoli*, apographa alia, ut vetustissimum Epternacense et utrumque Corbeiense, imo et Gellonense, siquidem Hieronymianis accenseri possit, ibidem clare exprimunt *S. Matthæi*. Nihilominus *Mathiam* eo die suscipit Florentinius pag. 543, putatque *recentioris instituti* esse, quod in utroque Corbeiensi, ejus festivitas hoc XXIV Feb. consignetur. Ego hic tam recentis instituti festum non video, quod nimirum in Sacramentario Gregoriano a Menardo edito, hodie celebratur sub hoc titulo : *Natalis sancti Matthiæ apostoli*. Nec tam recentia sunt Corbeiensia, in quibus ipsissima illa verba (excepto *sancti*) primo loco reponuntur. His adde Mrtyrologia alia ab Henschenio citata, uti et nostra quæ solito ordine perlustrabimus. Beda imprimis, sic habet hoc die : *Inventio capitis Joannis præcursoris*. Tum ; *Et natale sancti Matthiæ apostoli*. Romanum parvum primo loco simpliciter : *Sancti Matthiæ apostoli*. Ado in Martyrologio : *Natalis sancti Mathiæ apostoli*, quæ inter festivitates apostolorum explicatiora sunt, unde accepit Usuardus, omnia, quæ in textu adjecta conspiciuntur. Mirum est Rabanum a Beda deflexisse. Notkerum ab Adone, dum ambo ita scribunt : *In Palæstina, nativitas sancti Matthiæ apostoli. qui de septuaginta, discipulis, pro Juda traditore in apostolatum electus in Judæa Evangelium prædicavit.* Fateor equidem in verbis potius quam in re discrimen esse, quale et in Floro invenies; nusquam vero aut tempus, aut locum, aut genus martyrii designatum. Cæterum, quæ Matthiæ gesta, cultum, corporis vel aliquarum partium translationes, miracula attinent, copiose illustravit Henschenius; cui compendia placent, legat is quæ habet Tillemontius tomo I a pag. 406, et una notas quæ eo reducuntur.

De *Inventione capitis Præcursoris* jam ex Beda diximus. De Hieronymianis erit alibi disserendi locus. Eamdem et eodem modo refert Romanum parvum, ex quo Ado : ex hoc Noster sed omisso ubique proprio nomine, per appellativum satis distincto. In textu nostro innuitur eam fuisse inventionem *primam*, utiet in Romano hodierno asseritur, ex sola, opinor, Usuardi auctoritate, qui vi *primam* Adoni superaddidit. Verum nihil ad hunc locum ea disquisitio, de qua consule sancti Prodromi Acta, ad XXVI Junii a Papebrochio egregie illustrata, ubi varias venerandi capitis inventiones fuse prosequitur toto cap. 3, de quibus brevius Tillemontius tomo I, a pag. 103, et in notis a pag. 494. Porro quæ de hac nostra inventione sub Martiano principe facta, ab Adone Hieronimiana citante, pluribus deducta sunt, et a Notkero multum amplificata, Nostermore suo summatim delibavit, sed cum intrusione particulæ, quam supra notavimus. Wandalbertus utramque etiam festivitatem conjunxit :

> **Sextus apostolica radiat virtute Mathiæ,**
> **Occultumque diu caput, hoc Baptista retexit.**

Sergius martyr Cæsariensis Cappadociæ, idem verosimillime est, qui cum *Herulo* et *Lucio* hoc die memoratur in apographis Hieronymianis, unde eos Notkerus eduxit. Ado illa non videtur consuluisse secutus Romanum parvum, ubi *Sergius* solus ponitur : *Apud Cæsarem Cappadociæ, Sergii martyris.* Noster sua omnia ex Adone desumpsit servatis etiam verbis ultimis, *cujus gesta præclarissima habentur.* Utinam ea, si unquam exstiterint, alicunde eruantur ! nam quæ in Collectione, nostra ex Tamayo Salazar producta sunt, ea ut minimum novo et accurato examine prorsus indigent quod loco et tempore, favente Deo, dabimus. Molanus in prima sua Usuardi editione Gregorium Turonensem citaverat ; sed in posterioribus subdubitare videtur an sanctus ille, cum libro *de gloria martyrum*, cap. 97, alicujus sancti *Sergii* miracula enumerat, de hoc nostro Sergio non meminerit ; at ante ejus tempora vix cuiquam dubium fuit, quin ibi Gregorius de Sergio Bacchi socio loqueretur, de quo Usuardus, et alii ad VII Octobris. Vide Henschenii commentarium, num, 7, ubi etiam os-

tendit laudatum Gregorium Turonensem lib. VII Hist. Franc., cap. 31, non alium Sergium appellare, quam illum, qui, etiam Baronio teste, colitur citato die VII Octobris.

AUCTARIA.

Rosweyd. sic annuntiationem primam efformat : « In Judæa, Mathiæ apostoli, qui unus ex LXXII in loco Judæ, post ascensionem Domini [ab] apostoli sorte electus, subrogatus est. » Cætera purus.

Antuerp.-Max.-Lubec et Ughellan. nihil habent de inventione capitis Præcursoris; et cum his convenit codex Alberg., atque in omnimode etiam conveniret Danic. nisi in fine adjiceret : « Treveris, sancti Modesti episcopi et confessoris. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Lovanien. et Editio Ultraj.-Belg. primæ annuntiationi inserunt hæc verba : « Atque in locum proditoris Judæ subrogatus. » In aliis puri, subdunt in fine augmentum : « Treveris, » etc. quod etiam in aliis codicibus infra non semel recurrit.

Centulen. : « Natale sancti Mathiæ apostoli. Ipso die inventio capitis Præcursoris Domini, tempore Martiani principis. » Deest annuntiatio tertia, cui substituitur repetitio Polycarpi, de qua heri diximus : « Romæ, sancti Polycarpi presbiteri et confessoris, de quo in gestis beati Sebastiani legitur. »

Bruxellen. sic habet : « Natale sancti Mathiæ apostoli, qui post ascensionem Domini ab apostolis sorte electus, atque in loco Judæ proditoris subrogatus, apud Judæam Christi Evangelium prædicavit. Cujus beati apostoli corpus, per Helenam reginam, a Judæa Romam translatum, sanctus Sylvester papa cum pluribus aliis reliquiis per beatum Agritium episcopum, Treveris, ut fertur, transmisit. Eodem die, inventio capitis beati Joannis Baptistæ, præcursoris Domini, qui imminente festivitate Paschali, ut in Evangelio, patet, fuit decollatus : quique tempore Martiani imperatoris, duobus monachis caput suum, ubi eclatum jaceret, revelavit. Quod et illi perquirentes, hac die invenire meruerunt. » De Sergio satis bene. Tum : « Treveris, sancti Modesti episcopi et confessoris, qui post Miletum, cum multo fructu ibi Dei Ecclesiam rexit. »

Hagenoyen, multa alia de Matthia comminiscitur, quæ licet nec satis clara, nec satis probata agnoscam, libet tamen hic etiam adducere, ut pateat quam varia et sæpe satis absona ab imperitis hominibus in libros etiam ecclesiasticos, crescente sensim nimia libertate, intrusa sint. Sic habet codex noster; « Natale beati Mathiæ apostoli, qui statim post ascensionem Domini, loco Judæ traditoris, ab apostolis sorte institutus est apostolus. Qui prius erat Demicius (aliter legere non possum) septuaginta duorum discipulorum Christi unus. Hic articulum Symbolo apostolico adjecit, et Judæam, ut in ea prædicaret, in sortem accepit : sed Judæis traditus lapidandus sub Nerone Cæsare, et Aniano minore sacerdote Judæorum, agente illo vices præfecturæ. Qui postea more Romano, securibus quasi bovem fecit percuti : et tunc Mathias apostolus, manus et oculos in cœlum tendens, emisit spiritum. » In secunda annuntiatione, de inventione capitis Præcursoris, satis purus est. Tum : « In Cæsarea Cappadociæ beati Sergii martyris, cujus gesta præclara leguntur fuisse. » Demum in fine adjicit : « Treveris, depositio sancti Modesti episcopi et confessoris. »

Reginæ Suec., signatus num. 628 : « Parisius civitate V fere milliari ab urbe, dedicatio ecclesiæ BB. martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii. »

Vatican., num. 5949 : « Romæ, natal s sanctæ Primitivæ. » Vide Acta, in quibus melius vocatur *Primitivus*, ex codicibus Hieronymianis cum socio aliquo *Paulo*, in portu Romano, conjunctus.

Strozz et Medic. : « Sancti Matthiæ.... cujus corpus de Nicæa [Judæa] Romam, et postea Treveris est translatum; tamen caput ejus ostenditur a canonicis ecclesiæ sanctæ Mariæ Majoris almæ Urbis, cum reverentia maxima. Inventio capitis præcursoris Domini.... quod modo Romæ requiescit in ecclesia sancti Silvestri, et ibi cum maxima devotione omnibus Christi fidelibus ostenditur. » Vide XXIV Junii in Actis.

Editio Lubeco-Col. : « Natale beati Matthiæ apostoli. Qui post ascensionem Domini ab apostolis sorte electus, atque in loco Judæ proditoris subrogatus, apud Judæam Christi Evangelium prædicavit. Qui prius unus de septuaginta duobus discipulis Christi fuit. Primo a Judæis capitur, et, velut blasphemus, lapidibus obruitur. Post hoc quasi bos securi percutitur, et capite truncatur. Tali martyrio, prius oculos in cœlum figens, emisit spiritum. Quem venerabilis Helena Augusta Treveris indigena, post multos annos de Judæa ad urbem Romanam transvexit, et in ecclesia sanctæ Mariæ Rotundæ honorifice recondidit. Et nunc Treveris per translationem quiescit. » Sequitur inventio capitis, etc. Tum : « Treveris in ecclesia sancti Eucharii, depositio sancti Modesti, ejusdem loci episcopi et confessoris. » De Sergio recte. In fine : « Ipso die, beati Meforii confessoris. Item sancti Athelberti regis. »

Greven. idem ferme Matthiæ elogium habet, quod ex editione Lubeco-Col. retulimus. Tum : « Romæ, sanctorum martyrum Primitivi et Pauli, Rutuli, Serapionis, Herodii, Lucii. Item Lucii et Flaviani. Montani et Gemelli martyrum. » Confusa hæc in Actis paulo distinctiora invenies. De Modesto, ut supra. « Athelberti regis Cantiæ, seu Angliæ. Qui ad prædicationem beati Augustini, quem sanctus papa Gregorius miserat, conversus, fidei ampliandæ et ecclesiis exstruendis studiosum cooperatorem se exhibens, plenus operibus bonis quievit in pace. Ipso die, beati Meforii confessoris, Olympiadis sanctæ matronæ. Item Hiscæ et Finnæ, sanctarum. » Vide Prætermissos.

Molan. : « Treberis, beati Modesti episcopi. » Dein minoribus typis : « Ethelberti regis... scriptum est a Beda lib. I et II Historiæ gentis suæ. Rothomagi, passio sancti Prætextati episcopi ejusdem civitatis, de quo Gregorius Turon. in Chronico, lib. V, cap. 18; lib. VII, cap. 16, et lib. VIII, cap. 31. » In editionibus aliis. « Treveris, beati... In Anglia, Ethelberti regis Cantiorum, etc. Rursus minutiori charactere : « Eodem die annotatur vita et martyrium sancti Montani et sociorum ejus Lucii, Juliani, Victorici, Flaviani et cæterorum, scriptum eleganti stylo, partim ab ipsis martyribus, partim ab eorum familiari, qui præsens aderat. » Vide Acta sane egregia, et notæ optimæ, ab Henschenio illustrata, et denuo recensita a Ruinartio a pag. 232.

V *Kal.* *Die 25.*

Apud Ægyptum, natalis sanctorum Victorini, Victoris, Nicofori, Claudiani, Dioscori, Serapionis et Papiæ sub Numeriano imperatore : quorum primus, secundus et tertius pro confessione deitatis constanter exquisita suppliciorum genera tolerantes, reliqui quatuor Claudianus et Dioscorus flammis incensi, Serapionis et Papias gladio cæsi sunt. Omnes itaque celebre martyrium dedicaverunt.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, et *Molan.* Adde *Albergensem.*

VARIANTES LECTIONES.

Lego *Ægyptum*, ut legi debet cum melioribus codicibus. *Egyptum* et *Egiptum* pro temporum ratione sæpe scribi notius est quam ut hic iterum notari mereatur. *Nicophori* scribunt Parvum Rom. et Ado Rosweydi, non *Nicephori*, ut recentiores. Solus Molanus primos secutus est. Optimæ notæ codices textum firmant. Exerrant Pulsanen. et Munerat., ille *Nicyfori* hic *Nichofori* scribentes. Antuerp.-Maj. pejus legit, *Nicofiri*, scriptorio, sphalmate, qualia etiam sunt *Diascori* et *Serapionis*. Errat item Pulsan. legendo *Claudii* pro *Claudiani*, in quo turpius cespitat Molani editor, qui primo A loco ponens *Claudiani*, postea eumdem in *Claudium*, transformat. Est etiam sphalma typographi in Munerato, ubi pro *constanter*, male legitur *constanti*. Phrasim mutavit Pulsan. dum pro *supplíciorum genera*, vertit *tormentorum supplicia*. Sic Marchian. pro *reliqui quatuor*, substituit, *reliqui, nimirum*. Prima autem Belini editio, pro *reliqui*, male *reliquæ*. *Pulsan.* habet *injecti*, loco *incensi*. Alberg., Ant. et Max.-Lubec. legunt continue, *gladio cæsi, omnes celebre....* Munerat., *omnesque*, pro *omnes itaque*.

OBSERVATIONES.

Sola classis *Ægyptiorum* martyrum hodie apud Usuardum recurrit, accepta ab Adone, contracto ejus elogio. Hic, ut solet, Romanum parvum secutus est, ubi septem illi hoc die distinctissime exprimuntur: *Apud Ægyptum, Victorini Victoris, Nicophori Claudiani, Dioscori, Serapionis*, et *Papiæ*. Horum B pars maxima apographis Hieronymianis pridie nota est, sub hac enumeratione : *In Ægypto, passio sanctorum Victorini, Victoris, Nevictæ* [*Nivillæ, Nivititæ, Ninentiæ* [*Nicofori, Serapionis, Dioscori*. Repetuntur septem, vel iidem vel synonymi, XXVIII Februarii, sed pluribus aliis immisti, sine ulla loci designatione, quorum seriem sic possis instruere: *Serapionis, Claudiani, Victorini, Victoris, Nicopori, Diudori, Papiæ*, qui, ut iterum dicam, si iidem ipsi sint, superius septenarium constituent. *Conscripta fuisse olim*, inquit Henschenius, *horum martyrum Acta ex elogiis eorum, quæ in variis Martyrologiis iisque perantiquis reperiuntur, videmur posse colligere*. At quæ hic multa appellat Martyrologia, ad unum Adonis, mea quidem sententia, reducenda sunt. Viderit ipse Acta aliqua, ex quibus id potissimum eruit, quod tormentorum ab iis martyribus passorum diversa genera explicat, quæque Noster compendiosius re- C tulit. Itaque variæ illæ Martyrologiorum aliorum annuntiationes in Actis a laudato Henschenio deductæ, nihil magnopere ad rem nostram faciunt. Id autem observatu dignum, quod in Adone, tum Mosandri, tum Rosweydi nominetur, *imperator Numerianus, agente Sabino duce*, ubi procul dubio melius omissum fuisset *Numeriani* nomen, forte ab interpolatore aliquo insertum Actis, non ipsi Adoni, cum Notkerus eumdem ejus textum integrum describat. Exstat vero apud nos ecgraphum Adonianum reginæ Sueciæ, quod olim videtur fuisse abbatiæ Fuldensis, in quo correctius solum legitur: *Sub Sabino duce*, quem scimus Christianos in Ægypto crudeliter divexasse, non sub Numeriano, qui iis infensus fuisse nusquam traditur, sed sub Decio, ut fusius enarrat Dionysius patriarcha, in sua adversus Germanum epistola, ab Eusebio relata libro VI, cap. 40. Usuardus autem cum ea ex Adone seligeret, quæ in rem suam facere poterant, id de martyrii tempore selegit potissimum, quod securius omisisset, expuncto nimirum *Sabino duce*, ut ex laterculo nostro manifestum est.

De martyrii loco minus quidquam compertum est, nisi id a Græcis, qui diebus aliis eos martyres recolunt, mutare velimus, ut fecisse videtur Joannes Cabilunensis episcopus, si ipsius est *Topographia sanctorum Christi martyrum*, a Maurolyco vulgata et recognita, qui verbo *Diopolis*, septenos hosce nostros, ibi sub Numeriano collocat. Dum hanc quæstionem more suo diligenter et docte expendit Henschenius, nescio quo casu, a vero *Topographiæ sanctorum* auctoris prænomine aberrans, eam tribuit *Petro Cabilunensi*. Errorem solerter advertit clar. Castellanus in notis suis pag. 763, typographi oscitantiam benigne interpretatus : recte quidem, et pro suo in opus nostrum studio; verum dum ipse Henschenius corrigit, in alium errorem perquam similem, sive suum, sive typographicum labitur. Quid virum fefellerit facile intelligo, nempe rem totam non ultra examinans. Maurolycum secutus, *Primi* appellationem substituit, indefessam alias diligentiam suam hic desiderari passus, qui catalogum episcoporum Cabillonensium non consuluerit, in quo *Primus* nullus, sed pro anno, quo laudata Topographia a Maurolyco scripta traditur, *Joannes Germain*, ejus nominis apud alios X apud Sammarthanos XI reperitur, vir doctissimus et scriptis aliis notus ; cujus prænominis apposita forte initialis littera J. Maurolyco ansam dederit *Primum* efformandi, ut ante me ex Raynaudo observavit Papebrochius, tomo V Junii, pag. 491, num 27. Videsis apud laudatos Sammarthanos an *Topographia* Maurolyci accipi non debeat pro *Mappa mundi spirituali, cum libro super ea elucubrato*, quæ ibi inter alia Joannis Cabilunensis opera recensetur, quamque Raynaudus, tomo XI pag. 287, vocat *Mappam sacram*. Ad nostra regredimur.

AUCTARIA

Rosweyd., in prima purus, hæc adjungit: « In Baunaria, sanctæ Walburgæ virginis. In Africa, Donati et Justi martyrum et aliorum XXI. » Ex Hieronymianis accepti sunt, vide in Actis eorum socios. D

Lovanien. textui, etiam puro, subnectit : « In Fenice [Phœnice] sanctorum Ananiæ presbyteri et Petri carcerarii ejus. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Danic. et editio Ultraject.-Belg. idem habent initium, et sic deinde prosequuntur : « Quorum primus sub præside Maximiano flagris cæcus, sale acetoque vulnera aspersus, et cilicio asperrimo confricatus, deinde cum Petro præfato, ejus constantia converso, post varias pœnas, simul in succensam fornacem missus, cum aliis septem militibus in mare præcipitati, gloriam martyrii adepti sunt. » Vide Acta a Bollando illustrata.

Centulen. caret toto textu, sed legit : « In Africa, natale sanctorum Donati, Justi, Ingeniæ et aliorum quinquaginta. Item, natale sanctæ Aldetrudis virginis. »

Bruxellen. totum fere Adonis contextum, tametsi non omnino purum, sic exhibet : « Apud Egiptum, natale sanctorum septem fratrum Victorini, Victoris, Nycaforii, Claudiani, Dyoscori Serapionis, et Papiæ, sub Numeriano imperatore, agente Sabino duce. Quorum primus in pilam ex robore cavam et undique circumforatam missus, ac per singula foramina diutissime transpunctus est ; et cum nimius sanguis efflueret, eductus de pila, capite cæsus est. Secundus, manibus et pedibus amputatis, in eamdem

pilam missus, prioris tormenta sustinuit, et novissime gladio cæsus est. Tertius, cum ultro in pilam fuisset ingressus, indignatus judex jussit eum inde produci, et super craticulam, prunis substratis, aliquantisper assari et inverti ; cumque in confessione persisteret, sublatus inde, minutatim gladio concisus spiritum reddidit. Reliqui quatuor Claudianus, et Dyoscorus flammis incensi, Serapion et Papias gladio perempti ; omnes celebre martyrium consummaverunt. » De Anania et Petro eadem habet quæ codd. mediæ notæ. In fine autem subjicit : « Item Aldetrudis virginis, filiæ sancti Bovonis. » Vult dicere *Vincentii comitis*. Vide Acta nostra, ubi ab Henschenio nonnullæ difficultates explanantur circa tempus vitæ Aldetrudis, circa diem obitus, et alia catenus non satis perspecta.

HAGENOYEN. alium textum composuit : « Apud Egyptum, natale sanctorum martyrum Victorini et Victoris, Nycopori, Dioscori, Claudiani, Serapionis et Papiæ, sub Numeriano imperatore Romano. Quorum primus et secundus et tertius, pro confessione Deitatis, constanter exquisita suppliciorum genera tollerantes, reliqui vero flammis sunt incensi, ultimi duo gladio sunt cæsi. Omnes itaque sollempne martyrium dedicaverunt. » Sequitur Ananiæ annuntiatio, in qua sic positionem seu locum martyrii exprimit : « In Veneti, sanctorum martyrum Ananiæ presbyteri, et ej s carcerarii Petri. Quorum primus, » etc., ut codices mediæ notæ supra. In fine : « Walpurgæ virginis. »

AQUICINCT. : « Inventio capitis sancti Pauli apostoli. »

CODEX. D. DU CHEVAL, signatus B : « In Phœnice, sanctorum Ananiæ presbyteri et Petri carcerarii ejus. »

ALTEMPSIAN. : « Romæ, inventio capitis sancti Pauli. »

STROZZ. et MEDIC. : « Item, sanctorum martyrum Justi et Herenæi et sancti Victoris episcopi et martyris. »

Editio LUBECO-COL. textui, fere puro, solum superaddit : « In pago Trecassino, beati Victoris confessoris. » Spectat ad diem sequentem.

GREVEN. : « In Africa, Donati, Justi martyrum et aliorum unius et quinquaginti. Item Herenei, Pysionis, Nestoris, Castæ. » Sumpti sunt de more ex aliquo apographo Hieronym. « Ananiæ martyris. Romæ, Aglaes martyris. » Vide indicem Prætermissorum. « In pago Trecassino, beati Victoris confessoris. Aldetrudis virginis, filiæ sancti Bavonis [*lege* Vincentii comitis], » qui et ipse sanctus colitur XXIV Julii « Translatio sanctæ Walburgæ virginis. » Probabilius est eam hoc die obiisse, ut in Actis videre est.

MOLAN. : « Item sanctæ Aldetrudis. » virginis filiæ sanctæ Waldetrudis. » Dein minori typo : « Eodem die, sancti patris nostri Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani. » Editiones aliæ auctarium ponunt hoc modo : « Item sanctæ Aldetrudis virginis, filiæ sanctæ Waldetrudis, quæ Malbodio manasterio secunda præfuit. In Sicilia, sancti Gerlandi ex Burgundia, episcopi Agrigentini, tempore Rogerii comitis. Die vigesima quinta, sancti patris Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani. » Vide insignem de eo Henschenii commentarium, et Vitam a Gentiano Herveto e Græco Latine redditam, egregie illustratam.

IV *Kal.* *Die 26.*

In civitate Pergen Pamphiliæ, natalis beati Nestoris episcopi, qui persecutione Decii, cum die noctuque orationi insisteret, postulans ut grex Christi custodiretur, comprehensus, nomen Domini mira libertate, et alacritate confessus, equuleo crudelissime tortus est. Exin crucis suspendio victor migravit. Apud Alexandriam, sancti Alexandri episcopi gloriosi senis. Hic post beatum Petrum, Arrium presbyterum suum hæretica impietate depravatum, et divina veritate convictum, de ecclesia ejecit, ac postea inter trecentos decem et octo Patres, et eumdem in Nicæno concilio damnavit.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Ant.-Maj. Marchian.*, *Pulsan.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Pergem pro *Pergen* scribunt Pulsanen. et Munerat. Lego *Pamphiliæ* cum codicibus prope omnibus, licet ultro fatear meliorem esse Molani lectionem, *Pamphyliæ*. Textus recte habet *orationi insisteret*, discrepat solus Pulsanen. qui scribit, *incumberet*. Sic Molanus contra omnes posuit *mirabili* pro *mira libertate*. *Eculeo* habent aliqui; secutus sum modum scribendi communiorem et accuratiorem. Pro *Exin*, in Greven. et Molan., legitur *exinde* : nec a vero sensu omnino aberrare videntur Pulsanen. et Munerat. dum ponunt *et in*. Scriptor codicis Antuerp.-Maj. posuit *ex tamen* quod prorsus nihil significat. Marchian. post *Alexandri*, omittit titulum *episcopi*. *Arrium* scribunt passim ; male Antuerp.-Maj., *Arritum*. In *Nicæno* variant. *Damnavit* ævi sui orthographiam redolet. Greven. in fine : *damnavit eumdem* : Molan., *eumdem damnavit*, utrobique recta constructio.

OBSERVATIONES.

Diximus alibi, inter varias de Romani parvi auctore opiniones, unam esse multorum animis insitam, quasi hic ex Hieronymiano breviculum suum compilasset. Ego vero ex perpetua collatione, in qua tandiu versatus sum, censeo oppositum longe esse verosimilius ; et, ut non diffiteor, eosdem quandoque sanctos in eumdem diem utrobique concurrere, persuasissimum tamen habeo auctorem illum raro ex Hieronymianis apographis quidquam accepisse. Ut ad textum hodiernum accedam, certe dum sic annuntiat : *Apud Pergen Pamphiliæ, beati Nestoris episcopi*, alium plane ducem habuisse oportet. Hoc ut perspicias, en Hieronymianum hujus dici laterculum : *Natalis sanctorum Alexandri, Nestoris, Theonis, Epion*, et aliorum plurium. Quænam hic, obsecro, convenientia ? At sumere potuit ex die præcedenti : neque hoc opinor ; verba conferamus. Lucense sic ibi habet : *Pamfilia, natalis sanctorum Nestoris, et Castæ*. Corbeiensia : *In Pamphilia, natalis sanctorum Nestoris et Castæ, Claudiani*. Demum Epternacen. : *Pampiliæ, natalis sancti Nestoris*. Nusquam determinatus locus, nec appositus titulus ; ubique ferme additi socii, quos a Nestore nostro removere nemo non cogitur. An hæc satis conveniant, ut primus ex posterioribus hausisse dicatur, fallor si quis harum rerum peritus existimet. Crediderim ego *Nestorem Magydenum* ex Actis auctori Romani parvi innotuisse, in quibus cum diem satis determinatum non reperiret, hunc pro suo arbitrio, ut nonnunquam solet, præ cæteris elegerit. Ex similibus Actis egregium elogium concinnavit Ado, a Notkero descriptum, a Nostro solitæ brevitati eleganter aptatum. Vide Acta ipsa, quæ Baronio et Henschenio probata, dubiis tamen multis obnoxia

censet Tillemontius tomo III, a pag. 351. Quis Nestor a Wandalberto celebretur, patet ex ejus versiculo :

Nestore quartus ovat, socio pariterque Theone.

Quod de Nestore sentimus, idem et potiori jure militat in *Alexandro* patriarcha Alexandrino, eum scilicet nequaquam indigitari in ea multorum martyrum classe, quæ hoc die in Hieronymianis, et quidem absque positione seu loci designatione refertur. Undecunque vero eum desumpserit (ego ex Rufino acceptum non dubito) quacunque ratione ductus, XXVI Februarii ipsum affixerit auctor Romani parvi; certum est, ita in eo, hoc die legi, *Alexandriæ, Alexandri gloriosi senis episcopi;* certum est Adonem ex laudati Rufini Eusebio elogium Alexandro construxisse, quod ab Usuardo et Notkero fere ad litteram descriptum, in cætera deinde Martyrologia dimanavit. Martyrologii illius auctoritatem eludere conantur eruditi aliqui recentiores, ut Alexandri obitum ex XXVI Febr. ad XVII Aprilis transferant, contra quam mihi visum fuerit in A Tractatu chronologico de patriarchis Alexandrinis a num. 193. Ibi dicta non repeto, solum observari velim ruere conjecturas omnes, quas multis agglomerat et mire contorquet eruditissimus Montfauconus, in prævio suo ad Vitam S. Athanasii monito, pag. 46, dum Romani parvi auctorem, textus Hieronymianos male interpunxisse et turbasse contendit, ut Alexandrum Alexandrinum hoc die collocaret, et, si superis placet, etiam *martyrem* faceret, ut die sequenti clarius refellam. Melius et brevius viro Cl. consilium suggeram; dicat rotunde, Romani parvi auctorem sanctos nonnunquam, pro suo fere arbitrio, certis diebus illigasse, de quorum vero obitus die indubitatam notitiam non habuerit: quod verum esse, ultro fatebimur; sed an hic obtineat, nec ipsi, nec mihi exploratum est. Porro inter recentiores illos adversarios Castellanum quoque annumero, nimia libertate uti solitum, in mutandis diebus, quos a tot sæculis martyrologorum nostrorum unanimis consensus sanctorum cultui consecraverat. Reliqua non moror, dum textus nostri origo et genuina simplicitas abunde demonstrata est.

AUCTARIA.

ROSWEYD. textum purum refert. sed ei in fine adnectit : *Fortunati episcopi.* Alii codices socios adjungunt, in quorum numero non conveniunt; tu vide Henschenium et Florentinium, qui classes illas satis accurate dispescunt.

ANTUERP. MAX.-LUBEC., UGHELLIAN., BELIN., ANTUERP.-MAX., VATICAN., num 5949, ULTRAJ.-LEYDEN., LOVANIEN., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG., omnes etiam in textu satis puri, sic in fine habent : « Item Fortunati, Felicis, cum aliis viginti et septem. »

ALBERGEN., nescio unde ab solitis sociis recedat, hæc de Nestore ex Adone textui admiscens : « Ille lætus psallebat dicens : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Præses vero stupens super tanta tolerantia, volens eum blandis verbis a fide revocare, dixit ei : Vis esse nobiscum, aut cum Christo tuo? Cui sanctus Nestor cum magno gaudio respondit : Cum Christo meo eram, sum, et ero. Exinde crucis, » etc.

CENTULEN., puto scriptoris oscitantia, confusas esse binas annuntiationes hoc modo : « In civitate Pergen, Pamphiliæ, sancti Fortunati episcopi et martyris, et aliorum triginta duorum. » Vide Acta.

BRUXELLEN., textum fere purum, præter morem servat, in fine adjungens : « Item Felicis martyris cum sociis viginti septem. »

HAGENOYEN. textum etiam refert tantum non purum. In auctario convenit cum superioribus. « Item Fortunati, et Felicis cum aliis viginti septem martyribus. »

AQUICINCT., pro *Nestoris*, legit *Nestorii*, subditque in fine cum aliis : « item Fortunati, Felicis, cum aliis viginti septem. »

VICTORIN et CODEX REG. SUECLÆ, signatus num. 130, in fine habent : « Nivernis, sancti Agricoli episcopi et confessoris. » Alii vocant *Agricolam*, ut vide in Actis.

STROZZ. et MEDIC. primo loco ponunt sanctum indigenam : « Apud civitatem Florentiam in partibus Tusciæ, natale sancti Andreæ episcopi et confessoris ejusdem urbis, successoris sancti Zenobii gloriosi episcopi et confessoris, magnificæ sanctitatis, vitæ laudabilis et clarissimi viri, cujus corpus requiescit in ecclesia cathedrali prædictæ urbis, juxta altare prædicti sancti Zenobii. »

Editio LUBECO.-COL., de Nestore etiam aliqua ex Adone interserit, post *custodiretur*, his verbis : « Comprehensus a quodam Hyrenercho [Irenarcho] principe curiæ civitatis, oblatus est præsidi Polioni, a quo, dum confiteretur nomen Domini mira libertate et alacritate, multis tormentorum generibus affectus, et equuleo crudelissime tortus est. Exinde, » etc. Sequitur de Alexandro. Tum : « Item sanctorum Fortunati et Felicis cum aliis viginti et septem, martyrum. Arvenis, beati Agricolæ episcopi et confessoris. In territorio Archiacensi, sancti Victoris confessoris. »

GREVEN. : « Item sanctorum martyrum Theonis, Epion, Justi, Donativi, Ampliati, Ingenii. Item Fortunati episcopi, Felicis et aliorum viginti septem martyrum. » De Agricola et Victore eadem habet, quæ editio LUBECO.-COL : « In Hibernia, Oghani episcopi. » Est inter Prætermissos. « Item sanctæ memoriæ Jacelini, prioris majoris Cartusiæ post Brunonem decimi, viri magnæ sanctitatis et meriti. Hic defunctum quemdam monachum Cartusiæ, ut a miraculorum ostensione cessaret, præcepto obedientiæ compescuit. » Notatur solum inter Prætermissos hoc die et præcedenti.

MOLAN., in prima editione : « Item Fortunati, et Felicis cum aliis XXVII. In territorio Archiacensi, sancti Victoris confessoris. » Accedit in posterioribus : « Die vigesima sexta, sancti patris Porphyrii, archiepiscopi Gazæ. » Vide insignem ejus Vitam, a Marcho discipulo descriptam, a Gentiano Herveto Latine redditam, et in Actis nostris ab Henschenio illustratam. Mirum est Martyrologos nostros de tanto viro non meminisse.

III *Kal.* *Die 27.*

Alexandriæ, passio sancti Juliani martyris. Is cum ita podagra constrictus esset, ut neque incedere, neque stare posset, una cum Euno ministro suo, in sella judici offertur; qui camelis impositi jubentur per totam circumduci urbem, et flagris hinc inde inspectante populo laniari, usquequo finem ipsis verberibus sortirentur. In Hispaniis civitate Hispali, natalis sancti Leandri episcopi et confessoris, cujus prædicatione et industria, tota Gothorum gens per Recharedum regem ab Ariana impietate conversa est. Lugduni, sancti Baldomeris viri Dei, cujus sepulcrum crebris miraculis illustratur.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Marchian.*, *Pulsan.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Munerat post, *Iscum* omittit *ita* quæ particula ad rectam syntaxim requiritur. In Pulsanensi pro *posset*, male legitur *potuisset* et in Munerato pro *Euno*, habetur *Uno* uti et in Marchianem. Bellinus ponit *Enuo*. Hic rursus pro *inspectante* legit *spectante* cui accinit Munerat., qui pro *Hispali* scribit *Hispalis*. *Hispaniis* vero et *Hyspali*, quæ apud aliquos inveniuntur. sæculi vitio tribuenda sunt. *Recharendum* habet prima Belini editio, altera cum omnibus codicibus *Recharedum* quorum auctoritate ducti ita in textu reliquimus. Munerat. tria hæc verba *per Recharedum regem* omisit. Scripsi *Arriana*, ut pridie factum est. Marchianem. Pulsanen, prima Belini editio et Greven legunt. *Baldomeri*, recte opinor, quamvis aliorum codicum torrenti cesserim qui cum Adone et Notkero constanter scribunt *Baldomeris* vel *Baldemeris*. Molan tem in editione altera ponit *Baldomeri*, corrigitque etiam quod male in prima legerat *ipsius verberibus* pro *ipsis* :

OBSERVATIONES.

Juliani et *Euni* sacra commemoratio debetur auctori Rom. parvi, qui sanctos illos non aliunde, quam ex Eusebio Rufini accepit, suntque de eorum numero quorum certamina prædicavit Dionysius Alexandrinus, in sæpe laudata ad Fabium Antiochenum epistola, apud Eusebium libro VI cap. 41, ex quo alii omnes. Sic habet prædictum Martyrologium : *Alexandriæ Juliani martyris et Euni qui cum ipso sene in confessione perduravit.* Ubi advertes proprium Euni nomen *Cronion* esse præter missum. Ado ex Eusebii verbis elogium adornavit, quod Noster brevius exhibet. Satis mira est Montfauconi animadversio in monito ad Vitam Athanasii, de quo pridie etiam meminimus. Illic enim auctorem Rom. parvi arguit perturbationis et confusionis, quasi qui diversa in unum conflaverit, et ita quidem, ut per hæc verba : *Qui cum ipso sene in confessione perduravit*, indicet *Eunum* cum *Alexandro* patriarcha subiisse martyrium utpote cum Alexander, ut vidimus die præcedenti *gloriosus senex* dicatur. Sed hæc et reliqua quæ ibi Montfauconus adducit, quam levi conjecturæ innitantur, ex sola illius Martyrologii, Adonis et Notkeri, lectione ad oculum commonstratur. Potera autem oculos ipse suos convincere, si vel obiter Eusebium inspexisset loco citato, cujus verba hic referam : « Quorum Julianus, vir pod[illegible]e doloribus constrictus, qui nec stare poteratnec incedere; una cum diobus aliis, qui ipsum portabant addustus est. Horum alter statim negavit; alter, nomine Cronion qui Eunus cognominabatur, nec non et senex ipse Julianus, cum Chistum confessi essent, » etc. Habet hic Montfauconus *senem* cum quo Eunus *in confessione perduravil*; habet non quo Romanum parvum sed se perturbationis accuset quod nempe duorum dierum diverssissimos textus in unum confuderit.

De *Leandro* celebri illo Hispalensi episcopo nulli martyrologi Adone antiquiores meminere. Eum ipse primo loco annuntiat, his verbis : « Apud Hispaniam civitate Hispali, sancti Leandri episcopi et confessoris : ad quem beatus Gregorius libros Moralium scribit : cujus prædicatione et industria tota Gothorum gens, per Reccaredum regem, ab Ariana impietate conversa est. Qui etiam fratrem ejus Erminigildum regem, vivente adhuc patre hæretico, ab eadem Ariana hæresi ad catholicam fidem correxit, atque usque ad gloriosam martyrii passionem suis exhortationibus perduxit. « Hæc omnia Notkerus, primo etiam loco descripsit; Usuardus, mutato ordine, sensum Adonis secutus est. Rejicitur in Actis ad XIII Martii propter rationes ibi assignatas, quarum præcipua, quod per totam fere Hispaniam non alio quam eo die colatur. Putat Castellanus martyrologos non sæculi ansam cepisse, *Leandrum Hispalensem* hoc die memorandi, quod in apographis Hieronym, inter Smyrnenses martyres *Leander* aliquis commemoretur. Non assentior; id enim in Adone iisque qui ipsum secuti sunt, hactenus exemplo caret, saltem quod a me observari potuerit. Hunc de Leandro versiculum nobis reliquit Martyrologus metricus.

Tertius Hesperiæ Leandro antistite floret.

Baldomerus etiam ab Adone primum in Fastos relatus est cujus verba Usuardus ac Notkerus descripserunt. Nomen gallicum *Calmier* vel *Geaumier* perrectam analogiam, difficulter a primitivo descendit. Pauca quæ de eo Chiffletius eruit, vide in Actis ab Henschenio illustratis. De textu nostro dubii nihil superest.

AUCTARIA.

TORNACEN. textui puro et simplici superadit : « Eodem die sanctæ Honorinæ virginus, et martyris » Ex translatione maxime innotuisse videtur; ut docet Henschenium in Actis.

ANTUERP.-MAJ. hic mutilus est; sic habet : In Hispania civitate Hispali, natale sancti Leandri, episcopi ad quem beatus Grsgorius libros Moralium scribit. Item eodem die in Alexandria, natale sancti Juliani martyris,

ROSWEVD. in prima purus, alteras duas in diem sequentem rejicit, hic vero iis substituit : « Item in Africa Dionis, martyris et aliorum. XXIII. » Voluit dicere *Dionysii*. Alii numerant XXIV. socios anonymos.

ANTUERP. MAX LUBEC, in fine adjiciunt. : » Eodem die, Alexandri Abundantii et Fortunionis.

ANTUEPP.-MAX., ULTRAJEC., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC., HAGENOYEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. in prima et ultima satis puri in secunda de sancto Leandro post *confessoris* interserunt : « Ad quem beatus Gregorius libros Moralium scripsit. « In fine habent ut supra et ut plures codices inferius : « Eodem die, Alexandri, Abundantii et Fortunionis. » Ex Hieronymianis a classe Thessalonicensium martyrum avulsi sunt : vide reliquos socios in Actis recte ordinatos, ubi quid in Romano hodierno erratum sit facile deprehendes.

CENTULEN. ex toto textu Usuardino nec verbum exhibet, hoc solum ex Hieronymianis referens : « In Africa sancti Dyonisii et aliorum XXIV martyrum. » Jam dixi, non unam esse eorum codicum lectionem cum aliqui solum numerent comites XXII.

BRUXELLEN. incipit a Leandro : « Apud Hispaniam civitatem Hispalim... » ut codices mædiæ notæ. Sequitur de Juliano et Euno. Tum : « Eodem die Alexandriæ Abundantii et Formionis. » Melius habent codices supra. « Apud Lugdunum, sancti Balduneti... » Denique : « Item Fortunati martyris. »

AQUICINCT. ,in fine : « Item Alexandriæ, Abundantii et Fortunionis. » Errorem jam novimus. « Et sanctæ Honorinæ virginis. »

VICTORIN., ET REG SUEC., signatus num. 30, et UGHELLAN : « Item S Alexandri, Abundantii, Fortunionis. » Est augmentun quod sæpe recurrit.

MARTRIC., CARTHUS ULTRAJ. post textum plane mutilum addit : « Inventio sancti Joannis Baptistæ ; » ast in margine : « forte Joannis filii Eutropii. » Imo verosimiliter neutrius. Vide prætermissos.

BIGOTIAN. Codex signatus P. 5, qui fuit PP. Cælestinorum : « Item Alexandri, Habundantii, et Fortunionis. »

REG. SUEC. signatus 428 : « Ipso die sanctæ Honorinæ virginis et martyris. »

Codex D. DU CHEVAL. signatus B : « Eodem die Alexandri Abundantii et Fortunionis. »

VATICAN. num. 5949. : « Alexandri Abundantii et Fortunionis et aliorum XXIV. »

STROZZ et MEDIC. : « Item S Januarii. » An ex sociis SS. Alexandri, Abundantii, etc. ?

Editio LUBECO-COL. post Leandrum hæc apponit : « Vocatio ad apostolatum sanctorum Petri et Andreæ apostolorum. » Sequitur de Baldomero. Dein : « Eodem die, sanctorum Alexandri Abundantii et Fortunionis martyrum. Ipso die beatæ Onosimæ virginis. » Lege *Onesimæ*, de qua hodie in Actis.

GREVEN. : « Thessalonicæ, Alexandri, Abundantii, Antrogoni, et Fortunionis martyrum. In Africa Diunisii, Taciani, Dionis martyrum aliorumque XXXIII. » Ita jam passim Grevenum accessiones suas ex apographis Hieronym, inchoare advertimus. « Onesimæ virginis. Item Macharii. Castro Conflando, Honorinæ virginis. Item beati Joannis Monachi, filii Eutropii magistri militum urbis Romæ. Qui cum in omni sanctitate annis septem in monasterio stetisset, Romam rediit; in domo parentum incognitus permansit et in extremo vitæ parentibus se revelans, inter eorum brachia expiravit. Item beati Joannis abbatis in Scithi, qui rogatus a fratribus, ut verbum aliquod salutare eis relinqueret respondit : ex quo factus sum monachus, nunquam propriam feci voluntatem nec aliquid docui quod non prius ipse fecissem. Item alterius Joannis in eremo superioris Thebaidis vitam, oribus, et abstinentia præclari. Joannis etiam alterius, qui in deserto Sutriæ tanta consolationis gratia refulsit, ut quantacumque mæstitia quis premeretur, paucis sermonibus ejus lætitia et alacritate repleretur, » De his tribus synonymis aliis, vide indicem Prætermissorum.

MOLAN. : « Eodem die beatæ Honorinæ virginis et martyris. » Ita in prima editione. Aliæ sic habent : « Eodem die in Nortmannia, beatæ Honorinæ virginis et martyris. Die vigesima septima sancti patris Procopii Decapolitæ, confessoris. » Demum minori charactere : « Item apud Metaphrastem, sanctorum Andronici et Athanasiæ. » In syllabo Prætermissorum remittuntur ad IX Octobris.

Pridie Kal. *Die 28.*

In territorio Lugdunensi locis Jurensibus, depositio beati Romani abbatis, qui primus illic vitam heremiticam duxit, et multis virtutibus ac miraculis clarus, plurimorum postea pater extitit monachorum. Eodem die, sanctorum Macharii et Rufini.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien*, *Tornacen*, *Marchian* et *Pulsanen*. Concordat. *Munerat*, sed translationem adjicit S. Augustini. *Grevenus* contra et *Molanus* in ultima annuntiatione Macarii et Rufini deficiunt. *Ant.-Max.*, *Lubec* et passim codices reliqui redundant in Justo et Theophilo. Plura vide in Observationibus, cætera in Auctariis.

VARIANTES LECTIONES.

Nullæ hic variantes.

OBSERVATIONES.

Quidquid de *Romano* abbate Jurensi in hodierno nostro textu ponitur, ex Viennensi sumpsit Usuardus, et totidem verbis Notkerus (silentibus de eo sancto antiquis reliquis Martyrologiis) rescissa utrobique ultima Adonis periodo hac : *Venerabile ejus corpus situm est in finibus Vesontionum ;* quam in nonnullis codicibus auctioribus restitutam infra exhibebimus. Quæ vero hic paucis Ado memorat fuse et diligenter eruderavit Henschenius, qui ejusdem *Romani* Vitam a coævo scriptam a Petro Francisco Chiffletio erutam, non minori studio illustravit. Sintne vero in præfata Vita interpolationes, quos recentior criticus se deprehendisse autumat in Supplemento examinabitur: Jam dixi abesse hoc die ab antiquis reliquis martyrologis *Romani* nomen ; addo hic vacare penitus Romanum parvum, ut nonnunquam in memoriam revocem, quam parum verosimiliter opinentur aliqui, brevioris hujus Martyrologii auctorem, Adonis contractorem esse, ut pote qui hic vel unicum sanctum notare neglexerit, quem in Adone exstitisse manifestissimum est.

De *Macario* et *Rufino*, item *Justo* et *Theophilo* agit hoc die laudatus Henschenius, eosque pruden. ter duas numerosiores Hieronymianorum turmas ad quarum alterutram referendi videntur ; ultimi fortasse ad priorem Alexandrinorum, primi ad alteram. Obscuros esse Hieronymianos textus, legenti palam est, nec habuit Florentinius quo classes accuratius distingueret, aut ad proprias positiones reducerct. Nobis de sola Usuardi lectione, seu de solis *Macario* et *Rufino* quæstio est. Mirari autem subit Castellanum, pag. 803, tam rotunde asserere apud Usuardum æque ac Adonem non alium sanctum hoc die signatum reperiri præter solum *Romanum*, quod nisi vehementer fallor, ex Molani editione supponere debuit ; certe percharum sibi codicem Pratensem tunc non inspexerat, nec codicum aliorum mss. ab Henschenio citatorum rationem habere voluit ; de rei veritate non dubitaturus, si longam hic talium seriem consulere potuisset. Variant Hieronymiana in martyrum nostrorum sexu, iisque pressius insistendo, viderentur hi ambo *Macarius* et *Rufinus* in feminas transformandi. Atcum etiam Wandalbertus tam clare enuntiet :

Macharío pridie Rufinus jungitur almus;

ita ab illis alicubi inventum fateri necesse est, neque nobis ob auctoris nostri sententia deflectere licet. Qua porro de causa ab his martyrologis hi duo præcipue ex tot aliis selecti sint, quis divinet ? Credo ego id arbitrarium fuisse, quemadmodum apud Rabanum et Notkerum. quatuor aliorum factus est delectus : *In Alevanrdia* : *sanctorum Celeris Pupilli, Legici* [Notkerus *Gaii*] *Serapionis*, nulla sociorum servata memoria ; ut innumeris locis apud duos illos martyrologos usuvenit, et in nostro etiam sæpius recurrit. Quam recte martyres illos digesserit Galesinius. et ex eo alii, vide in Actis. pag. 723 De textus nostri germanitate ambigi nequit, quidquid Grevenus et Molanus a cæterorum codicum consensu deflectant.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. Adonis clausulam restituit, sic annuntiationem formans : « In territorio Lugdunensi locis Jurensibns, beati Romani abbatis, qui primus illic heremiticam vitam ducens, et multis virtutibus ac miraculis clarus, plurimorum postea pater extitit monachorum, Venerabile corpus ejus situm est in finibus Vesontionum. » Soli duo codices mss. Usuardini reperiuntur, hic nempe et Centulensis, qni careant Macario et Rufino.

ROSWEYD- primo et secundo loco refert annuntiationes duas de Leandro et Baldomero quas in eo codice huc male translatas, die præcedenti notavimus. Sequitur textus hodiernus plenus et purus.

ANTUERP et MAX.-LUBEC secundam annuntiatio-

nem referunt sicuti eam Henschenius in Actis posuit : « Eodem die, sanctorum Macharii, Rufini, Justi et Theophili. » Atque hi in pluribus codicibus sic conjuncti inveniuntur, procul dubio ex Hieronymianis apographis primum accepti, quamvis tres primi, aut saltem his synonymi, inter Auctaria compareant. XII Februarii. Vide indicem Prætermissorum hoc die.

ALBERG. et DANIC., cum codicibus ejusdem notæ mox citandis, textui modicissime mutato nonnulla de Romano interserunt, quæ ex sola nominis cum altero Romano cognatione perperam commista sunt, ut invenies in nostro Prætermissorum indice ad nomen *S. Romani abbatis de Fontisrogo*, et clarius ad XXII Maii. Verba illorum omnium codicum sunt : « Hic beato Benecdicto creditur habitum monachicum tradidisse, eique ad sonum tintinnabuli victus necessaria ministrasse. » Tum in fine annuntiationem subdunt, de qua supra : « Eodem die sanctorum Macharii, Rufini, Justi et Theophili. »

ANTUERP.- MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN. et editio ULTRAJ.-BELG. addunt præterea : « Item, translatio sancti Augustini episcopi et confessoris, ab Yppone ad Sardiniam. » Ubi notabis Leydensem utrumque codicem et Lovaniensem has voces interjicere, *Patris nostri* ; ut inde facile colligas, codices illos ad usum cœnobiorum, vel parthenonum ordinis sancti Augustini fuisse scriptos.

CENTULEN., incipit : « Natale sanctorum Publii [*an non* Pupilli ?], Justi, Theophili et Felicis martyrum. » En delectum alterum ex Hieronym. plane pro arbitrio factum. De Romano hæc duntaxat : « In territorio Lugdunensi, sancti Romani abbatis. »

BRUXELLEN., de Romano addit, quod habent alii supra, adjicitque ex Adone : « Cujus corpus venerabile situm est in finibus Vesontionum. Eodem die, sanctorum Macharii, Ruphini, Justi, et Theophili. Et Papiæ, reconditio corporis beati Augustini ecclesiæ Yponensis episcopi. »

HAGENOYEN. adhuc aliquid superaddit iis quæ de Romano superius dicta sunt. Videlicet : « Hic beato Benedicto patri nigrorum monachorum et gryseorum creditur, etc. » Tum, post *ministrasse* : « Eodem die, Julii et Juliani confessorum : » Qui, quales, aut unde accepti sint, non invenio. Utrum populares Alsatici, postea inquiretur. « Item eodem die, sanctorum martyrum Macharii, Ruphini, Justi et Theophili. Eodem die, sancti Donati martyris, qui sub duce Ursacio, et Marcellino tribuno, Carthagine passus est. » Donati festum prævenitur, vide die sequenti.

AQUICINGT. post *monachorum*, subdit : « Hic etiam beato Benedicto in initio conversionis suæ adjutor et cooperator exstitit : Eodem die, sanctorum Macarii, Rufini, Justi et Theophili. In Alexandria, sanctorum Dionysii, Claudiani et Theophili. » Unde hic Dionysius acceptus sit, non facile dixeris.

VICTORIN., in fine : « Apud Papiam civitatem, reconditio sancti Patris nostri Augustini episcopi. Eodem die, sanctorum Macarii et Rufini, Justi, et Tneophili martyrum. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Romani abbatis. Macarii et Rufini martyrum. Oswaldi archiepiscopi Eboracensis [*in margine, alias,* Wigorniensis] magnæ sanctitatis viri. »

VATIC. signatus num. 5949, et UGHELLIAN. : « Sanctorum Macharii, Rufini, Justi et Theophili. »

MUNERAT. : « Ipso die, translatio beati Augustini episcopi et confessoris. »

BELIN., sic orditur : « Papiæ : translatio sancti patris Augustini episcopi et confessoris. » In fine autem : « Eodem die sanctorum Macharii et Rufini, Justi et Theophili. »

Editio LUBECO-COL. : *Romanum* etiam confundit cum sancti Benedicti ministro, addens cum Bruxellensi ex Adone : « Venerabile corpus ejus situm esse in finibus Vesontionum. » Sequitur : « Vocatio sancti Philippi ad apostolatum. Eodem die ; Macarii etc. Ipso die, sanctæ Rufinæ virginis. » Addere potuisset *Macariæ*. Vide supra in Observationibus, et in Actis pag. 748. « Translatio beati Augustini episcopi de Ipona in Sardiniam ; facta anno Domini quadringentesimo nonagesimo octavo, temporibus Symmachi papæ et Anastasii imperatoris, ab obitu ejusdem sancti viri anno sexagesimo secundo. Et hæc ipsius translatio dicitur (prima). » Spectat ad XXVIII Augusti.

GREVEN. : « Macharii, Rufini, Justi, Theophili martyrum. Item sanctorum Celeris, Pupilli, Claudionis, Macharii, Gaii, Serapionis. In Britannia, sancti Oswaldi episcopi Wigorniensis et confessoris Symphroniæ matronæ et martyris. » Vide Prætermissos. « Pynnosæ virginis et martyris. » Rufinæ virginis. Translatio prima sancti Augustini episcopi de Ipone Sardiniam, facta anno Domini CCCCXCVIII, ab obitu ejus sexagesimo secundo. Luitbergæ inclusæ, beatæ memoriæ. Vocatio sancti Philippi apostoli anno XXX, feria quinta, de qua Joannis I. »

MOLAN. : « Papiæ, translatio S. Patris Augustini episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Macharii et Rufini, Justi et Theophili. » In editionibus aliis solum adjungitur : « Die vigesima octava, sancti patris et confessoris Basilii, synasceteæ sancti Procopii. » nempe *Decapolitæ*, de utroque in Actis XXVII Februarii. Sequitur hic Molanus Græcorum Horologium, de quo superius locuti sumus. Fasti Græci non omnimode conveniunt. Maluit Henschenius utrumque, die præcedenti conjungere ex Menologiis, tum illo, quod a Canisio ex Sirleti versione editum est, tum altero, quod Basilii imperatoris appellatur. Plura vide in laudati Henschenii Commentario.

MENSIS MARTIUS

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* 1.

Romæ, sanctorum martyrum ducentorum sexaginta, quos jussit primo Claudius pro Christi nomine damnatos arenam fodere. Deinde præcepit, ut foras muros portæ Salariæ mitterentur, et in amphitheatro ejusdem civitatis militum sagittis interficerentur. Eodem die, sancti Donati martyris, qui sub duce Ursacio et Marcellino tribuno Carthagini passus est. Andegavis, sancti Albani [*Bouillart.*, Albini] episcopi et confessoris, viri præclarissimæ virtutis et sanctitatis. Civitate Massilia sanctorum Hermetis et Adriani.

NOTÆ.

Ex Praten., Tornacen., Pulsanen., Munerat., Greven et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES

Clodius pro *Claudius* est error Munerati. *Dampnatos*, *harenam* et id genus alia, vix notari merentur, *Amphiteatro* scribunt fere omnes, exceptis Greveno et Molano; nos postremos secuti sumus, ut antea factum est. Nescio cur Grevenus pro *Donati* legat *Clonæ*, Fragmentum Marchianensis pro mense Martio, habet *Donæ*, sed a citandis fragmentis in ordine A ad textum, abstineo. *Ursacio* vel *Ursatio* habent codices promiscue prætuli quod in laterculo est. *Cartagini* legunt Praten., Tornacen., Pulsanen. et Munerat. : servanda fuit ea scribendi ratio. Reliqui sunt errores duo codicis Pulsanen., scilicet *Marsilia* pro *Massilia*, *Abiani* pro *Adriani*.

OBSERVATIONES.

De prima textus nostri anonyma cohorte, ita hoc die in Actis pronuntiavit Henschenius *Illustris horum sanctorum martyrum memoria est conservata in variis et perantiquis Martyrologiis, ac potissimum in Actis SS. Marii et Marthæ conjugum*, etc. Ex his nimirum primus ipsos in sacros Fastos retulit auctor Romani parvi, ita legens : *Sanctorum martyrum* CCLX, *temporibus Claudii, qui via Salaria arenam fodientes, damnati fuerunt.* Auctiorem paulo et clariorem textum ex iisdem Actis reddidit Ado, a Notkero descriptum, a Nostro expolitum, B nec plura de iis martyribus commemorari posse, ex præfato Henschenio ostenditur. Una porro et sola est Romani parvi et Adonis annuntiatio, cæteræ ab Usuardo primum positæ sunt, ex aliquo codice Hieronymiano verosimillime acceptæ.

De *Donato* aliquo certum est, hoc die meminisse apographa Hieronymiana, quorum hoc principium : *Natalis sanctorum Leonis, Donati*, etc. In vetustissimo Epternacensi, palæstra præfigitur : *In Africa.* Quæritur an *Donatus* hic noster, quem *Carthagine* passum ait Usuardus; quæritur, inquam, an is ipse sit, qui apud Hieronymiana aliis immistus est. *Post longam discussionem*, inquit Henschenius, *arbitramur secernendum :* opinor, quia diversis notis distinguitur. Lubens cedo majorum auctoritati; quamvis ex longa jam et studiosa Martyrologiorum inter se collatione, existimem Usuardum non alium fontem præter Hieronymiani habuisse, unde *Donatum* educeret, ex quibus et Wandalbertum hausisse suade- C tur, dum sequentem proxime *Albinum* sic cum eo conjunxit : *Mortis Donatus tenet Albinusque Kalendas.* Unde porro agonis locum determinaverit, unde ducis et tribuni nomina Usuardus accersiverit, quis conjiciat ? Fateamur notitiam aliunde habuisse, quæ ad nostra tempora non pervenerit.

Albinus distinctissimis characteristicis in Hieronymianis dignoscitur. Adjectitium censuit Acherius, quales si solam ætatem spectes, plurimi in iis codicibus passim occurrunt, qui nempe Eusebio et Hieronymo longe posteriores sunt. Ipse scribendi modus in utraque Corbeiensis codicis editione, novitatem sapit : *Andegavis civitate, depositio sancti Albini episcopi et confessoris* Propius ad veterem stylum accedit Epternacense : *Andegavis, depositio Albini episcopi* absque titulo *confessoris* qui per *depositionem* in iis codicibus satis indicatur, nec in Lucensi positus est. Et sic ferme habent Rabanus et Notkerus. Usuardi exornatiuncula, si trito sermone uti licet, nihil memorat præter Commune sanctorum. Plura et operose exquisita dabit Henschenii Commentarius.

Circa *Hermetem* et *Adrianum* major difficultas; unde scilicet et qua ratione hi duo ab Usuardo *Massiliæ* componantur, qui apud Hieronymiani magnis terrarum spatiis divisi sunt; *Massiliensis* alter, alter *Africanus*; sic enim uno ore codices illi; *In Africa Adriani, Victuri*, etc. *In Massilia, Hermetis, Githei*, etc. Hæc pridem ab Henschenio expensa sunt, qui gravibus de causis Adrianos distinguendos animadvertens, suum Africæ, Romæ suum, suum item Massiliæ vindicavit. Ego hic nihil magnopere invenio, quod me a solerti magistri discretione revocet, eamque adeo amplector libentius, quod tutandæ salvandæque Usuardi auctoritati magis conducat.

AUCTARIA.

HERINIEN. hic e purorum codicum numero excluditur, quia post *mitterentur*, omisit hæc verba : « Et in amphitheatro ejusdem civitatis, militum sagittis interficerentur. »

ANTUERP.-MAJ. in prima annuntiatione Adonem potius quam Usuardum sequitur. Deinde de Albino, tum de Donato, satis pure. Desunt martyres Massilienses, adjicitur autem : « Apud urbem Antinoum, passio beati Leonidis, qui ab eodem judice quo sanctus Asclas, variis suppliciis interemptus est. » An hic Leonides, de quo in Actis XXVIII Januarii ? Vide Prætermissos.

ROSWEYD. in prima satis purus; in secunda, post *passus est*, adjicit : *Et aliorum* XIV; unde patet Donatum nostrum pro Hieronymiano olim acceptum. In tertia et quarta purus est; in fine autem subdit : D « Eodem die, sancti Suitberti episcopi et confessoris. »

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., in fine post textum purum : « Passio sancti Leonis martyris. » De hoc agunt codices plures infra citandi. Non video alium esse posse, quam qui in prima classe Hieronym. primo loco ponitur : si enim de Leone Rothomagensi ageretur, addendus erat *episcopi* titulus.

MARCHIAN., pro Donato, legit *Donæ*, ut supra diximus.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG., post textum purum, subnectunt : « Apud oppidum imperiale quod Werda dicitur, natale sancti Switberti Verdensis episcopi et confessoris, qui temporibus Pipini, una cum sancto Willebrordo verbum salutis gentibus prædicavit. Hic inter cetera infirmitatum genera morbum quem physici squinanciam nominant solitus est curare. » Convenit LOVANIEN., sed prædicationis tempus et socium intermisit.

CENTULEN. rursum ab Usuardo recedit : « Romæ, sanctorum martyrum XL qui ad harenam fodiendam damnati fuerant pro Christi nomine. Andegavis, depositio sancti Albini episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. In martyribus CCLX, et Donato fere purus, tertio loco sic habet : « Apud urbem Anthinoum, passio Leonidis martyris, patris Origenis; qui capite pro Christo plexus est. Cum quo et filius Origenes etiam occubuisset, si non vestibus spoliatus, maternis artibus fuisset præventus. » De Leonidum confusione, vide indicem Prætermissorum. Sequitur de Hermete et Adriano. Deinde : « Andegavis, sancti Albini episcopi et confessoris, cujus vita virtutibus et miraculis plena refulsit. Apud Castrum imperiale quod Werda... » ut supra in codd. mediæ notæ. « Ipso die sancti Sintherii episcopi et confessoris. » Sive *Sinthecius* sive *Suithecius* scribas, ut ignotus in Actis prætermittitur. « Et sancti Senardi abbatis. » Vult dicere *Siviardi* Anisolensis, de quo hodie in Actis.

HAGENOYEN. In prima annuntiatione satis purus, secundo loco ponit : « In urbe Tuan, in Anglia, sancti David ejusdem civitatis episcopi, admirandæ sanctitatis viri. » Agit, ni fallor, de Davide Menevensi, qui etiam infra memoratur. Sequitur de Albino, pure. Tum : « Passio sancti Leonis martyris.

Civitate Marsilia, sanctorum Hermetis et Juliani. Apud oppidum imperiale..... » ut supra.

AQUICINCT. penultimo loco interjicit : « Turonis, sancti Simplicii confessoris. » Quæ eadem habet codex Daveronensis. Addere uterque poterat « episcopi, » agitur enim de archiepiscopo Bituricensi.

VICTORIN. et REG. SUEC. 130 : « Apud urbem Antinoum, passio beati Leonidis. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. incipit : « David episcopi et confessoris, cujus miri actus describuntur, ac discipulorum. » Cætera ex textu, sed mutila omnia.

Codex BIGOTIAN., signatus P. 5, CLUNIACENSIS item et UGHELLIAN. : « Passio sancti Leonis martyris. »

ALTEMPSIAN., post *Adriani*, adjicit : « Juliani. » Dein : « Passio sancti Leonis. »

STROZZ. et MEDIC. : « Item passio sancti Leonis martyris. In civitate Perusii, translatio corporis sancti Herculani, ejusdem civitatis episcopi et martyris. »

BRUXELLEN. : « Civitate Massilia, sanctorum Hermetis et Adriani, et passio Leonis martyris. »

Editio LUBECO-COL., primo loco : « In territorio Montensi, oppido imperiali.... » ut supra. Sequitur textus purus; in fine : « Apud urbem Antinoum, beati Leonidis martyris. Ipso die, sanctorum Simplicii et Senardi confessorum. Eodem die, sancti Clonæ martyris. » Jam diximus Donatum esse. « Item sancti David episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Monani confessoris. »

BELIN. : « Eodem die apud Perusiam, sancti Herculani episcopi et confessoris. » Secunda ejus editio male legit « Herculiani. »

GREVEN. : « In Africa, Donati et aliorum XIV martyrum. Apud urbem Antinoum, sancti Leonidis martyris. Item sanctorum Abundii, Leonis, Arcasti, Polocronii. Eodem die, beati David Menevensis archiepiscopi et confessoris. Hunc nasciturum sanctus Patricius Hiberniæ patronus, per triginta annos, Domino revelante, prævidit. Natus vero cum baptizari deberet, fons aquæ subito erupit. Cum aliquando Evangelium sancti Joannis scriberet, et pulsata campana, ad opus Dei, opere suo incompleto, festinus exisset, regressus, invenit aureis litteris, angelico ministerio consummatum. Obiit tandem plenus dierum anno vitæ suæ CXLVI. » Vide hæc in Actis accuratius discussa. « In territorio Montensi, oppido imperiali quod Werda dicitur, natale sancti Svicberti, episcopi Verdensis et confessoris. Qui, ut Beda in gestis Anglorum refert, tempore sancti Willebrordi episcopus ordinatus, verbum salutis gentibus prædicavit, et a Pipino rege obtinuit locum mansionis in insula Rheni. Ubi monasterio constructo, quod hactenus ejus heredes possident, aliquandiu continentissimam vitam duxit, et quievit in pace. Hic inter cetera... Ipso die, Senardii, abbatis. Simplicii confessoris. In Scotia, Monani Levitæ et confessoris. Item apud Perusiam, secundum aliquos, passio sancti Herculani episcopi et martyris, qui in VII Idus Novembris ponitur.

MOLAN. de Albino litteris Italicis interserit : « Cujus vitam Fortunatus presbyter conscripsit. » Tum in fine : « Festivitas sanctorum Angelorum custodum singulorum hominum. Eodem die apud Perusiam... Apud urbem Antinoum... Apud oppidum imperiale... » Et charactere minori : « Eodem die, beati David... » usque ad « prævidit. » In editionibus aliis adhuc additur : « Eodem die Massiliæ, sancti Adalongi episcopi. » In Actis prætermittitur. « Die prima sacrosanctæ martyris Eudociæ. In territorio Cenomanensi, natale sancti Siviardi abbatis. In Britannia, beati David Menevensis archiepiscopi et confessoris. Apud Antinoum urbem, passio beati Leonidis. »

VI *Non.* *Die 2.*

Romæ via Latina, sanctorum martyrum Jovini et Basilei, qui passi sunt sub Galieno et Valeriano imperatoribus. Item Romæ plurimorum martyrum, quos diu cruciatos, imperator Alexander capitali sententia in extremo damnavit.

NOTÆ.

Ita Praten., *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Totæ sumuntur ex Pulsanen, qui pro *Jovini* scribit *Joniani*, et pro *in extremo*, posuit *in exilio*.

OBSERVATIONES.

Quod jam non semel notavimus, et sæpius notandum recurret, id in memoriam identidem revocamus; nimirum auctorem Martyrologii, quod semper Romanum parvum indigitamus, sanctos suos ex Hieronymianis nequaquam mutuare solitum : Adonem porro ejus vestigia passim premere, Nostrum et Notkerum utriusque, sic tamen ut alios sæpissime aliunde accersant. Prædictam Adonis, Usuardi, et Notkeri ex altero sequelam, manifestissime probat hodiernus textus, qui a Romano parvo ita primum signatus est : *Romæ, Jovini et Basilei. Et plurimorum martyrum sub Alexandro capitali sententia damnatorum.* Primam annuntiationem sic ampliavit Ado, quemadmodum a Nostro et Notkero ad verbum descripta est. Utriusque sancti notitiam, ex Actis sancti Stephani papæ extractam, ostendit Henschenius cætera explanans, quæ de ipsis memoriæ prodita sunt. De *martyribus sub Alexandro passis*, VIX quidquam reperias, præter ea, quæ ex laudato Romano parvo recitavimus, ab Adone duriori phrasi expressa, a quo textum suum nonnihil lævigatum Noster desumpsit, Notkerus ex illo totum descripsit. Satis nota est imperatoris Alexandri, quanquam ab Adone *impius* appelletur, in Christum et Christianos propensio, quæ nihilominus prohibere non potuit, quominus famosi Ulpiani, aliorumque ejus ministrorum rabies, vel ipso invito, in nostros debaccharetur, ut docent Acta nostra hic et I Januarii, ubi de sancta Martina. Hæc pro textu satis dicta sint; alia plane canit Wandalbertus, quæque ad eum nullo modo pertinent.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. hic rursus patriam suam indicat, dum textui Usuardino sanctum Anglicanum superaddit : « Ipso die, sancti Ceddæ episcopi. » Alii scribunt « Ceaddæ, » sed hic forte pronuntiationem Anglicam secutus est.

ROSWEYD. et hic textum purum habet, sed alia adjicit : « Eodem die, Simplicii papæ. In Cæsarea Cappadociæ. Lucii episcopi. » Vide in codicibus proximo sequentibus. « In Gandavo, Winuvaloci confessoris. » Vide ejus Vitam in Actis die sequenti.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui puro in fine superaddunt : « Item Lucii episcopi, Absalonii, [MAX.-LUBEC., *Absolini*] et Lorgii. Hi passim in codicibus sub diversa inflexione recurrunt, nescio an satis recte inter se conjuncti et ab aliis avulsi. Certe inter Hieronym. apographa, unde certo accepti sunt,

Absolonius et *Lorgius*, seu *Georgius* cum socio *Herolio*, in vetustissimo Epternacensi carent positione. *Lucius* diserte Cæsareæ Cappadociæ tribuitur cum « Primitivo : Secundola et Januaria » portui Romano. Sed hæc alterius loci sunt, ubi Florentinii animadversa cum Actis nostris conferri poterunt.

ANT.-MAX., LOV., LEYD.-BELG. et edit. ULTR.-BELG., in fine : « Apud Werdam, natale sancti Willeici confessoris presbiteri sancti Switberti episcopi. »

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. primo loco : « Romæ, sancti Simplicii papæ. Hic post beatum Petrum quadragesimus nonus, Acacium Constantinopolitanum et Petrum Alexandrinum episcopos, ob Eutychianam hæresim damnavit. Qui etiam statuit, ut nullus pontifex successorem sibi constituat. » Sequitur textus; in fine autem eadem habent quæ Lovaniensis de « Willeico. »

CENTULEN. nihil iterum habet ex Usuardo, sed Hieronymi sensum melius videtur assecutus, non tamem plene. Ita habet : « Cæsarea Cappadociæ, sanctorum Lucii episcopi, Primitivi et Secundolæ martyrum. » Præterea est « Januaria, » cur non et « Secundola? »

BRUXELLEN. textum purum refert, sed præpostero ordine. Addit vero in fine : « Adhuc Romæ, Simplicii papæ, qui sedit annos quindecim. Item Seddæ episcopi. Et Lucii episcopi, Absolonii et Largii. Item translatio Benedictæ et Felicitatis, sanctarum martyrum. » An e Sodalitio sanctæ Ursulæ quarum corpora in abbatiis Viconiensi, et Marchianensi quiescunt? Vide Prætermissos. Agetur ex professo XXI Octobris.

HAGENOYEN., post textum satis purum, de Simplicio habet fere ut codd. mediæ notæ supra. Tum : « In Anglia, Ceddæ episcopi et confessoris. Item, Lucii episcopi, Absolonii et Lorgii. Apud Werdam oppidum, sancti Willeyrici presbyteri. et confessoris, capellani sancti Swicberti. »

AQUINCINET : « Item sanctorum Lucii episcopi, Absolonii, Georgii. In Britannia, depositio sancti Ceaddæ episcopi. Romæ, Simplicii papæ. Hic Acacium Constantinopolitanum episcopum, et Petrum Alexandrinum episcopum Eutychianos damnavit. »

MARCHIANEN. fragmentum : « In Britannia, depositio sancti Ceaddæ episcopi. »

MATRICUL.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Simplicii papæ. Tartrani vel Taurani martyris, et plurimorum. » Si « Ceraunum » martyrem Carnotensem indicare voluit, col tur is XXVIII Maii, ut in Actis videre est : « Karoli comitis Flandriæ et martyris, qui Brugis requiescit. »

CLUNIACEN. : « Lucii episcopi, Absolonii et Georgii. » At in Kalendario ejusdem monasterii sic legitur : « Lucii episcopi, Januarii, Primitivi. »

Codex D. DU CHEVAL, signatus C. : « Lncii episcopi, Absolonii et Georgii. »

VATICAN., signatus num. 5949, primo loco legit : « Simplicii papæ, qui sedit in episcopatu annis quindecim. »

UGHELLIAN. : « Item, Lucii episcopi, Absalonii, et Lorgii. »

STROZZ. et MEDIC. : « Florentiæ, translatio brachii sancti Philippi apostoli in basilica sancti Joannis Baptistæ anno MCCIV, pontifice Innocentio III. » Vide historiam hujus translationis in Actis I Maii pag. 15.

Codex. REMEN. ecclesiæ sanctorum Timothei et Apollinaris : « In pago Remensi, passio sanctæ Macræ virginis. » De ea egimus cum Usuardo VI Januarii.

Editio LUBECO-COL. de Simplicio fere ut supra. In fine : « Eodem die, sancti Ceddæ episcopi, et confessoris. Apud Werdam, natale sancti Willerici confessoris, presbyteri sancti Svicberti. »

BELIN. : « Item Lucii episcopi, Absolonii [*altera editio*, Absoloni] et Lorgii. »

GREVEN. : « Romæ, sanctorum Georgii, Eracli, Absolonii, Pauli, Januarii, Primitivi, Secundolæ. » Patet confusio. « Karoli comitis Flandriæ martyris. Tauranni martyris. » De quo supra. Item, martyrum plurimorum numero quadringen orum captivorum, de quibus refert Gregorius 3 Dial., cap. 28, quod cum a Longobardis urgerentur adorare caput capræ, diabolo consecratum, maxima eorum multitudo renuens, interfecta est ab ipsis. » De cultu mihi hactenus non constat. « Romæ Simplicii papæ et confessoris, qui post beatum Petrum quadragesimus nonus, sedit annis XV. Hic Agatium [Acacium], etc. In Anglia, beati Ceaddæ episcopi gentis Merciorum, et Lindisfarnorum, cujus virtutes Beda, lib III et IV. Historiæ ecclesiasticæ, gentis Anglorum commemorans, inter alia virtutum merita, timoris Domini plenum et novissimorum suorum assidue memorem prædicat. Lucii episcopi Cæsareensis et confessoris. » Quidni « et martyris? Leporii episcopi et confessoris. » Forte « Horolius » est, Lucii socius. « Item Cæsarea Cappadociæ, natalis sancti Lucæ episcopi. » Nomina perperam multiplicata. « Apud Werdam Willerici presbyteri et confessoris, discipuli beati Svicberti episcopi. In Hibernia, Tidgnæ et Monendabbis abbatum, » Hibernis ipsis ignotorum, « In Gandavo, Winnualoci presbyteri, discipuli beati Samsonis Dolensis archiepiscopi, de quo vide in XIV Kalend. Novembris. » Vide Acta III Martii. « Apud Perusiam, sanctæ memoriæ Ægidii discipuli sancti Francisci. Item Guillelmi presbyteri et confessoris. » De utroque consule indicem Prætermissorum.

MOLAN. : « Item Lucii episcopi, Absoloni et Lorgii. Et simplicii papæ, qui sedit annos XV. Hic Acacium.. In portu Romano, Secundolæ, Januariæ, et sanctorum Pauli et Heracli. Apud Vuerdam, natale sancti Willeici.... » Post minori charactere : « Item martyrum plurimorum e numero cccc... » ut Greven. « In Anglia, beati Ceddæ.... Caroli comitis Flandriæ, martyris beatæ memoriæ, Brugis in Cathedrali ecclesia ad sanctum Donatianum quiescentis. » In editionibus aliis ita variat : « Item, Lucii episcopi in Cæsarea Cappadociæ. Et sanctorum martyrum, Absolini, et Lorgii et Heracli. Et Simplicii papæ, » ut supra. « In portu Romano, Pauli, Secundulæ, Januariæ. » Iterum minoribus typis : « Brugis, obitus Caroli martyris, comitis Flandriæ. »

V *Non.* *Die. 5.*

Apud Cæsaream Palestinæ, sanctorum martyrum Marini militis et Asterii senatoris, sub persecutione Valeriani ; quorum prior cum accusatus fuisset a comilitonibus, quod esset Christianus, et ille Christianum se esse clarissima voce testaretur, martyrii coronam capitis abscisione suscepit. Cumque sequens, capite truncatum martyris corpus subjectis humeris et substrata veste, qua induebatur, exciperet, honorem, quem martyri detulit, continuo ipse martyr accepit. Eodem die, natalis sanctorum Emetherii et Celedonii, qui primum apud Legionensem Galliciæ civitatem milites, exsurgente persecutionis procella, pro confessione nominis Christi, plurimis afflicti tormentis, Calagurrim usque perducti, atque ibi martyrio coronati sunt.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven et Molan.* accedunt codd. *Antuerp.-Max.*, *Ultraj.*, *Leyd.*, *Alberg.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj. Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Pratensis non male legit *Astyrii*, nos cum Heriniensi, Belino et Molano ex Romano parvo et Adone, *Asterii*, non *Astirii* ut passim codices alii. Munerat. post *accusatus* omisit *fuisset*. De *abscisione*, ut scribunt passim codices, et *abcisione*, dictum est alibi. Reliqui in textu *subjectis humeris*, ut habent probatiores codices cum Adone, quamvis cum Antuerp., Max.-Lubec. et codicibus aliis, legendum *subvectum humeris*. Herinien., Roweyd., Munerat. et Greven. ponunt *subtracta veste*, sensus aperte indicat scribendum *substrata*, ut est in textu. *Qui martyrii*, pro *quem martyri*, Munerati vel ejus typographi sphalma est. Rom. parvum legit *Hemitherii;* Ado, *Emiterii;* Praten., *Emitherii* ; Herinien., *Emytherii*; Munerat., *Enutherii;* Belin., *Emitterii;* Greven., *Emicherii;* Molan., *Hiterii*, alii aliter. In ea codicum discrepantia, eam inflexionem secutus sum, quam majores nostri in Actis præeligendam putaverunt. Rursus Rom. parvum et Ado ponunt *Cheledonii*, quos solus Molanus imitatur. Cæteri codices, et quidem probatiores, legunt cum Actis *Celedonii*. *Galliæ* in Munerato, *Galattæ* in Rosweyd., Belin. et Molano, ex circumstantiis facile corriguntur. Antuerp., Max.-Lubec. et Belin. omittunt *milites*. *Coronati sunt martyrio* in Greven. et Molan. nihil in re a textu differt.

OBSERVATIONES.

Martyres in textu commemoratos, ex Romano parvo in Adonem, inde in Usuardi laterculum hic etiam promanasse, indubitatum videtur. En prioris verba, secundo loco relata : *Cæsareæ, Marini militis et Asterii senatoris*. Nec eos moror, qui ex apographis Hieronymianis acceptos contenderent, ea ratione ducti, quod synonymi aliqui ibi hoc die reperiantur. Non eos moror, inquam ; nam licet ibi *Marinus* aliquis, imo marini gemini et *Asterius* invenianlur, ii tam diversi et disjuncti sunt, ut cum Cæsariensibus, ex Rufino evidenter sumptis, nullam prorsus habeant affinitatem, ut fatetur ipse Florentinius, et Acta nostra supposuisse videntur. Itaque ex Rufini lib. VII, cap. 13 et 14, acceptos esse gloriosissimos martyres palam est ; æque certum inde elogium suum sumpsisse Adonem ; atque item ex hoc descripsisse Notkerum, contraxisse Nostrum ; paria in versibus infra citandis sentit Wandalbertus ; verbo, una est ex Rufino et Romano parvo martyrologorum sententia, *Asterium* vel *Astirium*, vel *Astyrium*, æque ac *Marinum* martyrii gloriam esse consecutum. Id vero, quia in Eusebio non exprimitur, suspectum habet Tillemontius tomo IV, a pag. 21, et Ruinartius Eusebium secutus, de solo Marino meminit inter Selecta, pag. 274. Maneat tantisper sua Asterio palma, vel sola Rufini fide ei vendicata.

Quod de Cæsariensibus martyribus principio dicebam, nempe, non ex Hieronymianis, sed aliunde acceptos, id de Calagurritanis etiam intellexi : nam licet *Emeterii*, *Emeriti*, *Meteri*, et *Celedonii*, *Cellendonii*, *Cellidoni*, *Eceledoni* apud Hieronymiana nominentur, eos a nostris, nisi multum fallar, plane diversos agnoscet, qui textus inter se conferre dignabitur. Fateor equidem Henschenium et Florentinium pluribus laborare, ut *Galgori* nomen, quod in Hieronymianis ponitur, in civitatis appellationem mutent, et corrupta codicum istorum nomina cum Martyrologiorum nostrorum *Emetherio* et *Celedonio* concilient ; verum in ea codicum Hieronymianorum perplexitate, vix reperies, ubi tuto liceat pedem figere. Cæterum de hisce nostris ita primo loco meminit auctor Romani parvi : *Sanctorum Hemitherii et Cheledonii, apud Calogurrim martyrio coronatorum*. Ita etiam apud Adonem positi sunt cum longiori elogio, cujus pars prior a Nostro ad verbum descripta est præterita altera, quam in Auctariis plene invenies. *Acta martyrii*, inquit Henschenius *ab auctoribus coævis consignata scripto fuerunt; quæ rabie ac vi tyrannorum periisse deplorat Aurelius Prudentius Clemens cujus deligentiæ debemus omnem horum martyrum notitiam* .Vide ibi ejus hymnum et reliqua ad eos martyres spectantia, accurate digesta. Textum nostrum complectuntur duo postremi Wandalberti versiculi ; quid prior velit non examino :

Quinas Marcia (Boll., *Magra* ; Quidni, *Macra* ?) pio Nonas [defendit amore.
His et Emitherius, Cheledonius atque Marinus,
Asteriusque micant effuso sanguine clari.

AUCTARIA.

TORNAGEN. deficit in ea parte elogii, quæ Asterium tangit, omittens hæc verba, *cumque sequens*, usque ad *martyr accepit*. An quod codicis descriptor martyrem non crediderit ?

ANTUERP.-MAJ. magis mutilus est, ita legit : « Natale sanctorum martyrum Enutherii et Theledonii in Hispania, qui primum apud Legionensem Galliæ civitatem milites, exurgente procella persecutionis, pro confessione nominis Christi plurimis afflicti tormentis, Calagurrim perducti atque ibi martyrio coronati sunt, Aput Cæsaream Palestinæ, sanctorum martyrum Maurini militis et Asterii senatoris sub persecutione Valeriani. »

PULSANEM. et LOVANIEN. de martyribus Hispanis hæc solum ponunt : « Eodem die, sanctorum Emetherii et Celedonii, » Puri sunt in aliis.

CENTULEN. : « In Africa, sanctorum Gaioli, Felicis, Nicefori et Claudiani. In Britannia minori, depositio sancti Wigualoci abbatis. » Agit de *Winwaloco* aut *Winwaloeo*.

BRUXELL. in Marino et Asterio tantum modice interpolatus, de Galagurritanis martyribus ea ex Adone restituit, quæ ab Usuardo præterita diximus, sic enim post *coronati sunt*, subjungit : « Quorum capita cum lictor incideret ,miraculum populis magnum apparuit. Nam unius annulus orariumque alterius, nube susceptum et in cœlos evectum est. Viderunt hæc omnes qui aderant, et usquequo acies oculorum intendere potuit, fulgorem auri candoremque lintei attonito sequebantur intuitu. » Per *orarium* intellige *sudarium*. Sequitur : « In cœnobio Monasteriolo, sancti Winnochi abbatis. » Idem est qui supra *Winwalocus*. Denique : « Item Maurini episcopi et martyris; » alibi ignoti.

HAGENOYEN. tantum non purus, duabus annuntiationibus hanc solam mediam interjicit : « Eodem die, Kunegundis imperatricis. »

VICTORIN. et REG. SUEC., signatus num. 130 : « Item Simplicii papæ, qui sedit Romæ annos XV. Hic civitatis Constantinopolitanæ episcopum, et Petrum Alexandrinum episcopum Eutychianos damnavit. » Plura vide die præcedenti.

VATICAN, num. 5949 : « Beneventi, sanctæ Arthellays virginis : » Codex Pleschoniensis scribit *Athelais*.

Editio LUBECO-COL. ita incipit : « Ordinatio pontificatus sancti Annonis, archiepiscopi Coloniensis Agrippinæ et confessoris. Apud Cæsaream Palæstinæ, sanctorum martyrum Marini militis, civis Hierosolymorum et Astirii senatoris Romanæ urbis. Quorum... Eodem die in Hispaniis, natale sanctorum Emicherii et Celodinii martyrum... Eodem die, sanctæ Kunegundis imperatricis, quæ fuit filia Palatini comitis Rheni, et copulata sancto Henrico imperatori, qui ambo virgines fuerunt, et virginitatem usque ad finem vitæ servaverunt, et in civitate Babembergensi pariter sepulti requiescunt. »

GREVEN. ; « Felicis et Justi, Fortunati, Floriani,

Donati, Paulæ, Gaioli, Julii, Casti, Soli, Marciæ, Hierotis, Antigoni, Januarii, Tutillæ, Gabiani, Quirioli. Item Winwaloci abbatis et confessoris, secundum alios die præcedenti. Cunegundis virginis imperatricis, filiæ Palatini comitis Rheni. Hæc cum viro suo sancto Henrico, hujus nominis imperatore primo, in virginitate Christo serviens, plena operibus bonis quievit in pace. Item, Eufenissæ reginæ. » Inter Prætermissos ut ignota ponitur. « Apud Coloniam Agrippinam, ordinatio episcopatus sancti Annonis archiepiscopi et confessoris. »

MOLAN., post elogium Marini et Asterii litteris italicis ex Adone subdit : « Scriptum est in Historia ecclesiastica ; » Et post elogium secundum : « Scribit hæc Aurelianus [*Ado*, Aurelius] Clemens in libro coronatorum [*Ado*, coronarum], In Blandinio monasterio, Winwaloci abbatis. » Dein typis minutioribus : « Caluppani presbyteri et eremitæ. Item Bambergæ, Cunegundis virginis imperatricis... » ut Greven. supra. In aliis editionibus, pro *Aurelianus*, melius scribit *Aurelius*. « In Blandinio, etc, Babenbergæ, sanctæ Cunegundis virginis, Die tertia, sanctorum martyrum Eutropii et comitatus ipsius, Cleonici et Basilisci. »

IV *Non.* *Die 4.*

Romæ via Appia, natalis beati Lucii papæ et martyris, qui persecutione Valeriani et Galieni, ob fidem Christi exilio relegatus et postmodum divino nutu ad ecclesiam suam redire permissus, martyrium capitis obtruncatione complevit. Item Romæ via Appia, sanctorum martyrum nongentorum, qui sunt positi in cimiterio ad sanctam Gæciliam. Eodem die, sancti Caii palatini in mare mersi.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Pulsan.*, *Greven.* et *Molan.* Codices alii quatuor *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.* et *Belinus* in eo solum discrepant, quod Caio palatino adjungant socios XXVII, ut dicemus in Auctariis.

VARIANTES LECTIONES.

Vix quidquam præbent observatione dignum : nam *cemeterio*, *cimilerio*, *cæmiterio* ; *Ceciliam*, *Gaii*, *Gagi*, *Apia*, vel sæculi, quod codices redolent vel librarii vitia sunt, quorum aliqua ex codicum puriorum auctoritate et hic et alibi sequimur. Rosweyd. pro DCCCC, male scripsit *octoginta*.

OBSERVATIONES.

Textus totus, ut jacet, ex Odone sumptus est, cum hac sola differentia, quod *Lucii* elogium in laterculo nostro, media ex parte imminutum sit. Quæ autem Usuardus prætermisit, infra in Auctariis supplebuntur, Cæterum *Lucius*, et nongenti illi Romani martyres, in Romano parvo prius positi sunt : *Lucii papæ et martyris. Et martyrum* DCCCC, *qui sunt positi in cæmeterio ad sanctam Cæciliam.* Adonis elogium ex notis pontificum Romanorum tabulis coaluit, in quo plura sunt ab eruditis non continuo admittenda. Controversa omnia complanare non potuit Henschenius; alia ex S. Cypriani litteris inquirunt et dissolvere conantur doctissimi recentiores, inter quos Pagius satis fuse de Lucio disserit ad, annum Christi CCLII, a num. 14, et brevius Tillemontius tomo IV, pag. 18. Ad textum nostrum, redimus. *Caius* et quidem *Palatinus* ex aliquo Hieronymiano apographo derivatus est, quamvis dubium relinquatur, utrum *Palatinus*, proprium martyris nomen dici non debeat. Quis viginti septem alios, nonnullis codicibus Usuardinis adjecerit, nemo facile divinaverit.

Aliam rerum faciem aut potius nominum seriem exhibent Acta, ubi ex verosimiliori codicum Lucensis et Blumiani lectione, *Caius* ille *Palatinus*, sive unus sit, sive geminus, longæ martyrum cohortis antesignanus statuitur ; socii autem illi XXVII, non cum illo, sed cum *Julio* episcopo, *Roto*, et aliis conjunguntur. Alia non minor difficultas Florentinium exercet, nempe an *Julius* in Hieronymianis codicibus pro *Lucio* non sit positus, aut in Romano parvo et nostris *Lucius* pro *Julio*, Verum ea in Actis hodie satis quoque explanata sunt, et *Julius* ille *episcopus* a *Lucio* et *Julio Romanis Pontificibus* segregatus, servata *Julio papæ*, non martyri sed *confessori*, propria die XII Aprilis, ut proprio loco patebit. Sensit fortasse difficultatem, sed non recte solvit Rabanus, dum hoc die signat *Julium episcopum* ; sequenti *Lucium papam et martyrem.* Notkerus Adonem præhabuit. Et vero *Lucium* et *Julium* pontifices clare olim distinxerat antiquissimum Kalendarium Bucherianum, dum illum non IV sed III *Nonas Martii*, *in Callisti* ; hunc, *pridie Idus Aprilis*, *in via Aurelia* collocaverat. Superest Wandalbertus, qui cum nostris de vero Lucii martyrio non dubitat, sed pro nongentis solum octingentos substituit. Henschenius autem, tametsi variant Hieronymiana, numerandos censet nongentos et decem ; non habeo ego unde quid probabilius definiam. Interim ut ut dubia sit rei veritas, de Usuardini textus simplicitate abunde constat. Habe modo præfati Wandelberti metricum encomium.

Lucius hinc papa pretiosa morte quaternis,
Martyrum octogintorum (*Molan. in margine*, Martyrio et nongentorum) turba optima fulget.

AUCTARIA.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., MUNERAT. et BELIN. Id solum textui puro subnectunt, quod supra insinuavimus ; nimirum : «Et aliorum viginti septem. » Habes alios similer infra.

ANTUERP.-MAJ. De Lucio, post *complevit*, ex Adone inserit : « Positus est autem via Apia ad S. Sixtum. Sedit autem in episcopatu annos tres, menses tres, dies tres. » Reliqua textus pura sunt. Sequitur : « Nichomedia, passio sancti Adriani cum aliis XXIII. Cujus corpus Romam est translatum atque sepultum VI Idus Septembris, ubi et passio notata est . » Vide eo die. Cæterum in Hieronymianis hoc etiam die ponitur.

ANTUERP.-MAX., LOVANIEN', LEYDEN., BELG. et edit. ULTRAJ.-BELG. idem in fine habent de XXVII. At præterea de Lucio textui inserunt : « Qui post beatum Petrum XXIII. »

ULLTRAJ., LEYDEN., LAT., ALBERGEN. et DANIC. idem et hi habent de Lucio, et post *complevit*, ex Adone restituunt, quæ ab Usuardo prætérita superius diximus. Sic legunt : Hic constituit, qnod duo presbyteri et duo diaconi in omni loco episcopum non desererent, propter ecclesiasticum testimonium. » Item, post *in mare mersi* :« Et aliorum XXVII Nicomediæ, natale sancti Adriani cum aliis viginti tribus. Cujus corpus Romæ est translatum et sepultum VI. Idus Septembris » [ALBERGEN. *male legit* Decembris].

CENTULEN. Hodie solum habet : « Romæ, sancti Julii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. tertio loco; « Apud Nicomediam, natale beati Adriani cum aliis XXIII, qui omnes sub Diocletiano, post multa supplicia crucifragio [*vult dicere* crurifragio] martyrium consummarunt. Ipso die, passio sancti Gagii Palatini, in mare mersi et aliorum XXVII. »

Hagenoyen. inverso ferme ordine, incipit a nongentis martyribus. Secundo loco de Caio cum sociis. Tertio de Lucio, cui auctarium idem adjicit, quod supra retulimus. Tum : « Apud Nicomediam, passio sancti Adriani, martyris et militis cum aliis XXIII. Qui Adrianus a matre propria et uxore ad martyrium instigatus est. Qui omnes post multa supplicia carceris et famis, martyrium crurifragio, sub Diocletiano Augusto consummaverunt. Decurrentibus aliquibus annis, VI Idus Septembris, corpus beati Adriani Romæ translatum est. Eadem die translatio sancti Wentzeslay ducis Boemorum, martyris. »

Aquicinct. addit de Lucio ut supra. Quod autem scribat cum codice Victorino, *tres Diaconi*, vel *Diacones*, pro *duo*, puto librarii vitio factum, uti et quod solus Aquicinctinus ponat *ducentorum* pro *nongentorum* et *Agii* pro *Caii*.

Codex D. Le Mare, signatus C, qui fuit PP. Franciscanorum : « Item Agape virginis, Gorgonii, Firmi. » Unde hi tres hic hodie intrusi sint, nescio, patebit postea, spectare ad x Martii.

Ughellian. et Altemps. Addunt ut supra de Caio, et aliorum XXVII.

Editio Lubeco-Col. de Lucio, præter jam dicta adhuc inserit, « Qui post beatum Petrum XXIII persecutione, etc. » De Caio ut jam sæpe. « Nicomediæ, natale sancti Adriani cum aliis triginta tribus. Qui omnes post multa supplicia martyrium suum consummaverunt sub Diocletiano Augusto. Decurrentibus autem aliquot annis corpus beati Adriani Romæ est translatum et sepultum VI Idus Septembris, quæ dies in Ecclesia celebrior habetur. Treveris, sancti Basini episcopi et confessoris. Apud Pragam civitatem Bohemiæ, translatio sancti Weuzeslai ducis et martyris. Item translatio sanctorum martyrum Feliciis et Adaucti; scilicet capita eorum nunc Coloniæ habentur in ecclesia sanctorum apostolorum. »

Greven. : « Cum hoc Gaio ferentur passi et alii XXVII. Nicomediæ, passio, vel ut aliis placet, elevatio Adriani martyris, Gregorii, Julii cum aliis XXXIII, quorum solennior celebritas habetur VI Idus Septembris, quando Romæ beatus Adrianus est sepultus Basini archiepiscopi Treverensis et confessoris. Apud Pragam... Apud Coloniam Agrippinam, translatio capitum, sanctorum Felicis et Adaucti, In Hibernia, sancti Moggrudonis episcopi et confessoris, » hactenus ignoti. « Item sanctæ memoriæ Bosonis presbyteri et confessoris, Prioris majoris Cartusiæ, post Brunonem XVI magnæ sanctitatis viri. Qui ex casu ædificii collisum hominem et defunctum oratione resuscitavit. Herbæ etiam, supra tumulum ejus excrescentes, multis prestiterunt et præstant, Domino glorificante sanctum suum, optatæ sanitatis medelam. » In indice Prætermissorum dicitur, nullum ei cultum, aut venerationem in ipsa Cartusia exhiberi.

Molan. : « Et aliorum XXVII Nicomediæ, sancti Adriani cum aliis XXIII. Cujus corpus Romæ translatum est atque sepultum VI Idus Septembris; ubi et ejus passio notata est. Treberis, sancti Basini episcopi. » In editionibus aliis, additur : « Die quarta, sancti patris Gerasini, qui fuit in Jordane. » Melius scriberet *Gerasimi*, qui non ad hunc, sed ad sequentem diem pertinet. In fine : « Ipso die, elevatio corporis beati Adriani martyris. » Nempe dum reliquiæ ejus dicuntur in Belgium translatæ, et novissime anno MCX ad Gerardi montem, Flandriæ oppidum collocatæ, ut fusius suo loco erit examinandum.

III *Non.* *Die 5.*

Apud Antiochiam, natalis beati Focæ martyris, qui post multas, quas pro nomine Redemptoris est passus, injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodieque populis declaratur. Ipso die, passio sancti Eusebii palatini et aliorum novem martyrum.

NOTÆ.

Rara codicum prope omnium concordia : *Praten.*, *Antuerp.* — *Max.*, *Ultraject.*, *Lovanien.*, *Leyden.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsan.*, *Antuerp.*, *Max.* — *Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Alberg.*, *Danic.* et *Edit. Ultraject. Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Focæ legunt codices omnes, et sic intactum reliqui, *Passus est* pro *est passus*, nihil in textu immutat. *Hodieque populis*, vera Usuardi lectio est : multi codices habent simpliciter *hodie populis ;* Greven. et Molan., *Hodie quoque*. Belino phrasim variare iibuit. Prima ejus editio ponit *Hodie populis concursu declaratur*. Altera : *Hodie populi concursu declarant*. Editionem maximam Lubecanam scatere erroribus typographicis, dictum est alibi non semel; eos inter connumerandum puto, quod hodie pro *Focæ* legat *Sacæ*. Pierumque mihi satis est hujusmodi lapsus generatim indicare.

OBSERVATIONES.

Agit hac die Usuardus fere ut præcedenti ; *Phocæ* elogium ex Adone dimidiatum exhibet : de *Eusebio*, quod brevior sit sententia, suam facit, neglecta voce *item*, addita, *passio*. De utroque meminit Rom. parvum, ex quo fonte semper haurit Viennensis martyrologus, qui Phocæ elogium ex Gregorio Turonensi decerpsit, ut in Actis manifestum est *Phocas* etiam aliquis et quidem *Antiochenus* memoratur in apographis Hieronymianis, ubi et pro *Virgine* sumptus et *sanctæ*, *Focæ* et *Focatis* inflectitur. Inde, an aliunde acceperit auctor Rom, parvi. non ausim pro certo affirmare, quamvis in partem negativam magis incliner, ob rationes alibi productas. Qui plura desiderat, adeat Florentinium. Non omiserim tamen, quod inter Auctaria erit repetendum, codicem vetustissimum Centulensem, Phocæ ascribere titulum *episcopi*, hoc modo : *In Antiochia, natalis sancti Phocæ episcopi et martyris, sub judice Africano (Africano)*. Sed Phocam Synopensem episcopum hic cum Antiocheno hodierno confundi, verosimile est : vide hic Henschenium et quæ dicturi sumus XIV Julii. *Eusebio Palatino* octo duntaxat socios tribuit Rom. parvum, forte errore librarii; correctius apographum Adonem habuisse necesse est. Sunt et hodie *Eusebii* apud Hieronymum, sunt et *Palatini*, pro sanctis positi in altera classe martyrum Africanorum. Magisne Eusebio hac die, quam Caio hesterna, conveniat ea *Palatini* appellatio, aliorum esto judicium. Certe Notkerus non male sensum Rom. parvi assecutus videtur dum *Palatinum* ab *Eusebio* distinguit, legitque : *Eusebii et Palatini et aliorum* VIII. Interim in Actis, *Palatinus* alter, *Petrus*, *Rusticus*, *Herebus*, *Mare* et alii novem anonymi, tanquam cohortis ejusdem pugiles numerantur. Plura in eam rem disquirere, aut afferre in medium supersedeo, cum ab Henschenio et Florentinio ea

diligentia discussa sint, quæ in hujus modi obscuris et implexis nominum combinationibus adhiberi possit. Nobis sufficiat Usuardi simplicitatem exhibuisse quem ita scripsisse, ut in Adone repererat, in confesso esse existimo. Liceat hic attexere Wandalberti versus de S. Phoca, quibus alludit ad curationes morsuum venenatorum, de quibus Greg. Turon. de gloria Martyrum, lib. I, cap. 99, et ex eo Adonis elogium meminit :

Ternas martyr habet meritorum nomine Phocas ;
Sanguine qui mortem vicit, virtute draconem.

AUCTARIA.

ANTUERP. — MAJ. textum in prima annuntiatione sic contrahit : « Apud Antiochiam, passio sancti Focæ martyris. Item ipso die sancti Eusebii Palatini, etc. »

ROSWEYD., in prima satis purus, alteram ampliavit hoc modo : « Ipso die, passio sancti Eusebii et Palatini, et aliorum XI martyrum. « Melius legeret cum Notkero : « et aliorum octo martyrum. » Suspicor litteras numerales fuisse transpositas.

CENTULEN. jam diximus ita hodie scribere : « In Antiochia, sancti Focæ episcopi et martyris, sub judice Afficano. »

BRUXELLEN. textum interpolatum ex Adone, magis extendit : « Apud Antiochiam, passio sancti Focæ socii beati Eusebii martyris, magnorum miraculorum factoris. Qui post multas, quas pro nomine Christi passus est, injurias, qualiter de antiquo serpente triumphaverit, hodie declaratur populis Denique si in quempiam coluber stringens, morsum veneni diffuderit, statim qui percussus est, ut januam basilicæ Focæ martyris, credens attigerit, evacuata virtute veneni salvatur. Ipso die, sancti Eusebii palatini, et aliorum novem martyrum pro Christo decollatorum. Suessionis, sancti Drausii episcopi et confessoris. » Videri potest dissertatio gallica, inserta Ephemeridibus Trivortianis mense Junio anni MDCCXI, quæ ad sancti *Drausii* vel *Draucini* cultum spectat.

HAGENOYEN. novum Phocæ elogium proprio fere marte concinnavit, his verbis : « Apud Antiochiam, natale beati Focæ martyris, qui suspensus est ungulisque laceratus. Post hoc in ignem est missus per tres horas, ubi Deum laudavit, et illæsus ab igne exivit. Deinde in furno calefacto per triduum est positus, ubi orans exspiravit, et corpus ejus inustum et integrnm, et odore optimo plenum post tres dies inventum est, Hic qualiter de hoste antiquo triumphavit, hodie populis ad laudem Dei declaratur. » De Eusebio pure.

AQUICINCT. in fine subdit : « Suessionis depositio sancti Drausii episcopi et confessoris. »

MARCHIAN. fragmentum : pro *aliorum novem*, legit *undecim*, ut supra.

MATRIC. — CARTHUS. — ULTRAJ. : « Phocæ martyris inclyti sub Trajano. »

ALTEMPS. : « Sancti Kyriani, pro *Kereni* ; » vocatur in Actis *Kieranus*.

Editio LUBECO-COL. textui superaddit : « In Hibernia, sancti Kerani episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « In Africa, Adriani, Euvoli. Item Victoris Pamphili, Siri, Saturnini, Petri. » Sejuncti sunt a sociis, et ferme pro arbitrio efformati. « In Hibernia, Kerani, episcopi et confessoris. Heldæ abbatis, » potius « Hildæ abbatissæ, » quæ ad XXV Augusti remittitur. « Terentianæ ac quinque filiorum conversio. » De ea nihil alibi legitur. « Theophili episcopi Cæsareæ, quæ prius Turris Stratonis dicebatur ; qui ut sanctus Hieronymus libro de Viris illustribus testatur, sub Severo principe, sapientia, et sanctitate conspicuus emicuit. Translatio sanctæ Landradæ virginis. » Hoc an alio die ea translatio acciderit dicetur ad diem VIII Julii, quo Acta remittunt.

MOLAN. : « Ipso die, depositio sancti Drausii episcopi et confessoris. » Additur minori charactere *Suessionensis*. Tum : « Theophili episcopi Cæsareæ, etc. » ex Greveno. In aliis editionibus, sic legit : « Suessionis, sancti Drausii, episcopi et confessoris. » Rursus typis minoribus : « Cæsareæ Palestinæ, sancti Adriani martyris. Qui die festo, quo natalia fortunæ Cæsareensium (sic enim putabatur) celebrari solent, leoni primum ad discerpendum projectus fuit, deinde gladio est jugulatus. »

Pridie Non. *Die 6.*

Nicomediæ, natalis sanctorum Victoris et Victorini, qui per triennium cum Claudino et Bassa uxore ejus, tormentis multis afflicti et retrusi in carcerem, ibidem vitæ suæ cursum impleverunt. Civitate Toleto, depositio Juliani episcopi, qui apud ejusdem loci incolas famosissimus habetur.

NOTÆ.

Consentiunt denuo *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen* *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, *Molan*, *et* mediæ notæ codices *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyd.*, *Lovan.*, *Alberg.*, *Danic.*, et *Edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Munerati hallucinatio est, *Victoris*, *Vitalis*, *Victorini*. Et sic in Pulsanen, *triennio* pro *per triennium*, *Claudio* pro *Claudiano*, *Balsa* pro *Bassa*. Turpius in Danico, *Claro diacono*. Scribit solus Belinus *uxore sua*. Legunt aliqui *cursum vitæ suæ*, alii *vitæ suæ impleverunt cursum*. Danic. omittit *suæ*. *Citate* in Greveno, error typographi est ; idem fortasse dicendum de *Tolleto* apud Belinum : Quidni et *habebatur* pro *habetur* apud eumdem Grevenum, qui forte ita scriptum invenit in codice Rosweydino vel potius ei simili?

OBSERVATIONES.

Nicomediæ Victorem et Victorinum omnia edita Martyrologia hac die tribuunt, inquit Florentinius. Poterat saltem Rabanum excipere. Adonem, ut sæpe monui, passim et hic describunt Usuardus et Notkerus, sic tamen ut ei sæpe sanctos aliquos superaddant ; Ado Rom. parvum presse sequitur, ubi sic reperit : *Nicomediæ, Victoris et Victorini, qui in carcere cursum vitæ impleverunt ;* unde nihil mirum, si in his omnibus *Victor et Victorinus*, uti in pluribus recentioribus, inveniantur. *At unde Claudianus* et *Bassa* his adjuncti sunt? Suspicatus est Henschenius, dum Bedam genuinum tomo II Martii præfigeret, in aliquo Bedæ, ipsius manuscripto reperiri potuisse elogium, quod in Adone legitur. Cogor dissentire, nam cum Rabanus, Bedam diligenter expilare solitus, horum nullum hodie posuerit, consequens esse videtur, ut Adoni soli tribuendum sit quodcunque de quatuor martyribus Nicomediensibus in textu nostro consignatum est. Certe eos in Romano parvo non invenit, nec eos omissurus erat hujus auctor, si alterum præ oculis habuisset. Wandalbertus solos duos priores laudat, dum scribit :

Victorinus ovat pridie Victorque, retrusi
Carcere, qui celso penetrarunt astra volatu.

Utrum vero nuda duorum posteriorum martyrum nomina, ex Hieronymiano aliquo acceperit Viennensis, non satis perspicio, nisi apographum habuerit simile Antuerpiensi, quod unicum de *Claudiano* et *Bassa*, post *Victorem* et *Victorinum* meminit. Solus Usuardus *Julianum* adjecit, antiquioribus incognitum. Proprius dies videtur esse, non hic, sed VIII Martii, ut ibi in Commentario prævio fusius explicat Papebrochius, innuens, notatum olim obitus diem postridie Nonas, mutatum fortasse in pridie Nonas. Satis verosimile est, sancti hujus notitiam ab Usuardo ex Hispania cum multis aliis in Galliam allatam, certe ab ipso hoc die signatum, codicum consensus dubitare non sinit.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. textum pro suo arbitrio mutasse videtur; ita scribit: «Nichomedia, natale sanctorum martyrum Victoris et Victorini, tempore Claudii imperatoris. Civitate Toleto, depositio sancti Juliani antistitis, qui apud ejusdem loci incolas, pro excellenti sanctitatis merito, famosissimus habetur.»

CENTUL. « Nichomediæ, sanctorum Victoris et Victorini martyrum. » Nihil præterea.

BRUXELLEN. in prima annuntiatione non nihil interpolatus, ita habet secundo loco : « Civitate Tholeto, depositio sancti Juliani episcopi, qui apud ejusdem loci incolas, pro excellentis sanctitatis merito veneratur. »

HAGENOYEN. in martyribus Nicomediensibus Bruxellensi minus purus est. De Juliano, textum sequitur, sed subjicit : «Hunc Julianum quidam invocare solent, pro bono hospitio de nocte habendo, » Mirum, si auctor hujus Martyrologii Julianos non confuderit; certe melius et rectius quadrare videretur ea invocatio « pro bono hospitio de nocte habendo. » Zenodocho illi Juliano, qui IX Januarii commemoratur. Sequitur : « In Seconia, sancti Trydelini, vel Frydelini confessoris. » *Fridolinum* indicare voluit, nisi vehementer fallor, abbatem illum Seckinganum in Germania, de quo in Actis hac die.

AQUICINCT. pro *Claudiano* scribit *Claudio*, pro *Juliani*, *Vigiliani*.

ALTEMPS. : « In Britannia, depositio sancti Balteri [*Acta legunt* Baltheri] presbyteri et confessoris. Burgo monasterio, sanctarum Kyneburgæ, Kyneswithæ et Tiblæ. » Acta habent *Tibbæ* vel *Tilbæ*.

REMENS. ecclesiæ, sanctorum Timothei et Apollinaris : « Toleto civitate, depositio beatissimi Juliani, episcopi et confessoris. »

ABDINCHOFFEN. : « Treberis, sancti Quiriaci presbyteri. »

Editio LUBECO-COL. post textum subdit : «Treveris, sancti Quiriaci presbyteri et confessoris. Eodem die, sancti Cyrilli presbyteri et confessoris, Ordinis Carmelitarum. Ipso die, beati Fridolini abbatis et confessoris. Item, sancti Baldredi confessoris. » Idem est cum *Balthero*, de quo supra.

GREVEN. : « In Nicopoli, sanctorum Papiæ, Alexandri et Jocundi. Nichomediæ, sanctorum Saturnini, Cassi, Victoris, cum aliis duobus Papia et Nicephoro. » Solita apud Grevenum confusio, dum martyres accipit ex apographis Hieronymianis. « Apud Terdonam, passio sancti Marciani episcopi et martyris, sub Adriano imperatore, qui eductus de carcere, cum post candentes laminas ferreas capiti impositas, permansisset illæsus, capitis obtruncatione martyrium complevit. Item, sanctorum Diodori, Claudiani, Carisii, Margoli. » Aliud hoc est Hieronym. fragmentum, non satis recte dispositum. « Victoris martyris Mosovensis. » Voluit dicere *Mosomensis*, in Gallia Belgica, de quo vide Prætermissos et IX Februarii in Actis. « In Scotia, Baldredi episcopi et confessoris. » An recte dicatur *episcopus*, in Actis discussum invenies. « Metis, sancti Grodegandi episcopi et confessoris. In monte Carmelo, beati Cirilli presbyteri et confessoris, cui Deus, tamquam fideli amico, de futuro statu mundi, multa in aurem revelavit. Treveris, sancti Quiriaci presbyteri et confessoris. Ipso die, Frindolini abbatis et confessoris. Keneburgæ virginis. Victoriæ matronæ. » De hac nihil reperio. « In Gandavo, sanctæ memoriæ Coletæ monialis, Clarissarum reformatricis primæ. »

MOLAN. sua ex Greveno accepit; agit de Cyrillo, Quiriaco, Grodegando, Fridolino et Coleta, Una hæc diversitas in Cyrillo, quod ita scribat : « In monte Carmelo, beati Cyrilli presbyteri, Carmeli eremicolæ perdevoti. Cui Deus, etc. » In aliis editionibus de Cyrillo et Quiriaco eadem repetit. Tum : « Seckingi, depositio Fridolini abbatis et confessoris. Die sexta, sanctorum quadraginta duorum martyrum, recenter inventorum in Ammorio. » Dein charactere minori; « Gandavi, obitus sanctæ memoriæ Coletæ de Corbeia, anno MCCCCXLVII, quæ instituit Clarissas Coletanas. Metis, sancti Grodegandi archi episcopi et confessoris. »

Non abs re erit hic subnectere quod inter observationes mss. superius citatas, scriptum reliquit Rosweydus, ad hanc diem VI Martii. Præmittitur textus Romani hodierni : « In Cypro, S. Cononis martyris, qui sub Decio imperatore, pedibus clavis confixis, ante currum jussus currere, in genua procumbens, in oratione reddidit spiritum. » Sequitur Baronii Notatio : « Cononis : de eo etiam Græci in Menologio hac die agunt, quem Nazareth oriundum, præclaris certaminibus pro Christo susceptis, nobilitatum ferunt, dum brevi compendio martyrium ejus describunt. »

Tria hic animadvertenda sunt, inquit Rosweydus.

1. Quomodo Baronius Cononem hunc ponat VI Martii, dicatque etiam hac die in Menologio de eo agi, cum Menologium eum habeat VIII Martii.

2. In Menologio videntur dies perturbati, nam Manæa Cononem habent V Martii (et ita etiam Acta posuerunt).

3. Quomodo Baronius eum in Cypro ponit, cum Menæa habeant, eum passum Mandæ, urbe Pamphiliæ? Sed Baronio imposuit vitiosa Menologii lectio VII Martii, quæ ita habet : « S. Cononis τοῦ κυπρίου ex Nazareth Gallilææ. Hic sub Decio imperatore propter Christianæ fidei confessionem, ferreis clavis confixis pedibus, ante currum jussus currere, in genua procumbens et orans, spiritum Christo Domino reddidit. » Legendum enim ibi, τοῦ κυπρου, id est *Hortulani*. Quare ita videtur Martyrologii Romani textus reformandus. « *Mandæ urbe Pamphiliæ sancti Cononis Hortulani martyris.* »

Nonis. *Die 7.*

In Mauritania civitate Tuburbitanorum, natalis sanctarum martyrum Perpetuæ et Felicitatis, et cum eis Revocati, Saturnini et Secundoli, quorum ultimus in carcere quievit, reliqui omnes ad bestias sunt traditi sub Severo principe.

NOTÆ

Textus simplicitas sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max-Lubec.*, *Greven. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In tribus primis codicibus nullæ. Antuerp.-Maj. pro *natalis* scribit *passio*. Pulsanen. male legit *Turbitanorum*, ut habent apographa Hieronym., Greven. et Molan. in prima editione legunt *Tiburbitanorum*, quod hic in posterioribus non melius correxit per *Thuburbitanorum*. Sic utraque Greveni editio perperam posuit *Mauricania* pro *Mauritania*.

A Item, *sanctorum* pro *sanctarum*, uti etiam legitur in Pulsanen., Antuerp., Max.-Lubec. et Molano. Pulsanen. socios transposuit, hoc modo : *et cum eis Saturnini et Revocati et Secundoli;* sic *tradidi sunt* pro *sunt traditi*. In Antuerp. vero et Max.-Lubec. *reliqui autem*, pro *reliqui omnes*.

OBSERVATIONES.

Una Martyrologorum antiquorum omnium concors sententia est, *Perpetuæ* et *Felicitatis* agonem gloriosissimum, et tota Ecclesia celebratissimum, hoc die completum esse, quidquid etiam pridie in Hieronymianis apographis recenseantur; cujus repetitæ positionis causam, non satis explicat Florentinius. Harum vere Christianarum heroidum quam late fama ab omni ævo dispersa fuerit, ostendit Kalendarium Bucherianum, omnium antiquissimum, in quo ex Africanis martyribus solæ illæ et Cyprianus memorantur; hic proprio suo natali die XVIII Kal. Octobris, istæ hoc die *Nonis Martii Perpetuæ* et *Felicitatis*, *Africæ*. Prætereo Sacramentaria et hujusmodi alia; cum Acta ipsa plane incomparabilia, pretiosissimum sint ecclesiasticæ antiquitatis monumentum, vel ipsis a catholicis id fateri coactis: legat qui avitæ fortitudinis et catholicæ pietatis spectaculis delectatur. Thesaurum absconditum diu desideratum, diu frustra conquisitum primus feliciter bibliotheca Casinensi eruit V. Cl. Lucas Holstenius, a Possino, inde a majoribus nostris hoc die vulgatum, et ab aliis eruditissimis viris certatim novis curis, etiam Oxoniæ, editum, et observationibus illustratum, quorum curiosiores notas collegit suasque addidit Ruinartius inter Sincera et germana Acta a pag. 81. Tillemontius vero deductam vitæ seriem contexuit tomo III, a pag. 136. Consulat lector quæ apud citatos scriptores diligentissime discussa sunt, dum nos martyrologorum nostrorum C sensa seu vera, seu falsa exponimus. In assignandis sociis non una dictorum martyrologorum est ratio : hi in Hieronymianis apographis varie positi et confusi, a Beda ac proinde a Rabano prætermissi sunt. Nihilo plus dicit Romanum parvum; sola Perpetuæ et Felicitatis nomina exprimens, non *Carthagine*, ut rectius a Beda legitur, sed, *In Mauritania civitate Tuburbitanorum*. Romani parvi vestigiis insistit Ado, tres tamen socios ex Actis, quæ etiam Beda viderat, adjungens, quos Usuarduset Notkerus non negligunt, amisso ubique *Saturo*, cui secundum præfata B Acta primus, inter viros, locus tribuendus videretur, unde manifeste patet solum Adonem Usuardo præluxisse, cujus elogii partem primam, fere ad verbum transcripsit ; Notkerus, ut solet, totum reddidit. Quæstionem de loco martyrii *Carthagine*, an *Tuburbii*, discussam habes in commentario nostro prævio, apud Florentinium, et recentius in prævia Ruinartii admonitione, ac notis Tillemontii. Sitne autem typographi, an Florentinii ipsius inadvertentia, dum pro *Turbitanorum* Hieronymi, restituendum ait ex Augustino *Tuburbinatorum*, dubitare facit, quod continuo subdit, *insignes martyres Perpetuam et Felicitatem* TUBURBITANAS dici; liquet igitur melius, vel saltem minus male in textu scriptum *Tuburbitanorum*, licet verosimilius sit *Tuburbitanas martyres* non has ab Augustino aliisque intelligi, sed *Maximam* et socias, de quibus agitur XXX Julii. Wandalbertus cum Romano parvo et Beda, solis duabus feminis epinicion canit .

Nonis Felicitas micat et Perpetua, castam
Quæ Christi vitam felici morte dicarunt.

AUCTARIA.

DANIC. textui subnectit : « Apud Valeriam provinciam, natale sancti Equitii abbatis, cujus meminit beatus Gregorius Dialogorum libro primo. »

Idem habent ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. LOVAN. et editio ULTRAJ.-BELG., qui præterea adjungunt : « Eodem die, depositio sancti Thomæ confessoris et doctoris : » de quo ALBERG. hoc modo : « Eodem die, sancti Thomæ de Aquino, ordinis Prædicatorum, eximii doctoris, qui suis scriptis et doctrinis plurimum profuit religioni Christianæ. »

CENTULEN. : « Apud Africam, civitate Tyburtina, passio SS. Perpetuæ et Felicitatis martyrum, et D cum eis Revocati, Satyri et Secundoli. »

BRUXELLEN. post *principe*, subdit *in die natalis ejus*, quæ ex Adone sumpta sunt. Tum : « Apud Valenciam [*pro* Valeriam] provinciam, Equitii.. Item, depositio beati Thomæ de Aquino, doctoris sancti de ordine Prædicatorum. »

HAGENOYEN. multa hodie comminiscitur de martyribus Tuburbitanis et beato Equitio, quæ referri non merentur. Accurationis specimen habe, in annuntiatione ultima : « Eodem die, sancti Thomæ, doctoris egregii et episcopi Cantuariensis, de ordine Prædicatorum. » Sic Perpetuam et Felicitatem *virgines* vocat, etc.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. Primo loco *Thomæ de Aquino confessoris*. Dein Perpetuæ et Felicitati elogium texuit, hic non describendum.

STROZZ. et MEDIC., et jam primo loco : « Natale sancti Thomæ de Aquino, confessoris, ordinis Prædicatorum depositio, apud monasterium Fossæ novæ, ordinis Cisterciensis, in Campania ejusdem depositio. Obiit autem anno Domini MCCLXXIV, vitæ suæ quinquagesimo inchoante. » Unde redundantia illa *depositionis* in textu oriatur, non habeo ex quo colligam, nisi forte ex textibus variis unus conflatus sit; certe de ejus translatione hic non agi manifestum est. Plura mox sequentur.

MUNERAT. Textui puro adjicit : « Eodem die, depositio beati Thomæ confessoris, ordinis Prædicatorum, eximii doctoris.

Editio LUBECO-COL. addit, ut Bruxellen, *die natalis sui*. « Apud Valeriam provinciam, natale sancti Equicii abbatis, cujus meminit beatus Gregorius Dialogorum libro primo. Eodem die in Campania, monasterio Fossæ novæ, natale sancti Thomæ de Aquino, ordinis Prædicatorum, egregii doctoris Ecclesiæ qui suis doctrinis et scriptis plurimum profuit religioni Christianæ. Fertur etiam de eodem doctore, quod innocentiam baptismalem numquam violaverat, et virginitatem mentis et corporis usque in finem vitæ suæ servaverat, nec unquam ipso sciente, mortaliter peccaverat. In territorio Montensi, oppido imperiali quod Werda dicitur supra littus Rheni, natale sancti Willeyci confessoris, presbyteri sancti Swicberti episcopi. » Actum de eo supra II Martii.

BELINI prima editio : « Eodem die, sancti Thomæ de Aquino confessoris : » editio altera, « doctoris et confessoris, ordinis Prædicatorum. »

GREVEN. : « Item sanctorum Silvani, Rogati, Eroi. Antiochiæ Eoci [*vel* Leoci] Saturi, Saturni et aliorum. » S. Thomæ elogium idem fere est, quod retulimus, cum additione anni obitus, ut supra etiam

positum est. De Willeyco aut Willerico satis dictum est. « In provincia Valeria, sancti Equitii abbatis, qui, ut beatus Gregorius primo Dialogorum refert, pro vitæ suæ merito apud omnes illic admirabilis habebatur, Vilis erat valde in vestibus, sed tantus eum fervor ad colligendas Deo animas accenderat, ut sic manasteriis præesset, quatenus per ecclesias per castra, per vicos, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, et corda audientium ad amorem patriæ cælestis excitaret. »

MOLAN. ex Adone hæc textui subjicit; « die natalis ejus. Quæque dum adhuc servarentur in carcere et Felicitas, parturiret, omnium sanctorum commilitonum precibus impetratum est ut octavo mense pareret. Apud Valeriam, » ut supra in Danico, etc. « Eodem die, sancti Thomæ Aquinatis doctoris et confessoris, in Terracina Campaniæ civitate, monasterio Fossæ novæ, qui de nobili genere comitum Aquinorum claram originem ducens, patre invito, A ordinem ingressus est Prædicatorum, et litterarum studiis diligenter intendens, sacræ Theologiæ cathedra sublimatus, totum mundum claritate suæ scientiæ illustravit, et anno MCCLXXIV. vitæ vero suæ quinquagesimo inchoante, diem clausit extremum. » Deleri possunt verba illa *in Terracina Campaniæ civitate*. Minutioribus typis : « In Segenberge, sancti, Volkeri martyris. Item Redemptæ virginis, de qua in homil. B. Gregorius. » Hæc in aliis editionibus merito omittitur. Vide indicem Prætermissorum. In his autem additur : « Die septima, sacrosanctorum martyrum episcoporum in Chersone, Basilei Ephraim, Charitonis, Eugenii et reliquorum. » Dein charactere minori : « Cæsareæ Palestinæ, natalis sancti Eubuli, qui gloriosam propietate mortem caducæ vitæ præponens, post bestiarum laniatus, gladio trucidatus fuit : omniaque martyrum certamina, suo sanguine postremus obsignavit. In Segenberge, sancti Volkeri martyris.

VIII *Idus*. *Die* 8.

In civitate Antinoum natalis sanctorum Philemonis et Apolonii diaconi, qui tenti et a judice auditi, cum constanter idolis sacrificare noluissent, perforatis calcaneis per civitatem horribiliter tracti, novissime gladio cæsi, martyrium compleverunt. Eodem die apud præfatam urbem, passio Arriani. Theotici et aliorum trium ; quos judex submersos in mare necavit, sed obsequio delphini, corpora eorum littori sunt restituta. Cartagini sancti Pontii diaconi beati Cypriani episcopi, qui usque ad diem passionis illius cum eo exilium sustinens egregium volumen vitæ et passionis ipsius reliquit ac clarus passionibus, coronam vitæ promeruit.

NOTÆ.

Consonant *Praten, Herinien., Tornacen, Antuerp Max.-Lubec., Munerat., Belin., Greven Molan.* Quibus accedunt. *Antuer.-Max., Ultraj, Leyd., Alberg, Danic., Edit. Ultraj.-Belg. etc.* ferme *Hagenoyen.*

VARIANTES LECTIONES.

In civitate Antineo ponit solus Tornacen., Greven., *Antynoum*. Idem. Tornacens. *Apollinii*, pro *Apollonii*. Belin. legit *diaconorum*, ubi probabilius neuter diaconus fuit. Transpositio Greveni et Molani, in *sacrificare idolis*, pro *idolis sacrificare* notatu digna non est. Quod aliqui *Ydolis* scribant, alibi dictum est. Antuerp. Max.-Lubec., Belin.. Greven., Molan. et codices alii pro *Arriani* scribunt *Adriani*, cur Acta *Ariani* præferant, nescio. Sic in Herinien et Munerat. *Thetici*, in Greven. *Teotici* melius in textu. Munerat, omisit *trium*. Codd. mediæ notæ ad *delphini*, addunt *piscis* : Antuerp. scribit *Kartagini* Munerat., *Cartagine;* Belin ; Greven. et Molanus., *Carthagini* ; cum antiquioribus antiquam præfero scribendi normam. Sensum invertunt Munerat. et Belinus, legentes *Diaconi et beati Cypriani*. Minus errat ille in *passionis illius*, hic in *passionis ejus*. Herinien quod mirere, scribit *clari et promeruerunt* quasi de duobus ageretur.

OBSERVATIONES.

Philemonis, Apollonii et aliorum martyrum Antinoitarum, primo et secundo loco hic consignatorum memoria antiquioribus martyrologis omnibus aut incognita aut præterita, debetur soli Usuardo, qui Philemonem Apollonio male præposuit, atque ex eorum passione, martyrii locum, diem, et alias circumstantias non satis recte determinavit, ut hoc die accuratius exponit Papebrochius, Acta ex variis mss. Latinis cum textu Græco collatis illustrans quæ eruditi recentiores hodie passim incessunt et repudiant, tanquam a Metaphraste ferta et interpolata. Sintne Metaphrastis opus, alia quæstio est. Cæterum ita sentiunt viri illi scrupulosiores ipso Papebrochio, at non tam facile hodie probaturo, quæ sub primis studiorum initiis, necdum rerum istarum adeo peritus, admisit. Quidquid sit, genuina omnino non esse, satis perspiciet, quicunque ea conferre voluerit cum narratione Rufini ex vitis Patrum cap. non 29, sed 19, pag 476, a Ruinartio excerpta et inter Selecta edita pag. 539 ; quam D nescio cur majores nostri proferre neglexerint. Interim negari non potest, passionem a Papebrochio illustratam Metaphraste antiquiorem esse, utpote quam Usuardus, qui inde elogium suum excerpsit, videre certo debuit, isque inter omnes antiquos martyrologos solus. ut dicere cæpimus in Observationibus de sancto Ascla XXIII Januarii, quo item die C Tillemontium in *Arriano* citavimus cujus articuli duo 4 et 5 legi possunt tomo V, a pag. 360., ubi de hodiernis martyribus agitur ex Rufino etiam et Palladio rejectis Actis Usuardinis, quæ hunc VIII Martii diem sanctorum certamini non satis recte consecravisse, imo simul omnes male conjunxisse, ante ipsum observaverat laudatus Papebrochius apud quem vide cætera. De textus nostri vere Usuardini simplicitate, dubii nihil suboriri potest in tam singulari codicum prope omnium concordia.

De Pontio sic legit Romanum parvum : *Apud Carthaginem sancti Pontiani diaconi beati Cypriani, qui Dominum semper in passionibus suis glorificans, coronam vitæ promeruit.* Hæc Ado tantillum auxit quæ a Notkero descripta sunt. Noster casu an studiose nescio verba illa exclusit, *Dominum semper in passionibus glorificans;* quæ nihil oberant, quo minus intacta relinquerentur, nisi forte de vero martyrio intelligenda putaverit, quod subiisse Pontium omnino non constat. Hic Cyprianum laudando sui memoriam posteris reliquit, nam ex ejus libello de gloriosissimi martyris Cypriani vita, commentarium suum deduxit Henschenius, Pontium egregie vindicans a nimium fastuosis Rigaltii suggillationibus, ut ibi lector videre poterit, et fusius probandum erit ad XIV Septembris. Nobis sufficiat, Usuardi textum hic etiam genuinum esse.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. In prima deest totum elogium; in secunda tantum non purusest : in tertia ferme Adonianus : « Apud Cartaginem, sancti Pontiani diaconi, discipuli beati Cypriani episcopi qui usque ad diem passionis ejus cum ipso exilium sustinens, egregium volumen vitæ et passionis ipsius reliquit atque Dominum semper in passionibus suis glorificans, coronam vitæ promeruit. »

ROSWEYD., in toto textu purus, in fine hæc subjungit : « In Nicomedia, Quintilli episcopi, martyris. Item in Africa, Cyrilli episcopi et martyris. » Accepta est utraque annuntiatio ex Hieronymianis. vel ex Rabano aut Notkero. Nihil magis ad textum Usuardinum pertinent hodierni Wandalberti versiculi.

PULSAN., deficit in Ariano et sociis.

LOVANIEN., inter codices mediæ notæ purior censeri posset, nisi sæpius Usuardina elogia decurtaret. Hic omisit omnia, quæ in *Philemonis* et *Apollinis* laudem ab Usuardo relata sunt.

CENTULEN., ab Usuardo jam sæpe recessit; hodie solum habet : « Nicomediæ, sanctorum martyrum Quintuli episcopi et Capitulini. » Ex aliquo Hieronymiano apographo, in quibus pro *Quintuli*, passim legitur *Quintili*, *Quintilli*, vel *Quintilis*.

BRUXELLEN., textui non parum interpolato subjungit : « Item Rogati et Catilli episcoporum. » Vide Acta de Cyrillo episcopo, Rogato. etc.

AQUICINT. : Et sanctorum Quintoli et Capitulini.

VICTORIN., legit *quatuor* pro *trium*.

MARCHIAN. Fragmentum, habet *Adriani* pro *Arriani*, ut plures codices supra.

MATRIC.-CARTUHS.-ULTRAJ. Ita incipit : « Cypriani episcopi et Pontii diaconi martyrum. Asclæ martyris, Apollonii, Philemonis, Arriani, et sociorum ejus. » De Ascla actum est XXIII Januarii.

ALTEMPS. : « Ipso die, sancti Felicis, Orientalium Anglorum qui fuit prædicator, et episcopus Norwici, qui inde translatus, nunc cum magna gloria honoratur in monasterio Fameseye [Ramesiæ] ubi et conditus jacet. « Vide hæc accuratius discussa in commentario prævio ad ejus Acta. « In Hibernia, sancti confessoris et abbatis [*imo* episcopi] Seinavi. » *Senanum* vocant Acta.

EDITIO LUBECO.-COL. Textui fere puro, subdit : « Eodem die, sancti Ducnati [Duthaci] episcopi et confessoris. Item sancti Hunfridi episcopi, et confessoris. »

GREVEN. « Nicomediæ beati Quintilli episcopi, et martyris. Item Bironæ, Hærenie, Felicitatis, et Urbani. In Africa, Cirilli episcopi et martyris. Itemque Silvani, Quirilli, Capitullini martyris. » Vides hic Hieronymianos martyres diversos et confusos. « Felicis episcopi Orientalium Anglorum et confessoris Qui de Burgundia egressus, Christum nationi Anglorum Orientalium annuntiavit. Sedem vero episcopalem in civitate Domnunc, accipiens, annis XVII in multa sanctitate præsedit, et deinde in pace quievit In Scotia. sancti Duchati episcopi et confessoris. In Hibernia, Cenani, Conalli, Crovani, episcoporum et confessorum. » De Conallo et *Cronano*, non *Crorano* vide indicem Prætermissorum. « Eodem die, Hunfridi episcopi et confessoris. Cleopatroniæ, filiæ Daciani. » De Cleopatroniæ nomenclatura vide Castellanum in notis mens. Januario pag. 200.

MOLAN., parvo charactere, de Felice Grevenum transcripsit. Tum; « Item Humfridi episcopi et confessoris, cujus corpus, post Morinorum per Carolum quintum deletionem, translatum est Ipras. » In editionibus aliis ita habet : « In pago Tervanensi sancti Hunfridi, episcopi ejusdem civitatis, et abbatis Sithiensis, cujus corpus, deletis Morinis, Ipras est translatum. In Anglia, sancti Felicis episcopi, et confessoris, qui de Burgundia veniens, nationi Anglorum Orientalium, Christum annuntiavit. Die octava, sancti patris et confessoris Theophylacti, episcopi Nicomediæ. »

VII *Idus*. *Die 9.*

Apud Nisenam civitatem depositio sancti Gregorii episcopi, fratris beati Basilli Cæsariensis tam vita quam eloquentia clarissimi. Civitate Barcinona, sancti Patiani episcopi qui tempore Theodosii principis, optima senectute finem vitæ sortitus est.

NOTÆ.

Soli hac die puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Greven. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Fere nulla. Scripsi *Nisenam* ex Herinien., Tornacen., Greven. et aliis codicibus passim, tantum ut servetur antiqua Usuardi lectio, quæ etiam talis videtur esse in apographo nostro Pratensi. Molan. male in prima editione posuit *N cenam*, quod in posterioribus bene correxit legendo *Nyssenan* ut vere legendum est. Sic etiam reliqui in textu *Cæsariensis* cum Praten. et Molano; ut etiam apud eruditos hodie passim invaluit. Tres alii neglectis, ut plerumque solent, diphthongis, habent *Cesariensis*. Scribendum esset *Paciani*, sed in codicibus pro textu citatis, aliisque passim ponitur ut est in textu ; Rosweyd. tamen male legit *Potiani*.

VARIANTES LECTIONES.

Textum Usuardi purum et genuinum hic repræsentari minime dubito, ductus non solum auctoritate probatissimorum codicum supra relatorum sed ferme quotidiana ratione, quod Romani parvi textum evidenter secutus fuerit Ado. paucula adjiciens quæ Noster fere ad apicem transcripsit ut passim assolet. Hæc sunt Romani parvi verba de Gregorio : *In Nyssena civitate sancti Gregorii episcopi fratris Basilii*. Multa accurate de eo collegit Papebrochius in commentario historico sed multo plura post alios Tillemontius tomo IX, a pag. 561 ad 616 per 20 articulos. Hieronymiana apographa, Beda, ejusque descriptor. Rabanus et Wandalbertus, XL martyribus Sebastenis hoc die agunt, et egit Martyrologium Romanum ante tempora Innocentii PP. X, sub quo in diem sequentem translati sunt, cedentes officio duplici sanctæ Franciscæ Romanæ, sic tamen ut eorum annuntiatio et elogium hoc die ponatur, ut sit de sancto Hilario XIII et XIV Januarii; de sancto Henrico XIV et XV Julii, et de sancto Didaco XII et XIII novembris, non alia, opinor, ratione quam quæ modo assignata est, festi nimirum præcellentis. Porro quid Rabanum moverit ut eosdem ipsos XL martyres, et quidem ampliori elogio ornatos, rursum ad XI ponere, ac denuo IX Septembris, haud equidem perspicio, nisi de vero obitus die dubitaverit, aut per incuriam classes martyrum diversas esse putaverit. Molanus in editionibus posterioribus perperam eos textui hodierno inseruit, cum ex Romano parvo et Adone, quos Usuardus sequitur, referendi sint XI Martii, ut fecerat, in editione prima, cæteris longe præhabenda, saltem quantum attinet ad eruendam

textus Usuardini simplicitatem, quam solam investigamus. Nam si de vero martyrii die instituatur quæstio, præferenda forte videbitur Hieronymi et Bedæ positio, ex ipsis Actis confirmata. Unde non improbabiliter suspicari licet, in recentiores Usuardi codices subinde insertos. Nobis sufficiat antiquam et genuinam martyrologi nostri lectionem- A exhibuisse. De *Paciano* solum posuerat Romanum parvum : *Barcinonæ*; *Paciani episcopi* ; cætera Adoniana sunt, etiam a Notkero fere transumpta. Breviter ea Henschenius retulit, quæ apud Hieronymum, et alios ecclesiasticos scriptores repererat ; nonnulla explicatiora reddidit Tillemontius tomo VIII, a pag 537.

AUCTARIA.

Pulsanen., Textus transposuit, nonam in undecimam commutans. Etenim quæ nos hodie, ut vere Usuardina retulimus, eadem ipse, quam ob causam nescio, XI hujus posuit, martyres autem Seba tenos, eosque solos hac die ; sed pure et Usuardi verbis.

Antuerp.-Maj., in textu non omnino opprurus est, cui superaddit : « In Sebasten Armeniæ minoris, natalis sanctorum quadraginta militum, tempore Licinii regis sub præside Agricola. Nomina vero horum martyrum hæc sunt : Domicianus, Eunoicus, Sisinnius, Eradius, Alexander, Joannes, Claudius cum sociis suis. Qui omnes crurifragio martyrium consummaverunt. Combusta sunt igitur sanctorum corpora et in fluvium projecta, sed divina dispensatione reliquiæ eorum sunt integræ repertæ et honore digno conditæ. » Hæc Usuardum non sapiunt : sequentes codices integrum textum referunt.

Antuerp. et Max.-Lubec., Munerat, Belin., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg., Danic. et Editio Ultraj.-Belg., alii primo, alii ultimo loco de martyribus Sebastenis hac die meminerunt, quos nos cum Usuardo dabimus XI hujus. In ultimo codice deest *Gregorius Nyssenus*.

Centulen. « Passio XL militum tempore Licinii regis, sub præside Agricolao. In Africa, sanctorum Felicis et Rogati. » De toto textu, nec verbum.

Bruxellen. Interpolato nonnihil martyrum Sebastenorum elogio, textum hodiernum fere purum C subjungit.

Hagenoyen. Ex martyribus XL classes duplicando, octoginta confecisse videtur ; turmam aliam hodie *Cappadociæ*, aliam XI « Apud Sebastem Armeniæ » annuntians, quibus diversa aptavit elogia. Unde vero hodiernum eruerit, nescio ; certe referre non meretur. In reliquo textu, parum a puritate aberrat.

Aquicinct. Pro *Patiani*, scribit *Datiani*. Tum in fine addit : « In Armenia minore, XL militum, sanctorum. Item sanctorum Felicis, Philippi, Rogatii. »

Reg. Suec., signatus num. 130 : In Sebastem Armeniæ minorem, natalis sanctorum XL militum qui passi sunt sub Agricolao præside, tempore Licinii regis. »

Ughellian. Etiam agit de XL militibus.

Editio Lubeco-Col. « Apud Sebasten Armeniæ minoris, natale sanctorum quadraginta militum, qui tempore Licinii regis sub præside Agricolao, post vincula et carceres creberrimos, post cæsas lapidibus facies, missi sunt in stagnum, ubi gelu constricta corpora ejus (eorum) nocte dirumpebantur. Mane autem facto, impiissimi tyranni satellites invenerunt clavicularium, connumeratum martyribus, unde unus pusillanimis cecideraT. Et eosdem omnes B tractos ad litus, baculis crura eorum confregerunt, et sic demum crurifragio martyrium consummaverunt. Quorum nomina sunt : Domicianus, Eunoycus, Sisinnius, Eraclius, Alexander, Joannes, Claudius, Athanasius, Valensis, Helianus, Melliton, Hecclicius, Achacius, Jubanus, Helyus, Theodolus, Cyrillus, Valerius, Flavius, Severianus, Quirion, Theudeon, Sacerdon, Priscus, Euticius, Smaragdus, Philoctimon, Actius, Michallius, Lysimachus, Dompnus, Theophilus, Euthychius, Xanctius, Aggius, Leoncius, Isicius, Gagius, Gorgonius, Candidus. Erant aurem nobiliores inter eos Quirion et Candidus. » Vide hæc omnia accuratius ab Adone enumerata die XI Martii, ut supra diximus. Sequitur textus, cui in fine subjungit : « Parisius, depositio sancti Draconii abbatis. » In Prætermissis, dicitur idem esse cum sancto Droctoveo abbate, de quo Usuardus die sequenti.

Greven. : « Ipso die, sanctorum Sici, Philippi, Mariani, Concessi, Sebastiani, Juliani, Silvani. Nomina sunt ex Hieronym. apographis oscitanter confusa. » Parisius, Draconii abbatis. Item, secundum aliquos XL martyrum, qui in quinto Idus ponuntur.

Molan. : « Apud Sebasten Armeniæ minoris, natalis sanctorum quadraginta militum, qui tempore Licinii regis, post vincula et carceres creberrimos, et post cæsas lapidibus facies, missi sunt in stagnum, ubi gelu constricta eorum corpora nocte disrumpebantur, et sic demum mane crurifragio martyrium consummaverunt. Erant autem inter eos nobiliores Quirion et Candidus. » Est Usuardi textui exceptis iis quæ de *gelu* ex Adone inseruntur.

VI *Idus*. ***Die 10.***

Apud Apaniam, natalis sanctorum Alexandri et Gaii martyrum, qui, ut Apollinaris scribit Hierapolitanus episcopus, in libro Adversum Catafrigas, persecutione Antonini Veri, glorioso martyrio coronati sunt In Perside, sanctorum martyrum numero quadraginta duorum. Parisius, depositio sancti Droctovei abbatis discipuli beati Germani episcopi. [*Bouillart addit :* Ipso die a sancti Attali abbatis, discipuli sancti Columbani.]

NOTÆ

Solos hodie puros invenio *Heriniensem* et *Tornacensem*.

* Hic Pratensem codicem in jus vocat Sollerius, D quod hujus diei sanctis adjungatur sanctus Attalus ; cum exarati nanu codices non pauci, iique quantivis pretii, sanctum illum abbatem non memorent, aliique alio modo : non credibile esse a mss. illis abfuturum, si fons ipse, unde illi ducti rivuli sunt, illum habuisset : suspicari itaque se verba Pratensis esse recentiora. Ut suas ipse ratiunculas refellat, unum oro, ut codicem inspectum veniat. Nam quid ponderis habent conjecturæ contra id quod revera est? Neque nobis objiciat lituram. Nam et quadraginta duos martyres et Droctoveum abbatem Usuardi esse confitetur, qui tamen et ipsi in eadem litura scribuntur ac Attalus. Nec tamen inficior additum Attalum fuisse, quandoquidem de illo silet Dervensis codex. At Usuardo licuit suum, cum lubebat, et quibus sanctis lubebat, locupletare Martyrologium. Nec necesse fuit ut suum codicem, statim atque quidpiam in eo correxerat, quocunque transmitteret, aut per litteras notum faceret quid adjecisset codici, quid detraxisset. Jam hunc diem esse quo sanctus Attalus aut Attala commemorari debuit, ut probem nihil opus est. Acta ejus omnium versantur manibus, Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Apamiam, ut Herinien. veræ lectioni magis accedit, quam *Appamiam*, ut alter. Uterque scribit *Gaii*. Male Tornacen. *Appollinaris*. Primus legit *Jerapolitanus*, secundus *Jherapolitanus*, correctius in textu. *Catafrigas* et hi codices et alii passim; putavi servari posse vel vitiosum scribendi modum. Herinien. posuit *Droctovei*, Tornacen. *Drochtovei*. Quidni cum communiori, ut in textu? præferat quisque quod lubet, per me licet.

Sed quid de *Attalo* vel *Attala abbate, discipulo sancti Columbani?* Refertur hic sub istis fere terminis a codice Pratensi, an prima, an alia manu subinde adjectus, non satis certum. Equidem non existimo codicem illum, ut ut antiquum primigeniam hic Usuardi puritatem referre. Certe Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj. Antuerp. et Max Lubec. ac Muneratus de eo silent. Abest item hoc die a codicibus, quos passim mediæ notæ appellamus, a Bruxellensi et multis aliis. Non est autem versimile, Attalam ab illis exclusum iri, si in codicibus, unde ipsi descripti primum sunt, aliqua fuisset memoria. Textui adjunctum, inde etiam evinci videtur, quod Grevenus et Molanus aliter proponant, nempe: *Luxovio monasterio, sancti Athali* (Attalæ) *abbatis*. Si enim ex Pratensi codice, quem autographum multi putant, accepta esset *Attalæ* annuntiatio, iisdem, procul dubio, terminis fuisset expressa. Suspicari itaque ausim, recentiora esse Pratensis verba, ab ipso primo scriptore, vel ab aliquo alio, Usuardi textui adjecta, qui Bobiensi Italiæ monasterio, ut recte Notkerus fecerat, Attalam ascribendum intelligens, positionem, seu depositionis locum prudenter omiserit. Litigare non lubet, si urgentiora momenta produxeris, ut Attalam textui vindices, ultro consentiam, ut pote qui veritatem unice inquiro. Inter codices Hieronymianos solus vetustissimus Antuerpiensis, seu Epternacensis de *Attala* meminisse reperitur; si inde erutum, in codices aliquot Usuardinos fluxisse volueris, non magnopere refragabor.

OBSERVATIONES.

Alexander et *Caius*, vel potius *Caius* et *Alexander* nam hic denuo nomina transposita sunt, a Romano parvo primum consignantur, his verbis: *Apamiæ, Alexandri et Caii de Eumenia:* inde ab Adone, ex hoc a Nostro et Notkero, ferme cum eodem elogio accepti sunt; etiam in additionibus ad Bedam positi, ubique cum addito *de Eumenia*, præterquam in Usuardo. Intellige igitur *de Eumenia* ex Apollinaris verbis, *Eumenia prognati*, vel *Eumenia oriundi*, ut vertit Valesius. Porro sanctos *Alexandrum* et *Caium* ex eorum numero esse, quos ex Rufini Eusebio desumpsit auctor Romani parvi, ad oculum patebit, si ejus textum conferas cum iis quæ in Historia eccl. refert laudatus scriptor. lib v, cap. 16, sub finem. Ex Apollinare Hieropolitano desumptam esse narrationem, ex eodem et proxime præcedenti capite, observavit Viennensis. Plura et explicatiora videsis in brevi Henschenii commentario. Magnum Latinorum martyrologorum consensum in sanctorum XLII martyrum natali ad hunc diem assignando agnoscit Henschenius, sic tamen ut *nulla temporis, aut urbis, seu provinciæ peculiaris, persecutionis, aut ullius nominis notitia suggeratur*. Eos notat Romanum parvum; *In perside, martyrum numero* XLII, Et ita ab Adone, ita ex hoc ab Usuardo et Notkero translati sunt. Variant in numero apographa Hieronymiana, alii XXII, aliis XLVII scribentibus, quamvis eosdem plane indicare videantur. *Droctoveus* abbas a solo Usuardo superadditus est, utpote qui Pratensis ipsius cœnobii institutor primus et moderator fuit. Vitam habes ex mss. ab Henschenio vulgatam et illustratam, quam novis curis edidit Mabilio sæculo I Benedictino a pag. 252. Priores duas hodierni nostri laterculi classes sic memorat Wandalbertus:

> Senis Cajus, Alexanderque coluntur. Eisdem
> Quardragena et bina cohæret turba cruore,
> Quos pariter sæva celebramus Perside cæsos.

AUCTARIA.

PRATEN. Auctarium ejus in Variantibus jam ferme indicavi. Sic scribit: « Ipso die, sancti Attali abbatis, discipuli sancti Columbani.

PULSANEN., pro *quadraginta duum* ponit *quinquaginta duum*. In fine autem: « Luxovio monasterio sancti Attali abbatis. Item sancti Ugonis episcopi, et confessoris. » Rothomagensem, opinor, indicat, qui colitur IX Aprilis. »

ANTUERP.-MAJ.: « Apud Apamiam, natale sanctorum Alexandri et Gaii de Umenia, qui apud Apamiam, persecutione Antonini, glorioso sunt martyrio coronati. « In altera, purus est. De Droctoveo, nihil.

ROSWEYD., in prima et secunda satis purus, in tertia pro Droct*ovei*, scribit Clodo*vei*. Tum: « Ipso die, sancti Attali abbatis, discipuli sancti Columbani. »

ANTUERP.-MAX., LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDE., LOVAN., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG., deficiunt in Droctoveo, cujus loco substituunt: « Ipso die, sanctorum Gorgonii et Firmi. » Idem additamentum habet MUNERAT., sed post textum integrum, nisi quod pro *Apamiam*, scribat *Campaniam*.

BRUXELLEN., de Alexandro et Caio textu inserit, quod *apud Viennam* passi sunt. Tertio loco ponit: « Ipso die sanctorum Gorgonii et Firmi. » Sequitur de Droctoveo. Abest Attalus. Tum in fine: « Fontanellæ monasterio, relatio corporis sancti Ausberti [Ansberti] Rothomagensis ecclesiæ archiepiscopi, qui in monasterio Altimontensi exilio fuerat relegatus. Et cum finem vitæ suæ instare sentiret, corpus suum apud Fontanellam, ubi religionem fuerat professus, petiit sepeliri. » Vide de Ausberto Auctaria ad IX Februarii et Acta eadem die.

HAGENOYEN., martyres XLII ascribit temporibus Saporis regis Persarum. Sequitur de Droctoveo. De Attala nihil. In fine: Ipso die, sanctorum martyrum Gorgonii et Firmi. »

CENTULEN., solum habet: In Italia, monasterio Bobio, sancti Attalæ abbatis. »

AQUICINCT., de Attala scribit, ut Pratensis. In fine vero subdit: « In Antiochia, santæ Agapæ virginis et sanctorum Gorgonii et Firmi. »

VICTORIN REGINÆ SUEC., signatus num. 130, in fine habent; « Item santæ Agapæ virginis, et sanctorum Gorgonii et Firmi. »

MESSANENSIS. « Ipso die, sancti Heraclii. » *Ast is est* qui ex Hieronym. a Rabano et Notkero Alexandriæ tribuitur?

PLESGHIONENSIS. « In Antiochia, sanctæ Agapæ, In Nicæa, sanctorum Gorgonii et Firmini. »

BIGOTIAN., signatus P 5 « Ipso die, sanctorum Gorgonii et Firmini. »

CLUNIACEN.: « Item Agapæ virginis, Gorgonii Sirini, » Omnes conjungit sine loci distinctione.

VATICAN., num 5949, omittit Droctoveum, et Attalam. In fine adjicit: « In Antiochia, santæ Agapæ virginis. In Nicæa, santorum Gorgonii, et Formini »

UGHELLIAN. Deficit item in Drotroveo Attala. In

fine habet : « Sanctorum Gorgonii et Firmi, » ut A codices alii supra.

ALTEMPS. : « Apud Alexandriam, natale sanctorum Philonii episcopi, Candidi, Valerii aliis XX Carthagine, sancti Heraclii et aliorum. » Suspicor dierum subesse confusionem.

STROZ. et MEDIC. « Item, sancti Ugonis episcopi et confessoris. Item, sanctorum martyrum Felicis, et Philippi. »

Editio LUBECO-COL., omissis Doctroveo et Attala, ponit : « Ipso die, sanctorum Gorgonii et Firmi martyrum. Eodem die, in Scotia, sancti Kessogi episcopi et confessoris. Item, translatio sancti Viti martyris. » Agitur de translatione celebris martyris S. Viti ad Corbeiam Saxonicam, de qua vide Prætermissos hac die, et ad XV Junii.

BELIN. male scribit *Dorothei*, et *Dorothonei* pro *Droctovei*. De Attala sic habet : « Bobio monasterio sancti Attalæ abbatis. »

GREVEN. De Attala jam diximus. Sequitur : « Gorgonii, Firmi, Candidi martyrum ac sociorum. Ereticiæ, Criduanæ virginum et martyrum. » Vide Prætermissos. « Palastini martyris [*forte* Palatini]. In Scotia, Kessogi episcopi et confessoris. Agapitæ virginis. » Nomen denuo corruptum pro *Agapæ*, *Marinæ virginis*. « Translatio sancti Viti martyris. »

MOLAN., typis minoribus. « In Hibernia, Congelli abbatis. In Vissenaken juxta Thenis montem, sancti Himelini confessoris; qui natione Scotus, et beato Rumoldo carne propinquus, præfato loco, febre pestilentiali tactus, diem obiit, mirificante Domino obitum ejus multis signis et miraculis. » De Congello vide Prætermissos, ubi remittitur ad X Maii; eum in posterioribus editionibus expunxit Molanus. Ibi vero addit : « Die decima, sanctorum martyrum Codrati et sociorum ejus. » De Himelino repetit, quæ in prioribus dixerat.

V *Idus*. *Die 11.*

Apud Sebasten Armeniæ minoris, natalis sanctorum quadraginta militum, qui tempore Licinii regis, post vincula et carceres creberrimos, post cæsas lapidibus facies, missi sunt in stagnum, et sic demum crurifragio martyrium consummaverunt. Erant autem nobiliores a inter eos, Quirion et Candidus.

NOTÆ.

Puros existimo *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Greven.* et *Molan.* Addi potest *Rosweyd.*

[a] Pratensis codex omisit vocem *nobiliores*. Observatio est Sollerii. Nulla tamen vox in toto articulo quæ validius oculos feriat. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

In eo solum consistit, quod Grevenus et Molanus legant, *post facies cæsas lapidibus* : Pratensis autem omiserit vocem *nobiliores*. Puris addidi codicem, B quem Rosweydi voco ; hic tamen post *in stagnum*, interserit, *ubi corpora eorum gelu dirumpebatur*, quæ ab aliis codicibus absunt.

OBSERVATIONES.

Nobilissima acies commilitonum Sebastenorum jam supra ad IX Martii occurrit, quod eo die a Græcis æque ac Latinis martyrologis passim celebrentur, iis exceptis, qui seriem nostram constituunt, videlicet auctore Romani parvi, Adone, Usuardo et Notkero De Rabani triplici annuntiatione, superius etiam diximus ; itaque primus eos hoc die memorat reliquorum primipilus : *Apud Sebasten Armeniæ minoris*, XL *militum*, *tempore Licinii regis*. Longior est Adonis historia ex antiquis Actis desumpta, expressis singulorum nominibus, quæ legi possunt citato die IX Martii in auctario Greveni. Ex Adonis textu hinc inde decerpsit Usuardus, quibus elogium C suum construeret ; nisi mavelis Bedam descripsisse, quod ex ultimis verbis, *erant autem nobiliores inter eos Quirion et Candidus*, plane sit verisimile; licet de cætero, quæ Bedæ sunt, etiam in Adone reperiantur. Notkerus diem sequitur, at phrasis ejus a Beda et Adone discrepat, nempe ex hodierno Rabani textu accepta et nonnihil interpolata. Illustrissimorum martyrum gesta, prius satis confusa, egregiis dissertationibus evolvit et digessit Henschenius, Acta ipsa, ut recte censuit, antiquissima, eadem sedulitate illustrans; quæ nihilominus sinceris et genuinis accensenda non credidit Ruinartius, solam Basilii homiliam producens a pag. 583, ubi consuli potest præmissa admonitio. Si quid igitur rigidiores critici in præfatis Actis carpendum reperiant, abunde supplebunt illa Basilii aliorumque sanctorum Patrum præconia, ex quibus potissimum sua desumpsisse videri voluit Tillemontius tomo V, a pag. 518. Huc refero Wandalberti versus, quos superius ad IX Martii retulerat :

Septenis quadrageno sub milite festum
Armeniæ recolunt unum sacra templa minoris.

AUCTARIA.

PULSANEN. Jam diximus, in hoc codice transpositos esse textus, ita ut IX posuerit, quæ ad hunc diem pertinent, et hoc die habeat, quæ nos cum Usuardo IX die retulimus.

ANTUERP.-MAJ. Et hic et plerique infra codices, qui Sebastenos citato die IX signaverunt, ex Hieronymianis nomina mutuati sunt, quibus vacuum spatium implerent. In hoc codice ita legitur : « Apud Apanam (*vide infra*), natale sanctorum Philoni episcopi, Candidi, Valerii, cum aliis viginti. Cartagine, sancti Heraclii. » Vide socios in Auctariis aliis. Candido et Valerio quadrat hodiernus Wandalberti versiculus : D

Candidus hinc quinas sibi Valeriusque retentant.

ANTUERP.-MAX. LUBEC., solum ponunt : « In Carthagine, Heracli *vel* Heraclii, Zosemi, Alexandri, Candedi, Piperionis et aliorum viginti. » Quomodo etiam plane legit codex UGHELLIAN. Et ita fere legendum censuit Henschenius. Alii *Alexandri* nomen transformarunt in *Alexandriæ*, positionem duplicantes qua de re nonnulla est controversia. Horum aliquos integros, vel luxatos pridie annuntiavit Rabanus : Notkerus Nicomedienses reliquos hodie refert. Alii alia, ut in sequentibus Auctariis; quæ, nisi fallor, ex diversitate apographorum Hieronymianorum nata sunt. Videantur Acta et Florentinius. Hic desunt etiam martyres XL relati supra IX Martii.

ANTUERP.-MAX ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. : « In Carthagine, sanctorum Heraclii, Zosimi, Alexandri, Canduli, Piperionis et aliorum viginti. Item Carthagine, sancti Constantini confessoris, clarissimi viri. Apud Alexandriam, natale sanctorum Philomi (Philomii, Philonis vel Philonii) episcopi et Valerii cum aliis viginti et uno. Luxovio monasterio, sancti Attali abbatis, discipuli sancti Columbani abbatis. » Ita prorsus et iisdem fere inflexionibus MUNERATUS, qui

etiam cum his codicibus ad IX martyres Sebastenos retulit.

BRUXELLEN. : « In Carthagine, natale sanctorum martyrum Eraclii, Zozimii, Alexandri, Candidi, Piperionis et aliorum viginti. Apud Alexandriam, natale sanctorum Philomii episcopi, et Valerii cum aliis viginti et uno. Apud Sebastem Armeniæ minoris, natale sanctorum quadraginta militum, inter quos nobiliores erant Quirion et Candidus. Et in Antiochia, Agapæ virginis, et Marinæ. Carthagine, sancti Constantini confessoris, clarissimi viri. Luxovio monasterio, sancti Athali abbatis, beati Columbani abbatis discipuli. »

HAGENOYEN., primum agit de martyribus Sebastenis : tum de Carthaginensibus et Alexandrinis. Sequitur. « In monte Panois, beati enrici imperatoris. » Quid *mons Panois* et cur hac die referatur Henricus, nescio. Si de canonizatione agitur, ea ab aliis memoratur die sequenti; vide ibi Prætermissos. In fine, « Luxovio monasterio, » etc.

AQUICINCT. textui puro hæc subnectit : « In pago Atrebatense, depositio sancti Vindeciani episcopi. Item sanctarum Agapitæ et Marinæ virginum. »

VICTORIN. : « Apud Alexandriam, natale sanctorum martyrum Philonis episcopi, Candidi, Valerii cum aliis viginti. »

PLESCHIONEN. : « Alexandriæ, sanctorum Caii, Candidi, Alexandri et Neonæ diaconi, et aliorum quindecim. Eodem die, natalis sancti Firmiani abbatis. »

MARCHIAN. addit : « In pago Atrebatensi, depositio sancti Vindeciani episcopi. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Sanctorum Quirionis et Candidi cum aliis XL militibus mart. »

CODEX D. DU CHEVAL, signatus B, qui fuit PP. Augustinianorum : « Apud Alexandriam, natalis sancti Philoromi episcopi, et Valerii cum aliis XXI. »

VATICAN., num. 5949 : « Carthagine, sanctorum Heraclii, Zosimi. Alexandriæ, sanctorum Gaii, Candidi, Alexandri et Neonæ diaconi et aliorum XV. Eodem die, natalis sancti Firmiani abbatis. »

ALTEMPS. : « Apud Alexandriam, natale sanctorum Philonii episcopi, Candidi, Valerii, cum aliis XV. Carthagine, sancti Eraclii et aliorum. »

STROZZ. et MEDIC. : « Item, passio aliorum XL martyrum (*scilicet ob* XL *Sebastenos, qui inde tamen ad* IX *diem relegati).* Item, sancti Firmini abbatis, magnæ sanctitatis viri. » Idem est qui superius *Firmianus*, quem etiam *Firmanum* vocant.

EDITIO LUBECO-COL., sic incipit : « In territorio Herbipolensi, natale sancti Gumberti confessoris. Primum miles Christianissimus fuit et fidelis cui administratio totius episcopatus Herbipolensis commissa est, quam curam utiliter gessit. Mortuo autem episcopo, unanimiter ab omnibus in episcopum est electus. Ipse autem indignum se reputans tanto honore, a Domino contrarium postulavit et obtinuit. Quia pendente relatione ad papam, ipse feliciter in Domino obdormivit. Dumque jam sepultus esset, litteræ exauditionis publicæ sunt allatæ. Tunc omnis clerus hunc tamquam episcopum volens altius honorare, et ossa ipsius in loco honorabiliori collocare, inventus est omnibus pontificalibus adornatus, qui tamquam miles et laicus fuit sepultus. » De hoc sancto agendum erit eo, quo ab ecclesia Herbipolensi colitur, die XV Julii. Sequitur de sanctis Carthaginensibus, ut supra. « Apud Alexandriam, natale sanctorum Philonii episcopi, Candidi, Valerii cum aliis viginti martyribus. Luxovio, etc. In Scotia, sancti Constantini regis et martyris. Eodem die, apud Armeniam minorem, sanctorum Domiciani et sociorum ejus martyrum. » Sunt e numero XL Sebastenorum. Vide indicem Prætermissorum.

BELIN. Primo loco de martyribus Carthaginensibus, ubi pro *Heraclii* et *Zosimi* legitur *Heradii* et *Osimi*. Tum : « Ipso die, Gorgonis et Firmini. » Melius pridie.

GREVEN. : « Nomina præfatorum martyrum sunt, » etc., ut enumeravimus IX hujus. De martyribus Carthaginensibus et Alexandrinis, ut supra ex ANTUERP.-MAX., etc. : « In Scotia, sancti Constantini regis et martyris. Gumperti episcopi Herbipolensis. Hic cum esset miles, etc. In pago Attrabatenci, sancti Vindiciani episcopi Cameracensis et confessoris. In Carthagine, sancti Constantini confessoris, clarissimi viri. Item juxta quosdam, Athali abbatis, quem Usuardus ponit die præcedenti. » Vide quæ ibi diximus.

MOLAN. : « Horum unus Meliton nomine, cum esset ætate minor, » et reliqua, quæ in Adone sequuntur usque ad finem. De Constantino confessore Carthaginensi, et martyribus ejusdem urbis, eadem, quæ jam sæpe repetita sunt. « Ipso die, Gorgonii et Firmi. In pago Atrebatensi, » etc. Tum minoribus typis. « Gumperti episcopi Herbipolensis. Arvernis, Georgiæ sanctissimæ virginis, de qua Greg. Turonensis. » In editionibus aliis vacat textus, litteris autem Italicis ponuntur jam dicta omnia, additurque in fine : « Die undecima, sancti patris Sophronii, patriarchæ Hierosolymorum. »

IV *Idus.* *Die* 12.

Romæ, beatorum pontificum Gregorii doctoris, ac apostoli Anglorum, et Innocentii. Apud Nicomediam, passio sancti Petri martyris. Hic cum esset cubicularius Diocletiani principis, et liberius causaretur de immensis martyrum suppliciis, jubente eodem, in medium educitur, ac primo suspensus, diutissime flagris torquetur, deinde aceto et sale perfusus, ad ultimum in craticula assatur, sicque veri Petri extitit et fidei hæres et nominis. Item Nicomediæ, sanctorum Egduni presbiteri et aliorum septem, qui diebus singulis suffocati sunt, ut cæteris metus inculeretur.

NOTÆ

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Gregoris et *Innocentis* in Munerato, typothetæ errorem puto, attamen in Pratensi et Tornacensi etiam *Innocentis* invenitur. *Nichomediam* legunt plures, rectius in textu. *Vere* pro *veri* habet Molanus. Idem hic cum Greveno *Egdunii*, Muneratus *Egdimi*. Aliis etiam modis scribitur, ut in Actis videre est. Post *aliorum septem*, addidit Muneratus *martyrum*. Aliæ minutiæ alibi satis indicatæ sunt.

OBSERVATIONES.

Sanctorum pontificum Gregorii et Innocentii sub annuntiatione combinatio, Bedæ incognita fuit, qui de solo Gregorio, Hieronymianis fere verbis, meminit : *Depositio sancti Gregorii papæ, beatæ memoriæ*: incognita etiam fuit præfatis Hieronymianis, inter quæ Lucense præfigit, *Romæ*, et pro *papæ* legit *episcopi*; Corbeiense habet *papæ*; Epternacense vero phrasi non ordinaria : *S. Grigori papæ Romensis* : in omnibus ultimo loco additus est. *Innocentius* vero in medio ferme textu sic annuntiatur : *Romæ,*

sancti Innocentii episcopi. Rasi episcopi. De quibus A xide Henschenium hic. Rursus præfata cunjunctio incogmita est Rabano et Wandalberto; ut proinde Romano parvo primum tribuenda sit, ex quo eos solito more desumpsit Ado; Noster itidem utrumque secutus est, contracto brevi Adonis elogio, quod servavit Notkerus, plusculum ei de suo adnectens, nisi quis Adoniana esse contendat, quæ de Gregorio et Innocentio Rosweydus in appendicem rejecit. Atque hæc clara est receptæ seriei nostræ sententia, quam plane deseruere codices Usuardini recentiores magno numero citandi in Auctariis XXVIII Julii, quo die cum hodierno Romano *Innocentium I papam* referunt, et quidem nonnulli cum adjuncto titulo *martyris*. Sed hæc ad mensem Julii in Actis tractanda reservamus, ubi una post Florentinium inquiremus, an idem, an ab hoc diversus sit *Innocentius* ille *episcopus*, qui in apographis Hieronymianis ponitur XXI Decembris, conabimurque *in lucem proferre ostensum* ab Henschenio *thesaurum*, qui B pag. 106 hodiernum Innocentium a papa disting iit etc. Proderit Tillemontii lucubratio tomo X, a pag. 627 ad 666. De Gregorio magno accuratissime disputavit Henschenius. Pro Vitæ auctore certat Mabilio Analectorum tomo I, a pag. 319. Vitæ aliæ sanctissimi pontificis recentius editæ sunt, quæ consuli poterunt, quando et mensem Martium supplere operæ pretium videbitur. Audi nunc Wandalbertum, sic de solo Gregorio hodie canentem :

Quartum mox Iduum finis tuus, alme Crégori,
Consecrat, æterna cœlum quo laude petisti.

Petrus Nicomediensis a præfato Romano parvo etiam recensetur: *Nicomediæ Petri martyris Dorothei et Gorgonii martyrum sodalis.* Societatem illam cum Dorotheo et Gorgonio indicare non neglexit Ado, Noster ex longiori elogio ea tantummodo delibavit, quæ instituto suo aptiora videbantur Ex Rufino sumpta sunt, legunturque in commentario Henschenii, socios martyres plurimos ex Hieronymianis recensentis. Nos de his plura ad IX Septembris, ne hic intra solitos limites evagemur. *Edgunus* (qui varie effertur) ab Aone annumeratus est, cujus verba Usuardus ad apicem descripsit. Unus is, an geminus, *Migdonus*, *Migdonius*, an *Egdonus*, quæruntur Henschenius et Florentinius. Dubium mihi non videtur quin ad immanem illam Diocletiani Nicomediensem carnificinam omnino spectet.

Maximilianum aliquem diserte signat Ado, tum Mosandri, tum Rosweydi; *Mamilianum* vocant alii, corruptum fortasse vel diminutivum a *Maximo* vel *Maximiano*. Hic ab Usuardo præteritus est, ab Henschenio post Baronium Romæ ascriptus; non recte; cum ad Africam spectare videatur, siquidem ejus Acta sint, quæ post alios edidit Ruinartius inter Selecta, pag. 309. Ea autem cum a decessoribus nostris visa non fuerint, Supplementum Martii augere poterunt.

AUCTARIA.

In Pulsanen., deest ultima annuntiatio de Egduno et sociis.

Antuerp.-Maj., in prima auctior est : « Romæ, natale sanctorum confessorum, et pontificum Gregorii, Anglorum apostoli, vita et doctrina celeberrimi; atque Innocentis, fide et opere præclari. Quorum primus sedit annos tresdecim, menses, sex dies decem; sequens vero annos quindecim, C menses duos, diem unum. Aput Ichomediam, passio beati Petri, gloriosissimi martyris. Qui fuit unus ex Dorothei et Gorgonii martyrum sodalibus, qui cubicularii regis erant. » In tertia purus est.

Rosweyd., textum satis purum habet, sed in fine Anglicam accessionem subdit : « Ipso die, depositio sancti Elfragi Wintoniensis ecclesiæ episcopi et confessoris, qui sanctis virtutibus ornatus beato fine quievit, et ibidem condigno honore sepultus est. » In Actis vocatur *Elphegus*.

Antuerp., Max.-Lubec. et Uchellian., in eo solum a puritate deficiunt, quod Innocentium Gregorio non conjungant, addentes in fine post textum : « Romæ, depositio sancti Innocentii episcopi. »

Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Lovanien., Alberg., Danic. et Editio Ultraj.-Belg., omisso Innocentio, ita primam annuntiationem efformant : « Romæ, natale beati Gregorii magni, præcipui doctoris Ecclesiæ. Hic primus Gregorius et in ordine D paparum sexagesimus sextus, anno Domini DLXXXV, salubriter præfuit Ecclesiæ sanctæ Dei. » De cætero puri sunt. De initio et fine pontificatus, vide Acta.

Centulen. Hic denuo Usuardus contractus, modice interpolatus est. Sic habet : « Romæ natale sanctorum pontificum Gregorii Anglorum apostoli, vita et doctrina celeberrimi ; atque Innocentii, fide et opere præclari. Nicomediæ, sancti Petri gloriosi martyris. Item Nicomediæ, sancti Ebduni [*pro* Egduni] presbyteri et aliorum septem, qui diebus singulis suffocati sunt uti cæteris timor incuteretur.

Bruxellen., sic incipit: « Romæ, sancti confessoris et pontificis Gregorii Magni, papæ et Anglorum apostoli, viri tam vita quam doctrinis saluberrimi, atque Ecclesiæ sanctæ doctoris præcipui. Hic in canone missæ addidit : Diesque nostros in tua pace disponas ; Letaniam majorem instituit, et primus omnium Romanorum pontificum servum servorum Dei se scripsit. Item Romæ, sancti Innocentii papæ, fide et opere præclari, qui constituit ad missam pacis osculum dari, et rexit ecclesiam annos quindecim. Sequitur de Petro et Egduno, ut in textu. In fine. « Et sancti Maximiliani martyris.

Hagenoyen., primo loco de Petro, tum de Egduno satis pure. Demum ita prosequitur : « Romæ eodem die, depositio sancti Gregorii papæ, et primi doctoris. Hic vocatur Angelorum [Anglorum] apostolus. Iste in Sicilia sex monasteria construxit adhuc laicus existens, et intra urbem Romæ, septimum, quibus larga dedit prædia, et in septimo se fecit monachum, XII aureos dedit Anglo in tempore naufragii, et scutellam argenteam. Hic sanctus papa omnibus pauperibus large ministravit. Thesauros nullos post se reliquit. Letanias constituit. Ecclesiastica officia ordinavit. Libros multos edidit. Calumnias multorum sustinuit patienter et in pace obiit. »

Aquicinct., post τὸ « Anglorum, » subdit : « Et Innocentii, quorum primus in canone auxit : Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum jubeas grege numerari. Sequens, Pelagium et Cælestinum [Cælestium] hæreticos damnavit. »

Matricul.-Carthus.-Ultraj. post Gregorium et Innocentium ponit : « Sancti Pauli episcopi Leonensis, confessoris. Petri et Egduni elogia rescindit.

Camberien. S. Mariæ Conventual : « Apud Nivernensem civitatem, sancti Vincentii presbyteri. » Codex Reg. Suec., signatus num. 130, eum refert die sequenti. Acta, de ejus cultu certiora postulant.

Altemps. : « Ipso die, depositio sancti Elphegi Wentan. [Wintoniensis] episcopi et confessoris, qui sanctis virtutibus ornatus, bono fine quievit, et ibidem cum digno honore sepultus est. »

Strozz. et Medic. : « Romæ, sancti Innocentii episcopi et confessoris. Romæ, sancti Mamiliani martyris. »

Burdegal. : « Apud Plebem lapidi, sancti Pauli confessoris. » Idem est, qui ab aliis *ep. Leonensis*.

Remen. sanctorum Timothei et Apollinaris : « Romæ, Innocentii papæ. »

Editio Lubeco-Col. : Romæ, natale beati Gregorii papæ magni, confessoris ac præcipui doctoris Ecclesiæ Dei, et Anglorum apostoli. Hic primus Gregorius et in ordine paparum sexagesimus sextus anno Domini DLXXXV (vide Acta), salubriter præfuit

Ecclesiæ sanctæ Dei annos tredecim, menses sex et dies decem. Hic vita et scientia in tantum fuit præditus, quod terrestris angelus dicebatur. Hic etiam addidit in missa : Diesque nostros in tua pace disponas ; et multos libros composuit. Hic primus pontifex scripsit se servum servorum Dei. Hic etiam singulis ecclesiis Romanæ urbis in remissionem peccatorum humani generis, singulis diebus Quadragesimæ statuit fieri stationes fidelium, devote celebrandas. » In Petro et Egduno fere pura est. Sequitur : « In Britannia minori, beati Pauli episcopi et confessoris. Romæ, depositio sancti Innocentii papæ et confessoris, qui rexit Ecclesiam annos quindecim, menses duos, dies viginti unum. Eodem die, S. Maximiliani martyris.

Belin., prima editio, incipit a solo Gregorio. Omittit Egdunum. Addit autem : « Romæ, depositio sancti Innocentii episcopi et confessoris. Romæ, sancti Mamiliani martyris. » Altera incipit, ut habetur in textu. Adduntur, quæ jam notavimus, et in fine : « Item in Nicomedia, sanctorum Egduni, etc. »

Greven. : « Beatissimus Gregorius, hujus nominis papa primus, post Petrum sexagesimus secundus, secundum vero computationem Martini, LXVII ob maximam sanctitatem et scientiam, terrestris angelus dicebatur. Addidit in canone, etc. Ipse etiam primus servum, etc. Stationes in urbe Romana singulis diebus Quadragesimæ fieri instituit, Præfuit Ecclesiæ annis XIII, mensibus VI, diebus X. Obdormivit autem in Domino, anno ejusdem DCVI [*Voluit dicere* DCIV] Innocentius etiam, hic positus, hujus nominis primus fuit. Eodem die, beati Maximiliani martyris. Pionii martyris ; » de quo I Februarii. Forte hoc die ex Floro acceptus est. « Item Zemmeonis, » mihi hactenus ignoti. « In Britannia minori, sancti Pauli episcopi Leonensis et confessoris, cujus tanta fides exstitit, ut lapillos in littore maris ponens, interdixerit mari ne ultra illos terram umquam occuparet. Quam ejus prohibitionem mare usque hodie cernitur observare. Item secundum aliquos hic Kessogi, qui supra VI. Idus ponitur. Item juxta Methis translatio sancti Gorgonii martyris. »

Molan. : « Romæ, sancti Maximiliani martyris. » Tum minori charactere : « Eodem die, obiit Ruremondæ Dionysius Richel, cujus vitam et operum catalogum conscripsit Theodoricus a Stratis Cartusiensis Coloniæ. » In editionibus aliis : « Romæ, Mamiliani martyris. Die duodecima, sancti patris et confessoris Theophanis. » Infra typis minutioribus additur : « Qui et Isaacius dictus est, magnaque animi constantia restitit Inconomacho Leoni. In Britannia minori. Pauli Leonensi episcopi, tempore Justini Junioris. » Idem jam supra memoratus est. Vide Papebrochii commentarium, et Vitam ab eo illustratam.

III *Idus*. *Die* 13.

Apud Nicomediam, natalis sanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Patriciæ et Modestæ. Nicea civitate, sanctorum martyrum Theusetæ, Horris, Theodoræ, Nimpodoræ, Marci, Arabiæ, qui omnes igni traditi sunt. In Thebaide, depositio sanctæ Eufrasiæ virginis.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max. Ultraj. Leyd.*, *Lovanien.*, *Alberg.*, *Danic.* et *Edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Nichomediam et *Nycomediam* medii ævi errores sunt, quos ultra observare operæ pretium non est. *Modestiæ* pro *Modestæ* male legit Greven. Scripsi *Nicea* cum codicibus prope omnibus, quanquam lectio Molani *Nicæa* præferenda videatur. Tornacen. habet *Nicena*. Singularis est Pulsanen. in *Machedonii*. Variant in *Theusetæ* : pro qua Tornacen., *Teusete* ; Antuerp. et Max-Lubecan., *Theosete* ; Greven., *Theusece;* Molan., *Theosetæ*. *Theodere* in Herinien. et *Nempodere* in Pulsanen, librarii, ni fallor, sphalmata sunt, uti et *Nimpedoi*, in Munerato. Ita et *Murcii*, pro *Marci*, in Pulsanen, ac *Marci et Arabiæ* in Munerato. *Eufrasiæ* scribunt omnes. Minutias alias in quinque postremis codicibus notandas non putavi.

OBSERVATIONES.

Mirus et prope insolitus antiquorum omnium martyrologorum in referenda prima martyrum classe consensus. Hieronymi apographa eos diserte exprimunt, cum hac tamen a reliquis discrepantia, quod corruptior passim sit scribendi modus, ut hic in *Mitriciæ* pro *Patriciæ*, etc. Bedæ, Rabani, Romani parvi, Adonis, Notkeri eadem ferme verba sunt : *In Nicomedia*, vel, *Apud Nicomediam, nativitas Macedonii presbyteri, Patriciæ uxoris ejus, et filiæ Modestæ*. Noster, servatis nominibus, cognationem suppressit. Id ex probatissimis codicibus a me citatis colligi manifestum est, quidquid Acta nostra, nescio quem, alium codicem indicent, *Usuardi genuinum* in quo præfata cognatio exprimatur. Genuinus is codex, quisquis esse potuit, aut commodatus solum fuit, aut certe disperiit. Neque enim fas est existimare, codicem magnum Ultrajectensem S. Mariæ, quem nos jam toties *Rosweydinum* diximus, ut antiquus videatur pro genuino Usuardino ab Henschenio acceptum, quiquid Rosweydus in magna sua Martyrologiorum collectione, Romani nempe, Græci, Bedæ vulgati, Usuardi, Adonis, Rabani et Notkeri, eum ipsum Ultrajectinum codicem, tanquam Usuardi germanum, describi curaverit, cum cæteris, ni fallor, vulgandum, ut in primo suo Actorum edendorum schemate anno MDCVII polliceri visus est. Quantum autem codex ille ab Usuardi germanitate aberrat, jam sæpe patuit et patebit imposterum. Eadem annuntiationis forma etiam est in codice illo, quem *Antuerpiensem majorem* semper indigitavi ; est et in Centulensi, at quam procul uterque absit ab Usuardi puritate ex perpetua collatione probe mihi compertum est. Porro codex alius multus in nostro Museo superest, et si superesset, aliorum auctoritatem non facile elideret. Citatis jam supra martyrologis accedat etiam Wandalbertus, reliquis accinens :

> Presbyter et ternas Macedonius implet, honesta
> Conjuge Patricia, et nata comitante Modesta.

Nicæni martyres, luxatis non nihil nominibus, etiam in Hieronymianis apographis consignati inveniuntur, unde eos verosimillime eduxit Ado, solito ductore destitutus ; cum in Romano parvo nulla eorum fiat mentio. Adonem hic denuo secutus est Noster, secutus est item Notkerus ; Rabanus Hieronymianis verbis pressius inhæsit. De *Eufrasia*, quæ commoratione *Ægyptia* dici potest, primus Usuardus locutus est. De Ægyptia inquam, neque enim credibile est, eam cum Nicomediensi alia, de qua

Hieronym. textus, ab Usuardo fuisse confusam, aut pro synonyma, aut fere synonyma alia acceptam. *Euphrasiam*, seu potius *Eupraxiam* appellandam censent Acta, ubi multa in eam rem congeruntur et erudite discutiuntur, quæ curiosus lector in loco A consulere poterit; actum non agimus. Vita, illic ex antiquis mss. cum Græco textu collatis a Papebrochio illustrata, licet scriptoris plane synchroni esse non videatur, talis nihilominus est, ut ad critices severioris lapidem Lydium tuto explorari possit.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. hic denuo plane Adonianus est, sic habet primam : « Nicomediæ, natale sanctorum Macedonii presbyteri et Patriciæ uxoris ejus et filiæ Modestæ. Nicea civitate, natale sanctorum martyrum Theusetæ, et Horris filii ejus, Theodoræ, Nimpodoræ, Marci, » etc. Deest annuntiatio tertia, quam a solo Usuardo superadditam diximus. Vide superius in Observationibus.

Roswevd. sic primam format : « Apud Nicomediam, natale sanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Patriciæ uxoris ejus et Modestæ filiæ B ejus, et aliorum XXXII. » Reliqua pura sunt.

Bruxellen. antiquiori textui proximus est : « In Nicomedia, sanctorum martyrum Macedonii, et Patriciæ uxoris ejus, et filiæ ipsorum Modestæ. Nicea civitate, sanctorum martyrum Theusetæ et Orris filiæ ejus, Theodoræ, Mimphodoræ, Marchi et Arabiæ. Qui omnes igni traditi sunt. In Thebaida, depositio sanctæ Euphrasiæ virginis. Item Macedonii et Innocentis episcoporum [*an non* Innocentii]. Item Leonis papæ. » Vide Prætermissos.

Hagenoyen. : « Romæ, ad Ursum pilcatum, natale sancti Innocentii papæ et martyris (poterat hic titulus omitti). Hic multos Catafrigas ab ipso inventos, in exilio monasterii religavit. Hic constituit, ut qui natus de Christiana esset muliere, denuo statim nasci debeat per baptismum, quod negavit Pelagius hæreticus. Hujus festivitas potissimum recolitur v Kalendis Augusti. Apud Nicomediam, natale sanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Patriciæ et Modestæ virginum. » In reliquis a puritate haud C multum recidit.

Victorin. et Reg Suec., num. 130, in fine : « In territorio Nivernensi, sancti Vicentii presbyteri et confessoris. » De ejus cultu doceri cupiunt Acta. Vide Prætermissos.

Pleschionen. : « Natale sancti Eldradi abbatis. »

Marchian., pro *Modestæ* scribit *Modestiæ*, ut Greven. supra,

Matric.-Carthus.-Ultraj. : « Eufrasiæ virginis. Petri martyris socii sanctorum Dorothei, et Gorgonii ex die XII, Theusetis cum sociis, martyris. »

Cluniacen. : « Ipso die Cluniaco monasterio translatio sanctæ Consortiæ. » Natalis est XXII Junii.

Vatican., num. 5949, in fine : « Sancti Eldradi abbatis. Eodem die, sancti Ansimi (Ansovini) episcopi et confessoris, »

Altemps. : « Ipso die, monasterio Cluniaco, sanctæ Consortiæ. »

Strozz. et Medic. : « Item, sancti Leonis papæ. Ipso die, monasterio Cluniaco, translatio sanctæ Consortiæ. »

S. Ricaldi. : « Depositio sancti Eldrati abbatis et confessoris. »

Caudiacen. Prioratus : « Cluniaco monasterio, translatio sanctæ Consortiæ virginis. »

Editio Lubeco-Col. « Apud Nicomediam, natale sanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Modestiæ filiæ ejus et Patriciæ uxoris ejus. » Cætera fere pura sunt.

Belin. : « Apud Nicomediam, natale sanctorum martyrum Macedonii presbyteri, Patritiæ uxoris ejus et filiæ ejus Modestæ. In Nicea civitate, sanctorum martyrum Theosedæ et Horris filii ejus, » etc.

In fine additur : « Ipso die, monasterio Cluniaco, translatio sanctæ Consortiæ. »

Greven. : « Donati, Advocati martyrum. » Vide Prætermissos. « Desiderii episcopi et martyris. » Vide ibidem. « Constantini regis protomartyris Scotiæ. De eo agitur XI. « In Hihernia Mochomogi confessoris Geraldi abbatis. Item Epipodiæ. » An corruptum fortasse nomen ex Epepodo Nicomediensi martyre, de quo in Actis. *Kevocæ*, potius *Kennochæ virginis*.

Molan. : Ipso die, monasterio Cluniaco, translatio sanctæ Consortiæ. » Dein, typis minoribus : « Et sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolis. « Editiones posteriores. De Consortia, ut supra. « Die decima tertia, reportatio reliquiarum sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolis. » Minori charactere : « Qui utilem sacrarum imaginum usum adversus impietatem defendit. » Verum est appositum hic breve elogium : verum est, quod celebretur, non dies natalis, quemadmodum prima editio innuere videbatur, sed *reportrtio reliquiarum*, et quidem ea etiam re *memorabilis* hic dies est, quod XIII Martii ab impio Leone Armeno mulctactus sit exsilio. « Hermopoli, sancti Sabini martyris. » Est ex eorum numero, qui sub Ariano Thebaidis præside (insigni illo postea martyre, ut alibi diximus) passi sunt; unde verosimiliter accidit, ut Acta ejus a Lipomano et Surio edita, cum Actis sanctæ Asclæ, qui XXIII Januarii colitur, confusa sint, et propterea a Papebrochio omissa, servatis solis elogiis quæ ex Græcorum Fastis accepta sunt.

Pridie Idus *Die* 14.

Romæ, passio sanctorum quadraginta et septem. Hi baptizati sunt a beato Petro apostolo, cum teneretur in custodia Mamertini, cum coapostolo suo Paulo, ubi novem menses detenti sunt; qui omnes sub devotissima fidei confessione, Neroniano gladio consumpti sunt. In Africa, sancti Petri martyris. Item sancti Eufrosii.

NOTÆ.

Soli codices *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.* et *Molan.* puri sunt.

VARIANTES LECTIONES

Hii in Tornacensi antiquus, sed pravus scribendi D modus est, ut *Affrica* et *Aphrica*. Herin., Tornac. et Munerat. post Adonem legunt *Mamurtini*; melius Pratens., Molan. et communissimus scribendi modus *Mamertini*. *Fedei* pro *fidei* in Pratensi, Librarii vitium est. *Eufrosii* legunt omnes, rectius scriberetur *Euphrosii* cum Molano.

OBSERVATIONES.

Præter germanos codices supra citatos, non desunt plures alii, ut Antuerp, , Max.-Lubec. et codices mss. octo mediæ notæ, quos puris annumerare fas sit, utpote qui hoc solo discrimine ab Usuardi simplicitate recedunt, quod pro quadraginta septem, legant *quadraginta novem*. Grevenus exclu-

dendus plane fuit, cum *Leobinum Carnotensem*, quem *Leoninum* ipse vocat, omnibus Usuardinis codicibus nostris incognitum, solus inseruerit, ut diecmus in ejus auctario. De cætero lectionem positam omnino servandam, ex ipso fonte manifeste patet. Fontem appello Rom. parvum, ex quo eos de more accepit Ado, aucta nonnihil prioris phrasi. Noster porro Adonis elogium integrum et immutatum refert : Notkerus, quod mirere, ultima parte truncavit, ut in Actis etiam notatum invenies. Vix dubium est, quin Romani parvi compilator, martyres illos ex Actis sanctorum Processi et Martiniani desumpserit, qui nec in Hieronymianis apographis, nec in genuino Beda memorantur. Florusne, A an alius quispiam Bedæ subinde annexuerit, nihil attinet hic disquirere; uti nec vacat examinare unde orta primum fuerit nuper indicata mutatio *quadraginta septem*, in *quadraginta novem*, quæ verosimillime amanuensium oscitantia in recentiores codices irrepserit. *Petrus* Africanus, atque item *Euphrosius*, vel forte *Euphrasius* (uterque enim hac die colitur) a classibus suis, in Actis ex Hieronymianis accurate distinctis, avulsi sunt, a nemine, Usuardo antiquiore, eo modo consignati, nisi Wandalbertum excipias, a quo si non accepit, saltem accipere potuit, cum hic ita habeat :

Euphrosius pridie, Petro cum martyre fulget.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. : « Romæ, natale sanctorum martyrum XLVII qui baptizati sunt a beato Petro apostolo. Apud Laodiciam, sancti Sagaris episcopi, qui tempore Antonini Veri, sub Sergio proconsule Paulo B Asiæ, illustri martyrio coronatus. Relinquo transpositionem utut ineptam. Cæterum Sagaris ille, de quo et alii, rejicitur in Actis ad VI Octobris.

Rosweyd. : « In Nicomedia, Felicissimi, Dativi martyrum. »

Pulsanen., in prima annuntiatione purus, postremas duas prætermisit.

Centulen. novam comminiscitur numeri mutationem, ita scribens : « Romæ, beatorum martyrum quadraginta duorum, qui a beato Petro apostolo in carcere baptizati, sub Nerone passi sunt. » De aliis duobus non meminit.

Bruxellen. pro *quadraginta septem* ponit *quadraginta octo*. Deinde, secundo loco : « Apud Laodiceam, sancti Sagaris episcopi, qui tempore Antonini Veri, sub Sergio Paulo proconsule martyrio coronatus est. » In Petro et Euphrosio purus est.

Hagenoyen. numerat XLIX. Tum textui fere puro adjungit : « Apud Thessalonicam civitatem, sanctæ C Matronæ ancillæ cujusdam viduæ divitis, et martyris. Quæ a domina sua super scamnum ligata est et percussa, et ab angelo soluta est, et orans iterum ligata et percussa et ab angelo soluta. Novissime robustis fustibus usque ad mortem est cæsa, et in confessione Christi incorruptum reddidit spiritum. » Vide diem sequentem.

Aquicinct. incipit : « Natalis sanctorum Felicissimi et Dativi. » Et post quadraginta septem, interserit, *militum*.

Victorin. et Reg. Sueciæ., signatus num. 130, in fine : « Item Laodiceæ, sancti Sagari episcopi et martyris. »

Daveronen. : « Depositio beati Leobini episcopi Carnotensis, magnificæ sanctitatis et clarissimi in miraculis viri. » Nomen varie efformatur, ut ex dictis et dicendis patebit.

Altemps. : « Apud Laodiceam, sancti Sagaris episcopi, qui tempore Antonini Veri, sub Sergio D Paulo Asiæ proconsule, illustri martyrio coronatus est. » Exigua est a superioribus differentia.

Strozz. et Medic. « Romæ, sancti Zachariæ papæ. » Vide die sequenti. « Item sancti Alexandri martyris. Item Lugduni Galliæ translatio sancti, Bonaventuræ cardinalis, episcopi Albanensis ordinis Minorum. » Colitur XIV Julii.

Codex S. Ricalpi « Carnotis, sancti Leobii episcopi et confessoris. »

Codex Montis Sancti « Metis civitate, in monasterio subteriore, translatio corporis sanctæ Glodesindis virginis. » Colitur XXV Julii.

Editio Lubeco-Col. cum codicibus supra citatis scribit XLIX; et secundo loco habet : « Eodem die Carnoti, sancti Leonini episcopi et confessoris. » Ultimo autem : « Ipso die, sanctorum Innocentii episcopi et Eufrosii confessoris. » De Innocentio vide Prætermissos.

Belini utraque editio etiam notat XLIX, et post textum fere purum subnectit : « Eodem die, Zachariæ pontificis, qui sedit Romæ annos x. Item Lugduni Galliæ, translatio sancti Bonaventuræ cardinalis, episcopi, Albanensis, ordinis Minorum. »

Greven. cum editione Lubeco-Coloniensi, textui immiscet : « Eodem die Carnoti, » etc. Textui autem superaddit : » Nicomediæ, sanctorum Felicissimi, Dativi, Frontinæ. Item in Africa, Alexandri martyris. Item Pionis. Innocentii papæ. Apud Lugdunum, translatio sancti Bonaventuræ, episcopi Albanensis, ordinis Minorum, Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis. Item sanctæ memoriæ Petri abbatis Claravallensis, genere et conversatione clari. Mathildis sanctæ memoriæ, matris Ottonis imperatoris primi, maximæ humilitatis et patientiæ matronæ. Quæ virtuti quoque continuæ orationis tam studiosa fuit, ut Psalterium totum ante matutinas solita fuerit decantare. Tandem spiritu prophetico obitum suum prædicens, migravit ad Christum. Metis, translatio sanctæ Glodesindis virginis »

Molan. : « Eodem die, Zachariæ pontificis, qui sedit Romæ annos decem. Item Lugduni Galliæ, translatio sancti Bonaventuræ cardinalis episcopi Albanensis. Eodem die Carnoti, sancti Leonini episcopi. » Tum, minoribus typis : « Mathildis sanctæ memoriæ, maxime humilitatis et patientiæ matronæ. « In editionibus aliis de Zacharia, post *annos decem*, additur : « Hic quatuor libros Dialogorum beati Gregorii transtulit in Græcum, et per Bonifacium Moguntinum episcopum, Pipinum patrem Caroli, in solium regni sublimavit, in Suessionum civitate. Eodem die Carnoti, sancti Leonini episcopi. Et sanctis martyris Alexandri in Pydne. » Charactere minori : « In Quindelingeborg monasterio, diœcesis Halberstadiensis, dormitio Macthildis reginæ, matris Ottonis primi imperatoris, cujus vita virtutis specular fuit. »

Idibus. *Die* 15.

In Gæsarea Cappadociæ, passio sancti Longini, qui latus Domini lancea perforavit, ut in gestis ejusdem invenitur. Apud Thessalonicam civitatem, natalis sanctæ Matronæ martyris, quæ deprehensa et multipliciter afflicta, novissime robustis fustibus usque ad mortem cæsa, in confessione Christi incorruptum Deo spiritum reddidit.

NOTÆ.

Ex *Pratensi*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerato*, *Belin.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Error in principio Greven. incipit *Cæsarea Cappadociæ*, turpius Tornacen. omittens. *In Cæsarea*, orditur, *Cappadociæ; Cappadotie* in Max.-Lubec.; *Capadocie* in Munerato, Belino et Greveno, ac hujusmodi minutiæ aliæ notari non merentur. Pulsanem. addidit *civitate*. Sic Belinus scripsit *ejus* pro *ejusdem*, et in altera editione apposuit *militis* uti de Matrona, *virginis*, quod etiam legit Muneratus, omittens particulam *usque*. Belin. voces ultimas transposuit hac ratione : *Deo reddidit spiritum*.

OBSERVATIONES.

De Longino Cappadociæ martyre omnia fere tum edita tum mss. Martyrologia hac die agunt. inquit Florentinius; inter quæ Martyrologium Adonis perperam connumerat, nempe qui hujus Longini, non hodie, sed prima Septembris, post Romanum parvum diserte meminit. Nec eum novit Beda genuinus, nec Florus, nec Wandalbertus. Vere de ipso agunt Rabanus et Notkerus, ille longiori exornat elogio, quod ex Actis se ait concinnasse; hic non multum dissimilia, sed compendiosiora exhibet, non *verbotenus eadem scribens*, ut per inadvertentiam in Acta nostra irrepsit. Ab eodem Notkero repetitur Longinus citata I Septembris, ubi Adonis elogium sequitur. Satis certum est *Longinum* aliquem et quidem *in Cappadocia* memorari in Hieronymi apographis; utrum porro is dici possit, aut debeat, qui latus Christi lancea transfixisse supponitur, etymologia non omnino peregrina; item an centurio nominetur, an miles; an Latina Acta, militis et centurionis personas confuderint; qui sint eorum scriptores, et plurima alia ad utriusque patriam, gesta, cultum, socios, reliquias, translationes, historias conflctas, etc., pertinentia, satis fuse explicuit Papebrochius toto suo Commentario prævio a pag. 376 Quam fidem Acta mereantur nusquam aperte edisserit; recentiores neutra admittunt. Videsis Tillemonti censuram tomo I, pag. 453. At qualiscunque auctoritatis Acta ipsa censueris, patet textus nostri, ex Adone I Septembris verosimiliter accepti, Usuardina simplicitas, de qua unice quærimus.

Matronam martyrem, tacito *Virginis* titulo, primus produxit auctor Romani parvi. Ado de more elogium composuit, quod integrum a Notkero redditur : Noster, ut solet, summa duntaxat capita contraxit. De *Matronis* duabus aliis, *Barcinonensi* et *Lusitana*, videantur Acta hac die. Occurrit denuo casus singularis, semel atque iterum supra notatus; nimirum reperiri hodie in Adone Rosweydi *Zachariam papam*, quem Usuardus plane prætermisit. Causam explorare nequeo. Cæterum in Mosandri editione, cum elogio ponitur pridie Idus, unde mirum non est id ita a Baronio in notis observatum, qui accuratiorem Rosweydi editionem non vidit, nec videre potuit sexennio prius mortuus quam ea prodiret in lucem. Fere excideral notare versiculum, quem de Matrona hac nostra reliquit Wandalbertus :

Thessala plebs Idus Matrona martyre servat.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ., præterito Longino, agit de sola Matrona, et Adonis elogium contrahit, hoc modo : « Apud Thessalonicam civitatem, natale sanctæ Matronæ. Quæ cum esset utilæ [*superposuit aliquis* vetulæ, *sed supplendum erat* Plautillæ] cujusdam ancilla, et occulte Christum colens, cotidie furtivis orationibus ecclesiam frequentaret, deprehensa a domina sua, in scamno extenta et ligata, et pene usque ad mortem flagellata, atque ita vincta in scamno, obsignatis diligentissime januis per noctem relicta, ubi die altero divinitus soluta, et cum ingenti oris gratia orans inventa est. »

ROSWEYD. textui puro superaddit : « In Nicomedia, Lucii episcopi, et martyris. » Quæ verba ex Notkero huc traducta videntur, nisi ex Hieronymianis potius immediate accepta sint.

ANTUERP.-MAX., LOVAN., LEYDEN., BELG. et editio ULTRAJ.-BELG. de Longino, post *aperuit*, hæc adjiciunt : « Hic baptizatus ab apostolis, cum apud Cappadociam sanctitate præcipuus degeret, sub Octavio præside comprehensus, post confessionem fidei, lingua abscissa, dentibus excussis, capite truncatus est. » Quis primus hoc elogium in codices Usuardinos recentiores transtulerit, hactenus ignoro; hoc scio, acceptum esse ex Adone, non hoc die, ut supra monui, sed I Septembris, quod iterum dicemdum recurret.

ULTRAJ., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. sic incipiunt : « Romæ, natale S. Zachariæ papæ. Hic quatuor libros Dialogorum beati Gregorii transtulit in Græcum, et per beatum Bonifacium Moguntinum episcopum, Pipinum patrem Caroli in solium regni sublimavit in Suessionum civitate. » De Longino eadem habent, quæ proxime recitavimus.

CENTULEN. : « Cæsarea Cappadociæ, sancti Longini militis, qui lancea latus Domini aperuit, et postea baptizatus est et a præside Octavio decollatus est. »

BRUXELLEN. de Longino eadem habet quæ supra. Tum : « Apud Thessalonicam civitatem, natale sanctæ Matronæ martyris. Quæ cum esset Plautillæ cujusdam viduæ ancilla, occulte Christum colens... » ut supra, additur autem ex eodem fonte : « Novissime autem fustibus usque ad mortem cæsa, in bona confessione Deo spiritum reddidit. Romæ, depositio beati Zachariæ papæ, qui libros Dialogorum beati Gregorii transtulit in Græcum. »

HAGENOYEN. de Longino multa comminiscitur, quæ referre non lubet. De Matrona, ut vidimus, egit pridie. In Zacharia non multum differt ab ULTRAJ., etc.

AQUICINCT. consonat in Longino cum ANT.-MAX. Sequitur : « Romæ Zachariæ papæ, qui in patriarchio caput sancti Georgii martyris reperit. » Matrona vocatur *virgo*, quo etiam titulo eam supra ornavit Belinus.

VICTORIN. in fine de Zacharia scribit, ut proxime facit Aquicinct. addens post *reperit*, « in capsa reconditum, in qua et epitaphium pariter reperit, Græcis litteris exaratum; sepultusque est in ecclesia B. Petri. » Sumpta sunt ex Adone Mosandri pridie; quæ habentur in Rosweydi appendice.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. de Longino. Zacharia, et Matrona etiam agit, sed rescissis ferme elogiis.

REG. SUEC., num. 130 : « Item Zachariæ papæ, » etc. Reliqua non adduntur, sed puto eadem esse quæ Victorinus supra suggessit, cum quo hic codex passim concordat.

Codex D. DU CHEVAL., signatus C : « Item, Jacobi apostoli et Lucii episcopi. » Ex Hieronym.

VATICAN., signatus num. 5949, omisit Longinum, et primo loco scripsit : « Romæ, Zachariæ pontificis, qui sedit in episcopatu annis decem. »

STROZZ. et MEDIC., postquam de Longino ea retulerunt, quæ ex ANTUERP.-MAX., etc., supra descripsimus, addunt præterea etiam ex Adone I Septembris : « Et simul cum eo coronatus est B. Aphrodisius commentariensis, cui et præses linguam abscidi jusserat : qui post abscissam jussu præsidis linguam. Christum tamen ejusque fidem expedita et clara voce pronuntiabat. » Ado legit *loquebatur*.

BURDEGALEN. : « Beatissimi Jacobi apostoli et Lucii martyris. » Ex Hieronymianis.

Editio LUBECO-COL. : « Romæ, natale sancti Zachariæ papæ et confessoris. Qui sedit annos decem. Hic quatuor libros Dialogorum beati Gregorii transtulit in Græcum, et per beatum Bonifacium Moguntinum episcopum, Pippinum patrem Karoli in solium regni sublimavit in Suessionum civitate. Hic etiam Karolomanum regem Francorum, fratrem Pipini, fecit fieri clericum, et misit eum in Cassinense monasterium, ut monachus fieret, qui etiam monasterio dona plurima cum privilegiis apostolicis contulit. » Quæ de Longino et Matrona fusius deducit, ex Adone vel Notkero desumpta sunt.

GREVEN. : « Romæ, Zachariæ papæ et confessoris. Hic quatuor libros Dialogorum beati Gregorii papæ in Græcum transtulit; et per sanctum Bonifacium Moguntinensem archiepiscopum, Pipinum patrem Karoli magni in solium regni sublimavit. Affrodisii commentariensis cum sancto Longino passi. Lucii episcopi. Item beatæ Faustæ. » Solam hanc excepit ex martyribus Nicomediensibus. Videantur reliqui socii in Actis.

MOLAN. italicis litteris textui interserit : « Cum esset Plautillæ cujusdam viduæ ancilla, et occulte Christum colens, et quotidie furtivis orationibus ecclesiam frequentaret. » De Zacharia collegit quæ ex codd. mss. superius posita sunt, ea sola voce excepta, quod pro *epitaphium* scripserit *pitacium*, de quo vide ejus Notas. Tum, typis minoribus: « Apud Reatem, sancti Probi episcopi : cujus in Dialogis meminit beatus Gregorius. Castro Divionensi, sancti Tranquilli confessoris; de quo beatus Gregorius Turonensis. Sancti Speciosi monachi, de quo in Dialogis Gregorius, lib. IV, cap. 8. Romæ, sanctorum monachorum Meruli, et Antonii, de quibus eodem libro scribit Gregorius. » Hos omnes in posterioribus editionibus prætermittit Molanus, in quibus hoc tantum legitur : « Die decima quinta, sancti martyris Agapii et sociorum ejus. » Hunc Acta rejiciunt in XXIV Martii, ast *Meruli* et *Antonii* nec inter Prætermissos meminerunt.

XVII *Kal.* *Die 16.*

[a] Apud Aquileiam, natalis beati Hilarii episcopi et Tatiani diaconi, qui sub Beronio præside, post equuleum atque alia tormenta, una cum Felice, Largo, et Dionysio martyrium terminarunt. Romæ, passio sancti Cyriaci diaconi, qui post longam carceris macerationem, reliquata pice perfusus et in catasta extensus, ac tractus, etiam nervis et fustibus cæsus, ad ultimum cum Largo et Smaragdo et aliis viginti, jubente Maximino, capite truncatus est. Horum tamen festivitas sexto Idus Augusti recolitur, quo die a beato Marcello papa eorum corpora sunt levata et venerabiliter tumulata. Arvernis, depositio sancti Patricii episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Puri videntur *Praten.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belini editio altera* et *Molanus*.

[a] In Carolino autographo SS. Hilari et Tatiani mentio facta nunquam fuit. De illis enim Dervensis codex tacet, et a Cyriaco articuli exordium capit. Præterea in Pratensi totus hic articulus a capite ad calcem litura laborat, et quo sanctis illis locus esset, minutiori litterarum forma totus exaratus est. Nec etiam sanctos illos memorant Heriniensis et Tornacensis codices, qui Sollerio plerumque pro norma fuerunt, ex qua Pratensem æstimaret. Hic Sollerium interrogo qua causa, anteposito Pratensi, a suis desciverit. In Pratensi litura erat, variabant alii codices. His duobus tantum argumentis ubique judicavit interpolatum esse Pratensem codicem. Hoc igitur loco, aut nusquam, sua regula locum habere debuit Articulum tamen totum reddit Sollerius : totus Usuardi est, Usuardus merus. De litura ne verbum quidem apud censorem; opinor, quia admonitus est nullam illic esse scripturæ dissimilitudinem, et Usuardo laudi dandum esse, quod præstantium scriptorum exemplo nec turpem in scriptis putaverit lituram, nec metuerit. Cur eadem in causa, non eodem semper in Pratensem codicem animo fuerit Sollerius, ignorare malim, quam de veritatis studio, quo se ardere prædicat, quidlibet maligne suspicari. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Hilari legunt aliqui cum Pratensi, alii *Hylarii*, *Ylarii*, etc., purius, ni fallor, in textu : sic etiam melius *Tatiani* quam *Taciani*. Munerat. et Belin. male *Heronio* pro *Beronio*. *Dionisio*, *natale*, *eculeum*, *Ciriaci*, notari non merentur. Munerat. post *Diaconi*, addidit *martyris*. Lego *terminarunt*, alii habent *terminaverunt;* Belin., *consummaverunt*. *Reliquata* passim scribunt codices. Pratens. non bene legit, *extensus adtractus et jam nervis*... Rectius, opinor, cum Molano, *extensus ac tractus, etiam nervis et*... quidquid alii legant *attractus etiam nervis*. In Munerato deest *cæsus*, in Antuerp. et Max.-Lubec. *est*. Solus Pratens. posuit *Idus Augustas*. Belin. et Molan. *Avernis* pro *Arvernis*. Potuisset omitti utrumque, et Patricius ipse. In Antuerp. et Max.-Lubec. deest *sancti*.

OBSERVATIONES.

Discrimen inter vetustos codices Usuardinos eosque probatiores, hodie non exiguum recurrit. De *Hilario Aquileiensi*, et sociis, nec Herinien. nec Tornacen. nec purior Belini editio quidquam memorant. Hinc dubitare quis merito poterit, fuerintne illi ab Usuardo primigenia manu ascripti, an forte subinde ab alio, vel ab ipsomet auctore, ex aliquo Hieronymiano codice appositi. Certe Beda, qui hodie de *Cyriaco*, et sociis agit, de *Hilario* nec verbum profert. Bedam descripsit Rabanus. Silet etiam Ado. Notkerus solum *Hilarii* nomen et *Aquilegiæ* indicat, ut perspicue intelligas ex Hieronymiano apographo accepta. Utcunque res habeat, servata est Pratensis et aliorum codicum lectio. Notari jam potuit et toto operis decursu observabitur, plane rara esse elogia mere Usuardina, seu quæ ex Beda aut Adone descripta, aut contracta non sint. Hoc Usuardus ex ipsorum martyrum passione suo marte composuit, quemadmodum fecisse ostendimus in Ascla, XXIII Januarii, et in duabus primis annuntiationibus VIII Martii. Vide quæ de hac re in præfatione dicta sunt. De *Cyriaco* inter omnes convenit. Desumi hic potuit ex Romano parvo, cum *Largo*, *Smaragdo*, et *Crescentiano*, quos omnes Ado etiam recitat et elogio exornat. Crediderim tamen Adonem sua omnia mutuasse ex Beda, quem fere verbotenus videtur describere, Notkero in hac parte, præter solitum, mutilo. *Crescentianus* ab Usuardo non exprimitur, uti nec *Sisinnius*, a Beda et Adone in principio nominatus. Variant codices circa tyranni nomen sub quo passi fuerint, aliis *Maximianum*, aliis *Maximinum* appellantibus. Ad XVI Januarii, ubi de Mar-

cello actum est, in cujus Actis qualibuscunque Cyriaci et sociorum gesta immiscentur, unde colligitur eodem fere tempore et ipsum et Marcellum passos esse; ibi, inquam, cum probatissimis codicibus (quorum germanam lectionem tametsi vitiosam referre tenemur) *Maximinum* scribendum censuimus quem etiam plerique hodie exprimunt cum pratensi; quamvis non satis consequenter, nam VIII Augusti, ubi *Cyriacus* cum sociis iterum recurrit Diocletiani tempora (forte continuata ejus persecutio) designantur. Satis hic sit germanam Usuardi lectionem vendicasse. Quid vero legendum sit, quis pugilum numerus, quis martyrii locus, etc., ad eam VIII Augusti in Actis nostris ex professo examinabitur. Pari ratione etiam in textu relinquitur ultima annuntiatio de *Patricio Arvernensi*, seu *Avernensi*, qui, licet A ignotus antiquioribus, ab Usuardo expressissime ponitur, ex quo in Romanum hodiernum irrepsit tametsi satis constet mullum unquam fuisse Patricium illum Avernensem, si a Patricio Hiberno distinguatur. Consule indicem Prætermissorum, ubi vitiatæ lectionis fontem assignatum invenies. *Isicius*, *Isichius*, vel *Esichius* Viennensis ab Adone vulgato positus, cur ab Usuardo prætermissus sit, non habeo unde colligam, nisi forte a codice Adoniano, quo Usuardus usus est, plane abfuerit, ab aliquo populari postea adjectus. Liceat hic subjungere Wandalberti versus, quibus Cyriacum et socios celebrat :

Septima post decimam Aprilis de more Kalendas
Præcedens, Cyriaci et Largi splendet honore :
Smaragdique simul pretioso sanguine vernat.

AUCTARIA.

Defectum HERINIEN. et TORNACEN. jam indicavimus. B

ANTUERP. — MAJ. hic ab Usuardo plane deflectit, solam enim et unicam annuntiationem habet de Cyriaco et sociis, ex Adone verbatim descriptam. Tu eam require in ipso fonte.

PULSANEN. purissimus dicendus esset, utpote, qui de patritio Avernensi omnino sileat. Omitti tamen debuit, quod ab errante hic Usuardo recedat.

Exclusus etiam a purorum codicum classe GREVEN. Propter annuntiationem ejus ultimam, Usuardo adjectitiam; nempe : « Item, depositio [*quidni* natalis? sancti Heriberti episcopi Coloniensis et confessoris. » Mirum sane Grevenum non advertisse S. Heribertum duobus sæculis Usuardo esse posteriorem, præsertim si hic Martyrologium suum Carolo Magno obtulisse credatur, quod Grevenus plane credidit.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ.-LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. et Editio ULTRAJ.-BELG., in fine : « Apud Co- C loniam Agrippinam, natale sancti Heriberti, ejusdem loci episcopi et confessoris. » Inter hos codices id solum discriminis est, quod Lovaniensis in textu nonnihil a puritate deflectat: quod tamen scrupulosius notare operæ pretium non existimo.

CENTULEN. hæc solum habet: « Romæ, passio sancti Cyriaci diaconi et martyris, qui multa sanitatum gratia exuberans, Arthemiam filiam Diocletiani imperatoris, et Jobiam filiam regis Persarum a dæmonio liberavit. »

BRUXELLEN. incipit a Cyriaco, cujus elogium ex Adone interpolavit. Tum de suo pergit: « Eodem die, Arthemiæ martyris, filiæ Diocletiani, quam Maximinus frater ejus, quoniam cultrix Christi fuit, interfecit. » Vide indicem Prætermissorum. « Apud Nicomediam, sanctorum martyrum Eugenii, Pamphiliani, Serenis, Castoris et Dionisii. » Confusio nominum in Actis distinguitur. De Hilario et Tatiano, atque item de Patricio, satis pure. Sequitur: « Apud D Viennam, sancti Esichii episcopi et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam: depositio sancti Heriberti ejusdem civitatis archiepiscopi et confessoris, qui prope diem quem prædixerat, moriens, magnis cœpit clarere miraculis. Item sanctæ Eugeniæ virginis. » Ad classem Nicomediensem pertinet, nisi Eusebiam Hamaticensem voluerit dicere.

HAGENOYEN., in Cyriaco modice interpolatus, secundo loco de Patricio agit, tertio de Hilario. Tum: « Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Heriberti episcopi et confessoris ejusdem loci. Corpus vero ejus requiescit apud Tuicium ultra Rhenum, in monasterio quod ipse fundavit, in claustro nigrorum monachorum. Item Babiloniæ, sancti Agricoli episcopi et confessoris. » Quid sibi velit *Babiloniæ*, patebit die sequenti, ubi de Agricola Cabilonensi.

AQUICINCT. incipit : « Apud Hamaticum *(vult dicere Hamagium Prioratum contiguum abbatiæ Marchianensi)* depositio sanctæ Eusebiæ. » Correctio illa, nescio a quo apposita, superflua dici posset *Hamaticum*, non minus quam *Hamagia*, promiscue dici videntur.

MARTIAN., primo loco : « Depositio sanctæ Eusebiæ virginis. »

MATRIC. — CARTHUS. — ULTRAJ. breviter de Hilario, Tatiano et Heriberto. Dein : « Niretini confessoris cum sociis, quorum miri actus leguntur. » Fallor, nisi hic *Bonifacius* est, de quo in Actis.

CAMBERIEN. Conventualium : « Coloniæ, sanctorum Heriberti antistitis, Lucii præsulis, et Eugenii virginis. » Unde inter hos sanctos talis societas, non intelligo.

STROZZ. et MEDIC. : « Apud Ravennam, natalis sancti Agapiti archiepiscopi et confessoris, qui nonus rexit et floruit post Apollinarem. Item sanctæ Gertrudis. » Hæc etiam die sequenti notatur, et multo rectius.

ABDINGHOFFEN. : « Apud Aquilegiam civitatem passio sancti Felicis martyris. » Hactenus ignotus est.

Editio LUBECO-COL. incipit : « Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Heriberti, ejusdem loci archiepiscopi et confessoris, qui sedit annis viginti tribus, mensibus duobus, et diebus vigenti duobus et sepultus requiescit trans Rhenum in monasterio Tuiciensi, quod ipse præsul in vita sua a fundamentis ejus ædificaverat, et in honore beatæ Mariæ virginis consecraverat. » In Hilario pura est, in Cyriaco multum ex Adone interpolata. Sequitur de Patricio. Denique : « In Scotia, sancti Bonifacii episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Isicii episcopi Viennensis et confessoris. Romæ, Alexandri episcopi. » Vide Prætermissos. « In Scotia, Bonifacii episcopi. Albani episcopi et confessoris. » Sitne hic *Abbanus*, an *Abbenus*, nescio. « Item Colloquilli regis. Sancti Kinitimi. » Nempe *Bonifacii*, ni fallor. « Abrahæ presbyteri et anachoritæ et Mariæ filiæ fratris ejus, pœnitentis. In Hibernia, Finiani abbatis et confessoris. Eodem die, Eugeniæ virginis. » An non *Eusebiæ*?

MOLAN. : « Eodem die natale sancti Heribert i archiepiscopi Coloniensis. Hujus venerabile corpus in monasterio Tuiciensi trans Rhenum honorifice requiescit ; quod idem vir sanctus in honore sanctæ Dei genitricis a fundamentis erexit. » Tum, charactere minori : « Abrahæ presbyteri. » etc., ut Grevenus. In editionibus aliis, de Heriberto : « Eodem die, etc. Reesæ, in territorio Clivensi, festum sancti Dentlini, pueri septem amorum. Marcianis, depositio sanctæ Eusebiæ virginis. Die decima sexta, sanctorum martyrum Sabini et Papæ. » De Sabino vide Prætermissos. Patricius ad calcem rejicitur.

XVI *Kal.* *Die* 17.

In Scotia, natalis sancti Patricii episcopi et confessoris, qui primus ibidem Christum evangelizavit.

Eodem die monasterio Nivigella, sanctæ Gertrudis virginis. [*Apud Bouillart....* : evangelizavit. Civitate Nicomedia, sanctorum martyrum Eugenii, Pamphiliani, Castoris et Sereni [a].]

NOTÆ

Sumitur ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Ambigit Sollerius corruptumne dicat an mutatum codicem. Quatuor sancti martyres et male connexi, et perperam huc traducti. Gertrudis suo loco extrusa, inepte sanctis diei sequentis inserta, bini textus uno errore corrupti. Atque has injurias in lituram unius versus fundit is qui paulo ante totos novem versus erasos quieto et æquo animo tulit. Quid ad hæc ego? Verum est sanctos illos martyres non fuisse in Carolino autographo memoratos, sed aut male connexos aut perperam huc traductos fuisse, quo argumento efficiet Sollerius? numquid habet Acta, quæ proferat? Hieronymianos, sat scio, indices nobis obtrudet : sed in vetustissimis eorum codicibus ne unus quidem eorum legitur, de quibus hic A Usuardus. Nec die hesterna actus erat. Sic enim illi, teste Henschenio : *Nicomediæ*, *Castori*, *Dionysii*, *Nonni*, *Cyriacæ*, *Milisæ*, *Eugeniæ*, *Juliani*, *Asclepiodoti*. Alii quidem codices, Castorem, alii Serenum, alii, una ex duabus classibus facta, Pamphilianum adnuntiant. Quid certi ex illa codicum conflictione extundi potest? forte Usuardus alios indices habuit; forte uno die utramque Nicomediensium martyrum classem conjunxit; forte Acta vidit. Denique quidvis potius conjectare mallem, quam, ut Sollerius, nullo argumento Codicem minime suspectum rejicere. De S. Gertrude mox in sequenti articulo. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Pulsanensis, librarii vitio, pro *Scotia* legit *Cæsarea*; est qui *Scythia* scribat. Huc revoca *Scocia* in Antuerp. et Max.-Lubec. *Scochia* apud Muneratum apud alios *Schocia*. Deest in Greveno titulus *episcopi*; in Antuerp. et Max.-Lubecana, *confessoris*. In Pulsan. legitur *vigella* erasoni. Munerat. *Migella*, Greven. *Novigella*. Rursus Pulsanen. habet *Geretrudis*, quod et alii recentiores codices imitantur.

OBSERVATIONES.

De *Patricio* agunt Beda et Roman. parvum, phrasi non multum dispari. Ado modicum de suo adjecit, Noster Adonem verbotenus transcripsit. Rabanus hic modo loquendi nonnihil a Beda deflectit, Notkerus ab Adone; quod obiter notasse operæ pretium duximus. Famosissimi Hiberniæ apostoli gestorum seriem, ex inordinata rerum congerie, solerter eruit et chronotactice digessit Papebrochius, primo suo, in opere de Actis sanctorum conatu, ubi vix quidquam desiderari passus est. Queruntur tamen aliqui, ex tot Patricii Vitis, eam præhabitam, quæ a Jocelino composita, a sancti temporibus maxime remota est. Videant illi facti istius rationem in ipso commentario prævio § 3 et 4 ex quibus id demum conficient, quo adhuc superstes emeritus senex profitetur, eam videlicet selectam esse Vitam, quæ fabulosis portentis minus referta videretur. Apographorum Hieronymianorum nulla hodie habita ratio, nec ab antiquis aliis, nec a codicibus Usuardinis, si B solum Prætensem excipias, qui, corruptus dicam, an mutatus, pro *Gertrude*, ita habet : *Civitate Nicomedia, sanctorum martyrum Eugenii, Pamphiliani, Castoris et Sereni*, qui et male connexi, et ad hanc diem ab imperito aliquo perperam traducti sunt: et quidem super erasa *Gertrudis* annuntiatione inscripti, ut me monuit Clar. Castellanus, prætensi autographi oculatus inspector, litteris ad me datis XXXI Maii MDCCIX. Factum ut ipse existimat, ex male descriptis vel intellectis Virginis Actis, ubi natalis differri videretur in XV Kalendas Aprilis, unde et inepte ejus diei latercule inserta est; binis textibus uno errore depravatis, quemadmodum die sequenti iterum apparebit. De Gertrude, videndæ Henschenii dissertationes, Vitæ præfixæ et subjunctæ. Textui nostro consonat metricum Wandalberti elogium :

Bis octava tua Patrici nomine pollet,
Scotica gentilem miserate per oppida cultum.
Hac quoque Gertrudæ redduntur vota beatæ.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. : « In Scotia, natale sancti Patricii episcopi et confessoris, qui fuit ex discipulis beati Germani Antisiodorensis episcopi, primusque genti illius Christi Evangelium prædicavit. Alexandriæ, natale sancti Ambrosii, ejusdem ecclesiæ diaconi, qui confessionis Domini gloria insignis fuit. Nivigella monasterio, depositio sanctæ Gertrudis virginis, cujus præclara gesta habentur. »

ROSWEYD., secundo loco : « Civitate Nicomeiæ sanctorum martyrum Eugenii, Pamphiliani, Castoris et Sereni. Ipso die depositio sanctæ Witburgæ, virginis, Niviellæ, Gertrudis virginis. »

ANT.-MAX., ULTRAJ., LEYD., LOV., ALBERG., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. de sancta Gertrude post *virginis* interserunt, *filiæ Pipini ducis, cujus gesta habentur*. In fine : « Cabilone, natale sancti Agricolæ episcopi et confessoris. »

CENTULEN. : « Alexandriæ, sancti Ambrosii diaconi et martyris. In Scotia, sancti Patricii episcopi et confessoris, a beato Germano Antissiodorensi episcopo, ordinati et directi. Nivigella monasterio, sanctæ Gertrudis virginis. »

BRUXELLEN. « Apud Nivellam, depositio sanctæ Gertrudis, Deo caræ virginis, filiæ Pipini ducis, quæ beatam Gudilam, suam neptem, nostram patronam, de sacro fonte levavit. Hæc in ipsa exitus hora, Treveris sanctæ Modestæ moniali apparuit, et eadem C mortis hora, beatus Ultanus frater sancti Foillani, vidit sanctum Patricium ductorem animæ beatæ virginis Gertrudis affuisse. In Scotia seu Hibernia, sancti Patricii episcopi et confessoris. Qui fuit filius Conches, sororis sancti Martini Turonensis, et unus ex discipulis beati Germani Antisiodorensis. Quem Cælestinus papa illuc misit, quique illi genti primus Christi Evangelium prædicavit. Sed cum modicum fructum faceret, rogavit Deum pro signo, quo saltem territi pæniterent. Et baculo suo circulum magnum designavit, intra quem terra se aperiens, statim puteus maximus et profundissimus apparuit; revelatumque est sibi quod ibi esset quidam locus Purgatorii, in quem si quis descenderet, alia sibi pro peccatis pœnitentia non restaret. et sic ipse totam gentem illius provinciæ ad fidem Christi convertit, et præfuit illis annis sexaginta, quibus expletis obiit, anno suæ ætatis centesimo vicesimo secundo. Alexandriæ, sancti Ambrosii ejusdem eccle- D siæ, » etc., ut ANTUERP.-MAJ. supra. De Agricola item ut dictum est.

HAGENOYEN. in exornandis Patricio et Gertrude, Bruxellensi liberalior est. Hanc Caroli magni sororem facit, de illo talia memorat, ut prætermitti mereantur.

AQUICINCT. et VICTORIN. in fine : « Cabilonis, sancti Agricolæ episcopi et confessoris. »

PLESCHIONEN. : « Eodem die, sanctæ Gertrudis, virginis, et sanctæ Victorinæ. » Nulla nobis hodie nota Victorina, præter eam, quæ inter martyres Nicomedienses in Actis connumeratur.

MARCHIANEN. plane legit, ut Pratensis : unde non male supra conjectavimus, codicem illum ex prætenso autographo isto esse desumptum, quod magis subinde pateret, si ecgraphum integrum majores nostri procurare potuissent.

ALTEMPS. : « Alexandriæ, sancti Ambrosii, ejusdem ecclesiæ diaconi, qui Dominicæ confessionis gloria insignis fuit. »

FLORENTIN. de Gertrude agunt loco hic suo. « In civitate Corduba [*codex alteruter videtur legere* Cordula] passio sanctorum martyrum Olimpiadis et Maximiani, sub Decio imperatore, ut habetur in gestis sanctorum Abdon, et Senen. Vitellius autem vidarius Decii jussit, ut cum securibus capita eorum tunderentur, et sic emiserunt spiritum. » In elencho Prætermissorum aejiciuntur ad XV Aprilis.

RHEMENS. Ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris : « Alexandriæ, natalis sancti Ambrosii ejusdem ecclesiæ diaconi. »

Editio LUBECO-COL. : « In Scotia, natale sancti Patricii episcopi et confessoris. Qui fuit unus ex discipulis beati Germani Autisiodorensis episcopi, et dicitur fuisse filius sororis sancti Martini : qui primus in Scotia Christum evangelizavit et quasi totam Hiberniam doctrinis, exemplis et miraculis ad Christum convertit. Monasterio Nivigella, sanctæ Gertrudis virginis filiæ Pippini ducis, cui sanctus Amandus episcopus, una cum matre sua, sacrum velamen imposuit, ac multarum virginum monialium (congregationi) præfecit, patre suo Pippino jam defuncto, quas cum laudabiliter rexisset, ætatis suæ tricesimo tertio anno, migravit ad Dominum. Alexandriæ. » etc., ut ANTUERP.-MAJ. « Cabilone... » etiam ut supra. « In Alexandria, sanctorum Collegii diaconi, Rogati et Satyri martyrum. » De his et sequentibus, vide Prætermissos. « In Campania, natale sanctorum Quinti et Luciani, Victoris et Mauri martyrum. In Nicomedia, sanctorum Apurilis et Servili martyrum. Eodem die, translatio sancti Antonii abbatis. »

BELIN. de Patricio post *evangelizavit*, subdit : « et maximis miraculis et virtutibus claruit. »

GREVEN. de Ambrosio, ut ANTUERP.-MAJ. « Item Theodoli, Quiriaci, Dionysii. » Melius distinguuntur in Actis. « Mariæ martyris. » Vide Prætermissos. « Nicomediæ, Eugenii, etc, In Alexandria Collegii... In Campania, Quinti... In Nicomedia, Aprilis... Cabilone, » etc., ut supra. « In Anglia, Witburgis virginis. Translatio sancti Antonii abbatis.

MOLAN. Post *virginis, filiæ Pipini ducis, cujus præclara gesta habetur*, sequitur de Ambrosio. Et natale Mariæ virginis. Hæc cum esset ancilla cujusdam Tertulli præclari viri, et nollet in natali filii ejus, prandiis domini sui interesse, sed magis Christianorum more jejuniis operam dare, flagellis atrocibus ab eodem domino suo lacerata est : sed cum non posset per hoc ab instantia servitii Christi ad idolorum culturam revocari, judici publico ad puniendum tradita est. » Hoc fere compendium eorum, quæ Rabanus et Notkerus fusius deducunt ; interim rejicitur Sancta ad I Novembris. « Lyræ, translatio sancti Gummari præclari confessoris. » Colitur præcipue XI Octobris. De Agricola, typis minoribus. In editionibus aliis, post *Nivigella*, interserit litteris italicis *transitus*, cætera, ut supra. Item de Ambrosio, Agricola et trunslatione sancti Gummari. Demum : « Apud Dononium, elevatio corporis sanctæ Reginæ. » Spectat ad I Julii, quo festum ejus agi in Prætermissis dicitur, ubi et alterius *Reginæ* elevatio apud Flaviacum, ex Saussayo notatur.

XV *Kal.* *Die* 18.

Natalis beati Alexandri episcopi, qui de Cappadocia, ex propria civitate, sancto desiderio Hierosolimam veniens, divina revelatione, ejus dein loci gubernaculum suscepit, et post venerandam senectutem ductus Cæsaream, persecutione Decii ob confessionem Christi martyrium complevit. [*Addit Bouillart.* : [a] Monasterio Nivigella sanctæ Geretrudis virginis.]

NOTÆ.

Consonant codices multi : *Herinien., Tornacem Antuerp.* et *Max-Lubecana, Munerat., Belin. Greven Molan.* Adde *Antuerp.-Max., Ultraj.* et reliquos codices mediæ notæ.

[a] Verus est hic S. Gertrudis locus. Et miror qui falli potuerint Henschenius et alii, qui XVI Kal. hujus mensis mortem sanctæ illius Virginis consignarunt. Usuardus ipse hallucinatus fuerat in Carolino autographo ; sed commode errorem in suo correxit : quæ illum Acta deceperant, eadem diligentius pensitata reduxerunt in viam. Narrat vitæ scriptor B. Gertrudem, com dies mortis immineret, misisse unum ex fratribus ad Fossuense monasterium, qui ab Ultano sancto ejus loci incola percontaretur quo die moritura esset : Ultanum respondisse : *Hodie decimus sextus Kalendas Aprilis est dies. Crastino autem die inter missarum solemnia illa Dei ancilla et Christi virgo de corpore est migratura* : Gertrudem, hoc accepto nuntio, totam noctem cum sororibus in psalmis et orationibus transegisse, crastina autem die Dominica reddidisse spiritum. Illa igitur dies Dominica erat decima quinta Kalendas Aprilis. Non obiit igitur Gertrudis anno 664, ut putat Henschenius ; aut anno 659, ut v. cl. Bailleto placet : sed anno 658, quo Pascha incidebat in diem 25 Martii,, cyclo lunæ 13, solis 23, Littera Dominicali G. Cur, inquies, eadem Acta referunt defunctam fuisse *die Dominica sub die sexto decimo Kalendas Aprilis?* Id Acta quidem male exscripta referunt ; sed retinendam esse lectionem, quam ex codice Fuliensi duxit Mabilio noster, vel inde perspicuum est, quod alioqui sibi non constet vitæ scriptor. Si enim moritura esset Gertrudis die post XVI Kal. Apr., quomodo mori potuit XVI Kal. Aprilis ? BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Fere in mendis librariis consistit. Codices aliqui pro *ex propria*, legunt *et propria*. De *Hierosolimam, Jherosolymam, Jerusolimam, Capadocia, Cesarea, martirium*, etc., alibi dictum. Talia ferme etiam sunt in Antuerp. et Max.-Lubec. *relatione* pro *revelatione*. In Munerato, *divino revelatione*, et *complevi* pro *complevit*. In codice Pratensi adjecta est hesterna annuntiatio sanctæ Gertrudis : *Monasterio Nivigella, sanctæ Gertrudis Virginis* ; sic ut facile appareat additionem esse, tum ex aliquali atramenti diversitate, tum ex pressoribus characteribus, ad exprimendam totam annuntiationem eo in spatio quod post *complevit* vacuum remanserat. Nihilominus litteram ipsarum efformationem, priori scriptioni esse persimilem testatur, qui cætera retulit, Clar. Castellanus, quod equidem facile credidero. Interim e purorum Usuardinorum numero etiam hodie codex ille excludendus fuit.

OBSERVATIONES.

Ad XXX Jannarii non obiter ostendimus, Alexandrum, eo die auctore Romani parvi consignatum.

tali a Viennensi præsule exornatum elogio, ut hodiernum Hierosolymorum episcopum ex Rufini lib. VI, cap. 29, clarissime depinxerit. Est hic igitur celeberrimus sanctus, a citato Romani parvi auctore hoc die positus, et ex eo, ut passim fieri solet, acceptus, de quo nec Hieronymiana, nec Beda, aut ejus sequaces meminere. Agit de Alexandro Eusebius lib. VI, variis capitibus a Rosweydo, Henschenio et Papebrochio citatis, atque ex Eusebio Hieronymus de Scrip. eccles. cap. 62. Hæc autem hoc die Romani parvi verba sunt : *Sancti Alexandri episcopi, qui cum Narcisso Jerosolymitanæ ecclesiæ gubernaculum suscepit.* Non potuit, opinor, distinctius Hierosolymitanus Alexander vel digito demonstrari ; nec minus clarum est Adonis elogium ex laudati Rufini lib. VI, cap. 9 vel ex Eusebio cap. 11, quod a Notkero descriptum est, a nostro sic contractum, ut in textu exhibetur. In re tam plana diutius non immoramur ; vide Henschenii commentarium historicum, Catalogum epp. Hierosolymitanorum pag. 13, item Ruinartium in Sinceris et Selectis a pag. 114, quibus affinia tradit Tillemontius tomo III, a pag. 415. Wandalbertus Alexandrum cum Pigmenio conjungit, de quo plura in Auctariis subjicientur.

Præsul Alexander ter quinam possidet, altam
Presbyter et Romam Pigmenus sanguine lustrat.

AUCTARIA.

PULSANEN. textui puro subnectit : « Eodem die, sancti Pigmenii episcopi. » Agit, ni fallor, de Pigmenio presbytero et martyre. Vide XXIV hujus.

ANTUERP.-MAJ. : « Natale beati Alexandri episcopi et martyris, qui persecutione Decii cum jam longævæ ætatis veneranda canitie perfulgeret, ductus Cæsaream et clausus carcere ob confessionem Christi martyrio coronatus est. » Additur in margine eadem manu : « Ipso die, sancti Eduardi regis et martyris. »

ROSWEYD. post textum : « Romæ, Pigmenii presbyteri. In Nicomedia, viginti tria millia martyrum. » Vide Acta, ubi de decem millibus. Nescio unde in hoc codice numerus accreverit.

CENTULEN. : « Natale beati Alexandri episcopi, et martyris, qui cum Cappadocenam gubernaret ecclesiam, [et] in zelo religionis sacra loca Jerosolymorum inviseret, voce de cœlo lapsa, jussus est Jerosolymitanam regere ecclesiam. »

BRUXELLEN. incipit : « Apud Bethaniam, Lazari quatriduani resuscitatio. » Colitur XVII Decembris. Sequitur elogium Alexandri modice interpolatum. Dein : « Et Romæ, sancti Pigmenii presbyteri et martyris, positi ad sanctos Abdon et Sennen martyres. Ipso die, sanctorum Rogati, Victoris et Luciani. Item, Eduwardi regis Angliæ. Qui pro Christo limina beatorum Petri et Pauli Romæ tempore Sergii papæ peregrinus adiit, atque in eadem urbe plenus operibus bonis et eleemosynis, usque ad diem mortis consenuit. » Quam hæc inepte connexa sint, in Actis intelligis. Denique : « Metis, sancti Landrici, Metensis episcopi et confessoris, qui fuit filius sanctorum Vincentii et Waldetrudis, ac beatæ Gudilæ patronæ nostræ consanguineus. » Inter Prætermissos rejicitur ad XVII Aprilis.

HAGENOYEN. in Alexandro pluribus interpolatus, secundo loco sic habet : « In Bethlehem Judæ, depositio sancti Joseph, sponsi beatæ Mariæ virginis [matris] Domini nostri Jesu Christi secundum carnem, et nutritoris Domini, qui multum ab Evangelistis in Evangelio commendatur Hic vir sanctus magnam sollicitudinem erga Christum et ejus matrem habuit. Iste vir sanctus quali morte, et quo tempore [obierit] ac in quo loco sepultus sit, plerisque penitus ignoratur. « Vide in accessionibus diei sequentis.

AQUICINCT. : « Item sanctorum Currentii et Timothei. » Ex classe martyrum Mauritanorum.

PLESCHIONEN. et VATICAN. num. 5949. « Alexandriæ, sanctorum Collegii diaconi, Rogati, et Satyri, » vel *Saturi.*

REG. SUEC., qui fuit principis Ursini a Rosemberg. : « In civitate Mantua, depositio sancti Anselmi, Lucensis episcopi et confessoris. »

MARTRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Alexandri episcopi et martyris. Ancelini [*vult dicere* Anselmi] Lucensis episcopi. »

ALTEMPS. : « Natale sancti Eduardi regis et martyris, cujus mortem in conspectu Domini pretiosam crebra miracula testantur. Ipso die, sancti Frigidiani episcopi et confessoris. » Præcipua ejus festivitas est translatio XVIII Novembris.

FLORENTIN. : « Natale sancti Anselmi episcopi et confessoris. Ipso die, festum gloriosissimi archangeli Gabrielis. » In Actis differtur ad XXVI hujus.

Editio LUBECO-COL. incipit : « In Hispaniis, memoria sancti Gabrielis archangeli. » Sequitur textus, Tum : « Ipso die in Britannia sancti Edwardi regis et martyris. »

GREVEN. : « Venerabilis memoria archangeli Gabrielis, nostræ redemptionis paranymphi. Pigmenii, Quartini, Samfori, » Confusa et luxata nomina. « In Anglia, sancti Edwardi regis et martyris. In Augusta, beati Narcissi episcopi et martyris. Item passio sanctorum Luxorii. Ciselli et Camerini martyrum. » In Sardinia passi sunt XXI Augusti. « In Mauritania, beatorum Surenti et Timothei : Ipso die, reconditio sancti Apiani episcopi et confessoris. » De hoc Apiano vide Prætermissos. Item sanctæ Speciosæ virginis. » Colitur XVIII Julii.

MOLAN. de Archangelo Gabriele, Apiano, Speciosa, Eduardo, fere ut Grevenus. Tum minutiori charactere : « In Augusta, beati Narcissi episcopi et martyris, qui cum apud Rethiam, novam familiam Deo lucratus fuisset, post menses novem ad Hispanias est profectus, ad civitatem Gerumdam cum Felice diacono suo : in qua multum populum Deo lucratus est, per tres annos, et palmam martyrii cum Felice diacono suo complevit. » In editionibus aliis Narcissum Augustam emittit. Textui vero Usuardino, post *veniens*, interserit : « cum Narcissus ejusdem urbis episcopus jam senex regeret ecclesiam ; » et post *gubernaculum*, ponit *cum eo* suscepit. Demum præter quatuor supra nominatos, accedit : « Die decima octava, sancti patris Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum. » Et minoribus litteris : « Qui promptissimus defensor Apostolicorum dogmatum, maximas ab Arianis passus est perseutiones. » Plura de Cyrillo, egregio fidei propugnatore addi poterant, quæ videsis omnia fusius et accuratius in Actis explicata.

XIV *Kal.* *Die* 19.

Natalis beati Joannis, magnæ sanctitatis viri, qui de Syria oriundus pervenit ad Italiam : ibique apud Penarensem urbem constructo monasterio, multorum servorum Dei per quadraginta annos pater existens, multis clarus virtudibus quievit in pace. Eodem die apud Surrentum, sanctorum Quinti, Quintilli, Quartillæ, Marci, cum aliis novem. Civitate Brixa, sancti Caloceri [a] martyris.

NOTÆ.

Ex. *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Non solum nomen *Caloceri*, ut notavit Castellanus, sed etiam totum illud spatium a *sanctorum*

ad finem deletum est. Nec id obstat tamen quin textus Usuardini codicis purus esse Sollerio videatur. Nec certe injuria cum eadem sit manus. At scitu dignum est, qua de causa tantum honoris deferat Pratensi codici : nempe quod omnes optimæ fidei codices concorditer hoc die Calocerum posuerint. Argumentandi ordo videbitur fortasse præposterus, præsertim cum apud Sollerium Pratensis codex vetustatis titulo principatum teneat. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES

Pulsanen. phrasim non nihil variat, ita scribens: *Qui de Siria oriundus veniens Italiam ibi apud Pennarensem urbem construxit monasterium multorumque servorum Dei*, etc. Greven. et Molan. etiam scribunt *Pennarensem ;* Acta nostra *Paranensem.* Erravit Munerat. qui sic habet : *ibique penes Ariminensem urbem*, si Spoletinam vocasset condonari poterat. Praten. pro *Quintilli* legit *Quintili*, forte ex aliquo apographo Hieronymiano, certe sic in Adone non reperit. Munerat. aliam inflexionem sequitur, dum *Quintillæ* feminæ nomen viro supposuit ; quod plures alii faciunt. *Brixa* scribunt codices mss. excepto. Pulsan., qui habet, *civitate Brixiana.* Greven. et Molan. *Brixia.*

OBSERVATIONES.

Joannes Peranensis vel *Panarensis* seu, ut in Actis nostris scribitur, *Paranensis* aliis *Pinnensis* nec Hieronymianis, nec Bedæ cognitus est, nisi quis suspicari velit Rabani verba Bedæ ascribi posse, Hic certe de Joanne agit, sed alio a nostris modo, et non satis accurate. In nostra itaque serie, apud Romanum parvam primum recurrit : *In Penarense civitate beati Joannis magnæ sanctitatis viri.* Vitam seu potius vitæ compendium, quod superest, vidit Ado et ex eo sua eduxit, quæ ab Notkero nonnihil abbreviata sunt, a Nostro ad solitam phrasim contracta. Atque hoc ordine rem processisse, mihi certum videtur, non eo quem recenset Henschenius, quasi nimirum diversa singuli elogia ex eodem fonte accepissent. Sic eumdem Joannem celebrat Wandalbertus :

Bis septena Joanne eremi cultore coruscas.

Surrentinos martyres, aut sane affinia ipsis nomina, memorant Hieronymiana apographa, verum ut in textu nostro exprimuntur, ex Romano parvo videntur accepti, cuin hac diversitate, quod ibi *Martiæ* scribatur, pro *Marci* et VIII pro IX de *Quintillo*, supra diximus. De hisce martyribus aliqua notat Florentinius sed multo accuratius et scrupulosius rem discussit Henschenius, sic tamen ut lustratis multis codicibus omnibusque perpensis, cedere cogatur martyrologorum nostrorum, intellige Romani parvi, Adonis, etc., auctoritati, relicta confusione, quæ ex Hieronymianis seriem turbaret, nomina mutaret, augeret, transponeret. Superest *Calocerus*, ab Usuardo, nescio unde, eductus, forte ex prælongo elogio Faustini et Jovitæ XV Februarii a Rosweydo ex editione Adoniana revulso. Certe *Calocerus* non huc proprie, sed ad XVIII Aprilis pertinere videtur, quo die in hodierno Romano et in Actis refertur. Studiose observavit Castellanus, nomen *Caloceri* in prætenso autographo Pratensi superinductione seu rasura ante facta inscriptum. Cæterum cum optimæ fidei codices nostri omnes, atque etiam recentiores cum eo concorden et hac die posuerint, non est quod de textus Usuardini veritate, tum hic, tum in aliis annuntiationibus, ullatenus dubitetur. De Calocero aliqua Papebrochio dicenda fuere in Responsionibus ad art. XI, a num. 56.

AUCTARIA.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in textu puri sunt, ast ei subjungunt : «Item sancti Theodori episcopi. Ipso die Apollonii, Leoncii episcopi. »

Codex PRATENSIS, alius a pratenso autographo, habet in margine : « Apud Vizeliacum, translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. » Quæ translatio etiam notatur in pervetusto Kalendario Bizuntino S. Magdalenæ, et in Auctariis infra describendis.

LOVANIEN, in Joanne mutilus est. In Surrentinis purus. Tum : « Civitate Brixia, sancti Calocerii martyris, qui ingressus ante Adrianum, vidensque equuleos vacuos, et ministros torqueri, cum diceret Magnus est Deus Christianorum, ab ipso consummatus est. Eodem die in Bethleem Judæ, sancti Joseph nutritoris Domini. In Cæsarea Cappadociæ, natale sancti Theodori episcopi. Ipso die, Pollonii et Leoncii episcopi. » Vult dicere *Apollonii*, ut legunt ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. qui in hisce Auctariis cum Lovaniensi plane conveniunt ; in eo puriores, quod textum integrum præmittant.

CENTULEN. hæc habet : « In Italia, apud Penarensem urbem, sancti Joannis abbatis, magnæ sanctitatis viri. Eodem die apud Surrentum, sanctorum Quinti, Quintilli, Quartillæ, Marci cum aliis IX. »

ANTUERP.-MAJ. a præcedenti non multum differt.

ROSWEYD textui adnectit : « In Cæsarea, Theodori presbyteri martyris, Item in Africa, Apollonii martyris et aliorum quatuordecim. Landoaldi confessoris. In Bethleem, Joseph nutritoris Domini. »

BRUXELLEN., primo loco : « In Bethleem, sancti Joseph nutritoris Domini nostri Jesu Christi. Quem idem suus alumnus hic in terris, duodecim præcipuis honoribus decoravit, quos dominus Petrus de Alliaco episcopus Cameracensis, postea cardinalis, descripsit. Apud Penarensem urbem beati Joannis eremitæ, admirandæ sanctitatis viri, qui prophetico spiritu plenus, Theodosio imperatori Christianissimo, victorias de tyrannis prædixit » Hoc annotasse sufficiat, cætera conveniunt. De Surrentinis et Calocero ut LOVANIEN. Sequitur : «In Cæsarea Cappadociæ, sancti Theodori episcopi et martyris. Ipso die, Apollinii, Leontii et Joannis episcoporum. Et in Gandavo, sancti Landoaldi archipresbyteri et confessoris. Qui post beatum Amandum, episcopatum Trajectensem supra Mosam, novem annis ad ministravit. Quo tempore ipse sanctum Lambertum, imbuens, in viam Dei induxit, ejusque corpus tempore Stephani papæ septimi Gandavum translatum est. »

HAGENOYEN., in textu purus, de Calocero habet auctarium jam descriptum. Deinde : « Item Cæsarea Cappadociæ sancti Theodori episcopi et confessoris. Ipso die, Apollonii et Leoncii episcoporum. Item Cabilone, sancti Agricolæ episcopi et confessoris. » Loco non suo.

AQUICINCT.. post textum purum : « Item sanctorum Theodori episcopi, Apollonii et Léontii episcopi. Et sancti Landoaldi confessoris. »

PLESCHIONEM. : « In Africa sanctorum Lucilli, Bassi et sancti Leontii episcopi. »

MATRICULA-CARTHUS.-ULTRAJ. hæc habet. : « Translatio beatæ Mariæ Magdalenæ. Joannis confessoris. Quinti et sociorum ejus martyrum. S. Joseph nutrii Domini. »

BIGOTIAN. signatus P. 5 : « Item sancti Theodori episcopi.

CLUNACIEN. : « Item Theodori episcopi Apollonii, Leoncii episcopi. » Servo interpunctionem.

VATICAN., num. 5949 : « In Cæsarea Cappadociæ,

sancti Theodori presbyteri. In Africa, sanctorum Lucilli, Bassi et sancti Leontii episcopi.

UGHELIAN.: « Item sancti Theodori episcopi. Ipso die, Apollonii, Leontii episcopi. » Ut supra.

ALTEMPS. : « Ipso die, Apollonii et Leontii episcoporum. Item, sancti Theodori episcopi. Apud Wezzeliacnm, translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ, ab Aquensi territorio ab loco qui Inpelliacus dicitur. Ubi usque hodie a fidelibus populis condigno honore frequentatur.

STROZZ et MEDIC. : « Natale sancti Josephi... Apud Surrentum sanctorum martyrum Quinti, Quintilli Quartillæ et Marci cum aliis octo. Apud Brixiam sancti Calocerii martyris. Item, sancti Theodori. Apud Verzelliacum, translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. Ipso die, sanctorum Apollonii et Leontii episcoporum.

Editio LUBECO-COL. incipit : « Desponsatio gloriosæ semper Virginis Mariæ matris Dei sancto Joseph. In Bethleem Judæ, natale sancti Joseph nutritoris Domini nostri Jesu Christi. » De Joanne, de Surrentinis et Calocero, ut supra : Sequitur : « Monasterio Vercelliaco, translatio corporis beatæ Mariæ Magdalenæ ab Aquitania. In Cæsarea natale sancti Theodori episcopi et martyris. Ipso die, sanctorum Apollonii et Leoncii episcoporum et confessoris. Item sancti Lactini confessoris. »

BELIN., primo loco : « Natale beati Joseph, sponsi beatissimæ virginis Mariæ. » Secundo loco, de Calocero, quem episcopum facit. Tum de Joanne et Surrentinis. Demum : « Ipso die, sanctorum Apollonis, Leontii episcoporum. » In altera, editione, Apolonii et, ubi adjungitur. « Item translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. »

GREVEN. : Desponsatio gloriosæ semper Virginis Mariæ sancto Joseph. Transitus ejusdem beati Joseph sponsi genitricis Dei, qui et pater nutritius Salvatoris nostri digne meruit appellari. Ipso die, sanctorum, Apolonii, Bassi, Sorrenti, et Leoncii episcopi. Item, Theodori episcopi Cæsaræ Cappadociæ et confessoris. In Hibernia, sancti Lactini episcopi et confessoris. Landoaldi presbyteri et confessoris. Translatio beatæ Mariæ Magdalenæ ab Aquitania ad Vercelliacense monasterium. »

MOLAN. « Natale beati Joseph, sponsi beatissimæ Virginis Mariæ. Ipso die, sanctorum Apollonii et Leontii episcoporum. Item translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. In Cæsarea Cappadociæ Theodori presbyteri et aliorum septem. Depositio sancti Landoaldi episcopi et confessoris. Hic beatum Lambertum episcopum in pueritia nutrivit et sacris litteris erudivit. Item, natale sanctorum sociorum ejus qui cum eo honorifice quiescunt apud Gandavum, in monasterio sancti Bavonis. » In editionibus aliis textui præfixit « S. Joseph, » sed litteris Italicis. In fine de Theodoro, ut supra. Tum : « In portu Ganda, depositio sancti Landoaldi confessoris et archipresbyteri. Hic beatum Lambertum. Item natale sanctorum sociorum ejus Amantii, diaconi Adriani internuntii et reliquorum, qui cum eo honorifice quiescunt apud Gandavum, in ecclesia sancti Bavonis. Ipso die sanctorum Apollonii et Leontii episcoporum. Vercelliaco monasterio, translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. »

XIII *Kal.* *Die* 20.

In Asia, natalis sancti Archippi commilitonis beati Pauli, cujus meminit idem Apostolus in epistola sua scribens Colossensibus. Apud Britanniam, depositio sancti Chutberti, qui ex anachoreta, ecclesiæ Lindisfarnensis antistes totam ab infantia ad senium vitam miraculorum signis inclytam duxit. In Syria, sanctorum Pauli, Cyrilli, Eugenii cum aliis quatuor. Ipso die, sancti Vulfrani confessoris.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In mendis ferme librariis aut typographis consistit. Scripsit *Colossensibus*, licet codices passim legant *Colosensibus*; pejus Munerat. *Collosensibus*. Sic item posui cum Pratensi *anachoreta* cum codices habeant *anachorita;* Tornacen., *anacorita*. Rursus *Chutberti* cum plerisque, melius tamen legendum puto *Cuthberti*; Beda, Gutberti. Rabanus *Chudberti*; Tornacen *Cutberti*. De cætero, *Siria*, *Cerilli*, *tota* pro *totam* in Munerato, notanda non suntuli nec apud eumdem *Nulfranni*, pro *Vulfranni* ut, habent codices omnes, quidquid Pratensis posuerit *Vulframni*, quo forte modo scribendum est, licet nobis magis placeat *Wulfranni*; non ita *Wlfranni*, ut alii legunt.

OBSERVATIONES.

Archippi memoria reperitur in Romano parvo, consueto Adonis ductore, unde et mihi consequens videtur, ut in Adone ipso exstare itidem debeat, utpote, qui rarissime soleat prætermittere, quos in codice Ravennæ descripto invenerit. Visum tamen est Mosandro asteriscum appingere, signum videlicet exclusionis a germano Adonis textu : Rosweydus eum secutus, in appendicem rejecit. Recte an secus id fecerint examinare hujus loci non est. Firmatur interim conjectura mea ex eo quod, Notkerus Adonis vestigiis presse inhærere solitus, de Archippo etiam meminerit, idque ipsis illis ferme verbis, quæ Mosander et Rosweydus martyrologo Viennensi abjudicarunt. Hæc sunt Romani parvi verba : *Archippi commilitonis Pauli apostoli*. Notkerus adjecit titulum *episcopi*, de quo, uti et de martyrii laurea antiquorum testimonia quærit Henschenius. nec reperit Tillemontius tomo I, pag. 289. *Commilitonem* suum vocat Paulus ipse ad Philemonem scribens, et de ejus ministerio loquitur ad Colossenses, unde apposita est textus nostri formula. *Chutbertus*, vel *Cuthbertus* Lindisfarnensis, a Beda solo nomine ponitur, vocatus *Gutbertus*, ut supra diximus. Insigne elogium adjecit Ado, desumptum, ut profitetur, ex ipsamet Vita a Beda descripta; quam in Actis nostris invenies. Adonis elogium Usuardus fere totum Notkerus plane integrum transumpsit. Aliud Rabanus proprio marte conflavit. Solum Cuthbertum canit Wandalbertus :

> Tertia cum decima Cuthberti laude nitentes,
> Anglorum ducit per mystica gaudia plebes.

Martyres Syri ex aliquo codice Hieronymiano probabilissime ab Usuardo educti sunt, etiam a Notkero commemorati, sed alia phrasi, post *Eugenii* addendo *Serapionis*, *Victorici et aliorum*, numero indeterminato. Henschenius in Actis, præter *Serapionem* et *Victoricum*, adjunxit socios alios quinque, suis expressos nominibus sed de eorum gestis nihil reperit. *Wulfrannus* Bedæ, Romano parvo, Rabano et Notkero incognitus, Hieronymiano Lucensi ascribitur apud Florentinium. Verosimillimum est solum diem ab Usuardo mutatum ; ut qui in Adone ad XXIII Aprilis *Wulfrannum* repererat huc ac proprium obitus diem, melius transtulerit. Unde motus fuerit, ut hunc potissimum diem seligeret, nolim conjectando statuere : sed prodit se citatus codex Lucensis, olim Fontanellensis seu S. Wandregisili, qui solus

de Wulfranno agit; uti se Anglicum ostendit antiquior codex Epternacensis, dum ad calcem adjicit: *sancti Cutberti*. Si ex priori codice acceptum culsittus diem volueris, non repugnabo; quamvis certum Wulfrannum ad genuina Hieronymiana minime pertinere, ut fatetur Florentinius. Interim latercu- A lum, ut a nobis positus est, plane esse Usuardinum, sic certum opinor, ut in controversiam venire non possit. Vide Henschenii commentarium et Acta ab eo illustrata, cum quibus confer Observationes Mabilionis sæculo III Benedictino, parte I, a pag. 355, et, si potes, utriusque sententias compone, casque concilia cum altera Cointii, ad annum DCCIV.

AUCTARIA.

PULSANEN., in textu non nihil mutilus, subdit in fine : « Eodem die, vigilia sancti Benedicti abbatis. » Proprium id fuisse nonnullis Italicis monasteriis ex Pleschionensi infra patebit.

ANTUERP.-MAJ. incipit a Cuthberto ex Adone : « In Britannis, natale sancti Cutberti, qui ex anachorita, ecclesiæ Lindisfarnensis antistes, totam ab infantia ad senium Vitam, miraculorum signis inclitam duxit. Cujus dum undecim annis maneret corpus humatum, incorruptum, quasi eadem hora defuncti, B simul cum veste qua tegebatur, inventum est. Scribit sanctus Beda presbyter in libello de Vita ipsius. Eodem die, sancti Archippi, commilitonis Pauli apostoli. In Fontella [Fontenella] monasterio, sancti Wlfrani episcopi, præclari in miraculis et doctrina viri. » Hæc de Wulfranno habet Ado XXIII Aprilis : causam nescio, certe *altum* ejus de hoc sancto *silentium*, non recte incusat Mabilio in Actis Benedictinis, loco quem in Observationibus citavimus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. puri sunt, excepta ultima annuntiationis formula quam sic legunt : « Monasterio Fontinellæ, sancti Wlfranni episcopi et confessoris. »

ROSWEYD. in hoc solo a puritate etiam deficit. Sic habet : « In pago Rotomagensi, sancti Vulframni, Senonicæ civitatis episcopi. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIG. et editio ULTRAJ.-BELG., elogio Cuthberti hæc ex Adone post *duxit* interserunt : « Cu- C jus corpus, sicut scribit Beda presbyter, undecim annis humatum, incorruptum cum veste, qua tegebatur, inventum est. » Tum in fine : « Monasterio Fontinellæ, sancti Vulfranni (variant in modo scribendi) episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. nova producit, ita incipit : 1 Prima dies sæculi, et principium temporis, in quo Deus cœlum et terram creavit. Et ea die Josue, sicco vestigio cum Hebræis Jordanem transivit. Hac die fuit Dominica in ramis palmarum, qua Christus vendentes eliminavit de templo. » Sequitur de Archippo et martyribus Syris, ut in textu. De Cuthberto fere ut codd. mediæ notæ, præterquam quod paulo pressius verbis Adonis inhæreat. In fine : « Fontanellæ monasterio, sancti Wulfranni archiepiscopi et confessoris. Cujus corpus postea in Blandinio translatum est. »

HAGENOYEN. parum admodum differt a codicibus mediæ notæ. Omittit Bedæ titulum, *presbyter*; et D pro *Wulfranni* inflectit *Wolfframi*.

CENTULEN., hæc stylo suo : « In Britanniis, depositio beati Cuthberti episcopi et confessoris, admirandæ sanctitatis viri. Cœnobio Fontenella, depositio sancti Vulfranni Senonensis quondam archiepiscopi et confessoris. »

AQUICINCT., post *Archippi* addit *martyris*.

PLESCHIONEN., in fine : « Vigilia samcti Benedicti. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. deficit in martyribus de reliquis brevissime.

FLORENTIN. primo loco : « Natale Beati Joachimi, patris gloriosæ Virginis Mariæ et avi Domini nostri Jesu Christi. »

Codex MONTIS SANCTI. : « Natale vel passio Geretrudis virginis » Quid codex hic vel? non satis perspicio.

Edit. LUDECO-COL. convenit fere cum textu codicum mediæ notæ, sed in fine adjicit : « Eodem die sanctorum Sabeani et Pollionis, sociorumque eorum martyrum. » De his videndus index Prætermissorum.

BELIN., pro *Archippi* legit *Arcippi*. Secundo loco agit de martyribus Syris. Deinde : « Monasterio Fontenellæ, sancti Vulfrannii confessoris. In Britannia, sancti Gutuberti episcopi. »

GREVEN. Wulfranno subjungit : « Iste Vulfrannus, comes et Senonensis episcopus, ad Frisiam transiens, Christi Evangelium prædicavit. Inde reversus, in monasterio Fontanellæ monasticum habitum sumens, in multa sanctitate cursum suum complens, quievit in pace anno Domini DCCXX. Eodem die, sanctorum Joseph et Claudii. » Quam apte hi duo conjungantur, vide in Actis. « Methis, sancti Urbicii episcopi et confessoris. Senonis, Guerici et Ebbonis, episcoporum et confessorum. » Vide Prætermissos. « Heriberti presbyteri et confessoris. Cui cum sanctus Cuthbertus episcopus diceret, se mignaturum e seculo ; ille pedibus ejus advolutus rogavit, ut sibi a Domino impetraret, quatenus secum ad gaudia æterna transire posset : factumque est ut petierat. Item secundum aliquos hic, translatio est beatæ Maria Magdalenæ. » De qua in Auctariis XIX.

MOLAN. de Wulfranno : « Senonum archiepiscopi, in Blandinio monasterio. Sancti Joachim confessoris, patris beatæ Mariæ Virginis. » In posterioribus editionibus, mutatur Wulfranni annuntiatio. De Joachim, ut jam dictum. « Die vigesima sanctorum, qui nominantur patres in monasterio sancti Sabæ interemptorum. » Demum typis minoribus ; « Coloniæ ad gradus, obitus Rixæ, reginæ Hungariæ, neptis sancti Annonis episcopi. Cujus, non canonizatæ, corpus patet in magnis festis. » De ea agitur inter Prætermissos hoc die et XIX hujus.

XII *Kal.* ***Die 21.***

Apud Cassinum castrum, natalis sancti Benedicti abbatis, hujus vitam virtutibus et miraculis gloriosam, beatus papa scribit Gregorius. Alexandriæ, beati Serapionis anachoretæ, magnarum virtutum viri. In territorio Lugdunensi, sancti Lupicini abbatis, cujus vita sanctitatis, et miraculorum gloria illustris fuit.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Vix quidquam differunt codices mediæ notæ.

VARIANTES LECTIONES.

In una alterave transpositione consistunt. Textus habet : *Beatus papa scribit Gregorius*; Munerat., *Gregorius scribit.* Sic pro *illustris fuit*, ponit Tornacen. *fuit illustris*. In Antuerp. et Max.-Lubec. deest *sancti*, ante *Lupicini*. De *anachoritæ* et *anacoretæ* dictum abunde est.

OBSERVATIONES.

Celeberrimum magni nigrorum monachorum patris Benedicti nomen ab antiquis martyrologis omnibus hoc die celebratur. Ejus meminerunt Hieronymiana apographa, ut Epternacense ad finem laterculi subtexens: *Et sancti Benedicti abbatis*, Corbeiense ad calcem etiam: *Et depositio B. Benedicti abbatis*; quæ in Lucensi primo loco posita sunt. Beda non minus simpliciter: *sancti Benedicti abbatis*, ad quæ videri potest breve Flori elogium a nostro diversum. romanum parvum: *In Cassino castro, Benedicti abbatis*. Ado non longa oratione sanctum ornavit, cujus potiorem partem mutuavit Noster, Notkerus totam sumpsit et aliquid addidit, non satis apte *Casinum Castrum* cum *Benevantana civitate* connectens. Rabano satis fuit dicere, quod *regulam monachorum scripserit cum magna discretione*. De sanctissimi patriarchæ rebus gestis, translationibus et miraculis fusissime tractavit Henschenius, quæ si non sufficiunt, videsis Acta Benedictinorum variis locis a Mabilione designatis. Superest Wandælberti encomiastica versificatio :

> Tum duodena fide Benedicti et nomine fulget;
> Cœnobiale decus, duce quo lætatur in orbe

Qui hic secundo loco notatur *Serapion*, mihi non adeo obvius est, quam pluribus visus fuerit : nec plane liquet, utrum ex Hieronymanis primum profluxerit. Ex variis Martyrologiorum efferendi modis faxo id colligas. In præfatis Hieronymanis, decem circiter sociis præfigitur, hoc modo: *In Alexandria*, A *Serapionis monachi, Josippi*, etc. Hic *martyrem* recoli, dubitari haudquaquam potest. Jam Romani parvi textum accipe: *Et Serapionis anachoretæ*. In eamdem sententiam loquitur Ado: *Eodem, die beati Serapionis anachoritæ*. Ego hic *confessorem* intelligo, Adoni solo nomine cognitum, sine ulla patriæ, ætatis, aut habitationis distinctione, ut, quem inter plures Serapiones indicent auctores illi, prorsus ignores. Nec tenebras dissipant Rabanus et NotKerus; hic *Alexandriam* signans, sic ioquitur, ut Hieronymiana secutus videatur, tametsi in Rabano legisset *depositio Serapionis*. Quid noster? *Alexandriam* quoque legit, fateor, at ex toto sensu patet, *Serapionem* aliquem *confessorem* indigitari. Quem obsecro An *Arsinoitem?* An *Sidonium?* An *episcopum Timueos*, de quibus hoc die Henschenius? An qui ex Baronii mente, ab Arianis exsilium passus est? An *Sindoneum* vel *Sindonitem*, qui a Bollando XXIII Januarii pag. 508, col. 2, indicatus, nescio quo casu, B in Actis nostris hactenus præteritus est? Multa hic quæro, quæ ad XXI Octobris, operosioris disquisitionis materiam præbere poterunt. Vide Henschenium hic, ac paucis Tillemontium tomo VIII, pag. 618 et alibi *Lupicinum* primus consignavit Ado, brevi contentus elogio, quod Usuardus altera parte truncavit. Notkerus multa de suo addidit ex ipsa, ni fallor, Vita, quæ a coævo scripta in Actis reproducitur. Pro textus Usuardini germana simplicitate abunde sufficiant citati codices tum mss. tum impressi.

AUCTARIA.

Pulsan., pro singulari, opinor, in patriarcham reverentia, ita de Benedicto enuntiat : » Apud castrum Casinum, sanctissimi Benedicti confessoris atque abbatis. »

Belinus item in hoc solum a puritate deficit, quod scribat *beatissimi*.

Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Lovanien., Al- C bergen., Danic., Editio., Ultraj.-Belg., puri etiam sunt, paucissimis exceptis, iis nempe verbis, quæ adjiciunt, « in Dialogorum libro secundo beatus scribit, etc. »

Centulen. de Benedicto jam dicta verba etiam interjicit. In Serapione purus est. Breve Lupicini elogium rescindit. Tum in fine proprium loci : « Cœnobio Centula translatio sancti Vigoris episcopi [Bajocensis] et confessoris. » Vide Prætermissos, ubi rejicitur ad 1 Novembris.

Antuerp.-Maj. de Benedicto addit in Dialogorum libris, ut scripsit Ado. De Serapione cum textu. « Et in territorio Lugdumensi, sancti Lupicini abbatis Virensium (Jurensium), cujus vita sanctiatis, et miraculorum gloria illustris fuit. Corpus ejus in finibus Vesontionum, apud Latonense monasterium celebratur. » Hæc est altera encomii Adoniani pars ab Usuardo rescissa, in qua tamen legitur *Laocenese* alii scribunt *Lauconense;* Mosander *Lacionense*. D Videantur Acta.

Bruxellen. in Benedicto convenit cum codicibus mediæ notæ In Serapione purus, sic de Lupicino : « In territorio Lugdunensi sancti Lupicini abbatis Virensium magnifici. Cujus Vita. Et corpus ejus in finibus Vesontionum in Laocensi monasterio celebratur. »

Hagenoyen. hoc peculiare habet, quod totam fere sancti Benedicti vitam non longa laudatione complectatur, hisce verbis : « Hic cum foret juvenis scholas seculares reliquit et scholis divinis se tradidit. Et cum tentationes sentiret inter urticas et vepres se projecit, et curatus est. Hunc solus Romanus in specu latitantem per tres annos solus scivit, cui et ille victum ministravit. Hic spiritu prophetiæ claruit et monachorum regulas scripsit. Discretionem immundorum nimiam accepit a Domino. Abbas factus, durus secundum regulam fratribus dissolutis erat, unde vitreum vas cum veneno sibi ab eis oblatum, signo crucis confregit; et ad locum solitudinis suæ perrexit, ubi postmodum multis claruit virtutibus, ob quas multi ad eum quotidie veniebant, et ideo ibidem duodecim monasteria construebat. Hic etiam præterea in contemplationis gratia singularis erat, et etiam visiones spirituales videbat, hoc est animam sororis suæ Scholatiæ et Germani episcopi Capuani ab angelis in cœlum ferri vidit. Diem etiam sui exitus ante annum sibi Dominus revelavit, quem et fratribus non abscondit. Ante sextum vero diem sui obitus febribus languere cœpit et sexto die in oratorium se portari fecit, et sepulchrum sibi aperiri, et tunc communionem accepit, et inter discipulorum manus, erectis in cœlum manibus, ultimum spiritum inter verba orationis efflavit. »

Ambian. : « Ipso die, translatio sancti Firmini episcopi et confessoris. » Colitur XXV Septembris.

Matric.- Carthus.-Ultraj. : « Benedicti abbatis. Serapionis anachoretæ. Lupicini abbatis, fratris sancti Romani abbatis. »

Editio Lubeco-Col. vix quidquam differt a codicibus mediæ notæ.

Greven. : « Josephi, Ammonis, » Ex Hieronym. « In Hibernia, Endei abbatis. Amos eremitæ et confessoris. » Inter prætermissos rejicitur ad IV Octobris. « Romæ, felicitatis viduæ. » Ad XXIII Novembris. « Hic fecit Deus luminaria rerum. Item beati Benedicti monachi, de quo Gregorius refert 3 Dialog. quod ætate juvenis, sed moribus grandævus, a Gothis in clibanum succensum projectus et inclusus, altera die illæsus penitus inventus sit. » Hic remittendus est ad diem XXIII Martii.

Molan. agit de solo hoc Benedicto, expressius designans Gregorii locum, nempe 3 Dialog., cap 18. In aliis editionibus : « Die vigesima prima, sancti patris et confessoris Jacobi episcopi. » De ipso videnda sunt Acta nostra.

XI *Kal.* *Die* 22.

Apud Septimaniam civitate Biterris, depositio sancti Afrodisii episcopi et confessoris. Hic a beato Paulo

Narbonensi episcopo eidem urbi ordinatus antistes, fidei documentis præclarus virtutumque meritis ornatus, quievit in pace.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven et Molan.*

VARIANTES LECTIONES

Ad paucissima redit. Pro *civitate* legunt Herinien. et Muneratus *civitatem*. Praten., *Byterris*; pejus Tornacen., *Biternis*. Superest varia *Afrodisii* efformatio pro qua Praten. *Afrodisii*; Herinien *Ajra-* A *disii*; Munerat., *Afrodisii*, quod legit etiam Greven. Optime, ni fallor, Molan. *Aphrodisii*, servata nihilominus manuscriptorum codicum fere omnium scribendi ratio, quam et in Actis præhabitam video.

OBSERVATIONES.

Aphrodisius seu *Afrodisius*, utcunque demum scripseris, nomen non explico. Ægyptius is Græcus an Romanus fuerit, nusquam traditur. Hoc compertum, a solo Usuardo primum inventum atque in sacris Fastis consignatum esse : opinor ex Actis sancti Pauli Narbonensis, ubi cursim dicitur, in hujus locum Biterris ordinatus ut ab Henschenio hic ostenditur, ubi monet, *hæc fere omnia esse, quæ de sancto Afrodisio dici secure queunt, cum aliæ narrationes non careant mendis*: quales non unas ex Maurolyco, Galesinio et aliis merito rejiciendas existimat. Porro antiquiores omnes martyrologi Hieronym., Rom. parvum. Florus et Ado : Rabanus item, Wandalbertus, Notkerus et post eos recentiores alii, de *Paulo* ipso, non de *Afrodisio* hac die meminerunt. In Actis nostris longa fit enumeratio Martyrologiorum, in quibus hac die, et aliorum in quibus Paulus XII Decembris refertur, at nisi vehementer fallor tota differentiæ causa, soli et uni Usuardo imputanda est, a quo ferme cæteri acceperunt, qui XII Decembris Paulum consignant. Pauli elogium Ado inter Festivitates apostolorum retulit, Notkerus totum transumpsit, pauculis de suo adjectis. Cæterum Usuardi auctoritas a Baronio sociisque Romani moderni emendatoribus, aut contempta aut neglecta est, expuncto plane ex toto Martyrologio *Afrodisii Biterrensis* nomine, restitutoque *Paulo Narbonensi* ex Hieronymianorum apographorum, Romani parvi, Adonis, reliquorumque consensu. Nolim cum Matricula Cartusiæ Ultrajectensis suspicari, dubitatum a Baronio Afrodisiusne pro *Epaphrodito* fuerit ab Usuardo suppositus; nam distinctis utriusque characteribus, discrimen apparet manifestissimum. Interim excluso *Afrodisio Bitterrensi*, locum occu- B pavit *Epaphroditus Terracinensis*. Nobis de vera Usuardi lectione nulla prorsus videtur subesse posse controversia, codicibus omnibus cum laterculo convenientibus. Et quamvis ad hodiernum Usuardi textum minime spectet laudatus Paulus Narbonensis, hic tamen visum est, Wandalberti de eo distichon subjicere :

> Undecima antistes tribuit pia lumina Paulus.
> Quo jure exultat proprio Narbona magistro,

AUCTARIA.

Pulsanen. textu puro subdit : « Item sancti Pauli confessoris : » præterito episcopi titulo ut faciunt codices alii, præsertim Hieronymiani.

Antuerp.-Maj. : « In Galliis civitate Narbonniæ natale sancti Pauli episcopi et confessoris, quem beati Apostoli ordinatum urbi Narbonniæ episcopum miserunt. Apud Chorinthum, beati Dionysii episcopi, C cujus eruditione et gratia, quam habuit in verbo Dei, multi fruuntur usque hodie. » Dionysius hic Corinthiacus, de quo etiam alii codices agunt, spectat ad VIII Aprilis. Sequitur in codice : « Civitate Bitteris, depositio sancti Afrodisii episcopi et confessoris. »

Antuerp. Max.-Lubec. et Ughellian. a reliquis codicibus Usuardinis dissident; ita enim legunt : « In Galiis civitate Narbonæ, natale sancti Pauli episcopi, discipuli apostolorum, qui a beato Paulo baptizatus, in Gallias directus, apud Narbonam episcopali dignitate donatus est. In Africa Saturnini et aliorum novem. » Abest totus Usuardi textus.

Rosweyd., post textum : « In Africa, Saturnini martyris et aliorum novem. Alexiani diaconi. »

Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Lovanien., Alberg., Danic. et Editio Ultraj.-Belg., primo loco cum tribus supra citatis ponunt : « In Galliis civitate Narbona, natale sancti Pauli episcopi, discipuli apostolorum qui a beato Paulo baptizatus. » etc. D Secundo, de beato Saturnino martyre et sociis novem. Tertio ac ultimo, textum Usuardinum purum subjiciunt.

Centulen. hæc habet : « In Galliis civitate Narbona, sancti Pauli episcopi et confessoris, quem beatus Paulus apostolus ordinavit et ibidem direxit. Apud Chorinthum, beati Dionysii episcopi cujus eruditione et gratia, quam habuit in verbo Dei, multi fruuntur usque hodie. Civitate Biterris, sancti Afrodisii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit etiam a Paulo, cujus elogium ex Adone nonnihil interpolavit. Afrodisium habet secundo loco, et in eo purus est. Tertio refert Dionysium, ut supra, Denique : « In Africa, beati Saturnini et aliorum novem. »

Hagenoyen., de Paulo, ut Antuerp., supra. Sequitur Afrodisius, ut in textu. Tertio loco de Saturnino et sociis. Demum : « Item Fidelis martyris. Colitur hic die sequenti.

Plesghionen. : « In Africa, sanctorum Fidelis, Saturnini et aliorum novem. »

Matric.-Carthus.-Ultraj. : « Afradisii episcopi et confessoris. » Notat deinde ad marginem, in Romano Martyrologio Epaphroditum pro Afrodisio positum.

Vatican., signatus num. 5949, omisso textu sic legit : « Natale sancti Pauli episcopi, qui a beato Paulo apostolo, cum ad Hispanias prædicandi gratia pergeret, apud urbem Narbonam relictus, prædicationis officio non segniter impleto, clarus miraculis coronatus quievit. » Vide quæ dicentur XII Decembris : Sequitur : « In Africa, sanctorum Fidelis, Saturnini et aliorum novem.

Florentin., in fine : « Apud prædictam Narbonam, sancti Pauli episcopi et confessoris. In Africa sanctorum martyrum Saturnini, et aliorum novem. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « In Galliis etc. » ut Antuerp. supra. Sequitur : « In Africa, beati Saturnini et aliorum novem martyrum, qui pro nomine Christi occisi sunt. » Tertio loco textus purus subjungitur.

Belini prima editio eadem plane habet, quæ ex Antuerp. superius. descripsimus ; at in altera, textus superadditus est hoc modo : « Apud Septiviaviam [Septimaniam] civitate Bituris, etc. »

Greven. : « In Africa Saturnini, Dieroni et aliorum octo martyrum, Item Arionis. » De his consule Florentinium et Acta hoc die. « Thomæ comitis Lancastriæ et martyris. » Vide quæ de eo dicuntur in indice Prætermissorum. « Alexiani diaconi, Romæ, Theodulæ martyris. » Quæ ut ignota prætermittur.

« Item secundum aliquos hic, natale sancti Pauli Narbonensis episcopi, qui in pridie Idus Decembris ponitur. Catherinæ viduæ et virginis. » Miror inter Prætermissos non esse notatam, quandoquidem in Romano hac die expresse ponatur. Vide Acta XXIV Martii.

MOLAN. idem habet de Paulo Narbonensi auctarium quod ex ANTUERP. dedimus cui præterea subjungit: « Eodem die, monasterio quod Eike dicitur, sanctarum virginum Herlindis et Relindis germanarum, et religiosarum, gloriosarum in miraculis. Trecas depositio sancti Cameliani antistitis. » Dein typis minutioribus : « Læ viduæ, de qua beatus Hieronymus scribit, quod viro defuncto conversa est, et monasterii princeps et virginum mater effecta. Catharinæ viduæ, filiæ beatæ Birgittæ, quam canonizavit Urbanus VI. Divioni. sancti confessoris Hilarii, Item Carthagine Octaviani archidiaconi, martyris, cum multis millibus virorum et mulierum, de quibus Gregorius Turon. lib. II Hist. Fran., cap. 3, in fine. » De Cameliano et Hilario vide Prætermissos. In Posterioribus omittitur Paulus. De Saturnino ut reliqui. De Cameliano, ut in prima. Sequitur : « Die vigesima secunda, sancti hieromartyris Basilei, presbyteri Ancyranæ ecclesiæ. In monasterio quod Eike dicitur, translatio sanctarum virginum Herlindis et Relindis germanarum. » Dein aliis litteris : « Parthenopoli civitate (Magdeburgi Saxonum), beatæ Margaretæ, quæ consecrata dicitur, virginis multæ patientiæ de cujus vita liber exstat. » In Actis prætermittitur.

X *Kal.* *Die* 23.

In Africa, sanctorum martyrum Victoriani, Frumentii et alterius Frumentii et duorum germanorum. qui persecutione Wandalica, ut scribit Victor Africanus episcopus, sub Hunerico rege, pro constantia catholicæ confessionis immanissimis suppliciis excruciati, egregio martyrio coronati sunt. In Antiochia, sancti Theodori presbyteri. Civitate Cæsarea, sancti Juliani.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In codice Rosweydi legitur *Frumentii* et *Frumentii* expuncta voce *alterius*. Lego *Wandalica*, ut omnino scribendum, et legendum est, efformatione et pronuntiatione nobis Germanis, aliisque affinibus propria, de qua nil opus est plura notare. Praten., Pulsanen., Muneratus et alii scribunt *Vuandalica;* Tornacen., *Vandalica*; Belinus, *Vandalica.* Munerat. pro *episcopus* posuit *apostolus*. Codex Rosweydi male ponit *Honerifico;* non multo melius Pulsanen., *Honorio* Belin, *Honorico*; Munerat, et Greven., *Honerico*. Evidens est agi hic de *Hunerico*, vel *Hunnerico*, ut promiscue scribitur. Munerati transpositio, *coronati sunt martyrio*, nihil in sensu immutat. Solus Belinus pro *Theodori* habet *Theodoli*, atque hinc Baronii *Theodulum* prodiisse verosimile est. Grevenus et Molanus. *In civitate*, redundat præpositio. *Affrica*, *Aphrica*, *martirum*, *supplitiis*, *Cesarea*, menda sunt passim obvia. Codex Rosweydi deficit in voce penultima *sancti*.

OBSERVATIONES.

Illustris Africanorum martyrum classis plane abest ab Hieronymianis apographis, Beda genuino, Wandalberto et Rabano. Primus eam consignasse reperitur auctor Romani parvi distincte et clare : « In Africa, martyrum Victoriani. Frumentii, item Frumentii, et duorum germanorum Wandalica persecutione, sub Hunnerico rege passorum. » Hinc eadem classis ab Adone eruta, brevi elogio exornata est. Adonis sequaces et descriptores esse Usuardum et Notkerum, jam sæpe dictum et demonstratum est. Hic præfatum elogium fere immutatum transumpsit; Noster paucula inseruit, nempe, « ut scribit Victor Africanus episcopus. » Cætera ab Adone accepta esse, nimis quam manifestum existimo. Plura in Actis circa hosce martyres annotata et illustrata invenies. Atque inter alia, correctas variorum hallucinationes circa horum sanctorum martyrum veram patriam, palæstram, ætatem ; quæ omnia ex ipsis gloriosorum martyriorum Actis ex Victore Vitensi illic productis, egregie confirmantur. Ex Hieronymianis apographis ab Usuardo educti sunt *Theodorus* presbyter Antiochenus et *Julianus* Cæsarensis: ille satis distincte positus, atque iisdem plane verbis a Notkero expressus : hic autem ex aliqua cohorte abstractus, quæ Florentinium et Henschenium non parum exercuit, tum ut vera nomina, tum ut martyrii locum (siquidem omnes martyres vere fuerunt, ut in hisce codicibus supponitur) accurate designarent. Ea discutere cum hujus loci non sit, citatos auctores consulat, cujus plura scire interfuerit. Interim Noster prudenter lauream reticuit. Unde vero *confessorem* duntaxat fuisse *Julianum* certo discere Baronius potuerit, equidem explorare nequeo. Satis nobis etabunde sit, textus Usuardini fontem, et germanitatem comprobasse. Satis mira est Wandalbertina combinatio, dum *Felicem Africanum* cum *Theodoro Anthiocheno* et *Juliano Cæsariensi* disticho suo ita videtur innectere, ac si eodem tempore, eodem loco et eodem martyrio coronati fuissent; quamvis et alibi hoc recurrat. Sic canit :

> Felix hinc decimum, et Theodorus cum Juliano,
> Ornant, eximia virtutum laude ferendi,

AUCTARIA.

ANTUERPIEN., MAX.-LUBEC , UGHELLIAN., et codices octo alii, quos mediæ notæ appellare solemus, in prima annuntiatione purissimi omnes, in duabus ultimis, *Theodori* et *Juliani* deficiunt.

ANTUERP.-MAJ. cum prioribus fere convenit, sed legit cum. CENTULEN. *Victorini*, et addit in fine : « Apud Africam, beati Imdelis, » voluit dicere *Fidelis*, socii *Felicis*.

CENTULEN. sic habet : « In Africa, sanctorum martyrum Victorini, Frumentii, et alterius Frumentii, et duorum germanorum, qui in magissimis [*lege* immanissimis] supplicii cruciati, gloriose coronati sunt. In Africa, beati Fidelis martyris. »

BRUXELLEN. in Victoriano et sociis fere purus est. Sequitur : « Adhuc in Africa, natale sancti Felicis martyris. Item in Antiochia, sancti Theodori presbyteri et martyris. » Civitate Cæsarea, sancti Juliani. Et sanctæ Fidis martyris. Videtur hæc *Fides* esse, quæ VI Octobris colitur, ut habes in catalogo Prætermissorum.

HAGENOYEN. purus item in Victoriano et sociis, secundo loco sic scribit : « In Antiochia, sancti Theo-

dorici [*Theodori*] presbyteri et martyris, qui alapis A multis est cæsus. Super scampnum ligatus in tantum extenditur, ut octo pedum longus videretur. Post hæc duæ lampades ardentes, ejus lateri sunt appositæ, tandem occisus est gladio. » Videndum, an hic non indicetur *Theodoricus*, vel *Theodoritus* Antiochiæ sub Juliano apostata passus, de quo cum Usuardo agimus XXIII Octobris. Sequitur in codice ultima annuntiatio pura : « Civitate Cæsarea sancti Juliani. »

PLESCHIONEN. et VATICAN, signatus num. 5949 : « In Antiochia, sancti Theodori presbyteri, Pauli, Juliani, Sabini. » Vide Acta, ubi hos male cunjunctos observabis.

ALTEMPS. : « In monasterio Berkingensi, sanctæ Hildæ abbatissæ : Et die sequenti. » Imo vero die sequenti colitur, vocaturque ab aliis « Hilde- B litha. »

BURDEGALEN : « Inventio sancti Lupi Andegavensis episcopi. » Inter Prætermissos remittitur ad diem natalem, XVII Octobris.

Editio LUBECO-COL. antepenultimo loco interserit : « Apud Africam, natale sancti Fidelis martyris. » Cætera satis pura est.

GREVEN. : « In Africa, beati Fidélis martyris. Item Piomoli [*alii* Thiomoli *ex Hieronym*], Felicis. Theoderici martyris. » Inter Prætermissos rejicitur ad XXIII Octobris, ubi male citatur editio LUBECO-COL. quæ de eo non meminit. « Hilariæ viduæ. » An hæc mater S. Afræ, an alia fuerit, divinari necdum potest. Vide etiam Prætermissos.

MOLAN. : « In Africa, natale Felicis et aliorum viginti. » Ita prima editio. In aliis sic habet : « Die vigesima tertia, sacrosancti martyris Niconis, et ministrorum discipulorum ejus, cum ipso martyrizatorum. Bergis, elevatio sancti Winoci abbatis. »

IX *Kal.* *Die* 24.

Romæ, passio beati Pigmenii presbiteri. Hic Julianum apostatam a puero nutrivit et sacris litteris erudivit, a quo ipse postea in Tyberim pro fide Christi necatus est. In Mauritania, natalis sanctorum Romuli et Secundoli fratrum, qui pro Christo nati sunt. Apud Syriam, sancti Seleuci. Item in Phrygia, sancti Agapiti.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacem.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Addi possent omnes codices mediæ notæ, ut infra patebit.

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp. et Max.-Lubec pro *Pigmenii presbyteri* male ponunt *episcopi* : Pulsanen. nullam dignitatem adjungit. Rursus Antuerp. et Max.-Lubec. pro *nutrivit* habent *enutrivit*. *Litteris sacris* in Greven. et Molan. perinde est. *Fratrum* omnes codices legunt, exceptis Antuerp. et Max.-Lubec. Hi etiam scribunt *Siriam* cum Tornacensi. Restitui *Phyrgia* cum Molano, tametsi codices plerique, ut Herinien., Tornacen., Pulsanen., Antuerp., Max.-Lubec., Munerat ; et Greven. legant *Frigia* ; Praten., *Phrigia*. Rosweyd., *Frygia*. Fere exciderat monere, solum Muneratum pro *Secundoli*, legere *Secnndi*, ut est in Romano moderno. Grevenus et Molanus ab aliis in eo discrepant, quod Agapitum Seleuco anteponant.

OBSERVATIONES.

Pigmenium hic denuo ignorant citati pridie martyrologi apographa, Hieronymiana, Beda, Florus, Rabanus, Wandalbertus ; memorant alii, quorum semper antesignanus auctor Romani parvi, a quo primum nominatus et relatus est, his verbis : *Romæ ; Pigmenii presbyteri et martyris, sepulti in cæmeterio Pontiani*. His non contentus Ado, longum elogium contexuit, probabiliter ex Actis sanctæ Bibianæ, in hac parte ut minimum valde depravatis. Viderat ea olim Bollandus notaveratque IV Januarii in *Dafrosa ;* hujus *Flaviani, Pigmeneii, Bibianæ, et aliorum Acta permista esse, et ejusmodi, ut haud levi emendatione egerent*. Henschenius vero hoc die, discussis cum Baronio præfatorum Actorum fictionibus, iisque præsertim, quæ in Adonis elogio continentur, indigna plane censuit quæ operi nostro insererentur. Quid si igitur placeat Tillemontii conjectura tomo V a pag. 119 et pag. 633 de *Epigmenio* et *Pigmenio*, qui ambo hoc die in Romano moderno referuntur, in unum conflandis ? Certe sic manebit D vera rei substantia, rescissis falsis circumstantiis. Hæc examinanda remittimus ad Acta XIV Septembris, ubi agetur de *Crescentio puero*, a prædicto *Epigmenio* baptizato. Interim totam Adonis historiam transumpsit Notkerus : Noster ita contraxit, ut cum brevitate sua, non item cum veritate conveniat. Atque hæc hactenus pro textu satis clara et plana sunt.

At non æque pervium est *Romulum* cum *Secundolo* connectere, et quidem fraternitatis vinculo ut facit Usuardus, verosimillime a vero aberrans primus ipse talis confusionis artifex quemadmodum ex Actis nostris manifeste colligitur. Neque enim ulli Hieronymiani codices ex quibus solis eos Noster C decerpere potuit, ita *Romulum* et *Secundolum* conjungunt, ut vel populares esse videantur, quamvis utrumque nomen exprimant. *Romulus* avulsus est ab insigni manipulo martyrum, qui cum *Timolao* in *Cæsarea Palestinæ* coronatus est, ut ex Eusebio in Actis refertur. *Secundolus* vero ad aliam plane classem pertinet, quæ *in Mauritania* triumphavit. Potuit fortasse Wandalbertum vidisse Usuardus, ubi hunc versiculum legerit :

Romulus et nonam pariterque Secundolus implet.

Interim qualiscunque lectio Usuardi genuina est, atque in omnibus codicibus tum manuscriptis, tum excusis plane conformis, etiam in Centulensi, qui, ut in Auctariis patebit, sola phrasi a textu discrepat, fratris tamen titulo abstinens. Quid Baronium moverit, ut pro Secundolo, *Secundum* supponeret, nec hic divino. *Seleucus* item et *Agapitus* ex Hieronymianis apographis profluunt, unde a Nostro et D in Actis positi absque ullo titulo, quidquid Seleucum *confessorem* faciat Baronius, Agapitum *episcopum*. Nam si de eo Agapito agitur, qui in Hieronymianis etiam sub *Agapi* nomine occurrit, is vere Timolai socius fuit, adeoque martyr Cæsariensis. An forte aliunde sumptus, et *Synadæ episcopus* fuerit. non satis perspicio : tacet Florentinius ; Castellanus in Martyrologio universali ab Henschenio dissentit. De cætero certa nobis et indubitata videtur Usuardi lectio in laterculo proposita, quamvis fortasse sola penultima annunciatio vera dici possit, utpote in omnibus Hieronymianis primo loco disertissime posita, ubi si quis titulus ; non *confessoris* certe, sed *martyris* apponendus videtur.

AUCTARIA.

In *Tyherim necatus est* dicunt omnes, protextus puritate citati. Melius Ado, *de ponte præcipi-*

tatus est, idque imitati sunt codices ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et Editio ULTRAJ.-BELG., in quo solum ab Usuardina simplicitate deficiunt.

ANTUERP.-MAX., hic mutilus est, sic legens : « Romæ, natale sancti Pigmenii presbyteri. Hic Julianum apostatam atque impium a puero nutrivit, et litteris etiam sacris erudivit. In Siria, natale sancti Eleuci. Ipso die, sanctorum Romuli et Secunduli, qui apud Mauritaniam pro Christo passi sunt. »

CENTULEN., modo suo : « Romæ, sancti Pigmenii presbyteri et martyris. In Syria, sancti Selenci. In Frigia, sancti Agapiti. Ipso die sanctorum Romuli et Secundoli, qui apud Mauritaniam pro Christo passi sunt. »

BRUXELLEN. Pigmenii elogium ex Adone non parum interpolatum repræsentat. Dein cum textu : « In Mauritania, sanctorum Romuli et Secundoli fratrum et martyrum, qui pro Christo passi sunt. Apud Syriam sancti Seleucii [*vult dicere* Seleuci.] In Frigia, sancti Agapiti. Item sancti Lini martyris. » De quo vide Prætermissos.

HAGENOYEN., alia de Pigmenio commentus est, ut facile fabulosis fabulosa exornantur. Sed iis repetendis non immoramur. In Romulo et Secundolo purus est, nisi quod pro *Romuli* scribat *Remuli*. Sequitur : « Apud Syriam, sancti Seleucii martyris. Item in Frigia, sancti Agapiti martyris. »

In AQUICINCTINI collatione cum Usuardo Molani secundæ editionis facta, sic habetur : « Post sancti Agapiti addidit : Item sanctorum Agapiti, Romuli (vel forte Romici, nec enim potest commode legi) et Rogati. »

VICTORIN et REG. SUEC., signatus num. 130, adjiciunt : « Eodem die, sanctorum Victoris et Coronæ. » Proprium diem invenies in Prætermissis, nempe XIV Maii.

PLESCHIONEN. convenit cum Aquicinctino, clarius exprimens : « In Africa, sancti Agapiti Romuli, Rogati. » Quam apta sit ea conjunctio, vide in Actis, ubi melius suis locis tribuuntur.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT., solita brevitate : « Pigmenii presbyteri et martyris Romuli et Secundoli fratrum martyrum. »

VATICAN., num. 5949 : « In Syria, sancti Seleucii. In Africa, sancti Agapiti, Romuli et Rogati. »

Codex STROZZ : Apud Præsidem [Persidem] sancti Simeonis archiepiscopi. » De quo plura in Prætermissis.

Editio LUBECO-COL., de Pygmenio pure usque ad *erudivit*. Subdit deinde : « A quo ipse postea in Tiberim pro fide Christi de ponte præcipitatus est. Cujus corpus inventum et collectum, sepultum est in cimiterio Ponciani, non longe a sancti Abdon et Sennen. In Mauritania, sanctorum Romuli et Secundoli fratrum, qui pro Christo et fide catholica passi sunt. Apud Syriam, sancti Seleuci confessoris. In Phrygia, sancti Agapiti martyris. Opido Tridentino, passio sancti Simeonis pueri et martyris. »

Belin., in textu non omnino purus, addit in fine : « Apud Persidem, sancti Symeonis archiepiscopi. » Est is qui colitur XXI Aprilis.

Greven. : « Saturnini, Cirini martyrum. Apud Tridentinum, beati Symeonis pueri, novi martyris, anno Domini MCCCCLXXV in hebdomada sancta a Judæis crudeliter occisi. Cujus sanctitati Deus per crebra miracula testimonium præbuit. Hanini confessoris. Jobiæ virginis, filiæ regis Persarum. » Vide catalogum Prætermissorum.

Molan. : « Apud Persidem, sancti Simeonis archiepiscopi. » Sequitur typis minoribus : Apud Tridentum, passio beati Simeonis pueri, novi martyris, anno Domini MCCCCLXXV, in hebdomada sancta a Judæis crudeliter occisi. Daventriæ, obiit Florentius presbyter, qui fratres de communi vita instituit : cujus Vitam Thomas a Kempis scripsit. Hæc prima editio. Aliæ : « Tridenti, passio beati Simonis pueri. In monasterio Wasteno, sanctæ Catharinæ abbatissæ, filiæ beatæ Birgittæ. Die vigesima quarta, præfestum Evangelismi. » Dein aliis litteris : « Cæsaræ, sanctorum octo martyrum, Timolai, Dionysii, Romuli, Pausæ, Alexandri, Alexandri, Agapii et Dionysii. Daventriæ, » etc. De martyribus Cæsariensibus videantur Acta.

VIII *Kal.* *Die* 25.

Apud Nazareth civitatem Galilææ, Annuntiatio Dominica. In Sirmio, passio beati Hirenei episcopi, tempore Maximiani imperatoris, qui primo tormentis acerrimis vexatus, dein diebus plurimis in carcere cruciatus, novissime abscisso capite consummatus est. Romæ, sancti Cyrini martyris. qui a rege Claudio, post facultatum amissionem, post carceris squalorem, post multorum verberum afflictionem gladio interfectus est. Nicomediæ, natalis Dulæ cujusdam militis ancillæ, quæ pro castitate occisa est. In Antro insula sancti Hermelandi abbatis, cujus gloriosa conversatio miraculorum collaudatur præconio.

NOTÆ.

Codicem Usuardinum ex omni parte genuinum et purum nullum hodie reperio. Ex omni inquam, parte ; nan multi in paucissimis deficiunt eaque ratione viam satis commodam textui eruendo aperiunt. Sic Belinus sola transpositione aberrat, *Cyrinum* anteponens *Irenæo* ; qua in re cum solus et unicus sit, ab omnimoda puritate certo excluditur. Pratensis nævo infectus est, cum pro *Dulæ* scribat *Theolæ*, in quo licet tres alios codices Aquicinctinum Marchianensem et Rosweydinum consentientes habeat, nihilo magis simplicitatem Usuardinam repræsentat : et quidem Rosweydi codex purus esset nisi tertio loco inepte immisceret : *item natale sanctornm nongentorum*. Heriniensis item a puritate deficit primam annuntiationem sic exprimens : *Apud Nazareth civitate Galilææ, ut fides catholica credit, adorat et prædicat; Virginem Mariam Dominum parituram Gabriel angelus venerando salutat*. Quæ verba ex aliquo Beda ms. Tornacensi, inter Bedæ Auctaria, etiam connumerata invenies, In Tornacensi Usuardo deest solum *Irenæi* elogium : In Pulsanensi expunctus *Hermelandus*. Atque item in Antuerp, et Max-Lubec.. ubi et *Cyrini* elogium prætermissum est. Muneratus pluribus mendis, opinor typographicis, deformis est, sed præcipuus error, quod post *annuntiatio Dominica*, adjungat *quæ alio nomine dicitur Incarnatio Domini nostri Jesu Christi*. Sic Grevenus et Molanus excludendi quia soli incipiunt hoc modo : *Jesus Christus Dominus noster passus est*. Codicum aliorum accessiones suo loco exhibebimus. Interim ex jam citatis citandisque, germana Usuardi simplicitas ea ratione elicita, quod in laterculi sententiam pleriqne omnes conspirent, ut collatis defectibus excessibusque facillime datur intelligi. His positis.

VARIANTES LECTIONES.

Superest fontes indicare, ex quibus Usuardum sua hausisse credimus. Ac primo quidem, hæc et Hieronymianorum omnium concors hodierna commemoratio : *Hierosolymis Dominus Jesus Christus*

crucifixus est. At non ita conveniunt in ejus *Annuntiatione* aut *Conceptione*, quæ in Epternacensi plane desideratur. Hæc in Beda brevissime ponitur : *Annuntiatio Dominica.* Rabanus scripsit : *Annuntiatio Dominicæ incarnationis;* Romanum parvum, *Annuntiatio Dominica et Crucifixio.* Ado autem, rescissa crucifixione, nec Hieronymiana nec Romanum parvum ex toto secutus. Bedam nonnihil auxit, præfixa nempe *civitate Nazareth*, in qua mysterium peractum est ; ea plane phrasi, quam ex ipso Noster in latereulum suum transtulit. Adonem hic Rosweydi intelligo, non qualis a Mosandro editus est, in quo et crucifixio, et Jacobi apostoli martyrium, cum immolatione Isaac aliisque Christi typis hoc die conjunguntur. Notkerus Bedæ, Rabani et Adonis verba in unum commiscuit. De hac solemnitate nihil est quod Henschenii Commentario magnopere superaddi possit au debeat. Audi modo Wandalbertum.

Angelus octava venturum nuntiat Agnum.
Agnus et ipse cruce mundi pro morte levatur.

Qui hic secundo loco est, sic quarto et ultimo memoratur in Romano parvo : *Apud Sirmium, Irenæi, episcopi et martyris*, quo etiam ordine refertur ab Adone cum elogio, quod totum in Notkerum transiit, a Nostro modice attemperatum, sic tamen, ut nihil non ex eodem acceperit. *Irenæi Sirmiensis* Acta procul dubio olim vidit Ado, quæ multis sæculis neglecta, a Joanne Gamansio nostro primum eruta sunt, a Papebrochio edita et illustrata, Græce etiam floridiori oratione, ad voluminis calcem adjecta. Latina ipsa, inter Sincera et Selecta merito a Ruinartio computata sunt a pag. 432, de quibus videri etiam potest Tillemontius tomo V, a pag. 250 Quod vero *Irenæus* in Actis editis passus dicatur VIII *Idus* seu VI *Aprilis*, potuit olim lectum esse VIII *Kal. Aprilis.* Variant Martyrologia. Ego Sirmiensien Irenæum in Hieronymianis VI Aprilis nullus deprehendo : fateor in Floro et Rabano signari, imo a Notkero utroque die ; servandam tamen ne quidquam immutandam antiquam Martyrologorum nostrorum lectionem, plane censeo.

Cyrinus, aliis *Quirinus*, in Romano parvo et Adone tertium locum obtinet. Hic ex Beda, atque iisdem verbis sumpsere Rabanus et Notkerus, quæ ex Actis sancti Valentini, seu Marii, Marthæ et Abachum, de eo paucis recitant. Adonem nihilominus deserit Usuardus aliam phrasim ex eodem fonte substituens. De præfatis Actis satis alibi dictum est, vide Henschenii commentarium, et alia, quæ recentius de Cyrino ibi tradita sunt, quorum compendium habet Tillemontius tomo IV, pag. 677. *Dula* ex Hieronymianis reperitur : *In Nicomedia, natale Dulæ.* Romanum parvum : *Nicomediæ, Dulæ martyris.* Beda et ex eo Rabanus : *Natale Dulæ, ancillæ militis, quæ pro castitate occisa est.* Ado utrumque textum conjunxit, quem ex ipso sibi vendicarunt Usuardus et Notkerus. Nec eorum quisquam est, qui *Theodolam* Hieronymianorum cum *Dula*, quæ forte a conditione nomen traxit, eamdem esse putaverit, quod tamen visum est Castellano in brevi notula ad Martyrologium universale, inde, meo quidem judicio, expungenda, reposito in textu non *Theolæ*, sed *Dulæ* nomine, quod in ipso Romano legitur. *Hermelandus* antiquioribus omnibus ignotus, ab Usuardo primum productus est ; et recte in *Antro* Ligeris insula modo fluminis aquis absorpta, non in *Andro*, tot terrarum spatiis divisa, quemadmodum male legit codex maximus Ultrajectinus, quem ad aliorum distinctionem, *Rosweydi*, seu *Rosweydinum* nuncupare solemus.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. : « In Nazareth civitate Galileæ, Annuntiatio Dominica, quando missus est Gabriel angelus a Deo in civitatem Galileæ ad beatam Mariam virginem, et dixit ei : Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Ipsa, ut vidit eum, mota est in introitu ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait ei angelus: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum ; ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Quæ tanto nuntio clarificata, Spiritu sancto fœcundata, ab illo, qui de illa carnem sumere dignatus est, præ omnibus sublimata in æternum venerabiliter est benedicta. Apud Sirmium, natale sancti Hirenei episcopi et martyris, sub Maximiano imperatore. Romæ, sancti Cirini martyris. » In duabus ultimis purus est. Pro *Antro* insula, videtur legere *Antico*, sed pejus in margine corrigitur, in *Andro* insula.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVAN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG post *Dominica*, subdunt : « Eodem die, Dominus noster Jesus Christus Hierosolymis crucifixus est et Isaac immolatus. » Item post *Romæ*, legunt, « in cœmeterio Pontiani. Deficiunt omnes in annuntiatione ultima.

CENTULEN. : In Nazaret civitate Galyleæ, Annuntiatio Dominica, quando angelo annuntiante et virtute Altissimi superveniente, Virgo intemerata Filium Dei vivi paritura concepit. Eodem die Jerosolymis, idem Deus Dei Filius crucifixus est a Judæis. In Sirmio, sancti Herenei episcopi et martyris. Romæ, sancti Cirini martyris. Nicomediæ, sanctæ Dullæ martyris. In Antro insula, sancti Erculandi abbatis. » Habes supra verum nomen.

BRUXELLEN., solito auctior, multa hic congerit : « Apud Nazareth civitatem Galileæ, Annuntiatio beatæ Mariæ semper Virginis. Eadem die, plasmatio Adæ et ejectio ejus de paradyso. Apud agrum Damasenum, Abel primus martyr pro justitia occisus est. Quem Christus in Evangelio laudat, et quem nos in canone missæ quotidie nominamus. Eadem die, Melchisedech primus sacerdos, Abrahæ panem et vinum in figura sacramenti Eucharistiæ immolavit. Et hic Melchisedech etiam canoni missæ inscriptus est. Ipso die, Abraham filium suum Isaac super altare obtulit Deo in figura Dominicæ passionis. Adhuc ipso die, transitus filiorum Israel per mare Rubrum. Eadem die, decollatus est beatus Joannes Baptista. Apud Jerosolymam, Dominus noster Jesus Christus pro redemptione mundi crucifixus est. Et sanctus Jacobus apostolus, frater Domini, ea die occisus est. Et sanctus Petrus de carcere Herodis per angelum liberatus. Romæ, sancti Cyrini martyris, qui post multorum verberum afflictionem interfectus a Claudio, et in Tybrim jactatus, in insula Licaoniæ inventus, in cimiterio Pontiani sepultus est, ut scribitur in passione sancti Valentini. Apud Smyrnum [Sirmium] sancti Hyrenei episcopi et martyris, qui tempore Maximiani imperatoris sub præside Probo, post acerrima tormenta capitis abscissione martyrium consummavit. In Nicomedia, sanctæ Duliæ ancillæ... Et depositio sancti Ermolendi abbatis et confessoris, cujus gloriosa conversatio, præconio laudatur miraculorum. »

HAGENOVEN. : « Apud Nazaret Galileæ, Annuntiatio Dominica. Nota quod in hac die multa mirabilia facta sunt, quæ notantur in his versibus : »

Salve, festa dies, quæ vulnera nostra coerces.
Angelus est missus. Est Christus in cruce passus.
Est Adam factus et eodem corpore (*alias*, tempore) lapsus
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech. Isaac supponitur aris.
Est decollatus Baptista Christi Joannes (*alias*, Christi Baptista (beatus).
Est Petrus ereptus, Jacobus sub Herode peremptus.
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen cum Christo (*alias*, per Christum) suscipit (amen.

« Qui latro cum Christo crucifigitur, ubi Christum verum Deum confitetur et veniam postulat et impetrat, et confractis cruribus in cruce spiritum reddidit Creatori. In Syrimo [Sirmio] passio beati Hyrenei episcopi et martyris, etc., » cum textu. Pro *Antro* insula, legit *Nutro*.

VICTORIN. addit : « Eodem die, sanctorum Taraci, Probi et Andronici. » Spectant ad v Octobris.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Annuntiatio Dominicæ Incarnationis. Romæ, Cirini martyris. Hermelandi abbatis. »

REG. SUECIÆ. signatus num. 130 : « Eodem die, sanctorum Taraci , Probi et Andronici. Apud Smirnam, beati Traseæ episcopi et martyris. » Remittitur ad XV Octobris.

FLORENTIN. : « Ipso die, consecratio cathedralis ecclesiæ Florentinæ, sanctæ Mariæ Floris, per summum pontificem Eugenium IV, anno Domini MCCCCXXXVI. » Quæ sequuntur obscura sunt : Anno vero MCCCCLXXXI Sixtus IV pontifex jubileum hoc a [*puto dicere velle* hoc est] plenariam indulgentiam concessit, et Innocentius VIII successor, primo anno pontificatus confirmavit. »

DIVIONEN. S. Benigni : « Bajocas, sancti Ragnoberti episcopi et confessoris. Ad XVI Maii.

EDITIO LUBECO-COL. : « In Nazareth civitate Galileæ, incarnatio Filii Dei . Et annuntiatio beatæ virginis Mariæ, quando missus est Gabriel angelus ad eam, et dixit ei : Ave gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ tanto nuntio clarificata, Spiritu sancto fecundata, qui de illa carnem sumere dignatus est, ab illo præ omnibus sublimata, in æternum venerabiliter benedicta. » Sequitur de crucifixione, de Isaac, de Hyreneo, de Cyrino, de Dula, fere ut in BRUXELLEN, supra. « In Antro insula, sancti Hermelandi... » ut in textu.

GREVEN. : « Passio sancti Jacobi Majoris apostoli. Item Josiæ scribæ et martyris cum beato Jacobo decollati. » Vide Prætermissos. « In Nicea, Victorini, Alexandri, Eufratæ, Castulæ, Nicostrati, Lucillæ et aliorum quadringentorum martyrum. Immolatio Isaac filii Abrahæ patriarchæ. Item Abel justi, Veteris Testamenti protomartyris. Transitus filiorum Israel per mare Rubrum. Victoria beati Michaelis contra draconem. Item, Symeonis abbatis. » Vide Prætermissos. « In Altona castro comitatus de Marka, sancti Eynardi eremitæ et confessoris. Veronicæ sanctæ matronæ, cui Dominus imaginem faciei suæ sudario impressam reliquit. » De hac *vera icone* consule Prætermissos, Responsiones Papebrochii variis locis, et alios ab ipso citatos.

MOLAN. litteris Italicis, post *gladio interfectus est*, inserit ex Beda : « Scriptum est in passione sancti Valentini. » Aliæ editiones adjungunt : « Item ipso die, depositio sanctissimi Humberti, episcopi et confessoris Christi, virtutibus et miraculis gloriosi. Eodem die, genesis mundi. » Tum de Isaac, de transitu maris Rubri, et victoria Michaelis.

VII *Kal* *Die 26.*

Apud Pentapolim Libiæ, natalis sanctorum Theodori episcopi, Hirenei Diaconi, Serapionis et Ammonii lectorum. Romæ via Lavicana, sancti Castoli martyris, qui, ut in gestis beati Sebastiani legitur, a persecutoribus tertio appensus, tertio auditus, in confessione Domini perseverans, missus est in foveam, et dimissa super eum massa arenaria, martyrio migravit ad Christum. In Sirmio, sanctorum Montani presbyteri et Maximæ in mare mersorum.

NOTÆ.

Conveniunt hodie *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Penthapolim habent Munerat. et Greven. Scio legendum *Libyæ*, ast in consensu codicum omnino omnium, solo Molano excepto, putavi eorum lectionem in textu servandam. Sic iidem omnes habent *Hireni* vel *Hyrenei*. Prætuli modum priorem, quod ita legant Praten., Herinien., Tornacen., et Grevenus, quidquid alibi legam *Irenæi*. Greven. et Molan. pro *Ammonii* male ponunt *Ammonis*. Præcipua difficultas in nomine *Castoli* vel *Castuli*. Certum est, antiquos omnes legere *Castuli*. Verum æque certum videtur Usuardum legisse *Castoli*, si vetustiorum nostrorum codicum auctoritate niti possumus. Atqui ita exprimunt Praten., Herinien., Tornacen., Pulsanen., Munerat. et Grevenus, quos hic sequimur, etiam errantes. Pulsanen. forte ad majorem emphasim addit, *tertio in confessione* : atque item *martyrio coronatus migravit*. Turpiter labitur in fine, scribens : *In Sirmia, sancti Vincentii presbiteri et Maximi*. Reliquæ variantes lectiones, mera sunt librariorum sphalmata. Sic Munerat. *Maximæ in Maxime in mare*, etc., frustra repetito nomine *Maximæ*. Sic *tertio, harenaria, Syrmio, Smyrnia*, etc.

OBSERVATIONES.

Prima *martyrum Pentapolitanorum* classis non obscure signatur in apographis Hieronymianis, sed luxatis hinc inde nominibus et tacita positione seu loco certaminis, qui in solo Epternacensi clarissime exprimitur : *In Pentapoli Libiæ, Theodori episcopi, Herenei*, etc. Romanum parvum socios non novit, aut certe studiose exclusit, ita legens : *Apud Pentapolim Libyæ, Theodori episcopi*. In Adone tota nostra annuntiatio ad verbum posita est, quam ex ipso Notkerus quoque deduxit. Nec quidquam præterea de his sanctis memoratu dignum reperitur, nisi cui adlubeat ex Dextrinis aut id genus commentis, speciosas fabellas degustare.

Castulus in laudatis codicibus Hieronymianis primo loco ponitur, cum ea diversitate seu nominis, seu loci sepulturæ quæ ab Henschenio et Florentinio abunde explicatur. Primo item loco est in Romano parvo : *Romæ, sancti Castuli Zetarii palatii*. Hisce superadditum ab Adone elogium ex Actis sancti Sebastiani, apud nos cap. 22, num. 89, verbatim desumptum. Quod hic lectorem monitum volui, ne forte Flori elogium legens, existimet, alterum alteri unquam fuisse cognitum, ea nempe causa, quod in plerisque hic ambo conveniant. Dicam quod res est, uterque ex eodem fonte eadem hausit atque eatenus belle concordant, at ex solis reliquis constare potest, proprio singulos marte sua disposuisse. Notkerus de more Adonem secutus est ; Noster solita compendii ratione utitur ; Rabanus ex aliquo codice Hieronymiano paucula sua descripsit.

In *Montano* et *Maxima* consignandis, præeunt denuo Hieronymiana, concordes sunt reliqui martyrologi omnes, solo Romano parvo excepto. De ipsis et quadraginta eorum sociis agunt Henschenius et Florentinius. Beda sic notat : *In Sirmio, Montani*

presbyteri, maximæ uxoris ejus et aliorum XI. Rabanus ultinam clausulam expunxit, quæ a Nostro quoque omissa est, servata a cæteris. Imo conjuges fuisse tradunt præter Bedam, Hieronymiana, Ado, Rabanus. Notkerus, Wandalbertus et recentiores plurimi. Cur id Usuardus reticuerit, fateor me haud satis conjicere. Minus etiam intelligo, quid eum movere potuerit ut, neglectis Adonis verbis, qui eos in *fluvium præcipitatos* disertissime asserit, maluerit ipse scribere, *in mare mersorum*. An Sirmium A civitatem esse plane mediterraneam, eum ignorasse dicemus? Id fatendum arbitror, cum et alibi geographiæ non satis peritum fuisse Usuardum, satis ostenderibus. Nulla etiam de his sanctis Acta supersunt: neque enim *Firnium*, vel *Firmum* Italiæ, aut *Sexti Firmium* Hispanæ, salva veritate, eos transferii posse existimamus. Sit etiam locus sacris Wandalberti Musis:

Septima Montanum memorat cum conjuge sancta,
Atque simul quadrageno eum martyre passum.

AUCTARIA.

ANTUERP., MAX..ULTRAJECT, LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. EDITIO ULTRAJ.-BELG. post textum purum subdunt: « Eodem die, natale sancti Lugderi (Luidgeri, Lutgeri, Luidegeri) Monasteriensis episcopi et confessoris. » Addit præterea ALBERGEN. « Qui verbum vitæ longe lateque disseminans multis claruit virtutibus et miraculis. Nam in ejus felici transitu circa medium noctis, lux de cælo veniens, totam illustravit provinciam. Floruit temporibus Caroli Magni, qui et ipsum primum Monasteriensi præfecit ecclesiæ. Sepultus quiescit in Werdena.»

ROSWEYD., tertio loco: « Eodem die, sancti Luitgeri, episcopi et confessoris. In Syrmio, sanctorum Montani presbyteri et Maximæ uxoris ejus, [qui] comprhensi missi sunt in fluvium. Et aliorum quadraginta martyrum. »

ANTUERP.-MAJ. et CENTULEN incipiunt: « Romæ, passio sancti Castuli martyris. Eodem die, apud Pentapolim..... » pure. « Apud Cyrinium [Sirmium] sancti Montani presbyteri et Maximæ uxoris ejus, in mare mersorum. »

BRUXELLEN.: « Septima dies seculi, in qua perfecti sunt cælum et terra, et omnis ornatus eorum, et in qua Deus cessavit ab omni opere quod patrarat. Unde et ea die Christus quievit in sepulcro. Romæ via Lavicana, in cemeterio ejusdem, sancti Castuli martyris. Qui cum esset Zecharius palacii et hospes sanctorum, ut in gestis sancti Sebastiani legitur, a C persecutoribus tentus et cruciatus, dum in confessione Domini Jesu persisteret, missus est in foveam, et super eum massa arenaria dimissa. Et sic cum palma martyrii migravit ad Dominum. Apud Syrinium natale sanctorum Montani presbyteri et Maximæ uxoris ejus, in mare mersorum. Et depositio sancti Lutgheri episcopi et confessoris. »

HAGENOYEN., in prima et secunda annuntiatione satis purus, de Castulo post *migravit ad Dominum*, addit, quod satis legere nequeo, nec usquam alibi reperio: « Hic vero a manu est translatus in Messbg. » De Montano et Maxima cum textu. Sequitur: « Eodem die in monasterio Westphaliæ civitate, depositio sancti Lugderi ejusdem civitatis episcopi, qui legitur fuisse Capellanus Karoli Magni et socius sancti Mullibrordi [Willebrordi]. Hic aucas [anseres] silvestres in domum suam, pro damno sibi ab eis illato, agitavit. Ex quibus unam mortuam restituit, et omnibus interdixit ut numquam in hereditate D ejus damnum facerent, quod adhuc durat. » De miraculi veritate et duratione alibi inquierendum.

AQUICINCT. post « Castuli martyris, » habetur: » Zetarii palatii. »

PLESCHIONEN. VATICAN., nnm. 5949, adjiciunt: » Sancti Longini martyris. » Vide supra, XV.

MATRIC. CARTHUS.-ULTRAJ., cæteris omissis, ita habet: « Ludgeri episcopi et confessoris, patroni ecclesiæ in Loenen, qui fuit de sociis beati Gregorii Trajectensis episcopi. »

ALTEMPS.. « In Africa, Victoris, Saturnini, Solutoris et aliorum duodecim. In Sebastia, sancti Petri episcopi. In Eracleo, Martialis episcopi. In Antiochia Thimothei, Theogenis et Macharii. » Similia habet Belinus infra. Consule Acta et Prætermissos.

Editio LUBECO-COL. incipit: «Colonia Agrippina, in ecclesia sancti Augustini, memoria sancti Constantii martyris, qui fuit de societatate sanctorum Maurorum unus. « An ex Thebæis? vide Prætermissos. De Theodoro et sociis pure. In Castulo quem *Palatii oratorem* facit non multum differta a BRUXELLENSI. Item in Sirmiensibus, nisi quod addat: « Corpora eorum non longe ab urbe inventa sunt. Treveris beati Felicis vicesimi primi ejusdem loci episcopi et confessoris. In monasterio Verdensi, depositio sancti Luthgeri primi Monasteriensi episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Mohallok episcopi et confessoris. »

BELIN. prima editio proxime ad puritatem accedit; in secunda hæc immiscentur: « In Sebastia civitate, Petri episcopi. In Aracleo, sancti Martialis episcopi. In Celer, sancti Cassiani episcobi In Antiochia, Timothei, Diogenis, Macharii, et Maximi et Theodori episcopi. In Africa, Victoris, Saturnini, Solutoris et aliorum duodecim. » Dixi jam supra, de hisce consulenda Acta et Prætermissos.

GREVEN.: « Serotini martyris. Item Petri, Martiani. Capini, Kyliani. » Vide indicem Prætermissorum. » Romæ, sancti Quirini martyris, tempore Claudii pro Christo gladio interfecti: An Cyrini, de quo XXV Felicis secundi, archiepiscopi Treverensis et confessoris. In monasterio Verdensi, depositio sancti Luthgeri, primi episcopi ecclesiæ monasteriensis et confessoris. Qui eruditus ab Alcuino abbate, viro C doctissimo, Eboraci diaconus, Coloniæ vero presbyter ordinatus, genti Saxonum et Frisonum Christi Evangelium annuntiavit, vitaque et miraculis clarus quievit in pace. Item sancti Mohallock episcopi et confessoris. In Hibernia, Mottelogi abbatis et confessoris. » *Mochellocum* sive *Kellenum* unum admittunt Acta, sive is episcopus, sive abba fuerit. « Apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia heremitarum sancti Augustini, commemoratio Constantini martyris, de societate sanctorum Maurorum. » Vocatur hic supra *Constantius* in Actis prætermissus.

MOLAN. de Castulo in textu litteris Italicis ex Adone ponit: « Cum esset Zetarius palatii et hospes sanctorum. » Tum in fine: « Item in Uverdena, depositio sancti Ludgeri episcopi et confessoris, qui fuit episcopus primus monasteriensis, tempore Caroli Magni imperatoris. Eo tempore Carolus prædictus morabatur in Aquis palatio, dum sanctus Ludgerus migravit ab hoc sæculo. Qui eadem hora D progrediens foras cum ab aliquo, nomine Aquo, astrologii, ut cognitionem perciperet stellarum, inspectione intentus maneret, vidit splendorem ignis magnum de cælo venientem, et totam provinciam illustravit: et etiam in oculis totius terræ Franciæ, lumen apparuit visu mirabili. Verum aliquanto tempore elapso, contigit Grifridum, nepotem sancti Ludgeri, qui in exequiis sancti viri interfuit, ad palatium regis venire. Quem cum rex de sancti viri transitu interrogasset, et diem et horam requisisset et ille cuncta per ordinem retulisset, agnovit rex eodem momento suum amatorem ad Dominum migrasse, et quod ipsum lumen ei fuisset a Domino cælitus ostensum. Proinde intelligi datur, quam clara ejus anima in conspectu Domini venerit. Eadem die, beati Felicis episcopi Treberensis. In Laubaco cænobio, elevatio corporis sancti Ursmari episcopi et confessoris. » In editionibus aliis de Ludgero, paucis. Ad Felicis Treverensis, additur *secundis*.

Demum : « Lobus, elevatio sancti Ursmari episcopi A quæ agitur Dominica ante natalem sancti Joannis Baptistæ. » Melius hæc ad diem natalem, qui celebratur XVIII Aprilis.

VI *Kal.* *Die* 27.

In Ægypto, depositio beati Joannis heremitæ, qui inter cætera virtutum insignia, etiam prophetico spiritu plenus, Theodosio imperatori Christianissimo victorias de tyranno prædixit. In Pannonia, sancti Alexandri martyris. [*Addit Bouillart*, : [a] Ipso die sancti Eucherii Turonensis episcopi.]

NOTÆ.

Magna codicum consentio *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat. Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Alberg.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj.-Belg.*

[a] Hoc die sanctum Eucherium debuisse ab Usuardo collocari, non male negant Castellanus et Solerius. Sed collocatum fuisse, nemo nisi pertinax, aut in dijudicandis scripturis plane hospes, negaverit. Si peccavit Usuardus, suo Periculo. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Parum suggerit notatu dignum. *Joannis primi* legit Max.-Lubecana, errore, opinor, typographi. *Heremitæ* scribunt passim codices omnes quorum etiam sphalmata, nimis fortasse scrupulose, sectamur. Belinus transposita nonnihil phrasi, posuit *prophetico plenum spiritu* In Antuerpiensi ante *Alexandri*, deest *sancti*. Fere exciderat monere codices aliquos, pro *victorias*, scribere *victoriam*. De *Egypto*, *Egyto tiranni*, *martiris* et hujusmodi minutiis dictum est alibi plusquam satis. Est in Pratensi augmentum, et male expressum et perperam hoc depositum, his verbis *Ipso die, sancti Eucherii Turonensis episcopi* Fatetur ipse Castellanus additamentum esse non B solum in litteris ad me datis, sed expressis terminis, in primo suo Bimestri ad XX Februarii. Fatetur item annuntiationem non efformatam, cum Eucherius non *Turonensis*, sed *Aurelianensis* episcopus fuerit, ut recte habent Auctaria nostra, ad citatam diem XX Februarii. Quod si supradicta verba ad verum sensum reducere volueris, pro *Turonensis*, scribe *Trudonensis*; unde intelligi dabitur, *Eucherium Aurelianensem episcopum*, a loco exsilii aliquando *Trudonensem* fuisse nuncupatum, addita post *Trudonensis*, virgula, hoc pacto : *Ipso die, sancti Eucherii Trudonensis, episcopi*, etc.

OBSERVATIONES.

Joannes, patria et anachoresi *Lycopolita*, cognomento *propheta*, alibi *abbas*, hic *eremita* dictus, absolutissimum obedientiæ, ut a S. P. N. Ignatio ad vivum depingitur, cæterarumque proinde virtutum exemplar et speculum, ut toto Christiano orbe notissimus fuit, ita sanctos Patres prope omnes laudatores habuit. Nihilominus primus eum ex Rufino suo, libro ult., cap. 19 et 32, hoc die, nescio an satis proprie, in sacros Fastos retulit auctor Romani parvi : *Apud Egyptum, Joannis eremitæ, prophetici spiritus viri.* Ado Paulo clarius ex laudata Historia locutus est ; cujus non quidem verba, sed sensum reddiderunt Usuardus et Notkerus. Vita ejus vulgatissima est, nec, ut puto, Origenismi suspecta, quam illustravit Papebrochius : Gallice contexta a Tillemontio tomo X a pag. 9. Cæterum, ut jam innuebam, de tam illustri sancto, nihil habent apographa Hieronymiana, Beda, Florus, Rabanus, aut Wandalbertus.

Nec item quidquam de *Alexandro* isto *Pannonio*, C synonymis sanctis aptari potest. *Multi*, inquit, *nomine* Alexandri *insigniti coronam martyrii obtinuerunt, et aliquam sacris tabulis confusionem pepererunt. Subinde unus idemque est, quamvis diversis diebus quasi a se ipso distinctus foret, reperiatur Fastis inscriptus. Nonnunquam unus idemque statuitur, cum reipsa plures exstiterint, ad diversos dies referendi quod ultimum huic Alexandro evenisse plane arbitramur.* Pergit id ostendere in comparatione Alexandri hujus cum altero, qui colitur XIII Maii Quærimus nos quibus monumentis *Pannonium* produxerit Usuardus, sed frustra. Certissimum tamen manet, nihil nisi Usuardum a nobis in laterculo positum, ut evidenter ostendunt tam excusi quam mss. codices nostri, de quocunque demum Alexandro verba ejus accipienda censueris.

AUCTARIA

ANTUERP.-MAX. Adonianus est : « Aput Egyptum, natale beati Joannis heremitæ, admirandæ sanctitatis viri, qui etiam prophetico spiritu plenus, Theodosio imperatori Christianissimo victorias de tyrannis prædixit. » Deest Alexander. Sequitur : « Apud Smirnam, natale beati Trasæ [Thraseæ] episcopi et martyris, cujus meminit quintus liber ecclesiasticus. » In tabula Prætermissorum remittitur ad V Octobris quia eo die recolitur in Martyrologio Romano, quod sequimur.

ROSWEYD. incipit : « Resurrectio Domini nostri Jesu Christi. » De qua sola meminit Wandalbertus hoc unico suo versiculo :

Agni surgentis resplendet sexta triumpho.

De Joanne, ut textus. Sequitur : « In pago Hasbanio, sancti Eucherii Turonensis episcopi et confessoris. » Hic in variis codicibus recurrit sub eadem illa formula *Turonensis episcopi*, de qua superius in Variantibus abunde diximus. De Alexandro, recte. Tum : D *Martiani episcopi*, spectat ad VI Martii. *Rnolberti episcopi et confessoris.* Intelligit *Rudbertum* sive *Rupertum* Salisburgensem. Vide Papebrochii commentarium et Vitam ab eo illustratam.

CENTULEN. : « Jerosolymis, resurrectio Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. In Ægypto, sancti Joannis monachi, magnæ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Apud Zmirnam, beati Traseæ episcopi et martyris, cujus meminit quintus liber ecclesiasticus. » Remissus est superius ad diem natalem V Octobris.

BRUXELLEN. : « Jerosolymis, resurrectio Domini nostri Jesu Christi. » De Joanne, ut textus. Sequitur de Thrasea, ut supra. Tum de Theodoro, et sociis Pentapolitanis, heri ab ipso omissis. De Alexandro beno. « Item alibi, sanctorum Pastoris et Romuli. » Hic est martyrum Afrorum antesignanus. De Pastore vide Prætermissos.

HAGENOYEN. de Joanne brevem, sed præter morem, satis exactam vitæ synopsim, hoc modo recensuit :

qui scribant *Siciliæ*. Cætera, ut *Cesarea*, *sævicia*, *martirum*, *Dorotei* et similia negligenda sunt. Non omiserim tamen dicere, in textu relictum *Palestinæ*, quia universim codices omnes ita efformant, excepto solo Molano.

OBSERVATIONES.

Hac etiam die Romano parvo ex Rufini lib. VII, cap. 11, debentur, qui primam in laterculo classem constituunt martyres Palæstini, *persecutione Valeriani bestiis traditi*. Quam rem paulo diffusius Rufini ferme verbis exposuit Ado, et qui hunc secutus est, Notkerus : Noster stylo breviori, sed qui eamdem sententiam, et eadem ferme verba, nonnullis præteritis, referat. De his jam supra egimus in Variantium lectionum examine. Nec plura in Actis reperit Henschenius. Inter Sincera autem et Selecta, pag. 252, sola Eusebii verba descripsit Ruinartius, quæ Gallice reddita sunt a Tillemontio tomo IV, pag. 17. Wandalbertus disticho suo primas nostras duas annuntiationes sic metrice exprimit :

Quinta Priscus, Alexander, Malchusque coluntur.
Hanc quoque Guntramnus migrans rex optimus ornat.

Porro rex sanctus *Gunthramnus* ab Adone primum consignatus est, iis verbis, quæ minus scrupulose a Nostro quam a Notkero transcribuntur discrimine tamen perexiguo. Scio equidem in aliquo Hieronymiano apographo, inventum : *Canillonno, depositio Guntheranni regis*, at vero id plane adjectitium esse, recte censuit Florentinius. De optimo rege nihil dicendum reliquit Henschenii Commentarius prævius, et Vita per Gregorium Turonensem scripta, ab eo illustrata, cum appendice Fredegarii. Rectene *Castor* et *Dorotheus* Tarsi conjungantur, statuere non usque adeo promptum, uti nec ex quo apographo Hieronymiano, et quidem seorsim, accepti sint. Id si discutere tua interest, consule Actorum commentarium. At cur *Sixtus* vel *Xistus* sive *Xystus*, istius nominis Papa III ab Usuardo prætermissus, quem tam clare in Adone expressum reperit? Œdipo opus est. Cæterum Usuardini textus veram simplicitatem constare existimo.

AUCTARIA.

Belin. in re purus est, sed exclusus ob transpositionem, et quia pro *Dorothei* legit *Theodori*.

Pulsanen, cætera ferme purus, plane deficit in annuntiatione ultima.

Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. incipiunt : « Romæ, natale beati Sixti III papæ, qui sedit annis octo. Hic incriminatus a quodam, nomine Basso, expurgavit se cum quinquaginta sex episcopis; criminatorem vero suum, postea mortuum, propriis manibus cum linteaminibus, et aromatibus sepelivit. Hic constituit, ut nullus episcopus in parochia alterius ordinare præsumat. » Reliqua pura sunt.

Centulen. : « Apud Cæsaream Palestinæ, sanctorum martyrum Prisci, Malchi et Alexandri. Tarso Ciliciæ, Castoris et Dorothei. Cabillone, sancti Gunthramni regis, qui relicta funditus mundi pompa, Domini servitio se ex integro mancipavit. »

Antuerp.-Maj. in prima classe, ut Centulen. : « Apud urbem Canillonensem, dompni Gutrandi... » recte; omisso in fine Castore et Dorotheo.

Bruxellen. : « Apud Cæsaream Palestinæ, natale sanctorum martyrum Prisci, Malchi et Alexandri. Qui sub persecutione Valeriani, cum sanctos Dei martyrizari conspicerent, divino fidei calore succensi, ultro judicem adeuntes, cur tantum in sanguine piorum sæviret, objurgarunt. Quos ille continuo pro Christi nomine, bestiis tradidit devorandos; et sic ipsi martyrium compleverunt. Romæ, beati Sixti tertii, papæ et martyris. Qui constituit, ut nullus episcopus in parochia alterius ordinare præsumat. Tarso, » etc., ut in textu. « Apud urbem Cabilonensium, depositio sancti Guntranni regis Francorum religiosi. Qui ita se spiritualibus actionibus mancipavit, ut relictis seculi pompis, thesauros suos ecclesiis et pauperibus erogaret. Quique dum aliquando venando fessus juxta rivum aquæ dormiret, vidit armiger ejus parvum animal de ore ejus exire et properare ad rivum. Cui ille ad itum, et reditum gladium imposuit. Expergefactus autem rex dixit, se per somnum pontem ferreum transisse et in monte invenisse thesauros. Quos ipse armigeri sui ductu reperiens, ecclesiis dedit. »

Hagenoyen., in prima annuntiatione satis purus, secundo loco de Sixto, fere ut Ultraj., etc. De Gunthramno, recte; pro *Dorotheo*, scribit *Thorotheo*. In fine : « Colonia Agrippina, sancti Eugisli episcopi et confessoris. » Vide infra.

Marchian., in fine : « Civitate Nicomediæ, passio sanctorum Pastoris et Victorini. » Vide XXIX.

Matricula-Carthus.-Ultraj. sola nomina textus refert, Gunthramnum primo loco, Cæsarienses ultimo.

Vatican., signatus num. 5949, adjicit : « Romæ, sancti Xisti papæ, qui sedit in episcopatu annis octo. » De Castore et Dorotheo, nihil.

In Altemps. ad Castoris et Dorothei, subnectitur *Adauctæ*. Vide in Actis commentarium.

Florentin. : « Romæ, sancti Sixti papæ. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Apud Coloniam Agrippinam, translatio sancti Evergisli, archiepiscopi et martyris, de civitate Tongerensi, per dominum Brunonem Coloniensis civitatis archiepiscopum, ad ecclesiam sanctæ Cæciliæ virginis. Romæ, natale sancti Sixti..... » ut Ultaject., nisi quod in fine addatur post *præsumat*, « et ut nullus clericus, [in] parochia alterius episcopi, ordinationes accipiat. » Rursus de Cæsariensibus in fine additur, post *devorandos* : « Quorum animæ ab angelis sunt receptæ, ut in ecclesiastica scribitur Historia. Apud urbem Cabilonensem, depositio sancti Guntraninimi [Gunthramni], regis Francorum, viri religiosi qui..... » Reliqua pure.

Greven. : « Item, sanctorum Audacti, Castoris. » Ea connexio in Actis explicata est. « Romæ, beati Sixti..... » ut Ultraject., sed post *præsumat*, sic habetur : « Nec clericus in parochia aliena; ordinationes accipere. » Melius editio prima, « alterius ordinationes accipiat. Felicis, episcopi Treverensis et confessoris. » De eo actum XXVI Martii. « Rogatæ virginis. » An *Rogati*? Vide Prætermissos. De beato Evergislo, fere ut proxime dictum.

Molan. : « Romæ, Sixti papæ, qui sedit Romæ annis octo. Et in castro Monte, depositio sanctæ Waldetrudis. » Remittenda ad IX Aprilis. Et quidem in editionibus aliis omittitur, ubi ita habetur : « Apud Naxum, sive Nesum, Ciciliæ [Siciliæ] oppidum, sancti Cononis, Basiliani monachi, abstinentia et sanctitate clari; tempestate Rogerii secundi, anno millesimo ducentesimo trigesimo sexto. Die vigesima octava, sancti Stephani thaumaturgi, et sancti Hilarionis junioris. » De hoc in Actis hac die, de illo XXV hujus. « Romæ, Sixti papæ, qui sedit annos octo. Coloniæ, ex Tungris transportatio corporis sancti Evergisli episcopi. »

IV *Kal.* *Die 29.*

Apud Africam, natalis sanctorum confessorum Armogasti, Archinimi et Satyri, qui tempore Wandalicæ persecutionis, sub Geiserico rege, pro confessione veritatis multa et gravia perpessi supplicia atque oppro-

bria, cursum gloriosi certaminis impleverunt. Ipso die, depositio Eustasii abbatis monasterii Luxoviensis, qui Pater ferme sexcentorum extitit monachorum et vitæ sanctitate conspicuus, etiam miraculis claruit. [*Bouillart., post martyres Africanos* : [a] Civitate Nicomedia, passio sanctorum Pastoris et Victorini.]

NOTÆ.

Ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Postrema hæc sanctorum Pastoris et Victorini commemoratio in litura scribitur eadem manu, qua reliquus articulus: postea spatium duorum versuum cum dimidio relinquitur omni scriptura vacuum, imo ita scalpello rasum, ut nullum ullius literulæ vestigium vel lyncei oculi subsentire possint. Alii codices carent Pastore et Victorino, et Africanis confessoribus longam subjiciunt S. Eustasii commemorationem. Hinc Sollerii querelæ, Pastorem et Victorinum additos, expulsum S. Eustasium fuisse, adeoque depravatum fuisse codicem. Si mutatum dixisset, nihil reprehenderem ; nam ultro fateor Carolino autographo Nicomendienses martyres defuisse, adfuisse S. Eustasium. At idcirco codicem fuisse depravatum qui probaret Sollerius? An quod, ut ait, Pastor et Victorinus a majori cohorte sunt avulsi? sed ex codicibus, quos magno numero citat, vix duo sunt, qui de illa cohorte secum invicem consentiant, ut ipsi Sollerio numerus pro arbitrio mutari videatur. Nimirum alii codices impune potuerunt pro arbitrio augere et minuere cohortem; A solus Pratensis in vftio est. Prætereo quod addit, duos illos martyres ab aliis codicibus prætermitti. Nam id primo falsum est ; illos enim referunt inter alios Rosweydinus et Aquicinctinus, quos optimæ notæ censet esse Sollerius. Refert etiam Gellonense martyrologium a nostro Dacherio juris publici factum. Pratensia exempla non adjungo : numerus esset, non auctoritas. Illos habent præterea Matricula. Carthus-Ultraject et editio Galesiniana. Deinde licet in omnibus Codicibus desiderarentur, nihil tamen inde contra Pratensem. Correctio est, de qua aut admonitæ non fuerunt aliæ Ecclesiæ, aut quam admonitæ neglexerunt. S. Eustasium non dubito quin justis de causis Usuardus in secundam Aprilis diem reservaverit : quamvis illum hoc die Ado Viennensis posuerit. Acta procul dubio vidit quæ nunc exciderunt. Forte etiam ad id inductus fuit Hieronymianis indicibus, quorum codex veterrimus quem præ oculis habeo, Eustasium hodie silet, B secunda Aprilis memorat. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Armogasti pro *Armogastis* legunt codices Usuardini omnes. In *Archinimi;* non ita conveniunt, nam Pulsanen., Munerat, et Molan, habent *Archimini*; Greven., *Archimini*. In Greven. et Molan. est *Satiri*. Sequor alios, Romano parvo et Adoni conformes. De *Wandalicæ* et *Guandalicæ*, vide quæ fusius explicabimus ad XXIII Maii. In *Geiserico* concordes sunt codices passim omnes. Sunt qui malint *Genserico* vel *Gensericho*, ut Molanus; non *Gersecrico*, ut Munerat., multo minus *Honerico*, ut errat Pulsanem *Obpropria* medii ævi orthographiam redolet, quam exhibent Heriniensis, Tornacen, Antuerpien., Max.-Lubecana et Greven., licet alibi varient. Putavi eam in textu non incongrue servari posse. *Compleverunt* pro *impleverunt* habet solus Pulsanensis ; qui et *Heustasii*, pro *Eustasii*. Quærit ur an Usuardus nomen *sancti* præposuerit ? Id non habet Ado , non habent Herinien. et Muneratus. Neque ego adjungendum credidi. Male omisit Munerat. particulam *ferme*; pejus Antuerp. et Max.-Lubecana, pro *sexcentorum*, legunt *ducentorum* : imo post remus codex vitio, opinor typographi, caret vocibus *exstitit monachorum*. Isque, mendo consimili, pro *confessorum* in principio habet *conversorum*. Phrasim sibi aliam efformavit Pulsanen. Sic legens : *Qui pater ferme sexcentorum monachorum existens, Vita et sanctitate conspicuus*, etc. Variatiunculas alias in scribendi modo, consulto negligimus.

Pratensem codicem prætense autographum, ratione non una hac die depravatum manifestissime ostendunt additi martyres Nicomodienses *Pastor et Victorinus*, a majori cohorte perperam avulsi, nec in ullis aliis codicibus positi, preterquam in Belin. B Rosweyd. Aquicinct. et Florentin, qui certe mediocris notæ seriem non transcendunt. Expuncta præterea est et plane erasa tota *Eustasii Luxoviensis* annuntiatio, ut in apographo nostro observavit Sirmondus, et recentius per titteras superius non semel citatas, mihi indicavit Clar, Castellanus. Nos textum vere Usuardinum, sed præter eum nihil genuinum hodie agnoscimus. De Eustasio, ad II Aprilis in præfato Pratensi codice translato, dicetur ibi.

OBSERVATIONES.

Nobilissima trium Africanorum *confessorum* (ita singulari titulo decorantur) classis, a Romano parvo rursus procedit, tacentibus Hieronymianis, Beda et ejus sequacibus. Breve sed magnificum elogium iis tribuit Ado, sequente Notkero. Ejus medullam Noster resecuit, cætera ad verbum servavit. Jam supra diximus quem nomina efformandi modum ex codicibus Usuardinis præferamus; quis porro reipsa præferendus sit, in Henschenii commentario latius exponitur, ubi circa secundum nomen nonnullæ difficultates explanantur. Habes illic totam martyrii historiam ex Victore Vitensi ejusque accuratiori Petri Franscisci Chiffletii editione desumpta. *De Eustasio* abbate Luxoviensi nemo ante Adonem locutus est. Ipsissimis ejus verbis, non tamen præcise omnibus, utitur Usuardus, et fere etiam Notkerus. Primas solum voces Noster transposuit, alter et caput et caudam mutavit. Vide et hic Henschenii commentarium cum duplici Vita ab eo diligentissime illustrata. Eustasii laudes nitide exsequitur Wandalbertus.

D Eustathius quarta virtutis laude coruscat,
Abba Columbano uituit qui rite magistro.

AUCTARIA.

De PRATENSI et ROSWEYD. jam satis dictum est ; de Belino et aliis infra.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC., et EDITIO ULTRAJ.-BELG. parum admodum a puritate recedunt, addentes Eustasio titulum ab Adone expressum, *discipuli sancti Columbani* et pro *sexcentorum* scribentes *ducentorum*.

CENTULEN. : « Apud Africam, sanctorum Armogasti, Archimini et Satiri. Ipso die, depositio beati Eustasii abbatis, discipuli sancti Columbani. »

ANTUERP.-MAJ. de Eustasio fere textum refert. Martyres Africanos solo nomine appellat.

BRUXELLEN. : « Nicomediæ, sanctorum martyrum Victoris, Victorini, Pastoris, Saturnini, Juliani et

aliorum quator. Apud Africam, sanctorum martyrum Armogasti, Archimini et Satiri. Qui tempore Wandalicæ persecutionis, sub Geyserico, rege, pro confessione veritatis multa et gravia perpessi supplicia, cursum gloriosi certaminis compleverunt. Ipso die, depositio sancti Eufragii, abbatis monasterii Luxoviensis. discipuli sancti Columbani, viri Dei. Qui pater ferme sexcentorum extitit monachorum, et vitæ sanctitate conspicuus, etiam miraculis claruit. Romæ, ordinatio beati Gregorii papæ. » De quacunque S. Gregorii memoria hic agitur, redi ad XII Martii.

HAGENOYEN. a textus puritate non multum differt, nævos ejus prætermittimus.

AQUICINCT. post *impleverunt* textui inserit : « Civitate Nicomediæ, passio sanctorum Pastoris, et Victorini. »

MARTRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Pastoris et Victoris. Eustachii abbatis. Achacii episcopi et confessoris. » Ad marginem corrigitur *Victorini, Eustasii* : addunturque hæc verba : *Usuardus scribit Achacium martyrem*. Non hac saltem die; an sequenti? ibi videbitur. Colitur proprie XXXI Martii, ut videre est in Prætermissis.

PLESCHIONEN. et VATICAN., signatus num : 5949 : « Nicomediæ, sanctorum Pastoris, Victorini, Juliani. » Numerus pro arbitrio mutari videtur.

UGHELLIAN. pro *sexcentorum*, habet *ducentorum*. In quo convenit cum duobus solitis sociis ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

ALTEMPS : « In Antiochia, Theodori presbyteri, Julianæ et Acaciæ. »

FLORENTIN. : « Nicomedia, passio sanctorum Pastoris et Victorini. »

Editio LUBECO COL. : « Apud Africam, sanctorum Armogasti, Archinimi, Satyri confessorum. Qui cum essent lucidissima membra Ecclesiæ Christi... » Adonis hæc postrema verba sunt, cætera pure. De Eustasio scribit, *ducentorum*. Tum : « Nicomediæ, sanctorum Victorini, Pastoris, Saturnini, Juliani et aliorum quatuor. Eodem die, beati. Or, eremitæ nonaginta annorum, qui ita abstinentiæ deditus, quod nullum terrenum, sicut de eo legitur, triennio integro sumpsit cibum, Qui plantario arborum conserens, ne otio torperet, silvam fratribus nutriebat. » Vide indicem Prætermissorum, ubi ejus acta ad alios dies exeutienda remittuntur. « Item sanctæ Sophiæ virginis et martyris. Etiam sancti Macovallæ abbatis. » De utroque agitur inter Prætermissos.

BELIN. pro *Luxoviensis* scribit *Lugdunensis* : pro *sexcentorum, ducentorum*. Additque in fine : « Civitate Nicomediæ, passio sanctorum Pastoris et Victorini. » Ita prima editio. In altera accedunt : « Saturnini, Julianæ, et aliorum quatuor. » Videantur Acta, ubi dubius numerus determinatur.

GREVEN. : « Nicomediæ, sanctorum Victorini, Pastoris, Saturni, Juliani et aliorum quatuor. Natale beati Achacii martyris, cujus passio habetur. » De eo supra, « Stephani papæ IX. » Vide Prætermissos. « Item Gregorii episcopi : » An Nazianzeni? « Macovallæ abbatis. Eodem die, beati Or, eremitæ, qui tantæ abstinentiæ fuit, ut intra integrum triennium, nullum terrenum sumpsisse cibum legatur. Ne autem otio torperet, plantaria arborum conserens, silvam fratribus nutriebat. Romæ, sanctæ Sophiæ virginis et martyris. » De his dictum est, « Item Dolæ, Julianæ virginis. » An forte *Nicomediensis?* Sed loca satis disparata sunt.

MOLAN. : « Nicomediæ... » ut altera Belini editio. « Et passio sancti Archartii. » Tum alio charactere, « cujus passio habetur. Eodem die, sanctorum Jonæ et Barachisii martyrum, sub Saporio Persarum rege. Quorum historiam concripsit Esaias Adami filius, eques regis Saporii et auditor atque spectator eorum quæ fiebant. Eodem die, sancti Bertholdi confessoris, ordinis Carmeli. In editionibus aliis, de Nicomediensibus et Bertholdo, ut supra. Sequitur : « Die vigesima nona, sancti patris Marci episcopi Arethusii. Et Cyrilli diaconi et aliorum qui sub Juliano tyranno certaverunt. » De Jona et Barachisio, paulo brevius, et aliis litteris.

III *Kal* *Die* 30.

Romæ via Appia, passio beati Quirini tribuni et martyris, qui sub Aureliano imperatore, post linguæ abscisionem et equulei suspensionem, manuumque ac pedum detruncationem, agonem martyrii gladio consummavit. Thessalonicæ, natalis sanctorum Domnini, et Victoris. [*Bouillart.*[a] Thessalonicæ, natalis sanctorum Domnini, Filopoli et Achaici, *sequentia omittens.*] Apud castrum Silvanectensium, depositio sancti Reguli episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Puri sunt *Herenien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Plerique codices Domnino comitem addunt Victorem, qui nunquam Domnini comes fuit. Noster primus, quem secuti sunt Rosweyd., Marchian., Pratenses B, D, E, et Conchensis, veros comites indicavit, nempe Filopolum en Achaicum. Sed nescio quo fato accidit, ut eos primum non cognoscens Usuardus, nescio quem illic poneret; postea vero nova notitia instructus, illo excluso, duobus aliis locum dederit. Atque hoc satis est Sollerio, ut Pratensem codicem e purorum albo expungat, Usuardinum sensum evanuisse affirmet, et sciolo quidam correctionem ascribat. Frustra manum eamdem ostenderis : sui codices *Victorem* referunt. Filopolus igitur et Achaicus non sunt Usuardi. Itaque Pratensis codex autographi titulo excederit, quod Usuardus, ubi primum quidpiam emendaverat, id non curavit omnibus omnium urbium, compitis affigendum, ut quod ipse correxerat, alii etiam corrigerent.

Nec id solum in hoc articulo vitium reprehendit Sollerius. Id etiam stomachatur erasum fuisse S. Regulum. Silvanectensem episcopum. Erasus est certe et rejectus in IX Kal. Maii, qua die depositionem ejus colit Silvanectensis Ecclesia. Qua causa commemorationis locum Usuardius mutaverit, ibidem dicetur. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Martyris et tribuni legunt Greven. et Molan : pejus Muneratus pro *et martyris* posuit *martyrum*. *Abscisionem* habent passim omnes. Quod alibi, hic pariformiter servandum fuit. De *eculeo* alibi etiam diximus. In Pulsanensi deest *gladio*, et pro *Domnini* legitur *Domnii*, quod Munerat. sic efformat, *Donimini*.

OBSERVATIONES.

Romani pavi auctor beatum martyrem *Quirinum* hodie prædicat his verbis : *Romæ, Quirini, tribuni et martyris, patris sanctæ Balbinæ*. Ado prolixius elogium ex Actis S. Alexandri papæ concinnavit,

quod apud Notkerum est hac die, et in vulgato Beda ad XXX Aprilis refertur. Lego in Actis pag. 811, num. 4, hæc verba : *In* XXX *Aprilis in Beda excuso, desumpto elogio ex Adone, quod seculo* XI *aut* XII *factum est, postquam corpus sancti Quirini, Novesium, ut infra dicetur, fuisset translatum.* Hæc ita velim intelligas, ut non elogium Adonianum tunc factum suspicemur, quod esset absonum ; sed eo circiter tempore accidisse, ut festum translatum sit in eum diem, quem Beda vulgatus notavit. Quod ad rem nostram proprius spectat, Usuardus summatim ex Adone decerpsit, quæ ad martyris laudem putavit sufficere, servata temporis designatione, quæ ab Henschenio hic corrigitur : de qua ad III Maii denuo recurret sermo, ubi loco proprio dici poterit, quid de sancti Alexandri Actis sentiendum existimemus. Cæterum in prima hac laterculi nostri parte, summa est codicum omnino omnium consensio. Non ita in sequenti classe martyrum Thessalonicensium, ubi Pratensis denuo dorruptus est, vel si mavis, ab aliquo, qui nimium sapere voluit, ita correctus, ut Usuardinus sensus plane disparuerit. Fateor equidem me prorsus non capere, qua ratione Usuardus *Domninum* ex Thessalonicensium numero unum, cum *Victore*, qui in Hieronym. apographis diserte *alibi* ponitur, conjunxerit, quod tamen ab eo factitatum, codices nostri manifeste evincunt. Atque hoc est, quod dicebam ab aliquo sciolo observatum, in Pratensi codice, subinde perperam restitum esse; eraso nempe *Victoris* nomine, ascriptisque *Filopoli* et *Achaici* qui vere *Domnini*, vel *Dominici* socii fuere. At vero conjunctionem illam *Domnini* et *Victoris* Usuardinam esse, eamque antiquissimam, probat etiam versiculus Wandalberti pro hac die:

Tertia Domnino, comite et Victore refulget.

Mutationem jam dictam agnovit Castellanus in litteris sæpe alibi recitatis. Jam expunctio alia novum in Pratensi codice vitium ostendit. Quippe erasa est tota *Reguli* annuntiatio, quæ in codicibus etiam omnibus, saltem alicujus notæ, Rosweydino duntaxat et Marchianensi exceptis, clarissime exprimitur ; sic ut de vera Usuardi lectione controverti minime possit. Notavit in apographo nostro Pratensi Sirmondus, expunctam rursus esse lineam, sed distinctius asserit Castellanus erasa esse omnia, quæ ad Regulum Silvanectensem spectabant. Est ergo *Regulus* ab Usuardo primum adjunctus ut pote qui in antiquioribus, aut ei synchronis non inveniatur. Hæc ad probandam germanam laterculi nostri simplicitatem dicta sint satis. De Regulo iterum recurret sermo XXIII Aprilis, ad quam diem in Pratensi translatus legitur, sed, Castellano teste, manu non valde antiqua ascriptus : unde etiam evincitur additionem *Filopoli* et *Achaici*, diu post Usuardi tempora factam fuisse. Multa de Regulo valde dubia et implexa dissolvere conatur Henschenius, genuinas Vitas proferens, quæ a Tillemontio et recentioribus aliis plane rejiciuntur. Distinguit hic Arelatensem Regulum a Silvanectensi, aliaque satis critice exagitat tomo IV variis locis verbo *Regulns* et *Ricule*, de quibus alibi.

AUCTARIA.

PRATEN. Excessum ejus et defectum jam satis indicavimus. Cum eo iterum omnimode convenit codex Rosweydi, ut sæpius in decursu ostendemus :

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui superaddunt : « Aurelianis Pastoris episcopi palatini. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. de Regulo scribunt : « ejusdem loci episcopi. » Quam hoc sit verisimile, vide in Actis. Deinde adjungunt : « Aurelianis, sancti Pastoris episcopi palatini, vel palentini. » Utrum seligas perinde est, etiam *Valentini*, si ita volueris. Error, est recentioribus Usuardi codicibus communis, quique etiam in Hieronymianis apographis aliisque reperitur. Error inquam, nam Aurelianis nec Pastor quisquam, nec Palatinus, nec Palentinus episcopus. Vide de hac re accuratum in Actis Commentarium, pag. 829.

ANTUERP.-MAJ., in prima mutilus, sic scribit : « Romæ, sancti Quirini tribuni, martyrum [*pro* martyris] sub Trajano. » Secunda deest. De Regulo, in fine addit, « primi civitatis ipsius. »

CENTULEN. « Romæ, sancti Quirini martyris, sub Trajano imperatore. Thessalonicæ, sanctorum Domini et Victoris. In Francia, civitate Silvanectis, sancti Reguli episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. Quirini elogium, Usuardino longius, ferme ex Adone accepit. De Thessalonicensibus satis pure. Sequitur : « Aurelianis civitate, sancti Pastoris archepræsulis palatini. Apud castrum Silvanectensium, depositio sancti Reguli episcopi et confessoris. Item sancti Quintini. Item, sanctæ Eulaliæ virginis. » Crediderim nomina hæc ex martyribus Hieronymianis lævigata. *Quintinus* colitur XXXI Octobris. De Eulalia egimus XII Februari : alia Emeritensis colitur X Decembris.

HAGENOYEN.. in elogio Quirini nihil magnopere habet, quod non melius in Adone legatur. De Thessalonicensibus purus est. Sequitur : « In civitate Astensi, passio sancti Secundi, qui fuit miles strenuus, athleta Dei egregius, et martyr gloriosus. Hic a beato Calocero fidem Christi edoctus est, et testmonio angelico multipliciter est commendatus, et angelico ministerio per Faustinum et Jovitam de nube præbente aquam baptizatus est, qui cum sepelisset beatum Marcianum, tentus est a Sapricio præside, et vestibus nudatus et equuleo tortus, et a Domino sanatus, et demum incarceratus, et ab angelo solutus ; apparente sibi Domino confortatus, et ad Calocerum est ab angelo deductus. Demum præses pices et resinam super capita eorum et corpora fundi jussit bullientem et [ex] eodem fecit eos bibere. Et tunc Secundus est decollatus, et ab angelis venerabiliter sepultus. Calocerus vero apud Abyganum mittitur et ibi punitur. » Vide Acta.

AQUICINCT. Pratensi similis est in Domnino, Philopolo et Achaico, in fine autem addit : « Aurelianis, sancti Pastoris episcopi palatini. »

PLESCHIONEN. et VATICAN. num. 5949 : « Thessalonicæ, sanctorum Domnini et Victoris, Marcelli et sancti Reguli. » Inepta est horum omnium conjunctio, ut in Actis videre est. »

MARCHIANEN., in fine : « Sanctorum Domnini, Philopoli et Achaici. »

DOVERONEN UGHELLIAN. et BURDEGALEN. : « Aurelianis, Pastoris episcopi palatini. »

MIATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Romæ, Quirini tribuni et martyris. Secundi militis et martyris. Veroni confessoris ; Reguli episcopi et confessoris. »

ALTEMPS. post *Domnini*, addit : « Philopii et Achaici et Victoris. Aurelianis, Pastoris episcopi palatini. Eodem die, passio sanctorum Acescamæ et Eulaliæ. » Nomina sunt male, ni fallor, efformata. « Apud Orientales Anglos translatio sancti Edmundi regis et martyris, in basilica sanctæ Mariæ Virginis. » Remittitur ad diem natalem XXNovembris.

STROZZ. : « Aurelianis, sancti Pastoris palatini. » Medicæus interjicit, *episcopi*.

Editio LUBECO-COL. De Quirino pleraque habet ex Adone : quæ vero de lingua accipitri exhibita, de sex paribus boum, etc., superaddit, in Actis discussa invenies. « Thessalonicæ, natale sanctorum Domnini et Victoris martyris, Apud Castrum Silvanectensium, depositio sancti Reguli ejusdem loci episcopi et confessoris. Aurelianis sancti Pastoris episcopi et confessoris palatini. Eodem die, beati Acharii episcopi et confessoris. »

BELIN. penultimo loco : « Apud civitatem Asten-

sem, sancti Secundoli martyris: » in utraque editione pro *Secundi*. In fine autem prima editio habet: « Aureliani, Pastoris episcopi. » Editio altera: « Aurelianis civitate, depositio beati Pastoris episcopi. »

GREVEN.: Civitate Astensi, beati Secundi militis et martyris, tempore Adriani imperatoris. Qui post picem cum resina liquatam super caput atque os ejus fusam, capitis obtruncatione martyrium complens ab angelis est sepultus. Pastoris, Victorini et aliorum quatuor depositio. In Alexandria, Pastoris episcopi et aliorum viginti quatuor ignibus combustorum. » De his duabus classibus vide Prætermissos. » Item Filipoli, Eulaliæ virginis et aliorum sexcentorum et unius. » Vide Acta in cohorte martyrum, cujus dux est *Victor*. « Aurelianis, Pastoris episcopi Palatini et confessoris. Acharii episcopi et confessoris. Mamertini abbatis monasterii sancti A Germani Antisiodorensis, confessoris. » Ad XX Aprilis. « Veronis confessoris. » Potius *Veroni*.

MOLAN.: « Aurelianis, Pastoris episcopi. Eodem die, passio beati Simonis pueri de Tridente; » de quo superius XXIV. « Apud civitatem Astensem, sancti Secundi martyris. Et depositio sancti Veroni confessoris: » Tum litteris minoribus: « Eodem die, natalis sanctæ Maxentiæ viduæ, matris sancti Vigilii episcopi Tridentini. » Spectat ad XXX Aprilis. Ita editio prima. In aliis, post *Aurelia*no, litteris Italicis interjicitur, « Comite utriusque militiæ, et Trajano. » In fine: « In pago Brachbantensi, villa Lembecæ, transitus sancti Veroni. Apud civitatem Astensem, » ut supra. « Eodem die, natalis sanctæ Maxentiæ viduæ, matris sancti Vigilii. Aurelianis, Pastoris episcopi. Die trigesima, sancti patris Joannis, qui scripsit Scalam; hoc est Climaci. »

Pridie Kal. *Die* 31.

Amos prophetæ, quem Ozias, rex Israel, vecte per tempora transfixum necavit, ac postea semivivus patriam devectus ibique sepultus est. Romæ, sanctæ Balbinæ virginis, filiæ Quirini martyris, quæ post devictum sæculi hujus cursum, sepelitur via Appia juxta patrem suum. In Africa, sanctorum Diodoli et Anesi.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Vix quidquam præbet notatu dignum. *Timpora* in Herinien. et Greven. puto esse mendum librarii. *Patriam devectus*, omissa præpositione *ad* legunt omnes, exceptis Greveno et Molano; qui etiam pro B *transfixum* legunt *confixum*. Codex Rosweydi pro *Anesi* scribit *Anesii*. Munerat. nomen truncavit, habet enim *Ansi*.

ORSERVATIONES.

Brevi commentario in Actis nostris expediuntur, quæ de Amos propheta, quem hic primo loco Usuardus nominat, dici potuere ubi necis auctorem clarius distinctum invenies. Certum est, nullum antiquorum martyrologorum, ut sunt Hieronymus, Beda, Florus, Auctor Romani parvi, Ado, Rabanus, Notkerus, Wandalbertus, de eo meminisse. Verosimile est Usuardum ex Isidoro, in Actis citato, ea sumpsisse, quæ hac die de propheta memorat. Eum subinde secuti sunt recentiores cum hodierno Romano. *Balbinam* accepit Ado ex Romano parvo, historiam amplificans, quam Notkerus nonnihil contraxit, Noster brevissime comprexus est. De sanctæ Balbinæ rebus gestis, idem quod de S. Alexandri Actis judicium ferendum est. Cætera quæ ad ipsam attinent, dabit Henschenii commentarius. De *Diodolo* (quem Baronius *Theodulum* dicere maluit) et *Aneso* disputat Florentinius, disputat in Actis laudatus Henschenius: non usquequaque conveniunt. Variant martyrologi alii. Nec hujus loci est de numero aut serie Africanorum istorum martyrum disquirere. Mihi dubium non est, quin Usuardus ex aliquo Hieronymiano apographo eos primum acceperit, vel solos, vel aliis conjunctos, non solitus examinare, rectene an secus seligeret. Certe lectionem ejus qualemcunque ex unanimi codicum consensu talem existimo, ut clarior haberi non possit. Wandalbertus hic denuo suffragatur, ita scribens:

C

Diodoli, pridie emicat Anesusque beati.

Porro ex recentioribus Usuardi codicibus, Diodoli et Anesi socios, non eodem ubique ordine enumeratos, statim dabimus.

AUCTARIA.

PULSANEN., cætera purus, deficit iterum in ultima annuntiatione *Diodoli* et *Anesi*.

ANTUERPIEN., MAX-LUBEC., incipiunt: « Amos prophetæ, » resecto toto elogio. Finiunt: « In Africa, sanctorum Diodoli, Anesi, Felicis, Corneliæ et Valeriæ, Porti et Abdæ. » Atque hi socii sunt, quos nuperrime dicebam in apographis Hieronymianis reperiri, mutato hinc inde nominum ordine. Suspicari liceat socios illos ab aliquo sciolo fuisse restitutos, sic tamen, ut Usuardo perperam attribuantur. In ANTUERP. pro *Balbinæ* est *Babillæ*. Et sic etiam.

ANTUERP.-MAJ.: « Romæ, natale sanctæ Babillæ D virginis, filiæ Quirini martyris. Eodem die, natale Amos prophetæ, quem Ozias rex Israel vecte transfixo per tempora necavit, ac postea semivivus patriam devectus, ibique sepultus est. » Hæ duæ annuntiationes, si nomen *Babillæ* excipias, satis puræ sunt; deest omnino tertia de Diodelo, etc.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. in Amos et Balbina puri, sic pergunt: « In Africa, sanctorum Dyodoli, Anesi, Felicis, Corneliæ, Valeriæ, Porti et Abdæ. » Apud « Coloniam Agrippinam, natale sancti Agilolphi, ejusdem civitatis episcopi et martyris. » Recurrit etiam infra, sed ut semel dicam remittendus est ad IX Julii.

CENTULEN.: « Natalis Amos prophetæ, quem Ozias rex Juda, vecte per tempora transfixo, necavit. Romæ, sanctæ Balbinæ virginis, filiæ Quirini martyris In Africa, sanctorum Diodoli, et Anesi. »

BRUXELLEN., purus in Amos, sic pergit: « Romæ, sanctæ Balbinæ virginis, filiæ sancti Quirini martyris. Quæ postquam a beato Alexandro papa sanata, baptizata et instructa est, plena operibus bonis in virginitate permansit; et hujus seculi cursu peracto, sepelitur juxta patrem suum via Appia, in cæmeterio Prætextati. In Africa, sanctorum Diodoli, Anesi, Felicis, Corneliæ, Valeriæ, Porti et Abdæ. Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Agilolfi, ejusdem civitatis archiepiscopi. Quem Karolus Martellus, avus Karoli Magni, misit causa pacis tractandæ, ubi crudeliter peremptus et martyrio coronatus, multis

claruit miraculis. Et Romani monachi. » De hoc vide Prætermissos.

HAGENOYEN. novi aliquid profert : « Apud Samariam, Amos prophetæ, quem Iheroboam rex Israel, quoniam male ei prophetavit, propter ydolatriam quam exercuit, vecte ferreo per tempora transfixit, ac postea semivivus ad patriam suam devectus, ibique a suis honorifice sepultus est. Romæ, sanctæ Balbinæ virginis, filiæ Quirini militis et martyris, quam Alexander papa a morbo struimæ curaverat, Quæ virginitatem Deo vovit. Quæ post devictum etc. In Africa, sanctorum martyrum Diodoli et Anesii, Felicis et Corneliæ, Uleriæ, Porti et Abdæ. Apud Coloniam Agrippinæ, natale beati Agillolfi, ejusdem civitatis episcopi et martyris. »

AQUICINCT. in fine addit : « In Britannia, sancti Adelmi episcopi et confessoris. » (Ad XXV Mai.)

PLESCHIONEN. : In Africa, sanctorum Felicis, Anesii et Diodoli.

MARCHIANEN., in fine : « In Britannia, dormitio sancti Adelmi episcopi et confessoris. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJEC. : « Amos prophetæ. Balbinæ virginis, quæ fuit filia Quirini martyris, tribuni suprascripti sepulta apud eumdem. »

Codex D. DU CHEVAL. signatus B. : « Apud Coloniam Agrippinam, natalis sancti Agilolfi ejusdem civitatis episcopi et martyris. »

VATICAN. : « Africa sanctorum Anesi, Felicis et Diodoli. » Vide quæ supra de sociis *Diodoli* et *Anesi* diximus, ad auctarium secundum.

UGHELLIAN. Post *Anesi*, addit : Felicis, Corneliæ et Valeriæ, Porti et Abdæ, » Ut supra.

ALTEMPS. : « Apud cœnobium Fontinellensium, translatio sanctorum Wandregisili, Wulframni, Ansberti, a beato Babino episcopo, in ecclesia sancti Petri apostoli. » Ad diem natalem proprium singuli remittuntur, in indice Prætermissorum.

FLORENTIN. : « Natale sancti Juiii papæ et confessoris. Tamen festivitas ejus habetur pridie idus Aprilis. » Vide ibi Usuardi textum, etc.

Editio LUBECO-COL. incipit a Balbina, elogium texens Hagenoyensi non multum absimile. Sequitur de Amos, pure. « In Africa, sanctorum Diodoli, Anesi, Felicis, Corneliæ, Valeriæ, Porti et Abdæ martyrum. Apud Niceam Bithyniæ, sancti Arsacii confessoris, ex milite heremitæ, qui dæmoniacum curavit et draconem interfecit. » Est hic, opinor, qui jam non semel *Acharius*, *Achalius*, etc., dictus est, forte *Acacius Melitenensis*, de quo videndus Ilenschenii commentarius.

BELIN., in textu non plane correctus, tertio loco inserit : « Eodem die, Felicis pape et martyris. » Et pro *Diodoli* scribit *Theodoli*. De Felice papa agitur XXX Maii.

GREVEN. : « In Africa, Felicis, Corneliæ et Valeriæ, Porti et Andæ. Natale beati Agilolphi, Agrippinensis Coloniæ archiepiscopi et martyris. In Spira, Guidonis abbatis. Parisius, Catullæ matronæ. » Vide Prætermissos. « Apud Niceam Bithiniæ, Arsacii militis, heremitæ et confessoris. Item Amos abbatis in deserto Scythi, patris quingentorum ferme monachorum. Ammonii abbatis, qui ad se pro conversione venientibus, cellulas non modo diligenti cura ædificare verum etiam propriam cellulam, cum omnibus quæ in ipsa erant, relinquere frequenter solebat. Beatæ memoriæ Bauduini, prioris majoris Cartusiæ. Qui unus ex sociis sancti Brunonis fuit, atque post eum præfatam domum regem, a schismaticis carceri mancipatus quievit. » De tribus hisce ultimis etiam agitur in indice Prætermissorum.

MOLAN., de Agilolfo habet, ut HAGENOYEN. De Felice, ut BELIN. Tum : « Elevatio et translatio sanctorum Wandregisili abbatis, et Ansberti atque Wulfranni archipræsulum. » Vide supra. Postea minori charactere : In Spira Guidonis abbatis primi Ponposæ monasterii. Cujus corpus, non integrum annum defuncti, plurimis glorificatum miraculis, de Parmensis civitate magno honore Spiram transtulit Henricus imperator. » Aliæ editiones sit legunt : « Die trigesima prima, sancti et miraculis clari Hypatii, episcopi Ancyræ. » In indice Prætermissorum vocatur *Gangrensis episcopus*, rejiciturque ad XIV Novembris. Est et alter *Hypatius*, de quo vide ibi, « Eodem die, Felicis papæ et martyris. In Blandinio, elevatio et translatio, etc. »

MENSIS APRILIS

HABET DIES XXX.

Kalendis ***Die 1.***

Romæ, passio beatissimæ Theodoræ, sororis illustrissimi martyris Hermetis. Hæc sub Aureliano principe martyrizata, sepulta est juxta fratrem via Salaria, non longe ab urbe Roma. Eodem die, sancti Venantii episcopi et martyris. In Ægypto sanctorum Victoris et Stephani.

NOTÆ.

Pro textu sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat. Belini prima editio* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. et Belin. pro *beatissimæ*, legunt simpliciter *sanctæ*. Idem Belinus habet *sepultaque*, et post *fratrem* addit *suum*, quod etiam facit Molan. ; ab urbe *Romæ* pro *Roma* posuit Tornacen. De cætero, *Egipto*, *Egypto*, *Rhoma*, *Venancii*, *Martiris*, minutiæ sunt. Verbum superest de Greveno quem hoc die ex purorum numero excusimus, quia textui adnectit : *Gratianopoli, beati Hugonis episcopi et confessoris*, præfigendo signum LL, quod et alibi recurrit, ut V et XX Augusti, etc. Debuit ea annuntiatio inter Auctaria relegari, ubi plura de eodem sancto invenies.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum hunc mensem sic auspicatur : *Romæ, Theodoræ, sororis martyris Hermetis, quæ sub Aureliano martyrizavit, sepulta via Salaria.* Ado sanctam brevi sed insigni ornavit encomio, ex quo, quæ in textu dicuntur, ab Usuardo desumpta sunt ; Notkerus immutatum transcripsit. Vides hic tribus successive diebus Acta sancti Alexandri auctori Romani parvi, et iis qui eum sequuntur, præluxisse, nam et *Theodora* hæc inde accepta est totaque Adoniani elogii materia. In hoc vero id præcipue mirandum occurrit, quod ubi locis aliis, eadem Alexandri papæ Acta referens, semper notat *Trajani* tempora, hic expresse asserat, sub *Aureliano imperatore martyrizavisse*. Vide quæ dicimus III Maii. De Theodora tacent Hieronymiana, Beda, et qui in ejus serie sunt, etiam Wandalbertus, qui omnes hoc die

agunt de *Agape* et *Chionia*, seorsim ab altera sorore, quæ cum duabus illis, in Actis conjungitur III Aprilis quando de iisdem meminere martyrologi nostri, ut ibi dicemus; nisi fortasse diversæ sint hodiernæ *Chionia*, *Agape*, etc., et in numero Heracleensium nominandæ, quod in ambiguo relinquimus. *Venantius* pure Adonianus est, *episcopi* et *martyris* titulis honoratus, cum *interim nusquam explicetur*, inquit Henschenius, *cujus sedis fuerit episcopus, quo perfunctus martyrio, num ei immortuus, an superstes, ut propterea etiam* confessor *dicatur*, ut patebit in Auctariis. Usuardus et Notkerus, nihil ultra indagantes, satis habuerunt Adonis verba transcribere. Utrum ex Istria vel Dalmatia Venantii hujus corpus translatum fuerit Romam, examinat Henschenius, sed episcopatum Tolentanum inter fictorum Chronicorum fabellas merito computat. *Victor* et *Stephanus* ex Hieronymianis ab Usuardo solo accepti sunt, diversi, ut recte censuit Baronius, a *Victore* et *Corona*, de quibus agitur XIV Maii, sed quorum nuda ferme supersunt nomina. *Walericum* hoc die posuit Ado, tum Mosandri, tum Rosweydi; posuit ex eo Notkerus, Noster rejecit ad XII Decembris, in quo probatiores codices pro texlu citati, aliique conveniunt. Dissentiunt alii, quos inter Pulsanen. quem, ut *Illustre Martyrologium membranaceum ex Italia allatum*, hic prædicat Henschenius, uter duorum verus obitus dies fuerit, satis accurate examinans. Sunt inter codices, ut Centulen. et Ambianen. qui hodie translationem astruant. Plura si cupis, Henschenium consule, nobis sat est evicisse, primævam hanc Usuardi fuisse lectionem.

A

AUCTARIA.

In Heriniensi codice, recentiori manu ad marginem ascriptum : « Civitate Gratianopolitana, depositio beati Hugonis episcopi et confessoris. » Satis certum est hæc ab aliquo Cartusiano monachio addita fuisse.

B

Pulsanen., secundo loco : « In pago Vinimau super maris transitum, beati Gualerici [Walerici] abbatis et confessoris. Hic in puerili ætate reliquit patrem suum terrenum, et adhæsit militaturus regi cælesti, Cumque esset senex et plenus dierum, heremiticam vitam diligens, finivit in Domino. » In reliquis plane est purus.

Antuerpien. et Max.-Lubec. textui subjungunt : « Eodem die, sancti Walerici abbatis. » Male scribit Max.-Lubec. *Valeriti*.

Albergen., post textum etiam purum : « In pago Vinacensi super mare, beati Walerici abbatis et confessoris. » In Lovanien. accedit : « Hic puerili ætate reliquit patrem terrenum, et adhæsit militaturus regi cælesti. » Antuerp. Max., Ultraj., Leyden., Danic. et Editio Ultrj.-Belg. supradictis addunt cum Pulsanen. : « Cumque esset senex et plenus dierum, heremiticam vitam diligens, finitur in Domino. » Posteriores codices scribunt : *Vimmacensi*,, etc.

C

Centulen. « Romæ, sanctissimæ Theodoræ virginis et martyris, sororis sancti Hermetis, Urbis præfecti. In pago Vimacensi, translatio sancti Walerici abbatis miræ sanctitatis viri. Thessalonicæ, sanctarum virginum et martyrum [*Agapis, quæ inferius alia manu apposita est*] et Chioniæ sororum In Ægypto, sanctorum Victoris et Stephani. In Sardinia, beati Meritonis episcopi, cujus actus inter homines celeberrimi extiterunt. Eodem die, sancti Venantii episcopi et confessoris. » Duo hodie in Actis *Venantii*, sed uterque martyr. Vide Observationes.

Antuerp.-Maj. in nonnullis Centulen. similis, in eo differt, quod de Walerico, Venantio, Victore et Stephano sileat.

Bruxellen. de Theodora, textui interserit : « Quam Alexander papa instruxit. baptizavit, atque fidem Christi docuit. In Sardinia, beati Meritonis episcopi, cujus actus inter homines celeberrimi extiterunt. » Cujus fuerit Meriton, vel potius *Melito*n, vide in Actis. Sequitur : « In Ægypto... » Tum Venantii, etc., « In pago Vinimacensi super mare, etc., » ut supra : sed pro *finivit*, vel *finitur*. ponit *obdormivit*. « Item, beati Hugonis, de ordine Cartusiensium, episcopi et confessoris. » Vide Acta.

D

Hagenoyen., in textu nonnihil interpolatus, addit in fine : « Item conversio beatæ Mariæ Magdalenæ. In pago Vimmacensi, etc., » ut Antuerp.-Max., etc.; sed pro *militaturus*, absone scribit, *militericiis*. « Apud Castrum Silvanectensium, depositio sancti Reguli episcopi et confessoris. Aurelianis, depositio Pastoris episcopi et confessoris civitatis ejusdem. » Perperam hæc posita sunt. Vide dicta superius.

Rosweyd., in Theodora purus, in cæteris ab Usuardo recedit. Secundo loco habet ex Beda : « In Thessalonia, Agapis et Chioniæ, quæ sub Diocletiano, post carcerem, in ignem missæ sunt, sed non lesæ, post orationem spiritum reddiderunt. » Sequitur de Venantio. Tum : « Natale sancti Quintiniani et Anastasii. Item Walerici abbatis. In Ægypto., etc. In Thessalonia, sancti Agapiti, Quirini martyrum. » Ex Hieronymianis.

Aquicinct. in fine addit : « Sancti Walerici confessoris. » Vide quæ hic non semel dicuntur.

Victorin. : « Initium prædicationis Christi. »

Ambianen. : « In pago Vimacensi, translatio sancti Walarici. » Plures natalem ponunt.

Matric.-Carthus.-Ultraject. incipit : « Hugonis episcopi et confessoris. Theodoræ virginis et martyris, sororis sancti Hermetis martyris. Venantii episcopi et martyris. Walerici abbatis. »

Camberien. S. Mariæ : In Sardinia, beati Militonis præsulis et Valerici abbatis. » Recta dici quidem, sed non item loci conjunctio.

In Vatican., sign. num. 5949, desunt Victor et Stephanus. Adjicitur : « In Thessalonica, natalis sanctæ Ethioniæ, sub Diocletiano imperatore, quæ primo in carcere macerata, postea in ignem missa ibi oratione fusa perrexit ad Dominum, » Puto hic indicari *Chioniam*.

Ughellian., in fine : « Eodem die, sancti Valerici abbatis. » Vides omnium ferme codicum esse.

Altemps. « In Arm. [Armenia] Partini, Quintiani, Victoris, Secundi. Thessal. Ingeniani, Saturnini, Pattinii, Dionysii, Partenii, Alexandri. » Vide nomina melius in Actis efformata. « Civitate Gratianopolitana, sancti Hugonis episcopi confessoris. »

Florentin. : « Transitus sancti Wallarici abbatis et confessoris. » Alia hæc est annuntiandi formula.

Editio Lubeco-Col., in Theodora modicum interpolata, in Venantio pura, de Stephano et Victore silet. Sequitur : « In Pago Vimmacensi super mare, beati Wallerici abbatis et confessoris, cujus sepulcrum crebris miraculis illustratur. Ipso die, sancti Hugonis episcopi et confessoris, ordinis Cartusiensium. In Sardinia, beati Militonis episcopi et confessoris, cujus actus intra homines celeberrimi extiterunt. In territorio Trecassino, sancti Leuthonii episcopi et confessoris » In Actis vocatur *Leuconius*.

Bellini editio altera. textui puro subjicit : « In Armenia, natale beati Partini, Quinciani, Victoris, Secundi. In Eraclea civitate, Victoris, Chioniæ, Agapæ et Hyrenæ, In Thessalonica, Ingemanæ, Saturnini, Paterni, Dionysii, Panterii, Alexandri. » Ex Hieronym. accepti sunt, in Actis omnes melius et distinctius expressi.

Greven. post signum LL, et supra citata verba, « Gratianopoli, beati, Hugonis episcopi et confessoris ; » adjungit : « Hugo iste vir sanctissimus, vidit in solitudine Cartusiæ Deum dignationi suæ habitacula construentem, septemque stellas ducatum sibi iti-

neris præstantes : post quam visionem statim affuit Bruno cum sex sociis, locum quærens heremiticæ vitæ congruum. Quos Hugo susceptos in locum sibi divinitus ostensum duxit; consiliis et auxiliis fovit, ac inter eos velut unus ex eis conversabatur. Tandem plenus dierum et sanctitatis quievit in pace. Quintiani martyris. In Armenia, Partini, Victoris. In Sardinia, beati Militonis, episcopi et confessoris. In pago Vimmacensi super mare, sancti Walerici abbatis, discipuli beati Columbani. Hujus vitam sanctissimam Vincentius lib. XXIV, cap. 21, perstringens, dicit inter alia quod ejus benignitas et humilitas modum excedebat. Intantum divina compunctione et gratia plenus erat, ut quotiens discipulis prædicaret, vel Deo psallens cælum aspiceret, totiens lachrymas effunderet. Facies quoque ejus pallida et macie confecta, cum per eum Dominus languentibus curam conferebat, vel futura prædicebat, aut, occulta revelabat, roseo colore nimioque fulgore micabat. Gilberti episcopi Cathanensis et confessoris. Item beatæ memoriæ Hugonis archiepiscopi Viennæ, qui ex monacho Cartusiæ, sancto Hugoni in episcopatu Gratianopolitano primo, ipso vivente successit, ac postea ob vitæ suæ meritum, Viennensis archiepiscopus factus quievit in pace.» Est inter Prætermissos. « Ipso die, bonæ memoriæ Hugonis abbatis Bonæ Vallis, ordinis Cisterciensis.» Item « beatæ Gertrudis.» An *Genetrudis* : Vide Præ termissos.

MOLANUS : « Gratianopoli, beati Hugonis episcopi et confessoris, qui anachoreticam vitam exegit multis annis et miraculorum gloria clarus migravit ad Christum. Ipso die, sancti Valerici confessoris. » In editionibus aliis, de Hugone eadem, de Walerico autem : « Ipso die, translatio sancti Vualerici confessoris, cujus sepulcrum crebris miraculis illustratur. » Jam notavi ab aliis natalem scribi, uti hodie in Actis refertur. Vide Henschenium.

IV *Non.* *Die* 2.

Apud Cæsaream Cappadociæ, passio sanctæ Theodosiæ virginis, quæ Diocletiani tempore ultro se confessoribus in custodia socians, tenta et nichilominus in equuleo cruciata, Dei virtute post de vinculis, aquis, bestiis eruta, novissime martyrium capitis abscisione complevit. Eodem die, natalis beati Nicetii Lugdunensis episcopi, cujus vita miraculis claruit, et pretiosa mors nichilominus miraculis commendatur. Apud Palestinam, [a] sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ peccatrix appellatur. [*Addit Bouillart.* : Item sancti Eustasii abbatis monasterii Luxoviensis.]

NOTÆ.

Ita *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Ultra ject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic. et edit. Ultraj. Belg.*

[a] Sirmondus olim legerat Mariam Ægyptiacam tertio loco. quarto autem S. Eustasium. Postea Castellanus ad Sollerium scripsit, Mariam Ægyptiacam expunctam esse et Eustasium ejus loco positum. Equidem doleo vicem auctoris, qui alienis oculis utitur. Nam quo pacto hæc conciliari possunt? si Mariam Ægyptiacam legit Sirmondus, quomodo expuncta est? si expuncta est, quomodo Sirmondus legit ? Ego enimvero, si loco Sollerii fuissem, vel hoc solum fecisset, ut nullam Castellani oculis haberem fidem. Jam Sollerium doceo, quomodo habeat codex hoc loco. Duæ ultimæ syllabæ verbi *commendatur*, tota Mariæ Ægyptiacæ commemoratio, et hæc verba, *item sancti Eustasti* in litura versantur: ex istis autem, *abbatis monasterii Luxoviensis*, primum in marginem interiorem excurrit, reliqua duo in inferiori margine. Omnia eadem manu, sed alio atramento; alio autem, quia ut opinor, primum fugere incipiebat. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Nichilominus in hoc textu bis repetitur immista utrobique littera *c* quam exprimunt Tornacen., Pulsanen., Antuerpien., Max. Lubec., Munerat. et alii. Quam scribendi rationem, ut ut vitiosam, minutiarum hujusmodi antiquarum curiosis servandam putavimus. Greven. et Molan. legunt *vinculis et bestiis*, omissa voce *aquis*. Reliquimus etiam *abscisione*, ut habent codices fere omnes, non *abcisione* ut Greven. et Molan. In Munerato pro *Nicetii* est *Nececii*, *archiepiscopi*, pro *episcopi*. Item Munerat. et Molan. repetunt particulam *et*, majoris quasi emphasis gratia, *cujus et vita*: ut in Adone legitur. Tornacen. omittit *miraculis* ante commendatur, in quo tamen vis aliqua esse videtur. *In Palestina* scribunt aliqui, plerique tamen, *Apud Palestinam*. Munerat omisit *sanctæ*, Greven. et Molan, legunt *beatæ*. De mendis scriptoriis alibi dictum est. *Palestinam* scripsi ut habent codices omnes. His præmissis, superest Variatio præcipua.

Etenim de celebri *peccatrice Ægyptiaca* dubitari posset, utrumne ipsa ab Usuardo ipso hoc die sacris Fastis primum ascripta fuerit, nisi codices saltem plerique, tum ex antiquis, tum ex recentioribus in id magno consensu conspirarent. Interim in apographo nostro Pratensi mira hodie lectio; nempe tertio loco *Ægyptiaca Maria*, et quarto *Eustasius Luxoviensis*. Sirmondi aciem, dum præfatum ecgraphum recenseret, aliquid effugisse necesse est; nam, qui in mei gratiam prætensum autographum non semel studiose lustravit Glar. Castellanus inductam Mariam, novissime testatur his vertis, ex Gallico Latine redditis : *Secunda Aprilis, sancta Maria Ægyptiaca expuncta, et sanctus Eustasius, ejus loco positus*. In Herinien, Rosweyd, et Antuerp.-Max. nulla hodie *Ægyptiacæ* memoria, in IX Aprilis translata, ut ibi dicemus. Atque ex his aliisque codicibus profluere potest dubitatio, non tamen ita fundata, ut laterculi germanitatem evertat, quam veram censemus esse et simplicem.

OBSERVATIONES.

Egregium præconem habuit *Theodosia*, Eusebium ipsum Cæsariensem, lib. de MM. Palestinæ, cap. 7 cujus breve encomium Actis Latinis omnibus prætulit Henschenius, apud quem plura exstant ex Menæis aliisque Græcis monumentis, quamvis non eodem die, desumpta. Ex his autem minime dubium relinquitur, quin *Theodosia acerbis atque horrendis tormentis excruciata* fuerit *Cæsareæ, non Cappadociæ*, sed *Palestinæ*, ut sequenti die clarissime celebrant Hieronymiana omnia a Florentinio edita : *Cæsareæ Palæstinæ, natalis sanctæ Theodosiæ virginis;* ubi videri potest laudati Florentinii notatio, ex qua forte solvi poterit difficultas ab Henschenio proposita de *Dominica Resurrectionis*, in qua Secundum Eusebium, Theodosia nostra martyrium subiisse dicitur, sed quæ cum expresso persecutionis Diocletianæ *anno quinto*, nec II nec III Aprilis coalescere potuit, ut etiam expendit Tillemontius tomo

V, pag. 85. Interim textus noster aliunde profluxisse videtur; nam auctor Romani parvi ita primus locutus est : *Apud Cæsaream Cappadociæ, sanctæ Theodosiæ virginis et martyris, capitis cæsæ.* Varia tormentorum genera ab Adone enumerantur, et ex hoc a Notkero : Noster non omnia complexus est, illudque imprimis recte cavit, ne *Cæsaream Cappadociæ*, urbem maritimam faceret ; studio id an casu, non divino, certe in tota nostra Maryrologorum serie signatur ea positio, quæ nec in ipsis Actis Latinis reperitur, in quibus aquæ ac in Eusebio, palæstra vere dicitur *Cæsarea Palestinæ*. Rabanus, dum die sequenti cum longiori historia Theodosiam recolit, simpliciter legit *Cæsaream*, ac si dubitaret, ad quam Cæsaream virgo revocanda sit. Wandalbertus etiam die sequenti, Evagrio et Benigno Theodosiam subjunxit

Atque pari fulget Theodosta virgo nitore.

Nicetius Lugdunensis, Bedæ et Rabano præteritus, abest etiam a Romano parvo. Certum tamen est, reperiri in omnibus Hieronymianis apographis apud Florentinium, ultimo vel penultimo loco signatum. In Adone primo loco ponitur, sub vulgari laudationis formula, ab Usuardo et Notkero ad verbum translata. Alia phrasi a Floro ornatus est, nempe ; *Qui vir totius sanctitatis, conversationis castissimæ charitatis eximiæ vita perfunctus est;* ut hic denuo perspicias, quantum et re et stylo Florus ille ab Usuardo nostro remotus sit. Cætera vide apud Henschenium, cum Vita ex Greg. Turonensi ab eo recensita. Wandalbertus, haud dubie metri gratia, ex *Nicetio* format *Nicetum*, solum ipsum ita hoc die celebrans :

Lugduni quartis Nonis sacer urbe Nicetus.

Latinis martyrologis ignota fuisse videtur, de cætero notissima, *Maria Ægyptiaca*, a nemine Usuardo antiquiore aut æquali, in sacros Fastos relata. Quod enim nomen ejus in Adone Mosandri legatur IX Aprilis, recte, mea quidem sententia, a Rosweydo rejectum est ; idque vel ea ratione mihi probatur, quod a Notkero, fideli passim Adonis assecla, omnino inscriptum non fuerit. Itaque Usuardo soli tribuenda est præfata *Maria* cum *peccatricis* titulo, nescio unde deducta, nescio qua causa hujus diei laterculo inserta, cum a Græcis, *Zosima presbytero monacho* conjuncta, diversimode colatur, imo nec ipsi quidem codices Usuardini sibi satis constent, quemadmodum in Variantibus dictum est, patebitque deincepsex Auctariis IX Aprilis et alibi. De hac sancta egregie meritus est Papebrochius, variis dissertationibns ætatem ejus eatenus male subductam, aliaque ad ipsam spectantia feliciter eruens curiose digerens et copiose illustrans. Hæc pro nostro instituto abunde sufficiunt.

AUCTARIA.

De Pratensi et Heriniensi nihil ultra dicendum.

Rosweyd. immiscet secundo loco : « In Africa, Amphiani et Victoris martyrum, et aliorum martyrum decem. » Quidni *quatuordecim*, ut diserte legunt Hieronymiana, ex quibus priores duo accepti sunt. Sequitur *Nicetii* pure. Et in fide ; « Item sancti Eustachii abbatis monasterii Luxuviensis. » Intelligit *Eustasium*, de quo jam sæpe ; sed omittit annuntiationem tertiam de Maria Ægyptiaca, quæ etiam deest in codice ANTUERP.-MAX. ; cætera puro.

CENTULEN : « Natale sancti Nicetii Lugdunensis episcopi. In Achaia civitate Thomis, sanctorum Evagrii et Benigni. » *Achaiam* pro *Scythia* posuit, et hoc die perperam retulit, quod ad sequentem spectat, uti Theodosiam in crastinum differt, quæ hodie consignanda est.

Antuerp.-Maj. : « Natale sancti Nicetii, Lugdunensis episcopi et confessoris. Apud Palestinam, depositio beatæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ peccatrix appellatur ; cujus actus valde mirabiles et omni laude digni inveniuntur. » De Theodosia etiam die sequenti.

Bruxellen., in Theodosia et Nicetio satis purus, in fine addit : « Et sancti Eustachii abbatis. Item Urbani episcopi. » Lingonensis, opinor, de quo vide Auctaria XXIII Januarii. Adjectum porro recentiori manu ad primum locum asterisco remissum, ut sequitur : « Apud Palestinam, depositio beatæ Mariæ Ægyptiacæ, cujus, primo peccatricis, conversio mirabilis fuit, pœnitentia strenua et Deo valde accepta. »

Hagenoyen. In Theodosia utcumque purus, de Maria Ægyptiaca longiorem historiam, ut aliis locis ex singulari pietate solet, seu vitæ compendium. attexit, sed quod hic non videtur describendum. Tum : « Eodem die, sancti Nixecii Lugdunensis episcopi, cujus vita miraculis claruit et virtutibus insignis [fuit]. »

Aquicinct. ex eorum numero est, qui Mariam Ægyptiacam differunt ad IX Aprilis.

Victorin. et Reg. Sueciæ, signatus num. 130. Nescio quos hic sanctos in unum congregent, quibus in indice Prætermissorum proprius singulis dies assignatur. Ita habent in fine : « Eodem die, sanctorum Herenei episcopi, Andochii presbyteri, Benigni presbyteri, Tyrsi Diaconi, Felicis negotiatoris. »

Daveronen. : « Turonis, translatio beati Antonii confessoris. » Vide Prætermissos. Colitur I Maii.

Matric.-Carthus.-Ultaject. : « Nicetii Lugdunensis episcopi. » Nihil præterea.

Altemps, : « Turonis, beati Antonii confessoris. Item sancti Eustasii abbatis Luxoviensis. »

Florentin. : « Item sancti Niceti Lugdunense spiscopi, cujus vita virtutibus et miraculis claruit. Item apud Comum, sancti Abundii episcopi et confessoris. » Hic in impresso deest.

Editio Lubeco-Col. Adonis elogium de Theodosia, sed valde interpolatum exhibet. In Nicetio pura est. « Apud urbem Palestinam, depositio sanctæ Mariæ, » etc.

Belin. In utraque editione de Maria Ægyptiaca agit secundo loco. Tum : « Eodem die, natale Nicetii [*in* 2 *Niceni*] Lugdunensis episcopi. » In priori : « Item sancti Abundii episcopi et confessoris. » In posteriori : « Item apud Comum, » etc.

Greven. : « Amphiani, Victoris, Urbani, Nierti martyrum. » Disparatorum conjunctio. « Barlaam heremitæ et confessoris. » Ignotus est, nisi is sit, qui cum Josaphat colitur XXVII Novembris.

Molan. de Maria Egyptiaca immediate subdit : « Cujus actus valde mirabiles et omni laude dignissimi inveniuntur. Item apud Comum, sancti Abundii episcopi et confessoris. Commemoratio venerabilium Christi confessorum Ursmari et Ermini, quando a Hungris liberati sunt Laubienses . » Sequitur minoribus litteris : « Eodem die, sancti confessoris Francisci de Paula, ordinis Fratrum Minimorum initiatoris : qui inter cæteros Christi athletas suis meritis et exemplis, divina cooperante gratia, sanctam Ecclesiam multipliciter decoravit, præsentisque temporis caliginem suæ lampadis fulgore mirabiliter illustravit, quique innumeris in vita pariter et post mortem miraculis claruit. Hunc Leo X sanctorum catalogo ascripsit. Sanctæ Musæ virginis, de qua in Dialogis Gregorius. Hoc die obiit Nodgerus Leodiensis episcopus, cujus gesta præclara habentur. » Vide indicem Prætermissorum. Posteriores editiones de Maria et Abundio, ut supra. Dein : « In Gallia agro Turonensi, sancti Francisci de Paula, Calabriæ oppido, ordinis Minimorum fundatoris.

Lobiis, commemoratio meritorum venerabilium Christi confessorum Ursmari et Ermini, quando a Hungris liberati sunt Laubienses, per merita eorum.» Rursus typis minoribus : « Lingonis sancti Urbani episcopi et confessoris, magnarum virtutum viri, qui vineas precibus suis sæpius conservavit. Apud Cæsaream Palestinæ, passio alterius Theodosiæ, virginis Tyriæ ; quam libro octavo scribit Eusebius Cæsariensis. Hoc die transitus viri Dei Nodgeri episcopi Leodiensis, cujus præclara gesta habentur. » Non alia est ista Theodosia, ab ea quæ in textu refertur. Fefellit Molanum diversa positio, seu locus martyrii. De variis personis sub *Notgerii* nomine confusis, vide Prætermissos x Aprilis.

III *Non.* *Die.* 3

In Scithia civitate Thomis, natalis sanctorum Evagrii et Benigni. Thessalonicæ, passio sanctarum virginum Agapis et Chioniæ sub Diocletiano, quæ primo in carcere maceratæ, post in ignem missæ, sed intactæ a flammis, post orationem ad Dominum fusam, animas reddiderunt. Apud Tauromenium Siciliæ, beati Pancratii.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Pulsanen.*, *Antuerp*, *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin. prima editione*, *Creven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerpien.-Max.*, *Ultraject.* *Leyden.*, *Lovanien.*, *Danicus*, et *edit. Ultraj.-Belg.* Deficit *Albergen.* in solo Pancratio.

VARIANTES LECTIONES.

Scithia scribunt probatissimi codices Pratens., Herinien., Pulsanen., Munerat., Greven. et alii. Molan. habet *Schytia;* Belin., *Schitia;* Antuerp., *Scicia* aliorum modi sunt varii, nullus recte legit *Schytia.* Priores codices in textu secuti sumus. Item in *Thomis*, qualiter scribunt omnes. Munerat. pro *Evagri-* posuit *Evagii: Chiomæ*, pro *Chioniæ;* Pulsan., *Cyoniæ ;* Greven., *Scioniæ.* Major defectus in Antuerp. et Max.-Lubec. ubi sic legitur : *Sub Diocletiano in ignem* etc., mediis vocibus omnino præteritis. Contra Pulsanem. Excedit dum post *a flammis*, interjicit *permanentes. Fusas* pro *fusam*, in munerato typographi, fallor, vitium est, sicut in Max.-Lubec. *Thauromentum*, pro *Tauromenium* ut habent codices Hieronymiani. Iidem ipsi pro *Pancratii* habent *Pancracii* ; Pulsanen., *Panchratii :* altera Belin. editio addit., *Pancratii martyris.*

OBSERVATIONES.

Tota *Evagrii* et *Benigni* distinctior notitia ex Martyrologiis nostris promanat. Sic hodie secundo loco legit Romanum parvum : *Tomis*, *Evagrii et Benigni.* Textus Usuardinus, non multo amplior, ex Adone desumptus est, et iisdem ferme verbis a Notkero quoque descriptus. Nihil de ipsis Beda, Florus aut Rabanus. In Hieronymianis vero magna perplexitas, qua non facile sese expedit Florentinius. En textus varios. Epternacence ponit : *In Sicilia, natale Evagri, Benigni...* sex alii nominatim exponuntur. Corbeiense : *In Sicilia, natale sacctorum Thomæ Evagri Benignæ*, et rursus aliorum sex. Lucense : *In Nicea, natalis sanctorum Thomæ, Evagri, Benigni;* adde commilitones quinque. Hæc, si possis, apte concilia. Et quidem hactenus primo loco. At quid sibi modo vult in iisdem codicibus, quod in fine legitur *Theumis*, vel *Eumis*, vel *Heumisiter ; Evagri et Benigni?* An iidem illi, an a primo loco appellatis diversi? Postremum censet Florentinius ; primum Henschenius : tu cui volueris accede ; nobis certum est, nostros legisse, ut in textu retulimus; quibus accinit Wandalbertus.

Evagrius ternis splendet martyrque Benignus.

In Braclea civitate, Victoris, Chioniæ, Agape et Herenei, legunt Hieronymiana I Aprilis, : et ejusdem mensis V *In Thessalonica, natalis sanctarum virginum Chioniæ, Herene et Agape;* utro die melius, Florentinii arbitrio relinquo. Dictum est in Observationibus I Aprilis, dubitari posse, an utrobique de iisdem agatur, quod hic examinare non habet, dum alia expendenda supersunt. A Romano parvo sic hodie primo loco scribitur : *Thessalonicæ virginum Agapes et Chioniæ.* Beda ad I. Aprilis rectius fortasse titulum *virginis* omiserat, in quo eum presse secutus est Rabanus. Bedæ verba descripsere Ado, ex hoc Usuardus et Notkerus, qui cum præcursore, *virginis*, vel potius *virginum* appellationem retinent, imo ultimus *Irenem* adjunxit, quam rursus cum longiori elogio repetit V Aprilis, ut ibi ex nostris semo iterum recurret. Id jam præcipue attendendum est, Bedæ hodiernum, et illud Notkeri elogium, quod V Aprilis ponitur, ex iis Actis desumpta esse, quæ olim proconsularibus ipsis supposita, usque adeo Henschenio placuere, ut illa hisce prætulerit, contra Sirleti, Lipomani, Surii et Baronii judicium, qui omnes Græca ipsa ex codice Cryptæ-ferratæ Latine reddita sinceriora, imo unice authentica existimaverant. Habuit harum rerum longe peritissimus arbiter magister noster rationes suas cur ita statueret lego et expendo, nec tamen tales invenio, ut non potius Sirletiana præhabenda censeam, adeoque cum doctissimis recentioribus fateri cogar hac saltem vice, virum alias perspicacissimum nonnihil dormitasse. Præjudiciis non agimur, veritatem unice sectamur, eique repertæ ultro cedimus, ultroquo hic cum Baronio ad annum CCCIV, a num. 40, aliisque citatis, præfatorum Actorum proconsularium germanitatem agnoscimus ; de qua vide erudite tractantem Ruinartium inter Sincera et Selecta a pag. 419 et Tillemontium tomo V. a pag. 240. Porro insignium harum martyrum certaminis diem, ex laudatis Actis sic definiendum putamus, ut *Irene* I Aprilis coronata fuerit aliæ diebus aliquot citius, proindeque exeunte Martio. Expressus autem dies Kalendarum Aprilium, antiquiores martyrologos induxerit ut omnes eodem die consignarent, quos secutus est Wandalbertus, de solis duabus prioribus expressius loquens, et forte tertiam per verbum *socia* indicans :

Virgineo insignes Agape et Chionia serte
Aprilis socia sacrant sibi jure Kalendas.

Tertia item nostra, Hieronymianorum annuntiatio est : *Apud Thauromenium in Sicilias, natalis sancti Pancratii;* et hoc ferme modo, absque ulteriori elogio, imo brevius ponitur a Romano parvo, Adone, Usuardo et Notkero ; reliquis martyrologis aut ignotus, aut præteritus. Primum fuisse Siculorum apostolorum, recepta opinio est : vide quæ de eo diligenter collegit et ab apocryphis discrevit Henschenius. Satis nobis sit, ipsum, æque ac reliquos in textu relatos, vere Usuardinum esse.

AUCTARIA.

Habet hic TORNACENSIS codex peculiare auctarium cæteris omnibus, præterquam Molano incognitum. Sic scribit : « In monasterio Altovillari, translatio corporis sancti Madelupi sacerdotis. » Vide quæ in indice Prætermissorum observata sunt. Cætera dicentur XX Decembris.

Rosweyd. in Evagrio et Benigno, atque item Pan, A cratio purus est. De Agape et Chionia egit I hujus, ut ibi diximus.

Centulen. : « Cæsarea Cappadociæ, sanctæ Theodosiæ virginis. Apud Tauromenium Siciliæ, beati Pancratii martyris. Turonis, sancti Antonii confessoris. » Vide Auctaria die præcedenti.

Antuerp.-Maj. agit de sola Theodosia cum elogio ferme ex Adone desumpto.

Bruxellen. puritati hodie proximus est. Incipit ab Agape et Chionia. Tum de Evagrio et Benigno : « Apud Tauromenium civitatem Siciliæ sancti Pancratii martyris. »

Hagenoyen. in prima, et secunda annuntiatione purus, tertio loco habet de Nicetio, ut nos pridie. Sequitur de Pancratio, pure. Tum : « Item in Anglia, Richardi episcopi. In Alsatia, sancti Florentii episcopi et confessoris. » Inter Prætermissos remittitur ad VII Novembris.

Victorin. et Reg. Suec., sign. num. 130, in fine B addunt : « In Cæsarea Palestinæ, sanctæ Theodosiæ. »

Martric.-Carthus.-Ultraj. : « Theodosiæ virginis et martyris gloriosæ, cujus varia tormenta et victoriæ leguntur. Agapes et Chioniæ virginum et sororum martyrum. »

Vatican., signatus num. 5949, in fine : « Nicomediæ, sancti Donati. » Vide Acta.

Editio Lubego-Col. in prima annuntiatione pura est, tum sic pergit : « Thessalonicæ, passio sanctarum yirginum Agapis et Chioniæ, sub Diocletiano imperatore, Comite Sisinnio ; quæ erant sorores sancti Hærenis virginis, et primo in carcere per varia tormenta maceratæ, deinde in ignem missæ, sed intactæ permanentes a flammis, post orationem ad Dominum fusam, animas cælo reddiderunt. Apud Thauromenium civitatem Siciliæ, sancti Pancratii episcopi et confessoris [*Melius dixisset* martyris]. Eodem die, sancti Richardi episcopi et confessoris. »

Greven. : « Nicomediæ, sancti Donati. Item sanctorum Sixti, Benigni, Rufi, Patricii. In Anglia, sancti Richardi episcopi Cicestrensis et confessoris, Burgundofaræ abbatissæ et virginis. » De hac et Sixto cum sociis, vide Prætermissos.

Molan., litteris parvis : « In Anglia, sancti Richardi episcopi Cicestriensis et confessoris. Burgundofaræ abbatissæ et virginis. Sancti patris ac confessoris Nicetæ, in quem orationem funebrem scripsit Theostericus, illius beatissimi viri discipulus. » In editionibus aliis post *Pancratii*, litteris Italicis immediate subdit ; « episcopi, ab Archagano pagano interfecti, cujus Vitam scripsit Evagrius ejus discipulus. » Sed quæ passim ut fabulosa repudiatur. Vide Henschenium hic et Tillemontium tomo I, pag. 190. « In Anglia, Richardi, » etc, ut supra. « In monasterio Altovillari, translatio corporis beati Madelupi sacerdotis. Die tertia, sancti patris Nicetæ, ducis monasterii Medini. » Rursus charactere alio : « Item depositio beatæ Burdegundæforæ virginis et abbatissæ Evoriacensis, de qua in Vita beati Columbani abbatis. » Jam diximus consulendum catalogum Prætermissorum, in quo remittitur ad VII Decembris.

II *Non* *D.e. 4.*

Mediolani, depositio beati Ambrosii episcopi et confessoris, cujus studio inter cætera doctrinæ et miraculorum insignia, tempore Arriaæ perfidiæ, tota Italia ad catholicam fidem conversa est. Apud Hispalim, depositio sancti Isidori antistitis.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp. Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-Maj.* et codices omnes mediæ notæ, de quibus infra.

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp. et Max.-Lubec. scribunt *Medialano*. ut a Beda et aliis factnm subinde patebit. *Arrianæ* legunt omnes, malim *Arianæ*, sed codiees secutus sum. *Greven*, voces transposuit *ad fidem Catholicam.* Pejus Molanus *Catholicam* omisit. In Pulsanensi est C *Hyspalim*, pro *Hispali*, et Hysidori pro *Isidori* Tornacen., Antuerpien., Max.-Lubec. et Muneratus habent *Ysidori*. Greven. et Molan. pro *sancti*, ponunt *beati*, pro *antistitis*, *episcopi*, quod postremum etiam habet Belinus.

OBSERVATIONES.

Quo vere anno, quo die consignandus sit magni Patris Ambrosii obitus, inter eruditos controvertitur ; et quamvis hoc die in Actis, Ambrosiana omnia remissa sint ad VII Decembris quo per totam Ecclesiam festivius recolitur inclytissimi Doctoris memoria ; voluit tamen Henschenius exercitatione singulari, ante tomum I. Aprilis pag. 38, disputationi quodammodo proludere opinionem suam *ut alii*, inquit, *potius suam ferant sententiam)* prævie exponens, qua ex Marcellini Comitis Chronico, cum expressa Consulum nota pluribusque aliis monumentis, præsertim Mediolanensibus, evincere conatur, Ambrosii obitum, non ad IV Aprilis anni CCCXVII ut D contra antiquissimam Mediolanensium traditionem statuerat Baronius, sed ad XVII Aprilis anni CCCXCVIII referendum. Contra Henschenium stat major recentiorum numerus, quos inter tono decretorio Pagius, ad annum CCCXCVII, a num. 19, et modestior Tillemontius tomo X, nota 56, a pag. 761, pro Baronii sententia, ex ipsa etiam martyrologorum nostrorum auctoritate, acrius decertant. Video militare utrimque gravia rationum momenta, graviora fortasse, quæ favent Martyrologiis : sed de ultimo librationis scrupulo judicium ferent, qui mensem Decembrem de Actis elaborabunt successores nostri ; nos hic in Martyrologiorum cancellis hærebimus. Inter Hieronymiana, solus codex Corbeiensis, in fine laterculi attexuit, quod litteris aliis, tanquam purum additamentum, distinxit Acherius : *Mediolano, depositio sancti Ambrosii episcopi et confessoris.* Hoc certius est, notari *Ambrosium* in Hieronymianis omnibus XXX Novembris, sub hac fere formula : *In Mediolano, sancti Ambrosii episcopi, de perceptione baptismi* Et in solo Lucensi apographo, III Decembris : *Natalis sancti Ambrosii.* At vero die VII ejusdem mensis Decembris, nullus eorum codicum *Ambrosium* nominat Ad diem obitus accedamus. Ven. Beda primus hoc die IV Aprilis Ambrosii solemnitatem celebrat : *Mediolano, depositio sancti Ambrosii confessoris ;* ubi ne mireris, titulum *episcopi* reticeri, nam id Bedæ satis familiare esse, ex non uno deinceps loco cognosces. Florus de suo addidit : *Qui ingentibus doctrinis coruscavit et virtutibus.* Rabanus legit : *Mediolano depositio beati Ambrosii episcopi et confessoris cujus vita et doctrina insignis prædicatur Ecclesia.* Sed et hic Ambrosium ex Hieronymianis repetit XXX Novembris ; nulla baptismi facta mentione. Sic autem in serie nostra habet Romanum parvum : *Mediolani, beati Ambrosii episcopi et confessoris.* Breve, sed elegans Adonis elogium, ex Hieronymo acceptum, a Baronio IV Aprilis et rursus VII Decembris, in notationibus ad Martyrologium

explicatum, in textu nostro ad verbum describitur ; Notkero, præter morem, Viennensis phrasim multum amplificante. Atque hi omnes Ambrosi natalem hoc die unanimiter collocant, suffragante etiam Wandalberti versiculo :

Ambrosius pridie (*Nonas*) æthereum penetravit honore.

De Ordinatione vero, VII Decembris, nullus est, qui vel verbo meminerit. Quæro primam solemnioris illius festi in universa Ecclesia institutionem, verum nec apud Baronium, nec alibi satis certa primæ ejus originis vestigia hactenus deprehendo, præter ea, quæ subobscure ab Henschenio in laudata exercitatione cursim indicantur. Plura scrutari, hujus loci non est, remitti commode possunt ad prædictam diem VII Decembris, ubi in Actis, post eruditas Baronii, Hermantii, Tillemontii, PP. Benedictinorum S. Mauri, aliorumque de incomparabili fidei Zelatore lucubrationes, totius vitæ series operosius et accuratius digeretur.

Nullus antiquorum martyrologorum *Isidori Hispalensis* meminit, unde verosimillimum est, eum ab Usuardo ex Hispania, quo ad procurandas sancti Vincentii reliquias profectum novimus, in Gallias primum allatum, cum aliis tum confessoribus, tum martyribus, præsertim Cordubensibus, ut suis locis observare non negligimus. Reliqua ex Actis require, ubi Henschenius diligentissime contulit, quidquid de nobilissimi antistitis sanctitate, cultu et doctrina Nicolaus Antonius, aut scriptores alii Hispani melioris notæ suggerere potuerunt, quibus jungenda appendix in eodem tomo, pag. 900.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj., Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Lovanien., Albrrgen., Danig. et Editio Ultraj-Belg. puris omnes codicibus annumerari possent : etenim de Isidoro Hispalensi hæc solum textui puro superaddunt : « Fide et doctrina præcipui. »

Rosweyd. Ita legit : « Mediolanis, depositio beati Ambrosii episcopi et confessoris, qui de laico, Arianis simul et Christianis conclamantibus, electus est episcopus, cujus studio... » Cætera pura sunt usque ad finem laterculi.

Centulen. : « Mediolano, depositio beati Ambrosii ejusdem civitatis archiepiscopi, cujus studio, » etc., pure. « In Hispaniis civitate Hispali, sancti Ysidori episcopi et confessoris, vita et doctrina illustris viri. »

Bruxellen. : « Mediolani, depositio sancti Ambrosii archiepiscopi et confessoris. Qui præses existens, nondum baptizatus, consensu totius populi in archiepiscopum electus, annuente et jubente Valentiniano imperatore, gratiam Baptismatis simul et episcopatus dignitatem percepit. Cujus studio, tempore Arrianæ perfidiæ, tota Atalia ad catholicam fidem conversa est. Hujus Vitam beatus Paulinus Nolanus episcopus ad beatum scripsit Augustinum [*recenti manu*, episcopum]. Apud Hispalim, depositio sancti Ysidori Hispalensis, insignis episcopi, fide et doctrina præcipui. Qui inter cetera sua opuscula, librum naturalis historiæ, quem Ethimologiarum nominat, ordinans, seculi ætates diligenter distinxit. » Quænam Chronici Isidoriani et libri Etymologiarum affinitas sit, vide in Dissertationibus historicis Labbei tomo I, pag. 645.

Hagenoyen. longum nimis pro instituto nostro de sancto Ambrosio sermonem texit, ubi inter alia non satis probata immiscet, quod *Valentiniano imperatori restiterit, et ingressum ecclesiæ illi prohibuerit*, quæ ad Theodosium referenda, vulgo notum est. Hæc et similia, prætermittenda censuimus. Tum : » In Hispania, apud civitatem Hispalem, depositio sancti Ysidori episcopi et confessoris, fide et doctrina præcipui. »

Matric-Carthus.-Ultraject. : « Isidori Hispalensis episcopi et doctoris, eximii, qui multos ededit libros, quorum quidam sunt satis noti. »

In Vatican., signatus num. 5949, deest Isidorus. Adjectum : « In Syria, sanctorum Taraci, Andronici et Probi. » De his etiam alibi; remituntur ad XI Octobris.

Altemps. addit : « Ipso die, depositio sancti Senerthi episcopi. » In Actis prætermittitur, curioso indagatori propositus.

Editio Lubeco-Col. in elogio Ambrosii post *confessoris* inseritur. « ac doctoris Ecclesiæ catolicæ præcipui, cujus studio... Apud Hispalim, depositio sancti Isidori antistitis, viri fide et doctrina præcipui, fratris beati Leandri, ad quem [Leandrum] beatus Gregorius sacram expositionem super librum Job scripsit. »

Greven. : « In Thessalonica, sanctorum Agathonis diaconi, Theodoli, Pauli, Matutini et Orbani. Item, beati Successi, » Laciniæ ex Hieronymianis bene, vel male consutæ. « In Hibernia, Beghani abbatis. Item Ambrosii diaconi, qui ut Hieronymus de viris illustribus refert, primum Marcionites fuit, sed ab Origine correctus, confessionis Domini gloria insignis fuit. In Scotia, Tigernagi episcopi et confessoris, secundum alios die sequenti. » De his agitur in indice Prætermissorum.

Molna. : « Eodom die, translatio sanctorum confessorum Ulgisi, Amulguini, Theodulphi, Abel, atque Hildulphi. » Vide Prætermissos. Sequitur minoribus typis : « In Perside, sancti Benjamin gloriosi martyris : Tripartitæ lib. I, c. 33. Item Ambrosii diaconi, » etc., ut Grevenus. In editionibus aliis, solum additur : « Die quarta, sanctorum patrum Joseph hymnographi, et Georgii, qui fuit in Malæo. » De hoc *Georgio* non multa in hodiernis Actis collegit Henschenius. *Joseph* vero die præcedenti relatus est, ubi longior Vito traditur, et reliqua ad eum spectantia diligenti opera a Papebrochio explanantur. Satis est hæc indicasse, videat ibi lector cætera.

Nonis. *Die* 5.

Apud Ægyptum, natalis sanctorum martyrum Martianæ, Nicanoris, et Apolonii. Thessalonicæ, sanctæ Hirenis virginis, quæ post tolerantiam carceris, sagitta percussa est a Sisinnio comite, sub quo et sorores ejus simul Agapes et Chionia martyrizaverunt. Apud Cæsaream Liciæ, sancti Amphiani.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin. edit. prima*, *Greven.* et *Molan* Quibus accedit *Antuerp.-Max.*, *Leyden.-Belg.*, *Lovanien.* et *edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES

Prima difficultas in propriorum nominum scribendi ratione occurrit. Codex Pratensis legit *Martiani*, *Nicandri*, ubi reliqui omnes, solis Molano et Lovan. exceptis, diserte ponunt *Martianæ*, *Nicanoris* vel *Nichanoris*. Atque ita scripsisse Usuardum, certo mihi persuado, nisi propria auctoritate ductores suos Romanum parvum et Adonem deseruerit. *Appollonii*, *Appolonii*, *Apolonii*, male scribunt codices aliqui, melius in textu cum Pratensi, Heriniensi, etc. Non minor in virginis nomine variatio,

In Hieronym. est *Herene*; in Romano parvo et Adone, *Irene*, quo modo scribendum existimo. De Usuardina lectione queritur. Praten. habet *Hireniæ*, reliqui omnes *Hirenis* vel *Hyrenis*, Solus Munerat. scribit *Herenis*. Pro prima ratione stant Herinien., Tornacen., Antuerp. et Max.-Lubec. quam nos, ut veræ proximiorem, prætulimus. Munerat, post *virginis*, addit *et martyris*, contra cæterorum torrentem. Jam supra ex codicum inflexione in textu posuimus *Agapis*, a recto *Agapes*, ut hic ab *Hirenes* A formatur *Hirenis*, licet nos aliter scribere soleamus. Solus Belinus posuit *Sissinio*, atque item *passæ sunt*: plerique omnes *martyrizatæ sunt*, Herinien. *martyrizarunt*, Pratensis *martyrizaverunt*, quod Adoni satis frequens est, quem cum tam presse hodie secutus sit Usuardus, nihil mirum videatur, si et hoc transumpsisse supponamus. In Molano recte legitur *Lyciæ*, cæteri habent *Liciæ*, ut in textu reliquimus, *Liciniæ*, error est in Heriniensi; *Ciliciæ*, in Belino.

OBSERVATIONES.

Satis mirum et insolitum est, quod nullus ex præmisso laterculo sanctus, hoc die Actis referatur. Non *martyres Ægytii*, quia ab alliis, et præsertim Romano hodierno consignantur v Junii, ad quem diem ab Henschenio remissi sunt, tanquam iidem, qui utriusque Nonis,, tum Aprilis, tum Junii, sub iisdem ferme nominibus recolantur, ut ibi ipse contra Florentinium censet. Et vero in nonnullis Hieronymianis iidem utroque die signari videntur. Sic habent hoc die secundo loco codices Lucensis, et Corbeiensis Acherii: *In Ægypto, natalis sanctorum Marcianæ, Nichanoris, Appollonii*. In Epternacensi solum legitur: *In Ægypto Marciani*. De ipsis nihil in serie Bedæ; at in Romano parvo, Adone et Usuardo, iidem tres et eodem modo annuntiantur, Notkero *Martiani*, pro *Martianæ*, substituente, ut est etiam in nonnullis nostris codicibus cætera Usuardinis. Reliqua ad supradictum diem v Junii dabuntur, ubi de ternorum istorum duplici classe identificanda, an distinguenda disputabitur.

Neque de *Irene* seorsim in opere nostro agitur, quod cum sororibus *Agape* et *Chionia*. memorata sit III Aprilis, utpote quarum Acta communia sunt, uti ibidem abunde diximus. In Hieronymianis sorores tres hoc quoque die repetuntur. Romanum parvum legit: *Thessalonicæ, sanctæ Irenes virginis*. Adonis C et proinde Nostri elogium ex Beda descriptum est, modice a Rabano auctum, fuse a Notkero: quorum omnium sententia ex Actis proconsularibus paulo severius evigenda est, expuncto *percussione sagittæ* quod miror Baronium, reliqua bene corrigentem, in textu suo reliquisse. Wandalbertus Bedam, ni fallor, secutus est:

Nonis virgo pia de morte refulget Hyrenis.

Demum nec *Amphianus* in hodiernis Actis locum occupat, expresse tamen in Hieronymianis notatus: *In Cesarea*, vel *Cesaria Liciæ* vel *Luciæ*, *Amphiani* Alius ibidem *Amphianus in Africa* legitur, II, alius B *in Nicomedia*, III Aprilis. Non dubitant Baronius, Henschenius et Florentinius, quin hic indicetur *oviculainnocens, divinus martyr, portentosæ fortitudinis intrepidus, admirandus, sanctissimui et beatissimus juvenis Apphianus*, cujus gloriosam de tyranno victoriam accurate descripsit Eusebius, durissimi certaminis occulatus testis, ex quo relati tituli accepti sunt, libro de Martyribus Palæstinæ, cap. 4, quod totum in Actis, totum a Ruinartio reproducitur a pag. 334. Gallica series exstat apud Tillemontium tomo V, pag. 386, qui in nota pag. 737. Eusebii chronotaxim componere conatur, ut ad *ulteriorem disquisitionem eruditis proposuerat*. Henschenius pag. 59, litt. F. Quod Noster hic *Cæsaream* in *Lycia* perperam collocet, non tam ipsi quam Adoni vitio vertendum est, imo imperitis librariis, qui Hieronymianum transcribentes, aliquid detraxerint, addiderint, aut multaverint. Utrum vera Hieronymianum textum bene restituat Florentinius, per *In Cæsarea et Lycia*, respiciendo ad martyris patriam et cultum aliis expendendum relinquo. De *Ædesio* Apphiani fratre, cum non agant hic martyrologi, ad Nostrum etiam nihil attinet: satis est, genuinum ex omni parte ejus textum exhibuisse. Vide de *Ædesio* Romanum hodiernum, VIII Aprilis, et ibi Acta nostra, quæ ex Eusebio martyrium ejus referunt.

AUCTARIA.

PULSANEN. Deest ultima annuntiatio, in reliquis purus est.

ROSWEYD. post *Amphiani*, adjicit. « et aliorum. » Tum: « Claudiani martyris. » Ex Hieronymianis.

ULTRAJECT., LEYDEN.-LAT. ALBERGEN. et DANIC. textui cætera puro subjiciunt: « In Scotia, sancti Tygermagi episcopi et confessoris, »

CENTULEN.: « Apud Thessalonicam, sanctæ Hereneæ virginis et martyris. In Ægypto, sanctorum Nichanoris et Apollonii, martyrum. Cæsarea Liciæ, D sancti Amphiani. »

ANTUERP.-MAJ. »: Thessalonica, natale sanctæ Hireneæ virginis et martyris. Apud Ægyptum, natale sanctorum Marcianæ, Nichanoris, et Apollonii, quorum gesta habentur. »

BRUXELLEN. de martyribus Ægyptiis et Amphiano, nihil. In Irene satis purus est. Sequitur: « Apud Scotiam, sancti Tygernagi episcopi et confessoris. Item Marinæ virginis. Et sancti Vincentii de Valentia, doctoris de ordine Prædicatorum, qui tam in vita, quam post mortem miraculis claruit. » Quæ *Marina* hic indicetur, ignoro.

HAGENOYEN. textui hodie puro, solum addit: « Ipso die, in Scotia, depositio sancti Tygerilagi [Tigernagi] episcopi et confessoris. »

VIGTORIN. et REG. SUECIÆ, num. 130, in fine: » Item Carthagine, sancti Pontiani diaconi. » Nullus hodie apud alios *Pontianus*, ne inter Prætermissos quidem notus. Multum fallor, si non indicetur Pontius sancti Cypriani diaconus, de quo superius actum est VIII Martii.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT.: « Hyrenis virginis et martyris, sororis Agapes et Chioniæ. Didimi Alexandrini confessoris, cujus meminit Hieronymus. » Estne forte martyr, de quo in Actis?

STROZZ. « Natale sancti Vincentii, ordinis Prædicatorum, patria Valentini et prædicatoris clarissimi, [qui] in Britanniis urbe Venetensi recubuit, cujus sanctitatem crebra miracula protestantur. »

REMENS. sanctorum Timothei et Apollinaris: « Catalaunis, depositio Arulfi episcopi. » In indice Prætermissorum omittitur tanquam ignotus.

Editio LUBECO-COL. primo loco agit de sancto Vincentio, sed elogium habet alicubi mutilum, quod infra ex Greveno correctius dabimus. De Ægyptiis addit, « quorum gesta habentur. » Cætera ut in textu. In fine: « In Scotia, sancti Tigernagii episcopi et confessoris. »

BELINI editio altera in fine subdit: « Item apud civitatem Venetensem Britaniæ, beati Vincentii confessoris, ordinis prædicatorum, sanctitate, doctrina miraculisque clarissimi. »

GREVEN.: « Nicomediæ, natalis sancti Claudiani confessoris. » Cur non *martyris*? « Item, Didimi confessoris. Martiani, Quinti. » Indicat, ni fallor, Alexandrinos martyres. « In Britannia minori, civitate Venetensi, natale beati Vincentii presbyteri et confessoris, ordinis Prædicatorum. Qui Valentinus

origine, angelica vita, et salutari doctrina præfulgens, diu singulos Hispaniæ et Galliæ populos divini verbi alimento refecit, et supra viginti millia Judæorum et Maurorum ad Christum convertit. Omnium denique signorum genere clarus, in numero sanctorum referri et amplissimo canonizationis honore decorari promeruit. »

MOLAN. : « Item apud Venetiam Britanniæ, beati Vincentii Valentini, cognomento Ferrarii [Ferrerii], confessoris, ordinis Prædicatorum, sanctitate, doctrina, miraculisque clarissimi. Hic super viginti millia Judæorum, ac Maurorum ad Christum convertit. Lauduno Clavato, prima translatio sanctæ Celiniæ, matris sancti Remigii episcopi. » Vide Prætermissos. « In Scotia, sancti Tigernasi episcopi et confessoris. » Dein minoribus typis : « Apud Leodium de monte Cornelion, obiit Juliana virgo et priorissa ejusdem loci, et translata quiescit in monasterio Vilariensi, ubi et Vita ejus habetur. » In editionibus aliis, de Vincentio ut supra. « In Scotia, sancti Tigernaci, etc. Die quinta, sanctorum martyrum Theoduli et Agathapodis. » De iis in Actis IV Aprilis. « Lauduno Clavato, » etc. Tum minoribus litteris : « Eodem die, sanctorum martyrum, sanctæ Thermes cum sorore et ancilla. » Inter Prætermissos remittitur ad XXII Aprilis. « Apud Leodium in monte Cornelion, obiit Juliana virgo, et præfecta ejusdem loci, quæ tertio obitus sui die ad cænobium Villariense translata, illic inter corpora sacra est sepulta. Ubi et ejus Vita habetur. » Data in Actis et ab Henschenio egregie illustrata est.

VIII *Idus*. *Die* 6.

Romæ, natalis beati Sixti papæ et martyris, qui temporibus Adriani, ut sibi Christum lucrifaceret, libenter mortem sustinuit temporalem. In Macedonia, sanctorum Timothei et Diogenis.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj-Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat. Greven.* et *Molan.* Quibus proximi sunt *Antuerp.-Max.*, *Leyden-Belg.*, *Lovanien.* et *edit. Ultraj-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

In solis *Sixti* et *Timothei* nominibus consistunt. De postremo satis certum est, male legere Herinien-sem et Edit. Lubecanam maximam, *Timothei*. Pro *Xysto* vel *Xisto* stare videtur scribendi modus antiquior apud Hieronym. et Romanum parvum. Et quidem Pratensis, *Xysti* posuit. At cum cæteri codices omnino omnes legant, *Sixti*, cum Adone, eam scribendi rationem hic censuimus præferendam : si alibi altera prævaleat, ea ibi uti licebit.

OBSERVATIONES.

Binos hoc die *Sixtos* vel *Xistos* nominant aliqua Hieronymiana apographa ; de *Papa* tamen, istius nominis *primo*, non agere, probant martyrum classes quibus immisti sunt, loco et verosimiliter tempore, a Sixto hoc nostro multum disjunctæ. Itaque, qui in laterculo annuntiatur, is a Romano parvo acceptus est, cujus næc sunt verba : *Xysti papæ et martyris, temporibus Adriani passi*. Breve est Adonis Rosweydini elogium quod multo auctius reddidit Notkerus ; nisi præhabenda sit Mosandri editio, in qua pene ad verbum reperiuntur, quæ Notkeri propria esse, facile quis sibi persuaserit. Noster Adonis phrasim, ut in Rosweydo est, contraxit et nonnihil emollivit. Ex libro pontificali primam Sixti notitiam a Romano parvo desumptam credimus, qui ut *martyr* colitur, quidquid nonnulli de eo titulo dubitent. Expressiora habet Florûs ad III Aprilis, quæ in nostra Bedæ editione, et hoc die in Actis proferuntur, ubi de ejus cultu, ætate, Actis, sepultura, translatione et inventione collegit Henschenius distinxitque omnia, quæ de Sixto I dici possunt, aliis res ejus gestas vix obiter tangentibus, ut in Alexandro Tillemontius tomo II, pag. 238 et 240. Hoc eum disticho celebravit Wandalbertus.

Idibus Octavis Xixtus martyrque sacerque
Præminet, Adriano mortem sub Cæsare passus.

Conveniunt hoc die Hieronymiana in annuntiatione nostra ultima de *Timotheo* et *Diogene*, quam ex aliquo hujusmodi codice certo extraxisse censendus est Usuardus, quandoquidem martyrologis aliis, tum antiquioribus, tum synchronis plane ignoti sint, si Notkerum excipias, qui eosdem codices male descripsit, pro *Macedonia Nicomediam* legens *Theogenem* pro *Diogene*, in quo ab Henschenio et Florentinio recte corrigitur. Synonymi duo martyres *Timotheus* et *Diogenes*, si non iidem sint ; in Hieronymianis illis Fastis die sequenti leguntur, cum hac differentia, quod hic dicantur passi *in Macedonia* neque ulli jungantur soci ; at sequenti die cum sociis duobus aut tribus dicuntur *in Antiochia Syriæ* martyrium subiisse. Unde Maurolyco occurrit certa nostrorum martyrum palæstra *Philippi*, nescio, nec satis patet, an utraque ea classis confundi debeat. Latent Acta, e *quibus* inquit Henschenius, *certiora possemus proferre eosque* (nempe hodiernos) *a martyribus Antiochenis solidiori argumento secernere*. Nihilo plus claritatis suggerent notæ Florentinii, utroque die. Quæ Usuardina sunt, integre dedimus.

AUCTARIA.

PULSANEN., in Sixto purus, Timotchum, et Diogenem præterit, quorum loco sic habet : « Eodem die, sancti Cœlestini papæ. » Indicat Cœlestinum I, de quo sæpius infra, et in Actis hoc die.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., BELGIC., LOVANIEN., et EDITIO ULTEAJECT.-BELG. textum sic augent : « Romæ, natale sancti Sixti primi, papæ et martyris, qui post beatum Petrum sextus, temporis Adriani, » etc.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. idem habent, sed præterea, post *temporalem* adjiciunt : « Hic constituit ut sacra mysteria non tractentur nisi a sacris. »

CENTULEN. Textum contrahit hoc modo : « Romæ, passio beati Sixti papæ et martyris, tempore Adriani imperatoris. In Macedonia, » etc., pure.

ROSWEYD. cæteris omnibus auctior, in Sixto purus est. Tum secundo loco : « In Nicomedia, Firmi, episcopi martyris, et aliorum viginti octo. » An recte *Firmo* tribuatur episcopi dignitas, quotve ejus fuerint socii, accurate in Actis examinavit Henschenius. « In Africa, Epiphanii episcopi et aliorum quatuordecim. » De hac classe cum Usuardo agemus die sequenti. « Item, Cœlestinæ virginis cum aliis octingentis. » Hujus fere codicis auctoritate præclara hæc turma in Actis ponitur. « In Nicomedia, sanctorum Timothei et Diogenis. »

BRUXELLEN. huc rejicit magnam hesterni textus partem. Primo loco agit de Martiano, Nicanore, et Apollonio. Tum de Amphiano. Sequitur de Sixto, ubi post textum purum subjicit : « Hic constituit, ut Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, in missa diceretur. » « In Macedonia. » etc, pure. « Item beati Florentii martyris. » Estne hic

Florentinus ex numero martyrum Sirmiensium ? Hactenus non satis liquet.

HAGENOYEN. : « Romæ, natale beati Sixti primi, papæ et martyris, qui post beatum Petrum sextus erat, et temporibus Adriani imperatoris, postquam sedem apostolicam rexerat annis novem et mensibus quinque, ut sibi Christum lucrificaret, libenter sustinuit mortem temporalem. Hic constituit, ut sacra misteria non tractarentur, nisi a sacris ministris. »

« Item ipso die, natale sancti Hyrenei Syrmiensium episcopi et martyris. Hic multis diebus in carcere marceratus, tandem gladio occiditur et corpus ejus in flumen projicitur. » Inter Sirmienses martyres nullus hodie *Irenæus*, nedum episcopus. Nicomediensium antesignanus est *Firmus*, quem turpi lapsu in *Sirmium* transformavit Rabanus, primunque *Firmi* socium *Irænæum*, alias episcopum, *ejusdem loci* antistitem fecit, ut ante me observavit Florentinius, id Notkero tribuens, qui Rabano junior, ex hoc verosimiliter episcopatum illum acceperit. Potuit HAGENOYENSIS scriptor hunc ex alterutro errorem haussisse, nisi forte Florum vidit, qui de Irenæo illo hodie meminit, aliud elogium ei tribuens. Tu de Irenæo Sirmiensi vide XXV Martii. Sequitur : « In Macedonia, sanctorum Thymotei et Dyogenis. »

VICTORIN et REG. SUEC., signatus num. 130, in fine subjiciunt : « Tracas, sancti Winobaudi presbyteri. » Alii aliter efferunt, ut mox patebit.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Hyrenei episcopi, et martyris, Timothei et Diogenis. Sixti papæ et martyris. »

VATICAN., signatus num. 5949, de Timotheo et Diogene silet. In fine subdit : « Sancti Cœlestini papæ qui sedit Romæ annis octo. »

STROZZ. : « Item sancti Cœlestini papæ. »

REMENS. sanctorum Timothei et Appollinaris : « Trecas, sancti Winobaudi presbyteri et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. : « Romæ, natale sancti Sixti primi, papæ et martyris, qui post beatum Petrum apostolum sextus, temporibus Adriani imperatoris, rexit Ecclesiam annos decem, menses duos, diem unum : et ut sibi Christum lucrifaceret, libenter sustinuit mortem temporalem. Hic constituit, ut sacrata mysteria non tractarentur, nisi a sacris ministris, et ut corporale altaris non fieret de serico, sed de purissimo lino contexto, non tincto. Hic etiam constituit, ut ter diceretur Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth in missa. Hic apud portam Appiam decollatus, ubi Dominus apparuit beato Petro quando dicebat : *Domine, quo vadis*? In Macedonia, » etc., pure. « Trecas, sancti Prudentii episcopi et confessoris. » De quo vide plura in Prætermissis. « Eodem die), beati Vermebandi abbatis. » Lege *Winebaudi;* aliis *Winobaudi.*

BELINI utraque editio, in fine subjicit : « Item sancti Cœlestini papæ. » De quo jam toties supra.

GREVEN. : « Firmini episcopi et martyris » (de hoc et sequentibus consule Acta et Prætermissos, ut errores et confusionem distinguas « et sociorum ejus XXV. Apud Syrmium, sanctarum Rufinæ, Moderatæ, Maximæ, et Machariæ. Item, sanctorum Herennei, Romani, Donati, Clusii, Quiriaci, Hyrenei episcopi Smyrnensis. Cœlestinæ virginis et aliorum LXXX maytyrum. Luciæ viduæ et martyris. Anegra Galatiæ, beati Théodori episcopi, sapientia et sanctitate insignis. In Dacia, Wilhelmi abbatis et confessoris. Trecas, Prudentii episcopi et confessoris. Vermebandi abbatis. »

MOLAN. : « Item, sancti Cœlestini abbatis. » An non *papæ*? » Et beati Wermebandi abbatis. » Dein typis minoribus : « In Hybernia, sancti Celsi Ardinarchensis archiepiscopi et confessoris. De quo B. Bernardus in Vita Malachiæ. Constantinopoli, natalis magni et beati patris nostri Eutychii, patriarchæ Constantinopolitani, cujus Vita et miracula conscripta sunt ab Eustachio humili presbytero. » Hactenus prima editio. In aliis brevius : « Item, sancti Cœlestini papæ. Et beati Wermebandi abbatis. In Dacia, Wilhelmi abbatis Roschildensis et confessoris. Die sexta, sancti patris Eutychii archiepiscopi Constantinopolitani. » Omittitur elogium, quod in prima editione appositum erat. Vide cætera in Actis.

VII *Idus.* *Die* 7.

Apud Africam, natalis sanctorum Epiphanii episcopi, Donati et aliorum tredecim. Eodem die, Egesippi Viri sanctissimi, qui vicinus Apostolorum temporum, omnes a passione Domini usque ad suam ætatem ecclesiasticorum actum textuit historias, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret caracterem. In Alexandria, sancti Pelusii presbiteri.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Creven.*, et *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden. utrumque*, *Lovanien* et *edit Ultraj.-Belg.* Accedit item *Belinus* in eo solum discrepans, quod Pelusium Hegesippo anteposuerit.

VARIANTES LECTIONES.

Pro *tredecim* sociis Epiphanii et Donati, codices non pauci ponunt *quatuordecim*, ut Antuerp., Max.-Lubec., codd. mediæ notæ, etc. Standumne pro numero textus, vide in Actis; certum putamus ita scripsisse Usuardum, ut patet ex codicibus probatioribus. *Hegesippi* legendum plane assentior, uti posuit solus codex Tornacensis, male Praten. *Hejesippii*, non melius Herinien. *Eiesippi.* Reliqui interim in textu cum codicibus omnibus aliis, post Adonem in utraque editione, *Egesippi Eusippi* in Munerato typographi vitio tribuendum. Tornacen. et Max.-Lubec. et codices mediæ notæ, pro *Apostolorum temporum*, nitidius legunt *Apostolorum temporibus*. Cæteri omnes ut in textu; in quo Usuardus ductorem non recte secutus est, qui ex Hieronymo bene descripserat, *vicimus Apostolorum temporum* Sequitur in codicibus omnibus vox *omnes*, a Greveno et Molano prætermissa, qui ambo cum aliis mediæ notæ codd. adjiciunt, *sermone simplici*, ex Adone potius quam ex Usuardo sumptum. *Caractere* scripsit Munerat. quem casum servat Romanum modernum. At quotquot vidi codices omnes utuntur accusativo, et iidem omnes legunt, ut in textu servatum est, si nimis scrupulose, per me licet, corrigatur. Ubinam Greven. *Peleusippi* invenerit, nescio: Molan. præfert *Peleusii*, cum Antuerp, et Max.-Lubec. Nobis præplacet communior scribendi ratio in textu expressa. Menda scriptoria satis est indicasse, ut *Affricam*, *Aphricam*, *historias*, etc.

OBSERVATIONES.

De *Epiphanio* et sociis brevem, sed accuratum Commentarium elaboravit Henschenius, in quo variorum Martyrologiorum sententias, circa certaminis diem et sociorum numerum relatas invenies. Ea hic

repetere supervacaneum esset. Hoc notandum, primum videri Usuardum, qui eam classem martyrum hac die collocavit, cum Hieronymiana passim VIII Idus annuntient, uti Notkerus etiam posuit. Beda vero, Romanum parvum, Ado et Rabanus neutro die de ea meminerunt. *Hegesippus* a Romano parvo primum memoratus, tamquam *vicinus apostolicorum temporum*, ab Adone insigni encomio exornatur, quod ferme ex sancti Hieronymi libro de Script. eccles. acceptum, Noster in pauciora contraxit, iis prudenter omissis, quæ propius ad sanctum Justinum pertinere recte in Actis observavit Henschenius. Notkerus in elogio Hegesippi, solito etiam brevior est, rescissa controversa periodo, qua Ado verba illa, quæ plene habes in auctario Greveni: *Nam et ego ipse, sectis Platonicis institutus, audiens infamari Christianos et videns eos impavidos*, etc. Hegesippo perperam tribuit, cum Justino ascribenda esse, hic paucis insinuet Henschenius, fusius id probans ad XIII Aprilis: qui hoc die plura ad Hegesippum spectantia ex variis Eusebii locis componit, quæ historice deducta sunt a Tillemontio tomo III pag. 47

Pelusius vel *Peleusius* Romano parvo et Adoni ignotus, ex Hieronymiano aliquo, ubi *Pilusus* vocatur, haud dubie profluxit, Inde ab Usuardo excerptus. *Pilosum* nominat Rabanus, alii aliter efferunt. Wandalberti versiculus ex Hieronymianorum sensu procedere videtur, ubi *Diogenes* et *Thimotheus* etiam hodie ponuntur. Ita sonat:

Diogenes septenis Peleusiusque feruntur.

Censuit tantisper Henschenius, non idem par martyrum esse, quod in hesterno laterculo *Macedoniæ*, hodie ab Hieronymianis *Antiochiæ Syriæ* tribuitur. Sed de his satis die præcedenti. Pro textus veritate dicta sufficiunt. Scrupulus, qui Henschenium vexat, num *Peleusius*, *Peleusus*, *Pelensius*, *Pelusus*, etc., inter tot nomina etiam *Clusius* dicatur in antiquis Martyrologii Hieronymiani apographis ad diem præcedentem; item, an unus idemque sit *Eleusius* et *Peleusius* summa ea difficultate involvitur, qua tot alii martyres ex iis codicibus accepti; quorum cum nulla ulterior notitia alicunde acquiri possit, vix tantum nobis relinquunt, ut vel probabili aliqua conjectura unum ab altero satis secure distinguamus. Id mihi videtur tutissimum, tandiu martyrologiorum nostrorum vestigia premere, donec certius aliquid elucescat.

AUCTARIA.

Pulsan. sic hodie loquitur: « Apud Africam, sanctorum Epiphanii diaconi, Donati et aliorum tredecim. *In Alexandria, sancti Pelusii presbyteri.* Ipso die, sancti Victoris. » Quis hic sit, nescio, nisi inter Libycos martyres connumeretur.

Albergen. et Danic. ita incipiunt: « Romæ, natale sancti Celestini papæ, qui constituit ut psalmi David CL ante sacrificium antiphonatim canerentur, nam antea Epistola tantum et Evangelium recitabantur. » Similia habet Ado Mosandri, unde plane sit verosimile, ex aliquo Adonis apographo huc transisse. De cætero purit sunt citati codices.

Centulen.: « Egesippi viri sanctissimi, temporibus apostolorum vicini. In Alexandria, sancti Pelusii presbyteri. In Africa, sanctorum Epiphanii episcopi, Donati et aliorum. »

Rosweyd.: « Apud Africam, sanctorum Epiphanii et Donati martyrum. » Sequitur de Hegesippo satis pure. Tum: « In Antiochia Syriæ, Timothei martyris cum aliis s x. In Alexandria, Pelusii episcopi. » In textu melius est *presbyteri*.

Antuerp.-Maj. Hegesippum primo loco refert cum longiori elogio, ferme ex done descripto. De Epiphanio pure: de Pelusio nihil.

Bruxellen. multa habet quæ curioso lectore digna existimavi. Incipit: « Egesippi confessoris, viri sanctissimi. Qui vicinus apostolorum temporibus, omnes a passione Domini usque ad suam ætatem ecclesiasticorum actuum texens historias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia, hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret caracterem. » Hactenus ex Adone: quæ sequuntur, de suo addidit: « Romæ, beati Celestini papæ. Qui rexit Ecclesiam annos octo. Hic constituit ut psalmus *Judica* ante introitum missæ dicatur. Et ex ejus instituto Introitus, Gradualia, et Offertoria, quæ in missa ante sacrificium dicuntur, de Psalmis extracta sunt. Sub ipso etiam tertia synodus Ephesina Nestorium hæreticum condemnavit. Hic etiam papa Celestinus sanctum Patricium filium Conches, sororis beati Martini Turonensis, misit in Yberniam, qui omnes ibidem ad fidem Christi convertit. » In Epiphanio et Pelusio purus est. Additur in fine: « Item sancti Macharii monachi. » Prætermittitur.

Hagenoyen. in textu, præter morem, tantum non purus est, de Cœlestino eadem habet, quæ superius ex Alberg. et Danic. recitavi.

Reg. Suec. qui fuit principis Ursini in Bohemia: « Romæ, » sancti Cælestini papæ. Qui post beatum Petrum constituit, ut psalmi David CL ante sacrificium antiphonatim canerentur, nam antea Epistola tantum et sanctum Evangelium recitabantur. »

Matric.-Carthus.-Ultraject.: « Egesippi confessoris, viri sanctissimi, qui scripsit historias a passione Domini usque ad suam ætatem. Peleusii presbyteri et confessoris. » Cur non *martyris?*

Vatican., signatus num. 5949, præterit Pelusium; addit autem: « In Antiochia Syriæ, sanctorum Timothei et Diogenis. »

Editio Lubeco-Col.: « Romæ, sancti Celestini papæ et confessoris, qui rexit Ecclesiam annos octo. » Sequuntur quæ ex Lovanien. supra dedimus. Tum: « Hic etiam constituit ut psalmus *Judica me, Deus, et dicerne causam meam*, ante Introitum missæ diceretur. » In Africanis satis pura est. De Hegesippo eadem fere habet, quæ Bruxellensis. In fine: « In Alexandria, sancti Peleusii presbyteri et confessoris. »

Greven.: Prædicatus Egesippus in libris suis hæc refert. Nam et ego in sectis Platonis institutus, audiens infamari Christianos et videns eos impavidos ad suscipiendam mortem atque omne supplicium tolerandum, considerabam quod impossibile esset in malitia eos et libidine conversari. » Hæc ex Adone desumpta sunt, sed quæ Hegesippo abjudicanda diximus. « In Anglia, Salvatoris martyris. » Anglis ipsis ignotus est. « Item Eleusi, Machariæ, Philiberti. » Quid de hac conjunctione dicendum, vide in indice Prætermissorum. « Celestini papæ et confessoris, qui rexit Ecclesiam annis octo. Hic, » etc., ut Albergen. « Alii ponunt eum, » inquit « die sequenti. » Imo diebus variis. « Brandani episcopi et confessoris. Translatio sancti Timothei apostoli et martyris. » De his vide Prætermissos. « Item in Eyflia, monasterio Steynfelt. sanctæ memoriæ Hermanni, qui et Joseph propter simplicitatem dictus est. »

Molan. typis parvis de Hermanno habet jam dicta: « Eodem die, sancti Aiberti monachi et presbyteri Crispiniensis monasterii, cujus vitam scripsit quidam archidiaconus Austromandiæ. » Aliæ editiones adjungunt: « Die septima, sancti patris Georgii episcopi Melitines. » Melius *Mitylenæ*. Minori denuo charactere: « Crispinii, obiit Dominus Aibertus inclusus, cujus memoriam facit Crispinium in Litaniis monasterii. Festum vero in sacella vicino, in quo quiescit, postridie dedicationis ejus oratorii, quod est secunda die Maii. Pompeiopoli, sancti Calliopii martyris. In Eiflia, monasterio Steinfelt, sanctæ memoriæ, etc., » ut supra.

VI *Idus.* *Die 8.*

Apud Corinthum, beati Dionisii episcopi, cujus eruditione et gratia, quam habuit in verbo Dei, multi fruuntur usque hodie. Claruit autem item Christi electus temporibus Marci Antonini et Lucii Aurelii. Turonis, sancti Perpetui episcopi, admirandæ sanctitatis viri.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, A *ject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Ultra-* *edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES

In paucissimis differunt codices, iisque vix observatu dignis. *Corintum* scribit solus Herinien. Alii paulo aliter, plerique ut in textu et bene. Omnes legunt *Dionisii*, et nos ita legendum putavimus, quamvis *Dionysii* scribi debeat. *Thuronis* male habent Greven. et Molan. Sic *ammirandæ* in solo Greveno.

OBSERVATIONES.

De *Dionysio* Corinthiorum episcopo, descriptis ab eo epistolis, deque ejus sacri corporis ad Sandionysianum cœnobium facta sub Innocentio papa III translatione, agunt hodie Acta nostra ubi Martyrologia nonnulla citantur, in quibus hac die festivitas Dionysii recolitur. Ast ea inter nullum Usuardo antiquius, nullum ei synchronum reperire est. Wandalberti versus a textu recedit longissime :

Maximus et senas Idus tenet atque Solutor.

Qui duo sancti ex solis Hieronymianis procedere possunt. Est ergo Usuardi tam propria hæc annuntiatio, quam certum est eam a nullo superiore martyrologo acceptam. Nihil in elogio peculiare tradit Usuardus, quod non de antiquis omnibus Ecclesiæ scriptoribus dici queat, ut ex dictis perspectum est, et magis ex dicendis patebit. Poterat certe ex Eusebio proferre aliqua, huic soli Dionysio magis accommodata, ut in Actis ordine exhibentur, ab iis expurgata, quæ illi non debite ascribi solebant. Henschenium præ oculis habuit Tillemontius tomo II, a pag. 448. Porro quæ de præfato corpore, in Sandionysiano cœnobio quiescente, situe Areopagitæ Atheniensium, an hujus Corinthiorum episcopi, controverti solent, ad præsentem institutionem non pertinent.

De *Perpetuo* meminit Romanum parvum et post eum Ado, ex quo id tantum desumpsit Usuardus, quod pluribus aliis sanctis commune supra vidimus, iis rescissis, quæ in solum *Perpetuum* privatim quadrabant. Fidelius sua præstitit Notkerus, et quidem Adonis dicta, *angelica demonstratione* ampliavit. B Adonis textum tantum non integrum dabunt Auctaria codicum Bruxellensis et Hagenoyensis infra. Hactenus pro nostro Usuardo, qui hic, ut passim solet, Adoni adhæsit. Aliter scribunt Hieronymiana aliqua apud Florentinium, in quibus ad xxx Decembris ultimo loco legitur : *Turonis, Perpetui episcopi et confessoris.* Addidit Rabanus eodem : *Qui sancti Martini ecclesiam ædificavit.* Plusculum dixerat Florus, quem videsis aut in fonte, aut in Actis. Quod autem de *Perpetuo* in Adonis codicibus repertum est, recte, me quidem judice, Mosander et Rosweydus pro additamento habuere. Uter dies præferendus sit, non facile statues, cum Gregorius Turonensis, ex quo Perpetui vita sumitur, eum, qui ipsi ultimus in terra fuit et natalis in cœlo, indicare neglexerit. Cætera vide apud Henschenium.

AUCTARIA.

Pulsanen., Antuerpien.-Max., Lubec. et Belin. C puris codicibus annumerari possunt, a quibus in eo solum deficiunt, quod brevissimum Perpetui Turonensis elogium omittant, ita scribentes : « Turonis, sancti Perpetui episcopi. »

Rosweyd. etiam purus esset, nisi inter Dionysium et Perpetuum insereret sequentia : « In Africa, Macharii martyris et aliorum novem. » Unde sociorum præcise novem manipulum codicis hujus scriptor eruere potuerit, doceri cupio.

Centulen. : « Apud Tolosam, beati Exuperii episcopi et confessoris. Qui beatus vir, fuit valde parcus [*opinor subintelligi* sibi] et indigentibus extitit [largus] et pius. » Hæc melius ex Usuardo tradit Antuerp.-Maj. statim referendus, sed quæ spectant ad xxviii Septembris. Sequitur in Centulen. : « Apud Corinthum, beati Dionysii episcopi. Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. »

Antuerp-Maj., omissis Dionysio et Perpetuo, Exuperii elogium supplet hoc modo : « Apud Tolo- D sam, sancti Exuperii episcopi et confessoris. Qui beatus vir quantum sibi extitit parcus, quantumque aliis largus, sanctus Hieronymus memorabili prosecutus est relatu. »

Bruxellen. de Dionysio ea fere refert, quæ nos in textu, sed inverso paululum ordine. Sequitur de Exuperio, ut codex proxime superior. Tum : « Item Romæ, Calixti papæ et martyris, cujus principalius festum cadit II Idus Octobris. » Unde ergo festum hoc minus principale, aliis incognitum? An ex aliqua translatione! Vide Prætermissos, ubi rejicitur ad dictam diem XIV Octobris : « Turonis, sancti Perpetui episcopi, admirandæ sanctitatis viri, cujus ope templum, super ossa beati Martini episcopi perfectum est, et eo ipsius corpus translatum est. » Hæc ex Adone, sed non ad verbum desumpta sunt.

Hagenoyen. in Dionysio etiam ferme purus est. De Perpetuo, post *viri*, subdit : « Qui ecclesiam in honore beati Martini episcopi ædificavit, et ossa beati Martini transferri fecit, et in eadem ecclesia, illa honorifice, ut decuit, collocavit. Tandem multis perpetratis virtutibus, ipse obiit in pace tranquilla. »

Aquicint. in fine post *viri*, addit : Romæ sancti Cælestini papæ. Hic constituit, ut psalmi David ante sacrificium antiphonatim canerentur, nam antea Epistola tantum recitabatur, et sanctum Evangelium. » Vides, verum esse, quod diximus, nempe variis diebus hunc sanctum referri.

Matrig.-Carthus.-Ultraject. : « Dionysii episcopi Corinthiorum. Perpetui episcopi Turonen- D sis. »

In Vatican., sign. num. 5949, adjectum est : « In Africa, sanctorum Macarii, Connexi, concessi et Maximæ. » Ex Hieronymianis accepti sunt.

Altemps. : « Item Concessi, Ammonii et Successi. » Ex eodem fonte. Vide in Actis recte conjuncta.

Florentin. : « Romæ in cœmeterio sanctæ Priscillæ, via Salaria, natale sancti Cælestini primi, papæ et martyris. »

Editio Lubeco-Col. in Dionysio pura est. De perpetuo sic habet : « Turonis, sancti Perpetui episcopi, admirandæ sanctitatis viri. Cujus ope templum super

reverenda ossa beati Martini episcopi perfectum est, et plurimarum aliarum extitit fundator ecclesiarum. »

GREVEN. : « Apud Africam, natalis sanctorum Timori, Macharii, Connexi et Maximæ et aliorum. Item Concessi, Salutaris [*quidni* Solutoris], Successi. Januarii, Pinnarii martyrum. » Ex diversis Hieronymi apographis. » Celestini papæ, secundum alios die præcedenti. Exuperii episcopi Tholosensis et confessoris, qui ponitur infra XXVIII Septembris. Gemmari abbatis et confessoris. » An *Cenemari?* Putat Henschenius esse « Geremarum » abbatem Flaviacensem, qui colitur, vel saltem ab aliis refertur XXIV Septembris. « Sexburgis reginæ et abbatissæ, cujus Beda meminit lib. IV Historiæ gentis Anglorum. » Dies natalis est VI Julii.

MOLAN. typis minoribus, de Sexburge vel Sexburga, Grevenum transcripsit. Sequitur : « Depositio beati Redempti, Ferentinæ civitatis episcopi et confessoris, de quo in Dialogis Gregorius. » Hactenus editio prima. In aliis : « Item, beati Alberti, patris ordinis Carmeli, episcopi et confessoris Hierosolymitanæ ecclesiæ. Marchianis, elevatio sancti Jonati, confessoris Christi. » Rejicitur ad I Augusti. « Die octava, sanctorum apostolorum. Herodianis, Agabi, Rufi et sociorum. » Ita a Græcis et simul, hac die coluntur; conjuncti etiam in Kalendario Moscovitico : a Latinis seorsim, ut videre est in indice Prætermissorum. Sequitur aliis litteris. « Item, sancti Bademi archimandritæ et martyris, cujus martyrium habet Metaphrastes Simeon. » Inter Prætermissos remittitur ad diem sequentem, ubi et *Badimus* vocatur.

V *Idus.* *Die 9.*

Natalis beati Procori, qui fuit unus e septem primis diaconibus : hic fide et miraculis præclarus apud Antiochiam martyrio consummatus est. In Sirmio, passio sanctarum septem virginum, quæ dato simul pretio sanguinis, vitam mercatæ sunt æternam.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max* B *Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Plerique codices legunt *Procori*, quos secutus sum : veram lectionem habent Pulsanem. et Molan. Munerat. omisit vocem *Septem*, ante *primis diaconibus*. Greven. et Molan. malunt scribere, *diaconibus primis*. Pulsanen. pro *præclarus*, solum posuit *clarus*. In Pratensi est *Syrmio*, melius cum reliquis in textu. In Pulsanen. deest *septem*, ante *virginum*. Caute sane, si id consulto factum est, ut ex dicendis patebit. Solus Muneratus post *virginum*, addit et *martyrum*, *dyaconibus*, *martirio*, *mercata eternam*, ætatem redolent qua scripta sunt.

OBSERVATIONES.

Ad x Januarii *diaconos illos quatuor de primis* nominatim retulimus, quos ab aliis omnibus martyrologis præteritos, a solo Romani parvi auctore certis diebus affixos fuisse existimamus. Inter hos, ordine tertius *Prochorus*, hunc sibi sacrum diem obtinet, ita ibi signatus : *Antiochiæ, Prochori diaconi, qui unus est de septem.* Ado in Martyrologio non discrepat, nisi quod secundo loco posuerit. Breve encomium inter festivitates apostolorum ita refertur : *Beati Prochori diaconi, præclarissimi fide et miraculis viri, apud Antiochiam martyrio consummati, ibique quiescentis.* Hac eadem phrasi usus est Notkerus, quam nescio cur Noster immutaverit. Ipsam codices aliqui in Auctariis citandi, integram retinent. Unde sua Ado eruerit, minime constat; nec quidquam satis certi de Prochoro traditur, præter ejus ad diaconatum electionem ex Actorum cap. 6. Nec auctor dici potest libelli apocryphi, fabulis mendaciisque referti, *de Vita, miraculis et assumptione S. Joannis evangelistæ.* Cæterum de Prochoro inter martyrologos nostros eorumque sequaces satis convenit.

De *septem virginibus* major est controversia. In apographis Hieronymianis distinctissime exprimuntur classes virginum binæ, et prima quidem, quæ *Sirmii*, vel *in Syrmia* collocatur, non *septem*, sed solas *quinque* complectitur, *quarum nomina Dominus novit*, vel *Deus scit;* cohorte altera septenarum *alibi* notata, etiam cum singulari in nonnullis codicibus charasteristica, cum titulo nempe *Canonicarum*, intellige *sacrarum virginum*, ut recte, nisi fallor, conjectat Florentinius, cujus notationem consulat curiosus lector. Interim tamen et Beda, et Rom. parvum, et Ado Rosweydi, quos Usuardus secutus est, diserte *virgines* numero *septem Sirmio* ascribunt, ut faciunt etiam Rabanus et Notkerus. In quo martyrologi passim omnes, etiam revisores Romani hodierni. Usuardi vestigia unanimiter premunt. Male, opinor, nisi quis vetustissimos Hieronymianos codices, inter se plane consentientes, recentioribus aliis posthabendos contenderit, quod nemini harum rerum perito, probatum iri existimo. Mosandri Adoniana editio a citata plurimum differt, utpote quæ utrumque virginum numerum, servato positionis errore exprimat, variaque confundat, ab Adone Rosweydi suis locis discreta. Plura de his in Actis et apud laudatum Florentinium; nobis sat est, fontem vel fontes indicasse, unde sua Noster acceperit, ne is primus errasse censeatur. De cætero genuinum ejus textum in laterculo referri plane persuasum habeo. Superest ex Wandalberto adjicere distichon, quo in eamdem sententiam ab eo honorantur.

D Lampade septem quinis micat Idibus alta
Virgineus radians simul æthere flosque decorque.

AUCTARIA.

Jam supra indicavimus, codicem HERINIEN. cætera quantumvis probatissimum, a reliquis dissidere, quod in hunc diem rejiciat : « Apud Palæstinam, sanctæ Mariæ Egyptiacæ. » Vide Observationes nostras ad II Aprilis. Cum HERINIEN. consonant codices alii mox citandi.

LOVANIEN. purus est nisi quod post *consummatus est*, addat, *ibique quiescens.*

ROSWEYD. incipit : « Apud Palæstinam, transitus sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ peccatrix appellatur. » Sequitur : « In Sirmio, septem virginum canonicarum, » etc., bene. « Eodem die, natale beati Procori, qui fuit unus de septem diaconibus. » Cætera ut in textu.

CENTULEN. : « Natalis beati Prochori diaconi, fide et miraculis præclarissimi viri. Antiochiam consummati, ibique quiescentis. Apud Sirmium, septem virginum, quæ in unum meruerunt coronari. » Hic phrasis Adonis, Usuardinæ præposita est. « Eodem die, transitus beatissimæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ juvante gloriosa domina nostra semper Virgine Dei Genitrice, reliquit omnes illecebras carnis et facta est vas electionis. »

ANTUERP.-MAJ. agit cum textu de Prochoro et septem virginibus Sirmiensibus, in quibus cum CENTULENSI ferme convenit : nempe qui jam sæpius Adonem, non Usuardum transcribere soleat. Ad puritatem deinceps magis accedet.

BRUXELLEN. : « Apud Antiochiam, natale beati Procori diaconi, viri fide et miraculis clarissimi; qui fuit unus de septem primis dyaconibus martyrio coronatus. Apud Sirmium, natale sanctarum septem virginum, quæ simul coronari meruerunt, et dato pretio sanguinis, vitam æternam mercatæ sunt. Apud Palæstinam, transitus beatæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ peccatrix pœnitens appellatur : cujus actus valde mirabiles, et omni laude digni inveniuntur. Apud Montes Hannoniæ, depositio seu transitus beatæ Waldetrudis, neptis beatæ Gudulæ. » De qua vide in Actis.

HAGENOYEN. « Natale sancti Procori martyris. Qui fuit de septem primis dyaconibus unus, qui statutus erat ab apostolis cum sancto Stephano ad ministerium viduarum. Hic fide et miraculis præclarus erat, et apud Antiochiam martyrio coronatus est. » In virginibus Sirmiensibus purus est. « Romæ, passio plurimorum martyrum, quos sanctus Alexander papa, dum in vinculis teneretur, baptizavit in carcere. Hos omnes Aurelianus princeps, navi vetustæ impositos, in altum mare deduci, et illic ligatis ad colla lapidibus mergi in profundum maris fecit. » Hæc ad diem sequentem pertinent.

AQUICINCT. etiam Ægyptiacam Mariam huc refert, his verbis ; « Apud Palæstinam, sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ peccatrix appellatur. »

VICTORIN. et REG. SUECIÆ, signatus num. 130, in fine : « Romæ, sancti Cœlestini papæ, qui rexit Ecclesiam annis VII. Hic constituit, » etc., ut heri et nudius tertius inter Auctaria.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Septem virginum martyrum. Mariæ Ægyptiacæ. Prochori diaconi. » Vide quæ de iis jam non semel dicta sunt.

ALTEMPS. : « Item Fortunati et Donati. » Adjecta sunt hæc nomina ex aliquo Hieronymiano apographo, ut alia pridie.

STROZZ. et MEDIC. « Translatio sanctæ Monicæ, ex Ostia Tyberina Romam. »

Editio LUBECO-COL. in Prochoro solum adjicit : « Ibique quiescens. In Sirmio, etc., » pura est. Sequitur ; « Eodem die, beati Dioscori abbatis, qui fere centum exstitit pater monachorum. Hic communicantes fratres sæpe monebat, ut ad communionem Eucharistiæ non aliter accederent, quam diligentissime ad mortem præparati. » In Actis prætermittitur, defectu sufficientis probationis antiqui cultus : « Ipso die, translatio sanctæ Monicæ, viduæ, matris eximii doctoris Ecclesiæ sancti Augustini episcopi, de Ostia Tyberina ad Romanam urbem. »

BELINI utraque editio ita incipit : « Translatio corporis sanctæ Monicæ, matris sancti Augustini ex Ostia Tyberina Romam, pontificatu Martini quinti papæ, anno tertio decimo sui pontificatus, reconditumque apud sanctum Augustinum. » Reliqua satis plura sunt.

GREVEN. : « Item secundum aliquos hic, martyrium Jacobi majoris apostoli, Demetrii, Diaconi, Hilarii, Concessi, Marii, Fortunati. » Ex Hieronym. : « In Galliis, civitate Rotomagensi, beati Hugonis ejusdem urbis archiepiscopi et confessoris. Dioscori abbatis, qui fere, etc., » ut supra. « Depositio beatæ Mariæ Ægyptiacæ, quam Usuardus IV Nonas Aprilis ponit. Ipso die, translatio sanctæ Monicæ, matris beati Augustini ex ostiis Tyberinis ad urbem Romanam, tempore Martini papæ quinti. Waldetrudis viduæ et abbatissæ. »

MOLAN. : « Translatio corporis sanctæ Monicæ, etc., » ut editio LUBECO-COL. « Apud Palæstinam, sanctæ Mariæ Ægyptiacæ. In Galliis, civitate Rothomagensi, beati Hugonis præfatæ urbis archiepiscopi et confessoris. » Prosequitur alio charactere ; « Ejus corpus magna reverentia asservatur et fulget in Præpositura sancti Vedasti, Haspris dicta, in diœcesi Cameracensi. Dioscori abbatis, qui fere, » etc., ut habent editio LUBECO-COL. et GREVEN. Quæ tamen in aliis editionibus a Molano prudenter prætermissa sunt. Sequitur : « Civitate Diensi, sancti Marcelli ejusdem civitatis episcopi et confessoris, de quo Gregorius Turon. Acacii, Amidæ civitatis episcopi et confessoris : In Tripartita lib. XI, cap. 16. » Hactenus editio prima. In posterioribus, incipit : « In Galliis civitate Rothomagensi, etc., » ut supra. « In Castro Monte, transitus beatæ Waldetrudis. Quæ ex Vincentio viro nobili genuit sanctas virgines, Aldetrudem et Madelbertam; deinde ab illo, servata charitate, separata, in Castriloco ad exercitium spirituale multam sanctarum virginum militiam adunavit. Die nona, sancti martyris Eutychii. » Voluit dicere « Eupsychii. Eodem die, translatio corporis sanctæ Monicæ, matris sancti Augustini, ex Ostia Tiberina Romam, pontificatu Martini quinti papæ, anno decimo tertio sui pontificatus. » Tum typis minoribus : « Apud Palæstinam, secundum historiam, depositio sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ a nonnullis hoc die recolitur, ab aliis quarto Nonarum Aprilis, ubi ab Usuardo est annotata. » Utroque die satis dictum est.

IV *Idus.* *Die 10.*

Ezechielis prophetæ, qui a judice populi Israel apud Babyloniam interfectus, in sepulchro Sem atque Arfaxad est sepultus. Romæ, beatorum martyrum plurimorum, quos sanctus Alexander papa baptizavit cum teneretur in carcere. Hos omnes Aurelianus princeps navi vetustæ impositos, in altum mare deduci, et illic ligatis ad colla lapidibus mergi in profundum maris fecit. Alexandriæ, sancti Appolonii presbyteri et aliorum quinque.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultrajcct.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen,*, *Danic.* et *edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Pulsanen. scribit *Hezechielis*. Praten. et Belin. *Babyloniam;* Greven. et Molan., *Babylonem;* utrovis modo, non male : posui tamen cum cæteris, ut in textu. Pro *Sem*, habet Pulsanen. *Emath*. Tornacen. et Pulsanen. legunt *Arfaxat;* Munerat., *Arfaxath;* Belin. et Greven., *Arphaxat;* Molan., *Arpaxat*. Elige quod vis, ego lectionem Praten. et Herinien. prætuli, non quod meliorem existimem, nam legendum est *Arfaxad*. In Pulsanen. omissa est vox *papæ*. Turpius erravit Belinus dum scripsit : *Hos autem omnes Valerianus*. Cur Praten., Herinien., Munerat., Belin., Greven. et Molan. legant *navi vetusta*, haud satis intelligo; rectius, opinor, Tornacen. et Pulsanen. post Adonem *navi vetustæ*, et ita in laterculo. Pulsanen. in hujus periodi fine omisit *maris*, sic legens : *Mergi fecit in profundum*. De *Apollonii* nomine alibi egimus : male habent Tornac., *Apolinii;* Munerat., *Appolonii*, et Belinus *Apolonii*, Minutias alias prætereo.

OBSERVATIONES.

De propheta *Ezechiele* ejusque apud Bedam annuntiatione, plura hodie in Actis observat Papebrochius, inter quæ hoc plane exploratum puto videlicet laudatum martyrologum prophetas, si quos appellet, solo fere nomine indicare; ast hoc non magis ipsi peculiare, quam Romano parvo, Adoni et Rabano. Aliam Usuardi esse rationem ex decursu manifestum est. Quæ autem hodierni ejus elogii veritas censeri debeat, apud præfatum Papebrochium invenies. Ea porro quæ in Auctariis suggerit codex Hagenoyensis, non minori admiratione digna sunt, ut per te statim perspicies. Ut paucis dicam : præter *sacerdotis* titulum, qui ex ipsa ejus prophetia eruitur, cætera, quæ ad ejus gesta, vitæ tempus, mortis genus spectant, in obscuro delitescunt, nisi quod Athanasius *pro populo passum* memoret, *quia populo ventura prædicabat.* Non hinc, sed ex quibusdam apocryphis, de Ezechiele circumferri solitis, sua mutuasse Usuardum, satis verosimile est ; unde solum sepulturæ locum ex vero prodi existimat Papebrochius, ut pote *cujus diu permanserit inter Judæos et Christianos memoria venerabilis.* Quod autem eodem in loco sepulti olim fuerint *Sem* et *Arphaxad, id gratis traditum a Rabbinis, aut potius conflictum* arbitratur. Mitius dicamus, valde incertum esse, et sola ferme Usuardi auctoritate subnixum. Wandalbertus Bedæ brevitatem imitatur :

Ezechiel vates sancto dicat ore quaternas.

Martyres Romani a beato Alexandro papa baptizati et ex ejus Actis cum *Quirino* et *Balbina* desumpti, in Romano parvo atque ex eo in Adone memorantur. Noster ductorem suum de more secutus est, elogii totius substantiam, non verba ipsa scrupulose sectatus, quod Notkero familiarius esse, sæpe diximus. Advertat curiosus lector, norum captivorum martyrum numerum ex citatis sancti Alexandri Actis; quæ constanter sincerissima prædicat Henschenius, haud difficulter ad viginti circiter definiri posse. Item *Aurelianem*, qui hic *princeps* dicitur, supra ad XXX Martii, ubi de sancto Quirino agitur, *imperatorem* ab Usuardo compellari, qui tamen unus idemque *præfectus*, sit, seu *Comes utriusque militiæ, ab imperatore Trajano, de Seleucia Isauriæ ad interfectionem omnium Christianorum evocatus*, ut in laudatis Actis diserte exprimitur. Interim nec hi martyres quantumvis celebres, nec propheta Ezechiel in apographis uliis Hieronymianis noti sunt. Ex hisce tamen *Apollonius* certo profluxisse videtur, a Nostro primum consignatus, adjuncto sociorum quinque consortio, quos ex senis ibi nominatis, seligere non satis potuit Florentinius. Forte Acta nostra felicius distinxerint; nos controversiam in medio relinquimus. Erraverit nec ne Usuardus, aliorum esto judicium, textum ejus purum et simplicem nos reddidisse, codicum ferme omnium consensus abunde evincit.

AUCTARIA.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. hodie Bedam, Rom. parvum et Adonem potius quam Usuardum secuti sunt, ita primo loco annuntiantes : « Ezechielis prophetæ » simpliciter.

ROSWEYD. textui puro attexit ex Hieronym. : « In Africa, septemdecim martyrum. »

CENTULEN. : « Ezechielis prophetæ, apud Babyloniam lapidati, et in sepulcro Sem atque Arphaxat sepulti. Romæ, martyrum complurimorum, quos beatus Alexander papa baptizavit, quos princeps Aurelianus in mare præcipitavit. Alexandriæ, sancti Apollonii presbyteri et aliorum quinque. »

ANTUERP.-MAJ. ferme purus est, sed deficit in Apollonio.

BRUXELLEN. etiam in textu satis purus, in fine addit : « Item sancti Macharii archiepiscopi Antiocheni. Qui laboriosa pro Christo peregrinatione susceptа, Gandavum venit, et ibi in monasterio beati Bavonis moriens, sancto fine quievit. »

HAGENOYEN. ita incipit : « Apud Babolyniam, Ezechielis prophetæ. Qui de Jerosolyma datus est obses regi Nabuchodonosor a Joachim rege Juda, cum Daniele et tribus pueris ac Mardochæo. Qui propheta magnus erat in contemplatione ad Deum. Qui et mirabiles visiones vidit, et solus ipse inter omnes prophetas, filius hominis a Deo vocatus est. Qui sacerdos erat et populum transmigrantem more pontificis arguebat, mala eis prædicendo. Et quia quibusdam prædixit quod redituri non essent in terram Juda, ipsum per cardos et tribulos trahendo interfecerunt ; quem omnis populus sepelivit, pro gloria prophetiæ, quæ in ipso erat, in sepulcro Sem et Arphaxat filii ejus. Alexandriæ, passio sancti Apollonii martyris et aliorum quinque martyrum. » Martyres Romani hic prætermittuntur, quos heri perperam collocatos diximus.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Ezechielis prophetæ. Romæ, plurimorum martyrum. »

CODEX BIGOTIAN., signatus D 9, hoc die sanctum Hugonem Rotomagensem consignat, quem alii codices melius die præcedenti retulerunt. Sic legit simpliciter absque elogio : « Ipso die, depositio domni Hugonis archiepiscopi Rotomagensis. »

VATICAN., signatus num. 5949, adjicit in fine ex aliquo apographo Hieronymiano : « In Antiochia, sancti Theodori presbyteri. Apud Africam, sanctorum martyrum decem et septem. »

LUXOVIEN. : « Lugduni Galliæ, depositio sancti Siagrii. » De eo etiam Greven. infra, sed ab aliis ponitur die sequenti.

Editio LUBECO-COL. in textu modice interpolata, in fine subnectit : « Hic Apollonius Philemonem convertit, et judicem Alexandriæ, qui omnes pro Christi gloria submersi sunt. » Melius hæc prætermissa fuissent, ut pote quæ hodierno Apollonio minus quadrent, ut apud Florentinium et in Actis ostenditur.

GREVEN. : « In Africa martyrum septemdecim. In Thracia, natalis sancti Gaiani. Antonii martyris. Item Saturnini, Grani. » Ex Hieronymianis de more accepti sunt, præter Antonium, in Actis merito prætermissum. « Macharii patriarchæ Antiocheni et confessoris, juxta Gandavum in monasterio sancti Bavonis quiescentis. Apud Lugdunum, Siagrii confessoris. » De quo supra. « Theodori presbyteri. » An et martyris Antiocheni? Vide Prætermissos, ubi et de eo qui sequitur : « Mutii heremitæ. Joannis Baptistæ decollatio. » Remittitur ad XXIX Augusti. « Translatio sanctæ Gertrudis virginis. » Vita ejus et translationes illustratæ sunt XVII Martii.

MOLAN., typis minoribus : « Malachi episcopi Lesmorinensis et confessoris, de quo in vita sancti Malachiæ. » Hæc quidem in prima editione memorat Molanus, sed in sequentibus, uti et in Actis nostris, prætermissa sunt. Porro editiones posteriores habent : « In Gandavo, depositio beati Macarii episcopi et confessoris. Die decima, martyrum Terentii, Pompeii et sociorum. » Martyres Afros intelligit, secunda classe in Actis signatos. Tu ubi vide nomina distinctius expressa.

III *Idus.* *Die 11.*

Romæ, natalis beati Leonis papæ, cujus temporibus extiti sancta synodus Calcidonensis. Apud Cretam urbe Gortina, sancti Philippi episcopi, qui magis virtutibus et optimis studiis præditus fuit. Floruit

autem temporibus Antonini Veri et Lucii Aurelii imperatorum. In Dalmatia, civitate Salona, sancti Domionis episcopi cum militibus octo. Nicomediæ, sancti Eustorgii presbiteri.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Calcedonensis scribunt Munerat., Molan. et plerique codices alii ; secutus sum Praten., Herinien. et Creven. Quod putem eam fuisse medii ævi scribendi rationem. Neutra valet, uti nec virorum cætera eruditorum illa, quæ pridem invaluit legendi *Calchedon*, quam et ego alibi secutus fueram, ex A Stephano aliisque subinde convictus legendum *Chalcedon*. Hæc obiter hac occasione dicta sunto. *Domionis* habent codices passim passim omnes; Acta ponunt *Domnii* vel *Domnionis*. Munerat. male *Eustergi* pro *Eustorgii*. *Nicomediæ*, *sinodus*, *preditus*, etc., indicasse sat est.

OBSERVATIONES.

Romæ, Leonis papæ et confessoris, verba sunt genuini Bedæ. Nihil de eo in apographis Hieronymianis hoc die, nihil in Romano parvo, nec proinde in Adone, ut etiam Mosander fatetur. Rabanus Bedæ verbis aliquid detrahens, elogium concinnavit non omni ex parte sincerum, quod a Notkero fere ad verbum transumptum est. Noster paucula de suo deprompsit, quæ potissimum pontificis vere maximi decus unice prædicant. Et quidem fatendum est, præcipuam jam olim apud Latinos fuisse hodiernam magni Leonis solemnitatem, tametsi constet, hunc diem, nec natalem ordinationis, aut consecrationis pontificalis, nec magis natalem in cœlo, aut depositionis, dici posse; ut proinde translationis alicujus, aut elevationis celebritatem recoli existiment Henschenius et Papebrochius. Porro diem ipsum *depositionis*, post ultimum operum S. Leonis editorem, XXX Octobris affigendum putant laudatus Papebrochius et Castellanus; quod mihi nullo modo placet. Quidni enim prævaleat X Novembris antiquitate cultus, in Hieronymianis eo die concorditer asserti : *Romæ depositio sancti Leonis episcopi*. Certe ip o illo die X Novembris, non a Notkero, sed a Rabano repetitur, atque is optime cum Hilari successoris ordinatione, ab Henschenio et Florentinio componitur : neque hactenus video, cur antiquissimorum martyrologorum, a tot aliis confirmata sententia, deserenda sit, multo minus, cur hic sibi tantopere quasi de effosso thesauro plaudat Pagius, ad annum CCCCLXI, contra reliquos, more suo rotunde definiens, *mors ejus* (Leonis) *quod huc usque omnes latuit, contigit pridie Nonas mensis Novembris, seu die quarto ejusdem mensis*. Quem calculum ineat, ibi palam est, nos bona ejus venia aliter sentiendum putamus. Quæ hic præterea expendi possent, ad XXVIII Junii remittenda sunt. Non satis ample Leonis res gestas tractasse videtur Henschenius, Vitam a Canisio primum adornatam et editam secutus; at conatum ejus eruditi alii magis explicuerunt et extenderunt, quos inter Tillemontius totius vitæ seriem latius sed non sine partium studio, drosequitur tomo XV, a pag. 414 ad 832, totis 175 articulis, quos nec evolvere otium, nec in omnibus probare animus est. Accipe modo breve, sed satis elegans metricum Wandalberti encomium :

> Pontifice et summo ternæ irradiante Leone
> Splendet, ore, manu, Christi qui pavi ovile.

B *Philippus Gortynensis* in Romano parvo hodie unicus : *Gortinæ, Philippi episcopi, qui claruit Antonini Viri et Lucii temporibus*. Nihilo plus dicit Adonis elogium a Notkero descriptum, a nostro paraphrasi paulo nitidiori translatum. *Gortinæ* satis recte scripsit Romani parvi compilator, melius alii *Gortinæ*, cur autem in *Cortynam* id mutaverint Ado et post eum Notkerus, noc divinare lubet, nec examinare. Nec illud inquirimus, cur idem *Philippus* in Romano parvo, Adone et Notkero repetatur ad VIII Octobris, ibi ab Usuardo melius prætoribus, cum utrobique de eodem agi manifestum sit. Quæ in Philippi virtutum, et doctrinæ commendationem ab Irenæo, Eusebio, Hieronymo, aliisque tradita sunt, sub unum aspectum ab Henschenio exhibentur. De *Salonitani episcopi* nomenclatione controvertitur : ad certum videtur Usuardum sic scripsisse, uti in aliquo Hieronymiano, ex quo cum eum verosimillime accepit, repererat, et nos in textu servandum omnino p tavimus. Si *Domnianis* mavis cum Nothere, quod certe præferendum esse fatemur, cavesis, ne etiam *millium octo* scribas, pro *militum octo*. Sitne vero hic ipse octonus numerus, plane ad veritatem exactus, docebit te Florentinius; plures in Actis nostris numerantur. Cæterum hæc Usuardi textus puritati nihil quidquam officiunt, quemadmodum nec omissi, *Eustorgii Nicomediensis* socii, in Hieronymianis distincte nominati, ab Usuardo non satis scrubulose, ut passim solet, prætermissi.

C

AUCTARIA.

Defectibus hac die laborant codices, cætera plerumque puri. TORNACEN. Domnionem omisit. PULSANEN. Eustorgium partemque elogii sancti Philippi ANTUERP. et MAX.-LUBEC. Leonis papæ elogium rescindunt.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LELDLN., LOVANIEN. et EDITIO ULTRAJECT.-BELG. puris codicibus accedere possent : exclusi tamen sunt, quia de Leone scribunt : « Romæ, natale beati Leonis papæ primi et confessoris; cujus temporibus extitit quarta synodus, scilicet Calcedonensis. »

D ALBERGEN et DANIC. his superaddunt : « In qua congregati sunt quingenti et trigenta episcopi, exponentes fidem catholicam et confitentes contra hæresim Eutychianam, duplicem in Christo naturam, Divinam scilicet et humanam. » Cætera etiam puri sunt.

CENTULEN. hoc solo defectu a puritate recedit, quod in elogio Philippi ea prætermittat, quæ incipiunt : « Floruit autem, etc. »

ANTUERP.-MAJ. deficit in Eustorgio, cujus annuntiationem totum expunxit, et Adonianum Philippi elogium pro Usuardino supposuit.

BRUXELLEN., in Leone et Philippo modice interpolatus, de Domnione habet : « Apud Dalmachiam civitate Sabaria, etc. » In Eustorgio purus est. Tum subdit : « In Britannia, sancti Gutlachi confessoris et anachorite. »

HAGENOYEN. incipit a Philippo. Sequitur Domio. Dein de Leone ferme, ut ALBERGEN. et DANIC. De Eustorgio pure

ROSWEYD. Secundo loco post Leonem : « In Britannia, depositio sancti Guthlaci confessoris Christi et anachoretæ, qui pro Christo nulta et inaudita tormenta a malignis spiritibus perpessus, ad ultimum eorum machinamenta superans, in optima conversatione migravit ad Dominum. » Sequuntur Philippus et Domio. Tum : « In Africa, Donati, martyris cum aliis ducentis quadraginta. Lugduni, Siagri confessoris. » Demum de Eustorgio.

AQUICINCT. : « In Britannia, sancti Gutlaci confessoris et anachoretæ, qui multis virtutibus fulgens requievit in pace. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Guthlaci confessoris et eremitæ. Leonis papæ tertii et confessoris. Zenonis Veronensis episcopi et confessoris. » An non martyris? Vide in Actis XII Aprilis. Leo III qui etiam in editione LUBECO-COL. hodie perperam notatur, spectat ad XII Junii.

In VATICAN., num. 5949, omittitur Domio. Adjicitur autem : « In Mauritania, sancti Domnini episcopi et militum novem. » Confusio facile retegi, et corrigi potest.

ALTEMPS. : « Turonis, sancti Agrici abbatis. Lugduno Siagrii episcopi. Item Fortunati et aliorum ducentorum quadraginta. »

Codex CASTRI CAROLI : « Lugduno, depositio Siagrii, Patricii. » Hæc in actis duo sunt nomina, ubi de Siagrii episcopatu nulla fit mentio.

MONSIS SANCTI : « Sancti Agrestii martyris, qui fuit socius sancti Romarici, cujus corpus requiescit in isto sancto monte de Rombech, qui antiquitus vocabatur Habendi-castrum. » De hoc Sancto nihil alibi reperio, forte aliquid recurret in vita S. Romarici VIII Decembris.

Editio LUBECO-COL. sic incipit : « Romæ, natale beati Leonis III papæ et confessoris, qui sedit in episcopatu annos viginti, menses quinque, dies decem et sex, tempore beati Karoli Magni, et eidem Augusto diadema imperii contulit. Hic legitur visitasse beatum Severinum in Colonia Agrippina, in ecclesia ipsius et prolixiorem orationem ibidem fecisse : similiter suis comitibus hæc verba dixisse : Dominus Severinus domi est, et ideo non ausus sum illum præterire insalutatum. Hic Romæ sepultus est apud sanctum Petrum. » De Leone magno, nihil. De Philippo, pure. De Domione, ponit, « cum militibus octo, martyribus, qui Christum negare nolentes, pro ejus nomine occisi sunt, gloria et honore. » De Eustorgio addit : *martyris*. « In Britannia, sancti Guthlaci presbyteri et confessoris. Eodem die, sanctorum Fortunati et aliorum ducentorum quadraginta martyrum. Ipso die, beatæ Godebertæ virginis. Item, sancti Didimi eremitæ, in quo erat multa gratia contra venenata. »

BELIN. Prima editio post *imperatorum*, interserit : « In Antiochia, sancti Theodori presbyteri, quem cum Julianus, avunculus Juliani apostatæ, comprehensum crudeliter mactasset, novissime gladio præcepit occidi. » De hoc Theodoro, ut semel dicam, videndus index Prætermissorum. In secunda editione idem recurrit; et præterea post *Calcedonensis* additur : « Sexcentorum triginta episcoporum. » In fine item accedunt : « Lugduno, Siagrii episcopi : Turonis, Agirici abbatis. »

GREVEN. : « In Africa, sanctorum Fortunati, Donati et aliorum CCXL. Stanislai episcopi Cracoviensis et martyris passio. » Colitur VII Maii. Sequitur de Theodoro, ut BELIN., sed pro *mactasset*, melius legitur *sauciasset*. « In Britannia, Guthlaci presbyteri, anachoritæ et confessoris. Isaac monachi et confessoris, qui, ut refert S. Gregorius 3 Dial., cap. 14, de Syria veniens, apud Spoletanam urbem humili constructo habitaculo, virtute abstinentiæ et contemptu rerum transeuntium, prophetiæ spiritu, orationis intentione incomparabiliter prædi-tus. Unum erat quod in eo reprehensibile esse videbatur, quod nonnunquam tanta ei lætitia inerat, ut illis tot virtutibus, nisi sciretur esse plenus, nullo modo crederetur. Didimi heremitæ et confessoris, in quo multa gratia erat contra venenata. » Certiora quæruntur venerationis argumenta, adeoque in Actis prætermittitur. « Item, beatæ memoriæ Reyneri solitarii, qui apud ecclesiam Osnaburgensem reclusus, vita et miraculis admodum effulsit. Ipso die, beatæ Godebertæ virginis. »

MOLAN. de Theodoro, Siagro et Agirico plane ut BELINUS. Tum minoribus typis : « Ipso die Noviomi, beatæ Godebertæ virginis. » Sequitur de Stanislao, Guthlaco, Isaac et Reynero, ut GREVEN. Demum : « Eodem die secundum Metaphrasten, sancti Antipæ, Pergami Asiæ episcopi et martyris, de quo Dominus ait : Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi satanas habitat. » Hæc in prima, in aliis editionibus : « In Britannia, sancti Guthlaci confessoris et anachoritæ, qui multis virtutibus fulgens, requievit in pace. Noviomi, sanctæ Godebertæ virginis. Lugduno, Sicarii episcopi. Turonis, Agrici abbatis. Die undecima, sancti hieromartyris Antypæ, episcopi Pergami Asiæ. In Bronio monasterio, adventus sancti Leodegarii episcopi et martyris. Item beatæ memoriæ Reineri solitarii, » etc. Vide supra GREVEN.

II *Idus*. *Die 12.*

Romæ via Aurelia, natalis beati Julii papæ, qui sub Constantio imperatore decem mensibus tribulationes et exilia perpessus, post mortem ejus, cum magna gloria ad suam sedem reversus, quievit in pace. [*Interserit Bouillart.* : Eodem die [a] sancti Zenonis episcopi, qui inter procellas persecutionis Veronensem urbem mirabiliter rexit, ac tempore Galieni martyrio coronatus est.] Vapingo, depositio Constantini episcopi.

NOTÆ.

Puros undequaque codices solum reperio *Heriniensem* et *Tornacensem* cum *prima Belini editione*.

[a] Zenonis mentio, quamvis in alio folio facta, ita eamdem litterarum formam, idem atramentum, eamdem membranam exhibet, ut nisi cæcus, aut imperitissimus scripturarum æstimator, illam post Usuardum intrusam effutire possit. Nulla litura, nitidus character, nihil quod vel morosis judicibus suspicionem injicere queat. Codices *ferme* omnes Sollerio noti suffragantur. Quos ego lustravi, horum nullus dissidet; pratenses quatuor optimæ notæ, quorum duo quingentos annos superant, duo Victorini, Conchensis, Pontisarensis, Fulienses A, B, Colbertini A, B, C, D, Fossatensis : libri castigatius et accuratius editi consentiunt, fatente Sollerio : antiquum martyrologium undecimo ineunte sæculo exaratum et Parisiis in prioratu regio sancti Martini studiose asservatum eamdem lectionem refert : Martyrologium Romanum ejusdem Zenonis eodem die meminit. Et lectio tot adminiculis fulta nutabit, periclitabitur? Procul dubio Sollerius codices vidit quos Pratensi opponeret. Ita est, duos vidit, Heriniensem et Tornacensem; addat et Dervensem, nihil ad me. Curæ non fuit aliis Ecclesiis, ut quæcunque ab Usuardo emendata fuerant, ea emendarent et ipsæ. Sed codicibus destitutus, argumentis fortasse pugnat, et iis quidem quæ solvi non possunt. Audiendus est. Rarissime, inquit, Usuardus sanctos Transalpinos accersit. Quid tum sodes? si rarissime, ergo aliquando. Atqui Zeno unus erit ex illis. At plusquam dubia est Usuardi narratio. Cur ergo dubius hæsit Henschenius Zenonem pontificem et confessorem solum, an etiam martyrem assereret? nunquid novi comperit Sollerius? At Henschenius diserte pronuntiat, nullo quidem argumento, sed tamen diserte pronuntiat, Zenonem a posteris intrusum fuisse. Respondere non ausim. Et de ista Sollerii urbanitate quid lector sentiet? ***suspicari ausim***

non neminem Usuardi symmistan exstitisse... qui stylum suum Usuardino attemperandum censuerit.

BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Inter codices mss. nulla est, præter solitum diphthongorum in Tornacensi defectum, de quo alibi diximus. Belinus pro *Constantio*, male legit *Constantino*, et pro *Vapingo*, *apud Vapingum*, *jugo*.

A Qui per *jugo* velit, nescio : nam *Vapincum* non montis jugo impositum, sed, si recte memini, ad radices situm est.

OBSERVATIONES.

Non uno modo in apographis Hieronymianis annuntiatur *Julii papæ* memoria. Epternacense vetustissimum simpliciter habet: *Romæ, depositio Julii episcopi*. Corbeiense utrumque: *Via Aurelia, tertio milliario. depositio Julii episcopi*, ubi *Calepodii cæmeterium*, quod in Lucenci, *Julio*, hic *Lupicino* alicui tribuitur atque adeo optime convenit annuntiatio cum verbis Kalendarii Bucheriani, sic legentis : *Pridie Idus Aprilis. Julii in via Aurelia, milliario* III *in Callisti*. Atque hæc clare et plane de Julio prædicantur non item ea, quæ elegantius quam verius suo elogio inseruit Beda, ex quo transcripsit Rabanus, transcripsit etiam Ado, ex Adone B Noster, servata tamen Bedæ positione, seu loco sepulturæ. Notkerus Adoniana referens, nonnulla superaddidit, quæ ex Aquicinctino codice in Auctariis dabimus, nisi forte et illa Adoni tribuenda sint, ut a Mosandro factum, expeditione ab eo procurata intelligimus. Rectius Adoni præluxerat Romanum parvum : *Via Aurelia, Julii papæ et confessoris, sub Constantio Ariano*; nam quæ de ejus exsilio et tribulationibus in textu commemorantur, a Baronio et eruditis omnibus merito reprobata sunt. Vide Henschenii commentarium et scriptores alios a Tillemontio citatos tomo VII, a pag. 269. Wandalberti elogium sincerum est :

> **Julius antistes pridie Romana revisit**
> **Mœnia, catholico clarus pro dogmate pastor.**

Constantinus, aliis *Constantius*, Vapincensis episcopus, haud dubie ex apographis Hieronymianis ab Usuardo acceptus est, reliquis jam citatis plane C ignotus. Sic in illis ferme omnibus a Florentinio editis legimus : *In Vapingo civitate, depositio Constantini episcopi*. An recte ab Acherio et Florentinio inter adjectitios computetur, de voce quæstio est. Ætatem ejus contra Baronium et Saussayum bene, quantum fieri potest, determinat Henschenius, sed in fine exerrasse videtur calamus, dum Petrum de Natalibus arguit, quasi non recte dixisset Contantium *clarere pridie Idus Aprilis*. Certe nullo modo dubium quin Usuardinus sit, codicibus plane omnibus in id conspirantibus, cum sanctos præsertim Gallicos, aut ab Hieronymianis mutuatos, aliis Adonianis subnectere passim consueverit.

De *Zenone* Veronensi non ita consuerunt majores nostri et notanter Henschenius, qui hac die Zenonem in textum Usuardinum intrusum diserte pronuntiat, tametsi in prætenso Pratensi autographo aliisque multis expressus sit, iis verbis quæ infra referemus. Cur ab Henschenio discedendum non putem, facit imprimis Heriniensis et Tornacensis codicum auctoritas, satis alibi stabilita. Facit indicata jam ratio, quod rarissime Usuardus sanctos transalpinos accersat, nisi eos apud antiquiores repererit, quod alias a me non infeliciter observatum memini, præsertim XVI Januarii in *Titiano Opitergiensi*, ubi clar. Castellani testimonium subinde attexui, duorum codicum nostrorum genuinam simplicitatem egregie confirmans. Facit denique, ut cætera taceam, totius elogii plusquam dubia narratio, ab Henschenio satis discussa, quæque Molanum olim impulisse videtur, ut nonnula ex prima editione in sequentibus rescinderet. Suspicari ausim, non neminem Usuardi symmistam exstitisse, qui in Rabano ejusque hic transcriptore Notkero, Zenonis mentionem forte inveniens, stylum suum Usuardino attemperandum censuerit. Si quis melius me edoceat, solidis rationibus acquiescere haudquaquam refragabor ; ast solius codicis Pratensis, quem cæteri secuti sunt, auctoritate non magnopere moveor, ut pote quam supra toties convulsam ostendimus, et porro convellendam demonstrabimus. Manebit semper vis argumenti, in præfatione nostra propositi, nempe eo magis, cæteris paribus, codicem aliquem ad primigeniam simplicitatem cujuscunque Martyrologi accedere, quo textu ejus paucioribus sanctis circumscribitur.

AUCTARIA.

PRATEN., PULSANEN., ROSWEID., ANTUERP., MAX.-LUBEC., MUNERAT., BELINI editio altera, GREVEN., MOLAN. et codices cæteri ferme omnes secundo loco annuntiant : « Eodem die, sancti Zenonis, episcopi, qui inter procellas persecutionis, Veronensem urbem mirabiliter rexit, et tempore Gallieni martyrio coronatus est. » Eadem habent ANTUERP.-MAX-, ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., editio ULTRAJ.-BELG., qui præterea ex Adone aliqua restituunt. Ita incipiunt : « Romæ via Aurelia, in cimiterio Calepo- D dii, natale beati Julii papæ, qui sub Constantio Arriano imperatore, filio Constantini Magni, decem mensibus, etc.

ALBERGEN et DANIC. post *quievit in pace*, adhuc adjiciunt ex Notkero : « Hic constituit, ut nullus clericus causam publice ageret nisi in ecclesia. »

CENTULEN. : « Romæ, sancti Julii papæ et confessoris. In Italia, sancti Zenonis episcopi et martyris, qui sub Gallieno passus est. Item, depositio sancti Constantini episcopi. »

ANTUERP.-MAJ. agit hodie de solo Julio papa non multum a textu discrepans.

BRUXELLEN. ita incipit : « Romæ, natale beati Julii papæ et confessoris. Qui sub Constantio Arriano imperatore, filio Constantini, multas tribulationes et longum exilium perpessus, post ejus mortem ad sedem suam cum gloria reversus, quievit in pace et sepultus est via Aurelia, in cimiterio Calepodii, ab urbe milliario tertio. Hujus tempore celebrata est synodus Nycena, quæ hæresim Arrii condemnavit. » In cæteris ferme purus est. At ubi invenerit, synodum Nicænam, ad Julii pontificatum differendam, nec scio, nec examino.

HAGENOYEN. primo loco de Zenone, cui nonnulla ascribit, non tantæ fidei, ut hic repeti mereantur, De Julio præter jam dicta, adjicit « Item constituit conjugium a sacerdote in ecclesia benedici. » Reliqua intellige, ex Auctariis præmissis.

AQUICINCT. post τὸ in pace, addit quædam, quæ ex parte lacera sunt; hæc autem supersunt : « Hic constituit, ut.. causa qualibet in publico ageret, nisi in ecclesia... per Notarios colligeretur, et sive cautiones vel stri... donationes, vel commutationes aut traditiones, vel testamenta, aut allegationes vel manumissiones a clericis in ecclesia celebrarentur. » Hæc ut ex Notkero sumpta, ita supplenda sunt. Primo loco, « ut nullus clericus causam quamlibet, » etc. 2° « Ut notitia fidei per Notarios, » 3° « vel instrumenta aut donationes, » etc.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. heri egit de Zenone, ut confessore. Hodie : « Julii papæ. Zozimæ abbatis. » De eo igitur in indice Prætermissorum. « Ermigildi

regis et martyris : » spectat ad diem sequentem, A vocaturque Hermenigildus.

In Vatican., sub num, 5949, deest *Constantini*.

Florentin. : « Item, sancti Lazari martyris, qui passus tempore Antonini imperatoris apud Tergastinam civitatem sub præsule [præside] Pompeio. Qui, cum esset diaconus et fidelis Christi, et in domo sua continue couvenientes libenter reciperet, accusatus quod esset Christianus, cum fidem Christi coram præside constanter prædicaret, jussus est ore contundi, deinde virgis cædi, ad ultimum capite truncatus ad æterna regna feliciter pervenit. »

Codex Remen. SS Thimothei et Apollinaris : « Remis translatio sanctorum Thimothei et Apollinaris. »

Editio Lubeco-Col. de Julio fere habet, ut Albergen et Danic. ; sic autem in fine legit : « Hic constituit, quod nullus, clericus causam publice ageret, nec ad eam publice ducatur, nisi in ecclesia. » De Zenone etiam aliquid interjicit post imperatoris, B « pro Christi ovibus sibi creditis martyrio coronatus est. » De Constantino addit, *confessoris*. Tum in fine : « Eodem die, sancti Zozimæ abbatis, de quo legitur in gestis sanctæ Mariæ Ægyptiacæ. » Vide II Aprilis, quo die utriusque Acta illustrantur.

Greven. : « In capua, natalis sanctorum Cypriani, Novellæ et Silvani. Item, sanctorum Carpi, Julii, Agapi, Pauli. » Lacuniæ Hieronymianæ. « Erkenbodis episcopi et confessoris. Zozimæ abbatis, de quo in gestis beatæ Mariæ Ægyptiacæ legitur. Joannis heremitæ et confessoris. » Mirum nec inter Prætermissos eum nominari. « Zenonis monachi, discipuli abbatis Silvani, qui in Ægyptia regione in ardentissimi solis caumate quinque diebus se desiccans stetit, probare volens utrum tormenta futuræ vitæ tolerare posset. » Rejicitur ad XIX Julii. « Item, sanctæ memoriæ Engeburgæ virginis, filiæ regis Angliæ. » Vide indicem Prætermissorum.

Molan., post *coronatus est*, litteris Italicis interserit : « De quo Gregorius in lib. Dialogorum refert, Monasterio Sithiu, depositio sancti Erkenbodonis, Morinorum episcopi. » Tum minoribus typis : « Ipso die, rupti sunt fontes abyssi et factum est diluvium. Ego die, sancti Sabæ Gotthæ martyris. Hic, cum Gotthiæ magistratus Christianos cogeret edere idolis immolata, et gentiles quidam propinquis suis pro immolatis, quæ immolata non essent proponerent, re cognita, beatus Sabas protestatus est omnibus : Si quis ex carnibus illis commoderit, Christianus esse non potest. Scribit (tom. VII, Aloysii) Ecclesia Dei quæ est in Gotthia, Ecclesiæ in Cappadocia, et omnibus Ecclesiæ catholicæ Christianis. Relatio sancti Renati Andegavensis episcopi, de Italia ad suam civitatem. » Hactenus prima editio. In aliis servat quæ de Gregorio dicta sunt. Dein : « Monasterio Sithiu, depositio sancti Erkenbodonis Morinorum episcopi et abbatis Sithiensis. Die duodecima, sancti patri et confessoris Basilii episcopi Parii. » Rursus minori charactere : « Eo die, sancti Sabæ Gotthi martyris, » etc., usque ad, « Christianus esse non potest, » omissis reliquis supra relatis.

Idibus. *Die 13.*

Apud Pergamum Asiæ urbem, natalis sanctorum Carpi episcopi. Papirii diaconis et Agathonicæ, optimæ feminæ, aliarumque multarum, quæ pro beatis confessionibus martyrio coronatæ sunt sub Antonino Vero et Aurelio Commodo. Cum quibus et vir mirabilis Justinus philosophus, pro religione Christi plurimum laborans scriptu, remunerationem linguæ fidelis martyrii munus accepit. In Hispania, sancti Erminigildi, qui ob fidei catholicæ confessionem, securi in capite percussus, regnum cœleste pro terterreno, rex et martyr intravit. [*Bouillart., ad oram paginæ :* Eodem die apud monasterium S. Germani, consecratio altaris in honore sanctæ et individuæ Trinitatis atque vivificæ crucis, simul et beatissimæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Guandregisili, necnon omnium sanctorum.]

NOTÆ.

Ita *Praten., Herinien., Tornacen., Rosweyd., Mu-* C *traject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic.* et *nerat., Greven.*, et *Molan* cum *Antuerp-Max., Ul-* *edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Papirii cum textu legunt Praten., Herinien., Tornacen. et Munerat. Fortasse melius Rosweyd., Greven. et Molan. *Papirii*. ut diserte habent Rom. parvum et Ado. Sunt qui *Papiri* scribant, ut mediæ notæ codices ultimo loco citati : ad inter Usuardinos omnes, nullum prorsus invenio, qui *Papily* efferat, ut faciunt Romanum hodiernum et Acta nostra. Nobis ea lex est, ut codices nostros antiquiores, etiam errantes sequamur. Hoc ipsum, locum habet in *scriptu*, ut est in Pratensi. Tornacen., Greven. et aliis. Herinien. et Molan. ponunt *scripto ;* Rosweyd., *scriptura* ; Muneratus, ut passim erroribus typographicis fœdatus est, ita hic turpiter labitur in *scripture munerationem*. Quod ex aliquo codice Pratensi, a nobis signato B. cum altero collato, profluxisse videtur. Rursus reliqui in textu *Erminigildi* cum Pratens., Herinien. et Tornacensi, cui aspirationem præfigunt Munerat., Antuerp.-Max., etc. Rectius Greven. et Molan., *Herminigildi*. Sed male interjicit Munerat., *regis*. De cætero, *dyaconi*, *Antonio*, *Justinius*, ejus ferme solius errores sunt.

OBSERVATIONES.

De hodiernis *Pergamensibus martyribus*, nihil in D genuino Beda aut Rabano legitur ; nihil item clare memorant, saltem hoc die, Hieronymiana apographa, nisi quis per analogiam non satis, meo quidem judicio, verisimilem, ex *Polycarpo* Hieronymi, *Carpum* nostrum, et ex ejusdem *Paulo Papirium* efformatum contendat : nam quidquid *Papyli* vel *Papuli*, quod magis ad *Pauli* accederet, moderni ex Eusebio præferant ; *Carpi* et *Papyrii* dissertissime legit, qui primus annuntiationem, non ex Hieronymianis, sed ex Rufino, diem pro suo beneplacito seligens, accepit auctor Romani parvi : *Apud Pergamum Asiæ, Carpi episcopi et Papyrii, Agathonicæ et aliarum multarum ;* quidni *et aliorum*, quos omnes ex eodem fonte, *probatis confessionibus martyrio coronatos*, tradit Ado, nullo quidem hic expresse signato martyrii tempore, sed quo per bonam consequentiam ex Justini elogio eduxit Usuardus. Non sola hæc Adonis aberratio est, cui et aliam Notkeri adjunge, qui pro *probatis confessoribus*, scribit *pro beatis confessoribus*. Cæterum notata *Antonini Veri* et *Aurelii Commodi* nomina, inde in Martyrologia irrepserunt, quod cum et horum Pergamensium et sequentis Justini martyria ex laudato Rufino desumpta sint, ubi sancti Polycarpi passioni fere subnectuntur ; Ado absque ullo discrimine martyres omnes lib. IV, cap. 15 et 16, memoratos, ad eadem tempora pertinere censuerit, adeoque continuata

quasi periodo, *cum quibus et vir mirabilis*. Justinum cum Pergamensibus copulaverit, ut de *Pion o* cursim insinuavimus 1 Februarii. Et hæc tota et unica confusionis ratio est, soli Adoni, vel si ita vis, Rufino, errandi quodammodo viam commonstranti, non Usuardo, ut facit Papebrochius 1 Junii, aut aliis martyrologis imputanda. Ut jam ordine prosequamur ; forte *Carpus*, qui in Hieronymianis die præcedenti cum aliis diversimode *Pergami* refert r, idem ipse est quem ex Rufino a nostris acceptum diximus, ex cujus Actis, a Metaphraste, ut minimum exornatis, constat ipsum et socios gloriose certasse *sub Decio*, ut pluribus ostendit Henschenius hic et alibi, consentiuntque Florentinius in notis et Tillemontius tomo III, a pag. 346 et pag. 711.

Alia est, de *viro mirabili Justino*, vulgo autonomastice *martyre*, controversia a Papebrochio ex Græcis monumentis primum mota, quod ei hoc die suborta sit dubitatio, indemne *Justinus* hic ab Adone Usuardo et Notkero proponatur, qui ab aliis 1 Junii colitur (an etiam ab aliquo XII Junii ut notavit Castellanus in Martyrologio universali, nescio), Eo autem inclinat, ut variis argumentis binos Justinos statuat. At geminationem illam impugnavit Ruinartius, inter Sincera et Selecta a pag. 38 et Papebrochius ipse ad 1 Junii, priusquam Ruinartii opus vidisset, haud obscure ad communem sententiam accesserat. Componantur, quæ utroque die diligentissime exquisita sunt, in primo invenietur Vita ab Halloixio operose composita, a Papebrochio illustrata; in altero Acta ipsa Latino-Græca, vel Græco-Latina authentica, quibus et Justini et sociorum certamen breviter, graviter et sincere exponitur. Ex utroque loco aliisque documentis multo longiorem Vitam utcunque encomiasticam deduxit Tillemontius tomo II, a pag. 344.

Hermenigildi ante Adonem nullus martyrologus meminit; laudationem ex sancto Gregorio ab eo concinnatam, si non totam, certe pro majori et elegantiori parte, in laterculum suum transtulit Usuardus, Notkero et hæc et superiora omnia ferme ad verbum transcribente. De inclytissima Ariani furoris victima, nihil dici posse videtur, quod ab Henschenio diligenter collectum et erudite illustratum non sit. Cultus ejus in Gallia IX sæculo celebritatem probant etiam Wandalberti versus:

Idibus Hermingilde patrem rex alme furentem
Persentis; verum referens de morte triumphum.

Recolunt hoc quoque die ex Hieronymianis Rabanus et Notkerus *Euphemiam*, celebrem illam Chalcedonensem martyrem, quam Mosander Adoni, sed asterico distinctam, hoc est ut dubiam adjecit, recte conjiciens perperam hoc die solo nomine appellari, quæ XVI Septembris insigni oratione ab eodem laudatur. Una vero, an pl res *Euphemiæ* fuerint, hoc an aliis diebus celebranda vel celebrandæ, in Actis breviter discutitur. At nec ego contentiosum funem trahere cupio, cum ad Usuardum hoc die nihil spectet, licet in Auctariis toties recurrat. His ita positis, quid de textus veritate dubitari possit, prorsus non video. Quæ autem de *consecrationibus alterium*, etc., in Pratensi codice ad marginem, hic et alibi ascripta reperimus, monasterii illius tam propria sunt, ut cum Usuardi Martyrologio nihil commune habeant; ac proinde merito deinceps a nobis prætermittantur, nisi qui ex iis observatione dignum occurat.

AUCTARIA.

Pulsanen., quantum conjicere licet, aut purus est, aut ad puritatem accedit proxime; verum cum exesus textus legi nequat, malui codicem e puris excludere, quam dubia pro certis venditare.

Antuerp. et Max.-Lubec. puri sunt in textu; ast in fine addunt : « Item sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. » Quomodo etiam legunt codices Florentini.

Centulen. : « In Calcedonia, sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. Apud pergamum Asiæ urbem, sanctorum Carpi episcopi. Papirii diaconi, et Agathonicæ optimæ feminæ, aliarumque multarum, quæ beatis confessionibus, martyrio coronatæ sunt. Apud Hispanias, natale sancti Herminegildi, filii regis Leovigildi, quem pater suus rex Gothorum Arrianus, ob insuperabilem catholicæ fidei confessionem interimere fecit. »

Antuerp.-Maj., in Euphomia et Pergamensibus Centulensi similis est, prætermisso utrobique Justino. In Hermenigildo, quem *Hermibaldem* vocat, ad Adonem magis accedit.

Bruxellen. ita incipit : « In Chalcedonia, natale sanctæ Euphemiæ virginis et martyris. Quæ tormenta et carceres, verbera et argumenta rotarum, ignes et pondera, bestias et plagas virgarum, secures et sartagines igneas pro Christo superavit. » In reliquo textu, si sphalmata scriptoria excipias, Adonem secutus est.

Hagenoyen. in prima purus est. In Hermenegildo verba, non rem multiplicavit. In fine : « Ipso die, sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. »

Aquicinct. et Cluniagens. : « Item Euphemiæ virginis et martyris. » Exigua variatio est.

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Carpi episcopi, Papiri diaconi et aliorum plurimorum. Justini philosophi et martyris. Godebertæ virginis. Ydæ comitissæ Boloniæ, viduæ. »

Codex D. ou Cheval, signatus C, qui fuit PP. Francis. : « Item, Euphemiæ virginis et martyris. »

Vatican., num. 5949 : « Sanctæ Euphemiæ virginis et martyris. » Ita plerique omnes.

Ughellian. : « item sanctæ Euphemiæ virginis. »

Victorin. et Reg Sueg., num. 130, omittunt etiam *martyris*, sed præfigunt : *In Calcedonia.*

Editio Lubego-Col. In principio satis pura, de Hermenegildo sic habet : « In Hispania, sancti Hermenegildi regis et martyris, quem pater ejus Leonigildus Arrianus, rex Arragonum et Gothorum, ob fidei catholicæ confessionem inexpugnabilem, nocte sancta Dominicæ resurrectionis securi interfici jussit, et tali martyrio regnum cœleste rex et martyr intravit. Calcedocee [Chalcedoniæ] translatio sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. » Utrum vere translatio aliqua Euphemiæ Chalcedonensis facta fuerit, compertum non habeo. De Euphemirum unitate vel multiplicate, vide quæ in Actis hac die disputantur.

Belin. : « Eodem die, sanctæ Euphemiæ virginis et martyris. »

Greven., « Prædictus Hermenegildus Lungildi regis Vusigothorum filius, ut refert Gregorius III lib. Dialog. prædicante beato Leandro Hispalensi episcopo, ab Arriana hæresi ad fidem conversus, a patre Arriano nocte sancta Paschæ martyrio coronatus est. Item sanctorum Eucapi. Secutoris, Pauli. » Corrupta ferme ex Hieronym. nomina : « In Calcedonia, natalis, [*vel secundum alios* translatio] sanctæ Eufemiæ virginis. Donani abbatis. Godebertæ virginis. Item, sanctæ memoriæ Nicolai confessoris, in Nussia quiescentis. » De postremo inter Prætermissos agitur. Godeberta ad XI hujus pertinet. De Donano nihil usquam invenio, ne quidem in indice Prætermissorum. An is sit, de quo in Actis agitur XVII Aprilis, ut qui cum discipulis duobus et quinquaginta martyr fuerit, an potius *Donanus* alter, qui simpliciter ibidem *abbas in Scotia* dicitur. alibi examinabitur.

Molan. : « Eodem die, sanctæ Euphemiæ virginis et martyris. » Tum minoribus litteris : « In territorio Arvenernensi, sancti Martii abbatis et confessoris, de quo Gregorius Turonensis. « Vide in Actis.

XVIII *Kal.* ***Die 14.***

Romæ via Appia, natalis beatissimorum martyrum Tiburtii, Valeriani et Maximi, Almachio præfecto, quorum primi fustibus cæsi in gladio percussi, ultimus tandiu ad plumbatas est verberatus, donec exalaret spiritum. Apud Alexandriam, sancti Frontonis abbatis, cujus vita sanctitate et miraculis exstitit gloriosa. Interamnis, beati Proculi martyris. Item, sanctæ Domninæ virginis cum sociis virginibus coronatæ.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Creven.* et *Molan.* Accederent *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *edit. Ultraj.-Belg.*, nisi ex Adone interjecissent, *in cœmeterio Prætextati*.

VARIANTES LECTIONES.

Tyburcii in Heriniensi, *Tiburcii* in Tornacensi, vix notanda sunt. Major est difficultas, servandumne *ad plumbatas*, ut ex Pratensi, Heriniensi et Tornacensi in textu posuimus, an *plumbatis*, ut cæteri ferme legunt, non *a plumbatis*, ut Munerat. Certum est phrasim illam, licet duriorem, exstare in Rosweydina Adonis editione, atque mss. nostris, excepto solo Lobiensi. Nobis hic sufficiat trium codicum probatissimorum auctoritas. Sic iidem cum Antuerp., Max.-Lubec. et Munerat. scribunt *exalaret*, quod in textu reliquimus, Codex Antuerp. superfluæ claritatis gratia, in ipsa periodo posuit *duo primi*. Pro *miraculis extitit gloriosa*, male in Belino legitur *miraculis claruit*. Item male *iteranis*, pro quo Munerat. *iterannis*, Tornac. *interampnis*. At quid de nomine virginis ultimo loco positæ? Pro *Domninæ* stat Praten. (de quo tamen dubito) Antuerp., Rosweyd., Greven. et Molan., etc. Rursus stat usus communis, quem sequi coacti fuimus, ex recentioribus omnibus, Romano moderno et Actis nostris. Ego tamen vere existimo usum illum male invaluisse, legendumque non *Domninæ*, sed *Domnæ*, ut disertissime faciunt apographa Hieronymiana, utraque Adonis editio et codices ejus mss. omnes. Pro *Domnæ* autem non absurde scribunt Herinien. et Tornacen. et Munerat. *Dominæ*. Ast in Max-Lubecana, *Domininæ*, in 1 Belini *Doninæ*, in altera *Doninæ*, aperta sunt sphalmata. Sic idem Belinus plus justo sapere voluit, dum pro *sociis virginibus* scribere maluit, *sociabus*.

OBSERVATIONES.

Quam illustre est toto orbe Christiano *Cæciliæ* nomen in antiquis Kalendariis et Sacramentariis, imo in ipso missæ canone, perpetua celebritate consecratum; tam sunt venerabiles martyrii ejus socii *Tiburtius*, *Valerianus* et *Maximus*, in omnibus Hieronymianis hoc die primo loco sic ferme consignati : *Romæ via Appia cœmeterio Prætextati, natalis sanctorum Tiburtii, Valeriani, Maximi;* sed cum pluribus passim sociis, de quibus videri possunt solito prolixior Florentinii notatio, cum alia XXI Aprilis, dum iidem sancti in illis apographis repetuntur, et Henschenii commentarius cum Analectis; apud quos translationes et id genus alia excutiuntur, quæ huc non pertinent. Eadem sanctorum nomina, et quidem sola, hoc die refert auctor Romani parvi. Bedæ est, quidquid præterea in textu additur ex ipso in Rabanum, Adonem, Usuardum et Notkerum translatum, quo ex celeberrimis Cæciliæ Actis præfatus Beda desumpsit. Laudat ipsa Henschenius his verbis : *Hæc pervetusta horum sanctorum solennis veneratio, plurimum crevit ex certissima virtutum, ac martyrii notitia, quam dabant antiqua S. Cæciliæ Acta, quæ tunc temporis* (quinto circiter sæculo) *omnium manibus terebantur, et hactenus in præcipuis et perantiquis membranis conservantur.* Et hæc quidem favorabilis Henschenii sententia, a qua multi, præsertim recentiores cum Tillemontio tomo III, a pag. 250, et in nota, pag. 689, certatim recedunt, Actorum antiquitatem haudquaquam inficiantes, sed ea, ut vera aut sincera renuentes admittere, usque adeo, ut Ruinartius, vel a *Cæcilia* nominanda, toto suo opere studiose abstinere visus sit. Nec locus hic, nec otium est, controversiam etiam expendere, de qua in Actis nostris disputari poterit XXII Novembris. Interim certum videtur, cum reliquis martyrologis sensisse Wandalbertum, dum ita cecinit :

> Octava et decima Maias superante Kalendas,
> Valerianus ovat, fraterque Tiburtius, ipsos
> Maximus effuso comitatur sanguine miles.

Quæ de *Frontone*, *Frontono* aut *Frontonio*, abbate Ægyptio, in laterculo dicuntur, plane Adoniana sunt; multo longiorem historiam ex Vitis Patrum textuit Rabanus, quem paulo contractiorem fecit Notkerus. Ex Hieronymianis procul dubio acceptus est, in quibus sic ferme ad laterculi finem legitur : *In Alexandria, Frontoni monachi.* Vitam ex Rosweydi editione produxit Henschenius; occasione ultimæ clausulæ, multis difficultatibus irretitus, quibus ipsum, non reluctantem, feliciter expedivit Papebrochius XIV Maii, in Vita sancti Pachomii, ut pluribus deductum invenies in Responsionibus ad articulum 15, § 13, a num. 196, quæ hic satis est indicasse. Ejusdem Adonis est annuntiatio tertia, de sancto *Proculo martyre Interamnensi*, ab ipso ex numerosiori Hieronymianorum turma avulso quemadmodum et *Domnina* vel *Domnia virgo*, quæ ultimo loco ponitur, *cum sociabus coronata*, de quibus nihil habeo, quod addam brevi, sed accurato Henschenii commentario : nec quidquam Usuardus Adoni adjunxit, solum ejus textum ferme recensens, mutato duntaxat nonnihil sanctorum ordine.

AUCTARIA.

Pulsanen. solus deficit in Proculo et Domnina, in altera parte omnino purus; ubi noto, etiam scribi *ad plumbatas*, ut nos in textu legimus.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. et editio Ultraj.-Belg. paucis tantummodo excedunt, ut diximus : nempe; *in cœmeterio Prætextati*.

Centulen. : « Roma sanctorum martyrum Tiburtii et Valeriani fratrum et Maximi, qui per beatam Cæciliam ad fidem conversi, sub Almachio præfecto, gladio cædente coronati sunt. Interamnis, sancti Proculi martyris. Item, sanctæ Domnæ virginis, cum sociis virginibus coronatæ. Alexandriæ, beati Frontonis abbatis, virtutibus et miraculis gloriosi. »

Antuerpien.-Maj. in prima classe elogium resecat. Sequitur : « Interamne, » etc., pure. Tum : « Dompnæ, » pure. « Frontonis, » pure. « Eodem die, dedicatio basilicæ sancti Georgii martyris, Squantii. » Quis hic locus indicetur, villa, castrum, vicus, cœnobium, nescio.

Bruxellen. : « Romæ, via Appia in cimiterio Prætextati, sanctorum martyrum Tyburcii, Valeriani,

et Maximi, sub Almachio præfecto. Quorum primi Tyburcius et Valerianus fratres, ab Urbano papa baptizati, jubente Almachio præfecto, fustibus cæsi, gladio transverberantur; Maximus vero tandiu plumbatis cæsus est donec spiritum exalaret. » Sequitur : *Interamne*, etc., pure. Tum *Domninæ*, dein *Frontonis*. Denique in fine : « Et transitus sancti Lamberti episcopi Lugdunensis, discipuli sancti Wandregisili, et secundi post ipsum rectoris cœnobii Fontanellensis. »

HAGENOYEN. ; « Romæ, via Appia, natale beatorum martyrum Tyburcii et Valeriani fratrum, qui conversi sunt per beatam Cæciliam, et per beatum Urbanum papam in fide instructi. Qui, postquam angelos viderunt, et omnia sua pauperibus erogare cœperunt, et multos Christi martyres sepelierunt, ab Almachio præfecto tenti sunt, et interrogati sunt de fide. Qui primo jussit eos fustibus cædi et incarcerari, et demum decollari. Item Romæ, beati Maximi corniculariі, qui per Tyburtium et Valerianum conversus est, cum ad permissionem illorum temporum, animas de corporibus videret egredi, sicut virgines ornatas de thalamo in cœlum. Unde cum ille hoc miraculum publice confiteretur, ab Almachio plumbatis jussus est cædi, donec deficeret. Apud Alexandriam, natale beati Frontonii abbatis, cujus vita sanctitate et miraculis extitit gloriosa; cujus pr. cibus octuaginta fratres [*Rabanus et Notkerus, qui hanc historiam fusius describunt, legunt* LXX] in deserto degentes et panem ac cibum terrenum comedentes, a peccato murmuris custoditi sunt, per camelos oneriferos, divisis cibariis a Deo sibi missis. Interampnis, beati Proculi martyris. Item, sanctæ Domninæ virginis, cum sociabus suis virgibus aliis martyrio coronatarum [*melius legeret* coronatæ.] »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Tiburtii, Valeriani et Maximi martyrum. Frontonis abbatis. Domninæ virginis cum ceteris. »

Editio LUBECO-COL. præter dicta de Tiburtio et sociis, addit : « Quorum corpora, beata Cecilia venerabiliter sepelivit. » De Frontone, pure. « Interamnis, beati Proculi et Mephibii, ac Apollonii martyrum, discipulorum sancti Valentini episcopi, et martyris, sub consulari Hennutio decapitatorum. » Vide de his Acta nostra. In Domnina, recte.

GREVEN. : « Item cum sancto Proculo præfato discipulo sancti Valentini episcopi et martyris, passi sunt Mephibius et Apollonius condiscipuli ejus sub consulari Hennucio. Lamberti episcopi Lugdunensis et confessoris. Item in Hollandia, oppido Schiedam, sanctæ memoriæ Lydwydt virginis, quæ inauditas tribulationes, amore conformitatis passionis Dominicæ, gaudenter perferens, nullo multis annis corporali cibo utens, innumeris revelationibus a Domino crebro visitata, plena operibus bonis quievit in pace anno Domini MCCCCXXXIII. »

MOLAN., typis minoribus, de Lamberto et Lyduuyt, ut supra; addens de hac : « Cujus vitam venerabilis Thomas Kempis scripsit. Depositio sancti Abundii; de quo Gregorius Dial. lib. III, cap. 25. » In Actis citatur Dialogorum lib. III, sed caput 22. In posterioribus editionibus, iisdem typis repetitur de Lamberto, ut habet GREVEN. Sequitur : « In Hollandia, oppido Schiedamis, obitus Lydwydt virginis, patientiæ singularis. »

XVII *Kal.* *Die 15.*

Apud Persidem civitate Cordula, natalis sanctorum Olympiadis, et Maximi nobilium, qui jubente Decio fustibus cæsi, et deinde plumbatis, ad ultimum capita eorum securibus sunt tunsa, donec emitterent spiritum. In Italia, beatorum martyrum Maronis, Euticetis et Victorini, qui primo ad insulam Pontiam, in Christi confessione longum ducentes exilium, posmodum sub principe Nerva, cum convertissent plurimos ad fidem, jussi sunt variis interfici pœnis.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Puri etiam hoc die sunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit Ultraject.-Belg.* Imo et *Hagenoyen.*, solis ferme scriptoris sphalmatis inspersus.

VARIANTES LECTIONES.

Pro *Cordula* Herinien., Rosweydus et Molanus legunt *Corduba*, sed male, cum plerisque codicibus sequioris notæ. Neque enim dubitari potest quin Usuardus Bedam, Romanum parvum et Adonem secutus sit, apud quos diserte ponitur *Cordula*. Cur Rabanus Bedæ lectionem vitiaverit, nihil ad nos attinet. Herinien. et Tornacen. forte sæculi vitio pro *tunsa* scribunt *tonsa*. At multo corruptius Pulsanen, *securibus sunt cesa*. Rursus idem codex, pro *Euticetis* ponit *Vecticeris;* Rosweyd. vero *Eutychetis*, quomodo legendum omnino censeo, cum Romano parvo, utraque Adonis editione et Notkero. In textu nihilominus servanda fuit lectio, quam ex cæteris Usuardinis codicibus, auctoris nostri propriam existimamus. Codex Rosweydi omittit *Pontiam*, pro qua corrupte posuit Munerat. *Pontitiam*. Pulsanensis nimium scrupulosus videtur, dum post *fidem* adjungit *Christi*, quod ex sensu nimis quam perspicuum est. Munerat. contra, demit quod necessarium est, omittens vocem *variis*, quæ periodum complet.

OBSERVATIONES.

Geminam hujus diei annuntiationem in Romano parvo invenit Ado, ubi paucis : *Cordulæ Olympiadis et Maximi;* tum : *In Italia, Maronis, Eutychetii et Victorini.* Et primam quidem ei etiam sugessit Beda, cujus elogium invariatum, in suum Martyrologium transtulit; Noster ex alterutro, nisi mavis ex utroque, ad verbum descripsit; addens de suo initium, *Apud Persidem.* Ex Actis sancti Laurentii, de quibus XVII Februarii in *Polychronio* egimus, accepti sunt etiam hi duo martyres cum aliis, XXII hujus referendis, qui omnes jussu Decii in Persia pro fide necati dicuntur, quantum declarat præfatorum Actorum valde incerta auctoritas, de qua utcunque statuas, certe ex Martyrologiis, de eorum antiquissimo cultu constare manifestum est. Porro utrum in urbe *Cordula*, *Corduba*, an *Corduena*, ut mavult Baronius, agonem compleverint, non facile quis hodie dixerit, præsertim cum loca hujusmodi aut his affinia, geographis ignota videantur. Ex Henschenii Commentario disces, quam apposite hi martyres trahantur in Hispaniam, et Cordubensibus annumerentur. Cæterum receptissimum eorum cultum probat etiam Wandalbertus, dum hosce solos prædicat :

> Septima Olympiadem decimæ conjuncta beatum
> Monstrat, eamque simul defendit Maximus alter.

De tribus aliis martyribus apud Florentinium et Henschenium quæritur utrum ad primam Hieronymianorum classem reduci possint. et utrum alii, qui

ibi *Maronis* comites sunt, tribus hisce connecti A debeant ? Quod valde incertum esse, examinanti ad oculum patebit. Hoc indubitatum, quod jam ostendi, nempe tres nostros diserte exprimi in Romano parvo, atque item Adonem eos inde acceptos, longa oratione ex Actis martyrii sanctorum Nerei, Achillei et Domitillæ, in quibus nominatim exprimuntur, ornandos suscipere, cujus encomii medullam, more suo, Noster in laterculo repræsentat ; Notkerus historiam integram, sed quam non plane intactam relinquit. Fons ipse, ex quo omnia primum profluxere, pandetur ad VII et XII Maii. De tempore, quo seorsim passi ; de variis loci ubi sepulti fuerint ; de diversis item, quibus coluntur, diebus ; ea tradit Henschenius, quæ ad verosimilitudinem proxime accedunt. *Victorinus* ex Martyrologiis nostris iterum recurret V Septembris.

Laudatus Notkerus hoc die describit, quæ de *martyribus Cæsaraugustanis* memorat. Ado in utraque editione et in codicibus mss. An ex apographis Hieronymianis ? Non ausim asserere, cum nec martyrum numerus, nec eorum nomina omnino conveniant. Putat Henschenius, eos octodecim numero colligendos, qui XXII Januarii, cum sancto Vincentio innominati conjunguntur. Mihi non satis promptum est divinare, unde tanta in nominibus variatio. Patet quidem Adonem, cohortem suam delibasse ex hymno Prudentii, *quatuor Saturninis* instructam ; at cur hunc diem selegerit ; cur Usuardus sequentem, non satis explicatum invenio. In eo forte Noster præcellit, quod nominum seriem ex Actis desumpserit, ut die proxime sequenti evidentius elucescet. Interim totius textus nostri germana simplicitas extra controversiam esto.

AUCTARIA.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in prima annuntiatione B puri, secundam mutilant hoc modo : « In Italia, passio beatorum martyrum Euticetis et Victorini. » Nihil amplius. Et sic habet etiam Codex UGHELLIAN. cum his passim conveniens.

CENTULEN. : « In civitate Cordula, sanctorum Olympiadis et Maximi nobilium, qui sub Decio consulibus [*an non* securibus ?] cæsi, spiritum emiserunt. In Italia, sanctorum Euticetis et Victorini, qui cum beatissima Domitilla longum exilium passa [*potius* passi] tandem agente Aureliano, diversis necibus puniti sunt. Cœnobio Rehomensi, sancti Silvestri, discipuli sancti Johannis. »

ANTUERPIEN.-MAJ., in Olympiade et Maximo purus ; secundam annuntiationem plane truncat, ac dein tertiam addit de sancto Silvestro, qualem ex BRUXELLENSI mox referemus.

BRUXELLEN. puro principio subjungit martyres Cæsaraugustanos, alio quam Usuardus ordine : « Et in Hispaniis civitate Cæsaraugusta, sanctorum decem et octo martyrum Optati, Luperci, Successi, Marciani, Urbani, Julii, Quintilliani, Publii, Frontonis, Felicis, Ceciliani, Evoti, Primitivi, Apodemi, Cassiani, Fausti, Januarii et Saturnini. Ii omnes sub Daciano Hispaniarum præside diversis pœnis afflicti atque interempti sunt. Apud Italiam, natale sanctorum martyrum Maronis, Euticis [Euticetis] et Victorini. Qui cum beata Flavida et Domitilla, apud insulam Pontiam longum ducentes exilium, eamque in confessione Christi pio foventes solatio, invidia et insectatione Aureliani sponsi et persecutoris ejus, quem illa ob Christum contempserat. postmodum a principe Nerva, eidem Aureliano in servitutem traditi sunt. Cumque plurimos convertissent ad fidem, jussi sunt variis pœnis interfici, sicque ipsorum mirabilis passio habetur. In Reomago cœnobio, depositio sancti Silvestri, discipuli beati Joannis confessoris. »

VICTORIN., et REC. SUEC., signatus num. 130, in D fine : « Eodem die, translatio sancti Eptadii presbyteri et confessoris. » Colitur XXIV Augusti. Ut *martyrem* refert Castellanus XXII Augusti, nisi forte synonymus sit, a priori diversus et Martyrologis incognitus.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Olympiadis et Maximi martyrum. Maronis, Euticetis et Victorini martyrum. »

VATICAN., num. 5949 : « In Hispaniis civitate Cæsaraugustana, sanctorum decem et octo martyrum. In Mesopotamia, sanctorum Archelai, Cypriani et Diogenis. » Vide socios in Actis.

ALTEMPS. : « Translatio sancti Oswaldi episcopi Merciorum. » Vide quæ de eo dicuntur in indice Prætermissorum. Ejus vita data est XXVIII Februarii, et nos ibi de eo egimus.

Codex REMEN. SS. Timothei et Apollinaris : « In Reomago cœnobio, sancti Silvestri, discipuli sancti Joannis confessoris.

Editio LUBECO-COL., post textum satis purum, subdit : « In Helmerbretzhusen, translatio sancti Modowaldi episcopi Treverensis et confessoris, qui per dominum Brunonem, illius ecclesiæ episcopus facta [factus] est. » In Prætermissis assignatur dies natalis XII Maii.

BELIN., in fine : « Ipso die, beati Quirici episcopi, qui invenit Dominicam crucem. » GREVEN. *Quirinum* vocat ; alii censent eumdem esse cum sancto Quiriaco. Vide Prætermissos.

GREVEN. : « Quirini episcopi, qui invenit crucem Domini. Item sanctorum Carcellai, Diogenis, Georgii, Messoris, Franconis, episcopi et confessoris. » C An *Frontonis ?* Plura de eo dicuntur inter Prætermissos. « Maximi episcopi Constantinopolitani, qui ut sanctus Hieronymus refert, tempore Gratiani, doctrina et sanctitate claruit. » Vide indicem Prætermissorum. « In Hibernia Candani episcopi. » Idem est qui in Actis vocatur *Rodanus* vel *Ruadanus*. « In Reomago cœnobio, beati Silvestri confessoris. Translatio sancti Modowaldi episcopi Treverensis et confessoris. Eugariæ virginis et martyris. Transitus sanctæ Helenæ imperatricis. » Vide quæ de utraque dicuntur, inter Prætermissos.

MOLAN. : « Ipso die, beati Cyrici episcopi, qui invenit Dominicam crucem. In Reomago cœnobio, depositio sancti Silvestri, discipuli sancti Joannis confessoris. » Tum typis minoribus : « Maximi episcopi Constantinopolitani, qui, ut sanctus Hieronymus refert, tempore Gratiani, doctrina et sanctitate claruit. Franconis episcopi Vuormatiensis. » De hoc in posterioribus editionibus silet. Verum textui aliqua inserit litteris Italicis post *principe Nerva* ; nempe : « Tradit: sunt in servitutem Aureliano sponso, quem Flavia Domitilla ob Christum contempserat. Quos jussit terram fodere per totum diem, ad vesperam vero cantabrum manducare : deinde, etc. In Reomago cœnobio, » etc., ut supra. « Ipso die, Helnone monasterio, susceptio crucis geminæ, quæ duobus in loci de ligno Dominicæ crucis habens, a Vualterio Vuariniaco, nobili milite de Hierusalem allata, et ibidem ecclesiæ oblata, ab abbate et conventu, cum solenni processione est recepta, cum gaudio et exultatione. « Ista hic adjecta sunt, licet ad Martyrologium, præsertim Usuardinum non spectent ; uti nec quod sequitur de *inchoatione Nicæni I concilii*.

XVI *Kal.* *Die 16.*

Apud Corinthum, natalis sanctorum Callisti et Carisii, cum aliis septem, omnium in mare mersorum Cæsaraugustæ, sanctorum decem et octo martyrum Quintiliani, Cassiani, Matutini, Publii, Urbani, Mar-

tialis, Fausti, Successi, Felicis, Januarii, Primitivi, Evoti, Ceciliani, Optati, Frontonis, Luperci, Apodemi, et Julii. Hi omnes simul sub Datiano Hispaniarum præside pœnis affecti atque interempti sunt.

NOTÆ

Ita *Praten.*, *Herimen.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Chorintum in Pratensi, *Corintum* in Heriniensi, A male scripta sunt. Ita hic *Cælesti* pro *Calisti*, quem posteriorem modum servant Praten. et Rosweyd. et ita exigere videntur Hieronym. quidquid. Rom. parvum et Ado legant *Callisti;* reliqui codices nostri passim *Calixti*, ut magis jam receptum est. Ubi liberum est, liceat nobis puriores fontes imitari. Praten. habet *Charisii* et ita Acta : malo cum Rom. parvo, Adone et cæteris codicibus nostris *Carisii*, non *Carisi*, ut Muneratus. *Mari* et *Ceseree* in Pulsanen. sphalmata sunt : nec in usu est *Cæsarea Augusti*, ut habet Rosweyd., ubi etiam *octodecim* pro *decem et octo*. In martyrum nominibus nonnulla variatio : *Quintiliani* et *Marcialis* scribunt Pulsanon. et Greven. Ille rursus *Evocki*, *Apodemii*, *Juliani :* hic, *Luperti ;* Munerat. *Fusti*, Molan. *Eventi*. *Evoti* legunt mss. antiqua omnia. *Hii*, *Hispaniorum*, *primo affecti*, pro *pœnis affecti*, proprii Pulsanensis errores sunt, ut *Hyspaniarum* in Heriniensi.

OBSERVATIONES.

De solis *martyribus Corinthiis* agit hodie Romanum parvum : *Apud Corinthum, Callisti et Carisii cum aliis in mare mensorum.* Ado eadem phrasi utitur, nisi quod de suo inserat vocem *omnium*. Putat Florentinius, ex his verbis *omnium in mare mersorum*, plane confirmari, Adonem ex aliquo apographo Hieronymiano *Martyrologium suum* B *adornasse, truncatis septem nominibus*, quæ in vetustiori illo exprimebantnr. Quando et quousque ea Florentinii opinio locum habeat, ex continuatis per singulos dies Observationibus nostris curiosus lector intelliget. Mihi verosimilius est, utrumque illud Martyrologium, videlicet et Hieronymianum, quod *Romanum magnum* appellare licet, et illud quod *Parvum* dicimus, hoc et aliis quandoque diebus Adonem usurpasse. Utcunque sit, Adonis textum Noster ad verbum descripsit. In Rabano expressa sunt sex martyrum Corinthiorum nomina, quæ ferme eadem ex ipso Notkerus transumpsit, addens *quod omnes in mari mersi sunt,* ubi Rabanus scripserat, *et aliorum plurimorum sanctorum.* Sex alios supranumerarios comites vide apud Henschenium. Consonat nostris Wandalberti distichon :

Sexta et dena Chariso Calistoque refulget,
Quos mare septena mersos cum plebe beavit.

De secunda annuntiatione *martyrnm Cæsaraugustanorum*, jam fere satis dictum est die præcedenti, quo ab Adone, et pluribus codicibus Usuardinis auctioribus memoratur ; nec video, de textus nostri veritate dubitari posse. Quærendum superesset, quis martyrum illorum ordo præferendus ; Adonanius nimirum, an Usuardinus ? Illum jam dixi ex Prudentii hymno acceptum, qui verosimiliter metri rationi potius quam antiquæ nominum seriei servandæ consuluit. Vetustiorem ipsam, ni fallor, exhibent Acta a Papebrochio recensita, ex quibus eam pridem Usuardus acceperat, non multum dissimilem ab ea quæ in Hieronymianis exstat XXII Januarii, multis aliis nominibus auctiore. Sed de his cum in Actis nostris abunde explicata sint, operæ pretium non est pluribus disserere : id solum constat, Daciani carnifices, *velut agnorum multitudines prostravisse, non resistentes sibi, et mortuorum innocentum sanguine, insanientes cruentatos.*

AUCTARIA.

TORNACEN., toto textu purus, ultimam clausulam C de *Daciano præside* reticet, forte quod scriptor cancellornm suorum limitibus nimium fuerit coarctatus.

ANTUERPIEN., MAX.-LUBEC., BELIN., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT, LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN.. DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG. in eo omnes conveniunt, quod in enumeratione martyrum Cæsaraugustanorum, non Usuardi, sed Adonis hesternum textuum sequantur, hoc modo : « Cæsaraugustæ [*aliqui* Cæsaraugusta] natalis sanctorum decem et octo martyrum, Optati, Luperci, Successi, Marcialis, Urbani, Julii [*aliqui* Juliæ] Quintiliani, Publii Frontonis, Felicis, Ceciliani, Evoti, Primitivi, Apodemi et aliorum quatuor [*alii melius* reliquorum quator] qui omnes Saturnini vocati esse referentur. Hi omnes, » etc.

CENTULEN.. « In Hispaniis civitate Cæsarea Augusta sanctorum decem et octo martyrum, qui Daciani persecutione diversis tormentis consumpti D sunt, Apud Corinthum, » etc., ut in textu.

ANTUERP.-MAJ. incipit a martyribus Cæsaraugustanis, quorum nomina nec omnia nec integra refert. Tum : « Eodem die, natale sancti Tiburtii Cenomanensis urbis episcopi et confessoris. » Est hic *Thuribius*, ut in Actis ostenditur. Ultimo loco de Corinthiacis satis pure.

BRUXELLEN., in prima annuntiatione purus, subdit : « Et Romæ, sancti Aniceti papæ et martyris, qui sedit annis undecim, et temporibus Severi martyrio coronatus est, et in cimiterio Calixti sepultus. Hic constituit ut, clericus comam non nutriat seu barbam, sed habeat coronam in modum sperule [sphærulæ]. Item, Paterni episcop. » Haud dubie *Abrincensis*.

HAGENOYEN. in textu purus esset, nisi martyrum nomina deformaret, atque hæc post *Hispaniarum præside* insereret, « Tempore Diocletiani et Maximiani imperatorum, diversis sunt afflicti pœnis atque ab eodem morte crudelissima interfecti. »

AQUICINCT., in fine : « Romæ, Aniceti papæ et martyris. Hic constituit, ut clericus comam non nutriat, secundum præceptum Apostoli. » Hic sæpe hodie recurrit, sed colitur XVII.

VICTORIN. : « Romæ, sancti Eniceti papæ, qui sedit in episcopatu annis XI. Hic constituit, ut clericus comam non nutriat, secundum apostolicum præceptum. »

AMBIAN. : « Item dedicatio [ecclesiæ] sancti Mauritii sociorumque ejus Ambianis. »

MATRIC.-CARTHUS-ULTRAJECT. : « Cæsaraugustæ, sanctorum XVII martyrum, quorum passionem Prudentius versibus exequitur. Celesti et Carisii. Bassi martyris. » Forte *Vasii* martyris Sanctonensis.

CAMBERIEN. : « Eodem die, sancti Isidori martyris. » Inter Prætermissos remittitur ad XV Maii.

VATICAN., num. 5949 : « Romæ, natale sancti Aniceti, qui, » etc.

IN UGHELLIAN. alius est martyrum Cæsaraugustanorum ordo, et pro *Julii* scribitur *Juliæ*, ut ex aliis etiam supra indicavimus.

Editio LUBECO-COL., in prima annuntiatione pura, sic prosequitur : « Colonia Agrippina, translatio sancti Albini martyris. Quem beatus Germanus Anthi-

siodorensium episcopus, de Britania ad Romanam urbem transtulit, sed postmodum pia Romanorum imperatrix Theophanium, uxor Ottonis primi [secundi] imperatoris, eumdem per papam sibi donatum, ad Coloniam duxit tempore Domini Brunonis Coloniensis archiepiscopi, anno Domini octingentesimo octogesimo quinto, et in ecclesiam sancti Panthaleonis medici honorifice locavit. » In anno erratur toto sæculo, vide in Actis, quo Albinus colitur XXII Junii. Sequitur : « In Hispaniis, Cæsaraugusta, sanctorum decem et octo martyrum, quorum nomina hæc sunt, Lupertus, Successus, Marcialis, Urbanus, Julius, Quintillianus, Publius, Fronto, Felix, Cecilianus, Evotus, Primitivus, Apodemus, et reliquorum quatuor, Cassianus, Matutinis Faustus et Januarius. Ili omnes sub Daciano, Hispaniarum præside pœnis afflicti variis atque interempti dinoscuntur. Cenomanis, beati Tiburcii episcopi et confessoris. Item sancti Amonis, de quo legitur, quod duos dracones ante ostium cellulæ collocaverit, ne latrones panem ei auferrent, quo solo vescebatur. » In Prætermissis rejicitur ad IV Octobris.

GREVEN : « Bassii martyris. » De quo jam supra diximus. « In Dacia, Magni, comitis et martyris. » Quæ Dacia hic assignetur, vide in Actis. « Luperti episcopi. » Vide Prætermissos. « Paterni episcopi Pictaviensis. » Est *Abrincensis*, apud Pictones natus. « Cenomannis, Tiburtii episcopi et confessoris. Item, sancti Ammonis anachoritæ et confessoris, de quo legitur, etc. Apud Coloniam Agrippinam, translatio sancti Albini protomartyris Angliæ, quem sanctus Germanus Antisiodorensis episcopus de Britannia Rhomam et postmodum Theophanium imperatrix, uxor Ottonis primi a papa sibi donatum, Coloniam transtulit, anno Domini DCCCCLXXXV, et in monasterio sancti Panthaleonis martyris honorifice collocavit. In Mauriciana, sanctæ Basiliæ. » De qua in Actis.

MOLAN. incipit ex Notkero : « Romæ, sancti Aniceti papæ qui sedit in episcopatu annos undecim, et temporibus Severi et Marci martyrio coronatus, sepultus est cœmiterio Calisti. Hic constituit, ut clerus comam non nutriret, secundum apostoli præceptum. Coloniæ, translatio sancti Albini martyris. Hujus Deo digni martyris reliquiæ de Britannia per beatum Germanum episcopum Antisiodorensem primo Romam, deinde per augustam Theophanium Ottonis secundi uxorem, Coloniam translatæ, positæ sunt in monasterio sanctissimi Panthaleonis martyris, ubi cunctis pie quærentibus opem conferunt salutarem. » Tum typis minoribus : « In Clivia Xanthis, natalis martyris, quem vocant martyrem sine nomine, cujus corpus inventum est XVI Kal. Maii, purpura vestitum cum calceis, capite præciso, quod transtulit Philippus archiepiscopus Coloniensis. Eodem die Palentiæ in Hispaniis, natalis sancti Turibii episcopi Astoricensis, ad quem scripsit Leo pontifex epistolam contra Priscillianistas. Hic innumeris claruit miraculis, et Christianam religionem ac fidem maxime juvit. Villa Seburck prope Valencenas, sancti Drogonis confessoris, qui miro modo calculosis, et ruptis invocatus subvenit. Ejus actus habentur. » Huc usque editio prima. Aliæ habent : « Ibidem, Engratiæ sive Encratis, virginis ac martyris, et Caii atque Crementii, qui secundo confessi, gustarunt saporem martyrii. » Vide Acta nostra. Sequitur de Turibio, ut supra. Deinde adjungit. « Juxta Valencenas, in pago Sebourch, quiescit sanctus Drogo confessor inclytus, qui miro modo calculosis et ruptis invocatus subvenit. Depositio ejus XVI Aprilis anno Domini MCLXXXVI. In Sicilia juxta Castellum bonum, sub Marone monte ac gemellis collibus in cœnobio sanctæ Mariæ a partu, depositio beati Guilelmi confessoris. In Dacia, sancti Magni, comittis Arcadiæ et martyris anno MCIV. » De eo superius dictum. De Albini translatione, eadem quæ supra. Tu vide Acta nostra tomo IV Junii a pag. 172. « Zanthi festum martyris, quem transtulit archiepiscopus Philippus, inventum in purpura et calceis, amputata summitate capitis. Nos qui floccellos sanguinis cohærentes pilis in monumento ejus vidimus, scripsimus hæc, ut vos credatis, et per annorum revolutionem hoc die et assidue eum in veneratione habeatis. Nec conturbet, quod nomen ejus non habetur, cum Legenda Thebæorum vix duodecim martyrum nomina contineat. » Demum minori charactere : « In pago Constantiensi, sancti Paterni episcopi Aprincensis et confessoris, ex abbate Scisciacensi. » Vide GREVEN. supra ; et Acta hoc die.

XV *Kal.* *Die 17.*

Apud Africam, natalis sancti Mappalici martyris, qui, ut beatus scribit Cyprianus in epistola ad martyres et confessores, cum aliis pluribus coronatus est. Antiochiæ, sanctorum martyrum Petri diaconi et Hermogenis. [*Interserit Bouillart.* : [a] In Oriente, beati Nicephori, sub Valeriano et Galieno ob Christi martyrium coronati.] Item Corduba, sanctorum martyrum Heliæ presbiteri, Pauli et Isidori monachorum.

NOTÆ.

Textus semitur ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] In Pratensi codice Antiochenos inter et Cordubenses martyres, Nicefori fit mentio. Ibidem ejusdem mentionem fecerunt mss. Aquicinct., Bruxell. et Rosweyd. tres Pratenses B, D, E, Conchens., Montisburg et editio Lubeco-Colon. Dignus tamen Pratensis non fuit, quem sequeretur Sollerius, cum propter alios codices, qui Niceforo carent, tum maxime, quod admonuit Castellanus, ea quæ de Niceforo dicuntur, omnino esse intrusa, et quidem manu non valde antiqua. An ego toties de eadem re audiam? an toties de eadem re lectorem obtundam? sed hic volo, ut ex me plura discat de nostro codice Sollerius, quam ex Castellano didicit. Ultimus paginæ versus, ubi nunc videntur Petrus diaconus et Hermogenes, fere totus olim erasus est, et alia manu, quamvis Usuardi ætati proxima, alioque atramento restitutus. Suas revolvat Schedas Sollerius. Fortasse de illis martyribus dixit suus monitor, quod ipse de Nicephoro intelligit. Deinde duo paginæ sequentis primi versus ubi nunc leguntur Niceforus et Cordubenses monachi, similiter erasi sunt. At mihi fides apud Sollerium sit, manum, quæ sanctos illos exaravit ipsissimam esse reliqui codicis; minutiori tamen litterarum forma, quo spatium daretur Niceforo, quem Usuardus huc intulit deceptus dubio procul Actis quibusdam, quæ Nicefori festum hoc die colimentiebantur. Certe in mss. Actorum Collectione hunc titulum Actis S. Nicefori præfixum lego *Passio S. Nicefori martyris quæ colitur* XV k. *Maii*. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Vix quidquam exhibet notatu dignum. Pro *Mappalici*, scribit Pulsanen. *Ampilici*. Sed turpius pro *Petri Peto*. Sic Munerat. *Hermogeni*. *Cordubæ* legunt Greven. et Molan., reliqui, ut in textu. *Heliæ* scribendum docent probatiores codices, non *Helei*, ut Antuerp. et Molan. nec *Helyæ*, ut Munerat. Sic He-

rinien. male habet *Isidory*. Tornacen., Antuerp., et Max.-Lubec. et Munerat. *Ysidori*. Pulsanen. *Hysidori*. De *presbyteri*, *Aphricam*, *Cipriani* et hujusmodi aliis, satis dictum est. In editione Max.-Lubecana per typographi oscitantiam, ita legitur : *Antiochiæ, sanctorum martyrum Helei presbyteri, Pauli et Ysidori monachorum, Petri diaconi*, etc. In fine autem annuntiatio martyrum Cordubensium ordine suo recurrit. Delenda itaque verba omnia inter *Antiochiæ* et *Petri*. En variationem paulo difficilorem.

In apographo nostro Pratensi, loco penultimo, hoc, est inter Antiochenos et Cordubenses martyres, ita legitur : *In Oriente, beati Nicephori sub Valeriano et Gallieno ob Christi martyrium coronati*. Atque hæc ipsa leguntur in codicibus mss. Aquicinctino, Bruxellensi et Rosweydi, seu potius vetustissimo ecclesiæ sanctæ Mariæ Ultrajecti, in quo æque ac in Pratensi habetur *Nicofori*, in Bruxellensi *Nycofori*. Ego ex aliorum codicum auctoritate eam annuntiationem Usuardo plane abjudicandam, pridem censui ; nec Castellanus præ- B tensi alioquin istius autographi summus patronus, voluctari ausus, aperte fassus est, ea quæ de Nicephoro dicuntur, omnino esse intrusa, et quidem manu, inquit ; non valde antiqua, *ajouté de main peu ancienne*. Hoc nempe excusandi codicis gratia. At fatendum præterea, aliqua alia priori, si qua fuit, manu eo loci scripta fuisse, quæ subinde erasa sint, ut hæc de novo supponerentur, cujus tamen rei nullum prorsus vestigium in aliis nostris codicibus apparet. Neque de expunctione, ut alias solet, vel verbum meminit laudatus Castellanus. Quis autem satis intelligat, in medio textu manum recentiorem vetustiori innecti potuisse, nisi vel spatium relictum (quod absonum videtur) vel certe aliqua erasa fuerint ? Quidquid demum in codicis patrocinium afferri possit ; an id genus additiones, ut Castellanus mitissime vocat, ejus authentiam magnopere commendent, hujusmodi rerum peritorum judicio relinquimus. Interim laterculi nostri primæva simplicitas ex aliis codicibus ad oculum demonstratur.

OBSERVATIONES.

Hac iterum die sanctos aliquos consignat Ado, qui in Hieronymianis apographis etiam inveniuntur, de quibus tamen omnino dubites, utrum ex illis accepti sint. *Mappalicus* imprimis inter Africanos martyres in præfatis apographis connumeratur, sed alia prorsus ratione, nimirum, nec solus, nec ut sociorum antesignanus. At vero in Romano parvo solus est : *Apud Africam, Mappalici*, unde probabilissime eum sumpsit Ado, cætera quæ in elogio attexuntur, ex Cypriani encomiastica epistola adjiciens. Noster solum Adonis elogium, exclusa epistola, in suum textum transtulit ; Notkerus epistolæ partem truncavit. Apud Bedam, Florum aut Rabanum, nec Mappalicus, nec sociorum ejus quisdam notus est. At longe antiquior illustris martyris memoria exstat in vetustissimo Kalendario Carthaginensi, XIII *Kal Maias*, (pro C XV *Martyris Mappalici ;* ubi cum solus etiam notetur, probabilem facit conjecturam, ex aliquo hujusmodi Kalendario, vel ex ipsa Cypriani epistola, a Romano parvo, hinc ab Adone accipi potuisse, verosimilius quam ex Hieronymianis, quæ saltem sociorum memoriam aliquam injecissent. Habes in Actis laudatam Cypriani epistolam et plura de sociis, in subjuncto capite, ab Henschenio eruderata. Videsis præterea insignem Ruinartii Admonitionem ad Vitam et passionem gloriosissimi episcopi prævíam, pag. 198. At nemo accuratius Mappalici atque aliorum martyrum et confessorum Carthaginensium sub Decio passorum historiam deduxit, quam fecisse videatur Tillemontius tomo III, a pag. 378. De Mappalico sic loquitur Wandalbertus, ut eum ferme cum Petro et Hermogene, Antiochiæ ascribat :

> Mappalicus quinta decima Hermogenesque Petrusque
> Collucent, merito, virtute et sanguine clari.

Vix dubium est, quin ex eodem Romani parvi fonte derivati sint *Petrus* et *Hermogenes*, qui totidem verbis et ibi et in Adone et in Nostro annuntiantur ; quamvis non diffitear, ipsos illos Antiochenos martyres, sed aliis rursus conjunctos, in præfatis Hieronymi apographis recenseri. Additur a Notkero, *Petri, Fortunati et Martiani*, ubi tamen in Rabano, post *Hermogenis*, legerat *et in Africa, Fortunati et Martiani*. Præferenda ex Hieronymianis Notkeri lectio, sed nostra inde processisse non videtur, quidquid fateri cogar, me nescire, ex quo demum fonte eorum notitia, quæ modo nulla præterquam in Martyrologiis superest, olim hausta sit. Sequitur in Adone *Pantagathus*, ex ejus decessoribus Viennensis episcopus, qui cur ab Usuardo præteritus sit, neque hic divinamus. Cæterum in ejus locum suffecti sunt *martyres Cordubenses*, Usuardi ipsius ævo a Sarracenis obtruncati, quorum et aliorum multorum notitiam, ut alibi diximus, in ipsa Hispania, quo ad impetrandas illustrissimi martyris Vincentii reliquias ablegatus fuerat, facile acquisiverit. Pauca de ipsis ex Eulogio retulit Henschenius pag. 494.

AUCTARIA

De PRATEN. et ROSWEYD. jam superius satis diximus.

ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN. et Editio ULTRAJ.-BELG. sic incipiunt : « Romæ, sancti Aniceti papæ. Qui decimus post beatum Petrum, cum Romanam D rexisset Ecclesiam undecim annis, temporibus Severi et Marci martyrio coronatus, sepultus est in cimiterio Calixti. » Non ominino convenit ANTUERP.-MAX.

ALBERGEN. et DANIC. jam dictis superaddunt : Hic constituit, ut clerus comam non nutriat secundum præceptum Apostoli, sed sit ejus tonsura sperica et rotunda. Hinc est decretum Martini papæ, ut clerici tonsis capitibus et patentibus auribus incedant. » Alii aliter idem commemorant.

CENTULEN. : « Apud Africam, sancti Mappalici, qui cum aliis pluribus martyrio coronatus est. Antiochiæ, sanctorum Petri et Hermogenis. Corduba, sanctorum Helyæ presbyteri, Pauli et Isidori monachorum. » Solita hujus codicis contractio.

ANTUERP.-MAJ. superiori fere similis, ultimam annuntiationem omittit.

BRUXELLEN. incipit : « Ingressus Noe in archam. » In Mappalico et Antiochensibus purus, interjicit : « In Oriente, natale beati Nycofori, sub Valeriano et Galieno ob fidem Christi martyrio coronati. » Sequitur : « In Corduba, » etc., pure. Tum : « Apud Viennam, sancti Patagoti [Pantagathi] episcopi gloriosi.

HAGENOYEN. In Mappalico, nonnihil interpolatus, secundo loco omnia ferme congerit, quæ heri et hodie ex variis codicibus de Aniceto retulimus. In Antiochenis et Cordubensibus purus est.

De AQUICINCTIN. supra cum PRATENSI, etc., diximus. Vide in Actis IX Februarii.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Mappalici cum pluribus martyribus. Aniceti papæ, martyris. »

In VATICAN., num. 5949, deest commemoratio martyrum Cordubensium.

FLORENTIN. : « Item, sancti Majoli abbatis, patris multorum cœnobiorum, requiescentis in loco Silviniaco. » Inter Prætermissos rejicitur ad diem natalem XI Maii.

Editio LUBECO-COL de Aniceto ea conjungit, quæ ex ULTRAJECT. et ALBERGEN., etc., supra posuimus.

Sequitur totus textus purus. Tum : « In Oriente, beati Nychophori sub Valeriano et Galieno, ob Christum martyrio coronati. In Vienna, sancti Pantagati episcopi et confessoris. In Ægypto, sancti alterius Amonis, viri incredibilis abstinentiæ, ac innumerabilium monachorum patris. » Vide indicem Prætermissorum.

BELINI utraque editio et vitiosa et perturbata est. De Mappalico post *martyris*, inserit, *qui verberatus*, *Antiochiæ* legit loco *Corduba;* et *Corduba* loco *Antiochiæ*. In fine prima editio : « Item Romæ, Anaceti papæ et martyris. » 2 editio : *Anacleti*. Voluit dicere *Aniceti*.

GREVEN. « Romæ, Aniceti papæ, » etc., ut est in ULTRAJECT., etc. « In Italia, sancti Domnini martyris, qui fuit unus de LXXII Christi discipulis. » Vide in Prætermissis. « In Oriente, beati Nicophori, sub Galieno et Valeriano ob Christi confessionem martyrio coronati. Item Marciani, Doni. » Ex Hieronym. « Jobitæ martyris et aliorum trium decollatorum. » Vide Prætermissos. « Magni martyris. » Hesterni, opinor, frustranea repetitio. « Viennæ, sancti Pantagati episcopi et confessoris. Derthonæ, sancti Innocentii episcopi et confessoris. In Ægypto, Ammonis alterius, incredibilis abstinentiæ viri, ac innumerabilium monachorum patris. » De quo supra. « Heleni abbatis, cujus tanta fides erat, ut irrationalia animantia ad nutum sibi obedierint, et cum hæretico disputans, ignem ingressus, illæsus permanserit. In Libia, Pauli abbatis, qui quingentorum monachorum pater extitit, quos et monitis salutaribus et exemplari vita in viam salutis direxit. Non manibus operabatur, nec cibum sumebat, donec trecentas orationes genibus flexis Deo solveret, quas numero lapidum colligebat, ad singulas orationes lapidem in sinum remittens. » De duobus his ultimis vide indicem Prætermissorum. « Noe ingressus, » etc.

MOLAN. : « Item Romæ, Anacleti papæ et martyris. » Crediderim id ex BELINO accepisse, quod secundis curis restituit, pro *Anacleti*, scribens *Aniceti*. « Derthonæ, sancti Innocentii, » ut supra. Sonegias, natalis sancti Landrici episcopi et confessoris. » In editionibus aliis, sic habet : « Item Romæ, Aniceti papæ et martyris. Hic constituit, ut clericus comam non nutriret, secundum Apostoli præceptum. In Oriente, beati Nicephori, sub Valeriano et Galieno, ob Christum martyrio coronati. Derlonæ, sancti Innocentii episcopi et confessoris. Sonegias, natalis sancti Landrici episcopi et confessoris. Die decima septima, sancti Acacii episcopi Melitines. » Vide quæ de eo dicuntur in Catalogo Prætermissorum. Cæterum Vita ejus in Actis nostris data est ad XXXI Martii.

XIV *Kal.* *Die 18.*

Apud Messanam Apuliæ civitatem, natalis sanctorum martyrum Eleutherii episcopi et Anthiæ matris ejus, qui cum esset et sanctimonia vitæ, et miraculorum virtute illustris, sub Adriano principe lectum ferreum ignitum, craticulam et sartaginem, oleo, pice, ac resina ferventem superans, leonibus quoque projectus, sed ab his illæsus, novissime una cum matre jngulatur. Romæ, beati Apollonii senatoris, qui sub Commodo principe a servo proditus, quod Christianus esset, insigne volumen composuit, quod in senatu legit, ac deinde sententia senatus, pro Christo capite truncatus est. Cordubæ, sancti Perfecti presbyteri et martyris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Tornacen*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen*, *Danic.*, *edit. Ultraj.-Belg*, et fere *Hagenoyen.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsit *Messanam* cum codicibus ferme omnibus, quamvis Messanam nullam in Apulia usquam repererim. Pro *Anthiæ*, Max.-Lubec. legit *Anthyæ:* Rosweyd. et Antuerp. *Anciæ*. In Munerato, per turpem typothetæ errorem, habetur *matrium* pro *matris*. Idem cum Antuerp., Max.-Lubec., Greven., Molano et aliis scribit *oleum, picem ac resinam*, sed præferenda est laterculi nostri lectio. *Hiis* error est Max.-Lubecanæ valde familiaris. *Appoloni* est in Munerato. In Rosweyd. pro *sententia Senatus*, legitur *secundum sententiam Senatus*, Rursus Muneratus pro *Perfecti*, legit *Præfecti;* Antuerp. et Max.-Lubec., Corduba pro *Cordubæ*.

OBSERVATIONES.

Apographa Hieronymiana diserte hodie exprimunt : *Romæ, natalis sanctorum Eleutherii episcopi et Anchiæ*, vel *Anthiæ*, vel *Antiæ matris ejus, Partheni, Caloceri*, etc,, qui octo aut novem numero suis nominibus appellantur. Romanum parvum socios non novit, solum scribens : *Apud Messanam Apuliæ, Eleutherii episcopi et Anthiæ matris ejus.* Paulo aliter Ado : *Apud Messanam Apuliæ,* etc., cum elogio, cujus substantiam noster descripsit. De *Mesana, Messana, Misena*, aliisque locis, multa in notationibus Baronii, multa apud Florentinium, multa in Actis nostris disquisitio, conjecturæ multæ. Aliæ item ex Floro, Rabano et Notkero difficultates; primus enim *Romæ* passionem tribuit, cum elogio ab aliis diverso. Rabanus positionem omittens, dicit, Eleutherium *in Aquileia episcopum ordinatum*; ex Actis, ni fallor, Reatinis cætera delibans, quæ Adonianis prætulit Notkerus, notata tamen *Misena Apuliæ*. Hæc omnia tricis varie implexa, nec de integro examinare, nec refellere promptum est. Antiquissimum martyrum cultum indubitatum statumus : Acta alia præluxisse Hieronymianis, alia auctori Romani parvi, cujus Martyrologium, forte ex aliis etiam Actis, auxerit Ado : demum ex Floro aut Rabano, nihil videmus lucis obvenire sanctis, aliunde tenebris nimium offusis. De Usuardi textu nihil laborandum est. Recte is an secus scripserit, nihil interest ; certum putamus, ita eum scripsisse, ut in perpetuo antesignano suo repererat. Radicis, ex qua tam multa, ut minimum valde suspecta, pullularunt, judiciosam censuram tulit Papebrochius, oppugnatam a Josepho Perezio Benedictino monacho S. Facundi, ut habes in responsionibus ad articulum XI. num. 232, sed probatam a Tillemontio tomo II, pag. 227 et 587. Ego in Perezii dissertationibus nihil reperio, quod magistri nostri argumenta concutiat, nedum convellat. Maneat nihilominus vera et certa illustris martyrum memoria, a Wandalberto quoque olim decantata.

Bis septenæ Eleutherius, mater quoque sancta Anthia præcellent, vitam moriendo sequuti.

Certum videtur *Apollonium senatorem Romanum*, de quo in laterculo, non eum esse, qui inter Eleutherii socios in Hieronymianis connumeratur, sed ab eo diversissimum, atque ab auctore Romani

parvi ex Rufini Eusebio lib. v, cap. 21, primum in sacros Fastos relatum, cui Ado brevem laudationem aptaverit, aut ex præfato Rufino aut ex Hieronymo de script. Eccl. cap. 42, quidni ex utroque concinnatam. Certe, qua parte *Senatoris Romani* dignitatem attingit, Hieronymum præ oculis habuisse manifestum est : nec minus evidens, Nostrum sua omnia ex Adone mutuatum, quæ fere integra transumpsit Notkerus. Cætera de inclytissimo senatorii ordinis fidei defensore et martyre exquirit hic Henschenius, et satis exacte digerit Tillemontius tomo III, a pag. 55, nihil magnopere curans Josephi Scaligeri cavillationem, de qua meminit Ruinartius, inter Selecta, pag. 73. Sequitur in Martyrologo Viennensi : *Transitus sancti Ursmari*, quem tamen Usuardus in diem sequentem transferre maluit, haud dubie, quod istum verum obitus diem existimaverit, sicuti et multi alii censuere. Locum ejus hoc die occupavit *Perfectus* martyr Cordubensis, aliis omnibus antiquioribus et æqualibus ignotus, sed Usuardi tempore, recenti gloriosi certaminis memoria, tabulis ecclesiasticis dignissimus, cujus Vitam ex Eulogio illustratam Acta nostra exhibent.

AUCTARIA.

Herinien., in textu purissimus, in fine adjicit : « Treveris, sancti Materni episcopi et confessoris. » Inde colligitur, hujus sancti memoriam peculiari cultu pridem recoli solitam in ea ecclesia vel cœnobio, cujus hic codex olim fuit. Aguut de eo etiam alii hac die, sed plerique XIV Septembris.

Pulsanen. Eleutherii elogium expunxit ; cætera purus est.

Centulen. : « Apud Messanam Italiæ civitatem, sanctorum martyrum Eleutherii episcopi et Antiæ matris ejus. Romæ, Apollonii senatoris. Cordubæ, sancti Perfecti presbyteri et martyris. In pago Sambrico, cœnobio Laubias, sancti Ursmari episcopi et confessoris. » Vide die sequenti.

Antuerp.-Maj., in Eleutherio et Apollonio mutilus, de *Perfecto* tacet. In fine autem addit : « Antisiodoro, dedicatio altaris ecclesiæ senioris sancti Stephani protomartyris. »

Bruxellen. : « In Laudiaco, sancti Ursmari episcopi et confessoris. Qui præparatis ad usum monasterii necessariis, cœnobium Lobiense, quod Landelinus fundavit, a Pippino regendum suscepit. » In reliquo textu satis purus est.

Victorin. : « Cordubæ, sancti Perfecti episcopi et confessoris. » Lege ut supra. « Eodem die, sancti Leonis papæ. » Postrema ista verba etiam habet codex Reg. Sueg., signat. num. 130, sic ut mirum sit de eo inter Prætermissos nullam fieri mentionem. Sermo est de Leone IX, ut die sequenti patebit.

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Apollonii senatoris. Materni episcopi et confessoris. Eleutherii episcopi et martyris et Anchiæ matris ejus. »

In Vatican., signato num. 5949, deest *Perfecti presbyteri et martyris Cordubensis.*

Codex Montis Sancti : « Translatio sanctæ Mariæ Magdalenæ. » Quo et quanto, nescio.

Editio Lubeco-Col., in textu satis pura, subdit in fine : « Eodem die, sancti Laceriani episcopi et confessoris. » Vide in Actis de *Lafreano* sive *Molassio.* Dicitur fuisse legatus apostolicus.

Belin. textum purum refert, sed inter Apollonium et Perfectum immiscet : « Eodem die, sancti Caloceri martyris. » Agit, opinor, de Brixiensi, cujus Acta hodie illustrantur ; nisi quis velit ex Hieronym. acceptum, atque Eleutherii et Antiæ socium esse, cum *Parthenio* aliisque.

Greven. : « Anastasii papæ et martyris. » An de *elevatione* agitur ? In Prætermissis remittitur ad XXVII Aprilis. « Item sanctorum Septimi, Victorici, Donati. » Disparatorum ex Hieronymianis connexio. « Caloceri martyris. Ursmari episcopi et confessoris : secundum Usuardum vero die sequenti. Laceriani episcopi et confessoris. Petri diaconi et confessoris. » Vide conjecturam, quæ in Prætermissis ponitur. « In Hibernia, Lafriani abbatis et confessoris. » Multum fallor, si is idem non est cum *Laceriano*, vel *Lafreano* sive *Molassio*, de quo supra, qui et abbas fuit et episcopus. « In finibus Hermopolis, sancti Apollonii abbatis et confessoris, magnæ sanctitatis viri. » Vide quæ de hoc et altero Apollonio in indice Prætermissorum notantur.

Molan. : « In cœnobio quod Laubias dicitur, depositio beati Ursmari episcopi et confessoris, cujus gesta habentur. Eodem die, sancti Caloceri martyris. » Tum typis minoribus : « Cæsaraugustæ, sanctæ Encratiæ, sive Encratis martyris, de qua scribit Aurelius Clemens in libro Coronatorum, quod in horrendum modum laniata, servata sit in vinculis donec vulnera et corpus putrescerent. » De ea in Actis XVI Aprilis. Aliæ editiones textui Usuardino adjungunt : « Cœnobio Laubiis, depositio sanctissimi Ursmari episcopi et confessoris. » Hæc tanquam pars textus, nisi quod vox una et media litteris Italicis expressa sit. Sequitur Auctarium : « Cujus gesta præclara habentur. Mediolani, depositio sancti Galdini, quæ semper celebratur in Dominica secunda post Pascha. Die decima octava, sancti Patris Joannis, discipuli sancti Gregorii Decapolitæ. Eodem die, sancti Jubini episcopi et confessoris, cujus corpus requiescit Lugduni supra Rhodanum. » Hic in Actis, ut ignotus, prætermittitur. « Antisiodori, dedicatio altaris senioris ecclesiæ sancti Stephani, protomartyris Christi. Nam antiqua dedicatio, quæ a beato Amatore celebrata est, quinto Nonas Octobris in antiquis Martyrologiis reperitur. » Tum typis minoribus : « In Montibus, Ayæ comitissæ Hannoniæ, tam sanguine quam vita præclaræ, cujus memoriam facit ecclesia Montensis in Litaniis. » Hæc prima, quæ in Martyrologiis reperiatur sanctæ hujus Comitissæ, Hidulphi itidem, sancti uxoris, memoria. De cultu ejus, vita, reliquiis, patrocinio in litibus, omnia ab Henschenio accurato Commentario elucidata sunt.

XIII *Kal.* *Die 19.*

Beati Thimonis diaconi de septem primis, qui primum apud Beroeam doctor resedit, ac deinde verbum Domini disseminans, venit Corinthum, ibique Judæis et Græcis, ut traditur, primo flammis injectus, sed nihil læsus est, deinde cruci affixus martyrium suum implevit. In Armenia civitate Militana, natalis sanctorum martyrum Hermogenis, Gaii, expediti Aristonici, Rufi, Galatæ, una die coronatorum. Civitate Caucoliberi, passio sancti Vincentii martyris. Cœnobio Laubiis, sancti Ursmari episcop et confessoris. [*Bouillart.* : ... Vincentii martyris. [a] In pago Hainoensi, sancti Orsmari episcopi et confessoris. *Et charactere cursivo :* Apud monasterium sancti Germani, dedicatio ecclesiæ in honore sancti Simphoriani martyris et beatissimi Nicolai confessoris.]

NOTÆ

Sumitur ex *Tornacen.*, *Munerat.*, *Belini prima editione*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Sollerius duas hic reddit causas cur Pratensen codicem Usuardo exprimendo minus accommodum

existimaverit : quarum quidem alteram inutilem ipse judicat; altera vero omnibus præter Sollerium satis fuisset ut Prætensem eligerent. Una igitur earum est quod Pratensis præsenti articulo addit *Dedicationem ecclesiæ in honore sancti Symphoriani martyris et beatissimi Nicolai Conf.* Statimque quanti rationem illam putare debuerit, nobis ipse declarat his verbis : quamquam hanc *dedicationem recentiori manu adjectam testetur Castellanus, idemque indicet Sirmondus, lineas subducendo*, nec etiam inficientur autographi custodes. Altera est, quia pro *Cœnobio Laubiis*, habet, *Pago Hainoensi*. Atqui nihil est Usuardo usitatius, quam pagum indicare pro monasterio, quod in pago situm est, ut affectasse videatur. Sic præter istum locum IV Kal. Jan. *In pago Oximensi*. VI Kal. Maii. *in pago Pontivo*, pro in monasterio Centula. V Id, Jul., *in pago Cinomannico*, pro Aninsulæ monasterio. XI Kal. Aug., *in pago Rotomagensi*, pro in monasterio Fontanella. III Kal. Sept., *in pago Meldensi*, pro monasterio Resbaco, etc, Verum quidem est nihil Sollerium non tentasse, ut omnia hæc loca nobis extorqueret; sed ea jam ejus industriæ specimina dedimus, ut procul dubio lector præsentiat, quo exitu omnia impugnaverit. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Thimonis legunt Tornacen., Belin. et antiqui codices alii. quos sequimur : melius Molan., *Timonis*; male Munerat., *Thinonis*; Greven., *Thymonis*. Sic Belin. male incipit : *Natale sancti Thimonis* Munerat : *Apud Corinthum*. In Greveno et Molano desideratur, *verbum Domini*. Muneratus sensum nonnihil invertit, pro *ibique a Judæis*, etc., scribens, *ibi, ut traditur a Judæis*. Post *læsus*, in Greven. et Molan. omittitur *est*. Scripsi *Militana* cum codicibus omnibus, quo modo etiam habent apographa Hieronym., Rom. parvum, Ado, etc. *Melitinam* intelligi nullus dubito. In Martyrum nominibus, non una scribendi ratio; pro *Caii*, plerique legunt *Gaii*, ut Tornacen., Munerat., Belin., Molan., etc. Greven. cum aliis, *Gagii*. Turbam sequi placuit codicum vetustiorum. Tornacen., Greven. et Molan. legunt *Galathæ*, prætuli modum reliquorum, *Galatæ Rufi* habet solus Belinus. Rursus idem, *in Hyspania civitate*, etc. *Calcoliberi* et *Vicentii* errores sunt Munerati. Posui *Ursmari*, ne a communiori appellatione deflecterem, licet Tornacen., Munerat. et Greven. legant *Orsmari;* Belin., *Ursmari, Nichil, dyaconi* et id genus alia præteriri possunt.

OBSERVATIONES.

Qui plerosque ex primis diaconis, ut X et XX Januarii ac IX Aprilis ostendimus, idem *Timonem* primus omnium Fastis ecclesiasticis inseruit auctor Romani parvi *Apud Corinthum*, *Timonis diaconi de septem*, ex quo eum Ado translatum, inter festivitates apostolorum eo ornavit elogio, quod Noster fere ad verbum descripsit. Ast in suo Martyrologio simpliciter annuntiat, ut facit Notkerus, hic primo loco, ille ultimo. Ilenschenium et hic et nonnunquam alibi leviculæ cujusdam negligentiæ alius incusaret, quod festivitates apostolorum non consulens. Usuardo ascripserit, quæ certo Adoniana sunt, ut vere est totum hodiernum Timonis elogium, in Rosweydi editione pag. 36. Pauca, quæ de Timone, uno an gemino dici possunt, etiam minus probata congessit ipse Henschenius nec ab alia quidquam additum reperire est. *Martyres Armeni* in Hieronymianis inveniuntur æque, ac in Romano parvo, sed cum hac diversitate, quod prædicta apographa alios denuo, et quidem repetita eadem positione, adjunctos habeant, de quibus Romanum parvum non meminit, nec proinde Ado, ex quo eos eduxit Notkerus, iisdem ubique terminis notatos, cum nulla de ipsis amplior usquam exstet notitia, Wandalbertus eosdem omnes duobus versibus ita conclusit :

Gaio Aristonico, Rufo Hermogene atque Galata.
Tertia cum decima, Expedito et martyre fulget.

Vincentius in Hieronymianis etiam notus est, non item in Romano parvo. Ex prioribus eum sumpsit Ado, nihil adjungens, uti nec Usuardus, verosimiliter quod Acta nulla viderint, quæ nec modo esxtant, nisi recentius fabricata. De Vincentiorum multiplicitate, et identitate in Actis disseritur. Vide quæ diximus XXII Januarii, et *Vincentii*, *Orontii* atque *Victoris* Acta ibi a Bollando illustrata. *Caucoliberim*, non solum martyrologis, sed et geographis notam, mirum est, Florentinium ignorasse. Vide de cætero Papebrochii animadversiones hoc die pag 622. et adde notulam Tillemontii tomo V, pag. 612. De *Ursmaro* ad præcedentem diem dicere cœpimus, quia ab Adone tunc refertur, non sub *Orsmari*, ut alicubi legimus, sed sub *Ursmari* nomine. Sit ne autem ab Usuardo consignatus, dubitare me cogunt codices Usuardini plurimi, vix unquam soliti ab auctore suo quidquam detrahere, in quibus tamen plane desideratur. Dubitationem auget varius annuntiandi modus, Pratensi et Rosweydino scribentibus; *Pago Hanoensi* (intellige *Hainau, Hannonia, Hannoniensi*, quod satis vage dictum est) : cæteris pro textu citatis, pressius et distinctius : *Cœnobii Laubiis*; quam ob causam ex purorum codicum numero exclusus est Pratensis, addens præterea *dedicationem ecclesiæ, in honore sancti Symphoriani*, etc., quamquam hanc recentiori manu adjectam testetur Castellanus, idemque indicet Sirmondus, lineas subducendo, Utcunque tamen se habeat ea Ursmari annuntiatio, in laterculo servata est, Usuardo, post Adonem, probabilius ascribenda, saltem prout a nobis exprimitur, licet Ado paulo aliter legerit, nempe : *Laubaco monasterio, transitus sancti Ursmari episcopi et confessoris.*

AUCTARIA.

De Pratensi abunde dictum est.

HERINIEN. hodie a reliquis discrepat, Ursmarum excludens; ejusque loco substituens : « Eodem die, apud ecclesiam beati Petri Romæ, depositio Domni Leonis papæ noni, qui ecclesiam beati Remigii dedicavit. »

PULSANEN. in Timone purus est? immediate subjungens : « Civitate Caucoliberi, etc. » De Militinensibus tacet, atque etiam de Ursmaro.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. deficiunt etiam in Ursmaro.

ROSWEYD, pro *Timonis* scribit *Timothei*. In Cæteris textum sequitur, nisi quod legat : « In pago Hainoensi, » et in fine subjiciat : « In Cantia, passio saneti Elphegi archiepiscopi et martyris, qui a paganis captus et necatus, in Lundonia sepultus est. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVANIEN., DANIC. Editio ULTRAJ.-BELG. Ursmari non meminerunt. in reliquo textu ferme puri sunt. ALBERGEN. in eo defectu convenit, sed præterea Vincentium Caucoliberitanum excludit.

BRUXELLEN. et hic Ursmarus deficit; de cætero proxime ad textus puritatem accedit. In fine autem subdit : « Eodem die, sancti Leonis papæ noni et confessoris. Qui primum episcopus Tullensis, ab imperatore Henrico ad papatum promotus, et ex hoc conscientiam habens, resignavit. Et denuo rite ele-

ctus, post laudabilem vitam, in ecclesia sancti Petri tumulatur, clarens miraculis. »

HAGENOYEN. neque hic a textu multum deviat. De Ursmaro etiam tacet. In fine subjungit : « Cantuariæ, sancti Elfegi episcopi et martyris. »

CENTULEN. incipit a Melitinensibus, in quibus purus est. Sequitur : « Apud Septimaniam, civitate Caucoliberi, sancti Vincentii confessoris, cujus gesta habentur. Eodem die, sancti Thimonis diaconi de septem primis, qui crucifixus Chorinto quiescit : » Quæ Vincentii Acta supersunt, docet Papebrochius hic.

ANT. ERP.-MAJ. in Armenis et Vincentio, priori non multum absimilis, ita prosequitur : « In cœnobio quod dicitur ad Laudibas, depositio beati Ursmari episcopi et confessoris, cujus gesta habentur. » In Timone textum abbreviat, servata tamen rei substantia.

MATRIG.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Elphegi Cantuariensis episcopi et martyris cum multis aliis. Thimonis diaconi et martyris. » Et in margine : « Festivitas sacræ lanceæ celebratur feria sexta post octavam Paschæ. »

VATICAN., signatum num. 5949. inter Armenos omittit *Ruff.* De Ursmaro etiam nihil. In fine autem adjicit : « Romæ, depositio sancti Leonis IX papæ, qni sedit in pontificatu annis quinque. »

In UGHELLIAN. deest Ursmarus.

FLORENTIN. : « Florentiæ in partibus Tusciæ, sancti Crescentii, subdiaconi sancti Zenobii, ejusdem urbis episcopi, cujus vita, virtute et miraculis claruit an, Domini CCCCXXIV, a Zenobio tunc ibi præsule, honorifice in ecclesia cathedrali sepultus, ac litteris sancti Ambrosii Mediolanensis præsulis, nuntiato ejus obitu, laudatus. » Patet encomiastæ imperitia.

BURDEGALEN. : « Cœnobio Laubiis, sancti Ursmari episcopi. »

BIZUNTICEN. : « Romæ, depositio Leonis papæ et confessoris, cujus vitam esse sanctissimam, crebra testantur miracula. »

Editio LUBECO-COL. in textu fere pura est, scribit tamen : « In pago Hamensi, cœnobio Lambiis, beati Ursmari, » etc. Tum : « Solemniaco, sancti Tillonio [Tillonis] episcopi et confessoris. » Quis hic sit, vide in Prætermissis. « Eodem die, sancti Alphegi episcopi Cantuariensis et martyris. »

BELINI. editio altera textui superaddit : « Romæ sancti Leonis papæ et confessoris. »

GREVEN. : « Donati, Vitalis. » Ille ex Hieronym. acceptus est, cujus sit alter, nescio. « In Cancia, sancti Alphegi. Qui, ut refert Vincent, libro XXVI, clari natalibus ortus et litteris traditus, cum legisset quæ ad salutem sufficere videbantur, totum philosophiæ studium convertit ad diligendum Deum, primumque Wintoniæ episcopus, deinde anno Domini MVI Cantuariensis archiepiscopus factus, ob vitæ sanctimoniam, ad palmam martyrii meruit pervenire, Dulcissimi et Charissimi martyrum. » De his vide Prætermissos. « Apud Arabiam, sancti Tymonis episcopi et martyris. » Nec inter Prætermissos notus est. Vide de altero Timone. « Solemniaco, Tyllionis episcopi et confessoris. Romæ depositio sancti Leonis papæ IX et confessoris. Qui Alemannus natione, primo episcopus Tullensis fuit Bruno dictus. Cum enim Romani ab imperatore postulassent pontificem sibi dari, et ille nullum episcoporum Teuthoniæ ab hoc onus assumendum inclinare posset, tandem iste consensit, et laudabiliter regens Ecclesiam, miraculis clarus quievit anno Domini MLIV. Apud Wesaliam superiorem, in diœcesi Treverensi, passio beatæ memoriæ Wernheri pueri annorum XIV, qui anno Domini MCCLXXXVII a Judæis in die Prasceves suspensus, flagellatus, in membris omnibus incisus, crudelique morte interemptus, multis statim claruit miraculis. In Dacia, civitate Othoniensi, translatio sancti Kanuti regis et protomartyris Daciæ. » Colitur X Julii.

MOLAN. de Leone adducit ipsissima verba ex HERINIENSI supra relata. « In Blandinio monasterio, elevatio corporis sancti Florberti, primi ejusdem cœnobii abbatis. » Colitur X Novembris. « Ipso die, sancti Alphegi episcopi et martyris. » Tum litteris minoribus : « Qui primum Wintoniæ... » ut supra. « Apud Wesaliam superiorem... » etiam ex GREVEN. Editiones postremæ Ursmarum omittunt, pridie memoratum. De Elphego ut supra. Item de Leone. Sequitur : « Die decima nona, sancti patris Joannis de vetusta Laura. » In Florberto, et Wernhero nihil immutatum invenio.

XII *Kal* *Die 20.*

Romæ, natalis sancti Victoris papæ, qui post beatum Petrum quintus decimus rexit Ecclesiam annis decem, et sub Severo principe martyrio coronatur. Item Romæ, sanctorum martyrum Sulpitii et Serviliani, qui prædicatione et miraculis Domitillæ virginis, ad fidem Christi conversi, cum nollent idolis immolare, a præfecto urbis Aniano capite cæsi sunt. In Galliis civitate Ebredunensi, sancti Marcelli, ejusdem urbis episcopi et confessoris, qui, divino jussu, cum sanctis sociis Vincentio et Domnino ex Africa veniens, maximam pratem Alpium maritimarum, verbo et signis admirandis, quibus usque hodie refulget, ad fidem Christi convertit. [*Addit Bouillart., charactere cursivo :* Eodem die, apud monasterium sancti Germani, revelatio corporis sancti Georgii Bethleemitici monachi et martyris, et sancti Venantii abbatis.]

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Creven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Codex Rosweyd. pro *coronatur*, solus legit *coronatus est.* Sic Tornacen. et Munerat. pro *Sulpitii*, *Supplicii*, ut aliqui scribunt *Sulpicii*. Rosweyd. male præfigit *Publii*. Item Munerat., Greven. et Molan. *Domicillæ*. *Salaiano* pro *Aniano* in Munerato error est. Molan. legit *Marcellinus*, et recte, opinor; cæteri, *Marcelli*. In Herinicnsi superius ascriptum *ni*. Greven. habet *Marcelli primi*. Munerat., *Dominio*, pro *Domino*. De cætero *Rhomæ*, *natale*, *Ydolis*, *Ebredunense*, *Affrica*, *Aphrica* et hujusmodi minutiæ facile condonandæ.

OBSERVATIONES.

Victorem episcopum cum tribus sociis, in Hieronymianis referri perspicuum est : *Romæ*, *depositio S. Victoris episcopi*, *Felicis*, *Alexandri*, *Papiæ*. An hic ut *martyr* signetur *Victor*, non satis certum est, nisi sociorum causa id erui posse videatur. Apud Romanum parvum, Victorem episcopum et martyrem invenio, sed incomitatum : *Romæ*, *Victoris episcopi et martyris*. Isne Romanæ, an alterius civitatis episcopus fuerit, disputat Henschenius alia episcoporum extraneorum Romæ passorum exempla

commonstrans ; atque una probare nititur *Victorem* in Hieronymianis apographis hoc die memoratum. quiscunque sit, Romanum pontificem istius nominis non esse, utpote qui XXVIII Jullii defunctus creditur, quo die a Rabano, Notkero, aliisque martyrologis, et præsertim Romano moderno. colitur. Id a Molano pridem observatum, fecit, ut in postericoribus Usuardi editionibus textum mutilaverit, translato in mensem Julium eo Victore, qui certissime hoc dic ab Adone pro *Victore papa* sumitur ; sive ipse a sciolo forte aliquo, ut suspicatur Henschenius, in errorem inductus, seu primus omnium lapsus fuerit. Adonis elogium Noster, et alii eum secuti, paucis mutatis, tuto transcribendum existimarunt. Longiusculum est, quod in Mosandri editione legitur, et adhuc paulo auctius a Notkero exhibetur, ubi auctor illa ipsa adjungit, quæ XXVIII Julii apud eumdem ex Rabano iterum descripta sunt. De Henschenii mente dubium non est ; Papebrochius diem XX Aprilis præferendum putavit, atque adeo cum Florentinio censuit, ipsum *Victorem papam* esse, qui hoc die in Hieronym. celebratur : quibus subscribit Tillemontius. Victoris Vitam per octo articulos deducens tomo III, a pag. 100. Pagius ad annum CCI, num. 5, vix audet diem obitus definire. licet aperte supponat, in Hieronymianis *Victorem papam* XX Aprilis annuntiari. Variorum opiniones hic cursim attingimus, ad XXVIII Julii in Actis examinandas. Nos interim, ut sæpe monuimus, Usuardum sive errantem, sive vera prædicantem, nativis coloribus repræsentare conamur. Beda totis septem diebus vacat, hodiernum Flori supplementum, non Victorem, sed *Anicetum* papam commemorat.

Sulpilius et *Servilianus* solo nomine a Romano parvo appellantur, Hieronymianis incogniti. Ado ex Actis sanctorum Nerei, Achillei et Domitillæ, de quibus alibi non semel agendum est, insigni eos exornat encomio, cujus potiorem partem suam facere satis habuit Usuardus. De eorum martyrum translationibus, de variis *Servilianis*, aliisque eo spectantibus plura annotavit Henschenius, *Marcellinus* et socii, solius Adonis sunt, ex cujus elogio suum formavit Noster, Notkerus totam messem colligit. Acta a nobis edita Adonem vidisse oportuit, quorum, si non auctorem, saltem scribam detexit Mabilio in Diplomatica pag. 172, litt. E, ex codice *ab octingentis annis descripto, a Deodato presbytero* Vitam paucis decurrit Tillemontius tomo VII, a pag. 561. Cur autem *Marcellinum* Adonis plerique nostri, iique probatissimi codices in *Marcellum* transmutaverint, non habeo unde conjiciam : scripsi *Marcelli*, quoniam ita scriptum invenio. In codice Heriniensi, ut jam indicavi, desuper adjectam videre est syllabam *ni*, sed recentiori et atramento et calamo. Hæc pro laterculi primæva simplicitate dicta sint satis; sequantur Wandalberti priores bini versiculi, qui Marcellinum et socios celebrant, posteriores duo in Auctariis subjicientur :

Marcellinus, Dominus, Vincentius atque,
Nomine bis senam radiant festoque fideque.

AUCTARIA.

Est in PRATEN., ad marginem, ni fallor, adjecta « revelatio corpus sancti Georgii Bethleemici, monachi et martyris, et sancti Venantii abbatis, » sed hujusmodi additiones plerumque negligimus.

PULSANEN. et LOVANIEN. ultimas textus lineas detruncant, sistendo in *episcopi et confessoris*, suppressis reliquis.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. puri sunt, sed in fine adjiciunt : « Antisiodori, sancti Mariani. » Hoc nomen varie tortum et deformatum est, non solum in codicibus nostris, sed etiam in Hieronymianis, de quo vide Florentinium. Castellanus censet legendum, ut hic habetur.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., editio ULTRAJ.-BELG. textui puro etiam subjungunt : « Apud Antisiodorum depositio sancti Marciani [*ita multi scribunt, pro* Mariani] presbyteri et confessoris. »

ALBERGEN et DANIC. in Auctario cum duobus præcedentibus conveniunt, sed sancti *Victoris* annuntiationem differunt XXVIII Julii.

CENTULEN., in Victore purus, ita prosequitur : « Item Romæ, sanctorum Sulpitii et Serviliani. qui hortatu beatæ Flaviæ Domitillæ ad fidem conversi et pro Christi amore sub Aureliano [Aniano] passi sunt. Antisiodori, sanctorum confessorum Mamertini et Mariani presbyterorum. »

ANTUERP.-MAJ. a CENTULENSI, phrasi paululum differt. Pro *Mamertini*, scribit *Martini*.

BRUXELLEN. de Victore addit : « Hic terminum Paschalem, et quod Pascha semper in die Dominica celebretur instituit. » In secunda annuntiatione purus est. In tertia ex Adone subjungit : « Ita ut baptisterium, quod ipse apud prælatam urbem condidit, in sacrosanctis Paschalis festi vigiliis, divina virtute singulis annis, aquis subitis inundetur, et per septem ejusdem solemnnitatis dies gratia exuberante permaneat. Apud Antisiodorum, sanctorum confessorum Mamertini et Marciani presbyterorum. »

HAGENOYEN. incipit : « In Missia sanctæ Hiltegundis virginis. » Sequitur totus textus satis purus, Tum : « Anthisiodoro, sancti Martiani presbyteri. » Jam diximus melius vocari *Mariani*. « In Ycomedia, sanctorum Sevelii et Theophanti : ii sunt translati in Cellam Ratolfi. » Sintne hi fortasse *Synesius* et *Theopompus*, vide in indice Prætermissorum et XXI Maii. Synesium aliquem hodie canit Wandalbertus :

Festaque Synesii celebrantur martyris almi,
Pontificis titulo, doctrina et morte beati.

Ita quidem poeta martyrologus, sed necdum satis explicatum invenire licuit, quis ille *Synesius* sit, *episcopi* et *martyris* titulo insignitus. Non lubet hariolari, doceat nos, qui talem *Synesium* uspiam repererit. Forte corruptum furit nomen, sed et hoc æque incertum est ; ut proinde satius sit, aliquid luminis alicunde exspectare.

AQUICINCT. sic incipit : « Romæ, natalis sancti Victoris papæ, qui post beatum Petrum tertius decimus, rexit Ecclesiam annis decem et sub Severo principe martyrio coronatur. Hic constituit, ut sanctum Pascha semper die Dominico celebraretur, et a quinta decima luna primi mensis, usque ad vigesimam primam observaretur. Constituit etiam ut necessitate faciente, sive in flumine, sive in mari, seu in fontibus, sub Christiania confessione, quicumque hominum, ex gentilibus venientes, baptizarentur. » Hæc ex aliquo Adonis auctiori apographo, vel ex Notkero desumpta sunt.

DAVERONEN. : « Antisiodoro, sancti Martini. » Et sic habet etiam AQUICINCT. supra.

MARTRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Victoris papæ et martyris. Mamertini abbatis. Maciani [Mariani] presbyteri. »

VATICAN., num. 5949 : « Item Romæ, via Numentana, sanctorum Aralaci et Donatæ. » Vide totam cohortem, et primi nomen recte scriptum in Actis.

UGHELLIAN. : « Antissiodoro, sancti Martiani. »

FLORENTIN. : « Antissiodori, sancti Martiani. »

DIVIONEN. ecclesiæ sancti Stephani. « Antissiodori, sanctorum confessorum Mamertini et Mariani presbyteri. Et translatio sanctæ Exuperiæ virginis. » Lege *Exuperantiæ*, ut infra. Colitur XXVI Aprilis.

REMENS. ecclesiæ SS. Timothei et Apoll. « Translatio corporis sanctæ Exuperantiæ virginis. »

Editio LUBECO-COL. Victorem remittit ad XXVIII Julii. Altera textus pars satis pura est. In fine : « Anthisiodoro, depositio sanctorum confessorum, Mamertini et Mariani presbyterorum. »

BELIN., in ultima annuntiatione Marcellini socios expunxit ; cætera purus est. In fine addit prima

editio : « Anthisyodori, sancti Martiani. » Altera, subdit, « *confessoris.* »

GREVEN. : « Item, sanctorum Johannis, Victoris, Donati. » Ex Hieronym. « Adelarii episcopi et martyris. » Vide in Prætermissis. « Antisiodoro, sanctolum Marciani et Mamertini presbyterorum. Item sanctæ memoriæ Hildegundis virginis, sanctimonialis Cisterciensis ordinis, quæ et Josepha dicta est. »

MOLAN, : « Antisiodori, sancti Martiani. » Typis minoribus de Hildegunde, ut GREVENUS. In aliis editionibus, ut jam supra dixi, expunctus est Victor papa. In fine de Martiano eadem. « Die vigesima, A sancti patris Theodori, qui fuit in Trichine. » Rursus minoribus litteris : « Sconaugiæ, obitus Hildegundis virginis, ordinis Cisterciensis, quæ et Josepha dicta est, » Quidni *Josephum* potius appellat, utpote quæ sub virili habitu inter monachos admissa est, ibidemque sanctissime vixit, post multa et gravia pericula, quibus ante religionis ingressum exposita fuerat. Videatur mirabilis Vita, a connovitio, rerum omnium in monastica professione inter viros gestarum, teste oculato scripta, et a Papebrochio illustrata.

XI *Kal.* *Die 21.*

Apud persidem, natalis beati Symeonis episcopi et martyris, qui jubente Sapore Persarum rege comprehensus ferroque onustus, cum de Domino voce libera et constantissima testaretur, primum carcerali ergastulo cum aliis centum, e quibus alii episcopi, alii presbiteri, alii diversorum ordinum clerici, maceratus, novissime cum omnibus jussus est pariter decollari. Passi sunt cum eo etiam clarissimi quidam viri Ustazadis, Abdella, Ananias et Pusitius, cum filia, quæ erat sacra virgo. Alexandriæ, sanctorum Aratoris presbiteri, Fortuni, Felicis, Silvii, Vitalis, qui in carcere quieverunt.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Rosweyd*, *Munerat.*, *Belin. prima editio*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES

Simeonis scribunt Praten. et Molan. quos cum B pluribus codicibus alibi secuti sumus : codicum aliorum auctoritas hic alio nos divertit. Si hinc inde fluctuemus, ipsorum, non nostra culpa est, sed facile condonanda. *Apprehensus* pro *comprehensis* solus Belinus legit, apud quem et *Persidam* pro *Persidem*. *Constantissime* abverbialiter posuit Molanus. In monnulis codicibus ad, *alii episcopi, alii presbyteri, alii*, etc., inseritur verbum *erant*, ast in textu, cum codicibus probatioribus, satis intelligi supponitur. *Ustazadis*, legunt codices omnino omnes, excepto solo Belino, in quo *Ustozadis*. Acta præferunt *Usthazanes* ex Sozomeno, attamen Romanum parvum et Ado legunt cum textu *Epusitius* in Belino, ponitur pro *et Pusitius*. In solo Herinensi invenio, *cum filia sua*. Consentiunt Praten., Herinien., Tornacen., Rosweyd., Greven. et alii in *Fortuni*, quod adeo in textu servandum putavimus, licet melius, ni fallor, alii legant *Fortunati*, Munerat. *Fortunii*. Sunt qui ponant et *Vitalis*, sed probatissimi hoc prætermittunt, ut Usuardo familiare est. *Honustus*, *Felicis*, etc., notatione non indigent.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum unicam hoc die annuntiationem ponit : *In Perside, sancti Simeonis episcopi et martyris cum aliis centum, et Ustazadis, et Abdellæ, et Ananiæ, et Pusicii.* Atque ib nobilissima martyrum acies in sacris Fastis primum innotescit, procul dubio ex Sozomeno aut ex Tripartita accepta, cui ex eisdem monumentis elogium suum concinnavit Ado, cujusque medullam Usuardus satis eleganter C decerpsit; Notkerus ferme integrum de more transtulit. Plura, tum quæ ad rectam nominum expressionem, tum quæ ad diversum *Usthazanis* et aliorum obitus diem spectant, videsis in Actis nostris explicata et illustrata; ubi id præcipue studuisse videtur Henschenius, ut acerrimæ persecutionis, quam adversus florescentem Persidis Christianitatem movit hostis ejus infensissimus Sapor, initium probabilius ex Hieronymo ad Constantii tempora reduceret, quod ad Constantini ætatem male a Sozomeno relatum probant cum ipso eruditi recentiores Ruinartius inter Sincera et Selecta s pag. 632, et Tillemontius tomo VII, a pag. 76, ubi tota historia late, et ex ordine digeritur. Attamen Henschenio minime consentiunt laudati Ruinartius, Tillemontius et alii in eo, quod Symeonis et sociorum martyrium differat ad annum CCCXLIX. Fecit hoc magister noster plausibili ratione ductus : cum enim in Sozomeno Persarum istorum martyrium accidisse dicatur die, *quo memoria saluturis Christi passionis quotannis recoli solet*, recte censuit, quærendum esse annum, quo XXI Aprilis cum die Parasceves concursum habeat; is vero cum ante annum CCCXLIX non recurrat, ibi Symeonis et aliorum certamen (Usthazanes pridie coronatus erat) collocandum omnino putavit; Recte, inquam, censuit, si recte supposuisset, in martyrologiis nostris verum semper et proprium passionis diem, martyrum festivitati assignari, atque hic die XXI Aprilis certo passos esse Symeonem et socios. Id utique supposuit Henschenius, sed recte supposuisse ei concedere non possumus, nimis gnari auctorem Romani parvi et Adonem, ut alias palam fecimus, sæpissime dies selegisse, aut ex mero arbitrio, aut ex conjectura aliqua ; qualem suggerere hic potuit ipsa illa Sozomeni periocha de die, *quo memoria salutaris Christi passionis quotannis recoli solet*, quemque ipsi cum XXI martyrologi alii, tum Latini tum Græci (Chronologi non boni) cum alio Aprilis die composuerint, ut clare iterum patebit die sequenti, et alibi fusius poterit demonstrari. Ne pluribus ab instituto deflectam, candide fateor, me subducto ab Henschenio calculo fidere omnino non audere, urgentibus præsertim aliis rationibus, quæ Symeonem et socios, sub principio grassantis Saporianæ persecutionis, anno circiter CCCXLIX martyrium subiisse, verosimilius ostendant; in quo fallit Pagii in Baronium critica ad annum CCCXLIII, dum Henschenii sententiam describit et sequitur. Nolim tamen cum Gastellano hac ratione induci, ut solemnitatem a martyrologis nostris, tot jam sæculis stabilitam, loco suo dimoveam, quam eidem etiam affixit Wandalbertus, *Caium* diei sequentis huc retrahens :

Undecima Gaius, pariter Simeonque coluntur.

D Altera classis *martyrum Alexandrinorum* ex apographis Hieronymianis proficiscitur, in quibus non omnimoda invenitur conformitas, ut recte observavit Florentinius. Manifeste patet, quinque duntaxat ab Adone selectos, a quo eos Usuardus accepit, ordine paululum immutato, variatoque unius nomine, quem notæ optimæ codices nostri non *Fortunatum*, ut Ado legit, sed *Fortunum* constanter appellant. Nomen depravatum inquies ; esto ; a codicibus nostris nequaquam recedere certum est. ut in

Ustazade, qui *Usthazades* vel *Chustazates*, vulgo *Usthazanes* vocandus est; et *Abdella*, qui *Abedechalas*, nimium forte religiose præstitimus. Atque hinc abunde patet textus Usuardini integritas.

AUCTARIA.

Pulsanen. mutilus est, omittens ea, quæ de *Usthazane* et sociis in laterculo dicuntur inter *decollari* et *Alexandriæ*.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg., Danic. et editio Ultraj.-Belg., in textu puri, subdunt in fine : « Leodii in ecclesia beati Laurentii, depositio beati Walbodonis [Walbonis *scribit* Danic.] ejusdem urbis episcopi. » Idem Auctarium habet Lovanien., sed deficit in iisdem, in quibus deficit Pulsanem. supra.

Centulen. : « Apud Persidem, sancti Symeonis Selenciæ [Seleuciæ] et Thesefontis [Ctesiphontis] regalium civitatum episcopi, qui persequente rege Persarum, post alia tormenta capite plexus est. Cum quo passi sunt Ustazades ennuchus, Abdella, Ananias senes, Pusicius cum filia virgine. Alexandriæ, sanctorum Fortunati, Aratoris presbyteri, Felicis, Silvii, Vitalis, qui in carcere quieverunt. In Galliis, civitate Ebreduno, sancti Marcellini, primi ejusdem civitatis episcopi et confessoris, Vincentii [*adde* Domini] sociorum ejus. » De quibus nos pridie.

Antuerp.-Maj. in Simeone textum ex Adone interpolavit. In Alexandrinis, cum Centulensi convenit. Sequitur ultimo loco, de Marcellino, sed pure, ut heri in textu legimus.

Bruxellen. incipit : « Romæ, sancti Sotheris papæ. Qui sedit annis novem, et tunc martyrio coronatus est. Hic constituit, ut nulla monacha pallas sacratas tangeret, sed ut velum portet. » Multi alii Sotherem hac die referunt, qui ad sequentem pertinet. Sequitur de Simeone, ubi ex Adone inseruntur hæc verba : « Seleuciæ et Thesephontis regalium civitatum episcopi, » etc. In Alexandrinis purus est. In fine : « Leodii, depositio beati Walbodonis, ejusdem civitatis episcopi. »

Hagenoyen., in Simeone satis purus, sequentes duas annuntiationes turpiter confundit, hoc modo : « Alexandriæ, sanctorum martyrum Aratoris presbyteri et Fortunati. Item Leodii in ecclesia beati Laurenti, sancti Walbodonis episcopi ejusdem urbis, Silvii, Felicis et Vitalis, qui in carcere quieverunt. » Annuntiationum confusio. « Romæ, sancti Agapiti papæ, qui multum in gestis pontificalibus laudatur. Hic ingressus est Constantinopolim et Justinianum imperatorem ab errore revocavit Arthemii [Anthimi], ipsum Arthemium destituendo, et Menam catholicum virum constituendo. Hic Arthemius in Christo duas negabat naturas. Et obiit papa Constantinopoli et transfertur in Romam, et cum gloria sepelitur in ecclesia sancti Petri apostoli. Hic etiam constitutiones fecit. » Hic importune intrusus est Agapitus, qui xx Septembris colitur; quidquid a multis aliis, cum Notkero, die sequenti referatur.

Aquicinct. incipit; « Romæ, sancti Sotheris papæ. Hic constituit, ut nulla monacha pallam sacratam contingeret in ecclesia, nec incensum poneret. » Sequitur textus.

Victorin. post *virgo* subdit; « Item sancti Sotheris papæ. Hic constituit, ut nulla monacha pallam consecratam contingeret, neque incensum offerret. »

Reg. Suec. qui fuit principis Ursini a Rosemberg : « Leodii in ecclesia beati Laurentii, depositio beati Valbonis, ejusdem ecclesiæ episcopi. »

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Simeonis episcopi et martyris cum aliis pluribus sub Sapore Persarum rege, sub [quo] xvi millia diversis in locis et temporibus martyrio coronati sunt. »

Vatican, num. 5949, in fine : « Romæ, natalis sancti Soteris papæ, qui sedit in episcopatu annis ix. »

Editio Lubeco-Col. in Simeone ferme ut Bruxellen. interpolata. in Alexandrinis pura est. Sequitur : « Leodii in ecclesia beati Laurentii, depositio sancti Walbodonis, ejusdem urbis episcopi et confessoris. In Anglia, civitate Cantuaria, sancti Anselmi episcopi et confessoris. »

Belini secunda editio : « Eodem die, translatio sancti Osualdi episcopi Eboracensium. » Colitur xxviii Februar.

Greven. : « Romæ, beati Sotheris papæ et martyris : secundum Adonem vero, die sequenti. » Imo hac die ponitur a Mosandro : in editione Rosweydi notus non est, nisi male in appendicem rejectus sit. « In Anglia, beati Anselmi archiepiscopi et doctoris præcipui. Hic ex confinio Lombardiæ et Burgundiæ ortus, venit Beccum, allectus fama magistri Lanfranci, factusque est ibi primo monachus et deinde prior, postremo Cantuariensis archipræsul effectus, vita et doctrina excellenter claruit circa annum Domini mc. Luciani Viennensis episcopi. » Potius *Juliani*, de quo vere potuit dicere, poni ab Adone die sequenti, quo colitur. « Apud Leodium, Walbudonis episcopi et confessoris. Item beatæ memoriæ Victoris papæ III et confessoris. De quo inter alia legitur, quod in magna corporis sui continentia vixerit, cilicio asperrimo ad carnem semper indutus. In mensa convivarum frequenter fallebat oculos, cibos tangens, non gustans. Noctu modico somno accepto, latenter de lecto surgebat, orationibus, veniis et lacrymis vacans. Claruit etiam miraculis. » Remittitur ad xvi Septembris.

Molan. de Oswaldo, ut Belin. : « Eodem die, sancti Anselmi episcopi et confessoris. Romæ, sancti Soteris papæ : qui sedit in episcopatu annos novem, sepultus in cœmeterio Calisti. Hic constituit, » etc. « In Africa, natale Maximini martyris : Qui tempore Decii post alia tormenta, lapidibus oppressus est. » Ita eum vocat Rabanus, cujus elogium describit Notkerus. In Actis, sub nomine *Maximiani*, remittitur ad xxx Aprilis. Pergit Molan, sed litteris minoribus : « Liber anniversariorum ad S. Laurentium : Dominus Wolbodo Leodiensis piissimus episcopus a seculo migravit, qui huic loco res sacras dedit et in eo humari elegit. » Hactenus prima editio. In aliis, de Anselmo, ut supra. Tum : : « Die vigesima prima, sancti hieromartyris Januarii et comitatus ipsius, et sacrosancti martyris Theodori, qui fuit in Perge. » De his duobus agitur in elencho Prætermissorum; quæriturque, an vera sint, et non potius inversa nomina. Rursus typis minoribus : « Apud Leodium, in ecclesia sancti Laurentii, Dominus Vuolbodo, » etc., ut supra.

X *Kal.* *Die* 22.

Romæ via Appia, natalis beati Gaii papæ, qui cum Ecclesiam undecim annis, mensibus quatuor, diebus duodecim rexisset, martyrio coronatus est sub Diocletiano principe. Apud Persidem, sanctorum martyrum, qui pro Christi nomine gladio jugulati sunt sub rege Sapore. In quo fidei certamine passus est Melisius episcopus, Acepsimas quoque episcopus, cum presbitero Jacobo. Mareas et Bicor nihilominus episcopi, cum clericis fere ducentis quinquaginta, monachis etiam et sacratis virginibus plurimis. Inter quas et Symeonis episcopi soror, nomine Tarbua, cum pedissequa sua, serra scissa est. Civitate Cordula, natalis

Parmenii, Helimenæ et Chrisoteli presbiterorum, Lucæ et Mucii diaconorum, quorum triumphus martyrii in passione beati Laurentii habetur. Lugduni, sancti Epipodii, qui persecutione Antonini Veri, post illata sibi gravia tormenta, martyrium capitis abscisione complevit. [*Addit Bouillart.* : [a]Senones, sancti Leonis episcopi. *Et charactere cursivo:* Eodem die inventio sanctorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii.]

NOTÆ.

Ex codicibus nostris omnibus nullum invenio, quem undequaque purum ausim asserere. Singulorum collatio textum dabit, quam fieri poterit, simplicissimum. Grevenus et Molanus puritati accedunt proxime, utpote qui de Melisio hæc solum interserant : *Sanctitate et miraculorum gloria insignis.* Atque hæc in Adone legi equidem fateor; ast Usuardina non esse, probat silentium aliorum codicum omnino omnium, tum mss., tum typis editorum. Affine aliquid prima fronte reperitur in Tornacensi, ubi, *Melisius Deo acceptissimus;* in Rosweyd. et Belin., *Melius acceptissimus*, Sed amanuensis oscitantia palpabilis est, dum *Acceptissimus* ponitur pro *Acepsimas*. Jam cur reliqui codices excludantur, attende. Pratensis, solito deformior, subdit præterea in fine : *Senonis, sancti Leonis episcopi.* Usuardine, inquies. Non ita existimo : obstant enim codices alias integerrimi Herinıensis, Tornacensis, Muneratus, Grevenus, et Molanus, quorum auctoritas combinata, cæteris omnibus, me quidem judice, anteponenda est. Adde Rosweyd. et alios non ignobiles, quibus tamen non innitimur. Si cui aliter vi- A debitur firmioribus argumentis ultro cedam. Hoc etiam ab rerum hujusmodi peritis observari velim, ad exclusionem *Leonis* non parum conducere, quod Grevenus et Molanus in prima sua et puriori editione, nec in Auctariis suis de eo meminerint. Sequitur in præfato codice Pratensi : *Eodem die, inventio sanctorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii.* Sed hæc ad marginem, ni fallor, addita. licet antiqua manu, ut testatur Castellanus, textus puritati nihil officerent, si cætera essent integra. Heriniensis purissimus esset, nisi secundo loco inseret : *Parisius, translatio beatorum martyrum Dionysii*, etc. Tornacensis nævis aliis non caret; capitale vitium est, quod in fine adjicias : *Ipso die, inventio sanctorum martyrum Dionysii*, etc. Atque ita plane Muneratus, his verbis non satis castigatis : *Ipso die, inventio beatorum corporum Dionysii, Rustici et Eleutherii, de quorum corpora* [melius diceret *quæ*] *requiescunt in cœnobio divi Dionysii in Francia. Eodem die, sanctæ Oportunæ virginis.* B Codex Rosweydi, cætera etiam purus legit in fine : *Inventio sanctorum martyrum*, etc.

[a] Pauci sunt articuli, si qui tamen, quibus adornandis magis desudarit Sollerius. Quos codices perlustravit, perlustravit autem prope octoginta; ii omnes ita vitiosi erant, ut nulli omnino fidere ausus fuerit, collatosque simul omnes oportuerit, ut ex singulis textum erueret. *Singulorum collatio*, inquit ipse, *textum dubit, quam fieri poterit, simplicissimum.* Laborem laudent alii; ego acumen et judicium vehementer admiror. Nam in tanta codicum depravatione, quis non miretur Sollerium ita Usuardi sensum callere potuisse, ut ab eo ne latum quidem unguem discederet, autographum ipsum verbum pro verbo redderet? Certe suspicabitur aliquis eum, dum huic articulo operam dabat, ob oculos habuisse apographum, quod apud se servat, et illud exscripsisse saltem usque ad Senones. Totum exscribere debuit. Non fuit quidem postrema hæc commemoratio Carolini autographi. Caret enim illa Dervensis codex. At ejusdem esse manus ac reliquum articulum ne Sollerius quidem diffitetur. Atque hoc ipso die memoriam S. Leonis colit Senonensis Ecclesia, antiquiora, Martyrologia referunt, Saussaii recentius elogio celebrat. Is ipse est sanctus Leo, qui Childeberto regi episcopum Meloduni, ubi nunquam episcopus fuerat, constituere volenti, generoso animo restitit, scripta ad eum epistola, quam Sirmondus edidit tom. I Conciliorum Galliæ. BOUILLART.

OBSERVATIONES.

Ex is evinci puto, textum hic genuinum et simplicem a nobis repræsentari, tametsi ex nullo seorsim codice eum depromere hac die licuerit. Satis nimirum et abunde est, quod in eo conveniant apographa pleraque, eaque notæ optimæ, licet aliunde nonnulla fuligine inspersa. Si quis immerito exclusos putet Grevenum et Molanum, haud gravate patiar eorum brevissimum encomium Usuardo ascribi. Porro reliquos omnes plane excludendos, nemo, opinor, diffitebitur. Superest, ut more nostro Usuardum cum antiquioribus conferamus. *Caium* commemorant exempla Hieronymiana, ad quæ videndus Florentinii Commentarius. Est et in Rom. parvo. Beda ipsum condecorat elogio brevi, ab Adone non nihil aucto. Cæterum ipsissima, quæ hic in textu retulerunt, verba in præfatis Beda et Adone, atque item in Rabano, ad apicem leguntur. Sic tamen ut multo plura habeat Ado, quæ hic et in toto textu Notkerus adoptavit. Vidimus die præcedenti, ipsum ibi a Wandalberto cum Symeone Persa decantari. Vita ejus ex Actis sancti Sebastiani et sanctæ Susannæ ab Henschenio desumpta est, iisque notis illustrata, ut nihil magnopere desideretur. Quid de ea censeant recentiores critici, opportunius expendi poterit in majori opere ad XI Augusti. C D

Hesternæ Persarum turmæ subjungitur altera *martyrum plurimorum*, ut Romanum parvum breviter indicat. Ab Adone, si non verius, saltem distinctius, quorumdam nomina enumerantur, ex quo Noster, contracta paululum phrasi, sua omnia desumpsit. Elogii Adoniani fons idem, qui die præcedenti, nempe Sozomeni, vel potius Tripartita historia. Notatur illic diserte *annus sequens post occisos Symeonem et alios*, atque is ipse *dies, quo memoria passionis Christi recoli solet*, quo non quidem passi martyres, sed *quo exiit edictum Saporis crudelissimum in universam Persidem.* De martyrum illorum ingenti numero et cruciamentorum genere, vide in Actis Sozomeni, num. 7. Annus ex dictis die præcedenti determinandus est, verosimilius CCCXLV. Singulorum certaminis dies procul dubio diversissimus; nihilominus a martyrologis nostris consignati omnes hoc XXII Aprilis : cum interim certissimum sit, feriam sexam passionis Dominicæ, ne toto quidem sæculo quarto, cum eo die concurrere potuisse; ut rursus manifeste pateat, diem XXII Aprilis, pro mero Romani parvi, et aliorum arbitrio, delectum esse, quod hic Henschenius fateri cogitur apud quem verior est nominum orthographia, seorsimque relata et illustrata Acta nonnullorum particularia, quorum aliqua, inter Selecta numeravit Ruinartius a pag. 639. Quæ sequitur alia Persarum cohors, *Cordulæ* a Beda tribuitur, a Rabano aliisque perperam *Cordubæ;* quod et superius ad XV hujus, ab eodem Rabano factum observavimus, ubi de ipsa illa positione agendum fuit. Tota ad Babyloniam spectare videtur, cum Polychronio ad XVII Februarii. Plura vide in notationibus Baronii, Florentinii, Henschenii et in Observationibus nostris XVII Februarii, XV Aprilis, X Augusti, et locis aliis, ubi de Laurentii Actis sermo recurrit.

Cæterum classis illius encomium habent Beda, Rabanus, Ado, ex quo ultimo pauca Usuardus delibavit. Satisne clare Cordulenses martyres in Hieromianis denotentur, dubitatari potest : diserte eos memorat Romanum parvum; quorum priores tres primis suis duobus versibus canit Wandalbertus :

Terni presbyteri decima.n, terneque coronant
Palma, Parmenlusque, Elimenes, Chrysotelusque.

Tribus aliis versibus ludit in ternario numero, occasione inventionis sanctorum Dionysii, Eleutherii et Rustici, quam ad textum nostrum non A spectare, supra ostendimus, *Epipodius* in Hieronymianis certo consignatus est, additusque ab Adone *Alexander* socius, cum utriusque laudatione, Noster autem ea tantummodo decerpsit, quæ *Epipodii* erant propria, neglecto comite Alexandro, qui tanquam tertio post die passus, ab Adone ponitur XXIV Aprilis; vide ibi. De *Juliano*, qui in Adone etiam ponitur, nec Usuardus, nec Notkerus meminerunt, forte quod in antiquioribus apographis expressus non fuerit, adjectus subinde, cum aliis nominibus sanctorum episcoporum, ad Urbem Viennensem propius spectantium.

AUCTARIA.

De præcipuis nostris codicibus PRATEN., HERINIEN., TORNACEN., ROSWEYD., MUNERAT., GREVEN. et MOLAN. in superiori notatione abunde dictum est; ut plane superfluum sit, singulorum Auctaria aut potius variationes hic seorsim describere.

PULSANEN. hac die præter modum defectuosus est: agit enim tantummodo de Caio et Cordulensibus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in Caio textum mutilant. Pro, *in passione B. Laurentii*, habet, *Abdon et Sennis*. Denique in fine : « Senonis, sancti Leonis episcopi. »

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN., et DANIC. sic incipiunt : « Romæ via Appia, natale sancti Sotheris papæ, qui post beatum Petrum undecimus, cum Romanam Ecclesiam rexisset octo annis, martyrio coronatus, sepultus est in cimiterio Calixti. Romæ via Appia, natale beati Gaii papæ qui vicesimus nonus post beatum Petrum, cum Ecclesiam undecim annis, etc. Eodem die, sancti Agapiti papæ. Apud Persidem, » etc. In fine : « Senonis, sancti Leonis episcopi. »

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., BELG., LOVANIEN. et editio ULTRAJECT.-BELG. de Sothere nihil. De Caio, ut supra. In martyribus Persis puri non sunt. In fine : « Senonis, sancti Leonis episcopi. »

CENTULEN. : « Romæ via Appia, in cimiterio Calisti, sancti Gaii papæ et martyris. In Persida, sanctorum martyrum quamplurimorum sub rege Persarum, inter quos Melesius episcopus, Accepsimas episcopus, Jacobus presbyter, Marcas et Bicor episcopi, clerici eorum ducenti quinquagenta, monachi et virgines perplures, Zarbua quoque virgo, soror sancti Simeonis episcopi et martyris. Parisius, inventio sanctorum Dionysii, Rustici et Eleutherii martyrum. In Corduba civitate, sanctorum Parmenii et Helimenæ, et Chrisostoli presbyterorum, Lucæ et Mucii diaconorum, sub Decio passorum. Lugduni, sancti Epipodii martyris. Senonis, sancti Leonis episcopi. »

ANTUERPIEN.-MAI. textum refert non nihil corruptum et contractum. In fine : « Senonis, depositio sancti Leonis episcopi, cujus vita miraculis claruit, et mors pretiosa nichilominus miraculis commendatur. »

BRUXELLEN. de Caio addit : « Hic constituit, ut nemo clericos apud judices seculares accusare præsumat. Eodem die, sancti Agapiti papæ, qui sedit mensibus undecim. Hic diebus Dominicis processiones fieri constituit. Apud Persidem... » textum prosequitur satis pure. In fine : « Senonis, sancti Leonis episcopi et confessoris. Item inventio corporum sanctorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii. » Vide dicta in notatione.

HAGENOYEN. incipit a Sotere, de quo jam satis dictum est. Deinde de Cordulensibus. Tum de Caio, ubi post *Diocletiano*, additur : « imperatore cognato suo. Hic constituit ordines clericorum; scilicet, hostiariatum, lectoriatum, exorcistatum, acolytatum, subdiaconatum, diaconatum et presbyteratum. » In martyribus Persis interpolatus est. Post illos sequitur : « Item Camarie [*volvit dicere* Cantuariæ] beati Anshelmi episcopi et confessoris, vita et doctrina clari. » In Epipodio purus est. In fine : « Item Senonis, sancti Leonis episcopi et confessoris. »

AQUICINCT., post *Diocletiano principe*, subdit ex Adone : « Hic constituit, ut per omnes gradus primum ascenderet si quis episcopus fieri mereretur, ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter. Eodem die, sancti Agapiti papæ. Hic ingressus Constantinopolim Anthemium ejusdem urbis episcopum, qui duas in Christo naturas negabat, deposuit, et Menam catholicum ejus loco consecravit. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Caii papæ et martyris. Plurimorum martyrum apud Persidem. Translatio beati Dionysii et sociorum ejus. »

BIGOTIAN., signatus P 5 : « Enonis [Senonis] sancti Leonis episcopi. » De quo etiam codices CLUNIACENSIS et UGHELLIAN.

REG. SUEG., signatus numero 428 : « Parisius, inventio corporum beatorum Christi martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii. Eodem die, sanctæ Opportunæ virginis. »

Codex D. DU CHEVAL, signatus B : « Leodii in ecclesia beati Laurentii, depositio sancti Walbodonis, ejusdem urbis episcopi. » De quo heri.

VATICAN., num. 5949 : « Romæ, sancti Agapiti papæ, qui sedit Romæ mensibus XI. Eodem die, sancti Joannis martyris Tetensis, vel Teatentis. » Hactenus ignotus est.

ALTEMPS : « Senonis, sancti Leonis episcopi. Silvanectis, sancti Reguli confessoris Christi. Item sanctæ Oportunæ virginis. Romæ, sancti Soteris papæ et martyris. »

STROZZIAN. : « Senonis, sancti Leonis episcopi. Item in monasterio sancti Georgii majoris Venetiarum, translatio sancti Eustachii patriarchæ Constantinopolitani, anno D. N. J. C. MCCXLVI. » Acta ejus dantur VI Aprilis.

Editio LUBECO-COL. de Sothere repetit superius dicta, heri et hodie : addens quod martyrio coronatus sit, *sub Commodo Aurelio*. De Caio præter dicta, sic ait : « Hic constituit, paganos et hæreticos, Christianos non posse accusare, nec notam infamationis inferre. Item statuit, ut nemo episcopum aut reliquos clericos apud judices seculares accusare præsumat. » De Agapito, *quod processiones fieri constituerit*. Sequitur : « Treveris, sancti Abrunculi episcopi et confessoris; qui nunc in monasterio, quod vocatur Sprenckgyersbach, requiescit. » In Cordulensibus et Epipodio fere purus est. « Senonis, natale sancti Leonis episcopi et confessoris. Viennæ, sancti Juliani martyris. Apud Persidem, sanctorum, etc., sub rege Persarum, Sapore, anno die, quo passionis Dominicæ memoria celebratur. » Cætera pure.

BELIN., in Caio, Persis et Cordulensibus fere purus, subjungit : « Senonis, sancti Leonis episcopi. Ipso die, sancti Sotheris papæ, natione Campani. » Tum de Epipodio, bene. « Item in monasterio sancti Georgii, » etc., ut supra ex STROZZ. Porro in secunda editione præterea additur. « Parisius, sanctorum martyrum Dionysii, etc. Apud civitatem Silvanectensem, sancti Reguli episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Agapiti primi papæ et confessoris, qui ut Ado (qualis a Mosandro est editus) dicit, sedit Romæ mensibus undecim. Hic ingressus. » etc. « Philippi episcopi et sociorum ejus martyrum. » Vide Prætermissos, ubi rejicitur ad XXII Octobris. « Leonidis martyris, patris Origenis. Pimoli martyris. » *Primolus* est vel *Primulus* ex Cordulensibus. « Theodorici presbyteri et martyris. » Vide Prætermissos. « Viennæ, sancti Juliani episcopi et confessoris. Abrunculi archiepiscopi Treverensis confessoris, in monasterio, quod Sprengersbach vocant, requiescentis. Ipso die, inventio corporum sanctorum Dionysii, etc. Alexandriæ [Alexandræ] reginæ Persarum et martyris quæ in confessione beati Georgii credidisse legitur. » Vide iterum Prætermissos. « Item sanctæ Oportunæ virginis. » Melius scribitur *Opportunæ*, cujus vita hodie illustratur.

MOLAN. : « Agapiti pontificis, qui sedit Romæ menses undecim. Hic ingressus Constantinopolim ad Justinianum, etc. Item in monasterio sancti Georgii majoris Venetiarum, » etc., ut STROZZ. et BELIN. Sequitur : « Inventio SS. Dionysii, » etc. Item : « Oportunæ. » Ex MUNERATO descripta sunt. Sequitur minoribus litteris : « Leonidis martyris, patris Origenis. Abrunculi archiepiscopi Treverensis et confessoris, in monasterio Sprengersbach quiescentis. Ipso die, natalis sancti Vuolphelmi abbatis Bruwillerensis. Sancti Theodori Siceorum archimandritæ, cujus Vitam scribit Georgius presbyter ejus discipulus. » In editionibus aliis incipit : « Eodem die, sanctæ Oportunæ virginis. Senonas, sancti Leonis episcopi et confessoris. Et alibi, depositio Abrunculi episcopi. Eodem die, Agapeti pontificis qui sedit, etc. Die vigesima secunda, sancti patris Theodori Sicei. » Vocatur superius *Siceorum archimandrita ;* sed melius in Actis nostris exprimitur nomen et dignitas, dum appellatur « Theodorus Siceota, episcopus Anastasiopolitanus, archimandrita cœnobiorum in Galatia. » Vide ibi Vitam satis copiose deductam. « Item in monasterio sancti Georgii major.... Ipso die inventio beatorum corporum Dionysii.... » ut MUNERAT. Tum minoribus typis : « In Hannonia, Dononio monasterio, obitus sancti Adalberti [Adelberti] comitis Austrovandiæ et confessoris, non tamen canonizati. Cujus corpus quiescit in summo altari in tumba argentea. » Datur ei in Actis titulus *beati*, unaque notatur, uxorem habuisse beatam *Reginam*, et filiam sanctam *Ragemfredem*, de quibus alibi. « Eodem die obiit beatus Vuolphelmus, abbas Bruwillerensis. »

IX *Kal.* *Die 23.*

In Perside civitate Diospoli, passio sancti Georgii martyris, cujus gesta passionis etsi inter apocriphas numerantur scripturas, tamen illustrissimum ejus martyrium inter coronas martyrum Ecclesia Dei venerabiliter honorat. In Galliis civitate Valentia, natalis sanctorum Felicis presbiteri, Fortunati et Achillei diaconorum, qui cum maximam partem supradictæ urbis ad fidem Christi convertissent, a duce Cornelio in carcerem trusi sunt, dein diutissime verberati, cruribusque contractis circa rotarum vertiginem stricti, fumum quoque in equulei suspensione perpessi, ad extremum gladio consummati sunt. [*Addit Bouillart.* : [a] Castro Silvænectis, sancti Reguli episcopi et confessoris.]

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] In Carolino autographo scriptum erat : *apud Castrum Silvanectensium depositio sancti Reguli episcopi et confessoris.* Hic simpliciter, *episcopi et confessoris.* Cur omisit *depositio?* Nam satis superat spatii ut adderetur. Hic Usuardi acumen et sagacitatem agnosco. Legit profecto S. Reguli acta : sed ea cum vidisset fabulis referta, nec ullam tuto eis haberi posse fidem ; consuluit Ecclesiam quæ res gestas Reguli et mortis diem studiosius memoriæ mandare debuit. Hæc autem ita parum cum Carolino autographo convenit, ut depositionem hoc die, translationem 30 Martii veneretur. Quid faceret Usuardus? Delevit quod XXX Martii scripserat. Et ne, signata depositione quam hodie memorant Acta, falleretur, satis habuit diem S. Regulo sacrum adnotare. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Vix attentionem merentur. *Persida* in Antuerp. et Max.-Lubec. pro *Perside*, satis alibi obvium est. *Cujus gesta passionis*, legunt codices passim ; citati autem Antuerp. et Max.-Lubec. ponunt, *cujus passio*, etc. *Apocrifas* in Herinien. et Tornacen. sæculum suum sapit. Cæteri ad veram orthographiam propius accedunt, dum scribunt *apocriphas*, uti in textu scriptum reliquimus, licet Molanus melius habeat *apocryphas*. *Ecclesia Dei*, legendum est ; in Antuerp. et Max.-Lubec. deest vox ultima. *Bquuleis* pro *equulei*, in Heriniensi ; in aliis *eculei*, *Valencia*, *Fælicis* et similia, nihil nos morari debent.

OBSERVATIONES.

Utrum et quo die in apographis Hieronymianis primitus expressus fuerit megalomartyr et tropæophorus *Georgius*, satis operose disquirit Florentinius hoc et sequentibus diebus. Hujus sancti cultus et singularis in universa Ecclesia festivitatis antiquitatem aperte demonstrant Kalendarium a Frontone editum pag. 33 et 71, necnon Gregorii Sacramentarium, et plurima alia argumenta a Papebrochio in Actis producta, ubi curiosus lector copiosissime et accuratissime eruderata inveniet, tum in Commentario prævio, tum in analectis, omnia, quæ celeberrimi sancti diffusissimam tota orbe Christiano venerationem concernunt a pag. 100 ad 163, quæque a Tillemontio contracta sunt tomo V, a pag. 185. Nec pluribus hic opus est ; ad Martyrologia nostra redeamus. De Beda, res ipsa loquitur, hic enim disertis verbis in sacras tabulas Georgium refert : *Natale sancti Georgii martyris*, iis merito prætermissis, quæ ex apocryphis Actis tenebras potius quam lucem affundebant. Plusculum præstitit Rom. parvum, addita loci valde controversi positione, nempe. *In Perside, civitate Diospoli, Georgii martyris.* Hujus vestigiis insistit Ado, a quo profectum qualecunque elogium, quod Noster verbotenus transumpsit, Notkero veris falsa commiscente, dum solitum ductorem non satis prudenter deserit, ut Rabani fabulosa superinducat. Notandus autem dicti Notkeri locus XXV Aprilis, ubi ex *Calendario sagacissimi Hieronymi*, Georgium eo die celebrandum contendit. De vero martyrii loco aliisque circumstantiis, videndus quoque Papebrochii supra laudati commentarius. Binæ nostræ annuntiationes sic Wandalberto metris constrictæ sunt, ut altera alteri præponatur ; ita habet :

Felicemque sacrum gemino dignumque ministro
Nona docet, Fortunatumque et Achillea junctos.
Hac et am invicto mundum qui sanguine temnis
Infinita refers Georgi sancte trophæa.

Poro *martyres Valentini* in præcipuis quibusque Hieronymi ecgraphis recensentur, unde in Adonem transisse minime dubium est. Hic ex Actis, martirii seriem nitide exposuit, ipsumque totidem verbis Notkerus sequitur; Usuardus paulo compendiosius. Cæterum laterculum totum et Adonianum et Usuardinum esse, nemo, qui utrumque legerit, diffitebitur. Hæc præcipua inter Henschenium et recentiores (ut Tillemontium tomo III, pag. 97, aliosque) discrepantia, quod ille Acta a coævo scripta censuerit, isti plane negent : in eo conveniunt, quod non A Valentiæ in Hispania, sed Valentiæ in Delphinatu martyrio coronatos, constanter et vere asserant. Est in Adone annuntiatio tertia de sancto *Wulfranno*, quem nos cum Usuardo ad xx Martii retulimus. Rursus xxx Martii ex codicum nostrorum consensu *Regulum* Silvanectensem consignavimus, eumque ex Pratensi cum aliis expunctum, et huc perperam remissum, ibidem observavimus. Patet igitur ratio, cur ex purorum codicum numero præfatus codex Pratensis etiam hodie fuerit excludendus.

AUCTARIA.

Praten., ut jam diximus, in fine addit: « Castro Silvanectis, sancti Reguli episcopi et confessoris. »

Pulsanen., in Georgio purus, elogium martyrum Valentinorum plane rescindit.

Munerat., in textu purus est, sed inter utramque annuntiationem hæc perperam inserit : « Apud Silvanectis urbem, depositio almi Reguli confessoris Christi atque præsulis. Qui Micenis Græciæ ortus, a beato Johanne evangelista est doctus. Postea simul cum sancto Dionysio, primo Roman, dein ad Arelatum veniens, ibi ordinatus est episcopus. Post cujus martyrium jam dictam Silvanectensem urbem adiens, plurimis in eodem loco virtutum signis, usque hodie venerandus, refulget. » Vide quæ diximus xxx Martii. B

Rosweyd., post textum purum : « Castro Silvanectis, S. Reguli episcopi. Item sancti Adalberti episcopi martyris. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. Albergen., Danic, et editio Ultraj.-Belg., textui satis puro subdunt : « Ipso die in pago [Danic. in Praga] Boemiæ, natale sancti Adalberti episcopi. Hic cum genti Sclavorum verbum vitæ prædicaret, a paganis septies perfossus et capite truncatus, tribus diebus ab aquila custoditus est. »

Lovanien., in textu nonnihil mutilus, in fine solum habet : « Ipso die, in pago Boemiæ, natale Adalberti episcopi. » C

Centulen. : » Natale beati Georgii famosi et gloriosi martyris. In Galliis, civitate Valencia, sanctorum martyrum Felicis presbyteri, Fortunati et Achillei diaconorum, qui a beato Hereneo ad prædicandum missi, a duce Cornelio, gladio consummati sunt. »

Antuerp.-Maj., solito purior, in fine addit : « Castro Silvanectis, sancti Reguli episcopi et confessoris. » Vide supra Munerat.

Bruxellen., textui modice interpolato subtexit : « la Praga Boemiæ, natale beati Adalberti, » etc., ut supra. » Igso dic, depositio Arnulphi Jerosolymorum patriarchæ. » De hoc vide Prætermissos.

Hagenoyen. Georgii elogium innumeris tormentorum generibus farcit, quorum hic partem speciminis gratia describo : « Qui a Daciano Persarum imperatore, in equuleo suspenditur, et membratim postea corpus ejus laceratur; lateribus ejus lampades applicantur, ita ut interiora ejus viderentur, post hæc ab verbera extenditur, et diversis plagis cruentatur, et sal in ejus vulnera comprimitur, et cilicio asperrimo confricatur, et in his omnibus martyr Dei non dolet. Deinde veneno potatur, quod sibi non nocuit, et vehenator ad fidem convertiur, et capite truncatur, qui vocabatur Athanasius. Post hæc in rota ponitur ex rasoriis et gladiis facta, sed ipse orat et rota comminuta est, et populus multus periit sub rota paganorum. Post hæc in sartaginem plenam plumbo liquefacto missus est, » etc. In altera annuntiatione textum purum exhibet. D

Aquicinctin., pro *In Perside*, habet *In Palæstina*. In fine de Regulo ut Praten. Notabis hic, codicem hunc, uti et sæpe Antuerpiensem-Majorem et Rosweydinum cum Pratensi convenire, ut alibi etiam observo.

Victrorin. et Reg. Suec., signatus num. 130, in fine : « Romæ, sancti Agapiti papæ. » De eo superius satis dictum.

Matric.-Carthus.-Ultraject. « Adalberti episcopi et martyris. Felicis, Fortunati et Achillei martyrum. » Forte primo loco, *Gorgònii* pro *Georgii*, martyris. Ita ponitur, ut de loco dubium sit.

Camberien. Convent. S. Mariæ : « Apud Silvanectensem urbem, sancti almi Reguli, » etc. Sicut Munerat., sed tantum usque ad *post cujus* exclusive.

Alter codex Reg. Sueg., signatus num. 428 : « Apud castrum Silvanect. translatio sancti Reguli, episcopi et confessoris. »

Vatican., sub num. 5949, in fine : « Sancti Adalberti episcopi et martyris. »

Strozzian. « Eodem die Praga, natalis sancti Adalberti episcopi et confessoris [potius *martyris*]. »

Codex Lugdun. ubi de Valentinis, pro *a duce Cornelio*, scribit *a judice Cornelio*.

Luxovien. « Tulli, depositio sancti Gerardi episcopi. » Vide inferius in Greven.

Remens. sanctorum Timothei et Apollinaris : « Fontanella monasterio, sancti Wulfranni episcopi et confessoris. » Vide dicta superius in Observationibus.

Editio Lubeco-Col. in fine post textum purum : « Ipso die in Praga Bohemiæ, natale beati Adelberti episcopi, » etc., ut codd. mediæ notæ. « Ipso die, sanctæ Pusynnæ virginis. »

Belini utraque editio, in fine : « Eodem die Bruciæ [*opinor pro* Pragæ, *vel* Prussiæ], natalis sancti Adalberti episcopi et martyris. » Editio altera perperam hodie repetit : « Senonis, sancti Leonis episcopi et confessoris. »

Greven. : « In Praga Bohemiæ, natalis beati Adalberti episcopi. Qui cum, etc. Item sanctorum Catulini, Victoris et Ursi. » Ex numero Africanorum. « Germani abbatis et martyris. » Vide inter Prætermissos. « In Fontanella monasterio (*ut dicit Ado*), beati Wulfranni episcopi, præclari in miraculis et doctrina viri, quem Usuardus habet xiii Kal. Aprilis. Renoberti episcopi Baiocensis, qui vita et miraculis clarus, xl annis in episcopatu expletis, quievit in Domino. » In Actis remittitur ad xvi. Maii. « Tulli, sancti Gerhardi episcopi et confessoris. Qui ex Colonia Agrippina ortus, anno Domini dccccLxiii præfatæ civitati ordinatus antiste, in sanctis actibus cursum suum complens, a Leone papa IX qui et ipse Tullensis episcopus fuerat, sanctorum catalogo est adscriptus. Lugeri, decimi episcopi Trajectensis et confessoris. » Hic prætermittitur. « Item secundum aliquos, hic depositio sancti Reguli Silvanectensis episcopi et confessoris. Qui Nicenis Græciæ, » etc., (ferme ut Munerat.) « Usuardus eum habet iii Kal. Aprilis. In Hervordia, Pusinnæ virginis. Item Nigundis virginis. » An *Nigundæ?* Utrovis modo scribas, hactenus incognita est.

Molan. : « Eodem die Brutia [*an* in Borussia?], natalis sancti Adelberti episcopi et martyris. Senonis, sancti Leonis episcopi et confessoris. Ipso die, beatæ Pusinnæ virginis. » Deinde minoribus litteris; « Tulli, sancti Gerardi, » etc., plane ex

GREVENO. Aliæ editiones, post *Georgii martyris*, interjiciunt litteris Italicis : « Gloriosi antesignani, clarique miraculis. » In fine : « Eodem die Prussiæ, natalis sancti Adalberti episcopi et martyris. Tulli. A sancti Gerardi episcopi et confessoris. Ipso die, beatæ Pusinnæ virginis, quæ tempore Caroli magni Hervordiam est translata. »

VIII *Kal.* *Die 24.*

Lugduno Galliæ, natalis sancti Alexandri martyris qui persecutione Antonini Veri, post carceris custodiam, primo ita laniatus est crudelitate verberantium, ut crate soluta costarum, patefactis visceribus, interiora corporis panderentur. Dein crucis affixus patibulo, beatum spiritum exanimatus emisit. Passi sunt cum eo et alii numero triginta quatuor. Eodem die, depositio sancti Melliti episcopi in Britannia. Item civitate Heliberri, sancti Gregorii episcopi et confessoris.

NOTÆ

Sumitur ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Custodia, pro *custodiam*, in Pulsanen. error est. Sic Molan. sensum facit imperfectum ; *primo laniatus est*, addenda cum codicibus omnibus particula *ita: Crate soluta* legunt omnes, nimium sapere voluit Molanus, dum substituit *carne*. Usuardus Adonis lectionem secutus est. Male scribunt Tornacen, et Pulsanen. *examinatus*, pro *exanimatus*, male item Tornacen. eam vocem transposuit, *examinatus beatum spiritum emisit*. Quare Molan. pro *emisit*, posuerat *reddidit*, scire nihil magnopere interest. Librarii inscitia factum est, ut in Pulsanensi, post *Melliti episcopi*, finiatur sensus, novusque a majuscula rubra inchoetur hoc modo : *In Britannia civitate Eliberi*, etc. Lego *Heliberri*, cum plerisque, non *Heliberni*, ut Tornacen. nec *Heliberti*, ut Muneratus. *Britania*, forte ex sæculi gustu scribitur.

OBSERVATIONES.

Qui de *Epipodio* meminere XXII Aprilis, hodie *Alaxandrum* referunt Hieronymiani codices, plerique cum sociis XXXIV ac *dedicatione criptæ, ubi eorum corpora requiescunt* ; de quibus nonnulla conjectat Florentinius observatione digna. Hoc interim certum est, Acta ipsa, quæ ab omnibus etiam maxime criticis, tanquam gravia et sincera admittuntur, ut videre est apud Ruinartium a pag. 63, et apud Tillemonitum tomo III, a pag. 30, certum est, inquam nullos Acta socios commemorare. Vacat prorsus Romanum parvum, de quo hic repeti possent, quæ diximus in Observationibus XXVIII Februarii. Beda et Rabanus solius Melliti memoriam agunt. Florus autem, contra Actorum seriem, Alexandrum cum Epipodio, hoc eodem die conjunxit, elogium suo modo componens, quod ex eisdem Actis desumptum esse apparet, licet in ipso principio, præfatos socios anonymos XXXIV inserat, quos credibile est ex aliqua traditione cum Epipodio et Alexandro Lugduni recoli solitos, aut ex Hieronymianis ascriptos. Actipulatur Ado, præfata Acta, et XXII Aprilis, et hic, secutus, sic tamen ut XXXIV comites illos quoque adjungat, præter *gloriosos quadraginta octo martyrum agones*, quos Epipodii passioni præmiserat, dicta die XXII Aprilis. Usuardus, quem ibi de solo Epipodio egisse vidimus, hic fere ad verbum Adoniana omnia describit. Notkerus supra ductorem sapiens, aliqua addidit, vel potius confudit, melius rescindenda. Acta nostra utrumque martyrem referunt XXII Aprilis, quia laudata jam Acta ambobus communia sunt, licet Alexander, tertio primum post Epipodium die, seu hoc XXIV gloriosi certaminis finem consecutus sit. Audiatur Wandalbertus, solum Alexandrum canens, et a reliquis una lineola dissentiens in numero sociorum :

> Martyr Alexander triceno martyre lætus
> Ac terno, octava Lugduni mœnia sancti.

Mellitus a Beda primum producitur, cujus etiam est Vita ab Henschenio notis illustrata, adjectis ex Capgravio nonnulis miraculis. Ado brevissimum aptavit elogium, at Nostro satis fuit, ipsissima Bedæ verba transcribere. Forte in codice Rosweydino legerit Henschenius titulum *archiepiscopi*. Sequitur in textu *Gregorius Eliberitanus*, de quo legi debet Papebrochii dissertatio, Tillemontius variis locis tom. VI et VII, sed præsertim in hoc VII, pag. 767, ubi cum Pagio ad annum CCCLXXXVIII sentit, ut minimum dubiam esse hujus *Gregorii*, vulgo *Bætici* sanctitatem, ut pote quem non omnino constet a schismate Luciferiano ante obitum resipuisse. Ignotus is est martyrologis omnibus Usuardo antiquioribus, aut ei æqualibus, ut proinde ab illo primum in sacris tabulis consignatus omnino censeatur ; quod evincunt vetustissimi nostri codices, quidquid absit a multis secundæ notæ manuscriptis, verosimiliter a sciolo amanuensi, in aliquo codice præteritus, ex quo hi subinde descripti fuerint. Tales sunt Antuerpiensis, Maxima et prima editio Lubecana, aliique recentiores codices, inter Auctaria recensendi. Nobis nullo modo dubia est germana Usuardini laterculi simplicitas.

AUCTARIA.

HERINIEN., textu purissimo, subdit festum proprium Remense, ut supra etiam aliquando factum observavimus. Sic habet : « Remis civitate, sanctarum virginum Bovæ atque Dodæ. »

ANTUERP. MAX.-LUBEC. Gregorium, ut dixi, prætereunt, ejus loco substituentes : « Eodem die, Sidrac, Misac et Abdenago. » Remittuntur in Actis ad XVI Decembris.

ROSWEYD., in fine sic habet : « In Babylone, Sidrac, Misac et Abdenago. » Sumpti sunt ex Hieronym. in quibus additur, « iterato nomine, qui et Ananias, Azarias, Misahel, in Babylonia civitate magna, de camino ignis ardentis sunt liberati. » Vide ibi Florentinii observationem.

GREVEN., textui cætera puro intexit et adjicit : « In territorio Blesensi, natalis Deodati abbatis et Levitæ. » Auctarium ejus infra suo loco dabimus ; hic ponitur, quod ad textum spectat.

ANTUERPIEN.-MAX., ULTRAJEGT., LEYDEN., LOVANIEN., DANIC. et editio ULTRAJ.-BELG., incipiunt : « Apud Lingones, Sidrach, Misach et Abdenago. » In fine omissus est Gregorius.

ALBERGEN. idem augmentum habet cum eodem defectu. At præterea hoc initium præfigit : « Apud Werdenam, depositio sancti Ludgeri, Monasteriensis primi episcopi et confessoris, cujus sacratissimum corpus in Monasterio, in ecclesia beatæ Dei genitricis Mariæ, post ejus felicem transitum, conservatum, nullum sensit corruptionis vestigium, donec de mandato Karoli Magni apud prædictum locum, trigesimo

die venerabiliter fuit tumulatum. Ad cujus sacrum tumulum, divina creberrime facta sunt miracula. » Numerantur dies a XXVI Martii, quo de *Ludgero* superius actum est.

CENTULEN : « Lugduno Galliæ, sancti Alexandri, qui multa passus, ad ultimum crucifixus, spiritum Domino commendavit. Eodem die, depositio beati Melliti episcopi et confessoris, quem cum sancto Augustino venerandus papa Gregorius de Roma in Britanniam misit. In civitate Heliberi, sancti Gregorii episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAJ., in prima annuntiatione purus, sic prosequitur : « In Britannia civitate Dorobernia, depositio sancti Melliti archiepiscopi et confessoris, qui tertius post beatum Augustinum, genti Anglorum, verbum Dei viriliter prædicavit. Item civitate Heliberi, » etc. « Eodem, die sancti Wilfridi archiepiscopi et confessoris. »

BRUXELLEN., sic incipit : « Apud Lingones, trium puerorum Ananiæ, Mysael et Azariæ ; qui mutatis nominibus dicti sunt Sydrac, Mysaac et Abdenago. Hii cum statuam, quam Nabugodonosor erexerat, nollent adorare, apud Babiloniam in fornacem ignis ardentis missi sunt. In qua illæsi uno ore psallebant ymnum, quo nos in festis ad Laudes Matutinorum benedicimus Domino. » De Alexandro sub finem ex Adone adjicit : « Ex ipsi ambo Epipodius et Alexander sepulti sunt ex utroque altaris latere, in crypta, quæ in colle supposita civitate [superposito civitati] pulcro et antiquo opere exstructa est. » In Mellito et Gregorio purus est. »

HAGENOYEN. in prima annuntiatione purus, subdit : « Eodem die, sancti Agapiti martyris. Item in Britannia, depositio sancti Melliti episcopi et confessoris. Apud Pragam Bohemiæ, natale sancti Adelberti. » Spectat ad diem præcedentem. Sequitur de Gregorio, pure. Tandem in fine : « Apud Lyngones eodem die, Sydrat, Mysrath et Abdenago. »

AQUICINCT., in fine : « Item natalis sanctæ Coronæ virginis. » Illius, opinor, quæ Alexandrinorum antesignana est, ut in Actis invenies.

VICTORIN. et REG. SUECIÆ, num. 130 : « Ipso die, sanctorum Sidrac, Misac et Abdenago. In Syracusana, sanctorum Evadi et Calixti, » Vide Prætermissos, et diem sequentem. « Eodem die, Coronæ virginis. » De ea jam diximus.

MATRIC.-CARTHUS. ULTRAJECT. : » Melliti episcopi in Anglia. Alexandri martyris cum sociis numero XXXIV. » Vide quæ superius dicta sunt.

CODEX D. DU CHEVAL, signatus B, primo loco : « Apud Lingonas, Sidrach, Misach et Abdenago. » Idem hic sæpe repetitur.

In VATIC., num. 5949, omittitur Gregorius.

UGHELLIAN. Gregorium etiam præterit. Adjicit autem : « Eodem die, Sidrac, Misac at Abdenago. »

ALTEMPS. : « Inventio corporis sancti Yvonis archiepiscopi et confessoris. » Remittitur ad X Junii. « Item translatio sancti Wilfridi archiepiscopi et confessoris. Item sanctæ Coronæ virginis. Blesis, sancti Deodati. »

FLORENTIN. : « Item, sancti Uldifrii episcopi et confessoris. » Lege *Wilfridi.*

BURDEGALEN., post Mellitum et Gregorium : « Item, sanctæ Coronæ virginis. »

DIVION. S. Benigni : « In territorio Arvernensi, depositio sancti Roberti, primi abbatis Casæ Dei. »

Editio LUBECO-COL. in Alexandro, ut textus. Subjicit : « Apud Lingonas, translatio trium puerorum Ananiæ, Azariæ et Misaelis. Apud Werdenam, depositio sepulturæ sancti Lutgeri, Monasteriensis primi episcopi et confessoris. Cujus sacratissimum corpus in Monasterio oppido, in ecclesia beatæ Dei genitricis Mariæ, post ejus felicem transitum, usque ad tricesimum diem inhumatum reservatum, nullum sensit corruptionis vestigium : donec de mandato Karoli Magni, a devotissimo fratre suo Hildegrino, sicut ante obitum suum optaverat, et aliis quoque pluribus clerici et religiosis, ac nobilibus, apud prædictum locum, tricesimo die venerablliter fuit tumulatum. In qua tumulatione, sicut sanctus præsul prædixerat, a naribus ejus recens sanguis effluxerat. Ad cujus etiam sacrum tumulum, divina creberrime facta sunt miracula. In Britannia, depositio sancti Melliti, » etc. De Gregorio, pure. « In territorio Blesensi, natale sancti Deodati abbatis et Levitæ. Remis, sanctarum Bonæ et Dodæ virginum. « Lege *Bovæ.*

BELINI prima editio, penultimo loco interjicit : « Eodem, die, Sydrach, » etc. Secunda vero editio huic annuntiationi anteponit : « Eodem die, natale sanctæ Coronæ virginis » In fine autem : « Blesis, sancti Deodati abbatis.

GREVEN. : « Apud Lingonas, translatio, » etc. « In Africa, natalis sanctorum Faustini, Victurini et Valerii. » Ex Hieronym. « Roberti pueri martyris. In Siria, Saræ virginis et martyris. Benedicti primi papæ et confessoris. » Vide de his tribus Prætermissos. « In Hibernia, beati Egberechti monachi presbyteri et confessoris, de quo Beda, lib. III testatur, quod vitam duxerit in magna humilitate, mansuetudinis, continentiæ, simplicitatis et justitiæ perfectione. Remis, Bonæ et Dodæ virginum. Apud Werdam, depositio sepulturæ sancti Luthgeri primi Monasteriensis episcopi. Cujus corpus cum usque ad XXX diem inhumatum reservatum fuisset, donec de mandato Karoli Magni, apud præfatum locum, ut ipse optaverat, sepeliretur, nullum sensit corruptionis vestigium. »

MOLAN. : « Eodem die, Sidrac, Misac et Abdenago. Eodem die, natale sanctæ Coronæ virginis. Blesis, sancti Deodati abbatis et Levitæ. Remis civitate, sanctarum virginum Bonæ et Dodæ. » Minoribus typis : « In Hybernia, beati Egberti monachi presbyteri et confessoris, de quo Beda, » etc. Recte hic vocatur *Egbertus*, qui a Greveno *Egberechtus*, verosimiliter non confundendus cum *Hegberacto* vel *Hecheracto*. de quo hodie in Actis multa diligenter inquirit Henschenius. Aliæ editiones : « Eodem die, natale sanctæ Coronæ virginis. » De Deodato, Bova et Doda, ut supra. « Die vigesima quarta, sancti martyris Sabbæ, ducis excercitus, et sanctæ Elisabeth thaumaturgæ. In Hibernia, beati Egberti monachi, presbyteri et confessoris. In territorio Arvernensi, depositio beati Roberti abbatis Casæ Dei et confessoris.

VII *Kal.* *Die 25.*

Romæ, Letania major ad sanctum Petrum. Apud Alexandriam, natalis beati Marci evangelistæ. Hic discipulis et interpres apostoli Petri, rogatus Romæ a fratribus scripsit Evangelium, quo assumpto, perrexit Ægyptum, primusque Alexandriæ Christum annuntians constituit Ecclesiam, ac postea pro fide Christi tentus et graviter afflictus, primo angelica visitatione confortatus, deinde ipso Domino sibi apparente, ad cœlestia regna vocatus est. Mortuus est autem octavo Neronis anno. Civitate Siracusa, sanctorum Evodii et Hermogenis [*Bouillart., ad oram paginæ :* Ipso die, Parisius, translatio corporis beati Droctovei abbatis, discipuli beatissimi Germani confessoris atque pontificis.]

NOTÆ.

Ita habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Modica hodie codicum discrepantia. Greven. et Molan. male legunt, *Hic* FUIT *discipulus*, sensumque aliter interpungunt. Sic Munerat, pro *scripsit* habet *scribit*. In textu est *Siracusa* cum vetustioribus : A aliqui melius *Syracusa*. *Enodii* legere videtur Praten. : nos cum cæteris et recte *Evodii*. His duobus adjungenda erat *Callista* soror, sed ea ab Usuardo. nescio ob quam causam, omissa est, ut mox dicemus.

OBSERVATIONES.

Litania major ad sanctum Petrum, nulli martyrologo ante auctorem Romani parvi nota, inde ab Adone, ex hoc ab Usuardo iisdem verbis describitur, nulla de ejus origine, aut institutionis causa facta mentione. Eam a Gregorio Magno repetunt codices Usuardini recentiores in Auctariis citandi : verum Gregorio Magno antiquiorem, ex ipsiusmet Registro probat Fronto, in nota ad Kalendarium, pag. 71. Quæ de Rogationum (*Litanias minores* aliqui vocant, licet majoribus debeant esse antiquiores) quæ, inquam, de Rogationum primordiis fuse hac die memorat Notkerus, quid cum Litania majore commune habeant, non video, Palam est præfatam Litaniam B festo sancti Marci seu XXV Aprilis stabiliter, Rogationes autem multarum olim discordiarum causam, more festorum mobilium, triduo ante Ascensionem Domini, non pari ubique ritu celebrari solitas. De his consulat curiosus lector Henschenium ad XI Maii de S. Mamerto Rogationum institutore, et Papebrochium XXVII Junii de S. Arialdo cap. 5, etc. Mirum est in apographis, Hieronymianis *evangelistam Marcum*, non hac die, sed XXIII Septembris consignari, et quidem ab aliis aliter, ut apud Florentinium et in Actis invenies. Sed maxime notanda est Notkeri assertio, qui *die priori Marci festivitatem a S. Hieronymo, auctoritate Eusebii, designatam contendit.* Romanum parvum *Marcum* hac die collocat. Quem præcessit Beda, cujus elogium auctius reddidisse videtur Ado, non in Martyrologio, sed in festivitatibus apostolorum. Hunc autem secutus Noster, sua omnia ex ipso delibavit. Constanter ubique notatum adverto martyrii tempus *anno Neronis octavo*. Plura si cupis, videsis quæ de Marci, apostolatu, et obitu disseruimus in Tractatu chronologico de patriarchis Alexandinis ante tomum V Junii. Non in omnibus nobiscum convenit Tillemontius : cæterum Marci Vita ab eo Gallice concinnata, exstat tomo II, a pag. 89. Observat autem laudatus Fronto pag. 72 *neque in Gregorio M. nec in vetustissimis libris quid quam esse S. Marci evangelistæ;* itaque antiquissima ejus memoria a martyrologis nostris repetenda est, quibus accinit Wandalbertus :

Mox evangelico Marcus tonat ore beatus,
Septima quo capit eximium redima nitorem.

Præter Litaniam et Marcum, est in Romano parvo: *Erminonis confessoris*, omnibus aliis plane incogniti. Suspicor, *Erminum* indicari abbatem Lobiensem et episcopum, textui primigenio ab aliquo intrusum, nisi quis corruptum putet ex *Evodio* et *Hormogene*, quod probabile non est, cum in Adone nihil de eo reperiamus. *Evodius* itaque et *Hermogenes* ex Hieronymianis a *Callista* sorore avulsi et a Nostro adjecti sunt, quidquid in nonnullis Usuardinis codicibus præteritos observemus. Veram hic dari Usuardi lectionem, nemo, opinor, in dubium revocabit. Cur autem *Clarentium Viennensem episcopum*, ab Adone positum prætermiserit non alia occurrit conjectura, quam quod ab eo codice fortasse abfuerit, quo Usuardus usus est, ut supra de similibus Viennensibus episcopis, tanquam verosimile, non semel innuimus : nisi magis placeat alia cogitatio, quod Usuardus Viennensium episcoporum rationem non habuerit. D

AUCTARIA.

PRATEN., inter puros codices locum servat, licet in margine, antiqua manu ascripta habeat verba sequentia : « Ipso die, Parisius, translatio corporis beati Droctovei abbatis, discipuli beatissimi Germani confessoris, episcopi atque pontificis. » Alteruter titulus sufficere poterat.

ROSWEYD. et BELIN. a puritate tam parum absunt, ut vix excludi debuerint. Primus deficit, ex eo quod in principio hæc solum verba ponat *Letania major*. BELIN. vero textui conformior, totam quidem annuntiationem exhibet, sed pro *Litania major*, legit *Letaniæ majores*. Præterea de Marco, post hæc verba, *apostoli Petri*, inserit, *et in baptismate filius*, quod in posterioribus editionibus etiam habet MOLAN. diverso tamen a textu charactere.

TORNACEN. et PULSANEN. puri sunt, sed ultima annuntiatione omnino carent.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., et DANIG. et EDITIO ULTRAJ.-BELG., primo loco de Marco sicut BELIN, Sequitur : « Eodem die Romæ, Letania major ad sanctum Petrum, quam beatus Gregorius papa, pro cessatione pestis inguinariæ, quæ Romæ desævit, instituit. » In Evodio et Hermogene puri sunt.

CENTULEN. : « Alexandriæ, passio sancti Marci evangelistæ, quem baptizavit et docuit beatus Petrus apostolus, cui etiam, pontifici ordinato, commisit totam Ægyptum et finitimas regiones, ut eas Christi gloria sublimaret. Romæ, Letania major ad sanctum Petrum. »

BRUXELLEN. incipit : « Apud Alexandriam, natale beati Marci evangelistæ, de tribu Levi. Qui fuit discipulus et interpres beati Petri apostoli, et ejus in baptismate filius. Hic ne in sacerdotem promoveretur, policem sibi abscidit et rogatus a fratribus... » fere pure usque ad *anno*, ubi subtexit, « ipso die Paschæ Alexandriæ ad loca bubali tractus et discerptus et sic ad cœlestia regna vocatus est. Cujus corpus ab Alexandria negotiatores postmodum Venetiam transtulerunt, » De Litania, ut ULTRAJECT., etc. « Civitate Syracusa... » pure. « Apud Venetiam, sancti Clarenti episcopi et confessoris. Lugduno, sancti Rustici episcopi. Ipso die in pago Pontivo, sancti Richarii presbyteri et confessoris. » Vide die sequenti. « Et transitus sancti Erimini confessoris. » Melius *Ermini*.

HAGENOYEN. : « Romæ, Letania major ad sanctum Petrum, quam instituit beatus Gregorius papa, propter pestem inguinariam, quæ tunc Romæ maxime viguit. Apud Alexandriam, natale sancti Marci evangelistæ. Hic discipulus et interpres Petri erat apostoli, et in baptismate filius ; Romæ rogatus a fra- D tribus scripsit Evangelium. Hic prius socius erat Pauli et Barnabæ, a quibus propter persecutiones fugit Postmodum apud Aquilegiam, Evangelium, quod Romæ ediderat, prædicavit. Deinde sibi substituit alium episcopum Hermagoram nomine. Et assumpto Evangelio, perrexit Ægyptum primusque Alexandriæ Christum annuntians, sibi constituit ecclesiam. Post pagani videntes eum in verbo Domini convalere et miracula multa facere, in die Paschæ inter missarum solemnia tenuerunt eum et funem miserunt in collum ejus et traxerunt eum per saxa, itaque carnes ejus fluebant in terram. Et tunc vespere missus est in carcerem, ubi ab angelo est confortatus. Postea Christus ipse sibi apparuit et eum ad cœlestia regna invitavit. Mane vero cum iterum traheretur. Deo gratias egit et commendans ei suum spiritum, feliciter obiit, octavo Neronis anno. In Sicilia civitate Syracusa, etc. » Pure, ut habetur in textu.

ACQUICINCT. : « Laubiis, transitus sanct. Ermini episcopi et confessoris. » Sæpius hic recurrit.

MATRIC.-CARTH.-ULTRAJECT. : « Marci evangelistæ. Floriberti Leodiensis episcopi. Ermini episcopi et confessoris. »

In VATICAN., num. 5949, deest *Evodii et Hermogenis*. Adjectum « Cleti papæ, etc., » ex sequenti.

FLORENTIN. : « S. Marci... deinde anno Domini quadringentesimo sexagesimo sexto [*vel septimo*] Veneti, corpus sancti Marci prædicti, armata manu de Alexandria Venetias transtulerunt, ubi ecclesia in honore sancti Marci evangelistæ, miræ pulchritudinis fabricata est. » Spectat ea translatio probabilius ad initium sæc. IX, ut ex ejus historia in Actis ostenditur.

LUXOVIEN. « Translatio sancti Mansueti episcopi et confessoris. » Dies natalis est III Septembris.

REMENS., sanctorum Timothei et Apollinaris. « Lugduni depositio Rustici episcopi et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. de Marco satis dictum est : item de Litania. « Civitate Syracusa... » pure. « Apud Leodium, natale sancti Floriberti ejusdem loci episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Alexandri martyris, Evoti, Fortunati. » Solita confusio. « Lugduni sancti Rustici episcopi. Viennæ sancti Clarenti episcopi et confessoris. Floriberti episcopi Leodiensis et confessoris. Ermini episcopi et confessoris. Item beatæ Francæ virginis, ordinis Cisterciensis Bedæ et Deodati confessorum. » Addit prima editio etiam Marci. Vide Prætermissos.

MOLAN. : « Binchii, Ermini episcopi et abbatis Lobiensis, successoris sancti Ursmari, in cœnobio Lobiensi. » Tum litteris minoribus : « De quo testatus est discipulus ejus Flachertus nomine, et plenius liber gestorum ejus. Transfertur Binchii in sequentem diem propter festum Marci. Item beatæ Francæ virginis, ordinis Cirterciensis, civitate Placentia. Natalis sancti Maris, Dolichæ episcopi. Tripartitæ lib. IX, cap. 3. » Hic in aliis editionibus prætermissus est, uti et in Actis. In illis immiscetur, ut dixi, *et in baptismate filius*, atque in fine, *et Calisti martyrum*, pro *Calista*. Auctarii loco est : Laubiis, transitus sancti Ermini episcopi et confessoris. »

VI *Kal.* *Die 26.*

Romæ, natalis beati Anacleti papæ qui secundus post apostolum Petrum, cum rexisset Ecclesiam annis duodecim, persecutione Domitiani martyrio coronatus est. Item Romæ, sancti Marcellini pontificis, qui cum Ecclesiam novem annis et mensibus quatuor rexisset, a Diocletiano pro fide Christi cum Claudio, Cirino et Antonino capite truncatus est. Quo tempore fuit magna persecutio, ita ut intra unum mensem, decem et septem millia coronarentur. [a] Monasterio Centula [*Bouillart.*, in pago Pontivo], sancti Richarii presbyteri et confessoris.

NOTÆ.

Solus et unicus ex omni parti parus est codex *Heriniensis*.

[a] Hic inter puros locum a Sollerio non potuit obtinere infortunatus Pratensis codex, idque propter sancti Richarii mentionem, quam etsi non diffitetur ab eodem scriptore, alio tamen et magis flavescente atramento monitus est esse factam ; æquitatem illius judicis! BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Duos hæc potissimum articulos complectitur. Primo itaque non *Cleti*, ut receptissima et forte vera lectio exigit, sed *Anacleti* posuimus ; eamque lectionem omnino Usuardinam arbitramur, ex Praten., Herinien., Tornacen, Pulsan., Munerat. et Antuerp.-Majore, quibus accedunt plures alii inter Auctaria recensendi, qui constantissime ita scribunt, licet codex primus corruptius, vel forte antiquiori modo habeat *Anencleti*, ultimus, litteras *Ana* fere erasas exhibeat. Falsam, ais, eam lectionem ex ipsomet verborum contextu, ubi aperte elucet contradictio, in, *qui secundus post apostolum*, etc., vel ut Florus *tertius* (utrumque vario respectu intelligi potest) quæ ad *Cletum* duntaxat, non item ad *Anacletum* referenda esse, series ipsa chronologica Romanorum pontificum manifesto edocet. Recte opinor, ex communiori sententia arguis, eamque existimo rationem fuisse, cur in posterioribus codicibus, expuncto *Anacleti*, inveniatur *Cleti* ut Bedam scripsisse mox dicemus. At nos non ferit ea qualiscunque oppositio et contradictio, neque enim de rei veritate, sed de Usuardi lectione quærimus, quam ille, seu veram, seu falsam, ex Adone, hic ex Romano parvo evidenter accepit, quæque proinde servanda a nobis fuit, tanquam germana et primigenia, exclusis codicibus, qui pro *Anacleti*, quacunque demum ratione, aut auctoritate, restituendum censuerunt *Cleti*, quos in Auctariis recitabimus. Articulus alter in ultima annuntiatione versatur, quam ita format Pratensis : *In pago Pontivo sancti Richarii*, etc., contra quam scribant reliqui ferme omnes, et nos legimus : *Monasterio Centula*, etc. Consultus hac de re Castellanus, reposuit, *nihil in codice illo erasum esse*, ast, inquit in litteris datis VI Junii MDCCIX, clare apparet spatium unius lineæ relictum vacuum inter XXVI et XXVII Aprilis, impletum subinde alio tempore, ab eadem manu, sed atramento magis flavescente : *In pago Pontivo*, etc. Hoc nobis sufficit, ut a genuinis etiam excludatur præfatus Pratensis cum Rosweydino et Antuerp.-Majore, quos solos inter tot codices, et conformes reperio : quod deinceps sæpe recurret.

OBSERVATIONES.

De *Anacleto*, aut *Cleto* et *Marcellino* nihil hoc die memorant codices Hieronymiani ; nec uspiam alibi, quod sciam, aut *Cletus* aut *Anacletus*, cum *episcopi* aut *Papæ* titulo, toto eo Martyrologio reperiuntur. Beda, ut jam indicavimus, *Cletum* annuntiat, cui *Marcellum* pro *Marcellino* conjungit : perperam sane, utpote qui de *Marcello* distinctissime egit XVI Januarii. Romanum parvum, hodierni latercuti scaturigo, *Anacleti* diserte meminit : *Romæ Anacleti papæ et martyris*, quod secutus, Ado elogium adjecit a Nostro ad verbum transumptum. Fateor equidem in Mosandri editione aliter legi, at ea tot erroribus inquinata est, ut pro genuina Adoniana censeri non possit. Notkerus, licet non ita presse Adonis verbis inhæserit, *Anacletum* tamen etiam, non *Cletum* hoc die nominavit : sed ipse de Cleto agit XIII *Julii*. Rabanus Bedam hic deserit, imo ab omnibus Martyrologis dissentiens, *Cletum* celebrat XXIX *Aprilis*, *Anacletum* vero XI *Junii*. De nominum CLETI et ANACLETI Romanorum pontificum facta a Græcis confusione, erudite ad hunc diem disputavit Henschenius, antiquissimam tot sæculorum in Ecclesia opinionem propugnans, secutus prudentissimam Baronii regulam, qua judiciose statuit : *In his quæ sunt Romanæ*

Ecclesiæ, majorem esse adhibendam fidem ejus alumnis, quam cæteris; ex qua regula *Anacletus a Cleto* plane distinguendus est. Contra vero critici recentiores multi, quos sequitur Tillemontius tomo II, pag 555 et alib, *Cletum* ex Pontificum catalogis expungendum, vel, quod eodem recidit, utrumque in unum conflandum, acriter pertendunt, quorum sententiam alia via explicare conatus est Papebrochius, ut breviter expositum habes in Responsionibus ad art. 17, a num. 20. Legi et expendi argumenta pleraque omnia, etiam ea, quæ maxime urget Pearsonius, nec tamen moveor, hactenus, ut ab Henschenii placitis, recedam, aut cum Pagio ad annum, CI, num. 4, non censeam tutius esse, *in re incerta a communi opinione non discedere;* quamvis si ad martyrologos, Bedam præsertim, Romanum parvum, Adonem et Usuardum attendamus, unus duntaxat in sacris tabulis colendus proponatur, ut est etiam Wandalberti sententia inferius recitanda. Ego hic neutram opinionem amplector, rem totam, Deo bene favente, ad XIII Julii, quo die *Anacletus* recolitur, accuratissime discussurus.

Marcellinum itidem annuntiat laudatum Romanum parvum: *Et Marcellini papæ et martyris:* annuntiat etiam Beda cum elogio; ex Beda, Rabanus, qui non *Marcelli* ut, in nostra Bedæ editione male legitur, sed *Marcellini* scripsit, servato reliquo elogio; quod in Adonem, Usuardum et Notkerum transiit, sic tamen, ut soli posteriores, cum Adone, eam pericopen adjiciant de *Septemdecim martyrum millibus,* uno mense coronatis. Recurrit iterum tacta superius difficultas, de confusis Romanorum pontificum nominibus in *Marcello* quoque et *Marcellino*, pro quorum identitate aliqui ex iis certant, qui *Cleti* et *Anacleti* distinctionem totis viribus evertere conantur. In eorum numero fuit Clar. Castellanus, ut patet ex ejus notatiuncula hoc die Martyrologio universali apposita. Ast hic in ultimis suis litteris, aliena manu ad me datis XXXI Januarii MDCCXI planc retractavit quæ de *Marcelli* et *Marcellini* prætensa identitate scripserat et hoc die et XVI Januarii, ut pluribus ibi ostendit. Atque ut iterum dicam, quidquid pugnet Pearsonius, *Marcellus* a *Marcellino* omnino separandus est, quod, si opus fuerit, operosius demonstrari poterit. Hic ego me fecisse satis existimo, quod purum et simplicem Usuardi textum repræsentaverim. Quæ de Marcellino calumniati sunt Donatistæ, ita ab eruditis hodie ventilata sunt, ut hic frustra idem saxum volveretur. An ejus martyrium satis certum sit, non pauci dubitant; vide Acta; Respon. Papebrochii ad art 11, num. 48; Pagium ad annum CCCIV, num. 11. et Tillemontium tomo V, a pag. 612, a quibus alia, Marcellino perperam tributa, excutiuntur.

De *Richario* Centulensi dicere supra cœpimus: notandum superest, eum ab Usuardo recte signari cum solo titulo *presbyteri*, male a Notkero ut *episcopus*, sine peculiaris loci designatione. Non ausim dicere, eum ex apographis Hieronymianis acceptum, tametsi in nonnullis adjectus videatur. Vita ejus ab Henschenio illustrata est, etiam relata a Mabilione sæc. II. Benedictino, a pag. 187. Audiamus Wandalbertum, ipsum cum Cleto celebrantem:

Sextaque Pontificis recolit certamina Cleti;
Richarioque nitet vitæ cultore beatæ.

AUCTARIA.

PRATEN. Jam notavimus, pro *Monasterio Centula*, in eo legi *: In pago*, etc., quod secuti sunt CODEX ROSWEYD. et ANTUERP.-MAJ.

TORNACEN. Post textum purissimum, adjicit: « Ipso die, sancti Autharii confessoris. » Vide quæ de eo dicuntur inter Prætermissos.

PULSANEN., ultima annuntiatione omnino caret. De cætero in reliquis satis purus est.

MUNERAT., etiam cætera purus, in fine subdit: « Parisius, dedicatio sacræ cappellæ regiæ, sacris nostræ redemptionis insigniis, mirifice a beato Ludovico rege ditatæ. »

ANTUERP., ROSWEYD., MAX.-LUBEC., BELIN., GREVEN. et MOLAN., cum recentioribus passim, pro *Anacleti*, legunt *Cleti.*

LOVANIEN., citatis similis, sic de Cleto scribit: « Qui cum annis septem rexisset Ecclesiam, martyrio coronatus, sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano. » In reliquis purus est.

ANTUERPIEN.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN., DANIC et EDITIO ULTRAJECT.-BELG., jam dictis addunt: « Hunc Cletum et Anacletum, Eusebius Cæsariensis et plures alii pro eodem accipiunt. Sed Damasus in Chronica pontificum Romanorum, quam scribit Hieronymo, ponit eos pro duobus, dicens Cletum fuisse Romanum, Anacletum autem natione Græcum. » De reliquo puri sunt, nisi quod primus Richario tribuat titulum *episcopi.*

CENTULEN., proprium patroni festum ita primo loco celebrat: « In pago Pontivo, cœnobio Centula natalis sanctissimi Patris nostri Richarii sacerdotis et fundatoris loci nostri, qui miræ abstinentiæ et incessabilis prædicationis sectator, longe lateque miraculis claruit, ac tandem Domino sibi revelante, vitam relinqueas, cœlestia regna conscendit. Romæ sancti Cleti papæ et martyris, qui persecutione Domitiani, martyrio coronatus est. Item Romæ, sancti Marcellini papæ, sub Diocletiano cum tribus clericis decollati. Quo tempore tam sæva persecutio incanduit, ut intra unum mensem, decem et septem millia martyrum passi gestis scriberentur. »

BRUXELLEN: « Romæ, sancti Cleti papæ et martyris. Qui secundus post beatum Petrum rexit Ecclesiam, et sub persecutione Domitiani martyrio coronatus est, et sepultus juxta corpus beati Petri in Vaticano Et fuit primus qui invenitur in suis litteris possuisse, Salutem et apostolicam benedictionem, commendavitque peregrinationes ad sanctos et maxime ad limina sancti Petri: et qui illas impediunt, vel dissuadent, execratur. » De his sequentibus facile est hodie judicium ferre. Ita pergit: « Romæ, sancti Marcellini papæ. Qui cum Ecclesiam novem annos et menses quatuor rexisset, a Diocletiano compulsus, insensum posuit idolis. Postea synodo facta seipsum condemnavit, et pergens ad Diocletianum, se Christianum confitens, pro fide Christi cum Claudio, Cyrino et Antonio capite truncatus est. Quo tempore magna fuit persecutio, ita ut, etc. Item Trecas, sanctæ Exuperantiæ virginis. Apud Rabascum, sanctorum Aucharii et Algæ conjugum, parentum Adonis, Radonis et Audoenii archiepiscopi Rothomagensis. » Vide Prætermissos. Item ad finem in margine additur: « Et translatio sancti Modoaldi archiepiscopi Treverensis. » Natalis est XII Maii.

HAGENOYEN.: « Romæ, natale beati Cleti papæ. Qui cum septem annis rexisset Ecclesiam passus est sub Nerone cæsare. » Patet hallucinatio. « Hic constituit viginti quinque presbyteros in urbe Romæ, et peregrinationem ad sanctum Petrum commendavit. » Sequitur discordiæ conciliatio: « Item Romæ, sancti Anacleti papæ et martyris, qui cum rexisset Ecclesiam annis novem, mensibus duobus, passus est sub Trajano imperatore. Hic constituit in missa dici, *Pax vobis*, episcopis; et *Dominus vobiscum*, simplicibus sacerdotibus: Et responderi utrique, *Et cum spiritu tuo*, et *Amen.* Ipso die Romæ, sancti Marcellini papæ et martyris. Qui primo propter persecutionem timidus effectus est, idolis thura obtulit, et postea coram CXL episcopis pœnituit, et seipsum Diocletiano ad perimendum obtulit, qui cum Claudio, Cyrino et Antonio fecit eum capitalem subire sententiam. Quo tempore fuit, » etc. de Richario pure. « In Italia, sanctæ Tytæ virginis. » Puto, *Zitam*

Lucensem indicari, de qua in Actis die sequenti. « In nigra silva, sancti Trutperti martyris. »

AQUICINCT., pro *Cleti*. ut alii habent, legit nobiscum *Anacleti*, et pro *mensibus quatuor*, legit *tribus*.

VICTORIN. Pro *martyrum millibus septemdecim*, habet *septem et viginti*.

AMBIAN. « Cœnobio Centulæ, natalis sancti Richarii confessoris. »

MATRIG.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : Anacleti papæ et martyris, secundi post beatum Petrum. Marcellini papæ et martyris cum cæteris. »

AUGENSIS. Monasterio sancti Laurentii : « Ipso die, sancti Autharii confessoris. »

In VATICAN., num. 5949, de Richario nihil. Adjicitur « In Africa, sanctorum Victoris, Siricii, Honorati. » Videntur ex Hieronymiano aliquo accepti.

UCHELLIAN., legit etiam *Anacleti*, non *Cleti*.

STROZZ. : « Apud Rabascum, sancti Aucharii et sanctæ Agiæ ejus conjugis, et filiorum ejus Adonis et Redonis, inter quos fuit natus Augdonus [Audoenus] Rotomagensis episcopus, ab eodem patre, et matre. » Corrupta et intorta aliqua de quibus vide indicem Prætermissorum.

Codex BELNEN. S. Mariæ : « Belno castro, exceptio sanctorum Flocelli et Hernæi ; e quibus gloriosus Christi athleta Flocellus, sicut passio ipsius scripta testatur, a fidelibus Christianæ religionis cultoribus, in villa Durrunnensi, quæ est in pago Constantino, digna veneratione sepultus, et a Deo magis est virtutibus clarificatus ; sed cum invalescente gentilium furore, eo in loco debiti honoris religione sanctissima membra carerent, a quibusdam prædicti castri militibus, pariter cum beato Hernæo, Cenomanensi abbate reverentissimo, in villam Rufianam transportati, signis et virtutibus claruerunt. Inde, divina disponente misericordia, Othonis comitis tempore in Belnenium translati sunt, ibique usque nunc, fideliter poscentibus, pro quibusque necessitatibus, clementi pietate securrunt. » Vide quæ de his dicuntur in indice Prætermissorum.

Editio LUBECO-COL., de Cleto habet. sicut codd. mediæ notæ supra. Sequitur : « Item Romæ via Salaria, sancti Marcellini, etc. » fere ut in textu. Deinde : « Trecas. sanctæ Exuperantiæ virginis. In pago Pontiano, monasterio Centula, sancti Richarii, presbyteri et confessoris. »

GREVEN. : « In Africa, sanctorum Honorati, Pauli, Maximi et Appollonii. Item sanctorum Aurelii, Leonidis, Viri, Cirici, Guidei. » Nomina iis aptanda sunt martyribus, qui in Hieronym. enumerantur. « Item beata memoria Frederici episcopi Leodiensis et martyris. » Remittitur ad XXVII Maii.

MOLAN. : « Eodem die, apud Legiam, sancti Floriberti episcopi ejusdem loci et confessoris, » Obiit XXV Aprilis. « Parisiis, dedicatio sacræ cappellæ, etc., ex MUNERATO. Viennæ sancti Clarentii episcopi et confessoris. » De eo heri. Sequitur minoribus typis : « Sancti Basilei episcopi Amaseæ, cujus martyrium scribit Joannes presbyter Nicomediæ. » In editionibus aliis : « Eodem die, apud Legiam, » etc. De Clarentio, idem. « Trecas sanctæ Exuperantiæ virginis. Die vigesima sexta, sancti martyris Basilei episcopi, Amaseæ. Parisiis dedicatio, » etc. Ut jam diximus ex MUNERAT, acceptum esse.

V *Kal.* *Die 27.*

Romæ, depositio beati Anastasii papæ, de quo sanctus Hieronymus venerabili testatur eloquio, quod ejus vita diuturna mundus immeritus sit frui. Apud Nicomediam, natalis sancti Anthimi episcopi et martyris, qui persecutione Diocletiani ob confessionem Christi, ut in historia ecclesiastica descriptum est, martyrii gloriam capitis obtruncatione accepit. Secuta est quoque illum universa pene gregis sui multitudo, per eamdem martyrii viam, quorum alios judex gladio obtruncari, alios ignibus conflagrare, alios naviculis impositos pelago immergi fecit. Tarso Ciliciæ, sancti Castoris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Molano ante *Hieronymus*, deest appellatio *Sanctus*. Reliqui in textu, *Hieronimus*, ut scribunt Pratens, Munerat., Greven., etc. De, *Iheronimus* vel *Ieronymus*, et id genus aliis, non est operæ pretium pluribus agere ; uti nec de, *Nichomediam*, *hystoria*, *Antimi*, *Anthymi*. etc. Notabilior est Munerati error, dum scribit, *ut in historia legitur*, pro eo quod in laterculo recte posuimus, *ut in historia ecclesiastica descriptum est*. Sic codex Rosweydi sensum vitiat, pro *quorum alios*, legens *quos alios*. *Conflagrare* habent Pratens et Munerat., et ita opinior legisse Usuardum, potius quam *conflagrari*, ut Herinien. et Antuerpien.-Maj., forte ex Adone. Utrumlibet selige, per me licet. At nimium sapuisse existimo Rosweyd., Greven. et Molan., qui substituerunt *concremari*. Constructionem denuo mutat Muneratus a reliquis omnibus deflectens, scribensque, *in pelago mergi fecit*, pro *pelago immergi fecit*. Sunt qui *Tharso* scribant cum Munerato et Molano, melius in textu ex aliis. Mira in Heriniensi commistio duarum vocum *Tharso Ciliciæ*, in *Thessalonicæ*, amanuensis, ni fallor, oscitantia, qui vocibus media fere parte confusis aut corruptis, ansam alteri reliquerit, male supplendi cætera atramento recentiori.

OBSERVATIONES.

Anastasium pontificem primus in Sacros Fastos retulit auctor Romani parvi : *Sancti Anastasii papæ*. Secutus est Ado, sed, quod minere, nullo eum ornavit encomio ; solum addens, quod *sederit annos tres*, *dies decem*. Dilligentior fuit Rabanus, quem hic Notkerus, ut alias sæpe, ad verbum descripsit, insertis etiam citatis Adonis verbis. Quæ igitur in Anastasii laudem breviter sed nervose textus exprimit, Usuardi nostri propria censeri debent. Plura in Actis ex Hieronymo et aliis ab Henschenio diligenter exquisita suggeruntur. *Anthimus Nicomediensis* in apographis Hieronymianis memoratur sed aliter Romanum parvum annuntiat, *innumeramque* jungit *martyrum multitudinem*. Porro Anthimo et sociis elogium concinnavit Ado, ex quo præcipuos tantum flosculos decerpsit Noster, ut ex utriusque textus collatione clare perspicies. Verosimillium est ex Rufini Eusebio lib. VIII, cap. 6, desumptum ab auctore Romani parvi *Anthimum*, eique hunc diem pro arbitrio assignatum, ut de aliis, eodem primo Diocletiani furore crudelissime necatis, alibi non semel dicitur. Eusebii verba in Actis referuntur, quæ vere insignis martyris et innumerabilium sociorum triumphum denarrant, quibus addi possunt, quæ a Lactantio præclare scripta sunt, ex quo et aliis historiæ seriem exponit Tillemontius tomo V a pag. 23, nulla habita ratione Actorum particularium, Latine et Græce a nobis editorum, quæ ab

eruditis recentioribus non magni æstimantur, nec a Ruinartio admissi sunt, qui solum Eusebium sequitur pag. 320. Metricum Wandalberti elogium Anthimum cum Anastasio memorat :

> Quinta Anastasium papam celebramus : eidem
> Anthimus antistes digna virtute cohæret.

Castor Tarsensis primum locum occupat in citatis Hieronymi apographis, unde eum, procul dubio, Usuardus accepit ; et solum quidem, ut probatissimi codices nostri cum Notkero ad oculum demonstrant. Alii secundæ notæ codices, ut Antuerp. et Max.- Lubec. Belinus et multi, in Auctariis citandi, *Stephanum* Castori connectunt, et A loco et tempore, nisi vehementer fallimur, plane distinctum ; hoc nimirum Tarsi, Stephano Nicomediæ coronato, quemadmodum diserte ferunt laudata Hieronymiana, apud Florentinium. Non ignoro Henschenium, aliter in actis posuisse, ut se conformaret Baronio, Belinum forte et Maurolycum secuto. At non dissimulat ibidem Henschenius, quid sibi magis verosimile videatur. Ego certe antiquissimorum martyrologorum et codicum auctoritatum, Belino et Maurolyco longe præferendam censeo. Hæc obiter, occasione connexionis illius, textui nostro contrariæ, dicta sunto. De vera et simplici Usuardi lectione, non video quidquam dubitari posse.

AUCTARIA.

Tornacen. textum mutilat, expuncta parte elogii B. Anthimi, incipiendo a *quorum alios*, etc. : cætera purissimus est.

Antuerp. et Max.-Lubec., Antuerp.-Max. Leyden-Belg. et editio Ultraject.-Belg., post *Castoris*, addunt *et sancti Stephani martyris*.

Pulsanen., et in parte elogii B. Anthimi, et in ultima annuntiatione deficit.

Lovan., etiam mutilus est in elogio Anthimi. Porro *Stephanum Castori* conjungit.

Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic., post *immeritus sit frui*, interserunt. « Hic constituit, ne quis sine sui licentia episcopi ad clericaum ascendat, et ne quis sedeat, cum sacra Evangelia in ecclesia recitantur. » In fine : « Tharso Ciliciæ, sancti Castoris et sancti Stephani martyris. »

Centulen. « Romæ, sancti Anastasii papæ et confessoris. Nicomediæ, sancti Antimi episcopi et martyris, cum quo de clero et populo multi coronati sunt. Tarso Ciliciæ, sancti Castoris. » In hac annuntiatione purior est quam codices proxime citati.

Bruxellen., de Anastasio, aliis verbis sic inserit : « Hic constituit, ne quis sedeat, sed stet, dum sacra C Evangelia in ecclesia recitantur. » In Anthimo, nonnihil ex Adone interpolatus est. In fine : « Tarso Ciliciæ, sancti Castoris et sancti Stephani martyrum. »

Hagenoven., primo loco de Anthimo, satis pure. Sequitur : « Tarso Ciliciæ, passio sanctorum martyrum Castoris et Stephani. Romæ, depositio sancti Anastasii papæ, qui quadragesimus post beatum Petrum erat, de quo sanctus Hieronymus, », fere ut supra. « In territorio Lomovicensi [Lemovicensi], sancti Alpiniani confessoris. » Vide Acta.

Aquicinct., post *frui*, sic subdit : « Hic constituit, ut quotiescumque Evangelia sancta recitarentur, sacerdotes non sedeant sed curvi stent. Et constituit, transmarinum hominem in clericatum non suscipi, nisi quinque episcoporum designaretur chirographis. Iis ultramarinorum in legitimos damnavit ordines. » Puto legendum esse *inlegitimos* seu *illegitimos*. In fine, pro *Castoris*, habet *Pastoris*, additque, « et Stephani martyrum. »

Victorin. et Reg. Sueg., num. 130, in fine : « In Ægypto, sanctorum Victoris, Maximi et Martini. » Potius *Marciani*. Quibus in Hieronym. adduntur *Paulus Germanus* et alii sex.

Matric.-Carth.-Ultraject. de Anastasio, fere habet, ut est in textu. Tum : « Anthimi episcopi cum sociis, de grege suo martyribus. »

Vatican., num. 5949, in fine adjicit : *Ursicini*, cum longa narratione de sancto Vitale. De Ursicino vide in Actis in Castore et Stephano. Rursus de eodem et Vitale die sequenti.

Ughellian., in fine : « Et sancti Stephani martyris. » Ut supra Antuerp., Max.-Lubec., etc.

Altemps. Ad *Castoris*, adjectum, « et sancti Stephani : »

Strozz. : « Castoris et Stephani. Apud civitatem Fulginatem, sanctorum martyrum Eraclii, Justi, Mauri et Vitalis, qui sub Daciano præside martyrium passi sunt. » In indice Prætermissorum Vitalis ad diem sequentem, tres alii Fulginantes ad IV Maii remittuntur.

Editio Lubeco-Col., de Anastasio, post *frui*, subjungit : « Hic constituit, ne quis sine licentia C sui episcopi ad clericatum ascendat. Et qui careret aliquo membro, non posset fieri clericus. Et ne quis sedeat, cum sacra Evangelia in ecclesia recitantur. » De Anthimo satis pure. In fine : « Tharso Ciliciæ, sanctorum Castoris et Stephani martyrum.

Greven : « In Lydia, sanctorum Genesii, Sodalis et Marini. Item sanctorum Hermetis, Victoris Germani. Apud Civilitanam urbem, sancti Pulionis lectoris martyris. » De his distinctiora in *Actis* invenies. « Tarso Ciciliæ, sancti Stephani martyris. Romæ, Evellii martyris. » Remittitur ad IX Maii. « Divitate Altinensi, sanctis Liberalis confessoris » Vide in Actis geminas ejus vitæ synopses.

Molan. In prima editione, post *Castoris*, litteris Italicis immediate subdit : « Et sancti Stephani martyrum. » Dein typis minoribus : « Civitate Altinensi, sancti Liberalis confessoris. » Posteriores editiones, de Stephano, idem. Rursus minori charactere : « Civitate Altinensi, sancti Liberalis con- D fessoris, ab Heliodoro episcopo nutriti, qui civitate Altino destructa, Tarvisium est translatus: »

IV *Kal.* *Die 28.*

Apud Ravennam, natalis sancti Vitalis martyris, qui cum corpus beati Ursicini sublatum, honestate sepelisset, tentus a Paulino consulari, post equulei tormenta, jussus est deponi in foveam profundam, et terra ac lapidibus opprimi, talique martyrio migravit ad Christum. Alexandriæ, sanctæ Theodoræ virginis, quæ sacrificare contemnens, cum esset in lupanar tradita, repente quidam ex fratribus, nomine Didimus, miro Dei favore, illam eripuit, ac postea cum eadem percussus, et simul coronatus est. Eodem die, Afrodisii, Carilippi, Agapii et Eusebii martyrum. In Pannonia, sancti Pollionis martyris.

NOTÆ.

Semitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Ursicii, pro *Ursicini*, error est in Munerato ; atque item *cum* honestate. In Pratensi et Belino redundat particula *et*, post *equulei*. Greven. autem et Molan. constructionem sic efformant : *Tentus* est *a Paulino*

consulari et post, etc. Sed ea scribendi ratio codicibus omnibus Usuardinis et ipsi Adoni repugnat, quamvis recte sit ordinata. Librarii Heriniensis oscitantia vocem *profundam* omisit, Belin. pro *deponi*, scripsit *poni* : Munerat, *demitti*. Greven. et Molan. legunt. *ad Christum migravit*. Post *Theodoræ virginis*, inseruit Molanus, sed litteris Italicis : *De qua beatus Ambrosius*. Idem solus et forte melius scripsit *Didymus*, ut habet etiam Ado. Nos codicum nostrorum omnium lectionem retinendam censuimus. Antuerp. et Max.-Lubec, duas voces omittunt, nempe, *nomine Didimus*. In apographo nostro Pratensi legitur *Aphrodisii*. cæteri codices, *Afrodisii* ; Belin et Greven. *Affrodisii*. Cætera colligo, potius corrigenda quam notanda : *equule in*, *eculei*, *contempnens*, *Karilippi*, *Caralippi*, *Agapiti*, *Agapeti Apollonii*, *Apollionis*, *sanctæ Apolionis*, etc.

OBSERVATIONES.

Vitalis martyr Ravennas, de quo in laterculo, Hieronymianis aut ignotus, aut prætcritus est, aut studiose Gervasio et Protasio XIX Junii conjunctus : nam de alio, fortasse Pannonio, ibi indicato, nulla nobis quæstio. Beda positionem, seu martyrii locum reticet. Romanum parvum rotunde enuntiat : *Ravennæ*, *sancti Vitalis martyris*, *patris sanctorum Gervasii et Protasii*. His longiorem narrationem Florus adjunxit, aliam Rabanus, aliam Ado ; Notkerus Rabanum et Adonem descripsit, Noster pauca decerpsit, stylo suo convenientia. Id vero notandum, martyrologos illos, tametsi in elogiis suis non omnino conveniant, ex eodem tamen fonte hausisse omnes, nimirum ex passione, quæ seculo IX antiquior esse debuit ; non tamen ea ætate composita, ut magnam fidem mereatur ; certe Bedæ ignota fuisse videtur. Nec eam tuetur celebris epistola, quam Ambrosio suppositam plerique hodie fatentur. Pauca de Vitale Tillemontius tomo II, pag. 75, plura in notis pag. 496. Nihil tamen obest criticorum de Actis censura, quo minus vetustissimum cultum probent certissima monumenta, inter quæ Frontonis Kalendarium, aliaque a Papebrochio in Actis producta ; quibus consonat metricum Wandalberti encomium :

> Quarta vitalem Christi pro nomine cæsum
> Commemoret, vitam meruit qui morte perennem.

Cur hac die apud laudatum Bedam et Rabanum legatur *Christophorus* et apud Florum et alios *Eusicius*, haud equidem conjicio : in indice Prætermissorum ad proprios dies remittuntur. *Theodora* et *Didymus* a Romano parvo primum producti, ab Adone insigni elogio ex Actis contracto exornati sunt, quod rursus integrum transumpsit Notkerus Usuardus vero breviori methodo rem complexus est ; sic tamen, ut sua omnia et in hoc et in præcedenti encomio, ex Adone prorsus accepisse manifestum sit. Cæterum ita elogium ab Adone primum contextum est, ut ipsa antiqua Acta genuina et proconsularia videre debuerit, et una commiscere, quæ sanctus Ambrosius de pari certamine virginis Antiochenæ retulit libro II de Virginibus, capite 4. An satis recte, necdum inter eruditos definitum invenio. Cum Baronio in Annalibus censuit Papebrochius, diversas esse virgines, quemadmodum diversa statuuntur loca et tempora, quibus certasse referuntur, nec satis perspexit, an *Theodora hæc nostra*. coronæ martyrii particeps fuerit, cum id Acta non exprimant. A Papebrochii sententia non abhorret Tillemontius, dum passionis historiam Gallice explicat tom. V, a pagina 244. Nihilominus Ruinartius inter Sincera et Selecta, admonitionem præmittit pagina 425, qua tueri conatur eorum opinionem, qui *Ambrosianam virginem anonyman*, cum hæc nostra *Theodora Alexandrina* confundendam existimant, quidquid suam Ambrosius *Antiochenam* appellaverit. Ego certe apud Ruinartium non reperio solutiones argumentis pares, nec video, cur idem divini amoris astus plurium virginum tutandæ pudicitiæ servire non potuerit, ut de aliis recte ostendunt citati Papebrochius et Tillemontius. De duabus postremis annuntiationibus, id solum dicere possumus, ipsas Romano parvo ignotas, ad verbum ex præfato Adone descriptas esse, primitus ex Hieronymianis eductas, quamvis varie immutata et male connexa videantur nomina, ut ex Actis intelliges. Nobis certum est genuinam Usuardi lectionem in textu nostro repræsentatam.

AUCTARIA.

Rursus defectu laborant TORNACEN. et PULSANEN. In illo abest elogium Theodoræ. In hoc vero, et Theodoræ elogium, et quæ sequuntur.

ROSWEYD., textui puro subnectit : « Item Pamphili confessoris et episcopi. » Sulmonensis, etc.

ANTUERPIEN.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et editio ULTRA.-BEL., puri ferme sunt; sed interjiciunt verba Romani parvi, nempe : « Patris sanctorum Gervasii et Protasii. » Et post, *migravit ad Christum*, interponitur : « Ipso die, sanctæ Valeriæ conjugis sancti Vitalis. »

CENTULEN. : « Apud Ravennam, sanctorum Vitalis et Valeriæ martyrum, quorum filii beatus Gervasius et Protasius præclari martyres exstiterunt. Alexandriæ, sanctæ Theodoræ virginis, cum quâ quidam frater nomine Didimus passus est. Ipso die, translatio S. Wigruloei abbatis. Item sanctorum Afrodisii. Carilippi, Agapiti et Eusebii martyrum. In Pannonia, sancti Pollionis martyris. Eodem die Mediolani, sancti Petri martyris ab hæreticis coronati. » Ab aliis passim recolitur XXIX Aprilis.

ANTUERP.-MAJ., purus, est in textu, sed in fine addit : « Eodem die, sancti Winwaloci abbatis. » De eo egimus III Martii.

BRUXELLEN. In Vitale fere purus, secundo loco habet : « Et sancti Ursicini medici, sub prædicto judice passi. Ipso die, sanctæ Valeriæ, conjugis beati Vitalis. » Tum alia manu et recentiori atramento intruditur : « Et depositio sanctæ Monachæ [Monicæ] matris sancti Augustini. » Remittitur ad IV Maii. In Theodora et cæteris satis purus est. In fine adjicit. « Item, translatio sancti Lamberti episcopi. » Vide diem natalem XVII Septembris.

HAGENOYEN., in Vitale modice interpolatus est, Tum : « Eodem die, sanctæ Valeriæ conjugis sancti Vitalis martyris. Quæ quia jejunare cum idolatris noluit dicens se esse Christianam, finem vitæ verberibus sortita est. » In Theodora, nonnulla adjicit satis nota. Denique : « Ipso die, sancti Affrodosii, Carilippi, Agapi et Eusebii martyrum. » Deest ultima annuntiatio de Pollione.

AQUICINCT. In fine : « Et sancti Winwaloci confessoris. » Jam diximus, de eo actum III Martii.

VICTORIN. et REG. SUEG., signatus num. 130, in fine adjiciunt : « Item Alexandriæ, sanctæ Euphrosynæ virginis. » Vide XI Februarii.

DAVERON. : « Beati Svingraloci abbatis. » Satis patet *Winwalocum* indicari, de quo supra.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJ. : « Vitalis martyris et militis, qui fuit pater sanctorum Gervasii et Prothasii, Theodoræ virginis et Didymi, qui illam e periculo liberavit, et postea cum ea occubuit, Affrodisii martyris et aliorum. Translatio sancti Lamberti episcopi et confessoris.

Codex Bigotian., signatus P 5 : « In Pannonia, sancti Appollionis martyris. » Lege *Pollionis*.

Reg. Suec., signatus num. 148 : « Monasterio, sancti Winwaloci. » Puto agi ne *Blandinio*.

In Vatican., num. 5949, corrupte adjicitur : « Eodem die, Epii, Afrodisii, » etc.

Ughellian. pro *Pollionis*, scribit *Apolionis*.

Altemps. : « In monasterio S. Eburnensis ecclesiæ. translatio sancti Wulsini episcopi et confessoris. » An non indicatur *Wilifridus Eboracensis junior?* de quo in Actis XXIX Aprilis.

Bizunticen. : « Bellevalli, sancti Bernardi confessoris. » Hactenus nobis ignotus est, saltem ut sanctus. Forte aliquis plura docebit.

Editio Lubeco-Col., de Vitale post textum interpolatum, adhuc addit : « Corpus vero ejus post translationem requiescit Coloniæ Agrippinæ, in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ, in Capitolio. Ipso die, sanctæ Valeriæ conjugis sancti Vitalis prædicti, que sacrificare noluit [nolens] usque ad mortem etiam macta fuit. » Reliqua textus satis pura sunt. Sequitur : « Apud Leodium, translatio sancti Lamberti, ejusdem loci episcopi et martyris. Cenomanis, translatio sancti Liborii episcopi et confessoris in Paderbornam. » Dies natalis est XXIII Julii, quo hodie de præcepto celebratur.

Greven. : Victorini martyris, Victoris, Luciani, et Aliorum. » Vide Acta. « Pamphili episcopi Corfinii. » Idem est qui supra *Sulmonensis*. Item beatæ valeriæ uxoris sancti Vitalis supradicti. Quæ sacrificare contemnens, usque ad mortem mactata, corononam martyrii adepta est. Apud Leodium, translatio sancti Lamberti episcopi ejusdem loci et martyris. Apud Paderbornam, translatio sancti Liborii episcopi Cenomanensis et confessoris. »

Molan. : « Item egressio Noe de arca. In Leodio translatio sancti Lamberti martyris. Ipso die, sanctæ Valeriæ conjugis sancti Vitalis. Eodem die, elevatio sancti Amati episcopi et confessoris. Vita dabitur XIII Septembris « Lauduno clavato, translatio sanctæ Probæ virginis. » Vide Acta, Editiones aliæ, sic habent : « Ipso die, sanctæ Valeriæ, » etc. « In Hispaniis, sancti Prudentii episcopi Tirasonensis et confessoris. Metis civitate, sancti Adelphi episcopi et confessoris. Die vigesima octava, sanctorum martyrum Dadæ, Maximi et Quintiliani. » De his et Adelpho vide in indice Prætermissorum. « *In Leodio*, » et « Lauduno clavato, » ut supra. « Eodem die Duaci elevatio sancti Amati, episcopi et confessoris. Ad hanc elevationem sacri corporis, quod perdiderant, Dominus reddidit multis sanitatem, videlicet ægrotis : lumen et auditum cæcis et surdis : inde vero viri prius confracti redierunt, nimirum exultantes, vestigia pedum admirantes. Item egressio Noe de arca » Tum litteris minoribus : « Eodem die, martyrium sancti Paphnutii abbatis et quingentorum quadraginta sex, qui una cum ipso martyrium passi sunt. » Vide Prætermissos.

III *Kal.* *Die 29.*

Apud Paphum, sancti Tychici diaconi, discipuli beati Pauli. Hujus meminit in suis epistolis idem Apostolus, pronuntians eum fratrem carissimum ac conservum suum fore in Domino. In Numidia apud Cirtensem coloniam, natalis sanctorum martyrum Agapii et Secundini episcoporum, qui persecutione Valeriani, post longum exilium, apud præfatam urbem, in qua tum maxime gentilium rabies ad tentandam justorum fidem inhiabat, ex illustri sacerdotio effecti sunt martyres gloriosi. Passi sunt in eorum collegio Emilianus miles, Tertulia et Antonia, sacræ virgines, et quædam mulier cum suis geminis.

NOTÆ.

Puri sunt soli *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Tychici* cum Praten., et Molano. Et ita vere scribendum esse nemo diffiteri potest ; quasi dicas *Fortunatus*, sed hic Grammaticas quæstiones enodandas non suscipimus, citatos codices, ut probatiores secuti sumus. Fateor tamen in Pratensi sic scriptum esse, ut dubium maneat sitne prima littera T an C Herinien. cum aliis legit *Tichici* ; pejus Greven., *Titici* ; pessime Antuerp. Maj., *Titi*. Idem codex omisit particulam *in*, ante *Domino* ; Molanus *fore Cirthensem* habent. Greven. et Antuerp.-Maj. Molan. *Circensem*. Secutus sum Praten., Herinien., etc. *Secundii*, pro *Secundini*, error est in Antuerp.-Maj. Ubi iterum *collegio*, pro *sacerdotio*. *Templandam* habet etiam Herinien. *Gloriosi martyres* legunt Greven. et Molan. Et primus etiam supra, *sancti Pauli discipuli*. *Emilianus* legunt omnes, excepto solo Molano, qui *Æmilianus* ; ut plerumque solet nonnulla pro suo arbitrio corrigere, præsertim in diphtongis, etc.

OBSERVATIONES.

Apud Paphum. Tychici apostolorum discipuli. Verba sunt Romani parvi, ex quo atraque hodierna annuntiatio profuxit, inde nimirum per Adonem, a Nostro accepta. Cur hoc potius die quam altero hic sanctus recolatur, puto ab auctore Romani parvi pro mero libitu determinatum. Quæ vero ex ipso jam citavimus, nullo ferme apice immutato, transumpsit Ado et ex hoc Notkerus. Ast Usuardus breve ex Pauli epistolis, præsertim ad Coloss., cap. ultimo, compilavit elogium, quale in laterculo exhibemus. Brevis de Tychico Henschenii commentarius, ex aliis epistolarum Pauli locis, ea colligit, quæ Tillemontius tomo I in vita Apostoli, propriis locis inseruit. Plura de ipso memorant Græci, quibus quadrat Henschenii nostri observatio ; nempe, *testimonia e sacris litteris assumpta, tam altum de Tychico ingenuisse sensum, ut cum variis urbibus videatur præstitisse beneficium fidei propagandæ, plures eum inter primos suos episcopis crediderint fuisse*. Sed nobis sufficit Latinorum nostrorum martyrologorum difficultates explanare.

Agapius et *Secundinus* etiam a Rom. parvo, ut diximus, sumpti sunt. Elogium novis circumstantiis distinctum, ex Actis *Mariani et Jacobi*, de quibus die Postera, adjunxit Ado, ex hoc Notkerus, satis ornate et eleganter. Usuardus autem, quidquid habet, inde ad verbum accepit, ita ut mirum sit, voces pauculas ab eo fuisse prætermissas. Cæterum tota ea martyrum classis ideo in Actis hodie prætermittitur, quod eorum gesta cum *Mariani et Jacobi* triumpho connexa sint, ut ibi die XXX legi potest, Satis nobis est purus et simplex Usuardi textus, Cui totam cohortem contemplari cupit, Henschenium adeat præfato die, quo præclarissima omnium Acta illustrantur ; a Ruinartio etiam edita et novis observationibus explicata pag. 224. Gallice autem a Tillemontio tomo IV, a pag. 215, ubi recte advertit, eorum festivitatem probabibius recolendam

VI Maii, quo in Kalendario Carthaginensi referuntur *Jacobus et Marinus*, alius *Marianus*, ut dicemus die sequenti. Ex quo iterum colligas auctorem Romani parvi, hisce etiam martyribus, a reliqua turma avulsis, arbitrarium diem consecrasse. Interim hodiernos episcopos sic metrice canit Wandalbertus.

Tertia pontifices ara meritisque dicatos
Agapum, pariterque Secundinum veneratur.

AUCTARIA.

TORNACEN., hic denuo contractior, post *episcoporum*, immediate subdit: « Qui ex illustri sacerdotio, omissis intermediis, qui persecutione Valeriani, post longum exilium, apud præfatam urbem, etc. »

PULSANEN., in prima annuntiatione satis purus, secundo loco habet: « Apud Alexandriam, sanctæ Euphrosinæ virginis Sequitur: In Numedia.... » usque ad episcoporum, inclusive.

ANTUERP. post textum: « Item translatio sancti Roberti, primi Cisterciensis abbatis. »

MAX.-LUBEC.: « In territorio Lingonensi, apud Molifimum [Molismum] beati Roberti primi abbatis Cisterii. »

MUNERAT. etiam in fine: « Apud Mediolanum sancti Petri martyris, ordinis Fratrum Prædicatorum. » In multis aliis recentioribus codicibus celebratur, sed usquam copiosius, quam in LEYDEN. et FLORENTINIS.

ROSWEYD. itidem post textum: « In Tuscia, Torpetis martyris, ministri Neronis. » Celebrius colitur XVII Maii.

LOVANIEN. purus est usque ad *martyres gloriosi*. Cætera omittit, substituitque: « In territorio Lingonensi, apud Molismum, beati Roberti confessoris, primi abbatis Cisterciensis. Ipso die, in territorio Mediolanensi, passio sancti Petri, de ordine Prædicatorum. »

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., BELG. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. post textum satis purum, eadem prorsus cum LOVAN. Auctaria subnectunt.

LEYDEN. textui puro adjicit: « In territorio Lingonensi apud Molisonum beati Ruberti confessoris, primi abbatis Cisterciensis. Ipso die in territorio Mediolanensi, passio sancti Petri, de ordine Prædicatorum, qui cum per partes Italiæ, contra viros [virus] hæreticæ pravitatis verbum Dei longe laterque prædicasset, tandam gladio hæreticorum interemptus est.

ULTRAJECT., ALBERGEN. et DANIC. incipiunt: « In territorio Mediolanensi, etc., » ut jam ex LEYDENSI retulimus. Sequitur textus satis purus. In fine autem: « In territorio Lingonensi, » etc.

CENTULEN. « In Thuscia, sancti Torpetis martyris. In Papho, Tythici apostolorum discipuli. In Numidia apud Circensem coloniam, sanctorum Agapiti et Secundini episcoporum. »

BRUXELLEN., post textum fere purum, subdit: « In territorio Lingonensi, etc. » Tum: « In territorio Mediolanensi..... » etiam ut supra. Denique: « Alibi Germani episcopi. » [*an non* martyris Alexandrini, vel Nicomediensis?]

HAGENOYEN., in textu satis purus, adjicit: « In territorio Lingonensi, in monasterio Mollismensi, sancti Ruberti abbatis. » Sequitur longa de Petro martyre historia, melius in Actis legenda. In fine: « Item monasterio Cluniacensi, sancti Hugonis abbatis. »

AQUICINCT. post *geminis*, addit: « Et sancti Germani episcopi. » Deinde recentiori manu: « Eodem die, in Burgundia, sancti Roberti abbatis. »

VICTORIN. et REG. SUEC., num. 130: « Apud Cluniacum, transitus sancti Hugonis abbatis. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT.: « Petri martyris. Hugonis abbatis Cluniacensis. Roberti primi Cisterciensis abbatis. Titici diaconi, discipuli apostolorum. Agapi et Secundini martyrum cum sociis. »

CENTULEN.: « Eodem die apud Cluniacum, natalis beatissimi Hugonis, piissimi patris monachorum, cujus vita multis virtutibus est declarata. »

VATICAN., num. 5949, primo loco: « Transitus sanctæ Euphrosynæ virginis. »

UGHELLIAN, : « Eodem die, depositio beatissimi Roberti, primi Cisterciensis abbatis. Mediolani, passio beati Petri martyris. » Hoc ultimum fuit rubrica ab ipso scriptore cancellatum, et scriptum ad diem sequentem, ut notavit Papebrochius, ipsius codicis oculatus inspector et collator.

ALTEMPS.: « In Britannia, translatio sancti Eadmundi regis et martyris. » Remittitur in Actis ad diem natalem XX Novembris. « Petragoricas, sancti Frontasii martyris. » In Actis retrahitur ad II Januarii. « Et Torpetis martyris. « De quo supra.

FLORENTIN., primo loco: « Romæ sanctæ Catharinæ Senensis virginis, ordinis prædicatorum, annulo Jesu Christi et magnis revelationibus decoratæ. Romæ occubuit, ibique sepulta est in ecclesia sanctæ Mariæ ad Minervam. Pius vero papa II eam catalogo sanctorum adscripsit. Ipso die, apud Mediolanum, passio sancti Petri martyris, patria Veronensis, ordinis Prædicatorum, cujus vita, constanti contra hæreticos prædicatione, ac miraculis claruit. In Tuscia civitate Pisa, sancti Torpetis martyris. Quem Cæsar Nero verberibus afflictum, extra prædictam urbem duci et decollari fecit, et ita migravit ad Christum. In territorio Lingonensi, in monasterio Molismensi, sancti Roberti abbatis Cisterciensis. Apud Ravennam, sancti Liberii archiepiscopii. Cœnobio Cluniaco, S. Hugonis abbatis. » Nonnulla quandoque in hisce codicibus, inter se et cum GREVEN. collatis, descrepantia occurrit, quæ cum non satis distincte ab Henschenio descriptore notata sit, fieri facillime potest, ut nonnunquam alterius verba alteri perperam, sed innoxie, a nobis tribuantur, quod etiam in præfatione præmonuimus.

REMENS. SS. Thimothei et Apollinaris.: « Apud Avenniacum, sancti Gumberti regis. » Melius in Actis *Condebertus* appellatur, non *rex* sed martyr.

Editio LUBECO-COL.. incipit: « Colonia Agrippina-translatio sancti Annonis archiepiscopi et confessoris. Quæ statim post decessum ejus facta est, de civitate Coloniensi in montem Sibergensem. Sed post obitum ejusdem sanctissimi viri anno tricesimo octavo, et anno Domini millesimo octogesimo tertio, per venerabilem Joannem presbyterum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem et Petrum. Lunensis ecclesiæ episcopum, solemniter ac reverenter est in capsam ad sanctuarium locatus. » De Petro, fere ut LEYDENSIS supra. Sequitur: « Romæ sanctæ Katharinæ virginis. Hæc de civitate Senensi oriundo, in adolescentia sua habitum de pœnitentia S. Dominici assumens, et crebris miraculis et doctrinis clarens, anno ætatis suæ tricesimo tertio Romæ quievit, sepulta in ecclesia sanctæ Mariæ supra Minervam. Dominus autem Pius II papa, qui eam sanctorum catalogo adscripsit, mandavit festum ipsius prima Dominica Maii perpetuis temporibus solenniter celebrari. » Vide Acta. Sequitur textus satis purus. Tum de Roberto, etc.: « Eodem die, beatorum Ursionis et Maurilii confessorum. » In Prætermissis ad proprios dies rejiciuntur. « In Britannia, castro Beatricis, translatio sancti Edmundi regis et martyris. In

Tuscia, sancti Torpetis martyris. » De his superius abunde dictum est.

BELIN., in fine : « Eodem die, apud Mediolanum, sancti Petri martyris, de ordine Fratrum Prædicatorum. Cœnobio Cluniacho, beatissimi Hugoni [*secunda editio* Hugonis] abbatis. »

GREVEN. : « In Tuscia, sancti Torpetis martyris qui jubente Silvio, foras civitatem Pisanam ductus, decollatione capitis martyrium complevit. Hujus tamen solemnitas XII Kal. Junii festivius recolitur. In Africa, Grati cum aliis sex. In territorio Mediolanensi, sancti Petri presbyteri et martyris, ordinis Prædicatorum. Qui in virginitate Christo serviens, cum per partes Italiæ, etc. In Alexandria, Germani presbyteri, Nicomediæ, Prodoci diaconi. In Perusio, Valenti, Grati et Prodenti. » Vide Acta. « Leonis episcopi et confessoris, qui in Samo insula primum quievit, ac deinde Veneti illuc applicantes, miraculo admoniti, sancti corpus secum asportaverunt Maxentii confessoris. Viti confessoris. Ursionis et Maurilii confessorum. » Vide Prætermissos. « Item Urbani. Eodem die, beati Hugonis abbatis Cluniacensis, magnæ sanctitatis viri, qui ab beato Odilone educatus, eidem in regimine dignus successor fieri meruit. Item, sancti Roberti abbatis et confessoris. Hic cum esset abbas in monasterio Cluniacensi, divino Spiritu excitatus, regulam districtius servare cupiens, cum aliquot ejusdem zeli fratribus egressus, monasterium et ordinem Cisterciensem inchoavit anno Domini MXCVIII clarusque vita et miraculis quievit in pace. Autissiodori, sancti Mariani monachi et confessoris. » Estne hic *Marianus Scotus?* Quis alius hac die sit, nescio. « Romæ, depositio sanctæ Katharinæ de Senis virginis. Quæ in adolescentia sua habitum, etc., » ut supra. « In Britannia, Castro Beatricis, etc. Item, beatæ memoriæ Petri Faverii, ordinis Cartusiensis, Prioris domus sanctæ Crucis in Urbe. Hic cum in extremis laboraret, et ab antiquo adversario pene in desperationem præcipitaretur per gloriosam Dei Genitricem sibi apparentem liberatus, tunc spiritum Deo reddidit, cum in litania diceret : Omnes sancti qui hic adestis, orate pro nobis : Ipsos enim sanctos, quos ipse præsentes aspiciebat, cum magna exultatione, digito elevato, demonstrabat. » De hoc nihil in prima editione. Videsis Prætermissos.

MOLAN. : « Eodem die, apud Mediolanum, » etc., fere ut LEYDEN. « Cœnobio Cluniaco, beatissimi Hugonis abbatis. In territorio Lingonensi...» ut ibi. » Et depositio sancti Prudentii. » Ponitur hic absque titulo aut *martyris*, aut *confessoris*, sed nisi fallor, non alius indicari potest, quam *Prudentius* ille, qui inter *Nicomedienses* martyres primum locum obtinet, ex qua eadem turma male colitur *Prodocus* recte *Urbanus* apud GREVENUM : vide Acta. In editionibus aliis, de Petro, ut jam non semel dictum est. De Catharina itidem usque ad *super Minervam.* Tum addit : « Differtur autem ejus festivitas in Dominicam diem post Inventionem sanctæ Crucis. » Notissimum est stabili jam cultu festivitatem ejus recoli die XXX Aprilis, *Petrum* vero *martyrem* hoc die. De Roberto et Hugone ut supra. « Die vigesima nona, sanctorum novem martyrum in Cyzico. » Vide propria singulorum nomina in Actis nostris, accepta ex Menologiis Græcorum, quorum verba recitat Henschenius in brevi suo Commentario. « Et sancti Memnonis thaumaturgi. » Et hic etiam ex monumentis Græcis desumptus est, sed hoc die perperam consignatus, cum ad XXVIII Aprilis pertineat, ut in Actis invenies. « Eodem die, festivitas sanctæ Avæ virginis. « Et minoribus typis : « Quæ in Domino quiescit, non canonizata. » Vide quæ de ea supersunt, ab Henschenio collecta, ubi Molani observationem explicat, circa anniversarias preces pro ipsa Dononii persolvi solitas, quæ nec Avæ, nec aliorum sanctorum, quibus simili officio parentatum novimus, cultui quidquam præjudicant. Vide tomo I Junii, pag. 810, num. 4.

Pridie Kal. *Die 30.*

Apud Lambesitanam urbem, natalis sanctorum martyrum Mariani lectoris et Jacobi diaconi, quorum prior, cum jam pridem infestationem Decianæ persecutionis in confessione Christi evicisset, iterum cum carissimo collega tentus. Deinde post dira et exquisita supplicia, divinis revelationibus mirabiliter secundo confortati atque allevati, novissime cum multis aliis gladio consummati sunt. Civitate Sanctonas, beati Euprobi martyris, quem sanctus Clemens, pontificalis ordinis gratia consecratum, dixerit in Gallias, peractaque prædicatione, ob Christi testimonium, illiso capite, victor occubuit.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt. *Antuerp.-Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *edit. Utraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

In Munerato sensum obscurum facit omissio vocis *prior*. Belini vel ejus typographi error est *infestinationes*, item *Datianæ*, quod etiam habet Munerat. Codices nonnulli scribunt *clarissimo*, at ipsa, ni fallor, constructio exigit *carissimo*, ut legunt Praten., Herinien., Tornac, etc., cum Adone. Et sic etiam *allevati*, non *alleviati*, ut multi codices habent. *Novissime tamen*, in solo Munerato est; satis patet vocem *tamen* redundare. *Suntone*, pro *Santonas* scripsit Belinus. Et hæc quidem satis clara sunt. Major quæstio est legendumne *Euprobi*, ut nos in textu reliquimus, an potius *Eutropis*, ut habet Ado, vel *Eutropii*, ut Acta et codices passim. Pro lectione nostra stant codices vetustissimi, Praten., Herinien. et Tornacen., quorum auctoritate, etiam cum errant, potissimum nitimur. Male legit Molanus, quem *cum* sanctus, alii pejus *direxisset*, pro *direxit*, quæ sensum perturbant. In Belino est *Galliam*, omissa particula *in*, ubi male adjicitur *demum*, Greven. et Molan. ponunt *peracta dies*; Praten., *peractamque prædicationem*. Belinus *ceso capite*. Recto in textu omnia.

OBSERVATIONES.

Marianum et *Jacobum, cum aliis multis decollatos*, distincte hodie producit Rom. parvum. Utrum tam clare exprimantur in apographis Hieronymianis, mihi certe non ita liquet, eos tamen cum sociis ibi indicari, ex Florentinio et Actis colligere est. Vetustiorem utriusque memoriam ex Kalendario Carthaginensi pridie Nonas Maii signari, die præcedenti abunde indicavimus. Porro horum martyrum cum hesternis *Cirthensibus* societatem, pridie etiam exposuimus. Sociorum plerorumque loci et temporis martyrii singulorum, uberiorem notiam tradit Henschenius. Encomium in laterculo positum ex Adone